

DE REPUBLICA LIBER

SEPTIMVS,

Siue

De principatum distinctione.

De distinctione in genere principatum.

CAPVT I.

DE I principatus supra cœlū in cœlo & in terra, & sub terra, & vbiq̃ue diuina, & vna potestas, absoluta, quæ omnium excedit principatum, omnimodo dum vult imponit necessitatem obediendi. Atque si Deus aliquid contra receptum morem, aut pactum quorūlibet iubet, & si nunquam factum fuerit faciendum sit: & si omissum, instaurandum veniat, & si institutum non erat instituendum est, iuxta Diuum Augustinum ^a, *Semel locutus est Deus*, inquit Dauid ^b, *duo hæc adiuni, quia potestas Dei est, & tibi Domine, misericordia. Quia tu reddes unicuique iuxta opera sua.* Et sapientiæ ^c, *Tu es Domine qui vite & necis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis, & tuam manum effugere impossibile est.*

² In cœlo & in terra distincta diuersis potestas à Deo, ita cœlestis principatus, dominationes, potestates, throni ^d. Dæmon dictus aliquando princeps potestatis acris huius, qui operatur in filios diffidentia ^e. Dicti, & mundi rectores tenebrarum harum spiritus nequam ^f, quos Dominus Christus sibi subiecit ^g. Alioquin potestas Dæmonis talis ex sententia Iob ^h, est vt super terram non sit potestas alia similis ei qui factus est vt nullum timeret, omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbia.

³ Non est potestas nisi à Deo, vel iubente, vel sinente ⁱ. Nec princeps nisi à Deo, vel iubente, vel sinente ^k, *Non semper princeps populi & ecclesia iudex per Dei arbitrium datur, sed vt merita nostra deposcent, si mali sint actus nostri, & operamur malignum in conspectu Domini, dantur nobis principes secundum cor nostrum. Et hoc tibi de scripturis probabo, audi namque quod Dominus dixit: fecerunt sibi regem, & non per me: principem, & non per consiliū meum.* Osea ^l. & hoc dictum videtur de Saul illo, quem vtique Deus elegerat, & regem fieri iusserat: sed quia non secundū voluntatem Dei, sed secundum peccatoris populi debitum fuerat electus, negat eum cum sua voluntate & consilio constitutum. Tale ergo aliquid intelligamus

BB iij

2 400 40 Saffa MADE IN SPAIN

DE REPUBLICA LIBER

SEPTIMVS,

Siue

De principatuum distinctione.

De distinctione in genere principatuum.

CAPVT I.

DEI principatus supra cœlū in cœlo & in terra, & sub terra, & vbiq̃ue diuina, & vna potestas, absoluta, quæ omnium excedit principatum. omnimodo dum vult imponit necessitatem obediendi. Atque si Deus aliquid contra receptum morem, aut pactum quorūlibet iubet, & si nunquam factum fuerit faciendum sit: & si omissum, instaurandum veniat, & si institutum non erat instituendum est, iuxta Diuum Augustinum ^a, *Semel locutus est Deus*, inquit Dauid ^b, *duo hæc auidini, quia potestas Dei est, & tibi Domine, misericordia. Quia tu reddes unicuique iuxta opera sua.* Et sapientiæ ^c, *Tu es Domine qui vita & necis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis, & tuam manum effugere impossibile est.*

^a Lib. 3. confes-
sio c. 8. & in c.
que contra. sub
8. distinctio.
^b Psal. 61. ver.
11.
^c c. 16. vers. 12.
^d Ad Coloss.
c. 1.

² In cœlo & in terra distincta diuersis potestas à Deo, ita cœlestis principatus, dominationes, potestates, throni ^d.

^c Ad Ephes. c.
2. vers. 2.

Dæmon dictus aliquando princeps potestatis aeris huius, qui operatur in filios diffidentia ^e. Dicti, & mundi rectores tenebrarum harum spiritus nequam ^f, quos Dominus Christus sibi subiecit ^g. Alioquin potestas Dæmonis talis ex sententia Iob ^h, est vt super terram non sit potestas alia similis ei qui factus est vt nullum timeret, omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbia ⁱ.

^f In c. 6. eiusdē
epistole.
^g 1. Petri 3.
vers. 22.
^h c. 41. vers. 24.
ⁱ Ad Rom. c. 13
ca. quid culpa-
tur 23. q. 1. D.

³ Non est potestas nisi à Deo, vel iubente, vel finente ¹. Nec princeps nisi à Deo, vel iubente, vel finente ², *Non semper princeps populi & ecclesia iudex per Dei arbitrium datur, sed vt merita nostra deposcerint, si mali sint actus nostri, & operamur malignum in conspectu Domini, dantur nobis principes secundum cor nostrum. Et hoc tibi de scripturis probabo, audi namque quod Dominus dixit: fecerunt sibi regem, & non per me: principem, & non per consiliū meum: Osea 8. & hoc dictum videtur de Saul illo, quem vtiq̃ue Deus elegerat, & regem fieri iusserat: sed quia non secundū voluntatem Dei, sed secundum peccatoris populi debitum fuerat electus, negat eum cum sua voluntate & consilio constitutum. Tale ergo aliquid intelligamus*

¹ August. contra
Faustum Ma
nichæum li. 22.
c. 75.
² Quod expli-
catur ab Origi-
ne homilia 4.
in lib. iudicum
& in c. auda-
cter. 18. vers. 10
semper. 8. q. 1.

etiam in ecclesiis fieri, quod pro meritis populi, aut in verbo & opere potens Deo tribuitur rector ecclesie: aut si malignus faciat populus in conspectu Domini, talis ecclesie index datur, sub quo fame & sitim populus patitur non fame panis, neq. sitim aqua, sed famem audiendi verbum Domini. Nec approbat Deus omnem potestatem malam, inquam, sed permittit, sic permittit & facit regnare hypocritam super populum, propter proteruitatem eius puniendam, vel vindicandam. ^a

^a Job c. 34.

Et Christus dixit Pilato, eum non habere potestatem in cum, nisi sibi datum fuisset de super ^b.

^b D. Ioan. c. 19

4 Itaque hinc colligimus generaliter, duplicem esse principatum bonorum, ex voluntate Dei & malorum ex eius permissione. Deinde colligimus principatus & potestates inter homines esse duas in genere, spirituales, seu pontificalem, & temporalem que & principalis & regia dicitur. In spirituale grauius onus & maior dignitas, vt anima prestantior corpore ^c. In Hierosolymorum ciuitate vt ait D. Christost. ^d duplex erat principatus, sacerdotum & regum, vno vinculo coniuncta cum veluti quadam duplici corona & diademate coronaretur ciuitas, per hac omnia, illic indices ad quos, quæ multorum captum superabant, referebantur, si qua enim lata fuisset sententia in aliis ciuitatibus, de qua dubitarentur, vt euenit in appellationibus, ad iudicum qui erant Hierosolymis cognitionem & sententiam referebant, illic autem accipiebatur solutio ^e. Nonne inquit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus ^f, habet ecclesia vitulum & taurum cum leone simul pascentes? Si cut ad hodiernum diem cernimus, mundanos principes regi & instrui ab ecclesiasticis. Iustin. verò ^g, maxima ait in hominibus esse dona Dei à superna collata clementia, sacerdotum & imperiorum & illud quidem diuinis ministrans, hoc autem humanis prefidens ac diligentiam exhibens, quæ ex vno eodemque principio vtraque præcedentia humanam vitam exornant. In homine anima & corpus, duo principatus animæ & corporis, duo fines ille vtriusque regiminis, ita secundum Thalmudistas vt refert Reuclinus lib. I. de arte Caballi, id est, ברכת כלל התורה שני דברים והם תקון הכפוש ותקון הדבור Intentiones vniuersales legis duæ sunt res, bona dispositio anime, & corporis. In ecclesia principatus diuersi subordinati, vt in seculo: pontifex summus princeps sacerdotum omnium ecclesiarum princeps, patriarcha, patrum princeps: archiepiscopus, princeps episcoporum ^h. In caelo duo luminaria, maius & minus: illud Sol, hoc Luna, in mundo duæ potestates, maior spiritualis, minor temporalis. Et vt dicebat Alexander magnus Dario, vt mundus non potest duobus solibus regi, sic nec orbis summa duo regna saluo terrarum statu habere ⁱ. Et quia principatum pluralitas non est bona, vnus debet esse princeps, iuxta Arist. ^k Et Homerum ^l.

^c d. duo sunt quippe, 10. & sequet. 96. dist. c. principes, 23. g. 5. c. suscipitis 10. distinct. d. In Psal. 121.

^e Deuter. 17. f. Catechesi 17. g. 18. illuminatorum. h. In principio nouella 6.

^h c. clericos, S. patriarcha, & S. pontifex, 21. di.

ⁱ Sicut scribit Iust. ex Trogo, lib. II. lz Lib. 12. me. aph. ca. I. l. lib. 46.

5 Regia potestas separata fuit plenè à sacerdotali sub Samuele, & antea etià cõcordia religionis & administrationis politicæ nobilem fecit Iudæorum principatum, cuius testimoniũ his verbis fert Iust. ex Trogo ¹. Post Mosem, inquit, eius filius Araab sacerdos sacris Egyptiis mox rex creatur: semperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum coaluere, quamuis non verè & ex fide Iustinus historiam recenset.

6 Potestas vtraque & principatus spiritualis & temporalis seu secularis ad vtilitatem corporis vniuersæ reipublicæ hominum, concurrere debet, ad Dei laudem & honorem, vt explicat Nicolans papa I. in epistola 7. ad Michaelem imperatorem ², & ita mutuo se iuuant, vt quod non potest ecclesiastica disciplina perficere, principum secularium potestas exequatur ^b.

^a & in ca. quoniam idem mediator. 10. distinct. & ca. c. ad verum, 96. d. ca. quesitum est, 45. 23. 9. 4. b. ca. principes seculi, 20. c. 4. sequentibus 23. c. Sermone de oratione dominica.

7 Regnum duplex est; cœleste & terrestre. regnum Dei aduenire petimus, inquit D. Cyprianus ^c, cum oratione à Christo mandata dicimus: sed regnum cœlestis, cum & terrestre sit: sed qui reuiciat iam seculo neque Christianus, maior est & honoribus eius & re-gno; & ideo qui se Deo dedicat nõ terrestria sed cœlestia regna desiderat. Præferendum esse principatum spiritualem seculari, & dignitatibus principum secularium, pluribus docetur in c. omnes, solitæ de maiorita. & obediens. apud Gregor. & per Bonifacium in c. vnam sanctam de maior. & obdiens. in extrauagante communi quod insum sit à Deo, obedire sacerdotibus; quod Samuel vnxit Saulẽ primum regem; quod duos esse gladios in ecclesia Christus sufficere dixerit; quod decimas principes seculi soluant leuitis, benedicantur ab illis, anima sit pretiosior & præstantior corpore, spiritualia corporalibus, vna sit ecclesia, in qua & principes seculares sint: vnũ caput summus pontifex, vna arca, quod omnia ad vnum principium coordinentur. Lex Christi sacerdotali potestati tribunalia subiecit principum, & dedit principatum ecclesiæ multo perfectiorem principatibus secularibus, nec cedit spiritus carni ne à terrestribus cœlestia superentur, & diuina ab humanis ^d, imperator, reges, principes, filij sũt sacerdotum Christi, vnde illis obedire nõ dominari debere colligitur.

^d ca. suscipitis, 10. distinct. e. ca. qui dubitet 9. c. duo sũt, 10. ca. se impetator 11. ca. si cut 96. f. ca. duo sunt, 10. 96. d. & ibi glossa, ad verbum auctoritas.

8 Quæ omnia intelligenda sunt in spiritualibus, in quibus potior est autoritas sacerdotum, & dominatur in potestate seculari, digniorque pontificalis seculari. At in aliis distinctæ sunt potestates sacerdotalis & secularis seu principalis autoritas: & duæ sunt, & vtraque à Deo distincta ^e, Quod neuter pendet ex reliquo ex principibus: Id est, non imperator à summo pontifice: vt nec summus pontifex ab imperatore. habet enim quilibet priuilegia suæ potestatis quæ administrandis legibus publicis diuinitus cõsequutus est, vt eius beneficiis non ingratus contra dispositionem cœlestis ordinis nihil vsurpet ^g, vt cõtentum esse imperium suis publicæ rei quotidianis administrationibus debeat sine vsurpatione eorum que solis sacerdotibus Domini conueniunt ^h, & in ca. quoniam idem mediator, 8. eadem 10. distinct. & ca. cum ad verum 96. d. dicitur, quod Deus actibus propriis & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusque principis & spiritualis & secularis, distribuit. atque in seipso Christum vtraque potestate gessisse, vt ostenderet vtraque immediatè ab eo pèdere, tãquã imperator enim ementes & vendentes de templo flagellis eiecit ementes & vendentes ⁱ, tanquã sacerdos verò seipsum obtulit hostiam discipulis suis, dicens, *Hoc est corpus meum* ^k, atque gloss. ad dictũ c. quoniam, ad verbũ *discruit* 10. distinct. notat in hæc verba, & ego credo potestates has esse distinctas, licet papa quandoq. potestate sibi assumat, vt ad petitione regis, legitimado in temporalibus, & in spiritualibus. in c. per venerabile, qui filij sint legit. & potest appellari ad papam ob defectũ indicis secularis, vel ad petitione

^g in cano. si imperator, 11. eadẽ 96. distinct. h. ca. 5. imperium 10. distinct. i. ca. ex multis, c. vendentes, 1. 9. 3. k. ca. sacerdos, de consecr. distinct. 2.

regis, non aliter licet, de foro compet. ut etiam ibidem, vacante imperio supplet defectum imperatoris.

9 Et quemadmodum ratione spiritualium tenentur principes seculares obedire episcopis in quos nullum ius habent^a, sic etiam ratione temporalium, veluti prædiorum, tenentur personæ ecclesiasticæ personis principum secularium obedire^a, exemplo^b Christi qui dixit, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: quæ sunt Dei, Deo*^c. Et de feudo imperatoris vel principis secularis, persona ecclesiastica inuestiturâ tenetur coram domino feudi respondere, & pro illo ei obsequi^d, & pro eo fidelitatem præbere, ut liquet ex feudis comitatus, ducatus, & principatus, quæ tenentur hodiè in Germania & alibi à principibus secularibus, & imperatore, pro quibus tenentur agnoscere temporales dominos, & appellationes à iudiciis eorum feudorum deuoluuntur ad cameram imperialem, non ad archiepiscopalem vel pontificalem. Quare cum videretur Bonifacius 8. in d. extrauagante, vnam sanctâ, de maiorit. & obed. imminuisse potestatem temporalem & priuilegia regni & regis Francorum, declarauit expresse Clemens quintus, in extrauagante 2. de priuileg. in extra. communibus integra & imminuta remanere eius iura & priuilegia, & eximi à potestate summi pontificis ut antea, quia in temporalibus non recognoscit summum pontificem, nec alium imperatorem^e, quod & de aliis regnis & potestatibus dicendum est, si non pendeat à fidelitate & feudo ecclesiæ; quia in eo tunc, ratione proprietatis & pro temporalibus ob feudum, non autem ob potestatem solam ecclesiasticam, obsequium & fides debetur. sunt enim diuersa, dicere, pro religione & actibus quæ ad functiones spiritualium pertinent, omnes principes summo pontifici subiaci, quod verum est: aliud pro temporali potestate quæ politiam & reipublicæ administrationem à Deo illis concessâ respicit, non subiaci: quemadmodum palam est, corpus & animam hominem vnum quidem constituere, & cum regi ab anima: alias tamen functiones esse separatas animæ, ut intellectus rationis; alias functiones separatas corporis naturales, & alias communes vtriusque.

De Summi pontificis principatu.

CAPVT II.

IOHANNES Gerson, egregius & pius vir, in sacris literis optimè instructus, in eo libro quæ edidit de potestate ecclesiastica, de principatu & potestate summi pontificis colligit in 8. consideratione summum pontificem instituendum, exemplo consilij dati à Iethro Moysi^f. ibi enim Iethro, *Stulto labore, inquit, consumeris, tu & populus tuus qui tecum est. ultra vires tuas est negotium, solus illud sustinere non poteris. sed audi verba mea & consilia mea, erit Dominus tecum. Esto tu in populo in his quæ ad Deum pertinent, ut referas quæ dicuntur ad eum. ostendâsque populo ceremonias & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant. Prouide autem de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas & qui oderint auariciam: & constitues ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios & decanos,*

^f c. 18. Exodi.

nos, qui iudicent populum in omni tempore. Ex quibus verbis colligit pontificatum nunc, ut politiam illam tunc institutam, regendum esse. Dicit enim compositam fuisse ex regia monarchia quæ erat in Moysè, ex aristocratia quæ erat in septuaginta duobus senioribus: & democratia, dum de singulis tribubus ex populo sumpti sunt iudices & tribuni.

2 Principatus vnus & vnus vniuersaliter in Ecclesia esse debet in conseruationem vnitatis fidei: vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, vnus & eius debet esse vicarius, per quem postea potestas diffusa in plures, Dei potestate, exerceatur. ut sol vnus per quem alij planetæ illuminantur, & illi alias stellas, stellæ inferiora. Tres sacri angelorum ordines in cælo, à quorum superioribus purgationes, illuminationes, & perfectiones ad nos deferuntur.

3 Potestas Ecclesiastica in sua plenitudine, est formaliter & subiectiuè in solo Romano Pontifice: proinde in Ecclesia Dei, nullus debet suscipere, vel dare gradus Hierarchicos exemplo superioris sacre Hierarchiæ, qui sunt, purgare, illuminare & perficere, si non interueniat verè vel interpretatiuè, authoritas supremi Hierarchiæ vel Monarchiæ in Ecclesia sancta Dei, ut euitetur in ea confusio.

Quare in hac plenitudine potestatis summi Pontificis, & potestas ordinis & iurisdictionis, quæ collata est, primitus à Christo Petro vicario suo, vsque in finem seculi, ad edificationem Ecclesiæ militantis, pro consequutione salutis æternæ.

Hæc plenitudo potestatis, non quidem in se, quia semper eadem est, sed in vsu moderationem & regulam accipit.

Præter hanc originariam potestatem concessam supernaturaliter à Deo Petro, & eius successoribus, alia est potestatis species, quæ non ex eadem prima institutione processit, sed aliundè, quæ non est confundenda cum illa: illaque est potestas & iurisdictionis, quæ successoribus Petri potuerunt conuenire, secundum leges humanas ciuiles & politicas, vel dictamen iuris naturæ, quod vult, ut supremus in aliqua politia, gaudeat multis honoribus & priuilegiis super alios: vel ex dotatione seu donatione singulari principum seu secularium, ex consiliorum generalium singulari concessione.

4 Ex his prædictis Gerson dicto tractatu de potestate Ecclesiastica, dicit peccari in sententia potestatis summi Pontificis, in detractione, & nimia concessione.

Qui detrahunt, quippe dicunt, omninò reuocandum esse summum Pontificem, & clerum ad paupertatem Apostolicam: abutitur enim sacre scripture testimonio, ut Iulianus Apostata, dum priuauit Christianos bonis suis, dicens, quod Christus dixerat, *Nisi quis renuncia-*

uerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus^a.

Et nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus^b.

Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus^c. Addunt iurisdictionum feudorum, possessionum, & aliarum dotationum, & pomparum secularium, incapaces eos esse, ideo non debere eorum esse participes. Qui tamen maximè aberrant confundentes potestatem acceptam immediatè à Deo, cum potestate &

^a Luca c. 4. vers. 33.
^b 2. ad Timotheum 2.
^c 1. ad Timoth. cap. 6. v. 8.

facultate data ab hominibus principibus, regibus, & imperatoribus; in honorem, laudem Dei, & ad gratiarum actionem, & ad augendum cultum diuinum, & ad distributionem faciendam in pauperes per illos, ad remedium animarum donantium ecclesiis.

5 Peius tamen dicit errare eos, qui adulationibus fraudulentis, ecclesiasticorum maximè summi pontificis insufurrant auribus; tantam esse sublimitatem ecclesiasticæ potestatis, ut Christus qui habet potestatem in cælo & in terra, tantum Petro contulerit, quod omnis potestas etiam temporalis est à papa: etiam, sicut sibi aliquando persuasit Bonifacius 8. in quadam decretali, ut anima dominatur in corpus addunt posse ideo transferre summos pontifices regna, imperia, exemplum adferentes de Zacharia quem dicunt deposuisse regem Franciæ, omnia insuper in summa adulantes eius potestati volunt esse subdita, & ipsum symbolum fidei, sacra consilia, & similia quæ tamen excepit consilium Cõstantiense, & qua persuasione turbantur sæpe regna, prouinciæ, & clerus ipse (sic Gerson loquitur;) Quo id accidit ex ignorantia distinctionis potestatis, quæ est in summo pontifice & quæ à Deo & ab hominibus cõcessa est, & addita. suis enim terminis ita potestas ecclesiastica coercere se debet, ut meminerit potestatem secularẽ apud etiã infideles, sua propria habere iura, suas dignitates, suas leges, sua iudicia, de quibus, se occupare ecclesiastica potestas non præsumat, vel usurpet (sunt verba Gersonis) nisi dum redundat abusus potestatis secularis, in impugnationem fidei & blasphemiam creatoris, & in manifestam potestatis ecclesiasticæ iniuriã. tunc enim in his ecclesiastica potestas habet dominum regituum, directiuum, regulatiuum, & ordinatiuum. Summus pontifex in terris non Deus, sed vicarius Christi Dei dicitur; & non eius successor. Quia Christus manet in æternum pontifex maximus^a, vicarius autem Christi D. Petrus habuit vsque in præsens tempus successores.

a ad Hebræos
6.7.

6 Potestas definitur ecclesiastica à prædicto auctore ut sit potestas quæ à Christo supernaturaliter & specialiter collata est suis apostolis & discipulis ac eorum successoribus legitimis vsque in finem seculi ad ædificationem ecclesiæ militantis secundum leges euangelicas, pro consequutione felicitatis æternæ.

7 Distribuitur hæc potestas generaliter, in potestatem ordinis, & potestatem iurisdictionis ordinis rursus potestas, duplicem habet respectum, vnus est super corpus verum Christi, quoad consecrationem eius. Alius super corpus Christi mysticum seu membra eius: Et hoc dupliciter, vel quoad administrationem corporis Christi veri; vel quo ad administrationem vel exhibitionem alterius sacramenti, sicut est ordo, vel confirmatio, vel pœnitentialis absolutio, consecratio virginum &c. quæ certis dantur.

8 Potestas iurisdictionis duplex, vna in foro exteriori: alia, in foro conscientie interiori. Rursus potestas in foro exteriori iurisdictionis dupliciter consideratur, vno modo prout immediatè tradita est à Christo secundum legem Euãgelicam: Alio modo, prout superaddita est ex humana constitutione, vel dono per principes seculares, vel aliter.

Potestas

Potestas item in foro interiori iurisdictionis, confurgit ex duplici radice, vno modo ex parte hominis se subiicientis tali iurisdictioni: sicut cum sponte, confitens se subiicit presbytero, & ordinandus Episcopo. Alius subiiectionis modus oritur ex autoritate superioris, hunc vel illum, tali vel tali subiicientis, quod fieri potest præter arbitrium eius qui subiicitur.

Iurisdictionis potestas est facultas cognoscendi & sententiam ferendi in sibi subditos etiam inuitos, quia ius in inuitum redditur.

Et hæc iurisdictionis potestas Ecclesiastica, vicina est iurisdictioni seculari & politica.

9 Potestas item Ecclesiastica considerari potest tripliciter: primum formaliter in se, & absolutè sine respectu. 2. materialiter seu respectiue, prout applicatur ad hanc vel illam personam iure legitimum, quod communiter fit per electionem & consecrationem. 3. quoad exercitium, vel executionem, quia frustra est potentia, si non habeat actum.

Vsus huius potestatis, interdum licitus & ratus, ut cum Sacerdos consecrat vel absoluit cum circumstantiis omnibus, ad hoc requisitis de necessitate, vel sacramenti, vel præcepti.

Interdum vsus illicitus, & ratus: ut dum sacerdos consecrat in peccato mortali, vel cum transgressione præcepti.

Interdum vsus licitus, & non ratus, ut dum sacerdos quantum in se est, bona fide & intentione credit absoluere confitentem sibi, utens benè in hoc clauibus: sed confitens, quia mentitur in confessione sua, vel obicem secreti ponit, nequaquam absoluitur.

Interdum est vsus illicitus & irritus, ut si sacerdos quærit uti clauibus, sciẽter erga aliquem, cuius fictionem agnouerit, & qui nequaquam sibi subiectus est.

Potestas Ecclesiastica considerata formaliter, in se, & absolutè, vult in abstracto est inuariabilis, & comprehendit summum Pontificem, Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & minores prælatos, seu curiones, & quamuis aliquis illorum moriatur, tamen eadem potestas est in Ecclesia.

Potestas considerata materialiter, & habito respectu eorum cui distribuitur, potest dici variabilis, & quæ auferri possit in casibus multis, sic per electionem, consecrationem, & institutionem nouorum ministrorum, mutatio ostenditur: ut per mortem naturalem vel civilem, ut per depositionem, renuntiationem, plenitudo potestatis etiam summo Pontifici adimitur.

Potestas Ecclesiastica considerata, quo ad usum, & exercitium, mutabilis est, & multum variabilis, & ita ministris concessa fuit potestas limitata ad usum, & ad euitandum schisma, quod ex æqualitate oriri posset.

Potestas formaliter Ecclesiæ, data est à solo Deo, Dominoque nostro IESU CHRISTO: neque ab alio potuit institui, vel concedi, quam Deo, qui habeat imperium in vniuersa: distributa autem fuit postea per eos quibus data est facultas.

Cum his consideranda est personarum subditarum iurisdictioni & potestati qualitas, & causæ ob quas subiiciuntur, vel eximuntur.

nam nisi hæc coniungatur, neque legitima potestas, neque usus permissus, vel illicitus, poterit distingui.

IO Nec ideo minus dicuntur liberi populi, & reges, & principes quod summi pontificis dignitatem & ecclesiasticorum obseruet & uenerentur, ut de aliis liberis ciuitatibus dictum.

a In l. non dabi
to 7. §. Liber au
tem, captiu. &
postlim. reuer. l.
postlim. 19. eo.

II Sicut & contra, Pelagius Papa in c. fatagendum est, 10. 25. qu. 1. subiectione regibus debita testatur. *Satagendum, inquit, est, ut pro ausferendo suspitionis scandalo, obsequium confessionis nostra legibus, vel regibus ministremus, quibus, etiam non esse subditos sacra scriptura precipiunt.* & ibi glossa ad uerbum *Subditos*, argumento, inquit, quod Papa subest imperatori: intelligo quo ad hoc quod sua ecclesia dat tributa fore imperatori, ut extra, de censibus omnis anima, & c. magnum 11. qu. 1. c. tributum 23. qu. 8. Na alias omnes principes subsunt episcopis.

b Extra c.
omnes princi-
pes, de maior.
& obed.
c In nouella 7.
ca. 2. uers. fini-
mus, de non a-
lien. reb. eccle-
siast.

Quantum in dicto c. fatagendum, textus loquatur de fide catholica, non de fide subiectionis terrarum. ait enim Pelagius primus, se confessionem & professionem fidei quam teneret Rufino delegato a se, subscriptam dedisse & misisse Childeberto dubitanti de eius fide: quod mirum est, ut fidem suam pontifex ad requisitionem regis profiteatur: nisi intelligas hoc. Pelagium fecisse sponte, ad submouendum scandalum & malam de se conceptam apud Childebertum suspitionem, cum tamen non teneretur. Dicebat Iustinus. Non multum differre ab alterutro, sacerdotium & imperium: ut nec sacra a communibus & publicis, & si consideremus initium, populi principes aliquando fuerunt potestate pontificali exornati, unde & Rom. imper. pontif. dicebatur.

d c. c. c. 1. §.
pontif. 21. dist.
e c. p. l. unq. 27
§. item per Sau-
lem 2. q. 7.
f In c. duo sunt
12. qu. 1.

12 Et insignia regum adhuc ipsum testantur, quæ communicant cum insignibus pontificalibus. gerunt enim clamidem quam vulgo uocant, *le manteau royal*, per clamidem regni potestas intelligitur, & ibidem scissio vestis scissionem significat sacerdotij, est & colobium vestis, quæ utebatur olim diaconi, uel protensa usque ad talos, & utuntur hodie Dalmatica quæ est signum sacerdotij. Ferunt & reges, & principes diademata coronæ, quæ habet similitudinem mithræ regni insignis, corona mitra sacerdotij. ut & baculus pastoralis sacerdotij, parum differt à scepro regali, baculus pastoralis episcopi est insigne, baculus incuruus pedum, ne lædere possit corpus: at sceptrum baculus rectus qui ferit & uirgam habet disciplinæ & uisionis corporalis. Principes populi seculares, gladium à Deo sibi delegatum, singulari mandato habent, & proinde in quo delegati sunt, post principem Deum maiores habent potestatem cæteris, quia uicem Dei gerunt, ut de aliis delegatis dicitur. Si abutantur principes in eo quod pertinet ad salutem animæ, summus pontifex ut in causa peccati potest cognoscere.

g In c. inter di-
lectos 6. §. 3. fal-
sum de fide in-
strument.
h In di. §. 3. fal-
sum.

13 Fuit aliquando utraque potestas, ut dixi, & spiritualis seu sacerdot. cõiuncta, ut tempore Samuel. *Regi Syria & Palaestina*, inquit Dio Cassius, *nomen est summi pontificis, ideo propter pontificatum Dei qui eam regerent tempore Põpeij, Hircanus & Aristobulus dissidentes, urbes seditionibus implerant.* Apud Aegyptios non licuit absque sacerdotio imperare quin imo si ex alio genere quispiam regnum usurpasset, cogebatur post regni assumptionem sacris initiari, ut rex denique esset & sacerdos, & apud Græcos in pluribus ciuitatibus præcipua sacra a magistris sumis erant instituta.

i c. episc. 65. 11.
qu. 3.
12 c. disciplinã
45. dist.
l ad Rom. 13.

Ari-

m In c. sanè
quia nos 11. de
offic. & potest.
iudi. delega.
nc. nouel. de in-
dic. At uiden-
da quæ tradidi-
mus lib. 15. syn-
tag. c. 1. de præ-
stantia potesta-
tis ecclesiastica
in laicam.

o l. reg. c. 8.
p lib. 37. histor.
Romane.

q Plato lib. 16
sive in libro ci-
uilib. uel de re-
gno.

Aristoteles quoque scribit, in potestate regia fuisse tempore Heroum, ut rex dux belli, & iudex controuersiarum esset: & dominus ceremoniarum, erga Deos.

De distinctione principatum
Temporalium.

CAP. III.

PRINCIPATVS non unius sunt generis, sed plurium, alij antiqui, alij noui, alij pauperes, alij opulenti; alij sunt suæ potestatis ab alio non pendentes; alij sine superioritate: alij naturales, alij acquisiti. Naturales dicuntur, quibus subditi obtemperant spontanea uoluntate, aut expressa, ut per electionem principem sibi eligentes: aut per tacitam, cum per successionem principatum nascuntur. Acquirantur uero variis modis ueluti pecunia, uis, armis, conuentionibus. Sunt & alij principatus magni, alij parui, alij mediocres, qui se possunt à uicinis per se defendere. Quæ omnes differentia sunt diligenter perpendenda ab eo qui rempublicam, uel regere, uel etiam inuadere decreuit.

Digna est & quæ recensetur distinctio principatum & potestatum, quæ faciebat & facit quosdam principes cum potestate perpetua seu continuata, quamdiu uixerint: quosdam uero tales tantum secundum definitum tempus: alij quosdam usque in posteritatem & genus. Apud Thebanos, duces creati à populo erant cum certo tempore, quo poterant tantum gerere imperium & potestatem: eratque lex apud eos, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum esset, ut scribit Aemilius Probus in Epaminunda. ubi & eadem Epaminundas in iudicium fuit uocatus capitis, ex agro Laconico reuersus, quamuis tunc funditus uicisset Lacedæmonios, quod *Beotarchia* i. imperio, contra legem imperio quatuor menses addidisset.

b Quod cre-
ceset Aelianus
lib. 13. de varia
historia, &
Plut. i. apoph-
thegma. regum
in politis &
Pelopida.
c Lib. 18. Syn-
tag. c. 2. & li. 47
cap. 15

2 Carthagine quotannis bini reges creabantur. Aemilius Probus in uita Hannibalis.

d Vt liquet ex
Liuio in 2.
Dionys. Hal.

3 Apud Romanos consules habebant potestatem & imperium tantum annum, ut ex Liuius, Dionysius Halicar. & aliis uulgare est, & de quibus nos abunde alibi.

in 5. Plutarcho
in Camillo &
in Fab. Max.
& alijs De quo

4 Dictator habebat semestre quod supra consules etiam erat, imperium. Decernebantur & potestates prouinciarum, & maiorum magistratum, auctoritates, ad tempus apud Romanos: sicut facile colligitur ex Livio. ut omnes iudices tam ciuiles quam militares, post administrationem depositam, quin quaginta dies in ciuitatibus, uel certis locis permaneant lib. 1. C. tit. 49.

nos li. 47. Syn-
tagma. c. 17. co-
piosè & Rom-
pon. iuris in l.
2. §. populo
uoluit hunc ma-
gistratum de o-
rigine Iur. P

5 Et apud eosdem quoque Romanos, maiestatis crimen erat post datum sibi successorem, remansisse in potestate. *Tigrumem*, inquit Dio Cassius, *Lucullus non insequeretur, sed ei enadendi omnino omnino concedebat: sed à suis quoque reprehensus est, quod debellare nolisset, quod diutius in imperio esset.*

e L. 2 & 3. ad
leg. Iul. Maie-
statis. li. 48. P. li.
4.
f Lib. 35.

at politico. c. 1. Generaliter & Aristoteles a potestates dicit alias esse determinatas secundū tempus, ita vt non liceat interdum, nec semel eandem habere, aut per alia tēporum spatia: alias esse indeterminatas ceu illius qui in concione deliberat, & qui iudicat.

6 Mortuō Romulo cūm populus regem sibi praeponi & praesse desideraret, & tamē propter diuersas factiones de certo non conueniret, interim metu vicinorum hostium centum patres rem inter se decem decuriis factis, singulisque in decem decurias creatis, qui summa rerum praesentent confociarunt: vt quādiu vacaret sedes decem imperarent, vnus cum insignibus imperij & lictoribus esset: quinque dierum spatio finiebatur imperium ac per omnes in orbem ibat, & ita regnatum per annum post quem Numa electus fuit: vnde & obseruatum vt illud temporis spatium interregnum dictum fuerit, quō a rege defuncto vsque ad creationem sequentis quis regnaret cum regia potestate & insignibus, & interrex esset b.

b Linius in Fenestella c. 4. Blondus lib. 3. Roma triumphantis Alexan. ab Alexandro lib. 6. c. 5.

Succedētib; etiam in locum regum cōsulibus, quo tempore non erant propter discordias vel alio modo consules, interregnum erat inter illas moras: & nomine & potestate consulum interrex regebat rempublicam, his autem creatis, desinebat eius imperium, quorum interregnorum mentio apud Lium lib. 3. 6. & alibi.

De Principatibus perpetuis, delatis per generis successionem.

CAP. IIII.

a in Inguirba Tacitus li. 2. historia

ATVRA mortalium auida imperij est, vt dicebat Salustius a, quare multi illud appetunt nec boni ipsi, nec etiam ad bonum finem. Quos turbare rempublicam certissimum esse posse, nisi iure gentium fuissent obiecta duo potissimum remedia praestantissima & praecipua, vnum successionis, aliud electionis successionis: quando ex principe princeps nascitur, vt ex arbore annosa & trunco noua, quae ante quā antiqua decidat, iam radices & vires accepit, & ita minori discrimine sumitur princeps, quā queratur b.

b ut ait Cornel. Tacit. 2. histor.

1 Quidam populi habuerunt reges perpetuo ex eodem genere, quādiu essent ex progenie proximi vt Lacedemonij aliquando duos habebant reges, nomine tandem magis quā imperio, ex duabus familiis, Proclis & Euristhenis: qui principes ex progenie Herculis Sparthē fuerint. Harum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat: itaque vterque suum retinebat ordinem. Primus in eo habebatur qui maximus natu esset ex liberis eius qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur qui proximus esset propinquitate: & ita sexus filiarum & mulierum excludebatur, vt refert Aemilius Probus, in vita Agefilai.

c. 3. regum c. 1.

2 Orta lite inter filios Dauid c, quis in regno precederet, Dauid edicto statuit à iunioribus inchoari, & vt alteri succederet vbi posteritas naturalis deficeret. Ita à Salomone successio coepit, alij dicti fratres principis, ei donato tempore ad sumendum. Hincque vsque ad Iosaphat & Ochosiam reges, posteritas Salomonis & vsque ad Ioada: tunc enim deficiente recta linea Dauidis per Salomonem, Ioas fuit ex collateralibus, qui ex filiis Nathā filio Dauidis alio; ex cuius

cuius genere regnarunt vsque ad desolationē templi reges & principes; postea à Ioakimo de carcere educto vsque ad tempora Asmonai seu Machabeorum, nempe ad Iudam Asmonai. Sequuti enim tunc Asmonaim, qui simul cum pontificatu etiam ducatum à domo Dauid subripuerunt populi Iuda, vnde orta inimicitia & simultas, vt haec omnia recenset Philo Iudaeus in libello de temporibus. Rabini etiam consentiunt Asmonaim, id est Machabcos, non fuisse de tribu Iuda & semine regio, sed vi sibi vsurpasse sceptrum, vt & refert Músterus a & perseuerauit regnum Asmonaim in successionē proximo rum ex domo & gente, per centum & tres annos vsque ad tyrannicum principatum Herodis, qui post Aristobulum iubente senatu Romano inuitis Hebraeis regnum tyrannicum inuit, iuncta sibi vxore Hircani capti à Parthis, vt idem Philo ait, Iosephus & Thalmudistae in libro Aabodazara, in distinctione quae incipit, *Liphne idiem*. regnauitque hic primus Herodes Scalonita alienigena, regnauit tyrannico principatu, annis vno & triginta, & legitimo, sex, postquam Hebraei scissi, vltro ei & eius posteris regnum obtulerunt; iurantes, in fide ipsius ac posterorum sese permansuros. vt refert idem Philo eodem libro. Regnum verò successorum Herodis, vt ait Rabi Ioseph, durauit stante tēplo annis centū tribus atq. anno vltimo regni Agrippae cepit regnare Barcozba, cū quo rebellauit Romanis & hostis ab illis iudicatus est. vocat hunc Agrippam Philo Iudaeus Agrippinum.

a in annota- tionibus ad c. 1. 2. 3. 4. ad c. 49. genesios.

3 Secundū genus quoq; fuisse regnum Macedonū vt Lacedemoniorum, dixit Diogenes Laertius b, & Iustinus ex Trogo c, dū loquitur de diuisione imperij Alexandri magni inter Antigonū, Demetriū Lyfimachū & crudelē Cassandrū tātāq; in illis verecūdiā fuisse etiā notat, vt cū opes regiashabrent, regū tamē nominibus equo animo caruerint, quoad Alexandro iustus haeres fuit: ideo & ante Cassandrū curasse occidi Alexandri filios, vxores & matrem: ne fauore paterni nominis in regnū vocaretur Macedonię. Refert Thucydides, tēporibus hroicis, antequā ambitio ad mutandā rēpublicā Gręcos impulisset, eosdē se excētis antē annis, rectos fuisse regibus per successionē legitimā vocatis, vt Athenienses, Spartianos, Sicionitas, Corinthios, Thebanos, Epirotas, Macedonas. contendit quoque Pisistratus, cūm occupasset tyrannidē Atheniensium, regnū sibi debitū & nihil alienū sibi vsurpasse, quippe, inquit, genus à Cecrope duco. id enim meo iure vendico, quod Athenienses olim cum iureiurando firmassent, Codro illiusq. genti praebituros regnū qd post modū abstulerant. Sicut refert Diog. Laert. in 1. & in Solone in epi. Pisistrati ad Solonem.

b in 3. in Platone. c lib. 15.

5 Imperasse apud Persas ex genere reges, scribit etiam Strabo lib. 15. id est morte parentū regnū perueniebat ad liberos; & his deficientibus ad proximos de cognatione, vt ait Constantinus Manasses in Annalib. Procopius lib. 1. de bello Persico: idēque seruatum translato imperio ad Parthos, tradit Ioseph. d Post mortē autē Ochi regis Persarū, & filij eius Arsis, cedē, cū nemo ex Ochi liberis ad quē regnū lege rediret, superesset ephraim vt Diodorus Siculus lib. 27. loquitur, ὅπως τὰ βασιλείως οἴκου, ἢ μηδένος ὄντος τοῦ ἱεροῦ διαδεξομένου τὴν ἀρχήν.

d lib. 18. antiq. c. 3.

6 Obseruatū inter ferociōres alias nationes, institutis regnis, post

primum electum, ad filios eorum qui primo electi sunt; translatum seu ad unum illorum continuatum sine controuersia fuisse imperium.

Sic postquam Chosroes Persa, Ciliciam, Persiam, Mediam, Armeniam, à Romanorum ditione sibi vsurpauit, cepitque anno 5, imperij Iustiniani regnare, imperatorem Asiæ se appellauit, regnum Persicum inter eius successores per trecentos annos transmisit quousque Sarraceni vel Agareni, eis ademerunt imperium, vt

a parte 2. historie orientis c. 1. lib. 2. de bello Persico.

scribunt Haytonus Armenius^a & Procopius^b.

7. Cùm etiam anno Domini 1956. Turcomani, qui & Turcæ, instituisent regnum aduersus Agarenos, in quorum auxilium tamen vocati erant, cõtra Persas, & Sadonem seu Saliothem primum regem coronassent, & curassent consecrari à Calipha Baldacensi, qui inter Agarenos habetur pro summo illorum superstitionis pontifice; eo mortuo, peruenit regnum ad Dolorissam filium Sadonis, & postea in progenitos ex eo^c. Verùm exiguo tẽpore durauit eius monarchia. Nam Chosroe cum filio maiori interfecto ab Heraclio, filius eius Syroes, in Perside relictus, ab eodem Heraclio imperatore baptisatus est, rursùmque crudeliter interfectus, & ita tyrannus illa non est progressa vltra filium tyranni, vt scribit Ammonius^d.

c. ut ait Haytonus prædicta 2. parte historie orientis c. 6. & feri. d. lib. 4. de gestis Fræcorum c. 21.

8. Controuersum aliquando etiam prælio instructo, inter Bulgãros & Auaros cognomẽto Hunnos, cui deberetur regni successio, an orto ex Auaribus an ex Bulgaris; in quo Bulgari victi fuerunt & relictis terris propriis exularunt^e.

e. Ammon. lib. 4. de gestis Fran. c. 24.

9. Ægyptij à tempore primi regis vsque ad Sethonem vltimum regem & sacerdotem, commemorabãt trecentos quadraginta quinque per successionem continuatam ex genere^f.

f. Herodot. li. 2.

Ita fuerunt ex genere reges, Indis, Aftis, Turcis, Tartaris, & pluribus seculis Latinis, Romanis, Etruscis, Gallis, Hispanis.

10. Nulli sunt bene nati principes, qui hanc successionem ex genere in regnis deferendis potius non probent, quàm ambitionis electionis prætextum. Quin & ipsi ambitionosi, postquam detonsierint proximos legitimos regni successores, summopere desiderant, vt ad suos potius transferre possint, quod tamen illegitimè consecuti sunt imperium.

Ita capta Tyro vrbe per Alexandrum magnum, & Stratone rege ob Darij amicitiam de principatu deiccto; cùm Hephestio cui delegauerat Alexander curam præficiendi regem, vellet diademate aliquem ex Tyriis suum hospitem honorare, recusauit is oblatum beneficium, cùm nullo vt dicebat cognationis gradu regium genus cõtingeret. Quare & inquisitione facta, quisnam regis stirpis extaret, indicatus est Ballonymus quidam è regibus genus ducens, prudens atque optimus, sed paupertatis extreinz homo. Ad quem nihilominus regni tradendi causa protinus Ephestio cùm regali amictu contendit, inuenitque in horto mercede aquam de puteo trahentem crassissimo indutum panno, eumque regia veste aliisque decentibus ornamentis produxit in forum, & Tyriis regem esse iussit. assentiente summo cum applausu populo^g.

g. Vt scribit Diodor. Siculus lib. 17.

Quamuis etiam Omphis rex vnus ex Indicis, cum regno se dedisset Ale-

set Alexandro, Alexander tamẽ ex more gentis eum in locum patris permisit regnare^a & rursùm, Abiasaris regis alterius Indiæ regnum, filio eius attribuit^b. Et vt ait Anastasius Bibliothecarius Adriani 2. siue Landulphus Sagax histor. Miscell. Genti Francorum moris est, Domnum, id est regem secundum genus principari.

a. Q. Curtius l. 8. b. ut idem a. a. thor tra l. i. lib.

11. Hanc successionem principum ex genere gratissimam populus quoque habet, & ideo inter disputantes sententia probabilior visa est, esse vtilius reges fieri & principes per successionem, quàm per electionem. quia populus lubentius consueto domino, quàm nouo obtemperat. In obedientia autem, totum dominationis bonum consistit. Filij principum & proximi iam sunt eiusdem gentis, nobiscum nutriti sunt, mores populi norunt & vires, quatenus & quando, & de quibus sit interpellandus: populus vicissim lubentius vt assueti principis mores tolerat, iamque proximos viuentis veluti alumnos & cõsortes habet, & illi populo conuictu communi facti quodammodo amici. Erubescunt filij & proximi succedentes maioribus, eiusdem generis leges maiorum, vt à suis factas conuertere in tyrannidem.

12. Probauit hanc successionem ius diuinum & à Deo stabilita lex in regno populi sui, Deutero. c. 17. vers. 20. ibi, *Vt longo tempore regnes, ipse rex & filius eius.* & Genes. c. 49. vers. 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

Probarunt hanc successionem per genus principatum iura, eamque nec ex delicto quo priuari digni sunt possessores, priuandos successores non delinquentes, statuerunt^c.

c. ut in c. licet, de voto & voti redemp. in c. 2. de supplenda negligẽtia prælatorum lib. 1. sexti li. 8. in c. ad apostolicæ. de sentent. & re iudica. in sexto.

13. Rursùm ad subditorum vtilitatem maximè conducit, non habere novos aut habere sui generis principes ob plura. primum quia fieri potest, vt per diuersas mutationes, mores certi non sint. aliter enim honestum habetur propter certas rationes in aliqua prouincia, quod non itidem erit honestum in natione eius qui imperium accipiet. variant enim loca in moribus, non magis quàm in rerum proprietatibus. vt exemplis cõfirmavit Æmilius Probus, qui & aliis Cornelius nelius, in principio de vita imperatorum Græcorum, collatione facta morum Græcorum & Romanorum, & eius quod honestum vel inhonestum videtur inter vtrosque. Quare cùm nouus princeps alienigena, iuxta id quod honestum videtur & erit apud suos, voluerit mores ciuium nouorum aptare, nõ emẽdabit sed perdet rempub. atque statim peccatum orietur immedicabile, & quod ipsam legem reprobabit, non enim lex meretur nominari, si non ponatur pro locorum moribus, apta^d. nam quamuis ius omnia recta inflexaque exigat, tamen non debet esse absimilis regulæ Lesbiæ quæ ad negotia inclinatur, vt ait Aristoteles^e. Demosthenes de hoc latam esse sanctionem à Solone, meminit in oratione *αὐτῶν ἀπὸ τῆς πόλεως*, & eum iussisse *ὅτι ὁ νόμος ἔστω ὡς ἔστιν ἡ πόλις*. Et Aristoteles^f, *ἡ πόλις ὡς ἡ πόλις*. Omnes populi, inquit Cælius^g, qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium iure vtuntur. Irridetur Plato ab Athenæo libro 12. Dipnosophiston. c. 22. quòd videatur nõ existentibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita vt qui his vtatur, postea inquirere oporteat.

d. ca. erit autem lex 4. distinct.

e. 3. politicor. l. 3. polit.

f. in l. omnes populi 9. de iur. P.

a lib. 2. de bene-
ficio. c. 20.

Est autem, lex ut ait Aristoteles, determinata ratio iuxta ciuitatis consensum, quæ singula quo pacto faciendæ sunt declarat. reprehendit & Seneca^a, Marcum Brutum pro interitu Iulij Cæsaris, quod eo modo putauerit mutandam speciem reipublicæ Romanæ tollendo tyrannum & acquirendo libertatem: cum tamen mores non essent tunc populi, qui possent illa libertate uti, unde & deterius potius erat futurum, cum pro vno sublato alius regnaturus esset. Difficile autem est persuadere nouo principi, & moribus non assueto populi, aliud iustum videri quam sibi videatur: & proinde Deus etiã iussit, ut suæ leges conseruarentur, & modus viuendi per illũ sanctissimè præscriptus. Deuter. 17. vers. 5. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* Præuidit Deus per extranei imperium, non tantum leges ciuiles mutari, sed etiam & religionem in subditis, quo nullum peius malum accidit. cum mutatione etenim religionis, Deus fit arbitrarius, & incerta lex eius, morèque belluarum & ethnicorum cum incertitudine salutis æternæ, viuunt. norunt quidam id ipsum in Germania, & qui imperio Turcarum subiiciuntur.

14 Nec solum alienigenas imperantes oderunt nationes, & egrè extraneis subiiciuntur. Sed etiam seditionum occasio & rebellandi sumpta atrociter fuerit aliquando. Si qui à principibus legitimis extranei præponantur qui eorum nomine vel iubeant, vel magistratum gerant, vix eis obtemperant.

Ferunt Annales Franciæ, anno Domini 1168. à tempore regis Siciliæ Guillelmi, qui Gallus erat, Sicilienses, Apulos, & Calabros conspirasse in Gallos apud illos existentes, eosque necasse, prætextu quod rex illis præficeret cancellarium Gallum, alioquin tamen præstarem & huic muneri idoneum, ægrè ferentes quod summus magistratus alienigenæ & non ex patria datus esset.

Hoc accidit ex diuersitate morum qui dissoluunt amicitiam contractam: ut si conueniant, perficiunt. Quare & in omnibus ferè antiquis rebus publicis, & ciuitatibus liberis olim, & nunc alicubi. In quibusdam regnis, tantum abest ut principes alienigenæ eligerentur, vel nunc eligantur quin quod minus est, nec patiuntur peregrinos seu alienigenas, nisi ex meritis illisque probatissimis, annumerari inter ciues vel regnicolas, ex prudenti nomothetarum consilio. solent enim ciues ex peregrinis, dolos. & versutias addiscere, tēporisque progressu malis & dissimilibus moribus imbui, necnon in alienas leges ritasque peregrinos transire, ut scribit Aristotel^b.

b-7: poliic. c. 6.

15 Lycurgus apud Lacedæmonas, omnibus viribus & legibus contendit, ne peregrini & extranei in urbem admitterentur, ut scribit Plutarchus in illo.

Aliquando Romæ lege Petronia & Papia, allophyli seu alienigenæ omnino fuerunt ciuitate pulsi.

Athenienses, seorsum à ciuibus peregrinos commorari iubebant, imposito illis vectigali annuo. Scythæ Gamphasantes, Scythotauri, Seres & Indi, aduenas & peregrinos in suas ciuitates nõ admiserunt.

Scribit Diogenes Laertius lib. 1. de vita philosophorum, in Anacharside, Anacharsim filium regis Scytharum, à fratre necatum, cum regressus

regressus à Græciâ voluisset patrias leges ut ei videbatur, in melius immutare. addit Herodotus lib. 4. à tempore quo Anacharsis occisus est, si quis interrogaret de Anacharside, Scythas negasse se nescire hominem, ob id quod in Græciam peregrinatus fuisset, & externos mores sectatus.

16 Secundo accedit commodum subditis in continuatione principatus per successiones, *Quod nouis exactionibus & tributis non affligantur.* Dato enim & concesso quod patres, vel proximi mortui, reges, vexauerint populum indebitis exactionibus; iam domus, vel regni illorum, remanent illis quodammodo satiatæ, & isti pleni sunt iam pecunijs collectis. Quod si submoueantur illorum successores à potentatu, subeunt in locum eorum alij famelici, mordaciores & magis pecuniarum auidi.

Satius autem est & vtilius vlcerosæ cani iam plenas muscas sanguine & veluti saturas sustinere, quam illis excussis, alias famelicas admittere, qui exsugant restantem sanguinem. Quanto enim sapius mutantur principes, tanto magis grauiori & noua impensa premittitur populus. rarum enim est novos principes, maximè aliunde euocatos aliquid addere de suo; cum contra, & munera noua & militum stipendia, aliæque noua hospitia prouincialibus exoriri necesse sit.

17 Tertiò, vbi incertum est quis lege successione peruenturus sit ad principatum; etiam viuente principe, de eius successione consultatur, instruuntur illi insidiæ, ut occupandi detur locus, factiones, coniurationes oriuntur, calumniæ texuntur, aliæque occasiones quaruntur destitutionis eius. Quod autem mali adferant factiones pro gubernaculo ambiendo reipublicæ, indicant miserrima bella Romanorum ciuilia, Marij, Syllæ, Lepidi, Cæsaris, & Pompeij, Antonij & Augusti^a. Hinc factiones, ararij expilationes ortæ, diuisiones reipublicæ, odia, inimicitia, inter regnicolas ciues, & prouinciales. Quæ omnia quiescunt, quando certus est successor ex genere.

a de quibus
Florus in 4. h
stor. Roma. &
alij classici hi-
storio-graphi.

18 Roma sæpe experta huiusmodi tumultus, & monarchia imperatoris stabilita exposita prædè & ambitioni singulorum. Et proinde mos fuit Romanis consecrare imperatores & referre inter diuos, qui superstitibus filiis vel successoribus morerentur^b.

b Vt scribit
Herod. lib. 4

Inter nobiles magna dominandi ambitio, quilibet se dignum arbitratur, ægrè alteri cedit, vnus acta propria heroica & merita prædicat, alius sua eadem, alius generis antiquitatem, auos numerat, alius diuitiis fauorem electorum aucupatur, alius eligendi proximè famam calumniatur, egestatem. quid plura? quisque pro se aut pro suis certat, & electio vix aut nunquam sine inimicitijs, cædibus, corruptionibus, finem suum debitum aut concordiam sortitur.

19 Quarto, qui pendet ex potestate seu fauore eligentium, quia sibi eos pro parte antea deuinxit ut eò perueniret, alios autem qui non consenserant forsan exosos fecit, & habet, liberè, ita imperare non potest, perinde ac is qui à nemine electorum pendet. sicque nec ad emendationem eligentium, vel ad plenam rei publicæ

administrationem accedit. neque etiam omnibus fidit quibus inuitis præest. Illi minantur illum tanquam indignum vel inutilem depositurum, istis quibus inuitis præest facillè consentient, & captabunt occasiones ut citius fiat. Impatientes sunt probitatis noui principis, aulici milites, qui antea sub alio electo licetia tyrânica, rapinis & uitis assueti fuerunt. Ideo & sæpe bonos principes quos fouere & defendere debebant, ut sibi aduersarios, aut dolis aut venenis, aut apertè obtruncant. quemadmodum & prætoriani milites, non aliam ob causam optimum imperatorem Pertinacem necarunt.

aut scribit Aurelius Victor in Epitome Caesarum.

Idipsum expressit verbis dilucidis Arrius Antonius, vir acer acerrimusque Cocceio Neruæ. cum enim Nerua in curia à Senatu^a, gratanter exceptus fuisset, is Antonius solus ex omnibus conditionem imperantium exprimens, prudenter gratulari se ait senatui & populo, prouinciisque, ipsi autem nequaquam cui fatius fuerat malos principes semper eludere, quàm tanti oneris vim sustinentem non molestis modò & periculis subiici, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum, qui cum se mereri omnia præsumunt, si quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. Illiciuntur ad necem regnantium, pollicitis ambientium dignitatem crudeles & auari: qui eos à quibus magis sperant, potius sequuntur. quod non audetur ubi sublato imperante, successor ex genere certo futurus est, qui defuncti iniuriam vindicare debeat.

20 Quintò hoc valde damnosum reipublicæ, in principatu electiuo, quod mortuo principe in interregno respublica fluctuat sine rectore, ut nauis in medio mari sine nauarcho, obnoxia subuersioni ad primum tempestatis subortæ impetum: repletur homicidijs, uindictis, sceleribusque alijs, legibus silentibus, & spe concepta impunitatis. quemadmodum accidit ferè semper Romæ summo pontifice mortuo, quandiu per cardinales de electione successoris tractatur: & plerumque in electione imperatoris, & similibus principum: & post mortem Romuli Romæ. Neque soluitur hoc periculum, si dicatur interim gubernatorem, rectorem, defensorem, seu procuratorem in interregno creari posse. nam nec minor est quæstio de interrege quàm de ipso rege eligendo. & sæpe accidit, ut, qui procurator & rector constituitur, dum de rege & principe consultatur, sibi principatum usurpet, potestatem concessam ad tempus in propriam & perpetuam conuertendo.

21 Sextò, ex mutatione principum, alterius generis, efficitur ut facillè respublicæ regnare extinguantur, & transeant in aliud nomen, & aliam ditionem: & pro eo quod ante dominatio. Illis adscribentur, aliorum dominationi subiici incipient, nullo existente ex genere regum qui translationem impedire possit, vel factam ad proprium ius reuocare iure possit.

Sic Arbactus seu Arbaces, Sardanapalo rege & monarcha Assyriorum sublato, qui imperabat & Medis & alijs titulo Monarchiæ Assyriorum, transfuit Monarchiam in Medos ex Assyrijs, quia ipse erat tunc præfectus Medorum^b.

Cyrus rursus rex Persarum, subacta Asia & uniuerso oriente in potestatem

potestatem redacto, à Medis ad Persas, cuius rex erat, monarchiæ nomen transfuit^a.

Alexander dictus magnus Macedonũ rex, rursus dominatus Persis & alijs, transfuit monarchiæ nomen in Macedones^b.

Romani regna subacta, nominibus proprijs ut plerumque priuarunt, & dignitate regia, in prouincias conuertentes, vel alterius generis principatus sub nomine Romano. Idipsum fecerunt alię nationes, dum alijs potuerunt dominari. Sicque per mutationem illam, splendor regnorum perit, & degenerauit in alterius subiectionem.

22 Septimò ex mutatione regum & principum per electionem, detrimentum hoc reipublicæ etiam accedit, ut ærarium eius & iura imminuatur. Dum enim præuidet electi, imperium & principatum non continuandum iri in familiam suam, patrimonium reipublicæ exhauriunt, ut proprium & familiæ in posterum augeant. Sciunt Romani quoties ecclesię thesaurus exhauritur per nouos pontifices, quorum aliqui statim ubi sedem adepti sunt, agnatos proximos, filios aliquando antè mendicos, nobilitant, ditant, & ex dominio sancti Petri replent. Contigit id aliquando in electionibus imperatorum, qui aliquando ut ad optatum peruenirent imperium, electoribus munera vel promissiones usque adeò effusas fecerunt, ut postea in imperio sedentes coacti fuerint aquilam suis pennis deplumare, & plura alienare, ultra ea quæ in suas transfuderunt domos proprias, quod non fecissent si ad successores peruenturum fuisset imperium integrum.

23 Neque illud minus periculosum, octauo loco, quod ubi dulcedo dignitatis principatus priuatos electos infecerit, soleant omni studio, technis, dolis, fraudibus, corruptionibus, iam imperantes, maximè si filios habent, coronari ut principatus in illos vel suos posteros transferatur, omnemque ea de causa lapidem omnem mouent, & potius cælum terræ miscere tentarent, quàm ea intentione priuari se patiantur. sic repugnantès, hostili animo profequuntur, tollunt, & in eorum locum alios subrogant: fauentes, beneficijs ipsius principatus donant, & ex alieno corio ludunt, ut sibi eos consilient. Sic antiqui Cæsares etiam electiui, vel filiis naturalibus & legitimis reliquerunt imperium, vel adoptiuis, reuera etiam respublica sibi prospiciente, ne tot mutationibus per contrarias armorum & senatus sententias, & ambitioforum factiones discerperetur. eaq; ratione tulit consortes imperij factos, ut altero moriente, quieta in altero uiueret respublica.

24 Sic & imperio nunc modus nominandi regem Romanorum, uiuente imperatore, obtinuit, ueluti designatione facta futuri imperatoris, ad euitandas factiones & bella ciuilia pro deligendo alio, mortuo uiuente.

Ut Henricus 3. Conradi Franci filius, dictus Niger, Capua regressus in Germaniam filium Henricum 4. quinque annos natum, Cæsarem eligi, & Aquisgranum coronari curauit, & hic quoque filium suum Henricum 5. Et Carolus 4. Venceslaum filium cui successit Sigismundus eius frater.

a Iust. in I. Herodo. in I. Xenophon. in Cyripedia.
b Q. Curtius per totum opus. Iustinus lib. IX. & II.

Viuentē quoque imperatore Friderico 3. Maximilianus Romanorum rex creatus.

Neque officit, quod plerunque relinquuntur à regibus filij posthumi, impuberes, & quod peius est stulti, infani, muti, surdi, qui neque se neque populum regere posse commodè videntur. Siquidem nemo ignorat, nihil tam sanctè, vel ordinatè esse in hoc mundo constitutum, quod cum commodis incòmodum aliquod non admittat. Et potest his casibus facilius subueniri, quàm status regni mutari. Et enim cum còsilio delecto regi interim potest regnum, sub vnius tamen imperio, rectiusque cum eo consilio saepe negotia geruntur publica, quàm sub vno antiquo & audaci principe, qui ex arbitrio, temerè sine consilio gubernabit. Quemadmodum sub Iosia rege qui coronatus fuit anno suæ ætatis septimo, rectè Dei populus rectus est, & postea vsque ad quadraginta annos quibus imperauit. Est quoddam numen in maiestate regia. Reges imbecillis ingenij, nò minus quàm mali electiui à Deo permittuntur & mittuntur propter peccata populi. Seditioes non minus sub principibus prudentibus, quàm iuuenibus & stultis subortæ fuerunt, & dare inconueniens non constituit regulam. Sunt bona regna electiua, sunt bona successiua, in singulis secundum mores vtilitas maior videtur. Sed quæliacunque sint, perpetuò adhærent quædam non semper probanda in vtrisque: possuntque rationes vtrinque adferri ad laudanda vel improbanda vtraque vt arbitror constitutis legibus regnorum vel electiuorum vel successiuorum, eas conseruandas esse, ne mutatio præter mores, ad internitionem populi conuertatur. Disputatum autem est, non de constituto recepto regno, sed de constituendo, quale esse melius possit, & successiuum magis probauimus.

In successione regnorum & principatum, ex pluribus liberis succedere primogenitum.

CAPVT V.

VI A eo peruentum est, vt de principatu successiuo per generis proximitatem, dictum vtrunque abundè fuerit: consequenter visum fuit necessarium huic tractationi addere, de modo succedendi: propter graues & quotidianas quæstiones quæ non minus videntur interdum turbare rem publicam, quàm si per electionem procedendum esset.

Quarum prior illa se offert, num si imperanti seu principi plures aut duo sunt filij, omnes in principatu succedant simul, an verò vnus solus, & quis ex illis. In qua pro vno eoque primogenito in vniuersum concludendum existimamus, nisi mos contrarius receptus aut lex alia regni sit quam infringere non minus impium quàm portentosum videretur, si secundum eam hæctenus vixerint pacificè subditi. Quanquam enim plures imperasse in imperio constet aliquando, & quibusdam in regnis: tamen experientia comprobauit, nec tutam nec longam fuisse societatem in regno, & non posse in vno mundo duos soles inueniri; cum duo domini eiusdem rei in solidum esse non possint. Et communitas proculdubio mater discordiæ

a vt dictum in l. si ut certo, §. si duobus vbi- culum commo- da p.

proculdubio mater discordiarum sit, l. cum pater, §. dulcissimus de le. 2. & quod communiter possidetur contemnitur. Nec potest summus pontificatus duos admittere villo modo. Sicque nec potestas summa quæ vnus tantum esse potest, vt dominium, admittit communionem hanc: nec vtilitas populi ex discordiis communitatis, vel ex contemptu plurium dominorum, pati potest concursum duorum, vel plurium imperatorum: proinde nec successionem. vtilè reip.

2 Quocirca ex còsuetudine ferè iurisdictionum, vniuersa imperia, regna, principatus, ad vnū deuoluuntur: quia & ita experientia docuit magis reipublicæ paci, & tranquillitati subditorum expedire, & cōprobauit primogenitum, & eo deficiente, sequentem, si primus decedat sine liberis. Et regulariter vnus rex admittitur vel ex cōproposito politie a pū, & còsuetudo ià regulariter obseruat, vt non tantum regna, sed etià ducatus, marchionatus, comitatus, similesque dignitates nò diuidantur, sed primogenito, vel proximiori deferatur. Quamuis alibi ex alia còsuetudine diuidantur feuda cum dignitate, sed nò secundum ius quod defert primogenito. Apud Lusitanos autè strictius hoc serua feudi aliena. tur, non solum in maioribus dignitatibus, sed etiam in quacunque dominatione quæ à rege fit de terra coronæ regis: solus enim legitimus descendens primogenitus, vel proximior succedit, nec vlla diuisio admittitur, vt patet ex lib. 2. ordinationum eius regni tit. 17. §. 3. Sicque conseruatur & dignitas, & splendor familiarum, cum contra diuisio tituli, vilem reddat dignitatem inter plures, & diuisio saepe facta familiarum eam ad nihilum reducat.

3 Plus enim est totum suis diuisis partibus. Conseruata tamen integritate & tituli & præcipuorum bonorum primogenito, cauendum erit ne alij ad stipem redigantur, & cogantur mendicare: & illis vel pensio- nes, vel bona ad vsum eorum & suorum concedi debebunt, quæ diu- xerint foueda, reuerfura proprietate ad principatum desinente prole, vt seruatur in Gallia & alibi. vbi in apparagium, vel simile nomen conceditur bona aliis filiis, quod & fieri debere notat Panor- xerint foueda, reuerfura proprietate ad principatum desinente prole, vt seruatur in Gallia & alibi. vbi in apparagium, vel simile nomen conceditur bona aliis filiis, quod & fieri debere notat Panor-

4 Pro tyranno habitus Amulius, qui fratrem Numitorē stirpis maxime Procæ patris à regno vetusto Syluie gētis deturbauerat, & proinde postea à nepotibus ex filia Rheæ Syluia, Romulo & Remo necatus, qui anum in regnum restituerunt.

5 Atque post mortem Anaxandridæ regis Sparthanorum, Lacedæmonij Cleomenem eius filium, etiam non metis cōpotè, sed inopè prætulerunt aliis filiis & Cleomenis fratribus mente compositibus, Dorio Leonidi, & Cleobroto. id quod inquit ex lege, quod maximus natus esset.

6 Apud veteres, inquit D. Chrysostomus, summus honori erat primogenituræ, quod collige primū. Quia Deus, vt eximie affligeret Ægyptios, primogenita occidit, vnde & impleta Ægyptus luctu, & vt erga Israelitas ostenderet singularem beneuolentiam, primigenij non fuerunt occisi, sed iussit sibi in posterum offerri. Item tribus Leui, ideo in sanctum ministerium segregata est: atque non tantum primogenita, sunt oblata Deo ex eo populo, hominum, sed etiam pecorum, brutorum, & vniuersorum omnium, vel pretium pro redemptioe eorum.

CC. iiii

a L. 2. quando & quibus quarta pars ab ea c.

b Licet de voto exemplo sibi proposito de rene Ungaria.

c Cap. in apibus 7. q. 1

d Cap. 1. §. præterea ducatus, de prohibita

per Fredericū ubi latè & per Bald. de Affli- ctijs & alios.

e Vt notat Alexan. cōsilio 25 incipien. attentis narratis,

nu. 9. & seq. ubi a- lios interpretes citat.

f Ad cap. licet. num. 10. de voto, post Ioannē Andream Car-

l. din. cōsilio 137. Incip. ad quædam P. de Anchar. cōsilio 239. incipien. pro maiori intelligētia.

g Linius ap. 1. Florus in 1. E- pitome historiæ Dionys. Hal. & alij.

h vscribit Herod. in 5. i Tomo 1. Historia 51. in genesim.

k Exod. 12.

l Exod. c. 13 & 22. Leuit. 27. numerorum c. 3 & 8.

& ante legē primogeniturę dignitas erat in Esau natura, quam prodi-
dit, & propter intemperantiam suam in fratrem Iacobum transtulit,
a *Genes. c. 27.* qui quod natura non habebat, accepit^a. Honoratior & charior
esse etiam dixit primogenitos, Philo Iudæus in Agrippæ oratione ad
Caicum, & Plutarch. in vita decem Rhetorum.

Dei legem his adiungamus, quæ pro regula debet esse his qui Deū
& sapientior & prudentior omnibus mortalibus credere &
confiteri tenentur. is autem sic statuit Deuteronomi c. 21. vers. 15. &
seq. *Si habuerit homo uxores duas unam dilectam & alteram odiosam, ge-
neris que ex eis liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus is, volueritque
substantiam inter filios dividere, non poterit filium dilectæ facere primogeni-
tum, & præferre filio odiosæ.*

17 *Sed filium odiosæ agnoscat primogenitum, dabitque ei de his que ha-
buerit cuncta duplicia, iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur
primogenita.* Cū etiam Iacob moriturus congregatis filiis bene-
dicere instituisset, exprobrando filio suo primigenio Ruben, inquit, priui-
b *Genes. c. 49.* legia eius enarrauit, & postea ex causa maledixit^b. *Ruben, inquit, pri-
vers. 3. & seq.* *mogenitus meus, in fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis,
maior in imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile pa-
tris tui, & maculasti stratum eius.*

6 Communis itaque lex fertur, siquid aliud expressē cautum non
sit, regnum & principatum indiuiduum, qui per successionem defer-
tur, pertinere ad primogenitum ex filiis mortui: vel ad primogenitū
ex agnatis antiquiorem, in eodem gradu pluribus inuentis.

c *lib. 41.* Inter Parthos receptus ille mos, sicut constat ex Iustino^c, dum ait
post mortem Artaxerxis regis Parthorum, qui reliquerat duos filios Mi-
thridatem & Pharnacem, maiorem natu Pharnacem, more gentis
fuisse heredem regni. ubi tamen postea mutatum morem re ipsa sub-
iunxit, & regnum rediisse ad Mithridatem. Et Pharnacem postquam
regnasset annis aliquot post subactos Mardos, morientem multis fi-
liis relictis eos præterisse, & fratri potissimum Mithridati insignis
virtutis viro, reliquisse imperium plus regno quàm patrio deberi no-
mini ratus: potiùsque patriæ quàm liberis consulendum. is tamen
filio suo regnum reliquit Phraarti. Sed eo mortuo rursus ad Artax-
banum patrum eius rediit. ut scribit idem Iustinus lib. 42. quo loci
annotare licet interruptam filiorum successionē ex voluntate Pharnacis,
non multo post ad pristinum statum vnde descuerat, rediisse.

7 Sic etiam in Macedonia ius successionis regni deferebatur
primogenito ex liberis, decedētis regis, ut notat dū de Alexandro Ma-
gno agit Diod. Sicul. li. 16. Liuius explicat latius. Perseus, inquit, natu
maior Demetrii regis filius, cū Demetrium fratrem accusaret apud
patrem tãquam vitæ insidiantem ut succederet regno, *Frater, in-
quit, non commessantium more inuicem iamdiu viuimus inter nos. Regnare
vni que vis: huic spei tuæ obstat ætas mea: obstat gentium ius, obstat vetustus
d *Liuii libro* Macedonia mos, obstat etiam patris iudicium: huic transcendere nisi per
40. *meum sanguinem non potes.**

7 Quo tēpore Darius Histaspis filius rex Persarū profecturus erat
in bellum contra Græciam ingens inter eius liberos de principatu
orta

orta est contentio, quoniam ex instituto Persarum oportebat ita de-
mum ire in expeditionem, cū regni successorem rex declarasset.
Artabazanes maximus natu: disceptabat, quod apud vniuersos homi-
nes sit institutum, ut maximus natu liberorum optineat principa-
tum^a.

9 Abraham plures habens liberos ex diuersis coniugibus, dedit
cuncta quæ possidebat Isaac, primogenito, aliis autem largitus est
munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc viueret^b.

10 Iosaphat rex Iuda plures habens filios, dedit eis multa mune-
ra auri & argenti, & pensionationes cum ciuitatibus munitissimis in
Iuda, Regnum autē tradidit Ioram eo quod esset primogenitus, qui
tamen aliis melior non erat. Siquidem surrexit Ioram super regnum
patris sui, cūque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladi-
o^c.

Apud Lacedæmonios & ius, ut mortuo rege maior ex liberis eius
imperaret^d.

Sic & seruatum in regno Vngariæ, ut ordine geniturę primus pri-
mum succederet in eo^e.

11 Cyrus rex moriturus duobus filiis existentibus Cambyze &
Tanaozare: cōsentaneum dixit sibi visum esse, regnum & ducatum ei
relinquere qui prior natus esset, nempe Cambysi, & rerum plurium
cōsentaneē peritus esset^f.

12 Oizericus senex decedens testamentum condidit, in quo man-
dauit Vandalis, ut per manus regni essent successores eius, & illi pro-
pinqiori ex genere virilis prolis, qui ætate præcederet^g. Cabadem
natu maiorem ætatis gratia lex vocabat.

13 Mortuo Antiocho rege Syriæ, relicto paruulo admodum fi-
lio, Demetrius obses Romę se dimitti ad regnum petendum æquum
esse dicebat, quod sicuti iure gentium maiori frater cessisset, ita sibi
tunc qui ætate pupillum antecederet deberi: in eo verē factus, quod
iure gentium in regno minor frater debet cedere maiori, sed in re-
liquo iniuste concludens, quod deberet præferri filio fratris cui ius
competebat ex persona patris, tanquam proximiori, vnde etiam se-
natus id non concessit^h.

14 Scribit & Iustinusⁱ, Quod Ptolomæus Ægypti rex, Lagi filius,
contra ius gentium minimo natu ex filiis, ante infirmitatem ex qua
mortuus est, regnum tradiderit: verum & illud suo iure videtur fe-
cisse, quod non debet trahi in exemplum ab his qui ex successionē
regnum tenent maiorum. Siquidem Ptolomæus filius Lagi cogno-
mento soter, primus ex suo genere regnauit, & legem ita testamen-
to regno acquisito dare poterat, ut in reliqua priuata hæredita-
te. Siquidem fuit quæsitō & dominus regni, non successor. La-
gus enim pater gregarius miles fuit non rex, & mortuo Alexandro
Magno & eius filiis, Satrapæ sibi vsurparunt ditones & se tyrannicē
reges fecerūt, quo tempore etiam regem Ptolomæum suus vocabit
exercitus, ut scribit Appianus Alexandrinus^k. ita Dauid primus rex
quæsitō regni, Salomonem iuniorem filium, non adstrictus, adhuc
vlla successionis lege, præposuit aliis. Sic ex prophetico sermone,

a *Vt notas
Herodot. in 7*

b *Genes. c. 25.*

c *2. Paralip.
c. 21. vers. 1. 2.*

d *Plut. in A-
gesilao.*

e *cap. licet lex
noto 6. de voto
lib. 3. tit. 34*

f *Vt refert
Xenophon. lib.
8. Cyri pedia.
g Procop. 3. de
bello Vanda-
lico & idem
1 de bello Per-
sico.*

h *Iustinus lib.*

i *lib. 16.*

k *Lib. de bel-
lis Syriacis.*

Iacob patriarcha moriturus, postquam ademit benedictionem filio primogenito Ruben ob incestum, & Simeoni & Leui propter iram illorum pertinacem; Regiam potestatem reliquit sequenti Iudæ, & proli eius, Iuda, inquit, *te laudabunt fratres tui, manus tue in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui: Carnulus leonis Iuda: ad pradam fili mi ascendisti, requiescens accubisti ut leo, & quasi laena, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui vincendus est, & ipse est expectatio gentium.* Et quamvis Iacob valde Ioseph, filium diligeret, & Benjamin filios nouissimos; tamen principatum non illis reliquit, sed Iudæ, qui sublati anterioribus fratribus de medio, propter crimina, & veluti redditus incapacibus ad imperandum legitime, primum locum tenebat ^a.

^a Genes. 49.
^b 1. paralipomen. c. 5. vers. 1. & 2.
^c lib. 16. c. 17

15 Apud Barbaram Gothorum nationem, & illud ius obtinuisse facile colligi potest ex Iohanne Magno ^b, dum scribit, Sisenandum post mortem patris Cintillæ Vestgothorum regis, in Hispania, per tyrannidem inuasisse regnum excluso & occiso primogenito Cintilla ad quem regnum pertinebat: eadem lex apud Polonos; vnde & Craci principis Polonorum filius, natu minor Lechus, cum maiorem cui Craco nomen erat, per speciem venationis in Syluis educatum, incautum occidisset, & mentitus cum simulatis lachrymis casu eum perisisset, honorifice sepelisset, & ita obtinisset principatum qui maiori natu debetur; aliquanto post detecto scelere deiectus fuit principatu, & in exilium actus ^c.

^c Cromerus lib. 2.

16 Sed quid dicendum erit, si gemini nati sunt, quis eorum primogenitus dicetur, ut succedat? Respondetur eum qui primo fuerit in luce editus pro primogenito habendum, quemadmodum in Iacob & Esau natiuitate. quamvis enim Iacob teneret plantam pedis prænascens Esau, tamen Esau quia prior editus, primogenia habebat donec remisit ^d. *Neque enim*, inquit Tryphonius iuriconsultus, *natura promittit simul vno impetu, duos infantes de utero matris excedere, ut de*

^d Genes. c. 25

^e l. Arescusa, ordine nascentium non appareat ^e.

15. de statu hominum lib. 1. P. ii. 5.

fl. i. §. ex hoc edicto. de ventre inspiciendo. P.

gl. in lege Falcidia placuit ad leg. Falcid. P.

Et quamvis videantur gemini esse eiusdem temporis ratione conceptionis, & quandiu fuerunt in utero matris: tamen quia agitur de successione natorum, ordo natiuitatis per quam emissi in lucem, magis consideratur. nam quandiu in utero sunt matris pars viscerum illius dicuntur ^f, atque partus nondum editus non recte homo fuisse dicetur ^g.

17 Quod si non appareat manifeste quis prior ex geminis editus fuerit, & feudum sit indiuisibile, Vlpiani responsum videtur admonere quid statuendum sit, in l. si fuerit legatum, 10. §. f. de rebus dubiis lib. 34. P. ti. 5. *Planè*, inquit, *si ita libertatem acceperit ancilla, si primum marem pepererit, libera esto. & hac vno utero, marem & feminam peperisset: siquidem certum est quid prius peperisset non debet de eius statu ambigi, utrum libera esset nec ne: nec filia, nam si postea edita est erit ingenua. Sin autem hoc incertum est, nec potest nec per subtilitatem iudiciali manifestari: in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet: ut tam ipsa libertatem consequatur quam filia eius ingenuitatem: quasi per presumptionem priore masculo edito.*

18 Posset & ambiguitas maior oriri, si exfecto utero matris in orbem venerint, & non nati sint, de quo & Barthol. in d. l. Arescusa. de stat. hominum, in quibus questionibus dubitatis & aliquando conflictum est oraculum Delphicum, à Lacedæmoniiis. Recenset autem historiam Herodo. in 6. dum ait Aristodemi regis Spartiatarum uxorem Aginam, peperisse geminos, eisque natis Aristodemum morbo decessisse. Lacedæmonios autem qui tum erant inuito consilio creasse regem è pueris eum qui esset primogenius, ut lex iubebat. Sed nescientes utrum puerorum eligerent cum essent similes ac pares: idque quum nequirent ipsi discernere, prius fuisse percunctatos genitricem, eaque negante se dignoscere, sed dissimulante, quod videlicet ut credibile est magnopere cuperet ambos effici reges: ita de hoc dubitantes Lacedæmonios misisse Delphos sciscitatum, quid in ea re agerent: & his Pythiam respondisse, & utrumque puerorum regem ducerent, sed primogenitum magis honorarent: hocque responso à Pythia edito, Lacedæmonios nihilominus incertos, quo pacto primigenium reperirent admonitos fuisse à quodam Messenio nomine Panite, ut obseruarent utrum puerorum mater priorem lauaret cibaretque, quam si deprehenderent eodem semper modo factitare, habituros id omne quod quærerent, & inuenturos quod vellent: sin illa alterando erraret, palam fore ne ipsam quidem quippiam magis nosse, & ut isti aliam rationem inirent. Ibique Spartiatas ex admonitu Messenij obseruantes matrem puerorum, ignaram cur obseruaretur, animaduertentes illam præferentem alteri primigenium, tum cibando tum lauando, accepisse puerum qui magis honorabatur à matre tanquam primigenium, publicèque alendum curasse, imposito & ei nomine Eurysthene: iuniori Proclis. vnde regum duorum origo apud Spartiathas ex duabus familiis. Videtur & esse sententia Iohannis Andreæ ^a quod si nesciatur quis primo natus sit, diuidantur inter illos bona & si res indiuisibilis sit, ut regnum hinc, sorti res committatur: vel ad dominum feudi, si de feudo agatur recurrendum, ut alteri honestiori & prudentiori assignet ^b. Et si pares sint, locum esse gratificationi ^c.

Reperitur apud Liuium in 1. & alios, qui Romuli & Rhemi narrant historiam, eos natos geminos ex Rhca Sylua filia Amulij regis, & cum disputaret de principatu condendo ad prosequendum & augendum auitinum, primigenij iudicium Deo commisisse, cum nescirent: vter illorum prior esset editus, & auguriorum sorte exitum inde habuisset, ut qui plures vultures pro augurio habuisset, is ius potestatis haberet, contigisse autem plures Romulo, & proinde de suo nomine oppidum inaugurasse.

Nam filius mutus vel surdus, aut aliter inhabilis ad gubernandum, posset succedere in principatu.

CAPVT VI.

SOLET moueri hinc questio, quid statuendum sit, si filius primogenitus sit, mutus, surdus, aut mente captus, aut alio quoquo modo inhabilis ad regendum visus, num excludatur.

^a In addition. ad Speculator. lib. 4. part. 33. de feudis.
^b ca. fi. 97. distinct.
^c l. si quis seruum, §. si inter de lega. 2. c. p. ver. quid si fuerit, de rescr. in sexto.

debeat à iure primogenituræ, & regnum deferendum sit aut principatus sequenti. Ex iure feudorum quid statutum sit alibi docuimus.

Quid verò videatur in principatibus statuendum qui non pendet à superiore, sed qui ex successione sanguinis debetur satis mihi probatum exemplis videtur, non ideo primogenitum priuandum quod videatur natura inhabilis, vel casu in inhabilitatem incidisse, ratione propriæ administrationis.

2. Quemadmodum post mortem Anaxandridæ regis Spartiatarum, Cleomenes etiam non videretur mentis compos, prælati sunt tanquam maior nati, fratribus. ut ait Herodotus. ^a Apud Lacedæmonios Agesilaus, et si claudus, tanquam proximior ad regnum vocatus. Ozias quamuis ob lepram, qua percussus fuit; factus fuisset inutilis regno, nempe quod à communione hominum scorsum habitans, non administraret regnum, tam è regno priuatus non est, sed pro eo filius eius quoad vixit nominèque eius palatium & regnum administravit. ^b

3. Comitibus Vngariæ, primogenitum Colomanum prætulit, Alino fratri secundogenito quamuis gibbosum, claudum, luseum, & balbum. ^c

Neque Lyfander inuenit suffragatores, decernere desiderans ut in posterum non proximior succederet in regno, sed magis idoneus. ^d Sequeretur & ex hac regula si idoneus tantum succederet, infantes regum & principum, item filias in locis in quibus succedunt feminæ, reici à principatu, quod tamen non fieri & satis constat, & æquum & iustum esse iudicia plura, & rationes cumulatissime docere possunt. de quibus postea.

4. Neque submota regina Ethiopum Candace à sede, quod esset capta altero oculo. fuit Philippus, rex Macedoniæ dextro oculo priuatus: monoculus & Antigonus rex Macedoniæ ^e & Lycurgus, Lacedæmoniorum legislator. ^f

Egypti rex Seforis, quamuis cæcus, tamen regnavit ^g, & post eum successor eius filius etiam cæcus Pheron ^h. item alij, Phineus, Paphlagoniæ rex ⁱ Iohannes Zisca, Bohemiæ reges cæci ^m.

Ingo Haraldus Hiberniensis, regis Noruegiorum filius, quamuis gibbosus, tamen strenuè regnum tutatus est contra Magnum illud repetentem ⁿ. Carolo 8. Gallorum regi corporis totius effigies deformis si credamus Pontano ^o. Claudius imperator Drusi filius, non ideo minus imperator, quod vecors fuerit, & stultus, ut est apud Suetonium, & Sextum Aurelium.

Neque Carolus 6. Gallorum rex, ideo priuatus regno quod amens effectus fuerit, sed eo regnante patris commissa fuit regni administratione ^p.

5. Possunt tamen multa adferri aduersus eos qui non possunt negotia reipublicæ per se expedire, quæ certe in deligendis rectoribus, quorum opera egemus, locum habere possunt. Sicuti apud Platonem ^q Socrates ex Esculapij instituto, eos qui natura sunt valetudinarij, & propterea reipublicæ inutiles, è medio excedere & locum dare fanis iubet, in quam sententiam citatur Euripides à Plutarcho ^r.

Exosus est mihi quisquis producere

Vitam cupit dapibus, simulque poculis,

Magorum & artibus deflebens, riuulum.

Dei ut fati: Quem, cum pro se nihil

Orbi decebat emori, & faceffere:

Dantem locum statim efflorescenti pubi.

Sed quando de principatibus successiuus agimus, videatur illi facti patrimoniales, & iam quasi iure proximitatis, ut non minus his ob morbos, vel casus aduersos mentis, vel corporis illorum domini quam patrimoniorum paternorum efficiantur: & si per se non possunt administrare, non tamen ideo illis priuentur, sed per curatores, aut vicarios non secus quam personæ propriæ ac bona patrimonialia, administrantur. Retinentur namque ex successione principes, non quod omnes qui ex bonis principibus primis nascuntur, sint futuri similes, sed vel in memoriam priorum, vel ex lege, vel quia etiam talis per se non valentes imperare, sint vtiliores reipublicæ, quam si noua electione commouendo essent cardines totius pacis reipublicæ. ^a melius enim est sub mente capto aut gibboso esse principem, cui consilium probum & electum illudque mutabile adiungi potest: quam sub bono principe, cui malum consilium esset. ^b

Quedam mala qua contigerunt alicubi ex immutatione successionis regni primogenitura.

CAP VII.

IOLATIO huius iuris succedendi, & dum voluit minor ex filiis præripere regnum maiori, peperit ingentes clades: tandem succedentibus in irritum ut plerunque conatibus. neque prætextus quod maior esset minus imperandi idoneus potuit tueri etiam electionem contra ius hoc naturæ. Quod liquet ex duobus filiis Alexandri regis Iudæorum, ut refert Iosephus. ^b Eo enim mortuo vxor eius Alexandra, quæ duos illos ex Alexandro genuerat filios, natu maximum Hyrcanum, & propter ætatem declarauit pontificem, & quod præterea segnior esset quam ut potestate regia molestus cuiquam videretur, regem constituit, minorem autem Aristobulum, priuatum viuere maluit; quod feruentioris esset ingenij. Attamen mortua Alexandra, Aristobulus regnum sibi usurpauit, donec post ingentes clades & prælia à Pompeio victus, & captus, regnum Hyrcano restitutum est.

2. Narrat Pausanias ^c tragediam ob eandem causam, his verbis, ^c *In Attis. Ptolomeus qui Philometor est dictus, octauus est rex (Egypti scilicet) à Prolomæo Lagi filio. Id autem cognominis per illusionem natus est: neque enim regum quisquam fuit unquam ex omnibus, quem maiori mater odio prosequuta fuerit. Hunc enim maiorem quamuis natu, regem saluari non est passus, & in Cyprum viuente patre ablegaretur, effecit. Cuius in filium acerbitatis cum alias fuisse causas, Cleopatra commemorant, tum quod Alexandrum natu minorem, sibi obsequentiorē sperabat ob eamque rem priuatum, ut eum Egypti regem crearent, suadebat: demum cum repugnante plebe id assequi nequisset, in Cyprum Alexandrum misit.*

^a in 5.

^b 4. reg. 15.

^c 2. Paralipo. c.

^d 26. vers. 21.

^e Michael

^f Ritus.

^g Plutarch. in

^h Lyfandro.

ⁱ Volaterr. lib.

^j 13. Anthropol.

^k Iustinus.

^l Plutarchus

^m in Symposiacis.

ⁿ Macrob. lib. 7

^o c. 3. Plutar. lib.

^p 2. conui. quest. 1

^q h. Plutarch. in

^r Laconi.

^s i. Diodorus

^t Siculus.

^u lz. Herod. in 2

^v l. Apollonius

^w Rhodius lib. 2

^x Argonautic.

^y m. Fulgo. lib. 3.

^z c. 2.

^{aa} n. Saxo. lib. 14

^{ab} & Crantzius

^{ac} lib. 5. Norma-

^{ad} gie c. 9

^{ae} o. Lib. 2. c. 34

^{af} p. Paul. Æmi-

^{ag} lius lib. 10. hi-

^{ah} stor. Fran.

^{ai} q. lib. de repu-

^{aj} blic.

^{ak} r. Consolatione

^{al} ad Apollonium

^a vide que su-

^b præ dicta sunt

^c 4. num. 23. 24

^d 25.

^b Lib. x. de bel-

^c lo Iudaico c. 4.

^d & 5

^c In Attis.

imperatoris quidem (patris) nomine, re vera, ut per eum Ptolemao formidolosior esset ipsa. Postremo ex omni eunuchorum numero quos amantissimos esse sui putabat, saucios in concionem produxit, Ptolemaum insimulans, & insidias sibi fecisse, & eunuchos vulneribus foedasse. Qua re Alexandrini commoti, non multum absuit, quin Ptolemaum impetu facto opprimerent: sed cum ipse naui se periculo eripuisset, haud ita multo post, e Cypro reuersum Alexandrum, regem appellarunt. Digna autem facinore poena Cleopatrae consecuta est: ea enim filium quem suis ipsa consiliis ad regnum euexerat, peremit: Quo scelere detecto, cum cuniam mesu aufugisset Alexander Ptolemaus in Aegyptum redijt, at iterum regno potitus est.

a Circa finem libri 34

3 Scribit Iustinus^a. De Prusia rege Bithynia, quod coeperit consilium interficiendi Nicomedis filij, dum consulere studeret minoribus filiis, quos nouerca eius susceperat, & Romae habebat, & re manifestata adolefcenti ab his qui facinus susceperat, accitum in patris regnum venisse, statimque regem appellatum, Prusiam regno spoliatum à filio, priuatumque redditum etiam à seruis derelictum, & cum in latebris degeret, non minori scelere, quam filium occidi iusserat, à filio interfectum.

Prætulit aliquando, in successione regni Pharnaces, filiis suis Mithridatem fratrem tanquam magis utilem Parthorum regno contra morem gentis: sed non diu apud eius stirpem directam remansit, sed à filio eius in patrum translatus fuit imperium^b.

b Vt liquet ex lib. 41. & 42. Instinij. c Lib 9 c. 11.

Narrat Valerius Maximus^c, Scipione Africano patris & patrum memoriam gladiatorio munere Carthagine noua celebrante, duos regios filios nuper patre mortuo in arenam processisse: pollicitosque se ibi de regno præliaturos, quo spectaculum illud illustrius pugna sua facerent. Eos Scipionem monuisse, ut verbis quam ferro discernere mallent, uter regnare deberet, ac iam maior natu, consilio eius obtemperaret, minorem corporibus fretum, in amentia perstitisse. in itoque certamine, pertinacior impietatem fortunæ iudicio morte multatam. Sicque narrat Valerius cui consentire videtur Lilius^d. Tamen hos fratres patruelès dixit Corbin & Orsuam, de principatu ciuitatis quam ibidem dicebant disputantes, vel etiam illi cum aliis in gladiatorum munus etiam pro regno descenderunt. Duello terminantes successione euentum.

d Lib. 28.

Spurij num in principatu succedere possint.

CAP. VIII.

d Iudic. 11. e Vt ait Plut. in Themist. Athen. lib. 13. c. 13. f Ath. lib. 13. c. 3.

SED rursus quaeritur, num spurij succedat in regno, vel soli soli sint: vel prælati aliis legitimis & naturalibus, postea ex legitimo matrimonio principis mortui susceptis. Pro nothis possent adferri historiae eorum, qui, quamuis spurij & illegitimi fuerint, tamen imperarunt honestè & strenuè, ut de Iepthe fertur Galadita iudice Israelis, fortissimo^e. Ferunt Themistoclem principem, fuisse spurium^f. Timotheus scorti filius & Cononis, fuit Atheniensium dux^g. Fuerunt proculdubio nothi & spurij Remus, & frater Romulus, qui principatum Romanum instituit, ut notant omnes historiographi Lilius, Dion. Hal. Flor. Plut. & alij. Arnulphus nothus

Carolomani regis Bauariae, fratris Caroli Crassi imperatoris: à proceribus imperij Crasso substitutus fuit, ut scribit Cuspinianus, sed & Theodericus Ostrogothorum rex, qui Italiae regnum pulsus Herulis occupauit, Valamiri regis ex concubina Aurilena, filius fuit. Ioha. Magnus lib. 9. c. 9. Suenoni 2. Danorum regi spurij multi fuere, qui successere eidem, Haraldus primam, postea Canutus, & alij ordine^a. a Saxolib. 12. c. 12.

Scribit & Damafus papa in pontificali summum pontificatum etiam tenuisse natos habitos ut spurios Osium, Felicem, Bonifacium, Agapitum, Theodorum, Gelasium, & alios^b. refertur & à Gratiano^c ex diuo Hieronymo, quod Dominus noster IESVS CHRISTVS voluit non solum de alienigenis sed etiam de adulterinis commistionibus nasci, nobis fiduciam, inquit, præstans ut qualicumque modo nascamur, dum tamen eius vestigia imitemur, ab eius corporis non separemur.

b refertur in ca Osus 56. d. c In ca. 8. Dominus noster 56. d.

2 In contrarium possunt adferri & exempla, & rationes, quibus merito nothi reiciuntur à successione regnorum & principatum.

Quod impulit Aristonem Demarathum, reicere, nam cum Demarathi natiuitas Aristoni patri regi Sparthanorum renunciata esset: subducta ratione quod à nuptiis nondum elapsi decem menses, negauit hunc suum esse filium, atque ut nothum abdicauit, ut ait Suidas. Sicut & negauit ex se editum Agis Leotychildem. & proinde & regno priuatus, quamuis ex vxore Timea natus esset.

Margaritæ Flâdriæ Comitissæ spurij, Iohannes & Balduinus, ex Guiljelmo præceptore furtiuo concubitu nati, à reliquis fratribus naturalibus & legitimis fuerunt à successione reiecti^d. idemque comprobabat & rationem adfert lex, Si qua illustris ad senatusc. Orphicianum.

d Paul. Emilius lib. 7.

Fuerunt in regno Sueuorū, Gothorum, Noruegiorū ita neglectui habitus spurij, ut viles fuerint habitus: neque etiam filij nothi regum auderent inter honestos vix comparere, & proinde etiam Aimundus in concubinato genitus ab Aimundo Aimoso Gothorum & Sueuorū rege, etiam legitimatus per subsequens matrimonium, ducta concubina sub mortem, & hæres institutus regni à patre, probus alioquin, nunquam potuerit à subditis populis plenam obedientiam consequi, ut scribit Iohannes Magnus^e.

e lib. 18. c. 6.

3 Periculosæ sunt istæ successiones, in quibus participant nothi, etenim ut plerunque sunt audaces, & ad vitia paterna & maiora procliuiosiores: si sint filij naturales & legitimi, sepe prolem legitimam tollere satagunt, ut sibi principatum asserant, ut exemplo sunt Ismael ex ancilla natus, qui persequebatur filium legitimum Isaacum filium liberæ, ut merito iustum sit Abrahamo patri. Eicce ancillam & filium eius^f.

f Genes. 25.

Nec idem admittit filios concubinarum ad substantiam hereditariam quam dedit Isaac, sed tantum, munera illis seorsum distribuit.

4 Abimelec filius spurij Ierobaal, seu Gedeonis, ut regnaret post mortem patris occidit septuaginta fratres filios patris naturales & legitimos super lapidem vnum excepto minimo Ioathano^g.

g Iudicium c. 9.

5 Phraatates Phraatis Parthorū regis ex Tharmusa Italica foemina natus nothus, consilio matris, patre occultè interfecto, regnum occupauit, & ademit trib. filiis legitimis & naturalibus, qui erant obsides.

Romæ; illudque tenuit donec Parthi quia incesto matris se polluerat concubitu, regno deturbant, & expulsus breui perit^a.

^{a Sabell. lib. 1. Enne. 7.} 6 Sic Jugurtha nothus ex Manastabile filio Massanissæ regis Numidarum, adoptatus à Micipsa fratre Manastabilis, & factus particeps regni cum duobus filiis Micipsæ, Hiempsale & Adherbale; Hiempsale necato, expulso Adherbale, totum regnum sibi vindicauit^b.

^{b ut narrat Sallustius in bello Jugurthino.} 7 Manfredus Fiderici 2. imperatoris spurius, ex concubina Blanca Marchionissa Montisferrati genitus, princeps Tarentinus & rex Sicilia designatus, fertur patrem in Apuliam mouentem, ex graui morbo conualescentem, suffocasse, cum Conradum ex Iole genitum heredem à patre institutum accepisset; & Conradum fratrem veneno sustulisset, & duos filios Henrici fratris, vt narrat Cuspinianus, quanquam paulò aliter scribat Crantzius^c.

^{c Lib. 8. Saxoniae. 18.} 8 Ita cum Philippus Demetrii filius, duos haberet liberos, vnum ex iusto matrimonio Demetrium etiam nomine minorem natu, cui ex lege regnum debebatur; & Perseum maiorem natu ex pellice vulgato corpore editum, effecit calumniis apud patrem Perseus vt Demetrius tolleretur, vt ipse succederet, quod obtinuit mortuo patre: verum cum bellum mouisset in Romanos à L. Paulo Emilio captus, regnum, & in carcere vitam amisit; dignas parricidio pœnas luens^d.

^{d Plutarch. in Emilio.} 9 Iacobus nothus Iohannis Cypri regis, vi & auxilio Soldani ademit regnum Carlotæ filie legitimæ Iohannis, & tandem factum est eius morte, vt regnum ad Venetos perueniret iure hereditario^e. Possent propemodum infinita alia addi exempla spuriorum qui ambitione regnandi legitimos principatum successores deturbant.

^{e Bonfin. lib. 8. deca. 3.} 10 Et siquid vel virtutis cõueniẽtia, vel meũ valeat iudicium, tutiorem arbitrari possumus in republica partem & sententiam, quæ explodat ab imperij successione illegitimos, seu extra matrimonium ex venere damnata procreatos. Quamuis enim inueniantur, vt olim inuenti sint spurij, qui & armis & ingenio facillè legitimo matrimonio productos, superarint, & digni habiti sint imperio, & quibus reipublice gubernacula committerentur, talisque etiam inueniri posse non dubitemus; eo quod virtus non generatione, sed ex propria actiõne fiat, & non nascatur: Attamen quia & in lumine diuino degentes, & sub principatu & legibus Dei & gentium, quibus matrimonium merito introductum & conseruari debet impolutum, & præferri vago & ferino concubitu, malè succederet rectæ instituenti societati humanæ, si huiusmodi partus præter matrimonium editi pro filiis haberentur legitimis, & natis ex legitima, honesta, & à Deo instituta, in populòque Christiano approbata coniunctione, præponerentur. Nulla esset etiam certa nobilitas, nullæ familiæ certæ, si promiscuis concubitus omnia miscerentur: nulla regia stirps, aut successio certa, si partus isti illegitimi ex sola opinione & fide seu assertiõne parentis admitterentur hæredes. cum filij tantum certi sint, quem nuptiæ demonstrant^f, & vulgò concepti ex meretrice, siue eam concubinam dicas, siue alio nomine, incertum habent patrem^g. vt contra, certam habent matrem, & sæpe vsque adeò vilem, vt vel eam cognoscere aut nominari pudeat, quod neque conuenit maiestati

^{f L. filium 6. de his qui sunt sui vel alien. iur. R. li. 1. ti. 6. l. quia semper. de in ius voca. li. 2. R. ti. 4. cum simili. g L. vulgo concepti de sta ho. R. § si aduer. sus de nuptijs.}

maiestati regni aut dignitati principatus, nec populorum exẽplo ad bene viuendum idoneo, contemneret ipsi reges matrimonium, vt in libera venere dissolutè viuerent, opprimerentur ex arbitrio subditæ virgines & matronæ: & illæ rursus facillè scortationi se principib. offerrent, spe allectæ vt filij ex huiusmodi alioquin complexibus editi, ad principatum promoueri possent: breuique tempore religione, quæ scortationem prohibet conculeata, proculdubio in rempublicam confusionem, Dei contemptum, & iram inuehi videremus, & inde interitum.

11 Neque posset haberi maiestatis discretio in imperio, vbi imperaret turpitudinis perpetuum exemplum, & in spurio regnante, impuditiæ regis perpetua & continuata memoria. qua ratione & Deus ab ecclesiæ administratione eiecit ex scorto natos^a. Et deinceps iura pontificia^b, vt & ciuilia à dignitatibus nisi ex magna necessitate electionis, non successione in aliquibus iure^c. Atque ob illicitos concubitus, concitari iram Dei^d, & iustis rationibus spuriorum generationem abominabilem in republica docuimus alibi^e, vt repetitione vti superfluum videatur.

12 Sed consideremus vltra nothorum admissionem repugnare successioni regnorum quæ deferuntur existentibus ex stirpe regia proximiori: nemo autem dixerit spurios ex concubinis genitos, esse ex stirpe regia, aut ex genere regio, & nisi sint ex legitimis vxoribus nati, vt dicebat Dares Phrygius in exordio libri de bello Troiano.

Neque assertio paterna facere potest quod non est: & facit quidem, vt assertus spurius dicatur alicuius^f, sed non facit vt assertio spurij sit filiatio legitima, vnde & asserti dicuntur, non legitimi sed legitimati. neque princeps potest mutare quæ sunt iuris gentium^g, aut iuris diuini^h, & proinde facere non potest, vt coniunctio illegitima contra rationabilem hominum coniunctionem, quam nos matrimonium, inquit Vlpianus, appellamusⁱ, legitima dicatur. nam hoc non pendet à lege humana positiua; quam mutare potest princeps: sed à Dei & naturæ præceptis. dixit enim Deus, Non mœchaberis^k, non erit scortator de filiis Israel, nec meretrix^l. neque inter Christianos concubinatus, aut naturales liberi distinguntur à vetita venere. omnis enim coniunctio extra matrimonij fœdus, damnata à Deo in Euangelio est, & cõtinetur sub illa prohibitione, Non mœchaberis. Neque iu potestate principum esse ea non dicuntur, quibus boni mores & quod æquum & iustum est, repugnant^m.

13 Nulla etiam coniectura est, ex qua possumus colligere mentem fuisse instituentium principatum, vt nothi qui opprobrio esse solent omnibus aliis, imperarent. iure agnationis, quæ nulla est spurij cum cognatis patrisⁿ: vtque insertionem vilissimorum hominum per concubinatum susceptorum, splendidissimæ familiæ conspurcarentur: vt suppositi filij pro veris & legitimis honorarentur, vitij notæ authoritati virtutis, infererentur, & gloria pudicitie nobilitatis illegitima prole pollueretur. Et quamuis aliquando tantum valuerit principum exæcatio, vt etiam inter legitimos filios, & in honore & regni partitione spurios cõæquarent legitimis & naturalibus filiis:

^{a Deutero. 23. b c. cum in cõ. c. in. notuit P. de e. lectio. c. filij. c. penult. de filijs presby. c. 35. spurios. l. spurij. 6. de de. curio. lib. 50. P. ti. 2. d c. si gens Anglorum. 56. dist. e. vide dicto c. si gens Anglorum. 56. distinct. ea qua nos tractauimus fuscè lib. 10. synag. iur. c. 3. & 45. c. 6. f. cas. de capit. diminitio. § f. de iure natur. g. c. cum inferior, de maior. & obedient. h. l. 1. §. penult. de iustit. & iur. P. c. 7. ius naturale. 1. dist. i. Exod. 20. Mar. 10. ad Heb. c. 13. l. ad Corinth. c. 6. ad Eph. 5. k Deuter. c. 23. l ca. nemo sibi blandiatur. 32. q. 4. ca. de consanguinitate. 35. q. 3. c. ex parte, de restitutio. spo. lia. gloss. ad c. illud de præsumptio. ca. 1. 30. q. 5. m l. fil. n in §. vulgo conceptus de successio. cognator. l. si spurius 4. vnde cognata. l. 38. P. 11. 8.}

tamen experientia comprobavit exitum partitionis & successionis fuisse infelicem, & populo & ipsis legitimis & naturalibus, qui diu non potuerunt cum illis convenire.

14 Hócque etiam sub primis duabus stirpibus regum Meroueorũ, Caroli Magni locum habuisse dicitur, dehinc summa cũ utilitate reipublicæ Gallicanæ reformatum sub Capetorum progenie: sub qua tres maximè imperio Gallico vtilis leges latæ feruntur, quæ pacatum reddiderunt regnum, & à periculis quibus irretitum fuit antea, exemerunt. Prior, ne in posterum regnum regni que titulus, inter plures etiam liberos diuideretur, sed antiquior ex genere solus titulum regis gereret, alij autem fratres præmortui regis filij partes acciperent, sine regis titulo nomine appanagij, & filiarum quoque certam dotis nomine summam.

Alia, ne in posterum spurij regum etiam agniti à patre, succederent. Tertia, ne in posterum essent maiores domus regis, à quibus & eorum nimia vsurpata auctoritate, Merouingorum & Caroli Magni sublatum fuit genus^a.

^a diximus. copiosius de successione spuriorum, li. 45. synagmatis cc. 2. 6. & 11.

15 Rursum cũ promptum dicatur ingenium horum filiorum, siquidem filij nomen merentur, ad audendum contra ipsos legitimos vt dictum, sublata erit delinquendi occasio si principatum eis subire sciant prohibitum. Atque magis ad eos deligendos incitabuntur à quibus bona ex liberalitate sperent.

Exemplum fuit in Gallia miseriarum, post mortem Ludouici Balbi: nam relicta vxore pregnante ex qua postea natus Carolus cognomine Simplex, duo spurij eius Ludouici Balbi, nempe Ludouicus & Carlomanus, vsurparunt regnum, qui breui tempore regnarunt, verum illud effecerunt, vt illorum exemplo viuente Carolo Simplici, adhuc puero, Carolus Crassus illis mortuis, voluerit quoque vsurpare imperium, & post illum Odo comes Parisiorum regens Franciæ pendente minoritate Caroli Simplici. vnde & via & gradus facti ad inuadendum regnum & audendum in posterum contra regiam Caroli Magni stirpem, factionibus ad eam rem ortis & fauentibus, vt ferè Galliarum totius mutuis bellis extinctus fuerit splendor^b.

^b vt narrant Amilius in 2. Sigebertus & Einhardus.

16 Et Henricus 2. Alphonfi XI. Hispaniarum regis filius notus, Petrum fratrem suum legitimum, qui post parentem Alfonso imperij habenas susceperat, stricto gladio confodit, eoque interempto, regno potitus est, vt ait Ritus Neapolitanus lib. 3. regum Hispaniarum.

De qua-

De questione, si rex aut princeps ante adeptionem principatus, filium genuerit primogenitum, & post adeptionem alium, quis preferatur in principatus successione post mortem patris, an ille qui ante, an qui post editus est.

CAP. IX.

ALIGATA aliquando quæstio, Si quando pater filiorum susceptorum ante adeptum regnum & post, decederet, ad quem primogenitum diceretur pertinere. num ad eum qui genitus primus ab eo natura est antiquior: an verò ad eum qui primo natus est post adeptum imperium. Magna fuit hæc contentio sub Dario rege Persarum. Cause controuersiarum hæc. Darius rex Persarum antequam fuisset adeptus imperium, genuerat ex vna vxore Artabazanem. Postquam verò rex fuit electus genuit ex alia Xerxem. Cùm autem profecturus esset in bellum, & de successore in regno relinquendo cogitaret controuersum est coram eo, quis illorum potior esset.

Artabazanes ad se imperij spem pertinere dicebat, iure primogenituræ, & tanquam omnium fratrum maiorem, atque iure gentium ad regnum vocari. Xerxes è contrario, dicebat, conueniens esse, vt qui patre imperate natus esset, regno succederet tanquã stirps regia, quæ tum demum orta videtur postquam pater regnare cœperit, referã circumstantias & iudicũ controuersias, ex Herodoti verbis, qui^a in principio sic scribit: *Darius expeditione sumere properabat in Egyptios, atque Athenienses. Dum autem hæc comparat, interea ingens inter eius liberos de lymnia principatu exorta dissensio est. Quoniam ex institutio Persarum oportebat ita demum ire in expeditionem, cum regni successorem declarasset. Erant autem Dario iam antequam regnaret, liberi tres è priore vxore Gobria filia suscepti: & post partum regnum alij quatuor ex Atossa filia Cyri: superiorum maximus natus erat Artabazanes, posteriorum Xerxes, qui cum ex eadem mater non esset, disceptabant. Artabazanes quidem, quod omnis paterna sobolis, ipse maximus natus foret: quum apud vniuersos homines sit institutum, vt maximus natus liberorum obtineat principatum.*

Xerxes verò, quod ipse Atossa genitus esset, filia Cyri, qui Persis libertatem acquisiisset. Dario autem nondũ ferente sententiã aderat fortè Demaratus Aristonis filius, qui per id tempus altercationis, Spartano regno exutus, ac Lacedemone profugus Susa, ascenderat. Hic vir audita liberorum Dario controuersia adijt (vt fama fertur) Xerxem admonuitque vt ad cetera quæ pro se dicebat, hoc adderet, se quidem genitum è Dario iam rege & Persarum imperium obtinere: Artabazanum verò è Dario dum esset prinatus: proinde, neque equum, neque iustum esse alium quempiam potius illam dignationem adipisci, quoniam Sparta quoque sic vsurparetur, vt si cui antequam regnet filij nascantur, deinde regnanti alius nascatur, huius postea nati successio regni sit. Hæc à Demarato suggesta, ratione vtentem Xerxẽ tanquam iuste dicentem, Darius regẽ declarauit, quanquã etiã citra admonitionẽ Demarati, Xerxes, vt mea fert opinio, regnauisset, quippe cum penes Atossam omnis potentia esset. Meminit eiusdẽ iudicij Iustinus^b. sed non aperit circumstantias omnes ad eum quo Herodotus modũ, & proinde ex

Herodoto non ex Iustino rationes sunt in simili negotio iudicandę. Alioquin respondere absolutę filiũ genitum post adeptum nouum imperium, vel principatum, excludere primogenitum ceteris paribus, esset iniquissimum, & contra diuini & humani iuris regulas. Et proinde placet hanc quęstionem cum distinctione resolvere.

2 Vtrum pater peruenerit ad principatum ex priuato, prima electione, seu propria acquisitione: puta quodd, vel contractu, vel armis parauit sibi imperium: an verò ad illud peruenerit tanquam proximus ex lege, vel consuetudine regni: an tanquam coniunctus matrimonio ei ad quam iure successionis & proximitatis, vel alio modo regnum aut principatus peruenerit. Nam ex diuersa harum trium quęstionum hypothesi diuersa mihi apparet facienda resolutio.

3 In primo casu si pater priuatum delectus fuerit, vel armis, vel alio modo quęsierit regnum, nec ei lex imposta est in concessione, & hæreditarium sit regnum hoc est de quo possit testari, dicemus eum inter liberos uiuentem ex arbitrio posse disponere, vt & testari etiam in fauorem alterius extranei excludendo proximos, vt diximus in regnis deuolutis iure hæreditarię successionis testamentarię: quia disponendi de rebus suis, data est iure gentium libera facultas, postquam & dominia rerum distincta sunt, & administrationi cuiusque

a Lex hoc iure concessa arbitraria.
de Iustit. & iure P.
b Ad Galat. c. 3. vers. fin. c. 4. vers. 7.
d L. 7. de bonis damnatorũ li. 48. tit. 20.
e In l. scripto 7. fin. unde liberi lib. 38. P. ii. 6.
f In l. nihil in re. 50. §. sed nunquid prætor, de bonis liberator. lib. 38. P. ii. 2.
g In l. 15. de inofficioso testa. P. l. 13. §. 2. vers. eum enim, C. de legitimis hæred. tit. 26. si quis omiſſa causa testa. P. h. L. in suis. II. de liberis & posthum. P. l. in suis, de suis & legi. her. P.

concessa arbitraria.^a Et quemadmodum armorum vi factus dominus personarum & rerũ, iuxta legem diuinam & humanã, de quęstis disponere potest, sic & legem eisdem imponere tanquam dominus.

4 Ceterum eodem iure gentium & humano, æquum est & receptum, vt qui habet liberos hos extraneis præponat, quibus ex voto naturali communi omnibus gentibus, bona paterna debentur. Si semen Abrahę, inquit Diuus Paul.^b estis, secundum promissionem, & hæredes.^d & quod si filius, & hæres per Deum.

Sicque Paulus Iurisconsultus, Cum ratio naturalis quasi quadam lege tacita, liberis parentum hæreditatem adijceret, velut ad debitam successionem vocando, propter quod & in iure civili, suorum eis hæredum nomen indictum est, ac ne iudicio quidem parentis, nisi meritis de causis submoueri ab ea successione possunt: æquissimum existimatum est, eo quoque casu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum: ne grauiore admissa alienam pœnam lueret. Et Papinianus, Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hæreditas: parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul & parentum commune votum. Et Tryphonius Iurisc.^f Omnia, inquit, quę nostra sunt, liberis nostris ex voto paramus. Cui subscribitur ab aliis.^g Et sui & necessarii hæredes, filij in potestate patris constituti erant, sui quidem hæredes ideo appellantur, quia domestici hæredes sunt, & uiuo quoque patre domini quodammodo existimantur.

Iura porro gentium, diuina, & naturę, non admittunt diferentiam ratione occidẽtalis dignitatis, vt liceat principibus illa violare, cum & illis obnoxij pariter ac priuati sint, laqueis illorum teneantur, nisi

nisi malint potius in feras & animalia bruta, occasione accidentalis dignitatis degenerare, quàm cum ceteris hominibus ratione & Deo utentibus, vt oportet, viuere. Quocirca etiam arguuntur testamenta eorum qui in illis vel liberos præterierunt, vel iniustum iudiciũ exheredationis, contra proprium ferentes sanguinem, potius alienos instituerunt hæredes, ac si à mente captis & contra officium patrum facta essent.^a

Neque etiam lex ciuilis ausa priuare successione filios, decedentibus intestatis parentibus, sed sine controuersia ratione sanguinis & proximitatis, voluit pleno iure primum filios & ex his descendentes ad successionem vocari.^b

5 Quibus in primis adducor, vt existimem in delatione noua liberi regni, ceteris paribus, non habendam rationem temporis ademptionis dignitatis, num ante aut post adeptam regiã potestatem aut principatum aditi sint filij; quum non ratione dignitatis sed naturę ad successionem parentum filij vocentur: neque vnquã sit mota controuersia, fuerintne bona acquisita ante aut post susceptionem liberorum, siquidem succedunt eo solo titulo, quia filij sunt. & ita bona patris bona liberorum sunt: neque habetur ratio temporis acquisitionis, sed mortis parentis: vt quę tunc eius inueniuntur, diuidenda veniant, iuxta vel voluntatem, vel leges naturę & ciuiles, filiis qui supersunt, vel nepotibus referentibus præmortuos patres & filios. Atque meritò Antoninus imperator ad id tempus refert considerationem officiosi vel inofficiosi testamenti paterni. Cum queritur, inquit, an filij de inofficioso patris testamento, possint dicere, si quartam bonorum partem, mortis tempore testator reliquit, inspiciatur.^c

6 2. Dehinc filij nati ante dignitatem paternam, non ideo minus eius dignitatis titulis gaudent. Quod si negetur, prouoco ad Valerianum consultissimum iuris, qui senatoris filium diffiniuit, natum ex senatore: Neque interest, inquit, iam in senatoria constitutus eum susceperit an ante dignitatem senatoriam.^e Sic allectus in numerum aduocatorum filci, eximitur à cohortis vel alterius vilioris conditionis nexibus cum filiis quocumque genitis per cõstitutionem Theodosij & Valentinia. Cæsarum.^f

7 Sunt tamen quę obiciuntur leges, vt Valẽtis, Gratiani, & Valentiniani ccc. l. si senator xi. de dignitatibus lib. 12. C. ti. i. dum dicitur, Si senator vel alius clarissimus, priuatos habeat filios, editos quippe antequam susciperet dignitatem quod non solum circa masculinum dignoscitur constitutum, verum etiam circa filias simili conditione seruandum. Cum autem paternos honores inuidere filiis non oporteat: à senatore vel solo clarissimo susceptum, in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. ex qua liquet genitum & editum ante dignitatem, plebeios esse, postea clarissimos. 2. adfertur l. fin. de decurionibus lib. 10. C. ti. 31. vbi Iustinianus tradit, ex curialibus consortiis peruenientem ad patritiatum honorem vel præfecturę, liberari à conditione curiali cum suis bonis & posteritate quam postquam meruerit dignitatem, vel actum gesserit, ediderit: anterioribus filiis in conditione pristina remansuris.

8 Quę leges, non mihi videntur aduersari, imò potius firmare DD iij

a in l. 4. de inofficio testa. li. 5. P. ii. 2.

b l. i. & 7. unde liberi tit. 38. P. ti. 6. l. i. qui ordo in bono poss. seruetur P. l. i. de liberis & posthum. P. nouella Iustiniã. 118. c. 1. §. 2. §. 1. de hæred. qualita. & ditione. apud Iustinianã.

c l. cum queritur 6. de inofficio testa. li. 3. C. ti. 28.
d vide de hac controuersia tracta. Flottom. illustriũ quęst. 2. Duarem lib. 2. disputa. c. 29. Cuiac. ad l. si senator, xi. de dignita.
e l. senatoris filius 5. de senatoribus. li. 1. P. tit. 9.
f in l. cum aduocatio de officio diuersor. iudiciorum li. 2. C. ti. 8.

sententiam. siquidem si bene perpendatur l. si senator: inuenimus priuatos quidem habere filios patrem antequam sit senatoriam dignitatem adeptus, verum post adeptam communicari ex filiis susceptis. quod ego colligo ex finalibus verbis legis, *Patrem inuidere non debere filiis honores*, ideoque, *susceptum filium*, intelligo antè, mansurum in clarissimatus dignitate, hoc est, id omne quod susceptum est ex prole seu mascula seu foemina, mansurum sub nomine clarissimatus: quod intelligitur de editis ante susceptam dignitatem, alioquin illa verba non habent quò dirigantur, *Cum paternos honores inuidere filiis non oporteat*, nisi intelligantur, vt ante priuati editi filij participant in honoribus patris.

9 Minus etiam mihi aduersari videtur l. f. de decurio. C. Nam vltra id quod neque contextus illius legis, vt nec l. si senator, satis sibi constat, dico ibi agi de curialibus qui ante dignitatē habebant filios obligatos curiae iam editos, ideo non censetur dignitas illos eximere à curialibus muneribus, quibus iam addicti erant. de postea editis non ita dicimus. beneficia quippe principum & dignitatum concessarum rescripta, debent intelligi sine praiudicio iuris

2. l. 1. §. si quid in principe, ne quid in loc. pu. b per l. f. de his qui sponte mu. nera publica subeunt lib 10. si. 43.

questi cuiquā. liquet autē obligationem personalem, in curiali conditiones fieri filiorum, alioquin non obligari ex obligatione patris. ^b

10 At quum dicimus filium editum ante principatus obuentionem seu acquisitionem, patris honore fulgere: nihil impedit quominus priuatum editus, eiusdem dignitatis honore sit particeps duabus aliis rationibus, dū agitur de successione permessa in principatu. Primum quòd leges quae disponunt, de filio curialis ante dignitatē patris edito non eximendo, iuris positum sunt, quae impositae sunt subditis, patri & filiis, at dum priuatus principatum nanciscitur, aliis legibus non tenetur quàm principatus, si vocatus à populo cū suis sit: vel nullus, si propria virtute aut armis sibi comparauerit principatum, qui supremam habeat potestatem & annulo pendeat. Deinceps quòd leges quae loquuntur de dignitatis honore nō concedēdo ante adeptionē genitis, loquuntur de dignitate quae non pendet à potestate eorū qui eā nati sunt. Sed nos agimus, de principatu qui in vim & naturā proprii patrimonij transfertur in acquirentem, & efficitur ex bonis eius: & proinde quēadmodū bonorum patris successio metienda est ex tempore mortis, nempe habita ratione eius quod est penes ipsum tempore mortis in filios transmissibile, non ascendimus ad distinctionem alterius praecedentis temporis.

11 Tertio loco pro filiis ante dignitatē editis facit hoc dilēma, quòd dignitas seu imperium patri quāsitū sit, vel ratione virtutis & proprii meriti, vel ratione proximitatis defuncti. vtroque autem modo parius est ratione acquisitionis filiis prioribus saltem cum sequentibus, quanquam & potius verè sit illis, vt dicemus postea.

Siquidem & ante & post dignitatem editi, sunt eiusdem patris: nec alius pater substantia aut virtute ante dignitatem, quàm postea: neque ideo minus pater aut minus filius qui ante genitus, quia ergo patris principatus factus est, & filiorum etiam prius genitorum.

12 Quarto pro filiis praemortui concludit etiam Panorm. ad l. c. licet num. 11. de voto.

13 Quinto facit quod tradit Vlpia. in l. moris, 9. §. liberos, de pœnis, lib. 48. P. tit. 19. vbi. *Liberos, inquit, non tantum filios accipere debemus scilicet, vt propter priuilegium concessum patri decurioni non subiciantur pœnis vulgaribus, verum omnes liberos.* Sed vtrum hi soli, qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non adficiantur, an verò omnes omnino liberi etiam in plebesa familia suscepti, videndum est. & magis puto omnibus prodesse debere. Quanquam vt ibi subiicitur, si decurionatu adempto, postea filij nascantur, non sint eo beneficio donandi. quod & de senatoris filiis, post adeptam dignitatem editis & conceptis, tradidit Vlpianus. Sic enim noua dignitas pertinet ad natos iam, quamuis, adē-

14 Extat & iudicium à Dario ipso pronunciatum inter duos filios de regno contendentes. Darius quippe ex Parysatide duos reliquit filios, Artoxerem, qui & Arficas ante dictus est, & Cyrum natu minorem. Mater magis fauebat Cyro, vnde vbi patre iam ægro accitus est, profectus ad aulam est à mari maxima spe, vt successor regni declararetur. Etenim ratione nitebatur Parysatis speciosa, quae Xerxes vetus vsus erat, suggerente Demarato, Arficam se priuato, regnanti Cyrum Dario peperisse: non adduxit tamen in sententiam suam, sed ætate prior est designatus rex, & nominatus Artoxerxes: Cyrus verò Lydiae satrapa, & orae maritimae dux. Confirmauit hoc iudicium exitus belli. Cū enim Cyrus animo feroci & bellorum cupidus esset, & imperium sibi deberi putaret, fratri insidias primum instruxit: mox his detectis, clam ingenti conscripto exercitu, potissimum verò tredecim milliū Græcorum, duce Clearcho Spartano, ad Cunaxam, qui locus quingentis stadiis Babylonem distat, cum fratre signis collatis, Græcorum quidem virtute hostes in fugam vertit: verum à Mithridate Persa, iaculo secundum tempora vulneratus, vitam simul cum imperio amisit.

15 Neque aduersatur iudiciū pro Xerxe cōtra Artabazanē olī factū. nā ibi circumstantiae relatae nō pertinent ad purā nostram quæstionē. Quandoquidē in hypothesi illa perpēdendū est agi de regno Persarū, quod occupauerat tyrānicè Darius Histaspis filius, ideo illegitimè quod per successionē ad proximos ex genere regio deuolui debebat, donec sibi copulauit matrimonio eas ad quas imperiū iure proximitatis pertinere poterat, nēpe duas filias Cyri Atossā, quae Cābysi fratri postremo regi, & rursus Mago pseudo regi nupsit: & Artystonam, virginē: praeterea alterā Smerdis necati filij Cyri filiā nomine Parmyn: & proinde tūc factus ex personis illarū legitimus regni admini strator ex tyrāno: nō tā suo nomine possidere quā alieno regnū visus est, & rectius ad Xerxē qui ex Atossā natus erat, quàm ad Artabazanē qui ex alia vxore ante adeptum imperium fuerat genitus. Quocirca Xerxes nō tā ad bona & regnū patris quā matris venire iudicatus, prae positus Artabazani, qui nullū ius in bonis nouerç habebat matrimonio copulato regnū in dotē retētū, ad filios eius matrimonij nō prioris pertinet, vt vulgare & tritum est, neque priuigni existētibus filiis secundi matrimonij, succedunt. bona enim paterna non sunt, sed materna quae à matribus relinquuntur.

16 Eadem ratione mortuo Aenea, relicta posthuma prole Syluio inquam ex Lauinia Latini regis filia, vxore secunda, & superstitite quoque Ascanio ex prima vxore Creusa ante adeptum Albanū regnum, peruenit imperium ad Syluium ex Latina matre natum, cuius fuerat regnum ratione successionis paternæ. vt scribit Dionysius Halycarnassæus, quanquam non nihil variauerit ab eo Linius in primo qui tamen merito reprehenditur, errore duplici, & quod Syluium Ascanij filium putauerit, cum esset Aeneæ posthuma proles ex Lauinia, vt Virgilius scribit etiam lib 6. & quod eundem Ascanium & Iulium crediderit cum Iulus fuerit Ascanij filius, vt communis est sententia historiographorum.

De iure successionis principatus, Quando ad proximos nuper defuncti pertinet, num si defunctus relinquat ex filio primogenito præmortuo nepotem, & alium filium superstitem, præferendum sit nepos patrno.

CAPVT X.

IN hac quæstione successionis principatus, primum præsupponi par est, nos non agere de regnis aut principatibus seu potestate per electionem delatis: sed tantum de his quæ per ius successionis à maioribus deuoluuntur ad posteros. item & de his quæ diuidi non solent nec debent. Nec pariter de his principatibus qui iam certam habent legem succedendi, vel seruatam consuetudinem, nam ubi leges regnorum sunt fundamentales & certæ, & consuetudines antiquæ, crimen maiestatis esse opinor contra illas disputare. Sunt autem duæ sententiæ, vna quæ nepotem ex primo genito præfert patruo: alia quæ patruum filium defuncti, quam secutus Oldrad. consi. 263. & 94. incip. *Eleganter circa negotium.* Panor. ad c. licet de voto. num. 8.

2 Pro nepotè itaque referam quæ alij tradunt & firmant exemplis seu iudicatis. In primis enim Bald. in l. cum antiquioribus, de iure deliberan. C. refert ita iudicatum in Anglia & Gallia.

Fuit quippe Henricus 2. rex Angliæ, cui fuerunt tres filij Richardus cognomento cor leonis primogenitus, Gothofredus secundus, qui dixerat Constantiam hæredem Britanniæ, & tertius Iohannes cognominatus sine terra. Ex quibus viuentem patre Henrico 2. mortuus est Gothofredus relicta vxore prægnante Constantia, quæ peperit Arturum. Mortuo Henrico 2. successit in Regnum Richardus. Mortuo deinde Richardo sine liberis, cõtentio nata inter Arturum nepotem ex Gothofredo 2. filio Henrici, & dictum Iohannem de regno. Philippus porro Augustus rex Galliarum, qui imperauit circa annum 1141. tanquam iudex legitimus pro ducatu Normaniæ, eum adiudicauit Arturo, & alia quæ Richardus possederat in Gallia, sed dum Arturus prosequeretur causam tandem occisus est per Iohannem patruum. Qua ratione etiam rex Galliarum propter feloniam & delictum adiunxit filco suo prædicta bona, vt narrat Polydorus Virgi-

Virgilius in historia Anglicana. itémque Paulus Æmilius in Carolo Pulchro.

3 Rursum post mortem Edoardi 3. regis Anglorum anno 1378. Richardus 2. Edoardi ex Edoardo filio nepos, princeps vualliæ, fuit coronatus rex & prælatus auunculis, seu patruis ducibus Leucastræ, Clancianæ, Gloucestriæ & Yorkæ. vt idem refert in historia Anglicana Polydor.

4 In Lusitania, seu Portugallia rex Alphonso 5. habuit Fernandum & Henricum primogenitum, qui prædecessit patri relicto superstitite filio nomine Iohanne. & hic mortuo auo Alphonso, prælatus est patruo Fernando, atque coronatus, dictus fuit Iohannes 2. & pacificè regnum possedit ab anno Domini 1482. vsque ad annum 1595 cui mortuo sine liberis successit Emanuel consobrinus, vt referunt Philippus Decius consilio. 443. in 2. parte 3. volu. Nicolaus de Vbaldis, in tracta. de successio. ab intestato num. 62.

5 Scribit Iustinus lib. 23. Agatoclem regem Siciliæ, in morbum incidisse, & in desperatione salutis bellum inter filium nepotémque ortum, eius regnum sibi tanquam iam mortui vindicantibus, & bello commissio, filio occiso, nepotem regnum occupasse.

6 Cleomenes rex Spartanorū, filios duos Acrotatum & Cleonymum suscepit, quorum Acrotatus mortuus est patre superstitite, & relicto Areo filio. Cùm autem Cleomenes è vita decessisset, inter Cleonymum & Areum Acrotati filium de regno coorta lite senatus paternum regnum Areo adiudicauit, vt ait Pausanias ^a.

7 In alijs principatibus, principes supremi iudices, vel arbitri delicti. id ipsum etiam iudicarunt & Paulus Castrensis meminit legis Hispaniæ pro hac parte solemniter iurata per status regni in consilio 164. in 2. part. conse. extat porro illa lex libro secundo legum regiarum Tauri tit. 15.

8 Circa annum Domini 1110. Imperante Ludouico Crasso, vniuersi proceres, seu nobiles Galliæ in controuersia successionis domus Borboniæ, id ipsum iudicarunt contra Hannonem qui expulerat à successione eius domnū Archambroidum nepotem iuuenem, filium primogeniti, cùm diceret ad se dominium eius ditionis venisse tanquam qui per mortem primogeniti fratris quæ contigerat viuo patre, ad ius primogenituræ peruenisset. Sed tamen non obtinuit, vt Paulus Æmilius in Ludouico Crasso tradit, reseruata tamen illi portio in bonis patris tanquam vni ex liberis.

9 Tempore quoque Caroli Pulchri regis Galliarum, anno 1331. per comites regni & proceres, simili iudicio, comes Niuernensis fuit declaratus comes Flandriæ, & prælatus patruo post mortem comitis Roberti: eo quod esset filius primogeniti qui mortuus erat ante patrem. Idem Paulus Æmilius ^b.

10 Et paulò antea sub Philippo Valesio qui regnauit circa annum 1328. Solemne latum fuit iudicium in quæstione ducatus Britanniæ, post mortem Iohannis ducis, mortui absque liberis superstitibus & Iohanne comite Montforti tertio eius fratre, & filia Guidonis vicecomitis Lemouicenis fratris secundi eiusdem, tunc

^a In Leonis
lib. 3.

^b In Carolo
Pulchro.

vxoris Caroli comitis Blefensis : cui per senatus Parisiensis maturè consultum iudicium, tandem anno Domini 1331. fuit adiudicatus ducatus, maximè quòd dictus Carolus comes Blefensis defendisset ex consuetudine Britannia, successionem pertinere ad primogeniti, seu seniorem, & post illum ad secundum, & dehinc ad tertium iis deficientibus, & proinde docebat vxorem suam iure representationis tenere locum secundi. Etsi post prædictum placitum comes Montfortij tenuerit & possederit prædictum ducatum Britannia, nempe ex causa translationis initæ tempore coronationis Caroli. 5. anno 1364.

11 Sub Francisco quoque eius nominis primo, regis Galliarum, anno 1517. Summum iudicium latum pro comitatu Fuxensium, & aliis ditionibus dictæ domus, controuersia mota inter Odetum Fuxensem dominum de Lautrech, & de Villemuro, ex vna parte, & Henricum de Albreto regem Nauarra ex altera, auum Henrici 3. Eo quòd Gastonus Fuxensis, & Elconora de Navarra matrimonio iuncti, suscepissent duos filios ex ea coniunctione: nempe Gastonem primogenitum, & Ioannem vicecomitem Narbonæ: quorum Gaston prædecesserat matri & patri, superstitibus sibi & relictis Francisco, Phæbo & Catherina filiis ex se & Magdalena vxore filia Caroli 7. regis: contra quos mortuo auo, Iohannes vicecomes Narbonensis, qui duxerat vxorem Ludonici 12. mouerat quæstionem, præsupponens se factum fuisse primogenitum patri, mortuo Gastone uiuente patre: Sed contra eum in senatu Parisiensis pro filia Gastonis iudicatum, dicto anno 1517.

12 Sed sub iisdem temporibus, ante anno 1310. In controuersia mota de comitatu sancti Seuerini, inter Thomam filium primogeniti, & Iacobum secundo natum fratrem Thomæ Robertus 2. rex Siciliae filius Caroli 2. coegit consilium Auinionis omnium doctorum, quod pro nepote iudicauit.

13 In Alemania pro simili controuersia sub Henrico I. & deinceps sub Othone Magnò, fuerunt comitia, quæ vocantur Status, coacta, & statutum vt ea duello terminaretur, fueruntque qui pro nepotibus pugnarunt superiores & victores, vt narrat Vuitichindus libro secundo. Sigismundus in Chronicis circa annum 942.

14 Ius representationis in nepotibus, locum habet in feudis, eo modo quo filij succedere poterant, si vixissent, vnde quando ad primogenitum tantum feudum integrum peruenire debet, nepotes ex filio, vel antiquior in hoc ius succedet. vt in legibus feudorum à nobilibus approbatis receptum, quod filij patri succedunt in feudo, vel nepotes ex filio loco patris, nulla ordinatione defuncti in feudo manente, vel valente §. 1. de successione feudi, lib. 1. feudor. tit. 8. Id ipsum traditum in §. si capitanei, de feudo Marchia, vel ducatus eod. li. 1. tit. 14. & primum filij nepotes, quàm fratres vocantur §. 1. de successione fratrum li. 2. tit. 11. & §. de natura successio. feudi, li. 2. tit. 50. Pater & filius tantà etiã habent in se naturæ affinitatem & substantiæ vnus participatione, vt pro eadem ferè persona habeantur, pro eadè voce Et.

a Oldrad. c. 61. 224. Bald. in l. liberti C. de oper. liber. Ioannes Andreas in additionibus ad Speculatore tit. de feudis.

b Vultatis iuris in suis de liberis & posth. P. l. fin. de impuber. & alijs substi. C. ca. conradicimus. §. hac autoritate 25 q. 3. c. §. ei verò de inutili stipula.

Et ita vtetur patris priuilegio, atque eadem iura quæ pater habet filius. Planum quoque est, nepotes habere in bonis aui eandè portionem, quam habiturus esset pater eorum si viueret. Sic si vnus ex liberis relictis filiis moriatur antequam pater vel mater conuolauerint ad secunda vota, lucrum quod acquiritur ex illis secundis nuptiis liberos prioris matrimonij, non datur tantum filiis superstitibus, sed & nepotibus ex filio præmortuo, pro ea parte, quam si is viueret erat consequuturus, vt statuit Zeno. Et Iustinianus.

Neque etiam opere promissa à liberto duobus patronis, vno mortuo cum liberis, debentur per ius accrescendi alteri superstiti, sed liberis. In filio pater reluctet, & renouatur imago cadentis genitoris in genito, veluti per subrogatione: & idcirco vt dicebat insignis Callistratus iuriconsultus, Filios & filias concipimus atque edimus, vt ex prole eorum carumve diuurnitatis memoriã in auum relinquamus.

Sic Panor. b filius primogeniti potest dici primogenitus, & non ex toto fictè, sed in parte verè, cum in eo sit substantia & caro & pars primogeniti: & sic cessat quod opponitur d. 3. l. §. hæc autem verba de negotijs gest. P. & similia quæ probant verba cum effectu & proprie esse accipienda.

15 Iuri diuino & hoc consonant docetur, quia quod est alienabile, est transmissibile in filios. alienari autè posse hoc ius primogenituræ docet exemplum Esau qui ius hoc vendidit fratri suo Iacobo, de quo mox dicemus in tertia ratione contrariæ sententiæ. Explicat fatius Iohannes Andreas in additionibus ad Speculatorem ad Rub. de feudis lib. 4. particula 3. cum iure diuino, inquit, pateat, posse transmitti hoc ius primogenituræ ad singularem personam & singularem successorem (nempe in fratrem Iacobum per Esau) fortius ergo in hæredem & maximè filium facit l. quædam, de acquiren. rerum domi P. Cum persona patris dicatur per filium representari, vt ibi, & esse & stare dicatur l. & filij vox dicatur vox patris, imò pro eadem persona habeantur l. & vna caro. m. vnde Physiici reddunt rationem cur pater diligere plus filium dicatur, quàm filius patrem, quod pars patris remanet in filio, non contrà pars filij in patre. Quocirca mortuo patre, non omnino totus mortuus videtur superstiti filio. proinde filius primogeniti, & primogeniti dici poterit, quia personam eius representat.

16 In contrariam sententiam filios præferendos nepotibus ex filio primogenito præmortuo patri possunt plura adduci, quæ videntur præcedentia impugnare, verum mihi videntur infirma ad ea conuellenda. Et proinde eo ordine quæ proferemus, conabimur refellere, ne postea his solis propositis, compellamur vt repetitione, idque sine præiudicio melioris sententiæ, si ea contraria melioribus possit doceri rationibus. non enim hic sentimus tanquam iudices à quibus prouocari non liceat. Itaque primum adferri potest iudicium senatus Lacedæmoniorum, quo Agefilaus prælatus est Leotychildi nepoti, filio Agidis fratris, vt refert Pausanias in 3.

Ceterum illud exemplum propriam habet hypothefim, & non in l. si nepotes, & l. dotem. l. 1. §. de collatio. bonorum l. sed & si in conditione §. 1. de hered. institutio.

a l. etiã, soluto matrim. b l. vt intestato. C. de suis & legitimis hæredibus. r. d. l. si quis C. de officio. testis. c. e. l. §. si quis igitur, nouelle 118. de hereditibus ab intestato venientibus § cum filiis, de hereditas. qua ab intest. defer. cap. Iustinia. d. in l. ex quibus causis. 7. e. in l. si quis prioris matrimonij, 8. de secund. nuptijs li. 9. c. 11. 9. fl. si operarum & l. à duobus, de operis libertor. P. g. l. liberorum, 220. de verborum significatione. h. consi. 85. incip. in presentibus quæstione, nu. 6. volu. 1. il. cum scimus, in fine C. de agricol. & c. si. lib. 11. 12. §. ei vero, de inutilibus stipulationibus. l. f. de impub. & alijs substitutis. m. ea. contra dicimus §. hac autoritate 35. q. 3. n. facit l. si cui usufructus insub. de usufructu. P. l. domum §. si verò quantumcunque, de contrahen. emptio.

ratione distincta, quia Leotychides habebatur pro alieno, tanquam ex adulterio Timeæ uxoris Agidis & ex Alcibiade, & ita sæpe ante mortem Agis professus erat, donec æger Hæream delatus, moriturus, ab amicis obsecrantibus inductus est, ut filium agnosceret Leotychidem. Sed neque impune gessit Spartha, quod Agesilaum claudum recto Leotychidi prætulissent contra oraculum. Nam post Leutricam cladem, cum victor Epaminundas & successu sublatus inuasurus expectabatur Peloponnesum, oracula recurrerunt in mentem de clauditate Agesilai, atque ingens perculit Sparthanos mæstitia religioque, quasi res publica ideo afflicta esset, quod rectum regno deiecissent, claudum verò & luxatum, elegissent: quod Deus eos in primis erudierat perpendere, & evitare ut scribit Plutarchus^a.

^a In Eysandro & Agesilao.

^b ut scribit Aimonius l. 3. de gestis Frætorum c. 62. c. liquet ex eodem auctor. d. Sicut idem auctor scribit eodem lib. 3. c. 68.

^c Ritus li. 3. regum Hispanie.

^e c. quamvis pactum, de pact. in sex c. cum contingat, de iureiura. o. licet eo. titu. in sex g. Gen. ca. 25. h. Gratianus refert in c. 8. quam periculosum 7. q. 1. i. queritur, d. si venditor de adilitio edicto.

^l postquam l. ii. C. de pact. l. 1. §. quæ semel. ca. si illi c. 23. 94. ca. hoc nequaquam, ca. eos, 7. q. 1. ca. si quis episcopus, 92. dist. cum siml.

^l Nemo plus iuris, §. de regul. iur. P. c. nemo potest. eo. ti. in sy.

17. 2. Adfertur exemplum Guntrani regis Aureliæ, qui vnus ex filiis Clotarij primi, prælatus fuit Childeberto filio Sigiberti fratris regis Metensium, in successione Chereberti regis Parisiorum^b: verum id vi factum potius quam iure^c, & proinde Guntrannus facti pænitus, restituit vniversa nepoti Childeberto, & regni etiam sui successorem, cum liberos ipse non haberet per hæc traditione coram omnibus proceribus declarauit^d. quemadmodum etiam Sanguis^e Hispaniæ rex patre Alphonso 10. regno priuato, quatuor hominum millia trucidari iussit: quod in tumultu quodam Alphonsum fratris sui filium regem appellassent^e.

18. 3. Ludouicus Pius cognomento, prælatus fuit in imperio, Bernardo filio Pipini primogeniti Caroli magni, ut scribit Turpinus in vita Caroli magni, & Paulus Diaconus. Sed illud factum est, quod imperium non deferretur, ut nec nunc iure successionis, & iam diuiserat viuente Pipino portiones inter filios, Carolus, quibus contenti fuerant. & ipse Pipinus qui receperat pro portione Italiam, & ita videbatur sua parte contentus pro se & suis, renunciaffe futuræ aliæ successioni & iuri primogenituræ. Neque reuocatur in dubium quin primogenitus possit renunciare iuri ex primogenituræ debito, & futuræ successioni accepta portione adhibito iureiurando, iure id approbante pontificio^f. Sic Esau primogenitus Isaac, vèdidit primogenita sua Isaac fratri minori, iuramento adhibito accepto pane & lentis edulio, neque vltra ad eadem redire potuit^g. & ea comprobatione vtitur D. Cypriannus epistola ad Iubaianum^h, Quam periculosum, inquit, sit in diuinis rebus, ut quis cedat iure suo & potestate: Scriptura sancta declarat, cum in Genesi Esau primatus suos inde perdidit, nec recipere postmodum potuerit, quod semel cessit.

Regula generalis renunciantibus actiones suas, non dari ad eas regressumⁱ. Ius suum remissum, non potest repeti, ut communi consensu iura ciuilia & pontificia comprobarunt^k. Et proinde renunciantie patre primogenito, filius eius nepos aui excluditur, qui ex persona patris & iure representationis illud ius haberet, & excluso patre excluditur pacti exceptione filius, vt in simili expresso de hoc textu in l. i. de pactis C. Et effectus paterni pacti transit ad successores sicut & aliorum factorum vires actiue & passiuè quod & legè vocatè primogenitum facere posse nõ dubitatur, ut pactum^l Maxime cum nemo plus iuris in filium vel alium trāsferre possit, quam ipse habeat. vulgatis

& simile dicitur de eo cui assignatus libertus qui præmortuus liberto, trāsmitit ius hereditatis liberti in filios & nepotes, nisi ipse viuus noluerit hæreditatem ad se pertinere^a.

^a l. 3. 28. fin. & l. 4. de assignan. libertis lib. 38. P. tit. 4

Et prudentissimus imperator Alexander, qui nonnisi cum consilio plurium adhibitorum iurifconsultorum leges & edita condebat. Parentibus, inquit, arbitrium diuidenda hereditatis adimendum non est, dummodò non minus is qui pietatis sibi conscius est, partis qua intestato defuncto potuit ad eum pertinere quartam ex iudicio parentis obtineat. Qui autem cognouit iudicium defuncti, eo quod debitum paternum pro hereditaria parte persoluit, vel alio legitimo modo satisfecit, etiam si minus quam ei lex relicti est, si is maior viginti, quinq. annis est, accusare ut inofficiosam voluntatem patris quam probauit, non potest. Quæ lex extat in l. parentibus, 8. de inofficio. testam. lib. 3. C. tit. 28. Quod & intelligitur adhuc quando propter solam representationem patris nepos succederet a uo. alioquin enim si ex proprio capite ei successurus esset, non noceret renunciatio patris filio, nisi & is renunciasset quoque^b.

^b eum qui iudicium de interd. & relega. P. l. eman. capatum 7. §. 1. de senatorio. P. c. Lib. 16.

Quarto adfertur exemplum de Honorico filio secundo Giezerici regis Vandalorum qui fuit prælatus Gondabundo filio Genfonis primogeniti dicti Giezerici, ut refert Procopius lib. 3. Sed ibi consideratur testamentum patris, qui ita statuerat, forsan iuxta mores Nomadum; quibus talis est cõsuetudo, ut antiquiores superstites succedant in regno, ut tradit Strabo^c.

20. 5. Possunt & alia plura exempla adferri, in quibus prælati patrum nepotibus ex primogenito, verum illa pari modo habent, ut plerumque dispositione paternâ in principatu libero, qui non habet legem, ut deferatur primogenito, vel quâdo ex primogenito inuenitur tantum filius, aut filia ad succedendum inhabiles, puta quia forsan iam filius primogeniti ingressus est religionem eiurato seculo, & consequenter dignitatibus secularibus repudiatis, vel quia principatus nõ admittit feminas, qua etiam ratione pares Fræciæ, seu proceres regni, anno Domini 1216. adiudicarunt comitatum Campaniæ patruo Henrico, prælato nepti suæ ex primogenito comitis Campaniæ, eo quod pater ipse Tibauldus, proficiscens in terram sanctam ita disposuerat testamentum, ut si contingeret eum decedere sine masculis liberis, frater ei succederet, certa quantitate summæ relicta marito filiæ suæ, ut refert Geophridus Ardoinus^d.

^d Lib. de expeditione in terram sanctam, Gallicè commentato.

21. Philippus etiam Pulcher rex Gallorum, adiudicauit comitatum Atrebatensem Matildæ uxori Othonis comitis Burgundiæ, excluso nepote adhuc infante, nato ex primogenito, ut scribit Paulus postico. Æmilius: non quidem ex lege, sed absoluta voluntate & potestate, quia dominus esset feudi, & egebat tunc Othone quem opponeret audaciæ & rebellionis Flamingorum. Possunt enim principes etiam ob causam publicam, dominos rerum rebus propriis exuere, vel nullo, vel aliquo dicis gratia; dato pretio, ut consentiunt iurifconsulti^e.

^e l. Lucius, in de enictis P. l. ipian. in l. ite si verberatum, 25. §. item si forte de rei vindic. ca. lib. 6. P. tit. 1.

22. Sed neque hæc poterunt adferri exempla ex quibus factum recensetur non ius, quod patrum, nepotes iuuenes ex primogenito successores legitimos, vi præoccuparunt, & per tyrannidem eos non so-

lùm deturbauerint regno aut principatu, sed etiam sustulerint & ne- carint, vt tradit Guichardinus libro 1. hist. Italicæ. eo modo Ludo- uicum Sfortiam se prætulisse filio Iohannis Galeatij, in ducatu Me- diolanensi, nempe vi & per tyrannidem, prætextu tutelæ eius inua- dendo dominationem: nam is iam successor factus è medio per il- lum sublatus est.

23 Septimò tamen videtur admittendos vt potiores filios supe- stites defuncti, quàm nepotem ex primogenito mortuo ante patrem: ex eo, quòd cenferi possunt proximiores defuncto: nam filius est in primo gradu; nepos verò ex filio defuncti, in vltiore: semper au- tē vocatur proximiores etiam in successione regni, vt notat Iacob. Butrigarius^a & in aliorum successione proximior succedit in gradu^b. atque imperator Decius in l. cōsanguinitatis iure 3. de legitimis hæ- redib. lib. 6. C. tit. 57. fratrem & sororem secundo esse gradu, nepo- tem verò ex fratre in tertio rescripsit, & ideo fratrem tanquam pro- ximiorē præferendum esse nepoti.

Cæterum Iuris eiusdem regulis, placet quoque iure repræsentatio- nis, nepotem tenere in successione locum patris, cum & natura pa- ter & filius eadem esse persona penè intelligatur^c. atque emendata est l. cōsanguinitatis, tanquam iniuste & statutum iure repræsentati- onis nepotem in successione, iure sui patris & gradu vt^d hæred. l. 26. l. 22. de agricol. & cen- s. l. C. libro P. l. dotem, eo. tit. de hæredibus instituen. P. in leg. sed si in conditione. §. 1

24 Octauò autem magis aduersari videretur, quod natus ex patre facto incapaci, & incapax successione quæ debebatur patri vt primo genito dici possit, sicuti in l. 2. de libertis, & eorum liberis lib. 6. C. ti. 7. natus ex liberto, postquam in seruitutem fuit ob ingratitude reuocatus non dicitur liber, sed seruus, quia libertas patri adempta fuit. facit l. diuo Marco 11. de quæstion. C. quo loci, non transeunt pri- uilegia maiorum ad pronepotes, si intermedij filij aut nepotes facti fuerint illis indigni. Pater verò dum moritur, factus, censetur inca- pax, quia quo tempore succedendum est auo, filius non est; & non entis, nullæ sunt qualitates. l. eius qui in prouincia, de reb. cre. P. Et proinde videntur excludendi filij ex persona patris quæ non extat.

Sed certè aliter est respondendum, in his quæ à natura vel gene- re deferuntur descendentibus: nam etiã sublato de medio patre, vel eo incapace, non censentur filij ideo incapaces, nisi quatenus con- stitutions & ipsos filios delinquentium expresse submovent, cuius rei duo sunt iurisconsultorum insignia suffragia: primū est Vlpiani^e Si quis, inquit, & auum & patrem habuerit senatorem: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intelligitur: sed si pater amiserit dignitatem ante con- ceptionem huius: Quæri potest an quamuis quasi senatoris filius non intelli- gitur, quasi nepos tamen intelligi debeat, & magis est vt debeat, vt auus interdictis & potius dignitas ei proficit, quam obsit casus patris. Alius locus est Alpheni relegatis lib. 43. P. tit. 22. iurisconsul. f. Eum qui ciuitatem, inquit, amitteret, nihil aliud iuris adimere

^a in sua præcti- ca titulo de suc- cessione feudi numero 63. ^b l. iurisconsul- tus de gradib. & affm. P. l. i. §. si quis igitur, unde cogn. li. 38. P. tit. 8. ^c l. fin. de im- pub. & al. sub- stit. lib. 6. C. l. 26. l. 22. de agricol. & cen- s. l. C. ^d nouella 118. c. 2. & nouel- la 127. c. 1. au- th. in cessante de legitimis hæ- redi. l. 2. & au- th. in successio- ne C. de suis & legitimis.

^e in l. emanci- patum, §. si- nal de senato- rib. l. P. tit. 89. f. in l. eum qui ciuitatem 3. de interd. & relegatis lib. 43. P. tit. 22.

adimere liberis, nisi quòd ab ipso perueniturum esset ad eos, si intestatus in ci- uitate moreretur, hoc est hereditatem eius, & libertos, & si quid aliud in hoc secundo, de ca- genere reperiri potest. Quæ verò non à patre, sed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribueretur, ea manere eis incolumia. Itaque & fratres fratribus fore legitimos hæredes, & agnatorum tutelam, & hereditates habituros. non enim hæc patrem, sed maiores eius dedisse.

25 Nonò adferri potest ratio non translatum ius filij in nepotes succedendi auo, quia priuilegium dicitur personale primogenituræ, ideo ad heredem trāsmitteri non potest. l. quia tale soluto matrimonio, P. priuilegium de regul. iur. in sex. l. in omnibus causis 69. cō. tit. P. ti. 4. l. qui hæ- item quia ius quod nondum competit non transmittatur, per Iura vulgaria^a: mortuo autem patri, relinquēti filios non competere suc- cessionem defuncti patris aui nepotum constare videtur ex eo quòd hereditas non dicitur viuentis, sed mortui^b.

Et proinde nec adiri nec repudiari hereditas viuentis potest^c. Quare neque nepos accipiet regnum vel principatum ex persona patris, qui mortuus est antequam pater eius nepes auus nepotis con- tendentis, moreretur: neque potuit primogenitus moriens ante pa- trem quod non habebat, nempe successione patris in filium transfere, nemòne plus iuris in aliū trāsferre potest quàm ipse habeat^d. addi potest quod ius primogenituræ est personale, & ideo non possit trāsmitteri ad hæredes, quia cum persona extinguitur^e.

Cæterum hæc ratio non potest conuenire primogenito: quia mi- nor, non est vera, scilicet non quæsitum fuisse ius primogenito ante mortem patris: certū quippe est, statim nato filio primogenito iuxta præscriptum à lege modum, primogenituræ ius quæsitum: & ideo ea- dem natura, in filium suum trāsferre, vt & docet Tiraquell. tract. de primogenitura^f estque ita priuilegium hoc in persona primogeni- ti primum, dehinc fit trāsmissibile quæsitum ius ex ea persona. Et quamuis ante mortem nempe primogenito non competeret ius vi- uente patre actū, cōpetebat tamen habitu exemplum simile in quæ- rela inofficiosi, quæ competit ex persona præmortui patris, nepoti, contra testamētum aui etiam si pater eam non præparasset, idque iu- re trāsmissionis^g. Sic arrogatus cui competit ius legitimæ in bonis arrogantis^h, si præmortui patri, trāsmittere petitionem eius ad hæ- redes, qui petēt mortuo deinceps patre^h. Et resolutum est, vt quan- do ius aliquod competit alicui non ex persona testatoris vel alterius à quo accipitur, sed ex beneficio iuris communis, aut legis specialis, quale ius primogenituræ, & tolli non potest à dante seu à quo capi- tur, hoc ius transferri ad hæredes & peti à debitore non ex eius vo- luntate, sed tanquam æs alienum eiusⁱ.

26 Decimò contra nepotes potest adferri tutelæ ius & succes- sionis, metiendum eodem modo^k: at quando concurrunt ad tutelam patruus & nepos, præfertur patruus apud Vlpianum in l. 3. §. si duo, de legitimis tutor. lib. 26. tit. 14. ergo & successione.

in hac hypothesis primogenitura, in c. licet, de voto, & in additionibus ad Speculatorem lib. 4. ad Rubr. de sen- tu, ubi de hac quæstione disputat. l. §. si de legit. patr. tut. P. l. quo tutela. 37. de reg. iur. P.

a l. uni. §. pro- du. toll. C. l. e- mancipata, quæ admitti ad ba- nor. poss. poss. c. de iure delibe- ra. c. u. similib. b L. i. de hæ- red. vel actio. ven. lib. 18. P. P. priuilegium de regul. iur. in sex. l. in omnibus causis 69. cō. tit. P. ti. 4. l. qui hæ- reditatem. 19. & l. neminem 27. de acquir. heredita. lib. 29. tit. 2. c. l. qui superstiti- tis. §. 4. eo. tit. de acqu. her. P. d l. nemo. §. 4. de reg. iur. P. c. nemo, eo. tit. in sex. l. iraditio, de acq. rer. do. P. c. nuper, §. de do. inter vi. & vxo. nemo cum effectu da- re potest quod non habet, l. si vnuerse, C. de leg. ca. Daiber- tum. l. 9. §. 1. 2. c. de penis cō- simil. e c. priuileg. de reg. iur. in sex. l. quia tale. sol- matr. P. f num. 109. g in l. si quis fi- lium exhereda- tum. §. 4. de inof- ficios. test. lib. 3. C. tit. 38. h l. si arroga- tor, de adop. P. i vt notat glos- sa ad leg. 1. §. si- impubere, ad verbum, debe- tur, de collatio. bon. P. Iohan- nes Andreas

Verum nec hæc ratio obesse censetur, duplici ratione: quod regula illa, ut qui ad tutelam vocetur, prior ad hæreditatem, perpetuo & simpliciter vera non est, sed ut plerumque, ut nominatim in illis iuribus: alioquin minores proximiores, & fœminæ quæ repelluntur à tutelæ munere, repellentur à successione, quod falsum in prædictis iuribus docetur. Dehinc 2. dictus §. si duo, habet locum in tutela & successione libertorum, in quibus patruus præfertur nepoti ex altero filio, & sic quoque singulare esse in illis notavit expressè iurisconsultus, & in aliis successioneibus quæ deferuntur iure sanguinis, aliter respondendum, & nepotem non excludi à patruo tanquam remotior, quod & Caius respondit. item & aliter dicendum in hæreditatibus delatis agnationis iure docet l. i. §. liberos autem, de coniungend. Cum emancipat. liber.

a. in l. libertinum §. §. si. l. si. libertus præterito 23. §. 1. de bonis libertor. l. 38. si. 2.

27 Undecimò, Quod si quod etiam ex aliis nationibus contrarium aliud adiciatur exemplum, leges principatus poterunt addere diuersitatis causam. quemadmodum etiam dici potest, & referri ad voluntatem patris, populique assensum, nulla consuetudine existente, imò verò consuetudine pro secundo genito faciente, quod accidit sub Alfonso rege Castellonenfi cuius filius faucius natu minor commendatus à patre, post mortem prælatus est filiis Ferrandi maioris filij, & Blanca Ludouici regis Francorum filia; mortuo Ferrando ante patrem; cur autem inducar ad dicendum consuetudinem, & legem illam regni fuisse, ut filius superstes præferretur præmortui filij filiis seu nepotibus; ratio peti potest ex conuentionibus matrimonialibus, quibus pactum erat, ut si Ferrandus primogenitus moreretur superstiti etiam minore fratre, soboles tamen Ferrandi, auo postea decedenti, in regnum succederet, ut scribit Æmilius b. pactum verò ita nominatim non fuisse factum, nisi dubitatum fuisset ex lege regni aut consuetudine in contrarium: derogari autem non potuit Alphonsus legi regni, tabulis matrimonialibus pro nepotibus compositis.

b. Lib. 7.

28 12 Cynus in l. si viua, 3. de bonis maternis lib. 6. C. ti. 59. ait per illam legem, Richardum Malumb. tenuisse, patrum præferendum nepoti. & sic fuisse in rege Roberto seruatum. lex enim ait de fauore nepotum, *Nam licet hoc nouum præsens lex constituat in nepotes: non tamen abs re est, ut in hoc casu deteriores esse nepotibus, filij non sentantur.* Cui legi similes l. fin. c. de verb. signi. ibi, *Nullum enim modo filijs uiuentibus & c. l. 2. quãdo dies legati cedit. c. ibi, Quicumque fuerit is qui superuixerit sic & c. facit l. c. ita §. fina & l. hæredes mei §. f. de leg. 2. ad senatus. Tebellia P. Sed verum dicemus, filios deteriores conditionis esse non debere nepotibus, quando paria iura sunt, & concurrunt. At quando in iure primogenituræ, nepotibus pares non possunt esse filij aut patruj, minimè. quia primogenitura non communicatur aliis filiis, & à primogenito transit tantum in eius filium.*

c. c. c. cessante, de appella. l. adigere, §. quãvis, de iure patris. P. c. post translationem, §. ceterum, de renuntiatio.

29 13. Pro patruo, contra nepotem facit, quod nepos non potest dici primogenitus aui de cuius bonis agitur. siquidem nepos post patrem natus auo; quare cum non conueniant ei verba legis quæ de primogenito loquitur: neque conuenit dispositio c.

Respondetur autem, hinc, nepotem non venire ex propria persona

tanquam nepotem, sed iure representationis, patris cui ius iam quæsitum fuit, statim ubi natus est, ut dictum est.

30 14. Contra nepotem facit, quod filius post mortem patris non representet patrem, in iure quod dum mortuus est pater, non ei competebat, ut in l. si quis filio ex hæredato, 6. de iniusto rupto. & c. lib. 28. P. ti. ubi nepos præteritus, ita demum rumpit testamētum, si tempore mortis aui, eum filius non præcedit verè vel fictè.

Sed iam dictum est hic viuenti filio primogenito iam competere ius & ideo illud transferre.

31 15. Lex vel mos quibus vocatur primogenitus, non exprimit, ut filio primogenito mortuo viuo patre, ius transferatur in eius successores. Igitur casus omissus, habebitur pro omissio, & suppleri non poterit, nec à forma verborum sine certa scientia, est recedendum b.

Sed non opus fuit exprimi ita, quia eo ipso quod per natiuitatem ius quæritur primogenito, satis apparet quod is potest transmitti: aliud autem diceremus, si non quæreretur ei ius. Qua ratione substitutionis spes, mortuo substituto ante institutum, euanescit, nec transferatur ad filios c, quia ante conditionis euentum moritur substitutus, & deficit conditio atque substitutio quæ nondum cõpetit, non transmittitur d quia nec ante euentum conditionis in bonis nostris est e.

a. l. si vero, §. de viro solut. matrimon. P. c. ad audiendum, 12. de decimis.

b. ca. omnino, 31. distinct. l. non aliter de lega. 3. cum similib.

c. l. hæredes mei §. cum ita, ad senatusconsult. Trebell. P. l. iubemus, §. sen autem de fideicom. C.

d. l. toties, de acquirens. hered. P.

32 16. Citatur ratio, quod paria sunt non extare, & inutiliter esse, seu inhabilem esse, at, si filius primogenitus tempore mortis patris viueret, & esset inhabilis ad succedendum, non vteretur ipso iure primogenituræ nec eius filius, ut citat ad illud l. diuo Marco, de quæsitio. C. ut quando fœmina non potest succedere feudo, excluditur & eius filius. Ergo quando non extat pater primogenitus, filius eius nepos non succedet auo, quia non succederet si pater esset inhabilis, & hæc paria sint.

Respondetur autem per Iohannem Andream, in additionibus ad 4. librum Speculatoris ad rubricam, de feudis: maiorem non esse verum perpetuò, maximè quod verissimum est, quando fuit ius quæsitum non extanti, quo tempore extabat & erat idoneus ad quærendum nec illud ius recusauit. Sic etiam in d. l. diuo Marco, filius reicitur ex persona patris non extantis & inhabilis, quia post inhabilitatem natus est.

e. l. substitutio, de acquire. rerum domi. P. l. 4. de alim. & cibar. lega. P. l. c. 2. de transf. episcop. l. i. §. penul. quod cuiusque uniuers. nō. P. l. quoties, qui satisd. co. ga. P.

De principatu & imperio fœminarum, & num ex genere succedant tanquam proximiores.

CAPVT XI.

SCI O quæsitum & controuersum aliquando fuisse de dominatione & principatu fœminarum, num earum iustum dicatur imperium, legitimūque principatus: quibusdam negantibus: quibusdam comprobantibus. Vtrinque rationes, vtrinque exempla bonæ & malæ administrationis earum, vtrinque & regnorum diuersæ leges in medium proferri & adduci

possunt, vt difficilis nobis videatur solutio. nec nostrum sit tantas cum præiudicio tot diuersarumque rationum, tantas componere lites & iudicium interponere: conabimur tamen lucem obscurioribus adferre.

2 Itaque pro eorum sententia qui negant principari non conuenire huic sexui, quasdam adferam rationes, argumenta, & coniecturas seu exempla: deinde & contrarium Deo fauente, fundamentis aliis comprobabo & fulciam.

In primis i lex sexui posita prima post peccatum & lapsum à voluntate & mandato Dei, erit digna consideratione: in qua mulier est subdita viro, & non vir mulieri: ideo de Germanorum moribus Cornel. Tacit. agens, *Fœmina, inquit, dominatur, in tantum non modo à libertate, sed à seruitute degenerant.* Atque mulierem ita constat subiectam dominio viri esse, vt nullam auctoritatem habeat, nec docere, nec testis esse, neque fidem dare, neque iudicare possit, multò magis nec imperare. sic diuus Augustinus, *neque iudicare possit, multò magis nec imperare. sic diuus Augustinus, atque datur ratio diuinæ subiectionis. Adam per Eua deceptus est, non Eua per Adam quem vocauit ad culpam mulier, iustum est, vt eum gubernatorem assumat, ne iterum fœminea facilitate labatur.* Et rursum *Mulier debet velare caput, quia non est imago Dei sed vt ostendatur subiecta, & quia prauaricatio per illam inchoata est &c.*

Et primùm à Deo vir creatus, dehinc à viro & viri costa mulier facta.

3 Prior ita auctoritas & viri tanquam antiquioris & perfectioris, ipsa muliere. Imago Dei in homine, hoc est, quod ad similitudinem Dei sit, vt vnus factus sit quasi dominus, ex quo ceteri oriuntur, habens imperium Dei, quasi vicarius eius: quia omnis rex Dei habet imaginem: ideoque mulier non est facta ad imaginem Dei. Sic enim dicit Scriptura, *Genes. c. i. Sapi. 2. Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* Hinc est, quod Apostolus D. Paulus 1. ad Corinth. xi. *Vir quidem, inquit, non debet velare caput suum, quia imago & gloria Dei est. Mulier autem ideo velat, quia non est gloria aut imago Dei.* quæ ita connectit Diuus Augustinus libro de quæstionibus mixtimum & veteris testamēti quæst. 106. refertq; Gratianus ca. hæc imago,

13. eadem 33. q. 5.

4 2. Quemadmodum autem lex Dei videtur remouisse à principatu mulierem, sic etiam lex nature ab eodem, sexui imposta. Et est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris: filij, parentibus; quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori: & maior dignitas est in sexu virili & cuiusque plebeij, quàm in nobiliore muliere secundum Vlpianum.

Et Menander, *γυναικὶ δ' ἀρχὴν οὐ δίδωσι ἡ φύσις. i. fœminæ non dedit natura imperium.* Aristoteles etiam *τὸτε γὰρ ἀρρεν, φύσει θήλειος ἡ γυναικὶ κότερον.* id est, *Nam quicquid masculinum, naturæ magis factum ad imperandum fœmineo.*

Celebre exemplū quod refert Dictys Cretensis, Penthesilleā reginā Amazonū, quæ in auxiliū Troianorū cum Amazonibus venerat, ex creto

1. huic rationi respondeatur infra nū. 64. & 65. a Genes. c. 3. b in libro quæstionum veteris testamēti q. 45. relatus in c. mulierem. 17. sub. 33. q. 5. c in ca. Adā. seq. ex diuo Ambrosio in sum. ex amero tratur. Etatu diei quar. d in ca. mulier debet. 19. eadē. 33. q. 5. ex D. Ambro. in c. 2. prioris ad Corinth. c. 2. 2 soluitur hæc ratio infra num. 66. 3 hoc argumentum explicatur inferius numero 67. & sequēt. f D. August. q. 153. in genesim. glossa ordinata ad ca. 46. Genes. unde sumptus ca. 12. est ordo 33. q. 5. g in l. 1. de sen. li. 1. P. ii. 9. h Politic. lib. 1. c. 4. i lib. 4. de bello Troiano.

creto exercitus Achiuorum, seu Græcorū, seminecē & ex equo ab Achille deturbatam, pedibus attractam, in Scammandrum fluuium precipitam, quoniam naturæ sexusque conditionē superare fuisset ausa.

5 Pro iudicio futuræ subuersionis extremæ seculi adfertur à Sibylla inuersio naturalis imperandi: vt pro monarchia hominis, tunc sit vnus viduæ regnum omni orbi imperans. Sic enim scribit de Antichristi natiuitate, lib. 3. Oraculorum inter cætera signa.

ἔτι τότε δὴ κόσμος ἐπὶ ταῖς παλάμαις γυναικός, ἔσεται ἀρχόμενος, καὶ παιδομῆτος ἀπὸ παντός ἢ δ' ἐπὶ τῶν κούρου παντός, χήρης βασιλεύσει, καὶ ῥήψα χερσὶν τε καὶ ἀγρυπνῶν εἰς ἅλα διακαὶ καὶ χάλκον τε σίδερον ἐπιμειλίον τ' ἀνθρώπων εἰς πάντων ῥήψει, τότε δὴ στερηθεὶς ἀσπυρῶν χερσὶν κόσμος. id est,

Et tunc certe mundus sub manibus mulieris erit gubernatus, & creditus omnino.

Et quando vidua dominata erit totius mundi

Et protulerit aurum & argentum in mare diuinum,

Et es & ferrum vnus diei hominum in Pontum.

Projiciet, tunc sanè elementa omnia viduabuntur mundo.

Quæ indicant tantam corruptionem tunc adfuturam seculo, vt neque legitimus & robustus inueniatur principatus, quod & signum iræ Dei est, & quod populus meruerit à Deo contemni. Quo etiam pertinet prophetia Esaiæ cap. 3. quæ signa iræ Dei sic expressit. *Ecce enim Dominator, Dominus exercituum, auferet à Ierusalem, ab Iuda validum & fortem, & omne robur panis, & omne robur aquæ, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem, & principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis, & corruet populus, vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum, tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem, &c.* Et paulo post, quod dixerat de effœminatis, explicatur. *Populum meum, inquit Deus, exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatae sunt eis.* Nos quoque alibi ^a, de his diximus quædam cū istis, vt periculofum reipublicæ imperiū fœminarū ostēderemus.

6 Natura molles mulieres edidit imbecillioris animi & virium, & ad bella non idoneas minúsque animosas, vt scribit Aristotel. ^b, vt pote quas ad edendos pueros, & fouendos magis accommodas fecerit, vt paruulorum natorumque imbecillitati compati facilius possent. Pars autem imperatoris artis eaq. præcipua, in gerendis bellis & sanguine noxio fundendo, & in repellendis violentiis consistere videtur: vt naturaliter mollities mulierum cū robore militari, & vt dicam significantius, cum ferocia, aduersari videatur. Vnde Ennius cum notare vellet, mollitiem & segnitiem militum, muliebria dixit eorum ingenia *O Iuuenes iuuenes, animos geritis muliebres.*

Sesostris rex Aegyptiorum, victoriarū cumulo celeberrimus, apud ^c gætes quas vi subegisset, si feroces & libertatis studiosos sese strenuè defendentes vicisset, cippos inscriptos literis sui nominis & patriæ,

^a Lib. 47. Syntag. c. 11. nu. 11. ^b Hæc ratio explicatur inferius nu. 76. ^c Lib. 9. de histor. anim. c. 1.

& qui referrent ipsum illos vi subegisse, erigebat: si quando verò aliquorum vrbes, nullo negotio & incruento certamine cœpisset, apud hos itidem vt apud illos qui strenuitatis certamen ediderant, cippos quoque statuebat: sed amplius muliebria genitalia adsculpebat, significare volens, eos ignauos esse.

a. in 1. b. lib. 7. Strata-gema. in 4. e. exemplo.

Referunt Justinus ex Trogo^a, & Polyænus^b, Cyrum Lydis post Croesi captiuitatē, iterum deficientibus, per Mazanem subactis, arma & equos ademisse, vestitumque muliebregestare coegisse, & omnes texere, aut psallere, atque per muliebria illa effecisse, vt Lydi, qui antea erant ferocissimi & bellatores strenui, redderentur animo molles & effœminati, atque ita euasisse omnium barbarorum ad bellum inutilissimos.

Senarius apud Græcos prouerbialis est,

Τὴν σπᾶτην, ἢ καὶ τὴν σπᾶτην. id est, *Mulier dixit, fœmina aequè miser.* quoties totum negotium ignauis commissum est, quoties ij qui imperant & ij qui parent æquè sunt formidolosi. de quo & meminit Athenæus^c.

63. Dipnosoph.

7 Officia mulierum eo pertinent, quæ nihil magni pollicentur in gerenda republica, expressa à Virgilio^d, - *cui fœmina primum,*

d. 2. Aeneid.

*Cui tolerato colo vitam, tenuique minerua
Impositum cinerem, & sopitos suscitât ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad luminæ longo
Exerceo penso, castum vt seruare cubile*

Coniugis, & possit paruos educere matos. vt officium mulierum dicatur, educatio liberorum, & colo & penso intentam esse.

e. Prouerb. c. 31.

Alia enumerantur & illa^e, dum sapiens propolitionem præfatus, *Mulierem fortem quis inueniet?* postea inter fortia eius addit, *Animum suum misit ad fortia, & digiti sui apprehenderunt fulgur:* usum ait nõ hastæ.

Quartò ab imperfectione muliebris sumi potest argumentum, quo reiciantur mulieres à principatu. Fœminam quasi mare læsum, dixit Aristoteles^f, veluti imperfectum mare: quòd fiat fœmina ex concoctione & ex frigiditate sanguinei alimenti, vt explicat Iohannes grammaticus^g.

f. lib. 2. de genera. anim. c. 3. g. lib. 4. de genera. anim. c. 2. h. in poster. ca. 273. i. in 2. Physic. tract. 1. c. 5.

Dixit & Albertus Magnus, fœminam generari propter materiæ inæqualitatem^h. Et rursusⁱ, fœminam facere, inquit, nunquam intēdit natura particularis: sed procedit ex corruptione alicuius principij naturalis, quia intēdit natura particularis semper opus perfectū, i. mare facere, tamen fœmina nõ est extra cursum naturæ vniuersalis naturæ, quæ ordinis est causa inferioris. Docet imperfectionē & vitæ muliebris Alcinous^k. *Verum, inquit, quum quamlibet animam cognato*

k. lib. de doct. Plat. c. 15.

astro tanquam vehiculo imposuisset pater omnium Deum star conditoris legum fatales illis leges explicauit, vt ipse extra culpam delictorum existeret. Docuit igitur perturbationes à corpore mortales exorituras: primò quidem sensum, postea dolorem ac voluptatem, metumque ac iram, quas quæ superarent, neque se trahi permitterent iuste videras, & in cognatum astrum deniq; redituras: quæ verò ab iniustitia superarentur, secundæ gubernatione in vitæ fœmina migraturas: & quæ nondum ab improbitate cessassent, in brutorū demiquè naturam degeneraturas.

2 Quintò

9 Quintò, Pudor, qui mulieribus proprius videtur, inhihet eas cõfortiis virorū interesse^a, maximè iuuenū turmis militū, quibus effertata mens, licentiam ad audendum promouet. & vt ait Euripides^b, *γυναικὶ τὸν ἀνδρῶν πρὸς ἀδύποιν ἰσχυρὰν καὶ αὐτῶν ἰδέσθαι, ἰδέσθαι τὴν ἐπιθυμίαν, ἰδέσθαι τὴν ἐπιθυμίαν.* id est, *turpe est mulieri stare cum iuuenibus.* Conserunt ferè in hoc gentes omnes, vt honestum non videretur prodire mulieres in publicum, aut interesse cõfortiis hominum. Talisque etiam apud Ruthenos memoratur à Sigismundo Libero Barone^c, conditio earum, vt nulla honesta putetur, nisi domo conclusa viuat: & quicquid mulierum manibus suffocatur, siue gallina, siue aliud aliquod animalium, id abhorreant tanquam impurum: atque cum viris absentibus & seruis, fortè gallinas iugulare volunt, stant præ foribus tenentes gallinas aut aliud animal & cultrum, prætereuntēque viros vt ipsi interficiant, rogant.

5 hæc explicatur numero 78. & seq. & de velamento 81. a. c. mulieres de iudicijs inf. ex. to. bin. Electra, act. 2. c. in commentarijs rerū Moscovitarum.

10 Apud Iudæos tam solemne erat fœminis eorum velamen capitis, vt inde nosceretur, idque sine lege, vt scribit Tertullianus^d. Sic Rebeca conspecto à longè sponso, velauit faciem^e. Susanna in iudicium tracta, velata^f, ne adhuc pulchritudine placeret iudicibus impiis.

d. de corona m. litu. e. Genes. 24. vers. 64. f. Daniel. c. 13. vers. 32. g. eodem. h. de velandis virginibus.

Velabantur & virgines apud Corinthios suo tempore, inquit Tertullianus^g. Et rursus^h, *Nõ permittitur mulieri in ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec ullius virilis numeris, nedum sacerdotalis officij, ministerium vindicare.* Et postea, *Iudicabunt vos, Arabica fœmina quæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ sint, dimidiam sui lucem, quàm faciem totam profiteri.*

Atque virgines fuisse conclusas, nec solitas egredi ostenditur ex Machabeo. c. 3. vers. 19. Et Æmilius Probus in principio de vitis imperatorum, de matre familias apud Romanos agens, mulieres secretas à viris, vixisse docet. *Neque, inquit, in conuiuium adhibetur, nisi propinquorum, nec sedet nisi in interiore parte adium quæ gynæconitis appellatur.* Et Constantinus imperatorⁱ, *Fœminas propter pudorem & verecundiam earum, catui publico demonstrari non cogimus.*

i. in l. 2. de his qui veniam ætatis impetrant l. 2. C. tit. 46.

11 Difficile etiam demonstratio fiebat olim fœminarum, quia arrogationes non temerè aut inexploratè committebantur, & nõ fiebat nisi per comitia curiata, arbitris etiam pontificibus, & quod fœminis nulla comitorum communiõ esset^k.

17 Gell. l. 5. c. 19.

12 Sextò probatio ducitur, quod habitus muliebris nõ sit expeditus ad bellum, nec eum mutare liceat & ad vitandam etiam hanc sexuum mixtionē, lex diuina Deutero. c. 22. vers. 5. statuit, *Mulier veste virili, nec vir utatur veste fœminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc.* Citat & ex consilio Gangrensi c. 13. Burchardus lib. 8. decretorum c. 60. de fœminis quæ propter continentiam muliebre mutant habitum, canonem in hæc verba, *Si qua mulier propter continentiam quæ putatur, habitum mutat, & pro solito muliebri amictu virilem sumit, anathema sit.* refert & Gratianus in c. 6. si qua mulier 30. distinct.

6 explicatur hæc sententia infer. num. 82.

13 Septimò, Qui cõcesserunt rempublicam posse curare mulieres, ea quæ committerentur non maiora sed leuiora esse debere, demandant. Sic Plato^l, seu de iusto, agens de institutione mulierum, mandat omnia priuata publicaque tum pacis tum belli studia, mulieribus cum viris cõmuniã fieri, ne mancum sit genus humanum,

7 hoc explicatur infra numero 85. & 86. i. lib. 31. seu dialogo 5. de rep.

a in repetitio. authen. habita, ne filium pro patre C. b in c. forus, de verb. signi. 8 explicatur hoc infra n. 87. d ca. sacras, ca. mulier. 23. distinet. e. dilecta in Christo. 12. de maiori & o. bedient. li. 1. ti. 33. & c. de monialibus, de sententia excom. 9 explicatur hoc infra n. 88. & 89. f in l. cum praetor, de iudic. P. g l. 1. §. sexum de postula P. h ca. mulierem 33. q. 5. c. forus de verb. sig. il. in test. §. mulier, qui test. facer. pos. l. qui testa. eo. 11. k l. 1. 2. 8. 11. de accusatio. lib. 48. P. 11. 2. l. 5. & 12. c. qui accusa non possi. 9. ti. l. cum sim. l. 1. x. ad senatus. Vellia. P. m l. femina, de adop. S. ca. teri, de hered. quali. & diff. n. l. illud, §. ad testamenta, de bonorum poss. contra tab. P. o l. furiosa, de curator. furios. P. 10 hoc expli catur infra numero 90. p ut ait Vlpianus in l. pronuntiatio, 195. §. de verb. sig. q §. de patria potest. apud Iustin. r d. l. pronuntiatio, in principio. l. cum quidam, de iuris omnium iud. P. c l. exigere, de iudicij. P. u l. §. item, rescriptum, ad municipales. P. l. mulierem, de ritu nup. P. x utrumque refert Aulus Gell. lib. 13. c. 10.

eo tamen pacto, vt in singulis, grauiora viris, leuiora mulieribus committantur.

Aristoteles 1. politic. dixit, consilium mulieris esse inualidum, & lib. 2. non bene a mulieribus regi ciuitatem. atque Bologninus a in condendis statutis, vult non adhibendum consilium mulierum quod in illis non refideat prudentia, ita inconstantia, mutabilitas, & ad omnia ferè momenta versatilis mens, notatur in illis b.

14 Sic mulier in ecclesia non potest habere curam animarum, quo ad exercitium actuale, quanquam ius beneficij habentis curam, & ipsum ius curæ, possit pertinere monasterio monialium. Felianus ad c. dilecta, num. 2. de maior. & obediens. & ibidem docetur, mulierem non posse exercere ea quæ sunt ordinis ecclesiastici: & si ordinaretur, non recipere caracterem.

In principio 15. q. 3. apud Gratianum & in c. noua quædam, de poenitent. & remissio. prohibetur mulierib. & abbatissis moniales benedicere proprias etiam, ipsarum confessiones in criminalibus audire, legere Euagelium, publicè prædicare, vt absolum & absurdum. item & sacra vasa contingere d aut excommunicare, quamuis prelaturam & iurisdictionem habeant e.

15 Iura ciuilia etiam 9, mulieribus officia quæ sunt autoritate & vtilitate publica, interdixerunt mulieribus, in l. 2. de regul. iur. P. h penult. de eden. P. l. imperialis, circa medium, C. de nuptiis non potest iudicare mulier f, non postulare in iudicio g, non testimonium dicere in causis criminalibus h, nec in testamento i, non accusare, nisi sua interfit, vel suorum k, non pro aliis inuenire, seu fide iubere l, nec ea habet filios suos in potestate m.

Ideo & Paulus Iurisconsultus ait, Suos heredes illos non habere n, & inæqualis ita in liberos, matris & patris potestas, licet æqualis a filiis illis debeatur pietas o.

16 Octauo, Existimant & antiqui prudentes, mulieres non cōtinuare familiam 10 illustrium virorum, vel regum, ex quibus oriri possunt; & suæ familiæ, finem esse & caput p. Ita vt ait Iustinian. Quis ex filia tua nascuntur, non sunt in potestate tua, sed patris eorum q, & patris non matris familiam sequuntur r. Et vxor sequitur forum viri iure ciuili, non patris s, eius domicilium t, ciuitatem & familiam u. Labeo Antistius, iuris valde peritus, lib. 4. ad edictum prætoris. Soror, inquit, appellata est, quod quasi seorsum nascitur, separaturque ab illa domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. Cum contra, fratris vocabulum Publius Nigidius homo impense doctus subtili etiam interprete tur, vt fit quasi ferè alter x.

Obseruauit Heraclides Ponticus in allegoricis homericis, Homerum solitum vti epithetis patronymicis a patre, ex materno autem genere ducta, nusquam planè apud ipsum reperiri.

Constat ex iure Romanorum, mulieres sequi conditionem & forum hoc expli catur infra numero 90. p ut ait Vlpianus in l. pronuntiatio, 195. §. de verb. sig. q §. de patria potest. apud Iustin. r d. l. pronuntiatio, in principio. l. cum quidam, de iuris omnium iud. P. c l. exigere, de iudicij. P. u l. §. item, rescriptum, ad municipales. P. l. mulierem, de ritu nup. P. x utrumque refert Aulus Gell. lib. 13. c. 10.

tunam virorum quibus coniunguntur, & propriam quam habent ante nuptias ex patre, immutare, vel in deterius vel in melius ex qualitate maritorum & familiæ illorum. Quod Vlpianus his verbis a explicat: *Fœmina nuptia clarissimis personis, clarissimarum personarum appellatione continentur. Clarissimarum personarum nomine, senatorum filia, nisi qua viros clarissimos sortita sunt non habentur. fœminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt: parentes vero, donec plebeij nuptijs fuerint copulata. Tandem igitur clarissima fœmina erit quandiu senatori nuptia est vel clarissima: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupsit.* Consentit imperator Alexander b. *Si vt proponitis, inquit, & auum consularem & patrem prætorium virum habuistis, & non priuate conditionis hominibus sed clarissimis nupsistis, claritatem generis retinetis.* Rursus CCC. Valentinianus, Theodosius & Archadius c. *Ad uieres, inquit, honore maritorum erigimus, genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus, & domicilia mutamus. Sin autem minoris ordinis virum postea sortita fuerint, priore dignitate priuata, posterioris usui sequentur conditionem d.*

Et mortuo marito vidua, eius qualitatis censetur, aut plebeia, aut nobilis, cuiusmodi fuit vir cuius vidua est, nempe vltimus, si plures habuerit.

Ex quibus absurdum videri potest filias regum vel principum succedere: cum conseruatio familiarum, non possit inde consequi, sed potius regna ad extraneas familias per nuptias transeant, & ita extinguatur splendorum antiquus familiæ & maiorum qui regnauerint antea vel dominati fuerint. Quod odiosum est principibus, & valde acerbum quibuscunque, non videre imagines maiorum in regijs & domibus fixas, vel videre reuulsas: vt dicebat imperator in l. lex quæ tutores, de administra. tutor. C.

17 Nonò, Ex legibus humanis inueniemus, vt partim probatum iam, mulieres habitas deterioris conditionis u ipsis viris, & à negotijs grauioribus vbi plus virtutis, fidei, & prudentiæ requiritur, esse submotas, de quibus iurisconsulti agunt e, & ab omnibus officiis publicis, quale est principis, & iudicis, & remotas Vlpianus retulit in l. fœminæ 2. de regul. iur. lib. 56. P. ti. 17. & maximè virilibus l. 1. §. 6. de postula. P. l. 18. C. de procuratori, cum similibus.

Athanasius oratione contra Idola reprehendit Gentiles, quod deas fœminas fecerint, quas nec eorum testimonio est ad consilium reipublicæ admittere tutum.

Annotatum in Annalibus pro maonstro, quod sub solo primum Antonino Heliogaballo, dicto ante nomine Vari, mulier in senatum admissa est, nempe eius mater Semiamurica, quam, & sententiam in senatu admissam, rogari iussit, permisitque primus eam habere senaculum mulierum: in quo antea fuerat conuentus matronalis sollemnibus duntaxat diebus, vnde & prodierunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ & quo vestitu incederent: quæ & ad cuius osculum veniret, & de similibus eiusdem fariæ f: sed post mortem Heliogabali eo cum matre necato, cautum ne vnquam senatum mulier ingrederetur: vtque inferis caput eius in Heliogab.

a in l. femina 8. de senatorib. lib. 1. P. ti. 9. b l. 1. dignitatis lib. 12. C. ti. 1. c in l. 13. eiusdem tituli. didem in c. 36. §. non tamen, nouell. 22. titulo de nuptijs.

ii hoc expli catur infra num. 92. cin l. in multis, 9. de statu hominum lib. 1. P. ti. 5.

f de quibus scribit Lamprid. in Heliogab.

denoueretur dicareturque per quem id esset factum, vt idem Lampridius scribit, sublato & abolito senaculo, quod conatus restituere Aurelianus, sed frustra: vt scribit Flavius Vopiscus in eo.

18 Maiores nostri dicebat M. Porcius Cato ^a, nullam ne priuatam quidem rem agere foeminae, sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum: multo magis & prohibuerunt reipublicam capescere, foro quoque & concionibus immisceri. leges rogare aut dissuadere: vbi patiuntur esse aequales viris, extemplo simul superiores esse contendunt, absurdum autem videtur habere alios in sua potestate eas quae non sunt suae potestatis ^b.

19 Nec tantum in rebus prophanis, sed & in rebus sacris existimantur deterioris conditionis mulieres ^c.

Et prohibetur in illis ingredi certas cellas consecratas Deo, & quibusdam sanctis, vt in ecclesia S. Iohannis in Burgo Papiae prohibentur, nisi velint affici poena mortis furentis, vt tradit Iacobus Guala, in sanctuario Papiae. Idem refertur de ecclesia S. Iohannis Baptistae Ianuae: idem in ecclesia sancti Fiacri Scoti, vt & illae quae tentauerint ingredi in rabiem versae sint, vt notat Guaguinus in vita Clodij ad Corint.

In quibusdam etiam sacris Ethnicorum, mulieres arcebantur, nec licebat illis interesse: nonnulla absque foeminis sacra fiunt, vt ait Minutius Felix, in Octauio. abstinerunt a sacrificio Herouli mulieres. De sacrificio Syluano faciendo a rustico, Cato lib. de re rustica c. 83. *Mulier ad eam rem non adsit, neue videat quomodo fiat.* Ita in quibusdam sacris a lictore clamabatur, vt scribit Sextus Pompeius Festus. *Hostis, vincit, mulier, virgo, ex esto. i. extra esto. Mulieres,* inquit, D. Paulus ^d, *in ecclesiis taceant, non eis permittitur loqui, sed subditas esse, & rursum. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Adam enim primus formatus est, deinde Eva: & Adam non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit.* Et in Ecclesiastico cap. 25. vers. 29. *Mulier si primatum habeat contraria est viro suo.* Ad Colossens. cap. 3. vers. 18. *Mulieres subdite estote viris sicut oportet in Domino.*

20 Atq. decimo loco ne longius abeamus ab instituto de principatu sermone, militaria feuda non fuerunt regulariter concessa mulieribus, quae a successione etiam eorum exclusae sunt. Imo & nepos ex filia excluditur, etsi feudum etiam datum sit expresse, pro accipiente & descendentibus masculis & foeminis. Masculi praefertur quoad extant, c. 1. §. etiam, episcopum, vel abbatem, &c. in feud. de cuius intellectu agit Alexander consilio 9. incip. *Ponderatis his.* vol. 5. & consilio 29. incip. *Quoniam abunde,* lib. 1. Decius consilio 139. & 193. ^h Dant rationes Baldus ^h, & alij. Primum ratione inquirunt, naturali, sunt incapaces, quia foemina non potest portare arma, nec leuare faydam contra hostes ⁱ.

2 Propter iustitiam honestatis: quia non debent se immiscere ceteris virorum, maxime si sit illustris ^k.

3 Propter fragilitatem sexus.

4 Propter lubricitatem voti, quia ter mutatur in hora.

5 Propter periculum euitandae euulgationis secreti. Quae omnia dicuntur.

^a Apud Livium lib. 34. defendens legem oppiam. ^b Vt ait I. sic eueniet, ad leg. Tul. de adul. P. 12. Hoc explicatur infra num. 93. ^c Gellius lib. 11. c. 6. Macrobius lib. 1. Saturni c. 12. ubi ratio & Sextus Aurelius Victor, de originibus gentis Romanae. ^d 14. ad Timoth. c. 2. vers. 11. ^e Hoc explicatur infra numero 94. f. c. 1. de beneficio foemineo cap. 1. §. hoc autem notandum dare possint c. 1. §. ad filias, de successio. feud. c. uni. an mulier &c. c. 1. de alio. feu. pater. g. c. 1. §. hoc autem notandum qui feudum dare possunt. ^h Ad l. quoties de suis & legit. Iacobinus de sancto Geor. tracta. de feudis, ad verba Marchio in Italia, num. 4. ⁱ Gloss. ad c. 1. §. hoc autem, qui feudum dare possunt. ^k Per I. si qua illustris, ad senatus. Orphic. c. 1.

dicunt discrepantia a natura feudi ^a.

Potissima autem ratio illorum est, quod qui non potest seruitium exhibere propter quod datum est feudum, eo priuari debeat ^b. Ea ratione mutus & alius imperfectus, non idonei armis & sacramento fidelitatis, priuantur feudo: sicuti & vassalli qui clerici fiunt, vel monachi, iuxta feudorum usum, amittunt feudum tanquam armis militariis non idonei ^c.

21 Vndecimo, Superioribus adiungi possunt exempla, quibus male & perniciosè respública se habuit, cum mulieres, vel mulieribus additi rempublicam gesserunt, vel gerere tentarunt. quemadmodum multa narratur de regina Aegypti Cleopatra a Dione Cassio qui & deinde libro 50. addit, *Propter hanc Cleopatram declaratum,* inquit, *hostis Romanis Antonius, quare & Octavianus contra eum excitans milites dicebat eum mutatum fuisse per illam a priori virtute. Quod fieri non possit, ut qui regio luxui molliorque mulieribus indulgent, viro aliquid dignum vel consulant vel agat. est enim necesse omnino ut quibus unusquisque vitarationibus utitur, earum similis reddatur.*

Liua mater Tiberij Caesaris, longè alias foeminas superbia superauit, vt & imperium viuente filio se posse administrare putauerit donec is, publicis omnibus actionibus ei remotis, familiaris rei curam gerere mandauit. Propter quod & illa illi usque molesta fuit, vt peregrinationes ideo instituerit.

Iterum Dio ait ^f maximum fuisse spectaculum, nouum videlicet & reprehensum quod Agrippina, secunda vxor Caesaris, Claudio publice quoque de republica respondentem, aut legatos audienti, ei adfuerit in proprio tribunali locata.

Aristoteles ^g Lacedaemoniorum rempublicam reprobam censet, quod magna ex parte muliebri imperio gereretur. *Imperiosum enim, inquit, genus muliebre, & quod animi mores hominum subigere sibi valde desideret.* Quod & Iuuenalis descripsit ^h,

*Hoc volo sic iubeo, sit pro ratione voluntas,
Et clames licet, & mare caelo confundas, homo sum, &
Nil inquam inuita donabis coniuge, vendas
Hac obstante nihil hac si volet emetur:
Hac dabit affectus, ille excludetur amicus
Iam senior &c.*

22 Postremo addi potest regnum Israel & Iuda, non admiffisse foeminas, & vnam tantum Athaliam inueniri quae tyrannicè aliquot annis, occisa omni regia stirpe, vno dempto, imperauit.

Est & exemplum in Gallia & Francorum regno, in quo iure legis Salicæ excluditur a successione eius & dignitate, & ignobiles & mulieres: Quorum exemplo alia regna & principatus componi debere videtur.

23 Et haec videntur excludere a successione principatum regnorum & imperiorum mulieres, siue illae tanquam proximiores filiae siue vt remotiores, ius succedendi praesupponant sibi debere.

Ceterum in contrariam sententiam multa quaedam alia videntur mentem & iudicium trahere.

^a iuxta c. 1. de forma fidelitatis in vs. feud. ^b §. f. an mutus vel alius imperfectus feudum retineat. lib. 2. tit. 36. ^c §. mutus, episcopus vel abbas feudum dare non posse. ^d c. 1. de eo qui arma bellica deposuit, &c. qui clericus, si de feudo contrauersus fuerit in feudum. ^e 14. Explicatur hoc paucis infra numero 95. ^f lib. 42. ^g 48. ^h c. ut idem Dio refert lib. 57. ⁱ libro 60. ^g lib. 2. politicorum. ^h Saty. 6. ubi statum illum turbulentum depingit. ⁱ hoc explicatur infra numero 96.

Primùm itaque ex lege diuina, non ita habendas despectui mulieres, vt à reipublicæ administratione & principatu, omnino & semper remoueantur, liquere etiam posse ostendemus.

Siquidem Deus ab initio, si opus sit rem ab exordiis repetere, & ita Dei voluntatem in vtroque sexu authorando, promere, hominem creauit, masculum & foeminam creauit illum, benedixitque illis, & ait communi benedictione, *Crescite & multiplicamini & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris & volatilibus caeli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram.* Genes. capite 1. vers. 27. & 28. Matthæi capite 19. vers. 4. Marc. 10. vers. 10.

Quòd si quis contendat, ibi quidem vtrique sexui dominationem datã in animalia, sed non datam mulieri dominationem in homines, respondebo neque quoque, ibidem eandem dominationem in homines masculis datam esse.

Est in istet alibi datam homini potestatem seu viro, & si admittamus adhuc vrget cap. 2. Genes. v. 18. Vbi dixit Deus, *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium similem sibi.* Quare & fecit mulierem ex ipsius hominis non alterius rei substantia, non ex pedibus vt inferior esset, aut ex capite, vt præstantior, sed ex latere, vt æqualis in facultatibus hominis esset, vnde & appellatione hominis, vt etiam norunt iurisperiti, contineri mulierem vt vi-

a l. hominis appellatione 152. de verbo sig. l. 1. §. 1. de libero homin. exhibe. b Gen 3. vers. 16.

rum^a. Deus non exclusit in creatione naturam mulieris à principatu legitimo: neque solum hominis sexum voluit principatum in homines expressè habere. Neque obest quòd post peccatum ditum sit mulieri, *Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*^b. quia ibi agitur non de potestate legali, qua etiam præstantiores subiiciuntur non mulieribus: sed agitur de potestate naturali, in qua est ordo, vt inferiores subiiciantur melioribus qui eos antecedunt, vt est ordo naturalis ille, vt marito vxor obtemperet in his quæ matrimonij iuris sunt, & filius patri, in his quæ gubernationis naturalis sunt^c.

c cap. est ordo 33. quest. 5

24 Docet pluribus Aristoteles lib. 1. politicor. cap. 3. & 4. & lib. 3. cap. 4. & alibi. Item Cicero in paradoxis. Quibus & reliqui consentire videntur authores.

Non idem esse dominationem, illam domini in seruos, mariti in vxorem, parentum in liberos, præstantioris naturæ in infirmiores, & gubernationem reipublicæ, vt neque similes sunt inter se omnium principatum gubernationes. Nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est imperium. Et imperium in re familiari est vnus: nam ab vno regitur omnis domus. In reipublica verò liberorum & æqualium est gubernatio, & alia scientia regendi seruos, alia regendi vxorem, alia regendi filios, alia regendi rempublicam.

Habere potestatem regendi rempublicam & sibi æquales homines, & facultatem imperandi & cogendi, hoc ex natura non est datum.

datum homini: quia ex natura par in parem non habet imperium; fratres sunt homines & mulieres, ab vno parente orti; difficilèque est inter homines vnum imperare posse, nisi adsit superior & diuina autoritas, vt & nouit Plato.

Ordinatio Dei est, potestas in homines; vt ait diuus Paulus^a. Ratio tamen naturalis & societatis necessitas, exigit, vt docuimus ab initio aliquem constitui principem, ei obtemperari, & potestatem ei concedere liberam^b.

a ad Rom. c. 13

b L. ex hoc iure de iustit. & iur. P.

Sed num potius viro quàm mulieri deferenda sit potestas; hic non habere expressam eam decisionem, vt nunquam mulieri deferatur, & Deus ipse hoc non constituit in origine creationis: neque ex gentium iure ita seruatum vt nunquam imperare possit; quin contra vt docebitur, & mulierum imperia admissa, nec à Deo reprobata fuerunt, alioquin legitime data vel relicta.

25 2 Hominis & mulieris mens, ratio, actiones, & similia ab anima pendent: in mulieribus autem & viris non datur distinctio sexus earum animarum, vt vna in muliere dicatur foemina; alia in homine mascula: spiritus sexu carent, sexus quippe generationis est instrumentum; anima verò non generat animam; sed ipsa indiuidua permanet. Quamobrem si anima mulieris capax sit, vel superiori donata extraordinaria virtute, vel aliter gubernationi reipublicæ, idonea: vel si ei gubernatio, dominatio, principatus, iurisdicção, facultas, à Deo, populo, lege, moribus, differatur modis licitis & non reprobatis, cur obiciatur ei sexus non est facile obicere, cum sexus generationi inseruiat, hic autem non agatur de ea facultate, sed de alia quæ aliunde quàm ex ea parte pendeat. Ita apud Deum non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque foemina. omnes enim sunt vnum in CHRISTO IESU, ad Galatas c. 3. vers. 28.

Nulli præclusa est virtus, ait Seneca, ea omnes admittit, nec censum nec sexum eligit, multæ audita & visa reginæ fortes, cautæ, castæ, quæ vitilibus curis foeminarum vitia exuerant, vt refert Tacitus 6. Annalium.

26 Tertio conati sunt & Iurisperiti & Cæsares docere, lege naturali nullam constituendam esse differetiam quod pertinet ad prærogatiuas humanæ dignitatis, inter sexum masculorum, & foeminarum, aut in successione bonorum.

c in l. 4. de lib. præterit. lib. 6. c. 11. 28.

Iustinianus ita, *Maximum vitium*, inquit, *antiquæ subtilitatis, præsentis lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura seruanda in successione parentum si ex testamento veniant in masculis, & alia in foeminis &c. Qui enim tales differentias inducunt, quasi natura accusatores existunt, cur non totos decem tabularum masculos generauit, vt vnde generentur non fiant, &c.* Et rursus^d, *probat legem 12. tabularum, perquam bene humano generi prospectum esset, quæ vnã consonantiam, tam in maribus quam in foeminis legitimis & in eorum successione, necnon & in liberis, obseruandã esse existimabat nulla discrimine in successione habito: cum natura vtrunque corpus*

d in l. lege duo rum, 14. de legitimis hered. eo. lib. c. 11. 58.

ediderit & maneat suis vicibus immortalis, & alterum alterius auxilio egeat & uno semoto & alteram corrumpatur. Unde & axioma videtur colligere, ut quæ paria sunt nature iura eadem videantur & paria exigere.

a lib. 31 dialo-
go 5. de repub
seu de iusto.

Plato * sic etiam eleganter ait, Nullum est inter eos qui civitatem administrant officium mulieris proprium: quia parte est, mulier est, aut viri proprium quæ vir: sed æque dispersa in animantibus utrisque natura, & omnium quidem numerum natura particeps est femina, omnium & vir, quamvis in omnibus imbecillior viro est femina, & ita genus a genere superatur. Mulieres autem multa multis viris ad multa præstantiores.

b in nouella 18
c. 4. 5. neque il-
lo de cetero, si
de iriente & se-
nisse.

Iustinianus in successione iure æquavit nepotes ex filia descenden-
tes, nepotibus natis ex filio, non ferens feminam à masculino in tali-
bus inuui. Neque enim, inquit, masculus ipse in se, neque femina solum ad
natiuitatis propagationem sufficiens est. Sed sicut utrumque eorum coaptavit
Deus, ad generationis opus, ita etiam nos eandem utrisque seruamus aqua-
litate.

c nouella 21. de
Armenis.

Idem rursum imperator, improbat & emendat Armeniorum ut
barbarum & naturæ aduersam consuetudinem, & ad Romanarum le-
gum reducit obseruantiam, cum quod ad dotes, tum quod ad succes-
sionem quæ excluderetur apud illos mulieres. Existimauimus, inquit,
expressa lege illud corrigere, quod male apud illos Arabes delinquebatur, &
non secundum barbaricam gentem, virorum quidem esse successiones tam pa-
rentum quam fratrum & alterius generis, mulierum vero nequaquam, neque
sine dote eas ad viros venire, nec enim à maritis futuris, quod barbaricè ha-
bitenus apud eos seruabatur, non ipsis solummodo hæc ferocius sentientibus,
sed etiam gentibus sua ex honorantibus naturam, & feminæ iniuriantibus
genus, tanquam non à Deo sit factum, nec seruiat natiuitati, sed tanquam vi-
lo & ex honorandum, & extra omnem competentem honorem.

d in nouella
118 c. 4. 8. nul-
lam vero de
hæredib. ab in-
testat. venien-
e lib. 2. politic.
cap. 4.
f dialogo 7. de
legibus vel de
legumlatore li-
bro 34.

Et generaliter idem, cognationis & agnationis discrimen maxi-
mè in successione in fauorem filiarum & mulierum sustulit.

27 Quartò, Leges inueniuntur quoque gentium, quæ admittunt
feminas æque ac mares ad reipublicæ administrationem, & ad rem
militarem exercendam, ut scribit Aristoteles. Socratem statuisse in
sua republica, mulieres vnà pugnare debere, & eandem disciplinam
habere quæ custodes. Latius explicat Plato, Eadem quoque de feminis
quæ & de masculis lex mea sanciet: eadem enim volumus ab utrisque exer-
ceri. Neque verebor dicere equestrem disciplinam atque gymnasticam ita
mulieribus ut viris honestam esse. Hoc enim ex veteribus audiri fabulis fi-
demque adhibeo: Nosris etiam temporibus non ignoro esse circa Pontum in-
numera mulierum milia Sauromanidasque vocari, quibus non equorum mo-
do, verum etiam arcuum ceterorumque armorum equalis cura cum viris &
exercitatio sit instituta. Sed rationem quoque ad hanc rem habeo. Atò e-
quidem si hæc ita fieri possunt, stultissimum hoc in nostris regionibus esse, ut non
isdem studiis mulieres ac viri, omni conatu consensuque dent operam: fer-
me enim ciuitas omnis hoc modo pro dupla dimidia fit ex eisdem laboribus
atque tributis, qui sanè legislatoris error est mirus. Et paulo post, Et puella
quidem saltare pugnareque cum armis consueciant: mulieres autem castra
mouere, ordines struere, & arma sumere atque deponere si nullius alterius
rei gratia, attamen si res cogat, ut in militiam viri omnes proficiscantur, pos-
sunt.

si quid aduersi acciderit, ciuitatem defendere: vel si tanta hostium sive Gra-
corum, sive barbarorum multitudo agros inuasit, ut necesse sit mulieres quo-
que pro ciuitate arma capere quorum nihil est quod non facile euenire possit.
Ad agno certe reipublica vitio dandum est, ita ignauè mulieres educari, ut
nec veluti aues quidem pro filioliis contra feroces audeant bestias pugnare:
morique potius velint, cunctaque subire pericula, quam statim ad aras tem-
plaque confugere, opinionemque de genere hominum dare, omnium ignavissi-
mum animalium esse. Clinias, Per Ionem, hospes, & dedecori hos, & detri-
mento est ciuitati. Ath. Legem igitur hanc sanciamus, ut rem bellicam mu-
lieres non negligant. Sed ciues omnes tam mulieres quam viri, illi dent ope-
ram. Clinias, Sanciamus.

28 Quintò leges à mulieribus lætas quoque narrare possumus, quæ
& à posteris seruatae sunt.

Ut refert Herodotus, aliquos ex Atheniensium Prytaneo pro- a Lib. 1.
gressos Caricas habuisse mulieres, quarum iam ante parentes inter-
emerant, ut propter illam cædem mulieres Caricas, legem tulisse,
quam iureiurando inter se firmauerant, & tradiderunt deinceps suis
filiabus, quod cum maritis nunquam cibum sumeret, neque propriis
numinibus compellerent, propterea quod eorum patres maritos at-
que filios trucidassent, & cum hæc patraffent simul orbas ad concu-
bitum rapuissent.

29 Sextò Consilium mulierum vtile aliquando fuisse gubernati-
oni reipublicæ, exempla quoque fidem faciunt.

Celtæ auctore Plutarcho, cum superatis Alpibus Italiam adi- b De clavis
rent, bellumque intestinum inter se pararent, interuentu & preci-
bus mulierum ad concordiam reuocati sunt: ex quo nata apud eos
consuetudo quæ posteris nepotibus hæsit, ut quoties de bello aut pa-
ce sit eis consultandum, & si controuersia aduersus socios incidit,
mulieres quoque in consilium adhibeantur. Id ipsum narrat Polyæ-
nus, & addit, in fœderibus cum Annibale factis contineri: si de c Lib. 7. Stra-
Carthaginensibus Galli conquerantur, equitum præfectos & duces tagematon in
litem dirempturos: sin de Celtis Carthaginenses, iudicaturas Celto-
rum vel Gallorum mulieres. finali exemplo
dei nar. 28.

Iustinianus professus etiam, se consilium in lege condenda sum-
psisse à reuerendissima coniuge sua. Recenset Lilius, bono publi- d In Nouella 8
co mulieres Romanas prodiisse in publicum, iam à principio regnâ- c. 1. 5. hæc om-
te Romulo cum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro collatis nia, titulo ut in
dices sine quo-
signis dimicaretur, & quod intercursum matronarum inter acies duas, quo suffragio.
prælium sedatum est. c Lilius lib. 34.

30 Nero Claudius initio sui principatus & imperij, quod lauda-
bile primum fuit, quanquam postea in tyrannidem declinauerit,
matri Agrippinæ summam rerum publicarum & priuatarum permi-
sit: primo etiam imperij die, signum excubanti tribuno dedit, opti-
mam matrem.

31 Quantū profuerit Israeli ad victoriam admonitio Deborah, con- f Suet. in Ne-
stat ex c. 4. Iudic. quam felix factum & consilium Hester ad salutem rone Claudio,
eiusdem populi, de qua omnino desperatum erat propter infidias cap. 9.
Aman, constat ex c. 6. Hester. Validum & mirandum feminae Iudithæ

Nonne & Sapientia consilij Abigailis laudatur, quo liberauit maritum à periculo mortis coniuratæ per Dauidem regem. 1. reg. cap. 25.

^{a Lib. 8. Stragema.} Saluberrimum reipublicæ consilium vxoris Pythis, apud Polyænum^a.

Cùm enim Pythes, aureis metallis inuentis iuberet omnes ciues aurum inquirere, fodere, purgare, nullumque aliud opus facere, neque in terra, neque in mari, & eam rem omnes molestè ferrent, quòd neque fructus haberent, nec quicquam aliud ad vitæ cultum facere possent, & conquererentur apud vxorem Pythis: illa iussit æquo animo eos esse, & conuocatis aurifabris præcepit eis, vt aureos pisces facerent, bellaria matura, obsonia, cibos, omnia ex auro. Cùm autem Pythes reuersus à peregrinatione cœnam peteret, vxor auream ei mensam apposuit, in qua nihil eduliorum erat, sed omnia facta ex auro edulium similia. Cùmque Pythes collaudata artis effictione, postulare quòd ederet, illa aliud quoddam aureum edulium ei adfert, & hoc iterum indignanti marito, ac fame se teneri dicenti, respondit, at tu omnem agricolationem & artificium sustulisti, & aurum inutile fodere iussisti: quod nemini hominum vsui est, nisi fructus etiam seminatos & plantatos habeant, & hac prudentia vxoris Pythes edoctus metallorum omnium opera reliquit, & ciues ad agriculturam aliasque artes vt antea dimisit.

32] Plutarchus in vita Pyrrhi, recenset Archidamiæ mulieris Spartiatæ in senatum cum gladio procedentis salubrem virorum obiurgationem & consilium, & quomodo virili animo vnà cum mulieribus & virginibus operam in defendenda ciuitate Lacedæmona aduersus impressiones exercitus Pyrrhi, summa cum eius laude nauarit.

33 Virilis narratur fortitudo à Xiphilino ex Dione in Nerone, mulieris Britannicæ regis profapiæ, quæ dicta erat Bunduica, quæ rebellionem Britannorum contra Neronis exercitum in Britannia existentem concitauit, & expugnauit duas ciuitates, in quibus occisa octoginta millia ciuium cum sociis, & insula abalienata à Neronis imperio. Rursumque eadem pugnavit: contra Paulinum ducem Romanorum, cum exercitu ducentorum triginta millium militum.

34 Ochus qui & Darius nominabatur, rex Persarum, vxorem potissimum in consilium adhibebat, Cthesias Cnidius lib. 12. de reb. Persicis teste Plocio.

35 Herfilæ consilio quæ Romulo nupsit, vel vt alij aiunt, Hostilio, Sabinæ bellum diremerunt, & patres maritis consiliarunt, cuiusque consilio inter Sabinas agitatum ferunt virorum permisso, ad Tatium regem & parentes aliquot fœminas ex suis popularibus mitterent, quæ suppliciter de pace cum his agerent: missæque ita triginta numero matronas, à quorum nominibus sunt totidem curiæ nominatæ

minatæ in vrbe^a, quemadmodum scribit Sabellicus libro tertio Eneadæ 2.

36 Cùm M. Coriolanus, infestis Volscorum signis, Romam properaret, & legatos omnes etiam pontifices pacem petentes, auerfaretur; Valerij Publicolæ fororis cõsiliu salubre apparuit, quæ hortata cæteras matronas vt Veturiam Coriolani matrem & Volumniam vxorem, vnà omnes adirent, easque precibus compellerent vt in castra ad Martium contenderent, vrbs excidium deprecaturæ. Quod fecerunt; & ita animus in patriam armatus, & implacabilis victus est, nocteque elapsa Volscos reduxit. Lilius libro secundo. Plutarchus in Coriolano. Valer. Maximus libro quinto cap. 6. Polyænus lib. 8. stratagemat.

37 Sed subit antiquum Noachi sapientissimi hominis & diuini factum, quem Deus in diluuiò & eius familiam conseruauit ex innumerabili mortalium multitudine, velut inuentum iustum in generatione sua^b. Genes. cap. 5. v. 5. Ecclesiastici cap. 44. versu 17. Is autem cùm vidisset in Italia Comaros corruptos à scelestissimo filio Chamo, iussit eos montana trans Ianiculum amnem colere, iusso Chamese Italia excedere; atque illis filiam suam Cranam Helernam, id est suffragio ab his electam & exaltatam reginam, cum sceptro Albam dedit, vt scribit Berofius de regibus Babylonis, in Nino filio Beli Alba, sunt fasces imperij cum virgarum fascibus & securi, & hæc certè fœmina & cui prudentissimus pater commisit potestatem emendandi quæ filius infamis præstigijs suis & sceleribus corruperat, de qua meminit & Ouidius, sed mendaciter dicit amatam à Noacho seu Iano & constupratam, ignarus historiæ Berofianæ, quæ asserit illam fuisse non amasiam, sed filiam vltimo genitam cum Crano alio filio. Sic autem consentire historiæ principatus Craniæ Helernæ his verbis Ouidius, 6. factorum.

Adiacet antiquus Tyberino lucus Helerno,

Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

Inde sacra est Nympha, Cranam dixere priores,

Nequicquam multis sepe petita procis.

Et paulo post,

Viderat hanc Ianus, visæque cupidine captus,

Ad duram verbis mollibus vsus erat.

Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto

Hoc pretium posita virginitatis habe.

Sic satis virgam, qua striges pellere posset

A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit.

Ita dedit ei ius vertendi cardines coloniarum, principatum, & castigandi striges ac magos, à Camese factos.

38 Septimò inueniuntur mulieres quæ in armis tractandis, & ad impellendos ad eadem animos præstantissimæ fuerunt, nec viris inferiores, quemadmodum proditum est.

Fertur de Gambarà, quæ mater Iboris & Agionis ducum Vni-millorum, qui postea Langobardi dicti sunt, mulier fuit inter

barbaros & ingenio acris, & consiliis prouida; cuius consilio hi comitati pluribus, ad inquirendas nouas sedes ex Scãdauia Balthei vel Baltici maris insula exierunt, & bella multa gesserunt viceruntque, vt scribit Paulus Diaconus ^a.

^a lib. 4. de origine & gestis Longobardorum c. 2. & 7.
b Libro 1.

39 Celebre factum & virilis animi Persarum mulierum, apud Iustinum ^b. Pulsa enim cum Persarum acies tempore Cyri & Astiagis paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam quurrerunt, orantes in prælium reuenterentur, & cunctantibus sublata veste obsecrãna corporis ostenderunt, rogantes num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere: qua repressi castigatione, in prælium redierunt, & facta impressione quos fugiebant, fugere compulerunt.

40 Sed fortius ingenium, mulieribus à Telefilla Masica muliere armatis. cum enim Cleomenes Spartarum rex interfectis in prælilio Argiuis viris vsque ad septem millia septingentos septuaginta septem, iter Argos direxisset, vt per vim urbem caperet, Telefilla Argiuis armatas mulieres ad pugnam eduxit, quæ armata in propugnaculis stantes circumcirca muros tuentes, Cleomenem repulerunt. Demaratum verò alterum regem etiam expulerunt, & urbem à periculo vindicarunt. Cuius memoriam inquit, Polyænus ^c, in hodiernum vsque diem Argiui celebrant, & in *νομιμαία μνησ ἐπιμαίου*, & in numenia cuiusque mensis, mulieres virilibus tunicis & Chlamydis, viros autem peplis muliebribus amiciunt.

c lib. 8. Strategem.

d lib. de bello Hispaniense.

41 Meminit Appianus Alexandrinus ^d, Bracarorum populos qui ad Nibenem amnem habitant, cum mulieribus armatis ex more proficisci, & alacres nec sibi parcentes in mortem ire, in pugna nunquam terga vertere, nec morientes lamentari.

42 Celebris illa libro Iudicum c. 4. Debora, sine qua noluit mouere exercitum Barac filius Abinos contra Sisaram principem exercitus Iabin, quæque liberauit Israelem de manu Iabin regis Chanaan. Hæc erat Deo grata prophetissa, vxor Lapidoth quæ iudicabat populum in illo tempore, atque in eodem capite celebratur fortitudo alterius mulieris Iahel, quæ inimicum Israelis fugientem Sisaram, clauo tabernaculi apprehenso malleo, necauit.

e libro 7. rerum Persicarum.

f libro 1. rerum Mosconitarum.

Cthesias & ^e post eum in eius excerptis Photius Græcus, tradunt, Cyrum cum Sacis bellum gessisse, & Amorgem Sacarum regem Sparethre maritum cepisse: eam autem Sparethram, capto marito, exercitum coegisse, bellumque Cyro intulisse, & virorū quidem trecenta millia, mulierum verò, ducenta in aciem eduxisse, Cyrum superasse, viuumque eum cum aliis multis cepisse. Simile factum propemodum strenuum, narratur à Sigismundo Barone ^f, de Olha: ea enim vxor Igoris principis Mosconitarum, cum à Malditto Dreuulianorū principe quodã in loco maritus fuisset necatus, isque Maledittus mississe ad eam 20. internuntios vt sibi nuberet; eos viuos obrui iussit; suosque postea misit legatos ad Dreuulianos nimirum vt si se dominam & principem expeteret, plures ac prestantiores proceres mitterent: & mox alios quinquaginta viros ad se missos in balneo cõbuscit, aliosque legatos misit qui aduentum suum nuntiarent, iuberentque apparare aquam mulsam, aliãque ex more ad parentandum marito

rito necessaria. Porro ad Dreuulianos cum venisset, maritum planxit, Dreuulianos inebriauit, & quinque millia occidit. Mox Chioniã rediens, vicit Dreuulianos: fugientes in castrum prosequuta obsidione ad integrum annum pressit. Postea interpositis cõditionibus, tributum illis de qualibet domo, tres videlicet columbas, totque passeris imperat, acceptasque in tributum aues, continuo alligatis sub alas igneis quibusdam instrumentis, dimisit. Columbæ autem reuolantes ad ædes consuetas, castrum incenderunt, quo inflammato, diffugientes, aut occisi, aut capti venditi fuerunt: & sic occupatis omnibus Dreuulianorum, mariti mortem vlta est.

43 Imperarunt aliæ æquæ foeliciter, & exteras nationes subegerunt: imò superarunt armis & victoriis quædam mulieres, reges antecessores & successores. Mirabile spectaculum illud in Semiramide vxore Nini, post cuius obitum mentita sexum & puer credita ab initio, magnas res gessit: quarum amplitudine superata inuidia, quæ esset facta est, quemve simulasset. *Nec hoc*, inquit, Iustinus ^a, *regni dignitatem ei ademit, sed admirationem auxit, quod mulier non feminas modo virtute, sed etiam viros anteceres. hac Ethiopiam regno suo Assyrio adiecit, India bellum intulit, quod præter illam & Alexandrum Magnum nemo intravit, regno 42. annis potita.* Columne facta eius hæc egregia & alia multa; scripta fuisse, refert Polyænus ^b.

a in 1.

b lib. 8. Strategem.

44 Qualis fuerit illa Massagetarum regina Tomyris, quæ mortuo marito, Medorum regem Cyrum cum exercitu Persarum in numero fudit, nemo est qui ignoret, qui legerit Herodotum ^c. Et Iustinum ^d.

c in 1.
d in 1.

45 Strenua regina Carix Artemisia, quæ cum Xerxe rege aduersus Græcos militauit, cui primam etiam palmam naualis pugne ad Galaminem factæ, rex detulit, & in ipso tempore dum prælium committeretur, rex videns eam strenuè pugnare, viros autem timidius, exclamauit, ò Iupiter, ex viris mulieres fecisti, & ex mulieribus viros! Polyænus ^e.

e lib. 8. Strategem.

46 Refertque statim idem author, Taniam Zenidis Dardaniarum urbium principis vxorem, defuncto marito, regnum Parnabazis auxilio gubernasse, ipsam ad pugnas curru vectam præcepta pugnantibus dedisse, ordines instruxisse, victoriæ præmia pro dignitate militibus distribuisse, nullum ex hostibus vnquam eam superasse.

47 Iustinus ex Trogo, cum de Scythis agit ^f, tradit non minus illustria initia quam imperium habuisse Scythas. nec virorum imperio magis quam foeminarum virtutibus claruisse. quippe cum ipsi Parthos Bactrianosque, foeminae autem eorum Amazonum regna condiderint, profus vt res gestas virorum mulierumque confidentibus, incertum sit vter apud eos sexus fuerit illustrior. Multa de Amazonibus, imperio & armis tradit Diodor. Sicul. lib. 3. c. 4. eadem tribuuntur arma & imperia mulieribus iuxta Mœotim in Europa degentibus, Sauromatis, ab Hippocrate lib. de aere aquis & locis.

f lib. 2. in principio.

g lib. 3. in Lacconico.

48 Meminit Pausanias ^g, Archidami regis Lacedæmoniorum

habuisse filiam Cyniscam nomine, quæ ad Olympicas victorias virili animo aspiravit, & primam fœminarum inter illos equos aluisse, & olympicam palmam tulisse. Post eam & alias, in primis verò è Macedonia nonnullas fuisse victrices in Olympicis renunciatas: quanquam sciam Eteos mulieribus in hac parte inuidisse, & lege cavisse fœminas de saxo Tipœo deiici, quæ ad Olympicos ludos penetrasse deprehensæ fuissent, vt idem Pausanias scribit lib. 5. in Eliacis.

49 Recenset & deinde lib. 8. in Arcadicis, Laconico bello, cum primus Charillus Lacedæmoniorum rex cum exercitu in Arcadum fines inuasisset, fœminas arreptis armis sub collem subsedisse, quem ætate nostra inquit, Phylactridem, id est, præfidiarium vocant: congressis verò ad pugnam exercitibus cum viri vtrinque præclara, & memoratu dignissima ederent facinora, postremò fœminas subita eruptione ex insidiis facta, in fugam Lacedæmonios ipse vertisse: virtute quidem fœminas anteisse cæteras, prædicant Marpessam, cui viduæ cognomen fuit, & captum in pugna ipsum Charillum tradunt.

50 Inter Indos gens Pandæ habuit regna fœminarum: primam autè fuisse reginam Pandarum, Plinius lib. 6. c. 20. tradit filiam Herculis, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam, & ab ea ducentes originem imperitasse trecentis oppidis, & centum quinquaginta millibus peditum, & quingentis elephantis.

51 Idem Plinius lib. 6. c. 29. In Ægypto & Meroe regnasse fœminas à tempore Candacis, cuius nomen in posteras transiit. & tradit insulam in Nilo Semberritarum reginæ parere.

Meminit sacra pagina de regina sapientissima Saba, quæ venit audire sapientiam Salomonis, quam obiicit incredulitati Iudæorum Dominus, eamque in iudicium aduersus eos futuram, & nominant reginam Austriæ. meminit & de regina Candace Aethiopum c. 8. actuum Apostolorum versu 27.

52 Scribit Arianus, in Asia receptum fuisse à Semiramidis tempore, vt & vxores regum post mortem illorum regnent. Et hoc ferè in omnium regnorum consensu receptum est, in quibus principatus ex successionis probata à populo lege, primùm, vel expresse, vel tacito diutino consensu, ad proximos defertur vt fœminæ etiam succedant, in illis potissimum deficientibus filiis, vt in Scotia, Anglia, Hispania, Amorica, & alibi, vbi lex regni vel principatus non est expressa excludens fœminas, qualis est in Gallia, vt dixi de omnibus alibi. Extat & testimonium Orsinis Pasargadarum Persicorum Satrapæ, dum calumniis Bagoæ spadonis ab Alexandro, cuius erat scortum, occumberet. *Audieram, inquit, in Asia olim regnasse fœminas: hoc verò nouum est, regnare castrorum.*

53 Zenobia Odenati regis vxor, occiso marito & cum paruulo eius filij essent Hernianus aut Herennianus & Timolaus, ipsa suscepit imperium, diuque rexit, non muliebriter neque more fœmineo, sed non solum Galieno qui erat imperator, melius imperare potuisset.

b 3. Regum. c. 10. & c. 11. & 2. Paralipomenon. c. 9. c. D. Matt. c. 12. vers. 42. & Luca. c. 11. vers. 31. d lib. 1. de gest. Alexan.

c lib. 6. syntag. iur. c. 12. f Q. Curtius lib. 10. de gest. Alex.

potuisset, verum etiam multis imperatoribus fortius atque solertiùs. Hæc Zenobia Palmyreorum regina secundum Trebellium Pollionem, Græci Ægyptique sermonis fuit peritissima, Latini non ignara, quæ scripserit epitomen in orientalem Alexandrinamque historiam, & elegantissimas ad milites suos plerunque habuit, quas galeata recitabat.

54 Scribit Herodotus, in pugna nauali ad Salaminem contra Persam, Artemisiam quoque Cariæ reginam à partibus regis stetit, & Triarchis Atheniensium præceptum fuisse vt eam caperent, propositumque premium decem millium drachmarum ei, qui viuam cœpisset, indignè ferentes mulierem aduersus Athenas militare, verum illam astu aufugisse, irritaque vota illorum sua virtute effecisse.

55 Tirgatao mulier bellicosa Heccatæi regis Indorum vxor, quæ cum à marito, Satyri Bosphori tyranni iussu occidi deberet, quod is Satyri, qui cum regno eiectum restituerat, filiam duceret, & Hæcateus præ amore non posset, in custodia tamen eam iussisset vitam agere: clam custodibus aufugit, perueniensque ad Ixomatas cognatos: bellicis incursionibus Heccatæi regionem infestauit, Satyrique regnum vastauit, vt pacem vtrique petere coacti fuerint, & obfidem Satyri filium Metrodorum dare.

56 Sed & Phedalia, Byzantis Thracis vxor, Stroebum viri sui fratrem, cum ciues abessent, vrbis instruentem insidias, coacta fœminarum manu, ad portum vsque, qui inde mulierum dictus est, ad Leosthenem sinum, insectata fudit.

57 Refert Polyænus libro 8. de Cyane Philippi filia, sorore Alexandri Magni, quam fœliciter & cum laude arma tractauerit.

58 Mauuia Sarracenorum regina bellicosissima, ruptis post mariti obitum cum Valente imperatore Romano iactis fœderibus, cum Palæstinis & Syris bellum strenuè gessit, Romanos duces sæpius fudit, neque pacem facere voluit, nisi Moses Sarracenicus heremita, qui ab Arrianis proscriptus circa Alexandriam & Palæstinam solitarius degebat, gentis suæ episcopus crearetur.

59 Hetha bellicosa mulier, à Ringone rege Sueonum Danis præfecta, vt aiunt Saxo Grammaticus, & Crantzius.

60 Valasca, quæ successit Lybustæ filia Crocci Boemorum duci, ad fortitudinem virgines & matres familias cohortata vna eademque nocte maritos occiderunt, dehinc cum exercitu fœminarum aliorum victrix virorum, & septem annos Boemiam imperio & dominio muliebri subiecit.

61 Marguerita Valdemari III. Danorum regis vnica filia, Aquino Noruagiæ rege, ex qua paruulum suscepit Olauum, mortuo pariter, duo regna rexit, animo & consilio plusquam muliebri. Atque cum anno Domini 1389. Albertus Dux Magnopolensis, rex Sueciæ munitionem exercuisset oportuno loco, vnde posset Danorum in sua transitum arcere, regina aduersus novam arcem regis, in suo solo erexit pariter aliam, vnde commectus posset intercipi, belloque indicto in transeunda palude

b Iulius Capitolinus in Galienis.

b lib. 8.

c Polyænus lib.

8.

d Calines lib. 14. antiquarum le. lio. c. 1.

d Rufinus lib.

2. ca. 6. Socra. li. 4. c. 36. Theo-

doretus li. 4. c. 23. Sozom. li. 6. c. 38.

f lib. 8.

g lib. 1. Vandalia c. 12.

h Aeneas Sylvius in histor.

Boemica, Dn. branus lib. 2.

cœpit regem cum filio, & in arctissimam reclusit per septem annos custodiam, donec liberatus tandem dimissionem regni pactus, cuius maiorem iam partem regina occupauerat: vt vna fœmina tribus imperitaret regnis.

63 Bello Venetis à Mahomete Turcarum rege moto, cum classis ingens Mithylenas adorta esset, Coccinûmque oppidum oppugnare cœpisset, anno Domini 1474. Virgo Marulla, vt patrem inter pugnantes oecubuisse conspexit, ciuiumque aciem ad fugam spectaret, paterno clypeo gladioq. correpto, hostes iam irrupturos à muris repulit: ob quæ ab Antonio Lauretano Venetæ classis imperatore, maiore pecunia, à legatis verò, singulisque nauium præfectis, aureo numo donata est, cum optione, vt ex fortibus viris sumeret eum, quem vellet in maritum, pollicente Lauretano fore, vt mox dotem ex publico acciperet, nec minùs etiam hæc fortis & strenua quàm sapiens & prudens apparuit, cum respondit: habere oportere se rationem, non solùm fortitudinis, sed etiam probitatis: neque vlli se prius nupturam, quàm planè exploratum haberet, qualis ille quem optaret futurus maritus esset.^a

^a Vt tradunt Sabellius lib. 19. decadi 3. et lib. 7. emend. 10. Aeneas Syluius c. 74. Asia. Calius Rhodig. lib. 13. c. 33.

63. Sunt alia plura mulierum strenuè acta militaria, quæ si referre cogerer, librum potius quàm breuem narrationem institutam conderem, idcirco prætermissa facio: & vnum exemplum nostræ Galliæ referte sufficet. Quo tempore enim Anglus rex, Philippi Burgûdiorum regis auxilio, Lutetiam, Carnutes, Tricasses, Normanniam totam, sub Carolo 6. Francorum rege occuparet, & eo mortuo, cum Carolo 7. eius filio, debellare conatus ad Ligerim vsque imperium protendisset, & Aurelianum graui obsidione premeret, Carolus Byturigum regem per ludibrium vocans, Iohanna puella, Iacobus Arco patre orta, inope pastore, in pago, in finibus Lotaringorum qui Dampremum dicitur, cum nondum quindecimum annum superasset, propter admirandas visiones fatidica putabatur. Quare à Carolo tunc Lotharingorum principe ad Robertum Baudiri curtum in Vallicore Gallorum ducem: ab ipso ad Carolum regem missa fuit, cui victoriam cum polliceretur, non à principio fides ei adhibita, donec in multis quæ futura prædicebat verax inuenta, & ita fidem adepta, tandem Gallici exercitus imperium suscepit ingenti equo insidens, voce gestuque à vero duce non differens, Aurelianum ab arcta obsidione liberauit, vulnus in humero accepit: Trecios contra omnium sententiam adorta cœpit, Carolumq. diademate vt moris est Rhemis insigniri iussit. Salutisque anno 1429. Parisiorum urbem oppugnans, prima muros conscendit, sed crure sagitta traiecto, ab incepto destitit, & post multa præclara edita facinora in potestatem hostium venit, qui eam Rotomagum ducentes inuidiantæ virutis eam tanquam superstitionis magicæ insimularunt, & quod induta esset virilibus vestimentis, & vt se liberarent tam potente & strenua aduersaria, igni eam cremarunt. quam tamen vt diuina ope sultam & rectam admirantur Pius Pontifex maximus, Antoninus Archiepiscopus Florentinus, Paulus Emilius libro 10.

Bon-

Bonfinius lib. 8. decad. 3. Polydor. Virgil. lib. 23. histor. Angliæ. Iohannes Gerson, proprio opusculo contra Angios de ea edito, multique alij, quos vel non vidit vnus qui se historiographum Galliæ audet dicere, qui fabulam existimat impudenter Iohannæ historiari, nec eam fuisse arbitratur: homo peior Anglis ipsis, qui id ipsum fatentur, & vidi ego in Lotharingia eius familiæ proximos, habere & que penes me processum iudicalem ab Anglis contra illam factum, sententiàmque authenticè descriptam quæ certè me mouent, cur existimem in huiusmodi mendaces historiographos esse inueniendum iustissimè, nisi ignorantia aut malitia alterius, ad cuius nutum voluerunt falsò illa persuadere tribuamus. Sicuti dum alio loco idem historiographus scilicet, impudentius negauit vllam esse aut fuisse legem Salicam Francorum, vt alibi docebo.

64 Et hæc aliæque plura adferuntur, quibus quæstio illa, an sexus mulierum idoneus sit ad imperandum & gerendam rempublicam, controuertitur. Expectat autem lector, vt nos qui de ea concludamus, nunc post controuersa exponamus. Quare ne deesse illi videamur: & in hoc, quid sentiamus proferre, (suum tamen cuique liberum relinquentes iudicium) non recusabo, idque paucis cum ad alia, institutus de principe sermo, transire impellat.

Videtur itaque quæstio hæc esse de adiaphoris, quæ per se consideratis personis maris & fœminæ, possit asserere & mulierem esse idoneam & non idoneam dominationi, non minus quàm hominem posse & non posse esse idoneum. vitiosi, tyranni, feroces, crudelēs, auari, indigni sunt qui imperent: mulieres tales quoque. At vt boni & electi, & secundum leges vocati, iustè imperant: de mulieribus nihil est quod idem dici prohibeat. Hominis appellatio ad vtrumque sexum pertinet: mulier ex homine; & rursus homo ex muliere; vt homo ad generationem necessarius est, sic & mulier cum sine ea non fiat generatio: mulieres proinde ac viri, ex commixtione masculi & fœminæ oriuntur. vtrisque & viris & fœminis Deus dedit animas sine sexu, vt dictum; & omnes vult ad agnitionem veritatis venire: non distinxit mandata Decalogi alia pro viris, alia pro mulieribus, quia & commune regnum, æternamque salutem vtrique sexui præparauit, vtrumque sexum redemit.

Omnium regum reginarum, virorum & mulierum, eiusdem generis conceptio, natiuitas, vita communis, communia omnibus quatuor elementa, terræ possessio, habitatio, forma conseruandi vitam per escam, potum, omnibus etiam communes morbi, corruptio, mors, vermes, putrefactio, & tandem in puluercm reductio.

Deus dixit non esse bonum hominem esse solum, & mulierem esse illi adiutorium simile, os ex ossibus, carnem de carne.^a Quam a Genes. c. 3. obrem cum hæc ex Dei lege & natura communia sunt, viro & mulieri, neque ex Lege Dei & inditæ naturæ, ausim in minoribus separare

FF iij

sexum, ut potius viro quam mulieri eaque repulsa in genere, imperium & potestas concedi debeat, exceptis iis quæ speciali lege prohibentur mulieribus. Quemadmodum neque absque blasphemia, quis pronunciaret, viris permittenda esse quæ tantum ex lege diuina vel naturæ, mulieribus propria constituta sunt. Et proinde non hæc sunt confundenda quæ viris propriè Deus vel natura concessit: aut solis mulieribus, cum communibus, & quæ communia esse possunt, estque cardo disputationis, num lex diuina repugnet, aut naturæ mulierum imperio politico. Nō enim agimus hæc de alio imperio quod separari debet ab hac quæstione.

65 Constat itaque si agamus de matrimonio, iam legem Dei admittendam, ut mulier sit subdita viro, in lege scilicet coniugij, propter rationes quæ pro contraria sententia adductæ sunt^a.

^a supra numero 1.2. & 3.

Sed non repugnat mulierem esse viro subditam, & ita regnum eius moderari per consilium viri; & mulierem quæ virum non habet imperare aliis quam viris, & gerere rempublicam eo modo quo cæteri viri solent regere, & per se, & per alios viros cum consilio. lex diuina hoc non prohibet, lex naturæ non reddidit mulieres sine mente, non produxit sine anima, aut incapaces rationis, aut prudentiæ, sine libero arbitrio, loquor in genere de sexu. nam si ad indiuidua perueniendum est, tunc ut plures inuenies mulieres minusque idoneas, ita & plures viros.

^b supra numero 3.

66 Dum dicitur verò^b, hominem non mulierem factam esse ad imaginem Dei, & ideo imperare virum, in ca. hæc imago, 33. q. 5. & similibus, illud dictum à diuō Augustino ad confirmationem subiectionis vxoris, ut sit subdita viro.

Neque enim D. Paulus ad Corinthios c. 11. ait, mulierem non esse imaginem Dei. sic enim verba eius se habent ver. 7. *Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria Dei est: mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro, etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.*

In alijs ad imaginem Dei quoque, ut hominem fecit Deus mulierem. sic enim dictum est Genes. c. 1. ver. 26. *Et ait Deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram & c. & ver. 27. Et creauit hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos.*

Vir Dei gloria, & gloria viri mulier, quia Deus non gloriatur per mulierem sicut per virum. nam per mulierem prima præuaricatio est inducta. sic explicat glossa final. ad d. ca. hæc imago, & ita diuus Ambrosius in epistolam I. ad Corinthios ait, propter reatus originem, mulierem in ecclesia velare debere caput coram episcopo, qui est vicarius Dei. relatus in ca. penul. 33. q. 5.

^c li. 2. distinct. 26. artic. 2.

Cæterum & ea quæ faciunt hominem dici ad imaginem & similitudinem Dei, creatum, habent locum in muliere, ut liquet ex his quæ tradit Magister sententiarum^c. *Factus est ergo, inquit, homo ad imaginem & similitudinem secundum mentem, quæ in rationabilibus antecellit. Sed ad imaginem secundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem ad similitudinem secundum*

animam.

*innocentiam & iustitiam quæ in mente rationali naturaliter insunt, vel imago consideratur in cognitione veritatis: similitudo, in amore virtutis, vel imago in alijs omnibus, similitudo in essentia, quia & immortalis & indiuisibilis est. Et Augustinus lib. de quantitate animæ, Anima facta est similis Deo, quia immortalem & indissolubilem fecit eam Deus. Eo pertinent quæ tradit D. Augustinus lib. de spiritu & anima c. 10. & li. 2. de verb. Domini, sermo. 63. Origenes lib. 3. *ap. xlvii*, cap. 6.*

Idem autem Magister sententiarum sacrorum Patrum, dist. 18. dum de formatione mulieris disputat, art. 6. ait, imaginem Dei in homine apparuisse, quia quemadmodum ab vno Deo homo vnus creatus principium generationis: ita ab homine mulier: & ideo etiam ab vno homine, omnes voluit esse Deus, ut dum cognoscerent se ab vno esse omnes, ita se quasi vnum amarent. Iuxta August. lib. 12. de ciuita. Dei c. 26. & li. 9. de Genesi ad literam cap. 13. Origenes etiam^a sic explicat. *Finis omnium, inquit, à quamplurimis etiam philosophis hoc modo terminatur, quia summum bonum sit, prout possibile est similem fieri Deo, Sed hoc non tam illorum inuentum, quam ex diuinis libris ab eis sumptum puto. Hoc namque indicat Moyses ante omnes, cum primam conditionem hominis enarrat dicens, Et dixit Deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Tunc deinde addit, Et fecit Deus hominem ad Dei imaginem, fecit eum, masculum, & feminam fecit eos. Et benedixit eos. Hoc ergo quod dixit ad imaginem Dei fecit eum, & de similitudine siluit: non aliud indicat, nisi quod imaginis dignitatem in prima conditione perceperit: similitudinis verò perfectio in consummatione seruata est, scilicet, ut ipse sibi eam propria industria studijs ex Dei imitatione conscisceret: quum possibilitatem sibi perfectionis diuinitus datam per imaginis dignitatem, in finem demum per operum expletionem perfectam, sibi ipse similitudinem consummaret.*

^a li. 3. de principijs seu *ap. xlvii* cap. 6.

67 Secundum verò fundamentum quod aduersarium ducitur, supra numero 4. à natura, quod sexus muliebris tanquam infirmior natura feruiat, & non imperet, & maiorem ostendit esse dignitatem in sexu virili, indeque & ruinam minari imperia imò & seculum, cum mulieres dominantur, vel virilia officia peragunt, videtur equidem primo congressu deturbare foeminas à potestate imperandi, ut & mollities earum, ex qua & effœminati, impares dicebantur imperio.

Cæterum, si hæc acutè & non ex vulgi sententia, aut persuasione anticipata perpendantur, leui manu reiciuntur: & si repetamus animo quæ paulo antè diximus, nos non agere de imperio, vel potestate naturali qua debilius feruit & fortius imperat. Nam sæpe subditi, vel quidam illorum sunt, prudentiores ipsis imperantibus, & consiliarij principum cautiores & sapientiores principe ipso, & duces exercitus quæ mouent arma sub principum iussu ipsis principibus etiam viris sunt fortiores & peritiores: & tamen nemo dixerit principatum ideo adimendum principibus, quod inferiores in his sint subditi.

68 Obiiciunt mulierosos & effœminatos non esse idoneos regno

& principatui. Certè satius est mulierem imperare, quàm virum effœminatam. nam videre virum effœminatam, nihil aliud est quàm videre corruptam naturam hominis in homine, & viro: at videre mulierem imperantem, nihil inest corruptionis, sed potiùs perfectionis, & maximè si bene imperet.

Dehinc 2. quid interest, mulierem per se imperare, aut imperare viros qui mulieribus obtemperet, & eis obnoxij fiat? certè nihil, aut propemodum nihil: vt ait Aristotel.^a

^a Lib. 1. politic.

At accidit ferè omnibus viris militaribus bellicosissique gentibus, præterquam illis qui tarpissimè coitum masculorum palam admiserunt, vt mulieribus obnoxij essent: vnde videtur, qui primus fabulatus est, non irrationabiliter venerem Marti coniunxisse, quoniam huiusmodi homines proni sunt ad venerea, aut masculorum aut mulierum. vt ait idem Aristotel.^b

^b Lib. 2. politic. cor. cap. 7

69 Nec est argumentũ validum ab his quæ permittuntur mulieribus & quæ nunc agunt, & assuetæ sunt agere, ad prohibenda ea quæ etiam agere possunt. Nam quæ mulieres sedentariæ, agunt nunc ex consuetudine & ex more locorum, nec ex sola natura agunt; sed quia in his se exercuerunt, & alia non didicerunt: nec sequitur quod ad alia discenda & tractanda non habeant ingenium. nam vt antè docuimus alibi, mulieres arma tractare discunt, & viris in hoc æquantur, quia in illis assuecunt cum disciplina. neque matronæ semper aut omnes fœminæ solùm tractare colum, aut fufum, aut pensum, aut acum, consuetæ fuerunt: sed & bonis disciplinis, vnde consulere possent & sibi & rei publicæ fuerunt erudite, & venationi, & agriculturæ, & laboribus ingenij, & corporis: quæ si fuissent contra naturam sexus, nunquam vel non tam frequenter aut non nisi pro monstro, & aliquando, contigissent. Iam de armis superius tractatis à fœminis exempla proposuimus, de disciplinis & literarum artiumve peritia, plura in medium adferre possumus, pauca tamen producam.

70 Theano Metapontina, vel Thuria Pythagorica, filia Leophronis fuit philosopha eximia, quæ & plura scripsit, vt refert Suidas, ibique alias duas Theano nomine, & philosophiæ Pythagorice, peritissimas, & poematon artifices.

71 Et Corinna, vt idè in ea Suidas meminit, Archelodori & Procaniæ filia, Thebana siue Tanagræa, discipula Myrtidis, cognomento musa Lyrica, ita perita, vt quinquies feratur certamine carminum Pindarum vicisse, quæ & 5. libros epigrammaton edidit, & leges Lyricas.

72 Didimus libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidem primam ex mulieribus esse philosophatam, nempe apud Græcos, & edidisse poemata, vt & scribit Clemens Alexandrinus.^c

^c Lib. 1. Stromaton.

^d Vt scribit Plut. in Pericle.

^e In Sympo. & Aleneza.

73 Fuit Aspasia, mulier doctrinæ fama clara in studiis philosophicis abundè, vt & Rhetoricis instructa, Periclis magistra & vxor.^e Fuit Diotima, quam magistram Socrates appellauit, vt Aspasiæ le-

ctio-

tionibus sæpe interfuit. vt Plato testis in Sympo. & Menex. cmitto alias similes, & vates, & præclaris titulis eb virtutes exornatas, quia iam de illis scripsit Textor in officina, Bocacius & alij.

74 Solebant veteres puellas erudire liberalibus disciplinis, vt scribit Liuius.^a Galieni Imperatoris temporibus, puellæ & viduæ Plotini philosophi scholam disciplinæ causa frequentabant.

Meminit huius instituti, Iulianus Iurisconsultus^b, & Gordianus imperator.^c Cassiodor.^d

75 Alexandria in ciuitate, quædam fuit fœmina Hipatia nomine, patrem habens Theonem philosophum, à quo instituta, tantum disciplina excelluit, vt non solùm temporis sui, verùm etiam eorum qui antea extitissent philosophos superarit, vt in Platonica schola, à Plotino deducta successerit.^e Hæc vt ingenio prudens, ita & casta, nec mollis: quin & sollicitata stupri à venusto iuvene, cum non posset iuuenem dissuasionibus auertere à sui concupiscentia, pannum mensium suorum protulisse, & fœditate inconcessi libidinosi coitus commonstrata, illum absoluisse ait Suidas.

76 Athenais Leontij philosophi Atheniensis filia, apprimè in omnibus disciplinis, & philosophia omni actiua & contemplatiua, item mathematicis, geometria, arithmetica, astrologia & aliis erudita, & quæ à patre Leontio exheredata est, institutis duobus filiis Elio & Valerio, dicente, fortunam filia & gratiam quam ex doctrinæ consecuta esset ei sufficere, quod & contigit. Nam cum ea ad Pulcheriam sororem Theodosij imperatoris, de fratrum iniuria conquestura venisset.

Pulcheria eius ingenij dexteritatem admirata, persuasit ei vt Christianismum coleret, & per Atticum episcopum baptizari curauit, & imposito nomine Eudociæ, & in filiam adoptauit, & postea fratri suo Theodosio in vxorem dedit. Quamobrem deinceps Eudocia vouit, vbi nuptiæ filia suæ Eudociæ cum Valeriano Placida filio imperatore Romano factæ sunt, se Hierosolymam adituram, vt simul & loca sancta veneraretur, & debitas Seruatori ob innumerabilia ab eo accepta dona, ageret: quod & fecit, & ibi multa egregia opera edidit, vt tradit Nicephor Calix. libro 14. historiae capite 23.

76 Qui dicunt mulieres molles esse, eò recidunt quò præcedentes, qui eas non idoneas laboribus dixerunt & armis, eademque responsione illis satisfieri potest. Sed vltra, non omnes mulieres tales esse maximè laboribus assuetas ex exemplis recitatis constat. Et si tales nunc sint, non à natura, sed à consuetudine viuendi magis id assequantur. Atque eadem accidere viris nemo est qui ausit negare quod fœminis. quot enim, quæso inertes sunt, quot ab armis alieni tractandis, vt vix millesima pars hominum & amplius ab his abhorreat, quos tamen non ideo effœminatos dixerimus, vel ipsi Lydi in exèplum contra fœminas producti probare possunt. vt enim Lydi, dum cœperunt quæ mulieres tractabant, & artes voluptarias tractare, tunc deserunt

^a Lib. 3. de vitiis

^b in L. qui filius

^c In lib. si pater

^d In lib. si pater

^e In lib. si pater

^f In lib. si pater

^g In lib. si pater

^h In lib. si pater

ⁱ In lib. si pater

^j In lib. si pater

^k In lib. si pater

^l In lib. si pater

^m In lib. si pater

ⁿ In lib. si pater

^o In lib. si pater

^p In lib. si pater

^q In lib. si pater

^r In lib. si pater

^s In lib. si pater

^t In lib. si pater

^u In lib. si pater

^v In lib. si pater

^w In lib. si pater

^x In lib. si pater

^y In lib. si pater

^z In lib. si pater

esse bellicosi. Sic mulieres relinquentes quæ mulieres communiter tractant, & studentes his quæ viri solent tractare, efficiuntur virilis animi. Si consideremus itaque mulieres in eo modo & ritu viuendi, quo hodiè solent contineri; certè verum esse posset quod colus & pensum, magis conueniant: sed si consideres alios mores, & in quibus se exercent, hoc est falsum. quare cum hoc sic accidens in exercitio illarum pro diuersitate morum, locorum, quod adesse & abesse potest, non immeritò dicemus argumentum non pertinere ad substantialem naturam mulierum. Quæ vtriusque capax est, vt natura viri.

Illud porro quod ex Aristotele & aliis philosophis colligere quidam nituntur, mulieres comparatione facta ad viros, esse imperfectionem naturæ, & mares quasi lesos, illud omnino verum non est, nec pertinet ad incapacitatem principatus. Siquidem Deus fecit foeminam adiutorium simile homini, os ex ossibus eius, & carnem de carne eius Genes. 2.

Deinceps & respublica vel principatus, non tam corpore quàm mente geritur & prudentia, seu consilio: vt dicemus suo loco in conseruatione rerum publicarum; nec vasta corpora aut robustiora, sunt sapientiora, imò sapius stolidiora. Neque qui robore prævalent, ideo præstantiores; vt nec leo præponitur homini quòd robustior sit. Anima est quæ imperat & statuit, & prouidet non corpus; anima non est ex traduce corporis, nec masculus nec foemina creata à Deo in sua substantia nobilis, rationalis, idonea ad se & ad alios sibi commissos regendos: eget tamen Dei autoritate, gratia, directione, & disciplina, & institutione. Sed hisdem eget anima hominis vt suo bene fungatur principatu: vel si lege deferatur regnum, imperium, principatus, ex stirpe aliqua tantum natis; non tam consideratur in decernendo vel obeundo delato principatu, sexus; nisi & distinctus lege sit, quàm ordo successionis. Defertur eadem lege prioris masculis, ac viris grandioribus & sapientioribus: non quia sapientes pueri, & quod possunt per se gerere principatum: sed quia placuit in ea stirpe remanere debere principatum, & proinde quantum velis sexus mollis & non idoneus imperare, dicatur foemina, non tamen minor est puero, imò maior vel æqualis in infantia eidem. Nec per consequens ratio dari potest, ex ea qualitate quòd mollis & infirma sit, cur indigna sit successione principatus, imò & cur indigna electione, si tanta in illa præstantia, vel affectio talis in eam populi sit, qui eam præligat & sibi imperare desideret.

77 Sicuti nec iure gentium saluo aut integro, quis feruum etsi prudentiorem domino existente infante, vel ob sexum a dominio dominæ, eximet, aut ab eius potestate. Aliud enim est natura imperare præstantiorem, aliud ex lege dominari: quod qui confundunt vniuersum orbis statum furiosè & cum quadam rabie inuertere & conturbare nituntur: & si hoc exemplo non

non resipiscant, relegabo eos ad domesticum proprium, cum admittant, repudiadum esse consilium vxoris vel filiarum, si recta suadeant, ex eo quòd sexus foeminei sint: an etiam suarum vxorum successionem repudient & concedat fratribus illarum, quòd istæ sint mulieres, fratres verò masculi vel quòd prudentiores sint fratres illis: successio in publicis, eiusdem debet esse firmitatis ac in priuatis iuxta leges vtriusque sancitas, aut omnino concedendum necesse erit homines sine lege & institutis, more belluarum pro arbitrio viuere satius esse, quod nullus qui ratione vtatur, quantumuis rusticus, asserere audebit.

78 Nec immorabor in eo quòd vitia fuisse subiiciunt mulieribus, vel saltem non habitum honestum, eas prodire in publicum, aut publicis muneribus se immiscere, aut sine velamine incedere. Nam hæc sunt constitutiones vel ex moribus vtriusque receptæ, vel propter mores eius temporis & locorum receptos, stabilitæ: at non ita vbiq; neque ex quorundam iure civili, ius gentium, vel naturale constituendum: quod exemplis illustrat Æmilius Probus, in principio libri de vita imperatorum Græcorum, non tantum de moribus circa mulieres, verum de diuersis & contrarium obseruationibus virorum. *Qui didicerunt, inquit, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum institutis indicari, non admirabuntur nos in Græcorum virtutibus exponendis mores eorum sequutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum ciues eius eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur, laude in Græcia ducitur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad cœnam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia victorem Olympiæ citari, in scenam verò prodire & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra, ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium? aut cuius non materfamilias primum locum tenet adiu, atque in celebritate versatur? quod multo sit aliter in Græcia: nam neque in conuiuium adhibetur nisi propinquorum: neque sedet nisi interiore parte adiu quæ Gynæconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus. Atque mores hos dicit Græcorum, de mulieribus contrarios Romanorum, vt alij alijs non derogent. Omnes quippe populi, vt ait Cælius in l. omnes populi 9. de iustitia & iure P. qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes per æquè custoditur, vocaturque ius gentium: quasi quo iure omnes gentes vtuntur.*

Et Vlpianus iurifconsultus in leg. 6. eodem titulo, *Ius civile est, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei seruit. Non prodierunt dices alicubi mulieres in publicum: sed alibi prodierunt.*

& militarunt, vt dixi, imò & Romæ causâ publicè egerunt apud iudices. neque pudicitia illarum ideo suspecta erat, nec mores erant vt repudiarent agentes pro aliis mulieres. Nam nouum est institutum quod reiciantur à foro, quod & fatetur eo prætextu conferuandæ pudicitia, Vlpian. In l. i. §. sexum, de postulâdo lib. 3. P. tit. 1. Sexû, inquit, scilicet cõsiderat prætor dñ prohibet fœminas pro alijs postulare & ratio quidem prohibendi: ne contra pudicitiam sexui congruentem, alienis causis se immisceat. Hæc prima ratio: ne virilibus officijs fungantur mulieres. Hæc 2. Origo verò introducta est à C. Afrania improbissima fœmina, quæ inuerecundè postulans, & magistratû inquietâs, causam dedit edicto. Quæ certè non concludunt mulieres omnes ideo reici debere à postulando, primum, quia ante hoc non videbatur repugnare pudicitia: secundo; quod nunquam hoc probatur natura, officium tantum esse virile loqui, & bene loqui pro se & pro alijs, nec in publico nec priuato loco, nisi quatenus in loco vel à legislatore propter aliam causam statutum aliter sit.

At propter Afraniam facta est prohibitio Licinij senatoris vxorem, quæ erat prompta ad lites contrahendas, & pro se semper apud prætorem verba fecit; non quod aduocatis deficiebatur, sed quod impudicitia abundabat. Vnde calumniæ muliebris notissimum euasit exemplum, inquit Valer. Max lib. 8. c. 3.

Quid tum? numquid ob vnâ mulierè debuit totus sexus damnari, & expelli ab hoc officio? Certè non æquum arbitror. vna hirundo non facit ver non minus quàm si propter rabulas clamorosos, & propter vnum loquacem Neuolum iudex vellet omnibus viris & patris foro interdiceret. fuit enim impudentissimus clamorifer causidicus, ad quem Martialis^a, sic scribit,

*Cum clamant omnes loqueris tu, Ne uole, semper,
Et te patronum causidicumve putas
Hac ratione potest nemo non esse disertus.
Ecce tacent omnes, Ne uole, dic aliquid.*

Sed nec prætor in edicto de postulando, prohibet viris omnibus in postremû postulare, eo prætextu quod quidam impudentes inueniantur, sed illis tantum: nec personale vitium in sexum generaliter retorquetur.

Sed neque mulieribus prohibet pro se postulare, vel interesse iudicio: vel pro suis officium illud gerere, vt Paulus^b, sicut & Pomponius^c in publico iudicio, permittit mulieri reum facere & accusare; si parètum, liberorû, & patroni & patronæ, & eorum filij, filia, nepotis, neptis, mortem exequantur. item alibi^d, pro se & in alijs iudicio interesse possunt & agere^e quæ si essent contra honestatem naturalem sexus, & contra naturam sexus fœminatum, non vtique periri mitti possent honestè, etiam in illis casibus & similibus. quod enim naturalis iuris est, nulla ratione ciuili tolli potest. leg. eas, de capitibus diminutio. lib. 4. P. tit. 5.

Et proinde inducor, dicere hæc prohibitionem iuris positiuam esse Romani, quia ex placito nunc permittit, nunc vetat, secundum placita

^b in l. fœminas pro parètibus, 41. de procura tor. P.
^c In lib. 1. de accusatio: lib. 48. P. tit. 2.
^d in l. mulierem eo tit. cum similibus,
^e & in ca. 1. 2. 3. sub 15. q. 3.

placita Nomothetarum. sicque intelligendi C. C. in l. alienam, C. de procurat. Dum aiunt constare alienam subire defensionem, esse munus virile: nempe constare secundum resolutiones iuris ciuili Romani, vt nihil prohibeat legislatori, easdem contraria lege admittere, prout & ante admittebantur sine sexus pudicitiaue ignominia, summâque cum laude potius.

80 Vt Hortensia Q. Hortensij filia, cum ordo matronarum graui tributo à triumuiris esset oneratus, nec quisquam virorum eis patrocinium accõdare auderet, causam fœminarum apud triumuiros & constantè & feliciter egit, vt narrat Valerius Maximus dicto lib. 8. c. 3. Appianus libro quarto bello ciuili. Quintilian. lib. 1. capite 2. institution.

Et Amesia Sentia rea, causam suam, Lucio Titio prætore iudicium cogente maximo populi consensu peregit, partèque omnes ac numeros defensionis non solum diligenter sed etiam fortiter executâ, prima actiõne, cunctis parè sententijs liberata est.

81 Sed velantur, inquit, hoc & ex instituto alicubi, non vbique: neque etiam tam ob suam imperfectionem velantur, aut ob suam impudicitiam, quantum propter hominum seu virorum fragiliorem naturam, qui accenduntur alicubi ex conspectu mulierum ad libidinem velut equus & mulus quibus non est intellectus. Cognoscunt homines seu viri inde suam potius imbecillitatem, mollitiem, quàm mulierum argui, qui passionibus illis mouentur more brutorum: quando peccatum non erat, nullum erat velamen corporis, nuda erant corpora in paradiso in statu innocentia; post lapsum verò cognouerunt se esse nudos primi parentes^a. cõstitue pueros & puellas nudos, inter se non erubescunt: quod vsum membrorum ad peccandum non intelligunt adhuc in ea ætate.

Quid ergo meruit in hoc fœmina argui, si suo aspectu, cõsortium hominum iudicatur ad cogitationes venereas, potius arguendi viri quod non possunt in hoc sibi imperare. Neque esset quis mentis compos, qui vsum vini aut panis interdiceret & abolere vellet, quod plures inebrientur, aut saturitate aut crapula lædantur.

Si mollities, voluptas, luxuria, commotio ad venereas, maior esset in sexu fœmineo quàm in virili, expediret potius velare viros ne conspicerentur à mulieribus quia obiectum mouet potentiam.

82 Quod de vestitu virili non confundendo cum fœmineo, dicitur, Deutero. c. 22. admittimus, certè; eo tempore inter præcepta moralia fuisse illud præceptum, & finem eius, ne commixto & indeterminato ornatu, daretur scortandi occasio. Alioquin ex opinione pendere videtur, quo genere vestimentorum induantur mulieres & viri. Nã & Turcæ Polonique & alię gentes, induuntur vestibus quibus apud nos mulieres, quia ita placuit: alij stolis, vt mulieres.

At tolle illum malum finem in mutatione vestis; ita ipsa mutatio, vt neque vestimentum per se, malum habet; & est inter adiaphora: quo vestimento vestiariis, at non illud adiaphorum ad quem vsum vsurpes.

Ecclesia, non ideo minus inter sanctas & Deo acceptas laudèque

^a Genes. c. 3. vers. 10. & sequens quensibus.

85 Quòd dicunt rursùm, eos qui tractarunt de republica, & ad eam gerendam admittunt mulieres, nec eis magna sed lenia negotia committenda esse opinatos, non valde expugnat mulierum potestatem, nam aliqui quidem id dixerunt, vt Socrates & Aristoteles. Sed illi non sunt testes idonei vt sua sententia possint subuertere gentium ius, quò & imperia per successionem & per electionem commissa, fuerunt mulieribus alicubi, quamuis & alibi non fuerint ad imperandum admissa, vel in leuioribus tantum authorata.

86 Obiicere porro mulierum gubernationi, inconstantiam, mutabilitatem, consilium debile, & similia vitia: nec ipsum potest à dignitate eas excludere: ridiculum enim mihi videtur, velle principem vt in idea & phantasia suis partibus absolutum, in ipsa qualibet administratione tantum proponere: quasi verò hominem, principem, quamuis talibus muneris integrum tantum admittere debeamus. Sunt ista rei publicae Platonicae in abstracto somniata, pro quarum societate & regimine creandi essent noui homines, iuxta ideas qui illis possent & scirent vt, sine vitiis, quibus sublatis nulla opus esset iustitia. nam si eadem consideremus in concreto & in praesenti genere vitae, dicendum erit eo nomine infinitos principes, reges, imperatores de iure suo depellendos, quia nec bene à viris qui vitiis vterunquē obnoxij sunt, potestates reguntur. Quòd si exemplis contendunt docere quarundam mulierum in singulari, vitia: pro vna muliere, occurrunt propemodum infinita virorum turba iisdem & maioribus infectorum, vt tandem cogamur fateri non exemplis singularibus esse regulam generalem statuendam, quin etsi malarum mulierum exemplis permittant conferri bonarum praecleara, bonae malas superabunt forsitan.

Vtque ex multis pauca conferam. Narratur quòd Eua Adamum deceperit^a. Thamar vt meretrix in biuio Iudam ad concubitum allexit^b. Samson deceptus sit à muliere Dalila^c. Salomon deceptus à mulieribus ad idolatriam vsque^d. Quid tum postea? num ideo ad Saxum culpam referas? cum neque Deus admiserit illam defensionem Adam, quòd vxor eum decepisset^e. Nonne & Iacob Thamar prius deceperat, nolens ei dare filium in virum, vt tenebatur? Nonne & dignus potius reprehensione Iacob, qui incognitam in biuio vt meretricem ausus est de fornicatione sollicitare. Quis magis rursùm peccauit in casu Sampsonis, an is qui confidit meretriculae, an scortum? nonne magis & Salomon peccauit qui ob imperium mulieres cogere poterat ex arbitrio, quam mulieres quae obedire tenebantur? Sed adde acumen in his exemplis ingenii mulierum praestare fortitudini & sapientiae virorum, & eodem modo si in bonum conuertatur, posse praestare aliis viris imperantibus. Quot quæso, possumus conferre raptos, deceptores foeminarum, cum vna foemina quae calumniata est Ioseph, pro negata fornicatione quot possumus viros, qui regnandi causa contra principes & eorum progeniem insurrexerunt, pro vna Athalia qui ea causa voluit semen omne regium tollere: certè innumerabiles: vt liquet de aliquibus enumeratis dum agimus de ambitione regnandi, & insigne exemplum crudelitatis Abimelech, qui regnandi

^a Genes. 3.

^b Genes. 38.

^c Iud. 16.

^d 3. regum 13.

^e Genes. 3.

regnandi causa quinquaginta fratres sub vno lapide necauit^a, ad scortationem mulierem si dixeris procliuem, considera statim meretricem vitam dici: at non nisi plures meretricem facere, cum quibus illa palam peccat: meretricem enim dicimus; quae multorum libidini patet, ca. vidua 16. 34. distincta. id est, inquit, ibi glossa ad verbum, *mulierum*, quae admiserit plures quam 23. millia hominum. vel quae admiserit sexaginta.

87 Mulieres dicunt^b insuper lege diuina silere debere in ecclesia, non loqui, non populum regere Christianum. In his quae pertinent ad curam animarum certè admitteremus, quia ita sancitum est in ecclesia: mysteria & causas nunc conueniens sufficit respondisse mulieres in hoc distingui, quia Deus in ecclesia per spiritum sanctum voluit: quemadmodum quoque & id ipsum laicis viris & imperatoribus & regibus & principibus interdictum, quibus tamen non ideo prohibitum est à Deo imperare, dominari, & regere rempublicam. Separata enim sunt sancta à prophanis, spiritualia à temporalibus, & ea quae sunt animae à principatu laicorum. Quòd si Deus quoque prohibuisset ne mulieres gererent rempublicam, vel dominarentur, eodem modo diceremus & proculdubio excludendas: Dei enim lex nulla censura hominum potest conuelli.

88 Obiicere insuper^c, iura ciuilia, à publicis muneribus, testimonio, fidei iuramento, & iudicandi officio eas remouisse, iam testatus sum, & alia iura ciuilia sed non Romana pertinere alibi: & Romana quoque in aliquibus: & ex moribus ita receptum aliter atque aliter: aliquando in fauorem mulierum, vt fidei iuratio adempta, aliquando in odium, prout impetus animi & causa morum praesentium, potuit mouere legislatorem. Dicuntque interpretes submoueri ab his & similibus mulieres, non quòd iudicio careant aut incapaces talium natura sint: sed quia ita honestum ex moribus visum est^d: honesta autem non eodem modo apud omnes visa sunt eadem nec tempore diuerso. Et proinde contrariis moribus, contrario statuto & lege, admitti possunt. Ciuilis ratio ciuilia iura abolere potest, naturalia non vtique. & consuetudo, consuetudine contraria & lege tollitur^e. Neque omnes qui turpes infamesve aut reiecti habentur iure ciuili, sunt infames iure canonico, ca. Euphemium 7. §. hinc colligitur, 2. q. 3.

Ita receptum, vt ex consuetudine iudicare possit etiam viros sibi subditos, mulieres praecellentes, ordinariam iurisdictionem habentes, vt in Gallia ex consuetudine approbata, quae pro lege habetur, vt scripsit Innocentius 3. cancellario & canonico Parisiensi^f, quia consuetudo etiam secundum iura ciuilia, dat iurisdictionem, l. r. & fi. c. de emancipa. liberorum & l. 2. quae sit longa consuetud. ca. in his, II. dist. c. ex literis, de consuetu.

Iudicauit mulier Debora populum Deis.

Et Gregorius 1. h. relatus in cano. 7. Mennam, 2. q. 7. purgationem & iudicium Mennae episcopi, commisit Brunichildi reginae Francorum, quamuis foeminae, & quamuis Menna esset episcopus & persona ecclesiastica, ex numero carum quae non dicam mulierum, sed nec

^a Iudic. 9.

^b hic explicatur

^c tur propositum

^d supra num. 14.

^e explicatur

^f quod supra propositum num.

^g 15.

^h l. cum praet.

ⁱ de iudic. p.

^j e l. de quibus,

^k de legib. 25.

^l fin c. dilecti, 4.

^m de arbitris lib.

ⁿ 2. decretal. tit.

^o 43.

^p g Iudic. ca. 4.

^q vers. 4.

^r h lib. II. episto.

^s 8.

laicorum aliorum imperatorum iurisdictioni de iure communi subiiciuntur.

a lib. 4. episto.
33. sem. c. 77. re-
latum à Gra-
tiano in cano.
cum deuotissi-
mam. 8. & seq.
12. q. 2.
b lib. 7. indist.
1. epist. 5.
c ut refert etiã
Gratianus in
can. 47 si quos
23. q. 4.
d ut dictum
suprà num. 15.
e in principio
15. q. 3.

Rursum idem Gregorius^a, scribit Constantiæ reginæ Galliæ, vt cum episcopis ad iudicium congregatis, pro causa Iuliani episcopi petitoris, aduersus eos qui villas ecclesiæ spoliassent & depredati erant, regia potestate decerneret & iudicaret.

Atque iterum idem Gregorius^b, Brunichildi reginæ Francorum scribit; si quos violentes, si quos adulteros, si quos fures vel alii praui actibus studere cognoscitis, Deum de eorum correctione placare festinate vt per vos flagellum perfidarum gentium nõ inducat &c.

89 Dicere porro ideo mulieres esse incapaces gubernationis, quod nec testimonium perhibere in quibusdam, nec fidei iurare possunt^d, hoc certè iuris positui & ciuilis est: & ideo, vt ait Gratianus^c,

Ni ulla serie diuinarum scripturarum ab accusatione, aut testimonio prohibentur.

Simile dictum esse putandum, de potestate in liberis, de suite, de suis hæredibus quodque non continentur familiarum paternam. Quid enim aliud hæc sunt quam iura merè ciuilia, recepta moribus quorundam populorum, quibus & contraria constitui posse contrario iure ciuili, nemo vt dixi dubitat.

90 Et nec per singula diutius retinear illud postremum^f, quod familiæ & nomina familiarum retineantur alibi per mulieres perinde ac masculos, & quod nobilitas materna in filios & descendentes transfundatur, doceri poterit vel Vlpiano Iuriscõs. teste, qui sic respondit, *Qui ex duobus Campanis parentibus natus est, Campanus est. Sed si ex parte Campano matre Puteolana, aequè municeps Campanus est. Nisi forte priuilegio aliquo materna origo censetur: tunc enim maternæ originis erit municeps. vt puta Ilienſibus concessum est, vt qui matre Ilienſi est, sit eorum municeps. Etiam Delphis hoc idem tributum & conseruatum est. Celsus etiam refert Ponticis ex beneficio Pompeij Magni competere, vt qui Pontica matre natus esset, Ponticus esset &c.*

In Galliæ nonnullis etiam locis receptum est, vt venter nobilitet partum: hoc est, vt filius sequatur nobilitatem matris, vt est in consuetudinibus Campaniæ & aliorum, Trecentium articulo 8. Senonensi, articulo 149. Caluimontanorum, articulo 5. & xi. Cuius rei originem tribuunt historiæ, quod deleta bello Campanorum nobilitate, vidue maluerint ex priuilegio magis plebeiis nubere, aut in perpetua nobilitate consensere, quàm ignotos & extraneos procos sequi. Id ipsum receptum apud Lycios scribit Herodo^h. *Hoc, inquit, Lycij præter ceteros habent peculiare pro lege, quod à matribus nomina sibi ipsi induunt, & si quis obuium percontetur quisnam sit, quæue familia ortus à matribus auis que, protinus genus suum repetet.* Hoc ipsum apud Xanthios obtinuisse tradit Plutarchⁱ. Sed & hodie video principes, magnates, & heroes nobiles, & reges, & suis insignibus miscere insignia familiarum matrum, perinde ac patrum. hinc enim oriuntur in Germania tantæ mixtiones insignium, quibus ad pompam vtuntur, ad testandam nobilitatem tam ex parte matris quàm patris.

91 Docuimus & antea vitium hoc fuisse contra naturam habitum à Iustinia-

f hoc explica-
tur dictum su-
prà num. 16.
g in l. i. ad mu-
nicipales, l. 50.
R. ti. x.

h in l.

i lib. de claris
mulieribus.

Iustini ano, vt filia excluderetur à familia, & in bonorum successione exus constitueretur differentia^a, atque ideo sublatam cognationis & agnationis, in iure successione, differentiam^b.

92 Minus expugnare videtur, mulierum in dominio potestatem, resolutio quædam generalis facta in iure, deterioris conditionis in pluribus esse mulieres viris. Nã & ex illa sequi potest, ergo non in omnibus, imò verò contra dicemus, in multis quoque melioris conditionis esse mulieres viris. *Per multi*, inquit Plutarchus in Romulo, *Mulieribus honores sunt habiti à Romanis: vt his transcuntibus de via cedere, præsertim muliere nihil obscenum loqui, nec nudum asfici, &c.*

Colligit plures casus Philippus Decius, ad l. scemina 2, de regul. iur. P. numero 70. & sequentibus, quibus viri sunt deterioris conditionis, vt quia citius mulier pubescit, nẽpe 12. anno: vir, 14. §. 1. quibus mod. tutela finitur. l. i. Inst. tit. 22. l. 1. quando tutor. vel cura. esse definat C. Puberes, de dispensa. impu. vbi ideo matrimoniũ citius contrahere possunt scemina quàm masculi, & propter ingenij præcocem naturã, in minori annorum numero possunt veniam ætatis quàm viri postulare l. 2. de his qui veniam æta. impetra. C. Quemadmodũ & citius testari de rebus suis^c. Non potest mulier incarcerari, vir potest l. i. C. de officio diuersorũ iudic. anth. nouo iure, de custod. rerum C. In crimine læsæ maiestatis per patrem comisso, melioris conditionis filie quàm filij l. quisquis §. filij §. ad filias ad leg. Iuliam maiest. C. facit ca. quicũq. de pœnis in sex. Et in simili: si filij Banitorũ expelluntur de ciuitate, nõ intelligitur de filiabus, vt notat Baldus^d. Neq. cogitur mulier pro absolutione excommunicationis petenda, ire Romã vt vir^e, ponit speculator vndecim etiã casus, in quibus melioris sunt conditionis mulieres. tit. de probationibus, vers. & contra. Quare nec obsunt quod mulieres dicantur fuisse semper sub potestate alicuius Romæ & alibi. nam hæc iura sunt ciuilia & iuris positui, & secundũ mores recepta, non propter incapacitatem nature earum.

93 In sacris mulieres pariter ac viri in sancta sanctorum orationis causa ingredi possunt^f. Quod autem alicubi non ingredientur mulieres sacella quædam, hoc ad priuilegium pertinet, cuius ratio relinquatur Deo. quod autẽ non ingredientur quædam monasteria virorum, hoc cõmune illis, vt nec viri ingrediatur monasteria mulierum. vtrunque ad euitandam occasionẽ delinquendi rectè statutum, non tam propter fragilitatem solarum mulierum, quantum propter malitiã & puram fragilitatẽ virorum. Quemadmodum etiam apud Ethnicos ab illorũ sacris, in quibusdã mulieres arcebantur. Sic etiam apud eosdẽ fuerunt quædã sacrificia & templa in quibus non admittentur viri. vt Bonæ deæ seu Medæ templum, viris inaccessum fuisse tradit Macrobius lib. i. cap. 12.

94 Porro quod dicitur^g, mulieres feudorum esse incapaces eo quod faidã, nec arma mouere possunt. Id certè absolute verũ nõ est, neque etiam ideo incapacem omnem dicendum eum feudi tenendi, qui ea præstare non possit per se, si per alium possit, cõsentiunt iura. Estque feudum quoddam masculinum, & quoddam scemineum, masculinum dicitur, quod transit ad masculos, non autem ad sceminas^h, seu.

a Ex l. masculinum vitium, de liber. præter. c.

b Quod & firmatur l. lege 12. tabularum, de legitimis hæredibus. C. S. nostra constitutio de exheredatio. liberor. authent. defuncto, ad S. Terentia l. mulier an masculus, ad S. Trebellia. P. authent. in successione. de iur. & legitimis C. S. consideremus, de trien. & semisse in nouellis.

c l. Qua etate, de testament. P.

d A d. quicũq. de seru. fugitiuis.

e In c. mulieres de sentent. ex com.

f In c. i. de vita & honestate clericorum.

g Nẽpe supra numero 20.

h cap. i. §. hoc autem notãdũ, qui feudum dare possunt in seu.

Imò & si in eius ratione facta fuerit mentio de fœminis, tamen fœminæ non succedunt, nisi deficientibus masculis^a.

Fœmineum, dicitur quod transit ad fœminas, ita & feudum maternum quod fuit acquisitum à fœmina superiore, quæ est communis agnationis, vel cognationis^b. Notat & Iacobinus de Sancto Georgio, in tractatu de feudis^c, plures casus in quibus regula illa quod fœminæ ad feuda non admittantur, recipit restrictiones & causas ob quas admittantur. Id ipsum & exequitur pluribus Franciscus Curtius, tractatu de feudis^d. Quæ vera non essent, si naturæ sexui tribueretur incapacitas, quæ certè aliunde nunc non pendet quàm ex moribus & iure consuetudinis diuerso regionum. Conueniuntque omnes, quod pacto in inuestitura caueri potest, ut fœmina succedat: si filia redimat feudum à domino, si dominus propter seruitium patris, dedit feudum filia, ut notat Glossa ad §. cum verò, Cond. 3. parte qu. 1.

Si consuetudo disponat, ut fœmina feudo succedat, ut in regno Sicilia. Iacobus de sancto Georgio tracta. de feudis ad verba, & fœminis, numero 9. & talis consuetudo est seruanda. Ut in §. 1. de feudi cognitio. in feudis. Ut & in Gallia, feuda transeunt in fœminis: nisi lex domus contrarium statuatur, quia feuda ibi redacta sunt in formam patrimonij, ut & alibi, & transeunt in successores, & subiiciuntur dispositioni patrimonialium. Notat & Iohannes de Iconia^e. Quod quando fœmina esset asueta armis, & consueta pugnare, esset successibilis in feudo, etiam masculino. Ego tamen, nec armorum vsum necessariò in muliere desidero, in successione feudi, eo quod & alij qui succedunt feudis fœmineis, armorum tractandorum impotes tamen feudum quod per successione ad illos deuoluitur, retinēt, & per alios idoneos seruitia militaria, & alia iura dominicalia, exequi possunt, quod si faciant non priuantur, quamuis si non facerent priuarentur^f. ultra hoc non prosequar, cum feudorum iura à consuetudine pendeant, nec legem imponant aliis nationibus qui sua iura propria sequuntur.

Rursum non omnis principatus feudum est, neque dominatio rei publicæ est iuribus feudalibus obnoxia: sed potestates deferuntur, vel lege regni, vel iure successione & patrimonij, vel electionis, ut suo loco docemus, ut frustra hîc de lege feudorum Longobardorum seu Mediolanensium disputetur.

Concluditur & in causa feudorum fœminas excludi à feudis, quando concessio rei facta est in feudum, propriè: non si iure donationis: quia tunc fœmina admittitur, ut tradit Angelus^g, & Calderius^h, Deciusⁱ.

Sed & si propter imperitiam tractandorum armorum, quis incapaces dicat feudorum possessores, maiorem partem possessorum excutiet. Sunt enim plures, sua sententia nobiles & genere tumescentes, qui norunt potiùs pacem quàm arma, ne quid peius dicam, quod multis conuenit, qui mallent tractare pensum & colum cum Sardana palo, quàm hastam cum Alexandro magno.

95 Illud vero quod additum est^k. In contraria sententia multas mulie-

a cap. 1. §. quin etiam episcopi vel abbates, & c. in feud. b Eo pertinet c. 6. cum titulo de beneficio fœmina c. 1. quæ admodum feudum ad filiam pertineat, ca. 1. an maritus succedat uxori. in v. sibus feudorum. c ad verba & fœminis. d 3. parte qu. 1.

e ad c. 1. §. hoc autem notandum, qui feudum dare possunt.

f ca. vni. im. Et a glossa, ad verba non valet si an mutus vel aliis imperfectus feudum retineat. lib. 3. tit. 36.

g Cõsil. 142. incip. super punito in fine. h Cõsil. 63. incip. quod domina mea. i Cõsilio 32. & ad l. fœmine, in §. de regul. iur. P. 12. Explicatur allata supra num. 21.

mulieres malè rempublicam rexisse, & imperio mulierum quoque addictos, verum est, sed & verum docuimus & alias bene rexisse, illustres, & vtilis fuisse reipublicæ. Sicuti & numerare licet principes pessimos & principes bonos. Vtrorumque & magna est copia, sed & stultorum infinitus est numerus.

96 Quod verò pertinet ad exempla regnorum^a Iuda & Francorum, & similibus, certè exempla non constituunt regulam, quando illa habent quandam rationem particularem ex qua aliter ac communiter ita statui placuit. Sunt enim institutiones & leges regnorum, non minus seruandæ in causis publicis, quàm leges & dispositiones dominorum circa res proprias. & ut nemo est qui rei propriæ non velit sibi dari liberum arbitrium: sic nulla vniuersitas vel societas hominum seu reguum, aut qui regno subiiciuntur, inueniri facilè possint qui præscriptas viuendi, imperandi, & obediendi leges, æquo animo subuerti patiantur & quin pro illis pugnent, velut pro aris & focus. Diuersæ sunt regionum constitutiones: alia orientis, alia occidentis, alia septentrionis, alia meridionalis plagæ: diuersi fructus, diuersæ commoditates, & incommoditates, diuersi mores, propter diuersam viuendi & operandi necessitatem, & si quis vellet omnes ad vnum morem viuendi contrahere, nihil proculdubio moliretur quàm impossibile tentare, & cælum terræ miscere. Quocirca à separatis causis conclusionem vnã similem velle inferre, hoc certè est velle opera Dei vnus naturæ efficere, & improbare illam admirabilem & incomprehensibilem Dei sapientiam & omnipotentiam, quæ maximè elucet in tam varia rerum diuersarum constanti ordinatione & essentiarum varietate.

Fuit regnum Iuda à Deo electum in virili Iudæ semine, iuxta prophetiam, *Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est Messias*^b. Fuit David & semini eius, regnū promissum, & quod Messias deberet oriri ex semine eius. vnde & Christus filius David dicitur^c. Hoc nullomodo potuit fieri, si cõsum fuisset semen regium in mulieribus, quæ transeunt ex more in alias familias, nubendo: & proinde & diuina authoritas effecit, ne commiserentur tribus populi sui, nève sceptrum ex fœmina succedente ad extraneum transferretur.

97 Placuit & in Francia seu Gallia, aut Francogallia ex lege Salica, hoc est quæ erat etiam seruata inter Salios, vnde nomen habuit, ne terra imperij, sicut nec terra Saliorum, à lancea transiret in colum. pro qua & facit illud quod protulit Christus D. Lucae c. 12. vers. 27. *Considerate lilia quomodo crescunt, non laborant neque nent*. Quibus verbis quo tẽpore Philippus Valesius regnum adeptus est, ferūt contra impugnantes legem Salicam conclusum lilia Gallorum non deberi, nisi nobilibus qui non laborant: non nisi maribus, qui non nent.

Conati sunt Angli impugnare legem illam regni Salicam, ut & nouissimis temporibus quidam sub pelle historiographi Gallicæ, in gratiam aliquorum, vel certè ob ignorantiam crassissimam, vel matiosè, negarunt vllam vnquam fuisse in Gallia seu Francia in regni

a hic explicatur dictum supra num. 22.

b Genes. c. 49. vers. 10. c Diui Matt. c. 15. vers. 22. & c. 22. vers. 42. Diui Marci c. 12. vers. 35. Actuum 2. vers. 29. & 2. ad Timo. ca. 2. vers. 8. Apo. ca. 5. vers. 5.

iure legem Salicam. & tam audacter ita adfirmarunt, vt mihi videre videar cœlum inter videntes asserere nec vnquam fuisse, nec nunc esse lucem aut solem.

Sunt & regna iam indicata in quibus succedunt scœminæ iure proximitatis, vt in regno Nauarræ, Hispaniæ, & in regno Hierosolymorum recuperato ab infidelibus & Mahumetanis: vt mater Balduini 3. vt refert Tyrius de bello sacro; atque Isabella Sibyllæ soror, apud Ritium, de regibus Hierosolymorum. Non negandum tamen existentibus masculis & scœminis superstitibus & in illis, vt plerunque præferendos esse masculum scœminæ, quæ eo deficiente succedit.

Sed hæc hæctenus de imperio & principatu scœminarum: receptui cano vt alia prosequar.

De principatibus dotalis iure hereditario.

CAPVT XII.

ADFERUNT lucem distinctioni principatum, quod pertinet ad successionem, ea quæ traditur de feudorum qualitate. Nam quædam dicuntur antiqua, in quibus descendentes & collaterales succedunt. alia paterna, in quibus succedunt descendentes tantum etiam si hæredes aliorum bonorum mortui ultimi possessoris non sint, quædam noua & hæreditaria, in quibus tantum succedunt qui hæreditatem nanciscuntur præmortui, non autem qui eius non sunt hæredes. vt in feudis docemus. Quamobrem aliud est in regno succedere in locum demortui, iure hæreditario, aliud iure legis & proximitatis seu primogenituræ in regno antiquo generis. Nam quando regnum defertur iure hæreditatis & nouum siue quæsitum est, quod fuerit in libera morientis dispositione, nec electionis alia lege obstrictum, ex voluntate defuncti succeditur vel expressa per testamentum, vel tacita ab intestato, iure proximitatis per concursum etiam vt qui proximiores sunt in eodem gradu simul ab intestato admittantur, nec licet repudiare hæreditatem defuncti reliquam, retento principatu: neque repudiare principatum retenta hæreditate, sed bonis aliis defunctis. natura enim hæreditariæ successionis est, vt pro parte nemo possit agnoscere iudicium defuncti. Et qui totam hæreditatem acquirere potest, is pro parte eam scindendo adire non potest: & si quis ex pluribus partibus in eiusdem hæreditate institutus sit, non potest quasdam repudiare, & quasdam agnoscere. vt responderunt Paulus & Ulpianus Iurisconsulti.^a At quædo principatus antiqui per legem regni deferuntur proximiori & antiquiori, vel alio modo, licet retinere principatū ei qui in gradu vel qualitate requisita idoneus inuenitur, reiecta hæreditate, & reiecto imposito grauamine, nisi ipse ei se obligauerit^b, & debetur principatus filio aut proximiori etiam non hæredicæ.

Retinemus autem similitudinem feudi & principatus: excepto quod principatus, regnum, non pendet ab alterius potestate: cum tamen feudum ab alterius potestate oriatur & pendeat.

2 Permisit populus & ratum habuit testamentum & institutionem hæredum in regno, sibi charorum principū, à quibus vel respub. multis

multis illorum vigiliis & periculis vitæ, fuerat iuuata, auclta, & conseruata: arbitratus eum quem viuentem coluerant tanquam patrem, & à quo viuente patris officia accepissent, non nisi vtilem sibi electurum & nominaturum esse, & ad gubernacula idoneum. Vtque pluribus seditionibus obuiam iretur & ciuilibus discordiis, quæ solent inter contententes de principatu & ambitiosos oriri, à quibus sæpe ad interitum redacta sunt imperia. Atque vt priuati bona sua, sic & imperatores aliquando inter liberos suos testamento imperium diuiserunt, & ita Constantinus magnus tres filios hæredes imperij reliquit^a, nulla adhuc lex dicta de successione, vel electione imperatoris, & Constantinus multa nouè acquirerat, quæ adiecerat imperio: & viuens aliis quoque ante communicauerat imperium quos postea debellauit.

3 Attalus Philometor, Pergami rex, pecunia ditissimus, cum liberis careret, populum Romanum testamento suo hæredem instituit^b.

4 Atreus ex Minoe, postrema sua ordinans, quicquid auri atque argenti pecorum etiam ei fuit, nepotibus quos filia genuerant, ex æquo diuidendum reliquit, excepto ciuitatum terrarumque imperio, hæc quippe Idomeneus cum Merione Deucalionis, & Idomeneus alter Molius, iussu eius seorsum habuere, vt ait Dictys Cretensis lib. 1. de bello Troiano in principio.

5 Disputatum multum fuit post mortem Augusti, de testamento eius quo reliquerat hæredem imperij Tiberium: tandem autem obtinuit vt Tiberius tanquam ab illo approbatus, qui tamen videbatur gubernacula reicere, imperaret^c.

6 Alexander magnus ab initio, moriturus, cum deficeret & inquisitus ab amicis quem imperij faceret hæredem respondisset, dignissimum, & voce hac inter amicos bellicum cecinisset, iam omnes in emulationem consurgebant, & ambitione iam militum & vulgi fauorem quærebant, nisi sexta die à decubitu præclusa voce exemptum digito anulum, Perdica tradidisset, quæ res glissentem amicorum dissentionem sedauit. Nam & si non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus esse videbatur^d.

7 Dagobertus rex Francorum, suggerentibus iis qui utilitibus regni consulere videbantur, equa lance inter duos filios suos regnum diuisit moriturus, & Sigibertum ex liberis seniore, Auftriæ regem instituit: Clodoneum verò minorem natu, Neustriæ & Burgundiæ, pari dignitate præfecit^e.

8 Postquam instituit regnum Parthicum Arsaces, habuit filium successorem. Tertius, secutus rex Pampacius, qui cum 12. annos imperasset, decessit duobus filiis, Mithridate & Pharnace relictis, quorum maior Pharnaces, more gentis, hæres regni factus, non multo post decessit multis filiis relictis, quibus præteritis, fratri potissimum Mithridati insigni virtutis viro reliquit imperium, plus regno quam patrio deberi nomini ratus, potiusque patriæ quam liberis consulendum. Iustinus ex Trogo libro 41. & ibi ratum habuit populus testamentum, quia alioquin contra morem regni factum erat.

^a Vt ait Theodoretus lib. 11. historia ecclesiastica cap. 5.

^b Rufinus lib. 1. historia ecclesiastica c. 11.

^b Appianus

li. de bellis Mithridatis. Tullius lib. 36.

^c Quemadmodum narrat Cornelius Tacitus li. 1. Annalium, & Suetonius Tranquillus in Tiberio c. 24. & 25. & in Augusto cap. 101.

^d Iustinus ex Trogo lib. 12.

^e Annonius lib. 4. de gestis Francorum.

^a in l. 1. & 2. de acquirenda hereditate lib. 29. p. 11. 2.

^b c. licet 6. de uoto.

^c Iohannes Andreas notat in additio ad speculatore lib. 4.

^d part. 3. ad rubricam de feudis. & facit inquit l. vni. §.

sed est. de liberta. tol.

lan. C. & l. si quis in sacris, de proximis sacro. scriuior. li. 12. C.

2

2

2

9 Meminit Hirtius i. libro de bello Alexandrino, Cæsarem Agypto & Alexandrina potitum, reges constituisse, quos Ptolomæus testamento scripserat, atque obtestatus erat, populum Romanum, ne mutarentur. Nam maiore ex duobus pueris rege amisso minori tradidit regnum. Narrant etiam Ptolomæum Alexandrum Agyptum populo Romano testamento reliquisse. Cicero de lege agraria contra Rullum & in l. agraria Liuius & Iust. lib. 38.

a Lib. 70. epi- som. Linij.

Narrat & Lucius Florus^a, Ptolomæum Cyrenearum regem cui cognomentum Apionis fuit, mortuum, hæredem populum Romanum reliquisse, & eius regni ciuitates, Senatam Romanam liberam esse iussisse.

Sic Eumenes, rex Pergamæ, Romanis regnum & bona sua reliquit testamento: & Nicomedes rex Bythinæ, Coctius rex Alpium, Polemon rex Ponti.

Martinus rex Aragonum 15. moriens sine liberis, Aragoniæ regnum subditorum iudicio reliquit, vt scilicet propinquorem ac meliorem virum & cui iustius regnum deberi videretur, ac tutius committi posset, eligeret. Quare & illi Ferdinandum Ioannis Castellæ regis filium ex Leonora Martini sorore, multis aliis spretis competitoribus, elegerunt^b.

b Vt ait Martinus li. 11. verum Hispanorum.

c Joseph. li. 1. de bello Iudaico c. 1. & lib. 17. an. iqui. c. 11. d Vide 2. librum Joseph. de bello Iudaico. e Idem Josephus libro 2. de bello Iudaico. c. 8.

Herodes magnus, de regno Hierosolymorum quod primatus sibi quaesierat, vt ait Iosephus, testamento regem filium suum Archelaum scripserat, eidemque annulum ad Cæsarem ferre mandauerat, ad signatamque regni administrati notitiam^c, fuissetque à Cæsare confirmatus rex, nisi ipse antè consultum Cæsarem, se in illud intrusisset^d. Salome etiam filia Herodis moriens, Iulie Augusti coniugi Toparchiam quam rexerat & Iamnam, & in Phaselide Palimeta, testamento reliquit^e.

De venali principatu, & de quibusdam qui primum per pecuniam, aut opum potentiam obtinuerunt principatum.

CAP. XIII.

INTER plebeios, & populos rudes & auaros, proculdubio plus possunt plusve illis imperant diuitiæ quæ præsentem habere videntur vtilitatem, quam iustum & conueniens, & salubre. & proinde inescationibus diuitiarum, largitionibus & popularitate, decipiuntur maxime subditorum animi, & in eam partem facile conuertuntur, qua ditari, vel lautius se habere sperant. Omnis enim res, vt ait Horatius^f,

f Lib. 2. Satyr. 3.

Virtus, fama, decus, diuina, humanaque, pulchra
Dimitys parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens etiam rex,
Et quicquid volet, hac, veluti virtute paratum
Speravit magna laudi fore.

Et vt Plautus in Stichis,

Nam hæc en facito cogites: vt cuique homini res parata est,

Firmus

Firmi amici sunt: si res lasse labant: iidem amici collabascunt.
Res amicos inuenit. Et postquam Petronius Arbitrator in Satyricis, multa de diuitiarum vi, locutus est, concludit,

Multa loquor, quiduis nummis presentibus opta,
Et veniet, clausum possidet arca Ionem.

Philippus nullam ciuitatem dixit esse inexpugnabilem, in quam a sellis auro onustus ingredi posset.

Atque verè in Phœnicis Euripides, τὰ χεῖματα ἀνθρώπων ἐπιμύματα θανάτου τε μέγιστον ἢ ἐν ἀνθρώποις ἔχει. id est, nihil honorabilius inter homines pecunia, quæ magnam vim inter mortales habent.

2. Fecerunt quibusdam ad principatum diuitiæ gradus, hisque ad regiam peruenit dignitatem Romanorum Tarquinius Priscus post mortem Anci, etenim fecerunt populo acceptabiliorem filiis ipsius Anci, quibus tutor datus erat. Nam cum haberet amplissimas ex hereditate paterna diuitias, in comune deponere voluit. Et Anco Marcio regi, amplissimas pro necessitate pecunias dono dedit, in vsusque bellicos exhibuit: patritiorum multos beneficiis sibi deuinxit, & popularem multitudinem argento sibi conciliauit, à quibus post mortem Anci in regem iuxta votum & petitionem suam electus est, vt ait Liuius^a. Amiserunt ita respublicæ splendorem suum, populo pecunia

a in l. lib.

& donis prius corrupto: imò & ipsa Roma, de qua Iugurtha Italia excedere iussus, vrbe egressus fertur, cæ sæpe respiciens tacitus, postremo dixisse: vrbe venale & mature perituram, si emptorem inueniret^b.

b ut ait Salustius lib. de bello Iugurthino.

3 Pelops cum magna vi pecuniarum ex Asia peregrinus veniens inter inopes, primum & cognomen regioni dedit, & principatum suis parauit^c.

c Thucydides in 1.

4 Refert Iulius Cæsar^d, quo tempore in Germanos ex Gallia transire volebat, plures mobilitate animi & leuitate nouis imperiis studuisse, ab nonnullis etiam, quod in Gallia à potentioribus, atque his qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgo regna occupabantur, qui minus facilem eam rem in imperio Cæsaris consequi poterant.

d lib. 2. de bello Gallico. c. 12.

5 Obtruncato Pertinace imperatore, milites qui cum necauerant, imperium edixerunt venale, traditurusque se ei qui plurimum pecuniæ polliceretur. Mercatus autem est Didius Iulianus quidam vir consularis, quem declararunt principem, & nomen Commodi imposuerunt: sed non diu imperauit, & à militibus ipsis, qui ipsi venderant imperium, sublatus est^e.

e Herodian. lib. 2. & Zonimus in 1. Dio. & Xiphilinus.

De electione regum per sortem.

CAPVT XIII.

ERT traditio Hebræorum, Noachum missis sortibus nepotibus orbem distribuisse, & cuique certam terræ partem assignasse. Quia verò tres erant eius liberi, tres etiam præcipue orbis partes esse cœperunt.

2 Inter modos eligendi regem etiam inuenio vsos aliquando sorte antiquos, vt Myrsilius Lesbios libro de bello Pelasgico agens, refert Atium regem Mæonum, genitis Lydo & Turhenio filiis, cum regnum

neque duos caperet, neque terræ sterilitas ingentem multitudinem patretur, sorte iacta, Lydum successorem designasse, Turrhenū verò cum maiore parte populi, ad quærendas novas sedes foras abire iussisse.

^a Libro 1.
^b In 3.

3 Sortis modus apud Iustinum ^a, & Herodotum ^b, eligendi regem inter septemuiros Magicidas, dum contenderent quis illorum rex esset: conuenerunt enim, vt sub ortum solis, conscensis equis, dū in suburbanis vectarētur, cuius equus vocem primus edidisset, is regnum Cambysis obtineret, cecidit autē fors super Dariū Histaspidis filium, auxilio vel arte Oebaris sui equisonis, qui vbi nox aduenit, vnam equarum quam equus Darij maximè adlamabat, in suburbana adduxit, ibique alligauit, tum equum Darij eo adductum eum circumactum equæ admouit, & admisit. Sicque postero die, vbi dies illuxit sex Persæ ex conuento adfuerunt equo insidentes. Et cum in suburbanis vltro citroque vectarentur, vbi ad locum peruenerunt, vbi superiore nocte equa fuerat alligata, ibi Darij. equus accurrens hinnitum edidit & hinnitu edito, protinus fulgur sereno cælo tonitruque extitit, & cæteri ex equis desilientes vt regem Dariū adorarunt.

^c In 11.

4 Memoratur alia fortis ratio in primo eligendo rege Phrygum, Gordio siquidem, vt obiter refert Iustinus ^c. Post nuptias, inter Phrygas orta seditio est. consulentibus verò de fine discordiarum oracula responderunt, rege discordiis opus esse: iterato quærentibus de persona regis, iubentur regem eum obseruare, quem reuersi primum in templum Iouis euntem plaustrum reperissent. Obuius autem illis Gordius fuit, quem statim regem consalutarunt. ille verò plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iouis positum maiestati consecrauit regis: erat in iugo plaustrum nodus, cuius nexum si quis soluisset, eum tota Asia regnaturū cecinerant oracula. quæ etiam cupidinem Alexandro magno iniecerunt aduersus Dariū proficiscenti fortis implendæ, vt ait Quintus Curtius de gestis eius ^d, & Iustinus eodem. quare is soluere aggressus, nec quicquam diu luctatus cum latentibus nodis, Nihil, inquit, interest quomodo soluantur: gladique ruptis omnibus locis, oraculi sortem, vel elusit, vel impleuit. Fuit ille Gordius pater Mydæ, qui post illum regnauit: qui ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus impleuit, quibus tutior omni vita quàm armis fuit.

^d Lib. 3.

^e In principio
4. libri qui inscribitur Melpomene.

5 Narrat Herodotus ^e Scytharum primo regi nomine Targitao, tres liberos fuisse, Lipoxain, Arpoxain, & iuniorem Colaxain, quibus regnantibus demissa in Scythicam regionem fuerunt aratrum, securis, iugum, phiala, omnia ex auro facta, in quibus sortem monarchiæ versari exitus ostendit. siquidem cum illa primus omnium inspexisset natu maximus, & vellet illa auferre, arfisse ferunt, id ipsum & secundo accidisse: quare ambobus ab ardenti auro submotis, cum tertius natu minimus accessisset, aurum fuisse extinctum, & ab illo exportatum. eaque re maiores fratres animaduersa totum regnum

regnum ad minimum detulisse.

6 Propinqua fors electionis in regem Boemiæ Prislai: de qua scribit Albertus Kranzius ^a in hunc modum, *Libussa regina Boemiæ coacta à proceribus eligere sibi maritum, respondit, cum se electuram: nescitur autem an oraculo admonita, an vt talem rusticum sibi eligeret cui imperare posset, iussit ornari equum gradarium cui proficiscens insedebat: illum sequi præcedentem proceres iubet, apud quem ille consisteret quiescens, si ferrea de mensa illum refici conspicerent, regem suum consalutarent: equus ornatus palans per cæpos abibat solus insequente turba, donec in meridieprehenderet hominem ex labore fessum, sic ad refectiorem in agro quem arabat reponentem, qui verterat aratrum & ferrum splendens ex sulco arrito in planitiem positum, pro mensa habebat, quem cum cereret iumentū, stetit immobile. Tunc verò proceres coegerunt equum ascendere & duxerunt ad reginam qui eum accepit in maritum, & hic ductus Prislauus.*

^a Libro 1. 7. 2.
daliac. 17.

7 Celebris electio regis Israel per sortē diuinā antequā confirmatum esset regnum Israel, quod post confirmationem iure successio- nis deuolutum est ad proximos morientis. Ab initio quippe cum petiisset sibi dari regem populus, Samuel vsus forte est diuina, & vt legitur 1. regum c. 10. vers. 20. & sequentibus. *Applicuit omnes tribus Israel, & cecidit fors super tribum Benjamin, congregato populo per tribus & familias, & rursum applicuit tribum Benjamin & cognationes eius, & cecidit fors super cognationē Metri, & peruenit vsque ad Saul filium Cis.* Hancque electionem sortis tribuit Deo Samuel, dum in eodem c. 10. vers. 24. ait, *Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Et antea Dei iussu Samuel elegerat Saulem c. 9. primi regum. Sed voluit populo electionem sortibus probare; vt hic verum sit quod scribitur Prouerbiorum c. 16. versu. 33. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.*

8 Conuenire videtur hæc forma electionis initiis regnorum, cum pares certant de regno vt præcludatur contemptus suspicio, cum iudicium Deo cōmittitur, per medium sortium in paribus: vt in iudiciis quæ ambiguum causam habet ob paritatem contendentium vel nominatorum, vt plenè alibi docuimus, in tractatu de electione c. 3. numero 10. & libro 34. Syntagma. c. 5.

9 Defecit quondam apud Argiuos, Heraclidarum gens, ex qua de more regem habebant. Requirentibus verò his regem, consulentibusque oraculum sortes dedit, monstraturam aquilam. Atque paucis post diebus aquila quæ supernolitabat, demitens se, super Agonis ædes confedit ibi, & ita Agon rex designatus. Plutarchus oratio. 2. de fortitudine Alexandri.

10 Sors alia commissa cursui, in electione regis Elidis. Endymion quippe Elidis secundus rex, cum tres haberet filios; Peonem, Epeum, Atolum; proposuit filiis cursus certamen in Olympia. & cum victor ex eo discessisset Epeus, rex fuit, & ab eo populi Epei primum dicti. Pausan. lib. 5.

De creatione principum per electionem consideratam,
& non fortuitam.

CAPVT XV.

VIA electio inter meliora esse dicitur, & de melioribus, consideratè & consultatione præcedente fit, aliquibus nationibus visa utilior, vt quibusdam etiam, filij adoptiui præponendi visi fuerint naturalibus ex generatione.

Quia quæcunque & cuiuscunque conditionis seu ingenij nobis nasci contigerit, talis admittendus sit. quia sine nostro consilio talis nobis nascitur: at filius delectus non nisi ex quadam certa excellentia vel causa singulari, admittitur. Sicque plures putant inter modos creandi principes hunc meliorem, qui per consideratam electionem fit, dici debere. & vt ait Plinius in Panegyri. Traianū imperaturū omnib. eligi debere de omnibus. Quod verum est, si factiones, discordiæ, inuidiæ, & cedes, aut corruptions, & ambitiones possint cohiberi, ambitiones inquam optimatum & potètiorem, à populi corruptions eligentium. Est autem hæc electio, vel omnino libera de quocunque liberit: vel restricta ad certū genus personarū ex quo debeat fieri.

2 Ad primam speciem electionis pertinet quod mortuo Romulo sine hæredib. iacuit diu inter regno regnū gubernatū propter factiones, post quas tandè creatus est Numa^a. fuerunt & alij reges electiui vsq; ad postremū ex septē Tarquiniū Superbū. hic. n. regnū autū qd à Seruio tenebatur, rapere maluit, quā expectare: immisitq; in eum percussorib. scelere partā potestati, nō melius egit, quā acquiserat^b. Notat & Liuius in 1. post mortē Romuli & aliorū regnū venisse ad interregnū, & reges iussu populi, authore senatu electos aliquādo, cum tamē ex lege Romuli electio regū, ad populū pertineat, vt ibidē docetur exēplis. dicitur autē Seruium Tullium mortuo Tarquinio Prisco primū præsidio firmo munitum, iniussu populi voluntate patrum regnasse, id est sine nominatione populi.

3 Lydij cum grani dominatu premerentur, & audissent Cymæ quendam esse præstantem, missa legatione in regnum accersuerunt, & in officina fabri plaustrarij seruum inuentum cum seruitute, pretio soluto, assumpserunt^c.

4 Postquam Ptolomæus rex Macedonum, post Alexandrum magnum cæsus cum suo exercitu fuit à Gallis, desperantib. omnib. Macedonibus, Sosthenes vnus de Macedonū principib. contracta iuuetute & Gallos exultates victoria, cōpescuit, & Macedones ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia multis nobilib. regnū Macedoniæ affectatib. ignobilis ipse præpositus est: quamuis, cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis sed in ducis nomen iudicium rare milites cogit^d.

5 Apud Romanos per suffragia præcipui magistratus, & qui curam reipublicæ suscipere, deligebantur à populo: sed & maiores aliquando per consilium senatus, non habita ratione nobilitatis tantum generis, sed præcipuè virtutis. Quemadmodum cum Cincinnatus, teste Liuius in 3. absens in maximo reipublicæ discrimine, Dictator creatus est, de ea dignitate nihil cogitans

Spes

Spes, inquit, unica populi imperij Romani, Lucius Quintius trans Tiberim quatuor iugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocantur, ibi à legatis fossam faciens bipalio innixus, cum araret, operi certè id quod constat agresti intentus, salute data innicemque reddita, rogatus (quod bene vertere ipsi reliquis publicæ) rogatus mandata senatus audiret, admiratus, rogansque salutem salutem omnia, rogam properè à iugurio proferre uxorem Raciliam iubet, quæ simul absterso sudore ac puluere velatus processit: dictatorum eum legati salutant & c.^a

6 Dauid præstitit Salomonem filium in regno Adoniæ antiquiori, quia Dominus elegerat Salomonē, vt federet super solium Dauid^b.

7 Nerva Coccius imperator, Traianum principem fecit, eundemque postea Cæsarem in senatu designauit: neque verò coniunctionem sanguinis cum propinqui non deessent anteposuit publicæ utilitati: neque deteruit, quod Traianus Hispanus erat, quodque ante eum nemo alterius nationis imperium Romanum obtinuerat. Constabat enim, vt vir erat bonus, atque iustitiæ amantissimus, virtutem cuiusque non patriam ponderari, in eiusmodi rebus oportere, vt scribit Dio Cassius.

8 Vt Moyses amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus est^c, potuit successores principatus filios suos facere, & posteris propriam relinquere dignitatem: sed extraneus de alia tribu electus est Iesus Num. 23. vt sciremus principatum in populos, nō sanguini dederendum esse, sed vitæ^d.

9 Phrynicum belli ducem, Athenienses creauerunt, neque propter facta, neque propter generis claritudinem, neque quod diues locupletisq; esset, ad quæ tamen sepe Athenienses animos oculosq; retulerant, & eos aliis in eligendo prætulerunt: sed eum Pyrrhicistis in quadam tragœdia conuenientes, & bellicos modulos fecisset, adeo tenuit vniuersum theatrum, & præsentium animos cœpit, vt confestim eum ducem eligerent, arbitantes eum bellicis rebus cum utilitate profuturum esse, qui ab hominibus armatis non abhorrentia carmina poemataque in dramate confecisset^e.

10 Bamba ab aratro ad principatum, Leonis summi pontificis beneficio euectus, electus in Hispanorum regem, qui Mauros Hispaniæ litora cum classe ducentarum nauium ingressos, ingenti prælio fudit, classēque igni succendit^f.

11 Constat ex libro Iosue & Iudicum, duces per electionem diuinam ante Saulis regnum populo Israelitico fuisse; neq; obscura est ratio, quia gens & populus erat peculiaris Deo, ideo Deus ipse rex, alij autem duces & præpositi erant pro necessitatis occasione, donec Deus ad petitionem populi regem illis dedit: & dixit Samueli, Non te, sed me abiacerunt, ne regnem super eos. 1. Regum capite 8. vers. 7.

12 Peruenitur & ad electionem, quando in principatu qui iure sanguinis defertur defuit genus ex quo ordinari possit, vt factitatum morientibus imperatoribus sine filiis, & apud Argiuos deficiente stirpe regia Heraclidum, & apud alios quosdam. Langobardorum reges comitiis creabantur: tantum tamen valuit sanctitas Theode-

^a Quæ & scribit Dionys.

^b Halicar. in 10. b. 1. Paralip. c.

^c 27. 3. reg. c. 10.

^c Exod. 33.

^d D. Hieron. in epistolam ad Titum cap. 1.

^e relatus in c. 6. Moyses, 8. q. 1.

^e Aelianus l. 3. de varia historia.

^f Scribit Rictius lib. 2. regū Hispaniæ.

^a Liuius in 1. Dionys. Hal. Plutarchus, & reliqui historiographi Romanæ historie.

^b Florus lib. 1. rerum Romanarum.

^c vt scribit Heracles in libro de politijs in Cymensum politia.

^d Iustinus ex Trogo lib. 24.

lindæ reginæ viduæ Authari regis, vt ei populus concefferit electionem mariti, & vt vnâ regem ita deligeret; delegit autem Agilulphû ducem Taurinorum ^a.

^a Vt scripsit
Emilius in 1.

13 Deuorato à muribus Popiello iuniore Polonorum principe, cum proceres in arte Crusaicia cõuenissent, & studia circa principis noui electionem variarent: Crusaicia oppidanum, Piasium nomine, Cossifconis filiû, agello colêdo & mellificio vitâ sustentantē, hominē simplicē & iustū, & beneficū in egenū atque hospitalē, regē dixerūt ^b.

^b Vt ait Cro-
merus libro 2.

14 Alynomus inops & obscurus homo, in horto quodam viuens, atque ex cõse alens, à militibus ad Alexandrû Magnum in obsoleta plagula adductus, rex est Paphi designatus, ac purpuram induit; fuitque in numero eorum qui regis amici dicebantur ^c.

^c Vt ait Plu-
tarch. oratio. 2.
de Alexandri
fortunâ.

15 Milesij domestica seditione rebus planè concussis, multa per-
pessi & facietate capti, contentionum suarum arbitros fecerunt Pa-
rios. Hi cum Miletum venissent, omniâque ruinis oppleta cerne-
rent, campestrem regionem perlustrare se velle dixerunt; ibi si qua
prædia nitidior cultu oculis occurrerant, eorum qui possiderent
nomina perscribere. mox in urbem reuersi, populôque ad concio-
nem vocato, urbem his administrandam commiserunt, quorum fun-
dos optimè cultos inuenissent; præfati videri sibi eos ita publica, vt
sua curaturos: cæteri quorum res incultæ repertæ sunt, quia seditio-
num propria neglexissent melioribus parerent: & sic Milesiorum ci-
uitatem ad ciuilem vitam composuerunt ^d.

^d Herod. in 5

16 Aliud genus electionis principum, non omnino liberum: sed
ad certam speciem hominum relatum, potest doceri exemplis. Quâ-
do vel lege, vel moribus receptum est, vt ex certis fiat tantum ele-
ctio, & iuxta formam consuetâ. Vestigia huius remanent in electio-
ne Archiducis Carinthiorû, nõ nisi agricolâ fuisse principē olim e-
lectû. Si quidē quoties nouus princeps in gubernacula, & cooptan-
dus est ^e, Rusticus quidâ, marmoreû concendit lapidē, non longè ab
oppido S. Viti, erectû in pratis latè patentibus; ad rustici dexterâ bos
matè nigri coloris extat; ad læuam Paramatiæ deformis equa, fre-
quenti populo & omni rustica turma. Tum princeps ex aduersa pra-
torû parte procedit, purpurati circum proceres ambiunt: vexilla ante
ipsum & insignia principatus. Comes Goritiæ qui Palatinæ aulæ præ-
fectus est, interduodecim signa militaria præcurit, sequuntur reliqui
magistratus. Nemo in eo est comitatu quem non honore afficiant.
excepto principe, præ se speciem rustici ferente, agrestis ei vestis, a-
grestis pileus, calceusque & baculus in manu gestantis pastorem o-
stendit, quem vbi primûm rusticus de saxo, venientem est conspicu-
tus, quis hic est, inclamat, cuius tam superbum incessum video? Re-
spondet circumstantium corona, Terræ principē aduentare. Ille de-
hinc, Iustusne iudex est, salutis patriæ studiosus, liberæ conditionis,
dignus honore? an ne etiam Christianus, fidei cultor, defensor, pro-
pagator? Est & erit, aiunt omnes: Rursum ille, Quo me igitur, in-
quit, iure his sedibus dimoueat? Respõdet Goritiæ comes, sexagenis
denariis abs te hic locus emitur, iumenta hæc tua erunt, bouem & e-
quam digito indicans, item vestimenta principis, quæ paulo antè
exiit

^e Aeneas Syl-
uius sine Pim-
pa. lib. in de-
scriptione
Europæ.

exiit, tecum auferes: tua in posterum familia, omni tributo immuni
futura. Quibus dictis rusticus leui colapho principi dato, iubet le-
gitimè suis ius dicere, princeps demum conscenso lapide, nudum
gladium manu vibrans, aqua rerum iudicia subditis pollicetur.

17 Statuerat Deus lege regia ne populus Israel posset aliunde
regem sibi eligere, quàm ex fratribus suis, id est ex gente Hebræa ^a.

18 Communis etiam est opinio imperatorem Romanorum
non posse eligi, nisi Germanum & ex Germanis ortum: nec ab aliis
eligendum quàm à Germanis. dicunt enim actiue & passiue in Ger-
manis imperium Romanum translatum ^b exceptis Francigenis regi-
bus, qui possunt eligi, vt ait Bald ^c. quia aliquo modo ex origine Ca-
roli Magni descendentes, Germani in hoc iure censentur. Sicuti con-
clusum fuit per Henningum à Goden ^d Carolum regem Hispaniæ &
Ferdinandum ducem Burgundiæ fratres, nepotes ex filio Philippo
super illustrissimi principis Maximiliani regis Romanorum, & du-
ces Austriæ, ratione aut dici Germanos ^e etiam alibi natos & esse eli-
gibiles ad imperium. Quemadmodum, & quo tempore imperium
fuit translatum in Carolum Magnum, is erat rex Galliarum, & per vi-
res & sumptus Galliarum liberant sedem Apostolicam ab aduersariis,
& vti rerum Galliarum accepit omnia priuilegia & imperium à sum-
mo Pontifice & Synodo Lateranensi, vt non debeant agrè ferre
Germani, si Galli principes dicantur eligibiles ad imperium. Cum
neque possint inficias ire etiam, Archiepiscopum Treuerensem v-
num ex electoribus, se dicere cancellarium nomine Gallorum, vt re-
maneat iudicium imò probatio, ius quoddam esse eligendi Gallis
quorum nomine se dicit eligere, quamuis ab illis nunquam habue-
rit quod legerim mandatum eligendi.

19 Sic iure prescriptum est pontificio vt prelatus eligatur ex col-
legio Ecclesiæ vacantis & ex clericis eius ^f & Summus Pontifex
princeps ecclesiasticus ex collegio fratrum Cardinalium ^g si ibi ido-
neus inueniatur, sin minus aliundè ^h.

^a Deutero. c. 1. 7
^b c. venerabi-
lem verum de
electio. & ibi
Panor. Iohan-
nes Andreas in
additio. ad spe-
culatorem de res-
presenta. S. f.
vers quare dig-
num & in ver-
bo electione HE-
ningus à Go-
den in principio
consilior.

^c Bald. ad di-
ctum c. venera-
bilem.
^d in d. Consil.
^e per l. 1. ad mu-
nicipal. P. & l.
assumptio. S. fili-
us co. tit. & ibi
per gloss. Bar-
tho. & Bald.
& ad l. penul-
de senatori. P.
^f c. abbate san-
cti syluani 25.
de verborum
sig. c. cum dile-
ctus 8. de con-
suetud. ca. 4. ab-
batem 18. q. 2.
^g ca. in nomine
domi. 23. dist.
^h cap. nullus,
ca. obitum 61.
dist. 1. ca. quæ
sit 18. q. 2. ca. li-
cet 8. q. 1.

De Principatibus delatis per contractus.

CAPVT XVI.

NVENIUNT VR imperia, regna, & principatus, ad in-
star patrimonialium concessa aliquando quemadmodum
nomine dotis cū Faustina vxore habuisse M. Antoninum
colligitur ex Iulio Capitolino in eius vita. cum enim ei
diceretur, vt Faustinam vxorem tanquam adulteram repudiaret, vel
occideret: dixit, Si vxorem dimittamus, reddamus ei dotem.

2. In capitulis pactionis & concordiæ inter Guntrâdum & Chil-
debertum reges, & Brunehildâ reginam viduam, ad Andelaum ha-
bitâ, inter cætera circa dominia & principatus ciuitatum quarûdam
sic pactum, De ciuitatibus verò Burdegala, Lemouica, Cadurco, Beauarna
& Bigorra, quas Gaulesindam germanam domina Brunehildis tam in
dote quàm in Morgaueciba, id est matrimoniali dono, in Franciam venier-
em certum est acquisuisse, ita conuenit, vt Cadurcum ciuitatem
cum terminis & cuncto populo suo, domina Brunehildis de presenti,

in sua proprietate percipiat, reliquas civitates dominus Guntrandus quoad vivat possideat, ita tamen ut post mortem eius in dominium domina Brunchildis & eius heredum revertatur^a.

^a ut refert Gregorius Turonens. ep. lib. 9. historia Fracise c. 20.

^b Vasius in Chron. Hispania circa annum 1260.

^c ut tradit Polydor. Virg. lib. 16. historia Angl.

^d Platina in Celestino 3.

^f Anonius de gestis Francorum lib. 3. c. 35.

^g In l. lex ve- stigali, de pi- gnoribus. P. au- then. res qua- & l. fin. §. fin. autem, C. com- munita de lega.

3 Postquam Sanctius rex Portugalliae, iussu Innocentii 4. Alphonso fratri regno cessit, quod ineptus esset ad eius administratio- nem, Alphonso ducta vxore Beatrice filia Alphonso decimi Castiliae regis, regnum Algarbiorum in dotem accepit, vnde reges Portuga- liae deinceps se ita inscripserunt^b.

4 Eodem etiam fere tempore cum Edoardus filius Henrici 3. regis Anglorum duxisset in vxorem Alconoram Alphosi Castiliae re- gis sororem, pater ei donavit principatum Vualliae: hincque fit vt filius natu maior regis Anglie, dicatur princeps Vualliae^c.

5 Celestinus 3. Sum. pontifex mortuo Tancredo qui occupauerat regnum Siciliae, eduxit ex coenobio monialium Panormo, Costan- tia iam moniale, filiam Rogerij regis Siciliae, & eam nuptui dedit He- rico 6. Friderici Anobarbi filio, & vna in dotem regnum Siciliae^d.

6 Sylofon munificentia Darij, mortuo Polycrate, Samiorum ty- ranno adeptus est tyrannidem^e.

7 Tiberius Constantinus, postquam imperium septem rexit annis, sentiens sibi vltimum diem imminere, ex consilio Sophiae Augustae, Mauricium genere Cappadocem, virum strenuum legit ad imperium, suamque filiam regalibus ornamentis ornata ei tradidit, dicens: Sit tibi imperium cum hac puella concessum, vt ere eo feliciter, in mente habens aequitatem ac iustitiam, praecipua optimi im- peratoris esse insignia^f.

8 Voluit anno Domini 1504. potentissimus rex Hungariae Vladislaus, cum inutilis redditus fuisset ex morbo apoplexiae, filiam vnicam tradendo nepoti regis Romanorum Maximiliani in vxorem; regnum Hungariae regi Romanorum resignare; verum impeditus fuit per magnates Hungariae, qui tantum ei dederunt coadiutorem filium comitis Stephani magni, vt scribit Linturius in appedice ad fasciculum temporum, in anno 1504. Siquidem, quando leges funda- mentales regnorum aduersantur contractibus ineundis, tunc contra- ctus de illis, & alienationes, interduntur principibus, non minus quam possessoribus aliis priuatis, rerum subditarum restitutioni, vel alienarum. Sic enim principes quidam in aliquibus censentur tanquam fructuarij, quandiu vixerint, vt obnoxia bona sint restitu- tioni, & ita resolutio iure eorum resoluatur ius ab illis habentium, vt ratio etiam statuendi in iustitia distribuenda principibus^g, quando videlicet ex lege principes successerunt, vel quando ex lege regni crea- ti sunt, & ita ipsi acceptando vel subeundo principatum, sponte videtur oneribus & conditionibus regni se obligasse, vt non possint iuste si- ne causa eas contemnere, vt qui sponte adiit haereditatem sibi dela- tam, vel ex voluntate testamentaria defuncti, vel ex lege ab intesta- to, censetur se obstringere oneribus & legibus haereditati & succes- sioni impositis, tanquam ex contractu facto cum mortuo, vel lege quae desert successionem quod si princeps praeter illas leges quippiam fecerit, certe tuti non sunt qui cum illis contrahunt, & proinde a suc- cessore

cessore in principatu, vel ab ipsa republica gesta tanquam nulla re- uocantur & retractantur.

9 Quamobrem iudicatum in senatu Parisiensi per Pares Franciae, & executioni demandatum pro Carolo 7. contra pacta inita apud Tri- casses (vulgo Troye en Champagne) per Carolum 6. anno 1420. quibus pactum erat in conventionibus matrimonialibus inter Catherinam eius filiam, & Henricum 5. regem Angliae eius sponsum, vt Anglus rex & eius successores masculi, vocarentur ad regnum Galliae, excluso Ca- rolo 7. Nempe quod hoc peractum esset contra legem Salicam fundamentalem regni, & quae inter alios etiam Francos viguit ne bona de terra Salica, transeant a lancea in colum, & filiae non suc- cedant, nec eorum filij in regno, quia mulier caput & finis suae fami- liae est.

Quo loci admonebo lectores phantastica & stultissima ignoran- tie, ni velis eam dici sacrilegam alicuius secretarij errarij, vocat se *Se- cretaire des finances & historiographe du Roy* qui lib. 4. voluminis quod inscribit *des affaires de France*, negat impudenter legem Salicam re- gni, quam non dicit esse vnam, sed Salicas plures. quamuis, inquit, per manus de ea fides a maioribus ad nos peruenerit. Se ipsum enim mendacij conuincit asserens per manus legem Salicam peruenisse ad reges & ea vsos. Et vltra vt video parum erat ille historiographus versatus in historia, nec legerat leges Salicas quae tamen excussae ab antiquo sunt, inter quas est illa qua reges nostri Gallorum vtuntur, sicut & vtentur alij qui habebant terras liberatas. Nec consequentia valet. Erant, inquit, plures leges Salicae, & non vna, ergo haec non est Salica: non enim dicimus vnam tantum fuisse, sed hanc de successio- ne vnam esse ex pluribus.

Et nimium impudenter ausus homuncio impugnare sua mente legis Salicae in regno vsum, quam tot praelia, tot pactiones, tot sena- tulconsulta, & iudicia probarunt, de quibus nos egimus alibi^a; idque pluribus & iudiciis & controuersis relatis. Oportuerat hunc nouum historiographum, saltem vel vnum suae & Anglica opinionis testem historiographum citasse, & miror cur se ausus fuerit inscribere hi- storiographum Franciae, contra legem regni scribendo, quemad- modum & impudentius asserit barbaram fuisse legem, qua excludan- tur foeminae a successione regnorum. Nam non legit, saltem non re- miniscebatur, quod in regno Iudae aut Israel nulla foemina impera- uit, excepta Athalia quae tyrannice per septem annos, occiso semine regio, occupauerat regnum Israel. certe vel ignorauit vel omnino impius dicendus, qui legem Dei vocat barbaram. nec inuenimus vn- quam in libris Iudicum & Regum, & Paralipomenon, aliquam mu- lierem Dei iussu vel alio modo imperasse. Et iudicauit quidem pro- phetissa Debora filios Israel, sed nec illa dux fuit contra Sisa- ram: sed ex iussu Dei electus Barac in ducem^b. Iste legem barbaram dixit quam iustis rationibus populi prudentiores, sanctissimam du- xerunt, vt alibi doceo de principatu foeminarum: constat etiam hoc ius esse priscum & iustis rationibus sancitum feudorum^c.

Siquid hic pseudohistoriographus de suis temporibus scripisset, c. 12.

HH j

^a lib. 45. syn- tagmatis c. 4. nu- mero 8. & seq.

^b Iudic. c. 4.

^c de quibus nos lib. 6. syn- tagm. c. 12.

& se vidisse testaretur, quippiam forsan ei fidem quidam adhibere possent qui eum non cognouissent: sed quia innititur propriae opinioni sine auctore, & contra auctoritatem eorum qui antiquissimi sunt, & proximiores fuerunt temporibus institutionis regni, certè ridiculus est omnino his qui in historiis antiquis versati sunt, & qui norunt Francorum leges & instituta apud quos hæc lex priuatim & publicè seruata fuit, ne filia succedant in terra Salica, extant & leges excusæ eius nominis Salicæ ex quibus illa poterat à nostro condito historiographo saltem legi^b, nec ille putare debebat, illas suppositas fuisse, cum principes præstantissimi Carolus Magnus, Ludouicus, & alij eandem emendauerint & confirmauerint. Sunt & testes de hac lege Salica non Galli vt confingere eam arbitremur, sed Germani qui proximi fuerunt Francis orientalibus quibus subacta Gallia, vt Sigibertus Gemblacensis, in Chronico anni 422. Otto Frisingensis, Iohannes Tritemmius Abbas, Conradus Peutingerus, Paulus Volzius, quorum verba refert Iacobus Spiegel Salestadiensis, in lexico iuris in dictione *Salicam*.

^a & de hac nos quedam tradi dimulsi. i. præ-ludior. optimi iurifcon. ca. 10. & II. ^b de qua & nos prædict. li. 45. Syntag. ca. 4. num. 7.

De inuasis principibus per vim illegitimè, Et de ambitione regnandi eiusque malis.

CAPVT XVII.

MAGNANIMITAS magnos honores, sed sicut oportet, expetere suadet: at ambitiosus in appetitione hac excedit, plus nec eo modo quod oportet expetens, vt ait Aristotel^c. affinesque videri magnanimis ambitiosos rursus idem^d aperte docet, sed nihilominus in eo maximè differre, quòd magnanimi, sine vitio sint, & ratione gradus & potestatis in quibus constituti sunt, excellent bono aliquo, cum re vera solus bonus honorandus sit, & multo magis si illi diuitiæ, aut dignitas, aut potestas detur. Qui autem sine virtute huiusmodi bona possident: neque meritò magnis honoribus dignos se esse arbitrantur, neque rectè magnanimi dicuntur: quippe cum hæc absque integra atque absoluta virtute esse non possint: sed contemptores contumeliosi, atque huiusmodi vitiis præditi efficiuntur. Non facilè enim fit vt sine virtute, consonè ac moderatè, rerum successus prosperos quispiam ferat. Dum igitur hi ferre prosperam fortunam nequeunt, putantque se alios excellere, omnes alios despiciunt: ipsi verò agunt quodcunque fortè inciderit: imitantur enim magnanimum, licet tales minimè sint, atque id faciunt in quibus possunt. Quæ enim ex virtute sunt, ea non agunt, sed contemnunt alios.

^e lib. 2. magn. mora. ad Ni. co. c. 7. ^d lib. 4. c. 3.

² Vana illa honorum cupiditas quæ immeritam sibi adiici desiderat gloriam, tam potens est, tamque ferox, vt reddat hominem sapie suæ salutis immemorem ad tentandum quæ ferè impossibilia facta habentur, nec pareat religionibus proximitatis, aut iuri diuino aut humano: & vt dicebat Euripides in Phœnissis, & Iulius Cæsar, teste Suetonio in Iulio c. 30. & Cicero 3. officio.

est per 20

*ἵππερ γὰρ ἀδίκων ἤδη, τυραννίδος πύλας
καλλίστην ἀδικεῖν, τ' ἄλλα δ' εὐσεβῆν χεῖραν.*

Quos versus sic ipse Iulius conuertit.

*Nam si violandum est ius imperij gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.*

Refert Plutarchus in Demetrio, successores regnorum post mortem Alexandri magni omnes parricidas, & incestis libidinibus infames fuisse: & inter illos axiomatis loco habitum, *Fratrum cedes ad securitatem regni esse*. Extra vnam Antigoni domum, in qua, nullus præter Philippum Macedoniae regem, qui Demetrium filium sustulit, cognato sanguine manus polluit.

³ Certè vox verè ferina, si ius violandum sit imperij causa, vel regnandi, violandum. vox rursus inimica humane societati, qua utebatur Lyfander, pueros, taxillis, homines iureiurando fallendos: & vbi leonina pellis non sufficit, ibi esse affluendam vulpinam^a. Cupiditate honorum temere rapti, nec humanis, nec diuinis parcunt legibus, imò, nec sibi, nec filiis, nec proximis, multo minus extraneis siue iure, siue iniuria, siue ex suspicione, quos sibi obtaturos implende ambitioni existimauerint, eos tollere omni studio satagunt, viam sibi per scelera detestabilia, ad statum nihilominus innocentissimum principatus, ferro, igne & immanitate facientes.

² Vt referunt Plutarch. & Emil. Prob. in eius vita.

⁴ Sic meminit Herod. lib. 1. Astyagem auum Cyri regis Persarum, voluisse & iussisse necari hunc Cyrum nepotem ex filia Mandane, metuens ne post illum succederet iuxta vaticinia suorum somniorum.

⁵ Voluit id ipsum agere Amulius, oppresso fratre Numitore, & filios filia Numitoris tradidit exponendos & trucidandos, ne in eos paternum Numitoris rescideret imperium^b.

^b Linius in 1. Iustinus 43.

⁶ Herodes alienigena à gente Iudæorum, ideo regni incapax: vt tutius in tyrannide vsurpata imperaret, socrum, socerū, atque filiam, vxorem suam, & duos ex ea susceptos liberos & Aristobulum interemit: Zanedrim ex domo David deleuit. Tum & Salomen sororem suam, & virum eius, de tribu Iuda, itémque proprium filium quem ex vxore eiusdem tribus susceperat, interfecit, quòd diceretur iam in lege promissus Christus natus. Philo Iudæus in Breviario De temporibus.

Quamobrem Augustus, sicut scribit Macrob. 2. saturnaliorū, cum audisset inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit^c interfici, filium quoque eius occisum, ait, *Melius esse porcum Herodis quam filium*. Abstinebant enim à porcis Iudæi, & ita non occidebant.

^c M. asthei c. 2.

⁷ Quemadmodum & Domitianus, longo post tempore, veritus regnū Christi terrenum, eos qui de genere essent Dauidis, iussit cōquiri & necari. Euseb. lib. 3. c. 19. valde enim erat regnandi cupidus, ex quo non cessauit fratri Tito Vespasiano clam insidias struere palamque, quoad correptū graui valetudine, prius quàm planè efflaret animam, pro mortuo deferri & sepeliri iussit. Suetonius in Domitiano cap. 2.

8 Artabanus præfectus Xerxis regis Persarum, in spem regni adductus, Xerxem aggressus, ad quem iure amicitiae semper ei patebat aditus, domi trucidavit, & postea ut filios eius tollerent, finxit apud Artoxerxem filium Xerxis, à Dario fratre & filio quoque Xerxis, quò maturius regno potiretur, fuisse necatum, & impulit ut fratrem trucidaret, sed cum adhuc decreuisset & Artoxerxem tollere, is detecto consilio & prodicione, collecto exercitu, Artabanum meritò cum filiis trucidavit, & ita crudelitatis & perfidiae poenas luit, & regni quod ambiebat spe priuatus vnà est^a.

^a Justin. lib. 3.

9 Otho Syluius, nullum officij aut ambitionis genus in quenquam omisit ut fauorem sibi demeretur, & sollicitaret etiam custodias excubantes principis viuentis Galbae, & cum dolo non potuisset peruenire ad imperium, per apertas insidias Galbam necari & trucidari fecit. Sed non diu imperio potitus, neque plusquam nonaginta quinque diebus à Vitellianis oppressus, se ipsum interimens, ut scribit Suetonius Tranquillus in Othone c. 4. 5. 6. & 11.

10 Agathocles qui prioris Dionysij magnitudine successit ad regni maiestatem, ex humili & sordido genere peruenit, infamis ex pueritia & stupris, patre figulo natus, Siciliae tyrannidem occupauit dolis, crudelissimis prodicionibus, de quibus scribit Iustinus libro 22.

11 Extincto in Sicilia Dionysio tyranno seniore, filium maximum natu eius Dionysium in locum eius milites posuerunt maturam aetatem eius sequuti, & quod firmiter regnum futurum esset, si penes vnum remanisset, quam si portionibus inter plures filios diuideretur, sed ipse Dionysius, fauore prius popularium sibi conciliato, & cognatos & fratres sustulit, ne confortium regni aliquando haberent, & in suos prius tyrannidem quam in extraneos auspicatus est. sed ille tandem & regno pulsus, & in priuatam vitam Corinthi

^b Justin. lib. 21. redactus^b.

12 Postremus omnium regum Romanorum Tarquinius fuit, cui cognomen superbi ex moribus datum. hic regnum autum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit quam expectare: immisitque in eum percussoribus, scelere partam potestatem, non melius egit quam acquisierat: nec filij eius meliores, proinde ex libidine eorum, & sceleribus eius, iuste ei & posteris regnum abrogatum est. Lu. Florus lib. 1. rerum Romanarum.

13 Demetrius Soter contra ius gentium mortuo Antiocho fratre, primogenito relicto filio pupillo, curauit filium necari ut regnaret, verum ab alio tyranno paulo post, qui se filium Antiochi diceret, nomine Alexandro ex consensu populi supposito, victus & necatus est^d.

^c Justin. lib. 34.

^d idem lib. 35.

14 Ptolemæus *νεπαινος* cum totum Macedoniae regnum occupasset, pulso Antigono; ut Arsinoen sororem suam deciperet & filios eius vita priuaret, & Cassandriae urbis possessione, & sibi regnum illorum firmaret quod occupauerat: finxit se amore eius detineri, & ducere in matrimonium velle: atque eo pretextu, in eo nuptiarum conuiuio filios eius trucidari iussit, verum non multo post à Gallis in præ-

in praelio cum suis victus, ei caput amputatum est^a.

^a Justin. lib. 24.

15 Sed quid omittimus Alexandrum eius antecessorem cognomine magnum, qui ambitione supra omnes reges excelluit, & paucis annis inani illa mundi gloriola potitus est, & qui post eius mortem, quae multis cladibus comparauerat, multis tyrannibus deuoranda & dissipanda reliquit? Is enim proficiscens ad bellum Persicum, ut scribit^b, omnes noueræ suæ cognatos, quos Philippus pater in excelsiorem dignitatem prouehens, imperiis præfecerat, interfecit: neque suis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis procul se agente, in Macedonia remaneret: & reges stipendiarios cõspectioris ingenij, ad cõmilitium secum traxit, seniores ad tutelam regni reliquit.

^b idem Justin. lib. 11.

16 Scribit Luc. Florus^c, motum concitatū in Syria, quod Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium interemisset, multum indignata, quod occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpisset.

^c lib. 60. epist. Liuq.

17 Non omittamque narrat Plato^d, de Archelao Perdiccae filio, qui imperauit Macedonibus. Is, n. ex ancilla Alcetæ Perdiccae fratris natus est, & ideo regnum occupauit quod ad eum non pertinebat, sed ipso iure Alcetæ seruus erat: occupauit autem iniuriis commissis & cadibus primum in ipsum Alcetam. Nam primo hunc ipsum dominum patruumque suum Alcetam accersitum ad se, quasi regnum quod Perdiccae abstulerat redditurus, conuiuio vinoque grauatum, ipsumque & ipsius filium Alexandrum Patrualem aequalémque suum, coniectos in plaustrum, nocteque asportatos trucidauit atque deleuit, & paulo post fratrem suum legitimum Perdiccae filium patrum annorum septem, ad quem regnum pertinebat, in puteum precipitem dedit, & suffocauit.

^d in Gorgia.

18 Polycrates, Aeacis filius, Samum insulam armis occupatam, cum Pantagnoto & Silosontæ fratribus primò tenuit: mox vno interfecto, altero in exilium acto, solus tyrannidem tenuit, verum non multo prius quam Cambyses Persarum rex periit, ab Orceote Lydiae præfecto fraude captus, & cruci affixus est^e.

^e Herodo. lib. 3.

19 C. Marij & L. Syllæ Triumuirorum; postea Augusti, Lepidi, & M. Antonij dissensiones regnandi causa, in horrendam carnificinam optimorum vtriusque factionis ciuium eruperunt, ut notat Appian. Cicero, & Florus.

20 Ardyæus, Pamphyliae tyrannus versutissimus, patrem senio confectum, & fratrem natu maiorem, interfecit. Plato libro 10. de republica.

Eucratides Bactrianorum rex potentissimus, cum filium suum socium regno asciuisset, ab eodem ex insidiis miserè, dum post Demetrium fugatum Indiàmque subactam, domum rediret, trucidatus est: nec vllam aliam ob causam, quam ut post interfectum patrem solus imperaret^f.

^f Alex. ab Alex. lib. 2. c. 6.

21 Victoricus Hispaniae rex, Luybam antecessorè in regno insidiis interemit, ut regnum obtineret. Sed eo septem potitus annis,

eadem mortis genere periit. Ritus Neapolita. lib. i. regum Hispaniæ.

22 Refert & eodem libro, Theodoricum 2. Visigothorum regem in Hispaniâ, vna cum fratre Friderico, Thorismundum fratrem iugulasse, vt regnum acciperet: tandem & illum, à suis fratribus iugulatum.

23 Cum omnia Crassus permisisset apud Parthos Andromacho Carpeno, mox à Parthis fuit proditus & interfectus: verum neque Andromachus ipse, impunitatem postea à sup. demone est consecutus, nam cum eius proditoris præmium accepisset, vt patriæ suæ esset tyrannus, ob eandem crudelitatemque qua in omnes utebatur, vna cum ipsa domo à Carpenis fuit combustus^a.

^a vt narrat Athenæus lib. 6. de symposiis c. 6.

23 Irrepit & imperandi libido cum pari, imò maiori interdum crudelitate in mulierum corda referam quædam exempla prout subibunt memoriam.

Fuit summa Laodices in ea re ambitio & impietas, quæ ex sex filiis quos ex rege Ariarathæ suscepit, timens ne non diuturna regni administratione adultis quibusdam potiretur, quinque parricidasi veneno sustulit: vnum tantum paruulum sceleri matris, cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices solus regno potitus est. & ipsa propter eius crudelitatem iustas penas pendit, & à populo necata est, vt testatur Iustinus ex Trogo lib. 37.

24 Athalia mater Ochozias regis Iuda, videns mortuum filium suum, occidit omnes filios regum, vt ipsa regnaret, excepto Ioa qui absconditus fuit clam à sorore, atque ita regnavit septem annis, sed postea ipsa necata, & regnum restitutum Ioa^b.

^b 4. Regum c. 11.

25 Deceuerat Euridices vxor Amynthæ regis Macedonum, occidendum virum, regnumque adultero tradendum. occidit & postea Alexandrum filium, sed filia pellicatum matris & adulerium & concilium in perniciem generis conceptum, detexit^c.

^c Iustinus li. 7.

26 Brunehildis vxor Sigeberti regis, vt post mortem mariti regeret regnum Galliarum, decem reges Galliarum, partim consilio, partim manu aut veneficio extinxit: verum tandem meritis scelerum & parricidiorum luit penas, & indomiti equi caudæ per crines & brachia alligata, per aspera, sentes, rupesve ab equo concitato tracta, calcibus cerebro disperso, per membra quoque dissipata est exsententia comitorum Francorum communi sub Clotario rege^d.

^d Aymo. lib. 4. de gestis Francorum c. 1. e lib. historie Boemice c. 7.

27 Refert Aeneas Syluius^e, mulieres Boemias principatum Boemiæ mox Amazonum non diu erat obtinuisse potenter per septem annos, multos interim viros iuvenesque aggressas, passim trucidasse, nec aliter pugnasse quam si mulieres viri animos; viri vero muliebres induissent.

28 Tullia Serui Tullij filia, impiissima femina: vt Tarquinio Superbo nuberet & regnum sibi pararet Romanorum; maritum Tarquinij fratrem, & sororem suam eiusdem vxorem, necari curauit. Et postea Seruium Tullium patrem fugientem, supra cuius iacentis vulneribus fauciatum cadauer præteruehens carpento, infestis fu-

riis

riis agitata, & muliebri spiritu inflata, incedere non dubitauit^a.

^a vt scribitur Livius in 1. & Florus.

29 Cleopatra, ex his quæ in Agypto vetustiore memoria reginæ nomen tulerunt, matrem thoro expulit, filias viduas fecit, fratrem cui debebatur regni successio veneno sustulit, agætæ quindecimum annum, deinde sororem suam Arsinoen Ephesi in templo supplicem, per Antonium interfecit. alterno fratrum matrimonio virilis stirpis vnum in exilium egit, alterum interficere conata est, cui tamen postea suorum scelerum debitas exoluit penas, post mala propemodum infinita^b.

^b Iosephus 15. antiquita. c. 4. c libro 5.

30 Scribit Dubravius^c Drahomiram Lucensem, quæ Vratislao Boemorum principi nupserat, post mortem mariti imperium vsurpasse, quamvis ex eo matrimonio haberet duos filios, Venceflaum & Boleslao: & cum Boemi principatum propter eius tyrannidem detulissent Venceflao, eam Ludmillam sanctissimam feminam auam Venceflai per sicarios in templo strangulasse, & Venceflaum trucidasse in templo, & sacerdotes extra Pragam occidisse. Cæterum biennio post, eò loci quo adhuc insepulta iacebant ossa sacerdotum, terram sua sponte dehiscentem, Drahomiram vna cum carru, & qui simul vehebantur, absorbuisse.

31 Ambitio illa regnandi & plures nationes immeritis vastauit & perdidit ipsosque tandem ambitiosos periculo vitæ inuoluit.

Neque enim belli potestas principibus à Deo concessa est, ad implendam ambitionem aut saturandam insatiabilem habendi libidinem, sed ad defendendum populum sibi commissum, ad propellendas ab eius finibus iniurias, ad vindicandas illatas, non propagandi illicitis artibus, sed conseruandi principatus data iis qui præfunt facultas. In quo miror Africani sapientiam quæ Christiana videtur propemodum. Is enim, refert Valerius Maximus^d, censor existens, cum iustrum conderet, inque solito fieri sacrificio scriba ex publicis tabulis solempne ei præfationis carmen præiret, quò dii immortales, vt populi Romani res meliores amplioresque facerent, rogabantur. Satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt, itaque precor vt eas perpetuò incolumes seruent, ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iussit. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romano imperio petendum fuisse, cum intra septimum lapidem triumphum quærebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem possidenti, vt audium esset vltra quicquam petere: ita abundè scilicet si nihil ex eo quod haberet amitteret.

^d libro 4. c. 1.

32 Inter laudes Agefilai & regni Lacedæmoniorum, Plutarchus in eius vita causam cur diu regnauerint reges in Spartha, contemptum ambitionis ponit. Illud quoque, inquit, haud est silentio prætereundum, quod ad communem & patriæ & sui generis laudè pertinet: nempe quod nunquam ciuili corum prædecessorū Archefilai regnum excidere cõata sit, ideo quod ipsos honore anteferri cæteris inuidia torqueretur: nec ipsi reges maiora vnquã affectauerunt, quam ab initio regni sui possedissent. Quocirca cum nullam adhuc gubernandi rationem cognouerimus, neque popularè, neque paucorum potestatem,

HH iiii

neque tyrannidem, neque regiam dignitatem, quæ stabilis & absque ulla interruptione perseverauerat: hoc tamen solum regnum assidue successivèque durare cernimus.

33 Qui ambitione regnandi vicinos inuadunt, nec ulla iusta causa bellum mouent, sæpe dum aliena sectantur propria amittunt, ut accidit Vladislao Polonorum regi, qui ab vxore impulsus ad priuandos regno Bleislaum Crispum, Mecislaum & Henricum, fratres, regno proprio exutus, victus, & in Germania exul contabuit. Vt scribit Cromerus lib. 6.

34 Tyranni sæpe excitantur, qui orbem excurrant, vastent, & omnia sacra & prophana conculcent, Dei occulto iudicio: vel eo vindicante humana prætermo dum excrementa flagitia, sunt isti flagella, fulgura, pestes societatis humanæ, carnifices sceleratorum, castigationes delinquentium. Et ab istis si exquiras quid rei sit, cur ita populentur, sciant, vrbes inuadant, diruant, regna quærant: nihil aliud inuenies in cordibus illorum sculptum, præter inflatam imperandi & regnandi cupiditatem & ambitionem. lacescunt enim non repugnantes, non iniuriantes alienos, pacificos, ut possint dicere se imperare, cum verius mereantur carnificum tyrannorum & pestium, ut dixi, humanæ societatis titulos.

De occupata tyrannide per Dolum.

CAP. XVIII.

DOLO & fraude plures ad dignitatem principatus perueniunt, ad quam legitimè peruenire non potuissent: & quibusdam aliquandiu fortuna arrisit, aliquibus detrimento summo fuit, ut detectis etiam dolis vnà cum principatu vitam deposuerunt. Adferam primo loco eorum exempla qui se aliorum nomine & suppositione personæ eo peruenierunt, ut tales quales se dicerent crederentur, & illorum nomine principatum acceperunt. Initium exemplis antiquissima erit Semiramis, quæ post mortem Nini mariti relicto filio: nondum ad imperandum ætatis maturæ, non est ausa filio imperium tradere puero adhuc, nec ipsa palam imperium tractare, tot & tantis gentibus vix patienter vni viro nedum scemina parituris. Quamobrem simulauit se pro vxore Nini filium: pro scemina, puerum. Nam & statura virique mediocri, & vox pariter gracilis, signa formæ, lineamentorum æqualitas matris ac filio similis. Ita mentita vestitu sumptu, virum, per quadraginta duos annos imperauit sub nomine Nini Aethiopiæ regno adiecit Assyriorum, Indiæ bellum intulit, multaque alia præstantissima gessit, donec postremo loco concubitus filij petens, ab eo interfecta est.

a Justinus ex Trogo lib. 3.

2 Postquam Cyrus filius Cambyses rex Persarum, iussisset necari fratrem suum Smerdin seu Mergidem, veritus ne sibi succederet, & Cambyse etiam diuino iudicio mortuo, Magus quidam

dam fratrem suum & nomine & similitudine corporis ferè per omnia similem Mergido necato, pro Mergide Cyri filio & fratre Cambysis subiicit: isque receptus tanquam verus Smerdis, regno potitus est, & rex à populo salutatus. Verum octauo mense postea, quis nam esset detectus, obruncatus est. Herodotus in 3. Iustinus ex Trogo in 1.

3 Archelaus se finxit filium regis Mithridatis, idque persuasit Ptolomeo regi Ægypti ut etiam ei dederit in vxorem filiam, & deinde effecit illum suum successorem in regno Ægypti. Diu tamen hoc regno potitus non est malis artibus quæsito; nam prælio à Gabinio superatus & occisus fuit, ut refert Baptista Fulgosius lib. 9. doctorum & factorum memorabilium.

4 Refert Suetonius^a suo tempore post mortem Neronis exitisse conditionis incertæ hominem qui se Neronem esse iactaret, tamque fauorabile fuisse eius nomen apud Parthos ut vehementer fuerit ad iutus, & vix Romanis redditus: tandem tamen à Othone supplicio affectus, ut ait Xiphylinus ex Dione in Othone.

a in Nerone c. f.

5 Apud Francos fuit quidam supposititius pseudofrater Guntranni regis vel Clotarij regis filius dictus Gudoaldus, qui & pro vero fratre in regem receptus à militibus, ut ait Aymonius^b, tandem tamen derelictus à suis, in manus Guntrandi incidit, & sublatus est, ut idem refert^c.

b lib. 3. de gestis Francorū c. 61.

6 Fuit alius qui se Drusum diceret, ab vrbibus per Ioriam & Greciam acceptus, & in Syriam pergens, captus Tyberio plectendus missus est^d.

d Dio Cassius lib. 58. histo.

7 Sub eodem Tyberio Clemens quidam Agrippam interfectum se simulauit, cum ei forma accederet, atque multas seditiones excitauit quasi imperium aui recuperaturus: tandem tamen captus & punitus^e.

e Dio Cassius lib. 57 f. lib. 35.

8 Meminit Iustinus^f in odiu Demetrii Sotheris dicti, qui usurpauerat regnu Antiochenfes, qui primi defecerat, adiuuatib. & Ptolomeo regi Ægypti & Attalo rege Asiæ, & Ariarethe rege Cappadociæ, bello à Demetrio lacescitis, subornasse Prompalum quædam, fortis extreme iuuenem, qui regnum velut paternum armis repeterent, & ne quid contumeliæ deesset, nomen ei Alexandri indidisse, & genitum ab Antiocho rege dictum. Et Alexandrum, admirabili varietate reru pristinarum sordium oblitu, totius fermè orientis viribus succinctu, bellum Demetrio intulisse, vicisse & regno spoliasse & vitam paulo post, cum Alexandro inter greges scortorum desidia & luxuria, abuteretur potestate, oblitus suæ fortunæ, cum in regia auxiliantibus Cretensibus se eorum se viuere putaret, a Demetrii filio puberi facto, nomine quoque Demetrio, adiuuantibus rursus Antiochenfis prælio inuaditur, & non minori impetu fortunæ defertus quam elatus interfectus est, victus prælio, sicque pœnas dedit Demetrio quem occiderat & Antiocho, cuius mentitus erat originem.

9 Plures vsi hac impostura & simulato nomine è genere, proximæque existente vel decipiente similitudine, nisi sunt, non tantum

in priuatis, sed etiam in publicis rebus genus proprium mentis: sed cum suo ipsorum tandem damno, ut liquet ex Valerio Maximo lib. 9. cap. 1.

Ita extitit Sidonius quidam patria, similis facie, statura & voce, Alexandro filio Herodis Antipæ, qui cum necatus erat, qui se pro eo insinuauit, dicens euasisse e manibus eorum qui eum occidendi mandata habuerant. Tantumque valuit accommodata fictio, ut inter Iudæos iam tanquam verus Alexander filius Herodis Antipæ, pro rege haberetur: utque illum non puduerit venire Romam, petiturus ab Augusto partem regni paterni, ibique exceptus fuit à Iudæis qui Romæ erant cum apparatu Regio. Cæterum Augustus suspicatus dolum inesse, tandem ab eo extorsit suppositionem & veritatem rei, quam ipse ei confessus est, & proinde regno hoc exutus in triremes damnatus, & qui eius fraudis architector fuerat, morti ad dictus fuit. Ut recenset Iosephus libro 17. antiquitatum Iudaicarum cap. 18.

10 Cùm Andronicus Iunior Græcorum imperator, moriturus circa annum 1344. reliquisset filio suo Caloiohanni Palæologo nato 12. annorum tutorem Iohannem Cantacuzenum: is omisso tutoris nomine, non pro tutore sed pro vero imperatore gessit: at post ibi annū, inde armis à Palæologo deiectus, ut scribunt Laonicus Ghalcondylas lib. 1. de reb. Turci. & Nicephorus Gregoras lib. 11. Antea etiam Alexius Iunior Manuelis Cōneni filius, imperator, tutore sibi dato testamēto patris Andronico Cōneno cognato, libidine regnandi necatus, cū proceribus multis. Sic à Theodosio relictis duob. adhuc pueris filiis, Archadio & Honorio, Stilico cui mandata erat occidentalis imperij cura & tutela, pēdente minori etate filiorū, oblitus affinitatis (quia erat socer Honorij) & immemor collatorū à Theodosio sibi beneficiorum, regnum filio Eucherio affectās, ingētia reipublice attulit mala: & sæpe cū delere barbaros, fuit eos: tandē tamen cū Eucherio & suis cōiurationibus, trucidatus fuit iussu Honorij. Sic mortuo Edoardo 4. Anglorū rege, relicto filio Edoardo: Richardus frater Edoardi 4. Glocestriensis dux, filio Edoardi datus à patre tutor, interfectis optimis quibuscunque, cum Rodolpho Shao Theologo egit, ut is in concione populum doceret, Edoardum non fuisse ex Richardo Eboracensi duce natum, sed ex quodam alio, qui matris Cæcilie ante nuptias, notitiam furtim habuisset. At neminem posse dubitare quin Richardus foret verus ducis filius isq; primogenitus, qui iure regnum patri debitum possidere deberet. Quare illa falsa persuasione stipatus iam armata manu inaugurari se fecit, tyrānicè regem, Londini anno 1484. & postea Eboracum profectus, nepotes in carcere necari curauit: verum postquam biennio obtinisset tyrannidem, omnibus inuisus ab Henrico 7. vita pariter & regno exutus est.

a Ut scribit Paulus Diaconus lib. 13. de gestis Romanorū.

b Polyd. Virgilius lib. 25. historia Anglica.

c Herod. in 7.

Sic Gelon antea Satelles Hippocratis Gelorum in Sicilia tyranni, post mortem eius datus tutor Euclidi & Cleandro eius filiis, illis cæcis imperium occupauit.

11 Euc-

11 Lucius Hyperbolus Atheniensis post Cleonis potentiam ad principatum sua verfusia, cū prius areas lucernas faceret: sed è republica eiectus propter improbitatem, Samūmque profectus, culeo infusus in mare deiectus est inimicorū insidiis. Gyrald. Dialogo 5. historiz poetica.

12 Guilimerus, Genserici quondam regis nepos, cū regni hæreditatem viuente Hilderico rege, immatura ac insana cupidine deuorasset, Hildericū accusauit apud Vandalos, quòd prodicione Vandalos Iustiniano subiicere conaretur, & excitata seditione comprehendendi illum carcerēque concludi & se substitui ut gradu proximum curauit. Sed hoc ipsum illi vitam, & mox Vandalis imperium, in Africa abstulit. Siquidem Iustinianus ea de re commotus, ruptis fœderibus cum Genserico antea initis, per Beliffariū Vandalos vicit & captum Guilimerum habuit.

a Sigonius lib. 17. imperio occidenta.

b in lib. 6. variarum lectio- num c. 17.

Admiranda astutia mulieris Semiramidis ad vsurpandum regnū, si quidem vera sunt quæ M. Antonius Muretus se testatur in Græcorum commentariis cuius verba hæc sunt^b, aiunt, inquit, eam initio vernæ cuiusdam regij ancillam ac concubinam fuisse. In quam cū aliquando incidisset Ninus, forma ipsius & lepore captus, amare cepit. Obscure regi mulier, ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit, ut nihil esset tantum, quod aut à rege petere non aude- ret Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cū aliquando iniicisset in sermone, teneri se magno cuiusdā rei desiderio: rexque eam, quicquid tandem illud esset apertè ac liberè proferri iussisset: cuperem, inquit, hoc mihi à te tribui, ut vnū modò diem federe mihi liceret in solio tuo, & ius dicere: ut quæ omnes toto illo die quæ admodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent: Risit rex & quod petebatur concessit. Nec mora, edicitur ut certo quodam die omnes Semiramidis dicto audientes sint; ita regi placere eam illo die, regio imperio ac potestate præesse omnibus. vbi ille aduenit dies, mulier regio cultu in solio assedit: fit concursus maximus. Illa de principio expernendi causa, quædam haud magni momenti imperat, vbi serio omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, iubet Satellitibus ac stipatoribus corporis regij, ut regem ipsum comprehendant, comprehendatur. ut vinciant, vincitur. ut interficiant, interficitur. Ita imperium ex diurno diuturnum efficitur. hæc est quæ Babylonem muris lateritiis cinxit, cuius horti illi pensiles tantam admirationem habuerunt: quæ cum equo concubuisse dicitur: quæ postremo cū filij sui concubitum petiisset, ab eo trucidata memoratur. Hæc Muretus. addit Sabellicus^c, alios scripsisse quinque dies eam imperasse, adeoque se obsequio & munificentia Assyriorum primoribus insinuasse, ut viro in custodiam coniecto bona omnium venia in regno preseruarit. A qua tamen historia Iustinus & alij Latini abstinent, non ita regnum vsurpasse, sed mentita habitu virili eam primū pro filio cui similis erat, regnasse tradunt, postea verò palam. verū fides sit penes authores, recensuisse nobis vtramque sententiam sufficit.

c lib. Enneadis 5.

^a ex Cromero
lib. 2. & Ga-
guino in vitis
Polonorum.

13 Dolo occupauerat regnū Poloniæ quidam Lescus nomine, nō minus cōposito, quā eo quo Darius regnū Persarū inuaserat. verūm dolo detecto, hic Lescus pro regno mortem sibi comparauit, eius rei narratio digna quæ recenseatur ^a. Lescus enim primo eius nominis rege Polonorum sine liberis mortuo, & multis procerum principatum ambientibus, placuit in dicto ad certam diem masculorum equorum cursu, qui primus ad metam peruenisset, princeps & dominus esset totius Poloniæ: fixaque est meta apud Prandiucum amnem in aperta planitie ad Septentrionalem plagam Cracouiæ. Inter proceres competitors, fuit vnus Lescus nomine, cū stadium vafro consilio stratis clam ferreis in sabulo exagonis siue stylis cæcis, quibus currentium equorum pedes læderentur, impediisset, ipse obliquo & minimo impedito tramite primus ad metam peruenit. Munierat etiam ipse equi sui calces soleis ferreis, ne offenderet in stylis, si fortè currens impetu in eos incideret: cū omnes omnium aliorum equi de more illius temporis, soleas ferreas nullas haberent. Atque rei prorsus ignaris & miraculo attonitis omnibus, Lescus oblatus est principatus verūm techna & dolo aperientibus statim conscriptus & necatus fuit.

^b ut ait Pau-
lus Iouius in
Galeacis.

14 Fuit quidam Iohannes Vicētius monachus Bononiæ, qui de se opinionem in animis hominum confirmauerat, vt cum Deo colloqui crederetur, & suscitare mortuos, vnde principatum & tyrannidem Bononiensis ciuitatis per annum tenuit. Fulgofus libro primo cap. i. vt & Iacobus Bussularius monachus alius, concionibus Ticiniensem populum circumducens, miseræ vr̄bis tandem tyrannus crudelis euasit: donec Galeacius 2. Vicecomes, vr̄be domita cum cœpit ^b.

Narrat Iosephus de crudelitate Alexandræ viduæ Aristobuli cū regnum à marito relictum est, quomodo Phariseorum religione nimium decepta, ad nutum eorum se tantum ministram voluntatis eorum in regno præbuerit vt tyrannide illorum tacita, perderentur & honorarentur quos ipsi statuisent.

Testantur Germanorum tumultus, & nostræ Galliæ sediones & bella plusquam ciuilia, quot infinita propemodum, & quæ describi non possint sine lacrymis mala acciderint, ob quorundam concionatorum rabiofas & turbulentas declamationes, quorum alij se ministros dixerunt Euangelicos, alij verò Catholicæ religionis zelatores, & synceros prædicatores: vtrique enim mentes hominum ita concitarunt, & perturbarunt, vt ad arma crudelissima concursus factus, nec etiam post longum tempus quiescere aut pacem impetrare potuerit. abusi sunt quidam his, veluti antiqui oratoribus & Rhetoribus & dolose prætextu religionis, vt alibi docemus, susdeorsumque omnia confundentes, vt interim turbatis populis, vt in turbato lacu anguilla sibi prædam parare possent. doli enim sunt per se valde odiosi inter probos: sed eò etiam magis, quò exitum habent crudeliorem, & quo magis Dei abutuntur nomine, vt nihil aliud certiùs sperandum illis quàm æterna condemnatio, & in hoc seculo in se

in se vel suis posteris, exemplaris diuina vindicta. Scriptum enim est, *Non accipies nomen Dei tui in vanum* ^a. *Virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus* ^b, & *vir sanguinum & dolosus, non dimidiabunt dies suos, vt idem Dauid cecinit* ^c. *Et filio doloso, vel doloso, nihil erit boni*. Vt ait Salomon ^d.

15 Sunt ambitiosi quidam, qui cuperent quidem sine sanguine potiri dignitate, aut imperio desiderato, verūm cū plura obstitent, & post cœptam rem, resiliendi honestè non detur facultas, delectis clandestinis factionibus, quas per dolos perfici putauerunt: necessarium habent, vel occumbere, vel auxilio crudelitatis & impietatis cœpta persequi. Et proinde ambitio regnandi, quantumuis dolosè se insinuet: aut ab initio tyrannicam auspicatur crudeliter administrationem, aut per crudelia, simulata amici prius, possessionem postea tuetur: aut nondum assequutam, persequitur cum perniciæ semper reipublicæ cuius desideratur principatum.

16 Clearchus Heracleota, cū tyrannidem decreuisset vsurpare Heracleotarum, nec tamen tutum haberet locum quo se defenderet, constituit vt mercenarij clam exirent, raperent, iniuriam inferrent, vulnerarent, quod ciues ægrè ferentes Clearchi auxilium implorauerunt, qui respondit cohiberi non posse, nisi ij mœnibus circumdati essent. Permittentibus autem Heracleotis, locum ciuitatis muniuit, arce facta, qua postea, non ad iniuriam compefcendam, sed ad inferendam vsus est. & rursus, vt caperet potentiores quos sibi obstituros putabat, rumores sparsit se dimissurum satellites quibus stipabatur, & consilio trecentorum rempublicam tradituram. Qui conuenerunt in curiam ad afficiendum laudibus Clearchum, & libertatem recipiendam. At ille positus ad curiam militibus, trecentos per præconem euocauit, & singulatim comprehensos, iussit in arcem deducere. Debinc multos ciues de medio tollere volens, cū occasionem & causam non haberet, delegit eos qui essent ab anno decimosexto vsque ad duodecim ad expeditionem in caniculæ æstu, quasi vr̄bem Astacum oppugnaturus: postquam autem appropinquauit Astaco, ciues quidem in palustri loco quieto, & pleno stantium aquarum, iussit castra ponere, ipse quasi summam molestiam oppugnationis toleraturus, excelsa loca & umbrosa, aquis affluentia cœpit, & in his castra metatus est: & eo vsque oppugnationem extendit, donec suos ciues perdidisset ibi ob palustria & morbosa castra, quibus extinctis castra cum mercenariis mouit, causatus pestem fuisse causam interitus ciuium. Polyænus li. 2. stratagema. Potuit autem hoc modo ille tyrannus ciuibus iugum imponere fraude occulta, sed non euasit hic iudicium Dei: namque tandem à Chione familiari & auditore Platonis interemptus est, vt scribit Suidas.

17 Agathocles ex figulina opera ad tyrannidem Syracusanorum peruenit primū sub specie conferuendæ libertatis, & Sosistrato vnā cum suis vr̄be exacto, reuocatus ab exilio, cœpit criminari de infidiis sibi factis, sexcentos qui post paucorum dominationem vr̄bi

^a Exodi. c. 20.
^b Psal. 5. vers.
^c Psal. 54. vers.
^d Prouerbio. c.
14. vers. 13.

præfuerant, eo quòd partes populi tuerentur. Sicque mouit feditionem contra sexcentos: eaque ratione direpta eorum & opulètorum facultates, & id cum obtinuisset tanquam liberata republica, finxit se velle etiam se magistratu abdicare, quod cum persuaderet, populus ne fieret, finxit non alio modo se in eo remansurum, quam si solus esset, & sine collega imperaret: quo impetrato, statim cepit crudeliter fauere, bonos tollere, & sibi aduersantes: & ad omnia crudelitatis exempla pro suæ potestatis conseruatione confugere: verum diuina vindicta non diu passus est hanc feram immanè, & necatis eius filiis Archagatho & Heraclide à militibus, ipse carbonibus exustus candentibus extinctus est, vt scribit Diod. Sicul. lib. 19. & 20.

17 Post mortem Saladini Sultani Egypti, qui Christianorum terror dicebatur, totq. regna inuaserat viuens, & domuerat orientè, occupauit frater eius Saphadinus, qui vt tutius regnaret necauit octo filios, nepotes, filios Saladini^a, omnes tyranni orbis ferè filios tollens, vt nullum successorem de suis haberet in imperio Saladinus qui multis sceptrum ademerat: vt accidit alteri domitori, vel tyranno Alexandro magno.

18 Nicocles Eunuchus, Euagoram regem Cypri dolo malo occidit, & Salaminiorum regnum sibi subegit^b.

De nouo principatu.

CAP. XIX.

NOVVS principatus nascitur, vel cum sit vbi antè non erat, vel cum inmutantur leges & formulæ prioris, vel in successione, vel in electione, vel in dignitate. cumque corruptio vnus est generatio alterius. Vt autem cometes nouus apparens, aut magnum bonum, aut ingens malum portendit mortalibus: ita nouus princeps salutem adfert rebus humanis si bonus est: aut maximam pestem, si malus. Sed vt plures apparere soles prodigium est, ita plures esse monarchas aut imperatores, vbi vnus dominari solebat: mutatio principatus esse non potest sine damno reipublicæ aliquo, imò magno. Et in eo maximè cæcutit bestia multorum capitum populus, qui fastidit iugum consueti principis: nec recordatur, quod melius sit semper iumentis collum iam trito iugo, & polito labore, supponere: quam nouo, quod quia adhuc impolitur, & iuba, & collum equi vsque ad sanguinem excoriat, melius enim est a sello ex vno latere sella premi, quam excusso fessore: clitellis impositis vtroque comprimi. Satius est populo, quibusdam excitationibus imò grauioribus iam esse à principibus præsentibus oneratum, quam repulsis illis, alios vacuos & inhiantes admittere; qui reliquum absumant. Sicque sapientior vulpes, quæ à sentibus vulnerata, nolebat muscas sanguine & cruore suo saturatas, à vulneribus abigi: videlicet, quia illæ iam saturæ erant; & si eas abegisset (quod verum est) arbitratur,

alias famelicas superuenturas, quæ reliquum sanguinis exfugerent, & ad interitum omnino euacuarent. famelicæ quippe & mordaciores & acriores.

2 Rarum est quod noui principes de suo quippiam adferat; sed ex subditorum fortunis ditari, quicquid in contrarium simulent, reipsa desiderant. maximè vbi armis res geritur, quo casu qui innouatum cupiunt principatum, à limine hospitia, salaria, stipendia, munera, rapinas, prædas, ignes militum & suorum & alienorum experiuntur.

3 Deinde, vt experientia docuit, semper cum nouo rege, noua lex sequitur, noui magistratus, noui amici, noua consilia, noui inimici, noua vestimenta, nouus modus viuendi: in summa omnia innouantur nec alia interdum de causa, quam vt sui memoriam ex innouatione relinquunt: quod non solum singulis, sed etiam corpori reipublicæ maximè damnosum est. Nam fœdera cessant, armantur vicini confederati, inuadunt, prædantur fortiores eos qui debiliores sunt, factiones in interregno sequuntur, pluribus ad electionem aspirantibus, & ciuilibus armis se mutuo cupiditati aliorum inferuientes interimunt ciues.

Similis est populus qui vult regis vel principis sui legitimi imperium & obedientiam inuertere, intercipere, transferre, adscitis extraneis auxiliis; equo qui fertur olim habuisse litem & similtates gessisse cum ceruo: quem cum non posset, propter suæ naturæ superbiam ferre, vt de ipso se vindicaret, in auxilium euocauit hominem; qui & opem promptissimè pollicitus est, sed ea lege vt pateretur sibi frenum imponi quo regeretur dum contra ceruum in pugnam perueniretur: Quod passus est primùm equus, & eius ope superauit ceruum: verum cum victoria obtenta, gratias agendo auxiliatori, putaret se liberum relinquendum; cognouit se propter vindictam alterius, sibi ipsi libertatem primam sponte eripuisse. nunquam enim postmodum ab hominis auxiliaris seruitio se redimere potuit. Facilis est deiectio ædificij maximè annosi, & breui tempore fit ruina & casus ex vi ventorum, impetu irruentium; at quod vna hora vel momento corruit, non nisi summis sumptibus & longo tempore restaurari, vel reædificari potest.

4 Hæc sola causa defectionis ciuitatum Medorum quæ tributariæ erant Cyro, refertur à Iustino, quòd Persis Cyrus præposuisset Sibarem, & illæ existimarent mutato imperio conditionem suam mutandam iri, quæ res multorum bellorum origo etiam fuit.

5 Memorant annales, Vngariam, post mortem Iohannis regis, metu ne Ferdinandus regnum peteret ad protectionem Turcæ confugisse: sed breui in eius ditionem ex protectione cessisse, relicta aliqua parte regni imperatori cum pensione.

6 Initium motus & bellorū orientis fuit à Parthis, qui Vononem filium Phraatis obsidem tunc Romæ, petiunt Roma ab Augusto, acceptumque regem quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur, acceperunt enim eum ab initio Barbari latantes vt ferme ad noua imperia, mox autem subit pudor degenerasse Parthos.

petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum, iam inter provincias Romanas solum Arfacidarum, haberi darique. visæque sunt virtutes Parthis, quia secundum mores illorum non erant noua vitia. & proinde eum solio deturbarunt.

a Cornel. Tacitus lib. 2. Annalium.

Populus facile commouetur ad noua, verum vbi aliquantum refoederit & aliam administrationem quam antiquam expertus fuerit, facile relabitur ad pristina, ob minimas enim occasiones recurrit ad cõsuetas: quare mutata democratia in principatum necesse est regi nouo vel summa prudentia & bonitate valere erga populum, vel militaribus copiis abundare, aut fauore principum & imperatorum adiuuari, donec populus nouam per omnia assuescat gubernationem, cuius facile pœnitet siue sit noua ratione mutati status, siue ratione mutationis stirpium imperantium, memoria namque bonorum antecessorum principum & beneficia delicta nuperrime electorum abolet, & excitat desiderium habendi vel deiectum vel ex genere deiecti. neque virtutes noui principis tam validæ, vt si quæ vitia cum illis vt natura humana accidit coniungantur, statim fastidium, noui principis non ingeneret. Docuerunt re ipsa Franci, qui cum regno Childericum decedere coegissent ob supra commissa per illum, & elegissent in locum eius inque regem Egidium patritium, qui à Romanis tuendæ Galliæ curam susceperat, tandem eius pertesum Chidericum reuocarunt, qui eorum ope Egidium expulit.

b Aimonius lib. 1. de gestis Francor. c. 7.

7 In nouo principatu, vel populus legem principi datur, vel princeps populo, vel alius nomine vtriusque principis & populi, & ita modus imperandi his extremis perpendendus est, nempe ex lege, aut consuetudine & præscriptione, vel ex patientia, vel tyrannide.

c Lib. 1. d in l. 1. de constitutione principis. P. lib. 1. c. 3. §. sed & quod principi placuit. de iure naturali gentium & civili, in l. 1. §. cum enim, de veteri iure encycloped. l. 2. §. nouissimè, de origine iur. c. Lib. 17. f Sueton. in Caligula c. 14.

Populus legem regiam aliquando posuit, ex cuius præscripto sibi imperarent principes, vt apud Athenienses Thucydides ait, inter cæteras leges hanc regni primam fuisse, *ἡ πρώτη ἐστὶν τῶν νόμων τῶν βασιλευσίων.*

Legem etiam regiam à populo factam, liquet Romano, quæ de imperio principis lata est, per quã populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem transtulit, vt responsis & constitutionibus iurisconsultorum & Cæsarum testatum habemus. Et Strabo ait, patriam commississe totius imperij administrationem Augusto, atque constituisse, eum & pacis & belli dominum, ad vitæ tempus. Post cuius mortem, & alij Cæsares eandem potestatem retinuerunt, non repugnante populo, qui & in aliis expressè confirmauit. Sicuti vt scribit Suetonius Tranquillus, *Caligula urbem ingresso, consensu Senatibus, & irrumpentis in curiam turbae, ius arbitriumque omnium rerum permissum est.*

g Libro de legibus & senatusconsultis, in regia lege. h In politica Lacedæmoniorum.

Et quamuis verius videatur, quod Dion ait, Iulio Cæsari & Augusto post bellorum ciuiliū victoriam, à senatu populoque Romano omnem potestatem atque imperium concessum per vim ac metum, tamen certum est legem fuisse latam, qua imperium omnimodum Vespasiano delatum est; cuius legis fragmenta & capita quædam refert Antonius Augustinus. Meminit Xenophon Lacedæmone reges & Ephoros singulis mensibus mutuo iurare consueuisse: Ephoros pro ciuitate, reges pro se ipsis.

se ipsis. Regum iusiurandum, se ex legum scripturarum præscripto regnatos: Ephoros autem, & ciuitatis, se regnum firmum & stabile reddituros, si rex iusiurandum seruaret.

Æthiopes etiam sacerdotes, optimos, vt scribit Diodorus Siculus, ex se ipsos eligebat: quem verò ex eis Deus, more quodam bacchantium circumcirca delatus, capiebat; hunc regem populus creabat, statimque flexis genibus, quoniam esset diuina prouidentia datus, vt Deum honorabat. Assumptus in regem vitam ducebat statutam legibus, omniæque agebat secundum patrios mores, neque pœna neque premio afficiens quencquam præter traditam à superioribus legem.

a lib. 3. bibliotheca c. 1.

8 A regibus populo dantur leges aliquando & regni, & status reipublicæ, vel ex voluntate populi regi consentientis: vel præter voluntatem dum armis & vi princeps occupauit imperium, & ex arbitrio imperat.

Romulus initio regni, vt populū sibi deuinciret, & vt cū eius spontanea voluntate facilius imperaret, monarchiæ legem constituit, cum qua admiscuit etiam democratia & aristocratia partes aliquas: atque vt ait Dionys. Halicarnass. tria concessit plebi, magistratus creare, leges sancire, de bello referente rege decernere, quæ multis post Romulum annis, fuerunt relicta conseruatæque populo, vt etiam testatur Polybius cū describit quæ suo tempore esset populi Romani potestas.

b in 2.

Iulius Cæsar cœpit hoc ius illi eripere, aut saltem comitia cum populo partitus est, vt scribit Suetonius Tranquillus. Successit Augustus quem Mæcenas apud Dionem Cass. hortatur, vt quicquid illud est totum populo planè adimat: quod certè paulo post fecit Tyberius, quo imperante primum è campo comitia ad patres translata fuisse scribit Cornelius Tacitus: tandemque reuocata est potestas magistratus creandi ad principem apud quem lex Iulia de ambitu cessat. Vt autem comitiorum ius, ita paulatim legum sciscendarum populo potestas adempta est, sed non tam citò: quia & Augustus non tulit leges sine populi consensu, vt ait Dion. Eodem tamen imperante Augusto, belli decernendi pacisque incundæ potestas, primum adempta videtur. Nam Strabo testatur populi consensu translata ius omne belli & pacis fuisse. Et Martianus Iurisconsult. teneri maiestatis lege, eum qui iniussu principis bellum gesserit, delectum habuerit, exercitumve compararit, & rursum conuentionem pacis initam per principem ratam esse ait, quod tamen ante sine populi iussu non erat, vt legimus apud Liuium libro 9. dum agit de Sp. Posthumio P. consule, qui turpe illud fœdus cum Samnitibus ad furcas Caudinas pepigerat. quemadmodum & erat lex Platonis, si quis autoritate propria cum quopiam vel pacem inierit, vel bellum gerendum susceperit morte multator.

c in eius vita 6. 41.

d Corn. Tacit. t. annalium. c. l. 1. ad legem Iul. de ambi. P.

e lib. 35. g respondit in l. 3 § 1. ad leg. Iul. maiesta. lib. 48. P. ii. 4. h l. 5. de pactis.

i 12. de legib. Plato.

Prouocationem eam apud Romanos à Regibus fuisse ad populum ex lege refert Seneca epistola 108. ex libris Ciceronis de republica & ex Fenestella qui id esse in pontificalibus libris putat. Et hac de re Marcus Fabius apud Liuium lib 8. ait, videro, cessurus ne prouoca-

tioni sis, cui rex Romanus Tullius Hostilius cessit.

9 Quando rex vel princeps populum reluctantem vi subegit, bello potissimum iusto seu iudicio, tunc & ipse legem subditis obtemperandi imponere iure potest, & constituere dominicam in inuitos administrationem & monarchiam: cum iure gentium quæcumque ab hostibus capiuntur & ipsimet hostes, sint in plena potestate victoris, vt de his tanquam dominus seu herus de feruis disponere possit. ex bellis enim captiuitates iure gentium eoque humanissimo secutæ, seruitutes induxerunt, cum magis humanum sit captiuorum potius vitam conseruare, quam occidere vt licet^a. Et Iustinian. Item

a in l. ex hoc iure, de iustit. & iur. § penul. & f. de iure stram potestatem, & ad suos reuersi fuerint pristinum statum recipiunt. Quod persona. apud & antea responsum erat^b.

Iustin. cum similib. expres. sius in §. item ea que, de veru dimiso. Sic respondit oraculum Dei Rebecæ consulenti de geminis quos in utero gerebat. *Dna gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur; populusque populum superabit, & maior seruiet minori^c. Et^d, A quo quis superatus est, eius & seruus est.*

b in l. naturalē §. §. f. & l. adeo quidem, 7. de acquirere. reru domi. P. c. Genes. ca. 25. vers. 23. & 2. D. Petri c. 2. vers. 19. c. Deutero. ca. 20. vers. 10. & seq. Eo pertinet lex belli à Deo præscripta. *Si quando, inquit Dominus, accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & coeperit contra te bellum, oppugnabis eam, cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculi est, in ore gladij, absque mulieribus & infantibus, iumentis & ceteris que in ciuitate sunt, & omnem prædam exercitui diuides. Subiecerunt eo modo sibi regna & nationes terræ pomissionis filij Israel, & leges populo dederunt, iuxta voluntatem suam non subditorum, qui amplius sui iuris non erant bello subacti: & in hisdem, colonias & diuisiones agrorum prout victoribus placuit constituerunt.*

Forfan hoc videtur quibusdam durum, potissimum iis qui palpant populum, & persuadent impiissimè & veriùs, vt sibi non populo vel prospiciant, vel potestatem quarant principi eripientes, aliorum ministerio, prætextu pietatis & politicæ fanaticæ, vel censuræ regum, populum non subiecti voluntati principum absolutæ, sed dum hoc persuadere fatagunt, non animaduertunt eos perfringere his persuasionebus repagula totius iuris diuini & humani & gentium, quibus & potestates istæ, & regnandi leges conceduntur; & quod plus est, vt dixi, victoribus datur necis autoritas. Ex quibus populus honestius & securius continetur intra propriam, vt ita loquar cuticulam, & metuit rebellandi & seditiones commouendi periculum imminens, quas quotidie & ad omnia ferè momenta commoueret, nisi supremam illam metuerit legitimam vim cogente.

Desperant, & necerent potius quam curarent medici ægros sibi commissos, qui ex arbitrio tantum eorum pharmaca modumque viuendi vellent adhibere, qui furiosis ex eorum arbitrio libertatem agendi quæ vellent concederent. Egent equi feroces frenis lorisque, & sæpe si ferociore, cathenis firmissimis, quæ non ex eorum ferocitate, sed

tate, sed arbitrio sesefforis temperari debent. Eget nauis quantumuis instructa noua aut pulchra, aut vectoribus bonis onusta & instructa, vno eoque solo qui clauum contra ventorum impetum, contrave vicinos scopulos & cautes moderetur, dirigat, vertat, & regat.

10 Fuerunt leges salubres in regnorum constitutione vel post adiectæ, de non alienandis bonis principatus, de non admittendis ad successionem dignitatis foeminis, quantumuis proximis, de nõ diuidendo inter filios regno, sed vni tantum eoque primogenito & antiquiori ordine ætatis deferendo. de non admittendis in regni successione spuris, etiam agnitis quales constitutæ sunt in regno Galliarum, quas nemo qui saluam quietamve desiderabit rem publicam non admittet. Solent djuturniores regni leges esse quæ à principibus positæ fuerint, quam quæ ab ipso populo fuerint principibus perscriptæ.

11 Atque hinc monebo leges nouas à populo regi dictas, non valde tutas esse, quando post fundatum & stabilitum regnum, nempe si antiquum sit, innouantur, etiam si in eas ab initio nuper in locum demortui subrogatum regem iurare cogant duplici ratione, tum quia status monarchiæ repugnet, quæ non patitur sibi leges dari, alioquin enim summa ei non est potestas. Tum etiam quod illud sit axioma regnantium, quod apud eos potestas est penes quos est armorum ius.

12 Subit hac de re exemplum Margaritæ Danorum & Noruegiorum reginæ, quæ capto Alberto Sueonum rege septimo, dehinc anno à Suecis quoque & Gothis in regnum recepta est anno Domini 1395, his conditionibus, ne publica regni officia, siue arces vel castella, aliis quam in regno natis committerentur. neque Danos in causis Sueonum iudicandis præficere vellet: sed Sueonum cõtrouersias Suecicorum procerum iudicio examinandas & terminandas esse. Præterea nulla insolita tributa aut onera incolis non imponenda, nisi regni Sueciæ senatu consentiente. Margarita verò se talem Sueonibus exhibuit, vt putent eam apud inferos sempiterno supplicio excruciar. Dani e contra, ipsam in numerum deorum efferunt. Tributis autem subditos exhaustis, Sueonum causas neglexit. Proceribus autem iusurandū illi obiicientibus, haberentne diplomata cõuentionum, interrogauit: illis autem se habere respondentibus, & quidem probè seruare; ait, Suadeo ego vobis, vt literas datas, diligenti custodia obseruetis: nos autem castra, ciuitates, & omnes regnorum nostrorum partes, diligentius obseruari faciemus^a.

13 Oizericus, rex Vandalorum senex, decedens testamentum condidit, legemque regni successoribus dedit, & mandauit Vandalis, vt successor proximior in regno esset ex virili sexu qui maior natu esset. vt ait Procop^b. & rursus^c meminit eius legis. *Cabadem, inquit, natu maiorem ætatis gratia lex vocabat.*

Sed dicet aliquis, possuntne leges dari successoribus à principibus qui æqualis sunt potestatis cum antecessoribus? Respondebo breuiter, posse his qui succedunt ex lege eorum. Quemadmodum in successione bonorū priuatorū, leges à dominis rerum impositæ, seruari debent ab his qui ex eorum dispositione volunt assequi bona:

a vt scribit Ioannes Magnus lib. 21.

b li. 3. de bello Vandalico. c lib. 1. de bello Persico.

transcunt enim cū suo onere. Atque iure gentium dominis concessa est rerum suarum dispensatio & moderatio: & quod in bonis priuato rum admittitur, necessarium est in principatibus concedi, quando is qui eos quaesuit, de illis potest, vt de suis disponere. Alioquin si de electiuis agamus, & de delaris, electus nouē & subrogatus, cū non dicatur habere à defuncto titulum, non tenetur eius etiam ser uare mandata, si aliter ei videatur expedire, & forsā latius de his alibi.

14 Nomine vtriusque principis & populi, leges datæ sunt tam principibus quàm subditis, in primis à Deo, à quo omnis potestas data est, & à quo conseruantur, & destruuntur respublicæ prout ius tum ei videtur, dedit autem ipse leges vel per seipsum, vel per amissos ad id ministerium, vt non immeritò qui de republica voluerunt leges sancire, aliquando finxerunt, se à Deo vel aliquo numine eas accepisse, vt consuecendi in legibus tædium, metus religionis euinceret. vt scribit Iustinus ex Trogo^a, dum de Lycurgi legibus agit, qui earum authorem Apollinem finxerat, quoniam solutis moribus antea, dura videbantur esse quæ sanxerat, quæ ideo ex præcepto numinis se derulisse finxit, vt alij.

^a Li. 3. Historie.

15 Deus verus, creato homine legem regni & imperij hominis in bruta & alia in concessione noui principatus hominis posuit, sui que principatus obedientiam cum pœna mortis homini sanciu it^b, & hominem seu adorationem vel recognitionē suæ potestatis, in feudi, seu potestatis concessione, sibi vt domino retinuit. Cū regem etiam permisit hominem in populo suo, regni legem iustam statim promulgauit^c.

^b Genes. c. 1.

^c Deut. cap. 17. vers. 14. & sequentibus.

Verf. 14. Cū ingressus, inquit, fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possideris eam, habitauerisque in illa, & dixeris, constituam super me regem sicut habent omnes per circuitum nationes:

15 Eum constituas quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non sit frater tuus.

16 Cūque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero subleuatus, præsertim cū Dominus præceperit vobis vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini.

17 Non habebit uxores plurimas quæ alluciant animum eius: neque argenti & auri immensa pondera.

18 Postquam autem sederit in solio regni sui describet sibi Deuteronomiū legis huius in volumine, accipiens ex aplar à sacerdotibus Leuitica tribus

19 Et habebit secum legētque illud omnibus diebus vite sue, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt.

20 Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt regni tempore regnet ipse, & filius eius super Israel.

Quæ lex regni docet, primū versu 15. prædicto, regis petitionem non electionem fieri debere ab initio, per populum: electionē verò

verò ex Dei præscripto, ibi constitues quem Dominus tuus elegerit: dehinc autem in vers. 20. docetur, legem regni Israelitici esse, vt trāseat ad filios, ibi, *Vt regnet ipse & filius eius.* reliqua verò pertinent ad mores principis boni: & sic lex ipsa prospexit regno, & regi, & lex regni dicitur.

16 Cū verò petiissent à Samuele regem sibi dari Israelitæ, qui more gentium & nationum sibi imperaret: rursū lex horum regum & regni & iuris illorum, iubente Deo per Samuelem promulgata, quam ipsi acceptarunt. 1. Regum c. 8. vbi vers. 10. *Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum qui petierat à se regem, & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarū suarū.*

12 *Et constituet sibi eribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum.*

13 *Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias, & panificas.*

14 *Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis.*

15 *Sed & segetes vestras, & vinearum redditus, addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis.*

16 *Seruos etiam vestros & ancillas & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.*

17 *Greges quoque vestros addecimabit, vósque eritis ei serui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt, nequaquam, rex enim erit super nos.*

20 *Et erimus nos sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* (Domini.

11 *Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus*

22 *Dixit autem Dominus ad Samuelem, audi vocem eorum & constituas super eas regem.*

17 Lycurgus in institutione nouæ reipublicæ, apud Iustinum ex Trogo^a, quæ regum, quæ populi, quæ magistratus, quæve communi- a lib. 3. a his essent, statuit lege, quæ regia est. *Et populum,* inquit Iustinus, *in obsequia principum, principes ad iustitiam imperiorum firmavit, parsimoniam omnibus suavit, existimans laborem militiæ, assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Erni singula, non pecunia, sed compensatione mercium, instruit: auri argentique vsum, velut omnium scelerum materiam, sustulit: administrationem reipublicæ per ordines diuisit, regibus potestatem bellorum, magistratibus iudicia, & annuas successiones, senatui custodiam legum, populo sublegendo senatum vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit &c.*

Datæ etiam leges imperij & electionis imperatoris à summo pontifice Gregorio eius nominis V. Saxone, qui nactus sedem est pontificalem anno Domini 995. Is enim imposuit coronā imperij Otthoni 3. & imperium Germanis penitus concessit: quòd extincta Caroli Magni sobole, Italia perpetuis seditionibus conflictaretur, vt eam maiestatem, vel ad suos, vel ad alienos suo arbitrio trāsferret. Quare contentiente Otthone septem viros electores imperatoris instituit Mo-

idipsum ait, cum ratione, quem & refert prædicto loco, Martianus Iurifcon. Τοῦτο ἔστι νόμος, ὃ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις προστάται. πείθει δὲ διὰ πολλὰ, καὶ μάλα ὅτι πᾶσι ἔστι νόμος εὐρημα καὶ δῶρον θεοῦ. δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἢ πειρώσασθαι δὲ ἅψ' ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμάρτημάτων. πόλεως δὲ σωθῆναι κοινῇ, καὶ ἡ ἀπάσῃ προστάται ἕως πάντων ἐν τῇ πόλει. id est, *Lex est, cui omnes obtemperare convenit: tum ob alia multa, tum vel maximè, eo quòd omnis lex inuentum ac munus Dei est.* Ecce primam rationem, quòd à Deo pendeat: *Decretum prudentium hominum.* Ecce secundam rationem, à prudentia statuentium: *Coercitio eorum qua sponte, vel ignorantia committuntur.* Ecce tertiam à vindicta & compressione malorum: *Communis sponsio civitatis.* Ecce quartam, ab obligatione quòd se supposuerint legi: *Ad cuius præscriptum omnes vitam instituere debent.*

^a Libro 10. E-
stic. cap. 4. Lex, inquit Aristoteles ^a, vim habet cogentem, quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia, atque mente.

2 Qui legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse, & leges: qui autem hominem, iubent præesse & bestiam, libido quippe talis est, atque obliquos viros agit etiam optimos, qui sunt in potestate, quo mens absque appetitu, lex est. Iuxta Aristot. ^a lib. 3. politicor. capite II. Plato ei consentit libro 34. siue Dialogo 4. de legib. *Interitum paratum illi civitati video, inquit, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præstant.*

^b Divus Au-
gust. 4. de civi-
tate. Et Plato in Politicis, ἀνομος μοναρχία, χαλεπή ἐ βαρυστάτη ξυνοικίῃται. id est, principatus sine lege, gravis & molestus subiectis. Remota iustitia, nihil aliud regna sunt quàm magna latrocinia, & in legibus salus civitatis sita ^c.

^c Cicero 1. Rhetor. cap. 3.

3 Ceterùm quòd dicimus legem imperare debere principibus. intelligitur, non de qualibet lege scripta, sed de vera ratione legis, ut explicat Plutarchus ^d, ut sit illa lex, ἢ ἐν βιβλίοις ἔξω γράμματός, οὐκ δὲ περὶ ἑβόλαις ἀλλὰ ἐμψυχῶς ὡν ἑαυτοῦ λόγος, ἀεὶ συνοικίῃ, καὶ ἀσφαλείῃ. καὶ μηδὲ ποτὲ πῶς ἄλλοι ἐόν ἔρημον κινδυνεύει. i. Lex principi imperatrix erit: nõ illa quidem, aut liberis extrinsecus scripta, aut in tabulis, sed animata intus in ipso ratio, semper cum eo conuersans, eiusdemque observatrix: quæque eius animam nunquam finit sine tutela sui esse viuendum. Consentit Cicero ^e, qui hanc legem insitam nobis quadam propensione asserit, non scriptam, sed natam: quam non accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa corripuimus, haussimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, &c.

^d In lib. de re-
gno.

^e Pro Milone.

Loquens & Demaratus Græcus, iussus dicere sententiam de Græcis à Xerxe rege, apud Herodotum ^f. *Lacedæmonij, inquit, cunctorum virorum sunt in bello excellentissimi: nam licet sint liberi, non tamen sunt usquequaque liberi: quippe quibus præest domina lex, quam multo magis memunt quàm tui te, &c.*

^f Libro 7.

4 Omnis resolutio, ut quæstio, de conservatione legum, oritur ex distinctione earum. nam quædam est lex Dei, quædam naturæ, quædam gentium: quædam civilis & politica cuiusque regni, aut nationis, aut civitatis, aut oppidi, omnes Dei legibus debent obedire, naturæ: lex tolli constitutione humana nequit: quia lege & constitutione divina facta immutabilis. Gentium leges, ratione communi hominis constant,

constant, ut ab hominis natura videatur recedere qui eas contēnt, & cū brutis magis cōsentire. Civiles leges, iuris positiui sunt, pro necessitate ex causis reip. vtilibus mutabiles: atq. illæ secundū publicā vtilitatē non priuatā cuiusq. constituantur generales, & ab omnib. quādiu vtilitas illa conservatur, seruari debent: dum autem nocere incipiunt ex nouis causis, debent emendari aut tolli, prout expedire videbitur, sed tantū ab his quibus data potestas est, & quando oportet, & propter vtilitatem publicam, & non ex solo arbitrio: quia tunc, & qui tolleret sine causa, principatum & potestatem quam pro vtilitate reipublicæ accepit, violaret, & degeneraret ab statu principis in tyrannidem.

5 Quamobrem sic in quæstione an princeps subiiciatur legibus, distinguendum erit, an agatur de lege superioris, an de lege paris, an de lege inferioris. In lege superioris, inferior tenetur & obedire pro a cap. cum in-
culdubio ^a. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* ^b. Proinde princeps obtemperare & subiici debet legibus diuinis, quia Deus superior & præcipuus in imperio est ^c. *Julianus, inquit Ambrosius, imperator, quamuis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites, quibus cum dicebat, Producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebāt ei. Cū autem diceret, Producite arma in Christianos, tunc cognoscebant imperatorem cali.* Obedire magis oportet Deo quàm hominibus ^d. Diuus Augustinus sermone 6. de verbis Domini idipsum conuincit dilucida deductione ^e. *Qui resistit, inquit, potestati, ordinationi Dei resistit. ad Roma. 13. sed quid si illud iubeas quod non debeas facere? Hic sanè contemne potestatem timendo potestatem. Ipsos humanarum legum gradus aduertite. Si aliquid iusserit curator, nõne faciendum est? tamen si contra proconsul iubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis maiori seruire. Nec huic debet minor irasci si maior prelatas est. Rursum, si aliquid ipse proconsul iubeat, & aliud iubeat imperator, nõquid dubitatur illo contempro, illi esse seruendus ergo si aliud imperator, aliud Deus, quid iudicatis? Solue tributū, esto mihi inobsequiū, recte: sed non Idolio. In Idolio prohibet. Quis prohibet? maior potestas. Da veniā, tu carcerem, ille gehennā minatur, &c. Accedit c. 101. si is qui præest, c. 11. qu. 3. Si is qui præest, inquit Ildorus, fecerit, aut cuiusquam quod à Domino prohibitum est facere iusserit, vel quod præceptum est, præterierit, aut præterire mandauerit, sancti Pauli est ei ingerenda sententia dicentis, ad Galat. 1. etiam si nos, aut Angelus de celo euangelizauerit vobis præterquam quod vobis euangelizauimus, anathema sit, &c.*

^a cap. cum in-
ferior, de ma-
ior. & obediē-
tia.
^b Ad Roma. c.
13. c. 2. de cen-
sibus.
^c Can. Julia-
nus, 94. c. impe-
ratores 98. S.
Julianus. 11. q. 3.
^d cap. si Domi-
nus, 93. eadē 11
qu. 3. c. 5.
^e Relatus, in c.
97. qui resistit,
11. qu. 3.

Lex imperatorum & principum quidem etiam de diuinis & religione statuit ut in titulis de summa trinitate & fide catholica, de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, & de similibus aliis, verum ut ait Aristot. ^f non propterea quis dixerit civilem legem, quòd de omnibus præcipit quæ in ciuitate sunt, diis præesse & dominari.

^f Li. Moralium
Nicomachio-
rum c. 13.

6 Quod & ad summum pontificem, aliāque etiam ecclesiasticam potestatem cuiuscunque sit ordinis & qualitatis, pertinet: ut teneatur obedire legibus diuinis Dei, neque possit ex arbitrio eas contemneret. Habet vterque princeps secularis & spiritualis potestatem à Deo: quare & vterque sibi commissam excedere non potest, non secus quàm delegatus. excederet autem, qui contra leges diui-

nas, in quibus dispensatio sibi commissa non est, vellet quippiam statuere.

a ca. si papa:
40. dist.
b cano. alio-
rum. 9. q. 3.
c in ca. 6. sunt
quidam. 25. q. 1.

Summus pontifex quamvis generaliter ab aliis iudicari nequeat nisi paucis exceptis, ut si a fide errauerit^a, tamē agnoscere debet superiorem sibi esse potestatem Dei cuius iudicio referuatur iudicandus^b. Et rectē Urbanus papa^c. *Sunt quidam, inquit, dicentes Romano pontifici semper licuisse nouas condere leges, quod & nos non solum non negamus, sed etiam valde adfirmamus. Sciendum verò summopere est, quia inde nouas leges condere potest vnde euangelista aliquid & propheta nequaquam dixerunt: ubi verò aperte Dominus vel eius apostoli, & eos sequentes sancti patres aliquid definirunt, ibi nouam legem Romanus pontifex dare, sed potius quod predicatum est, usque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apostoli & propheta destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur & c.* Contentit Zoimus^d, quæ sententiæ intelligendæ maximè sunt de condendis legibus generalibus, vel de iis quæ pertinent ad fidem: alioquin enim e, glossas & interpretes summus pontifex ex causa per viam dispensationis, potest in his quæ extra fidem sunt statuere contra apostolorum & consiliorum decreta: verum quam piè hoc dictum sit, ipse viderit, & impetrates dispensationes, nū iusta causa & Deo probata sit, alioquin enim dispensati quauis tuti sint quod pertinet ad cōtrouersiam hominum propter dispensationis legitimæ præsumptionē, tamē quod pertinet ad Deum qui ex veritate rem iudicat, tuti non sunt. Leges itaque & mandata Dei, primum locum tenent in principatibus & super principes.

d in ca. contra
statuta 7. ea-
dem 25. q. 1.
e ut ibi nota-
tur.

7 Atque ita diuinæ istæ leges, ut & naturales, ex necessitate obligant, & ex utilitate, ut illæ quæ inter populum feruntur ex consensu & sponione communi, & aliæ ex consuetudine receptæ^f.

f l. 1. & penul.
del. g. P.
g libro 6. c. 8.

Singulare quod tradit Lactantius^g. *Est quidem verò, inquit, lex recta ratio, natura congruens diffusa in omnes, constans, sempiterna, qua vocet ad officium iubendo: vetando a fraude deterreat, qua tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, neque improbos iubendo aut vetando monet: huic legi nec obrogari fas est, nec derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. nec verò aut per senatū, aut per populum solui hac lege possumus, neque, qua rendus est explamator aut interpret eius alius: neque erit alia lex Roma, alia Athenis: alia nunc, alia posthac: sed & omnes gentes & omni tempore una lex & sempiterna, & immortalis continebit, unusque erit communis quasi magister & imperator omnium Deus ille legis huius inuentor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, & naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas poenas, etiam si cetera supplisia, quæ putantur, effugerit.* Quæ verba Lactantius fert accepta Ciceroni ex libro 4. eius de republica, ut & idē Cicero 1. de legi. *Lex, inquit, est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea qua facienda sunt, prohibetque contraria.* Eadē ratio cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est. itaque putamus prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, ut rectē facere iubeat vetet delinquere, eamque rem Græco nomine νόμος dixerunt Græci, à summo cuique tribuendo appellatā. Ea est naturæ vis, ea mens ratioque prudentis, iuris atque iniuriæ regula: illa lex omnibus ante seculis autē nata, quam scripta lex vlla, aut quam omnino ciuitas constituta, ab hac leges omnes processerunt. Eo pertinet axioma Demo-

Demostenis, *Legem esse cui omnes obtemperare debeant, cum ob plurimum quod sit munus Dei: & quod Chrylippus libro de lege, Legem esse diuinarum & humanarum rerum reginam, quæ refert Martianus^a.*

a in d. l. 2. de legib. li. 1. P. ti. 3.

8 Inter leges superiores quoque principibus omnibus est ratio naturalis quæ omnibus hominibus imperare debet, ut ius naturale inditum pro regula, & veluti pro dūce omnibus hominibus, ex quorum numero sunt principes cuiuscumque sint dignitatis vel principatus, à quo declinantēs belluinam & brutam vitam potius quam humanam, non dicam principum, degere dicuntur: & quamuis aliorum legibus parium non teneantur, eo nomine quod iuris positiuū eorum sunt, tamen rationem illarum admittere debēt, & eadem per eandem rationem & sentire, & statuere, siue à se siue ab aliis fuerint, rationis leges traditæ.

In hoc sensu dicebat Apollonius Tyaneus Domitiano, apud Philostratum^b, *Hac mihi dicta sint de legibus, quas si tibi imperare non putaueris, ipse non imperabis.* hoc modo etiam intelligi par est, quod dixerunt Theodosius & Valentinia^c. *Digna vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri: adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas, & re vera maius imperio est submittere legibus principatum: simile quod dicitur in l. 3. C. de testam. & quod Paulus tradit in l. ex imperfecto 23. de lega. 3. Ex imperfecto testamento imperatorem legata vel fideicommissa vindicare, inuerecundum est: decet enim tanta maiestati eas seruare leges quibus solutus ipse videtur.*

b lib. 8.

Sic apud Plutarchum & apud Agapetum ad Iustinianum, *Non est princeps supra leges, sed leges supra principem, optimique principis nota illa ex legum bonarum prescripto velle viuere: ut laudatur à Plinio in Panegyrico Traianus, In rostris simili te religione ipse te legibus subiecisti, Caesar, quas nemo principi scripsit: sed tu nihil amplius vis tibi licere quam nobis.*

Phalaris κλεαυέτη & δεαυοί scribens, νόμος, inquit, μὴ δὲ οὐδὲν ἐπέχειν ἐπὶ κριμαλές, ἢ ὅτι νόμος οὐ πειδοῦμαι, νόμος δὲ εἰμι τοῖς ἐπιχόμενις. id est, *Neque alia de causa est nomen meum graue, quam quod non obtempero legibus: ego enim sum lex subditis.*

d epistola 62.

Eo pertinet quod dixit Demostenes populari auræ cōdescendens oratio 2. contra Philippum, *Rex & tyrannus omnis est libertatis inimicus, & legibus iniustus.*

Summus Pōtifex quoque in c. f. de rescrip. in sex. *Quod licere, inquit, nobis non patimur, nostris subditis indicamus.*

Sed rursus Aristoteles^d postquam dixit in confesso esse, regiam legitimam esse speciem gubernandi, proponit circa illam potestatem dubitationis plures esse & caput quæstionis esse, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, an ab optimis legibus gubernari, respondētque in vtramque partem, verum resolvere tandem videtur necessum esse, ipsum legis conditorem esse, ac leges quidem poni debere manifestum esse, sed non inuiolabiles ipsi, quatenus ipsas transgrediatur in ceteris, inuiolabiles fieri oportere. Neque etiā lex de quibusdā puidere potest, vel nō sepe bene: ideo legis dāda est alicui potestas. Et quamuis legi magis deferendum videatur, quia ea turbatione non caret, mens verò humana non careat, tamen maius

c in l. digna. 4. C. de legib.

eli. 3. poli. c. 11.

incommodum accedet reipublicæ, si lex ita sit inflexibilis, ut nulla necessaria suborta noua causa, præteriri ab eo qui potest legem condere, non possit, hoc esset viuere sub tyrannide legis & peius quam sub tyrannide hominis, qui propter humanam naturam & obsequiis, potest semper in meliorem statum gubernationis potentiam cõuertere, & ita posset retorqueri in volentes, regnare legem inemendabilem, quod diceret velle regnare bestiam: ut enim dicunt optimè, qui volentes absolute regnare hominem nullis rationis frenis moderantem rempublicam, ita regnare bestiam: Sic qui absolute volut legem reginam esse debere positiui iuris, bestiam atrociorè inducunt, quæ nulla rationis occasione mitescere possit, aliud tamen, si intelligamus, ut prædixi, hanc legem non de iure positiuo, sed de iure rationis, quo & homo & leges regi debent.

10 Subiicitur & princeps legibus alterius principis superioris, in eo in quo superior illi est, tanquam subditus; & communi regula tenetur, qua omnis anima potestatib. sublimiorib. subdita esse debet.

Fieri potest ita ut quis tanquam princeps, & tanquam subditus habeatur princeps erga eos qui subiiciuntur illi, subditus verò tanquam alteri in alio additus. & sic *Qui se scit aliquibus esse præpositum, non debet molestè ferre aliquem sibi esse prælatum, sed obedientiam quã ipse exigit ipse debet dependere*. Et inferior gradus meritum superioris agnoscere debet, & ita superior suum exercere, ut sciat quid inferiori impartiedum, lib. I. C. tit. 28. *Potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuenda*. Quod & de aliis dicitur. Quare quæ de legibus seruandis ab omnibus & obligatione earum dicuntur in genere, eadem & de principum subditorum obedientia circa eandem, dicendũ est, ut in l. leges vt generales 3. & l. leges sacratissime, 9. C. de legib. l. cõstitutiones C. de iur. & fact. ignorã. quæ de iure positiuo principis superioris intelliguntur proculdubio, ad hanc subordinatam subiectione principatum, & subditorum exemplo subordinatarum subiectionum, pertinet. quod breuiter scribit Statius,

*— quid enim terris que, polo que
Parendi sine lege manent vice cuncta geruntur.
Alternis que premunt proprijs sub regibus omnis
Terra, premit foelix regum diademmata Roma.
Hanc ducibus frenare datum, mox crescit in illos
Imperium superis.*

II Scribit Aristoteles, magistratum ineuntes, Ephoros præcipere solitos, κείρε. δει τον μύσανθ, καὶ ἀποσέχει τοὺς νόμοις, ne cogeretur sauire. de barba verò fit mentio ut in minimis insuescerent πύταρχων, ut refert Cælius Rhodiginus, inter leges quæ ridiculæ videtur, ponit illam Lacedæmoniorũ Plutarchus, per quã κηρύττουσι οἱ ἑφοροὶ παλιόντες δὲ δεικνύουσιν τοὺς νόμους, ἵνα τρέφωιν μύσανθ, καὶ ἀποσέχει τοὺς νόμοις. ut & in Agide dicit, Lacedæmoniorũ legibus sancitũ fuisse κείρε. δει καὶ μύσανθ: verũm si inspiciamus quod & in minimis legibus obtemperandũ sit superiorib. non ridicula sed probationis subiectionis iudicium sufficiens apparebit. tanta enim autoritas legũ apud Lacedæmonios, ut omnes illarũ potestati subiicerentur, ut Pausanias Plistonactis filius ut ait Plutar. interroganti, cur nullam ex præcis legibus apud Spartanos tollere

a ad Roma c. 13. c. de censibus.

b ut habetur in consilio Tolitano II. c. 10. delato à Gratiano in c. 6. quãquã 23. di. c. quod ex Leonis Papa epistol 84. ad Anast. Thessalonien. episcopum sumptum est, & repetitur in ca. 14. qui scit, 2. q. 6. d. l. de officio præfecti urbi. c. l. potioribus 5 de officio rector. pronin. C. l. in l. 2. & 3. de offic. diuerso. iudic. lib. 2. C. tit. 48.

g lib. 3. Sylvarum.

h lib. 3. antiquarum lecti. c. 25.

i de fera munitis vindicta.

12 in Apophteg.

sapientiam Dei considerantibus, leuis lex & præceptum datum primo homini in paradiso à Deo, ne ex ligno arboris vitæ gustaret, verũm qui potestatem & auctoritatem legislatoris considerant, & obedientiam quam ei homo debet in omnibus, non immeritò, transgressionis poenam iustissimam indicant.

12 Quare si agatur de sacris canonibus & constitutionibus apostolicis, vel ecclesie legibus generalib. principes seculares, & omnes cuiuscunque sint sexus & ætatis, illis tanquam superioribus subiiciantur omnes principes terræ & ceteros homines, episcopis obedire beatus Petrus præcipiebat. *Canonum statuta seruetur ab omnibus*.

Ligatur itaque principes & alij laici quoque, duplici modo à lege ecclesiastica primò omnino, si sint de iurisdictione omnimoda ipsius statuentis pontificis, ut in terris sedis apostolicæ, in quibus vtraque potestatem exercent pontifices, per se vel per delegatos seu vicarios idoneos seculares.

Quod si extra temporalem iurisdictionem sint principes summi pontificis, tamen eius & ecclesie statutis in quibusdam obligantur, & subditi dicuntur, & obedientiam debent primũ in omnibus que concernunt animam eiusque salutem, & rursus generaliter in omnibus spiritualib. & illis admixtis. In Sacramentis vt matrimonio

Item in alijs negotiis, rebus & personis ecclesiasticis inter quæ ponuntur, electiones, postulationes, prouisiones dignitatum, personatum, officiorum, canonicatum, prebendarum, vel aliorum beneficiorum ecclesiasticorum, decimæ, matrimonia, vsuræ.

Item hæresis simoniæ, & similia crimina maximè clericorum, iura patronatus ecclesiastici.

Quamobrem & in illis quæ animæ & rerum & personarum ecclesiasticarũ administratione pertinet, principes obtemperare debent ecclesie. proinde etiam non dedignatur illorum canones imitari & cõfirmare, nec Imperiali iudicio possunt ecclesiastica iura dissolui, nec eius constitutionibus violari. Et regia voluntas, cum de causis Dei agitur, debet subiici sacerdotibus.

13 In temporibus verò, deferunt leges canonicæ legibus ciuilibus auctoritatem, si contrariæ non sunt legibus diuinis. Imò Onias sacerdos prudentissimus, cognouit sine prouidentia regali, impossibile esse pacem rebus dare, tumultuante Simone ob sacerdotium.

Canonicis scripturis infideles quidam non constringuntur, quia extra ecclesiam sunt. & quid enim mihi, inquit diuus Paul. de his qui foris sunt iudicare? Nonne de iis qui intus sunt vos iudicatis? Nã eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Si tamen aliquid in contemptum earum, & per contumelia agerent munirentur.

15 Legibus porro alterius principis vel iure positiuo alieni regni cui non subiicitur princeps, non tenetur nec ligatur nam par in partem nõ habet imperium, sicut vt de alijs paribus dicitur, vt mutuo sibi iure imperare non possint, nec possint se compellere hacque

a Genes. 3. b 1. Petri 2. c. omnes principes pes. 4. de maior. & obedi. & in consilio Mel. densi c. 11. c. 1. de constitutione. d. ut in c. nouis. 13. de iudic. c. omnis vtriusque sexus, de penitent. & remiss. & ibi P. a. nor. & alij. e. c. tuam, de ordine cognitio. f. c. penult. & fin. de secund. imp. g. in clem. dispensiosam 2. de iudicij. h. l. omni innotatione, de Sacrosanct. eccles. i. ca. 1. & 2. & sequentibus. 10. dist. kca. 3. 4. 5. 6. & tota 10. dist. c. solita de maior. rit. & ob. l. in c. 1. & 2. de oper. no. nuntia. ca. quoniam idem mediator. 8. & seq. 10. dist. m. 2. Mach. 4. vers. 6. n. 1. ad Corint. 5. vers. 12. o Quod exemplatur in c. gaudemus 8. de diuortijs, ca. multi, 2. 9. 1. l. nemo exterius 8. l. die sabbathi. c. de Iudæis. P. vs. dicitur per interpretes ad c. 1. de constitutione ca. post miserabilem. c. quanto de vsur. c. etsi Iudæos, de Iudæis l. eodem de Iudæis. q. c. per venerabilem qui filij sunt legis. 1. illis à quo, §. tempus inuim, ad senatus. I. rebellia. l. nam magistratus, de recep. arb.

2 in c. innotuit
20 de electione

b l. r. & f. c. de
legibus.

ratione, Summus Pontifex concludit^a, non subici in successorem, in pontificatu qui habet potestatem æqualem, antecessoris legibus. Sic principes qui habent absolutam & supremam potestatem, leges & suas antecessorum principum, prout illis expedire reipublicæ & subditis videtur, emendant, innouant, aut tollunt^b. Idque & necessario, vt mox dicam latius.

16 Sed singulare est quod Iuo Carnotensis percurrit epistola 195, Damiberto Senonensium Archiepiscopo scribens, de impœnitente, quem timor regis coegit absoluere. Ecclesiasticos sæpe obtemperare legibus principum secularium, dispensatiuè contra rigorem ecclesiæ, cum vident ex hoc rigore graue periculum imminere maxime schismatis & offensionis regis. *Quia dispensationes, inquit, rerum temporalium, regibus attributa sunt, & basilei, id est fundamentum populi & caput existunt, si aliquando potestate sibi concessa abutuntur, non sunt à nobis grauiter exasperandi: sed ubi sacerdotum admonitionibus non acquiesuerunt, diuino iudicio sunt reseruandi: ubi tanto districtius sunt puniendi, quanto minus fuerant diuinis admonitionibus obnoxij.* Vnde habetur in li. capitulorum regaliū, auctoritate episcoporum constitutorum. *Si quos culpatorum regia potestas, aut in gratiam benignitatis receperit, aut mensa sua pariceps effecerit, hoc & sacerdotū, & populorū conuentus suscipere ecclesiastica cōmuniōne debēbit, vt quod principatus pietas recipit, nec à sacerdotibus Dei extraneū videatur.* Eadē lege Iuo episcopus Carnotensis se defendit, & vtitur, pro reconciliato excommunicato ob eandem regiam reconciliationem, epistola 124.

17 Sic ergo quod pertinet ad leges per principem, vel per successores in principatu, latas: responsum optimè est, principē solutum esse legibus: nec suis, nec prædecessoris sui æqualis in principatu, obligari^c. Testatur Deum subiecisse imperatoris fortunę ipsas leges, legem animatam eum mittens hominibus. Et Aristot. ^d Docet legumlatio nem ad dignitatem regiam pertinere, & optimū esse, non leges quidem valere, sed optimum quendam & regium virum, qui leges pro humanarum rerum varietate constituat, vt nauta bonus non ad scripta, sed ad salutem nauigantium spectat. atque in hoc magistratus à principe differt, quod magistratus cum habeat potestatem ab eo à quo præficitur, vt à populo, vel à principe, leges eorum tanquam minister ad id datus, exequi tenetur.

18 Omnia ab initio manu & potestate, seu arbitrio principum in populo agebantur, vt ait Iustinus ex Trogo in 1. & Pomponius^e, & cum in populum translata esset legis condendę potestas sublato principatu, rursus restituito eodem, lege regia legis condendę & abrogandę ius in principē rediit^f. Et hoc est quod dixit Alexan. Cęsar, ^g *Quod lex imperij solemnibus iuris imperatorem soluerit.*

19 Absoluto, seu supremo principi & legislatori, inquit Philo Iudæus, de vita Mosis, adesse debent quatuor res, regnum, legum ferendarum facultas, sacerdotium, prophetia. Vt tanquam legislator vetet ac iubeat: tanquam sacerdos non tantum humana, sed & diuina administret negotia: tanquam propheta quicquid intellectu non percipit discat ex oraculis, fecit eadem necessitas quæ suafit reges

c l. princeps de
legibus P. Dio
Cass. lib. 53. In
stina. in c. 2. §
subiaceat igi-
tur, nouell. 105.
de consulibus.
d Lib. 3 polit.
cap. 12.

e In l. 2. in ini-
tio, de origine
Iur.
f l. 1. de cōstitur.
princ. P. §. sed
& quod princeps
placuit, de
iure natura. §.
7. de cōfectio.
dig. st. l. 1. & f.
C. de legibus.
g In l. ex im-
perfecto, 3. C. de
testam.

reges creare, vt iisdem legum potestas deferretur, siue de ferendis, siue de interpretandis ageretur. quia facilius aditur rex cum curia sua & summus pōtifex pro eo quod necessario statuendum est, quàm cogatur vel cōuocetur populus aut cōsiliū generale & comitia. difficile enim & serò conuenire possent.

20 Quamobrem princeps potest suas leges corrigere, tollere, & emendare: nec obligatur ad eas seruandas, pluribus rationibus. Et primum, quia ita reipublicæ, fieri expedit, vt mutatis moribus, & oportunitate locorum, temporum, & necessitatum, leges accomodat^a ferantur. id enim est legi bonæ necessarium^a, non secus quàm medici pro morborum varietate, incremento & decremento, & symptomatum variatione, pharmaca adhibent diuersa & conuenientia.

22 3. Inspicitur intentio ponentium legem, quæ non est vt se ipsos subiiciant legi: ideo non operatur actus ultra intentionem^b. quia voluntas & propositū, limitant seu distinguunt actiones ex parte agētis^c.

23 4. Quia debet esse differentia, inter dantem & accipientem^d, ita inter eum qui iubet & eum qui obtemperat; vt inter agentem & patientem, dominum & subditum. nec constitutio episcopi ipsum etiam ligat^e. Considerandum insuper, principē esse imaginē & opus Dei, ad iustitiam reddendā & iustitiam esse finē legis; opus autē principis esse legē, & proinde decipi qui legem positiuam dicunt supra principē eius artificē: non aliter quā si dicerent artificē pendere ab opere suo, & non opus ab artifice: ita princeps, est magistratus, cum suprēma & absoluta potestate & auctoritate, in eos quorum sollicitudinem & curam gerit.

Sed & leges quæ stabilierunt principatum, vt de successione primogeniti, de prohibita dominiorum alienatione, de exclusione feminarum à successione regni, & de aliis, non possunt à principibus per legem ad principatum peruenientibus, rumpi & infringi: nisi & regni & principatus qualitas & status peruertatur, nec qui principatum obtinere voluerit mutata lege regni, potest euadere titulum tyranni, quia præter legem vsurpabit principatum. quare cum Samuel primum regem iussu Dei elegit in Israel Saulem, locutus est ad populum præsentē rege, legem regni, & scripsit in libro & reposuit coram Domino^f. atque Plato^g, *Probabile, inquit, est regum maxime hunc morbum esse qui superbe propter delicias viuunt: quod plus quàm leges cōtenderent posse, voluerunt, nec in eo concorditer permanserunt, quod verbis & in re in rādo laudauerant, vnde seditiones orta sunt.* Sic per Pares Frācię declarata sunt irrita apud Tricasses seu *Troye en Champaigne*, pacta in natos ex Magareta filia Caroli 6. & rege Henrico, successores in regno Gallię, excluso Carolo 7. quia essent facta cōtra legē Salicā quæ fundamentalis regni est Gallię. Exēplū & erit in lege electionis imperatoris, quā pervertere nō licet, ei qui dici voluerit legitimus imperator^h. Et hanc si quis velit sua temeritate & viribus inuerrere atque electorū & sūmi pōtifis in ea auctoritatē cōuellere, vel parū proficiet, vel strages propemodū innumerabiles excitabit: Itē si quis electionis sūmi pōtifis leges cōtēnēs, ad electionē properet; totā reip. Christianę quietē schismatib. cōturbabit. in sūma de aliis id ipsum

a ca. erit au-
tem lex, 4. di-
stinctio.

b l. non omnis
numeratio, de
reb. cred. P.
c l. qui iniuria
l. verum,
de furt. P. c. cū
voluntate, de
senten. excommu-
nuni.

d c. f. de insti-
tutio. c. debiti
de baptismo c.
per vestras de
iure patrona.
ca. didicimus

e Bald. ad au-
thent. quicun-
que, de sacro-
sant. eccl. Ioh-
hannes An-
dreas ad c. 1.
cōstitut. in sex.
f. 1. regum c. 10
vers. 24.

g dial. 3. de le-
gibus.

h per c. vene-
rabilem 34. de
electio.

a Deuter. c. 17. collige principatibus, in quibus si quis pro arbitrio leges voluerit
b 1. Reg. c. 8. fuccessionis vel electionis confringere, futurum est nullam reipubli-
 c. l. 2. § omnia cam fore firmam, tutam, aut probis legibus aut moribus conferuan-
 de veteri iure dam: neque aliud vniuersus erit orbis in quo talia innouabuntur,
 enuclea. C. c. si quam spelunca latronum, & lerna malorum, & omnia vi potius
 Apostolica de quam iustitia agentur.

d in l. a. g. i. a. r. i. e. Posuit Deus a legem regni vers. 15. *Constitues regem quem Dominus
 deprecatio ad elegerit de numero fratrum tuorum: nō poteris alterius gentis hominē regem
 leg. Rhodiā. de facere, qui non sit frater tuus: cūmque fuerit constitutus nō multiplicabit sibi
 iact. li. 14. P. equos & c. ita & princeps, & populus quoque, subiiciuntur legi regni,
 ti. 2. e imocē. ad c. quam prius acceptarunt: & proinde Deus, petente populo regem,
 nouit. de iudic. Samuē dixit b, *Nunc vocē eorum audi: verūtamē contestare eos, & præ-
 Iohannes An- dic eis ius Regis qui regnaturus est super eos & c.*
 dreas in addi- Possunt etiam & solent boni principes leges latas à prædeceffo-
 tionib⁹ ad spe- ribus bonas & vtilis reipublicæ, confirmare, retinere, & restituere
 culatorē in tit. collapsas, nam per approbationem, proprias efficiūt, non secūs quā
 de censib. §. nūc dicēdum vers. nouē per se editas c. Sic d Antoninus imperator, secundū leges
 quid si vniuer- Rhodias suis non contrarias, nautica iudicari voluit.
 sitas Bartho. ad l. hi qui, de
 excusat. m. m. e. 26 Quando etiam lex & constitutio principis transit in con-
 li. 10. C. Ludo. tractum, reuocari non potest in præiudicium eorum quibus ius ex
 Roma. cōf. 237. eadem quæsitum est e. sic priuilegia quæ conceduntur à principe per
 incip. queritur. Rebuff. in rub. mansurum f: vt quando priuilegium cōceditur foraneis, qui venerint
 de coll. in con- ad habitandum quod transit in contractum, quando venerint ad ha-
 co, datis. bitādum b. Princeps item ligatur lege cōventionis vel contractus l.
 f Anchara. & ita Decius prædicto loco, princeps ex contractu obligatur, vt nec
 ad c. 1. de cōstit. plenitudo potestatis nec vlla vrgens clausula, eum eximat: & omnes
 in sex. & cōfil. 2. Bartho. ad l. contractus qui cum principe fiunt, habeant naturam bonæ fidei k,
 omnes populi inde refert Suetonius l cūm populus Romanus liberalitatem pro-
 de iust. & iur. missam cōgiarij reposceret, Augustum respōdisse, se bonæ fidei esse.
 Anto. ad c. que 27 Possunt leges sibi præscribere principes paciscendo, nam per
 in ecclesi. c. cum se paciones inter contrahentes, si legibus non aduerfentur, vim le-
 Martinus de gis habent m.
 constitutio.*

g c. priuile. de Et cōtractus per se ab initio liberi sunt, num quis velit contrahe-
 regul. iur. in sex re n: postea habent necessitatem in seruando quod placuerit.
 h Iohā. de Fā-
 nia ad c. 1. de 28 Item nominatim notatur in l. Cæsar, de publicanis, contractus
 cōfil. in sex. A- cum principe initos habere vim legis o.
 lex. cōfil. 135 nu. Nec licet regi vel principi, venire contra proprium contractum
 20. volum. 4. in præiudicium tertii. Panor. & alij ad c. 1. de probatio. per illum
 i Bald. l. 2. C. de serui. Iason textum vbi & Panorm. notat in eo casu posse subditum cōuenire
 ad l. cūm. nu. 5. suum superiorem qui non recognoscit alium superiorem, coram
 de reb. cre. A- summo pontifice, vt in c. nouit, de iud. & in d. c. 1. numero 4. ait vltra,
 lex. cōfil. 135. & quod vbi datur defectus iudicis, ad Papā, potest perueniri, licet aliud
 quidē vsq. nu. teneat glos. ad ca. quoniam, 10. dist. addit & num. 5. per hoc limita notata
 20. & seq. 4. vati quod & per legist. as, ne quis in sua causa iudicet, & quod dixi in c. cūm venissent de
 cōsiliis tribuit

*Barbatie, Decius cōfil. 151. nu. 11. inci. maximi ponderis. Zazius cōfil. 10. nu. 4. incip. in causa executionis. 12. Bald.
 ad c. 1. §. si quis, nu. 1. de pace Constan. Decius cōfil. 287. nu. 6. & 7. In vita August. c. 42. m. l. legē quā dixisti,
 de pactis C. l. 1. C. de pact. conuent. n. l. in commodato §. ficut. C. de actio l. velles necne, C. de reuoca. donationi.
 o Barth. Bald. & alij, ad l. 1. C. de don. inter vir & vx. & in l. ciuitas si certū petā. P. M. de Affl. de. 299. nu. 15.*

*induc. vt non recognoscens superiorem, possit esse iudex in causa sua: pro quo
 facit l. proximē, de his qui in testam. delent. l. & hoc Tyberius, de hered. insti.
 glossa iuncto textu c. Guiffarins, 23. q. 4. & hac procedunt quando superior
 agit contra subditū: sed si subiectus agit contra Dominum, potest eum conue-
 nire coram summo pontifice, per supradicta. Hæc Panor.*

Quia obligatio est de iure naturali^a, cui etiam princeps subiicitur, cum non possit tollere ea quæ sunt iuris naturalis, vel diuini^b, & licet princeps sit solutus legibus, non tamen dictamine rationis naturalis & lege naturæ, quia & princeps est animal politicum & rationis particeps^c, neque quicquam conuenit magis naturali & æquali, quàm ea quæ inter aliquos placuerint seruare^d, quia alioquin & graue est fidem fallere^e.

Et cū fidem fallere & mentiri reprehensibile omnibus sit, & vitium exprobandum, & societati humanæ valde perniciosum, multo magis in principe habetur abominabile^f.

Atque cōtrā nihil est quod lumine clariore magis præfulgeat, quàm fides in principe^g, quod quamuis de fide Christiana ibi intelligatur, etiam intelligitur in fide conuentorum. mentiri & fidem fallere in contractu, est dolus^h. Os quod mentitur occidit animam: quia scriptum est, Testis fidelis non mentietur. ca. iuramenti. 22. q. 5.

29 Tertiò probat principem etiam ecclesiasticum, contractum seruare debereⁱ.

5. Facit & fauor principis, quia si in eius arbitrio esset pacta quæ ipse iniit rescindere, omnium commercio careret, & nemo cum eo pacifici vellet: magnæque pena afficeretur qua maior vix inuenitur, quàm inter homines conuersari, & hominum carere commercio^k.

6. Non debet iniuriarum inde oriri occasio, vnde iura oriri solēt^l.

7. Nemo decipi debet sub autoritate principali^m, nec calumniā di occasionem ex maiestate principali capi oportetⁿ.

8. Contractus sunt ex genere correlatiuorum; neque ex vna parte contrahentium claudicare possunt, vt vnum ex contrahentibus obligent, alium contrahentium non vtique o. proinde si velit contrahentem secum obligare sibi princeps, debet & ipse illi ex eodem contractu obligari. Correlatiuorum eadē est disciplina p, atque principi obiiici meritò potest, Patere legem quam tu ipse tuleris q, & quod quisque iuris in alium statuerit, eodem ipse vtatur r.

30 9. Contractus seruari debent proculdubio inter vassallos & principes. Et dominus vicem promissorum à vassallo fideli suo reddere debet: quod si non fecerit, meritò censebitur maledicus. sicut ille qui in promissorum præuaricatione, vel faciendo vel cōsentiendo, deprehensus fuerit perfidus & periurus s.

31 Nonò fiscus, publicam rem & principis refert t. at cōtrahentes cum fisco bona fide, à nemine molestari oportet, sed tutissimi esse debent v.

1 iuxta l. 1. quod quisque iur. P. l. §. f. de forma fidei. lib. 1. feud. t. vt notat glos. in rubricam de iure fisci. l. 10. C. tex. l. bene à Zenone, de quadrienn. prescrip. C. u. d. l. bene à Zenone, de quadrienn. prescrip. l. 1. ne fisci res quam uelidit euincat. l. 10. C. Barthol. ad l. fin. nu. 7. C. de sent. pass. & ad l. Gallus §. & quid si tantum. numero 10. & ibid. Iason, nu. 70. de liber. & posth. P. Felinus ad c. inter quatuor, nu. 4. & ibi Panor. nu. 5. de ma. iur. & obed. 2. lex. cōf. 101. incip. viso processu, nu. 6. vol. 2. & cōfil. 190. incip. mature digest. num. 4. eo. volum.

a ex hoc iure, de iusti. & iur.
b l. eas de cap. dimis. Innocē.
c ad c. que in ec-
 clesiarij de cō-
 stitutio.
d Bald. ad l. 2.
e nu. 40. de ser-
 uit. & aqua. C.
f Decius cōfil. 48
g dl. 1. de pact. P.
h ca. 1. eo. apud
 Gregorium.
i l. 1. de consti-
 tata pecunia. P.
k Bald. cōfil. 24.
l incip. ius ab-
 batiatis vol. 2.
m gl. inter claros,
n de summa tri-
 ni. C.
o l. dolus C.
p manda.
q i ca. 21. postea-
r quam, 25. q. 2.
s 4 c. 1. de natu-
 ra feud.
t l. hi qui san-
 ctam, de apost.
 C.
u l. meminerint,
v unde vi. l. 2. de
 indict. vidui-
 ta. tollen. C.
w l. 1. de his qui
 ueniūt a. a. im-
 petra. l. 2. C. li.
 45.
x l. penul. 91.
 de heredi. insti.
 p.
y l. Lab eo, de
 uerbor. signifi-
 ca.
z l. 1. de his qui
 sunt sui vel a-
 lien. iur. P. l. fi.
 C. de indicta
 uidiuita. tollen.
 l. f. de accepti-
 latinib. P.
aa q. cum omnes,
 de constitutio.

a §. sed & quod
principi pla-
cui, de iur. nat.
b c. iuramenti,
22. q. 3.
c Innocēt. ad c.
ad Apostolica,
de senten. & re
iudica.
d ut habetur in
l. uni. de his qui
a principe va-
cationē accepe-
runt lib. 10. &
in l. immunita-
tes, de agrico-
& cens. li. II. C.
e l. donationes
quas diuus im-
perator, 26. de
dona. inter vir.
& vx. li. 5. C.
ii. 16.
f l. cum multa
7. de bonis qua
liberis li. 6. C.
ti. 46. idē in l.
bene à Zeno. in
fi. C. de quadr.
prescr. li. 7. C.
ii. 37.
g l. omniū 19.
C. de testamen.
li. 6. C. ii. 23.
h c. 1. de regu.
iur. in sex. l. ni-
hil tā natura-
lis, eo. ti. P.
i l. 1. de pact. P.
k Innocēt. ad
c. que in eccle-
siarū, de cōsti-
tutio. per Bald.
ad c. 1. de natu-
ra feudū. & ar-
guit ibi Celesti-
num qui manē
vni conferebat
gratiam, sed
auferebat &
alij conferebat.
l. ut notat In-
nocēt. & alij
ad c. novit, de
iudic.

32 10. Verba sola principis, legis & contractus instar habere debent, multo magis prolata ob signatis ab eo tabellis ^a, imaginem Dei representant veraces reges & principes. Deus autem inter simplicem loquelam, & iuramentum, non facit differentiam, vtrumque punit Deus, & mendacium & periurium ^b.
Verbum principis debet esse firmissimum ^c, potissimum in his in quibus potest disponere, vt in exemptione vectigalium seu munerum ^d, vt l. Regum c. 17. dum Saul promisit his qui percussissent Goliath, quod faceret domum eorum absque tributo, vt & hodie principes recte promittunt eandem immunitatem his qui percutiunt hostes, scilicet militibus. Tantum etiam operatur fidei principis interpositio, quantum in aliis iuramentum corporale conceptis verbis praestitutum, & eisdem producit effectus. doctores ad auth. sacramenta puberum, si aduers. vendition. C. & ad c. cum contingat, de iureiur. ra. gloss. ad c. peruenit de fidei iussor. Alexa. ad l. si quis maior de transact. nu. 16. Iason. ad l. ait praetor, §. iurari, num. 3. de iureiura. P. Gaill. li. 2. practicarum obseruatio. 59.
Quare contractus cum imperatore vel principe initi, vicem legis obtinent, neque opitulatione alia extrinsecus egent ^e, & vt imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet & principales liberalitates culmen habere praecipuum ^f. Principis autoritas & praesentia supplet omnes alioquin requisitas in aliquo actu solemnitates ^g.
33 XI. Omnis res per quascunque causas nascitur, per eandem dissolui debet ^h, pactioes vero contractuum ex vtriusque contrahentis consensu fiunt ⁱ. Et proinde non nisi vtriusque consensu dissolui possunt.
12. Licet Deus subiecerit imperatori leges, & papae canones, non tamen illis subiecit obligationes & contractus. vnde obligatur princeps ad instar priuati ^k.
13. Probat iterum l. bene à Zenone, de quadriennij prescrip. C. vbi imperator contractus per eum & praedecessores & cum fisco initos & cum administrantibus bona sua seu cum procuratoribus honorū, ratos inuolabilēque esse statuit tanquam leges, & irreuocabiles vltra. Idem & in l. 2. eo. ti. Zeno. constituit, dummodo, inquit, d. l. bene à Zenone, cum procuratoribus contractum fuerit ex epistalmate principis, id est, ex iussu & mandato eius. quod idem est, ac quod vulgo dicitur, si on ha contracté au eel agent du prince, ayāt charge de lui ou mandement. notatur & ibidem tā bonae fidei esse contractū initum cū principe vel eius procuratore, vt non opus sit enictionis clausulā ab eo promitti. quia omnia censentur apposita, propter praesentiam principis, & firmam contractus efficaciam signo solo principis adiecto. Quae omnia locum habent in contractu inito cum subdito per principē: & multo magis in contractu inito cū non subdito, quia non potest princeps tollere priuilegium indultum non subdito ^l, Cardin. ad c. perpēdimus, de verb. sig. Barth. ad l. priuilegia, C. de sacros. eccles. Matt. de affli. deci. 361. num. 9. in quo casu etiam cessaret, quod dicūt, principē posse ex causa tollere ius priuati, ex contractu, cum ipso celebrato. iuxta Baldum ad l. final. de senatus cons. & in l. penultima de donatio. inter vir. & vxor. P. & cardin. consil. 86. dum ait, quod viuersitas potest

potest venire contra proprium cōtractum cum subdito celebratum ex causa pacis, per l. quod semel, de decret. ab ordin. facien. nam haec de subditis ex causa etiam dicuntur, sed in extraneis minimē locum habent. quia in eos non habet imperium princeps. Idipsum dicendum est, si quid etiam per epistolam simpliciter pollicetur princeps, vel admittit, quia & hoc pro lege habetur l. i. §. i. de constitutio. princip. P. Hinc etiam receptum communi est calculo, vt quae princeps ecclesiasticus, vel secularis, narrant in scriptura sua, plenam & indubitam fidem faciant: maximē si de facto suo sint ^a.
Sicque notat Iason ad l. ciuitas, num. 7. de rebus cred. P. epistolam eius qui condendē legis habet potestatem, pro lege haberi, & exemplum Venetorum adfert.
Hic addere poterit lector, quae diximus de fide & constantia principis infra, lib. 8. c. 8.
34 Verum quaestio est, an quemadmodum legibus praedecessoris princeps non obstringitur, ita pactis & obligationibus eiusdem sit absolutus, & an successor reuocare possit contractum à suo praedecessore factum. Et videtur primò resoluendum iisdem rationibus non teneri contractibus, quibus non tenetur legibus, & licet contractu suo ligetur princeps, non tamen eius successor. nempe si successor non habeat causam à praedecessore, veluti si adeptus sit principatum, vel ex noua electione, vel ratione legis regni per successionem proximitatis: morte enim regis finitur honor regis & eius potestas ^b. & resolutio iure illius resolutur ius eius qui ex contractu ab eo accepit ^c.
35 2 Dehinc bonum argumentum à legibus ad contractus, quia & contractus leges sunt, vt antea dictum ^d. Vt si liceat tollere principi leges à se, vel ab aliis latas, per l. i. & fin. C. de legi. liceat & contractus.
36 Maximē, quia contractus obseruatio pendet, ex legibus quae legitimas faciunt conuentiones ^e. & cui licet quod plus est, debet licere quod minus est ^f. & accessorium sequitur naturam sui principalis ^g.
Licet autem principi tollere legem, quod plus est quam pactum praedecessoris: licet & principale ipsam legem ex qua legitima conuentio dicitur, abolere: ergo & ipsum pactum vt videtur, recte abrogabit.
37 3 Tenet & Bald. ^h contractum & pacta principis non ligare successorem. quia, inquit, ius non transit eius in successorem, sed de nouo creatur per electionem, c. dilecto, de praeben. quod & ad eandem legem num. 13. repetit Iason, eadem ratione quia successor ab eo non habet causam ⁱ.
Nisi pacta essent de natura & consuetudine suae dignitatis, vt est in feudare ^k. Iason tamen ^l. existimat Baldi dictum intelligi in imperatore vel Papa. quia tales dignitates non deferuntur successionē, sed p electionē ^m. At inquit in aliis principatib. monarchiatu, ducatu, regno, comitatu in quib. succeditur per primogenitū. & habet locū successio. ⁿ puto, saltē attempta generali cōsuetudine q̄ successor teneatur potest

a Clem. i. unic.
de probatio.
i Explicatur
hec prior ra-
tio infra nu.
48.
b Vt ait Bald.
in l. si pater, si
pendente appel-
latione mors im-
teruenerit. C.
c l. lex vectigal-
is, de pignori. P.
2 Hec 2. ratio
explicatur in-
fra nu. 49.
d Ex l. i. C. de
pact. conuentis
ex l. legem C. de
pact.
e l. legitima, de
pact.
f ca. cui licet de
regu. iur. in sex.
g ca. accessorium
eo. tit. in sex.
h Ad l. i. de cō-
stitutio. princip.
3 Hec 3. ratio
explicatur in-
fra nu. 50.
i Per l. si quis
domum loca. P.
l2 §. & hac ve-
rò iubemus, in
nouel. vt nullū
iudic. liceat
hab. loc. serua-
tor §. illud, in
nouel. constitu-
tio qua de dis-
gnita. & c.
l pradieto loco
num. 14.
m ca. venerabilis
lem, de electio.
n Vt c. licet de
voto.

l. cum a matre, C. de rei vendi ca. l. 2. C. de reb. no alien. de hoc tamen an contractus prin cipis trahat ad eius successorē, & num ei pre iudicet. vide Barthol. ad l. prohibere. § planē, quod vi aut clā. Bald. ad tit. de pace Constantiæ, ad verba successo rem nostrorum. & ad l. penul. C. de bon. qua liberis. ad ca. i. qui successo. teneant. & ad ca. i. de natura fendi in vsib. 4. Explicatur 4 ratio in fra num. 51. b. Consil. 224. incip. in re tam grani nu. 7. & 3. volu. 6. c. Per glossam ad c. in his, II. dist. Panorm. & alios ad ca. pro illorum, de preben. d. per Bald. ad l. donationes quas Diuus. de donationib. in ter vir. & vx. & Explicatur hæc ratio in fra num. 52. e. l. ambitiosē, §. f. de decret. ab ord. fac. f. l. sed & reprobari. de excusa. tutor. l. ut gradatim, §. reprobari, de muner. & ho varibus. P. l. grammaticos, de professor. & medi. lib. 12. C. g. ca. Nulli, de electio. in sex. 6. Explicatur 6. ratio in fra nu. 53. h. l. sacrilegium, cap. de crimi. fac. cap. proposuit, de concess. preb. 7. explicatur hæc ratio 7. infra num. 54. & seq. i. l. item si verberatum, 15. §. penul. de rei vindica. lib. 6. P. tit. 1. l. Lucius, de euictio P. l. 2. proposuit, de concess. preben. l. l. barbarius, de offic. prater. toto tit. quib. exc. caus. serui pro pre mio libertatem accip. C. m. l. 2. quib. ad liberta. preclam. non licet. n. l. adoptio, de adoptio P. l. si senatori. de ritu. nup. P. l. 3. interdicit. matrim. inter pupil. C. o. Tit. de bonis præscrip. p. Tit. de dignitat. lib. 12. C. q. l. f. de loca. r. l. 1. §. 1. de bonorum pass. contra ta. f. l. 1. & f. de sent. pass. C. r. l. 1. de his qui notan. infan. P. u. l. im perialis C. de de nuptijs. x. l. de his qui ven. etat. impetra. y. §. 2. qui testam. facere possunt. 2. In quæstionib. iuridicis, quæst. 43. incipiente cum quæstio verteretur. a. Gloss. in ca. per principalem 9. quæst. 3. b. Glossa in t. proposuit, de concessio. preben. c. Glossa in c. quanto, de translatio. ep. d. Gloss. fin. in l. relegati, de pæn. P. e. Conf. 136. in cap. viso. & examinato num. 1. volu. f. Ad cap. quæ in ecclesiis uers. quinti. conclusio de con sultio. g. Vt in l. barbarius, de offic. prator.

seruare omnem contractum, & quamcumque conuentionem, sicut quilibet successor priuati. 4 Notat Alexand. quod superior cōdens statutum, apposito etiam iuramento non reuocando, potest illud, impunè reuocare ex causa. Et similiter etiam ex causa possit discedere ab obligatione facta per proprium contractū, & reuocare statutū, quod transmittit d. 5 Facit l. quod semel s. de decretis ab ordine faciend. §. lib. 50. P. ti. 9. Quod semel ordo decreuit non oportere id rescindi, Diuus Adrianus Ni comedien sibus rescripsit: nisi ex causa id est, si ad utilitatem reipub. rescissio prioris decreti. Tracto argumēto à reipublicæ factō, ad factum principis qui reipublicam representat. Quemadmodum salarium constitutum alicui, ob liberalem artem: ut puta pro medicina à decurionibus, nonnunquam nullius est momenti, ut & potest reprobari approbatus à reipublica. Et ex causis insufficientiæ postea emergentibus, reprobatio fieri potest. 6 Possit & addi absoluta potestas principis, de qua disputare, vel ei cōtradecere, quādo quippiā ex certa sciētia facit, instar est sacrilegij h. 7 Item constat principem 7 subditorū bona accipere posse propria autoritate, ob causam publicā, nullo vel modico dato illis pretio, facit i. Reg. c. 8. Agros vestros addecimabit, &c. Facit, plenissima potestas principis, ut & licere omnia videatur supra ius k, de seruo potest facere liberum l, ex libero seruum m, de iniusto iustum n, de diuite pauperem o. de humili nobilem p. & contra q. de uiuo mortuum r. & contra de mortuo uiuum s. de famoso infamem t. & contra u. de minore maiorem x. & contra y. & multa alia, de quibus plura Pileus Mo dicensis z. Sicut Papæ tanta potestas, & auctoritas, ut possit alicui etiam auferre beneficium ecclesiasticum, vel episcopatum. errare, i. de nihilo aliquid facere b. nec ei quis audeat dicere, cur ita facis. Tractatur ob iustam causam principem posse tollere ius alteri quæsitum, & auferre dominium rerum priuatarum per doctores ad c. quæ in ecclesiis, de constitutio. ad l. fin. si contra ius, vel utilita. pub. ad l. quoties de precib. impera. offer. C. & ad l. bene à Zenone, de quadam præscr. & alibi. Iusta autem causa censetur, nisi contrarium appareat, in facto prin cipis d. & in hoc casu dum bona priuatorum à principe accipiuntur, tradit iustam causam præsumi Alexand. c. i. & in principe censi iustam causam semper, notat Felinus. f. Iusta & causa censetur, fauor publicæ utilitatis. § ab ord. fac. f. l. sed & reprobari. de excusa. tutor. l. ut gradatim, §. reprobari, de muner. & ho varibus. P. l. grammaticos, de professor. & medi. lib. 12. C. g. ca. Nulli, de electio. in sex. 6. Explicatur 6. ratio in fra nu. 53. h. l. sacrilegium, cap. de crimi. fac. cap. proposuit, de concess. preb. 7. explicatur hæc ratio 7. infra num. 54. & seq. i. l. item si verberatum, 15. §. penul. de rei vindica. lib. 6. P. tit. 1. l. Lucius, de euictio P. l. 2. proposuit, de concess. preben. l. l. barbarius, de offic. prater. toto tit. quib. exc. caus. serui pro pre mio libertatem accip. C. m. l. 2. quib. ad liberta. preclam. non licet. n. l. adoptio, de adoptio P. l. si senatori. de ritu. nup. P. l. 3. interdicit. matrim. inter pupil. C. o. Tit. de bonis præscrip. p. Tit. de dignitat. lib. 12. C. q. l. f. de loca. r. l. 1. §. 1. de bonorum pass. contra ta. f. l. 1. & f. de sent. pass. C. r. l. 1. de his qui notan. infan. P. u. l. im perialis C. de de nuptijs. x. l. de his qui ven. etat. impetra. y. §. 2. qui testam. facere possunt. 2. In quæstionib. iuridicis, quæst. 43. incipiente cum quæstio verteretur. a. Gloss. in ca. per principalem 9. quæst. 3. b. Glossa in t. proposuit, de concessio. preben. c. Glossa in c. quanto, de translatio. ep. d. Gloss. fin. in l. relegati, de pæn. P. e. Conf. 136. in cap. viso. & examinato num. 1. volu. f. Ad cap. quæ in ecclesiis uers. quinti. conclusio de con sultio. g. Vt in l. barbarius, de offic. prator.

42 Sic publica utilitate suadente, potest iubere princeps domum subditi sui demoliri, aut eius fundum propinquum vbi vel ciuitati pro dilatandis fossis ciuitatis, vel ad extruendum propugnaculum, aut ob aliam necessitatem publicam, occupari: item suburbia destrui vel incendi, ne eò hostis se recipiat. aliud exemplum ex causa mili tum, & propter causam publicam in prædiorum captione b. Quia utilitas publica est præferenda priuatæ. Et multa utilitatis publicæ causa permittuntur, quæ alioquin vetita sunt d. Ratio rationis, quia quādo agitur de utilitate publica, agitur quoq; de utilitate eius cuius res accipitur: & ideo & ipse cōtribuere debet. Dehinc quando plurium interest, & res respicit vniuersos ut vni uersos, attenditur maioris partis sentētia potius quàm vnius aut pau corum. l. quod maior pars, ad municip. P. 43 Quo fit etiam, ut vicini teneantur ad contributionem refe ctionis putei communis vel publici, etiam si eo non utantur, vel uti velint f. Aliud exemplum, cum via publica vel inundatione flumi nis vel ruina amissa est, vicinus proximus, viam præstare debet. 44 Item aliud in transigenda pace cum hoste, in qua princeps potest remittere damna illata subditis tempore belli expressè, etiam inuitis subditis: maximè si aliter pax haberi non posset; & ita subditi ab omni actione ciuili & criminali excludunt ob huiusmodi utilita tem publicam ad euitanda maiora belli incommoda. quo casu do minus negotium subditorum utiliter gessisse creditur, & apud prin cipem residet ius belli indicendi & fœderis percutiendi. Quam ob rem ex potestate fœdere inito iure gentium, consequenter remitte re potuit iniurias vltro citroque illatas h. Latè explicat Matthæus de afflict. decif. 361. incipient. Monasterium sancta Maria numero 5. & sequentibus, vbi & numero 6. addit, Ad hoc accedat, inquit, quod com munitè dicunt doctores ad l. gallus, §. & quid si tantum, de liberis & posthum. & Alexan. ad l. fin. de senten. pass. quod licet regulariter princeps non resti tuat ad bona alienata propter beneficium pacis: Nam tunc illi, quibus facta fuit alienatio, debent primis dominis restituere i. 46 8. Successor in beneficio ecclesiastico, non tenetur seruare pactum prædecessoris sui. Neque k transactio facta de rebus ecclesiæ à beneficiato, obligat successorem in beneficio, propter regulam, quod res inter alios acta, aliis non obest l. Idem in c. 2. de precariis m. vbi possessor beneficii dans precariorum nomine prædia ecclesiæ e tiam si pœnam apponat, sibi vel successori reuocanti non potest effi cere quominus si irrationabiliter precaria sit facta à se vel à succes fore reuocetur impunè. Quia hæreditaria successio, non habet locum in ecclesiasticis be neficiis n. adde l. si tibi decem, 17. §. cum possessor, de pact. P. Cum pos sessor, inquit Paulus, aliena hæreditatis pactus est: hæredi, si euicerit, neque nocere neque prodesse plerique putant. in tit. de pace Constantiæ ad verb. priuilegia, Felinus ad c. inter quatuor, de maior. & obedien. 8. Hęc ratio 8. explicatur infra num. 59. l. 2. in c. ueniens, 8. de transactio. l. ex rub. res inter alios & c. C. m. l. 3. ti. 14. n. c. x. de præb. ca. apostolica 8. q. 1. c. presentium, c. conuenerit, c. ex transmissis, de filijs presbye. c. 2. de testame. c. ad decorem, de institutio.

a. l. si quando, l. adificia, de o perib. publi. C. b. in d. l. item si verberatum, §. 1. de rei vin. in l. Lucius de euict. P. c. l. unie. §. f. de cadu. toll. C. l. utilitas, de pri mipilo. li. 12. C. l. si quis graui, §. vtrū, ad sen. Sylla. P. c. im periale de pro hibita feudi a lienæ. per Ro thariū in vsib. feudo. d. l. ita vulne ratur §. multa, ad leg. Aquil. P. d. l. Barba rius de offic. prator. P. c. c. in nostra, de iniurijs. f. Ludou. Ro ma. singul. 68. incip. putens. Lafon ad l. 2. num. 26. C. de iure emphyteu. Bald. ad l. cum fructuarius, num. 1. de vsu fruct. & quem ad. quivota. & ibi aliam ad fert rationem. g. in l. si locus 14. quæ ad. ser uit. amittant. h. c. in nostra, de iniur. & ibi doctores l. con uentionum, in fine, de pact. & ibi interpr. & ad l. fin. si contra ius vel uti. pub. C. i idem in esse. Et dicit Bald.

a ut tradit la-
son consil. 10.
incipiente, vi-
detur in 3. vol.
Bal. in l. digna
vox, C. de leg.
& ad c. 1. qui
successores feu-
dare teneant.
& consil. 271.
incip. casus Si-
lij 1. volu. &
cōs. 371. incip.
verba Cyni 3.
volu. Rebuffus
in commen. ad
rub. & collatio
nib. in concor-
datis Gallica.
b §. ex dōditio-
ngii, & ibi
Christop. Por-
eus, de verb. ob-
blig. Bald. cō-
sil. 159. inci. su-
per eo. vol. 3 l. si
pactum. 9. de
probationib. li.
22. P. 11. 3.
c ut in l. qui in
futurum 57. §.
1. de pact. P. 1.
& heredi 21.
eo. li.
d §. 1. de iure-
iuran. à mov.
præstito. in no-
vel. l. heres, de
usucapio. P.
e in l. proponen-
batur, de iudic.
fli. 5. ep. 12. seu
epist. 112. rela-
tus in c. 11. iu-
stitiæ, 25. q. 1.
g. secundum na-
turam de reg.
iur. l. uni. §. pro
secundo, de ca-
du. tollen. C.
hl. ex qua per-
sona, de re. iur.
l. si ab eo, C. de
libera causa.
i c. aduerj. de
immunita. ec-
clesia. cum simi-
lib. vulg. iur.
12. l. f. & l. i. c.
de leg. & per rationes supra collig. l per l. multū interest, si quis alteri vel sibi C. m c. mutare, de reg. iur. in f. c. m.

Atque hæ rationes videntur suadere, principem non teneri neces-
sario ad obseruationem contractuum sui prædecessoris.
47 Sed contraria sententia verior videtur, vt princeps non pos-
sit ex parte sua solus, rescindere contractum initum per prædeces-
sorem suum, sed transeat in successores ac eis præiudicet, & obliget.
Probatur & per c. 1. de proba. ibi prædecessores tuos.
2. Ex c. licet, de voto.
3. Ex c. abbate sanè, §. porro, & §. sed ad hæc & §. f. de senten. & re
iudic. in sex. vbi donatio quæ facta erat nomine regni per auos regis
Aragonæ, non potuit per regem reuocari, aut alij concedi.
4. in contractibus princeps habetur pro priuato, siquidem se sub-
mittit iuris communis dispositioni, sequendo formam à iure ciuili
vel gentium præscriptam.
At contractus de sui natura, est transmissibilis ad successores con-
trahentium^b, nisi pactum esset personale in persona paciscētis^c. Suc-
cessor vna persona censetur cum defuncto^d.
Nec mutatio personæ, mutasse censetur principatum: vt nec mu-
tatio iudicis, iudicium vel tribunale.
5. Iustitiæ ac rationis ordo suadet, vt qui sua à successoribus de-
siderat mandata feruari, decessoris sui proculdubio voluntatem &
statuta custodiat. Gregorius ad Montanum & Thomam^e.
6. Secundum naturam est, vt quem sequuntur commoda sequan-
tur incommoda. neque audiendus is est qui honorem & commodū
quidem amplectitur, sed onus subire recusat^f. ex qua persona quis
lucrum capit, eius factum tenetur probare^h. & qui succedit in hono-
re debet succedere in onereⁱ.
At princeps successor in dignitate commoda dignitatis acquisita
per contractus lubens amplectitur, ergo & onus contrarium eius-
dem debet amplecti.
7. Est l. penul. & fin. C. de quadriennij præscrip. vbi Zeno & Iusti-
nian. firmant donationes, alienationes, contractus, tam factos
per se quam prædecessores: tam de rebus fiscalibus quam ex pa-
trimonialibus principis, eiusdemque priuilegiis securitatis statuant
gaudere possessores vtrorumque.
48 Nec obsunt contrariæ rationes. nā prima quæ adstruit, quod
princeps solutus sit suis legibus, non habet consequentiam ad con-
tractus per principem aditos. Siquidem intentio ferendarum legum
principis est, alij formam præscribere, retenta sibi potestate emen-
dandi & tollendi, & iure principatus hoc agit^k.
At quando contrahit intentio illius est se obligandi; & tanquam
priuatus id potest & quia potest & vult, ideo perficitur obligatio^l.
neque mutare voluntatem potest in alterius præiudicium^m.
49 Quod ad 2. bonum quidem est argumentum in eo à legibus
ad pacta, quia quemadmodum leges publicæ subditos obligāt, sic le-
ges pactorū priuatæ, priuatos qui eis subiiciuntur obstringunt. Qua-
re quoque princeps his tenetur, quia contrahendo se eis subiecit, ac
malè variantur postea termini, dum infertur: quia lex mutari potest
à principe, ergo & pactum. nam claudicat in his similitudo, siquidem

legis publicæ potestas, ex sola voluntate pendet, at lex contractus,
non pendet ex vnius solius voluntate, sed contrahentium, cum con-
tractum sit synallagma^a.
Et nihil tam naturale, quam vnū quodq. dissolui eorū autoritate
quorum cōtractum est^b. Prout quidquid cōtractū est, ita & solui debet^c.
50 Quod ad 3. pertinet, posset responderi, quod quamuis ius non
transeat in successorem electum, tamen contractus incommodum &
aliorum commodum transire potest, maxime si ab initio, suscipien-
do regnum non fuerit potestatus de ea mente.
51 Ad 4. respondendum, reuocationem contractus ex causa iu-
sta, non pertinere ad personam principis potius quam priuati. nam
& iure communi certum est, & inter priuatos reuocari, interdum
conventiones posse ex causa, vel per restitutionem in iate-
grum.
Quod autem censeatur iusta causa semper in principe, hoc ita ve-
rum est, nisi de cōtrario constet, vt hic constat. nā præsumitur, appa-
rente causa iniquitatis, principē deceptum & errare, si velit rectè pa-
ctum, initum rescindere, ideo mandato eius obfisti potest, donec i-
terum moneatur, & expectetur, si quando, de rescrip. §. deinde com-
petens, de manda. princ. in nouel. Videbis autem plenissimam dispu-
tationem apud Robertum Marantham in prima disputatione, an or-
dinarius loci, ad mandatum delegati à principe, teneatur sententiam
ipsius delegati iniustā euiderē exequi, & an possit ei facto resistere.
52 Eodem modo responderet ad 5.
53 Ad sextū dicimus, in his quæ pēdēt ex potestate principis ei cō-
tradidere esse instar sacrilegij: sed in his quæ agit contra naturā prin-
cipatus, minimè: quia & ipse præsumitur deceptus, & potius deside-
rat in eo se admoneri.
54 Quod pertinet ad 7. absolutè verum nō est, licere principi bo-
na subditorū capere illis inuitis sine causa, nam ll. itē si verberatum, &
Lucius, intelliguntur de bonis captis ab hostib. vel ob vtilitatē publi-
cā, & nō propriā, vt accidit in contractib. Imò nec quæ imperij sunt,
sunt propria ipsius principis. vt rectissime laudetur imperator Parti-
nax apud Herod. lib. 2. quod imperatoris possessionibus nomē suum
inscribi prohibuerit, non esse illas dictitans imperantiū proprias: sed
cōmunes Romanorū & publicas. Et si priuatus, coactus etiā à populq
seruum suum manumiserit, quāuis voluntatē accommodauerit, tamen
nō erit liber^d. Atque si respub. alicui necessitatē imposuerit aliquid
faciendi vel promittēdi, etiā in opus publicū, non est ei necesse ob-
tēperare^e. Neque obest c. 8. lib. 1. Reg. nā & illud ius non prorsus le-
gitimi regis dicitur à quibusdā, sed tyranni. siquidē in Deut. c. 17. dū
regē creandum admonuisset Deus, addidit leges eius, inter quas illa,
Ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, nec declinet in partem
dextram vel sinistram.
Quod liquet ex c. 21. lib. 3. Reg. nam si ius fuisset regi tollendi pro-
pria autoritate res priuatorum, ademisset Nabotho Achab rex vi-
neam. Idem in can. Conuenior 21. Nabuthem 23. q. 8. Atque Gregor.
li. 10. regeſti expo. 4. refert ius regiū cuius mētio fit in libris Regum,

a l. Labeo, de
verbor. sig. P.
b l. i. & 2.
quando liceat
ab emptio. rece-
de. lib. 4. C. si.
35. l. prout 80.
de solutio. li. 46
P. tit. 3.
c facit ca. 1. de
regul. iur. apud
Greg. & l. 35.
l. 100. l. 153. eo.
m. P.

d Si priuatus
16. l. ille seruus,
9. qui & à
quibus manu-
missi liberi nō
fiunt lib. 40. P.
tit. 9.
e l. boties. 6. de
pollicita. tit. 50
P. tit. 12.

non ad historiam præcipi, sed ostendere quid facturi sint reges re-
 incip. viso & probi: quid vitari sint boni.
 examinato, Subinde, demus licitum esse principi res subditorum accipere, hoc
 num. 12. vol. 1. intelligitur in causa iusta & urgente necessitatis, propter publicam
 1. utilitatem non propriam, ut notat Alexan^a, notat & idem^b, ut quem-
 b. consil. 101. admodum permittitur principi, tantum ob causam publicam, aufer-
 incip. visis in- re dominium rei privato, sic & permittatur privato inferiori à prin-
 strumentis nu. cipe, alij auferre rem suam ob causam, & ius esse auferre licere alteri
 2. volum. 1. quæsitum^c, quamobrem inter priuatum & imperatorem, hic non est
 c. ut & not. distinctio subsistente causa, quæ iustitiam reuocationis adfert in v-
 Glof. ad c. con- stitutus 6. ad troque. eo modo ob causam delicti bona adimuntur delinquentibus
 situtus 6. ad & applicantur fisco^d: nã per delictum læditur res publica, & pœna dã
 uerba à quo- ligis, domi- & contrahitur ex delicto, debetur ei^e. Et proinde, bona ex legibus de-
 unque de re- ligis, domi- ferantur principi qui reipublicæ curam habet & filci^f: sicuti & pri-
 ligis, domi- uato læso, satisfaciendum est per delinquentem^g. Item illa diuersa sunt
 per glossam in summa 25 q. 2. à contractus rescissione: quia in reuocatione contractus sui efficitur
 & per Barthol. in proœm. di- gestorum & ad vt priuatus, & fidẽ dedit de seruando cõtractu: & in quo contrahit pa-
 in proœm. di- l. f. de fide in- rem se reddidit contrahenti, admittens parem voluatatẽ & legis con-
 gestorum & ad- strumẽti, & iure denda potestatem, in cõtractu: quia ex conuentione contractus le-
 l. f. de fide in- haste fiscal. li. gem accipiunt^h: ideo tanquam par, non habet in parem imperium.
 strumẽti, & iure d. ut in l. quis- vt cogat eum abire à cõtractu. Sũntque iurati cõtractus, & iura-
 haste fiscal. li. quis, ad leg- mentum obligat etiam principes: quia Deo promittitur per iuramẽ-
 10. C. & iur. Jul. maies. C. tum, & ideo iuramenta Deo reddenda suntⁱ.
 & iur. Titul. de bo- nis damnator. Deus autem, vt docuimus, superior omnium principum est, ideo
 c. per l. ex ma- eius legibus obtemperandum, nec inferior princeps potest tollere
 l. sic. de actio. legem superioris^k, nec princeps quicquam aduersus legem diuinam
 titu. de oblig- admittit iustẽ, ca. non licet imperatori, 10. distinct.
 qua ex delict. 55 Potest & alia cõsideratio adiungi, quod quãdo ob causam pub.
 mast. fl. bene à Ze- res à priuato subdito euincitur, tãrundẽ, vel æstimatio eius refundi ei
 none, de quad. debet^l, ne subditus sine culpa sua re & pretio eius inuitus careat^m.
 prescr. C. 56 Sed rursus nẽ relinquamus axioma illud incertum, quo asse-
 g. c. 1. de crim. ritur principem qui non agnoscat superiorem, posse auferre dominia
 falsi. rerum subditis: dicimus absolũtẽ pronunciatum illud axioma verum
 h. l. 1. §. si con- ueniat, de posi- non esse, & nimium adulari in perniciem eorum principibus, qui sic
 ueniat, de posi- P. l. 1. de pact. malẽ defendunt. Nã quod fumitur ex l. bene à Zenone, de quadrien-
 P. nij præscriptio. C. malẽ colligitur ex l. illa, quæ loquitur tantum de
 i. c. 1. C. et si collatione priuilegiõrum dandorum rebus priuatis seu patrimoniali-
 Christi. & rã- bus principis, perinde ac rebus quæ princeps possidet iure imperij,
 no tit. de iure- quæ ipsa lex ibi familia facit. & addit, *Qua enim differentia introducitur,*
 iuran. *cum omnia principis esse intelligantur, siue ex sua substantia, siue ex fiscali suc-*
 l. c. cum infe- *rit aliquid alienatum?* ibi nihil de rebus priuatorum quod sint princi-
 rior, de maiori- rit aliud alienatum? ibi nihil de rebus priuatorum quod sint princi-
 & obediẽti. pis: sed dicitur quod ea quæ sunt in patrimonio vel fisco principis,
 l. ut notat & pr. principis censeantur, & eiusdem priuilegij.
 lexander cons. Deinde cõsentur res subditorũ esse principis ad eas regẽdas & con-
 151. incip. in- seruãdas, quoad imperiũ, nõ quod pertinet ad dominiũ earũ, vt possit
 causa. Barthol. seruari, quoad imperiũ, nõ quod pertinet ad dominiũ earũ, vt possit
 nu. 3. vol. 6. Io- hãnes Andreas in tit. de executione senten. super rubric. in fine. & per Barthol. ad l. f. §. si de pignora. actio. c. cõ-
 cord. glossa ad l. si locus, ad verb. prestare, quemad. seruitu. amittan. P. m per textum l. venditor §. si constat.
 commu. pr. adio. P. l. 2. c. quib. causis serui pro premio liber. accip. Ludo. Roma. consil. 310. Insuper ad l. Barbarium, nu.
 36. & seq. de off. prætor. & ad leg. f. num. 2. C. si contra ius vel uti pub. de illis

de illis ex arbitrio disponere, & subditis adimere. aliter hoc esset ex
 pastore facere lupum rapacem & prædonem, ex rege tyrannum, qua
 nulla maiori iniuria lædi possent reges.
 Distributio dominiorum à iure gentium est^a. & modi acquiren-
 di & conseruandi præcipui^b.
 Princeps autem, non debet adimere dominia possessoribus, con-
 tra illud ius, nempe iure regis, quia iure naturæ æquum non est lo-
 cupletari cum alterius iactura^c.
 Et ab hac suspitione locupletandi cum iactura alterius, abstinere
 debent omnes: sed multo magis principes, in quibus quod caret in
 priuatis suspitione illa, habetur prohibitum^d.
 Origo iustitiæ in distributione censetur imperator, qui omnia iu-
 ra in scrinio pectoris habere dicitur^e. Vt & Papa^f. Iustitiæ vero
 præceptum ex tribus, *Ius suum cuique tribuere*^g.
 Et omne bonum, siue à Deo acquiritur hominibus, siue ab impe-
 rio sequente Deum, decet esse mansurum, & omnis malitiæ ac dimi-
 nutionis extraneum^h. concessa auferre non est maiestatis imperialis
 propriumⁱ.
 57 Quod si quis insistat principem ex plenitudine potestatis, a-
 liquãdo id facere ex arbitrio, & adimere bona subditis sine causa ex-
 pressa, & resilire de cõtractibus & priuilegiis cõcessis tã per se quã
 prædecessores, respondebimus & nos id eum reipublicæ damno vi-
 dere, sed nos non disputare de his quæ fiunt re ipsa, sed de his quæ
 fieri debent à bonis & legitimis principibus, non etiam de his quæ
 per vim, impressionem & tyrannidem fiunt. neque enim quippiam
 tam sanctum quin à pessimis priuatis & publicis personis aliquando
 non lædatur. Id tamen dicimus nos posse, quod honestè possumus^k.
 Et quæ facta lædunt pietatem, & verecundiam, & existimationem
 nostram, & quæ contra bonos mores fiunt, ea nos facere non posse
 existimandum est^l.
 Diximus iam de nominibus principũ, principem ob iustitiam di-
 ctum fuisse iudicem, quod iustitiæ distributio ei fuerit commissa. qua
 re si ipse peccet contra terminos & fines iustitiæ, peccat contra ordi-
 nationes Dei cui subiicitur, & ideo principis nomine indignus est^m.
 Neque omne quod licet honestum estⁿ. Quod & admonuit Clau-
 dianus Honorium.
Nectibi quod liceat, sed quid fecisse decebit,
Ocurrat, mentemque domet respectus honesti.
 Neque princeps absoluta debet vti potestate, nisi iusta, & legiti-
 ma suadente causa, & ratione, si velit esse immunis à peccato^o.
 5 Principi quoque nunquam placere dicitur debere, neque cen-
 setur placere, nisi quod iustum & verum sit p.
 Deinde nec princeps absolutam habet in omnibus potestatem,
 sed tantum in his quæ sunt iuris positiui, quæ contraria voluntate tol-
 li possunt: & non in naturalibus, gentium, & quibusdam aliis, de qui-
 bus in potestate principum dicemus. Deo fauente q.
 58 Remanere tamen adhuc videtur antinomia c. quo iure defen-
 detur plene Andreas Goyl. li. practica obseruationum. obserua 55. 56. 57. & 58. p. c. si quando §. f. de rescrip. c.
 super eo. de crimine falsi, l. si. si contra ius vel util. pub. C. q. l. eas, de capit. diminitio.

a l. ex hoc iura
 de iust. & iur.
 b ut ib. dicitur
 c l. nam hoc
 natura, de con-
 di. in debi. l. iur-
 re natura, de
 regul. iur. P.
 d ut notat
 Glossa per tex-
 tum l. penul. de
 heredib. infra-
 tuen. P. facit l.
 res que 22. §.
 lites de iuro-
 f. P. §. f. qui-
 bus mod. testa-
 infirmen.
 e l. omnium, de
 testam. C.
 f ca. de consti-
 tutio. in sex.
 g l. iuris præce-
 pta, de iust. &
 iur. l. iustitia est
 10. §. x. eo. si. de
 iust. & iure in
 Pand.
 h §. illud ca. 2.
 nouelle 81. con-
 stitutio. qua de
 dignitat. & c.
 i §. 1. nouelle
 10. de referen-
 darijs palatij.
 l. c. f. §. de re-
 scrip. in sex. ca.
 faciat homo, 22.
 q. 2.
 l. l. filius qui
 fuit, de conditio
 iust. P. l. nepos
 Proculo, de ver-
 bor. sign.
 m. scilicet, 2. q. 1.
 n l. non omne,
 108. de regul.
 iur. P.
 o Vide plene
 de hac potestate
 plenaria &
 quando causa
 presumatur,
 Zaxii cons. 10
 volum. 2. &
 quando de illa
 disputare liceat
 §. f. de rescrip. c.

a inl. f. de le. P
b Felin & Pa
nor. ad ca. cum
venissent, de in
dicij. Alexad.
Iafon & alij
ad l. est receptus
de iurisdic. o.
mniū iudi.
c l. Iulianus, l.
inter litigantes
de iudic. c. forus
de verbo signi.
cum similibus.
d c. Nouit, de
iudic.
e Ut in l. &
hoc Tiber. de
heredib. insti
tuen. P. l. proxi
mē de his qua
in test. delen. P.
c. Guiliffarius,
23. q. 4.
f Decius ad c.
1. nu. 8. de pro
ba. Panor. &
Felinus ad ca.
cum venissent,
de iudicij.
g Consi. 94. co
lum 6.
h Hares quoq.
de obliga. que
ex quas. con
tract. nascū. a
pud Iustim. mo
re nostra ciuita
tis 8. de acquir.
hered. lib. 39. P.
tit. 2.
i Tit. ut actio
nes ab heredib.
et contra hære
des inci. C. li. 4.
tit. 11. de hære
ditariis actio
nib. lib. 4. C. ii.
16.
l. l. 3. de reb. a
lien. non alien.
C. l. si ab eo C.
de libera. caus.
l. cum à matre,
C. de vendica.
glossa. ita in
11 de iur. li. 1.
fex. cl. in bem^o

dis villas, 8. distinctio. vbi possessiones rerum dicuntur ex iure im
peratorum, & imperatores ideo posse adimere easdem dominis. nam
iure naturæ omnia communia: iure diuino, Domini est terra & pleni
tudo eius. quare ex iure imperatorum hoc meum, hoc tuum, dicitur.
Dicemus autem iura imperatorum, hoc tuum, hoc meum facere, id
est secundum leges humanas quid meum, quid tuum sit, distingui. sed
non secundum voluntatem & arbitrium sine iusta ratione adimi pos
se quod leges tuum meum ne dixerunt. Dehinc hoc ad potestatem
& causam imperandi pertinet, prouidere subditis circa dominia. Sed
nos agimus de contractibus & iure quesitis, quæ non possunt, nisi cō
tra ius sine causa adimi iustis possessoribus. Ius enim etiam Cæsarum
& regum consistit in acquirendis, conseruandis, & amittendis reb.
ex iustis & præscriptis rationibus, vt ait Vlpian.^a

59 Quod pertinet ad 8. argumentum, sumptū à beneficio, quod
successor in beneficio Ecclesiastico non tenetur stare conuentioni
bus & contractibus eius cui succedit, considerabitur factum princi
pis, vel in iudicialibus, vel in extraiudicialibus. Et in iudicialibus fa
cilis est resolutio, num sibi vel successori noceat: nā si cum non sub
dito agat, non est iudex in sua causa competens^b, quia iudicium con
stat distinctis personis actoris, rei, & iudicis^c. & ideo adiri debet
summus pontifex, vel alius superior principis si sit^d. Quod si lis sit
& factum cum subdito, cui imperare possit, iudex quidem est compe
tens princeps, & potest ipse si vult iudicare, vel alteri iudicium com
mittere^e, siue ipse sit actor, siue reus^f. Et in his casibus iudiciū cum
principe actū, prodest & nocet eius fisco, ac illius successori, sicut cō
sultuit in specie Oldra.^g vbi determinat quod sententia lata cōtra regē,
noceat eius filio primogenito eius successori in regno, plura de hoc
M. Anton. Peregrinus li. 1. de iure fisci ti. 3. nu. 7. Si agatur de facto ex
traiudiciali, plures sunt cōclusiones ab eodē Pregrino dicto loco rela
tæ, & in contractu disputatur nu. 44. Deinceps ad rem proprius. di
stinguerem, & beneficij causam, & causam debiti, & contractū ipsum
de quibus contractum est, non secus quā in vsufructuario.

In bonis patrimonialibus, qui succedit tenetur ad eūdem eius bona,
vel ab intestato, vel ex testamento ad debita ipsius defuncti, quia a
deundo ad ea se obligat, ex quasi cōtractu^h. Et actiones pro contra
ctibus defunctorū ad hæredes actiue & passiuē transeuntⁱ. idcō si ec
clesia succedit episcopo contrahenti in bonis eius patrimon. nō pōt
reuocare cōtractus, quia cōfundūtur actiones aditione facta bonorū
debitoris à creditore^k, & eū quē de euictione tenet actio, eundē a
gētē repellit exceptio^l. Clericis bona patrimonialia quædā possunt
esse vltra ecclesiastica^m. alia ecclesiæ quam possident, vel intuitu e
ius quæsitæ, quorū sunt tantū vsuarij, vel ad summum vsufructuarij,
non dominiⁿ. Nam dominium eorū est Christi, vel eccle
siæ o. Et ideo fructus referuntur post mortem beneficiati ecclesiæ.

ecclesia etiam seruandū ait in c. episcopus, qui filios 34. ad verba ab hered. 12. q. 2. 1 l. excoptione
8. C. ii. 45. m c. 1. de peccleri. c. conuenior. 21. §. 1. n ca. presenti & ibi glossa de offi. ordi. in
de sacrosf. an ecclies. c. cum ex eo 34. de elec. in sex. c. expedit, 12. q. 1. c. quoniā quicquid, 16 q. 1.

& suc-

& successor^a, neque de istis disponit moriens vel viuens nisi qua
tenus ei cōceditur in elemofynas, & alia quædam de patrimoniali
bus contra, vel acquisitis intuitu suæ personæ, & non ecclesiæ^b.

Sic nec ipsæ res alienari sine solennitate requisita possunt, & nisi
pro vtilitate ecclesiæ^c. Quamobrem si contractus facti fuerint per
sonales, vel super rebus patrimonialibus, vel aliter per clericum sine
vtilitate & causa ecclesiæ, contractus nihil pertinent ad successorem
in beneficio, qui nullum eius à defuncto, vel antecedente habet, sed
ab episcopo vel alio collatore.

Sic ecclesia nō tenetur de deposito facto clerico eius^d, si nihil in
ecclesiæ vtilitatem conuerfum fuerit: nam tunc si fuerit conuersum,
vt notat ibi glossa, tenetur eo nomine de in rem verso^e.

Et si quid cōtraxit beneficiatus super reb. ecclesiæ extra eius neces
sitatē, ecclesia nihilominus res suas repetet, & successor patrimonij
contrahentis conueniendus erit, & is tantū ex contractu tenebitur^f,

Quod si contraxit quis de rebus ecclesiæ & in fauorē eius, vel suo
nomine de redditibus ecclesiæ: si ecclesia velit vti pro se instrumento,
debet quoque contra se pati instrumentum locum habere & obliga
tionem sortiri effectum^g. Item in specie ca. episcopus qui manci
pium, 58. 12. q. 2. dū licet episcopo manumittere seruos ecclesiæ irre
uocabiliter, dando pro illo alios duos seruos ecclesiæ. Eo pertinet c.
episcopi, 4. de reb. ecclies. non alie. vbi successor in beneficio, reuo
cat manumissos ab episcopo qui nihil ecclesiæ de suo cōtulit. ergo si
cōtulisset non reuocaret. Si contraxerit etiam prædecessor pro vti
litatibus ecclesiæ, aut pro necessitate alimenterum suorum vel infir
mitate prælati defuncti, obligatur successor in beneficio ad eius cō
tractum^h, & successor in beneficio censetur succedere in hæredita
te Christi, in ca. conuenior 21. 15. Nabuthem, 23. q. 8. Iafon cōsilio 122.
in 2. contra si contraxerit etiam nomine ecclesiæ, & tamen conuer
terit in suos vsus, non tenetur successor vt nec successor in principa
tuⁱ. Sic successor tenetur seruare id quod successor facere debuit, vel quod
faciendum erat: & ita successores in sacerdotio munificentias cleri
cis, aut sibi seruientibus, à prædecessoribus factas licitē de rebus ec
clesiæ, in vsum eorum, reuocare non possunt^k. Ita legitimē presby
ter adeptus ecclesiā, non potest ea priuari à successore collatoris sine
culpa sua graui, & canonico iudicio^l, & statur collationi factæ per
prædecessorē, qui eam ex officio facere tenebatur de vacati ecclesia.

Sic nomine dignitatis gesta, & alienata, seruari debēt à successore in
dignitate: & in cōtractu nomine dignitatis, vel ecclies. vel beneficij
facta, nō possunt impugnari à successore sine causa, quæ sufficeret ad
rescindendum & impugnandum contractum etiam viuente contra
hente^m, quia dignitas non moritur. vt si nomine sedis apostolicæ
quippian fit, vel regio, perpetuum est, nec morte agentis reuocatur,
quāuis reuocaretur si proprio nomine cōstituti in dignitate fieretⁿ.

60 Ex quibus omnib. resoluamus, argumēto beneficiorū & digni
tatū quæ nō deferūtur iure successionis ad succedētes, principes etiā
qui nō succedūt iure hæreditario, iisdē casibus teneri vel nō quibus

certum pet. P. 12 ca. fin. 16. q. 6. 1 ca. Inuentum. 38. 16. q. 7. ca. satis peruersum, 56. d. m c. quoniam ab
de offic. deleg. c. abbate, de sententia & re iudic. in sex. n c. si à sede, de rescrip. in sex.

a Di. c. presen
ti cum similib.
ibi nota.
b in c. 1. c. cum
in officijs, c. ad
hæc. relatum
de testament.
lib. 3. tit. 16.
c. 1. de peculio
cleric. eodem
lib. 11. 15. c. 1. de
successio. ab in
testat. eo. lib. 3.
tr. 17.
c c. episcopi, c.
nulli 5 c. si quō
presbyterorū,
6. & toto titul.
de reb. ecclies.
non alien. ca.
sine exceptio
ne 12. q. 2. c. ea
enim, d. hoc
ius. 10. q. 2. l.
inuenimus, cum
authenticis se
quentib. de sa
cro. ecclies. C.
cum similib.
d c. de de
posito, lib. 3. ti.
25.
e c. quod qui
buslib. de fide
iuss. vt in alijs
in c. ei quō
quod cum eo
qui in alien.
potesta. est. C.
l. 1. §. an in
pupillum, de
pos. P. ca. hoc
ius, §. is credā
tor, 10. q. 2.
f c. 3. de pigno
rib. lib. 3. tit. 21.
ca. episcopus
qui filios, 34.
12. q. 2.
g vt in o. 1. 2.
4. de pec
cul. clerico.
h c. 1. de solu
tuo c. per
tuo de dona
tio.
i per textum
in l. ciuitas se
m c. quoniam ab-

a. c. abbat. de sent. & re iud. in sex.
b. d. c. abbat. Oldra. consil. 95. incip. ex forma.
c. ca. penul. & ibi Gloss. 12. q. 2.
d. In l. conuentionu. de pact. P.
e. L. ius lib. 1. deca. 1. & lib. 4. Decad. 3.
f. sicut concludit Puy para. consilio 17. & consil. 20. argum. d. l. ci. uitas. de rebus credit. P.
g. 2. Regum. c. 21. vide ca. inter cetera. §. sed cum his omnibus. 22.
h. c. intellectu. 33. de iureiur. i Barth. in l. prohibere §. 1. quod vi aut clā per c. abba te sane de sent. & re iudic. in sex.
lz Matthens de afflictis ad rubri. que sūt regalia nū. 7. l per l. huma. & ibi Bald. delegib. C. l. placet. & ibidem Bald. de sacrosanct. eccles.
m. l. dubiu. nō est C. de dinor tiis. c. nouit. de his que sūt a praelatis. sine consen. capi. tui. ca. episcopis 15. q. 7.
n. l. f. C. de legib. §. sed & quod principi. de iure natural. o. l. 2. & nouissimē de origine iuris P. l. 1. de constitut. princ. P. p. l. unica §. & cū Lex Iulia. de rei uxo. actio. C. l. quib. alien. licet. uel. non. l. Lex Iulia. de sum. do. dotali. exceptis casibus de quibus nos agimus lib. 25. Syntagma. c. §.

in prædictis successores tenentur vel non.
 Quamobrem erit conclusio conuentiones factas nomine digni-
 tatis principatus, ab agente principem ratas esse & custodiendas à
 successore * c. quoniam abbas, de offic. deleg. c. si gratiosè, de rescri. p.
 in sex. quod & in donationibus & aliis quæ non magnū faciunt præ-
 iudicium regali vel principali potestati, locum habent b: quemad-
 modum modicæ donationes ex rebus Ecclesiasticis factæ per epif-
 copos in ecclesias, valent c. facit c. x. qui successores feudum dare te-
 neantur. lib. 1. feudor. tit. 3. vbi si episcopus in feudum dare promise-
 rit re ab alio detentā cum feudū apertum fuerit, & eo uiuente feudū
 apertum fuerit, successor in episcopatu tenetur exequi voluntatem
 eius. Et conuentiones ita publicæ, nomine publico à principibus
 factæ, ratæ sunt habendæ à successoribus d. Maximū vinculum in fide
 publica, qua nec maius fuit numen inter Romanos, cuique tēplum
 dedicarunt, & in quo fœdera sanciebantur, deuotis capitibus diis in-
 ferorum eorū qui promissum frangerent e. Maximè si negotiū perti-
 net ad statū principatus vel ad utilitatē & necessitatē eius, nam & tūc
 de mutuo etiā accepto à predecessore & facto teneretur f. Pulcherri-
 mū exemplum Iosue 9. in Gabaonitis, qui etiā fraudulenter pacē i-
 nierunt cum Iosue & principibus Israel, pacto adhibito ne occiderē-
 tur. quod pactū Saul ex posteris rupit, & ex illis quosdam necauit lō-
 go etiam post tempore: cuius facto Deus ad irā prouocatus fuit con-
 tra populum Israël, & trium annorū famem immisit. & oraculo re-
 spondit expiandum hoc peccatū per mortem septem filiorum Saulis
 qui ex Gabaonitis quosdā necauerat, ideo & suspensi sunt g.
 Et Excipitur hīc casus, quando pactū vel conuentio fieret in præ-
 iudicium eorum quæ adhærent dignitati principali inalienabilia,
 quæ dicuntur iura regni, diadematis, & coronæ h. quæ verò sint re-
 galia, traditur titulo quæ sint regaliæ li. 2. feudor tit. 56. potest tamen
 aliqua ex regalibus & quæ & ius & mensam imperij pertinent aliena-
 re princeps: si inde modica tantū sequatur læsio, & valebit ea aliena-
 tio etiā in præiudiciū successoris & regiæ coronæ i, si ex iusta aut vr-
 gentē & rationabili causa fiat alienatio, aliās alienatio reuocatur ex
 læsione modica etiā harum rerum k. Existimant & ut plurimum do-
 ctiores in harum rerum etiam alienatione adhibendum esse principi
 procerum consilium, vt alioquin sit inuvalida l, quæ tamen sen-
 tentia ad honestatem pertinet, & ad excusationem principis, quod
 C. l. placet, & maturiora & firmitiora vidētur, quæ per consiliū expediūtur m: verūm
 non ideo solo putandā censeo nullam alienationem à principe supe-
 riore absolutē factā, cum ex arbitrio sine procerū deliberatione legē
 cōdere possit n, quia in eā plena translata sit potestas o. Ratio prior,
 quia princeps recipit bona reipublicæ tanquā dotalia: ideo & apud
 Venetos in sua inauguratione, proicit dux annulū in mare, tāquā il-
 lud despōsās & cū eo rēpublicā Venetā, quæ maximè pollet in manu.
 Dos autē à marito nō potest alienari, neq; cōsentiēte vxore hodie p.
 Alia ratio q̄ sicuti princeps non potest iura subuertere principatus,

ita neque minuere, quod colligunt ex l. si optio, qui & à quibus ma-
 numissi liberi non fiant P.
 Tertio iurant omnes principes, se seruaturos intacta iura regni
 sui, & honorem coronæ conseruaturos, quamobrem & ex iuramento
 obligantur, vt postea non possint resiliē.
 Quarto res quæ subiecta est restitutioni, alienari, vel minui non
 potest, in præiudicium eius cui restitutio facienda est a. Talc autem
 est regnum, successioni proximorum restituendum.
 62. Cæterum sunt quædam regna quæ pertinent ad plenam dis-
 positionem possessoris, & ideo tunc possunt, vel per contractus, vel
 per vltimam voluntatem, in alium transferri, vt diximus de principa-
 tibus qui vel per hæreditatis ius, vel per contractus quærentur, vel u-
 ti si quis armis & vi regnum de nouo subegerit, poterit vel ad alium
 transferre iure feudi, vel venditionis, vel testamenti, vel donationis,
 quemadmodum legitur fecisse Alexand. Magnum b.
 Sunt & quidā principatus, vt feuda patrimonialia, quæ possunt pro-
 arbitrio non secus ac quæ patrimonij sunt liberè in alios emancipa-
 ri, si modò lex domus, vel inuestituræ, non repugnet.
 63. De summo vero principatu ecclesiastico, nempe summi pon-
 tificis dubitari posset, & aliās fuit in pluribus dubitatum, an bona ec-
 clesiæ seu principatus alienare possit, & rata sit eius apud successores
 alienatio. Videtur autē mihi posse alienare bona quaruncunq; ecclē-
 siarum, & ratam alienationem apud successores, quoniam dominium
 eorum bonorum, dicitur esse Christi c. Summus verò pontifex, est
 immediatum caput ecclesiæ, & vicarius Dei in terris. vt quicquid a-
 gat clauē non errante, censeatur à Deo factum d. Et omnium ecclē-
 siarum ordinatio videtur esse iuris positiui e. & à sede apostolica, vt
 riuuli pendunt à fonte f. habet autem & plenitudinē potestatis sum-
 mus pontifex in his maximè quæ sunt talis iuris positiui g. Docet &
 quod responsum est, ipsos prælatos ecclesiarum non posse alienare
 sine permissione summi pontificis, seu sedis apostolicæ, & hac per-
 mittente, aut confirmante posse h. Et proinde qui habet potestatem
 concedendi, alienationis licentiam multo magis ipse habebit: nemo
 enim potest concedere quod non habeat l. Scribit tamen P. Ancha-
 ranus k. Papam in indulto alienationis, debere derogare canoni non
 liceat Papæ 12. qu. 2. Et Paulus Castrēf. consilio 414. incipiente, In sū-
 lto præfenti. i. volumine concludit Papam pro debito Romanæ ec-
 clesiæ, potuisse alienare & obligare bona ecclesiæ Auenionensis:

a l. f. §. sed quis
 nostra maiestas
 communia. de
 lega. C. §. x. de
 restitutio. & ea
 qua parit in re
 mense in nouel-
 lis.
 b Macha. 1. c.
 c cap. cum ex
 eo. 34. de ele-
 ctio. in sex. c. ex
 pedir. q. 1. si. 12.
 d ca. quoniam quic-
 quid, 16. q. 1. c.
 causa, de ver-
 bor. significa.
 e ca. quanto. c.
 inter corpora-
 lia, de transla-
 prelato.
 f ca. 1. 13. qu. 1.
 g c. 1. 22. distinc.
 c. loquitur. 24.
 qu. 1.
 h ca. proposuit,
 de concessio. præ-
 ben.
 i ca. 3. quia Ia-
 annes, 12. q. 5. c.
 veniens 8. de
 transactio. cum
 similib.
 k l. si uniuerse.
 C. de leg.
 lz Consil. 370.
 incip. tres domi-
 ni columna 2.
 & penul.

DE REPUBLICA LIBER
OCTAVVS, SIVE DE QVA-
litatibus quibusdam pertinen-
tibus ad principem.

De bono & malo principe.

CAPVT I.

PRINCIPVM seu regum, quidam ab initio prin-
cipatus boni sunt & tales perseverant: quidam ab
initio mali sunt, postea verò boni efficiuntur,
quidam ab initio boni postea mali, & quidam ma-
li semper. Infelix ea respublica quæ sub malo
principe semper degit, & veluti servili statui ad-
dicta, quæ vix perseverare potest. Minus infelix
ea, quæ habuit malum, sed postea bonum experitur principem, ut ea
quæ bonum habuit & malum incipit habere: felix verò ea quæ prin-
cipem bono regitur.

^a in tragedia
Promethei.

2 Secundum Æschylum ^a, ἀπὸς δὲ τῆς ἀρχῆς ὄντις αὐτὸν κρατῆν. *Omnis qui
nuper cepit imperare, est rigidus.*

^b Sueton. in
eius vita c. 10
13. 14. & se-
quentib.

C. Claudius Caligula imperator, qui successit Tiberio, filius Dru-
si, Augusti Cæsaris priuignus, Tiberij nepos, ab initio clemens & po-
pularis, pius in parentes ^b. Sed mox velut facta agmine, omnia in v-
no vitia extiterunt; seuities tanta vel potius feritas, ut ex custodia no-
taret quorum carnibus bestiarum ad munus alerentur, multos etiam his
in arena lanianos obiceret. Syllanum focerum ad secandas noua-
cula fauces impulit, plures ex senatoribus interfecit, aliaque seuerio-
ra & crudeliora patrauit: vestutissimis familiis insignia ademit, fuit li-
bidinis inexplebilis, luxuriæ in viros & mulieres portentosa: in sum-
ma, fuit portentosa bestia non imperator, non homo, secundum
ea quæ referunt de eo Suetonius, ^c Dio & Suidas, tandem à Chærea,
Cassio, & Cornelio Sabino obruncata.

^c cap. 22. &
sequentibus.

^d Sueton. in
Nero. c. 9. &
sequentibus.

4 Domitius Nero, Domitij Ænobarbi & Agrippinæ filius, pri-
mo quinquennio optimus princeps fuit ^d: sed eo exacto, sibi dissimi-
limus euasit, parricidiis, cædibus, spurcitiis omni generis maculatus, ut
non sine horrore crudelitas, aut sine fastidio voluptas & luxuria im-
piiissima referri possit, de quibus Dio, & Suetonius ^e, consuli possunt.

^e Sueton. in
Nero. c. 26. &
sequentibus.

5 Domitianus ab Augusto nonus, Tito succedens, moderatio-
primis annis habitus, mox in ingentia vitia prorupit, libidinis desi-
deria,

dia, iracundia, crudelitas ^a.

6 Maxentius Maximiani filius, Roma occupata, Seuero Galerij ^a Suetonii in
Augusti filio pulso: ad firmandas opes se æquū vniuersis exhibuit, ut ^{Domitiana.}
Christianos etiam suis rectoribus commendauerit. At Italia Africæ-
que pacata, mox secundis elatus, mores mutauit, cœpitque Romæ &
in Africa tyrānidem exercere, inprimisque Christianos lacerare in-
stituit, & prolapsus ad omnia scelera, nullum impietatis, nullum in-
temperatiæ genus omisit, ut latius describunt Zonaras & Cedrenus.

7 Dionysius filius Dionysij Syracusani tyranni, initio tyranni-
dis postquam militum favore patri successit, populum sibi libertate
conciliauit, tria millia nexorum ex carcere liberauit, tributa insuper
populo per triennium diuisit, dehinc tamen sublatis fratribus & pro-
pinquos quos metuebat, in ceteros grassatus, & propter crudelitatem
inuisus, tandem regno pulsus, ut refert ex Trogo Iustinus ^b.

^b lib. 21.

8 Ferquardus 2. Scotorum rex, priuatus liberalissimus & religio-
sissimus extitit: at regno potius extoror bonorum, religionis hostis
cruentus carnifex euasit ^c.

^c ut describit
Hector Boe-
sius lib. 9.

Ut plerunque ab initio, ut ait Lucanus, - *mitissima fors est*

Regnorum, sub rege nouo. Quia sciunt omnes nouum imperium ia-
choantibus vitalem esse clementiæ famam ^d: vel in summa mutantur ^d Tacit. lib. 4.
boni in malos indulgentia fortunæ, & prauis magistris discunt, & au- ^{historiarum.}
dent sepe tamen suo, maximo malo, cumque mutatis moribus, fortu-
na illorum immutetur. Nam iisdem artibus imperium facillimè re-
tinetur, quibus initio partum est ^e.

^e Salust. in Ca.
in Aurelia.

9 Malos principes ex bonis facere consueuerunt, secundum Fla-
uium Vopiscum Syracusanum ^f, primū nimia licentia, deinde re-
rum copia, amici præterea improbi satellites detestandi, Eunuchi
auarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles, & quod negari non po-
test, rerum publicarum ignorantia, consilium perniciosorum homi-
num consiliariorum, qui imponunt ignorantī principi: quādo prin-
ceps iudices facit quos fieri nō oportet, & amouet à republica quos
retinere debet.

Extollit animos, & ad impia allicit principes bonos antè, rerum
successus, felicitas & securitas, quibus inebriantur & facinantur bo-
næ mentes.

10 Bella, negotia, animos principum reuocant à voluptatibus, si
quid in illis sit mentis, pax & securitas reuocat ad easdem etiam sæpe
præstâtissimos. Quemadmodum de Alcibiade Clinia Atheniensis
filio refertur ab Emilio & Plutarcho: nam fuit summus imperator,
mari & terra, discretus, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus in vi-
ta atque victu, affabilis, blandus, temporibus callidissimè inferuiens,
& idem simul ac se remiserat luxuriosus, dissolutus, libidinosus, in-
temperans, ut omnes mirarētur in vno homine tantam morum dis-
similitudinem. Scripsit & Plutarchus Syllam natura varia fuisse, ut
ipse secum sæpe discrepare videretur: ut & notat Salustius in Catili-
na, ingentibus virtutibus, ingentia vitia, nexu quodam indissolubili
copulata fuisse: & M. Antonius Triumuir in re bellica, abstinentia, la-
bore & fortitudine: in otio verò, luxuria, temulentia, & libidine

a lib. 7.

omnes superauit, teste Plutarcho. Eadem ferè referuntur à Niceta^a, de Manuele Comneno imperatore Græcorum, qui cum tempus postulabat, patientissimus erat laborum, frigoris, æstus, cum verò à bello vacabat, iucunditati se dabat, & genio indulgebat.

De Lucullo in eius vita Plutarchus, *Sicuti*, inquit, *in veteris comædia, ita in L. Luculli vita exordio sese offerunt actiones politica & expeditiones: in calce computationes, cana, & non tantum comestiones, faces, & omne genus ludi.* Solent sæpe principes ab initio imperare, ob quamdam bonam naturam: desinunt autem pessimè, quia nemo illis contradicit.

11 Sunt pueri principes nati bonis parentibus, illis viuentibus bene instituti, vel saltem cum probis viris cura parentum aliti & informati; post mortem parentum, initio principatus boni principes. At dum excusserunt iugum imperantium, & incipiunt aulicorum improbitatibus & deliciis insuescere, pessimi euadunt. Sicut Ioas regis Ochoziæ regis Iuda filius, puer septem annorum cum regnare cepisset, princeps optimus fuit, & religioni Dei veri addictus, quandiu Ioias sacerdos qui eum admonebat vixit: at eo mortuo à pietate defecit, & occidit Zachariam prophetam filium Ioiadæ, qui ei regnum conseruauerat^b.

b l. 4. Reg. 22
& 2. Paralip.
po. c. 24.

12 Salomon antea iuuenis & consilio aliorum & seniorum obtemperans, piissimus & Dei religionis obseruantissimus: vbi autem amoribus & voluptatibus inferuire cepit, in vera pietate aberrauit, permittendo mulieribus diis & idolis phana edificare^c.

c reg. 3. c. 11.

13 Sic Honoricus, Genserici regis Africæ filius, initio regni magna animi moderatione vsus, & pietatem veræ fidei Christianorum sequutus. at quinquennio postea pristina comitate deposita, ac rem se Catholicis hostem prodidit, corruptus ab aulicis qui sub patre Christianos insequuti essent^d.

d Carol. Sig.
lib. 15. imperatorum occident.

14 Mortuo sapientissimo imperatore Marco, filius eius Commodus iuuenis antea diligenter institutus, ad imperium veniens probitatem retinebat quam à parente didicerat; at Perennius adolescentis ætate abutens, deliciis illum gane isque corrumpi sinebat, vt ipse cura omni laboribusque susceptis, totum imperium ad quod vsurpandum aspirabat, administraret: vnde perditissimus & crudelissimus euasit Commodus^e. Quid Bassiano & qui Heliogabalus dictus est post mortem Seueri patris contigerit, nemo ignorat corruptam fuisse imperatoris noui iuuentutem^f. Sciunt cuncti & Alexandrum iuuenem cura & meditatione matris, & cautione, ne ab aulicis malis corrumperetur, in imperio cum probitate perfluisse^g.

e Herodian.
lib. 1.

f Herod. in 4.

g Herodia.
in 5 & 6.

15 inter eos verò principes qui mali ab initio, postea verò boni fuerunt, & cum populo sunt reconciliati, possunt annumerari illi qui vi ab initio regna vel tyrānides vsurparunt, & ab initio crudeli & barbaro more vel dominico imperarunt, quādiu de populo & magnatibus diffiderunt, postea verò vbi senserunt populū securū, & à seditionibus & commotionibus quiescentem, modestius & humanius se ipsos gesserunt, remittentes minas & terrorem, & beneuolentiam aucupantes, vnde ex tyrānibus & facti sunt reges.

Vt Herodes Ascalonita regnavit super Hebræum populum vno & triginta

& triginta annis, postea: & legitimo, postea sex^a.

Manasses rex, post multa commissa scelera, & post captiuitatem Babylonicam poenitentiam egit, & ad meliora conuersus est^b.

Cecrops cum teter & efferatus ante fuisset, postea comiter & blande imperauit^c. Megalopolitanus tyrānus Lydiades, ita in ipsa dominatione immutatus est, vt violenti iuris pertæsus, reddiderit postea ciuibus leges suas: & pro patria dehinc strenuè dimicans magna cum gloria cæciderit^d. Gelon, Hieron, & Pisistratus Hippocratis filius, inuaserunt quidem malis artibus principatum, verum postea principes fuerunt reipublicæ salutares & moderati^e.

Cenoualchius occidentalium Saxonum rex perditissimus & impiiissimus ab initio regni, vnde regno pulsus tandem: tamen ad frugem reuocatus, regnum optimè administravit^f. Scribit & Hæctor Bohetius^g, Octauinum Britannię regem, ex iniquo principe optimum, pacisque studiosum factum esse. Fertur & Bretislauus^h Bohemorum princeps filius Vratislai, ingenij prius intractabilis, tandem factum mansuetissimum^h.

a Philo Iudæus
de temporibus.
b D. Hierony.
ad c. 1. Sopho-
nia.

c Plutarch. li.
de sera numi-
nis vind.

d Plutar. eodē
ubi supra.
e Plutarch. eo

f Polid. Virg
lib. 4.

g Hæctor. Bo-
het. li. 6.

h Dubrauius
lib. 9.

16 Vt omnium rerum & fatietas, sic etiam & voluptatum & crudelitatis, neque tempus variatione sua, eadem patitur esse in vno statu, neque hominum quoque voluntates perpetuò pertinaces sunt. Sicuti & Sylla ex illa crudelitate, tandem venit ad priuatam vitam, vt & Diocletianus & plures alij. Sed & respondit Antigonus rex cunctis mirantibus, quòd iam senex blandè & comiter regnaret: antè, inquit, opus habebam potentia, nunc gloria & beneuolentiaⁱ.

i Plutarch. in
apophthegma.

Ita plures, qui in iuuetute crudeliter & pessimè imperarunt, postea cum ætate mores in melius mutarunt, deseruescete iuuentutis ardore, & temeritate per experientiam temperata & emendata. Sicut refert Polydor. Virgilius^k, historia. Offam Merciorum regem, in primo ætatis flore laborasse siti inexhausta diuitiarum, imperijque amplificandi, militaris disciplinæ studiosum, virtutis contra contemptorem; in ætate autem iam matura, cum morum probitate atq; modestia, tum vitæ innocentia maximè floruisse.

Dio Cassius tradit Titum Augusto comparandum in diuersa ætate: huncque si minus vixisset nunquam à Romanis dilectum fuisse: neque illum, si plus. Nam Augustus crudelior in principio propter hostes & seditiones: postea, longo tempore, multis in populum Romanum beneficij claruit. At Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ, fortassis non vacaturus culpa si diutius vixisset: quia fortuna maiori quàm virtute utebatur.

Multum iuuat ad malos mores principum diuertendos vel emendandos, institutio, maximè in iuuentute, in qua animi adhuc à vitij vacui, non secus ac nouellæ plantæ possunt ad virtutem & principalem artem instrui, magisque præstat recta institutio eorum quàm nobilitas, vt docuit Lycurgus aliquando, producens in concionem Atheniensium duos canes eadem matre, & eodē patre natos, quorum vnum venationi assuefecerat, alterum in culina nutrierat, vnde producto lepore & olla, alter leporem ex institutione insequutus, alter

lz lib. 4.

in ollam & offas irruit.

*Fertilis assiduo si non renouetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.*

Vt contra sterilis, si diligenter colatur, fructus vberiores adferre solet. Feroces equi, arte periti hominis domantur & viles euadunt. Et cum institutio plebeios virtuosos, timentes Deum, probos, moderatos à vitiiis alienos soleat reddere, dubitandum non est, quin & eadem, ipsa possit in nobilibus ad imperium natis, quia virtutibus naturalibus perspicuitateque ingenij excellent. Quare multum interest quibus doctoribus, pædagogis, moderatoribus & curatoribus filij principum committantur, cligique debent in disciplinis bonis periti, in militaribus quoque principis tradendis delecti, vt illi quæ ad virtutem & mores, isti quæ ad exercitia principibus requisita sunt doceant: super omnia vt vtrique sint probi & bonis moribus, boni exempli, pij, religiosi, timentes Deum, alieni ab adulatione: qui laudent si quid illi benefecerint, vt excitetur ad gloriam; vituperent autem & reprehendant, si quid mali eos contigerit agere, vt pudore à similibus deterreantur: arceant corruptorum iuuenum, adulatorum, meretricum, impudicarum consortium, non patiantur vel ioco vel serio illos mentiri vt ament perpetuò veritatem; exerceantur in iustitia reddenda etiam in ludicris, vt apud Xenophontem in Cyri institutione.

17 Boni & omni exceptione maiores principes illi sunt, quibus subditi scelices fiunt qui magis subditis consulunt quam sibi: qui vitam pro illis exponunt periculis & morti pro eorum salute. qui potius de illorum quam propria solliciti sunt utilitate. Cuius præstantiæ exemplum in Mosè duce præstantissimo, qui pro populo suo quem Deus ob peccatum Idololatriæ delere decreuerat, sic loquutus est, *Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos argenteos, aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro*

^a *Exodic. 32. tuo quem scripsisti.*
^{vers. 31. & 32.}

Plus fecit Dominus noster IESVS CHRISTVS rex regum, Dominus dominantium, qui mortuus sponte pro peccatis populi sui, & de quo prophetauit Caiphas Spiritu Dei impellente cum esset pōtifex, *Quod expediret unum hominem mori pro populo, ne tota gens periret.*

Bonus rex Dauid, qui cum vidisset angelum Domini cædentem populum, *Ego sum, inquit, qui peccauit: isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur ob-*

^b *2. Reg. 5. 24. secro manus tua contra me & domum patris mei.*

Ferunt & regem Atheniensium Codrum, cum ingenti hostium exercitu Attica regio debilitata, ferro ignique vastaretur. Diffidentia humani auxilij ad oraculum Apollinis confugisse, perque legatos suæ citasse, quonam modo illud tam graue bellum discuti posset: & accepto responso, si ille hostili manu occidisset. Quod quidem non solum totis Athenis, sed etiam in castris percerebuit: eoque factum est vt ediceretur ne quis Codri corpus valneret. At illum postquam illud cognouit depositis insignibus imperij familiarē cultum induisse, ac pabulantium hostium globo sese obiecisse, vnūque falce ex his concassum in sedem suam compulisse, suoque interitu effecisse ne Athenæ occiderent. Iustinus in 2. Valer. Max. lib. 5. c. 6. Ad hoc

Ad hoc compulit codrum amor suorum, quos propria morte liberare non dubitauit: & hoc est verè fungi principis munere & patris officio, suam patriam, (talis est enim respublica principi) omnibus imò & vitæ propriæ præponere. Ex quo etiam duo Decij, pater & filius immortalem, & nullo tempore violatam consequuti sunt apud posteros laudem: cum vterque pro salute reipublicæ deuouisset, vt de patre Liuius in 8. & Zonaras de filio lib. 10. Zonara & Cicero in Catone & alij meminerunt.

18 Celebre & illud quod M. Antonius imperator, cum exercitum ex Parthorum regione magno cum periculo reduceret, manus ad cælum tendens dicitur precatus, vt si qua priores fortunæ suæ serenitates diuina inuidia maneret, in se vt eam verteret, reliquo exercitui incolunitatem tribueret & victoriam ^a.

^a *Plutarch. in Antonio.*

Ingenium præclarum eorum qui cum nouerint se mortales & moriendum esse aliquando, ferius aut ocius, mortem sibi pro ciuibus & subditis gloriose, principe dignum censent. Sicut & Pelopidas Thebanus uxori, quæ ipsum ad bellum proficiscentem rogabat muliebriter, vt seipsum seruet, *Ally, inquit, vt ipsum faciant monendi sunt. Nam princeps aut dux hortandus est potius, vt seruet ciues* ^b.

^b *Plutarch. in Græcor. apophth.*

19 Non prætermittam Iohannis 2. Lusitanæ regis nobilissimum animum & principatu maiore dignum, qui cum audiisset, volucrum esse, quæ rostro pectus dilacerat, vt pullos serpentum moribus exanimatos, sanguine suo profuso, reuocet in vitam: eiusdem volucris imaginem suis insignibus adiungendam curauit, vt ostenderet, se esse paratū pro suorum salute sanguinem suum profundere ^c. Pel-

^c *Orosius lib. 1*

licanum hanc auem dicunt. 20 Principis boni etiam est, non tantum custodire ab hostibus inuiolatam subditorum salutem, sed & vt subditis tanquam filiis, & eis benignè quædam indulgere quæ etiam iuste vindicari possent, præferendo clementiam seueritati. qui enim non debent propriæ vitæ ob subditos parcere, multo magis debent esse procliuēs ad remittendas sibi illatas ingrattitudines, & cogitare se expectare retributionē à Deo cuius munus in principatu gerunt, multo maiore quam ab hominibus. Item quod populus insipiens regendus sibi commissus est, qui non sapientia, sed potius insipientia contra propria certat comoda, & misericordiam illius potius quam propria iniuria vel contumelia sauiendū iuxta ^d. Nisi forsan hæc iniuria in reip. conuerteretur detrimētū, & dignitate, potius quam personam principis respiceret ^e. Aristidis nota mansuetudo, qui cum multa pro patria gessisset ^f, & ex ea in auxiliū per inuidiam missus esset, precatus est Deos suos, vt Atheniensibus quæcūq; cuperent sic bene fausteq. eueniret. Quinetiā cum Xerxes numerosa classe Græcos peteret, quauis exul, consilio primū deinde etiā auxilio Themistocli adfuit, & grande momentum ad celebrem illam victoriam Salaminiam attulit. Phocion Atheniensis Phoci filius non tantum sepe multamque operam suam in bellis patriæ præstitit: sed cum ab ingrata patria morti adiudicatus, cicutam iam biberet renunciari iussit, ne ob patris mortem patriam odio haberet, sed ab omni vitione desisteret ^g.

^d *1. vni. C. si quis imperat.*

^e *maledic.*

^f *Vt in c. 1. de maledic.*

^g *Vt scribit Plutarch. in eius vita.*

^g *Aelian. lib. 12. de var. histor.*

21 Quam dissimilia sunt non dicam malorum principum exempla, sed prodigia, qui nihil gratius habuerunt quam populorum sibi commissorum interitum & oppressionem; & ut vel suae tyrannidis causam inde sibi firmare viderentur, vel contra propria membra, vel ut vindicarent se ipsos de his quos presumerent aduersarios sibi futuros; vel ut crudelem animum praeter modum, satiarent, nimium crudeliter saeuierunt, nihilque quam populi subuersionem procurarunt; imitati daemones, quorum finis vnicus creaturas Dei, imò si possent ipsum Deum violare, insidiis subuere & tollere. quorum isti pessimi principes ministri & instrumenta proculdubio ad interitum vel castigationem humani generis, feris immaniores grassantur. Quid peius voto C. Caesaris Caligulae, qui queri etiam solebat de conditione temporum suorum, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur, atque ideo exercituum caedes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terrae optabat.

a Sueton. in eius vita. c. 32.

b in eius vita. c. 36. & 37. & 38. c. 43.

Aliud nostrum Nero Claudius Caesar, etiam solitus in communi sermone dicere, *εὐὸδ ζῶντος γαῖα πυρρῆτο πρὸς τὴν μετὰ τὴν γαῖαν* me viuente terra igni miscetur: quod & effecit: nam incendit urbem, caedes innumeras procuras, ut scribit Suetonius. refert & multa immania destinasse, initio tumultus Gallici successores percussoresque submittere exercitus & prouincias regentibus, quasi conspirantibus, idemque & vnum sentientibus: quicquid ubique exulum, quicquid in vrbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare illos, ne desciscerentibus aggregarentur: hos ut conscios popularium suorum & fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere, senatum vniuersum veneno per conuiuia necare, urbem incendere, feris in populum immixtis quod difficilius defenderetur.

Similis illa vox tyrannidis, desiderare populum vnam ceruicem habere, ut vno ictu adimi ei posset, ut optauit Caius Caligula.

Valde dissimilis ab illa praecleara & memorabili P. Scipionis Africani maioris sententia, malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes perdere. Et quod dixit L. Lucullus imperator aduersus Mithridatem ad direptionem captae urbis incitantibus, se malle vnum militem Romanum ex hostium manibus eripere, quam vniuersas hostium fortunas sibi vindicare, Plutarch. in Lucullo.

d Sabelli. li. 8. c. 2.

De religione principis.

CAP. II.

e Proverb. 3.

f Deutero. 17. vers. 18.

DER me reges regnant, inquit diuina Sapiencia, & principes recta decernunt. Ita fundamentum totius regni, religio est, metus reuerentia cultus Dei, seruare eius mandata, obsequi voluntati eius. In lege regni à Deo lata per Moysen. Postquam, inquit, rex sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuitica tribus, & habebit secum, legatque illud omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Dominum Deum suum & custodire verba & ceremonias eius, quae in lege praecipita sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos.

nequa

neque declinet in partem dextram, vel sinistram, ut longo tempore regnet, ipse, & filij eius super Israel. David à Deo electus, auspiciatus est regnum suum à restitutione & reformatione cultus Domini. Non debet, inquit Ecphantus Philosophus, qui aliis imperat, illum ignorare à quo ipse regitur. Sic meminit Lilius, Romulum salutatum regem, primum instituisse sacra quaedam Albano ritu, & alia Herculi, deinde politicos magistratus. Annotatum est à Plinio, Numam Pompilium 2. regem Romanorum, ferum populum religionis institutione & vtilibus legibus domuisse, suumque regnum ita formasse, ut pendente eius regno, nemo illi bellum mouerit.

a in primo.

bli. de viris illustrib. c. 2.

Rex Persarum, praesentibus magis hostias quotidie immolabat mille boues, asinos, caesos ex instituto Cyri regis. Philostratus, nec poterat esse rex Persarum nisi qui ante disciplinam magorum scientiamque percepisset, ut ait Philo Iudaeus lib. de specialibus legibus, & Cicero de diuinatione.

c Xenoph. lib. 8. Cyripedia. d lib. 1. de vita Apollonij Athenaus lib. 3.

2 Pietatis modus in duobus consistit, ut scribit Cyrillus Hierosolymitanus, in piorum dogmatum certitudine, & bonis operibus: ita ut neque dogmata sine bonis operibus accepta sint Deo, neque absque pijs dogmatibus opera perfecta suscipiat Deus. Pietas, inquit Speusippus, est iustitia erga Deum, affectio colens Deum, voluntaria veneratio Dei. recta honoris diuini scientia explicat in Enchiridio Epicteti Arrius. Pietatis erga Deum id maximum esse scito, ut de ipso bene sentias putésque eum & esse, benéque ac recte gubernare. Tum ut ita te compares, parere ei, atque omnibus caedere quae fiant, neque inuitum sequi quasi omnia ex optimo consilio efficiantur.

e cateches. 4.

f li. de diffinitionib. Plat. g c. 36.

Consistit & alio modo significantius religio seu pietas, in duobus, ut bene de Deo sentiamus: & rectum ei cultum exhibeamus. Nempe cum cognoscamus, & pure & pie veneremur.

h hoc enim est pietatis exord. Augusti li. 1. de libero arbitrio.

Princeps qui Deum cognoscit sciet vnum esse Deum essentiae vnius in trinitate personarum, optimum, maximumque, sempiternum, summum, aeternum, regnatorem vel gubernatorem omnium.

i Cornel. Tacit. lib. 5. histor.

Quem nullus effugere nec mente nec facto potest: cui nihil secretum aut clausum est iudex viuorum & mortuorum & vindex improborum etiam regum: siquidem ut ait Ouid.

k Senec. epi 84. l 8. metamor.

- immensa est, finemque potentia cali

Non habet, & quicquid superi voluere, peractum est. Is est, inquit Cicero, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur. ut Horatius,

m Cicero in somnio Scipio. n Horat. 3. o. dar.

Qui terram inertem, qui mare temperat

Ventosum, & vrbes regnaque tristia. Hunc ignorare causa subuersionis est bonae administrationis. Imò, ut ait Silius, Prima scelerum causa mortalibus agris, Naturam nescire deum. Cultus in seruandis eius legibus consistit, & in ritu & ceremoniis receptis ab ecclesia catholica, sine scelere & macula viuere.

o Silius in 4.

3 Sapiencia indiget princeps. initium autem sapientiae, timor Domini. Si timueritis Dominum, inquit Deus per Samuelem populo, & seruiueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini, eritis & vos & rex vester sequentes Dominum Deum vestrum, si non audieritis &

p Lactan. Firmian. lib. 5. c.

q Psalmo. 110.

exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos & super patres vestros & c^a. & iterum^b, Fili honora Dominum & valebis. Palam est omnibus quot eximias victorias reportarint de inimicis Dauid, Machabæi, quandiu spe & fiducia Dei & veræ religionis feruore solidati, hostes aggressi sunt, testis Gedeon, Barac, Sampson, Iepthe, in libro Iudicum. Goliath per Dauidem expugnatio^c. Ionatas, qui difficile non esse Deo dixit, vincere vel in paucis, & ea spe plures fudit^d, & in summa, Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt re-promissiones, obturarunt ora leonum, exinixerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra ver-

ad Hebræos terunt exterorum^e.

c.ii. Per excellentiam vim & potestatem singularem religionis veræ adeptæ, Constantinus dictus magnus, Licinium, Maxentium, & alios immanes docuit hostes, & paganorum vires, templa & execrabilia sacrificia submouit. Theodosius, Iustinianus alique religiosi & catholici Cæsares, victores & foelices habiti ex religione euaserunt.

Et deinceps Carolus ille magnus Francorum imperator, innumeras nationes ad fidem zelo suæ religionis adduxit, & truces hostes Alemanos, Sueuos, Saxones, Phrigas, Hunnos, Gothos, Langobardos, aliosque impietatis paganissimi infectos, superauit. Quem & sequuti posterii, nec alio titulo aut præstantiori opere quam Dei, cuius religionem verè, sincère, publicè amplexi sunt, amantur & excoluerunt, aduersus hostes præualuerunt.

4 Iulianus, qui paucos post annos à religione Constantini degenerauit, tamen Viennæ agens vt omnes nullo impedimento ad sui fauorem illiceret, adhærere se cultui Christiano fingebat, à quo occultè iam pridem desierat, aruspiciinæ auguribusque vacans vt paganum simum similis: cum enim eiusdem sunt religionis probatæ quæ vna est, & populus qui eundem Deum reueretur & princeps, legem Dei sequentes aberrare non possunt à vera politia, vt Dauid dicebat, *Luce cerna pedibus meis verbum tuum^e.*

f. Amm. Mar. cel. refert li. 21.

g. Psal. 118. vers. 104.

h. Psal. 101.

i. Psalmo 50.

lz in Psal. 2.

ls. 49. vers. 23.

Deus remunerat suos cultores, quando vniucòe populus & reges cõueniunt in eundem locum & ecclesiam, & vt loquar cum Dauid^h, *In conueniendo populos in unum & reges vt seruiant Domino. & rursusⁱ, Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Excitantur & reges ad hoc munus religionis^k. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in omni timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam nequando irascatur Dominus & pereatis de via iustæ.* Atque de veræ religionis & Christo prædixit Deus, futurum ita per Esaiam^l. *Et erunt reges nutritij tui, & regina nutritia tua: vultus terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingeant.*

5 Sed & hoc innatum & insculptum naturali & rationali lege videtur in hominum mentibus, vt religioni multum tribuant, & auctoritati diuinæ: & quæ arbitrentur ei coniuncta eo vinculo, in maiori veneratione habeant. Omnes, inquit Cicero 5. in Verrem, religionem mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt colendos si- bi diligenter, & retinendos arbitrantur. Nec vlla res, ait Q. Cur-

tius

tius in 4. efficacius multitudinem regit quàm superstitio. Neque ethnici hoc lumine naturali caruerunt, vtpote homines habentes impressam in anima Dei quoque imaginem. quànquam enim aberrauerint in pluralitate deorum falsorum, tamen semper remansit de diuino numine reuerentia & eius metus. Et proinde legislatores illustriores qui regio hoc munere in ferendis legibus vsi sunt, inuentionem legum in Deum, sed per diuersa nomina ac media retulerunt. Zoroastres Bactrianis Persique leges tradens, in Horomafim: Trimegistus Aegyptiis, in Mercurium: Moyses Iudæus, rectius in patrem totius naturæ verum Deum. Minos Cretensibus, in Iouem: Charondas Carthaginensibus, in Saturnum: Lycurgus Lacedæmoniis in Apollinem: Draco & Solon Atheniensibus in Mineruam: Numa Pompilius Romanis in Ageriam Nympham: Mahometes Arabibus, in Gabrielem: Zamalxis Scythis, in Vestam: Plato Magnesiis & Siculis, in Iouem^a. Sacra pagina quoque indicat non esse potestatem principibus nisi à Deo, & resistente potestati eorum, ordinationi eius resistere^b. vnde principes inuolabiles atque sacrosancti habentur: vt quæ ea potestas manifestius à Deo pendere doceretur, apud quoque eth-nicos, & munera cultus diuini exequendi regibus tributa fuit.

6 Gesserunt alicubi principes, religionis etiam ethnicorum pontificatum. Atque regi Syriae & Palestinae erat nomen summi pontificis, ideo & propter pontificatum qui eam regebant tempore Pompeij, Hircanus & Aristobulus dissidentes, urbem seditionibus impleuerunt^c. Voluit gerere pontificatum Antoninus dictus Heliogabalus, Heliogabali Dei^d. Octavius Augustus, pontificatum maximum gessit mortuo Lepido^e. Pontifex autem maximus, à Numa Pompilio sacris omnibus præfectus, qui ea quæ ad deorum religionem pertinerent & cultum, statueret & iudicaret^f.

a refert Mar-silius Ficinus in argumento ad Minorem Platonis. bad Rom. c. 19.

c Dion Cass. lib. 37. histor. d. Hero. in 5. c. Sueton. in eo. c. 31.

g. Linius in 2. Dion. in 5. h in Problem. i authore Macrobio lib. 1. Saturnal. c. 15. lz 3. Reg. 15.

7 Fiebant & quædam publica sacra per reges Romanos: vnde & exactis regibus ne etiam alicubi regum desiderium esset, regem sacrificulum crearunt^g, Plutarch^h. ait vocatum à Romanis *πρωτοσυνεβουλον*, Dionysius *βασιλέα πρῶτον*. quemadmodum & erat sacrificiū quod inter paganos à regina regis vxore fiebat in regia Iunoniⁱ, vt & legitur Maacham matrem regis Asa, fuisse reginam sacrorum Priapi^k. Ante aduentum Christi, fuerunt aliquando reges simul & sacerdotes in vero cultu Dei, vt Mathusalem rex Sale, & sacerdos altissimi^l. Fuit Samuel sacerdos & dux populi.

Idque factum est typicè, vt rex & verus sacerdos Dominus noster IESVS CHRISTVS significaretur venturus. Et Isidorus^m qui refertur à Gratiano in ca. clericos 1. §. Pontifex 21. distinct. Pontifex, inquit, est princeps sacerdotum quasi via sequentium ipse & summus sacerdos, ipse & pontifex maximus nuncupatur & c. antea autem qui reges erant & pontifices erant. Nam maiorum hac erat consuetudo, vt rex esset etiã sacerdos & pontifex, vnde & Romani imperatores, pontifices dicebantur.

Et voluit etiã fatan qui simia est veritatis, & qui, quæ diuino cultui conueniunt vt ea confunderet, tyrannico spiritu vindicare contendit, suos seu ethnicos imperatores idololatrias, ita sacerdotis titulo insigniri, nempe falsarum religionum vt scribit Nicolaus Papaⁿ I. postu-

n ad Michaelem imperatorem in epist. 7. incipiente prolo. posuera mis.

a ut ait Hero. in 6.

Spartiatæ duas dignitates suis regibus tribuerunt. Duo sacerdotia Iouis Lacedæmonij & Iouis cælestis: & ius belli in quamcumque regionem voluerint inferendi, vt id nulli Spartiarum prohibere fas esset, alioquin piaculari crimine teneretur. Et tempore pacis illis tributa, vt quoties aliqua publica euisceratio fieret, primi reges in cæna discumberent, & his primis distribui incipiat, vtriq; eorum duplum omnium quàm ceteris conuiuis, & coria immolatorum pæcorum, eorum essent, & darentur singulis calendis mensis singula pecora vtriq; è publico immolanda Apollini.

b 1. de diuina. c Lib. 1. de vita Apollonij.

10 Reges Persarum Magorum sacris initiatos fuisse, notat Cicero & regi sacrificanti Magos adfuisse, & astitisse, Philostratus tradit. Hi enim erant qui curabant apud Persas omnia publica & priuata sacra: neque vllum absque eorum interuentu rite sacrificium peragebatur. Erantque piaculum, vel aras adire, vel hostiam contrectare, antequàm magus conceptis precationibus libamenta diffunderet precursoria. Erant apud Persas Magi qui sapientiæ studiis & rerum diuinarum notitia, præluxerunt vt apud alias gentes Druidæ, Gymnosophistæ, Brachmanes.

d Vt testatur Herodot. in 1. e Ammian. Marcell. li. 23.

f Strab. in 5. g Vt ait Diogenes Sophista. h Plin. lib. 30. c. 1.

Diogenes Laertius in proœmio operis. Et vt Suidas loquitur, μάγοι παρὰ Πέρσας οἱ φιλοσόφοι καὶ φιλαστροί. Fueruntque à consiliis regum Persarum præcipui. sequutaque tanta auctoritas Magiæ in oriète, vt regibus regum imperaret. Plurimumque ita magos apud reges valuisse & sacra pagina, & alij interpretes admonent.

i D. Hier. in c. 2. Daniel. So crates lib. 7. historiae ecclesiasticae cap. 8. Agathias in 2. Eustathius ad libros Dionysii de situ orbis. l. 3. reg. c. 19. l. 1. reg. c. 9. m. 1. regum ca. 10. & 16.

11 Vnguntur & consecrantur Christiani quidam principes seculares, neq; solum ecclesiastici, vt in veteri testamento, non solum vngebatur sacerdos, sed etiam rex, & propheta, sicut in libro regum Deus iussit prophetæ Helia vngere in regem Azaelem super Syriam, Iehu filium Nâsi super Israel. Eliseum autem filium Saphat & Eliseum in prophetam. Vinctus in regem Saul. Dauid. Non tamen eodem modo postea reges ac sacerdotes vincti sunt in ecclesia Christianorum: sed adhibita est distinctio, quæ etiam & cum mysterio differentiam potestatis secularis & spiritualis vinctorum, ostenderet.

n in c. 1. §. v. de eorum in veteri de sacra vinctio libro 1. decretalium tit. 15.

Differentiaque vinctio nis habet differentem significationem potestatis concessæ. vngitur in capite sacerdos; vngitur in humero princeps, quia imperium factum est super humerum eius & maior potestas spiritualis temporali, vt explicat Innocentius III.

o Bruchius li. de omnib. Germaniæ Archiepiscopatum.

Vnguntur reges Francorum Rhemis ab Archiepiscopo & patrio Rhemensi aliqui tamen consecrati alibi & vincti sunt, vt D. Ludouicus sacratus Sueffoni, alij autem alibi vt Aureliæ.

Rex Angliæ vngebatur à primate Cæsarensi rem diuinâ faciente. Rex Pannoniæ, ab Strigoniensi archiepiscopo corona aurea redimitur. Rex Boemiæ, ab archiepiscopo Moguntino.

Orientalis Cæsar olim ab archiepiscopo, seu patriarchia Constantinopolitano.

In coronatione regis Hispaniæ, Episc. Toletanus officium celebrat. In consecratione regis Poloniæ, Archiepiscopus Guesnensis.

In coronatione regis Daniæ, Archiepiscopus Vspaliæ.

Olim in coronatione regis Americarum seu Britanniarum vulgo, Archiepiscopus Turonensis.

In coronatione regis Nauarræ, Episcopus Pampelonensis. Archiepiscopus Moguntinus Germanum Augustum inungit. Aquiligrani, Agripinensium verò pontifex sacra agit: ab his dehinc & Treuicorum Archiepiscopo Cæsar imperatoris insignibus exornatur.

Persarum reges Pasagardas proficisciebantur, vbi à Persis sacerdotibus regio more initiarentur.

Rem diuinam prius fecit Commodus, antequam oraturus ad milites conuocatos, de initio sui principatus & imperij ageret.

12 Vulgare quod tradit Cicero libris de diuinatione, vrbis Romanæ parentem non solum auspiciato urbem condidisse, sed etiam optimum fuisse augurem. Adhibuerunt & Athenienses omnibus publicis consiliis suos manteas. Et quod notabilius, cum sacris & religione ciuitatem præcipuè contineri existimaret Romulus, metuens, ne, quando illorum vilesceret dignitas, aut iis neglectis populus profanus efficeretur, magnam curam eorum gessit, legem edidit, Sacrorum omnium potestas sub regibus esto, sacra patres custodiunt.

Atque vt narrat Dionysius Halycarn. Inter cætera quæ regij esse muneris voluit, ἀρχὴν μὲν, inquit, ἑρῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν καὶ πάντα δὲ ἐκείνου ἀρῆσθαι τὰ πρὸς τοῖς θεοῖς ἔσθαι. id est, Primum sacra curare, atque sacrificia, per eumque geri quicquid ad placandum Deum pertineret.

Quoniam postea hanc curam & potestatem Numa à regibus in pontificem maximum quem instituit, transfulerit, eique ius summum in sacris præbuerit.

13 Iuramentum quod imperatores præstant summo pontifici in coronatione, in summa inter cætera continet, quod fidem & sedem Apostolicam defendent, quod nunquam cum Saraceno, pagano, schismatico, seu cum alio præfatae ecclesiæ inimico vel rebeli catholice fidei seu manifestè suspecto, vel cum alio quolibet communionem catholice fidei non habente, vniõnem quamlibet seu parentelam, aut confederationem inibit. Imperator olim orientis, postquam fuisset electus, postque susceptam fidem Christianam ex consuetudine rogatus iurabat & sæpe propria manu subscribebat, quod fidem ecclesiæ catholice sequeretur, œcumenicorumque consiliorum; nec concitaret tumultum in ecclesia Dei, eaque facta protestatione Patriarcha Constantinopolitanus, capiti eius præsentem populo imponebat coronam, cingebat ei ensẽ, offerebat ei sceptrum, & digito aureum anulum imponebat.

14 In hac parte religionis, cura principis in eo versatur, vt cultum diuinum conseruet, & emendet corruptum exemplo vel Nabuchodono foris regis ethnici qui edictum proposuit, Ne quis blasphemiam diceret contra Deum Israelem, exemplo Moysi, qui multis victoriis excelsit contra infideles, eo quod Dei zelum & causam promoueret & defenderet, quemadmodum in libris regum Israel & Iuda, Dauid, Afa, Iosaphat, Ezechias, Iosias, & alij pluribus beneficiis & victoriis à Deo donati quod cultum eius rectum habuerint, & corruptum emendauerint, reliquias idololatrarum subuerterint, vt contra subuersi & extriti, qui eum reliquerunt, vt Salomon, Ahas, & alij. Ex cultu veræ religionis firmavit sibi & suis imperium Constantinus qui promeruit nomen magni; & Carolus eodem honore cognominatus magnus. Pro-

a Plutarch. in Artaxerxe.

b Herodian. in 1.

c In 2.

d c. unico §. porro, de iure iura. in Clemētinis & in cle. 1. de iureiuram.

e Daniel 3. c. vers. 96.

stāt in C. Iustiniano imperatorū Christianorū leges perpulchre, & viles reip. sub ti. de summa trin. & fide Catholica, de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de episcopali audientia, de hæreticis & Manichæis, & Samaritis, ne sanctum baptisma iteretur. Nemini licere signum saluatoris humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere aut pingere, de Iudæis & Cælicolis, ne Christianum mancipium hæreticus vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat, de Paganis sacrificiis & templis eorum, de his qui ad ecclesiam confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur. & alibi sparsim in codice & nouellis.

¶ Dio Cass. lib. 52. histor. e.

Monebat Mæcenas Octavianum, *Divinum illud numen*, inquit, *omni modo, omni tempore, ipse cole iuxta leges patrias, & alij vt colant effice. Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coerce: non Deorum, (vt loquitur, nos Dei) causa: quos sanè qui contemnit, nec aliud sanè quicquam magni fecerit, sed quia noua quedam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Unde coniurationes, seditio-*

b Rhetor. ad Alexand. c Oratio. de aruspicum responsis.

nes, consiliabula existunt, res profecto minimè conducibiles principatui. Iuuat Deus eos qui magis inferuunt, & pro pietate maiori, maiora rependit beneficia. Quod & Aristoteles quoque ^b sentiens aiebat Deos esse promptiores in eos qui maximè illos colūt, & ita promouere & cōseruare eorum principatus satis apertū esse potest, vt etiā Cicero ^c audacter pronunciauerit, Romanos, non calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationesue superauisse.

¶ Lactant. lib. 5. institutio. ca. 20.

Hæc cura principe & digna quia optimum ab optimo defendi par est, & quia iure ille à Deo proximus habetur, per quem Dei maiestas vindicatur ^d. Et cum nihil sit in humanis rebus religione præstantius, eam summa vi oportet defendi ^e.

f Vt ait Diuus Paul. ad Rom. ca. 13. g Dent. c. 17.

15 Hic principes considerare debent se esse in populo ministros Dei ^f, imò & custodes legi diuinæ adhibitos ^g. vnde & participatione nominis dii dicti.

h l. Psal. 35.

Pastores non tantum corporum hominum & subditorum, sed etiam per consequentiam animarum pro quarum salute non minùs quàm corporum laborare debent, & auxilium ecclesiæ contra hæreticos & contemptores legis præbere, vt dixi in religionis libris. Sic Dauid ^h, *Odi ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo, lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.* Societatis humanæ & principatus seu regiminis eius finis vltimus est, Deū colere, venerari, & mandata eius seruare, vt ipse honoretur, laudetur: & nos tandem eius benignitate, ad vitam æternam quæ in eius fruitione nobis proponitur perueniamus.

Cauere & debent proinde principes, vtque omni studio faueant veræ religioni, ne patiantur conuicentia vel alio modo, Dei honorem per hæreses, blasphemias, vel aliter conculcari, aut vllò modo ladi. Non enim possunt, duobus dominis seruire, Deo & dæmonibus. Sunt enim instituti à Deo, non à dæmone. quare si in partes dæmonum & ministrorum eorum transfugiant, produnt suam institutorem & Dominum, & diu postmodum supercisse nequeunt.

Neque

Neque licet claudicare in duas partes. nam si Baal putent Deum, cum sequi debent; si Deus est Deus, vt verè est, neque alius præter illum, non debēt desertores eius fieri vt dicebat Elias populo ^a. in religione non datur medium, vel enim quis Christianus debet esse: vel si non est, est contrarius. *Qui non colligit in eum*, inquit Christus, *dispergit: qui non est mecum, contra est* ^b. Christus isque Deus, non admittit in veneratione & cultu suæ maiestatis socium, aut æqualem. *Honorem meum*, inquit Deus, *alteri non dabo* ^c. & scriptum, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias* ^d. Et, *soli Deo omnis honor & gloria in secula seculorum* ^e. Integrum hominem Deus requirit in suo cultu non partem. *Diliges enim*, inquit, *Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribus tuis* ^f.

a 3. Reg. c. 18.

b Luca c. 12. vers. 23. Deuter. 6.

c Esai. c. 42. vers. 8.

d D. Math. c. 4. vers. 10.

e 1. ad Timotheum c. 1.

f prouerb. 7.

Quod fieri non solet, imò est impossibile, dum quis diuersas religiones simul pati & fouere desiderat. certissimum enim est, inde in neutram credere, qui leges contrarias admittit: & inde etiam facile labitur in Atheismum, quo nihil infelicius reipublicæ contingere posset. Nam sublata ex oculis Dei reuerentia & fide, omnia temere & impiè confunduntur. Et societas hominum efficitur lerna malorum: & si qui sint tam scelesti, qui Deum non esse arbitrentur, nihil est quòd non audeant, iam enim obscurata mente nullum Deum putantes, neque de vita æterna aut de pœnis inferorum, aut de immortalitate animæ credunt: sed brutali more viuunt, sæuiunt, & diuina & humana confundunt, omnem potestatem spernunt & legem.

In quam sententiam facile perueniunt, qui nec legem diuinam veramque religionem tanquam exosam credunt. neque opiniones aut hæreses quas falsas vident & contrarias, probant. Tunc enim eo perueniunt vt dicant nō est Deus. Tolle hoc vinculum religionis, vt ait Lactantius Firmianus ^g, vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur. Et proinde vt dicebat Aristoteles ^h, in omni republica *μετρωτὸν ἢ ἀπὸ θεῶν ἐπιπέδεται.* primū est curatio rerum diuinarum. Et Cyrus rex optimè arbitrabatur, si omnes sibi familiares, & subditi, Dei metuentes essent minus eos, aut inter se aliquid illicitum patraturos, aut in ipsum ⁱ.

g libro de ira Dei c. 8. sic. c. 8.

h libro 7. poli.

i Xenophon

libro 8. de cyri-

pædia.

16 Ceterum quemadmodum laudabile, vt diximus, est in principum esse & Christianum, & de fide catholica quæ vera est, rectè & sincere sentire; sic quando excedit & deficit in impietatem & superstitionem, valde sibi & subditis est periculosum, imò valde dānosum. sunt enim extrema illa vitiosa. Neque quod superstitionis est, ad religionem veram pertinet. videntur siquidem hæc pugnancia Cornelio Tacito, lib. 5. Annalium. *Gens*, inquit, *superstitioni obnoxia, religionibus aduersa.* Superstitiosi sunt semper pauidi, & inquieti, Deum tanquam tyrannum metuentes: quod & notauit Cicero ⁱ. de finibus. *Superstitione qui est imbutus, quiertur*, inquit, *esse nunquam potest.* Solet Deus à religioso vereri; à superstioso timeri. vt refert ex Varrone Diuus Augustinus libro sexto de ciuitate Dei.

Superstitio & aniles persuasiuncule, vt ait Lucanus,

Faciunt animos humiles formidine diuim,

Depressisque premunt ad terram.

Superstitio error infanus est, amandos timet, quos colit, violat, Seneca epistola 124. Oportet principem quantum oportet & sicut oportet, nempe tanquam principem religiosum esse: & cultui diuino ita inferuire, ne que sacerdotij sint vsurpet, aut voluerit videri velle vsurpare. Cura ministerij sacerdotum comissa est personis ecclesiasticis & ministerium eorum, vsus vero Christianis aliis omnibus, & defensio principibus, quæ confundi non debent, nam vtrunque munus totum hominem & integram sollicitudinem exigit, nec sacra prophanis miscenda temere: ministeria diuina ecclesiasticarum personarum mitem hominem, ab horrentem à gladio, à fusione sanguinis, à negotiis secularibus secretum desiderant: non resistentem contententibus corpore sed ratione & lege, princeps si hæc velit exequi, iam videtur renunciare armis & nobilitati temporali, vt habetur titulo de milite vassallo, qui militaria arma deposuit in libris feudorum. Et vt ait Nicephorus Gregoras, qui in vna Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & speluncæ conueniunt. At qui vnâ cum virtute ciuiles etiam mores coniunxit, & notitiam sibi parauit rerum variarum, ille populum ad optima & saluberrima ducere idoneus est. Nam dum ipse præter vacationem suam, contemplationi feruire instituit, manus sibi commissum derelinquit, opprimuntur subditi, seditiosi insidiarum occasionem captant, principem contemnunt, quem armatum negotiis regni iuste & sedulo intentum metuerent & reuererentur. Exemplum celebre apud Herodian. li. 5. in Antonino, qui dum superstitionibus addictus esset præter modum, iam in contemptum militum venerat, & populi. Inde Mesa captauit occasionem dandi ei collegam nepotem ipsius ex altera filia, nempe Alexandrum, & ad gratiam sic ei locuta est, *Oportet iam ipsum sacerdotio religionique numinis vacantem bacchari, ac deorum celebrare orgia: sufficiens autem ei alterum qui res curaret humanas, quique illi principatum vacuum ab omni molestia curaque præstaret.*

Ozias, cum iuuante Deo corroboratus esset in regno Iuda, & vicifset Philistæos, eleuatum est cor in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressusque templum Domini voluit vsurpare officium sacerdotum, & adolere incensum Domini, cum ad illud ministerium consecrati fuissent sacerdotes filij Aaron. statim autem in vitione, orta est lepra in fronte eius: & fuit leprosus vsque in diem mortis suæ. Scribit Liuius Tullum Hostilium ferocem & præstantem bello virum & regem, incidisse in morbum, & ei cum corpore fractos fuisse spiritus feroces, vt qui nihil antea ratus fuisset minus regium quam sacris dare animum, repente omnibus magnis paruisque superstitionibus obnoxium degisse, religionibusque etiam populum impleuisse, & ita à cura & sollicitudine priori regni diligenti destituisse. Traditum autem ipsum regem volentem commentarios Numæ, quum ibi quædam sacrificia Ioui Elicio facta inuenisset, operatum his sacris se abdidisse: sed non ritè inritum aut curatum id sacrum esse, nec solum nullam ei oblatam cælestium speciem, sed indignationem Iouis sollicitati

a 2 Paralip. c. 35
26. 4. Reg. c. 15
b in 1.

rati praua religione, fulmine ipsum cum domo conflagrasse, cui consentire videtur Plinius^a, Valerius Maximus^b & alij.

Multis verò veriusque est persuasum Hostilium humana fraude non regno prouidentem addictum suis vanis religionibus periisse: Ancique Martij qui ambiebat imperium & post eum illud obtinuit, insidijs, qui inde aggreddendi eum nactus est oportunam sibi occasionem, vt cum procelloso die rex sacra faceret, ille ingressus sit regiam, ibique Hostilio cum vxore & liberis interfecto, domum incendit, vt narrat Dionysius Halicarnassens^c.

Amisit religionem Anglia, dum reges eius quidam voluerunt sibi religionis omnimodam vsurpare potestatem, & dici caput Ecclesiæ. & rectè maluit Thomas Morus 7. Iulij 1535. Cancellarius Angliæ subire supplicium mortis quam Palinodiam recantare, & subscribere edicto regio eius rei, id ipsum & Iohannes Pischerus Rosensis Episcopus fecit^d.

17 Insigne adhuc exemplum Alexandræ reginæ Iudæorum, quæ & Salomæ, vxor vidua Aristobuli, & postea Alexandri Iannis crudelis vxor & vidua, cuius dominationi post mortem mariti se iunxit quædam Iudæorum factio, quæ Pharisei dicebantur: quæ præter alios pietatem colere putarentur, & peritius leges interpretari, ob quam causam magis eos suspiciebat Alexandra, diuinæ legi superstitione deseruiens. Illi autem paulatim scemina insinuat, quosque pro sua libidine submouendo, deponendo, itemque vinciendo, ac soluendo, iam procuratores habebantur, prorsus vt ipsi quidem regiis commodis fruerentur, expensas autem ac difficultates Alexandra perferret. vt iisdem verbis refert Iosephus libro 1. de bello Iudaico. Relegandi illi erant Pharisei ad legem diuinam tractandam, & remouendi à reipublice administratione expressa, vel tacita, quæ magis nocebat, & illa peritis in re publica tractanda, vti debuerat. Sed tanta erat superbia quam illis exprobrat Christus, pharisæorum, vt in omnibus vellent priores esse, & omnia suo nutu & arbitrio mouere. Sic enim dementarunt per superstitionem illam reginam, & alios plures principes, vt nihil sine ipsorum consilio auderent, quod exemplo esse debet regibus, similes huiusmodi hypocritis in consilium & vltiorem familiaritatem non admittendi. Piè autem & Christianè ipsi in lege Dei viuere debent, sine superstitione tamen hypocritarum debent omnes ceremonias ecclesiæ catholicæ eiusque mandata ad vnguem seruare, & vt seruentur à subditis omni diligentia curare, eaque de causa pastores ecclesiasticos, episcopos, archiepiscopos interpellare vt sua curent officia ab ecclesia & summo pontifice imposita, debent secum optimum non ambitiosum aut curialem sacerdotem confessorem, & elemosynarios habere, in officio illorum illis obtemperare vt Christianum hominem decet: sed ad alia eos peruenire quæ muneris sui non sunt, pati non debent, nisi in negotiis, ad quæ adhibetur sint exercitati: quales sunt plures episcopi: & clerici in consilium principum merito propter probitatem & peritiam admissi. Interim ipsi principes non debent obliuisci quæ sui muneris sunt, magnanimitatem, executionem iusti-

a lib. 2. Naturæ
histor. c. 53. &
lib. 28. c. 2.

b lib. 9. c. 12.

c libro 3.

d vt scribit P.
M. Gaspar
Agrip. de
morte Mori.

tiæ, aut gladij in facinorosos & rebelles, proditores, & contemptores ministerium, adhibitis in consilium proceribus & viris præstantioribus peritis in transigendis negotiis regni, & si quæ sunt quæ ad religionem pertineant, illa debent remittere tractanda & examinanda, vel summo pontifici, vel episcopis & ecclesiasticis personis. satis enim oneris ipsi habent in exequendo munere secularis principatus, ut de spiritualibus, ad quæ vocati non sunt, se immiscere aut impedire non debeant.

18 Et hoc vnum extremum religionis est in excessu quod vitare debet administrator reipublicæ secularis & in quo peccat, nempe superstitio, & temeritas in usurpandis, quæ relinquere debet personis ecclesiasticis. Aliud autem extremum est circa impietatem & hæresin in defectu fidei. Dum ea quæ principi Christiano credenda firmiter sunt ad salutem necessaria, princeps vel non credit, vel credi à subditis, ut oportet & ecclesia iubet, non satagit.

Impietas & hæresis, pro modulo quo regnum ingrediuntur, etiam fundamenta eius deiicere & corrumpere incipiunt, potissimum in regnis quæ Christiana & vera religione sunt firmati. Ioram, Ochozias, Athalia, fuerunt falsorum Deorum cultores, reges Israelitarum, verum Dei cultum publicè non insectabantur, sinentes quemque suo modo viuere. Ioas post mortem Ioiadæ pontificis, delinitus obsequiis principum Iuda, acquieuit eorum petitionibus, permisitque ut derelinquerent templum Domini Dei patris sui, & seruirent lucis & sculptilibus^a. Sic mali origo creuit & multo magis sub Achaz, qui primus regum Iuda religionem eiurauit. In Synagogam & templum hæreses, cultumque peregrinorum deorum intulit, & clausit templum Domini^b. atque ita ad iracundiam prouocauit Dominum & infecit populum: suspendit iram & ultionem Ezechias & Iosias, filius eius, qui cultum Domini restituerunt. Post quorum mortem, non continuit se Dominus quin funditus populum euertet & in captiuitatem Babylonicam adduci permitteret, punitis ducibus cum populo^c.

19 Gradibus per impietatem suam, ad necè properauit Iulianus apostata à fide qui in principio iam eiurauerat clam fidem, ut magis vacaret, & aliquandiu bonum se Christianum simulauit. dehinc cum discordiæ de religione ortæ fuissent, Antistites cum plebe discissa in palatium intrinmissos monebat, ut ciuilibus discordiis consopitis, quisque nullo vetante religioni suæ seruiret intrepidus^d, deinde autem palam fidem negauit, & omnibus hostibus ecclesiæ fauit, ut hæreticis, Iudæis, paganis, ut referunt diuus Hiero.^e Augustinus^f. sed breui tempore sublatus enim est diuino iudicio, postquam annū vnum & sex menses imperasset, ut ait Pöponius Lætus, cui tamē succedens in imperio Iouinianus omnino aduersarius fuit, & noluit insignia imperij suscipere, quin prius milites vno ore Christianos se profiterentur negans se Christianum imperare non posse^g. Sed nō ideo Dei ira quieuit, quia & turpem pacem cum Persis agitare coactus est ob res ab apostata Iuliano infeliciter & Deo sinistro, gestas.

20 Magnum

20 Magnum est inter subditos, & valde vitale aut damnosum, principis exemplum, non aliter quàm inter greges & armenta, pastoris & ductoris prudentia & insipientia, aut conseruare, aut perdere greges potest. Utque sequitur armentum pastorem illi confidens, sic vitam & iussa principis populus. quare videmus hodie plurimos ad religionem principis sui, mutare aut conseruare suam subditos. Et quamuis subditi non ideo à damnatione diuini iudicij immunes sint, quòd veram Christi religionem & catholicam ex arbitrio principis sui corrumpant vel mutet, tamen principes grauioribus tormentis obnoxierunt ante tribunal Christi, reddentis rationem principatus, cum exquirentur oues quæ perierunt eorum malo exemplo, de manu eorum: possunt quidem in hoc seculo aliquando differre pœnas, sed proculdubio nō effugient Dei cœsurā & iudiciū, bis puniendi, & duplici maiorique pœna pro suis admissis, & pro subditorum lapsu & erroribus quos in seminarunt, vel cum possent, non emendarunt.

21 Princeps qui segniter de religione est sollicitus, vel omnino Atheus, vel suæ salutis immemor est, maximèque in suspicionem venit quòd sine religione est, qui constanter vnā religionem non defendit aut sequitur, sequendamque inconcussè non statuit. Qui putat posse contineri populum cum libertate permessa sequendi quam voluerint religionem siue hæresim, hoc enim potissimum accidit his qui semel à vera fide & religioni catholica lapsi sunt, & se sectis hæreticorum dicarunt, in quibus cum modicè perstiterint & falsum dogma cognouerint, erubescunt in viam redire; & aliquando quia odio habuerunt fidem catholicam, & falsam norunt sectam qua infecti fuerunt, neutram amplectuntur, & sunt sine fide & sine Deo, ut cōtigit Iuliano apostatæ. & ita ut ille, liberā electionem cuique impiissimè religionis concedunt, quod non facerent si crederent deum certa lege colendum non arbitraria corrupta voluntate. Sic & Rhotaris Langobardorum rex, in sectam Arrianorum prolapsus, in singulis suis ciuitatibus, Arrianum & catholicum episcopos haberi præcepit, quod ei malè & populo quoque successit, ut Narrat Platina & Paulus Diaconus^a.

Hanc libertatem viuendi cum diuersitate religionū Elias exprobrauit regi Achab & populo eius^b, Quosq; claudscatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum & c.

Christus per diuum Iohannem^c, iubet præposito seu Angelo Perigami scribi, Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israëd edere & fornicari^d. ita & habes tu, tenentem doctrinam Nicolaitarum. Dehinc præposito Laodiceæ, Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: utinam frigidus esses aut calidus: Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.

22 Potuit hæc forsan numinis confusio inter ethnicos probari, inter quos nec certus Deus, quanquam nec liceret in republica alioquin bonis legibus temperata, ut alibi docuimus, in peregrinis religionibus vagari, ut ait Liuius^e, & alij & ab initio quidem

^a 2. Paralip. ca.

24.

^b 2. Paralip. c.

28. & 4. Reg. 16.

^c ut docetur omnia à c. 30.

2. paralip. vsq.

ad finem & 4.

regum à c. 24.

vsque ad finem libri.

^d Ammian. li.

21. & 22.

^e Ad Nepot.

^f 2. lib. contra Petilianum c.

92.

^g Nicophor.

Callix. li. 10. c.

38. Rufinus li.

2. c. 1.

^a lib. 4. c. 15.

^b Regum 3. c. 18. vers. 21.

^c Apocalyp. c. 2. vers. 14.

^d ut Numer. 24. & 25.

^e & c. 3. vers. 15. Apocalyp. p. 502.

^f lib. 5. de cadis 3. & 1. 10. de cadis. 4.

a ut refert To-
mas Morus li.
2. Vtopia.
Exod. c. 20.

potuit ethnicus princeps, ad vitandas seditiones ita pati: vt Vtopius quidam, qui de suo nomine Vtopiam subegit insulam, cum incolas illius propter religionis quæstiones penè ad interitum vsque pugnasse cognouisset, sanxit vt cuique liceret sequi quam vellet religionem, & alios si posset adducere, benigne ad suam traducere, non vt nec seditione: alioquin pœna exilij imminente. Verùm non ita dicendum de vera religione vnus & veri Dei, qui alterius non patitur confortium & qui mandauit. *Non habebis deos alienos coram me.* Et qui gloriam nominis sui alteri non dat exemplo monarchæ, qui vnus in regno, cum quo plures non possunt imperare nisi ex eius potestate & arbitrio. nec duo soles possunt esse in mundo.

b lib. 4. de ge-
stis Francorū
c. 2.

Vltor suæ iniuriæ Deus, & vbi impij imperatores & reges se tutos esse putant ex varia hominum disciplina, & dum illos sibi conciliare applaudendo desiderant, ibi aduersariam Dei manum experiuntur interdum in hoc seculo, interdum in hoc & in alio: interdum in alio, prosperis quibusdam in hoc siquid forsan boni gesserint remunerati: scribit Aimonius^b, Mauritium imperatorem, à beato Gregorio sæpe admonitum, vt leges suas contra diuinæ legis præcepta, prolatas, corrigeret, & cum non fecisset, fuisse à Deo præmonitū, cum optatione vtrum in hoc, an in alio vellet seculo pœnas luere; & dum e-legisset in hoc potius, iudicium in somniis accepisse, quod à Phocacum suis liberis imperio quo abusus esset, & vita priuandus esset quod & accidit.

c lib. 82.

23 Cauere hinc quoque debent qui zelo mouentur religionis propagandæ aut conseruandæ, ne decipiantur ab hypochristi eorum qui ambiunt principatus: siquidem plures fuerunt qui hoc prætextu vt dixi lib. de religione, liberos populos in seruitutem redegerunt, & eo colore incantos suo iugo subiecerunt, cum esset illa sola latens intentio, dominari, non Dei religionem verè timere, & hoc modo decepti Thebani & Thessali à Philippo Macedonum rege, qui eum ducem elegerant vt sacrilegium contra Phocenses vindicaret. victis enim Phocensibus, Philippus qui dictus erat vltor religionū, tandem aperuit re ipsa quod meditatus erat: atque vrbes ipsas quarum antea dux fuerat, hostiliter occupauit, diruit, diripuit, coniuges & filios omnium sub corona vendidit, nõ deorū immortalium templis, inquit Iustinus^c, non diis penetibus, publicis, priuatisque, ad quos antea hospitaliter ingressus erat, parcens prorsus, vt non tam sacrilegij vltor extitisse, quàm sacrilegiorum licentiam conquisisse videretur.

De honore & maiestate principum & regum.

CAPVT I I I.

d 1. Petri c. 2.
vers. 17. Paul.
ad Rom. c. 13
ca. Omnis ani-
ma, de censib.

Vllus est qui ambigat, sublimioribus potestatibus honorem deberi eximium, *Deum timete, regē,* inquit D. Petrus, *honorificate*^d.

In regibus, maiestas dicitur excellentia dignitatis & honoris, primū Deo attributa absolutè & solummodo; dehinc & principibus, qui, vt scribit Plutarchus^d, in terra, sunt Dei simulachra:

chra: cuius maiestatis impressio etiam inter fortunæ varietates, principum infidet personis, veluti signaculum & carachter potestatis, quæ nulla est, nisi à Deo permittatur vel detur, ex quo vel pessimi quandoque, imò vt plerunque, timent mittere manum in principes, vel potestatem publicam habentes. Sicuti legimus lictorem vel satellitem iuuenem armatum delegatum ad occidendum Marium consulem proscriptum apud Minturnes in carcere decrepitum & cinerem, nusquam ausum ferire, veluti quadam occulta maiestate Marij percussum & prohibentem, teste Valer. Maximo^a.

Narrat & Tranquillus^b, cum victoria Vitellij nunciaretur Vespasiano, subito in Vespasiani vultu apparuisse maiestatem antea inuisam.

Atque Silius Italicus, loquens de Scipione Africano, narrat inter arma solam maiestatem ei insedis præcipuam, quam veneratior habebatur, & magis timebatur.

2 Quid autem sit illa maiestas, nõ potest facile exprimi proprietate rei clarè sensibus insinuando. est enim quippiam latens, quod reddit præter naturam propriam mirabile quippiam vnde veneratio singularis & honor nascitur, nec quale illud sit possunt ipsi admirantes notare apertè. Et Ouidius^c, ex honoris & reuerentiæ coniugio, natam maiestatem voluit, dum ait, deos quondam exemisse à terris maiestatem filios honoris & reuerentiæ, ideoque homines maiestate priuatos auxilium gigantum inuocasse, vt illam de celo detraherent. Certè Dei hæc virtus est, & radius à vera Dei maiestate inditus vt opinor, seu angelus potestatis minister, vel aliud quippiam efficax sed incognitum.

3 Illa maiestas apparuit in Mose, quam ipse acceperat ex colloquio Domini, & videbatur eius facies cornuta, ita vt duræ ceruicis populus, non posset in eum intueri ob gloriam & maiestatem eius nisi ipse velaret faciem^d, cum etiã Deus distribuit de spiritu Moyse in septuaginta senes, quos ei dedit in adiutorium gubernationis populi, maiestas apparuit & inter populum isti tali maiestate agniti propheta & obseruati fuerunt.

Si postquam vnctus fuit Saul in regem à Samuele immutauit illi cor aliud, & qui eum inuenerunt redeuntem ad patrem, agnouerunt eam maiestatem & muneribus donarunt, imò & cuneus prophetarū ad eum venit & in ipsum insiluit spiritus Domini^e. rursus, c. xi. cum Amonitè obsiderent Iabes, maiestas illa effecit, quæ ex spiritu Domini facta est, vt nullus ausus fuerit ex populo contradicere, ne in bellum veniret. Sic^e, illud singulari nota adiectum est, post vnctionem Dauid in regem, quod directus est spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps, spiritusque Domini recessit à Saule & exagitabat eum spiritus nequam à Domino.

Quando etiam Salomon vnctus fuit rex^h, statim Adoniæ factio à maiestate regia sola territa, dilapsa est, quæ iam iam Adoniam regnare volebat viuo Dauide patre. Deus enim, quia potestatem dat, quia non est potestas nisi à Dominoⁱ, sua autoritate eandem conseruat, & reuereri vult, & ita fit vt vult. quemadmodū hominibus potestatem dando in animalia, dixit^k, *Terror vester ac tremor sit super cuncta anima-*

MM j

a lib. 2. c. 10.
in Mario. A-
piã. in 1. de bel-
lis ciuil. & Plu-
tarchus in eius
vita.

b Suet. Tran-
quil. in vita
Vespasiana. c. 7.

c Fastorum 5.

d Exod. c. 34.
ver. 29. & seg.

e Num. c. 11.

f Reg. 1. c. 10.

g 1. Reg. c. 16.

h 3. Reg. c. 1.

i ad Rom. c. 13.

k Genes. 9.

Lia terra, & super omnes volucres caeli &c. tantam indidit Deus Mosi ma-
 a in Exodo c. iestatem^a, vt rex Pharao Aegypti nunquam ausus sit in eum ma-
 4. 5. 6. & seq. num mittere, facientem prodigia virtute Dei, etiam vsque ad pri-
 mogenitorum necem. verbum Dei inuolabiles facit suos legatos,
 sua maiestate non minus quam gentes suis caduceis. & dixit, *No-*
 b Psal. 104. *lite tangere Christos meos & in prophetis meis nolite malignari*^b. Et post-
 quam spiritus Domini induit Gedeon, ante priuatum & addictum e-
 tiam a patre morti propter destructam aram Baal, omnes reueriti
 sunt eum, & iussu eius absque contradictione, arma sumpserunt & se-
 c Iudicum c. quuti sunt eum^c.
 6. vers. 34. &

4 Dignitas per se venerabilis, vnde maiestas, seu maior status.
 Auxerunt hanc dignitatem vel terrorem erga subditos, leges, &
 potestatis imperantium crudelis authoritas, & ceremoniarum quae ad
 honorem principum vt essent augustiores additae sunt.

Quemadmodum apud Persas, vt venerabiliores reges essent, a vul-
 gi conspectu se remouebant, & perraro copiam sui populo facie-
 bant^d. hoc a Deioce primo rege tractum videtur notare Herodo-
 tus^e, ne familiaritate & frequentia vilesceret regia maiestas. neque
 adire regem, vel alioqui sine eius iussu, & nisi per internuncium li-
 cebat^f. Idque & seruatum posteribus imperatoribus, tradit Ammia-
 nus Marcellus^g.

Omnes seruis regis, & cuncta quae sub ditione eius sunt prouincia norunt,
 inquit Ester, ad Mardocheum^h, quod siue vir siue mulier, non vocatus, si
 interius atrium regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur:
 nisi forsitan ad eum rex auream virgam ad eum intenderit pro signo clemen-
 tia, atque ita possit viuere.

Erant etiam viae non faciles ad adeundos reges, nam vltra hostia-
 rium palatij qui illis *πυλωγες*ⁱ, erant Chiliarchi admissarij ad regem
 externarum gentium homines^k. Cubicularij, quos Plutarchus vo-
 cat *κρυπταται*^l. Diodorus Siculus verò vocat^m, item Satellites, stipa-
 tores. hi & *ουπηγοι* ab honoris aequalitate, appellati, vt apud Xeno-
 phontemⁿ Cyriped. qui Regiae foribus adstabant, consistebantque
 ex Cyri praeepto, purpurati torquatique.

5 Tanta erat & regia illa veneratio rursus, vt regiae sella honorem
 deferrent: & ei insidere quam vocabat βασιλικὸν θρόνον^o, capitale esset^p.

6 Dominatio haec Persica barbara prorsus habita; ideo eguit &
 grauioribus custodibus, & legibus asperioribus quibus conseruare-
 tur. Tamen si inspiciamus rationem, cur tanta esset veneratio horum
 regum, forsitan non videbitur omnino barbara, quia & iusta ex causa
 seruata. dicebant enim Persae, conuenire adorationem, vel tantum
 honorem regi, quod ipse esset imago Dei in terris: vt Artabanus res-
 pondit Themistocli detrectanti more Persico regis adorationem,
 cum esset Graecus^q. Auxit & dignitatem regiam Salomon sapientia
 sua ordine disposito in priuatis & publicis singulis iudiciis, & aedifi-
 ciis^r. Mos est in Sicilia, Africae potissimum in Aenearia insula quam
 Isclam vocant incolae, transeuntem regem quamuis hostem applau-
 su tibiis, tubis, & huiusmodi gratulatione venerari: quod & fecerunt
 Alphonso Hispaniarum regi, quamuis hosti^s. Declarauit re ipsa saepe
 fenatus

sequenti.
 d Xenoph. in Agesilai lau-
 datione. Ari-
 stoteles lib. de
 mundo.
 e in 1.
 f Herod. in 1.
 g 3. de Silo-
 fonte.
 h Ester ca. 4.
 i apud Herod.
 in 3.
 l Plutarc. in
 Themist. Ae-
 lian. li. 1. histor.
 e. 21.
 k in libro de
 i. i. d. π. α. γ.
 in apophtheg.
 m li. 15. κ. α. τ. α.
 n lib. 1. c. 2.
 o vt Diodor.
 Sic. lib. 17.
 p Q. Curtius
 li. 8. Frontinus
 li. 4. Stratage.
 ca. 6. Valer.
 Max. lib. 5. c.
 1.
 q vt meminit
 Dion. li. 57. &
 Xiphilinus in
 Adriano, Plu-
 tarch. in The-
 mistocle.
 r 3. Regum c.
 9. c. 10.
 s Antonius
 Panor. de di-
 stis & factis
 Alphonso, lib.
 2. c. 6.

fenatus sapientissimus Romanus, quantum deberetur h
 & potestati regis, etiam in personis eorum quos in cu-
 riuos Romani habuerunt bello superatos alioquin
 ideo Syphacem quondam opulentissimum Numidia regem, captiuu
 in custodia Tiburi mortuum, publico funere censuit sepeliendum,
 vt vitae dono honorem sepulturae adiceret^a. Consimilique clemetia
 inquit^b, in Perse vsus est. Nam cum Albae in qua custodia causa re-
 legatus erat, decessisset, quaestorem misit, qui eum publico funere ef-
 ferret: ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur. Hostibus il-
 lis & miseris, & fato functis, officia regibus erogata. At & erga vi-
 uos illud celebre narratur^c: a Liuiolib. 45. & Plutarcho, L. Paullum
 cum Persem parui temporis momento captiuum ex rege, ad se addu-
 ci audisset occurrisse ei Romani imperij decoratum ornamento, cona-
 tumque ad genua procumbere dextra manu alleuasse, & Graeco ser-
 mone ad spem exhortatum esse: introductum etiam in tabernaculu,
 lateri suo proximum in consilio sedere iussisse, nec honore meae in-
 dignum iudicasse. Cicero quoque oratione 32. pro Deiotaro rege, in
 fine, *Semper, inquit, regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum ve-
 ro regum & amicorum, sanctissimum.*

7 Lacedaemones, nemini surgendi honorem habebant, praeterquam
 regi & Ephoro. Cum vero rex e vita discesserat, nihil per totum tri-
 duum videbatur, atque forum paleis conspergebatur^d. Persae qui cir-
 ca portas regis versabantur, singulis diebus cenaturi mensam genio
 regis parabant^e. & cum sacrificabant non pro se solis priuatimq; vo-
 ta nuncupant, sed communiter vniuersis Persis bene precabantur, &
 in primis quidem regi^f. Narrant^g, consueuisse & Persas in honore ha-
 bere filios regum: & etiam si qui ab eis defecerint, tamen illorum fi-
 liis restituere principatum. Et ecclesia Catholica ex institutione a-
 postolorum, orat pro principibus tanquam a Deo missis; & populus
 Israel etiam admonitus est a propheta, orare pro Nabuchodono-
 fore & filiis eius.

8 Post Calendas Ianuarias, Romae die tertio pro salute principis
 vota suscipiebantur^h, nuncupabantur vero a consulibus & reliquis ma-
 giftratibus & sacerdotibus, vt scribit Plutarchusⁱ, meminit & Plinius
 in panegyrico Traiani ita se fecisse. Fiebant & ludi pro aternitate im-
 perij, quos Nero voluit vocari maximos^k. Iaciebant & quot annis
 stipem pro salute principis in lacum Curtij Romani^l. Exegit & vo-
 tum Caligula ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promi-
 serat^m. Erant & vota anniuersaria in die qua adeptus esset imperator
 imperium, vel in qua natus essetⁿ.

Apud Cornelium Tacitum crimini datum fuisse notatur^o, maie-
 statis, Trascae, & inde accusatum quod in principio anni solemne iur-
 iurandum vitaret, nuncupationibusque votorum non adesset, quam-
 uis quindecimuirali sacerdotio praeditus.

9 Aethiopicis morem fuisse, inquit Diodor. Sicul. vt si quando
 rex aliqua corporis parte ex quauis causa debilitaretur, domestici
 omnes sponte sua eandem partem debilitarent: turpe enim existi-
 mabant rege claudo, non omnes amicos claudos esse, cum vere sit
 fenatus

a vt scribit Li-
 uius lib. 30. &
 Valer. Max.
 lib. 3. c. 1.
 b eodem, Val.
 Max.
 c a Valerio
 praedicto loco.
 d Heracides
 in Lacedemo-
 niorum repub.
 e Athen. li. 6.
 f vt scribit He-
 rod. in 1.
 g idem libro 3.
 h Caius in l. si
 caluitur, 233.
 i de verbor.
 signif. l. unica
 de obla. vota
 C. Dio. li. 44.
 historia.
 l in Cicerone.
 m Suetonius in
 Nerone c. 11.
 n Suetonius in
 Augusto c. 57.
 o Suetonius in
 Calig. c. 27.
 p l. 7. C. de fe-
 rij. Plinius li.
 10. epist. 9. 44.
 q 45. 60. 61. Ter-
 tull. in Apolo-
 getico.
 r o lib. 16.

aduensis an. corum dolere, latari secundis.
 nios Indos, vt scribit Ioannes Metellus, duo sunt
 in potestate: quorum alter honoribus: alter iudi-
 cationi præest. Honoris præfectus quem
 stirpis successione delectus, in deorum numero
 colitur. Hunc terram pede contingere, religio est: si tetigerit magi-
 fratu depellitur. Domesticis finibus nunquam egreditur, nec teme-
 re in conspectum se dat. Domi vel lectica vehitur, vel lignis sociis
 vbique præaltis ambulat. In sella dum sedet, ex altera parte pugio-
 nem, ex altera arcum & sagittas habet. Exteriore tunica rubra, serico
 tenui uti velo, obducta: interiore autem nigra vitur, pileum gerit in
 capite pendentibus vittis ad instar pontificalis tiaræ. Frons rubro
 candidoque colore depicta est, cibum ex fictilibus capit.

II. Certè non dubitarem asserere, Deum optimum maximum,
 nunquam dare principatum, vel suæ potestatis vicariatû, quin eadem
 potestate non concedat vim robur & omnia quæ pro dignitate ex-
 exercenda & conseruanda requiruntur, & tutelares & directores
 Angelos, ordinis digniores principatum & dominationum, con-
 cedit enim Deus, vel permittit potestatem.

Vt aliquando imò saepe, qui premuntur tyranni, vel regis potesta-
 te, ad euitandum maius malum maluerint illi fauere quàm eum
 tollere. Cuius rei exemplum & ratio extat apud Herodotum ^a.
 Scythæ enim, cum Darius illorum regionem inuassisset, & omni
 com metu destitueretur, capientes eum ad internecionem caderet:
 eum Ionum principibus qui in Istro pontem custodiebant, col-
 loquuti, persuadere illis conabantur, vt pontem soluerent, ne Da-
 rio fuga pateret: quod hac ratione & ipsi seruitutis iugum quo à
 Dario premebantur, excutere possent. De hac re consultantibus
 Ionibus, Miltiadis quidem Atheniensium ducis, & Chersof-
 nensium qui erant in Hellesponto tyranni, sententia erat, Scythis
 obtemperandum esse, & Ioniam seruitute liberandam. At Histie
 Milesij, diuersa, quod dicerent, nunc quidem eos suæ quémque vr-
 bis tyrannos esse, ob Darium: potentia vero Darij sublata, neque se
 Milesijs, neque alium quemquam vsque præesse posse. fore enim, vt
 singulæ ciuitates, popularem statum quàm tyrannicum mallent. In-
 quam sententiam & deinde omnes transferunt.

Regibus Spartiarum honoris gratia tribuebantur duo sacerdo-
 tia, Iouis Lacedæmonij & Iouis caelestis ^b.

^a Herod. in 6. Legem habent Persæ quæ vna ex omnibus obseruantissimè ab il-
^c Vt scribit Aelian. libro 1. varia historia. lis colebatur. Cum rex in Persiam equitaret, omnes ei Persæ singulim
 pro suis facultatibus munera offerrent, vt qui agriculturæ dediti es-
 sent, & terræ colendæ operam nauarent, & qui sua manu laborarent:
 opifices, neque nimis attrita & praua, neque nimis pretiosa & magni-
 fica donarent, sed aut boues, aut oues: nonnulli etiam frumentum si-
 ue vinum. Exeunti autem ipsi & præterequitanti, hæc à singulis appo-
 nerentur & munerum nomine vocabantur, qua appellatione etiam
 ipse recipiebat. Qui verò essent his pauperiores, lac, palmas, & ca-
 seum maturaque bellaria, & alias primitias de suis fructibus.

Duo.

Duo in summa arbitramur, quibus conseruari possit reipublicæ
 vel principatus status inter subditos, vel cum subditis: amor &
 maiestas. Sicuti enim res naturales conseruantur iisdem medijs
 quibus fuerunt generatæ; sic reipublica iisdem quibus primùm
 capit conseruari potest. Siquidem homines primùm putantur si-
 bi constituisse regem, & se subiecisse principatui & gubernatio-
 ni alterius, vel motos affectione & beneuolentia qua illos prosc-
 quebantur: aut impulsos bona opinione præstantiæ, dignitatise
 illorum quos sibi maximè vtilis esse & conuenire arbitrabantur,
 ob illorum virtutem, amore ita retineri facilè subditi possunt, &
 multo magis reuerentia & maiestatis opinione, quæ fortior etiam
 est ipso amore. Quia populus potius adducitur ad eligendum vel
 probandum principem, adque ei committendam rempublicam
 sui causa & boni communis ratione, quàm vt ipsi principi pla-
 cere possit. & proinde reipublica Romanorum, aliorumque
 populorum, in tempore imminentis periculi, gubernacula &
 principatum concessit tantùm selectis ex virtute & peritia viris i-
 doneis, à quibus multa sperarent. Atque ideo saepe vrgentibus
 negotiis, eos quos antea reiecerant, sedulo ad se reuocarunt vt
 eorum opera indigni, ita Camillus ex exule exofo creatus dicta-
 tor, & Mar. Liuius, imperator, contra Asdrubalem. Opinio
 bene concepta vocauit ad principatum contra Macedones L. Pau-
 lum: Marium contra Cimbro: Pompeium contra Mithridatem,
 hæc eadem detulit imperium Romanum Vespasiano, Traiano,
 Theodosio, regnum Macedonum Deici: Galliarum, Pipino,
 Hugoni Capeto, aliæque alijs pluribus, electis per principatus fun-
 damentum autem istius bonæ æstimationis principum, nascitur ex
 religione, iustitia, pietate, arte politica, militari virtute, vnde nascitur
 reuerentia & maiestas.

*De superbia, nimia deiectione, & dignitate
 principali.*

CAPVT IIII.

PRINCEPS omnibus rebus se accommodare debet, quo-
 ad dignitas & fides patitur. aliorum enim causa maximè
 prapositus est, neque sibi sed alijs inuigilat præcipuè: &
 in hoc eius dignitas, agere quæ ei commissa sunt, quem-
 admodum oportet, & quando oportet, nec solitarius esse debet cum
 curam populi gerat, & sic veluti persona publicè, omnibus subdi-
 tis debitor sui muneris. hæc dignitas in regibus qui non habent su-
 periorem, maiestas; in alijs verò alijs nominibus appellatur, vel
 celsitudinis vel serenitatis & similibus.

Ea conseruanda, eiusque existimatio, quæ est dignitatis illesæ
 status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro
 authoritate legum, aut minuitur, aut consumitur, vt ait Callistratus

MM iij

in l. cognitionum, 5. §. I. de extraordina. cognitio. lib. 50. P. ti. 13. & idem Callistratus Iurifconsultus alibi in l. obseruandum 19. de offic. præsi. in P. *Obseruandum est ius reddenti, ut in aduendo quidem facilem se præbeat, sed contemni non patiatur. unde mandatis adijcitur, ne præsedes proninciarum in ulteriorem familiaritatem provinciales admittant. Nam ex conuersatione equali, contemptio dignitatis nascitur.* Sic prætor tueri debet dignitatem quam sustinet^a.

^a in l. I. de po-
pulan. li. 3. ti. 1.

^b in c. 1. de ma-
ledicis li. 5. de
cretal. ti. 26.

^c Exod. 22. A-
stor. c. 23. ca. 2.

^d paratus 23. q. 1.
d. ut in l. I. C. si

^e quis imperato-
ri maledixit.

^f Vlpian. l. 1. 1.

^g sed est ser-
uus, de ventre
inspiciendo li.

^h 25. P. ti. 4.

ⁱ scano peruenit
ad nos, 39. in
fine 11. q. 1.

^k ad Rom. c. 13.
in Psal. 104.

^l ver. 15.

^m i Psal. 48. ver.
13.

ⁿ apud Quint.
Curtium lib. 8.

^o Cornel. Tacit.
lib. 1. annal.

^p Q. Curt. li. 8.

^q Salu. oratio
Pepid.

^r Cicer. 1. in
Cætilin.

Iubet Clemens 3. sum. pontifex, verba dicta in depressionem officij vel beneficij summi pontificatus, puniri; ut poena vnius aliis terrorem incutiat^b, quia nemo principi maledicere debet^c. Quod si venia detur, hoc magis ad clementiam & priuilegium quam ad ius commune pertinet^d. Interest quippe reipublicæ, ut ordinum dignitas seruetur & familiarum^e. Quando cuique verò concessa iurisdicctio non seruetur, ordo confunditur^f.

Conseruanda in principum dignitate, imago & authoritas Dei, qui ordinationem hanc fecit: & qui potestati resistit ordinationi Dei resistit^g.

Dixit alibi Deus nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari^h.

Hoc non est superbire, maiestatem Dei & potestatem auctoritatemque publicam concessam, conseruare inuiolatam, imò est hoc factum perire. Alioquin rectè exprobratur quod homini obiicitur, qui lapsus à sua præstantia per peccatum est. *Homo cum in honore esset non intellexit, & comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*ⁱ.

Athenienses Timagoram, inter officium salutationis Darii regem more gentis illius adulatum, capitali iudicio affecerunt, vnius cuius humilibus blanditiis, totius vrbis suæ decus Persicæ dominationi submissum, grauiter ferentes, ut ait Valerius Max. lib. 6. c. 3. post Plutarch. in Artaxerxe.

Obsequio mitigantur imperia, dicebat Alexander Magnus, in oratione contra coniuratorem Hermolaum^k. vbi verò reuerentia excessit animis, & summa imis confundimus, vi opus est ut vim repellamus.

Quædam vi tractanda etiam ut cæteris quies sit^l.
Authoritas principis nata ex admiratione & metu; nempe opinio reuerens concepta in mente subditorum vel extraneorum de principe eiusque statu maiestas, ita imperij, salutis est tutela^m. Vulgus & populus facile insolefcit nisi aliquo legitimo metu cohibeatur; & assidua leuitas, contemptum inducit: quo nulla maior pestis in principatu, quemadmodum nec in domestica gubernatione, potissimum in hoc seculo quo mores deprauati sunt & facile peiores efficiuntur, ut necessum sit admittere dictum Salustijⁿ, *aut habendum, aut facendum metum esse.* Illud potius segnitates est in principe reprehensione digna quam clementia, pati hebescere aciem suæ authoritatis^o. Nimitia clementia & delictorum impunitas, addit delinquendi illecebram, & sit noxia & inanis clementia: & contra salutaris feueritas.

feueritas, quæ suo tempore exercetur, sine qua ciuitas administrari potest. Ita authoritas conseruabitur principis per legem poenarum impositarū his qui leges regias & salubres abantur.

Si etiam id egerit princeps, ut summa totius vis seu nominis à se dependere videatur, ut sit solus arbiter rerum, iure ac nomine regio, aliis secundum leges suas viuere iussis rectè seruaui authoritatē. Eritque & communis custodia principatus secundum Aristotelem^a. Neminem vnum magnum facere: non etiam proximos regios honores cuiquam concedi, nec valde magnos, aut eos diuturnos. Dicebat & Liuius, libertatis, seu Democratia, aut principatus, magnam custodiam esse, si magna imperia diuturna esse non sinas^b. Nam longiora & diuturniora, multos attollunt, & ad res innouandas impellunt^c. Et semper periculosum priuati hominis nomen, supra principis attoli, ut verissimè scripsit Cornelius Tacitus^d.

^a Lib. 5. politic.
c. 11.

^b Liuius lib. 4.
vide Senec. lib.

^c 7. controuer. vltima in latrone

^d Dio Cass. lib. 52. hist.

^e In vita agricola.

Quæ fuit quoque causa in Democratia, cur etiam præstantiores in republica, vel virtute conspectiores, ut Aristides, ostracismo vel exilio ciuitatibus pellerentur, ne videlicet ea præstantiori opinione populū ad sibi parendum, inescarent, & mutarent ciuitatis statum.

Oportet autem principem, qui ex ea parte qua quis occupat maximam dignitatem, sibi metuit, illam minuere, sed non omnem omnino & vnico actu tollere, id autem faciet, vel diuidendo dignitatem, vel collegas dando, vel ab ea dignitate in aliam suspectum transferendo. sic enim & euadet periculum clam, & authoritatem suam retinebit. Potentia tamen opus habet, ut id facilius exequatur, atque eam opibus, consilio, armis stabilire potest.

Auctoritas in summa & maiestas in principe est veluti anima regni, quæ efficit ut tot mortalium millibus vnus seu anima præsideat nonnunquam senis & inualidi^e, quia & vires imperij in consensu obedientium sunt^f. Imò cuiuscunque generis sit status reip. fundamentum principale est obedientia subditorum erga præpositos: obedire autem dedignatur ei quem quis contemnit, ei autem quem maiestate, aut aliqua virtute sibi præire, aut superiorem esse existimauerit, facile obtemperabit, quia sempiterna lege natura id nobis insculptum videtur, ut inferiores superioribus pareant^g. & qui præstant aliis ingenio & iudicio aliis præesse merentur.

^e Seneca 1. de
Clementia.

^f Liuius in 3.

^g Dion. Hal.
in princip.

2 Dignitatem medium, inter superbiam & abiectiōem, vel contemptum, ponimus, ad quæ extrema si peruenerint principes, abutuntur dignitate, hoc est statu in quo positi sunt, ut superbia si dedignentur subditos, qui ideo non possunt necessariis muneribus vti, si liberè illos non possint adire, quod boni principes nunquam ut proprium principatus, negarunt subditis, vnde & laudem non exiguam consequuti sunt. veluti Traianus, de quo Plinius in panegyrico de eo, *Facilis, inquit, adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum: ut quisq. illa consultor est, etiam si meruerit, quod est rarum re-pulsū, ferat tamen visi numinis conscientia.* Eam ob re & laudat Pacatus

Theodosium, Mamertinus, Iulianum: Nazarius, Constantinum: rur-
sur Aulonius in Panegyrico Gratianum. *Landabile est, inquit, impe-
ra- in peccantibus faciles prabere aditus, nec de occupatione causari.
Tunc infirmas adhuc cunctantes, etiam querimonis explicatis, ne quid ad-
huc sileatur, interrogas.* Extat & Constantini lex, titulo de officio re-
ctoris prouincia in Codice Theodosiano, qua vetat, ne sit venale iu-
dicis velum, ne ingressus redempti, ne infame licitationibus secre-
tarium, ne visio ipsa praesidis cum pretio. Que omnia & congruunt
multo magis principibus, quorum iudicia per illos vicarios & magi-
stratus exercentur, & quibus idem mandatum per l. obseruandum, 19.
de offic. praesid. P.

Aegre ferunt valde subditi, dum principis sui tutoris, defensoris
& pastoris, aedes & colloquia sibi inhihentur, vt saepe ad defectio-
nem inde transeant, vel ad odium eius implacabilem prouocentur.
Memorat Athenaeus^a. Euphratum fuisse notatum Perdicæ regis ami-
cum, quia ita frigidè regis amicitiam coordinauerit, vt conuiuio a-
desse nulli liceret, nisi philosophiam aut Geometriam prius sciuisset.
Quamobrem cum imperium cepisset Philippus illum capiens, Par-
menio, in Oreo iugulauit.

Ab omnibus tributum subditis capit rex, omnibus æquè prin-
ceps, nec pauperes contemnere, nec diuites detestari, aut praferre
debet.

3 Solitaria vita principis, vel arguit incapacitatem regnandi e-
ius, quod per se non nouerit respondere, & negotia subditorum
prouidere, quod bonis ad voluptatem subditorum sine onere a-
butatur, vel arguit indignam pastore & principe superbiam. Vtrun-
que autem indignum principatu, solet rebellandi dare occasio-
nem subditis, & in alterius ditionem transeundi.

Qui non colloquuntur per seipfos subditos cõqueretes, falluntur sepe
per interpretes seu delegatos, nec intelligunt necessitatem vrgen-
tè, nec ambitiosorum factiones, nec oppressionem à magnatibus in-
flictam subdiis, nec vlla illos capit libido adhibendi remedia malis
quæ ignorant. Sic subiecti ab obedientia, ipsi verò à regimine reuo-
cantur, & alij interim tyrannidem aucupantur.

Nihil est quod magis prouocet subditos in contemptum princi-
pis, quàm si ipsi à principe eo quod oportet modo nõ honorentur,
vt respondit Domitius orator ad Cæsarem. cur, inquit, ego te habeã
vt principem, cum tu me nõ habeas vt senatorem? *Principis est virtus
maxima, nosse suos*^b. Ita & Diuus Hieronymus ad Nepotianum^c, *Epis-
copi sacerdotes se esse nouerint non dominos: honorent clericos, vt clericos, vt
& ipsis à clericis quasi episcopis honor deferatur.*

Regulam constituunt iuris pontificij & ciuilibis Nomothetæ, fru-
stra petere debitum, si quod ipse debet non impendat, quam ad mul-
ta iuris capita referunt^d.

4 Verum hinc mores nationum in regibus & principibus honorã-
dis, non aspernabimur, sed eos vt antiquos & iã receptos & à populis
subditis receptos & probatos, seruandos esse dicimus, nisi velimus
turbare rempublicam quod omnimodo & summopere cauendum
omni.

^a Lib. 12. c. 23.

^b Martia. li. 8
c. Epist. 2. in
c. esto subiectus
95. dist.
d. 1. in c. si in-
fidelis, 28. q. 1.
c. non mœcha-
beris, c. si du-
cturi, 32. q. 5. c.
neque, 9. dist.
c. placuit, 10. q.
1. c. de form. 22.
q. vltima. c. ab-
batibus, 18. q. 2.
de forma fi-
delitatis, in seu-
dorum lib. 1. Iu-
lianus, 5. offer-
ri, de actio. P.
c. cum simili.

omni homini potissimum Christiano est, quando illi mores maxime
legi diuinæ non aduersantur, & quamuis quibusdam innouatoribus
videatur esse aliquid quod innouationem, aut vt ipsi sibi praesumunt,
reformationem mereatur, fuerunt quippe nationes quaedam barba-
ræ, quæ nisi seruili modo gubernentur, non possint tuto admittere
principatum, aut vitæ honestatem & probitatem, vt contra aliæ sunt
natura veluti ciuiles, quæ tantum imperium paternum non domi-
nicum exigant. Sicuti inter priuatos quoque sunt qui abutun-
tur familiaritate, & sunt qui eadem ad maiora praestanda obse-
quia illiciuntur, & proinde modi diuersi gubernandi diuersis con-
gruunt.

*Nec Numida reges vituperandi sunt, inquit Valerius Maximus^a, Quo-
more gentis suæ nulli mortalium osculum ferebant. qui quid enim in excelsis
fastigio positum est, humili & iuta consuetudine, quo sit venerabilis, va-
eum esse conuenit.* In conditionibus quas cum Mithridate aduersus
Romanos Sertorius iniuit misso in Asiam Mario praetore, vt suo &
populi Romani nomine, eam prouinciam obtineret cauit, vt cum
fascibus Marius Mithridatem prederet, donec in ea prouincia Mi-
thridates maneret, vt ait Plutarchus, idque ad conseruandam digni-
tatem, quam & Alexander magnus etiam puer conseruandam respon-
dit. Dum enim, inquit idem Plutarchus in apophteg. inter eiusdem
ætatis pueros constitutus, quidam percunctaretur lubentèrne certa-
turus esset in stadio, pedum enim praestabat pernicitate, atqui perli-
benter, inquit, si certaturi secum reges essent.

5 Romani erga impudentes & inhonorantes magistratus, qui caa
sam publicam sustinet, seueri fuerunt: legitur enim de Seruilio Mauri-
eo. Is enim cum sibi pedibus urbem ingredienti quidam ei obuiam
factus fuisset, nec equo quo vehabatur defiliisset, sed recta praeterue-
ctus esset, vbi eum fortè in iudicio vadimonium habentem cogno-
uit, rem eam iudicibus enarravit. ij autem tanta indignatione corre-
pti sunt, vt indicta causa hominem condemnarint^b.

6 Nimia humilitas, vel neglectus suæ dignitatis, & principi & sub-
ditis & dignitati officit, & dū nimia seruatur humilitas, regendi fran-
gitur autoritas^c. consiliūque adhibendum est Vlpiani, qui de au-
thoritate conseruanda publica erga aduocatos, praesidibus respōdit^d,
*Circa aduocatos patientem proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contem-
ptibilis videatur, & c.* Instituit D. Paulus episcopum Titum iuuenem,
quomodo in praelatione modestè & fraternè se gerere debeat cū sub-
ditis. & adiicit^e, *Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplo esto fi-
delium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate.* de eodem
admonet Titum^f. *Hac loquere, exhortare, argue cum imperio, nemo te
contemnat.*

7 Artabano praefecto Xerxis regis Persarum, spem regnandi inie-
cit, quod Xerxes terror antea gentium, bello in Græcia infeliciter
gesto, etiã suis contemptui esse coepit: & ita deficiente quotidie re-
gis maiestate, cum robustissimus septem regis filiis regiam vesperi
ingressus, quæ amicitia iure semper ei patebat, regem trucidauit^g.

8 Cæperat, iam contemni Cocceius Neruam imperium in sene-

^a Lib. 2. cap. 6.

^b Dio Cassius
lib. 45. histor.

^c Vt ait D.
Augustinus
sermone 3. de
vita clericorū
& in c. 4. quan-
do necessitas,
86. distinet.
^d In l. nec quis
quam, 9. circa
aduocatos, offi-
cio proconsulis,
lib. 1. P. tit. 16.

^e In 1. epist. c. 4.
vers. 12.
^f Epistola cap.
vers. 15.
^g In 1. in prin-
cipio lib. 3.

Cute adeptus post Domitianum: is tamē prudentia instructus, quamuis morti proximus ut prospiceret Vlpium Traianum adoptauit, & confortem imperij Cæsaremque appellauit: homerico etiam versu ad imperium adhortatus, *πρωτα δαυαδι εμα δεικνυα σισι βελασι*, ut scribit post Dionem Baptista Egnatius ^a.

^a libro 7. Romanorum principum in Nerua.

9 Audiamus & hac de re sententiam Iulij Cæsaris celeberrimi imperatoris ad milites tumultuantes, quam refert lib. 41 historiae Dio Cassius. Ego, inquit, sanè, neque alias rectum esse arbitror ut qui principatum gerit subditis sit inferior: neque salutare quicquam agi posse censeo, ubi hi qui bus inuincti est ut dicto sint audientes, imperare ipsi velint. intelligitis enim quam probe sit futura ornata illa domus in qua nati minoribus etate grandiores despectu sunt: aut ludus literarius, ubi discipuli magistrōs contemnunt.

Qua spes sanitatis egrotis, si non per omnia medicis obtēperēt? Quā tuta nauigatio, si nautae gubernatoris iussu non pareant? Ita natura duas necessarias res easque salutare comparauit in humano genere, ut alij cum imperio essent, alij subijcerentur, nihilque est quod absque his sit, vel minimo quidem

^b proverbia spatio perdurare queat. Forfan rectè quadrabit quod ait sapiens ^b, *Ne des alienis honorem tuum & annos tuos crudeli, ne forte impleantur extra meo viribus tuis & labores tui sint in domo aliena.* Ecclesiastes ^c, hoc malum contemptius ipsius principis errori tribuit. *Est malum, inquit, quod vidi sub caelo, quasi per errorem egrediens à facie principis. Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram quasi seruos.*

Refert Dionys. Halicar. in 5. antiq. Romanarum, Claelium creatum consulem cum T. Lario, excellentem quidem fuisse ciuilibus artibus, sed militari industria caruisse, & mitiorem quàm dictatura requirebat, & lentum ad supplicia, non fuisse visum aptum ad dictaturam accipiendam.

10 Effecit auaritia, ut Visbur rex Gothorum, fuerit in summum omnium adductus odium, & habitus etiam à filiis contemptui, adeò ut etiam à duce Domaldro nati maiore, ut ait Vpfaensis, cum tota familia combustus sit: nam praetextu inopiae regiae coronae, nunc mutuo, nunc dono, nunc minis, omnia ciuium bona rapuit, ut scribit Iohannes magnus ^d.

^d lib. 7. e lib. 5 politico tum c. 10.

11 Aristoteles tradit etiam ^e, duas esse causas propter quas maximè, contra tyrannos subditi consurgunt, odium scilicet & contemptum. Odium quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimas esse euersiones, huius verò signum esse, quòd plerique eorum qui dominationē adepti sunt, eas usque ad extremum cōseruauerunt; sed qui ab illis susceperunt, confestim, ut ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes efficiuntur facilè contēnendi, ac multas praebent occasiones opprimendi sui. Particulam & odij debemus iram existimare, quae interdum efficacior est quàm odium vehementiusque in ea homines insurgunt, quia perturbatio illa non vitur ratione: maximè verò contingit, ut ira efferantur qui contumelia fuerunt affecti, quia ira cum dolore fit. quare non facilè ratione vitur. Odium verò sine dolore.

^e libro 4. politico c. 11.

12 Rursum Aristoteles ^f, in indigētia nimia cōstitutos, deiecto ait esse

esse animo, vilisque existere, ex quo fit ut magistratū gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti, quod & de principibus inopibus intelligi potest.

Inuasit regnum Sardanapali Arfaces, quòd eum contēnebat postquam vidisset pensa trahentem & diuidentem inter foeminas ^a. Dionysium suum posteriorem Dion inuasit, quòd eum contemnebat cōspiciens ipsum semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere.

^a Tullius in x.

Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum: ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tãquam facultatem habētes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per contemptum inuadunt. Tanquam enim potentes & contemnentis periculum, propter suam potentiam facilius insurgunt: ut duces quidam exercituum aduersus principes suos. Quemadmodum Cyrus contra Astyagem cuius & vitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam consenuisse, & ipsum in delitiis vitam agere. Et Senthes Thracius cum esset dux exercitus Amadoci ^b.

^b Arist. 5. politico c. 10. c Senec. lib. 1. de clementia

Nihil aliud etiam est contemptus, quàm vilis & abiecta opinio de rege & statu eius: sic si tollas è mente regis auctoritatem, tollis in te ei regnum: omnisque ut ait Seneca ^c, hic imperij cōtextus in multas partes diffiliet, *subuersa iacebit, Pristina maiestas soliorum, & sceptrum superba*: ita regni pestis, peior odio, quia oderint dum meruant, & metus frenum est ne audeant inimici, quod excutitur in contemptu.

Oritur autem contemptus in principem, potissimum, si nimis remissè & indulgenter imperet. sic enim unicuique datur occasio faciendi quod velit & sunt duo extrema mala in imperio, sed hoc peius est malum quidem principem habere sub quo nihil liceat: peius verò, eum sub quo omnia omnibus ^d. rursum, si princeps non curet regimen, aut leuiter negotia publica tractet, contēptibilem se reddat, aut si magnos diuturnosque honores temerè distribuat, quibus potius adhaereat populus: si liberos non habeat, aut amicos: si in libidinem pronus sit: si ebriofus, iocularis, nimium popularibus familiaris, stolidus, nimium iuuenis, aut senex, infirmus, debilis, valetudinarius, deformis, ridiculus: & interdū quod magis metuendum est principibus, si Dei iudicio contemptui sit expositus aliquo aduerso casu, quem fortunam dicebāt Ethnici. sunt enim apud homines cōtemp-tibili les, quos Deus despexerit: interdum princeps contemnitur quia nimium credulus, simplex, omnibus temerè fidit, cum tamen in discrimine Leo, in consilio vulpes esse debeat, & cauere, & diffidere quibusdam.

^d Dio. Cassius in Nerua.

De continentia Principum erga voluptates & exempla praclara eorum.

CAPVT V.

INTER populares obseruantur facta quae maioris sunt ponderis: **I**at in principe obseruantur singulae actiones vel modicae, ut pote

quia in altiori loco constitutus, apparentior proculdubio est, & quia ex quotidianis negotiis eius aula frequentatur, & ob necessarias eius aditiones omnia fere adita subeuntur, vel ab amicis, vel ab inimicis, vel à ministris, qui cum multi sunt, sic & facile in vulgus interiora quæque effundunt. Atque minima aliorum errata, in illis maiora apparent, ut in solido speculo & bene terso, macula vel exigua citò manifestatur, & in pulcherrimo corpore naevus.

Admonuit aliquando Pericles Atheniensium princeps, Sophoclem quem habuit collegam in prætura, cum publico officio vna distincti essent, cum is puerum transeuntem impensioribus verbis laudasset, gubernantem rempublicam non solum manum à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu, continentes habere debere, ut scribunt Plutarchus in eius vita, Cicero 1. officio. & Valer. Max. lib. 4. c. 3.

2 Contrario facto quo quidam intempesta & illegitima venere ad defectionem principatus subditos allexerunt; alij, continentia à venere mulierum etiam hostium, hostes ipsos virtutis excellentia principatui consiliantur & adiunxerunt, cuius rei exemplum referunt de Scipionis virtute. Quum enim vice simum ananum ageret, & recepisset inter captivos ex Pœnis, eximia inter eos formæ virginem, ætatis adultæ, & iuuenis & cœlebs, & victor, postquam comperit illustri loco inter Celtiberos natam, nobilissimæque gentis Indibili desponsam, accersitis parentibus & sponso, iniuolatam tradidit, aurum quoque quod pro redemptione puellæ allatum erat summæ dotis adiecit. quo facto Celtiberorum animos Romanis applicuit.

^a Livio lib. 26. & Aulo Gellio lib. 6. c. 8. & Val. Max. dicto lib. 4. c. 3. ex. 1.

^b id ipsum scribit Athenæus li. 13. c. 27. Gellius lib. 6. c. 8. & Xenophi. lib. 5. & 6. Cyri padie.

Narrat Alexandri magni continentiam. Q. Curtius ^b, de gestis Alexandri, erga vxorē Darij & virgines regias, quas ita sanctè habuit ut si ab eodem suo parente fuissent genitæ, quod & benevolentiam illarum, & regis in fuga existentis promeruit.

Et Cyrus Persarum rex Pantheam, omnium mulierum formosissimam, captivam in conspectum suum adduci vetuit, ne amore illius corripere. Quantum opprobrium principi est, videre eum veneri prohibitæ vacare qui ex eplo debet esse cæteris obseruationis matorum Dei, quorum vno prohibetur mœchia. Quid sordidius quàm eum ad vile scortum maiestatem deiicere, cum possit honesto matrimonio cuiusdam matronæ probæ coniungi? Quid detestabilius, quàm principem custodem & patrem subditorum, contraria actu suarum subditarum stupris, a iulteriis, honorem, pessundare & conterere. Si princeps bonus fieri velit, semper & legem Dei ante oculos habebit, antiquorum regum reuoluet historias qui pro huiusmodi flagitia pulsati regno sunt, vel miserè à subditis fuerunt obtruncati, de quibus aliàs forsitan in hoc quoque volumine commodius ageatur. Et proinde ne in eiusdem maleficiij incidat vindictam, non solum in aula sua talia exempla videri patietur, sed etiam omnes occasiones, & reliqua cuncta quæ eo animum impellere possunt, præcindet: mimos, histriones, choreas, aliæque præludia luxuriæ præcauendo.

3 Repr-

3 Reprehendit meritò Plato ^a, & poetas & alios historiographos qui turpia de diis, ut de Ioue, amores impares, & alia de bellis inter se & de concordia & de voluptatibus tradiderunt, quia res mali exempli sint, nec dignæ principibus & subditis, suadetque ideo has fabulas e republica pelli.

Laudatur autem principum continentia sub persona Vlyssis ab Homero ^b qui nullo veneficio aut poculo, potuit à mente seu propria hominis figura dimoueri, à fortilega Circe, quæ eius socios veneficiis conuertit in feras, Porcos, Asinos, Grillos, & aliorum animalium species: quod & explicat Plutarchus in Grillo. referunt autem fabellæ intellectum, ad meretriciam amorem, ex quo infatuantur homines ut veneficiis, & induunt mores brutorum, vel porcorum, vel asinorum, vel similium. Sicque vera historia fert, Circem fuisse astutissimam meretricem, à qua socij Vlyssis fuerunt decepti, & exuti ratione, quam strenuè delusam spreuit Vlysses insigni rerum cognitione valens, ut fuscè explicat Palladus in Epigrammate.

Consentit Horatius ^d.

*Sirenum voces & Circe pocula nosti:
Quæ si ovis sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset criminis immundus, vel amica luto sus.*

De mensa, cibus & conuiujs Principum, parvè factis.

CAPVT VI.

RVGALITAS quemadmodum per se virtus est, effici non potest, quin ea per se inter omnes qui ratione vtuntur laudabilis in principe, qui aliis exemplo & imitandus præpositus est, laudabilior & præstantior videatur, & eò maxime, quod is qui pluribus opibus præest, quique possit uti facile ministris voluptatum qui se ei vel inuito obtrudere vtrò possunt, eam spòtem consequatur. *Beatus*, inquit Ecclesiasticus ^a, *dines qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia & thesauris. Quis est hic & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* ^e *Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna, fecit enim mirabilia in vita sua. Qui potuit transgredi & non est transgressus, & facere mala & non fecit. Ideo stabilia sunt bona illius in Domino, & elemosinas illius enarrauit omnis Ecclesia sanctorum.* Ea frugalitas in moderata & sufficiente nec effluente aut materia, aut sumptu, in ornamenta, vel eius artificio consistit.

Laudatur celeberrimus imperator exercitus Curius Dentatus, qui se exhibuit legatis Samnitum aurum illi munere deferentibus, cœnantem catillo ligneo, & raparum escis intentum, & contempto & repudiato auro sua frugalitate laudabilior euasit. ^f non enim factum ratione suæ paupertatis sub ratione continentia.

2 Et Q. Ailius Tubero cognomine Catus, cum Aetolorum gens, omnibus vsus vasa argentea, magno pondere, & exquisita arte fabricata, misisset per legatos, quia superiori tēpore gratulandi causa ad eum pro-

^a li. 31. vel diad. logo 2. de iusto.

^b Odyss. 4.

^c lib. 1. Anthologia epigr. d. 1. Epistol.

^e cap. 31. & sequentibus.

^f ut scribunt: Cic in Catone, Plutar. in A. Pophtheg.

fecti retulerant, scilicet se in eius mensa vasa vidisse, monitos ne continentia quasi paupertati succurrendum esse putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Plin. lib. 33. cap. 17. Val. Max. lib. 4. cap. 3. exem. 7.

3 Dissimiles isti perditissimis & abominandis principibus, qui vniuersam fisci substantiam in conuiuia & sumptus superfluos exhauriunt. Quis fuit Nero qui nunquam bis eandem vestem induit, linteamen totum nunquam attigit, vsus aurea omni tunica, & in calceamentis gemmis illisque insculptis, lectis solido argento factis, vasis quibus ventrem exonerabat aureis, quibus mingebat, onychinis & myrrhinis, in reliquis turpissimus, & pecunia deficiente ad eam compilandam crudelissimus. Vt & Antoninus Heliogabalus dictus, qui ad imitationem Apitij profusissimas in conuiuia magis sumptuosa quam vtilia fecit impensas solitus comedere calcanea camellorum, cristas viuis gallinis ademptas, linguas pauonum, & luscinarum, & similia magni pretij, semper conuiuio assiduus. Gulae voluptas & inanis opinio victus in hoc erat digna castigatione qui lucinas etiam quae delectare diutius hominem poterant comedit & similia animalia vt gulae satisfaceret. Hoc non esset passus Augustus, cui cum fuisset delatum, Erothem siue Erothemum Aegypti procuratorem, emisse cothurnicem in pugna superantem omnes, ac prorsus inuictam eamque assam deuorasse, iussit acciri hominem, & discussa causa, & confessum malo nauis affigi iussit, vita iudicans indignum qui ob tantillam gulae voluptatem, non pepercisset aui, quae pugnando diu multisque potuisset esse voluptati.

4 Cui obici posset frugalitas laudata Tyberij Caesaris, qui vt parsimoniam publicam exemplo suo iuaret, solemnibus etiam coenae pridiana saepe ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumque aprum. Laudata est parsimonia in cibo & potu Iulij Caesaris, etiam ab eius inimicis. Aelius Pertinax, tantae parsimoniae, vt imperator non aliter quam priuatus viueret, vt dimidias lactucas & carduos conuiuio apponeret. Didius etiam Iulianus, imperator, eius erat parsimoniae, vt per triduum porcellum, per triduum leporem dimidiatum diuideret, si quis ei forsan misisset. Saepe etiam nulla existente religione, oleribus leguminibusve contentus, sine carne coenauerit. Fuit quoque Tacitus imperator vitae parcissimae, ita vt sextarium vini tota die nunquam potauerit, saepe intra eminam, conuiuium vero vnius gallinacei, ita vt sinciput adderet, & oua, pro omnibus oleribus assatim ministratis lactucis impatienter indulset.

5 Et, si nimia horum parsimonia videatur, imitanda erit M. Antonini Pij vita cuius victus talis fuit, vt esset opulentia sine reprehensione: parsimonia sine sordibus, & mensa eius per proprios seruos, proprio aucupis, & piscatores & venatores instrueretur. Certe reprehendenda sunt mensae in quibus externa quaeruntur magnis sumptibus alimenta, cum praesentis regionis sufficere possint: & cum sumptus ostentationis gratia fiunt, vbi sine his honeste & oppipare conuiuari potest: dum corpora infarciuntur multis

a Vide Suet. in eius vita.

b Aelius Lampridius in eod. & Herodian.

c Plutarchus in Roman. a poph.

d Suet. in eius vita c. 34.

e Suet. in eius vita c. 53.

f Iulius Capitolinus in eius vita.

g Aelius Spathianus in Dialogo Iuliano.

h Flavius Vopiscus in Tacito.

i Iulius Capitolinus in eius vita.

multis noxiis, cum paucis & sufficientibus & salubribus contenta esse possint. Neque abundantia diuitiarum efficit, vt corpus diuitis cibis pluribus debeat suffocari. Et vt dicebat Alcmenes Telecri filius, decet eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine viuere, significans perniciosas esse diuitias nisi adsit animus diuitiis superior, qui possit earum usum, non ex copia sed ex necessitate moderari.

6 At non est vt arbitrantur aliqui, reprehendendum, si mensae principis plura apponantur fercula, quibus sublatis refici debeant principis officarij, qui ab eo alendi sunt. Quod certe videtur tolerandum, si talia mensae proponantur, quae non excedant qualitatem eorum qui in secunda mensa sedere debent non aliter.

Sunt & quaedam principibus abundantiora & splendidiora conuiuia interdum praeter morem solitum paranda, vel ad pompam necessariam, vel ad significandam legatis exteris vel principibus inuisitibus amicitiam, vsu liberius & abundantius excipiantur. honoris enim summi nomine habetur, mensa regia excipi, & cum regibus conuiuari, vt ait Q. Curtius. Sed haec non sunt ad ordinarium principis victum, de quo agitur trahenda: temporum enim & rerum occasio noua, multa permittit qui in consuetudinem trahi non debent a principibus, qui metiri suas vires debent ex facultatibus & redditibus ordinariis.

7 Reprehendunt plures nationes aliquarum aliarum principes, qui ex more suae regionis mensae & computationibus diuitiarum quam videatur bonum principibus, vacant. Existimo autem, illos si ita sit, posse, si sapiant modum imponere & se ab hac reprehensione eximere. Et maxime cauere, quod etiam popularibus reprehensibile & multandum est, nempe inebriari. Nihil enim ebrius videtur miserabilius, na vt ait D. Chrysothomus, is, mortuus est animatus, ebrietas daemon voluntarius, morbus venam non habens, ruina excusatione carens, commune generis nostri opprobrium, nec tantum in conuentibus inutilis ebrius, aut in priuatis aut publicis negotiis, sed etiam solo aspectu omnium grauissimus gubernator ebriosus, vt ait Plato, & quouis cuiusque rei praefectus, omnia subuertit, siue nauigium, siue currum, siue exercitum, siue quamcunque rem sibi commissam. Ebrietas malitiae mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauium, ex temperato, lasciuum, d ad Ephes. 5. iustitiam ignorat, prudentiam extinguit, rationem supprimit.

Nicephorus Callixtus, loquens de Maximino imperatore orientis & eius tyrannide, *Vino autem multo, inquit, deditus, ad summam contumeliam, petulantiam, & crudelitatem qua ex ebrietate proueniunt, nihil fecit reliqui.* Narrat Q. Curtius quantum nocuerit Alexandro ebrietas. quotque fecerit homicidia, quorum valde in sobrietate poenituit: Holopherni nisi se inebriasset muliercula Iudith caput non amputasset, nec obruncatus fuisset Simo senex cum filiis, a Ptolomaeo, aut Amnon ab Absalone. *Alexander magnus, inquit Plutarchus, a magna potatione denegare erubuit Midio inuitanti, & conijcanti ipsum salutaribus denuo in vinum, unde perijt.* Atque Hipparinus tyrannus Dionysij filius, ob temulentiam iugulatus fuit. Non potuerunt etiam

a Plutarchus in Laconicis.

b lib. 8. & Caes. lib. 6. varia ep. 9.

c Dinius Chrysotho. tomo 15. homilia 1. ad populum Antioch. & Dinius Basili. sermo de ebrietate.

d ad Ephes. 5. lib. 7. ecclesiast. historiae c. 21. f Iudith. c. 8. & 13.

g 1. Machab. 16. c. 16.

h 2. regum c. 11. vers. 13.

i In praecipis athenaensium de vino, unde perijt. Athenaeus lib. 10. c. 13.

Massagetæ à Cyro rege Persarum quandiu sobrij fuerunt vinci, cùm largius autem vinum biberunt, victi sunt.

Et Macedones temulentum cum ipso Alexandro magno, ex sententia vnus ebriz meretricis, Thaidis, Persepolim ad regiam Persarum incendendam cui armati pepercerant, ex conuiuio descenderunt.

8 Salomon, Noli inquit, regibus dare vinum, quia nullum secretum vbi regnat ebrietas. Et dixit Dominus ad Aaron principem sacerdotij, Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui quando intrabitis tabernaculum testimonij ne moriamini, quia praeceptum sempiternum est in generationes vestras.

Memorat Eusebius Pamphilus Carthaginensium legem, qua cautum, vt nullus militiae tempore vinum bibat, nec in castris nec in ciuitate nec cõcedendum vnquam, magistratibus tempore, quo rem publicam gubernant, vino vti: fornicatio enim & vinum auferunt

cor, & faciunt apostatate sapientes. Vinum quidem modicè sumptum, ad sanitatem conducit iis qui sunt infirmiore stomacho, & latificare dicitur (nempe in sacrificio) Deum & homines, & factum ad iucunditatem ab initio, & non in ebrietatem, aut ad abusu-

sum qualis ille maximus quo homines efficiuntur vtres vini, & nisi vomant, saturi non creduntur, comotationibus se mutuo adhuc irritamentis sitis, sale & alijs salitis ad bibendum amplius excitantes: imo verò & minis & vulneribus cogentes vt ex tanto scelere se pal-

mam reportare gaudeant, non minus quàm si ciuitatem aut castrum aliquod vi cepissent: idcirco certamina bacchanalia instituunt plerunque, à quibus à mensa ad neces sapius profiliunt.

9 Detestatur verbum Dei huiusmodi mores & consuetudinem, & per Esaiam reprehendit, Va, inquit, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum vt vino astuetis. & potestea, Va qui potentes estis ad bibendum vinum, & fortes ad miscendam ebrietatem. Et iterum, Verum hi quoque pra vino nescierunt, & pra ebrietate errauerunt: sacerdos & propheta nescientes pra ebrietate, absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, ignorarunt iudicium. Et Salomon, Cui vad cuius patri vad? cui rixae? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?

De adulatione & quantum noceat reipublica & principibus.

CAPVT VII.

SENTARI, & placita loqui in consilio reipublicae, pernitiem maximam ei adferre docet Demosthenes. Et Deus admonuit ea de re populũ Iudaeorum, qui spre-tis verbis Dei & consilijs, suae prudentiae innitebatur, & per Esaiam dixit, Scribe ei super buxum, & in libro exara diligenter, exara illud & erit in die nouissimo in testimonium in aeternum. populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mēdaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quae reſta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferite à me viam

oratione 3. contra Philip-pum.

p. 30. vers. 8. & seq.

me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostra sanctus Israel. Propterea haec dicit Dominus noster sanctus Israel pro eo quod reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumnia & tumultu, & innixi estis super eo: propterea erit vobis iniquitas haec sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso, quoniam subito dum non speratur veniet contritio eius &c.

2 Duce venenum, dulcis proditio in principatu & republica adulatione, quam ideo in clericis sacrosancta consilia damnarunt, vt in consilio Carthaginensi, Clericus qui adulationibus & proditionibus vacare deprehenditur, degradetur ab officio.

3 Atque glossa ad ca. vnum orariũ ad verbum adulari, 25. distinct. notat, tribus modis adulari quem dici posse: vel attribuendo alicui bonum quod nõ habet: vel nimium extollendo bonum quod habet: & vtrumque istorum esset peccatum veniale, vel approbando malum quod habet, & istud esset mortale: Vt enim qui dicitis bonum malum, & malum bonum. Adulationem esse non ingenuè agere cum proceribus, dixit Suidas.

4 Decipiuntur ea principes facile, vt Plutarchus notauit, vt & alij qui se ipsos nimium diligunt, & proinde vera de se ob philautiam nõ possunt à falsis discernere, & sibi facile complacent in his quae de se adulatorie dicuntur. Accedit quod obseruauit Dionysius Halicarnasensz lib. 9. Facilius iudicium adulatoris decipi quod vitia, & affines quodammodo virtutes falso. Sic enim dicit adulator crudelem & violentum, magnanimum, & generosum, qui nihil ferre possit: prodigum, liberalem & magnificum, regium, & seruorum optimum remuneratorem: lubricum & voluptuosum, virilem, iouialem, voracem subditorum & rapacem, dignum principatu, qui sciat bene imperare, & cogere obedire. Tacent ad hæc adultores vitia eorum quibus adulantur, ita malos principes peiores reddunt, bonos corrumpunt: vt & Caligula ex bono principe qualis erat ab initio, per adultores redditus est monstrum, vt scribit Suetonius. tantumve adulationibus intumuit, vt Deum se haberi, & suas in templis imagines apponi voluerit, quod & factum, dempto templo Iudaeorum qui ei restiterunt, vt est apud Iosephum. Sicut enim qui fasci-g no vtuntur laudando necant arbores, fata, pueros: ita adulator laudando prodit.

Plato appellat adulatorem, bestiam omni humano generi pestilentem, & similem adfirmat impuro demõni, incautos animos sub noxiae voluptatis efca, continuè corporis sordibus inquinanti: & in Menexemo seu Epitaphio, notat, adulatorem prestigiatoribus veneficiisque tam priuatum quàm publicum perfimilem, fure vt homicida deteriorem & iniquiorem, qui non pecunias, non ipsam corporis vitam duntaxat auferat, imò tanquam sacrilegus, rem sacram iudicum nempe rationis sub boni specie subripiat & subducat. peiorem & crudeliorem ipsa Circe, quantò grauius inferat detrimentum. Illa enim suis poculis, exteriora hominis fertur in bestias transformasse, hæc verò lenocinijs suis interiora transformat: proinde & Socrates deridet oratores tanquam adultores publicos, quod gratiam popularem omnibus machinamentis aucupentur, laudentque alios

a 4. c. 6.

b relatum & Gratiano in c. clericus qui adulationibus 4. 6. distinct.

c. ca. ve qui dicitis, II. q. 3.

d in Seneca. c. lib. de discretionē adulationis & amici.

f in Caligula c. 22. & 51.

g lib. 18. anti-quita. c. 15.

h in Phaedro.

supra modum, quo ipsi laudentur, remque adeo leuē graui quodā studio & diurna præmeditatione pertractēt. Notabile, quod ibi oratores in repub. & noxios & adulatores dicat. ut apud Lucianū in Parasito, numeratur inter adulatōres & parasitos Dionysij tyrāni Syracusani, Æschin. Socraticus, Nestor ut Parasitus regis, Aristides Parasitus Armodij. Et apud Athenēū lib. 6. c. 6. notat hoc vitio qui populi gratiam venabantur Athenis per id tempus quo fuit bellum Chremonidum, adulantes Atheniensibus, omnia quidem alia Græcis communia esse dicentes, at solos Athenienses inter homines viam quæ ad cælum perduceret, inuenisse. Sed & ipsos Athenienses ciues fuisse maximos adulatōres idem scribit perniciosos, ut & Theopompus dixit Athenas, adulatoribus, nautis, grassatoribus, falsis testibus, sycophantis, falsis apparitoribus, aliisque malis plenas. Athenæus autem. *Hos, inquit, Athenienses arbitror quasi inundationem, vel aliud quidpiam graue à Deo perpeffos, omnem prædictam adulationem in urbem induxisse, de qua optimè quidem ait Diogenes, multo magis ad cornus ire præfaret, quam ad adulatōres, qui vel optimos etiam viuos quosque ex hominibus denorant. Et nonnulli adulatōres, ut ait Anaxilas veluti tineæ diuitibus adherent: nam simplices mores inuadentes ipsæque insidentes vescuntur, donec veluti frumentum vacuum reliquerint.* Sic etiam Spadonum & aulicorum adulatorum ofor vehemens Constantinus Magnus, tineas foricèque palatij eos appellabat, ut scribit Eutropius libro 10. in Constantino. Hincque malum reipublicæ ut principibus adulatōres, qui non reiciuntur tanquam hirudines ex fugant facultates & pecunias principatus quæ impendi deberent rebus & negotiis arduis & necessariis ut sæpe contingat ob penuriam pecuniæ in huiusmodi proteos & moriones impentæ, vtilia negotia intermitteri, & noua onera, tributa, & superindicta populo imponi, ut alij conducantur ad munera publica necessaria obeunda quibus omnino huiusmodi muscæ & tineæ sunt inutiles, & qui post exhaustum principis ærarium subtilitè se ex aula expediunt, quandiu nihil se aucupaturos sperant, atque ut pediculi examina corpora deserunt, nempe defecta sanguine quo alebantur: sic adulatōres rebus prosperis ac feracibus adsunt: aridas & steriles non attingunt, & diffugiunt, cadis cum fece siccatis amici, ut ait Horatius.

Et Petronius arbiter ad illos in fragmentis.

Cum fortuna manet, vultum seruat is amici.

Cum cecidit, turpi vertit is ora fuga.

& illud quod de amicitia parasitorum dictum à Suida in *Ἰσθ.* rectè conuenit, amicitia ollæ: *Ἰσθ. ἡ ἀφιλία, ἡ φίλια, φέρει ὀλλὰ, βίβει ἀφιλία.* Quod explicat Martial. lib. 2. epig.

Hunc quem vina tibi, quem mensa parauit amicum,

Esse putas fida pectus amicitia?

Vinum amat & cyathos, & summa, & ostrea, non te.

Sublato vino, nullus amicus erit.

Quam periculosum autem hoc sit principi, putare multos se beneficiis conciliasse amicos, & in necessitate nullum ex illis inuenire, & destitui

& destitui ab iis, sciunt qui se negotiis inuolui & à paucis iuari experti sunt. Quare principes tales debent sibi coniungere & beneficiis obstringere, omissis adulatoribus & pulsis, qui possint tempore necessitatis fidam sibi exhibere operam.

6 Fuit tyrannorum etiam proprium, alere huiusmodi adulatōres, per quos intelligerent, quid diceretur aut ageretur in regno, aut ditione principatus: isti enim omnibus applaudentes & se tanquam curiales omni cœtui omnibusque mensis intrudentes, expiscabantur, ab illis qui non cauebant: quid de principe aliisque reipublicæ negotiis sentirent. Atque his ut gratiores principibus essent tyrannis & subditorum bonis inhiantibus, plura, nec dicta, nec facta addebant, confingentes mala, & bona silentes: delatores perniciosissimi, & omnibus rebus publicis, paciæ & concordia illarum & priuatorum noxij summopere, concitantes principes ex leui causa in subditos, & subditos in rebellionem amantes. Scribit Athenæus, omnes qui fuerunt in Cypro tyrannos, adulatorum genus vtile esse existimasse. Est enim res prorsus illis regia, quorum, veluti areopagitarum, nullus, vel multitudinem, vel aspectum vidit, præter eos qui sunt illustres. Cum bifaria diuisi sint ex genere illi adulatōres qui sunt in Salaminem, vnde & alij sunt adulatōres in Cypro. Isti quidem Gergini: illi verò Promalanges, nominabantur, ex his Gergini, cum his qui versabantur in ciuitate misti, in officinis plateisque explorabant, quasi speculatorum prouinciam habentes, quicquid audierant ad eos diebus singulis deferebant qui reges dicebantur. Promalanges verò contra, illa quæ nuntiata fuerant à Gerginis perquirebant, siquid inquam dignum quæstione videretur: cum essent quidam horum exploratores. Sic erat artificiosum ad persuadendumque appositum erga omnes eorum colloquium, ut, sicut ipsi testabantur, ab illis primum in externa loca eximiorum adulatorum semina effluxisse viderentur.

Sub Tiberio Augusto, adulatōres muneribus & honoribus tantum affecti, alij non, ut ait Suidas in Athenodoro. Et Constantius 2. Siluano, qui occupauerat in Galliis imperium, occiso, ut iam cælo contiguus, calibusque imperaturus humanis magniloquentia fastuque sufflabatur, inquit Ammian. Marcellinus libro 15, adulatorum quos augebat ipse, spernendo proiiciendoque id genus parum calentes. Sicut Croesum legimus ideo Solonem regno suo expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat: & Dionysium intentare poetæ Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, solus audiret immobilis.

7 Infidum genus adulatorum esse principibus, multis potest ostendi rationibus: tum quia bonitate, vel potius stultitia, seu patientia eorum abutantur, vnde ex nimia familiaritate, ut id genus est impudentissimum & audacissimum, ad coniurationes, vel prodiciones facile labuntur. Et ut ait Alexis in mentiente,

Adulator, est florens breui flos tempore

Cano parasito nullus est qui gaudet.

Nullus enim adu-

NN ij

lator perorat in amicitia. tempus enim falsam simulationem patefacit, ac reuertitur.

^a Lib. 2. hystoriarum patriæ, apud Athen.

Hippias Erythræus^a, quemadmodum Cnopi imperium ab illius adulatoribus fuit solutum declarans, hæc etiam narrat. Cùm sciscitaretur Cnopus oraculum de sua salute, responsum accepit, ut mercurio dolofo sacrificaret: atque postea cùm Delphos rediret, in mare proiectum ab ortyge Iro, & Echaro adulatoribus, qui soluere volebant regnum & introducere olygarchiam, quam aliquandiu tenuerunt donec Hippotes Cnopi frater, Erythras cum copiis accedens ac per festum Erythreis adiuuantibus tyrannos inuasit, multisque flagris cæsis, ortygem fugientem vulneravit, & qui cum eo erant occidit, uxores præterea eorum, filiosque cùm flagris cecidisset, patriam in pristinam libertatem restituit.

^b Libro de discrimine adulatoris & amici.

8 Sed maximè debet cautiore reddere principes, qui & exëplo aliis esse, & sibi consulere decreuerunt, ab adulatorum aculeis: quod illi virtuti se accommodare nequeant, & omnia præter illam imitantur. Adulatori enim, ut ait Plutarchus^b, idem omnino accidit quod Chameleonti. Siquidem ut ille colorem omnium similitudinem exprimit, præterquam albi: sic assentator cùm se similem præstare non possit in his quæ digna sunt studio, turpia quæque imitantur quantum potest. Et in hoc generatur maius & perniciosius malum, quemadmodum enim qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iussit puero ut veros gallinaceos procul abigeret à tabula, ne collatione deprehenderetur: sic adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus. Quis enim facile licet comprobare in curiis principum. Si enim ibi adultores primatum obtinent, vix reperies integrum principis officarium, aut aulicum: vincente enim malorum numero, & iam principe dementato, boni exulare coguntur, vel odiosi tanquam aduersarij principis, vel calumniis habiti suspecti.

^c In Gordiano d. Li. 3. hystoria.

Miser est imperator, ut ait Iulius Capitolianus^c, apud quem veraretur. Atque ut Cornelius Tacitus^d, desperata est salus eius, cuius aures ita formatæ sunt, ut aspera quæ utilia, & nihil nisi iucundum & læsurum accipiant. Regum opes sæpius assentatio quàm hostis euertit.

^e Q. Curtius lib. 8.

9 Principis itaque prudentia in eo elucet, dum adultores à veridicis, vera à mendaciis poterit separare. quod facile efficiet si se ipsum & sua proprio pedè metiatur, nec præstigiis aciem oculorum mentis sibi perstringi patiatur: si perpendat quæ sibi utilia & populo potius quàm incunda sint, si existimet neminem sibi amicum, qui contra legis Dei præcepta turpia eius comprobet, qui ad tyrannidem impellat, qui omnia perperam sua dicta aut facta comprobet ut illi placet, qui metu potestatis verum reticeat consilium, optimè eum Agefilao facturum, qui ut narrat Xenophon, eos amicos favore prosequatur, & ab iis libenter se laudari patiebatur, qui non dubitarent & si opus esset, vituperare. Melius quippe à sapiente corripitur quàm stultorum adulatione decipi, ut ait Ecclesiastes capite 7. versu sexto. Idque maximè in his quos consilio adhibet, obser-

uare

seruare debet, & his qui liberè & syncerè loquuntur purè & simpliciter fauere, & parè etià dextrè vel ruditer dicentibus & monentibus ignoscere ne in posterum rectè monituri villo feritatis exemplo deterreatur ab officio. imò semper debet suspectam habere blandiloquentiam, & verborum fucum, cùm non tam ex bonis dictis quàm ex bonis factis æstimandi sint homines, simplicissima est semper veritas. Sic hos tanquam inimicos, proditores, præstigiatores, & corruptissimos consiliarios ablegabit, antequam illorum persuasionibus infectus assuecat. Simia enim dum hominem imitari conatur, sæpe capitur, at adulator idem faciens alios capit & allicit: & ut speculum quicquid obicitur imitatur: & ut umbra quicquid agas respondet & adest, sic adulator quoquo te veritas sequitur sui semper dissimilis pro renata sese adaptat. utque aqua nullo certo colore prædita præterfluit, & semper refert colorem subiecti soli. Et proinde cura maiori obseruari debent ut submoueantur, qui nisi sapienter considerentur difficile cognoscuntur. ut enim difficile deprehenduntur bestia quæ ad loci similitudinem mutant colorem: sic neque assentatores facile deprehendas, qui ad omne vitæ institutum omnesque affectus sese accommodant. verumtamen non erit omnino impossibilis distinctio, saltem collatione facta bonorum & adulatorum: ut facile præsentate corpore, quantum intersit inter eius umbram & ipsum, percipitur. utque adulterina tantum splendorem ac nitorem auri imitantur, sic assentator gratiam, obsequium & hilaritatem. Sed nulla tanta similitudo falsi cùm verò adferri potest, quin acutè intuentibus res ipsa ab imagine distinguatur. vbi autem adulator apparuerit, statim ex albo radendus. Quemadmodum Myrtis Argiuus rerum sacrarum peritus, ut est apud Athenæum^a. Theonymum tripudiantem & adulatorem, qui sapius apud ipsum reliquosque iudices assidere solebat, quoniam cum vrbis optimatibus cerni à populo cupiebat, aure apprehendens ex subfelliisque extrahens, multis præsentibus dixit, neque hic tripudiabis neque nos audies.

^a lib. 6. c. 6.

10 Subuertit potentes adulator, duces, amicos, si vel parum temporis fuerit adeptus, iacet æquitas ægra, quando ea distribuitur ad gratiam. Nec malè Thessali fecerunt, qui ciuitatem adulationem vocatam, solo æquarunt, quam habitarunt Melienses populi, ut Theopompus testatur lib. 30. Quali odio etiam Dei ecclesia hos prosequatur, qui blandiendo peccata augent, & nutriunt, docuit Gregorius in moralibus libro 18. parte 4. c. 3. ad 27. Iob & post illud refert Gratianus in ca. sancti nonnulli, 46. distinet. Sunt nonnulli, inquit, qui dum malefacta hominum laudibus efferunt, augentque increpare debuerunt. hinc enim per prophetam dicitur^b. *De qui consunt puluillos sub omni cubito manus: & faciunt cernicalia sub capite vniuersæ ætatis. ad hoc enim puluillus ponitur, ut mollius quiescat. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, puluillum sub capite vel cubito iacentis ponit, ut qui corripit ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursus scriptum est, ille adificabat parietem. Illi autem liniebant eum: parietis quippe nomine peccati duritia designa-*

^b Ezechiel 13.

NN ij

tur edificare ergo parietem, est contra se quapiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus, adulantur: ut quod illi perversè agentes adificant, ipsi adulantes quasi mitidum reddant. Sed sanctus vir, sicut bona de malis non estimat, ita indicare bona de malis recusat, dicens, absit à me ut iustos vos indicem: donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Et Hormisdas papa omnibus episcopis per prouincias scribens, Vere dico, inquit, quia illi ipsi, quibus cum periculo & falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi aduenerint, contra nos causam disturi sunt, dicentes quod dum aut asperitatem lingua expauiimus, aut falsa blandimenta & periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, in eisdem permanere peccatis eis inuititer indulgemus, aut ipsa peccata augere permitimus: non recolentes quod in veteri testamento scriptum est, quod vno peccante, contra omnes ira Dei de-

arefert & Gra sanit^a.

ianus eodè in
ca. 29. si quis
diaconus 50.
distinctio.

II. Mendacij genus est pernitiosum, quod fit placendi cupiditate de suauiloquio, cum nec ipsa veritas ad finem tantum placendi hominibus enuncianda sit, vt scribit diuus Augustinus libro 10. de mendacio cap. 14. & Gratianus in ca. 8. primum est capitale, 22. quest. 2.

Subueniunt principibus, & possunt & debent praelati ecclesiarum, & personæ ecclesiasticæ, quibus religio & dignitas priuilegium singulare dedit, vt liberiùs possint & debeant admonere sui officij principes, & quales sint esseque debeant docere: alioquin & ipsi erunt obnoxij iudicio Dei, maximè si propter remunerationem speratam temporalium principibus quoque ipsi adulentur: vel si nolint officio suo fungi, metu ne illis displiceant, cum tamen meliùs sit pro veritate pati supplicium, quam pro adulatione recipere beneficium, ca. 81. nemo peritorum xi. q. 3. neque oportet laudando augeri

b l. i. in fine, de

seruo corrupto
P.

c Corn. Tait.
3. annal.

malitiam^b.
Remedium aduersus pernitiam etiam adulatorum & aulicorum principibus ab aliquibus datur, & puto vtilissimum vt euitent in consiliis maximè, rebùsque gerendis, quibus inhonesta vt honesta laudare mos^c est, qui quæstus sui causa fictè & simulatè multa auribus infusurrant. Et proinde qui sapiunt, quive suam maiestatem fartam testamque habere volunt ad placitum loquentes aulicòsque domesticos à consiliis excludunt reipublicæ. à cubiculariis & domesticis consiliariis bonus, cautus, optimus venditur imperator, vt dicebat Flavius Vopiscus in Aureliano.

De fide &

De fide & obseruatione, seu constantia promissionis principis.

CAP. VIII.

Rex Alphonfus sapientissimus Hispaniarum, dicebat, tantum valere debere ad fidem, principum verbū, quantum priuatorum hominum iurandum^a. Et proinde in symbolo fidei in codicillis principum, dum magnum sigillum apponitur, inseruntur fila quæ pendent è charta, medio sigillo principis, vt doceatur principem suis promissis esse ligatum in perpetuum, ferociores tauri funibus ligantur, homines verbo, vt vulgaris ille indicat versiculus, Verba ligant homines, taurorū cornua funes. *Esundamentum*, inquit Cicero^b, iustitia est fides, i. dictorum conuentorumque constantia & veritas, ex quo (quanquam hoc videtur fortasse cupiā diuini) tamen vt videamur imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt vnde verba sunt ducta, credamus quod fiat, quod dictum est, appellatam fidem.

2 Fides ex verbis oritur, verba mentis sunt interpretes, quibus ex cōsensu hominum omnium creditur, vel spes efficiendi habetur, laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides colitur^c. Sanctissimum humani peccatoris bonum^d. Venerabile fidei numen, dextram suā certissimum humanæ salutis pignus ostēta^e. Dicebat & M. Tull. Cicero^f, Nihil vehementius reipub. ait continere quàm fidem, quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Fidem & mentem dedicauit in Capitolio M. Emil. Scaurus, ante autem cōsecrauit fidei tēplum Attilius Calatinus^g. Atque Dion. Halicar.^h fidei tēplum priscis & vetustioribus temporib. publicè sacratum, tradit, vt seruandam & venerandam fidem discerent: vnde & conuentiones mutua fide factas nos seruandas esse etiam iure gentiū docuimusⁱ. Fidem inter deos annuerasse antiquos tradit Plin. lib. 2. c. 7. meminit & de æde fidei in Capitolio posita alibi lib. 35. c. 10. Fidei proprietatem, inquit Nonius Marcellus exemplo manifestauit Cicero lib. 4. de re publica. fides enim, inquit, nomē ipsum videtur habere, cum sit quod dicitur.

3 Egyptiorum lege, olim periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerēt scelere, vt qui & pietatē in deos violaret, & fidē inter homines tollerent, maximum vinculum societatis humanæ^k.

Interest cuiusque ratas esse hominum & inuiolabiles promissiones, ne si quis velit alteri fidem frangere, & sibi id concessum arbitretur, & in sui præiudicium fidē sibi rescindi pati cogatur, talionis pœna multatus, iuxta ea quæ Cæsares Diocletian. & Maximian. rescripserunt Muracolo & aliis militibus. Ratas, inquit, manere semper factas iure venditiones, vestra etiam interest. Nam si oblato pretio, rescindere venditionem facile permittatur, eueniet, vt & si quid vos de laboribus vestris a fisco nostro, vel a privato comparaueritis, eadem lege conueniamini quam tribus vobis postularis^l. Naturalis & regula, quod quisq. iuris in alium statuerit eodem quoque vti debere^m. Vt & alia à Deo & iure diuino probata: Alteri ne feceris quod tibi fieri non visⁿ.

4 Fides data & accepta, dum vicissim exprimitur, aut adiectis conditionibus, aut peristatibus pacta dicitur, seu confirmata.

NN. iij

a Vt refert
Antonius Pa-
norm. lib. 1. de
dictis & factis
eius apophteg-
mate 58.

b i. officiorum.

c Seneca lib. 5.

d Idè epist. 88.

e Vt al. in prin-

cipio lib. 6.

f 2. officiorum.

g Cic. 2. de di-

uina.

h in 2.

i Lib. 21. sym-

tag. c. 2. & in

hoc tractatu, c.

de legib. vel te-

stis principatu.

lz Dioc. Sicu.

lib. 1. c. 6.

l In l. ratas c. 7

C. de rescinden.

vendit. l. 4. tit.

k 44.

m ca. cum o-

mmes, 6. de con-

stitutio c. pro il-

lorum de præ-

bendit c. iustum

est. 9. distinct. vii

br. quod quisq.

iuris & c. lib. 2.

p. tit. 2.

n ca. 1. in 1. d.

distinctio gratia

nempe duorum plurimumve in idem placitum & consensus, ut aiunt iurisc. insulti^a.

a l. i. de pact.
P. l. pactum de
pollicita. P.

Sicut & impages Pompeio Festo dicuntur, quæ à fabris in tabulis figuntur quo firmitus cohæreant, à pangendo id est figendo. unde & poetæ pangere versus dicuntur, & agricolæ pangere plantas, id est, infigere. Et alibi paginæ, inquit, dictæ quod in libris suam quæque obtineat regionem, ut pagis; vel à pangendo, quod in illis versus pangantur, id est figuntur. Nonius Marcellus quoque promissam spon- sam & pactam, idem dicit. Disputat de vi pactorum Aristot^b. *Pactum, inquit, lex quadam de particulari est, ac leges quidem non approbantur à pactis: pacta verò cum legitima sint à legibus comprobantur. Et omnino lex ipsa pactum quoddam est, quare qui non credit, evertitque pactum, leges evertit. Præterea commutationes rerum vitro ac citro, similiter que voluntaria sunt pactis ut plurimum facimus. quare si quis pacta infirmat, is usum hominum inter se penitus evertit.* Atque in summa quæ pro conservatio- ne legum adferri possunt, eadem & pro firmitate pactorum facere pos- se tradit, ut contra iisdem modis impugnari si non rectè, si iniuste, si dolo malo, si coactè, si à deceptis fiant, si contraria aliis sint in quo tamen si meminerint de contrariis, pacta novissima derogabunt prioribus, alioquin legitime ex consensu transacta^c.

b in lib. i. artis
Rhetorica c.
finali.

c l. pact. nouiss.
C. de pactis.
d 2. ad Heren.

Et Cicero^d, *Ex pacto, inquit, ius est, si qui inter se pepigerint, si quid inter quos convenit. Pacta sunt que legibus observanda sunt hoc modo. Rem v- bi pagunt, in comitio aut in foro, ante meridiem causam conycito. Sunt item pacta que sine legibus observantur ex conventu, que iuri præstare dicuntur. atque iterum, Pactum est quod inter aliquos convenit, quod iam ita iustum putatur, ut iuri præstare dicatur.*

e 2. de inuen-
sione.

f l. i. de pactis
lib. 2. tit. 4.

g l. i. de consti-
tu. pe. li. 13. tit. 5.
h l. illud aut
illud 25. §. i. eo.
i. de consti-
tu. pecunia.

i l. heres à de-
bitore §. seruo.
l. fideiussor §.
fideiussor. de fi-
deiussore P. l.

ex hoc iure §.
de iustitia &
iure P.

l. 2. in leg. i. de
pactis.

l. ut tractatur
in l. iurisgentium
7. §. sed et nul-
la de pact. P.
m lib. 22.

n l. 4. præterea
C. de hereti. l.
bi qui sanctum
de apost. C.

In hoc Vlpian^e, versari naturalem æquitatem ait, cum nihil tam congruat fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerint, servare, & ut idem ait^f, quoniam graue est fidem fallere. nec audiendum eum Pa- pinianus ait, qui velit fidem frangere^h.

5 Et proinde ex pacto oritur obligatio etiam naturalis hoc iure gentiumⁱ, ut maximè iure pontificio, quo cõsiderata illa naturali equi- tate, ex simplici pacto obligatio constituitur^k, quanquam iure civili Romano, non omnia pacta simplicia seu nuda producant obligatio- nem aut actionem, sed exceptionem^l.

6 Hinc liquet, principes qui leges æquitatis naturalis non possunt licitè perfringere, (nam & illis tanquam rationis particeps à qua pro- cedunt subiiciuntur) quæ pactis & conventionibus per se factis, vel de rebus priuatis, vel de republica, quæ placita sunt, aut mutare in præiudicium eorum cum quibus conuenerint. vult quisque sibi cre- di, inquit Liuius^m, & habita fides ipsam obligat fidem. Alioquin, si re- ges & principes fidei stare nõ deberent, miserabiliores omnibus ho- minibus & subditis essent. nullo cum illis negotiũ gerere volente, & pro pœna esset interdictum illis à commerciis omnibus, quæ sola fi- de perficiuntur, qua maior non daturⁿ.

Sequeretur & inde maximum reipub. detrimentum, cuius negotia publica non possunt frequentius nec cum subditis, nec cum vicinis, nec cum hostibus, siue pactationibus & conventionibus transigi. Con- uentionum enim, ut inquit Vlpianus l. 5. de pact. P. tres sunt species:

aut enim ex publica causa sunt, aut ex priuata. Priuata aut legitima aut iurifigentium: priuata quæ de singulorum agunt utilitate & legiti- ma dicuntur, quando aliqua lege politica, seu civili eorum conuen- tiones confirmantur. Iurifigentium verò, ea quæ non solum iure civili, sed & sine eo ferè apud omnes gentes inter quas commercia sunt, rata & firma habentur. ut emptiones, venditiones, locationes, & id genus aliæ. Paul. in l. legitima, & Vlp. in l. iurifigentium, 7. de pactis P. Has conventiones contrahens princeps ut priuatus, rectè se obligat ob fidem datam, & non tam ex lege civili, si qua conuètio probetur, quam ex propria fide qua sibi legem sponte imposuit, & de hac con- uentione iam alibi dictum est, de publica nunc agemus quæ & in folio ipso principis, propriam sedem habere videtur, ut non immerito Scy- thæ penerantes per solium regis, morte multarent^a.

7 *Publica conuentio*, inquit Vlpian^b, *est, que fit per pacem, quoties in- ter se duces belli quadam paciscuntur.* Cuius verba, magis vnam speciem publici pacti, quam naturam aut diuersitatem publicarum conuen- tionum complecti videntur. non enim vnus sunt generis inter du- ces tantum, sed etiam, inter principem, & subditos, inter principem & non sibi subditos, inter principem & victos, inter duos populos æ- quales, inter populos inæqualis authoritatis^c. Et rursum inter hos causæ diuersæ paciscendi diuersæ.

8 Legimus Deum fecisse pactum cum subditis naturaliter, & iu- re, cum suis creaturis, adhibuisseque solemnia ad corroborandũ pla- cita & promissa: non quod dubitandum esset de eius fide. nam ipse fide- lis & verax, imò ipsa veritas, & qui ea quæ de labiis suis procedunt non facit irrita, nec potest mentiri. omnia quippe nouit quæ futura sũt, ut nõ præuisa nõ ignorasse dicatur, & qui potest omnia quæ vult, velit autè omnia quæ pollicetur, nisi quis se obiciat volũtati eius, & fidẽ ei datam violet. Sic enim humanam creaturam hominem inquam fecit & creauit, ut ei relinqueret liberum arbitrium ad volendum & nolendum, & proinde, cum homine quamuis creatura sua, tamen pa- ctus est plura, ut ipse se adhuc obligaret expressè ad ea quæ volunta- tis Dei sunt, ad quæ exequenda naturaliter nihilominus sine vlla pa- ctione iure naturæ obligatus est & diuino.

Quia magis timetur quod expressè in specie iuratur & promitti- tur^d. Pactum fecit Deus cum Noacho & vniuerso genere hominum, in eius persona^e.

8 *Hac quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo.*

9 *Ecce ego statuam pactum meũ vobiscum, & cũ semine vestro post vos.*

10 *Et ad omnem animam videntem quæ est vobiscum, tam in volucra- bus quam in iumentis, & pecudibus terræ, cunctisq; quæ egressa sunt de arca & vniuersis bestiis terræ.*

11 *Statuam pactum vobiscũ & nequaquã ultra interficietur omnis ca- ro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans omnem terram.*

12 *Dixitque Deus, hoc est signum fœderis quod do inter me & vos, & omnem animam videntem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas.*

13 *Arcum meum ponam in nubibus & erit signum fœderis inter me & inter terram.*

14 *Cũq; obduxero nubibus cœlũ, apparebit arcus meus in nubib; cœli.*

a Vt scribis
Herodot. in 4.
b De l. conuen-
tiones §. i. de
pact. P.

c l. non dubito
de captiuis P.
vide que dixi-
mus lib. de mi-
litari arte c. de
iudicijs fœdera-
bus.

d Vt ait f. C.
ad leg. lul. repe-
tund. lib. 9. C. bi.
27.

e Genes. c. 9.
versu 8. & se-
quentibus.

15 Et recordabor foederis mei quod pepigi vobiscum, & cum omni anima viuente qua carnem vegetat: & non erunt ultra aqua diluuij ad delendam uniuersam carnem, &c.

Aliud foedus pactum & promissio inter Deum & Abrahamum, & signum datum circumcisio, promissiones circumcisis, vitae aeternae & terrarum gentium. Propositum & firmatum aliud pactum interrogatione & responsione, seu solempni stipulatione inter Deum & populum. Si ergo, inquit Deus, audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Respondit autem omnis populus simul, Cuncta qua locutus est Dominus faciemus. Pactum reuocauit Iosue nomine Dei cum populo Israel, estque in foedere subiectionis cautum, Si dimiseritis Dominum & serueritis diis alienis, conuertet se & affliget vos, atq. subuertet postquam vobis praestiterit bona. Dixitq. populus ad Iosue, Domino nostro seruiemus & obedientes erimus praeceptis eius, percussitq. Iosue in die illo foedus & proposuit populo praecipua atq. iudicia. Custodit Deus pacta sua, neq. illorum obliuiscitur, cum eo coniungens misericordiam, ne in transgressores deseriatur omnino promeritis. Si tamen in transgressione perseuerauerint, & noluerint ad promissa redire, vindicat acerbe transgressionem. Vult enim sibi seruari ex parte promittentium fidem, quo etiam pertinet, Illud Deo reddes iuramentum tuum.

9 Imago vero Dei, in potestate & autoritate, est princeps. Ideo & eius verba & promissiones ad firmitatem propomodum diuinam accedere debent postquam fidem dedit, quam non dare liberum ei ab initio erat. non decet principem labium mentiens. Sic, cum Sigismundus imperator, exigenti veterano militi promissa dixisset, immoderata fuit petitio tua, is autem respondisset, poteris negare cum peterem, nunc sine turpitudine quod promissum est rescindere non poteris, addidit Sigismundus, si ex duobus alterum me facere oportet, facilius rerum quam famae iacturam subibo. Leonem recens imperium adeptum, crebris agitationibus urgebat Aspar etiam, ut quemadmodum promississet, alterum filiorum suorum Caesarem appellaret: cumque cunctaretur, purpura eius prehensa, imperator, inquit, hac veste indutum mentiri nephastum est. Cui respondit ille, etiam cogi & instar mancipij est. verum cum tandem resistere non posset, filium eius ex filio patris Caesarem fecit.

10 Quin & fidem datam, malis seruare debere principem, docuit exemplo Iosue, qui & Rhaab meretrici, & Gabaonitis fidem seruauit. & David Semei, homini seditioso & maledico. Et Carolus 5. Lutheo, & interrogatus a Ludouico Palatino Rheno, cur ei fidem seruaret & non violaret, respondit fidem rerum promissarum, & si toto mundo exulet, tamen apud imperatorem consistere oportere. Fides namque non est (si fieri possit) danda infideli & haeretico, at postquam a principe ex aliqua causa data est nomine publico, fidem frangere graue habetur, nisi noua causa id suadeat, nec obstat quod hostes sint, quia & fides hosti seruanda.

a Gen. 15. & 17. Exodi 6. b Exodi c. 19. vers. 6. & seq. c Refertur Deuter. c. 5. d Iosue c. 1. e Deut. cap. 4. vers. 31. Daniel 9. vers. 4. f Deut. cap. 7. vers. 9. g Proverb. c. 17. h Aeneas Syl uites li. 2. commentarij de reb. Alphonsi. i Iohannes Zonara li. 3. annalium. lz Iosue 9. l 2. reg. c. 19. m Zenocharis lib. 1. Caroli 5. n l. 1. de constituta pecunia.

De veri principis vera gloria.

CAPVT XI.

Gloria est multorum bonorum ore concelebrata laudatio; quando quis habet vel existimatur habere, quod plures, vel omnes prohi expetunt. Gloria vera vnicuique est, assequi finem propter quem opus sibi commissum munus, & persona gerenda erit.

Aliorum causa vero, omnis ferè hominibus demandatus est, idcirco & vera principis gloria populi salus si eam procuret tueatur & conseruet regem esse, saepe hoc pendet ut Ferdinadus rex Apuliae dicebat, pendet ex fortuna seu casu: regem, talem se gerere, ut vnicus sit ei finis salus & cura populi, hoc ex vera gloria & virtute propria principis pendet.

Princeps est pater publicus & communis, ut ait Theodoricus rex, a apud Cassiodorum lib. 4. tanquam pater vti debet clementia & mansuetudine, neque quippiam ei magis conuenit, magisque gloriosum accidere potest ipsa mansuetudine & clementia in subditos vti, & amare suam rem publicam. Sic Nicomachus, cum senatus deligeret imperatorem Tacitum, referente Flauio Vopisco b, Ingens est gloria, inquit, morientis principis, b in Tacito, rem publicam magis etiam amare quam filios.

Hinc dicebat Athalaricus c, Et nostra verè pietas custoditur, dum ferriato gladio nascitur metus, & prouenit sine cruore correctio, commouemur enim placati, minamur otiosi, & clementer irascimur quando sola vitia damnamus, cura & anxietas magna videre subditos vitij scateles felicitas principis habere morigeros & amatores eorum qua expediunt, sic labor cogitatione aufertur regnanti, dum subditi sibi profutura disponunt, ut dicebat Theodericus rex d. Nobile Philisci ad Alexandrum magnum dictum, d apud eundem Casiod. lib. 3. refertur ab Aeliano e, Ad gloriam, inquit, incube verum ea conditione, ne sis pestis, vel magnus aliquis morbus, sed pax & sanitas: adfirmans, per vim e lib. 14. de uariarum c. 18. & seuitiam expugnare ciuitates, & populos excindere, pestilentiam esse sanitate verè salutis que subditorum rationem habere, esse pacis commoda.

2. Quinctius Flaminius cum esset in primis ambitiosus, gloriaeque cupiditate summa duceretur, studebat tamen praestantissima quaeque & maxima ipse obire: gratior esque habebat eos, qui operam suam quaerent, quam qui praestarent sibi: quod hos velut ad gloriam aduersarios; illos virtutis segetem existimaret. Graeci ut ciues suos omnia ad patriam gloriam & salutem referre docerent, etiam in sacris & ludicris certaminibus, non victores ipsos, sed parentes & patrios illorum proclamantes, patrias ipsorum ab ipsis coronari proclamabant. f ut ait Plutarchus in eius vita.

3. Potest & princeps bonus iustam illam gloriam legitime usurpare quam D. Paulus omnibus conuenire dixit h. Gloria nostra, inquit, est testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersari sumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos, Nempe dicet princeps subditis, Si nos non reprehendat cor nostrum fiducia habemus ad Deum, haec certe conscientiam pacata est gloriosum. g Plinius lib. 16. c. 4. h 2. Corint. c. 1. vers. 12. i. 1. epist. diu. Iohannis c. 3. vers. 21.

facit principem apud Deum & homines, si inquieta, ostendit contra scelerosum, immanem, indignum omni laude & gloria cum neque sibi placere possit.

Conscientia humanæ naturæ relicta est veluti comes & testis & iudex actionū. Lex naturalis dicitur, quod faciendū est, & malū fugiendū iudiciū sequitur in ratione, & sic formatur conscientia & ulterius facto iudicio sequitur synderesis quæ est sintilla conscientie quæ stimulat voluntatē ad bonū faciendū. vnde conscientia proprie est regula in ratione, synderesis in voluntate.

Et quamuis princeps leges positivas contemnat, & imperia hominum non vereatur, tamen habet suum proprium testem & iudicem conscientiam, quæ nec potestatem suam aut tyrannidē reueretur, sed illi testimonium de bene aut malè gestis incorrupta constantia suggerit & facta sua iudicat. *Cum enim gētes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente ipsis conscientia ipsorum, & inuicem cogitationem accusantium aut etiam defenden-*

^a D. Paul. ad Rom. c. 2. vers. 14.

^b Cicero pro Cluentio.

^c Cicero pro Milone.

^a Hæc à Deo data à nobis diuelli nō potest ^b accusatio arguit gesta non esse talia quæ probari debeant, multo minus laudari si quietas sit, audacem ad laudanda facit hominem. magna quippe vis eius est in utrāque partem, inquit Cicero ^c, ut neque timeant ij qui nihil admiserunt: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccauerunt. Et quamuis lateant scelera homines, tamen perpetuò adest: scelera committenti verberat, lancinat, torquet, vtrit, excarnificat animum, nocte dieque suum gestatē in pectore testem, quantumuis solitarium, satellitibus stipatum, profugum, aut simulantem. Et nūquam, ut ait Salustius in Catilinam, animus impurus, diis hominibusque infestus, neque vigilis, neque quietibus sedari potest. Quo fit, ut neque verè gloriosi tyranni & impij administratores reipublicæ dici possint, ut docuit tyrannus Dionysius, ei qui illum beatum prædicabat, cui inter delicias tyrannicas constituto gladium ceruici impendentem de filo leni pendentem, suspendi iussit. Sequuntur ita facta immanissima ex iam malè commissis, utpote nūquam quiescente sed veluti desperata agente animo, ob turbatam & excitatam conscientiam.

Commune est omnibus principibus, velle honorari, velle recenseri inter præstantiores & inter probos siue boni siue mali sint. Sed mali non potuerunt id assequi, quia tales non fuerunt quales voluerunt videri: nec viam tenuerunt per quam ad veram gloriam peruenitur. Et proinde pro vera gloria inanem habent & falsam, vel ratio ne rei ex qua gloriam aucupantur, ut dum principes commissæ regie certis cura putant se gloriosos si læuiant, si delitiosè viuant, si sint boni pictores aut similes boni artifices: vel ratione eorū qui adulātur, qui laudant in principibus non laudanda & potius vituperanda: vel quando ipsi falso sibi tribuunt quæ non habent ut dum tyranni se defensores patriæ, patres populi aliisque titulis insigniri voluerunt.

DE

DE REPUBLICA LIBER
NONVS, SIVE DE POTESTATE REGIA.

De iuribus quibusdam insignioribus regie potestatis.

CAPVT I.

POTESTAS regia magna, quæ & monarchia est, & vnius arbitrio temperanda, attamen cum ratione & scientia seu sapientia, de qua alibi, neque princeps aliud gerere debet sua potestate, quam quæ potestatis sunt, hoc est quam quæ iuste potest & suæ authoritati commissa sunt à Deo, vel à superioribus dispensanda quod enim ultra gerit, non ex potentia, sed impotentia procedit: quia imbecillis & minus idoneus efficitur ad ea exequenda quæ ei commissa sunt, cum ea quæ debet non operatur. Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & generaliter, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est, inquit Papinia. iuriconsultus egregius. in l. filius qui fuit in potestate, 15. de conditioni. instit. li. 28. P. tit. 7. cui consentit Labeo in l. auus, 79. §. 1. solut. matrimo. lib. 23. tit. 3. Probis regibus & bene institutis, honesta iustaque tantum sunt, quæ honesta & iusta sunt. Omnia autem iusta & honesta tantum etiam barbarorum regibus, ut optimè respondit Antigonus rex Macedonum apud Plut. in apophteg.

2 A rectè agendo reges dicti, à principando & imperando primum suis iniquis affectibus, principes. Et rectè Claudianus ad Theodosium,

*Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentemque dome respectus honesti.*

Non omne quod licet honestum est ^a. Est enim aliquid quod non oporteat, ait Cicero ^b, etiam si licet: quidquid verò non licet, certè non oportet. Non secus quàm non omne, quod ex libero arbitrio, quod hominibus dedit Deus, pendet, agere bonum est, neque omnia quæ ægri sibi conducere & ibi permittenda putant illis utilia sunt.

Dicebat Anthemius Cæsar, Nouella de bonis vacantibus, *Nihil amplius licere bonis principibus, nisi quod liceat prinatis.* Et imperato-

^a non omne, de regul. iur. P. l. *semper in con- iunctionibus eo. tit.*
^b Cicero pro Balbo.

a in l. f. de ap-
pellation. in
Codice Theo-
dofiano.
b in l. digna
vox 4. de le-
gib. lib. 4. c. Tu
simiani.

res Theodos. Et Valentin. in l. f. a iunt, *Salua maiestatis reuerentia, non dedignari sibi cum priuatis ius esse commune.* Et rursus b, *Digna vox, in- quiunt, maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri, adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas. & reuera maius imperio est, sub- mittere legibus principatum. Et oraculo praesentis edicti, quod nobis licere no- patimur, alijs indicamus.* Et Symmachus ad imperatorem, *Plus apud vos iustitia quam licentia valet.* Imò minus sibi licere quidam existimarunt Cæsares, vt modestissimè ita sapientissimè quia quod in plebe vitium non est, interdum potest inuenire in principe vitij suspicionè, vt ali- quando Theodosius imperator, recusauit hæreditates priuatorum si- bi delatas quas priuati iure nanciscuntur, nempe vt omnè suspicionè auaritiæ submoueret, & subditis exemplo esset, vt ait Symmachus c, neue in tyrannorum suspicionem qui suis tantum comodis non subdi- torum consulunt, incideret.

c lib. 2. episto-
la. 13.

d s. politico.
c. 10.

3 Hic obseruandum est, quod anqnotat iam suo fuisse in vsu Ari- stoteles d, *Non sunt, inquit, nunc amplius regna, sed si que sunt monarchia & tyrannides sunt, ob id quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propriè: & plurimi pares sunt, neque usque adeo præcellentes, vt ad magni- tudinè dignitatèmq; huius gradus se possint attollere, atque ex eo fit vt spò- re illi non pareatur.*

e in Euterpe.

Consentiunt qui dicunt, non amplius vt olim deos esse aut regna- re inter homines, quia seniores vt tunc non gubernant, nec eo mo- do pastorum instar vt olim sufficere testimonium Herodoti e, τὸ δὲ ἀεὶ πρῶτον ἦν ἀνδρῶν πύτων, θεοὶ δὲ πῶς ἐν ἀρχῆν ἀρχόντες, ἐκ ἐόντας ἀμὰ τοῖσι ἀνδράποισι καὶ τοῦτων αἰὲν ἕνα τὸν κρατέοντα ἔχοντες, ὅσα πῶν δὲ αὐτῆς βασιλευσσι ὄσον τὸν ὀσείος παῖδα, τὸν ἀπόλλωνα ἔλληνε, ὄνομα δὲ οὐσι. i. *Atque prius horum homi- num deos fuisse illos qui regnauerant in Aegypto, qui non amplius inter mor- tales degerent: inter quos vnus fuit semper qui reliquos auctoritate antei- ret. Postremus autem omnium regnauit Orius Osfridis filius, quem Graeci vo- carunt Apollinem.*

f in 4. eius con-
sulatu.

4 Cæterum quamuis forma regiæ potestatis immutata sit, debet tamen remanere in principe animus regis, & maximè magis sollicitè rem communem & publicam quam proprium commodum curare, cuiusque utilitati incumbere.

Sicuti Honorium monuit Claudianus f, *Tu ciuem patrèmq; geras, tu consule cunctis. Nec tibi, nec tua te moueant sed publica vota.*

5 Hicque incidit illa quæstio quæ quotidie apud aulicos, & procu- ratores fisci adulescentes, & veros cõsiliarios, inter legitimos principes & tyrannos cõtrouertitur, num illud quod scribitur i. regu c. 8. con- uenire possit bonis regibus, seu permittatur iure regio, an verò iure tyranni, verba sunt hæc à vers. 10.

10 *Dixit itaque Samuel, omnia verba Domini ad populum qui petie- rat à se regem & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum.*

12 *Et constituet, sibi tribunos & centuriones & aratores agro-*

rum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum, & currum suo- rum.

13 *Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias & pa- nificas.*

14 *Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis.*

15 *Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, vt det Eu- nuchis & famulis suis.*

16 *Servos etiam vestros & ancillas & iuuenes optimos, & asinos au- feret, & ponet in opere suo.*

17 *Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie Dei vestri quæ elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, & dixerunt, nequa- quam, rex enim erit super nos.*

20 *Et erimus nos quoque sicut omnes gentes & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.*

Quibus consentire videntur quæ de parabola regni dicta sunt Iudi- cum c. 9. vers. 8. quod ligna dum vellent eligere sibi regem ierunt ad oliuam, ad ficum, ad vitem, quæ noluerunt acceptare regnum: vene- runt autem ad rhamnum, qui ea lege accepit, vt requiescerent sub umbra eius, & si nollet, egredietur ignis de rhanno qui deuoraret cedros Libani. Et quod Cicero a ait, *Regum hæc esse imperia, animad- uerte, & dicto pare, & præterrogitatum ne loquere. Et illa mina, Si te secundo lumine his offendero, moriere.*

a pro C. Rabi-
rio Postumio.

b l. 3. quib. ad
liberta. pro cla-
mare non licet
lib. 40. P. ii. 13

6 Itaque concessam potestatem in supradicta per Samuelem referunt quidam ad legitimam potestatem quod posset sustineri, si populus vt ibi, cõsensisset huic legi, indignus enim libertate est, qui se subiecit sponte seruituti b, quemadmodum cum miseri Iudæi cru- cifixum Domini instantes, se nolle alium regem quam Cæsarem pu- blicè professi sunt, & susceperunt in se sanguinem effusum innocen- tis super se, & super filios, & posteros. Sic sponte tyrannidi dæmonis se subiecerat primus homo peccando, à qua Dei tantum sola boni- tate & misericordia redemptus est. Sunt barbaræ regna, hoc est quæ ex lege barbarorum hominum qui parum curabant de libertate ple- na vt Græci, in quibus lex regni similis & durior ea quæ proposita est à Samuele in subditos ex consensu ipsarum nationum, vt Persarum, Medorum, & similibus, vt notat Aristoteles in Politicis.

Horum autem exemplo, postularunt Hebræi contempto Deo seu eius imperio, sibi dari regem qui præesset illis in bello, & iudicaret: *Et erimus, inquebant, nos sicut omnes gentes.*

Sunt & quidam seruilis cõditionis qui dicant principis sui se esse, & corpus & bona, quia in illis princeps ex arbitrio imperet.

7 Aliter & posset dici, illam legem de regno propositam intel- ligi in casu necessitatis, vt posset princeps in eo casu, & personis & bonis vt subditorum, non tamen abuti, sed ad communem utili- tatem.

8 Sed verior ab aliquibus sententia putatur quam attuli in c. de legis principatu, dum de obligatione principis ex pacto agimus ut c. 8. primi regum, intelligatur loqui de his quæ facturi sunt reges abutentes potestate, non lege regnandi legitima. nam lex illa legitima, aliter & in contrarium scripta erat deuteró. c. 17. probatio item sumi ultra potest, ex eo quod ex Dei permissione separatæ sunt decem tribus à regno Hieroboam, filij Salomonis; quod tributis opprimere voluisset populū^a, punitus autem ob id nō fuisset, si ex lege regni licuisset tollere agros & decimas bonorū sub litorum. quod fit enim lege permittente legitimum dicitur^b, & pœnam non meretur^c, nec diceretur peccatum concupiscentia, nisi lex dixisset non concupisces^d, nisi dicamus sine causa oppressum populum ibi. & tributū alienationem etiam fuisse ob vindictam idololatriæ Salomonis, ut prædictum ei erat 3. reg. c. 11. neque Ahas rex reprehensus fuisset quod vineam Naboth concupiisset & abstulisset, ut habetur 3. reg. c. 21. nisi, dicamus quoque ibi sine necessitate publica, ad voluptatem propriam regem voluisse spoliare Nabothum heredio paterno, quod & verum est.

Sed & si licuisset ex lege regni decimare populū, vel tantū numerū cognoscere, cur fuisset Dauid punitus ob numeratū populū Israel & Iuda, ratione cuius & multitudo septuaginta millium hominū in tribus diebus peste sublata ab Angelo. 2. regū c. f. nisi dicamus etiam quod verum est, non ex sola numeratione sed superbia Dauidis, & quod muneratio facta ut oportuerat, non fuisset cladem immissam. Licuit enim numerare regi, Exodi c. 30. sed non eo modo, & sine causa, & per superbiam, nec vniuersum populum, ut dictum in censu exigendo^e.

9 Adest & ratio hominis non impediti affectione, non licere bono principi illa quæ descripta sunt in prædicta lege quæ magis ad tyrannum quam regem pertinent. Quod hoc non esset regere populum, non ordinare rempublicam, sed destruere regni formam, si omnia ex arbitrio licerent. Respublica corpus est ciuile. ibi caput & membra; quid sequeretur porro, si caput totū sanguinem, medullam, nutrimentum in supermembrorum traheret? nihil certè aliud quam lapsus & interitus corporis, membrorum & capitis, tabescente paulatim corpore, violentia quidem omnia si dominetur potest, sed sibi regnandi materiam & subiectum adimit. Errat enim, inquit Seneca^f, si quis existimet tutum ibi esse regem, ubi nihil à rege tutum est. Securitas securitate mutua pascenda est.

10 Resoluit & magister Iohannes Gerson^g. Dicamus, inquit, ex actiones has de quibus agit per dictum c. 8. ius regis nominari propter harmoniam trium causarum vnã: aut ob iustam populū punitiōem qui contra Dei voluntatem regem postulauerant: aut ob publicam subuentiōem in casu necessitatis rationabili: aut per solam nunciatiōem, eo quod sic appellant eam quæ ipsa iura constituunt.

Quamobrem tres causæ, si ea intentione qua prolata dicuntur, exerceantur, & locum habeant, rectè iura regum faciunt quæ describuntur. Sed semper punitiōes populū illatæ permissione Dei per oppressionem

pressionem regiam vel potestatis, non excusant faciētes, imò nihilominus tyrannos reddunt non concurrente illorum intentione cum intentione Dei permittentis. bonum enim est opprimi populum aliquando rebellem Deo in peccatis sepultum, & in stercore vitiorū somnum nimium ducentem, bonum & puniri delicta, verum hæc nisi bene fiant, sunt facientibus mala & perniosa: & bonum nisi bene fiat, facienti bonum non est ad remuneratiōem & meritum, neque Deus remunerator est nominum sed aduerbiorum sic & Deus se vindicat de inimicis suis per inimicos suos. neque ideo magis illi sibi probati sunt, sed tanta est sapientia Dei, ut ex malis quorum ipse causa non est, bonum colligat: ut ex dæmonibus, ex tortoribus, bellis, rebellionibus, & aliis pœnis emendatos & respiscentes sibi conciliet: atque ut ostendat relinquentibus Dominum, quantum intersit subiaci Deo, & subiaci hominibus, & ita conuertantur ad illum, permittit iusto iudicio in eos dominari flagella tyrannorum, qui quidem quamuis bonum operentur & vindictam Dei exerceant, tamen non ea intentione ut meliores isti fiant, agunt: sed ut potius ambitioni suæ, cupiditati & crudelitati, & inani gloriæ inseruiant, sequunt, populantur, bona addecimant vel omnino tollunt, possessores suis locis pellunt, vel grauissimo tributo subiaciunt, quietem somnum peccatorum interpellant, & adimunt. quorum occasione, qui electi sunt, & quos Deus non vult perire, ad auxilium Dei confugiunt: qui postea dum videt eos pœnitere factorum & contritos, misericordia sua illos paternè amplexatur, & flagella iracundiæ placatus amouet, perdit & breui tempore in nihilum redigit. & scriptum est, Necesse est scandala esse, vā autem homini per quem scandalum venit^a. Samuēl. a Math. c. 18. que eadem populo Israeli petenti regem relicto Domino proposuit^b. *Memento, inquit, quomodo Iacob ingressus est in Egyptum, & clamauerunt patres vestri ad Dominum, & misit Dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Egypto, & collocavit eos in loco hoc. Qui obliu sunt domini Dei sui, & tradidit eos in manu Sisare magistrī militia regis Hæsor, & in manu Philistinorum & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersus eos. Postea autem clamauerunt ad Dominum & dixerunt, peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & seruiuimus Baalim & Astaroth. nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum & seruiemus tibi: & misit Dominus Ierobaal & Bedan & Sampson & Barac, & Iephte & Samuēl, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum & habitastis confidenter. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon venisset aduersus vos dixistis mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. Nunc ergo presto est rex vester, quem elegistis & petistis. ecce dedit Dominus regem. Si timueritis Dominum, & serueritis ei, & audieritis vocem eius & non exasperaueritis os Domini, eritis & vos, & rex qui imperat vobis sequentes Dominum Deum vestrum. Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermonem eius, erit manus Domini super vos & super patres vestros. Latior & horum historia in libro Iudicum. Dixitque Iosue ad populum quem adduxerat in terram promissam, Non poteritis seruire Domino. Deus enim sanctus & fortis amulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis si*

^a 3. Reg. c. 12.

^b l. legitima, de pact. p.

^c l. gracch. ad leg. Iul. de adul.

^d c. 4. de constitutio.

^e Suprà lib. 3. c. 5.

^f 1. de Clementia, c. 19.

^g In 4. parte operum, sermone habito nomine vniuersitatis ad regē Francia.

^a Math. c. 18. vers. 8. & seq.

dimiseritis Dominum & serueritis dijs alienis, conuertet se atque affliget vos, atque subuertet, postquam uobis praestiterit bona. Sed de his alijs dum agemus de tyrannide.

Minatur & Deus per Oseam prophetam ca.13. *Dabo eis regem in furore meo.* in pœnam enim populorum dantur eis reges, qui tantum absoluta utantur potestate.

II Quod autem pertinet ad tributorum exactionem & decimationem, dicendum eodem modo est, necessitatem urgentem, non voluntatem principis liberam, illas permittere, illa & necessitas debet esse, postrema & ad finem ad quem regnum & imperium constitutum est; nempe ad conseruandam communem utilitatem, & ad iniurias hostium à populo propulsandas: alioquin enim tyrannicum est, ut suo loco dicitur, hyrudinum modo sugere sanguinem subditorum, laborum mercedes exhaurire, substantiam & patrimonium deuorare, ipsas oues sibi subiectas ad pascendum excoiare: nempe ad propriam utilitatem, ad superbiam, ad inanem sustinendam gloriam, ad inuadenda proximorum principum dominia, ad bella temere suscepta peragenda, ad voluptates & ad similia quæ aliena sunt à bono regimine principis. Omnia quippe sunt principis, ut & omnia communia, sed in tempore necessitatis, in qua principis dicuntur ut principis, id est rectoris & dispensatoris & patris reipublicæ, quæ est domina priorum non princeps, & quæ pro suis negotiis non principis priuati, tunc pro salute sua contribuere supra morem consuetum, & tributa dare dicitur; minister autem & dispensator solum in ea causa princeps: qui se malè dispensat, & in non necessaria erroget, reus est peculatus, & obnoxius rationibus reddendis coram Deo, & hominibus utentibus ratione. Neque excusatur princeps si supra dignitatis suæ necessitatem, velit sumptus maiores impendere in aulicos, equos, & alia uana. Etenim hoc iure principatus legitimi, non potest facere, quando tributis & impensis onerare oportet subditos eius rei gratia. quamobrem in lege regni & illa duo capita à Deo adiecta Deutero. ca.17. vers.16. & 17. *Cumque rex fuerit constitutus non multiplicabit sibi equos &c. non habebit uxores plurimas qua alliciant animam eius, nec argenti & auri immensa pondera.*

Non negatur imo verò necessarium ducitur, præbendum tributum à subditis principi, tum ad negotia reipublicæ exequenda, tum etiam ad necessaria uitæ & splendori honestæ & debitæ principis. Constat enim sponsum reipublicæ & defensorem esse principem, & dotem pro oneribus dandam esse, & in remunerationem laboris & sollicitudinis quam princeps subire debet pro ea, quæque & uitam propriam eius tuitionis causa periculis deuouet. dignumque mercede laborantem, & ex mandato, vel alio modo etiam negotia alterius gerentem, sumptus saltem rerum bene gestarum repetere: cum nemo teneatur militare suis stipendiis, certissimum insuper censam & tributum à populo exhibitum, esse signum superioris dominij, & subiectionis. ca.2. de censib. ca. illud 10. quæst. 3.

Innulli.

Innulli C. de episc. & clericis.

Neque etiam disputatur an tributum exigere possit, an quippiam à subditis petere, id enim constat posse, & ad præstationem subditos teneri: sed controuersia est, an semper, & quantum velit, & sine legitima causa à subditis petere, exigere, vel extorquere ab inuitis possit: quod & negatur: alioquin nihil interesset subditorum, ab inimicis, vel à suo principe spoliari, imò magis æquanimiter ferrent ab hostibus, quam à propriis opprimi, quia ab hostibus cauere, cum sciant hoc illorum proprium, à suis non cauent, & prius vorantur quam uenientes canes sentiant. iam perniciosi etiam principes insatiabiles, qui quo plus habent, plus appetunt & à suis dum ab alienis nequeunt, emulgent.

Mirificè conuenit superioribus ni fallar, sententia Senecæ libro 6. de beneficiis ca. 2. dum ait. *Hominem probum & principem suo contentum esse, nec existimandum paruo esse contentum, quia omnia illius sunt, non sic quemadmodum Alexandri fuerunt: cui quanquã in litoris mari rubri steterat, plus deerat quàm qua uenerat. Illius ne ea quidem erant, qua tenebat aut uicerat, cum in Oceano Onesicritus præfessus classibus, præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse, qui extra natura terminos arma proferret? qui se in profundum, in exploratum & immensum, auiditate caca proorsus immitteret? Quid interest quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premet? tantum illi deest quantum cupit. Et iterum c. 3. *Nec hoc Alexandri tantum uitium, fuit, quem per Liberi Herculisque vestigia, felix temeritate agit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambysum, & totum regni Persici stemma perense, quem inuenies cui modum imperij satietas fecerit? qui non uitam, in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? & postea c. 4. omnia sapientis esse dicit, & ideo nihil ultra illum concupiscere, ita tamen ut nihilominus proprium qui sive in rem suam dominium habeat. Et iure ciuili omnia regis sunt, inquit, (quod superioribus conuenit) & tamen illa quorum ad regem pertinet uniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & una queque res habet possessorem suum. itaque dare regi & domum & mancipia possumus, nec donari illi de suo dicimur. Et c. 6. apertius dehinc distinguit inter ea quæ sunt imperij & propria principis. nam regio more cuncta possedit; dominia uero sunt singulorum, ut sapiens animo uniuersa possidet, iure ac dominio, sua. quo pertinet phrasis loquendi Diui Pauli 2. ad Corinth. c. 6. *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.***

12 Procuratio magna regni est, & eo extendit sollicitudinem suam, quo fines tantum principatus sunt. actiones enim principis à centro in quo degit, ad ultimos usque fines per media uero diligenter peruenire debent, & potestas in omnes partes regni & principatus diffunditur quod Ouidius inuuit epistol. Herod. *An nescis longas regibus esse manus?* Nam ut ait Pomponius Iuriconsultus in l. secunda in principio, de origine iuris, libro 1. P. tit. 2. *Initio ciuitatis Romana populus sine lege certa sine iure certo primum agere instituit, omniaque manu à regibus gerebantur, nempe potestate & uoluntate, nempe iusta, Ut ait Iustinus in 4.*

Et in summa, quæ ad utilitatem reipublicæ pertinent, ea debent ex potestate & autoritate principis absolute præpositi & imperantibus tractari, nisi ipse, vel lex regni aut principatus aliter fieri exceperint, siue agatur de personis, siue de rebus.

13 Et ea dicuntur esse regaliæ, hoc est pertinere ad ius regis, quæ sunt illa quæ traduntur à Friderico imperatore in c. vnico quæ sunt regaliæ lib. 2. feudorum ti. 56.

1. Armandiæ, vel vt alij legunt Armanniæ, id est fabricæ publicæ armorum, & publica armentaria, id est loca in quibus arma, bellica tormenta, & machinæ aliæque ad bellum vel nauale vel terrestre conferuantur necessaria, ex quibus armari potest, vnde armandiæ dicuntur ab armandis hominibus. Solebant enim in repub. arma locis publicis concludi quæ tempore belli indigentibus dabantur, sicuti in tumultibus repentinis, vt refert Cicero, cum de seditione contra Saturninum ait, *Eo tempore ex ædificijs armentarijsque publicis, arma populo Romano C. Mario consule distribuente, data, vt imperium populi Romani maiestatisque conseruaretur.*

Prohibuerunt Romanorum principes, propter motus, seditiones & contentiones, ex quibus clades fieri poterant & coniurationes in priuatos & rempublicam, ne penes priuatos arma essent, neve alibi quàm in publicis fabricis fierent, ne priuatis venderentur, & ne alibi quàm in publicum sacrum armentum reponeretur, vt Iustinianus statuit. *Quia, inquit, Deus commisit subditos principibus vt illis & sine calumnia custodiantur.*

14 Iubet & præfidi prouinciæ, nouella 7. *Neque armis vti non militantiem permittes aliquem.* Respondit & Marcianus iurisconf. lege Iulia de vi publica teneri, qui arma, tela, domi suæ, agròve, in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coegerit, exceptis secundum tempus Scuolæ ante Iustiniani constitutione, armis quæ quis promercij causa habuerit, hæreditate ei obuenerint.

15 Quicumque sine principis temporalis arma & gladiu accipit gladio debet interimiri, iuxta verbum Dei, quod ita explicatur in 9. i. 23. q. 8. ex c. 26. Diui Matthæi, de his aliqua diximus alibi libro 35. syntagma. c. 26.

16 Quando ad populum suprema potestas pertinet, seu in imperio democratico, id ipsum sancitum apud Platonem. *Si quis consilio suo absque auctoritate communi, pacem iniuit aut bellum monet, ultimo supplicio condemnatur.*

17 Ratio cur ad principes ius, arma & armamenta quibus continentur, pertinet, multiplex esse potest. Quarum prima, quia sic fieri expedit reipublicæ, quæ aliter regi non posset. Sic enim principi gladij potestas data est à Deo, & ipse vite & necis solus accepit potestatem, vt per se vel per ministros suos, quando oportet, non temere, & contra quos oportet eo vtatur: ad vindictam malefactorum, & laudem bonorum: ideo sine eius iussu iustum est arma non moueri, quia ipse de executione gladij redditurus est Deo rationem.

Quare Valentinianus & Valens Cæsares, *Nullus, inquit, proprius nobis inscijs atque inconsultis quorumlibet armorum mouendorum copia*

a pro C. Rabinio, oratione 17.

b in nouell. 85. de armis. c in 9. fit. de mādatis principum.

d l. i. c. 2. ad legem Iuliam de vi publica lib. 48. P. ii. 6.

e lib. 12. de leg.

f ad Rom. c. 13.

g in l. vni. vt armorum usus inscio principe interdictus sit. lib. II. C. ii. 46.

tribuantur. Principi datum est merum imperium, quod est, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur, vt ait Vlpianus. Duo sunt gladij in omni politia humana spiritalis & temporalis, quos Christus sufficere dixit. Spiritualis est excommunicatio quæ diuidit animam à corpore ecclesiæ, quam ecclesia habet in medicinam si non contemnatur.

Materialis seu temporalis est ille, qui concessus est principibus & diuidit animam à corpore.

16 Princeps minister Dei & legis eius: ministri legum & voluntatis principis in exequendo gladio, iudices, tortores, milites, & similia quibus mali plectuntur & à terra tolluntur. Nec solum homines sunt ultores iræ Dei, sed etiam contrariæ fortitudines, id est dæmones, & quæ appellantur furor & ira Dei, quæ omnia ex sacris interpretibus docentur verissima in tota 23. q. 5.

At regum proprium officium est, vt ait D. Hierony. d. facere iudiciu & iustitiam, liberare de manu calumniatorum vi oppressos. & rursum, Cyprianus in nono genere abusionis rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, quæ omnia sine gladij potestate non possent exequi.

Ius regis, & principis liquet igitur solius, gladium habere, & illud iniuste accipere eos qui nulla superiori ac legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armantur, sicut exponit Augustinus in 22. libro contra Faustum Manichæum c. 70. relatus à Gratiano, in ca. 36. ille gladium, 23. q. 4. vbi principis nomine, continetur non tantum monarchica, sed etiã democratica vel aristocratica, vel mixta administratio. Sic hæc potestas quoque gladij, nõ priuati, sed publica est: vel ex consilio reipublicæ, vel alias legitime imperantium. & potestas belli & armorum mouendorum, ex illis pendet, & sine illis, vt in monarchia sine principe, ea mouere, & gladij potestatem vsurpare, crimen lætæ maiestatis est. veluti Martianus respondit. *Eadem lege maiestatis teneri qui iniussu principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparauerit, quive cum ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradidit.* Id enim non fit sine principis contemptu & reipublicæ damno. non enim bella mouenda sunt nisi iusta ex causa, & indictione facta: & Hostes sunt quibus bellum publicè populus, & nunc princeps, qui eius recepit potestatem & curam, bellum indixit, vel ipsi populo Romano. cæteri latronculi, vel prædones appellantur.

17 Magnum est committere priuatis, nempe militibus concedere arma, quibus abuti possunt nisi quadam disciplina militari potestatisque suprema ab abusu compescantur. vt antiqui etiam non omnes promiscuè ad militiam admiserint, & non nisi quos meliores & minus vitis obnoxios eligere potuerint. Atque in delectu etiam militum, Festus tradit & Cicero in diuinatione obseruatum, vt qui priuati vocabantur etiam essent boni nominis.

Reiciiebantur serui ab omni militia, qui status controuersiam patiebantur, licet reuera liberi essent. imò & ij etiam qui ingenui

a in l. imperium 3. de iurisdic. omnium iudic. lib. 2. P. ii. 1. b Luce 22. §. 1. 23. q. 8. ca. 2. auctoritatem, 15.

c ca. inter hæc 33. q. 2. can. visis 16. q. 2. ca. 5. Petrus 24. q. 5.

d super Hieremiam ad c. 27. e ca. Reg. off. 23. ead. 23. q. 5.

f ca. rex debet, 40. ead. 23. q. 5.

g in l. lex 12. tabularum. §. 5. ead. l. ad leg. Jul. maiesta. li. 48. P. ii. 4.

h vt ait Vlp. in l. hostes, 24. de re militari. lib. 49. P. ii. 15. i in l. 118. de verb. significat. i l. ab omni. 11. de re milit. P. l. 2. C. de Tyrannibus. k l. qui status, 8. de re milit. P.

a d. l. qui status. bona fide seruirent^a, coloni, vel saltuenses, aut vltro se offerentes^b negotiatores^c;

b l. 3. qui milita. poss. C. Nec recipiebantur milites aliquo publico iudicio damnati^d, non relegatus ad tempus^e, multo minus deportatus in insulam^f, ad bestias damnatus^g: imò nec reus tantum criminis^h. Fuerunt & alij ignominiosi reiecti ex disciplina militari ex quorum fece tamen nostri exercitus sunt refertissimi. obseruauit autem illud disciplina antiqua militaris, vt arma pro iustitia & repulsione inimicorum, hominibus non vitiosis darentur, qui conseruare, defendere ciues & rempublicam armis, non iisdem, licetia & potestate eos opprimere possent, vt iusta bella per arma in hostes, non latrocinia in proprios ciues gererentur.

18 Sed neque perpetuo milites arma habebant, sed cum in hostem procedendum erat, & ad arma conclamaretur, ea cingebant vel capiebant. cuius rei vestigium extat in testamento militari, quod ingruente hoste tunc in procinctu armorum fiebat, vt obseruarunt Festus, Plutarchusⁱ, Iustinia^k. Imo Paulus^l admonere videtur, arma antequam in pugnam iretur, in exercitu fuisse sub custodia, loquens enim de eo qui arma alienauerit penaque eius. *Tyrone*, inquit, *in hoc crimine facilius parceretur; armorumque custodi plerunque ea culpa impunitur, si arma militi commisit non suo tempore.*

19 Alia ratio, cur armorum cura sit ex iure regaliae, vel ex cura principis, pendet ex salute populi, quae commissa est principibus: quae nulla alia ratione sabuerti saltem laedi aut turbari potestquam armis: quibus permittis passim latrones praualerent aduersus viatores, inimici aduersus inimicos, sine remedio magistratuum. quare principis est quibus custodia & salus est populi delegata, permittere, caeteris prohibere. Sicut L. Domitius imperium populi exercens in Sicilia, ad exturbanda latrocinia quibus prouincia vastabatur edixit, ne quis telum haberet. atque pastorem qui venabulo postea eximiae magnitudinis aprum occiderat, cruci affixit: neque ratio publici imperij praetore nimis asperum existimari passa est, vt ait Valerius Maximus libro 6. c. 3. & Cicero oratio. 7. in Verrem.

Iohannes 22. permittit inquisitori haereticae prauitatis, habere ferreum cum ferentes arma, & familiam armatam ad securitatem suam, prohibuit autem ne aliis, permitteret nisi dum illis egeret. Et Pius 4. constitutio. ordine 65. incipiente, *cum vices eius*, prohibuit deferre, retinere, vendere archebutios breuiore mensura duorum palmorum, sub poena criminis laeae maiestatis & rebellionis incurrenda ipsi iure. Quae constitutio deinde extensa fuit per Pium 5. contra deferentes pugiones, cultellos, & aliud genus armorum breuioris mensurae trium palmorum. Plinius p. tradit, metalla esse optimo pessimoque vitae instrumento, & ferrum valde vtile ad agriculturam & ad alia artificia, sed eodem ad bella, caedes, latrocinia, homines abuti, & addit, *In foedere*, inquit, *quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsetur. Et stilo scribere, vetitum est, vt vetustissimi authores prodiderunt. Magni Pompey in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianae prohibi-*

x in vita Coriolani. lz in §. i. de testamento. l in l. qui commeatu, 14. §. de re militi. P.

in constitutio- ne 2. incipiente extigit, in Bullario collecto per Laetium Cherabinum. n. in eo. Bulla- tio. o in eius constituto- ne in eodẽ Bullario 155. inci- piente, cum vi- ces eius. P. lib. 34. c. 14.

prohibentis vllum telum esse in vrbe. Ait & Isidorus^a, *Romani iusserunt, ne ferreum graphium quis haberet.* Siquidem & graphium laetale vulnus infligit, vt liquet ex caede Iulij Caesaris apud Sueton^b. & graphiis confossus describitur ab Aurelio Prudentio, Cassianus^c.

Innumeri circum pueri, mirabile visu, Confossa parua membra figebant stylis: Unde pugilares soliti percurrere ceras, Scholare murmur annotantes scripserant.

Armorum tractatio reddit homines audaciores & crudeliores, & ad nouanda negotia, & turbendam quietem promptiores. Ademptio armorum contra, reddit quietos, vt exemplum Lydorum docet apud Iustinum ex Trogo libro 1. Nam occupato in aliis bellis Cyro, Lydi rebellauerunt, hisque iterum victis, arma & equi adempti, iussique cauponas & ludicras artes & lenocinia exercere: & sic gens industria quondam potens & manu strenua, effoeminata mollietate luxuriaque, virtutem pristinam perdidit: & quos ante Cyrum inuictos bella praestiterat, in luxuriam lapsos, otium ac desidia superauit. Astute Philistini quoque cauerunt^d, ne vllus faber ferrarius esset in Israel ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam.

20 Hic quoque constituitur crimen proditioni proximum, & perniciosum imperio seu reipublicae ad barbaros quos indigere conuenit, ferre loricas, scuta, arcus, sagittas, & spathas & gladios, vel alterius cuiuscunque generis arma. & proinde capitalis poena in eos qui fecerint, statuta^e. Et iure pontificio, qui haec eadem subministrant, vel vendunt inimicis fidei profcinduntur a corpore ecclesiae & excommunicantur, serui capientium designantur, & bona proscriptioni subiiciuntur, ex consilio Lateranensi sub Alexan. III. f.

21 Dicuntur 2. loco sub potestate principis, vel regaliae, viae publicae, publicas vias dicimus quas Graeci βασιλικὰς, id est regias, Latini pratorias, alij consulares vias appellant. Distinctae a priuatis agrariis & vicinalibus, teste Vlpiano^h, dixit & militares has vias publicasⁱ. Publica porro via dicta, quia solum publicum est, relictum ad directum certis finibus ab eo qui ius publicandi habet^k. quare quia reipublicae est solum, erit & principis in eo autoritas & potestas, cura eius, & compendium. ex ca. vsus vero ad quemlibet de populo. Sic postulat a rege Amorrhæorum populus Israel, vt sibi daretur transitus innoxius per viam regiam seu publicam^l. via publica & fossata vrbium prohibitum est occupari aut coarctare^m, & puniuntur qui hoc fecerint poena sacrilegij, cum publica & sacra comparentur, & eodem priuilegio gaudeantⁿ, & qui sacra occupat sacrilegus dicitur^o, vel punitur perinde ac lege peculatus, qua animaduertitur qui incipit pecuniam regni p: imò multo magis, quod immobilia digniora sunt mobilibus quorum vilis est possessio^q. est enim via publica vt dixi, regia, vel saltem debet puniri poena quinquaginta librarum auri. nec potest via publica concedi priuatis ab officialibus regis, sine expresso eius mandato^r.

licam des iustices, numero 35. ad quae pertinet iurisdiclio viae comunis, vnde Bald. ad l. si plures, in 4. col. de conditio in f. l. ut notat Bald. ad rubricam C. de contrahen. emptio. Mat. de Afflictis, in constitutione regni Siciliae incipiente puritatem & in constitutione incipiente beneficium in 2. libro.

a lib. 6. Etym. c. 9. b in illius vita c. 82. ceteri s. phym. no 9. d vt dicitur li. 1. Regum c. 13. vers. 19. e in l. 2. C. quae res exportari nequeant. f c. 24. relato in c. in quorundam, 6. de Ind. lib. 5. decretal. c. 6. g d. §. 1. quae sint regalia. hin l. 2. §. via- rum quaedam, ne quid in loco publico lib. 43. P. ti. 8. i idem lib. 3. de locis & itiner. publicis. eo. lib. 43. P. ti. 7. lz d. l. 2. §. viae publicam. l numero. c. 21. vers. 22. Den- tero. c. 2. vers. 26. Indic. 11. vers. 19. m in l. via, ne quid in loco pu- blico. P. n. l. f. c. de sacro- sanct. eccl. iun- ctal. v. s. u. capio- nem, de vsuca- pio. o ca. quisquis inuenerit. 17. q. 4. c. coquestus, de foro compet. p l. 1. ad leg. 1. in li. pecula P. q l. si re mobilis, & l. si quis res, §. differetia, de acquirere possess. r l. qui sine, C. de operib. pub. videmus Chaf- saneus ad ru-

22 Hinc sequitur, inuenta in via publica, seu regia, oberrantia aut deperdita, & pro derelicto habita ad dominum vie, nepe principem, aut rempublicam pertinere. vocant *Espane* proprie de animalibus, quæ dum aberrant sine persecutore pauefacta, vel territa ab aliquo sub incerto dominio videtur, per l. 3. §. Nerua, de acquir. possess. Ioannes Faber ad §. examé apud de rerum diuis. tradit apud examé errans in iurisdictione & iustitia dominorum territoriorum effici illorum, & illud vocare *Espane*, quod & alias res inuentas & dum ignoratur dominus qui amissit, obseruatur, quod sanctissimè introductum videtur: dum enim ignoratur dominus rei vagantis, vel deperditæ, non potest interim à priuatis sine suspitione furti retineri & vsurpari: quia non constat adhuc rem dominum habuisse pro derelicto^a. Ideo ad dominum loci, & si in via regia ad officarios, vel magistratus regio deferri debent, vel animalia duci: vt ibi tutè seruentur per aliquot dies, reddenda dominis si appareant, sin minus, in publicum conuertatur. Ex lege diuina de re proximè perditæ, sic statutum^b, *Non uertis. & sequi debis bonem fratris tui aut auem errantem & prateribis, sed reduces fratris tuo. Etiam si non est propinquus frater tuus nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quandiu quarat ea frater tuus & recipiat. Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re fratris tui que perierit. Si inueneris eam, ne negligas quasi alienam^c.*

a l. 1. §. 2. pro derelicto.

b Deuter. 22. uers. 1. & sequi

c Vide que diximus de rebus inuentis proclama mandis retinenda & restituenda lib. 20. syn. tag. c. 3. & lib. 37. c. 1. num. 4. & c. 5. num. 9. d. Refert Ioannes Baquet parte prima de Domanio regio, du droit d' Aubaine. c. 3. e Lib. 1. commentariorum ad consuetudines Andanum tit. de iurisdictione ca. 10.

d Ad §. ad hæc de pace tenenda in visib. feud.

23 In Gallia, inter regia iura errantium loco, Albini habiti sunt homines, quorum ignorabatur longinqua patria, dicti *Hommes d'espaue*, unde ex morte illorum, bona regi queruntur, si non fuerint adoptati in Gallia, seu naturalizati per principem. Sic enim in ratiociniorum camera scriptum est. *Espanes sont hommes & femmes naiz dehors le Royaume de si loingtains lieux, qu'on n'e peut auoir cognoissance de leurs natiuités. Et quand ils sont demeurans au Royaume se peuuent estre dictz espanes^d.* Dubitatum autem aliquando, an inter espauas, annumerandi sint pueri expositi in Gallia, quorum ignoratur pater, mater, aut status: & num inter nothos, quibus succedit princeps, vel dominus territorij, de quo tractatum uidebis à Rhenato Copino^e. Vbi & citatur regeftum vetus. cameræ ratiociniorum. *Parisiensium, où les enfans trouuez sont reputez especes d'espaues.*

24 Communicatur quibusdam iuridicis dominis potissimum super premis iustitiariis, hoc ius spauarum, iuxta diuersas constitutiones aut consuetudines probatas locorum, quæ prostant ratè & approbatè per reges & principes: verum quando agitur de regis uis, in quibus inueniuntur, certè ius ad regem pertinere debet etià extantibus. Vtrinque territorij dominiorum iuridicè. Imò rex aut quiuis alius princeps qui monarcha est in suo principatu, est solus dominus sui territorij, & solus fundatus in iurisdictione & imperio, vt ait Bald in ca. vnic. que sint regalia, & ad c. vnicum, de natura feudi, & Aluarotus^f.

25 Quamobrem generaliter bona *ad iura*, quæ sine domino particulari inueniuntur meritò ad principem eius loci ubi inueniuntur, pertinent, & inter regalia bona vacantia reponuntur. In di. ca. vnicò quæ sint regalia. Cuius nomine multa continentur, vt in primis mortuorum bona decedentium sine legitimo hærede,

hærede, ab intestato^a, & sunt incorporationes eorum cum bonis & substantia principis^b, bona sine hærede, sine domino dicuntur: ideo tanquàm vacantia sisco defferenda^c, quo iure vsi reges Italiae sunt, quorum comites rerum priuatarum, illud exigebat, vt ait Cassiod. lib. 6. in formula eius comitiarum^d, vocatur hoc ius in Gallia *droict de desherance*, id est ex defectu hæredis, in Italia hoc iure vsus rex Theodoricus, vt liquet ex eius ep. scripta Epiphano pro cõsuli Dalmatiæ^e. De hinc nomine vacantium, pertinet ad principem, res mobiles seu immobiles quæ à nullo possidentur, vel pro derelicta & inculta relinquuntur, vt & domus non reparata^f, manauit edictum à rege Galliarum 7. Septemb. 1574. & alio tempore de alienatione terrarum vacantium quæ ad libellarium contractum concessa sunt per partes, discretis fundis sub minutis censibus & pecunia, cum reservatione laudimiorum si reuenerentur aliis possessoribus priuatis. Meminit Strabo imperatores Romanos olim constituisse magistratum, qui per Ægyptum inquireret, num bona essent aliqua vacantia, possessiones deserte, hæreditates sine hærede, aut alia sine domino, vt eadem domanio seu dominio Cesarum incorporaret.

26 Notamus tamen obiter, hodie in Gallia ad dominos iuridicos altos iustitiarios, & uassallos regis, ex eius concessione vel permissione, vacantia bona aliquando pertinere.

27 Tertio, ad regalia pertinere Fridericus^g, dixit flumina nauigabilia & ex quibus sunt nauigabilia, & portus & ripatica. vt enim in terra via publica in potestate principis est, sic & itinera publica per aquam publicam. ibique portus; eadè ratione qua omnia publica ad principem peruenerunt dispensanda. Marcianus iurifconsul. ait, flumina omnia penè publica esse, quod & Iustinia. firmat & de portu^h, atque Paulus iurifconsul. *Flumina publica, inquit, qua fluunt, ripaque eorum publica sunt: ripa ea putatur esse, quæ plenissimum flumen continet.* Flumen publicum, id est, quod perenne est ex Caij & Celsi definitioneⁱ, illudque vel nauigabile vel non nauigabile esse potest^m. Naturali iure communia omnium sunt, aqua maris, vt aerⁿ. Imperator nomine publico aut qui auctoritatem habet publicam prohibet, nec ex publico flumine aqua ducatur, quo deterior nauigatio fiat^o, & legè aquis imponit^p. Quamobrem quantum territorium principis durat & extenditur, & iura harum aquarum & vectigalia proventusque vindicat sibi princeps iure publico, vel aliis accipienda permittit prout alias docuimus^q, & de iurisdictione & potestate in mari principum, lib. 1. c. 2. numero 5. Piscationum redditus principis esse tradit etiam Federicus & Vlpianus. Erantque veteris Romæ instituto inter vectigalia, piscationes; & boni omnis gratia, primus locabatur lacus Lucrinus, qui à lucro dicebatur, teste Festo.

28 Subit mentem mos antiquus testandæ subiectionis fuisse, offerre principibus quibus se populus debebat vel subiiciebat, aquam & terram: & eadem poscere principes ab illis quos sibi subiectos esse volebant, vt liquet ex his quæ tradit Herodotus^r, dum agit de caduceatore Darij regis Persarum, ad Indathyrum regem Scytharum misso, eiusque petitis & responsionibus. & Æschines ait *ἡν ἔχοντες ἄρτον*, Græcos intellexisse obedientiam petere, aut bellum indictum arbitrare si denegaretur.

a in l. 1. §. 4. de bonis vacanti. lib. 10. c. 10. b l. 3. c. de bonis vacanti. c in l. 1. de successor. edict. lib. 38. t. 9. l. 1. §. Diuus, de iure fiscal. l. 49. P. ti. 1. §. d. l. 2. §. f. ad senatuscon. Tertull. P. e lib. 5. episto. Cassiodo. f in l. 1. de iure fiscal. P. g in c. vni. que sint regalia. h in l. 4. §. f. de rer. diuisi. l. 1. §. 8. i §. flumin. de rerum diuiso. k in l. 3. de flumin. lib. 43. P. ti. 12. l in l. 1. §. fluminum. eod. titulo de flumi. m l. 1. §. pertinet, ne quid in flumine publico fiat eo lib. 43. P. tit. 13. n vt ait l. 2. §. f. de rer. diuiso. o l. quominus, de flumini. p vt in l. si in publico. §. f. de aqua pluuiarum. l. 39. P. tit. 3. q lib. 3. syntagma iur. c. 14. r in d. c. vni. que sunt regalia. s in l. inter publica, l. 17. §. f. de verbo sig.

t in Melponne no libro 4.

29 Ius quoddam regale in Gallia quoddam dicitur vulgo de *Varech*, ad regem pertinens ratione ducatus Normandiæ, quod est, ut si per tempestatem, aut infortunio alio quopiam maris res quædam impellatur in litus, siue navis sit, aut aliud quippiam, eodem iure ad principem pertineat, si intra sex hebdomadas non compareat, qui possit eas res delatas vindicare. Extant plures iurisperitorum leges, quibus prohibentur possessores prædiorum circa portus & litora quippiam capere ex mari appulsum, navibus spoliatis, meritis, dissolutis, naufragis, nisi naues fuissent, aut res pyratum. Plura sunt quæ æquitatem iuris huius in persona principis confirmare possunt, non minus quam in viis publicis: nempe quod & cura, & refectio portuum, litorumve, ad eum pertineat: ite sollicitudo, ut à pyratibus maria circa suam iurisdictionem, sint ut itinera tuta viatoribus, à latronibus, & secundum naturam sit, ut qui sentit onus sentiat & commodum. Quare & piscationes fluviorum regalium, alicubi merito gratiarum principis augent. Antiquitas non ite hoc ius in maria & flumina sibi accipiebant maritimi principes ut nunc, sed occupantibus, & litoralibus dominis, sine fraude non compareant dominis concedebantur. Verum hodie cum impensas fiant à principe in huiusmodi portus, & propter sollicitudinem principum qui ibi habent imperium, merito ad regalia iura referri debent, vel ad iura reipublicæ in eadem loca parum habent potestatem.

30 Quartum vectigalium novorum impositio, inter iura regalia posita, à Friderico dicitur, & ante eum, non licere aliis quam principi imponere rescripserunt CC. & Innocentius 3. Comiti Tholosano scribens, *Præterea*, inquit, cum pedagia, guidagia, salinaria legatus tibi interdixit memoratus, auctoritate apostolica duximus declarandum, illa pedagia, salinaria, guidagia, interdicta que non apparent imperatorum, vel regum, vel Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore cuius non extat memoria introducta. Et Alexander 3. *Innovamus*, inquit, ne quisquam alicui novas pedagiorum exactiones sine auctoritate & consensu regum & principum statuere aliquomodo presumat. Si quis autem contra hoc fecerit, & communitus non desisterit donec satisfaciat communionem careat Christiana. Ut iure civili perpetuo debet affici exilio, imò & eodem iure vectigalia sine imperatorum præcepto, neque præfidi, neque curatorum, neque curie constituere, neque præcedentia reformare, & his, vel addere, vel diminuire licet. ut respondit Hermog. iurif. Iura regum etiã hoc continent. Rex qui non cognoscit superiorem in suo regno pro monarcha & imperatore est, ut rex Galliarum, & quilibet princeps intra suum principatum, à superiore alio quolibet temporalis absolutus. Neque si necessitas & causa imponendi & exigentia vectigal adfuerint, nam usus legitimus potestati ut superiori tãquam dispensatrici non abusus permissus est à Deo. Ideo si sine causa imponat, vel imponi aliis permittat, peccat, ut dixerunt Innocentius & Ioan. Andreas, & rapinam committit, & tenetur ad restitutionem, debetque constare de causa iusta si velint immunes esse à crimine, nempe quæ sit in utilitatem reipublicæ & communem, nempe si portoria, pedagia, guidagia, pro securitate viarum & viatorum, pro refectioe itinerum & pontium, aut similibus quæ impensas & sollicitudinem pro communi causa habent, alioquin enim semper præsumuntur iniusta. Eadem ratione angariarum, parangariarum, & navium exactiones,

a l. 3. & sequentibus de incendio ruina & naufragio lib. 47. p. tit. 9. b. Auth. naufragia de furtis lib. 6. c. tit. 2. c. l. 2. de naufragio. c. l. f. de incendio. rui. & naufragio. l. qui leg. nanda, ad leg. Rhod. de iact. p. d. dicto ti. que sint regalia. e in l. 1. 2. & 3. noua vectigalia imponi non posse lib. 4. c. tit. 62. f. In c. super quibusdam de §. præterea de verbor. signific. g. In c. innovamus. 10. de cens. lib. 3. tit. 39. h. In l. f. C. noua vectigalia imponi non posse. i. In l. vectigalia. 10. de publicis. & vectigalibus. lib. 39. p. tit. 4. l. 1. Reg. c. 8. l. In c. per venerabilem, qui filij sunt legit. m. In d. c. innovamus. n. Per c. quamquam, de censibus.

& plaustrorum, ad ius regalia pertinere dicuntur, & in summa omnis quoque extraordinaria collatio ad regalis numinis expeditionem. Securitatem itinerum ex pedagibus & perductionibus quæ fiunt per guidagia, debetur vectigal soluetibus ibi, sic pro pace & utilitate publica. qui enim hæc exigit tenetur reddere loca tuta, & res, & personas conseruare illas, quæ eo iter habent, alioquin debent dominum refarcire læso, vel lædentem exhibere seu furem, aut furtum seu latrocinium, ut notat Archidia. *ubi aliquis*, quæ omnia proprie ad salutem & pacem reipublicæ pertinent. nulli autem, salutem reipublicæ tueri magis continere, nec alium sufficere huic rei quam Cæsar em, putauit Augustus.

31 Quinto monetæ leges, ex principis auctoritate pendet, & inter regalia sunt d. ca. vni. quæ sunt regalia ad alios verò vel ex privilegio principis, vel ex consuetudine præscripta, materia minorum habet publicam estimationem, ideo sub cura principis, ut alia publica. & ad principem pertinet valor limitare sub poena maiestatis læsæ sequendum subditis. ita & crimen maiestatis est, monetam suo nomine fabricare, aut iniussu principis cudere, alterare, falsare, radere, tingere. ita subditi debent mutationem monetæ etiam in materia debiliore seruare, factam à rege. nam numus nihil aliud est quam lex, quia legem & estimationem imponit rebus, ad solum autem principem pertinet sine controuersia, & legem nouam condere, antiquam abrogare, & interpretari non ad inferiorum, qui superiorum habet, qui non potest sine consensu eius & populi, ut colligi potest ex hypothesi regis Aragonum in c. quanto, 18. de iur. iur. sed neque id princeps superior facere debet, absque maxima & extrema necessitate, nisi velit ius gentium & commerciorum violare quod ex stata pecunia constat.

32 Sexto generaliter sunt confiscationes regie & principis, de quibus diximus propriis locis in bonis reipublicæ, nec licet sine licentia vel concessione principis confiscare communiter. Ratio videtur, quia regulari iure non permittitur confiscatio. & proinde regium hoc ius est, contra legem posse. sic notat hoc esse de maximo imperio, comunicatur tamem & hæc confiscationum iura, ut alia superiora quædam & aliquatenus per principes, subditis feudatariis seu valuassoribus iuridicis, ut argentariae fodinae, vectigaliorum seu pedagiorum iura.

Sed sunt tamen quedam crimina, in quibus offeditur maiestas principis etiam inter subditos vassallos, in quibus confiscatio ad solum principem pertinet, ut ad solum læsum, ut in crimine læsæ maiestatis, nempe bona quæ sub eius ditione sunt, & quæ ab alio principe non tenentur à dånato, quæ disputantur & probantur à Guidone Papæo. In aliis criminibus, ubi confiscatio locum habet, qui feudum habent & imperium vel ex lege feudi potestatem, possunt confiscationis iure bona condænari etiã alibi, in sua iurisdictione confiscare vel confiscata per crimem, retinere, ut docet etiã in crimine hereseos Guido Papæ dec. 76.

33 Iudicandi necessitas munus publicum est, hæc imponitur à principibus autem iudex populi proprius & primus, ceteri ab eo pendunt & præfecti sunt, concessa iurisdictione quæ ab eo riuuli à mari procedunt, sicut docuimus suo loco alibi atque reges quoque iudices ideo dictos, & quod ut iudicaret, populum fuerunt introducti, cui muneri cum per se sufficere nequirent, constituerunt leniorum negotiorum iudices, qui suo loco iudicarent ut factum à Mose Exod. c. 18.

que sint regalia. l. 9. & 20. de cursu pu. C. b. ut ait Fridericus. & in l. 10. & 11. de sacrosane ecclesie ca. si quis peregrinos 33. q. 6. Bald. ad §. conuenticular. de pace iura. firm. Guido Papæus in decisio. 473. iurif. d. in l. 3. de off. pref. vigil. lib. 1. p. tit. 15. e. Guido Papæi. deci. 498. f. l. 1. de contra. emp. g. l. 1. & f. de veteris numif. potestate. lib. 11. c. tit. 10. h. ut docuimus lib. 36. symagma. c. 2. & de monetaribus. triumuiris & camera monetariorum regia. lib. 47. c. 38. num. 11. i. ut ait Ioh. Faber. ad anthen. hoc nisi C. de iurif. k. l. 1. & f. c. de legib. l. vni. l. tit. nec sine iussu iudicis liceat certis iudicibus confiscare l. prohibitorium. C. de iure fisci. m. b. auth. bona damnatorum, de bonis dånata. C. n. B. l. d. ad. i. de pace tenent. & iura firm. feud. Iason. ad l. imperium. nu. 24. de iurif. omnium iud. P. o. decisio. 341. incipiente supra questione.

Ita omnes magistratus dicuntur vel ab imperatore seu rege creati, vel eius voluntate constituti, vel ab eo confirmati^b: sic committere fidei magistratum dicitur reipublicæ partes gubernandas imperator vel princeps^c, in prohem. instit. ibi, *Ut passis aliquando rempublicam in paribus vobis credendam gubernare*: ut non possit vel modica iurisdictio cuiquam conferri nisi ex voluntate principis mediata vel immediata^d. eum iudicem facere qui nulli præest iurisdictioni^e.

Iurisdictio tantum ea dicitur ordinaria, quæ à Papa, imperatore, rege, vel lege, vel consuetudine, vel uniuersitate, & non ab alio conceditur^f. & ita iurisdictio hodie potestatem ad supremam & regiam pertinere auctoritatem dicitur, quod non consuetudine nisi approbata per principem defendi possit: & quod mortuo vno principe qui iurisdict. cõcesserat, possint à successoribus in principatu auferri^g.

34 Hinc in Gallia mortuo rege omnia officia regia egent noua regis successoris confirmatione. interim tamen dum constat de successore, & veluti in interregno gerunt munera sua ut antea, in utilitatem regni^h, quia & officia quæ dantur à rege, sunt sub hac clausula, *Pour en souyr tant qu'il nous plaira*: hoc est sub beneplacito principis: quod beneplacitum, morte eius qui concedit extinguitur, non ita si dictum fuisset vsque ad beneplacitum sedis regisⁱ.

Neque principes succedentes regibus prædecessoribus, succedunt illis in principatu ut hæredes, sed ut dignitatis successores, ut in beneficis ecclesiasticis, vel ex lege regni, vel ex lege electionis, vel alio modo. & proinde de rigore eum habeant eandem auctoritatem quam antecessores, non obstringuntur legibus & factis eorum in tractanda republica, quæ illis cum plena potestate subiicitur: vnicuique enim principi sua prærogatiua seruanda est^k. & prosequutio voluntatis prædecessoris, pendet ex honestate, non ex necessitate successoris. Solent autem cõmuniter successores voluntatem priorum sequi^l. & ita fieri debere rationi congruere dicitur, ut successor teneatur adimplere factum prædecessoris sui^m: maximè si nulla causa sit rationabilis aut delictum, ex quibus priuari digni sint magistratu præfecti, quædo magistratus solent esse in principatu perpetui: non utique si temporales ut olim Romæ. Sicque confirmatio officialium si fiat, ut fieri debet à successore in principatu, est gratia: si denegetur est iniuria: verum ad id princeps non cogitur: quia superiori potestate non potest cõpelli, & par in parè sequentè non habet imperiumⁿ.

Quamobrè si prædecessor princeps cõcessit iurisditionem, non ideo impeditur successor quominus eam possit reuocare, maximè quando inferiores abutuntur iurisditione, propter quem abusum potest illum illa priuare ut copiosè tractat Mathæus de Afflictis.

35 Potest & eadè potestate nouos magistratus creare, officia eorũ numero augere, iurisditiones prorogare vel restringere: quod tamen existimabit sibi bonus princeps concessum, quantum vtile reipublicæ futurum esse iudicabit, non aliter, vel ambitione petentium gratia, vel ad negotiationem ut multiplicatis officiis &

in S. iudices, de pace tenenda inter subditos, de iuram. so firmam. li. 2. feudorũ ti. 5. 2. c. ut in l. 1. S. i. nio vers. cum urbe de offic. præfect. urbi lib. 1. P. ti. 12. S. interim de defensor. ciuitat. in nouell. c. Iustina. in S. f. d. ut notatur ex l. more & l. quia principaliter de iurisdict. omnium iud. neq. priuatorũ consensus. e l. priuat. de iuris. omnium iud. C. lib. 7. ti. 13. Latè hæc tractat Alex. cõsil. 24. incipiens. ponderatis. volum. 5. Caro. Molinæus ad cõsuet. Parisiè. S. i. gl. 5. nu. 40. Et ut notatur ad e. cum cõtingat ibi Panor. Felinus de foro compe. Boerius ad S. i. de iurisdictio. omnium iudic. in consuetudinib. Burgun. Et ut no. Bald. cõsilio 161. in esp. proponitur quod pro cõmunis in 3. parte consil. h. ut notauit Pappus lib. 4. rapso. Arest. 4. ti. 2. Arest. 4. i. c. si gratis. 5. de rescrip. in sex. c. vni. ne sede vacante aliq. in sex. l. 2. ut notatur in c. literas. 13. S. nos autem, & ibi Glossa de restitutio. spolia. 1 can. final. de concessio. præb. in sex. c. penult. de præben. in sexto. in can. quia Iohannes, 12. q. 5. ca. illud, 16. q. 6. n. Lille à quo S. tempestiuũ ad sena. Trebellia. P. l. nam m.

dignitatibus, ex eorum distractione lucrum quærat. Nihil enim peius potest accidere reipublicæ ea negotiatione. pro vno enim auro quo officarij redimunt officia & iurisditionis potestatem à principe, infinitas reuendendi carius iustitiam subditis occasiones architectantur, ut etiam impudenter audeant in subditos grassari, palamque supra sportulas debitas petere; quod iam principi pro mercatura officiorum dicunt se præbuisse. Quod non tantum prohiberi interest principis & reipublicæ, sed ultra illud minatur subuersionem totius legitimi status, dum manus venales expositæ sunt auctioni, ex qua ius & æquum tollitur, & vincit in foro qui lancem ex parte iudicis pendentem ære onerat & officitur, ut dum venditionibus numerum magistratum auget, etiam prædones & latrocinandi facultatem multiplicet. Debet ipsemet princeps iudicium per seipsum si fieri possit & iustitiæ diributionem, & cum officariis magistratibus, cum non possit, onus suum partitur & communicat dignitatis regis munus. & proinde debet in his acutius inuigilare constituendis, maximè ne ipse dicatur socius furum & latronum, & per suos administratos eos sciens prudensque spoliare & affligere, quos à Deo & ex regia potestate commissos sibi nouit reuendendos & defendendos.

36 Eo modo Chassaneus ad rubricam *des Justices*. num. 106. Tradit Monarcham in regno suo regem Gallix, posse tollere omnes iurisditiones si vellet, quæ sunt in regno suo, & reducere ad iurisditiones regales, quod expedire dicit populo, ne tot sub alterius iurisditionibus minorum vexaretur. Et ita etiam posse sine causa principem facere & reducere iurisditiones, citat Felinum, ad c. nouit, 8. Columna, versic. lib. 1. de iudiciis, quod in concernentibus superioris iurisditionis, potest princeps sine causa factum reuocare, & de nouo facere. Mihi tamen videtur tribunos, centuriones, & alios gradus iudicũ rectè Mosem ex consilio Iethro distinxisse^a, & Iosaphat regẽ^b, per diuersa loca iudices posuisse. Quare non arbitraret principem debere omnes ad regales iurisditiones reuocare sublatis inferioribus. Quia & inferiores ab illo habent potestatem, & dehinc appellatio in Gallia iudicum minorum ad regios iudices peruenit, trutinatis negotiis diligentiori calculo: & à diuersis iudicibus. nõ inficias ibo tamen, abusus plures & vexandi pauperes litigantes occasiones oriri ex gradibus diuersis iudicum: sed quia & in maioribus sedibus, ut in minoribus apparent abusus, & quædam incommoda cum com modis admiscetur, satius aget princeps in ea sententia, si iam prudentia constituta in sua integritate conseruet, & deterfis maculis, vel ex tempore, vel ex malitia hominum contractis, ad puritatem & cãdorem & primitiuum sanctum statum reuocet.

37 Docetur & eo argumento, omnem iurisditionem pendere à principe, quod ab omni iudicio, etiam omisso medio, iussit appellari princeps, ut in ecclesiasticis summus pontifex^c.

Quæquam solitus princeps prouocationes ad se factas omisso medio, ad suos inferiores reuocare, ut respondit Papyrius Iustus ex imperatorũ Antonini & Veri rescripto^d. Adiri & princeps potest omnis

*a Exod. cap. 18
b 2. Paralip. c. 19.
c In ca. 3. 4. 5. sub. 2. qu. 6.
d in l. imperatores 21. de appella. in P. lib. 49. tit. 1.*

al. uni C. quā-
do imperator
inter pupillos
et viduas, vel
alias miserabi-
les personas
gnoscat lib. 3. C.
iii. 14.
b in l. i. §.
et quidem
à quibus appel-
lare non licet,
li. 49. P. tit. 2.

c In l. 2. §. exa-
ctis, deinde re-
gibus de origi-
ne iuris.
d Lib. 2. de o-
ratore.

e In 5.

In l. i. §. 2.
de officio pro-
cons. P. lib. i. tit.
16.

aliis iudicib. ab aliquib. vt à miserabilib. personis pupillis & viduis.
38 Habetur & supremæ potestatis in principe probatio, quod à prin-
cipe iudicāte non prouocatur: ad principes verò, vel ad eos qui pote-
state cōmissa vtuntur à rege, ab inferiorib. appellatur, quemadmodū
riuali à mari fluentes, dū ad mare reuersi sunt, quiescūt. *Stultum est, in-
quit Vlp. b, illud admonere, à principe appellare fas non esse, cum ipse sit qui
prouocatur.* Quādiu populus Rom. reip. dominationē retinuit ab o-
mnib. magistratibus ad illū prouocatū est, potissimū in maiorib. ci-
uium causis, & si de capite ciuium ageretur. Sic exactis regibus con-
sules duo ad quos summum ius, quidem delatum est, tamen ne per o-
mnia regiam dignitatem sibi vindicarent, lege lata factum, vt ab illis
prouocatio esset, neue possent in caput ciuis animaduertere iniussu
populi, vt scribit Pomponius Iurisc. c. Cicero d, vocat illam prouoca-
tionē, patronam ciuitatis, vindicem libertatis populi Rom. P. Valer.
cognominatus à legionib. popularib. poplicola, primus exactis regi-
bus leges gratas tulit de prouocatione aduersus magistratum, ad po-
pulū, itē vt caput cū bonis eius sacrū fieret qui regni occupandi con-
silia inisset, vt refert Lilius lib. 2. & rursus lib. 3. tradit hanc legem ter-
à viris eiusdem Valeriæ familiæ renouatam. Quæ certē tandiu obti-
nuit, quādiu populo imperium conseruatum est Democraticum, &
quādiu magistratus ab illius creatione, & suffragiis administrabant
delecti: scribit enim Dion. Hal. c. Valeriū legē tulisse, ne quis magist.
Romæ gereret, quem non à populo suscepisset, quod si fieret capitali
pœna vindicaretur, & qui illum occidisset ei impunē esset: fuitque eo
tempore vt idem tradit apertē mos consulibus, vt fasces cum securi-
bus extra urbem haberent, intra urbē non haberent, vt iudicaretur
plenam potestatem penes populum esse, & in vrbe vbi caput princi-
patus nullam aliam absolutā quā populū vitæ & necis esse potesta-
tem. atque postremis adhuc Iurifconsultorum temporibus, id obser-
uatum legimus pro consulem, non habuisse potestatem intra urbem,
sed statim vbi egressus esset f.

Quare vbi ius populus cessit suum principi, & illā magistratum
creandorum potestatem, & prouocationis auctoritatem in eum tran-
stulit: & rursus princeps eodem iure, & magistratus distribuit, & pro-
uocandi limites constituit, manētque supremæ dignitatis regis hoc
signum in principe, quale & fuit in Democratia.

Neque repugnat, quod populus Romanus, vel alius qui habeat
Democratiam, magistratus constituerint, qui absolutē imperarent: vt
Romani consules, dictatores, Lacedæmonij Ephoros, alique popu-
li alios: vt etiam principes habent Senatus, aliisque potestates quæ
absolutē iudicant in consulo principe, & à quibus prouocare non li-
cet. Si quidem alio modo potestas est penes huiusmodi magistratus,
nempe per modum commissionis, vel delegationis: alio modo penes
principes, nepe iure proprio & illi iudicant, & statuunt potestatemq.
exercent nomine alieno, & ex sibi præscriptis legibus ab alio: neque
secundum proprium arbitrium, aut vt dicunt secundum propriam
conscientiā. At princeps qui per se imperat supremo principatu, non
ab alio quā Deo pendet, leges cōdit, & præter ipsas si sibi æquum vi-
deatur statuit.

Hinc

Hinc liquet, & principes imperiales quorū iudicia vel iudicū illo-
rū deuoluūt ad camerā imperiālē, nō esse supremos principes, sed
subditos imperio: quū illorū sententiæ expositæ sint cameræ reforma-
tioni vel cōprobationi, quæ nomine imperiali iudicat in ciuilibus &
in criminalib. ipsi principes sine prouocatione, nō ex propria pote-
state, sed quia ita illis cōcessū, ab imperatore vel expressē ex priui-
legio vel patientia ex consuetudine aliquando etiam iudicant.

39 Septimō, rectē dicitur potestatis monarchicę seu regię vel ab-
solutæ, legū generalium cōcedarū, explicandarū, vel abrogandarū au-
thoritas & ius. nā illæ ab omnib. obseruandæ. Et Iustinianus dū de le-
gis obseruatione loquitur b, *Omnibus autē, inquit, à nobis dictis, impera-
toris excipiat fortuna: cui & ipsas leges Deus subiecit, legē animatā eū mit-
tens hominib.* Annectitur huic potestati facultas irrogandi priuilegia
quod ius singulare est legi communi derogans c. neque in potestate
alterius est quā principis, dicere non obitante tali lege, quia is so-
lus derogare non alius ei potest.

41 Hinc pēdet potestas supremi principatus cōcedēdi veniā deli-
ctis, & gratiam pœnæ, aut alterius causæ à lege præscriptæ faciendi,
quæ alterius non potest esse quā eius qui non est legib. obnoxius. nā
quib. lex imperat & qui soluti nō sunt legib. legib. tenētur, & cōtra
eas dispēlare nequeūt, nisi ab eo qui leges cōdit & tēperat, solus ab
illarum necessitate liberētur, ad principē solū pertinet vitæ & necis
potestas, ideo gladium commissum adeo exercet, & iuris positum itē
plena potestas ei, & ita remittit, quibusdā ex singulari priuilegio sup-
plicia legibus delictis certis determinata: qui potest eius ipsas leges
tollere & mutare, potest multo magis ex causa certis relaxare, in-
dulgere, proscriptos reuocare, bona eis adimenda relinquere d.

42 Hic tamē monendi sunt principes, ne supra principis potesta-
tem gratiā pœnæ, in delictis atroci oribus faciant, quando à lege di-
uina ob atrocitatē criminis indicta est reis delinquentib. aduersus le-
ges diuinas. nā tunc hoc non esset vti sed abuti potestate regia. quā-
uis enim princeps solutus sit legibus humanis, tamen vincitur & ob-
strictus est diuinis; & vt subditi impunē legem principis transgre-
di non debent nec possunt: sic nec princeps sui principis Dei, nisi
cum aliqua circumstantia, quæ Dei legibus, consona sit, quaque tem-
perare tandem liceat: alioquin, vt magistratus qui delegatus est à
principe, dispensare sine pœna contra legem sui principis non
potest: sic nec princeps contra legem Dei. Non debet princeps vel-
le videri se mitiorem vel prudentiorem esse Deo dum illud hor-
rendum imminet Dei axioma; propter iniustitias transferri regna
de gente in gentem. iniustitia est quod contra Dei iustitiam est, po-
tissimū: is enim iustus & iustitia ipsa. Fortius est ius naturale, ciuili e,
vtpote diuina lege suffultū f, neq; quicquā facere nec principē pos-
se contra pietatem, aut bonos mores constat l. 15. de condit. institu-
tio, P. nouella. 9. l. i. c. si aduers. vendit. C. l. c. si minor se maiorem
dixerit. deficere enim ab eo quod principatum maximē con-
stituit, nempe à iusto naturali, hoc non est potestatis sed
impotentię. non secus quā si quis iaculetur in scopum pro-
positum, & iaculum non possit deferri ad scopum, hoc habet

a vt dicitur in
l. i. §. fin. c. de
legib. l. leges sa-
cratissimæ eo.
b c. 2. §. 4. no-
uella 105. de
consulib. 105.
c l. 14. 15. 16. de
legib. P.

d vt & liquet
ex titulis de a-
bolutionibus, de
generalib. abeli-
tione c. cum si-
milib.

e l. eas, de ca-
piti diminu. P.
f §. sed natura-
lia, de iure na-
tura, gent. & cō-
sul. apud Iust.
ca. 1. prima
simil. apud
Gratia.

impotentiam & defectum in vi deferente.

Fines cur legibus præest, seruare princeps debet, & intra illos se continere: extra quos potestatem se non habere arbitrari debet. Causas autem & istius potestatis finesque aliquos, refert Iohannes 22, pontifex in proœmio Clementinarum. Quoniam, inquit, nulla iuris sanctio est quantumcumque perpensa digesta consilio, ad humana natura varietatem, & machinationes eius inopinabiles sufficit, nec ad decisionem lucidam suæ nodosæ ambiguitatis attingit: eo præsertim quod vix aliquid adeo certum clarumque statuitur, quin ex causis emergentibus, quibus iuriam posita mederi nõ possint in dubium reuocetur: Quia etiam ab adolescentia viri procliuis ad malum sensualitas humana declinat: per quod moru subuersio in clero & populo frequenter obrepit, necessaria est superior autoritas, vt tam

a vt tradunt iura l. de etate, S. ex causa, de interrogator. actio. l. i. de re tre inspicien. P. l. quanquam c. si sapius in integrum resti tu fuer. postula. ca. miramur. c. i. d. c. nulli. de elect. in sexto. b in l. 3. de con stitutio. princi. c in l. minimè. 23. de legibus P. d ca. i. distin ctio i. e ca. maiores, vers. sed ad huc, de bap tismo. f ex c. per vene rabilem, qui si li sint legiti mi. g in l. qui in prouincia, 57. S. i. de ritu nupt. P. S. si i gatur, quib. mo. naturales effi ciant, legit. in nouel. & S. il lud, nouella 34. h vt docuimus lib. i. de rescri ptis, c. 23. num. ii. i l. i. § f de in sti. & iure P.

per determinationis oportuna suffragia tollat ambigua, lites auferat, alter cationes dirimat, & obscura succidat, quam per cultoris sarculum extirpet vitia, virtutes inserat, ocrriat excessus, moresque reformet. Quæ de iure humano positio, canonico vel ciuili synodali vel municipali dicta, explicant interpretes, vt ea arbitrio principis spiritualis vel tēpora lis prout potestates in his distinctæ sunt committi debeant, & ita fi eri expediat reipublicæ ob necessarias quotidianas mutationes & no ua negotia, quæ nouis indigent remediis, temperatis ab eo qui pote ca. statem habet, obseruata euidente vtilitate, in nouis inducendis, & antiquandis prioribus quæ diu æqua visa sunt, vt ait Vlpian. b nam vt alibi Paul. iurisc. c Minimè sunt mutanda quæ certam interpretatio nem semper habuerunt. Quamobrem etiam diuinum ius morale & na turale remanere debet immutabile d, vt perfectum & manans ab eo qui non nouit opus imperfectum e.

43 Ex hac potestate suprema in leges, pendet legitimatio quæ per rescriptum principis tantum fit, qui superiorem non habet f, vt & imperator illegitimè natos legitimat g. Inferiores nõ possunt, nisi habeat facultatē cõcessam à principe h. neque hic ius naturale immutatur à principe aut imminuitur, sed ius tantum positium ciuile & politicum, quod principi secundum di uersas occurrentes causas, tractandum & moderandum illi relinqui tur. Illegitimè quippe natus diuersis legibus repugnantibus coniun ctioni, natus dicitur, illegitimus, ratione legis diuinæ quæ prohibet omnem coniunctionem extra matrimonialem, naturalis coniunctio in hominibus, dicitur matrimonium cum ratione certa facta, non te merè more brutorum i. Prohibet ius pontificium sine certis ceremoniis, hanc coniunctio nem naturalem: prohibent & illegitimas dicunt iura ciuilia nuptias, ritibus requisitis non interuenientibus vtroque iure pœnæ appositæ fuerunt, aliter quàm statuunt leges propositæ, se coniungentibus. Le ges illæ, sunt à suis principibus promulgatæ, generales, secundum eas connubia facta legitima sunt; contra eas, illegitima. ex cõiunctio nib. legitimis nati filij, dicti legitimi & naturales; habiles & ad mul ta habiti idonei, à quibus repelluntur non ita nati. Et proinde singu li principes in quorū potestate sunt leges de cõiunctionibus dictæ, soli dispensant, & eos quos natos contra suas leges illegitimos con stituerunt,

stituerunt, eosdem possunt à suorum iurium nexibus eximere: ita ta men, ne supra potestatem & leges suas dispensent. sic temporalis princeps rex, imperator, & alius de temporalibus circa matrimonia statuens, in his legitimos declarat, non in spiritualibus: vt contra summus pontifex dispensat de rebus sibi subditis, & ex illegitimis ha biles ad illas & legitimos reddit in beneficiis, & sacris tractandis & sacramento ordinis & in aliis suo principatui ecclesiastico conces sis. Sine præiudicio tamen virium principum, qui de suis vt dixi, sta tuunt.

44 Inde etiam pendet restitutio natalium, quæ non fiebat nisi à potestate principali, quando natus seruus restituebatur ingenuita ti, hoc est natalibus seu statui in quibus omnes nascebantur ante quam seruitus inuenta esset. vt ait Marcian. a & est velati quædam reuolucio seu regeneratio ciuilis quia ex lege humana seruitus indu cta est b. ita & à principe humano potuit hæc macula imposita liber tati, adimi, vt ait Scauola c. Lege ciuili vel gentium inuenta seruitus, lege quoque ciuili tolli potest d.

Sed quia lex non potest tolli vel abrogari nisi ab eo qui potesta tem habet, sic neque hoc ius ingenuitatis contra legem, nisi à prin cipe dari potest.

45 Scio aliquando quæsitum, an ad potestatem regiam pertineat, posse virginibus vel mulieribus abuti, vel eas inuitas, aut inuitis pa rentibus aliis coniungere, & proinde dicam ea de re pauca.

Putarunt quidam licere principibus & inter iura regia illud, quod videtur probari posse, primum ex c. 8. lib. i. Regum versiculo 13. ibi, Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & panificas. Nomine foca riæ antiqui dixerunt & concubinam, quam domi habebant ad cū ram rei domesticæ e.

Secundò quia regibus legimus fuisse plures cõcubinas, vt Dauid f & Salomoni vxores quasi reginæ septingētas & cõcubinas trecētas g.

Sic Euenus rex Scotiæ, ethnicus tamen, consuetudinem introdu xit, vt domini præfecturæ in suo territorio, virginitatem sponfarū deliberarent omnium, quam sustulit Malcolinus 3. rex eius nominis Scotorum, dimidiata argenti marca, vnā noctem à præfectorum vxoribus redimente sponsa h. Ita Volsinienses, sed seruili pressi domi natu, filias ingenuas sponso iam destinatas, seruis prius delibandas dare cogebantur i. Vt & Adrimachidæ Libyes, virgines nupturas re gi exhibebant, & ille, quæ sibi placeret deuirginabat k.

46 Aliud verò quod sibi vindicant aliqui principes, vt cogant filias subditorum ex arbitrio contra voluntatem ipsarum & parētum, nubere quibus voluerint; vel prædiuites, pauperibus, & quibus vo luerint forsan suis meretricibus, aut lenis, aut vilioribus se cõiungere matrimonio ex eadem sibi potestate arrogant, & superbius, quod in vitam & bona subditorum ex arbitrio sibi licere arbitrentur.

Atque in comitiis Blefensibus habitis in Gallia sub Henrico III. rege anno 1176. mense Nouembri sanctissimè constitutum à rege articulo 281. in hæc verba, Defendons aussi à tous Gentils hommes & sei gneurs de contraindre leurs subiects ou autres, bailler leurs filles, niepces, ou

a in l. 2. de na talib. restituen. li. 40. P. ii. ii. b l. 4. & 5 de iustit. & iur. P. c in l. quæris, 3. de natal. vesti tuen. P. d l. de quibus, de legib. P.

e quemadmo dum in l. 3. C. de donatio. in ter virum & vxor. f 2. Reg. c. 15. g 3. Reg. c. 11. vers. 3. h Hæctor Boe thius, lib. 12. auæo ita numo pudicitia redi mere nupturæ quoque tradit Polyd. Virgil. lib. 10. i vt ait Alex. ab Alexan. li. i. c. 24. k vt scribit Herod. in 4.

pupilles en mariage à leurs seruiteurs, ou autres contre la volonté & liberté que doit estre en tels contractz: sur peine d'estre priués du droit de noblesse, & punis comme coupables du rapt. Ce que semblablement nous voulons aux mesmes peines estre obseruè contre ceux qui abusent de nostre faueur par importunité ou plus tost subreptiuement ont obtenu, ou obtiennent de nos lettres de cachet closes ou patentes, en vertu desquelles ils font enleuer & sequestrer filles icelles espousent, ou font espouser, contre le grè & volonté de pere, meres, parents, tuteurs & curateurs.

47 Cæterum contraria sententia non licere principibus, fœminis aut virginibus pro arbitrio suæ voluptatis abuti, & verior & magis Christianis congruit. Cum sæpe à nobis dictum fuerit, leges diuinas imperare principibus^a, tanquam à Deo qui rex regum & Dominus dominantium est promulgatus: & cum inferior nō possit tollere legem superioris. In lege autem diuina scriptum est, non mœchaberis^b.

Propter fornicationem scilicet vitandam, vnusquisque habebit uxorem suam, & vnaquæque virum suum^c.

Extra matrimonij quæ viri & vxoris est tantum vnus coniunctionem, commixtio sexus reprobata à Deo & ecclesia catholica est.

Et maris & fœminæ coniunctio naturalis quidem est, sed alterius naturæ in brutis qui instinctu & appetitu tantum naturali vtuntur: alterius in homine qui ratione vti debet. ideo illa coniunctio remansit in brutis in propria appellatione coniunctionis: coniunctio verò hominis rationalis, transit in aliud nomen & hanc, inquit etiam iurifconsultus ethnicus nos matrimonium appellamus^d. Neque principes excipiuntur à legibus diuinis, aut præceptis naturæ humanæ, quin illis adstringantur: imò potius ad conseruationem non autem subuersionem illarum, videntur esse constituti.

^d in l. i. §. f. de iustitia & iur. p.

48 Neque quod profertur ex i. Regum c. 8. vers. 13. firmare potest ius esse regis, violare virgines, aut mulieres sibi subditas. nam verba faciet sibi focarias, non significant ibi concubinas sed ministeriales. Sic enim in Hebraico legitur,

וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וְלִטְבוֹחֹת וְלִאֲפוֹת: *Veet benotecem iokab le- rakachoth uletabachoth uleophoth.* id est, & filias vestras accipiet vnguētarias, quæ pigmenta aromatica coquunt, & culinæ præfectas seu coquas. id enim *tabachot* טַבְּחוֹת nempe, coquinæ, curatrices, significat, quas & dici focarias à foco possumus admittere. aliud autem est esse *tabacha* id est coquam & apparatricem eduliorum, aliud esse פִּילְגֶשֶׁת *pilegesch*, concubinam.

Neque quia autoritate regia potest princeps cogere subditos & subditas ministeria necessaria sibi præbere, ideo sequi dicemus, posse ad peccandum secum contra legem diuinam illis imperare.

Et si quando illud imperaret, iuste aduersum mandata obsequium denegaretur, cum melius sit obedire Deo quàm hominibus^e.

Quinimò & impudicitia & concupiscentia hæc illicita, iusta visa causa est aliquando, etiam ethnicis deturbandi reges principes & magistratus de throno. vt vulgare est quod de Tarquinij eiectione ob stuprum Lucretiæ, de decemuirorum abolitione ob Apij luxuriam Romæ, de Childerici regis Gallorum expulsionem in Gallia.

49 Quòd si rursus instet aliquis, de concubinis habitis à principi-

bus, hoc facti est: sed num licuerit regia potestate legitima, in quaestione vertitur: dehinc & antiquitus apud Iudeos ex certis causis plures vxores & cōcubinas habere permissum fuit ante legem, sed lege euangelica potissimum hæc omnia permissa antè, explosa sunt, cum lex ad perfectionem peruenit. quod tractatur fusè à sacris patribus apud magistrum sententiarum Lombardum lib. 4. distinctio. 33. Sed neque exempla principum ethnicorum aut Christianorum qui libidini frena laxarunt, & subditas oppræsserunt in probationem potestatis regiæ adduci debent, non minus quàm vitia reliqua illorum, facta vitæ impia & crudelia, quæ abutentes potestate principali, tyrānicè in subditos exercuerunt. vt neque his aliquis rectè imitandum proponeret Dauidis adulterium, aut Salomonis in falsas religiones ob mulieres corruptam mentem, aut aliorum regum Israel & Iuda idololatriam. quæ cum reges essent admiserunt, sed non potestate legitima regis quæ Dei legibus subiicitur. Neque mirum si Euenus 3. eius nominis Scotorum rex, delibandi virginitatē subditorum permissionem dederit, cum ipse fuerit intemperantissimus, habens quoque centum concubinas, ex nobilioribus matronis virginibusque delectas, & concedens decreto cuiilibet tot vxores habere quot vellent, cumque intemperans fuit, & tyrannus impiissimus alens latrones, lenones, sicarios, optimos persequutus vsque ad necem, vnde meritò populari conspiratione^b, acie victus & captus, in carcere stragulatus fuit. Nec dubitabit princeps, si modo Christianus sit, hoc firmiter amplecti se potestatem à Deo habere, Deum sibi superiorem: & eius legibus non minus quàm subditos suos obstringi. Et proinde præceptum diuinum, non mœchaberis, nō concupisces vxorē aut mulierē proximi tui, & reliqua huiusmodi, ad se quoque pertinere. quia ab illo princeps nullus excipitur, & apud Deum non est, dominus, non seruus, non Iudæus, non gētilis distinctus dum de redemptione & salute animarum agitur. omnes enim vocauit ad æternitatem si obtemperent, & ad fœlicitatem. Si verò non obtemperent, impœnitentes missurus in supplicium æternum.

50 Quod autem pertinet ad id, quod pari errore principes cogunt subditas & subditos matrimonio iungi ex suo arbitrio, contra parentum & nubentium & coniunctorum voluntatē, verè certè id ipsum tyrannidem redolere videtur, in qua & leges naturæ & Dei, & ecclesię, offenduntur. Iussit enim Deus filiis, parentibus obedire^c. Leges diuinæ & humanæ statuunt munus parentum esse liberis condiciones matrimonij quærere, filias matrimonio locare^d. Volunt omnia prædicta iura libera esse matrimonia debere, neque ea rata aut firma haberi, quæ vi, metu, aut impressione potestatis superioris de facto cōtracta fuerint^e.

Neque in potestatis principis autoritate est, cogere voluntates, & ex non matrimonio facere matrimonium. imò si tales inuitas cōiunctiones copulet, nihil aliud in effectu facit, quàm contra leges diuinas scortationes & raptus, confusionem familiarum, turbationem ordinum, libertatis subditorum ademptionem & tyrannidis maxima iacit fundamenta.

Atque inter grauissimas iniurias quibus se affici Sueones & Gothi

^a ut author Hector Boethius in 3. b ut tradit idem author eod. loco.

^c Leuiti. 20. Exod. 20. d l. qui liberor. de ritu nuptia. P. l. si. de dona. ante nup. C. e l. libera. C. de inutilib. stipula. l. Titia. de verb. oblig. P. l. neque ab initio, C. de nupt. c. requisit. c. de gemina. de sponsa. lib. cum similib.

conquesti sunt, & rebellant contra Albertum Magnopolensem regem Sueonum, illa erat, quod nobilissimæ virgines & vidue, sepe per illum in extraneorum & indignissimorum coniugium consentire cogebantur, vt scribit Ioannes magnus, lib. 21. Neq. Honorius & Theodosius, CC. auctoritate sua, in hac parte ab inhiantibus & concupitoribus matrimoniorum passi sunt abuti, sed lege edita Kalendis Februarij anno Domini 409. rescripta ea de re impetrata, poena imposita impetrantibus, vt obreptitia reprobarunt. Quæ refertur in l. i. si nuptiæ ex rescripto petantur lib. 5. C. Iustiniani tit. 8. Cuius verba & ostendunt contrariam imperatorum ab omni antiquitate fuisse obseruationem ne pro his illis supplicaretur. Sic enim loquuntur CC. *Quidam vetusti iuris ordine prætermisso, obreptione precum, nuptias quas se intelligunt non mereri, à nobis existimant postulandas: sepe habere puella consensum consingentes. Quamobrem tale sponsalium genus, præsentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hæc definitionem, nuptias præcui subreptione meruerit: amissionem bonorum & poenam deportationis subiturum se esse non ambigat, & amisso iure matrimonij quod prohibita usurpatione meruerit filios se ex hac coniunctione susceptos iustos non habiturum, nec vnquam postulate indulgentia annotationis, ve indulto efficacem se venia effectum meruisse, exceptis his qui parentum sponsonem de nuptiis filiarum implere desiderant, vel sponsalia, hoc est arrarum data nomine, reddi sibi præcepto legum cum statuta poena deposcunt.*

Extat decisio ca: nullus, 6. in principio, 36. qu. 2. sumpta ex consilio Parisiensi r. c. 6. cuius verba, *Nullus neque vidua, neque filiam alterius extra voluntatem parentum, aut regis beneficio, estimet postulandam. Quod se fecerit, ab ecclesia communione remotus, anathematis gladio feriatur.* Diffinitio iniusta, regio metu, vel iussu à iudicibus ordinata, non valet ^a.

SI Hic tamen non improbare solitudinem principum, imò laudo maximè & dignum regia potestate cenfeo, curare vt matrimonia vti oportet fiant, maximè orphanorum & pauperum, ita tamen, vt non coacta voluntas accedat parentum, & coniunctorum, & sit non dispar conditio, aut vis quæ metum incutiat illegitimè inuitis. Sed & parentes ad id munus si viderint commodis filiorum & filiarum sine causa repugnare, poterint auctoritate principali cõpellere. vt apud Assyrios. Triumviri integritate conspicui, & nobilitate præstantes, iam maturas viris puellas palam productas, conuocata per præconem multitudine locare se eas matrimonio velle pronuntiabant, remque peragebant, & secundum dignitatē elocabant principe loco ^b. Vt vetus Sænitum mos decem quot. annis virgines forma, & virtute eximia eligendi ex omnium virginum numero, quæ totidē optimis adolescentibus matrimonio elocarentur, neque in affinitate iungenda cuiusquam rei præterquam virtutis ratio habita, vt optima optimo locaretur: ea lege tamen, quod si quis vitæ institutum in peius mutasset, publicè connubio priuaretur. qua ignominia nulla poterat esse poena grauior ^c. Nec minor fuit cura in republica Romanorum de matrimoniis, quàm de aliis grauioribus negotiis, tū ad propagandam eadem, tum ad familiarum dignitatem conseruandam, atque id leges testatur, censorumque diligēs prudentia. Q. Metellus Numidicus censor, postea Julius

^a c. omne quod irreprehensibile §. 1. 2. 5. 9. l.

^b Cellius Rhod. lib. 18. c. 34.

^c Strabo. lib. 5. Sabellius li 3. Enneadus 4.

Julius Cæsar, & subinde Augustus liberorum gignendorum & sobolis causa, legem de maritandis ordinibus tulerunt, eos ad sobolem propagandam pecuniis & immunitatibus inuitantes, vacationē muneris dantes, ei cui tres essent liberi, cui plures, & libertatem ^a. Furius Camillus cum censuram ageret, vt exhaustæ ciuitati propter assiduas bellorum clades, vires suppeterent: legem de maritandis ordinibus tulit: qua inter cætera poenis coercuit eos, qui viduarum nuptias quarum viri bello ceciderat, deuitarent. Eos verò qui ad senectutem cœlibes peruenerant, ararios reddidit ^b. Fuerunt & leges Iulia & Papia, quæ ex aliorum testamentis cœlibes capere prohibebant, quæ leges tamen sublatae sunt in quantum cohibebant & puniebant cœlibatum, & filiorum orbitatem ^c, at in quatum cura & sollicitudo de matrimoniis bene copulandis respicit publicam vtilitatem, potestas publica in his remansit inter orphanas maximè personas, sed conseruatis iuribus paternis & maternis in coniugendorum libertate iuxta Theodosij & Honorij sanctionem ^d, vt in coniunctione filiarum in sacris positarum, patris expectetur arbitrium, & si sui iuris sit puella, intra 25. annorum constituta, ipsius quoque arbitrium exploretur: si patris auxilio sit destituta; matris & propinquorum, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium: si vtroque orbata sit parente, sub curatoris posita potestate, & inter honestos competitores matrimonij fortè oriatur certamen, si puella cultu verecundiæ noluerit voluntatem suam depromere, iudici permissum sit coram positis propinquis, deliberare, cui melius adulta societur. Et ita cum iudicio magistratus qui principis locum tenet, semper adhibendam inde liquet & parentum & proximorum, & ipsius puellæ voluntatem, quod & in viduis reuocandis statuerunt Valentinianus Valens & Gratianus ^e. hac ratione refert enarrator vitæ Scipionis, quod cum senatus in capitolio cœnans, eo die quo P. Scipionis patrocinium Tib. Gracchus tribunus plebis suscepit, auctor fuit vt Africanus Tiberio minorem ex filiabus desponderet. Et hac sponsonem facta, rediens domum P. Scipio, vxori nouam affinitatem nunciasset, mulierem indignatam dixisse, non debuisset eum inconsulta matre filiam despondere, etiam si Tiberio Graccho locare potuisset: & Scipioni responsum iucundissimum fuisse cum vidisset coniugem in eandem sententiam, in qua ipsa constiterat de locanda filia incidisse.

De abusu potestatis regia.

CAPVT II.

POTESTATE regia non minus princeps abuti potest quàm possessor gladij, quo potest se ipsum & alios defendere, & offendere & necare. abutitur autem in summa, quando ea cum oportet erga quos oportet, & eo modo quo non oportet, vel extra fines à Deo vel alio superiore, vel à lege seu natura præscriptos, illicitè vitur. Damnatur omnium bonorum consensu responsum Iulix, quæ libidine stimolata, cupienti Antonino Caracallo imperatori & priuigno eius nuptias seu incestos ama-

^a Gell. li. 1. c. 8.

^b Val. Max. li. 2. c. 4. Plut. in Camillo, c. 1. 1. & 2. C. de infirmis poenis cœlibatus & orbitatis, & de decimarum sublati li. 8. C. ii. 58. d. relata in l. in cõiunctione, 20. de nuptijs li. 5. C. ii. 4.

^c in l. vidua, 18. co. ii. de nuptijs C.

plexus, si liceret, respondit, *Si libet, licet: an nescis te imperatorem esse & leges dare non accipere, ut meminit Spartianus.* Quod ferè simili responso vñs est portetum illud hominis C. Caligula qui pro singulari virtute semper impiissimè laudavit *ad dicitur: licet seu inuercundiam, & admonitus ab Antonia auia, ut imperij moderationem prudentius tractaret, respondit, Memento, mihi omnia in omnes licere.* Quæ vox, ut est crudelissima, ita est superbissima & stultissima. nam princeps quantumuis tyrannus & crudelis, non potest facere ut quod non est sit, licere ita omnia, & ut inhonestum honestum sit, malum bonum, hoc nec assequi potest, imò & mendacissimum. nec potest facere ut tyrannus cum sit vel pessimus, sit rex: non magis quam quod mortuus dici velit viuus. & si quãdo sibi persuadeat id ipsum, adhuc magis ridiculus erit, quantumuis pertinaciter cantet & recantet quod ait Iuuenalis^b, *Hoc volo sic iubeo sit pro ratione voluntas.* quatumuis inculcet subditis, *mementote magis vobis parendum quam suadendum* ut dicebat Alex.

^a Suetonius in eius vita.

^b Satyra 6.

^c lib. 5. polit. d lib. 3. de beneficij c. 37.

Et Aristotel^c ait, esse obiectum tyranni, quod placeat: regis quod honestum sit, dicebat & Seneca^d, hoc est regnum, nolle regnare cum possis.

Regnum & principatus est inter homines & hominis, non inter feras hominis, aut feræ inter homines. aliud imperium brutum & ferarum in feras, nempe quod instinctu quodam naturali regatur, aut ira, & corporali quadam & brutali commotione. at inter homines, ratio imperium habere debet: quia potissima pars hominis, & diuinorum, quando secundum eam negotia geruntur, principatus legitimè exercetur: si ab ea deflectatur abusus est potestatis non legitima potestas, ferimus non humanus principatus, quia sine ratione, & ex humana forma pastoris, degenerat in lycanthropian.

Absoluta potestas & libera relicta est principi qui non cognoscit superiorem, ut ea vtatur, ad iustitiam æquo & bono temperandam, quodque fieri non posset, nisi ab eo qui plenissimam & imperantem habeat: non autem, ut abutatur item concessa ut se tanquam principem, tutorem, defenforem, & patrem cum subditis gerat, loco & vice Dei à quo accepit potestatem: quod si non agat, incipit aduersus potestatem sibi datam imperare, & aliam non sibi concessam vsurpare: & ideo in eo efficitur illegitimus princeps & consequenter tyrannus, efficitur aliquomodo & quod turpiter agit contra potestatem commissam, quod crudeliter, quod malè, hoc nõ est potestatis sed impotentia: non sufficiens implere quæ potestatis sunt legitimæ, inperfectè & malè imperans. hoc enim possumus quod iustè, honestè & secundum leges Dei possumus quæ contraria sunt, nõ possumus. Et si princeps egrediatur terminos iustitiæ, peccat contra ordinationem Dei^e, atque ipsemet abutendo potestate, ordinationi Dei resistit, & acquirit sibi damnationem potestati legitimæ & suæ & Dei resistendo^f.

^e in l. i. & f. c. de legib.

^f l. filius qui fuit, de condit. institutio. P. l. nepos Proculo, de verb. signi.

^g ca. scelus, 2. q. 1. Math. de afflictu, ad c. 1.

^h similiter potest. Num. 15. de capitaneo quæ curia vend. in vsib. feud.

ⁱ ad Rom. c. 13.

2 Primus post diluuium qui vsurpauit tyrannidem & potestatem dominandi in inuitos, notatur Ninus tertius rex Babylonix, qui regnum armis in finitimos & in alios postea illatis rudes adhuc bellandi, sibi subiecit, & subditos ex arbitrio inuitos imperauit, vt scribunt

scribunt Berofus in 4. Fabius Pictor^a. Trogius Pompeius & Iustinus in 1.

^a Lib. de auera seculo.

^b Genes. 10.

Sacræ verò literæ, quas sequor, Membrotho tribuunt filio Chus, filij Cham, filij Noachi^b. Vbi diuisas fuisse gentes traditur post diluuium, secundum familias, & ita principes & rectores fuisse ex eodem genere: cum de Membrotho autè agitur, subiicitur, *Porro Chus genuit Membroth: ipse cepit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino. ab hoc exiit proverbium, quasi Membroth robustus venator coram Domino, fuit autem principium regni eius Babylon & Arach & Archat & Calanne in terra Sennaar. de terra egressus est Assur, & edificauit Niniam & plateas ciuitatis & Chale, &c. & 1. Paralipom. ca. 1. Chus genuit Membroth. iste cepit esse potens in terra.* Explicantur autè illa verba, *Nembroth cepit robustus venator esse coram Domino.* id est, *Hominum oppressor & extirpator*, quos etiam ad ædificandam turrim Babelis compulit^c.

Ante diluuium verò primus tyrannus & oppressor proximorum, & qui edificauit ciuitatè Henos, dicitur Cain filius Adæ fratricida^d, qui fratri ob inuidiam non pepercerat, multo minus pepercit natis ex Adamo & eorum posteris, quin eadem superbia illis dominari, & repugnantes opprimere, & oppressos, & subactos diuexare institit, qui ex illo descenderunt. Sicque Berofus ex Chalæorum annalibus^e, *Scribunt, inquit, illis temporibus ante diluuium circa Libanum fuisse Henos urbem maximam gigantum, qui vniuerso orbi dominabantur ab occasu solis ad ortum, qui vastitate corporis ac robore confisi inuentis armis omnes opprimebant, libidinèq. inservientes, innenerunt papiliones & instrumenta musica & omnes delicias. Manducabant homines, & procurabant abortus, in eduliumque preparabant, & commiscebantur matribus, filiabus, sororibus & masculis, brutis, & nihil erat sceleris quod non admitterent, contemptores religionis & deorum. Trãsierunt isti ex regia, vel domestica potestate, quam habebant in suos vt ceteri primi familiarum, in cupiditatem dominandi in alios, quod non potuerunt legitimè facere: & ideo eius rei gratia aggressi sunt primùm natura & legitimè imperantes, vi pellere, & inuitos sibi subditos reddere.*

^c ca. nõ est peccatum 3. 5. f. 6.

^d dist. & glossa ordinaria ad d. c. 10. Genesios.

^e d Genes. c. 4. c Lib. 3.

PP iiij

DE REPUBLICA LIBER DECIMVS, SEV DE ARTE ADMINISTRANDI rempublicam pacis tempore.

De duplici arte administrationis, vel regiminis reipublicae, in genere.

CAPVT I.

a Isocrat. in 4. Panathen. hac arte nulla maior secundum Plutarch. in vita M. Catonis. b In suis gymnasiis.

REIPUBLICAE anima politia dicitur eiusdem virtutis, qualis est prudentia in corpore humano. nepe ars bene regendi multitudinem hominum. vocant Galli PESTAT.

Porro vniuersa reipublicae administrandae ratio, in duas artes diuiditur, pacis & belli. Theon Sophista b, dicit, inquit, κρηνη παύτα διαιτάσσι τὰ ἄνθρωπων ἀρεθίματα, λέγω δὴ πόλεμον καὶ εἰρήνην. id est, Duo tempora continent omnia hominum negotia, dico sanè bellum & pacem. Et Isocrates, πόλεμος καὶ εἰρήνη μέγιστον ἔχει δυνάμειν ἐν τῷ βίῳ τῷ ἀνθρώπων. id est, Bellum & pax maximam vim habent in vita hominum.

2 Quamobrem princeps, & qui hodie populis praest, ea quae ad bellum & militiam pertinent, & ea quae ad pacem, callere & cognoscere debet, antiquitus in rebus publicis optimatum & maximè popularibus, duces exercitum separati erant ab iis qui in ciuitate & pace regebant, à magistrat. videlicet, & militie causa creabatur rei militaris periti principes, & bello cōfecto ducatum potestatemq. deponebant.

3 Sed nunc vtraque sollicitudo pacis & belli, principatu adhæret, vnde Virgilius,

Tu regere imperio populos Romane memento, Ha tibi erunt artes, pacique imponere morem, Parcere subiectis & debellare superbos.

Et Flaccus ad Augustum, Res Italas armis tutoris, moribus ornes, Legibus emendes.

Lib. II.

Apud Thucyd. c Pericles laudat Atheniensium rempublicam, καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην αὐτοαρχεσάντων, Ad pacem & ad bellum instructissimam. Monarcha talis esse debet, vt & Iustinianus docuit in prooemio institutionum iuris ciuilib.

4 Caput regia imperandi potestas à pace, concordia & voluntate sub-

subditorum, & à legibus. his datis & conseruatis. opus autem fuit bene instituta repub. aduersus improbos vi & innocentes conseruare, quod gladiique peritiam necessario exposcit: & quo minor est iniuste occisi restitutio, bellorumque iniuriam gestorum fera potentia: & cum periculo sus in his delinquatur, cum non liceat his in bello peccare: eo magis disciplina rei militaris ars & scientia, in eo cui illa absolute committitur bellorum potestas, exigitur, ne temere subditi periculis inemendabilibus exponantur: ita maximè hæc bellandi & armorum scientia regia, erit in præcauendis, suscipiendis, indicendis, exequendis, componendis bellis. Causas autem horum omnium, ex legibus iurè utroque diuino & humano, expendet. Sic leges gladio conseruabit, gladij verò furorem legibus rectissime temperabit: legibus utetur vt bella præcaueat, pacem conseruet: armis autè, vt pacem stabiliat & leges confirmet, & muniat hæcque duo bene imperanti & iubenti necessaria admonet. Idem Iustinianus, qui tempore belli & pacis munia cuique tempore accommoda, executus est, & in constitutione de præfide Pifidiae, ab initio sic præfatur, Nunquam sanè credidimus veteres Romanos, ex paruis adeoque munitissimis principibus, tam amplam constituisse rempublicam, & totum exinde terrarum orbem, penè dixerimus, sibi adiunxisse, pressisse, & tueri imperio potuisse, nisi maioribus in prouincias magistratibus, missis, plus eare dignitatis sibi cōparassent, simulque illis armorum iuxta ac legum potestatem fecissent, necnon ad vtrumque accommodatos & idoneos habuissent quos quidem prætores vocarent: appellatione illis ex eo indita, quod ceteris omnibus præirent & præponerentur. & nouella 25. de prætore Lycaonia. Nā, inquit, hoc nomen est quasi iure patrio Romani imperij proprium, & ante Romanos ipsos consules, in ampla Romanorum republica vsu habitum. Quia vet. Rom. suos imperatores prætores appellabat, simulque illis præbebant, vt militaribus præirent copiis, & descriptis ab illis parebant legibus, & prorsus erat hic principatus ex ambobus contemperatus, præ se ferens & ostentans tam in instruenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem. Causam verò coniunctionis harum duarum potestatum, legum & armorum, tradit in nouella 26. de prætore Thracie in principio, quia aliter sequerentur contentiones inter principes si vnus ciuilem alius armatam haberent potestatem. Quod & docuit aliquando exitus rerum publicarum quarundam popularium, quæ ab iis quos duces bello præfecerant, tandem oppressæ sunt. vt & Roma à suis dictatoribus interdum.

5 Quare per necessitatem tempus deinceps transtulit potestatem bellandi & pacificandi, in imperatores. Vt omne imperium, vt a §. 1. nouella docet Pomponius iuriconsultus, in l. 2. §. II. nouissime, de origin. iur. P.

Iulius Pollux voluit principem quem instituit, non modò polemico πολεμικόν, sed etiā νομοθετικόν, qui leges salutare sciat cōdere & tueri.

Vtrumque enim commissum illi soli, & nō alij, nisi ex sua autoritate tributum. Quemadmodū Strabo dū loquitur de Augusto b, explicat. b Lib. 17. ἢ πατρὶς ἐπιτοχὴ τῶν αὐτοῦ τῶν ἀρχαίων, τῆς ἡγεμονίας, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην κατέστη κλειότες ἐὰν βίον. id est, Patria ei totius imperij administrationem permisit, &

105. de consulti- bus.

pacis & bellipotestatem, ad annos vita. Quam sine concessa potestate impune iuxta leges non habuisset. nam extat lex apud Platonem, lib. 12 de legibus, *επι της ιδεας, ποιηται της τρας επιβληναι η πολ. & μιν αυτου το κοινον, δια τους εστω κυρια. id est, Siquis proprio motu, vel bellum vel pace, cum quopiam sine republica iussu fecerit, morte multator.*

Iustinianus in l. vnic. in princi. de Iustiniano codice confirmando, *Suma*, inquit, *reip. iustio, de stripe duarum reru, armoru, scilicet atque legu veniens, vni que suam exinde munions, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibusque gentibus nominari tam prateritis effecit temporibus, quam Deo propitio in aeternum efficiet.* Primum, inquit Aristot. libro 7. politic. c. 8. *In republica debent existere alimenta, deinde artes: multis enim instrumentis indiget vita. Tertium arma: nam qui simul in communiione viuunt, necessarium est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellantur, & quibus vis propulsetur externa.* Et alibi ^a, maximè esse partes ciuitatis & reipub. dicit, eos qui bello intendunt, & qui consultant, de vtilibus & iudicant, de iustis & iniustis, prudentia, hæc, alia, viribus indiget pars, qui armorum sunt domini, iidem etiam sunt domini status, vel mutationis reipublicæ.

a cap. 9.

b Plato in protagora lib. 17.
c Cicero pro Murena.
d Cicero 1. officiorum c. 8.
e Philipp.
f l. qui restitue re. de rei vindic. ca. P.

g l. cum viro, ad legem Iul. de adul.
h l. imperii de iurisdic. omnium iudic. P.
i Tab. c. 19. ca. non solum 23.
k 5. gladius autem, maiori potestate concessus ca. ille gladium 23. q. 4.
l i. titulis de re militari, de cap. riuus de vi & vi armata, unde vi quando liceat sine iudice se vindicare &c.

6 Ciuilis peritiæ artem militarem esse partem dixit & Plato ^b, ciuitatiq; vel reipublicæ necessariam. Coniuncta arma & iura sunt, vt neutrum vix sine altero considerari, aut conseruari possit. Res militaris præstat cæteris virtutibus, & in ea, inquit Cicero ^c, nostra & forensis laus & industria latet subque præsidio est ac tutela bellicæ virtutis & omnia quæ in imperio sunt, & in statu ciuitatis defenduntur. Suscipiendaque sunt bella ^d, vt in pace viuatur sine iniuria; cum leges & iudicia esse non possint pace sublata. Quinimo, tēpore pacis contra contumaces, militari manu proceditur ad coactionem obedientiæ ^e, armari leges dicuntur pro criminibus vlciscendis ^f, & magistratus cum imperio habere ius gladij ^g, & in animâ seu vitam aduertendi potestatem, vltor iniquitatum gladius est. ^h Vt contra, arma non possunt rectè expediri nisi disciplina & legibus instituantur. hincque in iure ciuili seu politico, leges de armis & militib. late inueniuntur ⁱ, ne ferocitas degeneret in belluarum temerarium & irrationale impetum. itaque in omnibus in summa administratoribus reipub. requiritur scientia vt artem ciuilem & militarem exequatur. De vtraq; dicēdū, sed prius de arte ciuili, & scientia quæ in ea requiritur & in principe & rectore reip. dehinc de militari, Deo fauente.

De iustitia in gubernatione reipublica.

CAP. V. T. I. I.

Inter præcipua quæ augent, illustrant & conseruant reipublicas cuiuscunque generis sint & principatus, regna, & imperia, iustitia præcipua est, quæ ad diuina & humana ministeria, & ad omnes reipub. partes necessaria est, & tempore pacis maximè, & tempore belli: atque præstantior hæc ciuilis regia scientia, quæ de bello consultat, ea quæ bellum gerit, & ei dominatur, vt docet Plato dialogo 16. in ciuili vel de regno. vt ani-

vt anima corpus viuificat, quandiu in eo est, sic iustitia reipublicam vbi autem abest, concidit, & primum cadauer efficitur sine vitali motu, dehinc in sua prima elemēta cum foetore & corruptione resoluitur.

2 Propter iniustitias, iniurias, contumelias, & diuersos dolos, transferuntur regna de gente in gentem: regni domus & clarissima familiæ extinguntur, & vnà populus cum suo principe sæpe corruunt: ^a Ecclesiastici non aliter, quam dum nauis imperito gubernatore regitur, vnà cum ^{cap. 10.} vectoribus & nautis, & gubernatore submergitur: idem est iustitia in regno, quod clauus in nauis seu gubernaculum: & vt si clauum gubernator non regat, & non caueat abs scopulis dirigendo, vel negligenter se habeat, necessarium est per inuia, per fyrtes, per vertices, & cautes nauim periclitari: sic si princeps iustitiæ non dirigat, vel negligat aginam, necessariò reipublica in immedicabilia mala, impietates, homicidia, scelera, rebelliones, quæ pacis vertices sunt, incidet. Et contra regis qui iudicat in veritate thronus in aeternum firmabitur, & in summa iustitia conseruat, & auget regna, principatus & imperia: iniustitia, perdit, minuit & subuertit.

3 Heraclitus Ephesinus ^b, respondit, ciues pro legibus non minus pugnare debere, quam pro mœnibus: quod absque legibus nullo modo esse incolumis ciuitas, sine mœnibus, possit. *δίκη νόμου τένος ἐστὶ νόμος δὲ ἀρχοντας ἔργον ἀρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ πᾶσι τοῖς κοσμοῦντος.* vt ait Plurarch. ^{c. i.} *Iustitia legis finis est, lex autem principis opus: Princeps autem imago Dei cuncta gubernantis.* Meretur premium, qui donum Dei iustitiam, velut vinculum & custodiam societatis humanæ concessum exercet, & Dei maiestatem in ea incontaminatam conseruat: vt pœnam, qui ea abutitur, & eam cōtemnit, dona Dei, non solum inter Christianos, aut olim inter Iudæos extiterunt, aut nunc etiam sunt: sed etiam inter Paganos & Ethnicos, non minus quam sol, quem Deus facit oriri super bonos & malos propter bonitatem suam ineffabilem: per quam & à se creata conseruat, & omnium creaturarum maximè hominum, curam & prouidentiam habet: quibusque singulari dono iustitiam ad sui conseruationem regimen concessit, quia iustitia de cælo prospexit ^d.

b apud Diogenem Laertium in 9.
c libello ad princ. indoct.

Quia verò Deus optimus maximus, nullum malum impunitum relinquit, sic etiam nullum bonum irremuneratum etiam ab Ethnicis commissum.

e Psal. 84.

Ideo ne ipse iniustus videatur Ethnicis moraliter & in virtutibus moralibus benè viuentibus, retribuit quoque bona in hoc seculo. Et quia Romani inter cæteras nationes, iuris virtutum & iustitiæ fuerunt studiosi & diligentes cultores, sic quoque eis monarchia diu perseuerauit, auxitque: sicuti Falisei magis iustitia quam armis victi, portas Romanis aperuerunt: dum præditorem pædagogum ingeniorum puerorum eorum, vinctum cum liberis remiserunt: vt scribunt Lilius in 3. Plutarchus in Camillo. Frontin. lib. 4. c. 4. Valerius Maximus libro 5. c. 5. atque eodem medio iustitiæ, ad pacem Pirrhum impulerunt, eum admonentes hostem quamuis pertinacem, de insidiis veneni, quas in gratiam Romano-

rum Timochares medicus, moliebatur. eo. Val. Max. Plutarch. in Pyrrho. ut apud alias nationes, quando iustitia & bonis legibus & moribus via sunt, remansit principatus florentissimus. ubi autem declinarunt ad cedes, parricidia, impietates, tyrannidem, luxuriam & iniustitias, tunc repentina accidit interitus, & dissipatio sibi eorum & potestatis, iuxta quod Deus Iudaeos premonuit, Auferetur a vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius ^a.

^a D. Mathi
2.21. vers. 43.

Quando reges in Graecia imperarunt cum ratione & iustitia, flourerunt eorum imperia: ubi autem voluerunt absolute vivere & abusi sunt potestate, maior pars Graeciae mutavit reipublicae statum.

4 Opinor quod etiam monarchia Gallica tandem duraverit, quod iustitiam reges omnibus viribus excoluerint. nullum enim vnquam legi aliud regnum vel rempublicam iustioribus regi legibus tantaque iustitiam coli diligentia, quia & in hoc regno siquid bene a Romanis aut Graecis statutum aliquando fuerit, locum optinet in nouatum; siquid male appareat, emendatum. Et futurum erat Galliam supra omnia regna praestantiorum & meliorem perseverare, nisi admixtis aliarum nationum peregrinis inuentionibus & maleficiis, conspurcata fuisset & foedata.

Sunt ibi virorum prudentum consilia, & curiae supremae a regibus institutae, quarum vel vna vel singuli ex illa, sufficerent ad regna externa regenda.

5 In iustitia, semper aequi & probi facti respectus religiosissimum obseruatione versatur; ubi studium verecundiae est, & cupiditas rationi cedit, nihilque vtile quod parum honestum videri possit, dicitur ^b.

^b Val. Max.
lib. 6. c. 5.

Iustitia politica, est seruare unicuique quod suum est, & de iustitia veniunt, inquit Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis c. 7. innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Plotinus etiam libro de virtutibus, quatuor genera virtutum posuit: politicas primam, deinceps purgatorias, tertias animi iam purgati, quartas exemplares politicas, ponit iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam. Quibus boni viri reipublicae consulunt, vrbes tuentur, quibus liberi parentes venerantur, illi liberos amant, proximos diligunt, salutem civium gubernant, nihil praeter rectum volunt, nihil nisi turpia timent: modestè, verecundè, abstinenter, castè, pudicè se gerunt. Et quibus etiam virtutibus vir bonus primus sui, atque inde reipublicae rector efficitur, iuste ac prouidè gubernat humana, diuina non deserens. Iustitia omnes & virtutes alias amplectitur, ut notauit Aristoteles 5. Ethico. Theognis in gnomis, & alij de quibus nos egimus lib. 1. praeludiorum optimi iurisperiti c. 5.

6 Eius praecipua praecipua, honestè vivere, alterum non laedere, ius suum cuique tribuere, quae omnia, non solum ad conseruationem generalem reipublicae conducunt & ad societatem vniuersalem; verum etiam, sine illis nec domus quidem parua constare poterit, iustitia tam seuera operum nostrorum exactrix est, ut etiam eius iudicium & censura post mortem nostram nos comitetur; quia absoluti ab his vinculis corporis prout gesserunt in corpore suo, siue bonum siue malum, recipient ^c.

^c 2. ad Corin.
c. 5. vers. 10.

per iu-

per iustitiam, cum cuique quod suum est tribuitur, sit proborum & improborum distinctio, per artem aequi & boni, & scientiam iusti & iniusti: & mali poenis afficiuntur, boni praemiis remunerantur, euitatur hominum confusio, ex qua mali bonos corrumpere & perdere possunt, vel nocendo vel malos mores communicando, foelix respublica in qua floret iustitia ^a, quae habitus animi communi utilitate seruata, suam cuique tribuit dignitatem ut contra infelix, & quae proximè ruinam adfore minatur, cum nullum est bonorum vel malorum discrimen, ut etiam respondisse scribit Diogenes Laertius ^b, Antisthenem Atheniensem. nam scelesti omnia audebunt impunè, bonos opprimere, leges contemnerent, principes aggredientur, hincque dissoluetur statim societas quae tunc inter improbos non potest esse bonorum hominum. Nihilque tam conueniens principi quam haec praecauere; & nihil etiam egregius in principe, quam iustitiae opus ^c.

^a Cicero Rhe.
thori. veteri.

^b in 6.

^c ut tradit
Plutarch. in
vita Demetrii

7 Princeps nunquam deflectet a iustitia, si sui ipsius seu suae personae, si sui muneris, vel si sibi commissorum recordetur. se considerans enim, animaduertet, quod redditurus sit rationem coram Deo, de negligenter quoque actis, & de subditis qui per incuriam suam opprimuntur, cum possit nocentes tollere & credat quod potentes potenter cruciabuntur ^d.

^d Sapientia 6.
vers. 7

Dehinc si non comprimat maleficos & delinquentes, considerabit fieri posse, ut impunitas delictorum, tribuat delinquendi incantum etiam in eius personam.

Permittit enim Deus saepe, ut qui parcit nocentibus & improbis, ab iisdem quoque puniatur & occidatur, & ipsimet vindicent iniuriam illatam reipublicae per immunitatem sibi concessam, in persona concedentis, sicut dictum est ad Achas regem, qui regi Benadad, quem necari iusserat Deus, pepercit. Quia deliquisti hominem dignum morte, de manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus pro populo illius ^e.

^e 3. regum c. 20.
vers. 42.

Saul quoque regno priuatus, iudicio Dei, quod Agag regem contra praecipuum Dei viuum conseruauerat ^f.

^f 1. reg. c. 15.

Narratur in 1. lib. supplementi Q. Curtij, Philippum regem 23. Macedonum, patrem Alexandri magni, fuisse obrucatum a Pausania nobili iuvene ex Macedonibus, quod passus stuprum ab Attalo, affinitate & amicitia regi coniunctissimo, iustitia vsus non fuisset in puniendo Attalo.

8 Ex consideratione sui muneris quoque, assequetur princeps, populi se esse iudicem & diribitorem iustitiae, nec alia de causa potissimum constitutum, ut docuimus dum nominibus principis agentes, & iudicem & regem dici proprie principem ea ratione, & hanc priorem interpellationem edidit auctor sapientiae c. 1. Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Hanc ipsemet inter omnia quae liberè postulare a Deo poterat, praeposuit tanquam regis magis necessariam, & optauit sibi dari Salomon ^g, cum munus hoc praestant iustitiae principes vel per se vel per alios delectos idoneos, erubescunt subditi non omnino illis obtemperare, nec audent obsistere diuina obumbrante principem maiestate, quam in eo exercent. At ubi deflexerint & in-

^g 3. Regum c. 3.
vers. 6. & 7.

iustitiæ consentiunt, reuerentia & pudor principis à mentibus subditorum naturalis exulat, & incipit loco eius, metus tyrannidis, qui nouas molitur artes ad excutiendum iugum & potestatem qui abutuntur mali & iniusti principes, si daretur occasio. Non dico porro bene agere iubditos, qui ob iniustitiam principis, manus audaces temerarias, impias, inferant, & factiones architentur, aut coniurationes hac occasione, vel alia etiam grauiori in legitimum suum principem moliantur: nam hoc detestor, abominor, & maiestatis pœna atrociori dignum existimo, ut forsitan postea agemus latius: verum dico, principem inde dare occasiones odij, & conspirationis in se, in sua & in principatum, indeque verissimum esse, se reddere indignum seipsum imperio, quod munus non exæquatur. Cùm regula sit generalis, quod non detur beneficium, nisi propter officium^a.

^a ca. pastoralis. de appella.
^b ca. f. dere. script. in sex. c. si quis sacerdotum 81 di. c. eos qui post diaconatum, 32. dist. ca. lateres, de clerico. excom. ministrante. c. Libro 1. ad 1. καλοδ. ἡ ἀδων.

Et indignus sit officio & beneficio qui illud implere non potest, vel non vult^b.

9 Quod si quis contendat imperatorem & principem mitem, clementem, & ad indulgentiam pronum esse debere: id non admittendum intelligat sine causa, nec contra iustitiam habendam esse acceptionem personarum, si res mali exempli aliis sit subditis, ca. ca. lateres, de uere enim debet princeps, ne dum cōseruare singularem personam & veluti partem corporis politici curare vult, vim toto corpori inferat. Recordari debet itaque officij iustitiæ, quod expressum est in pictura eius apud Chrysippum^c. Quam refert Gellius lib. 14. ca. 4. Sub forma virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, non humilis aut atrocis, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate, per cuius formam, intelligi voluit, iustitiæ antistitem, oportere esse grauem, sanctum, seuerum, incorruptum, non subditum adulationi, contra improbos nocentesque immifericordem: atque inexorabilem, erectum & arduum, potentem, ut & maiestate æquitatis veritatisque terrificum.

10 Sui muneris si recordetur princeps & subditorum, eliget potius vtilitatem publicam, quam proprium arbitrium vel deprecantium sequi, imitabitur in hoc bonos principes, cuius generis fuerunt reges Ægyptiorum, qui testè Plutarcho in apophtheg. iuxta regionis consuetudinem, iudices ad iusurandum adigebant, ut si quid rex iuberet eos iudicare quod iustum non esset, ne iudicarent, tanti referre putarent, ut iustitia in regnis seruaretur.

Antigonus tertius, similiter admonuit ciuitates, ut si quid per literas iuberet ipse, quod aduersaretur legibus, ne curarent perinde ac si eo inscio inscriptæ essent.

Alexander 3. summus pontifex, dedit potestatem iudicibus delegatis, vel ordinariis, non implendi mandata sedis apostolicæ, si illis videantur non iusta: dummodo causam rationabilem, cur non impleuerint adferant, in ca. si quando, 4. de rescript. id ipsum de aliis mandatis & iussionibus superiorum, dictum, si iniusta videantur,

deantur, cap. cum teneamur de præben. c. quoniam quidam, 73. dist. Et Cæsares Gratianus, Valens, & Theodos. in l. i. de petitis bonorum sublati, lib. 10. C. tit. 12. sancerunt, ne iudices habeant rationem rescriptorum suorū, si contra leges impetrētur, addita ratione, quod sæpe in nonnullis causis inuerecunda petentium inhiatione principes constringuntur, ut etiam non concedenda tribuant facit c. cum in iuuentute, 12. f. ceterum, de purga. cano. ca. importuna, de pœnitentia dist. 1.

Princeps bonus, quanquam interdum commoueat ira & odio, tamen debet sui ipsius obliuisci, ut recordetur personam se gerere principis, quæ lōgè distat à persona priuati, & habet insignia publica æquitatem & iustitiam, sicuti Tiberius Constantinus imperator moriturus Mauricio genero imperium tradens, professus est: dicens, sit tibi imperium cum hac puella filia scilicet concessum, vt ere eo sceleriter, in mente habens æquitatem ac iustitiam, præcipua esse optimi imperatoris insignia. Aimon. lib. 3. de gestis Francorum c. 35.

11 Ne autē principes, (si qui sint qui hanc nostrā opellā dignentur oculis percurrere,) ignorēt quid sit illa iustitia, quæ tantopere commendatur administrantibus respublicas erit eius hæc illis synopsis. Iustitiam esse originem & fontem, vnde ius, id est scientia eius quod bonum & æquum dictum hauritur, statio, vel mansio seu domiciliū iuris, seu cognitionis æqui & boni. Et proinde definitur, iustitia cōstans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi^a. illa voluntas debet esse incorrupta, quantum fieri poterit in rectore reipublicæ quæ semper eum iudabilem faciet, quanquam in distributione plerumque erretur, quia magis habetur ratio ad id quod fieri debet, quàm ad ea quæ sunt^b, ex illa voluntate sequuntur bonæ leges, iudicia sincera, si cum arte scientiæ coniungatur. leges ita, templum iustitiæ dictæ proprium & sacratissimum^c, quod in illis resideat. Generalis hæc est iustitia, virtus, & vnica quæ reliquas alias producit, quia quæ cuique decet, discriminant^d. Zeno quoque ratus est, iustitiam scientiam esse eorum quæ fugienda, eligendæque sunt, quæque sunt media^e, quod & probauit Aristoteles^f. Et cum virtutum, aliæ nostrum, aliæ proximorum commodum respicerent, hæc vtrunque & nostrum & proximorum complectitur^g.

12 Est alia iustitia particularis, quæ ab aliis separatur virtutibus, pro cuius assequutione, recordari oportet, animi nostri partes esse duas^h, vnam, quæ nobis cum Deo est communis, qua ratiocinamur & intelligimus intellectualis dicta. Alteram, quæ nobis communis cum pecudibus, qua appetimus & afficimur, in prima, virtus intellectualis; in alia, moralis; quia ibi mores, qui si ratione regantur, virtutes pariunt: si contra, vitiumⁱ, intellectuales virtutes sunt scientia, sapientia, prudentia.

Morales, iustitia particularis, fortitudo, temperantia, liberalitas, & quæ ad illas referri possunt.

13 Iustitia rursus hæc particularis, quæ particulariter vnumquemque respicit & considerat; duplex, commutatiua & distributiua. Commutatiua consistit in æquali commutatione rerum, sitio.

^a Vlpian. in l. iustitia, de iust. & iur. P. iustitius in §. 1. eo. s. b l. ius pluribus modis, §. prator quoque, de iustitia & iur. P. c l. 1. §. cunque hæc materia, de veteri iure enuclean C. d §. 1. vt omnes obediant iudicibus proniua. 2. in nouellis. Macrobius lib. 1. in somniis Scipi. c. 7 e Diogen. Laertius, in 7. in Zenonem. f libello, de virtutibus. g Idem Aristotel. lib. 5. ethicorum c. 1. h vide Franciscum Philadelphum lib. 7. e. pistola. Mاريو filio suo. i Cicero 4. Tusculanarū quaestio. sitio.

cuius instrumenta sunt contractus, quibus commercia hominum ab inæqualitate opinionis, aut falsæ functionis, ad æquum vel re, vel consensu deducuntur. Circa hanc iustitiam iuxta cōmunem sententiam, versatur æqualitas arithmetica, quæ numerū ad numerum conferendo, vel rem ad rem, æquale ab inæquali distinguit, sicut binarij ad binarium, æqualitas est numeri binarij ad ternarium, inæqualitas vnus, in qua inæqualitate si diuisio fiat vnus constituit inæqualitatem, fiet æqualitas^a, vnde & nomen cōtractus sumpsit appellacionem, quod ex diuersis mentibus, functionibus rerum & valoris, tandem ad vnum æquale contrahantur & pertrahantur conuenientium voluntates.^b

^a *Aristo. lib. 5. Ethicor. c. 2. facit l. 1. de veris permuta. P. l. 1. de contraëptio. P.*
^b *l. 1. §. cōuen- tionis, de pact. P. l. si volunta- tes, C. de rescin- den. vend.*

14 Distributina iustitia, illa propriè dicitur, quæ & geometriam habet æqualitatem seu proportionem: sicut enim geometræ figurarum ratione, alias aliis res æquales dicunt, quamuis quantitate sint inæquales, sic ratione dignitatis plus vni merenti quàm alij non merenti, distribuentes: & dantes vnicuique quod meretur, æqualia dare dicuntur, non habita ratione quantitatis. Etenim Geometræ rotunditatem paræ pilæ æqualem dicunt rotunditati orbis, non quantitate sed figura: & inæquales figurâs, rotundam, quadratam, triangularem &c. Sic si respiciamus quantitatem pœnarum, leuius punitur nobilis, quàm vilis, liber quàm seruus: sed si respiciamus æqualitatem geometricam, æqualis pœna videtur ex eodem delicto leuis imposta nobili, cum grauiori imposta vili^c: in quo rector reipub. consideratè aget, vt potius cuique in honoribus & aliis distribuendis secundum dignitatem & proportionem Geometricam, quàm arithmeticam versetur in officio. peccarunt enim in eo plures reipublicæ, dum legislatores ex æqualitate numerali & arithmetica, voluerunt omnia in ciuitate distribui, quod fieri non potest sine magna iniustitia.

15 Quia autem iustitia dicitur constans voluntas, suum cuique tribuendi, admonentur rectores & principes rerum publicarum qui eam exequi debent: nullo modo iniuriam inferre subditis debere, neque pati ab aliis illis inferri, veritas eius quod fieri debet constantiam facit, quia quod verum est, mutari non potest: veritas enim est^d, per quam, immutata ea quæ sunt, aut ante fuerunt, aut futura sunt, dicuntur, notandum tamen, non ideo quid verum esse, quia verum ita esse dicimus, sed illud verum dici, quia tale est^e. Admonetur insuper principes, iudices, rectores, qui eam constantiam iustitiæ profiteri debent, vt antequam quippiam statuam, pronuntient, aut iubeant, illud diligenti examinatione perpendant, & cum consilio metiant, ne figant & refigant leges, & iudicia, quo nihil nocentius esse potest in republica: cum ad illam instabilitatem gubernatorum & factorum eorum, sequatur incertitudo actionum, & confusio in ipsa republica.

16. Iustitia regia, duas partes dicitur habere, quarum vna est de his quæ transiguntur inter regem seu principem & subditos: Altera, de his quæ fiunt inter subditos & subditos. Prior habet, quæ debet populus principi, ea det, & cōtrâ quæ populo princeps debet. reddat. Debent

^d *Cicero 2. de inuentione.*
^e *Aristot. lib. 9. metaph. c. f.*

Debent verò subditi principi, obedientiam, auxilium personarum & facultatum, vt possit eos iuuare, defendere & conseruare. ipse verò non supra vires excoriare, sed tondere debet in causa necessitatis populum, nec pati harpias rapacisq; ministros illum opprimere, nec subditi supra modum onerati, cogantur aut patriam relinquere, aut rebellare, aut se inimicis dare. rursus in expendendis legitime exactis sine luxu & excessu superfluarum expensarum eadem versatur: in distribuendis muneribus & honoribus, dignis, capacibus & idoneis, fauendo bonis, virtuti, & de republica benemeritis.

Ea verò pars iustitiæ quæ respicit subditorum curam inter illos, est cauere vt ictus iuste componatur, semoto dolo, fraudibus, circūuentione, vsura, criminibus vindicatis, bonis moribus conseruatis, malis correctis, commercijs regulatis moneta iusta constituta, concordiam nutriendo, pacem sequendo.

Quòd si non possit princeps distributioni iustitiæ vacare, operam dare debet vt probos, in corruptæ vitæ & fidei, iuxtaque munus committendum peritos, eligat & electos conseruet tanquam suæ potestatis & authoritatis ministros & vicarios, contineatur in officio, leges illis præscribat, secundum quas iudicare teneantur, ne arbitrariæ sint eorum sententiæ.

De scientia & prudentia principis, & administratoris reipub.

CAPVT III.

DECVLIARIS regum & administrantium rempublicam laus, solaque vera regia est; sapientia, prudentia, vigilantia & strenuitate ceteros antecellere prudentia, & strenuitas seu virtus & potestas, sunt duæ columnæ quibus omnis administratio fulciri debet. Prudentia gubernatori pro oculo, strenuitas pro manu est. prudentia suggerit consilium: strenuitas & potentia robur: illa iubet, hæc sequitur. illa acuit iudicium, hæc firmat cor. Hieroglyphica litera Ægyptiorum, seu simulachrum principis boni & veri erat, oculus sceptro impositus. nimirum quia quod oculus est in corpore, id princeps est in repub. quod sol in cælo, id princeps in populo: sol oculus mundi, princeps oculus multitudinis, quod animus in homine, id princeps in ciuitate, quod Deus in vniuersi administratione, id in commissis sibi populis à Deo princeps. vt Deus cum nihil non videat, nihil tamen videnti similis est: ita princeps nihil ignorare debet, multa dissimulare: & vt sol non alius est pauperi, non alius diuiti, sed omnibus communis: ita princeps personam non debet, sed rem, & secundum cuiusque rei exigentiam sapienter prospicere. Potestas magna siue sapientia quæ eam moderetur, non principem sed tyrannum facit, & magnum prædonem, & crudelem belluam. vtque ferunt Castoris & Pollucis ignes seu faces, si solitariae apparcant, dirum esse ostentum: sin geminæ,

salutare signum: ita non oportet potentiam seiunctam esse à sapientia, quia alioquin pestilens est & valde noxia. vt Deus in cælo pulcherrimum & iucundissimum sui simulachrum constituit solem; sic in republica principem, qui prudentia, iustitia, benignitate se erga omnes repræsentet.

2 Nascuntur quippe aliquando, & sunt principes electione vel vi, sed modus regendi principatum non nascitur cum illis, neque omnes electi vel intrusi eam habent regendi scientiam. quare nec diu regnant. Nam qui imperium adipiscitur, similis ei qui equum habet indomitum, à quo, nisi cum arte & peritia nouerit tergo eius insidere, omnino excutitur atque saepe imperium & regnum, & principatus, facillè quidem capiuntur, verùm difficillè retinentur. vt de Italiæ imperio dicebat Federicus Anobarbus: Italiam similem anguillæ, quæ nõ potest teneri per caput nec per caudam, neque per medium, & tamen est facilis ad capiendum.

Sapientia, prudentia, & ars idcirco hæc requiritur, matura deliberatio & consultatio, & id quod in proverbio est, *festina leniè*. Atque vt Saturnus qui ex septem erronibus summum tenet locum, tardissimè circumagitur, ita qui in summa constituti sunt potestate, quàm minimè præcipites esse oportet.

Regunt inferiora, superiora maximè præclara illa lumina, quæ omnia intuentur, per omnia vires suas Dei lege, ordine, & tempore conueniente, transfundunt. Lumina mundi principes, tam spirituales quàm corporales, qui suo splendore scientiæ & doctrinæ, cum vigilantia, subditos illustrare, erudire, regere, augere, conseruare & defendere debent: ab iis pendet salus vel interitus subditorum. Et vt sydera mundi, si vel paululum subsistant aut aberrent, summo omnium malo fit: ita principi cessare non licet: quod si facit, id magna cum rerum perniciè facit. Gerere rectè principatum vt est munus omnium longè pulcherrimum, ita est omnium multo etiam difficillimum. Neque enim cætera animalia domueris, sine aliqua tractatione & arte, nullum autem animal morosius est aut maiori arte tractandum, ipso homine, vt dicebat Seneca libro 1. de Clementia. Quia natura homines sunt indomiti, feroces, seruitutis impatientes, neque in nullos magis insurgunt, quàm in eos quos imperium in se affectare sentiunt, vt dicit Xenophon 1. Cyripædiæ. Ideo principibus maximè opus est: non tantum viribus, quantum prudentia & recto consilio.

3 A principe bene instituto omnia in melius promouentur, errata corriguntur, seditiones sopiuntur, omnia ordine & tempore peraguntur, & nihil pœnitendum accidit; ditatur respublica, ne corruat prouidetur. Misera autem contrà respublica, vbi imprudens & ignarus artis gubernandi, primùm cum sua experientia discit quæ in principe etiam miserrima: sicque dum præposterè omnia geruntur, omnia quoque paulatim infelicitè succedunt; egregia ita oppida multis laboribus & sumptibus conduntur, à principibus subuertuntur: respublica ciuium industria diues, principum rapacitate spoliatur: bonæ leges latæ à plebeiis

plebeiis magistratibus, à principibus violantur. Inueniuntur certè principes natura minimè mali, & qui velint bene esse & prodesse subditis, sed nesciunt, imò dum volunt, & id efficere conantur, potius illis & sibi noceant quàm assequantur. vt vera sit illa allegoria proverbialis, *ut nudi tibi uisus*. id est, *Nec puero gladium committendum*. admonens, non esse mandandam, vel committendam potestatem, administrationem regni, vel principatus magistratus, sacerdotij, & similibus, adolescentibus, imperitis, ac stultis, quibus tum in suam, tum aliorum perniciem sint abusuri.

4 Nemo equum ferocem & contumacem cupit si sapit agitare, si non regendi eius modum prius didicerit. Nemo inter maris læuissimas tempestates, scopulos, & syrenes, & syrtes, nauis clauum regere imperitus, nisi se & suos perdere vellet, ambiret. Quod & ad reipublicæ moderationem scitè multi transferunt. Nullus enim equus ferocior & intractabilior ipso populo est: nullum mare tantis ac frequentibus æstibus, procellis & motibus commouetur, aut naues exagitat, quot respublica singulis diebus vomit, & fatius est intra nauem misericordiæ, & vi ventorum exponi, quàm inter populum tumultuantem & cōmotum conuersarij. multo magis, vel periculosum, velle sine arte aut scientia illum componere & regere.

5 Facilius tamen principes qui nati ad principatum sunt, dum iuuenes sunt instituuntur & docentur artem bene regendi rempub. quàm qui aliunde iam viri ad principatum vocantur. vt & facilius quoque iuuenes, si malè instituuntur ab initio, in tyrannidis & mali principis mores decidunt. Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu. facilius albæ chartæ inscribitur, quàm iam scriptæ maculæ adimantur: & lanarum candor non potest facillè, aut nunquam elui, à colore quo iam prius infecta est. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab a'olescentia sua, propter corruptionem illam peccati, & fomitem eius. Quemadmodum & videmus terram potius sponte noxias, idque copiosius herbas, quàm præstantes & vtilis ferre.

6 Quamobrem & alia est institutio iuuenis principis, alia iara adulti, & virilis ætatis, iuuenis ad vtrumque recipiendum dispositus, velut tabula rasa: adultus semper quædam iam habet radicata intra se, quæ vix deponit, & quæ tamen regimini reipublicæ non conueniunt, vel nocent, quæ & oportet prius conuellere.

Vtrisque præceptores & monitores adhibendi sunt, vel viui, vel mortui: viui illi erunt, qui iam experti regimen fuerunt, & qui experientia & prudentia iam cōperta habent quæ vtilia sunt, quæve contraria saluti reipublicæ & principis, optimi inquam consularij, probati & vita, & moribus, quales iussit Deus Moyse sibi eligere ad lenandum principatus laborem. Num. 11. v. 16. *Cōgrega mihi*, inquit, *septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri.* & Iethro persuasit Moyse, Exod. 18. vers. 21. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros sapientes & timentes Deū, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, centuriones, & quinquagenarios, &*

QQ ij

^e Genesios ca.
8. vers. 21.

decanos. boni consiliarij bonum & scelicem reddunt principatum, & prudentia, & consilium præstant viribus, vt olim dictum de Romanis, *Romanus sedendo vincit*. Laudatissimus certè princeps qui cuncta per se videbit. Sed laudandus & is qui paret recta monenti, vt ait Hesiodus in operibus, cum autem vna mens regni magnæ molis incapax sit, & non possit cuncta negotia complecti magnis etiam indiget adiutoribus tanquam adminiculis, sapiens ita princeps, sapientum vtetur commercio & consilio: bonos debet habere consiliarios, bonosque ministros, consiliarios amicos, veridicos, non palpones, id est, fidelissimos, prudentes, seu rectè consulentes animorum subditorum prouinciarumque gnaros. Senes, varia fortuna exercitatos, gerendis rebus magis quàm innouandis aptiores, sine ambitu, aut priuata commendatione, sed publica delectos, constantes, modestos, pios, secretos. Qui non sint peruicaces & contemptiosi tutandæ suæ sententiæ causa aliis inimicis sint, affectibus vacui indubijs, non lucri cupidi. Cum his princeps maturè consultabit, & antequam facere debeat, ne precipitata sint consilia, qualia gladiatores capiunt in arena.

Mali consiliarij, & pessimi aduatores, nebulones, & principem, & rempub. perdunt: quorum consilium est dictum, *Consilium iuuenum*, à quo Roboam deceptus amisit decem partes regni sui ex duodecim tribubus 3. reg. c. 12.

Falluntur reges, vel decipiuntur ab adulatoribus, qui consilio adhiberi tantum curant nobiles sanguine, sapientiam ex sanguinis corporalibusque familiarum propagatione metientes, ex bonis temporalibus vel fortunæ opibus. Cum Moyse dictum sit eligendos esse consiliarios, non ex nobilibus, vel potentioribus tantum, sed ex omni plebe, viros sapientes, &c. In quo magis hodie leditur respublica, cum ij qui nobilitatem generis iactent, alicubi tanta stultitia nobiles sunt, vt cum ceci sint, tamen velint esse duces videntium, & sibi persuadent omnia ex arbitrio illorum potius pendere debere, quàm illos rationi & sapientiæ & prouidentia subici oportere. Quod meo tempore attulit multarum rerum publicarum & principatum mutationem, tyrannidem & interitum.

Quod boni consiliarij præstant & conferunt in præsentis statu reipublicæ conseruando, & in collapsio erigendo, hoc & mali in subuertendo: hoc ipsum præceptores & institutores principum iuuenum faciunt in statu futuro eiusdem. Nam in illis, vel bonæ, vel malæ administrationis ingerunt semina, quæ cum adoleuerint, talem producant fructum, qualis est iactatorum & instillatorum seminum & præceptorum natura.

7 Muti monitores, eadem præstant quæ viui: si enim boni libri authorum bonorum & peritorum in arte hac legantur, rectè consulent: si mali & tyrannici, malè & tyrannicè. Instituendi ideo pueri principum, vt intelligant loquentes hos consiliarios mutos, in lingua & sermonis illorum intelligentia, vt possint cum illis conferre: nec possent satis diuersarum gentium linguas callere, vt ab omnibus & hominibus, & libris quid reipublicæ administrandæ necessarium sit, expeditius & cumulatiùs addiscere possint, & multorum populo-

pulorum gratiam sibi consiliare.

Principatus dandus est illi, qui habet illud secundum quod magis potest pertingere ad finem reipublicæ: quia principatus sumit rationem à fine. quare principes exercitus & ciuitatis, scientiam habere debent, alioquin non possunt dirigere in finem intentum, ea quæ sunt ad finem.

8 Inter cæteras leges quas tulit Solon^a, illæ sunt: *Principem agere a ut scribit noli, nisi edoctus sub eas principi consule, non quæ dulciora, sed optima*: populi Diog. Laert. in eo. rector prius se, quàm populum rectè instituire debet. Si principes & maiores, secundum leges vixerint, vna quæque ciuitas optimè regi poterit.

Consulendi & in hac arte qui iam optimè regnarunt, vel optimè regnandi præcepta docuerunt. videtur enim mihi audire ab his oportere, qui viam aliquam iam confecerint, qua nobis quoque ingrediendum sit, quàm aspera & difficilis vel quàm facilis sit & peruia.

Plutarchus tradit^b, Athenis quidem floruisse liberales disciplinas, sed Lacedæmonie artem doceri omnium pulcherrimam, nempe imperare & parere: nec eam existimatum vsquam meliùs disci quàm apud Lacedæmonios, vbi non verbis disputabatur de bene administranda reipublica, sed ciuium moribus iuuenes instituebantur. Parum mihi placent cum Salustio^c eæ literæ quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Sapit qui fructuosa & vtilia reipublicæ, non qui multa scit. b in Laconicis & in Agefilæ. c in Iugurtha.

6 Sapiens & prudentis principis existimatur, consilijs etiam aduersantibus suæ sententiæ potius deferre in dubijs, quàm suæ opiniononi: si consulentum animos iam perspectos habeat, quod sint fidi amici & prudentes. Si imitetur dictum M. Antonini principis & philosophi. *Aequius, inquit, est, vt ego tot taliumque amicorum consilium sequar, quàm tot talisque amici meam vnius voluntatem*^d. Et certè, si ita agat, carebit conscientia synderesi, quanquam res consilio facta careat successu optato. id enim euentui, & non imprudentiæ vel sibi imputandum erit: vel Deo euentus tribuendus seu eius fato: nec mordebit conscientia principem, si humanis prudentum medijs & consilijs vsus fuerit: contra si suam solius sententiam aduersus aliorum consilia executus, negotium malè successerit: laudabile tamen in principe sapiente, si auditis pluribus sententijs, quàm ipse sequatur celet, donec exequi iubeat. Sic Vegetius libro 3. *Fieri quid debeat, cum multis tracta. quid facturum sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum. Nulla enim sunt meliora consilia quàm quæ ignorauerit aduersarius. antequàm fierent.* d Iul. Capitol. in Mar. Antonino Philo.

De iuris prudentia, arte regia.

CAPVT IIII.

REGA subditos, summa artis regis est, bonum & æquum; illud est ius, quod est ars boni & æqui^e, id est scientia e Vlpia. in l. i. distinguendi bonum ab iniquo, & concedendi vnicuique de iustit. & quod conuenit æquitas, dicitur generaliter ius lege ali- iure P.

a. *L. prospexit, qui & a quib. manumissi li- beri nō fiāt. P.* contra scriptum pro bono & æquo facere & dicere. Scriptæ verò le-
 b. *L. at si quis §. de religiof. & sup. funer. P.* ges sunt, à subditis ad vnguem obseruandæ, quamuis duræ v idean-
 c. *L. i. & f. C. de legibus.* tur^a. neque æquitate illas temperare omnibus conceditur ex arbi-
 d. *L. penul. C. de his quib. ut im- dig. hæc auf. e. L. omnium C. de testam.* trio^b. At princeps pro sua prudentia solus, inter æquitatem & ius
 f. *lib. 4. cō. X. e. nophonis.* scriptum, temperamentum adferre potest, sicut & leges mutare & emendare^c. præsumitur enim ex autoritate sibi concessa, ple-
 g. *L. iustitia, §. i. de iustit. & iur. in P. §. iur. prudentia, eo. tit. apud Lu- finia.* nus philosophiæ^d, & omnia iura in scrinio pectoris recondita ha- bere.
 h. *Hierocles in expositione car- minum Pytha- goricorum. i colligitur ex disputatione Aristotelis, li. 6. ethicorum c. 5. & libello de virtutibus. k. Aristot. 3. politico. c. 3. l. sermone phi- losophico 34. m. sermo 40. n. Aristot. 4. ethicorum c. 5. letudinis o. Plato in Al- cibia 2. o Cicero 5. de finib. p Cicero 5. Tus- culanarum. q libro octo- ginta triū que- stionum quest. 31. & 19 de ci- uita. Dei. c. 4. r Cicero 2. the- oricorum.* Scientia ciuilis, quæ ad vitam ciuilem, id est conuenientem ciui- bus & subditis pertinet, est *δυστημὴ βασιλευς, καὶ τῶν βασιλείων*, id est, *scien- tia regia, & regum*, vt ait Socrates^f.
 2. Iurisprudentia, est diuinarum & humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia^g. Ita plena ars regendi, quæ secundum Deum & homines, quid rectum sit, quidve conueniens, diiudicare potest. Et sicut ait Hierocles^h, iustum, est idem quod perfecta pru- dentia aliquid circumscribere.
 3. Prudentia, virtus quædam est animi, in parte quæ opinatiua siue æstimatiua dicitur, qua quis sine arte, sed cum virtute consulere potest quæ sibi vel aliis sunt bona vel malaⁱ. propriè hæc virtus, eo- rum qui aliis præsidet & non subiectorum^k. Quia & prudentia, quasi prouidentia singularis: quæ quidem propriè ad eos qui alio- rum curam habent pertinet. Maximus Tyrius opus mentis, atque ideo bonum propositum esse dicit^l. & rursum^m, quod quatenus na- tura ipsa mortalis cum immortalitate concurrat, id dici prudentiam ait: medium videlicet quiddam existens inter scientiam & sensum, quod affectionibus animæ præsidet, easque ratiocinatione adiuncta tanquam propriam familiam regit, & ad experientiam ipsam com- paratum, rationem scientiæ habet. Oculis animæ prudentia qui videt faciendæ & fugiendæ, & ita præit ad bene faciendum. & con- sulit quid sibi & aliis conueniat facereⁿ, ars viuendi vt medicina va- letudinis^o.
 4. Prudentia itaque iuris, est quædam prouidentia, & exacta præparatio rectoris ad ius reddendum; & scientiæ cuiusdam singu- laris præcognitio, quæ pro iure reddendo præciri debet. Scientia illa iuris diuini & humani, iusti & iniusti dicitur, ex quibus omnium rerum cognitio concluditur. quemadmodum & iustitia nulla virtu- te vacare debet^p. Et D. Augustinus^q, prudentiam dicit esse, rerum bonarum & malarum, & neutrarum scientiam. potest finitio intelli- gi, vt iurisprudentia sit iusti & iniusti scientia, ex notitia seu cogni- tione rerum diuinarum & humanarum. Nam ex cognitione eorum quæ ad Deum & homines pertinent, rectè peruenitur ad determina- tionem iusti, quod secundum Deum & ius hominum est; & iniusti, quod eis aduersatur.
 5. Prudentia sapientis, in tribus consistit^r, in memoria præ- teritorum

teritorum: in præsentium ordinatione, in futurorum cautionem. Et Seneca^a, *Si prudens, inquit, sit tuus animus, præterita recordare, præsentia a Lib. de qua ordina, futura prouide.* proprius, sapientia ex præteritis, intelligentia tuor virtutibus & in epistola finali libri ul- timi.
 b. *Deuter. 32.* de præsentibus, prouidentia de futuris. Sic in cantico, Moses^b, per ea tria optimè consuli negotiis priuatis & publicis, docet. *Gens, inquit, sine consilio est, & sine prudentia, vtinam saperent, scilicet præterita, & in- telligerent, scilicet præsentia, & nouissima. id est, futura, prouiderent.* Do- maetur ita triceps ille cerberus canis edax rerum, tempus, qui & præ- teritum raptim cum instanti, per quoddam veluti momentum præ- sens, circumspicit: est enim æuum vnum, tantum tribus his faucib. distinctum. vt dicit Censorinus^c, & Iob^d, *In antiquis, inquit, est sapien- tia, & in multo tempore est prudentia.* Iurisconsulti etiam rusticorum antiquorum non dedignantur sequi sententiam^e, vt etiam Baldus^f, scribit, *Plus valere vmbra antiquorum, quam arma iuuenum: in corde sapientis requiescit prudentia^g, & qui sapiens corde est appellabitur pru- dens^h.*
 Præteritorum annorum gesta, tam in sua republica quàm in aliena gubernator considerare debet, quid factum fuerit, quid bene aut malè successerit, quid laudabile, vel reprehensum in illis fuerit, & in singularibus personis diiudicandis, quomodo in iam transacta vita vixerintⁱ.
 Præsentia negotia, habent prudentiam ex præteritis, & eo quod est inde natum, licitum ab illicito separando^k. in electione eius quod iustius est, aut melius^l, adhibitaque in omnibus discretionem, quæ mater est virtutum omnium^m. Sic duæ istæ partes prudentiæ efferun- tur per vsum & memoriam, vsum rerum omnium magister efficacis- simusⁿ, quia experientiæ melius creditur. Et vt ait Manilius^o, *Per varios usus artem experientia fecit, exemplo monstrante viam.* Facilius erit quoque tanquam in speculo ornare & componere vitam ad alienas virtutes.
 6. Tertia pars prudentiæ iuris, quæ futurum respicit: pertinet ad considerandum exitum rerum gestarum, siue in bello, siue in pace, ne plus incommodi quàm commodi reipublicæ adferre possint. Dum nauis est in tuto & in portu, tunc oportet antequam mari committa- tur, eam & necessariis, & nautis instruere. Vbi enim mare superaue- rit, non est tempus, nec laudata vnquam illa vox est gubernatoris, *Quis putasset hæc futura? Et istud est, inquit Terentius Afer^p, sapere, non quod ante pedes modò est, videre: sed illa qua futura sunt prospice- re.*
 7. Sunt in hac consideratione futuri, legum consultationes quæ futuris dant formam negotiis^q. in quo operosior est regiminis cu- ra. Ciuilis sapientiæ officia duo, leges condere, & conditas exe- qui: illud per prudentiam nomotheticam: hoc per iustitiam legalem & iudicalem agit.
 8. Cæterum ex cognitione & notione, & prudentia iuris sequi- tur iusti & iniusti scientia, nempe consideratio actionis, num iusta, vel iniusta sit. Iustum dixit Cicero^r, quod est, & honestum cuiq. esse.
 QQ iiii

a Lib. de qua tuor virtutibus & in epistola finali libri ul- timi.
 b Deuter. 32.
 c Censorin. de die natali. ca. 5
 d Iob ca. 12.
 e l. si chorus §. i de leg. 3.
 f Bald ad c. 1. de renuncia.
 g Prover. c. 14.
 h Proverb. 16.
 i c. mandata de presumpcio, l. non omnes, §. a barbaris, de re militar. P.
 l. l. 1. §. nam & eleganter, de iustit. & iur.
 l. Vt in l. exi- gendi, §. f. de procurator. P. l. absentis, de par- tis. P.
 m. c. 1. de officio custodi. clem. 2. §. verum quia, de sententia & re iudica. cap. presentiu. l. qu.
 n Cicero de O- ratore, & Plin. lib. 26.
 o Manilij li. 1. p Terentius in Adelphis.
 q c. 2. & fin. de constitutio. no- uella, vt facta noua consti- tiones, & c.
 r Cicero 1. offi- cio.

Aristo. 5. ethi-
corum c. 3.
b 1. de repub.

Aristoteli iustum est, quod distributioni est accommodatum, & me-
diū inter excessum & defectum: quodque cōparationē rationū subit.
Simonides autem, iustum esse, suum vnumcuique reddi. Suum autem
interpretatur Plato in ea finitione, pro debito, pro eo quod cuique
conuenit, ex quibus verbis antinomix plures consiliantur, non vi-
deri iustum naturale, non reddi furioso ensem à se depositum, furi-
rem subtractam & depositam. Siquidem resoluitur non dari illis
depositum, quia non conuenit. Sic iustè non possidet, qui aliena pos-
sidet; quia non bene possidet, sed contra leges & ius. Sicut enim le-
gitimum dici potest, quod iuxta leges diuinas aut humanas est, sic
& iustum quod ex iure firmatur, & iniustum quod repugnat. Iustum
enim iniulto opponitur, vt sauus ægroto.

c Plato in d.
lib. 1. l. bona fi-
des, depositi. P.
d c. ius dictum
est, de verb. sig.
ca. quid dicam
de usuris, 14.
7.4.
cl. legitima cō-
uentio, de pac.
P.

f vt iusta &
legitima hare-
ditas, l. 3 §. de
illo profocio. P.
iusta vxor, l. si
non fuerit, de
adulter. P.
g vt ait Plato
in Alcibiade,
1. vel de natur.
hominis.
h lib. 1. magno
rum moral. c.
31.
i lib. 5. Moral.
ad Nico. c. 7.

9 Sed cum multæ sint iuris species, tot etiam annotabimus esse
iustivæ vel iniustivæ species. Ita quædam iusta natura dicuntur, quæ
dam lege. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam, inquit
Aristoteles, iustum à natura est: quod verò nos constituamus le-
gè que sciscamus, id certè iustum atque etiam ex lege iustum nuncu-
pamus. præstat autem iustum quod à natura est illi quod ex lege. Et
iterum, *Ciuile aliud ius, aliud naturale, aliud legitimum. Naturale*
quod ubicunque eandem vim habet. Et non quia vel na videtur, vel mini-
mè legitimam, quod ab initio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert:
ubi verò fuerit institutum, refert: vt mina captiuos redimi capram sacrifi-
care, non duas oues, ea item que de singulis sancunt, vt Brasida sacrifi-
care: nec non ea que sunt decretalia. Sed nonnullis omnia esse huiusmodi
videntur: quia quod est natura immobile est, & ubique eandem vim ha-
bet, quemadmodum ignis qui & hic & apud Persas vrit: iura verò moue-
ri vident. At hoc non ita est, sed quodammodo. Quanquam apud
Deum fortasse nullomodo est: apud nos etiam est quoddam naturale quod
mobile sit, licet non omne: sed est tamen aliud natura, aliud non natura:
Quidnam autem sit quod natura est, ex ijs que possunt aliter sese habere:
& quid non natura, sed lege & institutione, siquidem utraque mobilia
simili modo sunt, perspicuum est: & in alijs quoque eadem determinatio
accommodabitur. Natura enim dextra manus potior est: licet fieri posse
vt omnes ambidextri sint. Iura verò ex institutione & utilitate similia
mensuris sunt: non enim ubique sunt equales vinales & frumentales men-
sura, sed maiores sunt ubi emunt: minores ubi vendunt. Simili modo
non naturalia, sed humana iura, non eadem ubique sunt. nam neque
res publica apud omnes est eadem. Sed una tantum ubique ea est secun-
dum naturam que optima est. Unumquodque autem ius & legitimum,
vt vniuersalia sese habent ad particularia. nam que aguntur, multa sunt,
illorum autem unumquodque est unum: vniuersale enim est. Iniuste
autem factum & iniuria, iustificatio item & ius, inter se differunt:
iniuria enim cum natura sit vel constitutione cum sit, iniuste factum e-
uadit: prius verò quam facta fuerit, iniuria tantummodo est. Nam ubi
est facta, iniuste factum dicitur. Simili modo etiam iustificatio. Sed id ta-
men quod commune est, potius iuste factum: iustificatio vero iniuste facti
correctio vocatur. hæc ad verbum Aristoteles.

10 Iustum item aliud dicitur per se, aliud ad alterum compara-

tur, & iustum iustitiæ est. Iustum enim æquale est: æquale autem
non est, nisi ratione ad alterum. Comparatiōque iusti ciuilis, vel ex
numero, vel ex rationibus fit: aliter non est iustum ciuile, sed per se
ipsum iustum. Ciuile namque dicitur, vbi lex iniustitiam & inæqua-
litatem, ex ipsis ad medium reducit iniustitiæ. Variatur & hinc ap-
pellatio iusti, vt aliquod dicatur popolare, quod tale videatur pluri-
bus iustum: iustum potentium, quod tale videtur his qui plus possi-
dent, quique pro magnitudine facultatum statuunt dignitatem. quæ
species iusti ad tyrannidem accedit. Et ratione personarum, qui-
bus quod suum est tribuitur proportionē geometrica, iustum varia-
tur. Sic ciuile iustum in magistratibus, qui custodes iusti sunt, re-
passio, & ea quæ pro mercede sunt, reddi debent: vt honos, premium,
quæ si eis non sufficiunt, tyranni sunt. Sic herile & paternum ius-
tum, non idem sed simile est: vt iustum æconomicum, id est rei
familiaris. Item iustum quod ex instituto, vel lege est, varia-

a Idem Arist.
lib. 5. Ethicor.
ad Nico. c. 6.

b Idem Arist.
6. politic. c. 2.

c Explicat A-
ristot. dicto lib.
5. ethicorū c. 6.
d In Cratylo.

Plato generaliter, iustum dicitur *διεκουον*, id est, quod per singula
permanat, & velociter sine impedimento sese diffundit: ita *διεκουον*,
quali *διεκουον*, *discurrens & permanans*, & iustitiam *διεκουουσαν*, quali *δι-*
εκουουσαν, id est, *Iusti intelligentiam*.

11 Sed & cū his iusti alia distinctio, nō inutilis, vt aliud sit verè ius-
tū, aliud per accidēs. verè iustū, quod quis spōte rectè facit: per ac-
cidēs, qđ quis inuictus bene facit, vt si inuictus depositū restituat. Qui
ex timore, scilicet seruili non filiali, facit præceptum, aliter quàm
debeat, facit, & ideo iam non facit, & qui inuitus seruit, rem & me-
ritum perdit, & indignus eo premio: & talis obedientia, vel nulla
vel minima est.

e Arist. 5. Eth.
ad Nico. c. 6.

f c. qui ex timo-
re, 8. de regul.
iur. in decreta-
libus.

g ca. iam ve-
rò §. ex his, 23.
qu. 1.
h ca. sciendum
8. qu. 1.

12 Addenda superioribus non minùs necessaria scientia princi-
pibus & gubernatoribus reipublicæ, vt considerent, naturam regni
seu reipublicæ cui imperent, & naturam populi subditi, & vicino-
rum. Nam alia qualitas noui alia veteris regni, quod iam videtur
firmatum & minus inuidiæ & rebellionibus expositum, & ideo non
multis satellitibus indiget, aut legibus durioribus in populum, vt
nouum quod interdum clementia firmatur, interdum freno duriori
eget pro diuersitate morum populi: adhibita distinctione num vi
quæsitum, an per electionem, an successionē, aut legibus. In omni-
bus illud præcipuum, supra vires regni aliquid non tentare, aut a-
gere, & vt ait Lucanus, *Metiri sua regna decet, viresque fateri.*

i Eth. 8.

Nam sicut Seneca tradidit: Multi dum se tam magnos, quàm au-
diunt, credunt, at traxere superuacua, & in discrimen rerum omnium
peruentura bella.

lz Li. 6. de be-
neficijs ca. 30.

Aliunde in genere considerandæ sunt qualitates cōmunes principa-
tib. & principib. vt quod bonū in illis est, quoad fieri potest princeps
sequatur: quod malum & veluti agnatum, fugiat & emendet, con-
sideret omne regnum, vt priuatorum quoque statum, esse instabi-
le, casibus obnoxium occultis, sæpe causis concidere: & dum ad
summū verticem perueniret, eo proximus imminere decrementum

Vel ruinam: cum res humana non possint diu in eodem statu perseverare, & ab imis ad summa per gradus perducantur, & eum ad punctum altitudinis peruenerint regredi consideret odium, quod committatur principatum: hominum ambitionem, qua ad illud quod melius est, etiam indigni conscendere nititur etiam per media illicita. ideo multis insidiis reges expositos, vel etiam ob mores superbos & vitiosos, in quos facile ob licentiam potentiae incidunt, & ideo debet princeps, has causas rescindere, & in se emendare, quae possunt subuersiones principatus causam adferre. Dehinc, ut ait Tacitus^a, nocenda principi natura vulgi est, & quibus modis temperanter habeatur. Et Martial. *Principis est virtus maxima, nosse suos*. Sciat vulgus instabile in genere, iudicij expertus, opinione duci plurimum, & veritate pauca iudicare: mutabile in subditis, aut ad misericordiam, aut ad iram, quia affectibus morietur. sine consilio, inuidum, credulum, suspicax, multitudinis sequax. Si dux ei fiat, maximè seditiosum, ut contra si ducem adimas, pauidum, praecipuus, vecors, nihil ausurum, negligens publica, priuata curans, verbis ferox, factis remissus: maximè si vim metuat. Sunt & proximorum populorum mores cognoscendi, cum quibus respublica, vel princeps commercia, foedera, bella, pacem, inducias cogitur habere. Aliae enim gentes sunt audaces, aliae timidae, aliae inquietae, aliae pacatae, aliae malis legibus & oneribus viuentes, aliae bonis. Quae si sapienter expendat princeps, valde ei conducent ad gubernandam rempublicam.

De legibus.

CAPVT V.

VIA prudentia gubernatoris circa futurum quoque extenditur, ut diximus: summa eius cura videtur posita in constitutione legum, quibus statum reipublicae suae, veluti certis regulis disponat, iubeat quae faciendae sunt, prohibeatque contraria: proponat supplicia vitiis, premia virtutibus, doceat autoritate, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, sua tueri: ab alienis, mentes, manus & oculos abstinere: ut ciues sint incolumes, vita sit quieta & tranquilla.

2. Fundamentum iustae libertatis, fons aequitatis, mens & animus, & consilium, sententia ciuitatis, posita est in legibus. Aristoteles, ubi agit libro quarto polit. c. 4. de populari republica, ait pessimam esse constitutionem ciuitatis, ubi decreta multitudinis praevalet legibus, quo tempore oriuntur ductores populi: nam assentatores eius in pretio habentur, qui auctores multitudini sunt, ut decreto leges infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur: ipsi autem ex eo potentes interim fiunt, quoniam fides a populo eis adhibetur: & euadit populus in sua gubernatione tyranno similis, ideo merito reprehensam hanc administrationem popularem, tanquam non legitimam reip. speciem.

vbi

vbi enim lex non praevalet non est respublica. Nam lex dominari omnibus debet: in particularibus autem, magistratus & respublica prouidere vel iudicare.

Ius amitti certè non potest, sine maximo incommodo ciuitatis. nam & omnia incerta sunt cum à iure recessum est. nihil est quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit, nihil certum quod à patre accepturum, aut liberis relicturum arbitretur, nullus ordo, nulla potestas firma, nullum imperium, nulla obedientia praepositorum. Siquidem ut dicebat ad Athenienses Demosthenes^a, vniuersa vita mortalium, siue magnam urbem incolant, siue paruam, natura & legibus regitur. At natura quidem confusa & inaequalis est, & à naturali cuiusque pendet ingenio: leges autem communes & ordinatae sunt, & eadem vniuersis. Quod si praua natura fuerit, saepe mala consilia molitur. Quare tales facile in delicta ruere liquet: leges autem, aequa, honesta, vtilia spectant, & ad illa referuntur. Lex turbationibus caret, mens humana non caret^b. ideo lex, dicitur vna & eadem voce loqui omnibus.

3. Leges in omni republica sunt veluti oculi, ut dicebat Leo imperator, Leo constitutio. nouella 19. quemadmodum enim res est maximè necessaria animali non titubans oculus, ita etiam reipublicae legum aequus & rectus status. *Per legem enim cognitio peccati*^c. Id est, ut explicat Clemens Alexandrinus^d, lex peccatum non fecit, sed ostendit, cum ea quae sunt faciendae iusserit, reprehendit ea quae faciendae non sunt. Et proinde enitendum est, ut tales leges ferantur quae aberrare vel labi populum non patiantur, & quae illi salutes sunt, ne videantur legiflatores, loco remedij, morbis venenum propinasse. Sicut enim cogi debent subditi vel inuiti, morem legibus gerere, ita cauendum est ne leges iniustae sint. Non enim poenam meretur in republica humana quod lege permittente fit^e. Solebant mandata legis diuinae ex praescripto Dei^f, deferri scripta in manibus, in fronte, & alibi in limine domus, ut perpetua recordatione eorum, sui officij quisque recordaretur legi obtemperando. discabant pueri Romae olim leges 12. tabularum, ut carmen necessarium^g. Et leges pleraeque cantilenae appellantur, inquit Aristoteles^h, quia homines priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent: quod etiam sua aetate Agatharsis in morem fuisse ait. idque prudenter cum lex sit; si lex dici mereatur, dux veraque gubernandi ratio, quae ad finem optimum, per commoda media gubernata dirigit, transgredienti poenam, obedienti praemium statuens. Sic Ficinus in argumento ad Dialogum Platonis, qui Minos vel de lege: vide alias finitiones l. 1. & 2. de legib. P.

4. In summa, Quod Deus est in mundo, quod in naui gubernator, quod in curru agitator, quod in choro praecentor, & dux in exercitu, hoc lex ciuitate nisi quod sine motu & molestia Deus cuncta agit: lex nec alij, non item: tamen & ipsa

^a Cornel. Tacit. lib. 3. annal.

^a Demosthenes contra Aristocratem.

^b Aristotel. 3. polit. c. 11.

^c ad Romae c. 3. vers. 20. ^d lib. 2. Stromaton.

^e l. Gracchus, ad leg. 1. de adulter. c. 6. vers. 6.

^g Cicero 2. de legib. ^h Aristotele. problema. sect. 19. numero 28.

lex ciuilibus immobilis ipsa existens, in ventium animis regit omnia ad rempublicam pertinentia, & ciues quasi eius afficla, singula sibi commissa & permissa peragunt erga Deum & homines, & alia ab aliis facta, vno vel imperio, vel legis autoritate obseruant eum cui obtemperant^a.

5 Cæterum, primùm legislatori considerandum est, de quo leges ferendæ sint, num in noua cõstituenda & formanda repub. an verò de conseruanda, aut de reformanda. Nam si de noua agitur, adhuc considerandum est, ad quam formam sit statuenda respublica vt meliorem eligat. Nam aliæ leges democratia, aliæ aristocratia, aliæ monarchia conueniunt. Atque ideo, iuxta naturam cuiusque, & leges sunt definiendæ, & tales esse leges quales sunt respublice necessarium est, prauas vel studiosas, iustas aut iniustas^b. Si etiam iam respublica instituta vel formata sit, rectori, leges considerandæ quæ sunt optimæ, & quæ cõueniant vnicique gubernationi, ita leges ad rempublicam institutam postea accommodandæ, non autem respublica ad legem. Ex quo patet, inquit Aristoteles, quod necessarium est, differentias & numerum tenere singularum rerum publicarum, etiam ad legum positiones. Neque enim fieri potest, vt eadem leges vtilis sint paucorum potentia, atque popularibus omnibus legem ferendâ, qui persuadere vult, debet ostendere ipsam æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatque conducebilem, ad quietem & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, vel ad tributa publica, aut ad ipsius reipublicæ gloriam, aut ad vrbs potentiam aut alio huiusmodi vsui cedere^c.

9 Inter conditiones bonæ legis, vt sit secundum^d patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens. Ridet Athenæus^e, leges Platoni, quod ficticiis hominibus positæ sint: creandisque esse populos qui his vterentur. perperam enim posita lex est, si non sunt qui eam seruent, vel seruare possint^f.

Quid leges sine moribus vanæ proficiunt? Instituuntur leges cum promulgantur, firmantur, cum moribus ventium approbantur. ca. in istis §. 1. 4. distinct. Et moribus cõsonæ sunt leges, quado illi tales sunt qui emendari desiderant. vnde dictum est, *Ex malis moribus bonas leges ortas esse*^h.

Et inter eos mores est in quibus est iniustitiaⁱ, vt signum malæ morigeratæ ciuitatis est copia legum: sicut enim medicorum pharmacis nihil opus foret, nisi morbis laboraretur; ita legibus ferendis nihil opus esset, nisi perperam viueretur. *Lex iusto non est posita*ⁱ, Vnde apud Æginetas, olim pecuniaria pœna multabatur is, qui legis instituentæ dedisset occasionem. Neque sapientes legislatores de aliis criminibus voluerunt ferre etiam leges, quam de his quæ in republica committerentur; ne, vt dicebat Solon, rogatus cur de parricidio legem non tulisset, admonere viderentur potius delicti, quam pœnam delinquenti imponere, quia non speraret futurum parricidam. Legislatoris ita est considerare vrbs, ac hominum naturam, & aliam omnem communionem vitæ laudabilis quo

^a Aristoteles lib. de mundo.

^b Aristoteles lib. 3. politico- rum c. 7.

^c Aristotel. in rhetorica ad Alexandrum c. 2.

^d ea. erit autē lex 4. dist.

^e Athenæus li. 32. de symposioph. c. 22.

^f l. de quibus. de legib. P.

^g Horatius li. 3. oda 24.

^h Aristot. Rhetor. 2. Macro. lib. 3. saturna.

ⁱ id Aristotel. lib. 5. ad Nico. c. 6.

^k 1. ad Timo. 1. vers. 9.

quo participant, quantum fieri possit, felicitatem^a. Consuetudo & mores si boni sunt, in legem transferri possunt, vt firmiter obseruentur^b. at si mali & iniustitiæ quoddam contineant, sola lege emendari possunt. Mores neminem quippe videntur cogere, sed sponte allicere: quæ est diferetia, quam Suidas cum lege obseruauit^c. Consuetudo, inquit, non est inuentum hominis, sed vitæ & temporis. At lex quidem similis est tyranni: terrore enim & vi cuncta conficit, consuetudo autem magis humanitate regia: vltro enim eam omnes absque necessitate sequuntur. Verum etiam lex tanta equitate & humanitate referta est, vt & calamitosi utilior sit quàm cognati, & affectis iniuria robustior proprijs viribus ipsorum, & patribus beneuolentior quàm filij: & filiis quàm patres, & fratribus quàm fratres. multi enim ab amicis laesi, ad hanc confugiunt.

7 Locorum diuersitates cogunt legislatores deflectere à iure communi gentium, vel naturæ, vnde iura propria, ex particulari quadam loci & personarum ibi habitantium ratione, constantur, quæ dicuntur iura ciuilia, cuiusque ciuitatis^e.

8 In Democratia aut populari republica, leges videntur esse ciuitatis publici consensus^d, & ideo se ipsam populus veluti per consensum & spõsionem, legi à se sancitæ subiicit, idem si eius nomine à viro quodam prudenti fiat^e.

In hac republica obseruandum est, vt multitudini leges impedimento sint, ne locupletum rei insidietur: diuites autem inducant, vt vltro ad publica ministeria munificentissimi sint: hoc autem assequi poterunt legislatores, si locupletes, pro ea quam in publicam munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus à legibus donentur: & si agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus, anteponant: sic enim & locupletes non inuiti reipublice inferuent, & plebs non calumnietur, sed ministeriis studebit.

Debet dari honestus locus in vrbe, iis qui pro republica in bello mortui fuerint, & filij eorum donec ad pubertatem peruenerint, publicis alimentis nutriti.

Seueritas legibus inesse debet, & pœnæ contra transgressores. Lycurgus Sparthanis leges dans, mutata monarchia in popularem, vitam quandam duram instituit, conuenientem tunc forsan, quæ nunc non posset obseruari: commercia emptionis sustulit, permutationem mercium restituit, pecuniæ vsu adempto: fundos æqualiter distribuit, iuuenibus non amplius quàm vna veste vti toto anno permisit: pueros in agris, puberes laboribus exerceri voluit, nihil eos somni causa sibi subternere, vitam sine pulmento degere, nec ex agro in vrbs ante pubertatem reuerti: vxores sine dote ducere, conuiuari omnes publice. Senibus summum honorem deferre. Regibus, nomine inquam talibus, potestatem bellorum: Magistratibus; iudicia: Senatui, custodiam legum: populo sublegendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit^g.

9 In oligarchiis quæ paucorum dominatu administrantur, ex legibus, æquè magistratus sunt in omnes eius ordinis viros distri-

^a Aristot. li. 7. polit. ca. 2.

^b Vt factum in l. moribus l. eos facto, de vul-

^c Suidas in verbo τῶν.

^d l. ius civile 6. et l. omnes populi 9. de legib. P.

^e Arist. Rhetor. 2. ad Alexad. c. 2.

^f l. 1. de legib. P.

^g Iustinus li. 3.

buendi, minores forte, alij verò maiores occulto suffragio & iurando, & magno studio. Maxime pœne constituendæ in illos qui vlla in ciues contumelia vfi fuerint; nam contumeliam molestem fert plebs. Ciuium controuersia, breui tempore soluendæ. neque vulgus ex agro in vrbe est contrahendum; quia ex iis conuentibus plebes turbantur, & paucorum principatum rescindunt. Aristot. rhetoricorum ad Alexan.c.2.

In omnibus principatibus popularibus, leges debent cohibere plebem, ne locupletiores bonis inhiant, insidianturque. in paucorum verò principatibus, auertere illos qui rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis & calumniis, insimulatio-nibusque contra ciues.

10 In monarchica gubernatione, leges regiæ potius ad vtilitatem populi quàm propriam dirigi debent, atque ad conseruationem dignitatis principatus sublatis omnibus suffragiis popularibus. Populus in obsequia principis; princeps ad iustitiam imperiorum firmandus est. atque magnam vim habebit lex, si princeps in lege nihil sanxiat cuius non ipse primus in se documenta dederit. Regis enim ad exemplum totus vulgus componitur; in his videlicet quæ ad bonos mores, pietatem & religionem pertinent. Alia namque sunt, quæ statuuntur in populum, quæ non conueniunt principi: vt contra quædam principi tribuntur iure regio, quæ non communicantur subditis.

11 Sed commune hoc habet legislator monarchicus cum aliis, vt qualitatem & mores locorum & personarum consideret, & ita pro diuersitate materiae formam adiungat, variant quippe loca: functiones etiam rerum ob penuriam vel fertilitatem. Locus iniuriæ illatae, & diuersitas qualitatis personarum, iniuriatarum augent pœnam in lege vel minuunt. l. prætor edixit, s. f. & l. vulneris, de iniur. P. s. atrox, eo. ti. apud Iustinia.

Exasperanda pœna per legem in locis vbi delicta frequentiora sunt & si exemplo opus est. l. aut facta s. penul. & fin. de pœnis P. l. sacularij, de extraordinariis criminib. atque legislator ita ex Socratis opinione, ad duo respicere debet in lege ferenda, ad regionem, & homines, & ad loca vicina. Aristoteles libro secundo Politicorum ca. 4.

12 Tempus quoque obseruabit, vt vulgare est, in delictis legibus castigandis, & in legibus distinguendis antiquis à præsentibus, & futuris: vnumquodque tempus suos mores adfert, quibus accommodandæ sunt, vt dixi, leges. Sicuti aliæ leges in antiquo testamento diuino, aliæ in Nouo, & aliæ prisca Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus seculis probatae reiectis vel emendatis primis. vt lex illa antiquata, de diuidendis delatoribus non soluentibus, inter creditores. Gellius libro 20. cap. 1. de delictis multa pecuniaria tantum puniendis, quæ obtinuit in magna veterum paupertate, sic de similibus quæ rudi adhuc populo latae fuerunt.

a l. pœnia veru, ad leg. Falcid. P. l. s. f. de ad ministra tut. C.

b s. pœna, de iniu. apud Iust. c. vide Aristo. lib. 2. Politic.

13 Hóc-

13 Hócque commune vniuersis functionibus, vt diligens prior adhibeatur consultatio antequàm promulgentur. Alexander Seuerus nullam constitutionem sacrauit sine viginti iurisperitis, & doctissimis ac sapientibus viris iis denique disertissimis non minùs quinquaginta, dato illis spatio prius ad disquirendum cogitandumque quàm dicerent.

c l. humani. C. de legi b.

d Lamprid. in Alex. Seuero.

14 In republ. Atheniensi, Solon inter cætera hoc etiam instituit, cum lex aliqua rogatione ad populum ferretur, vt à legislatore primum recitaretur: deinde vt in loco celebri perspicuè proscribe-retur ad tertiam concionem vsque inde vt Scribæ daretur, palam pro concione legenda, vt si quid cuiquam non placeret in medium proferret: & si ea tum quoque populo placuisset, ita post modum daretur Nomothetis exploranda, qui vt eam probassent improbassentue proferretur, antiquareturue. Libanius tradit, de se mouisse illam legem Athenis, legum ferendarum rationem præscribentem, per quam author legis scriptam legem, ante statuas Heroum, à quibus cognomina tribus acceperant, proponere, & apud legum latores confirmare oportebat: quod cum non fecisset Leptines in lege ferenda de abrogandis immunitatibus, reprehensus & accusatus est: quum lege liceret intra annum accusare authorem legis, postea non liceret. Libanius in argument. 2. in orat. Demosthenis contra Leptinem. creabantur verò ex lege Solonis sex viri legum examinandarum causa, cum liceret ex eiusdem legis tenore, si qua lex malè recepta videretur alicui, eam accusare, & illa abrogata, liceret eidem, aliam substituere & scribere legem: at illi sex viri Nomothetæ examinabant, ne temerè promulgarentur, & vt de singulis singulæ tantum ferrentur: ne contrarietate aut multitudine imperiti turbarentur. Erat insuper lex alia Atheniensium, μη πότε πένν εις τον δήμον ψηφισμα έκπερην πριν εν τη βουλή δεικνυαδεν. id est, Ne prius ad populum decretum, quàm prius Senatui probatum esset, deferretur, vt ait Libanius. quum enim multitudo populi magna & frequens esset, sæpèque deciperetur, non animaduertens, num fraus aliqua lateret, primum decretum ad quingentorum mittebatur senatum, qui indagabat an aliqua noxa aut fraus in eo esset, & sic ad populum ferebatur.

e Scribit Demoste. oratione in Leptinem.

g Libanius in argu. utraque orati. Demost. contra Andro. h in alio argu. græco in eand. orati. Demost.

15 Non minore cautione, leges ferebantur vel abrogabantur in Democratia Romana, rogato populo, suffragiis & comitiis adhibitis, datis tabellis duabus singulis: in quarum altera duæ literæ V. R. id est, vti rogas, in alia nota, A, priore significante, si ea mitteretur approbationem rogationis: altera, non probare se, & antiquam sequi & ncuam reiicere.

Ante legum duodecim tabularum receptionem, accurata fuit decemuirorum indagatio, vt est apud Dionysium Halicarnasseum.

Antequàm nobis corpus iuris ciuilis Romani traderetur, dedit operam Iustinianus Cæsar, vt per viros eximios & doctissimos opus expenderetur: & sic solum post prudentem longamque explorationem leges seruandas statuit.

i Xeno. lib. 2. rerum Græca.

16 Præsidente autem Athenis Pytadoro, Oligarchia Athenis

constituta est: ^a vult enim est populo, triginta eligi debere viros qui patrias leges cōscriberēt, quibus respublica regeretur. fuere autem electi Polyarches, Critias, Melobius, Hippolochius, Euclides, Hieron, Menesilochus, Chremon, Theramencs, Arefias, Diocles, Phedria, Chæreleus, Anælius, Pifo, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Eschines, Theogenes, Cleomedes, Erastratus, Phidon, Dracōtides, Eumathies, Aristoteles, Hippomachus, Muhefitidis.

17 Sicuti verò leges quando feruntur diligenter cōsiderandę, quęnam & cuiusmodi sunt: ita cum receptę sunt custodiendę & vsurpandę, maximè à subditis ^b, & iudicibus ^c, ab ipsis autē legislatorib. quā tū fieri potest inuolantę quoque & stabiles conseruari debent. Nam cum illę sint pro regula & norma viuendi in republica, fieri non potest, vt illis mutatis nō mutantur mores cum legibus malis in peius, cum bonis in melius commune bonum lex est, vt facillè ob aliquid quod aliud bonum, si non ita commune sit mutari non deberet, cum inde sequatur reipublicę dissolutio, & mouenda non sit camarina. Nam lex, potissimùm in populari statu vim non habet vt ei pareatur nisi ex more. ^d mos autem nos fit nisi temporis longitudine: quare facilliter mutare leges ex pręsentibus, infirmam facere vim legis. Constat errata quędam magistratuum & legumlatorum toleranda: cum ex mutatione vtilitatis parua accessio fit. non enim tantum proderit qui corrigere perget, quātum nocebit assuefactio superioribus non parēdi. Quod si aliquis sit defectus in lege, ex æquo & bono à magistratibus & iudicibus erit emendandus, vel supplendus iurisdictione illis concessa. siquidem fieri non potest per prudentiam legislatoris, vt singula quę priuatos respiciunt, legibus possint expresse definiri, quia lex generaliter loquitur, & ad id quod vt plerunque fit extenditur, reliqua relinquens iudicium qui de singulis legibus. ^e

^a Demosthenes oratione contra Midiam.
^b l. leges vt generales, c. de legib. l. non dubium, C. eo. 8.
^c i. iurisgentium
^d 7. S. ait prator l. contra iuris, 2. 8. de pact. P. c. 1. de constitutio. cum similibus infinitis propemodum.
^e ca. in istis, 4. dist. lege rem non nouam, c. de iudic. §. 1. de offic. iudic.
^f Aristot. lib. 2. polit. c. 6. l. de quibus, de legib. P.
^g vide l. 3. cum sequentibus, vsque ad l. 17. de legibus. P. Aristotel. 5. Ethico. c. 1.

^f §. vt autem lex de non eligent. sec. nu. in nouel.
^g Diod. Sicul. lib. 12. Demosthenes. contra Timocratem.
^h Plato dialo. go 5. de iusto.

Meliora quidem sequenda sunt, neque tam inflexibilis proponi debet lex quin mutationi obnoxia non sit. nam esset lex tyrannis, si mutatis causis constitutionis, & rationibus introductionis cessantibus, illa eadem imperaret, & cōmitteret legislator in eam qualitatem legis, qua debet personis locis & temporibus accommodari. Nihil enim est sub sole quod cum motu cęli & syderum continuo, moueri & mutari aliquomodo non possit: verum leges quę diuturniores esse possunt, illę meliores & magis paci & tranquillitati populi conueniunt. ^f Thuriorum institutum erat idcirco rigidum, vt qui legis abrogationem peteret, cū laqueo in publicum prodiret; quo, si non persuaderet suspenderetur ^g.

18 Censet Socratica prouidentia ^h, peius esse in legibus constituendis errare, quàm hominem interficere: eiusmodi namque error multos per multa secula interficit animos simul & corpora. Atque ideo ne erraret in legibus constituendis, initio petit auxilium ab Adraftia, quę ab Ethnicorum pręcis theologis putabatur potentissima inuitabilium seu necessitatis legum, regina, seu diuina prouidentia, quatenus nihil vel oculos potest subterfugere, vel manus effugere.

effugere. Et quia optabat firmissimas leges condere, quas neque obliuio deleteret, neque defraudaret astutia, neque violentia frangeret, & omnino nullus deuitaret, Adraftian inuocabat, inuitabilia sancientem, quę nullus valeat effugere.

19 Gentes, non nisi necessitate urgente, iura sibi constituent. eaque necessitate, transgressio vel mutatio legis permiffa, & quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum ^b: vt si magna vtilitas suadeat reipublicę, quę non permittat sine detrimento euidenti salutis eius leges iam latas habere locum. Sicuti nihil sapientiùs dicitur factu Agesilai, qui cum aduersus reipublicam conpirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quę de indemnatis sumi supplicium vetabant: comprehensis autem & interfectis fontibus, è vestigio statim restituit: atque vtrunque simul prouidit, ne salutaris animaduersio, vel iniusta esset, vel iure impediretur: ita vt semper leges essent aliquando non fuerunt ^c.

^a S. ius autem gentium, de iure natura. gēt.
^b vt si magna vtilitas suadeat reipublicę, quę non permittat sine detrimento euidenti salutis eius leges iam latas habere locum. Sicuti nihil sapientiùs dicitur factu Agesilai, qui cum aduersus reipublicam conpirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quę de indemnatis sumi supplicium vetabant: comprehensis autem & interfectis fontibus, è vestigio statim restituit: atque vtrunque simul prouidit, ne salutaris animaduersio, vel iniusta esset, vel iure impediretur: ita vt semper leges essent aliquando non fuerunt.
^c 4. distinctio. b. c. quod non est licitum, de regul. iur. in decretalium l. 2. C. de patri. qui filios distinxer. c. Vale. Max. lib. 7. c. 2.

20 Lycurgus Sparthanorum legislator, rigidis certè & nimium popularibus legibus latis, dissoluta monarchica gubernatione, finxit legum suarum authorem Apollinem Delphicum, & inde se ea ex præcepto numinis detulisse, vt consuecendi tedium metus religionis euinceret. Deinde vt æternitatem legibus suis daret, iureiurando obligauit ciuitatem, nihil eos de eius moribus mutaturos priusquam reuerteretur: & simulauit se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum quod addendum mutandumque videretur. Profectus autem est Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abiicique in mare ossa sua moriens iussit, ne relatis Lacedæmona, solutos se Spartani religione iurifurandi in dissoluedis legibus arbitrarentur ^d.

^d Iust. ex Tre. lib. 1.

21 Vtilitas suadet, leges cum necessitate introduci, nihil tam tam naturale quàm vt contraria necessaria vtilitate, & ad euitandum reipublicę damnum imminens, leges introductę mutantur, si non omnes, illę saltem quę minùs vtilis, aut noxię esse possunt.

Studij iuris & ciuilis sapientię duę sunt positiones, vel axiomata ^e l. i. §. huius præcipua, publica & priuata vtilitas. atque ipsa vtilitas iusti propè vtilitati paucorum, si mutud se compati nequeant priuata & publica vtilitas: non etiam, si vtrique sine damno alterius, consuli potest.

^e l. i. §. huius studij, de iust. & iur. P. f. d. ca. erit autem lex, 4. dist. sim.

22 Adeste postremò debet legibus condendis manifesta decisio sine obscuritate mentis non inuoluta aut dubia, ne captionem aliquid quam continere possit. quia illę debent esse omnibus pro norma viuendi tam ignaris, quàm mulieribus & pueris. Et ius certum & definitum est, super dubitabili enim lex regula, debet dubium tollere. Leges, inquit Isocrates ad Nicoclem, oportet te ponere aquas & vitales, & sibi inuicem concordēs, minimèque ancipites, sed quę oppido quàm faciles habeant solutiones. Soloni vitio datum est, quòd quędam obscuriùs in legibus proposuisset; idque rectiùs, quòd con-

^g Leo. imp. nouel. 77. l. 9. C. de legib. h. vide l. 2. & l. 9. de iuris fact. ignor. li. 22. P. ii. 6. & tit. C. similem il. quod Labeo, de Carbonia. edito. P.

a in eius vita. b c. 1. de concessio. praben. in extranea. lo- hannis 22. c. Iustitia in S. nos igitur, de testam. imper- fect. in nouell. d. §. sed quia, de fideicomis- sa. hereditatib. in institutio. iu- ris civilis. e. l. minime, de legib. P. l. non dubium, C. eo. trouersia^h.

Si tamen mens contraria videatur verbis, & ea in incerto sit: tunc oportet explicatione ei subuenire^s, ut legum enim euidencia est populorum excessibus utilis, sic sanctionum obscuritas, turbat ordines æquitatis. Nam ex obscuritate oriuntur litigantium con- dubium, C. eo. trouersia^h.

f. l. penult. ad exhiben. P.

g. l. & ideo de legib. P. l. 1. C. eo.

h. in l. 1. de in- dieb. lib. 2. C. P. visigothorū.

De generali errore principum & administratorum reipublicæ, ex ignorantia qualitatis reipublicæ & ex alijs, & de remedijs.

CAPVT VI.

ERRORE & confusio rerum publicarum, inter cætera nascitur ex ignorantia speciei reipublicæ quam curandam principes vel rectores susceperunt. non enim ut dictum est, vna species, vnâve natura omnium. & proinde & alia leges in instituenda, in conseruanda, & defendenda vna quaque operæ pretium est obseruare. & ut seruentur, cognosci & addisci debent prius: deinde in praxim adduci, atque principem alium atque alium, & ciuem quoque alium atque alium esse neces- se est secundum differentiam rerum publicarum, ut ait Aristoteles 3. politicorum cap. 1. & iterum, libro 1. politicorum cap. 1. apertè rationibus demonstrat, non bene dicere, qui putant gubernatoris ciuitatis & regis patrisque familias, & domini eandem esse rationem, arbitrati multitudine tantum & paucitate non specie differre, quod falsum est. Et Seneca, libro 2. de beneficijs cap. 20. disputat contra M. Brutum, quod contra institutio- nem Stoicam se gessisset, volens occidere Iulium Cæsarem dua- bus rationibus: quod nomen regium extimuerit malè cum opti- mus ciuitatis status sub rege iusto sit: dehinc quod malè sperauit inde libertatem futuram, vbi maximum præmium erat imperandi & seruiendi. Aut quia malè existimauit ciuitatem posse in priorem formam reuocari, amissis pristinis moribus, futuramque malè existimauit ibi æqualitatem ciuili iuris, vbi videbat hominum tot milia pugnantis, non, an seruirent: sed cui: multo & magis arguit, quod non consideraret vno interempto, non defuturum a-

liura

num qui idem vellent. Execrabiles enim fuerunt nostri seculi quidam homines, à quibus illas malorum nata, qui ad modulum quarundam rerum publicarum, imò verò exemplo tyrannidum & tyrannicorum voluerunt reformare leges regnorum. Re ipsa verè ridiculi, sed qui tragœdias ex Atellanis fabulis. cruentissimas recitauerunt, ut non minus errarunt, hoc eodem tempore, qui in paruis principatibus voluerunt regnorum sibi titulos, iura & leges constituere. vnde deformes reipublicæ ferè in mon- strum peruenerunt: non minus quàm si quis magno colosso & corpori, vellent caput pumilionis, vel pigmei imponere: aut sta- tuæ pumilionis caput infinitæ magnitudinis inferere. In regno leges aristocratia, aut democratia, aut tyrannidis velle seruare, quale monstrum quæso natum est, quod se suis ipsius artibus con- uellit & dissipatur. Quis non damnet architectum, qui pol- licitus esset reparare, vel reficere ædificium, si illum deiiceret? quis illi tam stolidus esset qui crederet dicenti, hoc pacto se re- ficere, aliud enim est destruere, aliud reficere? Dicam & quod ad Pisones scribens Horatius, de malis rerum publicarum cenfori- bus, administratoribus, vel præsumptuosis ignaris, seu malitio- sis restitutoribus. Siquidem hoc sibi nomen, ut facum faciant suæ ambitioni & cupiditati, vsurpant quod de malis poetis & pictoribus dixit,

*Humano capiti, cervicem pictor equinam,
Iungere si velit, & varias inducere plumas,
Vndique collatis membris, ut turpiter atrum,
Desinat in piscem mulier formosa superne:
Spectatum admissi risum teneatis amici,
Credite Pisones isti tabula fore librum,
Persimilem, cuius velut agri somnia, vana
Fingentur species: ut nec pes, nec caput vni
Reddatur forma. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas
Scimus: & hanc veniam petimusque damusque vicissim:
Sed non ut placidis cocant immittia, non ut
Serpentes auibus gementur, tigribus agni.*

Sunt morbi, sunt temperamenta, sunt conuenientia singulis spe- ciebus rerum publicarum, imò origo, vita, finis, & pleraque alia di- uersa, sæpe & contraria, ut iisdem modis omnibus prospici ne- queant, & remedia quæ proficiunt in vna, in alia possunt adferre interitum, & monent etiam medici vnico collyrio mederi non posse omnium oculis. monent & vel futores, eundem calceum omni pedi non conuenire. quis non rideret eum qui vellent imponere laico mi- tram episcopalem, episcopo diadema pontificale propria & pri- uata authoritate, vel subdito, coronam, id enim est laruas pro- ferre.

2 Iam effectus præsumptionis temerariæ, potest nos docere, & prin- cipes viuentes, & qui in posterum victuri sunt, quàm graue & pericu- losum sit committere hominibus imperitis gubernationem, & rerum

publicarum emendationem, aut credere somniis & temeritati eorum qui instituunt & aggrediuntur huiusmodi argumenta tragediarum. Fuerunt olim & puto nunc quosdam esse, nomine vel presumptione philosophos, qui ex ferula ad sceptrum moderanda superbissime se ingerunt, conuolant etiam non consulti, existimantes respublicas non aliter posse regi & populos, quam à magistro seu pädagogō puerulos, ex qua presumptione leges faciendas audent principibus & populo persuadere, speciosas quidem, & ut videtur illis consonas rationi & religioni, cum tamen de religione quæstio non est, sed non norunt an sint convenientes populo & reipublicæ de qua agunt; vel si cognoscant non habent media sufficientia, neque considerant populum similem equo feroci, qui non ita sermonibus, quantum industria & re ipsa conueniente domatur. Quamobrem ut plerunque istas philosophorum de republica theorias & speculationes, duorum alterum consequutum est. aut enim respublicas turbant & pacem interpellant: aut ridiculæ habitæ sunt.

3 Pythagoreorum cœtus, suis temerariis & superbis seu inflatis opinione sapientiæ sermonibus, de reipublicæ emendatione, magnam rerum publicarum mutationem fecit, utpote principibus cuiuscunque ciuitatis temerè interfectis, vexatis urbibus & locis in ea Italiæ regione quæ tunc magna Græcia appellabatur, in qua commorabantur, seditionibus cædibusque maximis, donec ob illas clandestinas coniurationes quæ sub prætextu sapientiæ fiebant, cœtus ille concrematus est, sicut scribit Polybius libro 2. ut & aliquando Lyfimachus philosophos ex vniuerso regno per præconem expulit, Athenienses ex Attica, & Romani Roma. ut refert Athenæus libro 13. dipnosophiston ca. 33. rationem citat ex Anaxippo comico.

*Et ei mihi philosopharis, inquit, at qui philosophi
Sermone solo sunt sapientes, cæteris
In rebus esse non ego stultissimos.*

Quibus verbis non improbat quidem philosophia vera, aut sapientia in principibus, quæ tam illis necessaria est ad regimen, quantum in naui regenda clauus & ars, sed ea quæ in meris ideis animi vacui ab omni gubernatione fingitur, qualis illa Platonica quæ introduxit reipublicæ formam, pro qua exercenda oportuisset novos homines creare: visus enim est in dialogis de republica, non existentibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita ut qui his utantur postea perquirere oporteat, ut idem Athenæus ait libro 12. c. 22. nec mirum, quia ut idem ait, & Plato ad omnes erat implacidus, inuidus, minimè moribus probus, & qui ipsum populum Atheniensem vanum iudicem & personatum putaret.

Sicque ostentatio illa philosophica, quæ versatur in veris nugis & verbis nudis, & opinionibus, non considerata materia seu qualitate præsentis reipublicæ, de qua disputatio, vel regiminis ratio requiritur: non solum non aliena à regibus & principibus, sed etiam periculosa & noxia esse potest. quia lex secundum Aristotelem quæ
est

est præscribenda ad continendam rempublicam & principatum, est determinata ratio, iuxta ciuitatis consensum, quæ singula, quo pacto facienda sunt declarat, & conueniens esse debet moribus præsentibus^a.

Idèò meritò Aristoteles reiecit rempublicam Socraticam seu Platoniam, cum sua communione somniata libro 2. politicorum c. 12. 3.

4 Vera philosophia & sapientia ciuili, est haurienda ab his qui instituerunt respublicas, ex distinctione & collatione earum facta, cum ea quæ in manu est, adhibita consideratione non somniorum vel opinionum cuiusque, sed legum quibus vsæ sint, & quæ bene vel malè concesserint. Conferenda, quæ antiquas meliores respublicas eius generis cuius est quæ regenda est, fecerint, quæ conseruauerint, ut sequamur vestigia: quæ eas subuerterint, ut ea vitemus & præcaueamus, & dum ea oriri vel extollere caput viderimus, statim conuellamus, sic scilicet quem cautum aliena pericula faciunt. Et quamuis dicantur posteriores respublicæ meliores prioribus, eoque priores adhuc rudes postea ex experientia emendationis causam dederint, tamen nouæ quæ suis legibus, veluti malis indigestis seu crudis humoribus & domesticis torquentur, & stare quodammodo potest tempore videntur, statim non sunt sequendæ, quia metuendum, ne ad primam occasionem rebellent, & virus quod inclusum fortius agit in partes crudelius, ex abrupto læthum adferat nisi medeamur repentinum.

5 Eget princeps, ne ignorantia sua decipiatur, primùm bonorum consilio, & legum auxilio, & diligentissimis & expertis qui bene consultata exequantur: aliter imperfectum erit perpetuè regni & principatus legitimum negotium. Aristoteles libro 10. Moralium ad Nicomachum, Sophistas, qui ciuilem scientiam se habere profitentur, facilem reipublicæ administrationem esse putant quæ ex legum & rerum publicarum collectione habeant electionem, aut procul aberrare ab ea docenda. neque enim omnino qualifnam ea sit, & circa quæ versetur sciunt. Nam electio, post collectionem, animi perspicuitatem exigit, & iudicium quæ & qualibus consonet. sicuti non sufficit, ut quis bonus medicus habeatur, didicerit artem medendi ex scriptis, cum in his, non solum curationes, sed & quomodo etiam sanari possint homines, & curatio adhibenda sit vniuscuiusque habitu distincto exigatur. Administratio sine arte, ex sola experientia sæpe fallit etiam: ut sola consideratio & contemplatio, sine experientia, at quando vtrumque coniungitur, scelicem facit rempublicam.

6 Marcus imperator^b, filium Commodum, magna diligentia curaque educauit, accitis vndique viris doctrina claris, maximaque proposita mercede, uti mores pro se quisque filij ingeniumque excolerent. Senex autem iam cum planè deploratam salutem suam sentiret, anxius magis de filio fuit ne qui tum primam iniret adolescentiam, siue ætatis feruore nimio, siue licentia quadam summa, quam in orbitate esset habiturus bonis artibus, studiisque relictis, ebrietati
b ut est apud Herodianum in 1.

fese & crapulæ dederet propter lapsum eius ætatis facilem. Terrebátque insuper hominem minimè imperitum, multorum memoria principum, qui iuuenes imperium suscepissent. Vt Dionysij Sicilia tyranni, cuius tanta fuit intemperantia victus: vt nouarum voluptatum inuentores summis afficeret præmiis. Item quod qui Alexandro Magno successerunt, ita contumeliosè violentèque dominati sunt, vt illius imperio graue dedecus consiliarint. Siquidem Ptolomæus eò turpitudinis prolapsus, vt contra Macedonum, atque adeo omnium Græcorum leges, etiam sororiis amoribus implicaretur. Repetebat animo aliorum crudelitatem tyrannorum, vt Neronis & Domitiani, item Germanorum vicinam gentem nondum planè subiectam, aliáque plura, quibus æstuans animus iussit amicos congregari ad se; quos sanctè ac qua poterat authoritate adiurauit, vt filio bene viuendi authores essent, & bonum principem redderent. Est autem difficile in magna licentia moderari sibi, quasi que frenos imponere cupiditatibus.

Eadem prudenter mente recolens Mammea mater Alexandri, qui consors imperij factus fuit Antonino filio Seueri mancipio totius turpitudinis, vt filium ab omni illa sceditate vindicaret, summis clam Antonino, doctoribus omnium disciplinarum, vt narrat idem Herodian. in 5. modestiam edocebat, palæstra ac omnibus virilibus gymnasiis assuefaciebat, græcis latinisque literis instituens, quamuis contrariis moribus imbutus Antoninus indagaretur. Magnopere illis rebus, & ideo omnes illius doctores aula exegerit, & quosdam illustriores partim morte, partim exilio affecerit, ridiculas allegans causas: quòd filium eius corrumperent, arrogauerat enim Antoninus Alexandrum, neque agitare eum choros atque ebacchari sinerent, & ad modestiam componerent, & virilia officia edocerent. Neque tamen destitit ab instituto Mammea, vnde & Alexander maximum fauorem apud bonos, & populum, & senatum, & milites sibi consiliauit, delatumque illi soli necato Antonino, fuit imperium, quo etiam tempore, vt idem Herodian. scribit in 6. post additos in consilium eius grauissimos senatores, & peritissimos iurisperitos, cumque videret summam habere jam authoritatem, metu ne viuida ætas in summa potestate licentiæque rerum, in cognata aliqua impingeret vitia, vndique aulam seruabat, neque adire à quoquam adulescentem patiebatur, cuius vita morèque improbarentur, ne scilicet bona indoles corrumperetur prouocantibus appetitum eius iam vigentem assentatoribus in extremas libidines. Ex cuius prudentissimæ matris formula, duo summa capita institutionis principis colligi possunt, vnum in imbuendo & formando à peritis & bene moratis præceptoribus vel monitoribus principe aliud, in obseruatione, ne bene imbutus & edoctus corrumpatur: vtrumque caput summè necessarium: sed maximè secundum: nam parum prodest bene institutum fuisse principem, si in illa institutione non perseueret. perseuerare autem non potest, dum corruptoribus exponitur, vt parum est thesauri ingentes copias cumulasse, si is à latronibus non custodiat

tur aut

tur aut defendatur. Nec enim minor est virtus quàm quærere, parta tueri.

7 Plato libro 3. de legibus dum speculatur causas, quibus regnum quod tam scælix erat Persarum sub Cyro, ferè sub Cambyse eius filio ceciderit, & rursus Darij tempore restitutum est: tradit ideo id contigisse: quòd Cyrus fuerit dux bonus & ciuilibus vitæ amicus, nunquam tamen ad rei domesticæ administrationem animum nunquam applicuisse, & bellis continuò occupatum, filios educandos mulieribus tradidisse; quæ ipsos vt scælices statim pueros atque beatos, nullius indigentes rei, sic educabant, vt prohiberent ne quis eis vtpote beatis, aliqua in re aduersaretur, cogentes omnes, quicquid ipsi dixissent aut fecissent laudare. Quare ita educati, non mores Persicos & artem regnandi, sed molles & tyrannicos imbiberunt, & tales euaserunt quales conueniebat eos qui in summa rerum enutriti erant. Quare Cyro mortuo rerum eius potiti, vtpote deliciarum impunitatis & licentiæ pleni, nec se ipsos æqualitatemque compati potuerunt. Cambyse fratrem occidit, dehinc & ipse ignorantia ebriatæque furens, principatum perdidit, contemptus à Medis. At Darius rursus, cum septemuiris principatum in Persas iterum reduxit. Is autem nec regis erat filius, nec in delitiis nutritus, viuendum censuit communibus legibus ad æqualitatem tendentibus, principes amicitia consiliauit, plures subegit. Verùm eius rursus filius Xerxes, iisdem moribus quibus Cambyse educatus, similia quoque perpetratus est.

8 Accedit hoc malum rebus publicis habentibus bonas leges, vt multæ nauium instar perierint subuersæ, ac peribunt ob gubernatorum nauarumque improbitatem, qui in rebus maximis extrema quadam ignorantia detinentur. Quoniam cum rerum ciuiliu proffus ignari sint, in iis tamen plurimum sibi ipsis sapere videntur.

Scribit Plato*, ignorantiam potentum robustorumque hominum, a in Philebo hostilem atque teterrimam rem esse. Hæc enim & quæcunque eius similia, proximis omnibus noxia: sin autem imbecillis ignorantia sit, ridiculorum naturam subit. seu de summo bono seu li. 10.

9 Ars & scientia ciuilibus, non est vis iudicum, nec in ea consistit maiestas principis, cum sit tantum legum custos regisque ministra: non etiam artes aliæ reipublicæ quæ necessariæ ei sunt, cum regis maiestatis officium sit non vt ipsa quidem agat, sed vt agere valentibus imperet, cognoscâtque vim & imperium eorum quæ in ciuitate sunt maxima, tum quid decorum, quid opportunum sit, quid contra, cæteras verò facultates iussu capefcere, & mandata transigere. Itaque reliquæ artes sunt ancillares singulares, ciuilibus verò scientia omnibus his præsidet; legumque & quæ in ciuitate sunt, curam habet, omniâque contextit. Inde meritò communi appellatio- ne, qui ipsius artis communem facultatem complectuntur, ciuilem scientiam nuncupant. Plato libro 16. seu ciuili, rursus in Theage vel de sapientia, *Ciuilis facultas ciuitatis & gentium commune*

R R. iiij

bonum coniectans, dicitur & absoluta sapientia, regia disciplina: huius subiectum ciuitas, vel societas humana, finis commune bonum: ministra artes omnes: officia duo, leges condere, & conditas exequi: illud per prudentiam nomotheticam, hoc per iustitiam legalem & iudicialem agit. Quod & superioriori capite docuimus.

10 Sed à quibus discenda hæc sententia, valde dubitat idem Plato, vt in Theage & alibi. Atque in Menone palam tradit, non dici à sophistis, aut soli contemplationi deditis, quia nec tales, nec filios vnquam suos, docuerint illam, & isti rationem boni non habeant, quod rerum humanarum experti minimè sint. vnde restare ait, hæc disci ab illis tantum, qui & contemplandi & agendi periti habeantur, apprimè: aut quod probabilius, si diuina forte contingat. Nam periti in contemplando & agendo accuratè, nusquam reperiuntur, ita in Menone & Theage diuino munere fieri ait, vt in animos ciuium temperatos, Dei prouidentia, boni ipsius intelligentiam, & leges ad id ducentes infundat. Atque in Protagora ait, ciuilitatem in priuatis, temperantia & iustitia constare, qui illa in priuatis cuiusque proprios moderatur affectus, & gestus componit: iustitia verò, actus cuiusque conducentes ad alios dirigit. At his in publica persona adhibendam existimat prudentiam in pace, in bello fortitudinem. Statuendum autem primò quidem Deum ipsum, vitæ salutisque nostræ omnibus vndique modis prouidere, atque consulere: deinde ciuilem virtutem donum esse diuinum, ne quis fortè confidat se absque diuina gratia rempublicam rectè foelicitèque esse rationum, seu gubernationum, quod & consentaneum sacris dogmatibus, non obstantibus quæ Protagoras disputat. *Per me enim, inquit sapientia prouer. 8. vers. 15. Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

11 Exigitur & quædam astutia sapiens, ad demulcendos & continendos populos, quibus quis imperare desiderat: neque enim statim feroces equi domantur, nec statim vel patiuntur sibi iniici soleas ferreas, aut ephippium, aut frenum: sed paulatim affuescunt, & ferociam remittunt, tempus facit arumnas leues.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra,

Post venit assueto mollis ad arma iugo.

*a Propertius
lib. 2. eleg.*

Ineunda gratia cum populo primùm arte à principe, si velit amicè & sponte obtemperantibus & securè imperare. Vt enim qui captat aues eorum voces imitatur, vt alliciat in laqueos: sic vt multitudinem in tuam adducas sententiam, illius ingenio obsecundes, & obseruias oportet. Et musci leui chordarum tactu demulcent, non graui tactu: sic ratio placida citius quàm aspera mouet populum. Vtque vinum primum seruit ac paret bibenti, at paulatim admixtum venis rapit hominem ac traducit in suos mores: ita qui rempublicam administrat, initio se populi moribus accommodat, post sensim ad sua trahit instituta. Qui venantur bestias, induunt exuuii cerui: qui aucupantur aues, plumatis vtuntur tunicis, cauèntque ne tauris appareant veste purpurea, rubra aut alba elephan-

phantis, quòd hoc colore irriterentur: sic qui velit feram nationem ficurare domarèque, moribus ac vestitu semet illi ad tempus accommodet, necesse est.

12 Regnadi sciètia legitima ab illegitima discernèda, què admodum & Clemens Alex.^a distinguit, quatuorque partes constituit. *Vnà, inquit, pars fuerit diuina cuiusmodi quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus* a lib. 1. Stromaton. *quæ ex terra bona sunt, & quæ externa & perfecta suppeditatur foelicitas. Secunda species post purè diuinam illam & rationalem, ea est, quæ animosa seu iracunda anime parte in regnando vtitur, per quam speciem Hercules quidam Argiuorum, Alexander verò rex fuit Macedonum. Tertia est quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat: vt malo autem vel bono victoria sit, curâ gerere ei minimè est. quæ quidem vsi sunt Persæ, dum bellum gererent in Graciam. Quarta omnium regnandi spes pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hanc finem sibi proponunt vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus.*

13 Rursum, multa alia sunt simul necessaria, pro implenda generali illa sciètia: principis quæ pluribus imperat, quæ tamen minimè necessaria sunt personis priuatis quibus respublica non cõmittitur.

Et quemadmodum bonus pastor gregis sui naturam ex facie cognoscere debet, sic princeps imperitus esse non debet eius artis & sciètiæ, quæ docet affectus iudicare, quam tractant naturales philosophi seu Physici, huic addere, vt diximus, debet modos gubernandi conueniètes, quos discet à politicis authoribus, ab historiographis, & à viris in republica exercitatis, ex quorū regulis conabitur temperare affectus & passiones subditorum, & ad talem harmoniam, eaque arte adducere, quibus inter se & secum cõuenire possint, & cum legibus.

14 Dehinc quia ad principem pertinet, vt suo loco docuimus, bellum mouere & gerere, militarem artem callere debet, & ea quæ ad illam pertinent.

15 Tertio desideratur in principe eloquentia, qua possit animos & populi & militum regere, mulcere & flectere, quantum profuerit hæc Alexandro Magno, Pericli, Iulio Cæsari, nemo ignorat: quântumue ad cicurandas feras gentes adiumenti dederit Orpheo, Amphioni & similibus: quântumue vitiorum obtenebrauerit Neroni docet Tacitus.

16 Accedat principi, aliarum literarum bonarum notitia quibus acuire possit ingenium, non tamen vt in his consenescat more philosophorum otiosorum, sed vt summa capita & quæ ad républicam regendam possint accommodari, teneat: qualiã sunt studia & lectiões historiæ veracium, & summorum Heroum, exemplaque eorum. Nam aliòquin si credamus Alphonso regi eius nominis i. Neapolitano, nihil aliud est princeps illiteratus, quàm asinus coronatus.

In historia, obseruabit eaque benè & foelicitè in reipublicæ administratione successerunt, vt imitetur: & contrà, quæ infelicitè vt emendet: multum prodest ab aliis experta annotasse. est enim illa prudentia minùs periculosa, ex aliis sibi exemplum fumere, quod ex

vsu fiet, quam discere ore possumus aut à viuentibus peritis, aut à mortuis ex libris consequi.

Super omnia, princeps antiqui & noui Testamenti Historiam & mandata discere debet & sequi, vt Deum cuius vices in terra gerit, colat ex animo, & secundum eius voluntatem sibi commissam potestatem exequatur, si velit verè eius vicarius esse per quem reges regnant, & legislatores, & magistratus iustum constituunt & decernunt.

17. Non minorem operam debet infumere princeps, in moribus generalibus locorum discendis, in quibus imperat, vel imperare decreuit, vt secundum illos se disponat & imperet cautionibus adhibitis. Populi Septentrionales sunt animosi, sed sine astutia, simplices, contra Meridionales sunt astuti, sed ad audendum impotentes: illi liberè haberi debent: isti astutè quoque regendi sunt. Mores Gallorum placidi, & mites, & talem sibi esse regem desiderant. Scoti, Angli, turbulenti, rebelles, homicidæ principum, saltem ex maiori parte: vnde verò, an à principibus, an à subditis, hoc acciderit, certè historiæ detegunt ab vtrisque, si sint eiusdem populi. abiit enim in prouerbium, Anglus & Scotus tyrannicè imperat: societatem socij prodit & Paris, seruus infideliter seruit. Forsan hoc falsū in quibusdā, sed à communiter contingentibus, ita conclusum fuisse plures arbitrantur: nec illis fidendum admonent. Et certè si verum sit, rebellis illa natio & ad parricidia prona, non potest, nisi cum extrema seueritate regi, & cū herili potius quàm paterno imperio. Què admodū populi qui habitant in partibus extremis Septentrionis, & Meridionalibus propter excessum frigidis & calidis aeris ambientis, existimantur esse moribus bestialibus & incompotis. in illis enim abundat slegma, aut pituita, quæ stupidos reddit: in istis, bilis recocta, quæ illos reddit melancholicos & brutales. Orientales sunt tractabiles: Occidentales magis solitarij & superbi. Qui enim habitant in locis ventis illisque vehementibus agitatis, & ipsi & inquieti & turbulenti solent esse, vt contra moribus constantibus sunt, qui & loca quieta, & ventis non vexata colunt. Montani participant cum syluestri & feroci natura: vt qui in vallibus molles & effœminati ferè sunt. Qui sterilia loca incolunt, industria, vt plerunque valent: qui fecunda, otio desidiosi. Maritimi, ob multorum hominum conuentus, subdoli, sagaces in suis negotiis transigendis.

18. Sunt item alia præcepta, quæ prudentem priuatum & principem respicere possunt, & quæ administratione reipublicæ seruando, multum orbi & aliis proficere poterit.

I. Maturè omnia ponderet in vtramque partem, quæ possint in negotio dubitabili acciderè, antequam aggrediatur eligat certius vtilius, & quod honestati cōiunctū sit. nepe nō tantū vtile, sed quid vtile & honestū sit, honestū præferendo simpliciter, vtili. Nō erit tā morosus tamè in singulis, vt arbitretur se posse omnia quæ possint nocere, auertere, sufficere si maiora mala prouideat & præcaueat: nihil enim ita commodum eligi potest, quod aliquod incommodum sibi con-

iun-

junctum non adferat, ordinique semper aliqua aliunde inordinatio subrepat, vt generatio vnus est corruptio alterius.

Cæterum si ab initio se obiciat quoddam malum, vel inordinatio quantumuis modica, eam non debet sic contemnere, quin statim occurrat. nam exigua mala in principio, progressu euadere possunt pessima, vt exiguus in principio error in via, ferè in processu itineris solet maximus fieri. & vapores paulatim è terra vix sensibili modo elati, sensim multiplicati horribiles procellas & tempestates pariunt.

2. Non erit sine culpa, qui se negotio immiscet ad se nō pertinētī.

3. Cedendū aliquādo est tempori in magna infœlicitate: sicut pro remedio fœliciori, nauæ in maximis tempestatibus demittunt antennis & vela nauis: cedendum potentiori in tempore: cedendum aduersitati, potentia potius cautis quàm acrioribus consiliis sustinēda.

4. Omnis mutatio ab extremo ad extremū vitanda est principi. est enim illa difficilis & periculosa, quæ omissis mediis tentatur. Ascensus ad suprēma fit per gradus tutò, omissis gradibus ferè impossibilis & præcipitium in descensu.

5. Non patiat in consultationem venire quod possit in nouationem & alterationem in repub. excitare. nam dum res committitur consultationi, iam penè authorata videtur.

6. Ad prudentiam quoque pertinet, in initio principatus nihil innouare, aut nouum aggredi priusquam firmatum sit imperium.

7. Vbi in procinctu res sita est, nocuit semper differre paratis.

8. Caucat princeps ne plus videatur sequi partes nobilitatis quàm plebis, aut cōtrā, quia tunc futurum est, vt ex principe vniuersali, fiat tantum alterutrius partis caput.

9. Non fidat ei qui se læsum arbitratur, nam desiderium vindictæ quamuis sepitum videatur, tamen oblata occasione excitatur.

10. Non se obiciat directè multitudini; quia difficilè vincitur, aut si vincatur, non fit sine detrimento amoris. Itaque debet per obliquum eam mulcere & fingere se velle quæ tollere nequit.

11. Si aliquod magnum facinus aggredi velit, vel negotium, det operam vt primū quale id sit cognoscat, & obseruet opportunitatem exæquendi, quæ nisi dum occurrerit retineatur, elabitur, illa enim est, concursus certarum circumstantiarum, quæ coniunctæ negotium facile reddunt: vbi autem desinūt & dissoluuntur, aut difficile aut impossibile faciunt.

12. In summa quoque princeps, non debet vllam artem profiteri, præter eam quæ cōuenit principi, de qua Virgilius:

Tu regere imperio populos Romanæ memento,

Parcere subiectis, & debellare superbos:

Ha tibi erunt artes, paci que imponere morem.

Nec de re parua debet cogitationem impedire: & proinde, non cōueniet principi, instrumentis musicis, & versificationi incumbere, vt Nero iaculationi, vt Domitianus: aut lucernas componere, vt Eropus rex Macedonia: imagines cera aut gypso fingere, vt Valentinianus imperator: imò nec tolerabile in principe

*a sed aut circa
bella aut solli-
citudines pu-
blicas aut in-
dicia debet cū
occupare in no-
uella i. de ha-
redib. & Falc.*

etiam mechanica quæ ad bellum pertinere possint, intentius tractare, ut machinas è ligno componere, ut faciebat Demetrius rex; aut totis diebus venari; aut Astrologiæ, aut similibus dare operam continuam. Et quamuis excellat in his princeps quæ possunt priuatos nobilitare, tamen illa debet minora arbitrare sua arte regia, quæ circa maiora & vtiliora tractanda, & communia versantur, ut videatur alioquin princeps officij sui oblitus, & carere iudicio, si prætermisissis studiis publicis, velit aliis animû impeditur artificijs. vna quæque ars totum hominem desiderat. Sed multo magis Regia, quæ latius patet, & periculosius exercetur ab ignaris.

DE REPUBLICA LIBER
VNDECIMVS SIVE DE MI-
litari cura in republica.

De bello in republica gerendo
ut iustum sit.

CAPVT I.

RXPLANATA parte ciuilibus scientiæ, quæ maximè tēpore pacis, exerceri debet à reip. moderatore, siue is sit princeps, siue populus, siue ex republica optimatum, succedit in ordine alia quæ militaris est, & eius materia. Bellum, subiectum & materia est artis militaris, quæ conuenire principi dicitur, & administratori reipublicæ.

Illud tam necessarium suo tempore si iustum sit, quantum pax quæ sine eo non conseruatur. Et Epaminondas, dissuadenti Meneclidi Thebanis bellum, & suadenti ut pacem bello anteponeret;

^a Cornelius Nepos, aut Fallis, inquit, ciues tuos, quod eos à bello auocas, ory enim nomine seruilitem imponis. Nam paratur pax bello, & qui ea diutina volunt, bello exercitati esse debent. Quare si principes Gracia esse vultis, castris est vobis vtendum, non palestra ^a. Suadebat populo Athenien-

si Demosthenes ^b, alendas esse perpetuò quatuor legiones, dixit ora 4.

^c ut scribit & tempore belli & pacis: ne ex improuiso hostis illos posthac inuaderet; & suppetiæ præstò essent, si bellum his egeret. Bellum præclarius quo grauius, ut dicebat Alphonfus Hispaniarum rex ^c.

^d Herodo. in 1. Herod. tradit ^d, & in ea à iuuentute & venatui se exercuisse, & natate didicisse,

didicisse, quod & referunt Strabo ^a & Eustath. ^b quare & gladio accincti etiam in alta pace ambulabant: nec vnquam pharetram ab humeris deponebant, semperque equis adhærebant ^d. Ferebant & Parthi accinctos gladios, etiam inter epulas ^c. Ouid. quoque Gethas ense perpetuo cinctos inuuit ^f.

Galli bellicis maximè semper fuerunt intenti: ut nullum olim bellum sine mercenario Gallorum exercitu in Græcia & alibi, propter felicitatem illorum gestum fuerit ^g, ut nec hodie sine Germanis in Gallia. Scribit & Thomas Morus ^h, Zapoletos esse populos, iuxta Vtopiam, qui militiam tantum norunt, & stipendia merent sub populis vicinis pretio, nec vltra vnum diem se constringunt, & si hostis eis plus mercedis obtulerit, in eum transeunt postredie: contra si pretium augeatur pugnant pro his à quibus locantur acerrimè.

3 Bellica ars, acquisititia quodammodo secundum naturam est: nam & venatoria pars illius est, qua uti oportet contra bestias, & contra eos qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: quia id bellum natura iustum existit, ut ait Aristot. ⁱ

4 Dulce tamen bellum inexpertis, verum his qui iam periclitati sunt eius ærumnas, vel sapienter prouident ne accidant, videtur malum ingens, ad maius malum pellendum, aut prohibendum, subeundum, neque tamen temerè, sed adhibita diligenti consultatione: meritò enim militiæ causa magnæ habentur deliberationes, & leges multæ cōduntur ^l. Facilis descensus Auerni, sed reuocare gradû, hoc opus hic labor est. facilis est via ad dissentiendû, & ad inuadendû ex improuiso hostem, ad iram concitandam, inimicitias parandas. Sed difficilius placantur, quàm excitantur. Ira tardissimè deseruet, & diu solent homines iniuriarum meminisse. Hoc natura, inquit Cicero, pro Sylla, est institutum, ut quem timueris, qui cum de vita fortunisque contentis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis.

5 Bellum dicitur per antiphrasin quasi minimè bellum, & contra, quod sit omnium malorum quandiu grassatur, cumulus, sentina, lerna: eo enim confluit colluies facinorosorum hominum, raptorum, adulterorum, stupratorum, lenonum, sicariorum, latronum, pyratarum, veneficorum, furum, abigeorum, perditorum, periurorum, blasphemorum, maleficarum, lenarum, scortorum. Quorum omnium cætibus, veluti tortoribus, cogitur princeps vti: & quos antea domibus, pagis, vrbibus regno & principatu iustitia exigente exturbarat, in vrbes, domos, cum stipendio reuocat, fouet, & ceruicibus populi sui imponit, & foetorem scelerum inter subditos spargit, quo vel Deus ipse durius in populum & principem animaduertit, pestemque & famem accumulatur, ut dum mala belli desideramus, plenitudine malorum abundemus. Funditur humanus sanguis, & sæpe innoxius, inuolutis bonis in peccatum aliorum, orphanis plures & viduæ, ex diuitibus pauperes multi, communis omnium sollicitudo, sumptus indefiniti, inculta arua, deserti pagi, subuersæ vrbes, religio corrupta, vel intercepta, vel neglecta: magno ciuium cruore comparantur victoriæ, si quæ adhuc contingant. crudelius tractant suos qui

^a Strabo lib. 5.
^b Eustathius ad Dionysium de situ orbis.
^c Annal. lib. 25.
^d Herod. lib. 5.
^e Ioseph. lib. 18.
^f Antig. c. 3.
^g Ouid. 5. tristium.
^h Iust. lib. 25.
ⁱ Thomas Morus lib. 2. Vtopia.

ⁱ Arist. 1. polit. ca. 4.
^l Vegetius libro. 3. de re militari cap. 14. multa ad explicationem eius conijcit Erasmus Chilianus 4. centuria 1. adagio 1.
^l Plato lib. 12. de legibus.

a Phronimus Li. 1. c. 2. de virtutibus c. 2. de avaritia de marie.

hodie se dicunt milites, quam hostes, audendi quælibet impunè hodie licentia, bellum est. Dicunt & Græci quod ἀπὸς qui Mars, habet appellationem a τὸ ἀπὸν ἢ ἀπὸν, à tollendo, seu occidendo, aut à damno.

Quæ deteriora habentur & magis iniqua, si bellum iniustum sit, in quo capta non sunt captientium, sed sunt restituenda in conscientia. cap. sicut, 29. de iure iuran. li. 2. tit. 24. & quando bellum iustum vel iniustum dicitur vide D. Thomam 2. qu. 40. art. 1. Sunt belli sicut patris iura, ut ait Lilius in 5. iustæque ea non minùs quàm fortiter debemus gerere.

6. Cæterùm iustum bellum, malum ut dixi, necessarium est, ideo & nolentes id subire cogit. Iniustum autem multo perniciosius. Distinguitur autem iustum ab iniusto, notis certis quas expedit administratoribus rerum publicarum & principibus prius perpendere &

b Videda que diximus de bello iusto, lib. 31. syntag. c. 22. & de militia omnigena toto lib. 19. eiusdem syntag.

consultare, quàm ad bellum inclinè. Et primum requiritur, ut sit causa & res, quæ mercatur, ut pro ea bellum suscipiatur, quæve publicam utilitatem magis respiciat, quàm priuatam, aut solius principis priuatam. Sic enim, grauitas malorum quæ solent ex bellis oriri, ex vna lance trutinæ appensa, cum re pro qua suscipitur in altera parte librata, perpendi & agitari debet, num ea talis sit quæ mereatur, tot se mersare & obicere periculis, pro propulsanda iniuria, pro rebus iniustè detentis repetendis.

c c. 1. & 2. 23. qu. 2. d. c. 5. fortitudo 23. q. 3.

Bellum iustum ita in quantum suscipitur, pro tuenda republica & pauperibus defendendis ab hostium iniuriis, pro fide, pro qua & ecclesia implorat. manum secularis principis, & qui in bello pro ea occumbunt, habent opus meritorium, & præmium cælestè sicut & olim qui pro republica ceciderant, honoribus etiam mortui afficiebantur propemodum diuinis, & eorum successores, seu liberi beneficiis, quod & expedire ita fieri, saltem in populari republica, tradit Arist. & Heraclitus, ἀπὸς πάντων ἢ οἱ θεοὶ τιμῶν ἢ ἀπὸν ποιοῦν.

d c. 2. Maximanus episcopus 23. qu. 3. ca. hortatus, 23. q. 8. f. c. 9. omnium re deposito, 23. qu. 8.

Amarte occisus, & Dei, & homines honorant. Et Plato in expeditionibus mortuos laudatos, & perinde ac deos & felices adorandos, dixit. Refert Demosthenes in oratio. funebri, decretum publicum sepulchrum, occisus in bello ad Chæroneam contra Philippum, & euectis Athenas, cuius rei rationes ipse, & interpres in argumento reddunt, quia pro victoribus habentur, qui non hosti, sed fortunæ succubuerunt: quod vitam chariorem omni re, pro republica exponant; item ad leniendum luctum pro eo honore, & ad alios ciues audaciores reddendos, eaque ratione addit ex publico parentibus & filiis mortuorum ibi, data alimenta & arma.

e Rhetorica ad Alexan. c. 2. h Meminit Theoderitus Cyrensis episcopus libro 2. de martyribus & libro 8. de curia Græcarum affectionum.

A Deo habemus dexteram, ait D. Chrysostronus, ut & nobis ipsis, & alijs iniuria affectis opem feramus: ut scelesti a medio tollamus, ut his quibus vis & damnum adfertur, simus portus & refugium. Quomodo ergo eis venia dabitur, qui his armis utuntur, non ad salutem, sed ad aliorum perniciem?

f Plato lib. 10. de repub. 12. D. Chrysostr. homil. in psal. m. 134. tom. 1.

7. Suscipiendum, inquit Aristoteles, in eos bellum est, qui rempublicam, aut eius siue amicos siue socios iniuria violare moliuntur pro iniuriis antea nobis illatis, aut iis qui alias nobis auxilio fuerunt, aut pro eo quod pertinet ad gloriam, ad vires, aut ad opes, aut ad aliud

1. Arist. rhetorica ad Alexan. deum, c. 37.

aliud quippiam huiusmodi. natura & iustum est bellum, contra eos homines qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: contra rebelles, seditiosos, inquietos, factiosos.

a Idem Aristot. eo. c. 2. b Idem 1. politicor. c. 5.

8. Fuerunt aliquibus bellorum causa raptarum mulierum iniuria & repetitio, à tempore tantum Helenæ raptæ à Priamo Troiano, pro qua repetenda Græci ingentem compararunt classem, & pugnarunt cum Troianis annis decem, mensibus sex, diebus 12. ad Troiam, & corruere ex Argiuis 886. millia: ex Troianis vsque ad oppidum proditum sexcenta septuaginta sex millia; ut scribit Dares Phrygius.

c Dares Phrygius, lib. de excidio Trojae. d Oros. lib. 1. c. 21.

Bellum Lacedæmoniorum propter stupratas virgines, contra Messanos; initium & intestinorum bellorum totius Græciæ.

Bellum Iantino Regi Scytharum, Darius rex Persarum intulit: cum filia eius nuptias non obtinisset, armatusque septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus tamen hostibus pugne potestatem, metuens ne interrupto ponte Istri reditus sibi intercluderetur, amissis nonaginta millibus hominum, trepidè refugit.

e Iustinus lib. 2. historia ex Troja.

Fuit & motum bellum inter Moschum regem, & regem Sueciæ Iohannem 3. sopitum vix anno 1582. ex eo ortum, quod cum Moschus graui bello pressisset Polonos, bonamque Lituaniæ partem sub suum imperium iunxisset, ita ad pacis venit condiciones, si sibi donaretur in matrimonium Catharina magni Sigismundi Polonorum regis filia, Sigismundi autem Augusti soror gemana. sed illa eum reiecit, & data fuit in matrimonium Iohanni duci Fillandiae, potentissimi Gestani filio, qui olim Sueciæ regis filius natus secundus, & successit in regno Sueciæ Erico fratri ex primo matrimonio, captiuato, contra quem Moschus acerrimum iniuit bellum, quod tandem finitum est Moscho per Iohannem 3. regem Sueciæ & Gothorum, & Stephanum regem Polonorum cedere coacto, & pollicente summo pontifici, se contra Turcam & Tartarum Christianis principibus coniuncturum. Sic scribit Ericus Paletz Gothas in panegyrico de victoria spectatissima serenissimi regis Gothorum, Sueciæ, Vandalorum &c. excussa Viennæ Austriae 1582.

Fuerunt & pro mulieribus bella alibi cruenta & fera; quæ certè non ab omnibus probata fuerunt, ut rectè videantur respondisse Troiani Græcis repetentibus Helenam, se quidem sentire iniuriorum virorum esse, rapere foeminas; mentium autem raptis vlciscendis operam dare: prudentium autem pro nulla habere raptarum pulchritudinè; quippe quæ nisi voluissent, haud dubiè raptæ non fuissent.

f Herodot. in x.

9. Videtur & iniustius esse bellum quod ditionis ampliandæ causa, alijs ciuitatibus & vicinis innocentibus infertur, quo nomine Ninus notatur à Iustino & alijs Alexander Magnus, alique qui potius magni predones quàm reges merentur appellari. duo enim maxima mala tales inuehunt in rempublicam, & quod committant contra legem diuinam & naturalem, occidentes, alterum lædentes, & alienum usurpantes: & quod populo proprio quæ custodiendū acceperunt, periculis

g Iustinus in x.

mortis temere exponant: nec considerent gloriolam illam momento duraturam quae de victoria aduersus non laedentes fuerit, ingentis cladis esse irreparabilem occasionem & causam, pro qua valde Deus offenditur, dum videt mortis aeternae & temporalis, animas & corpora pro illa ambitione pugnantium, exponi periculis; pro quibus tamen filius ipse Dei saluandis, non dubitauit subire hominis corpus & immolari.

10 Et adhuc deterius in Deum committunt qui studiosè vindicandi non causa reipublicae armatos orco deuouent. desinit enim esse iustum bellum, in eo quod vindicandi animo inferatur, sicut diuus Augustinus expressit. *Quid culpatur, inquit, in bello, an quia moriuntur quandoque morituri, ut dominantur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum nocendi cupiditas, uoliscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & latius à Gratia si qua similia haec sunt, quae in bellis iure culpantur.*

a D. Augustinus lib. 22. contra Faustum Manicheum. c. 74. & 75. re no in c. 4. quid culpatur 23. q. 1

b Aelius Lampridius in Alexandro Seuerio.

c Cicero pro Milone. l. ultima de iustitia & iure. P. cum similib.

d ca. noli. 3. s. hoc ergo 23. q. 1

e Plutar. in Lucullo.

Et hoc abuti gladio & militibus, nepe exponere milites morti temere ob vnus principis indignatione, cum nec ipse sui causa sed defensionis populi fuerit à Deo dignitate & potestate donatus, ut rectè diceret Alexander Seuerus imperator, se magis milites seruare quam seipsum malle: quod salus publica in his esset, eosque aegrotos inuisebat, & apprimè suis expensis curari iubebat b.

Causae bellorum quibusdam fuerunt duae potissimum quae iniusta reddunt, ambitio & auaritia profunda, cupido imperij & diuitiarum, ex quibus miserrima victoria: iustum sine dubio facit causa defensionis & necessarium quoque. nam hoc ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa praescipit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propularent, & vim vi natura repellere licet c, defensionemque habita iusta sui, parentum, patriae, sociorum, miserorum, afflictorum seu oppressorum inique.

In causa iusta belli, versatur ferè cardo roboris & bonae spei victoria: siquidem qui sibi persuadet cum ratione arma mouere, aggrediendo vel defendendo, animosius suam prosequitur causam, & confusus de iustitia lubentius se exponit periculis, populisque alacrius ei pecuniis & personis subuenit, ut contra, sola vel opinio quod iniuste arma moueantur, enervat animum ut minus audeat, iam in conscientia iudicans etsi tacitus, Deum ei aduersarij. Quo fit ut ante belli indictionem, principes faecialibus merito & legatis vtantur, ut iustam suam occasionem exponant, & ita populum ex causa sequaciorum habeant.

11 Secunda belli iusti circumstantia, est necessitas d, nempe quia princeps aut respublica, non debet ad bellum inclinare, nisi prius tentatis omnibus remediis quibus illud vitari possit. quod si nullum occurrat, tunc proxima erit cura principis, ut quam minimo suorum detrimento, quamque minimo sanguinis Christiani fusione & breui finiatur. quod animo facile concipiet, si meminerit sui officij, & conseruationem populi sibi à Deo commissam, & quod Lucullus incitatus ad direptionem dicebat e, se malle vnum militem suum & ciuem

ciuem ex hostium manibus eripere, quam vniuersas hostium fortunas sibi vindicare. Et Scipio a, malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. & ad arma perueniendum, quando nulla nisi in armis relinquitur spes, nec iniuria alio modo potest reparari, vel ablatum repeti; aut inuasus corrigi.

a Filius Capitolini. in Antonino Pio. b ca. 4. quid culpatur 23. q. 1. ex D. Augustino lib. 22. contra Faustum Manicheum c. 74. & 75. facit l. unic. ut

12 Tertio conseruanda est persona arma tractantis, à qua moueatur bellum. Non enim est potestas, nisi à Deo iubente vel suscipiente, & ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli autoritas atque consilium, apud principes sit b, quia illis gladius commissus est materialis, aut illis qui in quacumque republica loco principum sunt. Sic & Plato c. *εάν τις ιδία ποιήται πωρὸς πῦρος ἀρμήνη ἢ πόλεμον, ἀλλὰ πῶ κοινὸς, δούλος ἔσται ζῆμια*, si quis priuatum sine publico scito pacem bellumve fecerit, mortis poena ei sit.

1. ex D. Augustino lib. 22. contra Faustum Manicheum c. 74. & 75. facit l. unic. ut

13 Quarto perpenditur & modus belli, ut indictum sit ab initio ab his qui possunt bellum mouere d, ut Cicero negat iustum bellum, nisi denunciatum aut indictum. quo pacto verò indiceretur, iam late docuimus lib. 19. syntag. iuris c. 2.

armo. vsus inscio principe interdicit. si li. II. C. tit. 46. nouella de armis l. 3. ad leg. Iul. de vi public. c. Plato 12. de legib.

14 Quinto, delectus haberi debet personarum quibus vtendum sit in bello. nam in primis iniustum haberetur si clerici quibus militia secularis interdicta est, militare cogantur; & ita à cultu diuino abstrahantur, in quo plus iuuant rempublicam quam si propria manu militarent, & polluerent sanguine incontaminatum cui inseruiunt ministerium e. Clericorum arma, lachrymae, orationes & ieiunia f, quae pugnantibus manu militari armata, solent efficacius iuuare g.

d in ca. iustum, 1. & seq. dominus, 23. q. 2. l. hostes, 24. de captiuis & postlimi. reuerf. lib. 49. P. tit. 15. l. hostes hi sunt, 118. de uerbor. signifi. P.

15 Postremo finis debet proponi iustus, propter quem bellum suscipiendum est ac per hoc, si terrena ista respublica, praeccepta custodiat diuina, & ipsa bella sine beneuolentia, non gerentur: ut ad pietatis iustitiaeque pacatam societatem victis facilius consulatur h. Et apud veros Dei cultores, etiam ipsa bella pacata sunt, & non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur & boni subleuentur i. Suscipienda bella sunt, ut ait Cicero k, ut in pace viuatur.

c D. Thomas 22. q. 40. & 64. ca. 1. c. clerici. ca. cum à Iudais, 23. q. 8. ca. quod in duobus, 5. de pacis, cum similibus. de his qui militare nequeunt, nos co-piose lib. 19. pax, & futuram in diebus Christi predixerunt propheta, tunc enim pax praestatur, quando quod tabo & sanie corruptum est abicitur & destruitur: sic enim caelis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conseruat medicus facile, si quod reduci ad sanitatem non potest, absiderit & proiecerit. Et militia dux, ad soluendam militum conseruationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa

Pulchrè hac de re D. Chrysothomus differuit l. *Non veni mittere pacem sed gladium, inquit Christus m. Ille gladius est separatio boni à malo, tunc enim sequitur pax qua decantatur n ab Angelis, & in terra pax, & futuram in diebus Christi predixerunt propheta, tunc enim pax praestatur, quando quod tabo & sanie corruptum est abicitur & destruitur: sic enim caelis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conseruat medicus facile, si quod reduci ad sanitatem non potest, absiderit & proiecerit. Et militia dux, ad soluendam militum conseruationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa*

bus. de his qui militare nequeunt, nos co-piose lib. 19. pax, & futuram in diebus Christi predixerunt propheta, tunc enim pax praestatur, quando quod tabo & sanie corruptum est abicitur & destruitur: sic enim caelis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conseruat medicus facile, si quod reduci ad sanitatem non potest, absiderit & proiecerit. Et militia dux, ad soluendam militum conseruationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa

2. S. ac pro hoc, 23. q. 1. i. ex diuo Augustino in ca. cum ad veros, 6. eadem 23. q. 1. k. Cicer. 1. officiorum. l. D. Chrysotho. homilia 36. in Mattheum ex c. 10. Matthei tomo 2. m. Matthei 10. n. Luca 2. SS j

a Genes. 11. c. Babel factum videmus, quando pernitiosa illa pax^a per salutarem vocis dissonantiam dissoluta, tranquillam atque laudabilem pacem reddidit.
 b Actuum 9. Sic etiam Paulus^b, qui aduersum se conspirabant, diuidebat ac dissipabat. Tempore vero illius Naboth^c, concordia illa quouis bello fuit atrocior. Neque etiam semper concordia laudanda, cum etiam saepe concordia inter se, magna, conspirare sciamus. Non igitur ex proposito Christi, sed ex mente animoque hominum vitioso bellum erumpit. Nam ipse certè vellet, vt omnes vno consensu veram pietatem complecterentur, verum quoniam resistunt atque reluctantur, bellum prorumpit.

Nec etiam dubitant, qui vel leuiter in sacra pagina eruditi sunt, ob peccata & contumaciam aduersus mandata Dei, immitti in homines à Deo bellum; vt tali flagello verberati, resipiscant. vnde finis hic belli, pax cum Deo. vt per bellum emendentur, quæ per iudices singulares ordinato forensi iudicio, emendari aut omnino aut sufficienter nequeunt. Si audieritis me, inquit Deus, bona terra comedetis, quod si nolueritis gladius denotabit vos^d. Excitat pax abundantiam rerum, illa saturitatem & superbiam, per quam deflectunt à via Domini rectaque vita impugnati & dilatati & recalcitrant, sibi que mutuo manus inferunt; quare vt in viam redeant, flagellum immittit in illos Deus, & suscitatur hostes qui voluptatum & superbiam fordidibus inuolutos, exagitant, vt cribro humanæ & temporalis afflictionis, bonos à delictis expurget, malos suo iusto iudicio celerius extinguat. Sic voluit Deus populum suum, quem è domo seruitutis & Aegypti impietatibus eduxerat, perpetuis bellis exerceri vt pacem meliorem consequerentur.

16 Proclus rursus, Belli finis, inquit, est iustitia: pacis finis amicitia ac vnio: bellorum principium iniustitia, quia est contrariorum pugnantia & inæqualitas.

e Proclus in commentarijs in Alcibiadem primum Platonis.

De consultatione procedente bellum.

CAPVT II.

QUOTQVAM princeps aut respublica maturè de bello inferendo tanquam iusto consultauerint, opus est factum: sed ante necessarium est inire rationem; num ærarium sufficiat sumptibus, num sufficiant milites qui possint opponi hosti: aliter enim de pace non de bello cum hoste tractandum est, iuxta parabolam à Christo propositam^f.

f Luca ca. 14. vers. 32.

His consideratis, mora nociua, verbaque superflua ab opere sunt remouenda. Et meritò sapiens inculcabat orationibus suis Demosthenes in Philippicis, maximè in 4. non verbis & deliberationibus, absque executione, sed armis coercendum Philippum: vincere quidem Athenienses in iure disputando, sed non ideo impedi

pediri Philippum.

Suidas quoque ait^a quod Græcis Mars, *ἀρης* dicitur proprie, *ὁ ἀδης* a in verb. *ἀρη*. *σημαίνει καὶ τὸν πόλεμον ἐν τῷ πολέμῳ ὃ οὐ λόγῳ, ἀλλὰ ἔργῳ χεῖρα*. Et Homerus, *ὅτι χερσὶ τέλος πολέμου ἐπιτελεῖται ἐν βουλῇ*.

a in verb. ἀρη. vide Varro. Festum in dictione Duellii. Quintil. li. 12. in lib. 3. c. 3.

Prius tamen est apparandum bellum quàm exercendum^b. Et vt ait Vegetius^c, prouido principi antequam inchoetur bellum, de copiis expensisque sollicitus debet esse tractatus pecuniæ prior cura. nam omnia alia facile illis parantur milites & annonæ & arma: vnde pro spiritu vitali & nervis belli ponuntur. Imò hastæ aureæ, & pecuniæ plus sæpe ipsis militibus possunt: neque difficilem captum quantumuis minutissimam ciuitatem putabat Philippus rex in quam a felibus auro onustus, ingredi posset^d, cum nihil tam munitum quod non expugnari pecunia possit^e.

d Cicero 1. ad Attic. epist. 12. Cicero 7. in Verrem.

2 Consultatio in bello aggrediendo num expediat aut liceat, aut possit moueri; & iustæ causæ sint, & vires adsint, apud omnes principes & respublicas non immeritò prima fuit, vt ex Lilio & alijs historiarum enarratoribus liquet, & in hoc consilio bona expendenda & conferenda quæ ex victoria euenire possunt, cum malis quæ inde nascuntur. Consilio eodem bellum ipsum susceptum tractandum & finiendum.

Nam & ab Euripide sapientissimè dictum fertur, vnicum rectum consilium magnam militum manum vincere. Sicque, vt ait Polybius in 1. Xantippus Lacedæmonius, vir rei militaris peritus, iam excisas vires Carthaginensium, & ciuitatem & patriam reparauit: & M. Attilium & Romanorum exercitum penè contriuit & inerecit.

Paucis momentis consilium ciuitatis, non minus quàm fortuna effecit maxima^f. Scribit & Aimonius^g Burgundiones omnes, plus consiliis quàm armis tutasse suam rempublicam. Saltem arma consilio temperanda sunt^h. Sunt enim quidam nimium præcipites, qui dum inferre pericula volunt, non cauent: cum tamen expendendum sit, vim fortunæ martemque belli communem & ancipitem: certa pro incertis non esse mutanda, & vt ait Sallustiusⁱ, omne bellum sumi facile, ceterum ægerrimè desinere; nec in eiusdem potestate initium & finem esse. Incipere cuius vel ignauo licere, sed non deponi nisi cum victores velint: princeps hac in consultatione de bello ineundo, debet quoque consultores ipsos perpendere qui sint qui suadeant, quiue dissuadeant. Sunt in aula furia, facèsque belli, nobiles, quibus in pace durius seruitium est, quo tempore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia se liberant: sunt inquieti, qui neque ipsi quiescunt, nec alios quiescere sinunt; sunt exules, qui in eos à quibus pulsi sunt meritò, metu pœnarum cunctantem principem in arma impellunt. Sunt qui prætextu publicæ causæ, vel seipso de inimicis vindicare, vel ditescere stipendiis & sumptibus principum, & ex rapina in subditos, cupiunt. Sunt plures qui de bello peragendo consilium facile dant, sed periculum subire postea detractent. Sunt qui præsentia tantum respiciant, & iram excandescentem implere desiderant,

f Iocrates in Archidamo. g de gestis Fræcorum li. 1 c. 14. h Tacitus 1. Annal. i in bello Iugurtino.

fed mala publica & priuata non confiderent: quæ omnia tamen prudens princeps, vel reipublicæ gubernator, prius expendet quàm agrediatur. Nèpe quod bello instituto, vt ait Thucydides ^a, neceffum est, principes malè audire, & culpari ob damna.

³ At vt confilia funt neceffaria bellantibus, fic silentium eorum magis obferuandum: & cauendum ne deligantur. inde enim irrita fiunt ducis decreta, & contrariis confiliis præuentum; in clades maximas coniciunt exercitus, vix enim fieri potest, quin fint exploratores aduerfariorum in exercitu, & intercepto confilio eius, reliqua quæ bonum imperatorem decent parum ei proficiunt. Iubetur itaque ab iis qui artem tenent militarem, dux aut imperator, tria diligenter obferuare: quorum primum illud non immeritò, vt silentium obferuet eorum quæ est facturus, nec voce, vel vultu detegat, confultet tamen cum quibus oportet, ac fi non decreuiffet. Alterum vt fciat diurna & nocturna itinera, & quomodo ea non tantum per terram, fed etiam per mare perficiantur. Tertium vt opportunitatem temporis ex circumftantiis cognofcat, poffitque illam cum iudicio conicere. Quibus & alia addentur in epitome Polyb. lib. 9. Sed de confilio præcipuum fitendo, ex quo reliqua pendent, errat, inquit ^b Polyb. in 3. alibi ^b, qui putat aliquod magis proprium optimi ducis officium effe, quàm confilia & naturam hostis intelligere. Nam quemadmodum nauis sublato gubernatore facile in potestatem hostium venit: eodem modo, fi quis rationibus, atque confiliis ducem è medio fustulerit, statim quoque exercitus compos fiet.

*De apparatu, & de eo quod præcedit
ipsum bellum.*

C A P. I I I.

D O S T quàm decretum erit iusto confilio, bellum esse mouendum, perueniendum est ad apparatus, & ea quæ ad illud fufficere poffint. Et principio Dei optimi maximi placandum & exorandum est numen, vt propitium fit, & conatus velit dirigere, atque suo fauore profequi dignetur. Romani Ethnici, antequam nouum bellum fufciperent, fupplicationes publicas habebant, quæ fiebant circa puluina omnia, vouebantque diis fuis, & ludos instituebant ^c.

Anno Domini 791. cum indictum fuiffet bellum à Carolo magno Hunnis pro Franciæ & Hunnorum regnorum limitibus, antequam Carol. Magnus castra moueret ad Arnesum fluuium, qui fines difterminat, per triduum fupplicationem fecit, vt illud bellum prosperos & felices haberet euentus. In annalibus Pipini, Caroli magni & Ludouici in eo anno.

Sic confulebant Dominum num ad pugnam descenderent Ifraelitæ contra hostem, ieiunabant, & lacrymis, & orationibus Deum deprecabantur. vt adesse vellet in auxilium ^d. Nihil sine auspiciis & religione faciebant Ethnici: multo magis sine illa bellum non mouebant.
Dauid

^a Thucyd. in 5.
^b Polyb. in 3.
^c Linius lib. 31.
^d 1. Reg. c. 20. Iudith. c. 20. vers. 18 & 21. & 6. 1. Reg. c. 23. vers. 2. 1. Reg. ca 14. vers. 37.

Dauid vix in bellum procedebat nisi prius confulto Dei oraculo vt in 1. Regum c. 23.

Constantinus Magnus, contra Perfes semper secum habebat tabernaculum in castris in quo diuina fierent mysteria crucis signo pro vexillo felicissimo vsus. multum potest religio & Dei fauor in bellis, imò sola cogitatio quòd post exitum vitæ mortalis, vita æterna pro premio pugnantibus pro iusta causa, sub legitimo principe propofita est, impuidos facit milites & audaces.

Atque Dei enim est victoria ^a, sapientia & claritas.

Sanctius hoc, quàm quod quidam foliti effent à fufione sanguinis & gladiatoriiis spectaculis, initium dare bellis, vt sanguini fundendo fe ita affueferent, & præludia crudelitatis manibus libarent. qui mortem fitiunt hominum; quasi qui ad militiam vocantur, non ad consulendam pacem, fed ad carnificinam & lanienam venire deberent. Melius Lacones antequam bellum hostibus inferrent, musis immolabant, clementiæque atque amicitia non marti. fatius enim putabant, pactione hostium animos confiliare, quàm prælij subire aleam ^b.

² Enunciabant bella magnanimi antiqui, & qui virtute militari claruerunt, & eadem virtute aperto Marte non clam vt latrunculi & proditores pugnarunt: prius & causas antè bellum hostibus exponebant, vt & ipsi vel cederent & fari sfacerent; aut parati se defenderent. Solebant Perfes reges, ab his in quorum fines irruerent, quibus ve bellum inferrent, terram & aquam per præconem seu fœcialem petere, denunciantes eo modo; vt populum, vrbes, agros, regionemque in deditioem darent, seseque in totum illorum nutui & ditio ni subiicerent; alioquin nisi imperata facerent, sese eos ad interuentionem vsque profequenturos minabantur ^c.

³ Principi vel reipublicæ bellum acturis, requiritur humerus fufficiens militum, quem conficere poffint vel ex fubditis, vel ex amicis, aut confœderatis, aut ex auxiliariis stipendiariis, & quæ mittuntur auxilia à fociis & confœderatis.

Sunt enim instrumenta militiæ præcipua, sine quibus potiùs quiefcendum erit quàm bellandum. Sic Moses ^d pugnaturus numerum pugnatorum prius collegit, fic & reges Ifraele. Et docuit per parabolam Deus Christus ^e. Et Abraham numerauit trecentos decem & octo vernaculos suos, profecturus ad liberandum Lot cum quibus obtinuit victoriam ^f.

Neque hic inficias eo, quin cum Dei adiutorio, potiffimum vbi de iusta causa agitur, pauci superare multitudinem poffint: non enim est difficile Deo siue in multis siue in paucis faluare ^h. Sed dico media à Deo humana constituta esse, quæ contemni non debent, ne videamur tentare Dominum si his non vtamur, & prætermiffis illis, temerè speremus.

⁴ Auxiliares conducti ex diuerfis locis nec disciplina inter fe, nec affectione consentiunt. Quamobrem in auxiliariis conductis, prospicere debet princeps quos aduocet: num sint probæ fidei, & an illis tutò se committere poffit & suos: siquidem solent

^a 3. Esdrae c. 4. vers. 59.

^b Plutarch. lib. bello de non b. rascendo.

^c Diador. Sic. lib. II. de Xerxe. Q. Curtius li. 3. de gest. Alex. Iudith. c. 2. Linius c. 35.

^d Num. c. 1. & c. 26. e 2. Reg. c. 24. f Luce 14.

^g Genes. c. 14. vers. 14.

^h 1. Reg. c. 14. vers. 7. 2. parabol. c. 14. vers. 11. exemplum Iudicum 7.

ⁱ Vegetius lib. 2. c. 2.

isti mercenarij milites, plus lucrum quàm causam sequi bellandi: & ita facilè ab hostibus vel maiore stipendio vel donis corrumpi possunt.

Aliundèq; periculum imminet, ne fugatis hostibus, ipsi auxiliares infidientur dominis qui eos aduocauerint, si maiori numero quàm sit populus apud quem transferunt, inueniantur.

Accidit illud interdum Romanis imperatoribus, vt Valenti. Is enim cum Gothos in Thraciam secedere permisisset, atque omnes ferè stipendiarios milites sibi fecisset, vt rebelles & finitimos vinceret, tandem illi imperium Occidentis inuaserunt, & Orientis de-

^a Niceph. Cal. ^{lib. II. c. 42.} prædarunt^a. Sic Turcæ à Græcis imperatoribus in auxilium acciti, imperium Orientis occuparunt. Saxones Deo hominibusque inuisi, aduocati à Britannis vt expugnarent vicinos Pictos & Scotos infestos ab iisdem tyrannicè oppressi sunt, & ibidem imperarunt ferè

^b Gildas sa- ^{piens, li. de ex-} per trecentos & amplius, annos^b.
^{sidio Britannie.} Fuit nostro seculo Cairadinus pyrata, qui aduocatus ab incolis Zillix, seu Cæsariensibus Mauritania. Nunc Argel, seu Algel, ad expellendos ab arce Hispanos, eos quidem inde expulit: verùm Selinum principem ciuitatis necauit, & se ipsum regem constituit.

Cum etiam Saladinus dux Tartarorum vocatus venisset in auxilium ab incolis Babylonix quam dicunt hodie Cairo, vbi superstitionis & impietatis Mahumeticæ magnus pontifex Califus dictus degebat, adpellendos Christianos qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota Syria pepulit: sed viribus pollens, Califum necauit, & dominatum sibi vsurpauit, eoque potitus cum suis ope & præsidio Tartarorum, donec Sultanus Selinus imperium adeptus est. Magna stultitia, est inquit Polybius libro secundo, præsidium præsertim Barbarorum hominum, in urbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleant.

5 Inter auxiliares milites olim eligebantur, vt fortiores & armorum studiosi Galli, vt nullum olim vix fuerit in Græcia bellum gestum, sine illis, vt ait Iustinus^c. quanquam Polybius dicat illis tantum primo valere impetu, postea verò animis labascere^d. Qui transalpes Rhodanum habitant, militiam mercenariam strenuè exercent, vnde & Gessatæ dicti^e. Numidæ equites in exercitu admodum patientes^f.

^e Iustin. lib. 24. ^c 27.
^d Polyb. 2. h. stor.
^e Eod. Polyb.
^f Polyb. in 3.

6 Sunt tamen qui putent expedire potius vti auxiliariis extraneis militibus quàm subditis & incolis, vt conferuent suos, periculis autem belli exponant potius extraneos. Alii cōtrà existimarunt, seignius extraneos militare, & difficilem, vel rarā esse in manu auxiliarium victoriam, quod & pretio addicti potius de preda quàm de victoria & sine belli cogitent: nec ita vt ciues amore reipublicæ & honoris causa pugnent, sed veluti perfunctoriè & dicis gratia. Quare Demost. i. Olynthiaca suadet Atheniensibus, vt ciues ipsi militent, & non sicut solebant, per milites peregrinos opē ferant, eamque causam asserit esse, cur res malè gerantur. Infidi vt plerunque mercenarij qui-

quib. cum venales habeant manus, ibi fas vbi maxima merces, amāt nō iuberi, non regi, cunctaq; ex libidine agere^a, in propinquo maxime summæ rei discrimine, & pauidi in ipsa etiam pugna, sine pudore flagitij, sine cura ducum, abire & fugere solent, quia non fide neque affectu tenentur, vt ferè velint dominationi alienæ sanguinem suum commodare. Sunt hirudines ararij, populatores prouincialium, quos à populatoribus vindicare deberent. soliti omnia, tanquam externa, aut vrbes hostium^b vrere, vastare, rapere, insatiabiles exprobratores sui seruitij, cum nihil tamen aut parum inseruiant, & longè à periculis se subtrahant: nos hæc omnia isto seculo vidimus, & experti sumus.

Et forsan probabilior esset hæc sententia, si sufficerent incolæ regni, vt non opus esset ope alterius. Sed quando vires propria ciuium non sufficiunt, confugiendum est ad mercenarios, & maxime quando princeps magis habet suspectos de rebellionem subditos, quàm suspectam extraneorum fidem. quæ fuit ratio præcipua, cur tyranni antiquitus delegerint sibi satellites & custodes ex alienigenis, quia se committere non auderent suis, vt contingit tyrannis qui si subditos arment, non in fide aut officio manebunt. Tyranni exarmant suos. Nam princeps, vt ait Plato. lib. 8. de legibus, Subditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animosos, neque in vniuersum bellicosos fieri, volens quidem vnquam patietur. Quod tamen aliter in legitimo principatu locum non habet, in quo subditos amat princeps & illi eum vicissim, & proinde magis fidi, obedientiores reuerentia & amore veluti naturali sui principis, & suæ patriæ filiorum & cognatorum dilectione impulsus & ad pugnam incundam, vel necessitate, vel alacritate excitati.

Si quando autem necessitas etiam auxiliares aduocare suadeat, prudentis principis erit malis quæ inde possunt contingere, prospicere & providere, & vti necessitate cum minimo suo incommodo. Et vt ait Livius libro 25. id cauendum erit ducibus, exemplaque pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus sui roboris suarumque propriè virium in castris habeant.

Certè enim inter maiora mala, quibus implicari potest principatus aut respublica, est pendere ex viribus alterius, exque militari manu exterorum. Huic enim oriuntur omnia prædita mala, & reipublicæ occupationes & suorum diffidentia.

Malum adhuc quod datur, externis nationibus in auxilium vocatis, est occasio scrutandi vires nostras, ad quas postea euertendas hostili animo maiori numero redeunt, & loca, & vrbes earumque munitiones & mores obseruantes, rursus commoditatibus se accommodant in perniciem aduocantium: & bellandi modum & defendendi artem detegentes, minori cum negotio aggrediuntur. Accidit peius malum, quod dum princeps externis militibus præter modum vitur, subditi interim arma non tractant, imbellésque remanent.

& recedentibus auxiliariis, incurfibus inimicorum facile vincuntur.

Sunt multa alia quoque armorum exterorum incommoda, quæ considerans Carolus 7. rex Franciæ pulsus regno Anglis, instituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum qui stipendiis continuis militari scientiæ nauarent operam, & ad omnem incursum interim expeditius conuenirent, dum alij interim, si maioribus viribus opus esset, cogerentur: verum latrociniis tales intenti, fuerunt à Ludouico II. sublatis, qui ascituit in illorum locum sibi laterales Heluetios. Rursum tamen Franciscus I. rex memor periculorum, quibus exposita fuerat Gallia ob auxiliares extraneos, anno 1534. Legionem restituit quinquaginta millium peditum: & cum illæ postea penitus ferè fuissent extinctæ, restituit easdem Henricus 2. filius sine tamen magna regni vtilitate propter indisciplinatum ordinem.

Non desunt qui iudicant etiam non expedire principibus, vti in bello subditis, eo quod arma, feroces efficiant subditos, & inde ad rebellandum facilius erigant cristas. omnia enim sibi cum robore ensis & armorum pollicentur, vt exempla adhuc extant in Gallia & Flandria.

Sententiæ diuersæ suas habent rationes, & certè vndique imminet cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium autem & munus principis erit, solerter omnia perpendere & conferre, & quod magis conuenire & securius videbitur eligere, & minus damnosum sequi. Alioquin impossibile est in rerum naturæ varietate maximè in administratione reipublicæ, euitare omnia incommoda. Cæteris verò paribus eligibilis esset, cum copia nobilitatis, militares turbas ex subditis habere, & si respublica à bellis externis quieuerit, non pati eas otiosas, sed semper extra regnum, potius in limitaneas stationes eas mittere. nam facilè si remaneant cum quietis, vel transeunt in latrones, vel factiones & rebelliones. Inibit & gratiam princeps cum principibus extraneis, si tales milites, auxiliares illis mittat. Sicque quoque purgabit sanguinem corruptum à suo corpore ciuili, & si quando bellum ingruat, poterit semper exercitatos repetere.

7 Poterit dux & princeps, non solùm milites auxiliares sed & reingnicolas probare, cuius futuri sint fidei in ipso prælio, ante ipsam prælij necessitatem, eodem modo quo Iphicrates, teste Polyæno lib. 3. Stratagem. Is enim variè milites exercèbat, falsa cõsilia excogitans, seu machinans falsas infidias, falsas prodiones, falsa ad hostes transfugia, falsas hostium irruptiones, falsos terrores panicos, vt semper si quid aliquando tale accideret, præparati essent, & ne vlllo pacto permouerentur, nunquam sinebat eos otiosi aut cessare, sed, etiam si bellum non esset, iubebat eos aliquid fodere, aut fossas ducere, aut arbores cædere, aut castra mouere, aut vasa colligere & transferre, ne tanquam homines in otio existentes, rebus nouis stude-
rent.

Cæterum controuersum scio, aliàs fuisse inter imperatorem Carolum 5. & Franciscum primum eius nominis regem Galliæ, num
Chri-

Christiano principi liceat infidelium Turcarum, aut Sarracenorum auxiliariis copiis vti, aduersus alium principem Christianum. Verum qui satis non habent virium in extrema necessitate, inuasi ab hostibus Christianis, vt putant iniuste, se non peccare existimant, si tale auxilium alio destituti, auocauerint: non magis quam cum virtutibus ensibus, balistis, hastis, clypeis, bombardis & similibus aliis instrumentis, quibus hostes etiam Christianos repellunt. vtitur Deus in puniendis malis & obduratis, & improbis hominibus, Dæmonibus ipsis, quibus nulli perniciosiores sunt hostes religionis, & Christianorum acies maiori, nunc ex parte sunt refertæ & conflata homicidis, latronibus, exulibus, hæreticis, atheis, iustitiæ ministri, seu carnifices, quales viri sunt quis ignorat? Et tanta est vindictæ hodie cupido, vt quod per bonos exequendum non esse putamus, per proditores, experiamur. Tantum odium Christianorum, quod me pudet dicere, vt irreconciliabili ira & cupiditate inuadentes res aliorum, eos cogant non dico Turcarum, aut infidelium, sed etiam ipsius Dæmonis, opem requirere. Iniuit scedus Abraham cum Abimelecho^a, rege Palæstinorum, vt quidam
putant Ethnicò, qui Astrologiæ intentus erat, quanquam apud cum timorem peccandi fuisse referat sacra pagina^b. Iosue scedus iniuit nomine populi Dei, cum Gabaonitis idololatris, & deputauit eos ministerio cuncti populi^c, sed & eos iuuauit contra Amorrhæos^d. Cum Saul prosequeretur Dauidem, is confugit ad idololatram regem Geth Achis nomine^e. Afa rex Iudæ, cuius perfectum fuit cor coram Domino cunctis diebus vitæ eius, vsus est auxilio & scedere regis Pagani Benadad regis Syriæ, contra regem Baasa regem Israel^f. Iudas Machabæus, quo nullus maiori zelo pro lege Domini pugnavit, scedus contraxit cum Ethnicis Romanis, vt auxilium inde euocaret pro defensione suæ reipublicæ^g. Ionathas post eum iniuit scedus cum Demetrio rege pagano, auxiliòque eius vsus est^h, rursumque confirmauit scedus cum Romanisⁱ, & cum manu Iudæorum, iuuauit & defendit statum regis Demetrii, & rebelles in regem idololatræ quamuis, compressit^k. Sicque pro statu reipublicæ & causa fidei, & auxilia ab Ethnicis accepit, & dedit.

Renouauit Simon Sacerdos summus in Israel & dux, scedera inita cum Spartanis & Romanis à præmortuis duobus fratribus Iuda & Ionatha^l. Et fecit nouum cum Antiocho filio Demetrii regis, & auxilia de populo Iudæorum & ei dedit, pro recuperando regno ei adempto per Arsacem regem Persidis & Mediæ^m. Iosephus dicit Deum vindicare se sæpe de inimicis suis per inimicos suos, & vsus Cyro rege Persarum & eius exercitu, ad comprimendam impietatem Iudæorum & aliarum nationumⁿ. Constantinus ob singularem religionis fidem, & gestorum magnitudinem verè cognominatus magnus, potissimo exercitu eoque robustiore vsus Gothorum, qui tum erant idololatræ. Iustinianus, vel eius dux Narsetes, Langobardis tunc pagani Anno Domini 1252. Atmenij armis Sarracenorum vexati, cum à Christianis frustra opem

^a Genes. c. 22.

^b Genes. c. 26.

^c Iosue 9.

^d Iosue c. 10.

^e 1. regum. c. 21.

^f 27.

^g 3. regum c. 15.

^h 1. Machab. c. 8.

ⁱ 1. Machab. c. 10.

^j 1. Machab. c. 12.

^k 1. Machab. c. 11.

^l 1. Machab. c. 14.

^m 1. Machab. c. 15.

ⁿ Esaiæ c. 45.

petiissent, ab imperatore Scytha auxilia petierunt, & impetrauere triginta millia Tartarorum equitum ^b.

^a Paulus Æmiliius lib. 8.

Multi etiam alij imperatores Christiani, sæpe auxiliis Agarenorum seu Sarracenorum vsi sunt contra hostes Christianos, vt Heraclius, Baschus & Cōstantinus filij Iohannis imperatoris Cōstantinopolitani, qui eorum auxilio subegerunt Calabriam, vt Federicus maiorem partem Italiæ: omitto aliorum plurium exempla quos coegit necessitas & inimici oppugnantis crudelitas & ambitio, ad fortiores viribus humanis confugere non pro fide turbanda, sed pro statu reipublicæ inuaso vel inuadendo, securius aut fortius defendendo. Sed hic cauendum est ne talis à fide extranei, prætextu auxiliij corporalis, infidientur fidei & simplicitati Christianorum, & vbi eorum ope vsi fuerint principes, eos quo citius fieri poterit, in patriam propriam remittant, & si à multis immin entibus periculus alioquin eximant.

8 Cum militibus stipendiariis, salubre erit reipublicæ miscere regnicolas & nobiles patriæ, ne proditio aut defectio ab illis fiat. solent enim subditi fideliores esse vel quia pro focus & aris pugnant & liberis, vel quia potestatem & pœnam naturali subiectione reuerentur & metuunt. & solebant apud Romanos legiones fieri tantum ex Romanis, quibus fidebant magis quàm aduocatis auxiliis. Sic Annibal dirigens exercitum in Romanos; Hispanos & Afros premisit, & quicquid robustioris esset exercitus; post eos collocavit Gallos: post hos equites duce Magone fratre suo ob id maximè, vt ait Poly in 3. vt Gallos, si tædio laboris vt sunt molles, referrent gradum, præsidio equitum cohiberet. Est & Homericus ordo Iliad. 4. vt equites essent primo ordine cum curribus positi: pedites à tergo flosque & robor, belli munimen & septum: in medio agmine viles ignauosque: vt vel nolentes depugnarent.

9 Omnes apud Persas ad bellum ire cogebantur, ex quo ferre arma poterant, & à vicefimo anno stipendia merere incipiebant ^b.

^b Strabo lib. 15.

Et Darius qui primus post abiatum Medorum imperium, Persas & magnam partem orientis obtinuit, cum bellum Scythis orientem cingentibus indixisset, rogatus ab Ocobazo fene, vt ex tribus liberis vnum ad solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, se illi omnes remissurum dixit, & occisos in conspectu parentis abiecit ^c. Ita Xerxes Lydo quinque filiorum patri, vnus vacationem petenti, quem vellet eligere permisit: deinde quem elegerat in partes duas distractum, ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum. Herodotus in 6. Seneca libro tertio de ira,

^c Herodo. in 4. Seneca lib. 3. de ira c. 16.

^d Cornel. Tac. cap. 17. cit. lib. 4. Ann. lib. 19. Synagoga. iur. c. 3.

10 Apud Romanos se subtrahere militiæ, graue scelus leg. 4. §. qui post desertionem, de re militari libro 49. P. & lege sancitum vt ciuis Romanus decennio militaret ^d, exclusis seruis & aliis prout latius docui alibi ^e. neque licebat cuiquam ciuium beneficium

ciuum à republica postulare, priusquam decennio militasset, imposita necessitate militandi ab annis septemdecim, non data vacatione nisi anno quinquagesimo quinto ætatis ^e.

^c Plutarch. de Gracchi.

Ius militiæ, ius legionis, Romanis datum in auxiliis quoque & Latinis sociis. Legio, certa peditum manus fuit Varroni & Plutarcho, à defectu fortissimorum militum appellata, à Romulo primùm instituta. ex singulis enim tribubus, mille conscripti sunt pedites in ordinatione reipublicæ, vnde tribuni, qui singula millia ducerent, nominati. Scripsit, & cum his tres quoque turmas equitum, quas tres centurias appellauit, vt singulis legionibus singulæ equitum centuriæ adderentur. Aucta ciuitate, auctus numerus legionariorum militum, aliquando quatuor millium, aliquando sex millium, aliquando plurium vel pauciorum. Obseruatum autem in legione, nisi ingenuos, eosque iuniores, & qui ex quinque classibus celerentur ciuium, fuisse: exclusos autem seruos, libertinos, pueros, seniores, capite censos, histrones: nisi si quando cogente necessitate in dubiis rebus reipublicæ vocati essent ^d. erant apud Romanos ita equites, iidem & iudices, & milites, & plerumque ex agris ad militares ordines vocabantur, & ex ordinibus ad alia negotia redibant.

^d ut liquet ex Lilio lib. 25. & 57. & lib. 27. punico bello 2.

11 Apud Athenienses ab anno quatuordecimo vsque ad sexagesimum, cogebantur ciues si exigebat necessitas, in bellum ire ^e cuiuscumque essent conditionis.

^e Iul. Pollux & Plutar. in Phocione.

12 Cæterum hodie dubium esse posset, num omnes euocati à principe, teneantur ad bellum ire, quemadmodum & tenebantur filij Israel. Sed videtur rectè responsum Panormitano ^f cum distinctione, regulariter non teneri, exceptis nobilibus, & habentibus ^g feuda militaria obnoxia huic muneri. reliqui enim principi vectigalia, & indictiones soluunt, vt ab hoc munere per principem releuentur, qui eos defendere debet ^h. At si inuaderetur principatus, nec militum copia haberetur ad defendendum rempublicam, posse compelli idoneos ad bellum sustinendum ⁱ.

^f Panorm. ad cap. sicus. & infra, numero fin. de iureiur. c. de forma 23.

Ita in tumultu, Romani omnes non tantum admittebant ad militandum, sed etiam omni immunitate abolita, cogebant: quod non erat in bello. *Potest esse bellum, inquit Cicero, sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. Quid enim aliud est tumultus, nisi perturbatio tanta, timor vt maior oriatur? vnde etiam nomen ductum est tumultus: itaque maiores nostri, tumultum Italicum, quod est domesticum: tumultum Gallicum quod erat Italia finitimum, præterea nullum tumultum nominabant.*

^h arg. ea. principes, & ea. Regum 23. q. 5. ca. omni timore, ca. si nulla, 23. q. facit e. 2. de imm. ecclesia. Cicero Philippica 8.

Granius autem fuisse tumultum quàm bellum, hinc intelligi licet: quod bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Ita propter vacationes inhibendas, Tumultus declarabatur à Senatu, vt quando relatum est Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum venisse: etenim vsque ad ipsa coloniæ mœnia, & Padi ripas, cum cædibus & incendiis populatos esse, Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare ob quas res, tumultum esse decreuit senatus.

^a *Ennius* li. 34.
^b *Cicero* *Philipp.* 5.

Idem *Cicero*
Philipp. 8.

tus^a. Sic Cicero^b, *Tumultum decerni, institutum indici, saga sumi dixi oportere, sublatis vacationibus in vrbe & Italia.* Grauiusque tumultum fuisse quam bellum, inde liquet quod bello Gallico vacationes valebant, tumultu non valebant. Dictator enim vel is cui bellum conficiendum euenerat, scribebat exercitum iussus, sine vlla vacationum venia quin opificum quoque vulgus, & fellularij, minime militiae idoneum genus, iustitio indicto vocabantur. vt cum tempore belli Priuernatis, tumultus Gallici fama atrox Romanos inuasit; cuius bellum Mamerco euenit. Vide Liuium lib. 8. Budæum ad l. i. §. eum tamē depositi: vbi ex Scruio agit de triplici genere militiae: nempe de sacramento, quod erat genus legitimum, cum singuli milites iurabant: de tumultu, vti erat timor multus, nec vacabat singulos milites interrogare; sed simul iurabant. de euocatione, cum ad diuersa loca, diuersi cogebantur exercitus.

13 Prouidere etiam ante expeditionem, princeps bellum moturus, de com meatu aliisque rebus bello necessariis debet: eam ob causam rationem habebit primum sui ararij iam abundantis, vel aliorum mediorum, ex quibus conflare possit pecunia quæ bellorum neruos facit, vnde, quæ ad annonam & arma comparanda necessaria sunt accipi possint.

Sic antequam exercitus Perfarum se committeret itinere, ante omnia com meatus parabatur, comparatis omnibus quæ rei militaris apparatus exigebat, & rei frumentariæ & pecuariæ^d.

^d *Xenoph.* in
4. Cyripedia
Herodo. in 1.

Quando vniuersus Israel congregatus est, pro vindicanda iniuria facta uxori leuitæ, contra Benjamin: causa probata vt iusta belli. *Decerni*, inquit, *eligantur è centum ex omnibus tribubus Israel, & centum de mille, & mille de decem millibus vt comportent exercitui cibaria, vt possimus pugnare contra Gabaa Benjamin*^e &c.

^e *Iudicum* 20.
vers. 10.

Heluetij tempore Iulij Cæsaris, bellandi cupidi, angustos se fines habere arbitrati pro multitudine hominum, & pro gloria belli atque fortitudinis, cum coniurassent de occupanda Gallia: prius constituerunt ea quæ ad proficiscendum pertinerent, & creuerunt iumentorum carrorum quam maximum numerum, sementes quam maximas per biennium antè fecerunt, vt in itinere, copia frumenti suppeteret; cum vicinis ciuitatibus pacem & amicitiam confirmarunt, & singulos proficiscentes, trium mensium molita cibaria sibi domo efferre, iusserunt^f.

^f *Iulius Cæsar*
lib. 1. de bello
Gallico.

^g *Vegetius* li.
3. c. 26.

^h *Idem* *Vegetius*
3. c. 3.

Qui frumentum necessariūque com meatum non præparat, vincitur sine ferro^g, & reliquis quidem casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & annona in necessitate non habet remediū nisi ante condita^h, ad nutriendum exercitum vel ad præsidium & obsidionū moras sustinendas, nec disciplina militaris ibi seruari commodè potest vbi est victus penuria, & ieiunus est miles, vt est apud Cassiodor. libro quarto variar. cap. 13. Quin & contra, exercitus in illo defectu ad desperationem ductus, audendi in prouinciales, & vexandi proprios, videtur concedere impunitam libertatem; & transfugendi ad hostes, proditis ducibus, occasionem.

14 Defectu annonæ multæ expeditiones irritæ fiunt, & magni exercitus

exercitus soluitur; vt accidit Cambysi in expeditione instituta contra Æthiopes, in qua nihil inuenientes milites quod ederēt, & ad fabulū peruenientes, vbi etiam nullæ herbæ victui commodæ, sortiti ex se ipsis decimum quemque comedebant, donec Cambyfes veritus suorum militum depastionem mutua, intermissa aduersus Æthiopes expeditione, retrocessit, in Thebasque peruenit multis de exercitu suo amissis^a. annonæ penuriâ sequitur pestis sæpe ob res comestas in necessitate, quæ victui noxiæ sūt. Romani ad huc vsū in plerisque oppidis in totum annum habebat condita, acetum frumentum, laridum, ordeum, paleas, vt scribit Capitolol. in Gordiano.

15 Proxima cura com meatus & annonæ, in dispensatione est, vt cum parcitate dispensetur: & talis non sit annona quæ delicatos milites potius, quam bonos & robustos faciat. in hoc enim aliquando peccatur, dum nutriuntur milites mollius quam asperitati & muneri militari expediat, & ea de causa quæruntur ab illis epulæ deliciosæ, & conceduntur carnes etiam vetitis temporibus, dum pane abundant. omitto quod hospites suos expilet, & cogat vt delicatè excipiantur: & hoc faciunt sæpius milites qui nuper è tuguriolo nudi & inermes famelici, in numeros venerunt, quibus nec panis in casa erat quando ensi fuerunt alligati, in solentiores ipsis hostibus, & qui nec annona contenti sint publica, nec hospitali, nisi exquisitis cibis nutriantur, digni qui potius gannearum incolæ quam milites habeantur. Non tales milites Persæ qui valde bellicosi & strenui supra omnes nationes fuerunt, qui adeo abstemij traduntur vt pane & aqua sæpius victitarint, panis condimentum & obsonium esse famem, distantes. Quibus tamen semel annis singulis permittit inebriari Alexander Magnus^b.

Anidius Cassius imperator Romanorum, præter laridum ac bucelatum non permittit ac in expeditione portare prohibuit^c.

16 Alia cura pro belli expeditione, est armorum ad defendendū vel inuadendum necessariorum. Solentque respublicæ & principes prouidentissimè habere tempore pacis fabricenses qui arma, naues, machinas operentur & faciant, & in publica armamenta reponant, quibus tempore belli instruantur exercitus^d. Quæ maxima cura etiam fuit Demetrio qui poliorcetes cognominatus, est^e: sed maior Dionysio tyranno Syracusarum, qui pro apparatu bellico contra Carthaginenses, conuocauit ex variis regionibus fabros omnis generis, ad gladios, clypeos, gallas, naues fabricandas^f, multæ ciuitates obsidionem telerare potuissent, si annona, aut ea quæ pro bombardis requiruntur, nempe glandes & puluis pyrius non defecissent, & ideo principes aut respublicæ, antequam egeant, diligenter præcauere debent, vt talia cogantur & conseruentur. nam & hæc subito difficulter parantur, & parata non solum ad bellum valent, se etiam ne sit bellum faciunt. Nemo enim prouocare audet, aut ei regno aut principatui iniuriam inferre, aut populo, quæ intelligit expeditum, promptum & paratum ad vindicandum.

^a *Herodot.* in
Thalia seu in 3

^b *Alexan. ab*
Alexan. lib. 3.
c. 11.

^c *Vulcatius*
Gallicanus in
Anidius.

^d *Sicut apud*
Romanos, vt li
quet nouella,
de armis 85.

^e *Plutarchus*
in vita Deme
trij.
^f *Diodor. Si-*
cul. lib. 14.

CAP. IIII.

a Clemens A-
lexand. lib. 1.
Stromaton.

RDINANDAE aciei peritia, pars artis imperatoriae, seu ar-
tis ducendi exercitus: ars autem ducendi exercitus est pars
scientiæ regnandi^a. Ratio verò ducendi tribus continetur
speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtriusq. mixta est. vna quæque
autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta
aut per vtrumque simul: hæc autem omnia licebit efficere, vel persua-
dendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vindicandis, quibus
expedit. Quemadmodum verò in omni arte & disciplina, præ-
cepta propria ad opera perficienda ab artifice seruanda & sequen-
da sunt: sic non minori negotio oportet pugnantes certa præcepta
& disciplinam militarem sequi: maximè cum in bello non liceat bis
peccare^b, & errores in pugnando commissi, sint irreparabiles^c, sal-
tem his qui temerario animo pugnantes iam ad orcum sunt translati.
Sunt proprii de re & disciplina tractatus, ex quibus principes & duces
sibi theoreticam imperandi & regendi in bello & exercitu comparare
possunt: Extant lib. 4. de re milit. Flauij Vegetij: Iulij Frontini Stratag.
lib. totidè Polyæni Stratag. li. 8. Eliani de instruendis acieb. Modesti. de
vocalibus rei milit. Polybij de castrametatione Rom. Roberti Val-
turiij de re milit. Guilielmi Bellaij, *Des instructions de la guerre*, Lan-
gei, Leonis imperatoris de bellico apparatu. Hygini de castrametatio-
ne, & aliorum. Sunt & periti eius artis, qui praxim didicerunt, & quæ
cõuenientiora possunt esse hoc seculo præcepta, discernere possunt:
quibus reliqui qui rudes & tyrones sunt cuiuscũq. dignitatis sint, se de-
bent committere regendos, & quorũ opera resp. vel princeps vti po-
tius debet, quàm eorum qui plura de re militari, de ineundis bellis
scribunt, vel disputant. Multum enim interest inter orationem de re
militari, & pugna executionem. Et hoc decepti plures principes, qui
bona fide quosdã philosophantes de suscipiendis bellis, de inuaden-
dis regnis, de mouendis armis, antiquo, vt illis videbatur zelo, vel rei-
publicæ, vel fidei, sequuti sunt. At postquam ad rem ipsam peruene-
runt, longè latèque differre de bello loqui & bellum gerere sua cum
maxima pluriũq. subditorum iactura, vel serò cognouerunt, actus
armorũ, etsi prudẽtia regi debeant, tamen non ex arbitrio bellantiũ
succedunt, facilèque verbis non repugnantes vincere, at vbi ad manus
peruenitur, factò non verbis opus est, & nunc in hanc, nunc in illam
incerta victoria inclinat & mutat partem. Et si qui consulunt suis ra-
tionib. toga præcincti iniri bella, in eo discrimine adessent, suarum
rationum obliti primi vt credo in fugam se conicerent. In pace pul-
cherrimæ leges de bello feruntur: in bello legum voces non audiun-
tur inter strepitus armorum, nec potest componi exercitus more iu-
uenum sub ferula tremantium magistri vocem. Princeps qui agref-
sus est bellum aut iuste aut iniuste, sæpe ararium vacuum audit, sti-
pendia petentes milites videt, & dum non eis soluuntur, sæuientes in
proprijs subditos inermes considerat, punire non audet, ne aut
def-

b Plutarch. in
problema.
c Cato apud
Vegetium lib.
1. ca. 13.

desertores sint reliqui, aut in illum rebellent. Quid facient
in tanta necessitate leges? non finitur ex arbitrio bellum quod ex ar-
bitrio suscipitur: instat hostis, milites nostri conqueruntur, subditi
opprimuntur. quid in tanto flagello Dei contra iram Dei putamus
remedium adferre posse?

2 Certè qua ratione cecidit princeps in bello suscipiendo, vel
suscepto defendendo, pari cecitate tenetur in disciplina belli tra-
ctanda: est tamen aliqua si exacta non concedatur vtendum. Et ma-
ximè ne proprii subditi ab iis qui eos defensuri aduenerunt, oppri-
mentur. Durius enim & sæuierius actum secum videtur illis, quàm
si ab inimicis aut hostibus opprimerentur. Statuendum vt contenti
victu, ab eorum vexatione abstineant, potiùs ab hoste quàm à de-
fendis prædas agant. Et cauendum, ne milites otiosi in statio-
nibus conseruentur potiùs quàm ipsi dicantur oppidanos conserua-
re, exercendi in hostem vel saltem interim ad opera publica ad-
mouendi, ad fossas agendas, mœnia reparanda, & ad alia similia
quæ profint reipublicæ. Sicuti Probus imperator non patiebatur
militem otiosum esse, sed nulla opera militari manu profecit, dicens,
vt refert Vospicus, militem annonam gratuitam comedere non
debere.

3 Non excusat quidem milites à pœna quam incurrunt oppri-
mendo subditos, apud suos principes, si stipendia non soluantur: ve-
rùm prætextus & indulgentiæ necessitas, dissimulare cogit inter-
dum tantum scelus in commodum tempus. At non tanta debet esse
conniuentia, vt impunita omnino sit audacia, in eo quod extra ne-
cessaria, miles in prouinciales crudeliter & hostiliter exercet.

Si semel enim senserint impunitam hanc esse licentiam, actum
est de causa principis. Nam plus nocebunt suis quàm hostis; & de-
ficientibus aut expilatis facultatibus subditorum, tandem manus in
ipsum principem iniicere, aut apertè aut proditoriè conabuntur,
eodem prætextu & occasione non solutæ pecuniæ stipendiorum. Et
principalis neruus disciplinæ militaris euanescent, qui consistit in
obedientia mandatorum ducis; derectabunt enim iussum pugnan-
di, vel segniter obibunt pugnam, excusatione impudente quòd sa-
laria non acceperint: sic occasiones & pugnandi & vincendi pariter
euanescent, quod sæpe vidi contigisse. Paulò seueriùs in hac necessi-
tate erit animaduertendum in paucos, vt ceteri metu pœnarum, in-
tra leges disciplinæ militaris se contineant, idque ab initio audaciæ
exequendum erit; ne si inualuerit praua in exercitu cõsuetudo, diffi-
cilius, imò nullo modo conuelli possit.

4 Vt autem princeps possit occasiones excusationis in delictis,
radicitus quasi aliud agendo conuellere, optimum mihi videtur pri-
mam illam & præcipuam legem viriliter ponere & tueri, vt contu-
max miles imperatis acerrimè puniatur. quidquid enim tunc pro-
hibitum à principe erit factum, potiùs ex lege contumaciæ quàm ex
specie criminis, vindicabitur.

Theopompu^a Lacedæmiorum rex affirmanti cuidam propterea <sup>a Plutarch. in
politico.</sup>

Spartham saluam & incolumem esse, quod regibus vteretur imperandi gnaris, respondit, Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente. Ostendit & Scipio maior^a, à militibus imperatorem potius quam hostem metui debere, cum percontanti qua re fretus classem educere pararet in Africam, ostendit viros armatos sese exercentes, & turrim excelsum mari imminentem, & dixit, nullus eorum est qui non conscensa turri, semet in mare precipitaturus sit, si iussero.

5 At est controuersum, num princeps ipse tempore belli, pugna debeat interesse, quibusdam existimantibus valde conducere, aliis contra sentientibus, presentia certè principis Hectoris, Troianorum fortissimi, multum profuit militibus: nam suo aduentu terga vertentes ad bellum contra Græcos incendit^b.

Sylla dictator, cum contra Archelaum Mitridatis ducem pretio fatigaretur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum, raptòque & coniecto vexillo in partem hostilem: ita dixit, socij periculorum electi, & sciscitantibus ubi relictus sum imperator, respondete nihil fallentes, solus in Boetia pro omnibus nobis, cum dispendio sanguinis sui decernens, & ita animos suorum confirmauit in melius. ducēs & reges Israel, ipsi primi ducebant acies, & manu sua pugnabant. Et Alexander cognomento magnus, presentia principis vnumquemque pugnantium ante oculos eius egregia & strenua edere facta, ad gratiam eius promerendam, & præmia consequenda, excitat imbelles & timidos audaces facit, vel exemplo, vel metu, ne notati à principe sequenti, aut prodicionis suspicione, iussu eius qui plenam habet vitæ & necis in eos potestatem, supplicio dedantur.

De Alexandro & Dario Quintus Curtius: ^d *Alexander non ducis magis, inquit, quam militis munera exequatur, optimum decus caso rege experiens: quippe Darius, aduersarius curru sublimis eminebat, & suis ad se tuendum, & hostibus ad incessendum ingens incitamentum.* Plautus in Amphitrione, inquit, *Vbi summus imperator non adest ad exercitum: Citius quod non factu est usus, sit quam quod factu est opus.*

Post mortem Philippi Argei regis Macedoniæ, succedete in regno Europæ filio admodum paruo, ab Illyriis contemnentibus infantiam regis, aggressi & prima acie fusi sunt: secunda autem pugna regem suum adhuc in cunis existentem ante aciem posuerunt, & certamen repetiuerunt, tanquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus, sibi regis auspicia defuissent, & ita conferto prælio magna cæde Illyricos vicerunt, & ostēderunt, regem Macedonibus non virtutem defuisse^c.

Eodem exemplo Franci qui pro Clothario alacriter & strenue pugnarunt contra Childebertum duorum regnorum regem, cum viderunt Clotarium adhuc in cunis & ab vberibus matris Fredegundis pendentem, agmen & exercitum præcedere^f.

Est enim princeps in exercitu, veluti numen quoddam ex quo milites spiritus capere videntur fortes.

Sed & princeps præsens in rebus arduis, diligentius negotia reipublicæ veluti sua, quam absens prospicit, & nemo est qui detrectare

^a Val. Max.

^b Dictys Cre-
tensis lib. 3. de
bello Troiano.

^c Ammian.
Mar. libro 16.
histor.

^d Q. Curt. li. 3.

^e Just. lib. 7.

^f Aymon. li. 3.
de gestis Franc.
c. 82.

audeat eius imperium: cum contra, eo absente, præfecti duces, dum certant inter se quis alteri iubere possit, in discrimina multa exercitum coniciant, aliis pugnandum, aliis subsistendum esse, aliis obtemperandum esse, aliis minimè pertinaciter asserentibus, quod in nostris infelicibus bellis sæpe accidit.

Sunt qui dicant contra non expedire reipublicæ, principem interesse pugnae, ne cum eius interitu actum sit de ipsa republica: & ut dubiis præliorum exemptus summæ rerum & imperij seipsum referuet, ut ait Tacitus in 2. histo. & ut Egesip. li. 5. c. 30. in milite, vnus fors est, in imperatore vnuerforum periculum. vt neque Persarum reges pugnae se miscebant, vt innuit Ammia. Marcelli. libro 19. dum de expugnatione Amidæ ciuitatis agit, mortuo rege vel principe, fieri nõ potest, vt mutatio quædam aut innouatio non sequatur. non enim mores hominum similes sunt: & ubi nouus princeps est, noua quædam lex suboritur: & abrogatio quædam priorum, vt liquet ex principatibus electioni suppositis, in quibus maius adhuc periculum reipub. imminet, propter interregnum & electionis controuersias, vt ideo diligentius qui imperant vitare debeant, se immiscere præliis potissimum istius seculi, in quibus non tam manu strenua quam forte pugnatur, propter ignitas illas machinas, quibus à puero strenuissimus necari potest dux & miles. Aliud periculum, ne etiam captiuus abducatur, & regni facultates pro eius redemptione exhauriantur, vt alias in Gallia contigit, & in aliis regnis.

Narrat Guaguinus in descriptione Liunionæ Magnum ducem Moscouiæ anno Domini 1381. Liunionensium castrum Nenhuis in prouincia Derptensi cum trecentis millibus militum armatorum accerrimè oppugnantem, à duce castrum per fenestram in medium exercitum Moschouiticum iaculatum, sagita cor magni ducis transfixisset, & eo mortuo, in fugam tantum exercitum se proripuisse.

Quare fatiùs putant plures, subducere se debere à prælio principem, vt maioribus necessitatibus referuet authoritatem. Cùmque Dauid in prælium contra Absalonem filium qui occupauerat regnum, vellet egredi cum populo, Respondit populus, *Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu vnus solus pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe presidio. Ad quos rex ait, quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex per iuxta portam, egrediebaturque populus per turmas suas &c.*^a

Arbitrarer tamen conducere reipublicæ, in præliis quibus de vnuerfo principatu contenditur, non longè ab exercitu principes esse debere, vt omnia quæ ad bellum necessaria sunt & ad imperandum, faciliùs exequi possint: & vnde possint si malè cum exercitu agatur, tutò in securiora iterum pugnaturi se recipere. imò si status imperij, aut salus prouinciarum in discrimen vertatur, debent in acie stare^b, minora autem bella poterunt minoribus ducibus delegare^c. ea tamen conditione, vt vni summam seu potiore exercitus potestatem concedant, cui ceteri obtem-

^a lib. 2. Reg. c.
18. vers. 3. & 4.

^b Cornel. Tacit.
in 4. histo.
c idem 3. anna.

a Thucyd. in 6.

perare debeant; nempe ei quem peritorem existimauerint. alioquin enim certissimum est, ut ait Thucydides^a, multitudinem imperantium, plurimum nocere; & regimen esse nullum aut incertum.

Cogunt interdum, pluram nolentem pugnare: & tunc quia pugnare necesse est, quomodo pugnandum consultare oportet. Sæpe enim in aliena terra maxime ducibus apparatus optimi, tardando perit pars aliqua, comneatus & pecuniæ deficient sine spe supplementi. Sæpe dux consultando & mores, statum, & vim, & mentem aduersariorum considerans, si oportunum videat sibi conflictum & se hostibus multis superiores inueniat, non debet differre. Dei impetrato auxilio, habita ratione loci sibi commodi & aduersariis incommodi, sapienter disposita & instructa acie iuxta leges & doctrinam militarem, & commoditatem locorum, & numerum militum, & qualitatem armorum, de quibus magister militiæ Vegetius satis abundè tractat in 30. & duces artem habent, semper robustiores ad frontem & tergum, & timidiore & suspectos in fide in medijs ordinibus, disponendo. Quæ omnia, egent potestate superiori. Eo autem magis tunc dicendum erit principem interesse non debere, si ipse imperitus sit eorum quæ bella requirunt. Possent enim vnus talis, sua præsentia turbare vel impedire expeditam ducum peritorum resolutionem. Sicque fatendum est plus iuuare rempublicam absentiam principis, quam præsentiam. Cum possit utique per electos duces imperium augere, & inimicis obsistere, ut fecit Iustinianus, qui residens Constantino- poli, per Narsetem & Belissarium plures subegit nationes: & Carolus VI. rex Galliarum Biturigibus manens, Anglos regno pepulit consilio & postremis usus ducibus, vnde sapientis cognomine insignitus fuit.

b hac sententia Pauli Aemilij Celli in lib. 13. c. 3.

c Diodo. Sicul. li. 15. & Aemilius Probus, in Epaminonda.

d Suid. in ver. ἀδελφῶν.

e Livius d. 22. lib.

f Polyb. in 3. i Cicero pro Manil.

6 Caueri etiã debet, ne nisi compulsus^b necessitate aut summa data occasione princeps pugnet prælio & acie decreta & statuta collatis signis ne cum fortuna seu varietate euentuum, cum victoria agatur de vniuerso reipublicæ statu. Quemadmodum Lacedæmonij clade Leutrica & Mantinensi accepta à Thebanis duce Epaminonda, vnã principatum^c Græciæ amiserunt. Cadmea dicitur illa victoria, mala & inutilis, in quo qui vincit, vel occiditur, vel plures suorum perdit^d. Laudantur cauti cunctantisque duces, qui nullo loco nisi quantum necessitas cogit, se committunt fortunæ^e. & si militaris suffragij res sit, haud dubiè, Minutio Fabius præferetur, & nihil minus in perfecto duce quam festinationem & temeritatem conuenire putandum est^f.

Temeritas præterquam quod stulta est, etiam est infelix^g. Cele-ritas, audacia, impetus, præter rationem, vana & noxia, suis hostibus, oportuna sunt^h: quia exposita insidijs & fraudibus hostium. Sunt qui putent maxime felicitatè aliquorum ducum in bello valere; & contra, aliquorum obesse infelicitatè aut infortuniu. Sunt, inquit Ciceroⁱ, quibus ut dicitur in proverbio, etiã venti tēpestatè que obsecundant, existimatque Maximo Marcello, Scipioni Mario, & ceteris magnis imperato-

imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sapius imperia mandata, atque exercitus esse commissos. Sunt alij ita habiti infelices, ut nihil etiam cum magnis & fortissimis exercitibus promoueant, & à paucis hostibus vincantur; qui domi, vlt est in proverbio, videantur habere equum Seianum, aut contrectasse aurum Tholosanum^a, aut quarta luna nati^b. Sicut etiam Plato dixit, militarem artem, plurimæ fortunæ egentem.

At certè Christiani, qui fortunam aliam non norunt, nisi Dei permissionem aut voluntatem dixerimus, quæ regit cuncta & superba deprimat, etiam aliam non dabunt causam infelicitatis quam imprudentiam ducum & temeritatem, vel imperitiam militandi. Vidit enim plures qui confisi sua temeritate ferocitatè que improvida, suos milites in bellum & hostes audacter ducebant: verum quia nulla illis disciplina, in ducendis militibus, & nisi ardor illis in pugnando dominabatur: vix ipsos euasisse, obtruncatis omnibus qui illos sequebantur: ita certè infelices habiti sunt militibus duces, quibus nulla ars reducendi & conseruandi erat milites, ut rectè diceret Fabius, boni imperatoris haud magni momenti fortunam esse, mentem rationemque dominari^d. Solet etiam in bello occasio amplius iuuare quam virtus. Vegetius lib. 3. ca. 26. & proinde dux, intētus armatūque esse debet, ut neque suæ occasioni desit, neque suam hosti det. & illa occasio rectè poterit dici fortuna: quæ sequenda est si bona sit, si incommoda relinquenda, debellandus exercitus alienus in nostra & ei aliena terra, mora & productione pugna. Nam hostem in terra aliena tempus, & locis alienis, faciunt in dies deteriores, inter omnia inimica & infesta, quem nullæ vires excipiunt, nulla mœnia: sic multa bella impetu valida, per tædia ac moras sæpe euanescere^e.

Consilium Demosthenes dedit Atheniesibus. oratione Philippica suadens copias aduersus Philippum colligere, nec magnas trimremium collectiones fieri, neque paucas: quia, inquit, nec collatis signis pugnando magnum illius exercitum vincere possētis, nec minoribus resistere: oportet itaque paucis latrocinari, & latronum more furtum exercitum eius lædere.

Sic rectè Fabius maximus, lentè ad pugnam committendam progressus, euasendo totum Annibalis eneruauit exercitum, & huic non dimicare vincere fuit.

Sertorius^g, in proscriptione Sullana, dux Lusitanorum fieri coactus cum eos oratione flectere non posset, ne cum Romanorum vniuersa acie confligere vellent, vafro consilio ad suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi à iuvene eximiaru viru vniuersam conuelli iussit, obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextera irritò se labore fatigat senio confecta manus ministerii executà est. Tūc barbaræ cōcioni, quorsu ea res tenderet cognoscere cupienti, subiecit: equi caudæ consimilem esse Rom. exercitum, cuius partes aliquis aggrediēs opprimere possit: vniuersum conatus

a De vtroque proverb. Gellius li. 3. i. 9. & de auro etiam

Tholosano Strabo in 4. b De hoc Eust. in 2. Iliadem Homer.

c In Epinomi- de.

d Liv. lib. 22.

e Vide Livius lib. 7. c. 22.

f Tacit. lib. 2. historia.

g Hoc exemplū refert Valer. Max. lib. 7. c. 3. ex ep. 6. Frontinus li. 1. Strabon. lib. 10. Plut. in vita Sertor.

profternere, celerius tradiderit victoriã quã occupauerit. Ita gen^s aspera & regi difficilis, in exitiũ suum ruens, quam vtilitatẽ aurib. respuebat, oculis præuidit. Boni duces non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant. Vegetius 3. de re militar. c. 9. Vel ex insidiis, vel subito imparatos, cibum capientes, ex itinere lassos, equos pascetes, aut nihil tale suspicantes aggregantur.

Vegetius de re militari, lib. 3. c. 22.
l. de annonæ militari, dicitur lib. 19. Syn tag. iur. ca. 6.
cl. 1. de erogatione militaris anno lib. 12. C. tit. 38.
l. de prouinciæ lib. 8. eo tit. c. 1. 2. eo tit. f. l. iubemus 10 C. eo.

Leges quedam obiter relata militares. De rebus militaribus, ex iure Romano^b.

CAPIT V.

g. l. 16 §. super his. eo.
h. di. l. 16 §. f. i. l. 2. de fundis limitrop. lib. 11. C.

PRODITIONIS tempore^c, detur militibus pro annona panis, bucellatum in duobus diebus, in tertio, panis, vno die vinum, alio acetum: vno die laridum, biduo caro veruecina.

l. 1. f. C. eo. l. omnes de fun. pa tri li. 11. C. ii. 61 l. 1. eo. tit. de fundis limitro. m. De veste mi lit. diximus li. 19. syntag. c. 7. n. l. tit. de veste milit. lib. 12. C. tit. 40.

Item annonæ & capita singulis diebus, aut apto tempore de horreis l. fortissimi 6: eo. tit.

ol. fortissimi 3 C. eo. dabantur milit. in stipendia, non solum pecunia, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme: & frumentũ, ut constat ex Lino li. 3. & 6. decad. 3 distributa & militib. tergara boum in stipendia, & hoc tributum in usum militum impetrata Frisus ex Transsylvanis populis, ait Tacit. lib. 4. puto esse Lesbuses unde thoraces sunt.

1. Fortissimi 6: eo. tit. 2. Fœnum^d & palea^e dentur.

3. Per omnes prouincias numeris omnibus ac militibus, à mensis Nouembri de nouello vino annonæ donetur, quoniam veteris videtur dispensiosa errogatio^f.

4. Detur statuta pecunia suo tempore militibus^g, vel vxoribus, vel filiis, debita mortuis^h.

5. Castellarum loca limitanea, non detineantur ab alio quã à militibus, aliter detentatores, cum bonorum publicatione capitali sententia damnenturⁱ, non alienentur etiam alienata reuocentur, immunitate gaudeant^k. Agri ex quibus militibus limitaneis frumenta conferuntur, nec potentia, nec furtiua supplicatione, ab hoc munere retrahantur^l.

De veste^m.

6. Prouinciæ quæ vestes debent militares, canonem soluant ex Calendis Septembris vsque ad Calendas aprilisⁿ, iuxta pretium statutum ad ferendum ærario principis^o.

De hospitio^p.

7. Omnes præbeant hospitium militibus, exceptis priuilegiatis: nempe fabricensibus^q, archiatis, magistris literarum, professorum, pictorum, ingenuorum domibus, illustrium & clarissimorum, & eorum hæredum. In tribus domibus^r, nisi honorarias dignitates sine actu fuerint assecuti^t.

Excusantur & ab hospitibus militaribus, domus decem tribunorum post primicerium^u. Sacri cubicularij^x, decurionis, vel silen-

De hospitibus militum diximus lib. 19. syntag. c. 8. q. l. fabricensium, 4. de metatis li. 12. C. tit. 41. r. l. archiatros, 8. eo. de metatis. f. l. hac lege, 10. eadem. t. di. l. 10. §. f. & l. omnes, 9. §. ceteris, eo. de metatis. u. l. decem, 11. eo. x. l. 2. §. domus quoque, de præpositis sacri cubi. lib. 12. C. tit. 5.

tarij,

tarij^a, in Sacris scrinijs militantis^b, grammaticorum, rhetoricorum, oratorum, medicorum, philosophorum^c.

Hospitium debentes, duas partes domus sibi, tertiam hospitio militi debent. primam eligat dominus, secundam hospes, tertiam habeat dominus; excepto si hospes sit illustris, nam huic media, non tertia pars domus debetur. Ergasteria domorum non veniunt in diuisione quæ mercimonijs deputantur in plateis & angiportis quæ solis dominis & conductoribus deseruire debent. Si tamen stabulum militari viro defuerit, id ex ergasterijs, nisi dominus qualitate, deputabitur^d.

Qui metatorum principum manum quæ deputat singulis militibus hospitium, à postibus deleuerit, tanquam reus falsi punitur^e.

8. Ne quis comitum, vel tribunorum aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferant^f, non balneum petant. Nô lignum non operam à prouinciali petant ex lege Pescennij non cœnatica, quæ vetuit constitutio Valentianij & Valentis.

9. Nihil petant hospites à dominis ædium, quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium creditur: nec vlli liceat militum diu residere, sed citius iter perficiat^g; vbi nec ea liceat hospitibus impune offerre sponte^h.

10. Si angariæ necessariæ sint ad transferenda arma vel annonas per principemⁱ militiæ admoneantur præfecti locorum, qui curent parari ex publico. Lege pontificia, nõ capiuntur animalia quibus rusticici arant, vel semina ad agrum deferunt à militibus^k.

11. Alia lex ne prætextu adiuuantium militares viros illicita ministeria exigantur, & concussiones fiant, ne tenuis vitæ homines sub prætextu officiorum vel militum, vnico lumine vel breui suppellectili ad aliorum vsus translatis, iniurijs afficiantur, prouideat præses prouinciæ^l.

12. Cœnaticorum nomine milites & eorum super instantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant, cõtenti sint annonis nihil ad se animalque suum alendum à domino domus exigant, diuque in hospitio ne sint^m.

13. Militum animalia à pascuis publicis & priuatis arceanturⁿ.

14. Qui procurauerit vt sua domo liberata à militari hospitio, vicini domus oneretur, suo priuilegio careat, & alio etiam modo si non sit priuilegiatus puniatur^p.

Edixit Antigonus rex Asiæ ne quis minor quinquaginta annos natus, hospicio matrisfamilias vteretur, idque iussit metatoribus^q.

De armis^r.

15. Arma à priuatis non conficiantur, non emantur, non habeantur vt inter illos sit pacis securitas^s.

Armis vt aliquem non militantem, permittere non debet præses prouinciæ^t.

l. nouella, 85. de armis. l. 1. ad leg. Jul. de vi pub. P. t. §. nouella 17. de manda. principum.

a. l. decurionu. 3. §. domus, de silentiarijs lib. 12. C. tit. 6.
b. l. in sacris 9. de proximis sacroru scrinior. lib. 12. C. tit. 9. c. l. §. f. de manerib. P.
cl. l. 2. de metatis. C. §. pen. nouelle 129. c. l. 1. de meta. C.
fl. deuotum, §. §. solum sanè de metatis, C. l. vnica, C. de salgamo hospit. non prebendo. li. 12. C. tit. 42. l. hoc prope- etum, 6. C. de meta.
g. dicta l. pro- spectum l. vni. c. ne res militarij comitib. h. l. deuotum, §. de metat. i. l. nullus 7. §. quoties, de fabricensib. k. c. 2. de treuga & pace. l. l. illicitis 6. §. 4. de offi. præsid. P.
m. l. cœnatico- rum 3. de erro- ga. militia. anno. C. nouella 129. n. l. deuotum, §. §. solum sanè de metatis C. o. l. 2. de pascuis publi. li. C. l. f. eo. ti. p. l. omnes, 9. de metatis C. q. Frontinus li. 4. c. 1. r. de armis mil. diximus li. 19. Syn. c. 5.

CAPVT VI.

^a qui militare iure Romano non possent, fuisse docet lib. 19. syntag. c. 3. quibus hodie emantur milites & non eligantur. b l. neminem, 17. de re milita. lib. 12. C. tit. 36. c. l. ab omni milita. 11. de re milita. lib. 49. P. tit. 16. l. 2. de tyronib. lib. 12. C. tit. 4. 4. d l super 6. & seq. qui militare poss. lib. 12. C. tit. 34. e l. qui status, 2. de re milita. P. fl. 3. qui militare poss. C. g l. 4. eo. h. h. quidem, 5. eo. il. uni. negotia. ne militent li. 12. C. tit. 35. lz l. 4. §. ad bestias, de re milita. P. l d. l. 4. §. in insulam. m d. l. 4. §. temporarium. n d. l. 4. §. adulterij. eo. o §. reus, & l. qui metu 16. eo. de re milita. P. pl. 1. C. qui militare possunt. q l. 2. C. eo. r l. 1. de tyronib. lib. 12. C. lib. 4. 4. l. f. de vetera. nis, C. lib. 12. tit. 47. f Cornel. Tacit. lib. 4. annal. r Seneca lib. 6. de benefec. c. 31. u Linius lib. 9. ars non multitudine. Veget. lib. 1. c. 1. x Veget. 1. a. 8. y Synesius episto. 79. z Procop. lib. 4. de bello Vandalic.

MILITES, non nisi auctoritate principis recipiendi, aut sine eius probatoriis, etiam a ducibus^b.

2 Serui ne militent, alioquin capite puniantur^c: nempe si inficio domino: alioquin si is sciat, potest, & ingenuus efficitur^d.

3 De statu etiam suo controuersiam patientes, licet re vera liberi sint, non debent militare, nec qui ab hostibus bona fide redempti sunt, priusquam se luant, nec ingenui qui bona fide seruiunt^e.

4 Nec coloni aut saltuenses, ad militiam se vltro offerentes armatum, admitti debent aut cogendi inuiti^f.

5 Nec curialis aut cohortalis conditionis, militent^g.

6 Duabus militiis nemo adscribatur, siue armatis siue ciuilibus^h.

7 Negotiatores ne militentⁱ.

8 Ad bestias damnatus, si fugerit & militiæ nomen dederit, capite damnetur^k. id ipsum de deportato in insulam fiat^l: & de ad tempus relegato ex causa capitali^m, rejici & debet adulterij, vel alterius criminis publici damnatusⁿ. item reus postulatus^o.

9 Soluuntur & sacramento, qui litis causa militiæ nomen dant, postulantibus aduersariis^p, idem si in fraudem ciuiliū munerum^q.

10 Nullus tyro vagus, aut veteranus, aut censibus obnoxius, ad militiam accedat^r.

II Ciuis Romanus, per decennium militet^s.

Multitudo militum siue peditum siue equitum ignaua, non habet vires sed pondus^t, & potius est impedimentum quam auxilium^u. in omni conflictu, non tam prodest multitudo quam virtus^x: & in bello manibus opus est, non multis nominibus aut titulis.

Inter principes quidam vsi sunt in bellis non promiscuè omni populo aut plebe, sed tantum nobilibus: vt Perse, Galli, Poloni, & hæc & similes nationes quæ nobilitate vsq; sunt, equitatu cæteris præstarunt. fuerunt autem pedestribus copiis non ita fortes. Tyranni vt stabili- rent vsurpatum principatum nobilitatem aut exilio aut morte exci- derant, plebe aduersus eam sibi contrariam vsi.

Quidam probant magis milites iuuenes quam senes, quidam se- nes & veteranos præponunt. Melius pro exequenda pugna decreta, probabimus iuniores secundum Veget. lib. 1. c. 4. vt magis promptos aut temerarios: at satiùs est illis præficere seniores qui & maturitate consilij valeant & experientia. Quemadmodum Procopius^z de mili- tia Belissarij agens illud addit notabiliter, quod omnes in exercitu e- ius duces barbati essent, nec vnus imberbis repertus fuerit. Id ipsum ferè tradunt historiographi de exercitu Alexandri Magni, cuius du- ces videbatur referre grauitatem cuiusdam senatus. Tyrones quidam

putabant

putabant ex certis nationibus meliores, vt de temperatoribus cœli plagis, ex rustica plebe quam vrbana, vt ex duratis ad laborem^a.

12 In constitutionib. Galliarum^b declaratur, non esse dandas tur- mas equitum grauioris armaturæ, vocant de gens d'armes, præterquam nobilibus insignioribus, ætatis ad minus 25. annorum, qui antea præ- fuerunt militibus leuioris armaturæ, titulo ducis aut labariferi, por- te guidon, aut vexilliferi militum grauioris armaturæ, aut nisi ipsi fue- rint milites grauioris armaturæ, vel leuioris, aut duces peditum, per tempus sex continuorum annorum. Reliqua autem præcipua mune- ra militiæ talis armaturæ, quale manipalarium prohibentur dari no- bilibus, qui in numeris & ordinibus militiæ per trienium principi inseruierint^c. apud Romanos erat delectus militum peditum & e- quitum, vnde legio certa peditum manus fuit à delectu fortissimorum militum appellata^d, & turmæ quoque equitum & præpositorum eo- dem modo collectæ, non vt hodie ex ignotis vilissimis, flagitiosis, purgamentis vrbium suarum, latronibus, rapacibus, galeatis le- poribus.

Militem factum per solemnitate constat, saltem adhibitis quin- que. Glossa ad §. fin. de mandat. princip. in nouell. primum adhibita examinatione^e. 2. accedente iuramento, de non euitanda morte pro republica defendenda^f 3. Concessione ensis^g 4. & stigmatate notaba- tur, vt dignosceretur^h.

Quinto, & in numeros militares recipi debentⁱ. l. ex tempore 42. & l. fin. de re milit. P.

De militum delictis^k.

CAPVT VII.

DELICTVM militis, est, quod aliter, quam disciplina com- munitis exigit, committitur. Veluti segnitie crimen, contu- maciæ, vel desidiæ l. r. omnè delictum, 6. de re milita. lib. 49. P. tit 16.

Et criminum militum^l, alia propriè militaria, alia communia cum cæteris hominib. & proinde persecutio, aut propria, aut communis.

Proprium militare, quod quis vt miles admittit, vt dedere se mi- litem cui non licet graue crimen habetur, & augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, specie militiæ.

2 Grauius delictum est, detrectare munus militiæ quam adpete- re nam qui ad delictum olim non respondebant, vt proditores li- bertatis in seruitutem redigebantur^m. Caligatus qui metu hostis lan- gorem simulauit, tanquam proditor puniaturⁿ.

3 Desistens à cuiusvis præpositi, vel præsidis excubatione peccatum desertoris incurrit^o.

4 Contumacia omnis militis, aduersus præsidem, vel ducem, ca- pite punianda est p.

5 In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non ser- uauit, capite punitur, etiam si res bene cefferit q.

vatores, de remilit. o l. desertorem 3. §. si præsidis, de re milit. P. p d. l. 6. §. contumacia. q l. 3. §. in bello, de re mil.

^b In constitu. editu super co- mitione Blesens. tempore Hen- rici 3. anno 1580 art. 286. in art. vero 287. exci- piuntur princi- pes, quibus di- modo etate at- tegerint 18. an- norum, possunt dari huiusmo- di turma gra- uis armatura. ceo. artic. 88. & 89. d Varro de ling. lat. Plur. in Rom. in le- giones recepti- tatum ingenui ex classib. quim que reiectis pue- ris seniorib. ca- pite censit, hi- strionib. liberti- nis, nisi in ma- gna necessitate. Liu. li. 25. vide plenè Sigoniu de antiquo iu- re ciuili Rom. c. 15. e l. qui milit. nō poss. fl. pen. ex quib. caus. maiores. g l. filius fami- lias, de milit. testam. h P. in l. 4. de Fabricensib. li. 11. C. Veget. de re milit. i l. diximus de militiū delictis & officiis, li. 19 syntag. iur. c. 10 & 11. 12. lz l. 2. eo. tit. l di. l. 2. m l. 4. §. qui post desertione, de re milit. P. n l. omne deli- ctu, 6. & exple- uatores, de re mil. o l. desertorem 3. §. si præsidis, de re milit. P. p d. l. 6. §. contumacia. q l. 3. §. in bello, de re mil. lit. P.

al. milites, 13. § irreuerens, de re miliba. P. l. 6. §. 1. eo. b. l. 3. §. fl. 6. §. f. de re mil. P. c. l. 3. §. qui se- ditionem, de re mil. auocari. Si intra vociferationem aut leuē querelam seditio mota est, tunc id est, ex autho- ritate legio. d. l. f. §. f. de re mil. P. c. l. x. §. deser- tor, de deserto- rib. lib. 12. C. ii. 46. fl. desertorem, 3. §. desertor, de re miliba. P. g. l. non omnes §. §. f. desertor de re miliba. h. l. x. §. deser- tor habitur, de desertori. C. i. l. milites, 13. §. eum fugā de re mil. P. l. x. qui excu- bias, 10. eo. si. l. l. non omnes desertores, 5. in princip. de re mil. P. m. d. l. non om- nes, l. milites, 13. §. f. eo. n. l. 4. §. qui post. eo. o. l. milites 13. §. desertorem eo. de re miliba. P. l. qui cum uno, 4. §. qui a patre eo. si. p. l. desertorem 3. §. si plures, l. non omnes, 5. sibi sed mu- neri, de re mi- li. P. q. Vultatius Gallicanus, in vita Auidij Cassij. r. Beatus Rhe- ma. lib. 2. rerum Germanicarum. f. Polyb. in 1. t. l. desertorem, 3. §. qui militia, de re miliba.

6 Irreuerens miles, non tantum à Tribuno, vel centurione, sed etiam à principali est coercendus. Qui centurioni uolenti se castigare resisterit, eum veteres notauerunt: si uitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, uel manu centurioni intulit, capite punitur.
7 Qui præpositum suum protegere noluerunt, cum possent, uel deseruerint, puniuntur, eo occiso capite puniuntur.
8 Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra uociferationem aut leuē querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Et cum multi milites in aliquod flagitium conspirent, uel si legio deficiat, auocari militia solet.
9 Miles turbator pacis, capite punitur.
10 Desertor, nempe qui belli tempore abierit à signis, & qui per prolixum tempus uagatus reducitur, si in urbe inueniatur, capite puniri solet, alibi adprehensus ex prima desertione restitui potest, iterum deserendo, capite puniendus.
Desertor, si se offerat, remittitur anterioris peccati supplicium: si inuentus uero sit flagitiosa ignauia delitescere, offeratur ab eo in cuius domo delitescit, subiturus degeneris mortis gladium: præses prouinciæ, si propositam seueritatem, uel gratia uel dissimulatione distulerit, patrimonij & existimationis damno subiciatur, & in officij priores capitaliter animaduertatur.
Fugiens à carcere uel custodia miles, desertor non est: quamuis, si effraçto carcere, capite sit puniendus.
11 Qui excubias palatii deseruerit, capite punitur.
12 Non omnes tamen desertores similiter puniendi sunt, sed habetur & ordinis & stipendiorum ratio, uel gradus militiæ, uel loci, uel muneris deserti, & ante actæ uitæ, sed & muneri, si solus, uel cum altero, uel cum pluribus deseruit, aliudue quod crimen desertionis adiunxerit. item temporis quo in desertione fuerit, & eorum quæ postea gesta fuerunt.
Quare si se obtulit qui in desertione fuit, in insulam deportadus.
Quamuis in aliam militiam nomen post desertionem dederit, legiue se passus sit. nam & militariter punitur.
Desertor tamen à patre oblatu, in deteriore tantum militiam datur, ne videatur pater ad supplicium obtulisse.
Si plures simul primo deseruerint, deinde intra certum tempus reuersi sint, gradu pulsi in diuersa loca distribuendi sunt: sed tyronibus parcendum est qui si iterato admiserint, pœna competenti afficiuntur.
Auidius Cassius Cæsar, desertoribus manus incidit, aliis crura ac poplites, dicens maius exemplum esse uiuentis miserabiliter criminosis; quam occisi. Deseruisse exercitum, Francis inter capitalia ennumerabantur, quod crimen sua lingua dicebant herischlitz. Mors etiam pœna à Romanis militibus imposita qui locum in bello in quo constituti essent, reliquissent, aut aliquomodo è castris fugissent.
Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur.

Defun-

Defunctorum in desertione bona, confiscari placuit Cæsaribus 1. defunctorum 4. de re milit. C.

Si deprehensi desertores resistunt, tanquam rebelles opprimi possunt.

Qui desertorem agro tectoue susteperit, atque diu passus fuerit apud se delitescere sciens prudensque, actor procuratorque loci capitali supplicio subiugetur: si sciuerit dominus loci in quo latuerit desertor, amissione priuatur. Qui uero prodiderit desertorem, ingenuus immunitate donetur.

13 Vagantes, seu emanfores milites, qui non diu errauerint, redeuntes sponte, uel comprehensi leuius quam desertores puniuntur. Differt enim emanfor à desertore, ut erro seruus à fugitiuo. Eritque emanforis pœna arbitraria.

Excusationes tamen dantur emanforibus: examinantur enim causa emanforis, & cur, & ubi fuerint, & quid egerint: & datur uenia ualitudini, adfectioni parentum & affinium, & si seruum fugientem persequutus est, & si qua huiusmodi causa sit. Sed & ignorantia adhuc disciplinam tyroni ignoscitur.

Potest & cum comteatilitate abesse ad certum tempus concessum: sed si ad diem comteatus non ueniat, perinde statuendum est, ac si emanfisset, uel deseruisset pro numero temporis, facta prius copia docendi num forte casibus detentus fuit quibusdam, propter quos dignus uideatur.

14 Tempore expeditionis, nulli præpositorum, aut tribunorum cohortium, uel vicariorum, aut familiarium, cuiquam de militibus, à castris atque signis, aut locis his in quibus prætendant, liceat discedendi comteatum dare, alioquin si fecerit, nec præsens fuerit miles tempore, quo miles præsens esse debet excurrente hoste, capite plectatur.

15 Is qui in exploratione emanet, hostibus insistentibus, aut qui à fossa tunc recedit, capite puniendus est.

16 Qui stationis munus relinquit, plus quam emanfor est: itaque pro modo delicti, aut castigatur, aut gradu militiæ deiicitur.

17 Qui relictis militaribus castris, se ad depredationes, uel latrocinium contulerint, seueritatem iudicis non euadent.

18 Transfugientes ad hostes exauthorati torquentur, & plerumque capite puniuntur: nam pro hoste non pro milite habentur, aut uiui exuruntur, aut furca suspenduntur.

19 Qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquunt, hostium numero habendi sunt, aut bestiis obiciuntur.

Transfugas licet ubiunque inuenti fuerint, tanquam hostes occidere p. Leo Cæsar, sustulit acerbitatem pœnæ obiectionis ferarum, sponte redeuntibus ab hostibus transfugis, statuitque ut si semel transfugerint, ueniam consequantur: si iterum id fecerint, in

o l. 3. §. 16. qui ad hostem de re miliba. P. l. 3. §. f. ad leg. Cornel. de sicar. lib. 48. P. tit. 8. c. 7. de his qui ad hostes transeunt, suaque sponte reuertuntur.

al. 2. de u. C. l. 2. quando liceat unicuique sine iudic. se vindic. b. l. 1. de deserta rib. C. c. l. qui cum vno, 4. §. edictum, de re mil. l. 3. §. emanfor. eo. d. l. tribuni, 11. de re mil. C. l. nemo 13. §. si quos milites. c. l. 4. §. f. de re mil. P. f. l. desertorem, 3. §. si ad diem, de re mil. P. l. qui comteatus 14. eo. g. l. 1. de comteatus, li. 12. C. tit. 46. h. l. 3. §. 16. qui, de re mil. P. i. d. l. 3. §. qui stationis. l. 2. qui relictis 3. C. de deserto- ribus. l. l. proditores 7 de re mil. P. m. l. si quis, 38. §. x. de pœnis P. l. aut damnus 8. §. hostes autem eo. tit. n. l. postliminij 19. de captiuis & postlimi. reuer. P. qui cum inimico meo iungit amicitiam mihi inimicus est. l. liberi 28. C. de inofficio. testa. Seneca li. 1. decla. 3. mar- gis odiosi quam hostes transfu- ga. Quint. de- cla. 317. q. Leo nouella

triennem feruitutem diuendantur: si tertio transfugerint, reuerſi in perpetuam ac æternam feruitutem addicantur. Si verò non redierit vltro transfuga, fed ab aliis comprehenſus in patriam retractus fit, morte tum illum tanquam hoſtẽ puniri, præſertim ſi antè ciuili ſanguine manus contaminauerit.

a Frontinus 4. Stratag. ca. 1. Appian. in Iberica. b l. 3. C. de feruis fugitiuis li. 6. C. de i. c. Val. Max. lib. 2. c. 7. ex 12. Lin. lib. 30. in fine. d Val. Max. ubi ſupra ex. 13. Lin. lib. 51. e Lin. lib. 3. Seneca 1. de ira c. 16. f l. 9. §. 4. de captiuis & poſtlimi. reuer. P.

Transfugis præcidit manus Fabius Maximus. Vt feruis ad barbaros fugientibus olim pes abſciñdebat. Scipio Africanus ſuperior deuicta Carthagine, omnes qui ex exercitibus Romanorum ad Pœnos tranſierat Latinos transfugas, tanquam patriæ fugitiuos crucibus affixit. Poſterior Africanus, euerſo Punico imperio exterarum gentium transfugas in edendis populo ſpectaculis feris obiecit. Et L. Paulus Perſe rege ſuperato, eiufdem generis & culpæ homines, elephantis proterendos ſubſtrauit. Fuerunt & olim primùm transfugæ Romæ verberati, ſecuri percuffi, & de ſaxo Tarpeio præcipitati. Val. Max. ubi ſuprà exem. 14.

Transfugis ius poſtliminij denegatum. 20 Transfuga non iſ ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes, aut in bello transfugit, ſed & qui per induciarum tempus, ad eos cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit. di. l. 19. §. transfuga.

Si quis tamen ex improuiſo dum iter facit capiatur ab hoſtibus, inſpecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur, & ſi expleto tempore militiæ redeat, vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet. I. deſertorem, 3. §. iſ qui & l. non omnes, 5. §. qui captus, de re militari. Vt ei qui transfugit, & poſtea multos latrones apprehendit, & transfugas demonſtrauit, poteſt parci, ei tamen pollicenti ea, nihil ſpermitti oportet.

g di. l. 5. §. f. h dicta l. 5. §. qui captus.

Cæterùm qui captus, cùm poterat redire non rediit, pro transfuga habetur, & eum qui in præſidio captus eſt, in eadem conditione eſſe certum eſt.

21 Proditores & conſiliorum exploratores & renunciatores, capite puniuntur, vt hoſtes viuì exuruntur, aut furca ſuspenduntur, l. omne delictum 6. §. exploratores, l. proditores, 7. de re militar. P. l. ſi quis aliquid 18. §. 1. de pœn. P. lex Romanorum ita iubet ſpeculatores ſeu exploratores hoſtium interficere. Polyænus lib. 8. Stratagem. in 8 exemplo Scipionis, vbi tamen & alibi alios duces aliter vios & exploratores remiſiſſe narrat.

i l. qui comæa sui, 14. §. arma de re milit. P. k l. deſertorem, 3. §. milites, eo. ti. de re milit. P. l di. l. 3. §. qui aliena.

22 Arma alienaſſe militi graue crimen eſt: & ea culpa deſertioni exæquatur, vtique ſi tota alienauerit. Sed & ſi partem eorum, idem eſt: niſi quod intereſt: nam ſi tibiale aut humerale alienauit, caſtigari verberibus debet. Si verò lorica, ſcutum, galeam, gladium, deſertori ſimilis eſt. Tyroni in hoc crimine facilius parciatur, armorumque cuſtodi plerunque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit, non ſuo tempore.

Miles qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humane militiam mutat.

23 At qui arma aliena ſubtraxit, gradu militiæ pellendus eſt. 24 Qui in acie fugam prior fecit ſpectantibus militibus, propter exem-

exemplum capite puniendus eſt.

25 Qui agmen exceſſerit, ex cauſa vel fuſtibus ceditur, vel mutare militiam ſolet.

26 Si quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediat, capite punitur: ſi verò quis foſſam tranſiliit, militia reſciitur.

27 Miles qui ſe vulnerauerit, vel mortem ſibi conſciuit, nec factũ peregit, ſi id quidẽ impatiẽtia doloris aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore fecit, aut pudore, mori maluerit, non animadnertatur in eũ, ſed ignominia mittatur, ſi nihil tale prætedat, capite puniatur.

28 Si quis commilitonem vulnerauit, ſi quidem lapide, militia reſciitur: ſi gladio, capital admittit.

29 Νόμος τῶν αἰγυπτίων μὴ τῶν πῆδων. Lex Græca, proditorẽ non ſepeliendum.

30 Miles qui nomen dedit militiæ, nec ſua negotia, nec aliena priuata publicæ curet, nec aliis ſuas operas præſtet, prædia conducat aut poſſeſſiones, ſed quotidiano exercitio ad bella ſe præparet. ſi ſecus fecerit hoc facinore conuictus, exutus militia pœnas legitimas luere compellatur: hi verò qui in priuato obſequio militem retinere fuerint comperti, multa graui puniantur.

31 Milites agrum comparare prohibentur in prouincia, in qua militaria opera peragunt, ne ſtudio culturæ militia ſua auocentur: alioquin empta ſiſco vindicentur: domum tamen in ea prouincia, & prædia in alia emere poſſunt.

32 Miles qui artem ludicram exercuerit, vel in ſeruitutem ſe venire paſſus eſt capite puniatur.

33 Eos qui caſtrenſibus ſtipendiis otia quietam meruerunt, veterani conſtituti, nequaquam placet tela in vſum veneris & ligonis conuertere, id eſt rei ruſticæ operam dare. I. ſuper, de mancipiis & colonis patrimonialium ſaltuenſium & emphyteoticorum fundorum, lib. 11. c. ti. 62. quæ lex intelligi debet, de adſcriptitiis colonis, qui militarunt contra & niſi honeſtè militia veterani, non debent reuocari ad glebam neceſſario ſeruili onere vertendam. At milites veterani & nobiles non ideo damnandi ſunt, ſi ceſſantes ab armis, ad colendum ruſ per ſe vel alios ſe tranſferant. nam & ex aratro apud Romanos accipiebantur dictatores aliquando, & depoſita dictatura, ad ruſ redibant. teſtes erũt Serranus, Cincinnatus dictator, M. Varro & ſenatus qui olim ex agris conuocabatur per viatorem Romã. Fuerunt & rei ruſticæ addicti Reges Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus; & duces Xenophon, Pœnus Mago & alij, de quibus Plinius lib. 13. c. 3.

Sylla quoque imperator & dictator, depoſita poteſtate in villam ſe contulit, & poſthac vixit in ſeſſu ruſtico. profeſtus enim in ſuũ Cumanum, vacauit ibi piſcationibus & venationibus, vt ait Appian. Alexan. lib. 1. bellorum ciuili. facit & ſequens lex num. 34.

34 Veterani qui ex negligentia vitæ, neque ruſ colunt, neque aliquid honeſtè peragunt, ſed latroniciis ſe dedunt, omnibus veteranorum priuilegiis exuti, pœnis competentibus, à prouinciarum rectoribus ſubiiciantur.

a. Lomna delictum, 6. §. quò in acie, eo. ii. b. l. deſertorẽ, 8. §. in bello eo. i. c. l. d. §. in bello adde l. f. de rerum diuiſ. lib. 1. P. ii. 8. d. Lomna delictum, 6. §. quò ſe vulnerauerit, de re milit. l. ſiquis 38. §. f. de pœn. P. c. d. l. 6. §. ſiquis commilitonem, de re milit. P. f. interpres Homeri. g. id generaliter leges iubere, vt arma tantum trañtẽt milites, ait Plato in Timao. de reliquis iura etiam ciuiliam l. nemo, 13. l. milites, 15. l. militares viros ib. de remilitar. C. nouella 116. l. milites, 31. & l. f. i. C. de loca. excuſantes tamen qui ignorant milites qui eu locarũt. l. ſignorũs, 50. loca. P. h. l. milites, 9. de re militari. P. qui officij 62. de contrah. emptio. P. j. l. quada de lieta, 14. de pœnis. P. k. l. veterani, 3. C. de veteranis

35 Milites ignominia missi cum infamia notentur, nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, uti possunt. Habeant autem morandi ubi velint potestatem, præterquam in eis locis in quibus specialiter arguentur^a.

36 Auidius Cassius Cæsar, milites qui aliquid provincialibus abstulissent per vim, in illis ipsis locis in quibus peccauerat, in crucem tolli iussit^b. Pescenninus Niger imperator^c, ob vnius gallinacei direptionem^d, decem commanipulares qui raptum ab vno comederant, securi percuti iussit: & fecisset, nisi ab omni penè exercitu ad metum usque seditionis fuisset rogatus, atque cum pepercisset, iussit ut illi decem denorum gallinaceorum pretia, provinciali soluerent, quia simul furto consensissent.

Alexander Seuerus imperator milites qui per stellaturam, id est, imposturam aliquid accepissent, capite damnauit^d.

Pescenninus Niger^e, qui postea imperator, cum tribunus esset, Tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit.

37 Militum nimia confidentia de hoste puniatur; diffidentia enim custodit ciuitates, cum semper hostis timetur aduentus, & perinde semper vigilatur. hæc fuit sententia Demosthenis contra Philippum, oratio. 2. Multa, inquit, sunt ad vrbium custodiam & defensionem reperta, veluti aggeres, mœnia, fossæ, & quæ sunt eius generis similia, quæ omnia manu fiunt, & magnos sumptus postulant: vnum autem quoddam natura prudentium in semetipsa possidet præfidiū, quod cum omnibus bono est & salutare, tum vel maximè liberis hominibus contra tyrannos, diffidentia. Hanc custodite, hanc amplectimini: hanc si conseruabitis, extra omne periculum eritis: vigilat namque hostis ut captet occasionem opprimendi; & qua hora non putatur insidias instruit & aggreditur, quod & admonuit D. Luc. c. 12. 39. & 40. in prelio spiritali. & 1. Petri c. 5. vigilate & orate, quia aduersarius vester Diabolus, circuit quærens quæ deuoret. securè dormientes inuadit, vigilantes metuit. omni tempore pendente bello se custodire ab hoste diligenter oportet, & ducem dare operam, ut perinde ac si appareret hostis, milites officio suo fungantur in custodia, & segnes punire.

Quod & Titum Cæsarem exemplari supplicio docuisse admonet Iosephus lib. 2. de bello Iudaico c. 5. Cū enim, inquit, equites milites Cæsariani exeuntes ad fœnum lignaque colligenda, in obsidione Hierosolymitana, dumque colligerent, equos suos frenis demotis, pascere sinerent, & Iudæi in cuneum exeuntes illos prædarentur: Titus Cæsar, existimans negligentia potius suorum, quam virtute Iudæorum, quod erat verum, rapinas contingere, tristi animaduersione cæteros ad equorum custodiam reuocare statuit, vnòque milite qui equum perdiderat ad mortem damnato, metu cæteris equos suos conseruauit. nunquam enim postea in pascuis dimittebant, sed tanquam natura his connexi ad necessitatem egrediebantur. Nihil in bello contemni oportere dicebat *Emilius Probus*

a l. 3. C. de re militari l. 1. de his qui nota. in fa. P. non idem in honesta & causaria missione, ac in ignominiosa. de triplici missione, vide l. milites 13. §. missione, de re milita P. l. 2. §. ignominia, de his qui notant. in fa. P. de quarta specie missione d. l. 2. §. est & quartum. b *Vulcat. Gallicanus, in vita Auidij Cassij. c Spartian. in Pescennino Nigro. d Lamprydij in Alexandro. e Spartian. in Pescennino.*

Probus in Thrasibulo.

38 Iure constitutionum regiarum Galliarum, omnes duces, seu capitanei militum, peditum aut equitum, possunt conueniri coram iudicibus ordinariis regis locorum, de concussionibus, extorsionibus, abusu & delictis commissis per eorum milites^a. Atque ibidem inhibetur ne victus nomine, nisi gratuito non vi accipiant ab his penes quos hospitantur, neve commorentur in eodem loco, ultra vnum diem sub pena supplicij vltimi.

39 Qui reliquerint vexillum suum tempore pugnae, exauthorari debent, & de gradu armorum, & nobilitatis expungi, interque paganos & taliabiles, seu censuales reponi^b.

40 Peditum^c turmae transeuntes, in ipso itinere ordines tenebunt vexillis explicatis tympano pulsante: nec licet eis impunè ex ordine sine ducis, aut eius vicarij licentia egredi.

41 Si qui duces, vicarij^d, vexillarij, aut alterius muneris equitum aut peditum, deprehendantur aliquid pecuniarum accepisse, vel egisse, aut extorsisse, à locis, aut pagis ne in his hospitarentur, aut in certis domibus, mortis rei sunt, sine spe vlla venia, aut indulgentia.

42 Inhibitum^e, omnibus militibus, ducibus, & aliis peditibus & equitibus, capere vlla animalia priuatorum, equos, asinos, boues, mulos, ad deferendum sua impedimenta, aut currus: & si fecerint, permissum provincialibus armari in eos per pulsum campana vocat *Togne saing.*

43 Iubetur^f latrunculatoribus, vocant *Prenosts de Marefchal*, & iudicibus ordinariis locorum, expellere à militum comitatu meretrices, quas vocat *Filles de trye*, & inuentas fustigare, vel flagellare: id ipsum *De caculis*, vocant *goiars*, quos inde expellere iubentur, excepto quod vnus relinquatur pro tribus militibus: quod si plures inuenti sint, pro prima animaduersione subiiciuntur fustigationi, si redierint, suspensio.

44 Militum transitum innocentem esse iussit Theodericus rex, ut neque possessori segetes, neque prata vastarent^g, alique plures id constituerunt^h. Quare Belissarius Iustiniani maximus in bellis vicariis, quum militum quidam in agros discurrentes fructus attingerent, eos ignominia notatos, conuocans, sic allocutus est, vim adferre, & ex alienis pasci turpe semper ac probrosum videri, quod iniustum in ipso feraturⁱ. Sic Lyfander apud Plutarchum, videns Bœothis incertæ fidei, quum per eorum agros transfret, sciscitatus est, vtrum i rectis, an inclinatis hastis transfret: transfret prædando hostium est: transfret verò sine damno possessorum, via publica, amicorum. constat etiam ex Nuncio missio per Mosem ducem populi ad Sebon regem Hesebon, verbis pacificis dicendo, Transibimus per terram tuam, gradiemur via, non declinabimus neque ad dexteram, neque ad sinistram: alimenta pretio vende nobis ut vescamur: aquam pecunia tribue ut bibamus: tantum est, ut nobis concedas transitum^k.

c In constitutionibus super comitijs Aureliae habitis sub Carolo 9. artic. 11

b In constitutionibus editis super comitijs Blesensibus 1580. sub Henrico 3. articulo 290.

c Eo. art. 303. d Eo. art. 305.

e Eo. art. 309.

f Eod. art. 311. vide plura que de his dixi lib. 34. Syntag. ca. 14. num. 12.

g *Cassiod. lib. 5. epistola 5. 26. & li. 12. epist. 5. h Iustin. de innoxio transitu exercitus. nouel. la 130. i Procopius li. 4. de bello Vandalico.*

lz Numer. 21. vers. 21. Deuter. c. 2. vers. 26

CAPVT VIII.

a diximus de militum priuilegijs, lib. 19. synag. cc. 14. 15. 16. 17.

b l. & qui 3. §. 1. de munerib. P. l. 12. de re milita. C.

c l. 4. §. fin. de munerib. P.

d l. ab his, 10.

§ angariarum, de vacatio. munerum. P.

e l. veteranis, 13. c. de his qui non impletis stipendijs & lib. 10. C. ii. § 4. l. veteranis, 9.

quando prouocare non est ne esse lib. 7. c. ii. 64. l. de muneribus 7. de vaca. muneru P.

explicatur que sunt illa mune- ra à quibus im- munes sunt in l. 1. c. de vetera. f l. à munerib. 7. de vaca. mu- nerum : P. l. 2. & 4. de vete- ranis. P.

g l. in honorib. §. §. vacatio- num, de vaca. munerum. P.

h l. i. & 2. de filijs officialiũ militarium C.

i Beatus Rhe- na. lib. 2. de re- rum Germani- carũ, ait esse il- lam legem an- tiquam Fran- corũ & Stra- turam Ger- manos dicere hodie, vueg- sturam.

k §. f. de his qui sendum da- re possunt. li. I. fendorum ti. i. l. Valer. Max. li. 2. c. 7. m Lamprid. in Alexan. Seu. n Lofficium, 12. de re militari. in P.

Is qui in castris operam per militiam dant, nullum municipale munus iniungi potest b, nisi forsan in fraudem munerum quis militiæ nomen dederit c.

2 Angariarum præstatio, & recipiendi hospitis necessitas, & militi inter cætera remissa sunt d.

3 Veteranis quoque onerum & munerum personalium vacatio conceditur, post vicissimum annum militiæ quam in legione vel vexillatione, non si in cohorte militauerint, vel si honestam e, vel cau- sariam, non etiam si ignominiosam, missionem consequuti esse ostē- diuntur. Patrimoniorum tamen munera, omnes subire coguntur f.

4 Vacationum etiam priuilegia non pertinent ad liberos ve- teranorum g.

5 Filij officialium militarium, illis in militia succedunt h.

6 Ad regem vel in bellum proficiscens vel rediens, à vectigali quod vocat *straturam* immunis sit i.

7 Milites pugnantes fideliter & strenuè, premio honorè digni sunt.

8 A minoribus valuassoribus ex feudo aliis traditum, iudicatur iure feudi, si Romam cum illis in exercitu perrexerint, non aliter k.

1 Hinc sunt tot coronæ militares delatæ olim militibus strenuis, nauales, murales, ciuicæ, & id genus aliæ, de quibus Plinius lib. 21. c. 3. 4. 5. aureæ, argenteæ, torques, armillæ, & similia.

Syracusani & Selinusij, ob egregiam operam nauatam in Chores- so, contra Athenienses ob defensionē Dianæ, magnis fuerunt mune- ribus donati publicè ac priuatim, data præterea cum immunitate perpetua ciuitas iis qui Ephesum incolere voluerunt, vt ait Xeno- phon lib. 1. rerum Græcarum. fuerunt & honores publicè decreti in Græcia pro republica in bello mortuis, item & Romanis.

Aliqua leges de disciplina militari præpositorum & militum.

CAPVT IX.

Ræcipuum decus & stabilimentum imperij militaris di- sciplinæ tenacissimum vinculum l. siquidē vt dicebat A- lexander imperator m, disciplina maiorem rempub. te- net, quæ si dilabatur, & nomen Romanum, & imperium amittemus. erat autem illa rigida formatio militis, ad robur & virtutem.

Officium regentis n exercitum, non tantum in danda, sed etiam in obseruanda disciplina consistit.

§. f. de his qui sendum da- re possunt. li. I. fendorum ti. i. l. Valer. Max. li. 2. c. 7. m Lamprid. in Alexan. Seu. n Lofficium, 12. de re militari. in P.

Officium a tribunorum est, vel eorum qui exercitui præsunt, mi- lites in castris continere, & ad exercitationē producere, clauēs por- tarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum interdum interesse, frumentum probare, fraudem menforum coercere, delicta secundum suæ autoritatis modum ca- stigare: principiis frequenter interesse, querelas commilitonum au- dire, valetudinarios inspicere.

Duces militum maximè vicini hostibus qui cauendi sunt, de- bent in ipsis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum b.

2 Milites c de locis in quibus consistunt ad alia loca sine speciali principis autoritate transferri non possunt. debent autem signifi- cari principi, tam loca de quibus transferendi sunt, quàm loca ad que peruenire oportet, nominatimque fortissimorum numerorum, in qui- bus iidem milites referuntur, necnon quantitas annonarum, & ante omnia, causa, ob quam iidem milites transferendi sunt.

3 Duces non debent deputare ex militibus ad custodiam alicuius sine permissu principis d.

4 Qui præest armato, de et parcissimè comteatum dare, e- quū militarem non debet extra prouinciã duci permittere : ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere, quia verendum est ne modus in eo non adhibeatur e.

Non licet præpositis vel tribunis cohortium, vel vicariis & fami- liaribus eorum, tem pore expeditionis, & incursionis barbarorum quocumque genere cuiquam de militibus à castris, atque signis, vel his etiam locis in quibus prætendant, discedendi comteatum dare, aliter capite vindicetur f.

Sed & prohibitum tribuno pro tempore, ampliùs triginta viris sub occasione comteatus, licentiam dare g.

5 Magistri officiorum cura, vt super omni limite sub sua iuris- dictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat, castrorumque ac clausurarum cura procedat, quotannis principi si- gnificet h. Quadrimestra scholarium militantium breuia scribat, & deponat in sacro scrinio laterculi principis, vt semper notitia eo- rum scholasticorum certa sit, & ne publico damnum infligatur i.

6 Leges militares præscripsit Tribuno militum has, Aurelia- nus imperator.

- Nemo pullum alienum rapiat.
- Ouem nemo contingat,
- Vuam nullus auferat.
- Segetem nemo deterat.
- Oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit.
- De præda hostis, non de lacrymis prouincialium habeat.
- Arma terfa sint, ferramenta Samiata.
- Calciamenta fortia.
- Vestis noua vestem veterem excludat.
- Stipendium in baltheo, non in popina habeat.

a dicta Loffi- cium 12. §. of- ficium tribuno- rum. multa de officio præfecti legionis & tri- buni & ceteri- rionis. Vege- tius lib. 2. de ve- milita. c. 9. & 12. & de offi- cio præfect. ca- strorum c. 10. bl. f. C. de offic. milita. iudic. nouella 116. c. l. milites, 4. de offi. magist. milit. C. l. con- tra, 14. de remi- litari C. d l. f. de erroga- tio. milita. an- nona lib. C. 38. e dicta l. offic. 12. §. 1. de re mi- lita. in P.

f l. 1. de comtea- tu lib. 12. C. ii. §. 3. g l. iubemus 16. §. non dâda C. de erroga. mi- lita. anno. h l. §. de offi- cio magistri of- ficio. i refert Flau- us Vopiscus in Aureliano.

Equum saginarium suum defricet.
 Captum animal non vendat.
 Mulum centuriatum comiter curet.
 Alter alteri quasi feruus obsequatur.
 A medicis gratis curentur.
 Aruspicius nihil dent.
 In hospitiiis cautè se agant.
 Qui litem fecerit, vapulet.

7. Probi imperatoris Roma. lex, Miles annonam gratuitam non comedat^a.

Pescenninus Niger, qui imperator à militibus nominatus est, edixit^b, ne pistior exercitum sequeretur.

Ne vino milites vterentur, sed tantum aceto.

Ne numos aureos vel argenteos in zonis haberent milites sed publice commendantur; recepturi post prælia quod dedissent, vel vxoribus aut filiis reddendum, ne in hostes peruenirent ita cum præda.

8 Lex antiqua Francorum, nemo militiæ socium aut quemlibet alium, ad potandum inuitanto; si quis ebrius repertus fuerit, eiectus bo.

donec culpam agnoscat, aquam bibito^c. in legibus Caroli Magni latius lex comprehensa: vt in hoste^d, inquit, nemo parem suum, vel quemlibet alterum hominem bibere roget. Et quicumque in exercitu ebrius inuentus fuerit, excommunicetur; vt in bibendo sola aqua vtatur; quousque se malè fecisse cognoscat^e.

9 Romanorum more castris metatis^f, tribuni exigebant à singulis, nihil se à castris ablaturos. postea excubias circa castra vallata ponebant. Noctu vigiliis & circuitiones agebant: aliqui præcedenti die admoniti per singulas vigilias aliqui certas circuibant, alij alios sequebantur. Qui circuibat à singulis vigilibus accipiebat notas & suas tesseras: si inuenisset vigiles dormientes vel dereliquisse custodiam, cum fociis attestationes accipiebat, & manè ad triarios producebat tesseras, ex quibus cognoscebatur qui reliquisset custodias: & tribuno custodiæ vocato, res agitabatur: si damnaretur, fuste cedebatur: item & si quis vigiles calumniaretur.

Probro militibus erat falsò dicere se strenuè in hostes gessisse, dispositionis præsidij locum metu reliquisse, telum aliquod ob metum abiecisse.

10 Scipio^g, scorta, haruspices, vates castris expulit, quibus milites rebus aduersis territi vtebantur.

11 Suuatoftaus Sigismundus Liber Baro, lib. 2. rerum Moscouiticarum certè lex salubris reipublicæ, quia illa impedimenta sunt potiùs à provincialibus rapinæ, & habent verè impedimenta ad bellandum, ultra onustam provincialibus inutilem cacularum lixarum, & calorum familiam, qui sunt velut harpyæ populi, satis bellis & tributis pressi. Rex Ruthenorum seu Moscouitarum, qui vicit Bulgaros vsque ad Danubium progressus, in bello nulla impedimenta, ne vasa quidem coquinaria exercitui suo permisit, sique tantum carnibus assis vtebatur, humi requiescens, sella tantum capiti suo subiecta.

Diciplina militaris, est ars qua bonus redditur miles, & ita neruus

Enim militis otiosum per pessus est, ipsaque hæc ratione multa opera manu militari perfecit, vt ait Flauius Vopiscus in Probo.

Ælius Spartianus, in Pescennino.

Beatus Rhenanus, lib. 2. rerum Germanicarum, ubi de statu Galliarum agit.

Idest in exercitu, inde hodie hosti ou post pro exercitu.

lib. 3. capitularium Caroli Magni ca. 72.

Et Plato, lib. 2. de legislatione in fine, sine lib. 34. tradit Carthaginensium legem se probare vt nunquam in castris quisquam gustare vinum audeat, sed toto illo tempore aqua bibatur.

Polybius in 6.

Suidas in verbo in dæga.

us dicitur militiæ, cui opponitur corruptio quæ deteriore reddit militem. eo pertinent quæ corrumpere possunt militem, vinum, balneum, mulieres, calones, somnus, superbia: delitiæ quæ perdidissent strenuum exercitum Capuæ Annibalis, paulo antè victoris ad Cannas. item vtensilia pretiosa, impedimenta in exercitu: animalia, currus euectionis eorum causa. licentia prædandi, & nocendi amicis, otiositas, ludus aleæ & foliorum.

Summam totius disciplinæ Iustus Lipsius, diuidit in partes quatuor, exercituum vnde exercitus dicitur ordinem, coercionem, exempla. In exercitio continetur, vt miles doceatur ad arma & opus, & tyronibus per quotidiana exercitia, demòstretur doctrina armorum^a, in iactu missilium, in tractando scuto in vitandis ictibus, vt doceatur ambulare militari gradu, & ordinem seruare, locum non deserere. in acie consistere, & vertere hastas, equos tractare, ex his pugnare, laborare, decurrere, portare pondus, solem & puluerem ferre, arma portare: fossam ducere, sudces scienter figere, castra munire. ordo consistit in dirigendis copiis per legiones, cohortes, centurias, decurias, &c. vt acies distincta facilius sit ad imperia. item in intedendo, vt milites ordinem seruent in itinere, in acie, distent inter se æquali & legitimo spatio, non conglobent aut laxent agmen, ne sit confusio. Diuidantur per cõtubernia, vt decem sint vel pauciores sub vno papillione, & vnus eius contubernij caput.

Coertio circa mores, in continentia cibi & veneris; in modestia verborum, vestium, & factorum. sint bene armati non graues provincialibus, obediunt; vel si duces, recta imperent: abstinencia, à violentia, rapinis provincialium remouet. Exempla, dicuntur militaris disciplinæ præmia, honores, promotiones, opes, data vel proposita militibus strenuè se gerentibus: & pœnæ, delinquentibus. nam ibi seueritas exercenda, vbi ab armis rebellio ex indulgentia oriri potest. & Clearchi vera vox est, Imperatorem à militibus potiùs quam hostem metui debere^b.

Leges quadam erga hostes.

CAPVT X.

BELLVM prius indicetur quàm inferatur: vt si alia ratione negotium componi possit, vel illud euitari, non fiat^c.

2 Si quando accesseris^d ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem: si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui ibi est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sin autem scædus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cùmque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est in ore gladij absque mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate sunt, omnem prædam exercitui diuides, & comedes de spoliis hostium tuorum, quæ Deus tuus dederit tibi.

3 Quando obsederis ciuitatem^e multo tempore, & munitioni-

ad. Max. li. 2. c. 7. c exemplum numero c. 20. ver. 29. ca. 21. Iudicum c. 11. vers. 17. & seq. d Deutero. ca. 20. vers. 10. & seq. hac tamen lex, contra populos ethnicos & gentiles non cedentes. at existimo in lege gratia, dum de Christianis obsessis agitur, melius fieri si parcatur occisioni, ne una cum corpore vita æterna anima malè disposita priuentur. iungit infra rationem ex nu. 4. c Deutero. ca. 20. vers. 19. & seq.

bus circumdederis vt expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in ceteros apta vsus, succide & instrue machinas, donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat^a.

^a Vitruuius de Rhodijs lib. 2. c. 8. Dio. li. 42. de Mithridate Traiani triump. non euerente.

^b Macrob. lib. 3. Saturnalio. c. 2. & 3. Plin. in l. sacra loca 9. §. illud notandū, de rerum diuiso. li. 1. P. ti. 8. l. cum loca, 36. de religiof. & sump. funer. P.

4 Iure veluti gentium inter omnes bellantes seruatum, trophæis dedicatisque Deo rebus parcere. Imò Romani antequam vrbes expugnarent, sacra certis cantionibus & ceremoniis inde euocabant, ne aliquid in Deum committere viderentur^b.

5 Homo ab homine superatus iure belli potest occidi, D. Augustinus i. super Genesim q. 153. Deutero. c. 20. quod intelligendum si in ipsa acie occidantur, vel se dedere nolint: non si iam capti sint, & ita fides re ipsa data sit de vita, vt neque etiam bannitus quem licet occidere cuique, post quam captus est ducendus à familia ad quæstionem capitalium rerum, impunè necari potest. Alcia. ad l. pupillus est, 239. §. feruorum appellatio, de verbor. sig. Lilius li. 7. deca. 5. ait. clarā victoriā vincendo oppugnantes non sœuendo in afflictos fieri. Se neca li. 1. de clementia, & æqui bonique natura iubet, vt captiuus parcat, ratione humani vinculi. l. seruus ea lege, de seruis export. P. vt & Pyrrhus excelsò animo, etiam *λυτῶν* seu redemptiones captiuorum Romanorum recusauit & soluit captiuos liberè, dicens, *Quorum virtuti belli fortuna pepercit illorum me libertati parcere certum est.* Cicero in officiis.

Apud Sauromatas, vt scribit Lucianus, moris fuit, hostem captum seruare, nec licuisse eum occidere qui clamasset *Zirim*, quæ vox erat se dedentis. vt Homericæ *ζῶντι*, id est *uisum me cape*. alij dicunt, vt ait Alciatus loco prædicto, ante quàm captiuus hostis in præsidia capientium ducatur, posse necari, nempc si vellet effugere. Putarem ego non licere si vincit non rebellet propter fidem datam, quæ hosti etiam seruanda, vt dicemus Deo fauente. Immanius est, iam receptos in fidem, vt facinorosos cruciare, & tormentis excarnificare; vt faciunt quidam bestiis peiores quæ parunt subiectis & prostratis. Malè etiā audierunt vt inhumani Thulitæ populi, qui captiuos Marti mactabant, vt Galatæ apud Athenæum lib. 4. Sunt & his familia crudelitatis exempla in captiuos apud Polybium, de Afris & de Hasdrubale in captiuos Romanos, qui quidē excusari possunt iure belli permitte sœuire in hostes: at accusari meritò, quòd refrigescēte ira belli, inhumaniter subditos crudelius habuerint quàm liceat: non considerantes bellicam fortunam, nunc in hanc, nunc in aliam partem inclinare posse, & posse victores in manus eorum qui succubuerunt primùm recidere, vt talionem recipiant.

6 Lex & inter homines perpetua & iuris gentium, quando vrbes belligerantium capta fuerit, victoribus quæri corpora quoque, & pecuniam in victorum potestatem concedere.

Xenophon lib. 3. Cyripædiæ, & Plato i. de legib. *πάντα τὰ ἔθνη ἵκανοὶ ἄλλων ἀγαθῶν ἢ ἑαυτῶν ἵκανῶν γίνεσθαι.*

Lilius lib. 21. in Alorici oratione, aurum argentumque omne, publicum

Blicum priuatūque ad se iubet deferri: coniugum vestraq; corpora, ac liberorum vestrorum seruat inuiolata, si inermes cum priuis vestimentis velitis à Sagunto exire. Arist. i. polit. c. 4. pactū conuentum quoddam esse ait, in quod omnes consentiunt, quo quæ bello superantur, victorum potestati permittatur. Facit §. itē ea quæ ab hostib. de rerum diuis. apud Iust. l. cum loca, de religiof. & sump. fun. P.

Hic notandum est quòd quamuis corpora mulierum & virorum sint capientium in bello & liceat necare: tamen non ideo licet abuti scæminis, vel stupro, vel adulterio hostium captarum, vel etiam constuprare pueros eorum: vt neque exulem quam bannitam, licet cuiq; impunè occidere. Felin. ad c. cum in ecclesiarum nu. 16. de constitutio. ratio, quia permissum est iure belli necare, occidere hostes laessentes, vt naturali lege aggressores: at non est permissum lege diuina mœchari, imò omnino prohibitum. Dehinc qui adulteratur & mœchatur, non tam alteri quàm sibi nocet, quia peccatum est.

Humanitatis gentium omnium fuit, captiuos seu captos non occidere, ac per hoc seruare: vnde & seruitus personalis iure gentium originem & rationem habuit^a.

7 Minimè maiores iugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam & parentes, & liberos interficiendos venerit: quem si filius patrem, aut pater filium occidisset, sine scelere etiam præmio adficiendum, omnes constituerunt^b.

8 Nemo potest impunè hostem domi suæ retinere^c.
9 Pacta cum hoste publicè, ab iis qui potestatem habent, facta, & leges in illis positæ seruari debent^d.

Fides quando promittitur etiam hosti seruanda est contra quem bellum geritur. D. August. epist. 207. ad Bonifacium, c. noli. 3. §. Hoc primum, 23. q. 1. D. Ambros. li. officio. 3. c. 10. c. 23. Innocens, 22. q. 4. sic Gabaonitis Iosue fidem pacis datam, etiam dolo imperatam seruauit, Ios. c. 9. graue enim fidem fallere, & contra ius gentium & humanam naturam. l. 1. de pactis P. l. 1. de cõstituta pecunia in P. dummodo & hostis non fregerit primus nobis fidem. Nam frangenti fidem, licet & frangere, c. esto subiectus, 95. distinct. c. peruenit, de iure iuran. c. si infidelis, 28. q. 1. l. cum proponas, C. de transact. vbi interpretes, l. quæro §. inter loca P.

Perfidia ita nunquam probari potest, simulatio tamen probari sine datione fidei, probari potest^e.

10 Seruū Tullij regis Romanorum lex, inducias esse bona fidei hosti seruandas, quia sint ex pacto inter hostes^f.

11 Miles aut dux à principe iussus militare, si pugnam detrectet, capitale ei sit. Caius Vatienu, qui ne bello Italico militaret sibi manus sinistrae absciderat digitos, à senatu bonorum publicatione perpetuūque vinculis punitus: & Traiani temporibus pater, qui ne filius militaret cum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus est. Valer. Max. ti. 6. c. 3. Ammian. lib. 15.

Multo magis si aliis pugnantibus, ipse cum suis spectator tantum

^a l. 4. & §. de statu hom. P. §. serui autem ex eo appellat i sunt, de iure personar. apud Iustin. Põpon. in l. pupillus est 239. §. seruator appellatio, de verbor. signific. Gell. lib. 7. c. 4. ^b Marcell. l. minimè, de religio. & sum. funerum lib. 11. P. tit. 7. Quint. li. 3. institut. c. 8. & lib. 8. c. 5. ^c Cic. 5. in Verrem, pœna celantis & non reuelantis celantē, in l. Metrodorum, 40. de pœnis π. d. l. 5. §. f. de pact. P. l. 12. P. 28. de capt. P. ^e Ponuntur exempla in c. 21. vtilem simulationem, 22. q. 2. ex l. reg. 21. & 4. reg. c. 10. ^f Lilius in l.

abstineat à pugna. nam hoc proditorium censetur.

12 Miles dux, non pugnet, etiam si putet feliciter successuram reipublicæ pugnam, nisi eius iussu qui præest in exercitu.

Seuerus ita imperator, veluti proditorem interimi iussit lætum, ducem suorum militum, qui eo pugnantem cum Albino, noluit ipse pugnae manum conferre, sed exitum belli expectabat; donec, falso tamen, audiuit, Seuerum cecidisse, idque ut imperium sibi vindicaret. Herodian. in 3. Metius Suffetius dux Albanorum, dubiam & suspectam semper societatis suæ fidem, repente in acie Tullo Hostilio rege Romanorum Fidenas aggresso detexit. delecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle conscendit, pro adiutore speculator pugnae futurus, ut aut victis insultaret, aut victores fessos aggrediretur. Cuius proditionis poenæ fuerunt, ut duabus admotis quadrigis in currus earum distentus illigatus Metius fuerit, deinde in diuersum iter equis conuectus, lacerum in utroque curru corpus qua inhæserant vinculis membra portantis, remanserit corpus, ut ait Liuius in 1. Constantius Cæsar edoctus obsessio apud Senonas Cæsare Iuliano auxilium non tulisse Marcellum magistrum equitum agentem in stationibus proximis, eum sacramento solutum abire iussit in lætam, ut ait Ammianus lib. 16.

Auidius Cassius imperator iussit in crucem tolli centuriones, qui cum pauca manu eo in scio tria millia Sarmatarum in Danubij ripis negligentius agentium occidissent, dicens, euenire potuisse ut essent insidiæ, ac periret imperij Romani reuerentia, ut ait Valerianus Gallicanus in Auidio Cassio.

Posthumius dictator A. Posthumium filium, quia non suo iussu, sed sua sponte egressus hostes fuderat, victorem securi feriri iussit. ut scribunt Liuius in 4. Gellius libro 17. ca. f. Diodorus Siculus libro 12. Valerius Maximus libro 2. ca. 7. Manlius quoque Torquatus, Latino bello consul, filium, quod prouocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum se ignaro descenderat gloriosam victoriam & speciosa spolia referentem, abripi à lictore, & in modum hostiæ mactari iussit: satius esse iudicâs patrem forti filio, quam patriam militari disciplina carere, ut ait Valer. Max. prædicto loco. Liuius lib. 8. Gellius & alij.

13 De præda diuidenda diuersæ leges, Dei vna, post expugnationem vrbs omnem prædam exercitui diuides.
2. Dent. 6. 20. vers. 14. Iosue 6. 22. vers. 18.
 Equa & lex à facto Davidis in Israel, ut æqua sit pars prædæ post victoriam pugnantium, & eorum qui remanserint ad sarcinas, 1. Regum ca. 30. vers. 24. & seq. quæ lex pendet ex lege Mosæ numero c. 31. quo loci deuictis Madianitis, Moyse prædam omnem in cumulum referri iussit, & eam diuisit pugnantibus & reliquæ multitudi- ni, item quinquagesimam partem Leuitis, quanquam in vers. 53. dicatur vnusquisque quod in præda rapuerat suum erat, quod intelligi potest, ut sit quidem acquirentis, sed postea debeat duci tradi pro diuisione faciendâ. & sic etiam docet Panor. obseruari, ad c. sicut 29. Num. 7. de iureiura. facit ca. 25. dicat, 23. q. 5. & æqualiter inter eos diuidatur.

Iuris

Iuris militaris autem dicitur prædæ decisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta diuisio, ac principis portio, ca. ius militare 10. sub. 1. distinctio. quemadmodum decimæ dicuntur episcopi, sed ille tenetur singulis prout laborant in vinea Domini distribuere, ca. concessio. ca. vulterranæ, ca. quatuor, 12. q. 2. ita iure civili captæ ab hostibus sunt principis, vel reipublicæ, vel in fiscum rediguntur. I. diuus, de iure fisci P. aut publicantur, id est populi dominio adscribuntur. I. si captiuus, §. 1. de captiuis, P. quare & qui prædam ab hostibus captam surripuit, lege peculatus Iulia tenetur in quadruplum. I. is qui prædam, 13. ad leg. Iul. pecula. li. 4 §. P. ti. 13. postquam, inquam, facta fuit principis. quæ facillè in rebus modicis militibus diuiditur, vel in obsessione ciuitatis interdum militibus promittitur, ut alacrius pugnent vel spe lucri.

Lex videtur fuisse antiqua Francorum, ut præda à militibus in vnum locum deferretur & postea inter ducem seu regem, & milites sorte diuideretur: quod docet Aimonius libro de gestis Francorum ca. 12.

14 Legati etiam hostium inuiolabiles sint, nec iniuria afficiantur. Nonne legati inter hostes, ut ait Cicero 1. actione in Verrem, incolumes esse debent: & Pomponius iurisconsultus I. si quis legatum, 17. de legationibus libro 50. P. tit. 7. Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia sancti habentur legati. Et ideo si cum legati apud nos essent gentis alienius, bellum cum illis indictum sit: responsum est liberos eos manere: id enim iuri gentium conuenit esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Qui. Mucius dedi hostibus, quorum erant legati solitus est respondere. Varro 3. de lingua Latina, sancta sunt, inquit, corpora legatorum, id est ab iniuria hominum defensa atque munita. nam & sanctum dictum à sagminibus, sunt autem sagmina quædam herbae, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret: quemadmodum legati Græcorum ferebant ea quæ dicuntur cerycia, sicut respondit Marcia. iuriscons. in I. sanctum, 8. de rerum diuisio. libro 1. P. ti. 8. Ideo Corinthum à Romanis refert Cicero pro lege Manilia fuisse euersam, quod legati Romani durius à Corinthiis appellati essent; & contra Mithridatem quod legatos Romanorum necasset. Qui legatos, oratores, comitesve eorum pulsasset lege Iulia de vi publica teneri respondit Vlpia. in lege Iulia 7. ad leg. Iuliam de vi publica lib. 48. P.

Si quid inter gentium bellica statuta præstans sit, illud est præstantissimum fœciales conseruare inuiolabiles: sunt enim internuntij quibus vtrinque hostes ad pacationes & pacem venire, & captiuorum redemptiones, mortuorum sepulture expediri commodius possunt, quos si violari patiantur hostes, futurum est ut immortalis & ferina ira & calamitas perpetuè inter homines perseueret.

15 Mos belli in deditioe faciendâ, humanè & ex iure æquitatis seruari debet.

Sic enim parcendum esse sese deditibus & manus submittentibus, ad humanitatem iure gentium receptam ante docnimus. Mo-

V V iij

rem se dedendi nationes diuersum habuerunt. Nam apud Lacedæmonios & Græcos signum victoriæ traditæ, erat, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam petere, eaque confessione hostes tanquam victores signum dabant parcendi, vt scribit Iustinus lib. 6. historiæ ex Trogo.

*De inducijs seu treuga & fœderibus
quadam.*

CAPVT XI.

*a. postliminiū,
19. §. inducie
de captiuis P.
b Gellius li. 1.
c. 25.*

INDUCIÆ sunt, cum in breue & præsens tempus conuenit inter belligerantes ne inuicem se lacefferent^a. Varro libro humanarum rerum, qui est de bello & pace, inducias dicit pacem castrensem paucorum dierum, belli ferias, & vt Gellius addit^b, *Induciae non sunt pax: bellum enim manet, pax cessat, & inducias inde arbitramur dictas, quasi inde uti iam. Pactum induciarum enim huiusmodi est, ut in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. atque Aurelius Opilius in 1. librorum quos musarum inscripsit, inducias definiuit, cum hostes inter se vtriusque utroque alteri ad alteros impure & sine pugna inuenit, ut nomen factum videatur quasi intus & inuicem.*

2 Induciæ ita veluti suspensiones seu intermissiones armorum sunt, in quibus non secus quam in pace conditiones pacis accedunt, sed temporales, definito vel breui vel longo tempore, & adiectis alijs legibus prout conuenierit. Sic Veientibus petentibus inducias, datæ sunt à Romanis quadraginta annorum, frumento stipendiique imperato^c. Et antè tempore Romuli idem Veientes petitum pacem Oratores Romam miserunt, verum agri parte multatis in centum annos induciæ datæ.

Ildigeodes etiam Persarum rex vt cognouit se curatorem imperij & vitæ Theodosij iunioris ab Archadio imperatore datum, re ea minimè neglecta, virtutis admirandæ nouum edidit specimen, pace namque proluxa, centum annorum inducijs cum Romanis initis, imperium Theodosio quominus periclitaretur, conser-

*d Nicephor.
Callist. lib. 14.
histor. eccles. 1.
c. 1.*

e Linius lib. 9.

uauit^d.
3 Legimus apud Liuium quatuor fuisse releuandi belli modos, & genera diuersa vel firmitate vel formâ, vel tempore, per fœdus, pactionem, sponsonem, inducias. Multis fœdus negatum, induciæ datæ; vt Samnitibus apud Liuium^e biennij induciæ denegato fœdere à populo. & *pax Candina*, inquit idem, non fœdere sed per sponsonem facta est, quia fœdus non poterat fieri sine fœcialibus ceremoniæque solemnij. fœdus firmus erat pactione: pactione stabiliorum sponsonem, minus & inducijs. Fœdus iussu populi, autoritatèque senatus fiebat, & non arbitrio ducum seu impera-

imperatorum Romæ tempore democratia: aut iussu regis, vt tempore Tulli apud Liuium in 1. Est quidem fœdus pactione societatis, at non simplex, sed vt dixi iussu populi, & senatus autoritate aut principe firmata, neque ad tempus, sed in perpetuum: neque per sponsores datis obsidibus, sed per fœcialem, publicum populi Romani nuncium, solemnij precatione adhibita, verbis conceptis. dictis enim & recitatis legibus conuentis pro fœdere, sic dicebat Fœcialis, *Audi, Iupiter, audi pater patræ, puta, populi Albani, tu populus Albanus, vt illa palam prima, postrema ex illis tabulis, ceruæ recitata sunt, sine dolo malo, utique ea hîc hodie relictissimè intellecta sunt, illis legibus populus Romanus non deficiet prior: si prior defexit publico consilio, dolo malo, tum me, Diespiter, populum Romanum sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto potes pollesque.* idque vbi dixerat porcū filice percutiebat. Albani quoque suum iurandum per suum dictatorem, suumque sacerdotem peragebant, vt hæc & fustius ponit formulam Liuius libro 1. diuini de fœdere Albanorum & Romanorum agit ex libro 9. & 30. Suetonius Tranquillus in Claudio, cap. 25. Polybius verò formulam iurisdictionis fœderis tradit in 3. lacebatur aliquando cum obtestatione simpliciter lapis, è manu fœcialis, aliquando ferrum candens in mare. Quæ omnia erant veluti diuini numinis inuocationes & iuramenta, vt firmiora viderentur fœdera. nam iurata erant potentiora: iurabant autem maiori religione & solemnitate qua poterant, & magis reuerendam arbitrabantur.

Sic Gabaonitæ fœdus incuntes cum Iosue, iuramento fuerunt tutiores. fecit enim Iosue cum eis pacem, & inito fœdere, pollicitus est vt non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis, & non percusserunt eos, quamuis vsi fuissent Gabaonitæ fictione ad extorquendum fœdus, quia eis iurassent principes populi in nomine Domini Isracl^a. Lydij & Medi fœdus à bello recedentes, Græcorum ritu inierunt, tum feriendo brachia, quâ illa humeris connectuntur, ac mutuum sanguinem delingendo iureiurando confirmarunt, & reconciliationi addiderunt affinitatem, decernentes ab Halyatte Arienam filiam Astyagi Cyaxaris filio nuptum dandam, quoniam sine vehementi necessitudine conuentiones stabiles iniri nequeunt, vt ait Herodotus libro primo.

a Iosue c. 9.

4 Menippus Antiochi regis legatus^b, fines fœderum varios esse putabat. Et dicebat legationem suam Romanis exponens ignorare se, quidnam perplexi sua legatio haberet cum simpliciter ad amicitiam petendam iungendamque societatem venisset.

b Linius li. 34.

Esse autem tria genera fœderum quibus inter se paciscerentur amicitias ciuitates regesque: vnum cum bello victis dicerentur leges: vbi enim omnia ei qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium esse. Alterum cum pares æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent: tunc enim repeti

reddique per conuentionem res, & si quarum bello turbata possessio sit, eas aut ex formulis iuris antiqui, aut ex partis vtriusque commo componi. tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam societati foedere inter se iungendam coeunt, eos neque dicere, neque accipere leges: id enim victoris & victi esse.

5. Primum genus foederis est, veluti ex arbitrio victorum qui dedititiis, vel subactis inuitis etiam leges imponunt iure victoris superiorisque potestatis. In foedere quo Porfenna leges dedit populo Romano regibus expulsis, illud erat ne ferro, nisi in agricultura vterentur, vt ait Plinius libro 4. ca. 4. Quale fuit edictum Philistinorum in Iudaeos sibi subditos, ne esset faber ferrarius in Israel, aut arma. I. regum ca. 13. versu 19. Sicut Apuli ita in societatem a Romanis accepti, vt non aequo foedere, sed in ditione populi Romani essent. Mosque fuit vetustus Romanis, cum quo nec foedere, nec aequis legibus iungeretur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum vti, quam omnia diuina humanaque dedisset, & obfides accepti, armaque adempta, & praedia vrbibus imposita fuissent. ^{a Lium li. 28.} Formula illa deditiōnis, seu foederis haec a Liumo in primo proponitur. *Rex interrogabat legatos populi se dediti. Estisne vos legati oratoresque missi a populo, vt vos populūque dederetis? summus. Estne populus in sua potestate? est. Deditisne vos populūque, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, diuinaque omnia in meam populique Romani ditionem? Deditimus. Et ego recipio.*

Efficiebantur vt plerunque isti populi qui se dederant tributarij si armis ad deditiōnem compulsi fuissent, ad impetrandam in posterum pacem, & foedus seu subiectionem pacificam. Interrogabantur autem vt in formula praedicta apparuit, num esset populus in sua potestate. Siquidem deditiōne non potest fieri praedictum domino populi se dediti, eo non consentiente, vel victo. Ita tributarias sibi nationes fecerunt filij Israel, quas deuictis regibus alicuius non omnino sibi subiecerunt ^{b Iosue ca. 16. & 17. & Iudic. 1. c. 1. Machab. c. 1. Machab. c. 4.}: Alexander quoque ^c & Romani ^d. Tamen hoc interest inter deditas & subactas, quod deditae sponte adhuc arma tenentes cesserunt, conditionibus pro pace impetratis ex arbitrio, seu voluntate superiorum & fortiorum. At subactae omnino illae dicuntur, quae sine vlla deditiōne armis venerunt in ditionem inuitae victorum.

6 Refert etiam multum inter deditios & se committentes protectioni alicuius, quod deditij nullam sibi reseruant potestatem, aut authoritatem & pleno iure se subiiciunt, iis quibus se dedunt. At qui se committunt in protectionem, non ideo amittunt libertatem, & potestatem propriam, nec mutant dominum, sed auxilio protectoris ultra se munire & defendere satagunt, nec protectio aduocata alterius eximit protectos a proprii domini potestate, quanquam protectionis nomine beneficium, aut pensio siue census protectori praebatur ^e. Nam causa protectionis, non habet ius dominij, quae admodum

^b Iosue parte. 18
^c c. recepimus
^d de privileg.
^e lib. 5. tit. 33.

modū, nec auxiliarij milites mercenarij ideo reip. domini sint, quod stipendio ad auxilium & opem, & protectionem nostram aduocentur.

Neque offiunt exempla, quibus docetur aliquos ex protectionis officio, transisse in vsurpationem potestatis. nam aliud est inuadere potestatem, aliud protegere: quanquam certe proximus gradus sit inuasio post protectionem, maximè si ea non sit tempore definita: apud eū enim, inquit Aristoteles, sepe in politicis, apudq; arma preua lent. solet etiam esse administratio reipublicae & potestas imperandi: eaque ratione inuaserunt tyrannidem rectores, armis iam facti superiores. Cautio itaque erit adhibenda his qui extranei principis protectionem quaerunt, vt ita protectionis capitula componantur, ne ex illis occasio subiectionis potius quam protectionis suboriatur.

7 Deditio duplex est, vna quae fit in modum supplicum sine pactione; quando & se sua omnia diuina & humana dedunt, & in arbitratum eorum quibus se dedunt. vt Faliscorum legati in senatu deditiōnem fecerunt apud Liumum in 5. Et Aduatici sese Caesari dediti, se suaque omnia Romanorum potestati permittere dixerunt ^{a Iul. Caesar li. 2. de bello Gallico.} Quo casu qui se dedebant arma abiicere & tradere iuebantur, saluam petentes ^b, & sepe pacta adiciebantur, vt armis traditis & equis abirent se dediti tantum cum singulis vestimentis, promissis vel datis certis numis, vt est apud Liumum lib. 22. & 23. de Nuceria ab An nibale obfessa.

Interdum nihil pacti hostes fidei se non potestati Romanorum dedebant: per quam formulam non licebat in eos sauire, quemadmodum licebat dum tantum se potestati dedidissent. Quod explicat Liumus lib. 42. cum de deditiōne Ligurum agit, & Valerius Maximus lib. 6. c. 5. cum de deditiōne Faliscorum facta Q. Luctatio coful agit. Alia erat pactionis deditio quae conseruat ciuitates, si priusquam aries murum percussisset fiat, vt respondit Caesar Aduaticis lib. 2. de bello Gallico. facit & c. 20. Deuteronomij.

Sed haec de primo genere foederis per deditiōnem dicta sufficiunt: de secundo pauca aliud genus foederis dicitur, aequum seu aequale, reciprocum ambarum partium, quando populus qui nullius alterius potestati est subiectus, aequo foedere in amicitiam venit: cum ab vtraque parte cauebatur, & pari iure societas vtrinque & amicitia stabiliebatur. Quale illud Annibalis cum Locrensibus, qui bus iussu Annibalis pax data, vt liberi suis legibus viuerent, vrbis pariter & portus in potestate Locrensium essent: societas eo iure stare, vt Pænus Locrensem, Locrensem Pænus bello ac pace iuaret ^c.

Inter Lacedaemonios & Athenienses foedus initum, & percussum, a Thucydides cum sociis iureiurando comprobatum ad annos 50. ^d Quod ad templa publica pertinet, licere cuiunque velut ruto ire oraculum consulere more maiorum terra & mari. sanum verò Apollinis quod erat apud Delos, & ipsos vti suis legibus, vestigalibus indicijs, & se & quos in sua ditione haberent more patrio. Esse poro foedera annos quinquaginta Atheniensibus & viorumque socijs pura & innoxia, vel terra vel mari. Nec licere

^a Iul. Caesar li. 2. de bello Gallico.
^b Iul. Caesar li. 3. de bello civili, ubi agit de deditiōne militum Pompeianorum, & lib. 3. de bello Gallico. dum agit de Somnium deditiōne. Liumus lib. 40. dum agit de Montanorum Ligurum deditiōne, & lib. 6. de Volscorum deditiōne.

^c Liumus.

^d lib. 5.

neque Lacedæmonijs, neque Atheniensibus eorumve socijs, arma sibi innicem inferre detrimenti causa ulla, vel arte, vel machinatione. Si quid inter ipsos controversia existeret iure agendum, & iureiurando prout conuentum erit. Additur de quibusdam postea non admittendis, & admittendis in fœdere & societate ciuitatibus, de reddendis, item vtrinque alijs, & de reddendis, vtrinque captiuis, & mittendis è carceribus, de iuranda pace prædicta per singulas ciuitates iuramento, quod apud singulas ciuitates maximum esset, & de renouando eo quotannis ab vtrisque & erigendis titulis lapideis in Olympijs, Pythijs, Isthmio, & Athenis intra urbem, & Lacedæmone in Amycleo. Verba iuramenti hæc præscripta: *Sto his pactionibus, & his pactionibus iuste & pure, vel sine dolo non captiosè.* Addita & clausula quæ etiam necessaria est in fœderibus. *Si quid autem alterutris in mentem non venit, & si quidrationibus discussum æquum vtrisque visum sit, hoc commutari quacunque in parte vrisque videatur, Lacedæmonijs & Atheniensibus.*

Ferè simile fœdus in initum à Iuda Machabæo cum Romanis, cuius verba ^a, *Si institerit bellum Romanis prius, aut omnibus socijs eorum, in omni dominatione eorum: auxilium feret gens Iudeorum, prout tempus dicitur. Etauerit corde pleno. Et preliantibus non dabunt, nec ministrabunt tritibus Rom. & Iudeorum, arma, pecuniam, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab iis accipientes. Similiter autem & si genti Iudeorum prius acciderit bellum, adiunabunt Romani ex animo prout eis tempus permiserit, & adiunantibus non dabitur tritibus, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum absque dolo. Quod si post hæc verba hi aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo, & quacunque addiderint, vel dempserint rata erunt.*

Adiectum & in fœdere cum Rhodijs à M. Marcello & Seruio Sulpitio renouato pro Romanis, *Ut eosdem amicos & inimicos fœderati haberent* ^b, datæque & hæc conditio *Ætolorum legatis* ^c.

Æquum fœdus pares habet leges, neq. patitur ita cōfœderatos alios alijs dominari, de quo fœdere Æneas apud Virg. lib. 12. Æneid.

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo.

Nec mihi regna peto: paribus sed legibus amba

Inuisæ gentes, æterna in fœdera mittam.

9 Cauendum est iis qui firma & æterna desiderant esse fœdera, vt adiciatur in legibus, *Ut etiam ad posteros transeat.* Nam ob illam omissam clausulam, mortuo Tarquinio Prisco, qui fœdus icerat cum Latinis, Turnus Hardonius contendebat cum persona eius extinctum fuisse ^d. Et Dem. oratione de falsa legatione, valde laborat in tollendo fœdere inito ab Atheniensibus cum Philippo, cui adiunctum esset, vt etiam posteris pax esset. Nam, inquit, *cum viro mortali, & propter tempora quadam potenti, pace immortalis de cernenda, vbi est opprobrium, & spoliare, non modo aliorum, sed etiam fortuna beneficijs reipublicam. & deceptos Athenienses ab Æschine addit in adiectione, & posteris.*

10 Tertium genus fœderis est, quando addita est clausula, qua alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero filetur: nam tunc ille populus in superiore causa conditioneque ponitur, cuius

cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. *Observari comiter dixit Cicero* ^a. *Liuius* ^b, *Sine dolo malo*, in conditionibus pacis Ætolis datæ, in qua scriptum, *Imperium mai statemque populi R. gens Ætolorum conseruato, sine dolo malo.* Proculus iurisconsultus explicat ^c, *Liber populus*, inquit, *est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus, sine is fœderatus est: item sine aquo fœdere in amicitiam venit, sine fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret, hoc enim adycitur vt intelligatur, alterum populum superiorem.*

11 Sed de fœdere hæctenus. de pactione nunc, quæ quamuis etiam in fratre consideranda sit, tamen seorsum simplex potest separari à fœdere; non magis quàm in conuentionibus, pactum simplex & quodammodo iure ciuili infirmum ad producendam obligationem, separatur à conuentionibus quæ transeunt in proprium nomen contractus ^d. dantur ideo obfides ad firmandam illam pactionem simplicem donec fides impleatur eorum quæ pactis continentur ^e.

Quando inter Porfennam & Romanos actum est de pace, conditiones appositæ de agro Veientibus restituendo, expressæque necessitas Romanis obfides dandi, si Ianiculo præsidium deduci vellent ^f.

12 Sponsio in tractatione fœderis, est simplex verborum promissio, in hoc infirmior pactione quæ firmatur obfidibus; & fœdere, quod constat solemnitate & iuramento. Dicebatur sponsio quæ fiebat à magistratu seu duce exercitus propria autoritate, sine iussu principis aut populi aut autoritate senatus. quam princeps aut populus non tenebatur sequi, sed liberabatur ab eius vinculo, si modò dederet hostibus cum qui sua propria autoritate sponderat. & ita infirmabatur facilè. Quemadmodum T. Grachus C. Mancini quæstor Numantinis deditus, quibuscum sine senatus autoritate, fœdus icerat ^g.

Et rectè certè cum belli & pacis autoritas sit penes principem, aut penes habentes democratiam, aut aristocratiam, nõ penes duces. Et senatus M. Clodium Corfis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedit, quem ab hostibus non acceptum in publica custodia necari iussit: & læsa maiestate imperij eius factum rescidit, libertatè ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & detestanda Gemoniarum scalarum nota, fœdauit ^h.

13 Fœdera magnam habent iure gentium firmitatè, saltem non minorem quàm contractus inter priuatos ⁱ.

Sicque Demosthenes vel alius Hypérides eius nomine, in oratione de fœdere Alexandræo vehementer ait probandos, qui exhortantur & iubent, vt pactis conuentis stemus. liberum enim populum, nihil perinde decet, æquitatis & iustitiæ studium.

^a Pro Baltho,
^b Liuius lib. 38.
^c in l. non dubio, 7. §. 1. de captiuu. li. 49. P. ii. 15.

^d Iurifgentiis de pactis. P. e. ut in c. ex re- scripto 9. de iur. iur. lib. 2. ti. 24. ca. vt prædem 23. q. 8. l. obfides, qui re- sta. facere poss. P. l. Diuus de iure fisci. f. Liuius in 2.

^g Cicero 3. officior.

^h Valerius Max. lib. 6. c. 3. Ammia. Marcellinus li. 14. Zonar. i lex hoc iure. de Iustitia & iur.

^a Machab. ca. 8. vers. 24. & sequent. Vide de his fœderibus Rom. & Iudeorum Iosephum, li. 12. antiqui. Iudæic. c. 17. li. 13. ca. 17. & li. 14. c. 16.

^b Colligitur ex epist. Cæcili ad Senatum populi Rom. li. 12. epist. familiar. Ciceronis. c. Liuius li. 37.

^d Dion. Hal. in 4.

CAPVT XII.

DOS T pugnā victoria aut clades: & sicut inter bellum, & in ipso bello & pugna cōsilio & prudentia egent principes, sic & post pugnā si victoria superiores sint, aut si superati, cladem acceperint.

I Et quia victoria est ferè semper insolens & superba^a, & sæpe nimium læta, iam instante præcipitio ex quo victores in partes eorum qui antè victi sunt transeunt, iure suo, nonnulla miles ab imperatore, plurima verò sibi fortuna vindicat^b: fortuna plurimum potest, inquit Iulius Cæsar, ^c tum in reliquis rebus, tum potissimum in bello, & paucis momentis magnas rerum commutationes efficit. Aeschines^d quoque rerum bellicarum facta esse fortunæ & imperatoris ait. In suavis autè & legati manu nihil præter beneuolentiā in ciues suos & verba. Dico ego hinc fortunam, permissionem Dei, qua nunc qui vicerunt vincuntur, vel quia nesciunt uti victoria, vel quia Dei ira adhuc non quieuit, quæ in flagello belli ultionem à populo expetit: quemadmodum quo tēpore vniuersi ex Israel arma sumpserunt contra tribum Benjamin, victi fuerunt cum infinita clade, & tertio certamine euaserunt victores, vt propemodum omnes Beniamitæ interierint.^e

Sæpe victi & fugati Hebræi, tandem & ipsi victores: Dei certè est victoria & ei tribuenda laus eius: quia non est difficile Domino seruire vel in multis, vel in paucis^f. scimus ingentes exercitus exigua manu superatos, & plerunque accidisse, vt qui victoriam iam se putarent adeptos, in manus hostium turpiter peruenerint, vindicat se Deus de inimicis suis per inimicos suos: nuncquē in hanc, nunc in partem inclinat victoriam, & animi sic victoribus adduntur, vt iterum pugnent, & à victis iterum vincantur, donec expientur peccata populi, quæ prouocarunt Dei iustam indignationem.

2 Cum igitur victoria pendeat ex Deo, meritò ea adepta, non sibi princeps insolenter, aut viribus populi attribuere debet: sed gratias Deo quas poterit, easque solennes reddere, quod Ethnicis alieni à cognitione veri Dei, testati facto ipso sunt, ad puluinaria supplicationes suorum deorum publicas instituendo, vt ob præclaras pugnas quæ Iulio Cæsari in Gallia contigerant quindecim dierum Romæ supplicatio decreta, Cicero quoque C. Octauio in Senatu ob res feliciter gestas quinquaginta dierum supplicationes decreuit.

Et Brutus ob profligatū Antonium bello Mutinensi, totidē dierum supplicationes meruit, in quibus grandes natu matres manibus amplexæ, & viri semotim coronati procedere & cum bonis acclamationibus & bonis ominibus ad templa conuenire, & diis suis quos veros putabant, gratias agere solebant.^g

Sic obruncato à militibus tyranno Maximino, filiis & amicis eius, delatisque capitibus Romam hostilibus, nulla fuit ætas quæ non ad aras & templa festinaret, vt ait Herodianus^h.

^a vide Alex. ab Alexandro lib. 5. generalium dierum c. 30. h. in 8.

^f Reg. c. 14. vers. 6. 2. Paral. c. 14. vers. 11. Genes. 14.

^a Cicero pro Marcello.
^b Aemilius Probus, in Thrasibulo.
^c Iul. Cæsar 3. de bello Gall. eadem Isocrates in Archidamo.
^d Aeschines ora. de Magna. c. 103.

^e Indic. c. 20.

Cæso Holopherne manu muliebri & victoria sequuta, Iudæi omnes venerunt Hierosolymam adorare Dominum, & obtulerunt holocausta & vota, Iudic. c. 15. Eisdem gratiarum actiones Iosaphat soluit rex, cum omni exercitu, post obtentam victoriam contra Idumæos, Moabitas, & Ammonitas 2. paralip. 20. Id ipsum fecerunt Machabei & Hierosolymitani, de magnis periculis liberati^a. Constantinus magnus, victo Maxentio & Licinio^b. vt & Alphonsus Aragonius, insigni victoria matutino tempore ad Troiam potitus, non prius arma deponere, & corporis sui curā habere voluit, quàm gratias Deo pro felici successu haberet^c. Similiter & egerunt alij plures Christiani principes.

3 Sunt qui probarunt post victoriam adeptam seueritatis exemplū in victos, vt in posterum ipsi & alij deterrerentur à bello contra victores mouendo & à resistendo, vt quādo Romani ciuitates capiebant non homines modò occidere, sed canes dissecare, & aliorū animantium membra solebant, donec tesseras, vel symbolum milites acciperent desistendi à nece, quod, inquit Polybius^d, faciebant terroris incutiendi causa.

Sic David postquam dimicasset aduersum ciuitatem Rabbath, & cepisset eam, prædam ciuitatis asportauit, populum quoque eius adducens ferrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum. sicque fecit cunctis ciuitatibus filiorum Ammon^e.

Ioannes magnus^f refert Alaricum Visigothorum regem breui tēpore post expugnatam Romam periisse propter diuinum furorem ob nimiam Gothorum clementiam prouocatum, quod superbam nimium Romanorum lasciuiam & blasphemam, non satis castigasset, parcens nimium populo & ædificiis: quod videtur Orosius^g firmare dum de ea inuasiōe scribit. *Et ne quisquam fortè dubitaret, inquit, ad corruptionem superbia, lasciuia & blasphemia ciuitatis, tantum fuisse permissum eodē tempore clarissima urbis loca, fulminibus diruta sunt, quæ inflammari ab hostibus nequiverunt.*

Reprehensus regnòque priuatus Saul, quod non occidisset Agag & omnia viuientia Amalechitarum. 1. reg. c. 15.

Reprehendit Deus quoque intempestiuam misericordiam regis Achab, in cuius manus victoriā de Syris posuerat, audiuitque à propheta verbis Domini, postquam pepercisset Benadad regi Syriæ, *Hæc dicit Dominus, quia dimisisti virum dignū morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius & populus tuus pro populo eius.* 3. reg. c. 20. quæ tamē exempla non sunt trahenda in conclusionem generalē, eo quod ibi mandatum erat Dei expressum, de necandis huiusmodi hostibus, cuius tantum ministri constituebantur reges & redarguuntur, non quod non necauerint solū, sed quod non fuerint obedientes mandatis Dei.

4 Alij non crudeliter in subditos sæuiendum, sed post victoriam humanè & misericorditer se gerendum in victos rectius existimarūt, & plus posse beneuolentiam & clementiam quàm trucem & atrocem vindictam arbitrati sunt.

^a 2. Machab. c. 10.
^b Euseb. & Nephthor. lib. 7. c. 46.
^c Ludovicus Dominicus lib. 1. varia histor.

^d Polyb. in epitome lib. 10.

^e 2. regum c. 12. vers. 30. & 31.
^f Ioannes magnus li. 15. c. 18.

^g Orosius li. 7. c. 28.

In primis enim princeps recordari debet, se esse Dei simulacrum in terra, & eius partes gerere, & potestate à Deo concessa uti: nihil autem est quàm sic Dei, similes faciat ut malignis, atque lædentibus esse placabilem, qui facit oriri solem suum super bonos & malos^a. Grauius autem est diuinam quàm humanam offendere maiestatem: omnes quotquot sunt homines, siue accidentali qualitate principatus, vel sacerdotij, vel alterius qualitatis insigniti, offendunt quotidie diuinam illam summam maiestatem peccatis, quæ ratione eius qui offenditur merentur infinitam pœnam: & tamen nemo est qui postquam peccauerit, & iam flagellis Dei arctari & vinci considerauerit, non recurrat ad eius infinitam clementiam, & nolit sibi indulgeri: & proinde à se ipso edoctus, quantumuis grauissimè à subditis, vel fociis offensus, debet subditis parcere, & deuictis clementer uti, maximè si velit suorum delictorum veniam à Deo consequi. Nam iudicium fiet ei sine misericordia qui non erit misertus alterius^b. Quotidiana prece à Deo instituta edocti id fuimus, *Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus*^c. Et misericordia Domini superexaltauit iudicium, & super omnia opera eius est^d.

^b Mathei c. 18
^c d. Math. c. 6.
^d Ecclesiastici c. 48.

Crudelis & immanis meritò hostis habendus, & ab omni Christiana charitate alienus qui in suos per victoriam factos, more rabidæ feræ sæuit, imò & oppida, vrbes & quæ sibi nocere nequeunt, destruit. Longè regalius est ut pote paternum, homines conseruare quàm interimere, vrbes condere quàm destruere, in quo laudatur meritò à Syllio Italico M. Marcellus, qui se temperauit ab his immanitatibus, Syracusarum ciuitate potitus.

^e Lib. 4.

*Aufonius ductor, inquit, postquam sublimis ab alto
Aggere despexit trepidam clangoribus urbem,
Inque suo positam nutu, stent moenia regum.
An nullos oriens videat lux crastina muros,
Ingemuit, nimiumque viris tantumque licere,
Horruit, & prope reuocata militis ira
Fussit stare domus, indulgens templa vetustis
Incolere atque habitare deis. Sic parcere
Victis pro præda fuit, & sese contenta, nec vlllo
Sanguine polluta plan sit victoria pennis.*

Celebre exemplum etiam trucis inimici Totilæ Gothorum regis. capta enim Roma, ineunti Totilæ templum, Pelagius diaconus occurrit, Christi euangelia in manibus gestans, ac genibus positus supplicabundus, parce, inquit, ô princeps tuis. cui ille cachinnans respondit: nunc mihi demum supplicaturus venisti, Pelagi? tum ille, maximè, inquit, quoniam tuum me seruum fecit Deus, verum ab his iam abstine manus, qui tibi in seruitutem cessere. Quibus percitus Totilas precibus, militibus edicto suo mandauit, ne quem posthac Romanorum occiderent, atque ita urbem diriperent, ut sibi preciosissima quæque seruaret. Scribit Sigonius libro 19. imperij occidentis.

5 Et

5 Et quantum grauissimum scelus sit subditorum, si in principem suum rebellauerint, & supplicium mereantur, tamen quado strages magna sequitur populi, potius à paucis sumenda est vindicta; ut in plures metus transeat, in paucos vero sæuitia exerceatur. vbi subiecti in potestatem redierunt, satius est obliuisci iniuriarum subditorum, quàm esse sine subditis, qui emendati fideliores experti principis sui bonitatem, futuri sunt.

Consulere patria, parcere afflictis, fera

Cede abstinere tempus atque ira dare

Orbi quietem, seculo pacem suo,

Hæc summa virtus, perituræ hac cœlum via^a.

^a Seneca in
Octauiano.
^b Virgil. 6. E-
neid.

Et regium & picipie dignum ducitur parcere subiectis, & debellare superbos^b.

6 Recordetur princeps, reipublicæ veluti corpori posse morbos accidere, qui sanandi potius sunt quàm exasperandi: interdum caput laborat ægritudine, valente reliquo corpore, veluti cum princeps iniquus est, & populus qui instar corporis & membrorum est bonus: interdum contrà, caput sanum, membra aliqua languida: interdum accidit frenesis & delirium corpori, quod tantum abest ut quærat medicum, quin contrà in illum curare volentem, insurgat: medicus autem, non curat phrenetici verba aut opprobria, sed tolerans ut ægrotum cum sua laude curet, cuncta patitur; quorum ipsum sanatum etiam pœnitet, & postea summas ei gratias agit. Sic commouetur interdum populus, ut corpus externis aliquando impressionibus, & hominibus ambitiosis, & phrenesi in principem suum insurgit. At princeps postquam eum ligauerit ut phreneticum, non tollere, sed curare & conseruare debet. Neque etiam statim pastor gregem fugitiuum vel contumacem occidit, sed conseruat.

Phocion præstantissimus æquissimisque imperator Atheniensem, inuidia & calumnia prodicionis Pyrethi infimulatus; cum ad supplicium etiam immeritus à populo duceretur, & aliquis eum rogasset, quid filio Phocio nuntiari vellet, respondit, Volo ei dicas meis verbis, ne huius iniuriæ quæ mihi fit ab Atheniensibus meminisse velit^c.

Mandatum & illud Dei in lege^d, *Non quaras ultionem, nec memoreris iniuria civium tuorum.*

^c Diodor. Sicul. lib. 18:

7 Consensit vniuersus hominum cœtus, in eam sententiam, ut captiui fierent serui, iusque gentium dictum est, quod benignè feritatem belli temperauit humanitate^e, quia imperatores captos seruare, & per hoc non occidere solent^f.

^d Leuit. c. 19. vers. 18.

^e l. ex hoc iure de iustitia &

iure.

Agesilaus Lacedæmoniorum rex crebro admonebat milites suos, ne captiuos ut facinorosos cruciarent, sed ut homines seruarent, & infantibus etiam in bello captis parcerent. Interest hominis hominem affici beneficio^g, propter naturæ commune vinculum: ut nefas sit hominem homini insidiari^h.

^f §. serui autē, de iure persona.

^g l. seruis ea lege de seruis

exporta. h l. 3. de iusti. & iur.

Quis furor, ô Deus, ob vnum principem sibi inimicum

& pugna victum, scire in vrbes & eius subditos, quasi ipsi offenderint qui coguntur suo principi obtemperare iussi, & dum victi fuerint, possunt eadē trāsata subiectione vsui esse victori? Quanta insolentia, ne dicam stultitia, principis victoris, qui iam potitus ciuitatibus vi, eas diripiēdas & prādas immisericordi concedit militi? iam enim omnia sunt vincentis facta, & sic sua stolidum est de populationi exponere.

8 Quanta rursus est victorum amentia, qui subactis inimicis belli fortuna, non minus truculenter quā pecudibus ad victimam vtuntur?

Nonne qui rectē sapiunt norunt & considerant, martem & rerum feriem sub perpetuo volubili motu versari; & fieri posse, vt qui victores nunc sunt in manus inimicorum, vel quos vicerint vel aliorum incidant, a quibus fat scio interrogati non responderent, se vel le eodem more crudeliter excarnificari: vnde alteri non esse faciendum natura moventur nullo monstrāte alio, quod sibi fieri nollent. Felicitas regum aut rerum publicarum, non manet in eodem statu; sed quo maiori extollitur gradu, eo proximius imminere prācipitiū cogitare debent, & talionem vel naturā, vel Dei iudicio facilē gestorum aduersus inimicos, rependi posse, in eosdēque conuerti, iudicare, si quid animi habent, oportet, fassus id Adonibezec rex, post mortem enim Iosue expugnatus a Iuda, eum persequuti filij Israel, & cōprehenderunt cāsis summitatibus manuum eius & pedum. dixit autem Adonibezec ^a, Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias. sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Sublimia corruere possunt, & illa Deus valet potest que denuo erigere, vt ait Hesiodus ^b:

^a Iudic. c. 1. vers. 6. & 7.

^b in principio operum.

Ρεία μὲν γὰρ βεβαίη, ρεία δὲ βεβαίοντα χαλῆται.
 Ρεία δὲ ἀριζήλον μινύθει, καὶ ἀδμήλον ἀέξει,
 Ρεία δὲ τ' ἰδύθει, σκολιὸν ἀγνώρον κέρρει
 Ζεὺς ὁ ἰσχυρότατος, ὃς ὑπὲρ πάντα δαίματα βαλεῖ.

Id est,

Facile extollit facile etiam elatum deprimit:
 Facile praeclarum minuit, & obscurum adauget.
 Facileque corrigit incuruum, & superbum desiccatur.
 Iupiter altisonans, qui superbas domos inuolit.

9 Arguit & misericordia nobile ingenium, & quo magis nobilior & magnanimus est quis, eo magis ad parcendum maximē victis esse debet, & solet etiam: excelsiore enim despicit animo quā solent

^c Ouid. 3. de iristibus.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira,
 Et faciles motus mens generosa capit.
 Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
 Pugna suum finem cum iacet hostis habet.
 At lupus & turpes instant morientibus vrsi,
 Et quacunq; minori nobilitate fera est.

^d Claudius in epigrammate satissationis apud Hadrianum.

Et Claudianus ^d.

Prætereunt subiecta fera, toruque leones.
 Quæ strauisse valent ea mox prostrata relinquunt.

Nec nisi bellantis gaudent ceruice inuenci.

Et vt ait Salustius in oratione Lepidi, Secundæ res, victores qui alto sunt animo, in miserationem extra vertunt.

Accedere his potest, quod vnus ob delictum vel rebellionem principis, vel temeritatem solius, totus eius populus etiam inuitus ad bellum compulsus, vt sui principis causam vel coactus, iniustam tueretur, pœnas luat: neque æquum sit vnus ob culpam in reliquos tam hostiliter & impiē scire, quod & in maximo belli furore & victoria, nihilominus admonitus Pompeius agnouit. cum enim Pompeius Magnus, Mamertinos, quod hostium partibus adhæsissent, interficere omnes statuisset: Sthenius, eius ciuitatis princeps, Pompeium adiit, & his verbis locutus est: Non æquum facis Pompei, qui propter me vnum noxium, multos innoxios occidere paras. eaque animi magnitudine motus, ille Mamertinis pepercit, ciuitatemque & Sthenium liberauit ^a.

^a Plutarch. in apophteg.

10 Sed & deditis quamuis necessitate armorum compulsi id fecerint, & alias rebellauerint parcendum erit, & vita saltem eis condonanda, potissimum si fides eis data est, vt etiam Titus imperator Romanorum quibusdam, qui in extremo excidij Hierosolymitani tempore, ad se confugerant, veniam dedit quamuis necessitate non voluntate eos venire sciret; plus fidei quā iracundiæ tribuens ^b. Et Callicradas classis præfectus, a Lyfandri amicis sollicitatus, vt quandam ex inimicorum numero permitteret illi occidere, & acciperet talenta quinquaginta, negauit: magisque valuit, fides in hostem quā pecunia, quamuis maximē ea egeret ^c.

^b Iosephus lib. 7. belli Hierosoly. c. 9.

^c Plutarch. in Laconicis apophtegma.

11 Sed & considerare debet victor, non esse coarctandos victos extrema oppressione. nam vbi proponunt sibi extrema omnia, desperatione in audaciam accinguntur: quemadmodum grauissimi sunt morsus irritatæ necessitatis. Quare victor debet quidem instare terrore, sed vbi satis terruerit, parcendo rursus debet irritamenta pacis ostentare ^d. Fortuna vitrea est, tum cum splendet frangitur.

^d Cornelius Tacitus in vita Agricole.

12 At si quis princeps, clade affectus sit; non statim desperatas res habeat, sed fortiter quod humanum est feret. Quin & plures, ne terreant subditos ex susceptis cladibus, solent stratagemate vti, vt contraria læta omnia sibi fingant, & nuncios cladis occultent. Neque statim certē hasta abiicienda est, sed meliora speranda, nec prælij vnus euentu pauendum. Mars communis, & victum sæpe erigit, & affligit victorem. noui sunt delectus habendi, noua quærenda auxilia ^e, vires reparandæ, omnia experienda, & imitandi etiam angues qui obrito capite, postremum cauda minantur. si iusta sit causa belli, animus non ideo debet cum clade concidere, sed iterum exercitus reparandus, cum magis laudabile sit probris & magnanimis viris, honestè mori, quā cum dedecore seruire aut viuere: moriendum enim est omnibus & id commune: at interest, quo modo quæue de causa an probrosa, an honorabili animam & vitam effundas.

^e Vegetius lib. 3. c. 25.

Nec

Quod si nimium attrita sunt ex clade vires, ut refici nequeant, ultimum erit remedium quaerere pacis minus laedentes condiciones.

a in Hercule furente. Est enim illa victo & victori aequè utilis. Nam ut ait Seneca^a,

Pacem reduci velle, victori expedit.

Victo necesse est.

Facilius verò victus pacem consequetur, si clade accepta arma renouet non quidem ut utatur, quia infirma sint, sed ut se fidentem & erecto esse animo ostendat, & metum aliquem incutiat hosti. & vetus hoc proverbium erat, sub clypeo melius succedere pacis negotium. Nam optimum & prope vnum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit hostium, & pares ambo videntur^b. Sed rebus inclinatis satius est, ut quauis tuta conditione pacem accipere quam viribus cum valentiore pugnare. Sicuti gubernator ubi naufragium timet, iactura, quicquid saluari potest, redimit.

b Iulius Caesar lib. x. bellorum civilium.

De pace.

CAPVT XIII.

ONSTITUITUR totius bonae gubernationis regni & principatus ut finis, pax subditorum & concordia: quae & vincenti decora, utilis ut bellum adimens, tuta à belli discrimine. Rex ita pacificus dicitur in prooemio decretalium. Artaxerxes etiam in epistola scripta centum & viginti ducibus prouinciarum sibi subditis, inter cetera ait prouidendum esse paci, omnium prouinciarum^c, regibus suscipienda bella, ut in pace sine iniuria viuatur^d.

c Esay. c. 16. vers. 6.

d ut Marcus Tullius Cicero, 2. officio, ait.

2 Pax & concordia consideratur inter Deum & principem & populum, inter ipsum principem & populum, inter subditos ipsos, inter subditos principesque eius & extraneos vel vicinos pax cum Deo prima, & quae causa & origo totius boni in republica.

Amor & concors animus principis cum ciuibus, praecipuum est politicum fundamentum, & constantis principatus vnum est inexpugnabile munimentum amor ciuium. nec pulchrius est quam viuere optantibus cunctis; & vota non sub custode nuncupantibus^e. In hoc consistit vera principis prudentia, ut sciat consiliare sibi populum, & consiliatum continere in amore sui, cum optimis legibus. modestia ita & patientia ab initio est necessaria, ut quod statim non potest populus pati, paulatim assuescat.

e Seneca lib. x. de clementia c. 19.

3 Suscipiendi belli pacisque componendae potestas, penes vnum principem est, si monarcha sit. In republica populi consulatus nomen & causa, priscis quidem Romanis aduersus hostium incursum obtinuit: & in decretis quae eis ordinatio communis dabat reipublicae nomine fortiebantur prouincias in quibus Romani bellum habebant, & secundum has fortiebantur fasces: sequens verò tempus, in imperatorum transposuit bellandi & pacificandi potestatem, ut ait Iustinia^f.

f nonnulla 105. de consiliis principis & Strabo lib. 15. de Augusto loquens.

4 Subdi-

4 Subditorum interrupta inter se pax, seditio dicitur aut ciuile bellum, factio, rixae: contra verò principem, populi discordia magna, rebellio, crimen laeae maiestatis.

5 Apud Homerum^a, inducitur prudentissimus heroum, qui Marti succenset. inimicissimus, inquit, mihi es, & olim semper tibi grata fuit contentio, semper placent bella & pugnae. producitur de hinc alius prudentissimus dicens malus ciuis scelestus & vagus est, qui bellum publicum & asperum appetit. Euripides poeta bellum simillimum morbo esse ait, & pacem sanitati: hanc enim quoque laborantes complecti & recreare: in illo verò, etiam sanos perire. Deinde in pace senes sepeliri à iuuenibus ordine naturae ait: in bello verò contrariam: & quod maximum est, in bello, nec intra muros ipsos esse securitatem: at verò in pace, eam esse ad terminos vsque regionis^b.

a Iliad. l. ibi, inducit dicitur.

Pax cum vicinis maximè & aliis, securitatem reipublicae adfert, & releuat eandem ab infinitis sumptibus & calamitatibus, quae consequuntur bella. quare eam consequetur princeps qui suis contentus nullum inuadet ut principio omnes reges erant^c, suis sit contentus finibus. Sicut piscis capito nomine, cum nullam animantem inuadat aliis piscibus confederatus tutus viuit, ut ait Claudius Elianus^d, amicitia vinculum pacis & societatis, quemadmodum Plato de regno ait, caelum innato moueri amore, & eodem mutuo amore terram ad simile sui centrum à partibus similibus trahitur unitate partium suarum cuncta seruari, dispersione partium perire. unitatem autem earundem efficere amorem: concordia ita elementorum in humoribus corporis nostri, ut ait Empedocles Pythagoreus, corpus ipsum sicut & mundus constat: discordia dissipatur. Et Orpheus, solum omnium amorem regere habenas ait, sicut & Lucretius in principio.

b quod & apud Polybium in fragmento repetitur finali ad lib. 12. c. testatur in 1.

d lib. de natura animal. c. 3.

Admonet etiam ratio politica, ne princeps diu bellum gerat cum vicinis, quod illinc reddantur audaces & bellatores exercitati. Sicque responsum est Agefilao vulnerato à Tebanis mercedem condignam se recepisse à populo quem continuis bellis docuisset arma tractare. Hoc praeepto praualuit Turca aduersus vicinos principes Christianos, quia non continuè cum illis armis contendit: sed nunc cum hoc, mox cum alio; & ubi vni ademit ciuitatem vnam, alteri regnum, statim ne daret illis occasionem tractandi arma ferid, pacem aut inducias cum illis faciens, ad alios arma conuertit à quibus adeptis quibusdam quoque & facile pacem concessit eadem ratione, ne armis assuescerent. Ipse autem suos semper exercens veteranos facit, cum Christiani semper ita inueniantur tyrones.

Sed neque expedit prolongare cum subditis bellum, quia inde exasperantur. & qui à principio aliquo naturali affectu in principem legitimum, honestis conditionibus descendissent, sub iugum, tempore obdurati, in pertinaciam & apertam incidunt rebellionem.

6 Nemo est, qui expertus bellum, pacem summis & ambabus vlnis, etiam si aliquid in ea non sit semper omnino laudabile, non amplectatur, maius enim natura aborremus malum. & eius collatione minus malum nobis quandoque bonum videtur.

Neque quicquam dulcius amicitia, que cum multorum est, pax est: ut bellum plurimorum, inter se simulas. Est tanquam novum vel rebus humanis pax, post rigidam belli hyemen: coluntur agri, vernant horti, pascuntur læta pecudes, ædificantur vrbes, extruuntur oppida, instaurantur collapsa, ornantur & augentur extracta, crescunt opes, aluntur honestæ voluptates, vigent leges, floret reipublicæ disciplina, feruet religio, valet æquitas: pollet humanitas, clarent artes opificum, vberior quæstus pauperum, splendidior opulentia diuitem. Florent honestissimarum disciplinarum studia, conditur iuuentus, tranquillo fruuntur otio senes, bonis auspiciis nubunt virgines, concordia res parvæ crescunt ut discordia dilabuntur. pacis tempore boni honorantur, suum cuique conseruatur, puniuntur mali. si quid foeliciter in bello cecidit, quanquam id rarum, illud ad paucos eosque indignos sapissimè commodum pertinet: cum ad omnes utilitas pacis pertineat, belli victoria aliquando principem, & quosdam gloriola quædam exornat: sed ea non nisi cum luctu & subuersione fortunarum & personarum subditorum parari non potuit. Nec certè vnquam, aut raro tam foeliciter bellum cessit, ut cordatum victorem belli suscepti non poenituerit, si quid principis boni in se naturam gerit: dum enim post adeptam victoriam conicit oculos in expilatam plebem, orbem senes, raram nobilitatem, orphanos liberos, domos funestas, relictas viduas, constupratas virgines, violata matrimonia, arua deserta ab agricolis, scaldas terras, obratum proprium censum, latrones reliquos, exustas villas, incensos pagos, direpta fana, subuersas vrbes, mœnia deiecta. quid potest, inquam, si hæc & reliqua mala consideret, bonus princeps aliud quam de victoria potius plangere quam lætari. Sicut Dracones exfugentes sanguinem Elephantorum, occidunt eos, & ipsi vicissim inebriati opprimuntur & commoriuntur. Ita saepe numero in bello, pars vtraque & perimit & perit, damnatum dat & accipit.

7 Considera milites ferè omnes ad prædam avidos, qui quamuis alantur, veluti victimæ, ut cum opus fuerit immolentur, tamen cum anima illa venali, nihil quod sibi, vel aliis expediat, aut quæ ad pacem sunt desiderant, ut verè legatur in sententiis Philemonis Comici,

οὐτε γὰρ ἰατρὸς, οὐδὲ εἰ ἀνὲρ σκοπιῆς
τοὺς αὐτοὺς αὐτὸς βούλει ὑγιαίνει φίλοις
οὐτε στρατιώτης πόλιν ὄρειν ἀνδρῶν κακοῦ.

Id est,

Neque enim medicus vllum, si benè perpendas est,

Suos qui benè velit valere amicos:

Neque miles volens videre ciuitatem sine malo.

Dulce bellum inexpertis, dulce pyratis, latronibus, homicidis, at infandissimum his, quibus & liberi, & bona, & vxores, & propria vita crudeliter eripiuntur, vel ante oculos miserè affliguntur & cruciantur. Et qui experti iam mala sunt, & flagella bellorum. Quibus nihil amabilius quam pacem quocunq; pacto redimere, & redempta

pta aut obtentam retinere, & cauere ne vel iniuria laceffiti amittant. Et proinde ethnici quidam, qui etiam sapientiores inter Græcos habiti sunt, & magis militari laude clari, cum hoc beneficium summum pacis Dei munus agnoscerent & diuinum, & verum Deum ignorarent, aras paci ut numini dedicarunt. ut cum Timotheus Cononius filius Atheniensis & Atheniensium dux multis præliis Lacedæmonios vicisset, & maritimum Atheniensibus cessissent imperium, victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tunc aræ publicæ paci sint factæ, & puluinar ei velut deæ sit institutum, ut refert Æmilius Probus in Timotheo. Plutarchus tamen tradit in Cymone: à Cymone primùm aras paci positas, post victoriam illam Cymonis ad Eurymedontem contra Persas partam, quod & Demosthenes testari videtur.

a oratio. de
macedonibus. cō-
tra Æsclepium.

8 Cæterum cum de pace agitur constituenda & conseruanda, cauendum, ne eius dulcedinis prætextu, ab eo quod iustum est deflectamus, & ne cum torpore & otio virtutem reipublicæ extingui, aut in vitis aut indigna libero populo seruitute fordescere permittamus. populorum ferocia corda, longa pace mollescunt, ut scripsit Theodericus Alarico regi Visigothorum. inutiles autem postea fiunt otiosi, & corrumpunt reliquos. Et pax si iusta & honesta sit, res est certè omnium rerum pulcherrima & optima. Nihil tamen est aut faciendum iniuste, aut patiendum turpiter, ut pace frui valeamus.

b apud Cassio-
dorum li. 3. ca-
pit. 1.

c ut ait Polyb.
in 4.

Et Senatus Romanus M. Clodium, Corfis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedit, & ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iussit, factum eius rescidit, libertatem ei ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & detestanda Gemoniarum nota foedauit.

d teste Valerio
Max. li. 6. c. 3.
c Cicero lib. 7.
ad Attic. ep. 14

Et quamuis pax vel iniusta vtilior sit iustissimo bello, tamen videtur intolerabilis populo aut principi, quæ pactionem, aut labem, aut ignominiam habet seruitutis: & maximè in seruitutem cadere de regno magnum est. videturque potius illi cum dignitate cadendum, quam cum ignominia seruiendum.

f Seneca in
Theb.

Cicero, Philippica 13. totus in eo videtur esse aduersus consilium M. Lepidi, ut tuta nec honesta pax posset iniri cum Antonio. & in principio laudat quidem pacis causam, sed ea decipi non oportere docet. Timui, inquit, ne conditio insidiosa pacis, libertatis recuperanda studia extingueret. Dulce enim nomen est pacis, res verò ipsa tum incunda tum salutaris, nam nec priuatos focos, nec publicas leges nec libertatis iura, chara habere potest quem discordia, quem cades ciuium, quem bellum ciuile delectat: eumque ex numero hominum eiciendum, ex finibus humane nature exterminandum puto. Et paulo post, Tu verò ita vitam corpusque seruato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut hac posteriora libertate ducas. Itaque his vti velis, si liberare rempublicam possis: nec pro his libertatem, sed pro libertate hac proyicias: tanquam pignora iniurie.

In facienda pace & confœderationibus concipiendis, principes habebunt quoque rationem eorum qui eos iuuarunt, vocant adhæ-

rentes; ne forte si eos omittant, postea egentes illorum ope, destituantur eorum merito auxilio: proinde qui tractabunt de pace principis inter se, debent in tractatu & conclusione pacis, mentionem expressè facere de adherentibus. Nam aliter prætermisisti non comprehenderentur^a, quando videlicet verba pacis sunt concepta in personam: puta, quòd principes paciscentes promississent se non offensuros quia stipulatio est stricti iuris, & non extenditur de persona in personam^b, nisi forsan pax non prodesset paciscenti, nisi includerentur adherentes^c. Contra, si verba sint concepta in rem, nam tunc adherentes, etiam non facta expressa de illis mentione continentur^d.

Non possunt autem ciuitates, barones, & alij principes recognoscere superiorem, facere confederationem sine licentia superioris^e. Multo minus cum inimicis sui domini; nam ex eo præsumuntur inimicis sui domini & ingrati atque priuandi beneficio^f.

9 Quæri potest bello sopito per pacem, vel per alias conditiones, num debitores eorum qui declarati erant hostes fisco soluerint quod hostibus creditoribus debebant, ex imperio principis, vel aliis quibus illa credita dedit princeps, teneantur pace facta, iterum veris creditoribus soluere, an verò liberentur. & hæc quæstio agitata fuit bello Siciliae, inter Ferdinandum & Carolum VIII. regem Galliae moto, & post modum sopito, pro qua plura allegat in vtranque partem Matthæus de Afflictis, decisione Neapolitana. 150. vnde eliciuntur conclusiones. prima est, quod debitores dictorum creditorum, si fuerint antea in mora soluendi pecunias debitas in genere veris creditoribus qui pro hostibus postea habiti sunt, quamuis iussu imperantis vel tyranni dominantis, vel fisco suo, vel aliis quibus data sunt debita soluerint: quòd non sunt ideo liberati: sed tenentur soluere pace adueniente veris creditoribus, quia mora debet illis nocere & non creditoribus^g.

Secunda reg. quod debitores qui non fuerunt in mora soluendi ducis creditoribus, sed iussi fuerunt ab officialibus soluere quibus princeps donauit dicta debita, & ex sua parte quantum liceret resciderint, aut se defenderint ne facerent, sunt liberati omnino, per iura quæ tradunt, iussum superioris vel fortioris excusare, maximè quia ista coactio facta fuit in odium creditorum, tanquam hostium expulso^h.

Tertia conclus. si debitor fuerat quidem in mora, sed fuisset ante infra tempus pugnandi moram, & intra illud tempus ab eo exactio facta sit, tunc compulsus soluere, habetur perinde ac si non esset in mora, soluendo iussu magistratus: & liberatur à vero creditoreⁱ.

Quarta erit nobis, vt pecunia quidem ita per compulsionem ante moram verè soluta, liberet ipsum debitorem, sed non sola confessio quod soluta sit, & nisi de reali numeratione constiterit^k, quia per solam confessionem non probatur vera numeratio, maximè in præiudicium tertij^l. Huc pertinet quod disputat Quintilian. libro 5. c.

Castrens. conf. 256. l. gloss. ad l. si ex pretio. C. si certum petat. & in l. si ex cautione, C. de noua numerata pecunia. notatur in c. si cautio de fide instrumenti. Alessan. consil. 46. vol. 5.

10. cum Thebas enim euertisset Alexander, inuenit tabulas quibus centum talenta mutua Theffalis dedisse Thebanos cõtinebatur. Has, quia erat vsus cõmitilio Theffalorum, donauit his vltro. cum autem postea restituti fuissent à Cassandro Thebani reposcerentque Theffalos, apud Amphictyonas actum. Constabat eos centum talenta credidisse, & non recepisse. Lisque omnis ex eo pendebat, quòd Alexander ea Theffalis donasse dicatur. Faciebat ius belli, dicentibus Theffalis, hoc regna, populos, fines gentium, atque vrbium cõtineri.

In contrarium autem vicit, & sententiam obtinuit æquum apud Amphictyonas, & pro Thebanis iudicatum ratione quòd iura, qualia consistunt in instrumento, non dicuntur venire in potestatem victoris, quia ea vt reliqua quæ victoris sunt, manu capi nequeat. quòdque Alexander pecuniam non donasset realiter, sed instrumentum, & perinde non esset quod datum esset & pecuniam donasse.

Hic tamen capitula pacis consideranda erunt, & quid placuerit de restitutione rerum in illis, legesque victoris sequendæ. Nam & aliquando solent rescindi à victoribus, ea omnia quæ à tyrannis antea gesta sunt, & largita per illos edicto restituntur in pristinum statum, & dominis à quibus ablatae sunt, vt factum est per pragmaticam sanctionem Iustiniani^a, quæ inter alia capitula sancit, vt si quid à Totylano tyranno factum aut donatum inueniretur, cuiusque Romano, vel cuique alio, non conseruaretur, aut in sua firmitate non remaneret.

^a Est illa pragmatica in fine nouellarum, & est illa reuocatio in c. 2.

De pace conseruanda.

CAP. XIII.

SICVTI moderatori rei publicæ curæ esse debet, vt bellum iustis tantum de causis suscipiatur, & pax iustis conditionibus fiat: sic incumbere debet, vt beneficium hoc pacis multis cladibus & cædibus tandem Dei fauore impetratum, diu conseruetur, atque ideo & in faciendis fœderibus, omnibus vinculis, quibus conuentio firmari potest, vti debet, & sollicitè cauere ne aliquo modo in bellum recidat, quod accidere potest, vel leuissimis occasionibus, vt magnū incendium vnica, vel modica scintilla excitatur: quibus oportet ex initio diligenter prospicere, & occasiones prætermittendæ nõ erunt, quin opprimatur vbi apparuerint.

2 Quod pertinet ad pacem cum Deo seruandam, obseruatio mandatorum eius & ecclesie sue, profint. Quod ad pacem cum sociis & amicis regibus & vicinis, & subditis pertinet, leges in pactis, dictis & constitutiones media sunt.

3 Cautiones quæ adhibite sunt à Friderico. i. vt creditur, potius quàm habentur in libris feudorum, quarum sunt capita tit. 27. lib. 2. In §. i. eius cõstitutionis de pace tenenda cauetur. 1. Si quis laicus hominẽ intra pacem constitutam necauerit, capitalem subeat sententiam: nisi per duellum probare hoc possit quòd se defendendo illum occiderit.

2 Si violator sit pacis, res mobiles eius à iudice in populũ publicẽ-

tur, & dispensentur: immobilia hæredibus eius relinquuntur, qui iurent in posterum nullum ei commodum ex illis se daturus: quod si fecerint, bona regie ditioni assignentur, & à regio iure beneficium accipiant.

3 Si quis intra pacis edictum, alium vulnerauerit, manus ei amputetur: nisi se defendendo, id se fecisse doceat, & de bonis eius, vt superius dictum est, agatur.

4 Si quis aliquem cœperit, & absque sanguinis effusione fustibus percusserit, aut crines eius, aut barbam expilauerit, decem libras ei cui iniuria illata est, per compositionem impendat, & iudici 20. libras.

4 Si temerariè autem sine permissione inuaserit, aut verberibus, aut iniuriosè tractauerit, soluat & quinque libras, iudici 10.

§. si clericus. eo. tit.

5 Clericus potest notari de pace violata, etiam & proscribi: item si in suo contubernio habuerit pacis violatorem. Atque de his sufficienter testimonio in præsentia sui episcopi conuictus, soluere debet 20. libras comiti, seu iudici in cuius comitatu pacem violauit, & de excessu secundum statuta canonum satisfacere, & si inobediens sit, officio & beneficio ecclesiastico puniri & proscribi.

§. si iudex. eo.

6 Non licet violatorem pacis, vt proscriptum, domo suscipere, sed oportet receptum iudici offerre.

§. si rusticus. eo.

7 Miles à rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit quòd non voluntate, sed necessitate hoc fecerit. Si verò miles pulset rusticum de pace violata, vt innocentiam purget, eliget, aut diuino aut humano iudicio se purgare: aut septem testibus idoneis, quos iudex eliget, miles pulsatus à milite, si natiuitate miles, se duello purgare potest.

§. si quis rusticus. eo.

8 Rusticus arma, aut lanceam, vel gladium portans, potest iis spoliari à iudice, vel multari 20. solidis^a.

a Nam aliam
quin rusticis ar
ma ferre inter
dictum ca. 13.
nouella 17.

9 Mercator per prouinciam transiens negotiandi causa gladium suum sellæ suæ alliget, vel super vehiculum suum ponat, non vt quemquam lædat innocentem, sed vt à prædone se defendat.

10 Ad palatium comitis nullus ferat arma, nisi rogatus à comite, id est, iudice.

§. publici. eo.

11 Publici latrones antiqua damnentur sententiab.

§. quicumque.

12 Iudices malè exercentes iudicia sua, admoneantur primùm, dehinc beneficio iudicialiter exuantur: & si iterum officium inuaserint, pro violatoribus pacis habeantur.

§. si quis quinque.

13 Si quis quinque solidos valens, aut plus furatus fuerit, suspendatur laqueo: si minus scopis & forcipe excorietur, & tundatur.

b nempe iuxta
l. 11. ad leg. Jul.
de vi pub. §. 1.
28 §. 10. de
pœnis. 6. P.

14 Si ministeriales domini alicuius inter se guerram habuerint, comes seu iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ratione prosequatur.

4 Est & alia constitutio Friderici sub lib. feudorum tit. 53. de pace tenenda inter subditos, & iuramento firmanda & vindicanda: & de pœna iudicibus apposta, qui eam vindicare & iustitiam facere neglexerint.

gllexerint. Vbi agitur de pace inita à Friderico cum Mediolanensibus & ciuitatibus eorum primo bello Mediolanensi, & summa capita eius constitutionis sunt,

1 Vt pax seruetur inter omnes subditos imperij, ideo omnes duces, comites, marchiones, capitanei, valuassores & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeiis, à decimo octauo anno vsque ad septuagesimum obstringantur sacramento, seu iuramento, renouato per quinquennium, quòd pacem tenebunt. Rectores locorum adiuuent in pace tenenda & vindicanda, ciuitates violantes puniantur centum libris auri: comites, duces, marchiones, quinquaginta, oppida 30. capitanei & valuassores maiores 20. alij tribus libris, & restituant & satisfaciant damna, ex delictis & homicidiis puniantur. Iudices non vindicantes, damnum omne, iniuriam passo restituant: maior iudex ultra decem libris multetur, inferiores 39. Inopes qui multam soluere nequeant, correctionem corporis verberibus patiantur: per quinquaginta milliaria, per quinquennium seorsum maneat.

5 2 Conuenticula, coniurationes in omnibus ciuitatibus & extra etiam occasione parentelæ, & inter ciuitatem & ciuitatem, & inter personam & personam, modis omnibus prohibeantur fieri, & in præteritum factæ cassantur, singulis coniuratorum vnus libræ auri puniendis.

§. conuenticula.
eo. tit.

Statuitur & vt tales episcopi locorum excommunicent, donec ad satisfactionem veniant.

3 Receptatores violentum pacem & malefactorum, & prædam ementes, iisdem pœnis subiiciuntur, & decernitur, vt bona eorum publicentur, & domus destruantur.

4 Qui pacem iurare & tenere noluerit, beneficio pacis non fruatur.

5 Illicitæ exactiones, maximè ab ecclesiis prohibentur, & si fiât, cautum vt in duplum reddantur.

6 Sacramenta puberum sponte facta, teneantur: metu autem extorta nullius sint momenti.

§. sacramenta. eo.

V I. Est alia constitutio quæ ponitur in 5. lib. feud. l. tit. 10. Friderici de incendiariis & pacis violatoribus edita Nurembergæ principum consilio 3. Kal. Ianuarij 1187. cuius summa

1 Liber homo, ingenuus, ministerialis, aut cuiuscunque fuerit conditionis, qui incendium commiserit, pro guerra propria, pro amico, pro parente, vel alterius cuiuscunque causæ occasione, de sententia & iudicio imperiali, statim proscRIPTIONI subiectus habeatur. Exceptis si qui manifesta guerra, manifestè capiunt, & suburbia incendunt, stabula, vel tuguria quæ præiacent. Item si iudices eam pœnam in delinquentes exequerentur.

7 2 Incendiarium qui in domo sua susceperit scienter, & auxilium consiliumve ei impenderit: damnum & iniuriam passo pro facultate sua restituat, & iudici decem libras soluat. Nemo autem poterit conuenire receptatoris, nisi prius præstito iuramento calumniæ.

8 3 Proscriptionis sententiam qui manifestè incurrit, excommunicari debet ab episcopo à cuius excommunicatione vt etiam à banno, si non fuerit intra annum & diem absolutus; vniuerso iure honore & legalitate priuatus habeatur: si inhabilis ad ferendum testimonium, ad iudicandum & omni feudali iure priuetur.

9 4 Incendiarius manifestus, vel conuictus septem idoneis testibus, capite puniatur, seu decolletur.

5 Incendiarij domus & bona, incendio multentur.

6 Si castellanus absente domino castri extra prouinciam incendium fecerit, non ideo comburatur domini castrum, sed castellani, nisi eum admonitus dominus sustineat.

7 10 Qui damnum alteri inferre, aut alterum lædere intendit, tribus diebus ante per certum nuncium diffidat.

11 Fuit edita etiam pacis publicæ constitutio inter ciuitates liberas & imperiales, ab imperatoribus habitis comitiis, seu ex consensu Statuum sacri imperij, quondam sub Maximiliano Cæsare, dehinc sub Carolo 5. Vuormatiæ, anno 1548.

Atque in summa cautum, vt à tempore publicationis, nemo sub sacro imperio cõstitutus, cuiuscunque sit dignitatis status aut conditionis, vllius rei causa, qualecunque nomen habuerit, quõve quæsito colore seu prætextu id fieret, alteri bellum inferre, armisve eum infestare, oppugnare, spoliare, capere, inuadere, obsidere aut aliquam conspirationem prohibitam, seu fœdus contra alium facere, ferirẽve debeat. Nequis alterum possessione sua, arce, oppido, pago, sacra æde, monasterio, facello, redditibus, pensionibus, decimis, immobilibus mobilibusve bonis, regaliis, iurisdictione, iudiciis, mero ac mixto imperio spiritualium aut secularium, teloniis, vectigalibus, fluminibus, pascuis, aliisque quibuscunque iuribus nullo excepto, vt manũque armata, ac de facto temere priuet, aut subditos abstrahat, aut ad inobedientiam aduersus suos magistratus concitet, aut eos incio aut nolente magistratu præter morem hæctenus sub prædecessoribus nostris Romanorum imperatorum ac regibus laudatissimo recordationis & nobis obseruatum, tuendos ac defendendos suscipiat, & quisque alterum in re quietum relinquat, tum & alienos subditos spirituales & seculares per suum quisque principatum, ditionem, comitatum, dominia ac municipia liberè, tutò sine impedimento commeari, migrare, ac profiscisci patiatur, nec suis vllò pacto permittat, illorum honori ac libertati, præter ius æquũque, vi, factõve derogare, eõsve comprehendere, lædere, offendere aut grauare quõnis modo.

2 Nemo illi per quem huiusmodi fractæ pacis facinora parantur aut ipse, aut alius suo nomine, seruiat, ministret, consulat, auxiliũve præstet; neque arcem, oppidum, munitionem, pagos, villas, curtẽsue occupet, aut præter alterius voluntatem, vi, factõve temerè praripiat, aut incendio, aut ruina, aliãve

via

via damnificet, seu ad id auxiliũ præstet, nec scienter, aut dolose receptet, hospitium, commeatum, victũmque præbeat, aut præbere sustineat.

Sed si quis in alium ius habere se putat, de eo experiatur suo loco ac iudicio, in quo iam antea, aut ex nunc, inquit imperator, causæ ex ordinatione nostri iudicij Camera expedientur, aut deinceps ordine expediendæ fuerint.

3 Cassantur omnia bella manifesta, bellique denuntiationes per vniuersum imperium.

4 Mandatur iurari prædicta pax, de ea inuiolabiliter conseruanda, & contra non obsequentes pœna apponitur multa duarum millium marcarum puri auri irremissibiliter, pro media parte præstanda arario imperij, pro alia læso, cum priuatione priuilegiorum & iurium.

5 Additur in committentes bannum imperiale, postquam citati à curia imperiali in non comparentes declaratum fuerit.

Tractatur autem sequentibus capitulis de effectu & iudicio banni, quæ videri poterunt.

12 Adduntur alia capitula, aliis edictis pacis iuxta naturam negotiorum, de quibus controuersum est, & prospicitur ne in posterum contendatur: quæ prudens princeps eiusque consilium, maturè perpendere debent, ne quid pœnitendum in capitulis inseratur, debetque de cautione cum quibus conuenit maximè prospicere, & de iuramento renouando, & promittendo per singulas ciuitates & loca, in quibus pax tenenda est, vt sufficere poterit pro exemplari constitutio. Friderici & Henrici 6. regis Romanorum, quæ inscribitur de pace Constantiæ, quæ extat inserta, post librum feudorum in corpore iuris ciuilibus, & quæ dicta à nobis antea sunt in c. de iudiciis & fœderibus.

Poterunt ex rebus occurrentibus, ab optimis principibus & gubernatoribus reipublicæ, remedia alia ad pacem conseruandam colligi, in quibus iudicandis & capiendis, eò diligentiores esse debent, quo videant statum reipublicæ maximè consistere in quiete & pace subditorum. Considerabũntque à quibus perturbetur quies publica, vt congruis remediis subuenire possint, num à suis aut ab extraneis. à suis, duplici accidit modo, vel quando inter se subditi dissident, quod bellum dicitur ciuile, vel quando pugnant contra principem, quod dicitur rebellio: aut quando ab extraneis interrumpitur, & vocatur bellum. Si de ciuili bello agatur, princeps si sit, debet sua auctoritate & potestate, tumultuantes componere, aliisque remediis subuenire, de quibus egimus in remediis contra seditiones & rebelliones.

Tempore autem pacis curare debet, vt subditi, & inter se dissidendi, nullam habeant occasionem: & si qua suboriatur, statim illam opprimere: sibi verò subditis, amore & maiestate, & dignitate debet retinere in officio: plus enim potest opinio perfecti & excellentis principis, apud vulgus, quàm amor, quo solet abuti, imò plus

quam veritas ipsa, quam vulgus iudicare nequit, dum affectibus & rumore ducitur. Si de bello ab extraneis illato agatur, tunc ea quae antea in hoc libro, admonuimus repetenda sunt, prius interpellatis hostibus de causa & ratione belli num iuste moueatur & causa illis sit iusta, quo casu satisfaciendum erit pacifice: aliter si iniusta sit, ad defensionem merito peruenitur.

13 Soler pax cum vicinis & confederatis infringi, non solum si inimicis confederatorum aperte se coniungat, sed etiam si milites ex sua ditione in partes inimicorum transire permittat. nam inde foedera pacis & societatis turbare videtur, & iterum bellum fouere. & illa est insignis accusatio apud Thucydidem in primo, qua insimulantur rupti foederis Athenienses socij a Corinthiis, quod Corcyreis misissent milites auxilios, & cauere debent in hac causa principes qui se neutrales dicunt, ne sibi subditos patiantur turmatim in alterutram principum pugnantium partem transire, imo seuerissimis edictis debent eos continere, ne detur occasio inuadendi hosti ditionem neutralem, quod videatur ex eo alteri partium se coniunxisse, & ita neutralitati renunciaffe.

a in constitutione Clemētis 7. numero 15. incipiente Elifperamus iisdine constitutio eius in Bullario Cherubini sub annulo piscatoris II. Junij 1526.

b in constitutione Iulij 3. numero 32. incipiente videntes in dicto Bullar. Laerij Cherubini.

Proinde Clemens 7. constitutione edita, mandauit ducibus sanctae Romanae ecclesiae mediate vel immediate subditis, ne absque eius expressa licentia arma caperent ad instantiam imperatoris, regum vel aliorum, aut ne super auxilium praestarent expressse vel tacite, sine speciali sedis apostolicae licentia. Ideoque eos absoluit a quibuscunque sacramentis & pollicitationibus illis in contrarium per illos factis, prohibens id ipsum, sub poena interdicti & decem millium aureorum. Item sub iisdem poenis vetuit, ne in ciuitatibus, oppidis, terris, locisque illorum, per aliquos, etiam praedictis aut quibusuis aliis dignitatibus fulgentes, aut ad alicuius eorum instantiam, militum tam equestrium quam pedestrium congregationes aut delectum fieri, vel more militari tubas aut tympana ad ipsos milites conducendos seu congregandos pulsari, seu alia id genus fieri permitterentur primum in bonis delinquentium pollicitus de reuelantibus, & poena statuta scientibus nec reuelantibus: eadem fanciuit Iulius III.

68 Solent tamen hic quidam acutius considerare pactiones foederum. nam amicitia tantum cum aliquibus contrahitur, & non dictum est in foedere, quod alios iuuare non possint. & certe in foederibus, vt dixi, pacta apposita & clausulae expendendae sunt, tamen ex bona fide, non verba calumniando. at quod pertinet ad neutralitatem, tanquam hostes vel suffragantes hostibus, a fortioribus inuaduntur.

Deca-

De captiuitate & iure postliminij leges.

CAPVT XV.

Identur accessoria belli & pacis, ea quae ad captiuos & ius postliminij pertinent; & proinde quaedam leges de his a iurisprudētibus editas, in medium proferemus. Captus ab hostibus, seruus est hostium, & postliminio statum recuperat pristinum. inter Christianos, captiuus tamen hodie non fit seruus hostium, sed veluti obses redemptionis suae, reliqua tamen damna patitur.

2 Capti a gentibus, cum quibus neque amicitia neque foedus, neque hospitium est, etiam si bellum cum his non geratur, serui illorum fiunt, & capta quoque ab illis sunt capientium, vt contra quae ab illis nos capimus. & in his quoque ius postliminij locum habet.

Antequam captus in praesidia hostium ducatur, ciuis manet.

3 In pace qui peruenerant ad alteros; si bellum subito exarsisset, eorum serui afficiuntur apud quos iam hostes suo fato deprehenduntur; quibus ius postliminij est, tam in bello quam in pace, nisi foederis cautum esset ne esset illis ius postliminij.

4 Tempore induciarum non est postliminium.

5 Amittitur patria potestas captiuitate, recipitur postliminio.

In omnibus partibus iuris, is qui non est reuersus ab hostibus, quae si tunc decessisse videtur cum captus est.

6 Postliminium, est ius amissa rei recipiendae ab extraneo, & in statum pristinum restituendae, inter nos & liberos populos, regesque, moribus, & legibus constitutum. Nam quod bello amissimus, aut etiam citra bellum: hoc si rursus recipiamus, dicitur postliminio recipere: idque naturali aequitate introductum est, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos rediisset, pristinum ius suum reciperet.

7 Postliminio carent transfugae: Qui armis victi hostibus se dederunt.

8 Duae species postliminij, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus. vt cum filius reuertitur duplicem oportet esse causam postliminij, & quod pater eum recipiat, & ipse ius suum.

9 Nauis longa & deputata propter belli usum, si capiatur quidem ab hostibus, sit hostium; si tamen recuperetur, primo domino redditur, id est habent locum ius postliminij. item equus equaque freni patiens recipitur postliminio. nam sine culpa equitis prorpere potuerunt. Secus in nauis piscatoria, vel scapha aut actuaria voluptatis causa parata, & in armis & vestibus captis ab hostibus. nam si reciperentur, non redeunt iure postliminij ad dominos priores, sed sunt repetentium.

10 Redempti ab hostibus contractu aliquo vel pretio, non vtuntur iure postliminij, sed ij qui gratis euaserunt manus hostium, vel

a l. hostes, 24. de captiuis li. 49. P. ii. 15. b Panor. ad c. sicut, 29. num. 8. de iureiura. Bald. ad l. de sacros. eccl. leg. ad l. de ca. sol. c l. postliminij, §. in pace, de captiuis. P. d. d. l. postliminij, §. anequa. e l. in bello, 12. §. i. eo. ti. de ca. prius. f l. postliminij 19. §. induciae de captiuis. P. g dict. l. in bello, §. si quis captiatur. ibi. distinctio. h l. in omnib. 18. de capti. P. i dicta l. postliminij, 19. factio de ethymo, §. dicta est postliminij, quibus modis patrius potestas soluit. Restituit postliminium amissa antea captiuitate. l. 5. & l. 12. §. codicilli, de captiuis. P. l. hostes. 24. eo. k dicta l. 19. §. transfuga. l. 17. postliminio caret eo. de captiuis. P. m in l. cu. dua, 14. de captiuis cum similib. reliqua quae recuperantur per postliminij, id quod ad comodu quam onus, & incomodum per captiuitate admissa. vide in ti. de captiuis in P. & c. de postliminio reuersis C. postliminij l. 12. 13. eo. ti. P. l. ab hostib. 18. & l. 19. eo. C. n l. 2. l. 3. de captiuis P. l. postliminij, 19. eo. §. si ab hostib. quib. modis ius pat potesta. soluit. o l. cum non redemptum, §. l. si liberum, 11. l. ab hostibus capti, 12. de postliminio reuersilib. §. C. ti. 51.

nis in P. & c. de postliminio reuersis C. postliminij l. 12. 13. eo. ti. P. l. ab hostib. 18. & l. 19. eo. C. n l. 2. l. 3. de captiuis P. l. postliminij, 19. eo. §. si ab hostib. quib. modis ius pat potesta. soluit. o l. cum non redemptum, §. l. si liberum, 11. l. ab hostibus capti, 12. de postliminio reuersilib. §. C. ti. 51.

a dicta l. 12. & l. si quis ingenuum. 21. de captiuis. b. l. 2. & l. si liberu. 11. l. liber captus. 17. C. de postliminio reuer. c. l. si captiuus. 20. §. f. de captiuis. P. d. l. cum non redemptum. 5. de postliminio reuer. C. l. 5. de pact. P. l. 21. de negot. gest. P. e. di. l. 5. de pactis. l. si quid bello. 28. de captiuis. P. f. l. si captiuus. 20. §. verum de captiuis. P. g. di. l. si quid bello. 28. eo. tit. h. Plut. in quaestionib. Græcis.

i Herod. in 6.

virtute militum nostrorum liberati^a. Remanet porro loco pignoris liber tamen, is quem quis pretio redemerit, donec ei soluerit redemptionem^b. Redemptio facultatē redeundi præbet, non ius postliminij mutat^c.

11 Pro redemptione captiuorum licet pacisci cum hoste^d. fiuntque tempore pacis de his pactiones seruandæ à ducibus & aliis subditis^e.

12. Expulsis hostibus ex agris quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redeunt: nec publicantur, aut prædæ loco cædunt. Publicatur enim ager ille, qui ex hostibus captus sit^f.

13 Quod si quid in bello mobile captum est, in præda est, nec postliminio redit^g.

14 De pretio captiuorum redimendorum constituendo, humana est & Christiana sanctio, vt potius redemptioni quàm morti, aut seruituti addicantur. Et ita apud Ethnicos Megarenses & Corinthios, inter quos bellam cōtinuam erat, captiuis certum pretiū quoscumque redimerent constitutum erat, id verò accipiebant, postquam eos dimisissent, antè non exigebant, sed quem quisque ceperat, eum abducebat domum, participatōque sale & mensa, ad suos eum remittebat.

Et ita qui pretium tulerat commendabatur, atque amicus esse perpetuò perseuerabat eius, qui pretiū acceperat *εν δουραλώτου δουρίζετος*, id est, ex bello capto, belli hospes dictus. Qui fidem in ferendo pretio fefellerat, hic non solum apud hospes, verum etiam apud ciues vt iniustus & perfidus notabatur^h. Inter duces & principes hostes conueniri sæpe solet de redemptione militum qui capiuntur, vt pro ea soluant, vel stipendia vnus mensis, vel aliud quippiam prout placuerit. Apud Lacedæmoniosⁱ, redemptio in singulos viros erat binæ minæ. Vitare debent milites qui captiuos ex hostibus in suam fidem receperunt, ne carnificum in eos vtantur officio, vt sæpe vidi in miserrimis bellis huius temporis, in quibus milites suos captiuos peius affligebant, ac torquebant, quàm Christiani torqueantur à Turcis, & barbaris nationibus, alienis à fide Christiana: nulla prorsus flexi misericordia, vnde etiam plures inter manus eorum torti ad extorquendam redemptionem quam postulabant, miserè mori coacti sint. Si hoc sit Christianum, si Deo displiceat, nullus est qui sententiam non suam ferat huiusmodi, nomine milites tantum, irritasse Dei indignationem potius quàm placasse: an verò duces eorum, de huiusmodi crudelitatibus impunitis reddituri sint Deo rationem, ipsi interim cogitabunt, siquidem adhuc superstites sint, vel si mortui sunt, iam certi de facto esse possunt.

Inci't sæpe quaestio in hac redemptione, num si captiuus iure belli, semel de redemptione cum capiente composuerit ad certam summam, possit ab eodè capiente augeri redemptionis summa, prætextu quòd post pactionē qui eū cepit cognouerit facultates captiui ampliores & quæ possint maiorem redemptionem pati, sed hæc quaestio fuit decisa per arrestum parlamenti Grationopolitani anno 1457. in mense aprili tempore belli Allobrogici seu Sabaudia, & pla-

placuit reuocandam esse secundam compositionem & standum primæ^a. nemo enim dubitat compositionem captiui ex iusta causa detenti valere^b, ex iniusta minime^c.

a Guido pap. decis. 113. incip. in facto guerrarum. b Barthol. ad l. qui à latronibus de testa. P. c doctores allegant pro eo in argu. l. 1. §. fide author. int.

DE REPUBLICA LIBER DVODECIMVS, DE HIS QUÆ in reipublicæ sollicitudine ad religionem pertinent.

Quid sit religio.

CAPVT I.

ADMIRABILIA verè sunt omnia opera Dei, si sine erroris nube ab intellectu humano attentè perpendantur: sed super omnia, ipse author; qui quamuis sit incomprehensibilis, tamen quo magis à nobis inquiritur & cognoscitur, eo magis amatur, & inde in nobis adhuc excitatur amandi cognoscendique infatigabile desiderium, quod trahit & ipsi nos coniungit, ad cultum & debitam eius reuerentiam perpetuò impellit, & in eodem continet.

2 In his sedem deligit religio. Religio enim, nihil aliud est secundam Arnobium^d, quàm recta de diuinis mens. Mercurius verò Trismegistus *εὐσεβείαν* seu pietatem, dixit *γνώσην τῶν θεῶν*, cognitionem Dei, & eam finitionem probat Lactantius^e. in cornu copiae autem episcopi Sipontini^f, Religio dicta existimatur, ab eligo, quia Deum quem diligimus, eligimus: & ita tradit nihil aliud esse religionem, quàm Dei cultum. & Pomponius iuriconsultus^g, dixit, religionem esse erga Deum. atque in sacra pagina, religio pro Dei cultu & ceremoniis, diuinisque mandatis capitur, Exodi c. 12. ibi, *Si dixerint filij vestri, quæ ista religio, & c.* & postea, *hæc est religio phasæ, omnis alienigena non comedet ex eo.* & c. 20. *eruntque mihi sacerdotes religione perpetua.* Et Levitici c. 16. & c. 7. Diuus & Paulus^h, *Nemo, inquit, vos seducat & c. religione angelorum.* apud D. Jacob. quoque c. 1. *Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & c.* Et ibidem, quis dicitur religiosus. *Siquis, inquit, putat se religiosum esse & c.* & in ecclesiasticoⁱ, *Timor Domini scientia religiositas.* Hinc iurifurandi religio^k, quia ad Deum pertinet iuramentum, & periurij vltor dicitur^l, quia iuramentum est testimonium adhibitum diuini numinis.

d lib. 7. contra gentes. e lib. 2. de orig. erroris c. 15. nos etiam de ea. l. 39. Syntaxeosis c. 30. f ad epigram. ma 22. Marcialis. g in l. 2. de iur. fit. & iur. h ad Coteffens. c. 2. i c. 1. k l. 1. de iur. iura in P. l in l. 2. c. de rebus credit.

a §. religiosum
de rerum diui-
sione. le. 2. §.
prator ait,
de religiof. &
sumpt. funer. P.

3 Religiosus item locus, piis operibus vel negotiis Deo placitis cōsecratus vel deputatus oppositus prophano^a. Religiosi & nunc qui & regulares dicti, quod certis regulis arctius se adstrinxerint ad cultum diuinum exequendum: sicut liquet ex titulis de regularibus & transeuntibus ad religionem. Sextus Pompeius verò Feltus, Religiosè, inquit, dicuntur qui faciendarum prætermittendarumque rerum diuinarum, secundum morem ciuitatis delectum habent: nec superstitionibus se implicant. Religiosum ac sacrum est, ut templa omnia, ædes quæ etiam sacratæ dicuntur. Item religiosus est, non modò deorum, ut ipse loquitur, sanctitatem magni æstimans, sed etiam officiosius aduersus homines &c. Seruius Sulpitius religionem esse dictam tradit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, quasi à relinquendo dicta, ut refert Macrobius^b.

Religionē facit, inquit Arnobius^c, recta de Deo mens per translationem, & religiosa ea dicuntur, quæ honore maximo, veluti diuinis, digna sunt, vel propter Deum qui in illis honoratur, vel quod in illis vis quædam, vel consideratio numinis habeatur, vel ex mandato, vel ex consensu hominum, seu ex opinione, ut apud Plinium^d. *Hominiis*, inquit, *genibus quædam religio est obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia in eis inest vitalitas: namque in ipsa genu vrinis que commissura, dextera leuâque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest, qua per fossa seu ingulo spiritus fugit: inest & aliis partibus quædam religio, sicut dextera osculis auersa appetitur, in fide peragitur. antiquis Græcia, in supplicando mentum attingere mos erat.*

Lactantius^e Religionem dicit dictam, non à relegendo ut Cicero, sed quod hac conditione gignitur, ut generanti nos Deo, iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur & hoc vinculo pietatis obstricti Deo, & religati simus, vnde ipsa religio nomen acceperit.

De distinctione vera religionis à superstitione & impietate.

CAPVT II.

Dvo sunt extrema religioni vitiosa, tria quippe sibi sunt maximè vicina. Religio vera, extremum eius vnū superstitione in excessu, aliud extremum in defectu, nepe impietas, horum medium sequendum cum iudicio. Nam, sicut quidam dum incōsideratè fugiunt latrones aut feras, incidunt in auia loca, barathra & præcipitia: ita quidam nimia temeritate fugiētes superstitionem, incidunt in impietatem: vera religio consistit in veri Dei cultu legitimè exhibito: falsa & inanis degenerauit in impietatem & superstitionem. Et ut ait Seneca^f, *Superstitio error insanus est: amando timet, quos colit, violat. Quid enim interest utrum deos ames an infirmes?* Superstitionis & religionis distantiam teste Nonio Marcello libello de nonnullarum dictionum in significato differētiis, Marcus Tullius lib. 2. de nat. deorum, manifestissimè discernit: Non enim philoso-

f in episto. 123.
sub finem.

philosophi solum, verum etiam maiores nostri, superstitionem à religione separarunt. Nā qui tota die precabantur & immolabant, ut sibi sui liberi superstites essent superstitionis sunt appellati: quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent diligenter retractarent, & tanquam relegerent, dicti sunt religiosi ab eligendo. Sed verè superstitionis proprietatē ex hoc habent, quod præcultura deorū supersedeant cetera, i. negligant, iudem & religiosi, quasi religio omnium ceterorum sacrificiis deseruiant. Hæc Marcellus. Distinguit insuper i. de nat. deor. Cicero. *Horū omnium sententia*, inquit, *non modò superstitionem tollunt, in qua inest inanis timor deorum: sed etiam religionem quæ deorum*, ut ipse loquitur, *pio continetur.* Colligunt & ex Lucretio superstitionem inde dictam, quod sit superstantium rerum, id est cœlestium & diuinarum quæ supra nos stant nimius & superfluus timor. Eoque modo D. Paulus arguebat Athenienses tanquam super omnia superstitiones^a. Notatur & à Suetonio Tiberius in eius vita^b, ut superstitionis qui circa deos, ac religiones negligentior, addictus mathematicæ, fato agi cuncta putans, tonitrua præter modum expauescebat. Sola quippe, vel superstitione etiam dormientem infestat, superstitionis timidus semper, omnia etiam timet terram, mare, aerem, cœlum, tenebras, lumen, strepitum, silentium, somnium: sicque superstitionis tractant diuina, ut semper existiment Deum paratum esse ad nocēdū non minùs quàm hi tremunt & pauent qui vrsorum, aut draconum lustra ademit. Et ut ait Theophr.^c *ἀνάγκη δὲ τὸν ἀσέβητον εἶναι, οὐκ ἔστιν ἄλλο τὸ δεισιμόνιον.* i. superstitione videtur esse sollicitus timor, quo aliquis erga demonium afficitur. Addit & postea exempla, ut dum ablutus & aspersus, ex sacra lauro sumēs aliquid in os, hoc modo perambulare solet totū diē: & si fortè viam felis pertransierit, non progreditur priusquam alius aliquis prætergressus solum triuerit, aut ipse tres lapides de via præteriens tulerit. Et si quādo viderit *σφην*. i. visionē in ædib. suis, facellum ibidē instituit, &c. Addit ut superstitionem, neq. super sepulchrū incidere, neque ad puerperam: somnia obseruare, de his explicationem quærere, & expiationē, & alia similia. Atq. Lactant.^e religionē sine sapientia, non religionē, sed superstitionem censendam esse putat: sapientiam autem sine religione, merā esse stultitiā, de qua illud prophetæ, *Perdam sapientiā sapiētum, & prudentiam eorum reprobabo*^d. Et Seruius ad versū Virgilij 12. *Æn.* e *Esaiæ 29.* *Vana superstitio superis qua reddita diuis.* Tradit superstitionem à superstitite dictam, quia anicularum propria sit, quæ multis per ætatem superstites sunt, & ita delirant. Superstitio religionis excessus vitium illam imitans, facile in mentes incautas irrepit, quemadmodum de magia narrat Plin.^e eam primū natam è medicina, ac specie salutari irrepisse veluti aptiorem sanctiorēque: ita blandissimis desiderantissimisque promissis addidisse vires, ad quas etiam nunc humanum genus caligat. Dicta superstitione sollicitudo inanis & superuacua^f.

3 Superstitio & in genere dici potest omnis reprobata, & proprius, non vera religio, superflua & super statuta obseruatio, ut ait Istdorus^g, nempe, ut arbitror, id omne quod præter statutū ritū colen-

a c. 17. actorum
b In c. 69.

c In characte-
ribus c. 16.

d Lib. 3. c. 11.

e *Esaiæ 29.*
Abdiæ 1. & a-
pud D. Paul. 1
ad Corinth. c. 1.
& 3.

f Lib. 30. in
principio c. 1.

g In l. quandis
5. qui admissi
ad bono. possess.
poss. c. l. 6. s. 9
h Lib. 8. ca. 3

di Deum, additum est, dixerūt aliquādo Romani, suam putantes verā religionem, Christianorum fidem, superstitionem: vt Suet dū de Claudio Nerone agit, & de persecutione in Christianos^a. *Afflicti*, inquit, *supplicis Christiani, genus hominum superstitionis noua & malefica*. ita & superstitiones vocat eos Plin.^b Et Vlpianus Iudæorum dixit superstitionem^d. Tacitus quoque^e, Christianorum dogma, exitiabilem superstitionē vocat. Sic enim vitiosis hominib. virtute præditi dicuntur abominabiles & vitandi: & putidus assueti, boni odores exitio sunt, & dæmonibus Dei aduersariis. Deus ipse quamuis Dominus eorum sit & iudex, & vindex ex arbitrio, non probatur apud suos affectus. Vicit tamen tandē veritas, & religio veri Dei Christianorū, quæ superstitio à fascinatōis ingeniiis à dæmone ethnicorum dicebatur, suo lumine detexit gentiliū idololatriam, non tantum superstitionem esse, sed damnatam & impiissimam impietatem & blasphemiam.

4 Vna tantum vera, veri solius Dei religio, quæ ab origine mundi ortum habet, & progressum immutabilem, vt postea sequenti capite docetur: vna & simplex est veritas, at suppositiōe, adulterinæ & falsæ religiones, si eo nomine dignæ sint vocari, plures, quemadmodum vna via potest esse recta, quæ ad coelū ducit: plures autem sunt & infinite, per quas quis errare & decipi potest. vna spōsa Dei ecclesia, aliæ sunt veluti meretrices: quo nomine dictæ sunt stultæ, inanes, & impiæ religiones^f, quæ gentes illicita forma & ficta, stolidi religione decepterunt, & decipiunt.

5 Vt non immeritō sacrosanctis œcumenicis cōsiliis admoneantur episcopi, inuigilare, ne prætextu religionis, superstitiones admittantur, quibus veluti per primos gradus, ad impietatem quis tandem collabi potest. & nouissimè in cōsilio Tridenti sessio. 25. in principio cautum, vt episcopi quæ ad curiositatem quandā, aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, in ecclesia prohibeāt tanquā scandala & fidelium offendicula. Et in sessio. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione missæ, statutum, ne superstitioni locus aliquis detur, vtque caueatur ne sacerdotes aliis quàm debitis horis celebrent, ne ritus alios, aut alias ceremonias & preces in missarū celebratione adhibeāt, præter eas quæ ab ecclesia probatæ, aut frequēti, aut laudabili vsu receptæ fuerint, inhietur & quarundā missarum celebratio cum candelarum certo numero, qui magis à superstitione cultu quàm à vera religione adinuentus est, & ideo iubetur omnino ab ecclesia remoueri.

6 Vera religio est illa quæ & catholica dicitur, quæ semper, vbi que, & apud omnes obtinuit, quæ tempore, loco, multitudine, antiquitate, vniuersitate, & consensu, nouitati parti & paucorum dissentioni antistat, vt ait Vincentius Lirinensis, aduersus prophanas nouitates. Hæc est quam D. Petrum apostolum constat tradidisse Romanis, & quæ ad hoc vsque tempus durat, quàmque seruare iubent Cæsares, Gratianus, Valentinianus, & Theodosius^f.

7 Ab hac religione omnes Christiani religiosi dicti, & si non sint monachi, aut prælati^g, & tales clerici dicti^h, & laiciⁱ, alij tamen alijs præcellunt in religione^k.

^a cap. 16.

^b Lib. 10. epist. epistola 97.

^c In 13 § fin. de decurioni.

^d lib. 50. P. tit. 2.

^e *De hæreticis*

^f c. Libro 15.

^g *Apoclyps.* c. 17.

^h In 1.1. c. de summatrinita.

ⁱ *de fide Catholica.*

^j c. ex multa.

^k 9. vers. vtrum scilicet de voto

^l *et voti redēp.* lib. 3. tit. 34.

^m h. ca. nullus 1. q. 1.

ⁿ i ca. si qua vi-

^o dua, 28. distin. 12. d. §. vtrum

^p *et c. vilissimus* 1. qu. 1. c. qualis

^q 3. q. 1.

8 Speciosum hoc nomen religionis sine effectu eius, à pluribus falso vsurpatum fuit, ad regēdas imposturas, impietates, & sceleratam idololatriā. Dæmon falsas de Deo sentētiās religiones vocauit, imò & Christianam fidē, & Iudeorū olim, tanquā superstitiones repellere conatus est. Turcæ Machometis deliria, religionē verā dicunt, & contumeliis iisdē quib. Ethnici, fidē Catholicam profcūdunt. Hæretici & schismatici ex eadem fide Christiana quædam transferentes, tanquam veris & fucis illitas impietates & hæreses obtrudunt, vt & iidem non erubescant veram fidem superstitionis nomine conspurcare. Multū in summa sub nomine & specie religionis peccatur, multa falsa pro veris illita nomine hoc amabili, & pretioso, proponuntur & defenduntur, prout Deo iuuante in sequentib. apparebit, quibus cum detectionis argumētis, remedia quando nobis occurrāt, ad euitandas deceptiones, adijciuntur. Non tamen decreuimus, quæ occultè hoc nomine committuntur, in scandalum ecclesiæ, aut personarū ecclesiasticarū omnino detegere, ne videamur imitari peccatum Chamī qui detexit fratribus ebrietatem patris. Attingemus ea tantum quæ vt plerunque & publicè apparent, & egent remedio publico, vt occurratur maiori malo: & vt caueatur, ab illis facilius, & emendetur ab iis quibus cura & solitudo à Deo & superioribus prælati demandata est, publica peccata, pœnitentia & reprehensione egent publica: priuata, tantum priuata^a.

^a c. 1. *et c. interdum 7. de pœnitent. et remissio.*

De origine religionis veræ, verique cultus diuini, & quomodo degenerauerit in falsam religionem populus.

CAP. III.

VERA religio ergo veraque fides vna est, quæ ab origine mundi capit à tempore creationis primi hominis: inter pios semper conseruata. Abel edoctus à patre Adamo, ciuitatem Dei ciuiumq. cœlestiū & veræ ecclesiæ fundauit: vt Cain diaboli & impiorum. Retenta pietas in domo Enos, qui publicè, seu solemniori cultu, cœpit inuocare nomen Domini. Quo & tempore dæmon simia operum Dei & æmulator idololatriam fertur tentasse^b. Ideo filij Enos, filij Dei dicti sunt: filij Cain, filij hominū^c. Successiōque veri cultus diuini remansit in Noacho, cum quo renouauit legem Deus, & religionē firmavit^d, idque post diluuium. A diluuiō autem, vsque ad Abrahamum, verus Dei cultus per trecentos quadraginta annos ferè, veraq. Dei ecclesia, in vniuerso mundo continuata est, antequam turris Babylonica ædificaretur: ex cuius temerario superbōque molimine præter modum humanum, lingua vna in septuaginta separata & diuisa fuit à Deo, Genes. c. 11. Quo & tempore religio vera, deique veri cultus, cœpit restringi ad vnam familiā Abrahæ: in qua conseruata est eius puritas. Is enim liberatus cum suis de terra Chaldæorum, & de idololatria, Dei mandato recessit, Gen. ca. 12. Fuit autem Abrahæ tempore cōfusionis linguarū, cum sua familia in lingua aui sui Hebræ relicta, vt ait Cozras. Et post mortē Noe decimo anno iussus egredi à Deo de terra patriæ, in Cananeorū

^b Genes. 4. c. Genes. 6.

^c Gen. c. 9. ad Hebræos c. 1.

terram venit ad Sem, maiorum suorum patrem & pontificem, in cuius familia utcumque cultus veri Dei remanserat. Hic factus pater credentium, accepit repromissiones.

a Gen. cap. 15. & 17.

2 Idololatria autem alibi apud multos multo magis multiplici errore aucta est relicto veri Dei cultu, nunquam tamen tam longè illi additi populi ab humana ratione discesserunt, ut Deum esse negaret: verum quales patres cognouerant, obliti sunt, vel ob iustam Dei vindictam, quod improbis vacarent operibus, & ingrati, & immemores beneficiorum acceptorum, vanitatibus & desideriis suis adhærentes, vestigia tantum religionis cum superstitione sequuti sunt. Quo pertinet D. Pauli c. r. ad Romanos ratiocinatio. Reuelatur, inquit, ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notum est Dei manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & serpentum: propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, &c.

De necessitate & vi seu effectu religionis.

CAP. IIII.

ORTVS societatis humanæ fundamentum, religionem esse existimauit etiam Cicero l. de natura deorum, & cum eius contemptu, simul labi omnem fidem & iustitiam. vbi enim quispiam cœperit excutere timorem & honorem Dei, vel diuini numinis reuerentiam, omnia sibi licere putabit, dummodo latere homines quæ malè agit arbitretur, mala bonis cōfundet, si opinione præmium bonorū, aut malorū pœnas effugerit, nec esse crediderit numinis vindictā aut beneficia. Ita Plin. vitā nostram religione constare dixit. Sūt scintillæ & naturales quidā igniculi, quibus in homine numinis diuinæque notionis conseruatur signum, qui non omnino, sine summa impietate extingui, vel elidi possunt. Signatum est, inquit Dauid, super nos, lumen vultus tui Domine, &c. Omnib. inquit Cicero, innatum est & quasi insculptū, esse deos, quod Christianè dixisset, si singulariter locutus fuisset. vt & rursum, Nulla gens est, neque tam ferrea quæ non, etiā si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Atque ideo Aristot. cultum Dei inductum à natura, modum autē colendi, à lege esse profitetur. Religio sola differētes maximè à belluis homines facit, quam qui non admittit alienus est à natura hominis, & vitam pecudum sub humana specie viuut, vt scribit Lactantius. Ita, vt ait Ouidius,

b Lib. 14. c. 19.

c Psal. 4. vers. 7. d. 2. de nat. deo. e. 1. de legibus. f. Lib. 5. ethico. rum.

g Li. 2. c. 3. & de ira Dei c. 7. & 8. h 1. metamorphos.

Pronaque cum spectent animantia cætera terram,
Os homini sublime dedit cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Con-

Consentit Plato dū de nomīne anthropi agit. & Xenophō b, πρῶτα in Cratyla. b li. 4. & ἄρῳ. id est, primum ante omnia existima, Deum colere oportere. Nulla etiam fuit respublica vnquam, quæ aliquam speciem legitimæ administrationis habuerit, nullum regnum aut imperium, cui non fuerit primum hoc religionis impositum fundamentum. Atque legiflatores qui populis leges descripserunt, nunquam obliti sunt de rebus diuinis leges vt præcipuas sancire, vt per illas de aliis constitutas firmarent. sic legum tabularum à Græcis mutuatarum prima pars fuit de religione: secunda, de iure publico: tertia, de iure priuato: quod exposuit Ausonius.

Ius triplex, tabula quod ter sancere quatérue

Sacrum, priuatum, populi quod vsquam est.

Ante quoque illas, Romulus, Numa Pompilius, & alij de sacris & ceremoniis leges tulerant, vt constat ex Dionysio Halicarnassi. Liiuo, Plutarcho & aliis. nec hîc probo eorum sententiam, qui arbitrantur quædam esse licita habita ratione politiæ seu administrationis reipublicæ, vocat Statū, quæ in cōscientiâ & religione illicita sunt. nihil enim aut iniquius aut magis impiū dici potest, vt qui hoc sciant, videantur sine anima & Deo esse, cuius legib. obicere meliores conentur.

3 Necessarium quippe hoc vinculum religionis est in republica omni ob plures eâque cognitatas rationes. multum enim iuuat ad bene imperandū cogitatio & cognitio superioris potestatis, quæ falli vitariue non possit à quoquâ principum: & quæ superioribus, subditos obedire debere statuit. Magna dominantium sine metu Dei in subditos insolentia, insupportabile iugum, mandata tyrânica & durissima, sub his populi miserrima vita, & oppressio bonorum. Nam vt docet Sidonius Apollinaris, Sententiâ tali nunquā ego assentior, vt fortunatos putem qui respublica præcipitibus ac lubricis culminibus insistant. Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vita miseriarum, vita felicitium illorum, si tamen ita sunt pronunciandi, qui sibi hoc nomen vt Sylla præsumunt: nimirū qui hoc ipso satis miserrimos, quod parū intelligunt se iniquitissimo subiacere famulatu. Nam sicut hominibus, reges: ita regibus dominandi desideria dominantur. Quod si accedat sui ipsius cōsideratio, & aliorum iam mortuorum principum infœlicitas casusque diuersorum, & quomodo fauilla putrefactio, cadauera, vermium esca, interdū viuētes ludibria fortunæ facti iusto Dei iudicio fuerint naturali quodam decursu quo omnes in terram vt viliores & pauperiores, relictis scæptis, armis & thoracibus, & stipatu militum perducti & citius quàm putarent fuerunt, redibunt ad se ipsos, & intelligent naturale esse à Deo inditum, vt quo pacto ob potestatem sibi desuper concessam volunt sibi à subditis obtemperari, ita æquum esse vt ipsi Deo & superioribus obediant, ab iniuriis & iniustitiis se temperent, quæ iusta & æqua sint faciant tanquam reddituri Deo administrationis & trāfactæ vitæ suæ rationem: tandēque recepturi prout gesserint in corpore vel retributionē ex bonis; vel pœnas ex malis. ita timor Dei vel eius animaduersionis, quos non reuocat amor ab oppressione subditorū tyrannos, quamuis superiorē hominē non vereantur, aliquando in officio debito continēt, vt confessus est Abimelech rex

c lib. episto. 13.

d 2. ad Corint. c. 5. vers. 10. & ad Roma. c. 14. vers. 10. D. Mathei c. 25.

a Genes. 20.
b Genes. 11.
c Exod. c. 10.
d in Prometheo ligato.

Geraræ, cum tulisset uxorem Abrahamæ Saram, quam putabat esse eius sororem a, fassi & qui turrim contra Deum excitare decreuerant b. Et Pharaon qui obduruerat contra Moysen animus, & aduersum Dei mandatum pertinaciter resistebat c. persuasum quoque habebant gentiles, quod scribit Æschylus d.

Ἀπαντ' ἐνεργῶν μὲν θεῶν κοινὰ πάντα

Ἐλευθεροῦσι δ' οὐκ ἔστι μὲν δῖος.

Id est,

Omnia sunt definitè constituta, præterquam dijs imperare:

Nullus enim liber est nisi Iupiter.

Et rursus,

Οἱ ἀγαθοὺν τῶν ἀδράστῶν σοφοί. i. Qui reuerentur Adrastian seu

e libro Stoicas

Dei indignatione, sunt sapientes. eo refertur potest quod Phruutus ait e, ibi. ἐν αἰσῶν δῖος. Rursus de Ioue & c. dicitur, inquit, Iouis oculum, omnia cernere, eundemque omnia audire. qua ratione enim possibile est vim ac potentiam quæ omnia permeat & administrat, quicquam latere eorum quæ in hoc mundo contingunt? Magis accommodè & Plutarchus in vita Aristidis ait, tria esse quibus omnes ad Deum reuocantur, beatitudinem videlicet, metum & honorem. atque ideo Plato iussit f, templa domibus regalibus coniungi. Et hæc vis maxima est religionis inter homines, ad salutem subditorum efficax & utilissima, qua principes & mitescunt, & discunt aliis imperare, dum norunt maioris imperio se esse obnoxios.

f Lib. 6. de legibus.

g. sunt persona de religio. & sump. funer. P. h. l. 4. C. de hæret. i. l. sancimus nemini 18. de sacrosan. eccles. C. ca. aurum, 12. q. 2.

4. Inter subditos quoque, religionis causa non minus est necessaria, eiusque sinceritas super omnia procuranda, cum summa ratio sit quæ pro religione faciat g, & quod in religionem committitur in omnium fertur iniuriam h. Omnibus quibus animæ immortalitas constat, animæ etiam ratio prior habetur & potior cum anima sit plusquam corpus, & pretiosior i. Quamobrem qui religionis alicuius, quæ ad animæ salutem pertinere putatur, rationem & dogmata sibi proponunt, ut religionem conseruent, alias omnes res tam proprias quam alienas parui faciunt, mortalia pro immortalibus contemnentes. & inde furibundæ & implacabiles propemodum seditiones, rebelliones, & bella quæ pro religione suscipiuntur, dicta ideo bella sacra, acerrima, ubi pugnatur pro aris & focus. Sicut & inter Ethnicos olim apparuit, & inter Christianos & Hæreticos: qui crudelius eo pugnarunt, quod certius tenent & legunt præmium vitæ æternæ, & testimonium mortis æternæ, addito præcepto quod audaciores & ad mortem temporalem obeundam alacriores facit, omnia esse contemnenda, ut Deum sequamur, patrem, matrem, uxorem, & liberos, & nos ipsos k, resistendum & pugnandum pro fide, usque ad sanguinem, ut martyres fecerunt, non esse timendos eos qui occidere corpus quidem possunt, & nihil amplius habent quod faciant, sed eum qui postquam corpus occiderit, habet potestatem animam mittendi in gehennam ignis l.

k Matth. c. 19. Luc. 14.

l Matth. c. 10. D. Luca c. 12.

m libro 52. historiæ.

5. Monuit sapienter Mæcenas vit grauis, Cæsarem Octavianum, apud Dionem m, Deum semper & ubique cole, ut moribus patria est receptum, ad eundemque cultum alios compelle: peregrinarum vero religionum auctores, odio & supplicijs prosequere, non modo eorum gratia, quos qui contemnunt, haud dubie nihil quoque magis faciunt: sed propterea etiam quod qui no-

na numina introducunt, multos ad utendam peregrinis legibus alliciunt: hinc coniurationes, coitiones, & consiliabula existunt, minime principatui commoda res, & c. Hæcque cura etiam Romanis fuit, ne daretur in religionis causa licentia vagandi in quamlibet partem, eoque multa mala inde suborirentur, ut experientia sæpe docuit: fuitque occasio, sæpe reformationis, & inquirendi in habentes libros peregrinæ religionis, eosque comburendi, sicut liquet ex Liuiio a, & ex Suetonio b, & lege 12. tabularum, quæ apud Ciceronem de legibus. Nemo separatim, inquit, Deos habssit. Sic Suetonius in Claudio Cæsare c, Iudæos impulsore Christo, tumultuantes assidue, Claudius Roma expulsi: Druidarum religionem diræ immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam, penitus aboleuit.

a li. 5. dec. 3. & lib. 10. decadiæ
b In Augusto c. 31.
c c. 25.

6. Et ob hoc periculum contradictionis, aliis quoque rationibus noluerunt Cæsares mysteria religionis palam populo disputanda proponi d. Nec Augustus permisit causas religionis Cereris aperto foro cognosci, teste Suetonio e. Sicut & seuerius placuit Ptolomæo regi, cum de antiquitate religionis, inter Iudæos & Samaritanos, quæstio coram eo ageretur, ut in iudicio partium vtrinque aduocati, non nisi cum capitis periculo, de controuersia dicerent: & ne vllis aliis, quam ex lege Mosaica, scriptis argumētis, ut refert Ioseph f, addit Sabæum, & Theodosium, aduocatos Samaritanorum, morti aduocatos, retinente Andronico Iudæorum patrono. Admonuit proconsulem Palestine Iustinianus g, ut iuxta morem prædecessorum gubernatorum, pacatam à tumultibus popularibus conseruaret prouinciam, quæ ex diuersitate religionum maxime, seditionibus solebat laborare. Id ipsum in mandatis principalibus eiusdem imperatoris, ad alios magistratus prouinciarum inseritur h. Neque occasione, inquit, religionum hæresumque quæstionis, permittas alicui, prouinciam commouere. Illud & præuidit Leontinus Episcopus Antiochenus, cum aliquando caput canis florens, manu demulcens, dixisse fertur, eam niue solutam, multum lutum subsequitur esse, ænigmaticè obscurius significans, dissonantiam celebrandi Dei, apud populū, aliquando in seditione euasurā, ut scribit Nicephorus Calixtus i.

d l. nemo clericus, & epigraphæ desinim trinita. & fide castro. & in cō filio Chalcedonen. actio. 3. c in eo. c. 93. f lib. 13. antiquit. 14. Iudæic. 6. g Nouella 103. h c. 11. de mandatis principis Nouella 17.

7. Facilis populus ad mutandam, in bonum vel malum sententiam, & opinionem ducitur, antequam rem seridè perpendere possit, facilis & à religione non accuratè exculta, ad superstitionem via. Qui periti sunt, pro veritate contendunt iuste: qui errore contra imbuti sunt, pertinaciter, & sæpe ex malitia obsistunt, se ipsos prædicant, humanis aliquando doctrinis validi falsa pro veris obtrudunt, simplices veritatis amatores contemnunt, interim factiones fiunt, schismata oriuntur, pugna ex scintillis discordiæ inceduntur, quæ non nisi post multas clades extinguuntur. Quare occurrendum initio erit antequam serpat incendium. Nam ut Seneca ait k, Genus hominum videbatur qui verba gestarent: quidam qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet. nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam, cum ab eo discesserimus, resurreiturum postea malum, quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi.

i lib. 9. hist. Eccl. c. 24.
k epistola 123

8 Decipiuntur plures specie boni & recti, nec malè se agere, contraria veritati sequentes, per errorem tamen arbitrantur. Cum his leniter primùm agendū est, & rationibus & prædicationibus ad veritatē reducendi erunt, nec statim ad ignes, ad arma, & gladios aut furores conclamandum, ne peius contingat: & ne metu pœnarum potiùs fugentur longius, quàm reuocentur. solent enim inde oriri semina seditionum, quæ difficiles habent & crudeliores exitus: his inuadentibus, illis se defendere nitentibus: & dum de belli causa agitur, sæpe in exercitu vtrarum partium religio omnis euacuatur. ea enim est miseria bellorum maximè seditionum, vt nihil sani inter milites inueniatur: nulla fides, pietasque viris qui castra sequuntur, saltem inter gregarios milites, qui necessitate bellica compulsi, dicunt se cogi ad turpia & impia, quæ duces, quamuis probi, sæpe dissimulare coguntur.

9 Sic refert Sarius libro commentariorum rerum in orbe suo tempore gestarum, anno Domini 1566. in Belgicis nationibus catholici regis Hispaniæ Philippi, tumultum ita tragicum cepisse excitari, vt ad excidium religionis spectare videretur, nisi præpotentis Dei benignitate conatus malorum hominum fuissent retardati, idque propter editum regis nuper missum, de conseruando consilio Tridentino, de quæ aliis strictè seruandis statuebat, quibus populus commotus fuit, & plerique ex magistratibus & nobilibus catholicis, sparso rumore, regem velle illarum literarum edictis, in Belgia introducere Hispanicam inquisitionem, quam dicebāt, non modò pernitiosam & alienam à ratione, diuinis & humanis legibus aduersam, sed quæ etiam vinceret omnium tyrannorum ethnicorum immanitatem & crudelitatem, ex quibus vulgus & multi alij tumultuati, cœperunt coniurationes & factiones facere, & nouæ religioni locum præbere, aduocarèque hereticos concionatores, caputque paulo post ipsa factio dicta *des Guenx*. 5. Aprilis eiusdem anni, quod fuisse profectur & explicat Sarius prædicto loco, cum tamen alia esset intentio regis catholici, nempe tantum fidei & inquisitionis leges authorare, quæ erant antea statuta à Carolo 5.

10 Experiendum deinceps aduersus errantes & hæreticos maleque sentientes de religione num per ecclesiasticas cœsuras & pœnas redire possint ad gremium ecclesiæ, quibus, si illis cõtemptris, noluerint satisfacere, addenda erunt pœnæ legum secularium, & cum gladio spiritali temporalis iungendus erit ^a. atque poterūt principes seculares vt in eos tẽporalium ademptione ^b, qui & multo magis spiritalibus priuari debent ^c, & medicinali seueritate, mali ad bonum cogendi sunt ^d, sunt & mali & incorrigibiles exterminandi, quemadmodum legitur ^e, Hieremiam dedisse gladium Indæ aureum, dicentem, *Accipe gladium sanctum, munus à Deo, in quo deiciet aduersarius populi mei Israel*. Sic Helias propheta occidit prophetas Bahal ^f, & Iehu ^g. & Domini temporales debet tueri ecclesiam Dei ^h, vt & Paulus post lib. 2. docemus, in generalibus remediis & hæc in his qui fidem acceptam, postea vel in se vel in aliis corruerunt, & religionem professam contaminarunt locum potissimum habent.

11 Quod si agatur de his, qui nunquã fidem adepti sunt, ad religionem Christi-

nè Christianam deducendis, tunc non coactionibus exterioribus, aut armis vti, non valde expedit. Quemadmodum enim cogi non potest inuita voluntas, sic, nec quæ debet esse spontanea religio. *Non est religiois*, inquit Tertulianus ad Scapulam in fine, *cogere religionem, quæ sponte suscipi debet non vi*. Et secundum Clementem Alexandrinum ^a *Exhortatoria est vniuersa religio, piusque Dei cultus, vt qui, & vita hinc recte degenda, & futura, desiderium menti cognata ingeneret*. Sic & D. Clementis Romanus ^b fidem suadendam non imponendam tradiderit. *Ne mo. n.* dicebat Dominus, ^c *venit ad me, nisi pater traxerit eum*. ideo neque Iudæos ad fidem venire cogendos, decisum in c. sicut Iudæi, 9. de Iudæis ^d. Eoque pertinet quod Theodericus rex Romanorū apud Caffiodorum ^e ait, permittens Iudæis reficere templum. *Damus*, inquit, *licentiam: siquidem permissum, sed errantium votum, laudabiliter improbamus. Religionem imperare non possumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus*. Et rursum, apud eundem Caffiodorum ^f, Iustiniano imperatori Theobaldus rex scribit, *Cum diuinitas multas patiatur religiones esse, nos vnã non audemus imponere, retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio*.

12 Scio quidem nihilominus plures principes pios, & Christianissimos procurasse, & edictis, & armis, & vi venire Ethnicos, & Iudæos, ad fidem & Baptismum, quorum zelus, conatus, & voluntas, maximam merentur laudem, effeceruntque, vt templa Idolorum clauderentur, exercitia publica, scandala, Iudaismi ritus alicubi prohiberentur. At assequi non potuerunt, vt qui animum impietatis, & alterius superstitionis haberent, omnino intrinsecus deponerent, quamuis se deposuisse simularent: opusque fuit ministerio spiritus Sancti, qui animos ad fidem suscipiendam innouaret, regeneraret, & confirmaret, ne rebellarentur ad vomitum. Alioquin factum est, vt qui metu pœnarū per edicta, se simularunt reliquisse superstitionem & idololatriam, vbi cessauit metuendi occasio, apertè redierint ad pristinam malitiam. Et ex multis quædam possunt proponi exempla quæ fidem huius rei faciant.

Refert Meierus ^g in anno 804. scriptum se reperisse quoddam genus hominum, quos ipse arbitratu fuisse Hunnos, & Vandalos, à Carolo Magno rege, & Loderico Flandriæ præfecto, Flandria pulsum, quod nollet in nostram concedere religionem, retentis tamen illorū paruulis liberis, qui instrui possent Christiana pietate. Osualdus etiam Nordinbrorum Anglorum rex, Mercios, eorum rege trucidato, fuit Christi suscipere coegit ^h. fuere etiam coacti à Leone 3. Mauro imperatore Orientis, Iudæi postquam à pseudochristo Syro fuissent decepti, baptizari: verum in contemptum Baptismi se denuo ablucebāt: & ad sacram mēsam accedere iussi, se alio genere ciborum contaminabant ⁱ. Sic Ratisbonenses inuiti baptisati sub Henrico 4. imperatore, ad Iudaismum relapsi sunt, circa annum Domini 1086 ^k, vt & Vādali occiso Gotschalco principe suo, cum omnibus piis anno 1065. ad Paganismum turpiter relapsi sunt, vt ait Munsterus. Iudæi quoque qui in Hispania Superiorum regum temporibus baptisati fuerāt, velut inuiti, anno 694. non solum Christianismū macularunt,

^a e. quãdo vult
Deus, 39. & se
quentib. usque
ad finē 23. q. 4.
^b ca. quo iure,
8. distinct.
^c iuxta l. si quis
de apostatis. C.
d. ea. 25. quid
faciet 23. q. 4.
^e 2. Macha-
beorum c. f.
^f 3. re. n. c. 18.
vers 40.
^g 4. Reg. c. 10.
^h in casu sicut ex
celle nam ne
stiam 23. q. 4.

^g lib. 2. An-
nal. Flandria.

^h ut ait Sigebert. in Chron.

ⁱ ut scribit Paulus Diaconus lib. 21. histor. Ro.

^k & Abbas V. pergens in Leone 3.

^l teste Alberto Crãzio lib. 5. c. 14.

^a libro 1. pedagie c. 1.

^b libro 9. recognitionum, &

^c D. Bernardus in cantica sermone 66.

^d c. D. Iohan. c. 6. d. lib. Decreta. tit. 6.

^e libro 5. Decretalium ti. 6.

^f lib. 2. variarum epist. 27. f. lib. 10. epistoliarum 26.

Sed contra regem Egicam regnumq. conspirarunt: unde omnibus suis rebus nudati cum vxoribus & filiis, per cunctas Hispaniarum prouincias dispersi, seruituti perpetuae subiecti fuerunt, ut habetur in consilio 17. Toletano c. 8.

De libris ad religionem pertinentibus & primum de Scripturis veteris testamenti, & Rabinorum.

CAPVT V.

IN hominibus semper fuit mutabilis, & ad nouas opinioniones desultoria natura. idcirco Deus, humanae fragilitati consulens, illis per scripturae iuuamen, & veluti thesaurorum diuinorum memoriale auxiliari voluit, ad perpetuam rerum memoriam, & gestorum, & mandatorum testimonium: quamquam, & sine scriptura, multa per manus patrum, quae ad religionem pertinent, a progenie in progenies ad nos usque peruenerint conseruata, repetita quotidiana memoria, & per singulos temporum articulos recitata. *οἱ λόγοι τῶν φύσιν ὑποπέρεον ἰχθυοῖσι, διὰ τὰ πάντα σημεῖων* *ἡρώουζιν, ἵνα ἐπιμαυθῶν ἀπὸ τῆς λάβης τὸ πάχος ὁ γράφων, ut ait Basiliius Magnus.* id est, *Sermones naturam habent volucrem, quapropter literarum notis utuntur homines, ut sermonum auolantium velocitatem qui scribit prebēdat.* eo pertinet quod Martialis ait de Notario ^b.

c epistola 178. Notario. b li. 14. appoh. 208.

Currant, verba licet, manus est velocius illis:

Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Agamus prius de scripturis, & libris religionis, postea de traditionibus.

2 Talmudista, ut refert Galatinus ^c & Reuclinus ^d, dicunt, legem Dei ante mundi creationem, creatam esse duobus annorum millibus, atque literis igneis nigris, in dorso ignis cādidi scriptam: quod somnium est Thalmudicū & Rabinicum, proculque per se apparet à veritate, quia ante mundi creationem, non fuit tempus nec anni qui ex solis cursu perficiuntur, & ille ut & luna in Genesi mundi cœperunt, in signa & tempora esse creati, & distingui à luce ^e. Est & ignis elementum, quod ut & tria alia elementa, in mundi creatione esse cœperunt, cum antea non essent, ita & hoc.

h. 7. c. 1. aduersus Iudaeos. d in Cabal. c. 3.

e Genesi 1.

3 Verisimilius erit, quod pro vero tamen aliqui adfirmant, quod Enoch qui fuit filius Jared filij Malalehel, qui fuit filius Cainam filij Enos, filij Seth, filij Adæ ^f, de legis diuinæ, mandatis scripta reliquerit.

Nam & libri Enoch citantur ab Origene ^g, quibus contineri ait doctrinam de syderibus & plagis cœli, prout extare dicunt apud Æthiopes, in regno Teymæ Sabæ, lingua Abyssina: quibus etiam tradebantur Dei mandata, leges, & ceremoniæ aliquæ, de sacerdotiis, de sacrificio, iuxta quas Noachus obtulit sacrificia de mundis, & ex quibus etiam D. Iudas Apostolus, citat in sua epistola testimonium.

f Genesi 5. g Homilia 23. in Nume- 105.

Exitisse idcirco in primitiua Ecclesia, illius libros constat, cum prædictus Apostolus, & Origenes prædicto loco & in 4. libro anacephalcolis de principiis, & Tertullianus libris de idololatria, de

puclitia, de cultu virginum, aduocauerint testimonia: didicerat ut credi par est, ipse Enoch, literas & legis Dei mandata ab atauo Adamo, natus ante inundationem aquarum, anno millesimo trigesimo quarto, ut liquet ex c. 5. Geneseos, eoque tempore, ut Diuus Iudas Thadeus ait, prophetauit plura de iudicio futuro, tam aquarum diluuij, quam vltimæ cōflagrationis, quæ teste Iosepho ^a, inscripsit duabus columnis, altera ærea, altera lateritia. Iudæi peiores nunc sunt ipso Iosepho, & anterioribus: qui ut ait Tertullianus ^b, Enoch librum reiciunt, quem Iudas Apostolus probauit: quia de Christo loquatur: refertque, & refellit illius improbationis rationem. nō enim, inquit, admittēbant, quod dicerent omnia cataclysmo periisse. Quod tamen non pugnat, nam potuit per pronepotē eius Noachum, iterū exscribi & reformari ab Spiritu Sancto, sicut & Hierosolymis Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ, per Esdram fuit restauratum: & addit, nec mirum, si scripturam Enoch reiciunt Iudæi, vbi de Christo, cum & ipsum Christum præsentem reiecerint.

a in 1. de antiq. quit. Iudaic. b 1. lib. de habitu muliebri.

14 Citantur & in quodam canone Græcorum, libri quidam quos scripsisse asseritur Abraham, quod & affirmat Mahometes in Alcorano, & Hebræi quoque hodie eius nomine Ietzirā de formatione ostendunt & excussum habent: & in quo sunt fundamenta suæ caballæ, seu traditionum diuinarum, iuxta numeros more Pythagoreorum, nisi ad Rabinum eius nominis referas.

5 Verum certiora sunt volumina sacra, quæ, & à tempore Mosis ad nos peruenerunt, primum ad Iudæos, dehinc ad nos Christianos: quibus & leges noui Testamētī, seu Christianæ fidei, additæ aliæ fuerunt, ut dicemus. Sed postquam de Hebræorum, seu Iudæorum voluminibus egerimus.

Hebræi, sacros libros vocant sua lingua, *מקשיב makdescijab*, ut ait Galatinus I. aduersus Iudæos, c. 1. quod idem est, ac Latini; *res Dei sancta*. diuidunt autem in libros *ארבע ועשר arbag vegnascrim*, viginti quatuor. Horum rursus quatuor partes in genere faciunt, primum vocant *תורה torah*, legem quæ cōtinet quinque libros, seu Pentatheum, quibus creatio mundi, leges & mandata Dei continentur: eōsque nominant per principium, quo describuntur per primum nomen quod incipit librum.

6 Ita primum vocant *בראשי בראשי* *berescith*, id est, in principio, nos Genesim, Græco nomine, quasi generationū rerū, & personarū librū.

7 Secundum nominant *חמשה ועשר ואלה חמשה* *veele schemoth*, hæc sunt nomina, quia per illa verba liber incipit, nos Græco nomine *Ἔξοδος*, Exodum, vocamus, scilicet exitum filiorum Israel ex terra Ægypti.

8 Tertium dicunt *ויקרא ויקרא* *vaikra*, id est, & vocauit, quia ita incipit liber, nos vocamus Leuiticum, eo quod, ut plerunque ibidem agatur de sacrificiis, & cultu diuino à Leuitici generis hominibus exequendo.

9 Quartum dicunt eadem ratione *במדבר במדבר* *bemidbar sinai*, id est in deserto Sinai: sic enim primū caput incipit, apud nos, numerorū liber in quo numeratur pop. per cognationes & domos suas, & principes

a Num. c. 1. & 27.

constituantur per turmas inter filios Israel a.

10 Quintū vocāt אלה חכמים ele hadabarim, quia ita incipit, Hæc sunt verba &c. nobis nomine Græco dicitur δευτερονόμιον, seu secunda vel repetita lex antea data, quia in Deuteronomio, repetitur à Mose lex in Sina data. Sic ideo ipse Moses c. 17. eius libri, vocat secundam legem vers. 18. Postquam autem sederit in solio regni sui rex describet sibi מסנה תורה & miscneh atorah, id est, secundam vel duplicē legē: pro quo septuaginta interpretes legunt και δευτερονόμιον το δευτερονόμιον σδστο εις βιβλιον, παρὰ τῶν ἱερῶν τῶν λευιτῶν και ἕσται μετ' αὐτῶν. Id est describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus. Miscneh thorah iterum Deuteronomium dicitur in c. 8. Iosue versu 32. ibi & descripsit super lapides Deuteronomium legis Mosi, quod ille digesserat coram filiis Israel.

11 Secunda pars bibliorum sacrorum apud Hebræos, continet נביאים ראשונים nebiim yschonim, id est, prophetas primores quatuor, Iehosuah; id est Iosue. 2. Sophim, id est Iudicū. 3. Samuel, id est primū & 2. regum; 3. melachim, id est 3. & 4. librum regum. Samuel scripsit librum Iudicum, Ruth, & maximam partē libri primi regum; quem eius nomine alius ad regnum vsque Salomonis perduxit hebr. in baba bathra c. 1. nempe Nathan & Gad videns seu propheta, vt ait R. Mose Kimhi. Sequentia Samuelis vsque ad calcem scripsit Dauid. Reliqua regum edidit Hieremias. nam antē historia sparsa erat per singulorum regum annales, vt scribit Rabanus b, tertium tamen & quartum librum regum, malunt Hebræi tribuere Ezræ.

b lib. 2. de institutio. clerico- rum c. 54.

Tertia pars est נביאים אחרונים neuijm acharonim, id est, Prophetarū minorum: sub quibus intelligunt Iesaiam, Hieremiam, Ezechielem, & librum duodecim prophetarum minorum.

12 Quarta pars continet agiographa, quæ vocant כתובים cetubim scripta, sub quibus numerantur primū דברי הימים דבֿרֵי הַיָּמִים dabre haiamim, id est, verba dierum: sic enim incipit liber ille, qui à Græcis dicitur Paralipomenon. אֲשֶׁר גָּזַר אֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל id est silentio omisso, vel prætermisso rum in historia regum.

Sub ea etiam quarta parte ponunt 2. librum תהילים theilim, librum hymnorum, seu Psalmorum: tertio & librum משלי שלמה miscle Salomo, parabolas Salomonis. 4. libri Job. 5. librum Ruth. 6. קהלת koeloth, id est concionatorem, qui ex Græcis apud nos dicitur ecclesiastes, אֲשֶׁר אָמַר מְלֶכֶת. 7. addūt איכה echa, id est, quomodo, quia sic incipiūt lamentationes Hieremiæ. item 8. שיר השירים scir bascurim, id est, cantica canticorum. 9. etiam Hester 10. Danielcm, 11. Ezram, & Neemiam.

13 Inter hos autem omnes sacros libros non annumerant libros Syra, Iudith, Tobiam: primum Machabeorum, licet habeant. Secundus enim apud Hebræos non extat, vt nec liber sapientiæ Salomonis, nec hymnus trium puerorum Danielis, nec Susannæ & Belis historiæ. Illa diuisio librorum antiqua circumfertur facta sub annum mundi 3710. in synodo magna synagogæ, cuius fuit scriba Ezras: vbi editus fuit canon Hebræorum de sacris scripturis, vt habetur in Talmud tractatu de votis & apud E-

liam

liam in præfatione 3. massoreth. Quare libri qui apud nos supersunt, in canone Hebræorum mirum non est si non inueniantur, vt Iudith, Machabeorum, & alij quia post illud tempus scripti fuerunt à tempore Cyri sub quo Ezras fuit, quo tempore editus canon librorum quorū. Ecclesia tamen Catholica illos recipit. non enim ecclesia sequitur Iudæos, sed quod melius est. Sic enim primum liquet de Machabeis ex diuo Augustino a. Ab hoc, inquit, tempore apud Iudæos restituito tēplo, non reges sed principes fuerūt vsque ad Aristobulum, quorum suppuratio temporum nō in scripturis sanctis quæ canonica nuncupantur, sed in aliis inuenitur, in quibus sunt & Machabeorum libri quos non Iudæi, sed ecclesia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehemens ac mirabiles.

a Lib. 18. de ciuitate Dei c. 34

14 Et de libro sapientiæ, & ecclesiastico, idem Diuus Augustinus b. Illi, inquit, duo libri, vnus, qui sapientia: & alius, qui ecclesiasticus inscribitur, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Rursum c, Aly duo, quorum vnus sapientia, alius ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicantur obtinuit consuetudo. Non autem eos esse ipsius dubitant doctiores, eos tamen in auctoritatem maximè Occidentalis antiquitatis recepit ecclesia. Quorum in vno qui sapientia dicitur Christi passio aperissime prophetatur (Sapient. 2) In ecclesiastico fides gentium predicatur. Atque iterum de eodem libro sapientiæ idem Augustinus d, Non debuit repudiari sententia libri sapientiæ qui meruit in ecclesia Christi, de gradu electorum ecclesia Christi iam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis, & ab omnibus episcopis, vsque ad extremos laicos fideles penitentes cathecumenos, cum veneratione diuina auctoritatis, audiri.

b Lib. 2. de doctrina Christiana. c in 17. de ciuitate Dei c. 20.

d Lib. de predestinatione sanctorum c. 13

15 In canonibus apostolorum ca. 84. incipiente εἶπω πᾶσι υἱοῖν, &c. Sic statuitur, Sunto omnibus vobis clericis simul ac laicis venerandi ac sacri libri veteris quidē testamenti Mosi quinque, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiū: Iesu filij Naue vnus: Iudicū vnus, Ruth vnus, Regnorum quatuor: derelictorum ex libro dierum, duo: Hester vnus: de Machabeorum gestis tres: Iob vnus: Psalterium vnus: Solemonis tres: Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum: Profetarum duodecim: vnus Esaiæ, Hieremia vnus: Ezechiel vnus: Daniel vnus. Inquiretor autē à vobis extrinsecus, vt adolescentes vestri addiscant, item sapientiam erudiri Syrach.

In consilio habito Romæ cum 70. episcopis sub Gelasio summo pontifice, & in c. sancta Romana, dum ordinantur libri sacri legendi in diuino officio per totum annum, cum superioribus consentit probatio.

In consilio Tridentino annumeratur sessione 4. decreto de canonicis scripturis veteris testamenti Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Ruth. 4. libri regum 2. paralipomenon, Esdræ primus & secundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Hester, Iob. Psalterium 150. psalmorum.

Parabolæ, ecclesiastes, canticū canticorum, sapientia, ecclesiasticus. Isaias. Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ. Machabeorum primus & secundus. Laodicense consilium, eosdem libros canonicos dicit c. 59. tamen

de Machabeorum libris non meminit. at in catalogo sacrorum librorum & canonicorum Carthaginensis consilij 3. c. 47. Machabeorum libri duo ponantur, & tribuuntur quoque Salomoni libri 5. parabole, inquam, cantica canticorum, sapientia, ecclesiasticus & ecclesiastes, Cyprian. in expositione symboli Apostolici, praedictos libros vt canonicos numerat, verum alios numerat qui non canonici, sed ecclesiastici dicuntur à maioribus, librū sapientia, ecclesiasticū, Tobiam, Iudith, & Machabeorum libros, eadē ferē tradit Epiphanius^a.

^a Lib. 1. contra haereses.

16. Iesus filius Syrach author libri ecclesiastici qui Pan-aretos, i. de omni virtute author dicitur, & fuisse fertur vnus ex septuaginta duobus interpretibus, de stirpe Iesu sacerdotis, cuius Zacharias meminuit: & eius librū postea fuisse canonicum apud Hebræos Iosephus indicat^b, dum ab eius c. 42. citat Græci exemplaris sententiam, citant tamen nomine sapientie Salomonis librum ecclesiasticum. Damascus Papa episto. 6. Cypria lib. 3. ad Quirinum ca. 20. Clemens Alexandrin. li. 7. Stromat. Origines homilia 18. in Numeros, Hilarius in psal. 67. A beato Gregorio in c. non est putanda. i. q. 1. & alij patres cuius rationem tradit D. August. lib. 2. de doctrina Christiana c. 8. & alibi.

^b Contra Apionem.

17. Iudaicarū historiarum libros apostoli in ecclesia legendos tradiderunt, quia bella etiam illa carnalia spiritualia bellorū figurā gererent, vt ait D. Chrysostomus^c.

^c Homilia 15. super Iosue ca. nisi bella, 23 q. 1.

Neque alia causa iussit Deus fideliter, & cum omni diligentia describi legē & mandata, quā vt repetita prælectione populus audies Dei voluntatē retineret & exequeretur. Ita Exodi c. 17. vers. dixit Dominus ad Mosē, *Scribe hoc in monumentum in libro, & trade auribus Iosue. atq. Deut. c. 31. Scripsit Moses legem hanc & tradidit eam sacerdotibus filiis Leui, qui portabant arcam foederis Domini, & cunctis senioribus Israel. & Iosue c. 8. Nō recedet volumen huius legis ab ore tuo, sed meditaberis in eis cunctis diebus ac noctibus. vt custodias & facias omnia, quae scripta sunt in eo. tūc diriges viam tuam, & intelliges eam.* Itē statuit Deus per Mosē c. 17. Deut. vers. 18. vt rex acciperet legē Dei non à quocunque, sed à sacerdotibus Leuiticæ tribus, vt secum haberet, legeretque omnibus diebus vitæ suæ, & secundum eam viueret.

18. Prædictorum sacrorum Hebræorum voluminum commentaria & explicationes, extāt in eadem lingua excussa per magistros seu rabinos Hebræorum, seu Iudæorum antiquos & neotericos. Quorum insigniores sunt *vaikoa raba, berefcit rabba, berefcit katonā.* explicatio maior & minor Geneleos, *midras ihelim*, expositio psalm. *midras koheles*, expositio ecclesiasticis, *tanbuma*, vbi magna ex parte est numero-rū expositio. *חלכות מלכות hilcot melachim*, sententiæ regū *ספר קבוצי sepher kibutzim*. collectio sententiarū sapientū. *אגרת הסודות igeret hasodot*, epistola secretorum, composita à Rabino Nehumas Haccanē filio. *גלגל gale razeia*, reuelatio secretorū, Rabinihakados, liber *mora*.

I Sunt alij libri, quibus Hebræi explicationes sua lingua, seu commentaria & paraphrases ediderunt, vel omnia talmudica, vel caballistica.

Inter Talmudicos enī & caballisticos interpretes ea vel est notata differentia, quod Talmudistę circa interpretationem legis versantur, dicti

dicti *מגורשי מנה שיש* id est, interpretatores, seu interpretes, quasi in vita actiua degentes. Sic & Talmud vt ait Paulus Israelita^a, dicitur, disciplinatio, quę legis intellectum planè allegoricum, aut multiplici varietate circumtectum explicat. Caballistæ autem, in contemplatiua quasi vita, & futurarum & quæ Dei sunt, versantur. dicti ideo *אנשי חקין מבטלי חמדה* i. viri speculationis ex magistris legis vt ait Reuclinus lib. 1. de arte Caballistica. Talmud & Talmudistę veniunt à radice *למד* *l. mad* discere, vt kabala & kabalistæ *אבל קבל* *kabal*, accipere. vnde kabala traditio. de qua postea vtrique legi diuinæ antiquæ, vt illis videtur, inhærent, illi mentem ex litera, isti extraditionibus maiorum, vt dicunt: & vt verum dicam, vtrique vt plerunque ex somniis propriis & inanibus supputationibus diuinant, vel confingunt legis diuinæ explicationes. Sufficiet autem nobis indicasse aliquos ex libris vtriusque sectæ.

^a in proœmio præceptorū Iudæorum ca. 2.

20. Et de Talmudicis in primis ex Galatinō^b. Is enim accuratè colligit ex Rabinorum voluminibus, Talmudicorum originem & sectionē, & nomina librorum addemus & aliorum testimonia. Anno ergo 120. ab incendio secundi templi, Rabi Iehuda Simonis filius, dictus sanctus, ob doctrinam: omnia scripta tam doctorum quā interpretationes Iudæorum ante & post Christū in vnum opus collegit, quod nuncupauit *משנה משנה* *misnah*, id est iteratam legem, vel prælectionem repetitam. Anno autem ab eiusdem templi vastatione circiter 300. Rabinus Iochanam, assumptis secum Rab. & Samuele collegis, *misna* & alia scripta in vnum colligens, cōfecit Talmud Hierosolymitanum. Anno autem 426. ab eadem destructione Rab Assē vnā cum Rabinah, iterum omnes superiores scripturas in vnum redigit, & nominauit Talmud Babylonicū, quo nunc Synagoga Iudæorum vtitur, tamē Assē morte præuento, perfecit hoc opus filius eius Mor vnā cum Maremar. Ferunt enim Ezram ab exilio reuersum, academiam Hierosolymis instituisse omni genere disciplinarum referatam, ex qua prodierunt insignes viri seorsum scribæ, & pharisæi, & legis periti, qui multa e. siderunt suis temporibus in legem volumina, ex quibus conflatum est vtrunque Talmud Babylonicum & Hierosolymitanum, de quibus Rabi Mose in præfationibus Maieimonim: alij, vt Genebrardus^c refert ex Chronico Hebræorum, aiunt Talmud Hierosolymitanum absolutum à Iudæis, anno Domini 469. & quod Rabinus Iohannam operi præfuit, qui illam doctrinam totidem ferè librorum inscriptionibus quot Babylonica continetur, libris tamen multo contractioribus, construxit. Et quod anno Domini 505. Talmud Babylonicum absolutum est à Mar filio. & discipulus Rab Assē, nempe ea pars quam appellant Ghemara centum circiter annis post Talmud Hierosolymitanum. Ex quibus constat non vno tempore, sed diuersis absolutum & cœptum opus Talmud; & per partes suas perfectum, vt & ait Rabi Elias in Tisbi anno Christi 188. absoluta fuit tantum illa pars quæ in Talmud inscribitur *misna: misna:* autem sapientum primus fuit Simeon Iustus, qui Christum excepit vnus. postremus Rabinus kakkados Antonino Cæsari charus.

^b Lib. 1. aduersus Iudæos c. 5.

^c Lib. 3. Chronographia.

In libris Talmudicis continetur totum ius potestium Iudeorum, seu Hebræorum scriptum, vt in caballisticis, non scriptum. Feruntur & ab Ezra instituti scribere, vt suo exemplo legem ad literam explicarent, & legis difficultates librosque eius intactos conseruarent ne denuò corrumperentur, vt antea quàm à synodo collecta emendata essent, vocantur isti in euangelio legisperiti & scribere.

Diuidunt autem Iudæi suum Talmud in sex partes, quas vocant סדרי *sedarim*, id est, ordines seu directiones, & rursus singulas partes in libros: & libros, in capita. vocant libros מסכתות *masctot*, id est, tractatus. capita verò פרקים *perkim* vocant.

21 Prima igitur pars dicta est סדר זרעים *feder zeragnim*, id est, ordo senum habet vndecim מסכתות *masctot*, seu vndecim tractatus, vel libros.

1 כרכות *beracot*, seu benedictionum, 9. habens פרקים *perachim*, seu capita, vel sectiones, & ibi agitur de benedictionibus, de diuinis laudibus, & orationibus.

2 פאה *pea*, id est, tractatus angulari habens decem capita. Et ibi agitur de parte angulari fegetum relinquenda pauperibus.

3 דמאי *demai*, id est tractatus dubitationis, de quibus sint soluedæ decimæ & habet 10. cap.

4 תרומות *therumoth*. i. tractatus duorum & centum, habens 11. capita. vbi agitur, de duorum separatione ex vno quoque centenario, ad dandum sacerdoti.

5 שביעית *shenigioth*. id est tractatus septimi, habens 10. capita. vbi agitur, de non seminando terram septimo anno.

6 בבלאים *chelaim*, id est, commixtionum, habens nouem capita, vbi tractatur de rebus quæ commisceri prohibentur.

7 ראשון *rischon*, id est, decimationis. vbi agitur de primis decimis quas leuitæ impartiebantur sacerdotibus, & habet capita 9.

8 מגשר שני *magnascer sceni*, decimationis secundæ, quæ post decimas leuitis exhibendas extrahi debebant, & in Hierusalem comedi & consumi, & habet 5. capita.

9 חלה *halla*, placenta, quæ ex massa pasta semper desumpta debebat dari sacerdotibus, habens 4. capita.

10 ערלה *gnorla*, clausura, vbi de clausura arborum plantatarum, in signum ne intra triennium ex fructibus earum comederetur, habens 3. capita.

11 בכורים *biccurim*, primitiarum. vbi agitur de primitiis in templo offerendis, quæ erant tantum ex septem rebus: nempe de frumento, hordeo, vuis, ficis, malis punicis, oliuis, dactylis, habens 4. capita.

22 Secunda pars Talmud, dicitur סדר מועד *feder mognet*, id est, ordo festorum, & habet מסכתות *masctoth*, seu tractatus, vel libros 12.

1 סבת *scabat*, de prohibitis & permissis Sabatho, habens 20. capita.

Prime partis Maschet tractatus 11 c. 75.

2 ערונים *gerunim*, id est cõuersationum quæ licite erant Iudæis in sabbatho, habens c. 10.

3 פסחים *peffachim*, quæ duas habet partes: vna de his quæ præparanda erant pro solenitate paschæ: secunda, de agno paschali, habentes 10. capita.

4 שקלים *scakalim*, id est siclorum, vbi agitur de siclorum mone-ta 20. obolorum, & de exactione ad comparandos duos agnos qui quotidie in sacrificio offerebantur, vnus manè, alius vesperi in redemptionem animarum, habens 8. c.

5 יומא *ioma*, dierum de die propitiationum, & quid in eo agendum, habens 8. c. c.

6 סוכה *suca*, id est, casulæ, vel tabernaculi tractatus, vbi agitur de festo tabernaculorum, habens 5. cc.

7 יום טוב *iom tob*. id est, diei boni tracta. vbi agitur, quæ prohibita sunt quolibet die festo præterquam in sabbatho & die propitiatio-nis, habens 5. cc.

8 ראש השנה *rafch bascanah*, de capite anni: vbi agitur, de om-nibus solemnitatibus Calendarij illorum, habens cc. 5.

9 תענית *tagnanith*, id est ieiunij tractatus, vbi agitur de ieiu-nio quaterno in anno, & aliis ieiuniis, habens quatuor cc.

10 מגילה *megila*, id est historię tractatus: vbi agitur de histo-ria Esther, & de ad eam solemnitate pertinentibus, habens 4. cc.

11 מועד קטן *mogned katon*, id est, festi parui tractatus, vbi agi-tur de minoribus festis, inter primam & vltimam diem paschæ & tabernaculorum minus solemniter primo & vltimo, habens 3. cc.

12 חגיגה *bagiga*, id est, solemnitatis tractatus. vbi agitur de præcepto, quo ter in anno in Hierusalem ire tenebantur masculi, nempe in festis paschæ, pentecostes, & tabernaculorum, habens tria cc.

23 Tertia pars Talmud dicta סדר נשים *feder nascim*, ordo mulie-rum, & habet 7. מסכתות, seu tractatus.

1 יבמות *iebamot*, id est fratruum. vbi agitur de accipienda v-xore fratris defuncti sine liberis, ad suscitandam prolem, habens 16. capita.

2 כתובות *cetuboth*. i. contractuum. vbi agitur de contractibus, seu scripturis, & obligationib. viri & vxoris pro dote, habens 13. c.

3 נדרים *nedarim*, id est votorum mulierum, habens 11. cc.

4 נזיר *nazir*, id est, Nazarei tractatus, vbi agitur de voto na-zareorum à mundo separatorum, quibus durante voto non lice-bat vinum bibere, nec ex vite productum gustare, non capillum stondere, non mortuum tangere, habens 9. cc.

5 גטין *gutin*. i. libellorum repudij ac diuortij, habens & c. 9.

6 קידושין *kidusim*, id est sponsalitorum, vti de his quæ ad sponsa-

Sic in 2. parte sunt 12. maschet, seu tractatus eius & capita 85.

Sic 3. pars Talmud habet 7. tractatus eius. pita 71.

lia pertinent, habens 4. cc.

24 Quarta pars Talmud, dicitur סדר נזיקין seder nezikin. id est, ordo damnorum, seu nocumentorum, & habet etiam septem מסכתות מסכתות, seu tractatus.

1. tractatum nezikin, seu damnorum habet tres positiones, seu בנות bānot.

1 בנא כמה banna cama, id est, positio prima. vbi agitur de omnibus damnis & nocumentis tam hominum brutorum, habens 10. cc.

2 בנא מציעא banna matzigna. i. positio media. vbi agitur de litibus, v. furis, iuribus, locationibus, continens 10. capita.

3 בנא בתרא banna bathra. id est, positio postrema. vbi agitur de venditionibus, emptionibus, societatibus, & heredibus instituentibus, habens 10. cc.

Secundus tractatus quartæ partis, Talmud dicitur.

2 סנדרין sanedrin, iudicium ordinarium, & agit de his quæ pertinent ad iudicia, & de his quæ partem in seculo futuro habent, & de mesiak potissimum in פרק הלקי perek helek. in c. quod incipit, helek, id est pars, habens 14. capita.

3 שבועות scbugnoth. id est, iuramentorum tractatus, vbi de iuramentis, & rerum custodibus, habens 8. capita.

4 עדויות gneduioth. id est, testificationum, vbi de determinationibus, & maiorum scriptis, continens 4. capita.

5 עבודה זרה gnaboda zara, id est, feruitatis alienæ, vbi agitur de idololatria, & in quibus non debeant Iudæi cōuenire cum gentibus, habens 5. capita.

6 אבות abot, id est, patrum tractatus. vbi agitur de patribus qui à Mose vsque ad Simeonem iustum floruerunt, & habet 54. capita.

7 הוריות horaiot. id est, sententiarum scilicet tractatus, vbi agitur de pœnis & sententiis iudicum Sanedriorum ordinariorum, habens 3. capita.

8 His addunt alij tractatum מכות maccot, id est, percussionum vbi agitur de percussionibus, quibus in res animaduertendum erat.

25 Quinta pars Talmud, dicitur קדשין kedasin. id est, sanctificationum, & habet 11. mascoth, seu tractatus.

1 זבחים zenachim. id est, de immolationibus sacrificiorum, de modo ac loco sacrificandi, habens 14. cc.

2 חולים cholim occisionum. vbi de occidendis animalibus mundis ad communem usum, non ad immolandum, habens 12. cc.

3 מנחות menachot, vbi de farinis frumenti in templum sacerdotibus offerendis, habens 13. cc.

4 בכורות beccoroth, id est, primogenitorum tractatus, vbi agitur de animalium primogenitis offerendis, & redimendis, habens 9. capita.

5 גערשין gnerachin, pretiorum tractatus, vbi de precii rerum quas quis Deo pollicetur, habens 9. capita.

6 תמורה themura. i. permutationis tractatus: vbi agitur de non facien-

Sic in 5. parte Talmud sunt 11. tractatus & capita 92.

facienda permutatione in sacrificiis, continens 7. capita.

7 מעילה megilah, transgressionis tract. vbi agitur de transgressionibus illorum qui rei non licitæ sacrificio vsi fuerint, habens 6. c.

8 כרתות charethot. id est, perditionum. vbi de animarum perditione, & propter quæ peccata damnentur, habens 6. cc.

9 תמיד thamid. id est, continui scilicet sacrificij tractatus. vbi de continuo sacrificio duorum agnorum, quod quotidie fiebat, habens 6. cc.

10 מדות middot. id est, dimensionum. vbi de mensuris templi, habens 5. cc.

11 קמין kamin. id est, nidorum tractatus. vbi de oblationibus pulorum columbarum & turturum pauperum, habens 5. cc.

25 Sexta pars, dicitur סדר טהרות seder tharoth, id est, ordo purificationum, & habet mascoth, seu tractatus 12.

1 כלים chelim. id est, vasorum de purificatione eorum, & vestimentorum, habet capita 30.

2 אהלות ahaloth. id est, habitationum: vbi agitur, de domorum & aliarum rerum munditia pollutarum à caduere mortui, habens 22. cc.

3 נגעים negagin. id est, plagarum, seu percussionum tractatus. vbi agitur de purificatione lepræ, & aliarum rerum ex percussione, habens 14. cc.

4 פרה parah. id est, vitulæ, vbi de cineribus vaccæ rubræ, & de eius asperione ad purificationem iniquationis, habens cc. 12.

5 שחרות shearoth, id est, purificationum. vbi de purificatione iniquationis aliunde quàm à caduere contingentis, & habet 10. cc.

6 מיקואות mikuoth. id est, congregationum aquarum. quo loci agunt de fonte, vbi baptizabantur homines vtriusque sexus, vt ab inmunditiis spiritalibus purificarentur, habens 10. cc.

In 6. parte Talmud, itaq. sunt 12. tractatus & c. 145.

7 נידה niddah. id est, menstruatæ tractatus. vbi de mulierum purificatione ab immunditia partus & menstruorum, habens 10. cc.

8 זבין zabim. id est, spermatum, vbi de purificatione hominum ex foetore spermatis, habens 10. c.

9 משקין maschin. id est, irrigationum. vbi agitur de irrigationum purificatione ab immunditia per contaminationem facta, habens cc. 6.

10 שבול יום tebuliom. id est, baptizati diei tractatus. vbi de munere offerendo à baptizato sequenti die, vt perfectè purificaretur, & habet 4. cc.

11 ידים iadaim. id est, manuum tract. vbi de lauandis manibus sacra contingentium, & de vase & aquis quibus id fiebat, habet cc 4.

12 עקבין gnokazin tractatus pedunculorum fructuum, quâdo fructus ex pedunculis contaminari dicebantur.

In toto Talmud ita sunt in summa sex partes: libri siue ZZ ij

Tractatus 60. capita 532. In quibus etiã plures sunt גמרות *gamaroth*. i. traditiones conclusæ, & multa traduntur de Messiah & alia bona quædam: quæ recipiuntur, non quia Talmudica, sed quia per se admittenda sunt, maximè quæ contra ipsorum Iudæorum obstinationem faciunt: de quibus & dici potest quod traditur apud illos in tractatu vel libro הגיגה *hagiga*, post multa comede dactylos & projice duritiem eorum foras.

27 Extra Talmudicos tractatus præcedentes sunt etiam alij libri apud Iudæos circa legis diuinæ explicationem abstrusiores, quam non scriptam & non vulgarem & cabalisticã dicunt, quorum aliquos in manus venerunt referam, & quæ in primis feruntur 70. volumina Ezræ, quæ iussit aliquando excubari Picus comes Mirandulanus.

Est & liber יצירה de creatione, quem aliqui tribuunt Abrahamo magno, alij magistro Akiba, habens commentaria.

הזוהר de splendore, qui est Simeonis filij Iohai, quem librum latuisse in specu tradunt 24. annis.

הבהיר de candore, aliquibus dictus lucidarius.

Sunt alij libri de Cabala Abrahami Alaphia, & insignes commentarij Rambani. Extat Mnachen Racanat, super secreta Rambani.

Liber שער צדק id est, portæ iustitiæ, Rabini Iosephi Castiliensis Hispani.

Liber האמונות de credulitatibus, Ra. Saadiæ Afid.

Liber סוד התורה de mysterio seu secreto legis, Rabini Abrahamæ aben Ezra liber Rab. Hamai Hanina, dictus eloquentissimorum caput in Cabala, & eiusdem liber העיון speculationum.

Liber פירוש קרושה commentarium sanctitatis, Rabini Azarielis.

Lib. שמות de nominibus.

Lib. שדר פלוש אלפא ביתא explanationes alphabeti Rabini Hakiba.

Lib. שער הכוונות de reconditis psalmi 19. Rab. Ama.

Lib. היחוד singularis, de vnione & collectione.

Lib. שודות mysteriorum.

Lib. Quæstionum abstrusarum.

Libellus Kabalæ Azarielis vel Orielis Genuensis.

Liber דרך הכפירה ודרך האמונות de fide & explanatione.

Liber radicum, Rab. Dauidis Ioseph Albo: cui & titulus, Cabala alius elegantissimus alkazel more, Arabico Rabino Luda Leui auctore.

Liber יצירה magistri Iacobi Cochen, & in eadem compositio Rabini Isaac inscripta, explanatio nominis sancti.

Alius de decem numerationibus, Rabini Thedacileni.

Liber Salomoni sub nomine Razielis inscriptum, ubi fictio magna.

Liber גנת אנון hortus nucis, Rabini Iosephi bar Abraham, castiliensis.

28 Fuerunt à neothericis Iudæis & alij libri additi, quorū tamen magna pars obduratorum inuidia in Christianos in sua obstinatione, nihil aut parum sanæ doctrinæ sacræ eiusque puritatis continent, & proin

& proinde ab ecclesia Catholica cum suis talmudicis compositionibus, reiciuntur propter blasphemias quas inculcarunt suis scriptis in Christum, & virginem Deiparam sanctissimam Mariam. Horūque impietatibus accessit, quod sacra volumina Hebræa non tantum suis tenebrosis & malitiosis emendationibus, in quibus suæ obstinationi repugnans, & in aliis corrumpere nisi sunt: verum & ultra grammaticalibus suis inuentis punctis, & aliis futilibus obseruationibus, totam sacram linguam conspurcarunt, ad literam, vt stolidam mēte sunt, & literalem explanationem transferentes.

29 Conuenerunt quippe massoretæ, seu grammatici Hebræorum ad Tyberiadē Palestinæ, vt narrat Elias Thesbites, vt ex vno legis partibus multos versus conficerent, accentibus partim distinguendis, partim continuatis. vniuersam scripturam, quo tempore veterē extinxerunt grammaticam, vocales, prononciationem, iudicium, diligentiam, atque studium. quod conuincit Genebrardus in præfatione in psalmos. nam, inquit, exempli causa, antiqui nescierunt Hebræi p. durum, vt ait Hieronymus in Daniele c. II. item tres tantum constituerunt vocales וין quas vocat *sepheretzirah*, prolationes matres.

Contemnendę illorum masoretarum punctuationes, quibus sacra biblia ad suam pertinaciam contorquent, & mens potius quam puncta illorum fictilia sequenda. aliud enim est grammaticè legem explicare, aliud vim eius interpretari. Quemadmodum & apud Iudæos ipsos, Rabi Kimhi negligitur, & tātū habetur p. medador, id est grammatico. Punctorum inuentiones & distinctiones, Iudeorum masoretarum sunt inuenta, ex iudicio quodam proprio conficta grammaticolorum, qui nihil non audent temeritatis suæ superbia. nam constat ex Hebræorum historia, tempore Hieronymi, Origenis, & septuaginta interpretum, legem Dei sine punctis fuisse datam, quicquid deliret in contrarium quidam Ceuallerius gener cuiusdam Iudæi. In cuius etiam testimonium, quando etiam Iudæi in synagogis somniter legem ostentant, eam sine punctis, vt nihil humani adlemixtum habeat, è suo armario quod *becal* vocant proferunt. Liquet etiam ex eadem historia Hebræorum, quod anno templi per Vespasianos euersi 436. id est Christi, 476. vel 478. administrante Zenone Orientis imperio, & sede apostolica Simplicio, puncta inuenta post multa à lege data secula. Sed neque etiam tunc illi qui puncta addiderunt & diuiserunt legem, non memorarunt cametz, atuph, hirik, katon, kibutz, in quibus hodie explicandis magnam canonum partem consumunt.

30 Miscuerunt & confuderunt Masoretę versus, vt etiam omnis veterum metrica ratio perierit. Et proinde rectè ab illis non esse veritatem legis mutuandam proculdubio patet: aliud etiam mentem legis sanctæ, aliud verba scrutari. litera enim occidit, spiritus autem est qui viuificat. Neque ipsi etiam masoretæ inter se conueniunt, quia, non theologi, sed grammatici sunt. simili modo & arguuntur illorum a 2. ad Corin. *אין ספרתיקום סופים*, id est correctiones, seu aptationes scribarum, *ca. 3.* in quibus supposititio nomine Ezræ, falsificarunt, vel deprauarunt Iudæi sacram Scripturam triplici modo: vel mutando literas, vel pun-

Etuatione diuersa, vel adiciendo in margine aliud pro alio legendū. Fuerunt ex secta Samaritanorum Anan, & Saul eius filius Sarei, quorum Anan quia non potuerat consequi gradus Talmudici doctoratus, id est esse Gaon, docuit multis libris fabulam esse quicquid Talmudici dicerent, multoque fabulosius doctores suas traditiones & ritus deduxisse per ordinem ē prophetis & sanctis viris, vt ait Rab. Abraham in cabbala historica. Iustinianus in nouella 146. vt liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latinè vel Græcè vel alia lingua legere, &c. interdicit omnimodo in c. r. Hebræis seu Iudæis interpretationem legis diuinæ, quam ipsi, inquit, dicunt secundam legem, illud est misne & Talmud, vt pote sacris non cōiunctam libris, neque traditam de prophetis, sed inuentionem virorum soloquentium terra, & diuinum habentium nihil.

Innocentius autem 4. summus pontifex eius nominis, vt habetur in bullario collecto per Chersubinum de Murcia, in constitutione eius 41. Illustrissimo regi Franciæ scribens 7. idus Maij, postquam coronatus fuit Romæ 3. kalen. Iulij 1241. statuit, & hortatur regem vt iubeat Talmudicos libros Iudæorum inquiri & comburi, quemadmodum antea sub Gregorio 9. combusti quidam fuerant, ex decreto Cancellarij & doctorum regentium in sacra pagina, propter blasphemias in DEVM CHRISTVM, & beatam virginem Mariam. Iussit & comburi libros Talmudicos Christum blasphemantes Iulius 3. constitutione 46. incipiente *Cum sicut*, impositis poenis habentibus libros, quæ apostatantibus à fide imponuntur. At in Catalogo librorum prohibitorum, in consilio Tridentino, in prima classe, sic sub litera T. Statuitur, *Talmud Hebræorum, eiusque glossæ, annotationes, interpretationes, expositiones omnes, si tamen prodierint sine nomine Talmud, & sine iniurijs, & calumnijs in religionem Christianam, tolerabuntur. Non enim putantur consilium omnino Talmudica abolenda cum multa in eis sint ex quibus & fides nostra & religio iuari possit, & multa qua aduersus Iudaicam obdurationem prodesse Christianis possunt, vt liquet ex his qua finis Adrianus finis eadit contra Iudæos: ex Galatino & pugione contra Iudæos & alijs. nosque in libro de Deo, singularia contra ipsos Iudæos ex eorum libris argumenta, & rationes produximus libris commentariorum in syntaxes, actus mirabiles & alibi.*

31 Sunt adhuc inter Hebræorum volumina legis diuinæ, paraphrases Chaldaicæ: vna paraphrasis Chaldaica cuius author Onkelos dicitur, cui adscribitur Chaldaica translatio pentateuchi, vocant Targum Onkeli, id est interpretationē Onkeli, ferunt autem hunc Onkelum fuisse filium sororis Titi imperatoris, nec diu post deuastationem secundi templi suam paraphrasim conferipfisse, vt refert Paulus Fagius in versione Chaldaica eius Targum in Latinam linguam. Et habetur in Talmud in *מסכת מסכת גיבין* *maschet gibin*, in tractatu libello rum repu *דיוקן פירק* *perek hannizarkin* c. damnificati.

32 Ionatas etiam ante Christi natiuitatem, anno circiter quadragesimo secundo Vzielis filius, Hilielis auditor, atque Simeonis iusti qui Christum in vlnis suis excepit condiscipulus, tota biblia sacra in Chaldaicam linguam ex Hebraica conuertit, vbi & mysteria venturi Christi

Christi interpretatus est, vt feribit vbi supra Paulus Fagius, & Galatinus libro de arcanis Catholicæ religionis contra Iudæos, cap. 3. vbi & refert quod de hoc dixerint magistri Hebræorum *בבא בתרא* *baba batra*, quod in ea hora qua expositioni & editioni eius vacabat, si musca aut aliquid volatile super eum, vel super chartam volasset, illico absque vlla eius, aut chartæ læsione comburebatur. Quidam autem, vt ait Paulus Fagius, putant fuisse Onkelum, quem nos, inquit, Aquilam dicimus, ob nominum adfinitatem, & Ionatham Theodotionem, eo quod sit idem etymon nominibus. Ex Ionatham *תנא* enim id est *תנא*, Deus & *תנא* *natur* dedit, quod idem est ac *συνδομη*. alij tamen vt Origenes in exaplo, vt diuersorum distinctas adfert paraphrases, & Epiphanius libro de mensuris & Diuus Hieronymus in præfatione in Iob, vocat hæreticos Iudaizantes Aquilam, Symmachum, & Theodotionem, & hic Aquila fertur paraphrasim Græcā fecisse, Onkelos Chaldaicam. Aquila ex Græco Christianus factus, cum astronomiæ quæstionibus plus æquo deditus fuisset, eiectus ab ecclesia, defecit ad Iudæos, vtque Christianis noceret caput 70. interpretationem & testimonia corrumpere, teste Epiphanius lib. de mensuris.

33 Iustinianus tamen ^a permittit Iudæis vt interpretatione ^a *in Nouella* Aquilæ, & si, inquit, *συνδομη* *συνδομη*, i. diuersæ nationis à Iudæis, verum ^{146. c. 1.} probat magis, vt septuaginta Græca vtantur interpretatione, quia præ omnibus certior est & præ alijs melior iudicata, præcipue inquit, propter id quod circa interpretationem contigit: quia & per duos diuisi, & per diuersa interpretantes loca, tamen vnā omnes tradiderunt interpretationem. Hæc Iustinianus, quæ vt planius intelligantur, egent historiæ maiori & pleniori ope illustrari, & quia admonent nos vt à libris Chaldaicis explicantis legem sacram, ad Græcorum conuersiones, seu explicationes & Latinas, transeamus. Nam non vna fuit conuersio, seu translatio, sed plures. & prior 70. ab ecclesia magis probata quàm aliorum. Sicque vel vnico exemplo apparet ex Iræneo libro 3. aduersus hæreses cap. 24. & 25. dum ait,

Ἰσαία locus, Ecce virgo concipiet & pariet, versus est Græcè à Theodotione Ephesio, & Aquila Pontio, utrisque Iudæis profelytis, ecce adolescentula concipiet, quos sectati sunt Hebionei hæretici, qui dixerunt ex Ioseph generatum CHRISTVM IESVM, qua est falsā interpretatio. Interpretatum namque est ab ipsis Iudæis in Græco multum ante tempora aduentus Domini nostri, ecce virgo concipiet. Idque à septuaginta senioribus à Iudæis missis ad Ptolomæum Lagi filium, cuius imperio hi seorsum separati & inclusi, Dei voluntate omnia volumina veteris Testamenti traduxerunt ab Hebræo in Græcum, similibus isdem verbis & isdem nominibus recitatis ab initio vsque ad finem. Hæc ille. Fuerunt septuaginta duo interpretes bibliorum sacrorum ex quaque Iudæorum, seu Hebræorum tribu, vt ait Aristæus illius historiæ Græcus author oculatus.

Refert Eusebius Paphilus de his ^b, Quod cum Ptol. 2. dictus Paphladelphus rex Ægypti, cuius vxor Arfinoes, per Demet. Phaleriū bibliothecariū, bibliothecā vnde quaque ferè quingētis voluminibus

^b lib. 2 de præparatione Eusebii gelica, c. 1.

repleuisset, sermonem habuerit ad Aristæum qui historiam scripsit de vertendis voluminibus Hebræis, eaque de re scripsisse ad Eleazarum, tunc pontificem Hebræorum, ut sibi mitteret Senos ex doctissimis sacerdotibus, ex singulis tribubus Israelis, ad vertendos sacros libros ex Hebræo in Græcum idioma: quod & factum est & verterunt. Addit idem Eusebius lib. 5. historię ecclesiasticę ca. 8. Ptolomæum septuaginta duos illos sacerdotes, singulos sparsim separatos, iussisse illa volumina interpretari, & postea traductionem nutu diuino iisdem verbis fuisse absolutam, & ita ab vtrisque productam sibi conuenisse inuentam, collatis per gentiles libris & traductionibus singulorum, qui & Deum glorificauerunt: eadem scribit Iosephus ^a, & eisdem translationis gratia segregatos cellulis in domo maritima, nempe in Pharia insula, eorumque translationes repositas fuisse in bibliotheca Bruchio, deinde in Serapio, idque multo ante Christum natum, ut & scribit Epiphanius libro de mensuris & ponderibus. Cyrillus etiam Hierosolymita. archiep. ^b subscribit, dū ait Ptolomæum Philadelphum, regem Egypti, sex viros ex vna quaque duodecim tribuum Israel, ad se conuocasse interpretes, & iussisse conuertere in Græcum 22. libros veteris testamenti, & in insula Pharo prope Alexandriam singulis singulas domos assignasse, vnde egressi conuenientes inter se interpretationes produxerint.

34 Hi septuaginta duo interpretes, non semper vertunt Hebraicam ad verbum, sed in locis obscurioribus, ad sensum prout spiritui sancto visum est, ad gentium præsertim Græcarum ædificationem, ut etiam Hebræi notarunt: seorsumque Rabi Iacob bar Salomo lib. 1. Talmudicorum collectaneorum, & Iosippus initio suæ historię, & ita ei intenti frequenter vocum notationem deserunt. Magna etiam huius versionis inter Hebræos obseruantia & veneratio: ut & in eorum Calendario, in mense Theuet, seu Decēbri, die 8. celebratur ieiunium, quod illo die lex in Græcum versa est iussu Ptolomæi regis, & tenebræ occuparunt mundum triduo. Notat & ideo Philo Iudæus ^c, Iudæos Alexandria septuaginta interpretum memoriam tenuisse anni uersario festo. Porro translatio 72. interpretum, communiter septuaginta tantum, breuitatis causa, cum tamen verè septuaginta duo adfuerint, ut ait Epiphanius ^d, & Tertullianus ^e. Quemadmodum apud Romanos centumviri, appellati patres delecti per Romulum ex tribubus, cum tamen essent centum & quinque, quia ex vna quæque tribu erant delecti terni, ut notat Sextus Pompeius Festus ^f. erant autem tribus. Quorum & omnium testis Dion. Halicarnassæus, & licet quinque supra centum essent ex illis ternis delectis tamen centumviri, quod facilius nominarentur dicti sunt, ut tradit Festus & Cicero ^g.

35 Interpretationem Græcam 70. interpretum, alia secuta est Aquilę, quæ facta est sub Adriano Cæsare, author Epiphanius li. de mensuris & ponderibus, & Eusebius ^h. Tertia fuit Symmachij, ut ait Epiphanius prædicto loco, vel Ebionæi, ut ait Eusebius ⁱ.

4 Theodotionis Ephesij, Marcionitæ, sub Commodò, ut ait ^k, Epiphanius.

^a lib. 12. anti-
quitatum.

^b Cathedra 4

^c lib. de vita
Mosis.

^d Lib. de men-
suris.

^e Lib. apolo-
getico cap. 18.
^f In vocib. cen-
tumviri alia in-
dicia.

^g 1. Oratio pro
Cecinna.

^h Li. 8. de pra-
para. Eudg. c. 1

ⁱ Lib. 6. c. 71.
^k Vbi supra.

5 Interpretem certum non habet: fuit tamen reperta in doliis, occultata anno 7. Antonini Caracallæ in Hierico, cum aliis libris Hebræis & Græcis ^a.

6 Authorem etiam non habet, sed fuit etiam inuenta in doliis, in Nicopoli ad Orientem sita, in Actiaco littore sub Alexandro Seuero ^b. Ex quibus omnibus Origenes sacra biblia, distinctis & oppositis interpretationibus, simul describi procurauit.

36 Diuus Augustinus ^c tradit, septuaginta interpretum traductionem produsse à diuino spiritu, & illam versionem Græcam traductionem in Latinum sermonem tantum tenere ecclesiam. Sed & maiorem fidem adhibendam quàm Hebraicis codicibus corruptis à Iudæis, tradit D. Iulianus Proculæus archiepiscopus Toletanus ^d, afferens eos quædam in suis codicibus imminuisse, ut in nostris minuetur autoritas.

Nicolaus Lyranus quoque admonet ^e, plura loca fuisse à Iudæis corrupta & deprauata in odium Christianorum in veteri testamento. Exemplum etiam adferam. Hebræi enim intuentes illud psal. 21. *Foderunt pedes meos & manus meas*, & videntes non posse alio modo quàm de Christo intelligi, peruerterunt textum, & loco dictionis *charu*, id est foderunt, sinxerunt insulse, vocem *charau*, quod idem significat quod Leo. in additione vna ordinaria ad glossam psal. 21.

D. Chrysostomus explicans illud, *Ecce virgo concipiet*, & c. Iesaiæ 7. quod refertur à Mathæo homilia 5. in Mathæum tomo 2. ait, non legèdū, *Ecce puella*, sed, *ecce virgo concipiet*, quoniam ita 70. interpretes legunt, & ad faciendam verè translationis fidem, omnibus aliis, inquit, septuaginta interpretes sunt digniores, si quidem alij post aduentum Domini interpretati sunt. Iudæi siquidem obdurati permanentes, meritoque suspecti, qui inimicè & subdolè multa corruerunt, & data profus opera, à prophetis mytheria prædicta reticuerunt. septuaginta verò ante centum & amplius Dominici aduentus annos, ad interpretandum tot & pariter accedentes, ab omni suspitione huiusmodi vindicantur. & tomo 1. homil. 8. in Genesi. *Scripturarum*, inquit, *quidem litera apud Iudæos sunt: apud nos autem sensus*.

Notat illos apertius Christus ^f, *Ua vobis legis peritis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis*.

De legis euangelicæ libris probatis in sacrosancta religione.

CAPVT VI.

LIBRORVM sacre Scripturæ veteris Testamēti, censura obseruata, reliquum est & legis euangelicæ quoque obseruare discretionē, & distinctionē in quib. potest Christianus salutē haurire. Decreuit itaq. sancta mater & immaculata ecclesia catholica, quib. esset adhibēda in religione & lege euangelica fides, qui Testamēti noui volumen conficiunt, nempe ut legerentur cum autoritate probanti. Illi autem sunt, quatuor euāgelia tantum secundum Mathæum, Marcum, Lucam & D. Iohannem.

^a Vt ait S. Epi-
phanius de
ponderibus &
mensuris.

^b Epiphanius.

^c Lib. 15. de cō-
tra. Dei c. 12.
& 18.

^d Lib. 3. contra
Iudæos.

^e Ad c. 9. O-
sea, ad verba
illa, sed & vobis
en, & c.

^f Luca 11. vers.
52.

Actus apostolorum à D. Luca compositi.

Epistola D. Pauli apostoli ad Romanos vna, ad Corinthios 2. ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses 1. ad Colossenses 1. ad Thessalonicenses 2. ad Timotheum 2. ad Titum 1. ad Philemonem 1. ad Hebræos 1.

D. Petri epistolæ 2.

D. Iohannis epistolæ 3. & eiusdem apocalypsis.

D. Iudæ apostoli epistola 1.

D. Iacobi epistola 1.

Et istæ omnes sacræ Scripturæ, in idiomate quo scriptæ sunt ab authoribus recipiuntur, & vt in veteri vulgata Latina editione habentur, ex consilio nuperrimo Tridentino sessione 4. in decreto de canonicis scripturis.

Hæc eadem recepta antè tempore apostolorum, ca. apost. 84. vbi Diuus Clemens Romanus addit, obseruanda etiam & recipienda Christianis quæ ipse in duabus epistolis conscripsit & 8. libros præceptionum apostolicarum, *αἱ ἐν αὐταῖς μυσταὶ καὶ αἱ περὶ τῆς ἡμετέρας ἀποστόλων*. id est, *Quas præceptiones omnibus publicare non oportet, ob quadam arcana quæ in se continent, item actiones nostras apostolorum.*

Innocentius primus epistola 3. ad Exuperium episcopum Tholosanum, ca. 7. libros prædictos quos consilium Tridentinum recensuit, probat.

Et addit, *Cetera verò quæ sub nomine Matthiæ, siue Iacobi minoris, vel sub nomine Petri & Iohannis, quæ à quodam Leutio scripta sunt: vel sub nomine Andrea quæ à Nexocharide & Leonide philosophis, & sub nomine Thomæ, & si quæ sint alia, non solum repudianda, verum etiam noueris esse damnanda, datum 10. Kal. Martij Snilicone 2. & Antemio viris clarissimis consulibus.*

In consilio Laodiceno prouinciali habito circa annum Domini 364. sub Papæ Liberi finalibus annis in quo conuenerunt patres 22. ex diuersis prouinciis Asiæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacatiana, quod confirmatum in synodo generali in Trullo, habita præfente Constantino, in cano. fina. 59. confirmantur prædicti libri, vt canonici, vt in Tridentina synodo, tamen mentio non fit de Apocalypsi D. Iohannis.

At in Chartaginensi consilio 3. prouinciali, confirmato pariter in sexta generali synodo, in Trullo celebrata, cum dictis libris apocalypsis D. Iohannis numeratur.

2. Necessarium autem fuit canonicas has scripturas, sacrosanctis consiliis & ecclesiasticis resolutionibus constringere, & definire, ob impiorum hæreticorum & ethnicorum malitiam, à quibus & veræ scripturæ canonicæ, aliquando corruptæ sunt: & aliæ in locum illarum confictæ, aliquæ etiam impudenter denegatæ, quæ illis aduersari videbantur. Sicque admonet Cyrillus Hierosolymita. Catechesi 4. Et Iohannes Damascenus libro 1. de Orthodoxa fide ca. 2. libros nobis legendos quos nobis tradiderint Apo-

Apostoli & episcopi maiores, nec filiis ecclesiæ transgrediendos eius terminos.

Iudicium ecclesiæ, sancto Spiritu regitur quem non ei defuturum vsque ad consumationem seculi testata est veritas ipsa, errareque non potest.

Neque imposturis peruerforum, vel dæmonum decipi, vt columna veritatis. Et proinde obtemperandum, & obaudiendum Catholicis præceptis eius, eique in probatione librorum quoque credendum, nam ea sua sapientia videt virus quod latet iniquorum librorum lectionibus, quod incautos priuatim legentes facillè posset inficere. Cum prætextu religionis perniciosissima, sub speciosis titulis non tantum nunc, sed etiam ab aduersariis fidei & Christi sæpe incautis olim obrudantur, & mala sunt vicina bonis, & vitia virtutibus, fucata veris, vt non immeritò peritiorum & prudentiorum egeamus regula, discrimine, & censura. plus etiam vident oculi quàm oculus. nec rectè accipitri tenditur, aut Miluio. Experientia, multorumque librorum historiæ, periculorum antiquorum memoria, & in illis adhibita disciplina, efficere etiam debet, vt ecclesiæ mandatis pareamus, & potius præcaueamus in casses incidere & retia quæ subesse monent, quàm vt stulti post haustum venenum nostro cum malo aliquando immedicabili laqueis inuoluti, conqueramur de nobis ipsis. experientia certè stultorum magistra: nec est quod magis metuere debeamus, quàm sub specie boni decipi: à malis enim apertis vt cumque præcaueamus: sed à malis bono illitis sine accurata obseruatione vix elabimur. Suntque hæc arma, quæ nomine amicitia, & consensus cum fide, multos à fide improvidos obrudarunt.

3. Sic, vt religio Christiana conspurcetur & peruerteretur, astutè Maximinus imperatorum Christianorum hostis & persecutor, passus est consingi librum inscriptum, acta Christi apud Pilatum. eaque acta per omnes regni sui prouincias prælato edicto mitti præcepit, & per vrbes singulas, & vicos, per agros etiam proponi, præceptoribus quoque puerorum tradi iussit. vt pro his quæ ad discendum, vel meditandum tradi solerent, pueris memoria commendanda, plena spurcicia & libidine darentur, vt scribit Eusebius Pamphilus^a.

4. *Valentinus hæreticus*, inquit Tertulianus^b, *legis & prophetarum quadam probat, quadam improbat*, id est, *omnia improbat, dum quadam reprobat: euangelium etiam habet suum, præter hæc nostra.*

5. Appelles hæreticus Marcionis discipulus, legem & prophetas repudiat, vt idem Tertulianus ait eodem loco: habet præterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellat Phaueroseis, Philumenes cuiusdam puellæ, quam quasi prophetissam sequitur. Habet præterea suos libros quos inscripsit Sillogismorum, in quibus probare vult, quod omnia quæ Moses scripserit vera non sunt, sed falsa.

Sic Arriani excutientes doctrinam sacram nouarum pestium fuerunt inuectores, & librorum quos vocarunt *δυναμεις*, i. vt D. Athan. ait^c,

^a Li. 9. historia ecclesiastica. c. 5
^b De præscriptio. aduersus hæreticos.

^c Oratiōe 2. contra Arria nos.

Crapulas. Sed & Miluius alias hereticus, nuptias renuens, negabat & reprobabat vetus Testamentum, quanquam Christus illius autoritate sepe vtatur, vt ait idem Athanasius. ^a Adamantius quoque Manichaei discipulus, aduersus legem, & Prophetas inuectus est, asserens Euangelicam & Apostolicam doctrinam ei contrariam: quem reiecit Augustinus. Bernardus de Luthemb in haeticis: refert & idem Carpocratianos, resurrectionem corporis cum lege abiicisse ex D. Augustino.

^a Sermones contra omnes haereticos.

^b c. 34. vers. 3.

^c ca. 4. vers. 4. & d. Lucae 4. vers. 4.

Verum hi, & similes, qui vetus Testamentum abhorret, non legunt, vel non recordantur eius quod ait Esaias ^b, *Requisite diligenter in libro Domini, & legite, unum ex his non desuit &c.* Et Christus D. Math. ^c *Scriptum est, Non in solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit de ore Dei.* Et rursus exprobrat Sadduceis, c. 22. Mathei, versu 29. *Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* Et rursus D. Iohannis c. 5. vers. 39. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & illa sunt quae testimonium perhibent de me. Non enim, vt ait D. Petrus, in 2. epist. Humana voluntate aliquando allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti homines.*

Sed proprium fuit haeticorum & impiorum, reicere vel corrumpere quae sibi aduersantur. Et ita in genere scripturas corrumpere conati sunt Valent. Marchionita, Arrianus, & alii: mutilare, apostata, Porphyrius, Ebion, & alij: tollere, Diocletianus, Nabuchodonosor & alij.

6 Vt autem quidam haetici nimij fuerunt in reiicienda lege Mosaica omnino: sic alij quidam fuerunt nimij in retinenda omnino, qui legem cum euangelio, & circumcisionem cum baptismo seruari debere affirmabant, vt Cherintiani, contra id quod D. Paulus dicebat, *Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest*. ^d Tractat de eo Augustinus in haesi, & alij.

^d ad Galatas vers. 2.

7 Versionem sacrorum librorum in Latinum probat ecclesia, vt authenticam vulgarem, quae longo tot saeculorum vsu in ipsa ecclesia obtinuit, in publicis lectionibus, disputationibus, & expositionibus, in decreto de editione & vsu sacrorum librorum sessione 4. consilij Tridentini, & sub finem consilij, in regulis indicis librorum prohibitorum, regula 3. permittuntur versiones scriptorum ecclesiasticorum, editae etiam a damnatis authoribus, dummodo nihil contra suam doctrinam contineant: & quod versiones veteris testamenti ab episcopis doctis & piis concedi possunt legendae modò illis versionibus tanquam elucidationibus vulgatae editionis, ad intelligendam sacram scripturam, non tanquam sacro textu, vtantur. versiones verò noui Test. ab authoribus primae classis & haesiarchis nemini concedantur. Annotationes verò ad vulgatae editionem, expunctis suspectis a facultate Theologica alicuius vniuersitatis Catholicae aut inquisitione generali ceduntur. In regula verò 4. sacra biblia vulgari lingua passim & sine discrimine permittenda non esse statuitur, sed iudicio episcopi & inquisitoris standum, vt cum consilio parrochi, vel confessoris bibliorum a Catholicis verforum, lectio in vulgari lingua eis concedi possit, quos intellexerint ex huiusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse, vt hanc facultatem in scriptis habere debere: atque eum qui absque ea facultate ea legere, vel habere

bere praesumpserit nisi prius bibliis ordinario redditus: peccatorum absolutionem accipere non posse: Bibliopolas verò qui praedictam facultatem non habenti, biblia idiomate vulgari conscripta venderint, vel alio quouis modo concefferint, librorum pretium in vsu pios conuertendum ab Episcopo, amittere, aliisque poenis pro Episcopi arbitrio subiacere. Regulares autem, nisi facultate, a praelatis suis habita, ea legere aut emere non posse.

Mandauit Innocentius 3. Cisterciensi Morimundensi, & de Crista Abbatibus, sua constitutione 3. iuxta ordinem Bullarum Cherubini de Nurcia, vt eos coercerent, qui in ciuitate Metensi incumbabant translationi librorum sacrorum, in linguam vulgarem Gallicanam, & vsurpabant praedicationis officium.

Id enim eget permissione: quemadmodum & Iustinianus Nouella 146. vt liceat Hebraeis &c. permittit Iudaeis, sacros libros legere, in suis synagogis, vel Hebraea, vel Graeca, vel vulgari patria, Italica lingua.

In primitiua Ecclesia, vt ait Diuus Augustinus, vt veterum librorum fides, de Hebraeis voluminibus examinabatur, sic nouorum graecorum sermonis, normam desiderabat. ^a vbi autem vetera exemplaria fuerunt corrupta, emendatiora visa sunt exemplaria Latina, quam Graeca, & Graeca quam Hebraea, vt ait Diuus Hieronymus, in prologo 2. bibliorum.

^a c. 6. vt velle rum 9. dist.

8 Non omnibus, certe datum est verba intelligentibus, mentem quoque interpretari, & assequi dictorum, & dicentis, maximè diuersorum librorum, qui diuersi sunt idiomatis, & diuersae materiae, & tractationis: nec ideo omni interpretationi & versioni fidedum esse, praemonet sapientissimè Ecclesia.

In primis enim qui aggreditur sermonis conuersionem vnius linguae in aliam, debet vtriusque phrasae, & formulam locutionis distinctè tenere, ni velit omnino insulsam & ridiculam facere contexturam. Paucis autem id concessum est, ideo & probari debet antequam concedatur facultas haec.

Dehinc vna & eadem scriptura, aliquando diuersas potest admittere interpretationes: vna autem est sola mens scribentis, & proinde oportet eiusdem esse mentis interpretem, ac scribentem: alioquin non interpretatio, sed corruptio est. *Hoc inquit Diuus Petrus 2. epist. c. 1. intelligentes, quòd omnis Prophetia propria interpretatione non fit.* & rursus epistola 2. c. 3. versu 15. & 16. ibi,

Et Domini nostri, IESU CHRISTI longanimitatem, salutem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. Sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quadam difficultia intellectu, quae indocti & instabiles deprauant, sicut & saeteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.

Diuus Hilarius pulchra similitudine, id ipsum videtur explicare, dū ait, ^b *Liber omnis, inquit, similis est ciuitati pulchra atque magna, cuius complures ades, diuersaeque sunt: quarum fores propriis clauibus, diuersisque enarrationibus clauduntur, quae cum vnum in locum congestae, permixtaeque sunt, volenti vnquam, eadem aperire, maximam ignaro adferunt difficultatem, vt clauem vniuscuiusque ades inueniat. At familiaris scientia, cognitam clauem cito, ex copia*

^b in Prologo enarrationis in Psalmos.

illa congesta qualitatis nouit eligere, aut ingentis laboris, aptam & cōgruam clauem aperiendi unius cuiusque aditus inuenire. Quia ratio & qualitas non sinat, non suas clauas claustris disparibus coaptare.

De libris euangeliorum.

CAPVT VII.

UDEO euangelium dictum est, quod annunciet res prosperas, & bonas, ut ait Theophylactus in prologo in euāgelia. Apud Græcos εὐαγγέλιον, euangelium, bonum nuncium esse constat ex Xiphilino, qui ex Dione in Nerone ait, Agrippinam à naufragio liberatum, euangelia Neroni misisse, tanquam nuncium bonum.

ἄγγελος nuncius est, & εὐαγγέλιον, nuntio. unde εὐαγγέλιον bonum vel grauum & utile nuncio, & εὐαγγέλιον lætum nuncium & fœlix & bonum. Et apud Christianos dicitur insigne nuncium, insignis annūciatio beneficij Christi, in humanum genus collati, cum sua morte illud à morte æterna liberauit: et apud Diuum Lucam in c. 2. versio, nato Domino nostro IESU CHRISTO, Angelus dixit pastoribus, *Nolite timere, ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est uobis Saluator*, et ita κατ' ἕξοχὴν per excellentiam, euangelium inter Christianos dicitur: retinimus autem inter Latinos hoc nomen etiam Græcum, ut alia pleraque, ut Angelus, Apostolus, Deuteronomium. dicitur & εὐαγγέλιον, præmium quod datur adferenti nuncium lætum, & sapius apud Latinos euangelia in plurali, ut apud Ciceronem ^a, ὁ suaues epistolas tuas, uno tempore mihi *datas duas, quibus euāγγέλιον quæ reddam nescio, deberi quidem planè fateor*: sicut & euangelia Isocrati in Areop. sacrificia ob lætum nuncium.

a 2. ad Atticum.

b ut 1. ad Corinthios c. 9.

c ad Ephesios c. 4.

d c. cum ex in. sancto 12. de hereticis D. Mathæi c. 10. Marci c. fin. e de cōmuni essentia patris & filij & Spiritus Sancti. f lib. 1. hist. ecclesiasticæ c. 22. g 1. de præparatione. Euāgelica c. 1.

Apud nos, & per metonymiam pro historia ipsa, de Domino nostro IESU CHRISTO accipitur, sic & euangelia, libros eius historiae dicimus. Interdum etiam accipitur pro doctrinae euangelij promulgatione ^b ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, ex ipso euāgelio uiuere. Inde & Euāgelizare, doctrinā nuncij illius boni publicare, Et εὐαγγελιστής, seu Euangelista. Sic enim vocantur eo nomine, qui erant secūdi ab Apostolis, quosq. illi habebant, tanquam affectas & socios in publicando & annūciando verbo Dei, & Euangelio: illique nulli ecclesiae erant addicti, sic & apud D. Paulum ^c, dictum est in ecclesia Dei, alios fuisse constitutos Prophetas, alios Euangelistas ^d. *Euangelium*, inquit D. Athanasius ^e, *Est Dei uerbi Domini nostri IESU CHRISTI præsentia, ad humani generis salutem incarnati ex Spiritu Sancto, & Maria semper uirgine: finis autem Euangelij & doctrine Christi, est, per Euangelium ad se accedentem sibi ipsi conformare, atque ita conformatos filios, exhibere filios patri, & heredes quidem Dei, cohæredes autem per eam adoptionem, qua gratia obtigit ipsius unigeniti & primogeniti Iesu Christi constituere*. Sicut tradit Nicephorus Calixtus ^f & Eusebius Pamphilus ^g. *Euangelium*, inquit, dicimus, quod aeternorum, atque incorruptibilium bonorum, quæ certè suprema & maxima

xima sunt, & ex antiquissimis prædicta temporibus, nuper uerò splendore sui orbem illustrantia, cunctis hominibus annūciat. Hoc omnes Græcos & barbaros, & reliquos sine discrimine ad salutem uocat.

2 Adstruit enim ibidem Eusebius ^a, Bonum hoc nuncium, & legem euangelicam quam prædicauit Christus, fuisse ab initio mundi prædicatam, & parem cultum diuinum exhibitum fuisse ab Adamo, Enoch, Abrahamo ante Mosem, & ab anteriorib. Mosi, qui & dicti sunt Dei amici. Scriptam autem legem populo per Mosem quo tempore legis diuinæ obliuiscerentur, & ueluti medicinam adhibitam morbis qui succreuerant in Ægypto nepotibus Abraham ^b.

a In 1. de demonstr. euāgelica c. 5.

3 Omnis euangeliorum vox, reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur, quod in aliis, per prophetas seruos: in euangeliis autem ipse per se Dominus est locutus. ut obseruauit Basilius Magnus ^c.

b Quod & la tius c. 6. profertur & 7.

c In sermone in Euangelium Ioannis in principio.

4 Quatuor libros Euangelij recipit ecclesia tantum, tanquam canonicos, & ad probandam fidem idoneos: nempe euangelium DD. Mathæi, Marci, Lucæ, & D. Iohannis. Quæ quatuor animalibus depictis in Apocalypsi significantur, & qui in illis describitur Christus, idemque homo, quia ex Virgine Maria natus est: idem vitulus, quia hostia: leo, quia fortior est: aquila, quia resurrectio est. Quæ separatim ab Euangelistis singulis uerius tractati sunt, ut ait D. Ambrosio tomo 4. in præfatione in Lucā. Quo loci addit, quod plura quam prædicta quatuor non recipiantur ab Ecclesia, quanquam alia olim circulerentur. *Fertur namq.*, inquit, *Euangelium aliquod quod duodecim scripsisse dicantur. Ausus est etiam Basilides Euangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud Euangelium, quod dicitur secundum Thomam. Noui aliud scriptum, secundum Matthiam*. Hec ille. Tempora uero quibus illa Euangelia quatuor scripta fuerint, recenset Nicephorus Calixtus lib. 2. historię Ecclesiasticæ c. 45. dum ait, *Primus Matthæus publicanus, patrio Hebraico sermone Euangelium scripsit quindecimo anno post Christi ascensionem. Longo deinceps intercedente tempore, Marcus & Lucas, Euangelia sua iussu Petri & Pauli, composuerunt. Diuus autem Iohannes qui prius uerbum sine scripto prædicasset, post triginta sex annos à Christi ascensione postremus omnium creditur ad scribendum descendisse, cum trium Euangelistarum legisset Euangelia, desiderarique in his aliquid animaduertisset*. Consentit Eusebius Pamphilus ^d. Similia scripsit Theophylactus, in prologo in Euangelia, discrepat tamē in annorum numero. Nam ait Mattheum primum scripsisse Hebraico sermone post octo annos à Christo assumpto. *Et hunc*, inquit, *serunt Ioannem Euangelistam in Græco interpretatum: Marcus autem discipulus & comes Petri, post decem annos à Christo assumpto ore Petri edoctus, scripsit: Lucas comes Pauli, paulo post 15. annos D. Iohannes post 32. qui adimpleuit ea quæ ab alijs ommissa fuerunt, uel obscure dicta. hæc ille. Et Chrysol. ego existimo, inquit, primum omnium Mattheum Euang. edidisse, propter quod etiam generationum catalogum diligenter enumerat, & plenè cuncta ac instanter exequitur. Marcus autem, cōpendiosa post eum cucurrit uia, ut ipse qui iam ab alio dicta & manifestata declararet. Lucas sanè uō modo textu generationis catalogum, uerum etiam pluribus textu extendendo nominibus, quippe qui Matthei exscriptiōne præuentus nos amplius aliquid docere studeat. Sui enim quisq. probè est imitatus magistrus:*

d Lib. 3. historię ecclesiasticæ c. 24.

e Omilia 4. in Mattheum ecc. c. 1. tomo 2.

Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem: Lucas vero Paulum, fluminum copiam ubertate loquendi superantem.
 a lib 7. hist. A- postolica, & Hieron. in Prologo in euāgelia, & in Catalogo. b lib. 3. aduersus Heres. c. 1.

Scribit & Abdias Babylonicus, qui vidit Apostolos^a, Euangelium Domini nostri IESU CHRISTI, primū Hebræo sermone, Matthæū conscripsisse, & Irenæus^b. *Matthæus, inquit, in Hebræis, ipsorum Apostolorum lingua scripturam edidit Euangelij, cum Petrus & Paulus Roma euangelizarent, & fundarent Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus discipulus & interpret Petri, & ipse quæ à Petro annunciata erant, præscripta nobis tradidit, postea & Iohannes discipulus Domini, qui & supra pectus eius recubebat: & ipse edidit Euāgelium Ephesie Asia cōmorans.*

c Cap. II.

Et addit^c, quatuor tantum esse debere euangelia, quia quatuor mundi plagæ, quatuor spiritus principales, quatuor animalia prædicta à Daniele, & quadriformis dispositio Domini. D. Iohannes enarrat generationem inenarrabilem, in principio diuinitatem, similis Aquilæ. Lucas Sacerdotales Characteres à vitulo saginato, à Zacharia offerente, incipit. Mathæus secundum hominem, generationem declarat, humanæ formæ: Marcus à prophético spiritu, spiritus characterem signat duabus alis, vnde quatuor tantum testamenta data, vnum sub Adamo ante cataclismum, secundum post sub Noe, tertium, Legislator sub Mose, quartum quod renouat hominem, euangelium sub Christo.

Redarguuntur & ibidem Marcion, & Valentinianus, qui extra hæc dicebant, se habere partem Euangelij.

5 Quatuor itaque euangelia eaque integra, prout nobis proponuntur, Ecclesia recipit, nec plura, nec pauciora, nec immixta, vel additionibus corrupta, vnde hæreticorum & impostorum fidei, & aduersariorum artes, calumniæ, & librorum suppositiones rebus, lapide Lydio, discernuntur. Gnostici impurissimi hæretici, euangelia nomine Apostolorum fecerunt, vt admonet Epiphanius^d, contexerunt, & nomine Philippi Apostoli euāgelium, & vt idem ait^e, Cherintus & Carpocras, vtebatur euangelio Mathæi, sed recisso capite & genealogiis, incipientes ibi, *Factū est in diebus Herodis regis Iudæ*, vt probarent ex semine Iosephi & Mariæ impiæ, Christū editum. Vtebatur & aliis libris, nempe circuitioibus Petri, quas cōposuit Clemens, multa corrumpentes in ipsis, pauca vera relinquentes, quos & ipse Clemens redarguit in epistolis quas scripsit Encyclicis quæ in sanctis ecclesiis leguntur. In eodem iterum loco Epiphanius, *Gnostici, inquit, impudentissimi, ex schola Nicolaitarum, vtuntur veteri & nouo Testamento, auersantur autem eum qui locutus est in veteri Testamento, & ubi verbum reperiunt, quod contra ipsos sententiam habere potest, dicunt à spiritu mundano profectum esse: multi alij libri illorum adhuc sunt, veluti interrogationes Mariae, liber Ialdabarth, liber Seth, reuelationes Adami, Euangelia alia nomine discipulorum.*

f. tomo 3. lib. 1. contra hereses hæres. 38.

6 Rursum Epiphanius^f, *Caiani, inquit, hæretici habent quandam libellum, nomine Iudæ proditoris inscriptum, quem vocat Euangelium Iudæ.* Refert & Platina in Alexandro 4. eum summum Pontificem præsentente curia libellum pestiferum combussisse, cuius author afferebat, non à lege euangelij, sed à lege, spiritum procedere, quæ à sectatoribus dicebatur Euangelium æternum.

Marcion euangelium Lucæ corruptit, & in pluribus detruncavit & immutauit. vt & corruptit plures epistolarum Diui Pauli locos, idem Epiphanius^a.

Refert & de Marcione Irenæus^b. In hæc verba, *Euangelia tantæ firmitatis sunt, vt & ipsi hæretici testimonium reddant illis, & ex ipsis egrediens vnus quisque eorum, conetur suam adfirmare doctrinā. Ebronei enim eo euangelio quod est secundum Matthæum solo vtentes, ex eo ipso continuaciter presumentes de Domino: Marcion autem id quod est secundum Lucam, blasphemus in solum existentem Deum ostenditur: Qui autem Iesum separant à Christo, & impassibilem perseuerasse Christum, passum vero Iesum dicunt. Id quod secundum Marcum est præferentes euangelium, cum amore veritatis legimus illud, corrigi possunt. Hi autem qui à Valentino sunt, quod est secundum Ioannem plenissimè vtentes, ipso deteguntur.*

De Iudicio Euangelij Marcionis adhuc addendus est Tertulianus aduersus Marcionem lib. 4. *Marcion, inquit, Euangelio suo nullum præscribit authorem, quasi non licuerit illi titulum quoque effingere, cui neghas non fuit ipsum corpus euertere. Et possent hic iam gradum figere non cognoscendum conuendens opus, quod non erigat frontē, quod nullam constantiam perferat, nullam fidem repromittat de plenitudine sui tituli & professione debita authoris. Et postea, de titulo ergo funis ducendus est contentiois, pari hinc inde missa fluctuante. Ego metum dico verum, Marcion suum: ego Marcionis dico adulteratum, Marcion meum: Quis inter nos determinauit, nisi temporis ratio? ei præscribens auctoritatem quod antiquus reperitur, & ei præiudicans vitiationem, quod posterus reuincetur, In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum necesse est præcedat veritas falsum, prior enim res passione & materia.*

Aliqui etiam hæretici vt scribit Epiphanius^c. Dixerunt euangelium, non esse à Diuo Iohanne conscriptum, nec Apocalypsin, sed Euangelium à Cherintho. Et philosophi quidam Græci, vt Porphyrius, Celsus, & Philoabbatinus ex Iudæis oriundus, subuersionem legis euangelicæ molientes, accusant euangelistas vt animales, & secundum carnem, nutantes, plura in his argumentis ratione temporis: errantes tamen, cum putarent euangelia contextura temporum ordine continere, nec animaduertentes quod euangelistæ posteriores suppleant quæ ab aliis omissa sunt, quia non nouum contexunt euangelium, & cum vnum sit, sed vel suppleant, vel fufius dicunt, addit Epiphanius eodem loco consonantiam pulchram euangelistarum, *Quam etiam tomo 3. lib. 1. contra hereses, heres. 46. docet Tatianū aliquando composuisse vno libro ex quatuor euangeliis confutam quam aliqui euangelium secundum Hebræos vocant.*

Manichæos habuisse quoddam euangelium secundum Thomam ait Cyrillus cathechesi 4. illinc natorum. Quod euangelio nomine coloratum animos simplicium corrumpebat.

8 Manichæi non recipiebant nouum testamentum, sed tantum libros veteris testamenti. Quamquam Deus dixerit Sacerdotibus, Moyli creditis, credite & mihi: nam & Moses de me hæc verba fecit.

AAA

a Tomo 3. libro 1. contra hereses heres. 42. b Lib. 3. aduersus hereses cap. 11.

c Contra hereses, tomo 1. heres. 51.

Athanasius in sermone contra omnes hæreses, Eucratizæ hæretici, vtebantur quibusdam apocryphis, quæ dicuntur Andree & Iohannis actiones ^a.

^a Epiph. to-
mo 1. lib. 2. hæ-
ref. 47.
^b Lib. 2. hi-
storia ecclesia-
stica c. 49.

Libri apocryphi & illegitimi dicuntur esse à Nicephoro Calixto b. prædicatio Petri, euangelium Petri, Apocalypsis Petri, liber Actorum Petri, ambigua & authoritatis, Actorum Pauli liber, qui pastoris habet titulum, quem Hermæ quidam adscribunt, ei cui in epistola ad Romanos Paulus salutem nunciari iubet, item Apostolorum doctrinæ, siue Barnabæ epistola: euangelium secundum Hebræos: Item euangelia quibus falso præponuntur nomina Petri, Thomæ, Mathiæ, Acta Apostolorum, Andree, & Iohannis.

^c In exposi-
tione Symbo-
li.

Quod tamen pertinet ad Hermetis librum. Cyprianus ^c meminit de eius quodam libro: & lectionem eius probatâ ait postquâ de librorum vtriusque testamenti celsura ecclesiastica, locutus est. *Alij enim sunt libri, qui non canonici, sed ecclesiastici à maioribus dicuntur: Sapientia, Ecclesiasticus, Tobias, Iudith, Machabæorum libri. In nouo testamento libellus, qui dicitur pastoris siue Hermetis, qui appellatur duæ viæ vel iudicium secundum Petrum, quæ omnia legi quidē in ecclesiis. voluerunt, non tamen proferri ad authoritatem fidei confirmandam.*

9 Reiciebant hæretici Iohanni librū euangelij D. Iohannis, & Apocalypsin, tamquā si à D. Iohanne non fuissent scripti: sed euangelium à Cherintho, quos tamen Epiphanius dicit esse Diui Iohannis lib. 2. contra hæreses, tomo 1. hæref. 52.

Addit & hæresi 54. Theodotianos hæreticos quoque negasse esse eosdem libros Diui Iohannis.

Dionysius ira Alexandria episcopus, tuetur Apocalypsin nō fuisse beati Iohannis Apostoli, ait tamē esse alterius sancti cuiusdā Iohannis, numine afflatus diuinitus: non tamen Apostoli filij Zebedæi. primum inquit collatione facta euangelij & epistolarū D. Iohannis: in quibus non præponit nomen vt in Apocalypsi. Item quod is qui cōposuit Apocalypsin, repetit sæpè nomē suum, quod audierit & viderit ista, quod tamē nō fecisset Iohānes Apostolus. de cuius probitate & fide certa erat Ephesus. Præterea Apostolū semper sua à mysteriis in cœpisse, quod non facit in Apocalypsi, nec quicquā fere de his tractatur. Dehinc orationē Apocalypsis nō esse ita elegantem ac D. Iohannis Apostoli, quin & interdū rusticis & barbarissimis vtitur Græcis. Hæc D. Dionysius, vt refert Nicephorus Calixti ^d. Et Eusebius Pamphi. ^e Verumtamē si bene perpendatur hæc argumēta Dionysij, nihil vrgēt: & errare potuit is, quemadmodū & nimio feruore scribens in Lybici Sabellij impietate, qui negabat subsistentiā diuersam vel hypostasim patris, & filij & spiritus sancti, ipse prolapsus est in alium errorem, vt diceret nō tantū diuersam hypostasim sed substantiam, quod hæreticū est. vt scribit Basilius Magnus ad Maximum philosophum, & notat Nicephorus lib. 6. cap. 25.

^d Lib. 6. ecclesiastica historia c. 23. & 24.
^e Lib. 7. de præparatione euangelica c. 23.
^f Ex consilio Romæ habito cum septuaginta episcopis, in ca. sancta Romana 3. §. itē Iuueni, 15. distin. apud Gratianum in decretis, & Burchardum lib. 3. decretorum c. 221. Inonē parte 4. c. 65. Pa. li. 3. c. 73.

10 Gelasius summæ pontifex ^f. *Cæterum inquit, quæ ab hæreticis siue schismaticis conscripta vel prædicata sunt, nullatenus recipit catholica & apostolica ecclesia, inter cætera numerat inter apocrypha. Itinerariū nomine Petri Apostoli, quod appellatur sancti Clementis, lib. 8.*

Actus.

Actus, nomine Andree Apostoli: Actus nomine Philippi Apostoli, Actus nomine Petri Apostoli: Actus nomine Thomæ Apostoli.

Euangelium nomine Thadæi: euangeliū, nomine Thomæ Apostoli, quo vtebantur Manichæi: euangeliū nomine Barnabæ, Bartholomæi, Andree, & ea quæ falsauit Lucianus, & quæ falsauit Hircyus, liber de infantia saluatoris, liber de natiuitate saluatoris, & de sancta Maria, & de obstetrice saluatoris, liber qui appellatur Pastoris. liber qui appellatur fundamentū. Adduntur illis alij plures libri, ibi relati vt Apocryphi, & alij omnino prohibiti & repudiati. differunt enim librum simpliciter in ecclesia Apocryphū esse, & apocryphum & prohibitum. Nam apocryphi, non omnes prohibentur in ecclesia. verū in ea nō habēt probationis authoritatē. quorum vel nomen authoris ignoratur, vel lectio illorum publicum in ecclesia non habet & nisi inter priuatos vsus cōcessū. quia quamuis in illis aliqua sit veritas, tamē falsa quædā miscētur, quæ reicienda celsura ecclesia.

11 Sunt & apud Sūdā in Phœcide ἀπόκρυφα βιβλία, arcani libri, & Bibliorū quædā sacrorum apocrypha, quod non palam omnibus proponerentur, nec in templis vti his liceret, vt notat Hieronymus.

Seruit intentioni loquentis nomen apocryphi, vt absconditi vel secreti, vt vel secretum dicatur quod omnibus publicari nō debeat, propter periculum ne his qui male intelligerent abutantur: vel secretum, quia prohibitum est his vllomodo vti.

Apocryphi libri, non omnes omnino idcirco improbari aut haberi vetitum est: in prohibitis contra: vnde & in t. 2. c. de summa trinita. & fide Catholi. Imperatores Valentinianus, & Valens, sancimus vt omnia quæcumque Porphyrius sua pulsus insania, aut quiuis alius cōtra religiosum Christianorum cultum conscripserit apud quemcumque inuenta fuerint igni mancipentur. Et paulo post, quoniā, §. vero, iubent libros eorū qui ambiguas de fide doctrinas edidissent, non congruētes per omnia aut præcisē orthodoxæ fidei, potissimum eos qui Nestorij essent, comburi. meminit de ea lege Euagrius ^a. Socrates ^b.

Rursum Cæsares Theodos. & Valentinianus in l. damnato. 6. §. 1. de hæreticis. c. Nec vero, inquit, impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilem orthodoxorum sectā decretaque sanctissimi cæsarum antistitū Ephesi habiti scriptos habere, aut legere, aut describere, quisquā audeat: quos diligenti studio conquiri ac publice comburi decernimus: ita ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem, & c. Et Martianus imperator l. quicūque, 8. eo. tit. §. f. ait. Nulli contra venerabilem Chalcedonensem synodū liceat aliquid vel dictare, vel scribere, vel edere, atque emittere, vel scripta super eadē re proferre. Nemo huiusmodi habere libros, & sacrilega scriptorū audeat monumenta seruare. Quod si qui in his criminibus fuerint deprehensi perpetua deportatione damnentur. Hos vero qui discēdi causa adierint de infauita hæresi disputantes, decē librarū auri quæ fisco nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. vltimo etiam supplicio coerceantur qui illicita docere tētauerint. Omnes vero huiusmodi chartæ, libri, qui funestū Eutychetis & Appollinaris cōplexi fuerint dogma incendio cōcrementur, & c.

^a Lib. 1. c. 12.
^b 1. historia ecclesiastica c. 6.

2 l.unic. de famos. libell. C. Lege. l. Corne. l. 15. §. si quis librum, de in. iur. P. b. authen. Ga. zaros, de he. ret. §. gazaros de statutu, & consuetudinib. in authent. c. l. manicha. os. 4. C. de ha. reti. dl 3. ad l. Cor. neliam. de fisa. lib. 48. P. ii. 8. c. l. capitolium. 28. §. venena. rij. de pæn. P. fl. l. C. de malefio. & math. g. l. i. §. fin. et l. 2. ad l. Pom. peiã de parr. P. h. l. sancimus. C. de sacrosã. eccl. c. cum in firmitas. §. se. levit. de pæn. & remis. c. so. lit. a. de maior. & obedient. cum simili. i. ut in c. agno. nimus. 26. q. 6. c. ille. 22. q. 5. h. ut in l. quod sepe. 35. §. ve. nemi mali. de cõtrab. emp. P. l. l. eiusdẽ le. gi. §. adiectio autem, ad leg. Cornel. de si. car. l. qui vene. nũ. 236. de ver. bor. signif. m. lib. 7. histo. c. 6. n. c. sicut ait, 8. de heretic. c. excommunicã. mus. §. creden. ses, eo. c. si quis papa. 79. dist. o. c. si aduer. sus. nos. xj. de

12 Iustinianus Nouella 42. de depositione Anthymi c. i. confir. mat prædicta: & vltra, describentibus ex quacunque occasione, etiã ad velocitatem manus, imponit manus amputationem. Quæ certè pœna vt superiores impositæ contra descriptores conuenire pos. sunt aduersus typographos, & bibliopolas qui venenũ librorũ infe. Ctõrũ prælo pluribus parãt, & celerius quàm librarij antiqui, & mi. nori pretio quàm labore descriptos, distribuunt & spargunt in di. uersas orbis regiones. Si enim pœna digni habiti sunt qui libellos famosos ediderunt, & qui scripserunt, & qui inuentos non consuma. uerunt^a. multò magis, qui hos libellos aduersum legem diuinã, & religionem publicã edũt, retinẽt, & exscribunt. cum grauius sit diui. nã quàm humanã offendere maiestatẽ^b. & crimẽ aduersus religionẽ publicum est, & in omnium fertur iniuriam^c.

13 Docetur secundò alia ratione, mutuata à venenõrũ appara. toribus, & vëditorib. Lege Cornelia de sicariis, & veneficiis c. 5. qui venenum hominis causã necãdi fecerit, vel vëdiderit, vel habuerit, plectitur. & qui in publicã mala medicamẽta vëdiderit, vel hominis necãdi causã habuerit^d. venenarij c. puniẽdi sunt: aut si dignitatis re. spectũ agi oportuerit de portũdi^e, plus est venenoq̃ gladio occidere^f & plus est parare venenũ cõtra matrẽ aut proximos, quàm cõtra a. lios: vt & qui sciuit hoc venenũ ea causã cõparatũ, nec detexit, qui e. mit, & qui vendidit, pœna parricidij teneãtur, quamquam nõ fuerit venenũ per eũ porrectũ^g. Quocirca, & multò magis qui virus pern. itioforũ librorũ edũt, distrahũt, emũt, & seruãt, digni pœna sunt, plus enim est animus qui inficitur, quàm corpus^h. 14 Non inficior tamẽ, & libros hos vetitos quibusdã permissos esse: nepe his qui ex illis possunt sanã doctrinã suo ingenio singulari probatiore ostẽde. re, & possunt errores cõfutando eosdẽ, ex mëtibus hæreticorũ, vel iã venenatorũ cõuellere, & antidotis cõuenientibus sanare, sicuti & pharmacopolis, & pigmẽtariis iuratis, permissum est habere in re. publica venena, quæ nõ omnibus dẽt, sed iis qui possunt ex illis an. tidota cõponere^k. sic. n. venena mala, bona fieri possũt admixtione^l. Datur autẽ iure singulari potestas hæc legẽdi, & reprobandi libros prohibitos, & prohibẽdos, sicut & refert Euseb. Pamphi^m. quod Dyo. nyf. Alexandrinus. legere se dicebat hæreticorũ libros, & traditiones: & quãuis videretur ad horã pollui his, multũ tamẽ commodũ se ex his capere, vt possit ex ipsorũ verbis illos arguere: & admonitũ ne legeret, visionẽ accepisse, qua dictũ illi, lege omnia quæcunque in manus tuas venerint, quia probare singula queque, & discernere po. tes: quãdoquidẽ ex initio hæc tibi fuerit causa credẽdi. 15 Alioquin qui legit, vendit, & excudit tales libros, nõ potest euitare quin pœ. na dignus sit, postquã libri etiã fuerint ablati, & cõbusti: nec vitare potest quin in suspiciõnẽ hæreseos veniat, tanquã fautor, defensor, & propagator doctrinæ improbatæ. ⁿ Cũ & vltra scribã, notarij, nõ tantũ negotiorũ hæreseos, sed etiã aliorũ negotiorũ, hæreticis ad. esse prohibeãtur sub eadẽ pœna^o. multò magis in his quæ ad impie. tatẽ eorum pertinent, in quo & focij, & participes delicti essent.

16 Facit etiã, quod expositores falsã moneta, scientes, pœna eadẽ puniri debẽt: qua qui adulterarũt^p. ad instar etiã illorũ, qui scic-

ter falsis instrumentis vtuntur^a.

Et exemplo etiam eius qui falsis ponderibus vtitur^b. Considero autem hic, quòd bibliopola scienter libros hos vendat, vt puniatur, interdem enim si expers literarum sit, & libros ei datos vendendos, improvide exposuerit vëditioni, vel si illos quibus habere non licet, vendiderit: esset quodammodo à grauiori pœna excusandus^c. sed non in totum: maxime, quia iuris ignorantia non habet excusatio. nem^d. Et videntur in magna negligentia esse, quod non curauerint sibi dari probas merces, & imperitia culpæ annumeratur^e, & qui fal. sas mensuras sciens conduxerit, si frangantur periculum sustinet^f.

Sed & non carebunt suspicione, si clam vendãt huiusmodi libros, quia fraudis tunc suspicio delictũ auget, & malam fidem testatur^g. l. c. cum inhibitio, de clãdestina desponsa. Possit tamen excusari bi. bliopola si iussus ab eo qui legere potest impunẽ vetitos libros ad. ferat, si modo aliis illos non euulget.

17 Argumento insuper firmari superiora possint quod in via pu. blica vel loco publico, non liceat habere etiam ea quæ solo odore locum pestilentiosum faciãt^h. nec liceat morticina stercoreque in vias proiicere, vel fimumⁱ.

18 Prohibitum autem fuit à Leone 10. in constitutio 10. Incipien. te, inter sollicitudines in Bullario Cherubini, libros imprimi absque approbatione vicarij & magistri sacri palatij Apostolici in vrbe: ac episcoporum vel virariorum eorum, & inquisitorũ, alibi: sub pœna cõbustionis librorũ publicè, si aliter imprimãtur, & centũ ducatorũ fabricæ basilicæ principis Apostolorũ Petri & Pauli applicandorũ.

Iulius 3. constitutio. 7. cum meditatio, & c. 3. Kal. Maij 1550. reuoca. uit facultatem libros suspectos legẽdi & retinẽdi de fide catholica, præter cõcessas inquisitoribus. præcipitq; huiusmodi libros intra cer. tum terminum consignari inquisitoribus similem constitutionem edidit Paulus 4. constitutione 39. incip. Quia in futurum & Pius 4. constitutione 98. cum pro munere, in dicto Bullario, & ibidem ven. di & haberi prohibeat tales libros. id ipsum & statuit Pius 4. consti. tu. 108. incip. cum inter crimina.

In cessione 4. cõsiliij Tridentini, in decreto de editione & vsu sacro rũ librorũ, statutũ, ne vlli liceat imprimere vel imprimi facere quos. uis libros de rebus sacris sine nomine authoris, neque illos in futurũ vëdere, aut etiam apud se retinere nisi primũ examinati probatiquẽ fuerint ab ordinario, sub pœna anathematis, & pecuniã in canone consiliij nouissimi lateranensis apposita, (nepe sessione 10. sub Leo. ne decimo.) Et, si regulares fuerint, vltra examinationẽ & approba. tionem huiusmodi, licentiam quoque à suis superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris iuxta formam suarum ordinatio. num. Qui autem scripto eos communicant vel euulgant, nisi antea probati examinati que fuerint, eisdem pœnis subiaceant quibus im. pressores. Et qui eos habuerint vel legerint, nisi prodiderint autho. res, pro authoribus habeantur.

19 Non alienũ erit in autoritatẽ huius prohibitionis addere, ec-

heretic. c. di. cti. 25. q. 2. cap. l. de falsis. in extra. nag. Iohan. 22 a l. 2. & 3. C. de fide instrumetorũ. l. qui falsos, ad legẽ Corneliam de fals. b. l. arbit. §. adeo, de dolo. l. & hodie. §. si venditor. ad i. Corne. de fals. c. Argumẽt. l. generali, de tabularijs lib. 10. c. & c. co. gnoscens de constitution. d. l. regula & l. i. de iuris & fact. igno. rans. c. simi. e. l. imperitia de reg. iur. §. imperitia, ad leg. aquil. l. il. licitas. §. sicu. ti de off. presi. f. l. uem que ritur. 13. §. si. quis mēsuras, loca. P. g. l. f. de ritu nup. P. h. l. 2. §. idem ait si odore, ne quid in loco publi. 43. P. tit. 8. i. l. uni. §. f. de via publi. ca, & siquid in ea factum esse dicatur. l. 43. P. tit. 10.

clesię primitiuę morē prohibitionēq; similitū & legam^o in Actis Apostolor. c. 19. libros eorū qui curiosē fuissent sectati, combustos.

Apud Ethnicos quoq; obseruatū legimus, lectionē & euulgationē librorū nouę religionis, fuisse interdictā eiūsq; libros publicē combustos. Sicuti narrat Diogenes Laertius^a. Quod Prothagoras cum in aliquo loco in hunc cōpisset modum: *de dijs quidem statuere nequeo, neque an sint vel ne: sunt enim plurima quę id scire prohibeant, quippe & summa incertitudo, & breuis hominis vita*: ob hoc principii operis, ab Atheniensibus vrbe pulsus fuit, libris eius in foro cōcrematis, sub p̄conis voce à singulis qui illos habebāt inuestigatis. Atque Senatus censuit vt ait Liuius^b de libris religionis in arca Numę inuentis, satis habendum quod p̄ter iusiurandū polliceretur libros eos legi seruariq; non oportere, & ideo primo quoque tempore in comitio cremandos. Et Vlpianus^c ait, libros improbatę lectionis, magicos forte, & his similes, protinus corrumpendos.

^a In l. catera, 4. §. mala medicamēta, familia eriscun d. lib. 10. P. tit. 2.

^b Lib. 40.

^c In l. catera, 4. §. mala medicamēta, familia eriscun d. lib. 10. P. tit. 2.

20 Sed hæc hæctenus de receptis & improbatis in genere libris legis diuinę dictum sit: rursus autem de aliis scripturis canonicis noui testamenti admonebo eadem, vt non alię quā quę superius sacrosanctis consiliis traditę & receptę sunt, admittantur, nec aliis quā ecclesia tribuit authoribus, tribuantur: & nec in aliis versionibus vel exemplaribus quā probati sunt legantur, cum authoritate: exempli causa, ecclesię quidē veritatem epistolam ad Ephesios D. Pauli habemus missam, non ad Laodiffenses. Marcion autem interpolare ei titulum gestiebat, tanquam & in isto diligentissimus explorator, quamuis nihil de titulis intersit vt scribit Tertullia^d.

^d Lib. 5. cōtra Marcionē in epistola ad Laodiffenses. c. Lib. 3. c. 18. §. Lib. 2. cōtra hæreses, tomo 2. hæres. 69.

^e Nicephor. Calix. lib. 4. historia eccles. c. 34. h. Lib. 2. Stro maton.

Ad Hebręos scripsit Hebraicē D. Paulus, translationem verò eius Gręcā esse Clementis Romani, dixit Nicephorus Calixtus^e.

Negarunt tamen quidā hæretici eam epistolam esse D. Pauli, quos reuincit Epiphanius^f. Et Tertullianus post mediā etatē presbyter quamuis contra Montanum scripsisset, delapsus postea in eius hæresin reiecit epistolam ad Romanos dicēs nō esse Pauli, neque in ecclesia Romana esse receptam. ^g Notat & Clemēs^h, Hæreticos abrogasse epistolas ad Timotheum, quod earum voce cōuincantur, maximē in 2. ad Timoth. c. 1. dum ait, Paulus, *o Timothēe depositum custodi, deuitas profanas vocū nouitates, & oppositiones falsi nominis scientię quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.*

De vtilitate & necessitate lectionis sacre Scripturæ.

C A P. VIII.

Tantum tamq; commendatum est vnicuiq; salutis & felicitatis æternæ desiderium, tanta beatitudinis assequendę naturalis cupiditas, cuius testimonia & promissiones in sacris scripturis continentur, vt multū temporis terendū non sit. In quęstione, num sacre scripturę legēdę sint. Cum etiā Deus ipse, qui in illa sua mādāta perscripsit, satis & adhibita causa & vtilitate, illud ipsū iusserit. Et per Moſen & per Prophetas, & in propria Christi persona, qui & verus Deus Dei filius est.

Deu-

Deutero. 4. *Audi Israel p̄cepta & iudicia quę ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terrā quā Dominus Deus Patrum vestrorum daturus est vobis, & c. 31. Deute. Leges legis verba huius coram omni Israel audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quā mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas, vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant implēant que omnes sermones legis huius.*

Et Exod. 13. *Narrabis filio tuo in die illo, dicens, hoc est quod fecit mihi Dominus, quando egressus sum de Aegypto: & erit quasi signū in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, vt lex Domini semper sit in ore tuo.*

Iosue 1. *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quę scripta sunt in eo. Tunc diriges viam tuam & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexteram, vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quę agis.*

Baruc c. 4. *Hic liber est mandatorum Dei, & lex quę est in æternum omnes qui timeant eam, perueniant ad vitam: qui autem dereliquerunt eam in mortem, & c.*

2 In scripturis sacris, regula est eorum quę agere vel vitare debemus: inest ibi determinatio quę etiā immutari non debet à principibus cuiuscunq; potestatis sunt. cum inferior non possit superioris Dei legem immutare. ^a Sempiterna enim lege receptum est, vt inferiores subiiciantur & obediant superioribus, ^b & dictum de rege Deutero. c. 17. *postquam autē sederit in solio regni sui describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticę tribus & habebit secū legē que omnibus diebus vitę suę & discat timere Dominum Deum suum. Priuatis quoq; id ipsum statutū libro eodem Deutero. c. 12. Non facietis singuli quod vobis rectū videtur: sed quod p̄cipio tibi, hoc tantū facito Domino. nec addas quicquam vel diminuas.* Firmatur Prouerbiorum c. 30. *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Ne addas quicquā verbis illius ne arguaris inueniaris que mendax.*

^a c. cum inferior, de maior. & obediens. ^b Vt ait Dio nys. Hælic. in primo.

3 Vitam scripturę istę continent æternā, indicāt salutem, & p̄dicant viā per quā beatitudo & felicitas æterna adiri possit, Deusq; recōciliari. Sicq; Christus ad Sadduceos erratis, nescientes scripturas, neque virtutē Dei^c. & D. Iohannis c. 5. v. 39. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternā habere, & illę sunt quę testimonium perhibent de me, & d. Si Moſen & Prophetas non audiūt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Eò pertinet quod scribit D. Paulus^d, *Tu verò permane in his quę didicisti & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quę te possunt instruere ad salutem per fidem quę est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inſpirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus* Sic Actorum c. 17. ver. 11. *Hi autem erāt nobiliores eorum qui sunt Theſſalonicę, qui susceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie scrutātes scripturas si hæc ita se haberent.*

^c D. Matthei c. 22. ver. 29. ^d D. Lucę c. 16. ^e 2. ad Timoth. c. 2. v. 15.

Et c.18. vers. sui actum Apost. dicitur, de Apollo, quod vehementer Iudæos reuincebat publice, ostēdēs per scripturas esse Christū IESVM.

4 Aliā vtilitatē ex lectione scripturarū indicat d. Paulus ad Romanos. c.15. *Quæcunque scripta sunt ad nostrā doctrinā, scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.*

5 Sed & illa suauissima & præstantissima, quod ex verbo Dei in scripturis recondito, anima quæ diuinorum capax est, saginetur, & reficiatur. *non enim ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei.*^a

Imò verò non tantummodo pratum, vt ait d. Chrysoth^b. verum & paradisi diuinarū lectio scripturarū, non enim fragrantiam solum habent eius flores, sed & fructum qui animam nutrire possit: & ibidem, nec parua inquit sententiæ sacræ scripturæ omittendæ sunt: quæ tenues esse putantur: nam & ipsæ de Spiritus gratia sunt: spiritus autem gratia nunquam parua est, sed magna, & mirabilis, & dantis munificentia digna, nec geminæ in corporis mole, sed naturæ pulchritudine, precium habent.

Atque meritò thesauro cuidam, confertur diuinarum scripturarum lectio: sicut enim ex illo quisquis vel paruum fructum capere potest, multas sibi parat diuitias: ita & in sacra scriptura, etiam in breui lectione variā sententiā vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solum thesauro similia sunt diuina eloquia, sed fonti quoque largis perennis scaturienti aquis. Et propter hoc Christus dicebat, *Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ.* quæ omnia & pluribus profertur d. Chrysoth^d. additque quod sicut aromata quanto magis digitis atteruntur, tanto maiorem natura sua fragrantiam reddunt, & ita in scripturis visū uenire, vt quāto quis illas amplius tractare studuerit, tantò magis videre poterit latentem in illis thesaurum, plurēsque percipere indicibilia diuitiarum fructus.

Rursus magna diuitiarum, scripturarum virtus est, & multæ in verbis latent sententiarum diuitiæ: ideo scrutandæ scripturæ, vt nō tantum nudæ lectioni vacemus, sed indagatis profundis, verum veritatis sensum percipere valeamus. Talis enim mos est scripturæ, vt in paruis verbis plurima sæpe multitudo sensuum inueniatur: & in hoc vel maximè differt, ab aliis scripturis, in quibus cum multitudine verborum ad fastum apparatus, vix vnus sensus colligi potest. Iterum in psal. 95. tom. 1. Si quid dicitur absque scriptura auditorū cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans, & interdum sermonē vt friuolum auersans, interdum vt probabilem recipiens: verum vbi ex scriptura diuinæ vocis prodit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.

6 Lectio itaque hæc sacræ scripturæ, omnibus non tantum clericis, sed etiam laicis vtilis & necessaria est: non aliter quàm his qui legere & intelligere nequeunt, necessarius est auditus verbi Dei. pertinet enim & ad salutem, & ad regulam bene viuendi, qua omnes egent, siue clerici siue laici aut seculares sint: continent & mandata, & voluntatem Dei, quibus obtemperandum est, sine vlla exceptione.

a Matthai c. 4. vers. 4. Luca ca. 4. ver. 4 Deuteron. c. 8 ver. 3. b. tomo 5. Homilia 1. ad populum Antiochenum.

c. Iohau. c. 7. d. tomo 1. Homilia 3 & 16 & 60. in Genesim. e. Homil. 13. in Genesim. f. Homi. 37. in Genesim. g. Ioha. c. 5.

sexus aut qualitatis, quantumquemque respiciunt. & iuris ignorantia diuini neminem excusat^a. ignorans ignorabitur^b. culpa enim est non intelligere, quod omnes intelligunt, vel intelligere debent^c. habent inquit Abraham Mosem & Prophetas, audiant eos^d. maximè quia lex diuina scripta, maximam habet coniunctionem cum ea quæ Deus mentibus hominum in creatione insculpsit. *Signatum enim est super nos lumen vultus tui Domine.* vt ait Dauid^e. imò lex diuina, naturalis dici potest hominum, quæ in lege antiqua & in euangelio repetitur^f. & qui sine lege vixerint, sine lege damnabuntur.

Et meritò d. Chrysothomus & reprehendit grauiter incuriam secularium, qui mundo & corporeis vacantes, se excusant à bonis operibus & lectione sacrarum scripturarum, dicentes, nonne ego mundanus sum, num ego monachus? cum tamen scriptum sit 1. ad Timotheum 2. quod Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Deinde quod & omnis homo, habeat animam maioris dignitatis quàm sit corpus: quod & apparet ex eo quod corpore ab anima derelicto, nullius vsus est. Quare inquit qui tantam habet corporis curam, cuius gratia & propter quid tantum animæ contemptum admittit, neque illi congruum cibum impartitur. Non enim ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei^b. Sicq; suadet, nō tñ corpori sed etiā animæ parandū esse cibū. exprobrat eandem negligentiam secularibus idem^c. qui se existimat sapientem, inquit Clemens Alexandrinus^k. nec vult audire diuina præcepta, sed tanquam qui per se didicerit effrenatus fertur in salē fluctuans, descendens ad mortalia & ea quæ sunt generabilia à cognitione ingenti, alias alia opinans. Quibus autem non est gubernatio, ij cadent sicut folia.

7 Verum hic non omnibus prophanis committendas sacrarum scripturarum omnium lectiones concludere volo: imò verò non nisi cum præuia episcopi & parochi cognitione num pij sint homines, & non abuti possint quibus conceduntur in vulgarem sermonem conuersæ, & probatæ iuxta concilij Tridentini decretum. Sunt enim qui propter malum vel pessimum ingenium, vel irreligiositatem & scripturis sacræ non magis quàm aliis bonis rebus, abutuntur: & ex quibus pij possunt sibi salutem æternam parare, isti damnationem æternam architectantur. non secus quàm furiosi gladio se interimere possunt, quo prudentes se & alios defendunt, & ex hisdem floribus propter diuersos naturæ habitus, aranea venenum: & apis mel conficiunt. Et proinde ignaris omnino, & idiotis vel malè in fidem affectis, potius consulitur & mandatur, vt discant legem & mandata Dei ab ecclesiæ præpositis, & concionatoribus, qui frequenter proponunt quæ necessaria ex lege Dei ad salutem singulis videantur, ne se incauti gladio ancipiti verbi Dei, temerè iugulent legendo quæ non intelligunt.

8 Sacræ scripturæ dicuntur inesse mytheria: mytheria verò non essent, si ab omnibus intelligerentur, vt ait diuus Basilius libro de Spiritu Sancto, capite 27. Impleuit autem sacram scripturam

a l. regula. de iuris & facti ignorant. P. l. in bonorum, de bonorum poss. sio. contra iul. S. notandum. 1. q. 4. b. 1. ad Corin. c. 14. ca. ideo. c. 14. ca. ideo. 37. dist. c. qui ead. 38. dist. c. lata culpa. 23. de verbo. sign. cum simi. ibi nota. d. Luca c. 16. ver. 29. e. Psal. 4. fin. c. humanum genus. 1. dist. ap. Gratia. g. Homilia 21 in Genesim. h. Matthai c. 4. i. tomo 2. Homilia 2. in Matthau. k. 2. Stromat.

mysteriis Spiritus Sanctus, ne illa vilesceret. Neque omnes qui idioma vel latinum, vel gallicum, vel italicum, vel germanicum in quod fuerit translata & proposita sacra scriptura: ideo capaces sunt intelligentiæ mysteriorum sub verbis contentorum: non secus quam nec

a *Matthæi c. 20.* etiam populo doctiores Apostoli^a intelligere potuerunt dicentem

Dominum, *filium hominis tradetur in manus gentium, & flagellabitur.*

b *Iohan. ca. 6.* & quanvis verba intelligerent, tamen non intellexerunt quis esset

c *Iohan. c. 16.* illè filius hominis^b, nec illud, *modicum videbitis me*^c. Proinde qui sacras scripturas legunt, non præsumptione suæ mentis eas contorque

re vel explicare debent, sed cum mente, sensu & intelligentia ecclesiæ, quæ iam ab annis 1590. vel circa, quomodo intelligendæ essent docuit ab Spiritu Sancto quo regitur, instructa, & edocta, nec oportet plus quam oportet sapere, sed ad sobrietatem, vt ait Apo-

d *ad Rom. c. 12.* stolus^d, sic euenit vt vsus & lectio sacrarum literarum sit vtilis, accedente interpretatione vera, & sine qua possent lecta nobis nocere:

e *2. Corinth. 3. ver. 6.* litera occidit, spiritus autem viuificat^e, & Spiritus est qui loquitur mysteria, vt idem d. Paulus ait^f. & vt ibidem dicitur, *nos non spiritum*

f *1. ad Corin. c. 2.* *huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humana sapientia*

verbis, sed in doctrina spiritus: spiritualia spiritualibus comparantes.

Et postea, *animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.* Et idem 2.

ad Corinth. c. 4. *Si etiam opertum est Euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloria Christi, qui est*

g *ad Rom. c. 7. ver. 14.* *imago Dei.* Et iterum 5. *scimus quod lex spiritualis est: vnde & colligimus, & egere explicacione spiritali: alioquin ex numero erunt discen-*

h *2. ad Tim. c. 3.* *tium, quorum meminit D. Paulus^h, qui sunt semper discentes, & nunquam*

i *epist. 2. c. 1. ver. 20.* *ad scientiam veritatis peruenientes, & vt admonet D. Petrusⁱ, hoc primum intelligentes, quod omnis prophetica scriptura, non sit priuata interpretationis.* Exemplum certius aliunde non erit querendum, quæ ex c. 8. actorum Apostolicorum. vbi Athiops reginæ Candacis eunuchus cum legeret Esaiam Prophetam, & interrogatus fuisset à Philippo, *putas ne, intelligis quæ legis?* respondit, *& quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi. & c.*

k *li. i. de statu animæ. c. 3.* Et vt scribit Claudianus Mamertus^k, *seraticinia Prophetarum a-*

goricis animata secretis, in litera tantum corpore cogitemus, decipimur,

quia cum prophetis oraculis irasci, vel pœnitere memoratur Deus, effectus videlicet passionum harum considerandi sunt: Deus enim his affectibus non afficitur, immutabilis.

l *lib. 4. moralium in Job. c. 1.* Diuus etiam Gregorius^l, *Qui textum, inquit, considerat, & textum*

scriptura sacra ignorat, non tam se eruditione instituit, quam ambiguitate confundit: quia nonnunquam sibi litera verba contradicunt. Sed dum à semet ipsis per contrarietatem differunt, lectorem ad intelligentiam veritatis transmittunt. & c. & paulò post, quæ nimirum veritatis intelligentia, cum per cordis humilitatem queritur, assiduitate legendi penetratur.

sicuti

Sicuti enim ignotorum hominum facies cernimus & corda nescimus: si familiari eius loquutione coniungimur vsu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. Ita in sacro elequio, cum sacra historia aspicitur, nihil aliud quàm facies videtur: Sed si huic assiduo vsu coniungimur, eius nimirum mentem, quasi ex colloquutionis familiaritate penetramus. Dū enim aliud ex alio colligimus facild in verbis cognoscimus aliud esse quod intiment aliud quod sonant.

9 Non est prætereundum quod ad probè intelligendas sacras scripturas necessarium est, & ob cuius defectum plerique lapsi sunt in earum explicatione, nempe, vt qui rectè cupiunt intelligere, parati sint ad fidem. *Nisi enim inquit Isaias ca. 7. credide. itis, non intelligetis.* & ita monet d. Cyrillus Archiepiscopus Alexandrinus lib. 13. Thesauri, contra hæreticos ca. 1. Tomo 2. operum. Addit d. Athanasius, in fine libri de humanitate verbi. Ad scripturarum indaginem verumque intellectum, opus esse vita proba, animo puro, & virtute quæ secundum Christum est, vt mens per eius tramites decurrens ea quæ expetit adipisci possit, quatenus fas est humanam naturam diuinam intelligere. Nam siue pura mente & imitatione sanctorum, aemo apprehenderit sanctorum verba. Et iterum libro de communia essentia patris filij & spiritus sancti, inter legendum sacra, puritatem illam & fidem inconcussam in animo legentis præcedere debere, docet. *Admonet, inquit, Paulus Apostolus indicans literam occidere, spiritum viuificare.* Pleraque siquidem sacrarum scripturarum, si iuxta literam sentiamus, in nefarias nos ducent blasphemias. Consentit D. Thomas, dum contra errores Græcorum, ait. *Scriptura & autoritates doctorum benignè interpretanda sunt: nam si illorum verbis vbique insisteremus in errores plurimos plerumque incidere. Scriptura sacra inquit adhac Eusebius Pamphili^a geminus sensus: vniis vt mystica quædam diuinæ doceat: alius vt ea quæ gesta sunt realiter significantur.*

Atque Cyrillus Alexandrinus^b tradit, ante omnia quando locum aliquem scripturæ intelligere volumus, tria diligenter consideranda esse: tempus, quando scriptum est quod dicitur: personam, quæ dicitur: aut per quam aut de qua dicitur: & res propter quas, aut de quibus scribitur, & sic nos absque errore posse verum inuestigare. Solet etiam, vt idem ait^c. *Sacra scriptura, ea quæ mentem excedunt: verbis familiaribus significare & diuina per humana, vt nobis se accommodet.* & proinde non in solis verbis consistendum erit.

Multum facit ad explicationem & mentem scripturarum, à doctis antea didicisse, & in sacris fermocinationibus frequentem fuisse: maxime Legis peritis seu Theologis operâ dedisse. *Labia enim sacerdotum custodiunt scientiam & legem requiret de ore eius.* Malach. c. 2. vers. 7. vel saltem illis commissum est verbum Dei.

Quare Suidas, ait in verbo IESVS, *animo reputauimus quod nisi munus sacerdotale aliquod Christus IESVS apud Iudeos tenuisset, non futurum fuisset vt illi liber daretur à Sacerdotibus, sicut factum Diuus Lucas scribit in Euangelio, quem audiente populo recitaret:*

a *lib. 9. de ecclesiastica demonstratione*

c. 1.

b *lib. 8. The-sauri aduersus hæreticos, tomo 2. operum & li. 9. c. 4. & li. 10. cap. 3.*

c *li. 2. expositionis Synodis Nicene.*

neque enim apud nos Christianos, licet cuiquam sacrarum literarum libros legere populo, nisi in sacerdotes cooptato. & quidam in institutione christiana vt admonet D. Paulus ad Hebræos. ca. 5. circa finem egent lacte: quidam solido cibo. qui paruulus est in cognitione, eget lacte, & est, expers sermonis iustitiæ: perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali, vt ait ibidem Paulus.

10 Scribit & Rabinus Mosche in primo tractatu libri more, scripturarum sensum duplicem esse, literalem & allegoricum. Literalem comparant rabini Candelæ, quæ paruo emitur: vocantque *נחמאל*: id exemplum. Allegoricum verò, dicunt id certitudinem Legis, quem comparant margaritæ obscuris in edibus latenti, quæ per candelam id. per literalem sensum, à querentibus inuenitur.

a lib. 4. ca. 3. ver. 20.

b ad Hebræ. c. 5. ver. 10. & sequens.

11 Puritas quoque animæ legentis, plurimum conducit ad gratiam Spiritus sancti recipiendam, & ad intelligentiam sacrarum literarum consequendam. In maleuolâ enim animam, non introibit sapientia, nec habebit in corpore subdito peccatis. Sapientiæ primo capite. & disciplina scientiæ effugiet factum. & apud Esdrâ dū is agit de transgressione legis causam addit, non abstulisti inquit, ô Deus illis cor malignum, vt faceret lex tua in eis fructum. Cor enim baiulans primus. Adâ, transgressus & victus est, & omnes qui de eo nati sunt. & c.

Sic diuus Paulus^b cū de Melchisedech tractare vellet addit, de quo nobis grandis sermo, & in interpretabilis ad dicendū quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Et enim cum deberetis magistri esse propter tēpus, rursum indigetis, vt vos doceamini, quæ sunt elementa exordij sermonum Dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo & c.

c Daniel. ca. 12. ver. 4.

12 Oratio, ad Deū rursus, est clauis qua misteria sacræ paginae & verus eius sensus, singulari iure à Deo aperiuntur quemadmodū & Daniel, oratione plura didicit, vt ab eius historia docemur: plura etiam eius scripta, signata velutique clausa sunt Deo iubente, quæ eius declaratione indigent. sicuti scriptum^c. Tu autem Daniel inquit Claude sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.

d Mathæos lib. 7. c in vitam Augusti. c. 93.

f lib. 30.

13 Nec erant etiam inter ethnicos, mysteria superstitionū quas vocabant religiones, aperta præterquam initiatis: quibus tantum, non aliis vt prophanis, secreta & rationes suarū religionum, videre cognoscere, vel audire licebat. Erant autem illi initiati in suis religionibus, quales dicuntur in nostra vera religione, Deo cōsecrati & ordinati in gradu aliquo ecclesiastico, aut ministerio. Et scribit Iulius firmicus Orpheū^d, ab his quos initiabat in primo vestibulo cū terribili autoritate exegisse, ne prophanis auribus inuenta ac cōpositæ religiones proderentur. Narrat & Sabellicus^e fuisse nephas olim ingredi non initiatis templum Cereris, diebus initorū quod & firmat Liuius^f dicens, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum scelus interfectos fuisse, quod per dies initorum cum initiati non essent, imprudentes religionis, cum cætera turba ingressi fuissent templum Cereris, quodque fuit pausa belli inter Phillipum regem regem Macedonum & Athenienses.

Narrat & Suetonius Tranquillus Augustum Cæsarem. Athenis facris cereris initiatum, cum postea Romæ de priuilegiis sacerdotum Atticæ cereris pro tribunali cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimisso consilio & corona circumstantiū, ideo solum audiuisse disceptantes, faciunt quæ Euripides tradit.

Pentheus τὰ δ' ὄργια εἶσι τιν' ἰδέαν ἐχόντα θεοί:

Dionysius. Ἀρρητὸν αἰεὶ ἀνέχεσθαι εἰδέναι βροτῶν

Pentheus. Ἐχέει δὲ ὄνησι θεοὶ θύουσιν τινά:

Dionysius. Οὐκ θέμις ἀχέσασθαι, ὅστι δὲ ἀεὶ εἰδέναι

id est, Pentheus Hæc verò orgia quam speciem habent tibi?

Dionysius Non dicenda sunt non initiatis, bacchicis

Pentheus Quam autem vtilitatem sacrificantibus ferunt?

Dionysius Non fas est te id audire, quamuis dignum sit audiri

& addit postea rationem Dionysius, δόξει τις ἀμάθεσσι θεῶν λέγων, ἢ ἐν φρονέειν, id est apud ignarum & rudem de mysteriis loquens, parum videtur sapere. Quod & alibi dixit verius, Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi, distrumpant vos. Scribit & Pausanias in Achaicis, seu libro j. in Egincensium littore, fuisse salutis fanum, in quo signū cernere fas nemini præter, eos qui sacerdotio fungerentur.

De doctrina ecclesiastica siue scriptura: seu de traditionibus ecclesiasticis.

CAPVT IX.

Accepta, rerūque scitu necessariarum & notionem impressit, non tabulis præscribens exterioribus, sed in mente & corde, cum autem is degenerauit à naturali nobilitate, atque obliuisceretur & sui ipsius, & Dei authoris: per capita, illi quotidiana literis mandari iussit, non tamen omnia, sed aliqua per qua aliorum recordaretur, quæ nec facile scriptura percipi, nec sensibus hauriri, sed intelligentia admirari & venerari debet.

Cūque etiam scripturæ sensum corrupisset, missus in nouissimis diebus spiritus veritatis: & ipse filius vnigenitus Dei, IESVS CHRISTVS descendit ad nos, vt voluntatem Dei patris explanaret, perdita restitueret, & corrupta repararet.

Nihil ipse scripsit, nec omnia quæ dixit aut fecit, scripta fuerunt, nec potuerunt ob excellentiam perscribi, vt ait Diuus Iohannes in Euangelio capite secundo & cap. 20. nec omnia quoque voluit omnibus mysteria simul euulgari, & nisi aliquibus per parabolas, discipulis autem & Apostolis in sua schola familiariter eruditus, mysteria aperuit, & quibus ipsi expedire viderent, distribuenda cōcessit Matthæi c. 13. Lucæ c. 8. & c. 24. Quibus etiā sæpe dixit quod non possent

ante plenam illustrationem Sancti Spiritus secreta & adiuranda Dei opera cognoscere.

a lib. i. contra
Iudæos. c. 1.

Galatinus^a tradit, dogmatū genus duplex esse apud Iudæos: vñ dicitur שְׁבַע הַבְּרָיִים *thorath scebe cetan.* id est, legē quæ in scriptis: alterum דְּבַר שְׁבַע הַבְּרָיִים *thorath scebengal pe. d.* legē quæ in ore tradita fuit Moyfi vt thalmudici testātur in j. libro qui *beracorb. id. benedictionū,* nominat. & de qua agitur in c. i. libri אֲבוֹת *apirtre abot. id. capitula patrū.*

2 Maxima secretorū diuinorū custodia est, nihil scribere, sed addiscere, nam quæ scribuntur, contineri non possunt: vt ait Plato ad Dionysium Syracusanū. vbi & addit, *hac de causa, ego nihil de his scripti vnquam, neque est Platonis opus perscriptū aliquod, nec erit.* Mysteria etiam suorū sacrorū Egyptij tantum inuolutis & hieroglyphicis signis pro literis exprimebāt, vt ait Orus Apollo^b. & vt ait Ammianus Marcellinus lib. 15. histor. *in veteribus libris lectio, per corporum signa, pandit animarū interna.* Et d. Petrus ad Clementē. vt ipse testatur. *quæ summa sunt silentio honorari volunt.*

b de literis hic
roglypha.

c lib. i. reco-
gnitionum ad
Iacobum.

3 Traditiones non scriptæ in antiqua lege & in noua inueniuntur, quæ non minus venerabiles & seruatae, quam ipsæ sacrosanctæ scripturæ. Siquidē eadē ecclesia quæ docuit scripturas esse canonicas, & cui in his credimus, eadē autoritate nobis determinauit traditiones non scriptas seruandas, quas semper & vbiq; tales esse receptas nos instruit & docet.

Cabala erat Iudæorum traditio, ore tenus facta: nec licitum de ea scribere, imò prohibitum, vt legitur in libro eorum חֲבֵרֵי הַגִּיטָה *id. solennitates.* אֲבוֹת הַבְּרָיִים. Prædicantur quædam de illa tradita à Rab. Salomone Beniohai: & de hac suspicari quædam inter Latinos cepisse fertur Iohannes Picus. Dehinc Paulus Israelita initia tradidit: dehinc Augustinus Iustinianus episcopus Nebiensis aliqua in annotationibus in psalterium retexit: Iatinus Capinio quoque tribus libris de arte Caballistica egit: Egidius etiam Viterciensis, & postea Galatinus vt ipse scribit lib. j. contra Iudæos c. 6.

Cabalam Pythagoricam, ab Hebræis ductam, refert Reuclinus in epistola operis de arte Caballistica, & li. i. ait, Cabalam esse auditionem sermonum Dei, nec omnes prophetas fuisse illius capaces, secundum Caballistam Azarielem Bar Salomo Geronensem, cuius verba, השני כתבי אם משה לא כל ת בניאים תק כולם לשמצוע חרבול, *Id est, non quidē omnes prophetae fuerunt potentes audire sermonē Dei, nisi Moses,* Rursum & ait, quod Caballa est diuinæ reuelationis, ad salutiferā Dei & formarum separatarum contemplationem tradita, symbolica receptio: subditque (quod ego ab imperitis etiam audiui,) quosdā sed falso & ridiculē dixisse, Cabalam fuisse quendam hominem hæreticum & diabolicum, & Caballisticos hæreticos. sic enim scioli nugantur, & comminiscuntur falsa, ne videantur ignorare, quod planè nullo modo intelligunt.

4 Inter Christianos ecclesiastica doctrina tenenda, etsi scriptura non corroboretur expressè d. Paulus I. ad Corinth. c. II. laudat Corinthios, quod eius & præcepta seruarent.

Et

Et rursum, *fratres, state, tenete traditiones nostras quas didicistis, siue per epistolam siue per sermonem.*

Adferemus & ea de re sententias & iudicia patrū ecclesiæ aliquot.

Dionysius Areopagita, duplicis generis esse eloquia diuina ait, a-
lia Theologicis libris data, ex animo in animum verbo mediante si-
ne literis transfusa, & illa primos apostolos tradidisse.

Idē alia ait Ireneus lib. 3. cap. 3. contra hæreses, & in controuersis nostris ad antiquissimas esse recurrendum ecclesias, id ipsum probat Tertullianus Athanas. Origenes & Epiphanius Cōstantiæ Cy-
pri episcopus, aduersus eos qui se apostolicos aiebant, *Oportet in-
quit, traditione vti: non enim omnia à diuina scriptura accipi possunt:
quare & apostoli nobis quædam traditione commendarunt.*

Subscribunt Iohannes Chrysoftomus, in 1. epistol. ad Corinthios
cap. II. & 2. ad Thessaloni. c. 2.

Basilius quoque magnus, libro de spiritu sancto ad Amphilochem c.
vigesimo septimo dogmata, inquit, quæ in ecclesia prædicantur: quædam
habemus & doctrina scripto prodita: quædam rursus ex Apostolorum tra-
ditione in mysterio, hoc est in occulto tradita recepimus.

Quod genus est, vt eius quod primum est & vulgatissimum primo
isco commemorem, vt signo crucis eos qui spem collocarunt in Chri-
stum, signemus.

Quis scripto docuit? vt ad Orientem versi precemur, quæ
nos docuit scriptura? Inuocationis verba, cum ostenditur pa-
nis eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum no-
bis scripto reliquit? Neque enim his contenti sumus quæ commemorat
Apostolus, vel euangelium verum, alia quoque & ante & post dicimus
tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione ci-
tra scriptum accepimus. Consecramus autem aquam baptismatis & o-
leum vnctionis, præterea ipsum qui baptismum accipit, ex quibus scri-
ptis, nonne à tacita secretaque traditione? ipsam porro olei inunctionem,
quis sermo scripto proditus docuit? iam ter immergi hominem, vnde est
proditum? Reliqua item quæ sunt in baptismo, veluti abrenunciare Sa-
thanae, & angelis eius, ex qua scriptura habemus: nonne ex priuata &
arcana hæc traditione? nonne ex doctrina quam patres nostri in silentio,
quod curiosos & otiosos submonet, seruarunt. Pulchrè quidem nimirum
docti, arcanorum venerationem silentio conseruari. Nam quæ nec intue-
ri fas est non initiatis, quomodo conueniebat horum doctrinam publici-
tus circumferri scripto? Aut quid tandem sibi voluit magnus ille Moses,
qui non omnia quæ erant in templo passus est omnibus esse peruia, sed
profanos extra sacros cancellos statuit, & c. Athanasius episcopus Ale-
xandrinus, sententia, inquit, à maioribus confirmata, irrefragabilem
habet auctoritatem fidei.

Et rursum, non nupera aut nouitia res est, canonum ecclesiasticorum
institutio, sed à primis vsque patribus per manus tradita est, & fundata
in ecclesiis: neque nunc tandem fides initium suum sumpsit, sed ab ipso
domino opera discipulorum ad nostram vsque ætatem propagata est. Ne
igitur ea quæ hætenus vsque ad nostra secula in ecclesiis obseruata sunt
his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt à nobis requiratur,
agite fratres, ita animo excitēmi, eūq; zelū arripite qui bonis dispensatori-

bus inferiorum congruit, & non aliter sitis affecti, quam si in oculis vestris istiusmodi populatio commissa esset. &c.

Dicebat, inquit, *Arriani, synodi Nicenae verba essentia, & coessentia non recipienda, quia in scripturis non leguntur sacris. Quare autem tot verba Arrius in suis scripturis inculcat, quae in scriptura non sunt. &c.* Audiamus nunc quoque sententiam Chrysostomi, ^a antiqui, inquit, qui mundam exhibuerunt Deo vitam, non egerunt literis, sed literarum vice, gratia Spiritus sancti vsi sunt. nam & Noe Abrahæ, Iob, & Mosi, per semetipsum loquutus est Deus, non per literas: quia scilicet munda eorum corda repererat. Postquam verò populus omnis Iudaeorum, in vitiorum ima delapsus est: necessariò iam inde literæ dantur, ac tabula, & ea quæ per eas administratur admonitio. Et hoc non tantum veteris testamenti sanctis, sed etiã noui accidisse perspicimus. Siquidem nec Apostolus scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro literis, sancti spiritus gratiam se illis daturum, repromisit: Ille, inquit, suggeret vobis omnia. Iohan. c. 14 & Hieremiæ 31. disponam, inquit, vobis testamentum nouum: dabo leges meas in mente eorum, in corde eorum præscribam eas: & erunt omnes docibiles Dei. Diui Iohan. etiam c. 6. d. Paulus quoque 2. ad Corinth. cap. 3. dicebat se accepisse legem non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quia verò progrediente iam tempore, alij quidem propter dogmata, alij verò propter vitam & mores grauius impegerunt, ea rursus quæ constat literis, admonitione fuit opus.

Hæc Chrysostomus.

^b Et beatus Augustinus ad Casulanum, ^b in his rebus de quibus nihil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: Et sicut præuaricatores Diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. & in canon. quis nesciat. xj. eadem xj. distinct. ab omnibus seruari debere statuitur, quæ in consuetudine à Romana ecclesia seruantur. quia ea mater est omnium ecclesiarum, à cuius regulis nullatenus conuenit deniare, & eius, vt matris voluntatem implere oporteat. nec deceat membra à capite discedere. & in authent. de ecclesiasticis titulis in principio.

^c 5 Sunt porro traditionum, & consuetudinum ecclesiasticarum duæ species, & ita secundum Augustinum epistola 118. ad Ianuarium c. 1. & 2. & in cano. catholica. xj. distinct.

³ Catholica ecclesia per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid autem in ea tenetur, aut est auctoritas scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria, & particularis institutio. Sed auctoritate tota constringitur vniuersali traditione maiorum, nihilominus tota: priuatis verò constitutionibus, & propriis informationibus, vnaquæque pro locorum varietate, prout cuique visum est, subsistit, & regitur: atque vnaquæque prouincia abundat in suo sensu.

Et iterum in capite quinto. ridiculum, duodecima distinctione. *Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt temporibus nostris, vel, insimulari falsò Dei ecclesiam permittamus vel eas traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, pro libitu*

^a in Tomo 2.º peruen, Homil. 1. in Athanasium.

^b epistola. 86. & in his reb. xj. dist.

^c de cet. 12. dist. c. cum non liceat. de præscriptio. c. celebritatem. de consecrat. dist. 3.

pro libitu semper errantium infringi patiamur. Docent & canones poetica sequentes, consuetudinem ecclesie generalem, & speciales ecclesiarum quæ non derogant iuri diuino, aut non repugnant rationi, esse seruandas & sequendas. Id ipsum alibi eodem iure pontificio pluribus in locis tractatur. Pugnat pro consuetudine ecclesiastica strenuè Tertullianus, lib. de corona militis.

Pro localibus etiam Nicephorus lib. 12. historię ecclesiasticę, ca. 34. *Consuetudines inquit, ecclesiarum sunt seruandæ ab incolis: differentia namque morum ecclesiarum & consuetudinum inualuerunt reuerentia eorum qui illis ab initio præfuerunt, & qui illis deinceps successerunt. Nam hi tanquam leges acceptas per manus posteris tradiderunt, non satis pius neque ferendum arbitrati, si traditiones in quibus educati essent, non honorifice coleant, sed contemptim reicerent, refertur quoque ex diuo Augustino epist. 86.*

Quod diuus Augustinus consuluit adhuc Cathecumenus Diuum Ambrosium, vtrum secundum morem suæ ciuitatis, mater eius ieiunare sabbatho, aut Mediolanensi more prandere deberet. At ille, *Quid possum, inquit, dicere hic amplius quam facio, Quando hic sum. non ieiuno sabbatho: quando Roma sum ieiuno. ad quamunque ecclesiam veneritis eius morem seruare, si pati scandalum non vultis, aut facere, custodita scilicet eorum inter quos viuimus inoffensa societate, & cauendo, ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur. adiungitur testimonium eiusdem ex epistola ad Ianuarium 118. relatum in cap. illa 12. distinct. Ratio autem ab eodem adfertur lib. 3. confectio. cap. 8. relata à Graiano in cap. quæ contra, 8. distinct. Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro nigra diuersitate vitanda sunt vt pactum inter se ciuitatis, aut gentis consuetudine vel lege firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine videtur.*

De alijs libris seu scripturis interpretum legis diuinæ.

C A P. X.

Traditiones ecclesie catholice, de quibus antea dictum est, quamuis sacris libris non præscribantur tamen per interpretes referuntur sæpe, cautio autem adhibenda quales sint qui referant. Quemadmodum enim in sacris scripturis, & supposititijs & corrupti libri inueniuntur, sic etiam inter expositores seu interpretes illarum & quidam reiciuntur, & quidam nomine supposito pro veris obreperunt, de quibus sigillatim loqui non minus inutile opus quam laboriosum esset, quare proponemus tantum quosdam, qui in mentem & manus venerint, relinquentes iis qui maiori otio abundant, supplementum. Continet autem ca. Romana ecclesia, 15. distinctio. libros plures apochryphos & commentitios, quos respuit ecclesiastica censura, & cui adherendum est: vt quod Romana sedes probauit, hodie teneatur, & quod illa repulit, prorsus inefficax habeatur.

2 Sunt & pleraque opuscula sanctorum patrum, qui quamuis illustrati Sancto Spiritu optima scripserint, tamen in iudicis & de-

^a maxime titulis, de consuetudine. ca. 1. de constitutionib. in sex. l. de quibus, de leg. 1. in P.

^b cap. 1. & si. que. 19. distinct.

terminationibus legis ecclesiasticæ, cedunt authoritatæ præfuli qui potestatem statuendi in ecclesia habent, aliud enim est causis terminum imponere: aliud sacras scripturas diligenter expnere. Et in negotiis diffiniendis non solum est necessaria scientia, sed etiam potestas, & sic de libellis & commentariis aliorum non conuenit aliquem iudicare, & sanctorum consiliorum canones relinquere^a. Ea ratione, ut refert diuus Thomas^b, ex d. Augustino ad Hieronymum, Augustinus dicebat, *ego solis libris qui canonici appellantur, eum honorem deferre didici, ut nullum scriptorum eorum errasse firmissimè credam; ceteris autem quantumlibet doctrina & sanctitate polleant, non ideo re. um esse credo, quia illi sic censuerunt, &c.* Sic in prologo decretalium §. fin. iur. betur, ut in iudiciis & in scholis, omnes vtantur compilatione decretalium, & iuris in corpus canonicum redacti ante omnia.

Constitutiones Summorum pontificum, sacrosanctaque concilia, & decretales epistolæ quæ corpore iuris pontificij continentur, primum præcipuum omnibusque etiã patrum authoritatibus derogantem locum, obtinent. Leo Papa iij. scribens episcopis Britannia^c, *quam ob causam, inquit, Luculentius & magna voce pronuntiare non timeo, qui illa quæ diximus sanctorum patrum statuta quæ apud nos canonum nomine pratitulantur (sive sit ille episcopus, sive clericus, sive laicus,) non indifferenter recipere conuincitur, nec catholicam & apostolicam fidem nec sancta quatuor euangelia vtiliter & efficaciter ad profectum suum retinere vel credere probatur.* Et paulo ante, ibidem de canonibus agens. *Isti, inquit, sunt & per quos iudicant episcopi, & per quos episcopi simul iudicantur, & clerici. Nam si tale emerferit vel contigerit inusitatum negotium, quod minimè possit per ipsos definiti. Tunc si illorum quorum meministi dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel ceterorum similiter sanctorum doctorum similium reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda ac promulganda, vel ad apostolicam sedem referendum de talibus.*

3 Corpus canonicum iuris, ex pluribus conflatur vt docui in principio partitionum seu institutionem iuris pontificij, quæ continetur voluminibus decretorum, per Gratianum collectorum decretalium Gregorij ix. nomine euulgatarum: Sexti, Bonifacij, Clementinarum, & extrauagantium. vbi sacrosanctæ synodi receptæ œcumenicæ & prouinciales, & ex sanctorum patrum sententia authoritate donatæ, imò & leges quædam ciuiles adiectæ & conclusæ videntur. Corpus iuris pontificij suis membris & libris constans dicitur, vt Homeri corpus, omnibus libris ipsius Homeri^d, vt & corpus iuris ciuilis, quod constat suis partibus & libris, Pandectarum, Codicis, Nouellarum, & Institutionum: vt apud Ciceronem ad Quin. Fratrem corpus sumitur pro opere aliquo scripto.

4 Roborantur authoritate Summi pontificis consilia generalia, in tota 16. distinc. Eademque quæ recepta sunt à Summis pontificibus, recepta & sunt ab imperatoribus Christianis^e, Gratiano Theodosio & Valent. voluit & Justinianus secundum ius canonicum esse iudicandum de causis ad ecclesiastica pertinentibus: & sacros canones non minus quam leges ciuiles in sua integritate conseruari f.

Et Fre-

Et Fridericus ij^a. Cassa & irrita denūciari voluit statuta & consuetudines contra libertatem ecclesiæ eiusque personas inductas, aduersus canonicas & imperiales sanctiones. Atque Justinianus^b, profitetur se sequi in omnibus quatuor generalia consilia, & in illis constituta Nicenum 318. patrum. Constantinopolitanum, 150. Ephesinum primum, & Chalcedonenſe eorum consiliorum etiam dogmata, sicut sanctas scripturas seruari & admitti statuit^c.

Item aliorum consiliorum & regularum ecclesiasticarum leges^d. 5 Canones, Apostolorum nomine, non omnes approbat ecclesiæ, veluti illos qui eorum nomine ab hæreticis editi sunt^e, sunt tamen alij recepti, dicti eodem nomine, qui propter authoritatem & consiliis præponuntur^f, illi sunt 84. vel 85. qui apud Clementem ab eo editi putantur, à Diuo Petro dictati: quamquam alia extet ab illis æditio apud Photium & Balsamonem ab illis in multis dissimiles. Nicephorus^g, scribit epistolam Clemētis ad Corinthios, & librum apostolicarum constitutionum, & canones apostolicos esse Clementis Romani.

6 Magnæ authoritatis & reconditæ excellentisque doctrinæ habentur, libri Dionysij Areopagitæ contemporeni Apostolorum, quamuis omnes nunc non extent. Scribit enim ipse lib. 10. de diuinis nominibus c. 2. se scripsisse librum de diuinis characteribus, & ca. 4. citat Ignatium, testaturque se scripsisse libros de iusto iudicio. citat & c. 5. eius libri, de diuinis nominibus, & Clementis dictum, & c. 6. meminit librorum Simonis Magi. Ait etiam cap. 3. libri de mystica Theologia se scripsisse librum de theologis institutionibus.

Negarunt tamen, Laurentius Valla & Erasmus, & Magdeburgenses in historia sua centuria 4. c. 6. pag. 467. & centuria 1. lib. 2. cap. 10. pag. 625. hos libros qui circumferuntur esse Dionysij Areopagitæ. Tuentur & illud hæretici, quia illis impugnantur. Diuersum tamen scribunt Catholici vt Gregorius 1. Homilia 34. in Euangelium, Damascenus lib. 1. de fide Orthodox. cap. 12. & lib. 2. cap. 18. Theophylactes in Lucam cap. 12. Euthymius in panoplia, parte 1. tit. 2. sexta synodus Græca Ecumenica, Actu 4. & 7. Synod. Actu. 2.

7 Magnæ quoque authoritatis sunt in ecclesia quatuor sacrorum doctorum, Augustini Ambrosij, Hieronymi, Gregorij primi, & aliorum quorundam antiquorum patrum interpretationes. Verum non similis cuius sunt canonicæ scripturæ, neque in omnibus per omnia approbatæ.

Sicque & admonet D. Augustinus^h, *Noli, inquit, meis literis quasi canonicis scripturis inseruire: Sed in illis & quod non credebas cum inuenis incunctanter crede: in istis autem quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere,* relatum in cap. 1. noli meis literis, 9. distinc. & multa etiam retractauit D. Augustinus vt liquet ex libris retractationumⁱ.

Et Diuus idē Augustinus epistola 111. ad Fortunatianum, & c. pen. 9. *non dist. neq. inquit, quorumlibet disputationes, quæuis catholicorum & laudatorum hominum, velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis non*

BBB 2

a cap. 1. & 2. & sequentibus. 20. distinc.

b cap. si ille, 50. dist.

c l. parte q. 1. art. 8. ad primum.

d in ca. 1. 20. distinc. cap. si Romanorum cap. in canonicis 19. dist.

e in l. librorum, 52. de §. si Homeri corpus, de lega. 3. e. in l. 1. C. de summa trinit.

f et fide cathol. in Nouella. 137. de ordinatione episcopo rum & aliorum clericorum.

a In nona constitutione cassa C. de sacrosanct. eccles. b in l. cognoscere. §. sequentes in omnibus de summa trinitate.

c Idem Justinianus in Nouella 131. de ecclesiasticis titulis c. 1. & l. 4. & 12. C. de sacrosan. eccl.

d In ca. 1. Nouell. 6. quomodo oporteat episcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci.

e cap. 1. canones qui dicuntur 16. distinc. f cap. placuit; 4. eadem 16. distinc. ca. de libellis. 20. distinc.

g lib. 3. ca. 18. historia eccles.

h in prologo libri 3. de trinitate.

i cap. negare non possum. eadem 9. dist.

liceat salua honorificentia quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere si forte inuenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis: talis ego sum in scriptis aliorum quales volo esse intellectores meorum.

a epist. 19
ca. ego solis, 9.
distinc.

Et iterum^a, Ego solis eis scriptorum libris qui iam canonici appellatur, didici hunc timorem honorémque deferre vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: ac si aliquid in eis offendero quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse Codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me non intellexisse non abigam. Alios autem ita lego vt quantalibet sanctitate doctrinæque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios authores, vel canonicas vel probabiles rationes quod à vero non abhorreat persuadere potuerunt.

8 Scripsit plura Isidorus Hispalensis episcopus, cuius auctoritas à Gratiano & canonibus ecclesiasticis commendatur. Quamquã Theodosius Græcus factus Hispalensis episcopus, aliquot eius libros corruerit dum in Arabicam linguam conuertit vt ait Vasæus.

9 Magnum incrementum promouerunt doctrinæ Christianæ libri quatuor Petri Lombardi episcopi Parisiensis, qui dicitur magister sententiarum scilicet sacrorum interpretum, quibus illorum resolutiones in cōuenientem discentibus ordinem more apis complexus est: vt et si in omnibus quæ dixit non teneatur in scholis, in quibus & diuus Thomas non immerito magnam habet auctoritatem, & alij scholastici qui sequuti sunt magistrum sententiarum, & illius conclusiones pluribus & diuersis rationibus illustrarunt. Inter quos vere mihi videtur subtilis conscius & conditus fertus, solito, & alij qui teruntur manibus discentium & docentium sacram Theologiam: qui tamen aliquibus nouis theologis non placent, nempe quod gloriæ illorum inuideant, & cum illorum sententiis docti facti sint, recalcitrant ingratisimi plagarij aduersus beneficos, & quos legunt priuatim publice mordere non combescunt, ambitio omnino qui nisi suæ scholæ nomina quantumuis creditorum virorum vellent laudem aliquam habere pharisaica prorsus iustitia inaniter pleni.

De libris Dei.

C A P. X I.

EXTat inter sanctiores libros de quibus meminit sacra pagina, mentio libri Dei. Siquidem Deo libro quidam tribuitur metaphora à libris ad memoriam subleuandum scriptis tracta: & liber Dei, ita pro notitia & memoria, seu melius scientia eius, quæ omnia in numero tenet, accipitur, vt in Psalmo 138. vers. 16. *in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.* sic Lucæ cap. 12. *omnes capilli capitis vestri numerati sunt,* nihil effugit Dei memoria, vt videatur singula scribere, usque perlectis reminisci: cum tamen in instanti

in instanti omnia sciat, nec egeat reminiscentia vel literis: dictum tamen ita hominibus est, vt per intellecta & humana, quæ aliter nõ potuissent percipere, in Dei scientia inuitabili sciant esse, vt nihil illum latere possit, vel ob obliuionem elabi. Gentiles quoque illud ipsum fenario comprehenderunt Græco, ὁ θεὸς κατὰ δὲ χρόνιος εἰς θεὸν δὲ ἐπέπαρξεν, id est, *inspexit, et si serò, pellē Iupiter.* dictum in eos, qui serò quidem, sed aliquando tamen pro malefactis dant pœnas. Credidit enim antiquitas Iouem in sua diphthera hoc est pelle capræ Amaltheæ, omnia scribere: ac multa pro tempore dissimulare, sed postea de improbis pœnam sumere, vt scripturam suam relegens. vocatur apud Daniele^a, hic liber Dei, scriptura veritatis, dum dicit ei An-^{a cap. 10. in fi.}gelus, *annunciabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis.* Non enim ille sanctissimus liber patet omnibus, neque quid scriptum sit omnibus declaratur. Sicut vidit Diuus Iohannes Apocalyp. cap. 5. in dextra sedentis supra thronum cœli, librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem, quem solus aperire agnus dominus noster Iesus Christus dignus habitus est, qui & ad sigillorum apertionem mirabilia de postremis diebus ante iudicium generale, ei ostendit.

2 Sunt alij libri Dei, vitæ & mortis. Liber vitæ propriè Dei, is est quo boni ad vitam æternam scribuntur: nempe amici Dei qui peculiari memoria & notitia honoratur à Deo omnes enim Deus quidem nouit, sed non omnes æquali beneuolentia & gratia prosequitur de hoc libro in Exod. c. 32. vers. 32. *aut inquit Moses ad Deum, dimitte eis hanc noxam: aut si nõ facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* vers. 33. respondit Dominus vers. 34. *qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* meminit Diuus Iohannes in Apocalypsi, c. 20. vers. 12. *vidi,* inquit, *mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt. & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* De libro vitæ & quod ibi saluandi scribantur, & inde reprobi deleantur, etiam habetur Apocalyp. cap. 31.

Gregorius in suis moralibus, & Burchardus de contemplatione decretorum, lib. 20. ca. 107. Explicant illa verba libri *aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris.* Liber namque vitæ, est ipsa visio aduenientis iudicis, in quo quasi scriptum est omne mandatum: quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia, quicquid non fecit, intelligit. Libri etiam aperti referuntur, quia iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum, legunt bonum quod agere ipsi noluerunt, atque eorum qui fecerunt comparatione, damnantur.

Videtur Malachias propheta, similia dicere^b, *Tunc locuti sunt timentes Dominum, vnusquisque cum proximo suo. Et ait Dominus et audiuit, & scriptus est liber monimentum coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculiū, & parcam eis, sicut vir parcat filio suo seruienti sibi.*

a cap. 5. vers.
1. & seq.

Zacharias autem^a, vidit in reuelationibus, volumen volans, cuius longitudo viginti cubitorum, & latitudo decem cubitorum: & audiuit Angelum sibi dicentem, hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur.

De libris Sibyllinis.

CAP. XII.

Magna & innumerabilis copia & multitudo librorum impietatum & superstitionum Ethnicorum, de quibus velle nomenclaturam retexere, onus esset non solum superfluum, sed etiam indignum homine Christiano. De Sibyllinis tantum pauca proferram, quia & horum oraculis patres sancti ad conuincendos erroris gentiles, vsi sunt. Itaque inter præcipuos religionis libros, quos tanquam oraculorum principes custodiebant, erant Sibyllini à quibus prodigiorum & euentuum significationes, & veluti Dei voluntatem colligebant: vt liquet ex Liuiio lib. 3. & 7. 34. 40. 42. vocantur libri fatales, qui ob fata imminencia consulerebantur, apud Liuium lib. 42.

² Munus hoc consulendi libros illos sacros, fuit duumvirum sacrorum, quibus post electionem regum, ciuitas ex illustrissimis delectis custodiendos dedit, adempta omnibus potestate sine ipsis egrediendi vel consulendi, vt refert Dionysius Halicarnasus lib. 4. Huic muneri pro duumviris decemviri postea præfecti: isque numerus vsque ad tempora Syllæ mansit, qui in sua Dictatura quindecim viros constituit sacris faciendis, notat Onuphrius in lib. Fastorum de his & de Sibyllis. Maximè autem cum tetra prodigia nunciata erant, Sibyllinos libros adire & inspicere decemviri à senatu iuebantur, quod sæpe factum ait Cicero 1. de Diuinatione.

Pro aliis etiam grauioribus, vt cum tres vno tempore Vestales nobilissimæ incesti cum equitibus Romanis pœnas dedissent, vt memorant Ouidius^b, & Plinius^c, Valerius Maximus^d, Iulius Obsequens^e, & tempore grassantis pestilentiae apud Liuium^f. Et cum portenta fierent, aut muri de caelo tangerentur, vt apud Censorinum^g, Sic scribit Varro^h. Neque, inquit, patiar, Sibyllam non solum cecinisse quæ dum viueret prodesse hominibus, sed etiam quæ cum perisset ipsa, & id etiam ignotissimè, ad cuius libros tot annis post, publicè solemus redire, quum desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento.

Sibyllinos libros consultos sub Galeno Cæsare pro pestilentia sedanda, & sacrificium factum Ioui salutari vt responsum erat, scribit Iulius Capitolinus in Galieno.

Sub Claudio quoque, quo tempore Marcomani cuncta vastabant Inuentumque vt sacrificia certa facerent quæ Barbari transire non possent, vt refert Flauius Vopiscus Syracusius in vita Aureliani.

i lib. 54. histor.
Roma.

Scribit & Dio Cassiusⁱ, Oracula Sibyllina consulta fuisse de Pompeio

Pompeio à Romanis in regnum restituendo, & ita responsum in his, Si rex Aegypti auxilij alicuius indigens venerit, amicitiam ei ne denegaueris. Et id populo per Catonem sub Cæsare Iulio ominatum cum antea oraculum Sibyllinum non referretur populo nisi senatus edixisset.

Dionysius etiam Halicarnasseus scribit^a, initio belli contra Vo-^{a lib. 6.}scos laboratum esse Romæ victus inopia, & magnum metum fuisse, ne in totum deficeret, terra fructus negante: quare Sibyllinos libros iussu dictatoris, fuisse inspectos, à suis custodibus: & monentibus, oraculis placanda esse numina, votum factum.

Meminit Plinius de Sibyllis^b, Polyhistor Solinus cap. 7. quarum ^{b lib. 34. c. 53} vna Cumana à Cumis vaticinata est, Olympiade 50. Alianus etiam meminit^c. Prima tamen delphica dicta Chryssippo libro de diuinatione, Daphnes Diodoro Siculo^d, Solino^e. Secunda Erythrea vt ait Solinus^f, & Alianus^g. Tertia Cumana vel Cumæa: Virgilius Deiphobem dixit^h. Quarta Samia vt refert Erathostenes in Samiorum annalibus, & ex eo Solinus capite septimo. Quinta Helespontica, in agro Troiano quæ vixit Olympiade 60. de qua Heraclides Ponticus. Sexta Libycæ, ætate Euripidis qui de ea loquitur. Septima Cumana, Amathea nomine. Octaua Persica, quam Iustinus Martyr oratione ad gentes, vocat Chaldeam, de qua & Berofus. Ferturque vixisse Olympiade 120. Nona Phrygia, de qua Lactantius & Varro, & Marcianus Capella. Decima Tyburtina, de quibus omnibus Lactantius libro primo contra gentes, ex Varrone, & post illos Onuphrius Pannuinus frater Heremita Augustinensi libro de Sibyllis & Sibyllarum oraculis. Et has alij alio ordine connumerant & aliis nominibus vt Suidas.

⁴ Siquidem Sibylla nihil aliud est quam vates, à dictionibus ^{σινος & βυλλη} quasi consilium Dei datum vel prophetia seu prædictio. Cum enim implentur Spiritu lymphatico & eo inferuefcunt mulieres, Sibyllas fieri & Bacchas ait Aristotelesⁱ.

i lib. proble-
ma. scilio. 30.

Magna incertitudo est & de numero & nominibus Sibyllarum, & an vna an plures fuerint. Quare mirum non est, si vna & eadem apud diuerfas gentes perueniens, vel alia diuersis nominibus & apud aliquos senior an iunior dicatur. Aiunt, inquit Clemens Alexandrinus^k, ^{k 1. Stromata.} Delphis in curia ostendi petram quandam supra quam dicitur sedisse pri-^{ton.}ma Sibylla quæ Helicone venerat, educata à Musis cum esset filia Lamie Sidonia. Serapion autem in versibus dicit, ne mortuam quidem à diuinandi cessasse arte Sibyllam: & id quidem quod ex ea in aerem recessit post obitum, id esse quod in sortibus & augurijs diuinat: ex eo autem quod in terram mutatum est corpore exortam vt consentaneum erat herbam, quam, quacumque bestia comedissent cum in eo loco essent, efficere futuri cognitionem perfectam per exta hominibus, eius autem animam existimabat eam esse faciem quæ apparet in Luna.

Plinius^l, vnus tantum Sibyllæ sine nomine alio mentionem in ^{l lib. 7. ca. 33.} genere facit. Diuinitas, inquit, & quedam calitum societas nobilissima, & feminis in Sibylla fuit, & li. 34. c. 5 Sibyllæ tres statuas Romæ fuisse ait, iuxta rostra, & primas putat positas ætate Tarquinij. Et rursum

lib. 13. cap. 13. *inter omnes, inquit, conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus duo cremati ab ipsa, tertius, cum capitolio Syllanis temporibus.*

Sibyllina carmina quæ nunc extant Græcè, testantur, quod ea quæ scripsit dicat se ipsam fuisse uxorem vnus filiorum Noe, iactatamque se fuisse vndis in arca, vt quæ intus erat cum coniuge leuiris & glorsis: quod scripsit lib. 1. & 3. oraculorum.

Atque se ex Dei veri iussu prophetasse libro primo χρησµάων sic ait,

— Παντα γὰρ οἶδεν

Ἀθανάτος πατήρ πανεπίσκοπος, ὃς μὲν ἐκέλευσεν

Ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολήθησθε.

id est,

— Omnia namque scit

Immortalis Saluator, qui omnia obseruat, quæque mihi iussit

Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

Cumæam Sibyllam, matrem Euandri quidam dicunt, cuius carmina Iulianū Apostatā ignibus tradidisse, tradit Amianus Marcellinus.

Quidam & dicunt fuisse Sibyllam Cassandram, seu Taraxandram, quæ & Σαβρις Phrygia & Tiburtia.

Iustinus Martyr. in Parenetico, tradit Babylonicam Sibyllam, fuisse filiam Berosi Chaldei sacerdotis & historici.

Fuit tempore quo iudicabat Israelem Debora, Sibylla cui Sambethæ nomen fuit, quæ sub Persicæ vel Chaldeæ nomine innotuit.

Dicunt & Namæ temporibus, Sibyllam Samiā vixisse insignem.

Quidam confundunt Persicam cum Erithrea, quæ iunior alia dicitur, & vixisse Troiani belli temporibus, & prædixisse Græcis Iliū petentibus perituram Troiam, & Homerum mendacia scripturum, Chaldæa antiquior quæ Alexandri Macedonis gesta perinde ac Daniel prædixit. Dicitur autem annos amplius septingentos vixisse diutius quàm ferret communis hominum ætas.

a lib. 14. Metamorphos.

Ouidius verò^a, videtur omnia eadem tribuisse Sibyllæ Cumææ, quæ alij alijs tribuunt: sicque de ætate sua, post multa loquitur ad Æneam,

Innuba permaneo, sed iam felicior ætas

Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus,

Quæ patienda diu est, nam iam mihi secula septem

Acta vides, superest numerus vt pulueris æquem, &c.

5 Librorum Sibyllinorū qui Romæ consulebantur, origo quidē recēsetur quomodo ad Manus peruenerunt Romanorū, ab annalibus per Aulū Gellium. Verūm à qua Sibylla non est ab eo proditū. Quin refert anum quandam hospitā atque incognitā, ad Tarquinium superbum venisse, nouē ferens libros quos esse dicebat diuina oracula seque velle eos venūdare dixit, magnūmque pretium postulasse, quod risit rex quasi anus deciperet. Et tunc anum, foculum in eius presentia accendisse, & in eum coniecisse tres libros, & simile pretiū pro reliquis sex postulasse, quod cum multò magis rex risisset, alios tres in ignem coniecisse: atque id ipsum pretiū pro libris reliquis rogasse & tunc regem tres libros pretio postulato redemisse pro omnibus, & in sacrarium condidisse dictos Sibyllinos, qui postea fuerunt

runt à quindecim viris aditi, cum Deus consulendus esset. Nusquam autē postea anum visam. Sunt ne illi autem qui præ manibus teruntur, qui plures sunt quàm tres, & sunt ne illi qui citantur à D. Augustino, Lactantio, & aliis, ignoro: nisi fuerint ex illis tribus transcripti, & in alias sectiones diuisi fieri enim id potuit. Quemadmodum & refert Dio Cassius^a. Octavianum Augustum, anno ab vrbe condita 736. quia iam vetustate Sibyllini libri exolecebant pontificibus negotium dedisse, vt sua manu eos describerent ne alius eos legeret.

Ferunt autem Stiliconem cum aduersus Honorium, & Arcadium principes defectionem moliretur exussisse, de quo Rutilius,

Ne tantum patrijs seuiret proditor armis,
Sancta Sibyllina fata cremavit opis.

Verūm vt dico, fieri potuit, vt exemplaria tunc in capitolio existentia combusserit Stilico, vt Iulianus alibi alia, sed non omnia deperdita fuisse, ex quibus quædam peruenerunt ad manus quoque patrum primitiæ ecclesiæ vnde mysteria etiam Dei contragentes, probata ostenderunt: vt & nos vsi sæpe sumus Sibylliacis oraculis, in libris de Deo, de Angelis, & alibi contra Iudæos & alios. Et hic etiam fuit vsus illorum librorum in ecclesia: non autem qualis erat apud Ethnicos, qui de rebus futuris eos consulebant. Nam Christiani artem illam vel abusum librorum diuinandi, semper auersati sunt vt alienam ab ecclesiastica religione. Quod & mihi luculenter probari videtur ex Aureliani epistola ad Senatum. Nam vt ait Flavius Vopiscus in Claudiano, cum esset in Senatu controuersia de inspiciendis libris Sibyllinis, sic ad eos scripsit, *Miror vos patres sancti tandem de aperiendis libris Sibyllinis dubitasse, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis.* Vnde & colligo, non fuisse Christianis Sibyllina consulere oracula permissum more Ethnicorum.

De Imaginibus.

CAP. XIII.

Cum libris maximam habent affinitatem, imagines, & ferè vtrisque idem vsus ideo pro libris habentur in ecclesia quoque imagines, statuæ, picturæ: qui enim literas ignorant, in parietibus videndo, legunt, dum picturas intuentur eorum quæ in codicibus legere non valuerunt, vt ait D. Gregorius libro septimo epistolarum epist. 109. Et libro nono epist. 9. ad Seuerum episcopum Massiliensem, vnde sumptus ca. perlatum ad nos. 27. de consecra. distinctio. 3. Et iterum idem Gregorius cap. 3. Institutionum dicit, picturas laicorum libros esse, & Rufinus lib. 2. historiae cap. 29. Et Plutarchus, *εἰ λόγος μὲν ἔργον, καὶ λόγος δὲ μύθος εἰκὼν καὶ εἰδωλὸν ἔστι.* Siquidem inquit, *Sermo operis, ita & sermonis imago & simulacrum, sensus est.* Quod scriptura, literis, vox, articulatis signis, hoc ipsum

artifex efficit aliis & refert signis. Literæ non sunt nisi imagines quæ significant per eas intellecta, imagines rerum corporalium, magis etiam exprimunt & representant res quas imitantur quam ipsæ literæ. Literæ quippe generales ad omnia referenda sunt idoneæ, at imago, non nisi certum quid representat, ad quod dirigitur sed illud efficacius. Nam,

Segnius irritant animos demissa per aures

Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Mirabile illud signum quod omnes intelligebant, quo præmuniuit Cain ne occideretur ab omni qui eum inuenisset ^a. *Magnificas* inquit D. Basilius ^b, *in bellis gesta oratores, sæpe numero & pictores, demonstrant: hi oratione, isti tabulis describentes atque ornantes: amboque plures ad fortitudinem imitandam inducentes: quæ enim sermo historię per inductionem præbet, eadem & pictura tacens per imitationem ostendit.* Eo pertinet quod recenset Casiodorus ^c. *Verum, inquit, rex hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, ut figura vultus nostri metallis vsualibus imprimatur, monetamque facis de nostris temporibus futura secula commouere. O magna inuenta prudentum: O laudabilia instituta maiorum, ut & imago principum subiectos videretur pascere per commercium, quorum consilia inuigilare non desinunt pro salute cunctorum.*

Imagines rerum ipsarum sunt cuiusque sermones, ac verba hominum singulorum, ut ait Pfellus ^d.

Imagines, sunt aliqua sensibilia intellectui, & sunt ei loco sensibilibium in absentiam sensibilibium, & in imaginatione nostra sunt sensibilia non materialia, ut tradit Auerris ^e.

Omnis motus à virtute sensitua, est per sensibile obiectum: & ideo quanto motus propinquior est sensibili, tanto fortior est secundum Diuum Thomam ^f.

2 In arte memoratiua, imaginum vsus, semper apud discentes præstantissimus & necessarius visus est: & ut scribit Cicero libro secundo Partiti. Imagines notæ sunt quibus ea quæ discenda sunt, notamus ut locis pro cera, simulachris pro literis vtamur.

Imaginibus autem vtendum aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint, consentit Quintilian. lib. 11. cap. 2. imo & imagines literis præferendas pro memoria voluisse videtur Plato in Phædro & Timæo. quando vsum literarum obitare memoriæ ait, videlicet, quod ea quæ scriptis reposuimus velut custodire desinimus, & ipsa securitate dimittimus. At imaginum representatio videtur aliud simulachrum in nostram phantasiam transferre, ex quo memoria cum in simulachrum apud se vel in obiecto extrinseco incidit, statim rem sibi cognitam per imaginem relata, retinet. Quod multis nisi verbis exprimi potest, id vnica litera, imago exprimit. Nemo enim nisi pluribus posset exprimere martyrium sancti Laurentij, quod exprimit eius pictura vno ictu oculi cum craticula. Nemo nisi pluribus Christi passionem, quod cruci affixi imago cum titulo, statim docet, ponitur orationis

^a Genes. ca. 4.

vers. 15.

^b in sermo. in quadragesima martyres.

^c lib. 6. varia-

rum cap. 7. in

formula comi-

tia & sacrarum

largitionum.

^d in 6. Phys.

^e lib. 3. de ani-

ma, textu 39.

cap. 18.

^f lib. de sum.

4. cap. 41.

orationis genus, quod *εἰκόνα* Græci vocant, quo exprimitur rerum & personarum imago Quintilian. lib. 5. cap. 11. Atque rursus Quintilian. ^a a lib. 6. ca. 1. ex Ciceronis partitionibus, Et 1. de inuentione docet, firmiorem esse causam & vehementiorem, diuturnioremque motum ex sensuali visua imagine quam ex imagine efficta & representata per orationem. Nam quum veros etiam dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus, imago, in qua si moramur lachrymis fatigatur auditor, & requiescit, & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit, cum enim deflectitur oratio & frigescit, & decidit concitatus motus, quia quicquid non adicit prioribus detrahare videtur.

Auget autem impressos effectus, ut si quos periclitari dicimus, producamus squalidos deformes, liberos eorum ac parentes, si lecta ex vulneribus ossa, vestes sanguine perfusas, nudata verberata corpora. Quarum rerum ingens vis dicitur, velut in rem præsentem animos hominum ducentium.

Sic populum Romanum egit in furorem prætexta Caij Cæsaris, prolata in forum cruenta. ut scribit Appian. ^b

3 Statuæ virorum præstantiorum in locis publicis positæ fuerunt, ut memoria illorum perpetua esset, & ij quorum essent à populo & intuentibus imitarentur. Vlpianus Traianus, statuas & imagines Sosio Palmæque & Celso, constituit, quos viros præ cæteris coluit & summo in honore habuit ^c.

Statua auro imbrata, primo Acilio Glabrioni delata est, cum consilijs armisque regem Antiochum superasset, Amian. Marcel. lib. 14. histor.

Post solutam obsidionem, quam Persæ fecerant Amidæ ciuitati Romanorum, Constantius Cæsar, Gallis qui ex ciuitate magnanimi animo in Persarum centum millibus egressionem noctu fecerant, campi ductoribus ut fortium factorum antesignanis, post ciuitatis excidium armatus statuas apud Ædessam in regione celebri locari iussit, quas suo tempore Amian. Marcellinus libro 19. seruari intactas testatur.

Effigies hominum, inquit Plinius lib. 34. ca. 4. *non solebant exprimi antiquitus, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium: primo sacrorum certaminum victoria, maximèque olympiæ: vbi omnium qui vicissent statuas dicari nos erat. Eorum verò qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa quas iconicas vocabant.* Athenienses Harmodio & Aristogitoni Tyrannicidis, publicè posuerunt statuas. Prosequitur & cap. 5. & 6. causas statuarum togatarum & nudarum & originem.

Et ^d ait in Astrologia Berosum excelluisse, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuerunt. ^d lib. 7. ca. 37.

Plinius Iunior lib. 1. epistolarum Erucio scribens, de Pompeio Saturnino viro apprime docto, & mirificè versus & orationes componente, *Neque enim*, inquit, *debet operibus eius obesse quod viuuit.*

^b lib. 2. bellorum civilium.

^c ut scribit Dio in Vlpio Traiano.

An si inter eos quas nunquam vidimus floruisse, non solum libros eius verum etiam eius imagines conquireremus, eiusdem nunc honor presentis & gratia, quasi satietate languescit?

Alius Plinius cum imaginum neglectu, periisse bonas artes con-
a ca. 35. lib. 2. queritur ^a, Ita profecto, inquit, artes desidiosa perdidit: Et quoniam animorum imagines non sunt, negligunt etiam corporum. Aliter apud maiores in atrijs hæ erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec æva aut marmora, expressi cera vultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familia eius, qui nunquam fuerat populus. Alia foris & circa limina animorum ingentium imagines erunt, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsa domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum, &c.

4 Generat imago, conceptus similes rebus representatis: quod constat ex Hypocrate & Galeno: quorum alter prodit, mulierem adulterij nomine iudicium subituram quod puerum edidisset pulchriorem, quam qui parentum ullam similitudinem referret, inde liberasse, quod in cubiculo ubi concepisset, analiqua imago fuisset appensa iussit inspicere. Alter verò ait se hoc dedisse consilij cuidam diuiti, qui prolis formosæ parens esse cuperet, ut dum liberis operam daret, pulchri pueri effigiem eleganter pictam, uxori inspiciendam traderet, quod cum ille fecisset, ex animi sententia cessasse. Nec debemus existimare homines habere imaginationis vim inferiorem ipsis brutis ouibus & arietibus de quibus scribitur Genesios capite trigesimo, quod cum in calore coitus intuerentur virgas populæ virides & ex parte decorticatas amygdalinas & ex platanis, conceperunt & pepererunt maculosa varia, & diuerso colore resperfa, &c.

5 Abuti porro non minus quàm libris & sermonibus & oratione, quis poterit picturis & imaginibus. Attamen, ut non improbari quis iuste libros bonos sic nec bonas quoque picturas nec imagines, picturæ, per se damnandæ, aut laudandæ sunt: nisi quatenus quippiam boni vel mali, mittantur. Mouent enim ad representandum mentem & animum interdum ad bona, interdum ad mala: & proinde nemo potest absolute dicere statuas picturas esse bonas aut malas, nisi adiciat de quibus factæ sint, & quare approbet vel damnet: de statuis & picturis id ipsum dicendum est quod de bonis & malis libris, de bonis sermonibus: qui ædificant, comprobant: & de colloquijs prauis, quæ bonos mores corrumpunt, reiciendis: polluta quædam sunt eloquia, turpia, crudelia, blasphemia, tales & picturæ & statuæ: ut turpis ea quæ priapi, & dantis operam veneri, quia & turpia sunt hæc agere & dicere quæ per suas imagines referunt. Videre imaginem necantem fratrem, horrore plenum est, quia factum detestabile coram Deo & hominibus. colloqui verò de Deo, de sanctorum laboribus, certaminibus

tamquam, victorijs, gestis, hoc ipsum pulchrum ad salutem & mutationem pertinens: imagines itaque horum & laudabiles, quia quæ fecerint quos representant, mentibus suggerunt, & inuitandos proponunt & ad inuitationem excitant & fortius nos commouet, & doctos & indoctos seu illiteratos.

6 Sunt itaque prophanæ & sacræ imagines, illæ res prophanas non sacras, illæ, sanctas & sanctificatas ingerunt. Neque enim sanctæ & sacræ dicuntur imagines propter materiam, aut colores, aut manum artificis, sed quia ad aliquid sanctum significandum sunt constitutæ. quæ iam modum & sanctæ literæ sunt, quia Christi euangelium continent: & ita in honore habentur, tanquam quæ ad Dei cultum pertinent ut templa, vasa, & similia, ut in consilio Nicen. 7. actio. quolibet secundum gradum suum.

7 Fiunt status etiam in ecclesia, de rebus spiritualibus, non quidem ut substantiam rei representent, sed ut ea quæ ab intellectu percipi possunt, exprimentur & represententur, idque eadem ratione qua utimur in sermone earundem. Siquidem quis est qui completi definitiue possit, quid sit Deus: nullus certè verum quædam quæ eius diuinitatis hominibus reuelata & tradita fuerunt, ut ea exprimentur oratione quæ est imago inuisibilis mentis, & protinus quoque imagine visibili retineri possunt ne effugiant significata per orationem, quæ iam modum Deum patrem pingimus quomodo descriptus est à Daniele cap. 7. Senem, antiquum dierum, &c. Deum filium quia homo factus est, & habitu iuuentus ut homo, ad Hebr. . . eadem forma humana depingimus.

In specie quoque agni ^a, Et propterea quod scriptum est apud Iohannem euang. ^b Ecce agnus Dei, nempe vera hostia immolanda pro redemptione generis humani, ad saluandos homines & placandum Deum patrem, ut erat præfiguratum in agno paschali ^c, & agno sacrificij in Leuitico cc. 1. 3. 12. & iuxta illud Hierem. cap. 11. quasi agnus mansuetus & cap. 51. quasi agnus ad victimam, & c. & quod ita sæpe agnus Christus vocatur Apocalyp. cc. 5. 6. 7. & alibi in alia forma vero animalis in eadem significatione non est in ecclesia recepta representatio. Quin refertur à Nicephoro Calixto ^d, Constantinopoli Gennadio episcopatum gerente, pictorem quendam, seruatorem habitu & forma Iouis, alij legunt ouis, pingere ausum, facinoris sui mercedem tulisse, & manum eius ei decidisse, quam cum ille crimen publicè confiteretur, Gennadius restituit.

Pingitur & imago quoque eius, & fit prout mysteria redemptionis egit predicando, patiendo, & ut cruci expositus fuit.

8 Spiritus Sanctus quoque, in specie columbæ pingitur, quia in hac figura apparuerit ^e, & in forma linguarum ignis prout venit in Apostolos visibiliter, Actorum cap. 2.

Angelorum etiam, qui & spiritus sunt corporeis membris non diffiniendi, tamen pingimus in forma quam assumpserunt dum ministerium sibi à Deo iniunctum, apud homines visibiliter impleuerunt. Veluti quando apparuit Angelus princeps exercituum domini, Iosue, in agro Ierico euaginatam tenens gladium ^f. Punxit &

^a cano. sextam
sanctam syno-
dum 29. de
consecra. dist.
3. ubi ratio.
^b cap. 1. vers.
36.
^c Exod. 12.

^d lib. 15. hist. eccl. 23.

^e Matt. c. 16.
vers. 16. Ioha.
euang. cap. 1.
vers. 32.

^f Iosue cap. 5.
vers. 14.

fecit duorum Angelorum Cherubinorum supra oraculū tabernaculi Moſes iuxta exemplar quod Deus illi præſcripſerat figuras, duos inquā Cherubinos aureos productiles ex vtraque parte oraculi, qui expansis alis tegebant oraculum reſpicientes ſe mutuò verſis vultibus, Exod. cap. 25.

Imitatur & pictorum & ſtatuarius deſcriptionem illam mirabilem quatuor animalium Ezechielis cap. 1. & Danielis cap. 10. pinget eo modo quo deſcribitur prælium dæmonis & Angelorum, Apocalypſ. capite duodecimo, Angelus pingetur in forma hominis cum gladio, haſta, vt Iofue apparuit diabolus, pingetur in forma Draconis magni deiecti, & victi, vt ibidem, vel vt in Geneſi dicitur apparuiſſe mulieri in forma ſerpentis, capite tertio, dicuntur ignis, ſulphur, tenebræ, ſtridor dentium, horror ſine ordine, inferorum pœnæ, in ſacra pagina: quid prohibet quin eadem loquatur penicillo pictor, & idipſum ſtatuae non recenſeat? ea naturalia, corporalia, & quia ſcriptura ſacra in his referendis non reprobatur, neque etiam reprobanda artificis reſpreſentatio. Idem dicendum de gloriæ præmiis, de coronis, de ciuitate cœleſti Hieruſalem, & ſimilibus quæ ſacra pagina narrat. Inuiſibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, I. ad Roma. capite primo verſic. vigefimo.

Porphyrius quamuis inſenſus Chriſtianis, dum de philoſophia differit, referente Eufebio libro tertio de præparatione euangelica capite tertio, tamen quod eſt in veritate imaginum diuinarum rerum, ſic fatetur. *Explicabo, inquit, quibus fas eſt, procul eſte prophani, quos etiam veteres celare volentes Deum & Dei virtutes per ſenſibiles ſignificauerunt imagines: & ea quæ inuiſibilia ſunt, viſibilibus ſignificantes figuris & ſimulachris, quaſi ſacris literis myſteria tradiderunt. Non eſt autem mirandum, ſi ligna & lapides ſimulachra putentur: ſimiliter enim etiam qui literas neſciunt, librorum volumina non aliter quàm textam putant Papyrum, &c.*

In eo autem quod figura diuina exprimit, adhærendum ſolum, nec putandum ſolum omnem diuinam naturam conſiſtere, quod prædicto loco contra Porphyrium & alios idololatrias obſeruat Eufebius. Natura diuina quippe omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit, mente ſolummodo ac ſanctis animis intellecta. Et ſi humanæ animæ atque mentis formam ac effigiem fingere impoſſibile eſt, quoniam nec ſenſu percipitur: quis adeo ſtultus erit, vt lignum, ſimulachrum aut effigiem Dei creatoris omnium ſimilitudinem habere, arbitretur?

Oportet diuerſas diuinitatis picturas, non minus pro maiori intelligentia coniungere, quàm ſacras literas hieroglyphicas Agyptiorum, quæ in picturis conſiſtebant, & animalium & rerum aliarum, vt eſt apud Orum Apollonem de literis hieroglyphicis quali etiam cautione vtimur in intelligendis nominibus attributis Deo, ex quibus notio quædam effectus eius colligitur, & non totius eius eſſentiæ cognitio, vt dum dicitur dominus, firmus, verax, memor, pius, mi-

pius, miſericors, &c. Leo, paſtor, cuſtos, iuſtitia, lapis, &c. de quibus abundè egimus in tomo 3. commentariorum ſyntaxeōn artis mirabilis, libro de Deo cap. 4.

10 Inter cæteras rationes, quibus uſus imaginum Chriſti & ſanctorum eius neceſſarius fuit & eſt in eccleſia, quædam inſigniores referuntur & inuitabiles aduerſariis. Prior quia plures ſunt ex Chriſtianis ſurdi, item & muti, qui verba explicationis verbi Dei, nec vitam Chriſti vel martyrum audiendo diſcere poſſunt; vel legendo addiſcere nequeunt, ſupplet autem imago, geſtusque & inſtrumenta quibus adhæret, re ipſa quæ auditus non poteſt percipere.

Secundò Chriſti & ſanctorum fuerunt neceſſariæ imagines, vt retineretur myſteriorū & fidei neceſſaria memoria. In primis contra Iudæos, qui volentes abolere Chriſti memoriam, eius ſtatuas transformare & transferre miſi ſunt in dedecus. Siquidem quemadmodum reſert Eufebius lib. 9. cap. 5. Ethnici, conſectis quibusdam portentorum mendaciis, Chriſtum publicè dialogis & libellis famoſis, & deformi pictura traduxere hac inſcriptione Deus Chriſtianorum ononychitis. Erat autem auribus aſininis, altero pede vngulatus, libram geſtans, & togatus. Fuit & contra hæreticos crucis & crucifixi pictura neceſſaria, qui & paſſionis memoriam abolere decreuerant, vt Iulianus Apoſtata à fide, apud Sozomenem lib. 5. c. 17. Sicut ad eundem finem & loca ſacra ſcripturæ aliqua, hæretici deprauarant & corruperant, & imagines diuorum confregerant, vt conſtat ex ſynodo Nicena 2. Act. 4. Neceſſaria & Chriſti imago contra Manichæos, qui veritati corporis Chriſti ab humana eius figura auferrebant: item contra eos, qui in carne eius conſuſam diuinitatem mentiebantur, vt Seuerus & Xenecias imaginum hoſtes inſectiſſimi vt legitur in Nicena ſynodo 2. Act. 1. & apud Nicephor. Calix. lib. 16. cap. 27. Item neceſſariæ contra Iudæos, qui Chriſtum negant Deum.

11 Subinde, dum imagines Chriſti vel martyrum aut aliorum, diuorum, mente intuemur, excitant in nobis miros amoris & imitationis aculeos, vt inter Paganos etiam Heroum ſtatue. Hoc enim naturale eſt bonum, quod in omni homine rationis particeps habet inſertas radices, nec minores imo maiores quàm alicuius lectio vel oratio. Ita ſola Polemonis licet Ethnici philoſophi viſa imago, ſcortum quoddam, vt narrat Gregorius Nazianzenus, ab impudico propoſito deterruit. Gregorius vrò Niſſenus, in contemplatione imaginis Abrahæ filium immolaturi. Et Aſterius Amazæ epicoſopus, martyris Euphemie, toti deſixi, nec à lachrimis ſibi temperare potuerunt, quas tamen illis eorundem crebra hiftoriæ lectio nunquā prius extorſerat vt & reſert de Gregorio Niſſeno Gregorius Magnus libro 7. epiftolarum epift. 53. & ſynodus 7. actio. 4. Diuus quoque Baſilius oratores, oratione, pictores per imagines, multos ad virtutem excitaffe ſcribit, vt habetur in 2. ſynodo Nicena contra ſynodum Conſtantinopolitanam iconomachorum. Beatus Chryſoſtomus ex cera fuſilem picturam pietate plenam

amavit plurimum, ut ipse testatur in oratione. Quod veteris & noui testamenti sit vnus legislator.

12 Citatur & in eadem synodo authoritas doctissimi cuiusdam Leontij Neopolitij, Cypri episcopi, ante synodum ducentis annis scripta. *Non, inquit, apud nos adorantur ut dijs sanctorum imagines, typi, characteres: nam si hoc esset, adorarentur omnia ligna, & si lignum adorarent, non eum extincto caractere comburerent vbique. Ego verò quatenus duo ligna crucis colligata sunt, typum adoro, propter Christum qui in eo crucifixus est. Cum verò fuerint dissoluta à se, abiicio ea & comburo quoque. Et quemadmodum qui mandatum imperatoris suscipit, ipsius signum osculando, non ipsam ceram aut characterem aut plumbum veneratur, verum imperatori ipsi, aut cultum aut honorem exhibet: ita quoque Christianorum filij typum crucis venerantes, non naturam ipsius ligni veneramus, sed sigillum & annulum & characterem, Christum ipsum aspicientes, per hoc illum qui in illo crucifixus est, salutamus & adoramus. Et quemadmodum gemini filij peregrinante longo tempore patre, ingenti amore erga eum animo affecti quicquid illius viderint siue baculum, siue chlamidem siue sedem, hæc omnia cum lachrymant attritantes amplexantur, non illa honorantes, sed patrem desiderantes. Sic & nos fideles, crucem Christi tanquam virgam adoramus: ut vero sedem & cubile, illius sanctum sepulchrum, presepe autem & Bethlehem & alia eius habitacula ut domum, Sic Apostolos reliquosque illius martyres, & sanctos, velut à viris illius colimus. Diuus etiam Augustinus lib. 3. de doctrina christiana, cap. 9. Qui, inquit, aut operatur aut veneratur utile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit: non veneratur quod videtur & transit, sed illud potius quo talia cuncta referenda sunt.*

13 Statuæ, imagines, & literæ, per se nihil sunt eorum quæ significant, sed veluti signa aliorum representatorum, & in tantum significant in quantum significare receptum est; & eius honoris sunt, non quanta est earum materia, sed quantum id est quod representant & significant, & status & imagines non animorum sed corporum simulachra sunt, ut ait Cicero pro Archia, representant tamen cum corporibus, & animorum qui in corpore fuerunt præstantiam, & quippiam quod singulare ex consensu per corporea representatur, ut colligi potest ex Plinio libro trigesimo quarto capite quarto, vbi de statuarum origine agit.

Sic apud Romanos Imperatores, fortuna aurea erat quæ in cubiculis principum Romanorum poni solebat ut signum imperij, qui & Antoninus Pius ad Marcum Antoninum moriturus transferri, in signum translatis imperij iussit, ut refert Iulius Capitolinus in Antonino posset in Marco Antonino philosopho, hancque fortunam regiam quæ comitari principes in cubiculis solebat, Seuerus imperator geminare statuerat, ut sacratissimum simulachrum vtrique relinqueret filiorum, nempe Bassiano & Getæ, sed cum videret sub horam mortis, perurgeri. iussisse fertur ut alterius diebus apud filios imperatores in cubiculis fortuna poneretur: quod tamen Bassianus

Bassianus prius quam faceret parricidium, cõtempserit, ut scribit Ælius Spartianus in Imperatore Seuero. interim huic simulachro ob Imperij notam honor habitus maximus non minus quam coronis & diademati principium, & purpuræ, non propter se sed propter aliud, cui iniuria illata, vindicatur. Quemadmodum damnati sunt à Bassiano seu Antonino Caracalla, qui vrinam. in eo loco fecissent, in quo statuæ & imagines essent principis ut scribit Ælius Spartianus in Antonino Caracalla. Nos plura de honore & vindicta violationis statuarum principis, lib. 35. Syntagma iuris. c. 7. numero 5. quæ hic non repeto, sed pergo.

Diuus Augustinus consentit, *Sicut enim & purpuram regiam cum rege colimus, nec duo sunt quæ adorantur imago & representatum, sed representatū in alio representat: sic Deo cultū tribuimus, imaginē, nihil. Et D. Ambrosius. Qui coronat, inquit, imaginē Imperatoris, illū vtrique honorat cuius imaginem coronauit: & qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori vtrique, cuius statuam conspuit auerit, fecisse videtur.*

Tulit & non minus acerbe Theodosius depositam fuisse ab Antiochenis statuam Placillæ, quam si viuæ vxori contumeliam intulissent, ut refertur libro 9. Tripartitæ historiæ, c. 32. Atque Theodosium ob id læsum, & cõtumelia affectum ex imaginum subuersione conqueritur ad populum Antiochenum Chrysofostomus. Et in libro 10. Tripartitæ historiæ c. 15.

14 Possimus fascium & securis insignia consulum & proconsulum Romanorum addere, fortunæ imperatorum aureæ, quibus tantus honor tantæque maiestas, ut cum illis imperium & potestas concedi & adimi diceretur. Sed hæc nimium trita & vulgaria sunt, ut opus non sit vlla ampliori testificatione: nam & pro ipso magistratu insignia accepta & vsurpata fuisse omnibus liquet ut apud Virgilium.

Non illum populi fasces, non purpura regum, flexit.

Et ita apud Liuium. Publicola cum populo Romano acturus, eius maiestati fasces submisit. Meminit & de origine & causa cur lictores & quare duodecim tum fascibus ab Hetrurix ciuitatibus olim regi dati, idem Liuius lib. 1.

15 Legi ut in summa dicam, apud Ethnicos & Iudæos, statuas & imagines erectas vel positas quadruplici ratione: vel causa habendi honorem & gratiam publicam: vel ad hortandum alios ad similia: vel ad ornatū loci aut cultus, seu religionis causa. Sic Tyberius permisit ea sola conditione in templis suas statuas poni, ne inter simulachra deorum, sed inter ornamenta ponerentur.

Sic & statuerunt Imperatores Theod. Et Valent. *Si quando non stre statuæ vel imagines eriguntur, sine diebus, ut assolet, festis, siue communibus adsit iudex, sine adorationis ambizioso fastidio, &c.*

Sicque non esse statuas principum adorandas, nec ea de causa positas, docetur & à D. Ambrosio.

Et Arcad. & Honor. *Statuarum erectionem beneficium principi non adulationis causa debere poni, constituunt: & imponunt pœnam infamix eam ob rem ponentibus. Et Paul. Iurif. concedi, inquit, solet ut*

a De verbis Domini serm. 58.
b Sermo. 10. in Psal. 118.

c Homilia 2. & 3.

d 2. Georgicorum.

e Libro 2.

f Sueton. in Tyberio c. 26.
g In l. 2. de stat. & imaginib. lib. 1. c. 11. 24.

h l. 6. Exameron.

i In l. 1. proxime citati tituli de statu

& imaginib.

k In l. 2. de loco publico fruendo, li. 43.

P. tit. 9.

Imagines & statuae, quae ornamenta reipublicae sunt futurae, in publicum ponantur.

Quare imagines heroum Romanorum, ferebantur quidem in funere cuiusdam viri amplissimi non tamen imagines eorum qui in numerum diuorum relati essent: vt in funere Octouiani, non fuit lata imago Iulij Cæsariis, constitutumque vt propter diuinitatem & immortalitatem postea Octomano concessam, vlllo in funere eius non ferretur: Dio Cassius ^a. Hic tamen Octauianus noluit sibi poni statuas: sed salutis publicae, concordiae & pacis ipse posuit, Dio. lib. 54. Et apud eundem ^b. Statuam aut templum sibi poni passus non est Tiberius Cæsar: ipse tamen Augusto ædificauit vt rursus eodem teste ^c, Coccius Nerua, ne sibi statuæ vel ex auro vel argento constituerentur omnino recusauit. Cato quoque Censorinus id ipsum contempsit: qui interrogatus, quare inter multos nobiles statuam non haberet: malo inquit ambigere bonos, quam obrem id non meruerim: quàm quod est grauius, cur impetrauerim, mussitare ^d.

^a Lib. 56. h. i. stor. a.

^b Lib. 57.

^c In Coccio Nerua.

^d Sicque Marcellinus li. 14. recenset.

Memoriam auorum itaque ex imaginibus illorum posterius seruabatur, quas in pompa funebri ideo adferebant, vt hodie Germani onerant sepulturas insignibus stemmatum vnde prodierunt, ita de Drusi sepultura loquens Cornel. Tacitus lib. 4. *Funus inquit eius, imaginum popa maxime illustre fuit, cum origo Iulie gentis Aeneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas Appius Claudius, ceteraque Claudiorum effigies ordine spectarentur.*

16 Neque omnes qui statuas habebant in publico pro diis habebantur: vt nec omnes imagines in templo venerabiles, sed quæ venerandorum sunt, honorantur, sunt enim ibi quedam ad memoriam tantum, vt & alia ibi condita. quemadmodum legimus apud Iustinum ex Trogo ^e, Philoctetem condidisse urbem Thurinorum persuasum: ibique adhuc monumenta eius videri, Herculis sagittas in Apollinis templo, quæ fatum Troiæ fuere, Metapontinos, quoque in templo Mineræ ferramenta, quibus Deus à quo conditi sunt, equum Troia num fabricauit, ostentasse. vt & 1. Reg. cap. 21. vers. 9. Refertur gladium Goliath, quo Dauid ipsum Goliath interfecisset, fuisse seruatum in tabernaculo Dei inuolutum pallio post ephod.

^e Lib. 20.

17 Iussit Mosi Deus, vt faceret in tabernaculo duos Cherubinos productiles ex vtraque parte oraculi ^f. Salomon quoque in templo Domini, fecit sculpi Cherubim, palmas, celaturas, valde eminentes ^g. In columnis & tabulatis boues leones, palmas quasi in similitudinem hominis stantis ^h, In sanctuario duos Cherubinos opere statuario ⁱ.

^f Exod. 23. vers. 18.

^g 3. Reg. 6. vers. 35.

^h 3. Reg. c. 7. i. 2. Paral. 3. vers. 10.

18 Certissimum insuper habemus signum crucis eius potestatis & virtutis, vt eius vir & efficacia effugentur daemones, horrentes lignum per quod victi sunt, & contremiscentes ad presentiam eius signi per quod Omnipotens Dominus noster Iesus Christus illis prædam eripuit. Diximus valde mirabilia de vi & effectu signi crucis in tomo 3. commentariorum ad Syntaxes artis mirabilis, lib. de Deo c. 36. & latius c. 37. per totum.

Sed & adhuc paulò post plura subiiciemus, quò magis enim daemones insurgant in mysteria fidei, eò magis dant Christianis occasionem detegendi mirabilia Dei, & modum quo inimici eius viles, perditissimi, damnati in mortem æternam, perperam in rabiem effertur: similes canibus, qui cum non possint lædere proiicientes in eos lapides, tamen lapides quibus impetuntur, innoxie tamen consequuti corrodunt, & mordent.

19 Deus Optimus Maximusque, vt reprobauit idola & imagines falsorum deorum, & iussit eas subuerti, sic contra, imagines & res aliquas diuinum quippiam representantes verè, & ad Dei honorem, reuereri & honorari madauit. qui enim elegit vel voluit in sanctuario tabernaculi proprium locum oraculi super omnia sibi sanctificari, in eo solo loco voluit quoque sua responsa dare ^a.

Inter omnia qui omnibus imperat, singulariter voluit adorari in templis tabernaculi, Salomonis, & Zorobabelis postea sanctificati.

^a Exod. c. 25. vers. 23.

Cumque Dominus Deus totum mundum repleat, tamen singulari modo alicubi est potius quàm alibi: vt vbi apparuit Iacobo dormienti & visa illi est scala attingens vsque ad cælum, & angeli Dei ascendentes & descendentes: & proinde dixi. *Quam terribilis est locus iste, non est hic alius nisi domus Dei & porta cæli, Genes. 28.*

Sic locus, in quo apparuit Mosi Deus in rubo in flamma ignis, inter omnes eius regionis sanctus dictus, *Solue inquit Deus, Mosi, calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est* ^b. Id ipsum dictum est Iosue, de agro urbis Iericho, vbi apparuit ei Angelus ^c, non tamen locus sanctitatem per se habet, sed is qui sanctificat Deus, qui maior est templo & re sanctificata per illum ^d.

^b Exo. 3. v. 5.

^c Iosue c. 5. v. 15.

^d D. Mat. thei c. 23. v. 18.

Quid fecit miraculum in virga Mosi quæ conuersa est in columnam, & rursus in suam formam, an lignum, an verò Dei virtus per virgam operans ^e, cur potius virga Aaron floruit arida quàm aliorum virgæ, nonne ex eodem ligno omnes, at non in omnibus voluit vim Deus sicut in illa exercere ^f, dicat quis, cur non omnis virga possit in heremo aquam, percutiendo elicere, quemadmodum Mosi ^g. Cur omnes serpentes fabricati ære, non habuerunt æqualem virtutem ei quem Moses fabricauit & suspendit in deserto, quo inspecto morsu à serpentibus curabantur ^h.

^e Exod. 4.

^f Numerorum 17.

^g Exod. 17.

^h Numer. c. 21. vers. 9.

Nonne ex omnibus Afinis etiam inter Ethnicos vna locuta Balaam dicitur ⁱ. quid ibi consideramus an naturam vilis animalis, an verò vim diuinam, & responde cur potius per brutum illud animal voluit Deus miraculum exhibere quàm per aliud? nonne quia ita placuit?

ⁱ Num. c. 22. v. 28.

20 Vt non mirum sit quoque, si aliquando inter gentes illorum statua prodigia ediderint. Ultra enim permissionem Dei, qua multa præter rerum communem ordinem seu vsitatum, daemones operantur, Deus ipse per suos angelos & vi & potestate sua, agit in ipsis, non secus quam in aliis suis creaturis, quibus ad nutum & arbitrium vtitur: nec quisquam tam audacter sentiet vt dicat, Deum nihil curare ethnicos homines & prouidètia sua nihilominus curare res mu-

Sed

mutas, elementa, & elementata: prouidentia enim & omnipotentia Dei, ad omnes creaturas suas extenditur: homines etiam ethnici & in substantia & boni sunt: & ipsi demones, in quantum creaturae Dei boni, mali, ex accidente, & ex propria malitia: ut etiam, sua omnipotentia, frangat demonum nocendi potestatem, & voluntatem, & illorum opera, & ministerio ad ea quae vult, utitur: sic etiam hominum ethnicorum animis, corporibus, rebusque utitur, tum ut ad salutem eos prouocet aeternam, ad Dei cognitionem, & ad resipiscentiam, tum etiam ut illis tanquam tortoribus, flagellisque utatur erga suos peccantes, ut emendantur & conuertantur a viis malis, & boni probentur, & perfectione, & meritis crescant exercitati per improbos. Numquam Deus ipsos ethnicos, & idololatrias reliquit sine admonitione & prouocatione ad sui ipsius Dei cognitionem, ideo & miracula inter eos permittit fieri, prodigia & ostenta, in caelo, in terra, in rebus animatis, & inanimatis, ut ab illis peruenirent ad contemplationem creatoris: & non per Deum, sed per ipsos staret, quominus ad Dei cognitionem perueniret, & essent in iudicio diuino inexcusabiles: dedit eis lumē rationis naturale, dedit virtutum & vitiorum distinctionem.

a ad Rom. c. 1. vers. 16. & sequent.

Non erubescō, inquit D. Paul. ^a *Euangeliū, virtus enim Dei est in salutē omni credenti, Iudaeo primum & Graeco. Iustitia enim in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptū est: Iustus autē ex fide uiuit, reuelatur enim ira Dei de caelo super omnē impietate, & iniustitiā hominū, eorū qui ueritate Dei in iniustitia detinent. Quia quod notum est Dei, manifestū est in illis: Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur: semper ea quoque eius virtus, & diuinitas ita ut sint inexcusabiles.* ^b Arbitrari salutē horū hominū infidelium Deū omnino contempserit, quin perpetuō eos ad mentē redire sollicitauerit, improbatur vel ex eo, quod ipse filius Dei post tot prodigia, prophetias, signa, tandē in mundum uenerit, ut quod aberrabat a ueritate, indicaret, & in unū gregē, ueramque Dei notitiā reduceret, & redemptionē captiuorum suo proprio sanguine persolueret, irā Dei patris in genus humanū sui ipsius morte & sacrificio placaret. Quid igitur mirandū si in statuis, & aliis rebus prophanorum, gentiliūque prodigia apparuerint Deo permittente, vel demonibus operantibus, vel angelis bonis, ad praediciendā calamitatē, quae impendebat reipublicae, uel personis. Deus enim non delectatur in perditione peccatorū, atque inter Ethnicos, uix aut nunquā tēpus ullū fuit sine aliqua contēnēte idola, & qui nō cognosceret Deū, ut inter Sodomitas erat Loth. Genesios cap. 13.

b. per totum c.

Inter ethnicos alios Sybillē, alique, qui quanuis aperte uerum fateri non auderent, metu gentiliū abhorrentium a ueritate, tamen uerē Deum uerum alium ab illis colebant, & cognoscebant, & saepe inuolucris eius potestatem annunciabant.

Et isti etiam pauci uidebant significationem in prodigiis irae Dei, se interim corripiebant, alios ad salutem interdum clam interdum palam prouocabant.

Sic Da-

Sic Dauid ^a. *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es & miseratus es nobis, commouisti terram & conturbasti eam, sana contritiones eius quia commota est. ostendisti populo dura, potasti nos uino compunctionis. Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, &c.* Nihil quod a propria natura degenerat, potest esse sine aliqua maiori potestate efficiente: quae autem illa sit potestas, est dignum semper obseruatione, atque credendum hoc non fuisse factum sine causa quae aliquando ex incuria contemnitur, aliquando ex effectu se etiam nolentibus ostendit.

Ut quando in statua arca equestri ad locū Libitinæ, ex ore & pede aqua manauit diu. M. Marcello & P. Sulpitio Coss. quo tempore Galli, & Ligures deleti ^b.

Quando statua Dagon, Idoli Azoliorum, arca Dei in eius templum illata, inuenta est iacens truncatis manibus & capite & pedibus coram arca Dei ^c.

Monet & Deus ante tempus futuri magni & generalis Iudicij, quo tempore ferē omnes a ueritate declinabunt, ut etiam si fieri possit electi periclitentur, futurum esse, terrores de caelo, & signa magna, portenta, in caelo solē, lunā, stellas ^d. quibus & demones antichristi ministris addent suae, industriae & perditionis artes. Atque Dauid mirabilia haec Deo tribuit ^e. *Venite inquit v. 9. & videte opera Domini quae posuit prodigia super terram, & Psalm. 104. v. 6. Memētote mirabilium eius quae fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius.*

Et Ioelis c. 2. v. 30. *Deus, ait, de admirabili iudicio agens, dabo prodigia in caelo & in terra & sanguinem & ignem & uaporem fumi, &c.* uocat & scriptura sacra miracula Moysi ostenta Dei ^f.

Cuius in arca Apollonis, statua triduum ac tres noctes integras lacrymauit, & Perseus in Thracia foeliciter pugnauit uictis Dardanis, & subactis Ilyriis. Q. Martio Philippo 2. Q. Seruilio Caepione, Coss. ante aduentū Christi annis 167. ut ait Iulius Obsequ. li. de prodigiis. idēque rursus refert ^g. Appio Claudio & M. Perpēna Coss. Apollinis aliud simulachrum Romae lacrymassē per quadriduum, & uates portenderunt Graeciae fore exilium unde deductum esset: quo tempore post, Phrygia recepta a Romanis & Asia testamento legata Attali, ante annum Christi 128.

22 Prodigia illa magna, si tamen uerum narrat Lucianus in Gallo, quae tempore Troyani belli acciderunt: equus Achillis, cui nomen erat Xanthus, qui posteaquam hinmitu longum ualere iussisset, medio in praelio constitit, differens totisque uersus ordine recitans, uaticinabatur, & de futuris reddebat oracula. Et Argo carina fuit apud Homerum eloquuta: in Dodonea sylua, fagus per se loquens oraculum edidit: Tergora direpta serpebant: carnes bouum semiastra atque uersibus transfixae, mugiebant, & ipse gallus apud Lucianum.

quod autem refert Iulius obsequens ⁱ magis pro certo habetur, uicis expugnatis a Romanis, cum Romani milites in urbis direptione, deorum illorum statuas Romam etiam transferre conarentur, ac quidam iuuenulus ioco ad statuam Iunonis diceret, vis ne Ro-

^b Iul. obsequens lib. de prodigiis c. 71.

^c I. Reg. 5.

^d Ad Math. 25. Marci 13. Luca 21. ^e Psalm. 45.

^f Exod. c. 7. 11.

^g Cap. 69. ^h Cap. 87.

ⁱ Cap. 19.

mam ire Iuno: posteaquam capite annuisset, se libenter ituram, magno omnium admiratione respondisse, & translatum in montem Auentinum.

Refert & c. 34. bouem in Sicilia locutum, & c. 38. iterum Priuerni. & c. 41. rursus in agro Romano & iterum c. 53. locutum & dicentem, Roma tibi caue. 12. c. 66. in campano agro.

Et 74. Frusinonæ cap. 85. Iterum Romæ, & iterum in Amiterno cap. 86. & Romæ cap. 103.

Ibique canis Arimini dicitur locutus, & iterum bos Romæ ca. 113. Scribit & Suetonius Tranquillus in Domitiano, ante paucos quam is occideretur menses, cornicem in capitolio elocutam fuisse *ἔσται πάντα καλῶς* nec defuit qui ostentum sic interpretaretur.

a Cap. 23.

*Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,
Est bene non potuit dicere, dixit erit.*

23 Scribit Rabi Mosche filius Maïmon, in libro *moye nebuchim*, se inuenisse in libro aliquo antiquorum, idololatram fuisse prophetam quendam dictum *Tamuz*: inuocantem solem & stellas, quem occidit quidam rex singulari quodam supplicio, & in nocte mortis eius congregatas fuisse omnes imagines ab extremo terræ in templo Babel, ad imaginem auream solis quæ pendeat seu sponfa erat inter cælum & terram, easque cecidisse in medio templi, & omnes reliquas imagines circa eas fuisse congregatas flentes quod contigerat *Thamuz* per totam noctem, mane reuolasse ad sua propria loca.

24 Nonne & maius miraculum quod equus pictus Constanti-nopoli, quo ante facellum *Deiparæ* virginis sustinebatur *D. Georgius*, sub annum 1309 media nocte bis hinnit, magno omnium terrore, vt prius fecerat ante annos plus minus quinquaginta, vt scribit *Nicep. Gregoras* b.

b Lib. 8.
c Lib. 2. de
Fascino c. 14.

25 Et quod reiert *Leonardus Vairus* c. Mirabile in regnis *Hispaniæ*, quod in oppido *Vililla* nuncupato *Cæsaraugustanæ* dioce-seos, est campana quædam, quam miraculorum appellant, quæ per aliquot menses antequam aliquid aduersi in republica Christiana contingat, ex se ipsa nemine impellente, pulsatur. cuius rei testimonium ipsemet *Vairus* per publicos tabelliones testibus adhibitis, se legisse testatur, præter fidem quam de eadem re illius regni proreges suis literis faciebant.

26 Addit & in cœnobio *D. Martij*, in finibus *Burgundiæ* prope fluuium *Rhodanum*, viuarium esse, in quo iuxta numerum monachorum, pisces ponuntur: ex quibus cum monachus aliquis ægrotauerit, pisciculus quoque supernatare in viuario cernitur. Quod si monachus e vita migraturus sit, paucis ante diebus piscis moritur.

d Lib. de pro-
digijs. c. 125.

27 Sicut & scribit *Iulius Obsequens* d, tempore discordiæ *Cæsar*is & *Pompeij*, quo die occisus in *Ægypto* *Pompeius*, plerisque locis signa sponte sua conuersa, clamorem crepitumque armorum *Antiochiæ*, bis, vt curretur ad muros, auditum, indeque sonum tympanorum *Pergami*.

27 Nemo, saltem sanæ mentis, & qui legerit historias vel modice eruditus, quæ ab Ethnicis traduntur cõtigisse negabit. Quamuis aliquando ministerio dæmonum facta fuerint prodigia, aliquando imò vt plerumque dispensatione diuina, & Deo permittente manifestata. Nec erit itaque audiendus qui inter Christianos abrogare temerè voluerit auctoritatem & potestatem Dei quominus eadem possit: & miracula sua in rebus & per res inanimatas exhibere, vel ad cõmonitionem, vel ad salutem eorundem, vel ad gloriam suam ostendendam & potestatem: quorum & ad malitiam impiorum & calumnias, vel infidelitatem seu incredulitatem conuincendam, Deus voluit memoriã & testimonium posteris conseruari. Serpens æneus iussu Dei fabricatus, in deserto, & in altum sublatus, in quem aspicientes curabantur morsus & læsi à serpentibus a diu seruatus est: virga *Mosis* versa in colubrum, & serpentes *Magorum* deuorauit, reddiitque in pristinam naturam per illam miracula operatus *Exodi*. 4. & c. 7. 8. 9. 10. 14. 17. quæ & conseruata postea.

a Numer. 21.
& ibi dicitur
vers. 9. quem
posuit *Moses*
pro signo, quæ
cũ percussæ aspi-
cerent sana-
bantur.

Virga etiam *Aaron* inter ceteras duodecim tribuum *Israel* floruit, & flores in amigdalas dilatati sunt, dehinc virga relata in tabernaculum testimonij vt seruaretur in signum rebellium filiorum *Israel*, *Numerorum* 17.

Et refert *D. Paulus* b. In sancta sanctorum inductam arcam testamenti, habentem vnam auream, & intus manna, & virgam *Aaron* quæ fronderat, & tabulas testamenti.

b c. 9. ad He-
braeos ver. 4.

Sicut etiam non sunt reprobatae imagines, & similitudines aureorum annorum, & murium, quæ datae sunt pro salutæ obtinenda peccato & pro munere Deo à *Philistinis*, qui remiserunt arcam Dei ob cuius retentionem percussus fuerant in secretioribus partibus natium, & ebullierant villæ & agri in medio regionis illorum & nati fuerant mures, & facta erat confusio magna in ciuitate c.

c 1. Reg. c. 5.
& 6
d Lib. 2. Syn-
tagma. Iur. c.
12. num. 5.

28 Retuli alibi d miracula quædam, ex sacris rerum virorumque sanctorum imaginibus facta, quibus & alia addere possumus per quæ & dona largita à Deo, & iniuriæ sanctis imaginibus illatae, in odiu representatorum vindicatae appareret Constantinopoli imago virginis beatissimæ *Mariæ*, per dies plures lacrymata est. Et ex alia *S. Georgij* martyris sanguis ebullit, scribit historiam vtriusque *Georgius Pachymerus* e.

e Lib. 4. &
7.

Zoropoli *Pisidiæ* Ciuitate, quædam statua *Beatæ Mariæ*, tempore *Synodi* 2. *Niceæ* celebratæ contra *pseudosynodum* *Constantinopolitanam* iconomachorum, vt in ea refertur, quæ vnguentorum scaturiginem ex picta sua manu mittebat. Et *Procanon* episcopus *Manzō*, in eadē *Synodo* *Nicena* 2. professus est, se morbo graui liberatū, cum *Christi* imaginem cum fide & spe ad se ferri iussisset, vt autē hi beneficii suscepti, refert, sic vindicatæ iniuriæ exemplum, narrauit in eadē *Synodo* *Constantinus* *Constatiæ* *Cypri* episcopus, quendam apud *Citium* dum clauum in parietem immitteret, frontem imaginis *D. Petri* in eodem pariete depicti, trāsfordisse, statim que quasi non imagini sed suæ fronti clauum impigisset, caput frontemque hominis intollerabi-

lem dolorem cruciasset, nec prius eum depulisset, quam clauum illum exemisset. Addidit & prædictus Constantinus Constantiæ episcopus, se vidisse Cyprum quendam virum armentarium, qui eum indignabundus Constantiæ imagini virginis beatæ virginis Mariæ oculum alterum stimulo transfixisset, postea sequens armentum stimulum illum fractum in oculum eius conuolasse, & oculum confossum ita amissum. Refertur ibidem, similis quædam animaduersio diuina facta Gabalæ in quendam Sarracenum, qui iniuria quandam imaginem affecerat, cui dexter oculus exiit.

29. Imago Christi à Iudæo odio eius confossa, sanguinem emisit vt scribit Diuus Gregorius libro de gloria plurimorum martyrum. c. 21. idque Berythi, ex cuius sanguine miracula per orbem terrarum, & idem in morbis Iudæorum facta curatione sunt, ex quo plures conuersi ad fidem, vt plenè describit Athanasius libro de imagine crucifixi, & in synodo Nicena 2. act. 4. Quod & alibi postea miraculum contigit, eodem odio, in aliis locis Iudæis Christum & eius imagines persequentibus, vt scribit Rhegino in Chronicis anno 804. lib. 2. Iohannes Auentinus in Boioaria lib. 4. Volateranus in Antropologia: videndus & Metaphrastes tomo 6. Aloysii in oratione de imagine Christi.

Recenset & Gaguinus lib. 6. historiæ Franciæ in Philippo Augusto: quod equidem eius tempore ex militibus inductis à Richardo filio Henrici regis Angliæ, quos illa ætas Coterellos appellauit, dum luderet alea, & vnus ex illis numis amissis blasphemus esset in Deum vbi simulachrum virginis dextra filium gestantis inspexit in templi vestibulo iacto in imaginem lapide, filio brachium abruptisse ex quo profluens cruor multis ægrotantibus salus fuit: satelles autem virginis contemptor dæmonio mox correptus, eodem die miserabiliter spiritum efflauit.

30. Fuit imago celebris & miraculis decantata Christi prædicantis in Panica Phœnicæ ciuitate alio nomine Dan dicta, ærea facta à muliere illa quæ curata erat à Domino tactu vestimenti à fluxu sanguinis, & colūmæ imposita: sub qua crescebat herba medicis inæcognita, quæ vbi simbrias vestimenti statuaræ æræ attingebat, erat remedium rabidis, & omnibus egritudinibus. Hæc, cum fuisset deposita à sua columna, per Iulianum Apostatam, & in locum eius suam statuam locari fecisset, miraculo Deus iniuriam sibi factam declarauit. nam statim illa statua Cæsaris locata, de cælo tacta est, neque deinceps illa herba ibi nec alibi vlllo tempore apparuit, vt narrant Nicephor. Callix. lib. 10. c. 30. Sozomenes lib. 6. historiæ tripartitæ. c. 41. & 42. Meminit Eusebius lib. 7. c. 18. Rufinus Græcè c. 14.

Refert Brentius in c. 3. ad Galatas, sub annum Domini 1555. imaginem crucifixi à quodam lapidibus per indignationem ictam, emisisse sanguinem, & sceleris reum Moguntia supplicio affectum.

31. Imagines porro per se nihil sentiunt, vitam non habent, cum ex inanimatis per se constent ex metallo, ligno, coloribus & picturis: neque contemptus materiæ solius, si animus non sit peccandi delictum habet verum, quando per simulachrorum, & imaginum contemptum

sonse in primum, animus ad representatum peruenit: certè iniuria non simulachro aut statuaræ, sed ei qui representatur fieri dicitur, vt quando honor statuaræ, ad representatum peruenit, & tali poena dignus est contemptor & iniuria afficiens imaginem, quali qui per illam representatum læderet, afficiendus esset.

Statuaræ enim tantum, etiam inter Ethnicos, interfectis imperatoribus, vel abrogatis imperiis, publicè & impunè deiciiebantur, vt constat ex Herodiano, dum agit de abrogatione imperij Maximiani veluti memoria abolita.

Deiecit plebs L. Syllæ, & Pompeij statuas, quas tamen reposuit Iulius Cæsar. Refert & in Domitiano ca. 23. eo mortuo Senatū, clypeos & imagines eius trahi & solo affligi iussisse, & nouissimè errandens vbique titulos, & abolendam eius omnem memoriam decreuisse. Sub annum Domini 707. Constantinus Cyrus nonagesimus Summus Pontifex statuit ne populus Romanus Philippici dicti Bardassani imperatoris nomen, aut chartam, aut figuram de more susciperet: quia erat monothelita & iconomachus, vnde eius effigies in ecclesiam introducta non est, neq; nomen eius ad missarum solemniam prolatum, vt scribit Paulus Diaconus^b.

32. Voluit Deus & per media sanctarum imaginum, vim illis insitam à sua diuinitate per miracula & beneficia hominibus largiri, non minùs quàm per serpentem, à Mose in deserto erectum^c. & Dominus Christus communicauit vim salutis mulieri quæ laborabat fluxu sanguinis per contactum simbriæ vestimenti sui^d. Et vmbra Apostoli Petri habebat vim sanandi ægritudines^e. Sicut & virtutes non modicas quaslibet faciebat per manus Pauli, ita vt etiam super languidos deferrentur à corpore eius sudaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Actorum c. 19. ver. xj. & seq. vis Dei non naturæ hominis est, quemadmodum & à Deo inditum naturæ Hiennæ, vt vmbra eius contactu canes obmutescant teste Plinio^f. & iuglandium arboribus, vt vmbra sit grauis & noxia etiã capiti humano, omnibusque iuxta fati, quod de piuarum & picarum & abiectis arboribus dictum est, vt quæ attingant illis venenum sint apud eundem Plinium^g. Augarus Toparcha morbo inueterato languens, scripsit ad Christum, vt non graueretur ad se venire, & nihilominus eximium pictorem Hierosolymam misit vt eius faciei accuratè effingeret picturam & illi imaginem adferret. Quod tentans pictor facere, ob radios diuinatis eius aspectus prohibebatur. Quodque sciens Christus petiit adferri sibi lineum pannum aqua lotum, quod postea faciei suæ admouens effigiem suam ibi impressit, & misit ad Augarum. Fertur etiam regem Persarum celeberrimum pictorem ad idem opus misisse, qui Christum & matrem eius depingerent, atque imaginem depictam accepisse. Et hæc ex seriniis & archiniis Edessæ ciuitatis, (vbi erat toparcha Angarus, quive post passionem Christi per missionem Taddæi vnus ex septuaginta discipulis missi ad eum sanandum secundum promissionem Christi, sanatus & Christianus effectus est, vna cum filio, & tota ciuitate) se accepisse testatur Nicephorus Calixtus. libro secundo hi-

^a Sueton. in Iulio c. 75.

^b lib. 18. Beda. de temporibus. Zonaras tomo 3. c. vt ante diluuium est ex 21. c. Numeroribus. d. Marc. 5. Luca. ca. 8. e. Actorum. 5. ver. 15.

^f lib. 8. historiæ. naturæ. c. 30.

^g lib. 17. c. 12.

istoria ecclesiastica c.7. Huius imaginis virtute contra exercitum Chosrois iuuatam per Deum, & defensam Edessam ciuitatem, & expulsam hostem scribit idem Nicephorus lib. 17. c. 16. & Procopius.

In Sicilia S. Philippi Apostoli imago prolata in publicis supplicationibus arreptitios dæmoniacos curare, & in eis dæmones rugire delabi, & murmure ingenti & sonitu trepidare, testis oculatus scribit Thomas Phasellus de rebus Siculis prioris Decadis lib. 10. c. 2.

In Anglia, filia Rogerij Vuertuorthinobilis equitis Angli, duodenis, à dæmonio vexata ante imaginem beatæ Mariæ Ippisuiitchij, quod est nomen oppidi Angliæ, variè à dæmone diuexata, contorta, dilaniata, tandem restituta pristinae menti, cum plerisque aliis dæmoniacis est, & postea sanctissima monialium professa ordinem, vt scribit Thomas Morus libro 1. dialogorum, quos scripsit lingua Anglicana. cap. 16.

33 Memini aliquando eius quod dixit Christus de laude diuina quam proferebat populus ei occurrens: quem tacere quidam volebant ex Phariseis: quibus ipse ait, *Dico vobis quod si hi tacuerint lapides clamabunt.* Luc. c. 19. ver. 40.

Cuius rei memorabile exemplum refert Linthprandus Ticinensis, lib. 1. de rebus per Europam gestis. c. 8. Formosum inquam Papam mortuum, antea contra antipapam Sergium, ab Arnulpho iuuatum, & sedi restitutum fuisse: & postea restituto sedi Sergio per Aldibertum, & sepulchro erutum & sacerdotibus pontificalibus Romanis indutum, decollatum, & in Tyberim proiectum. Eum autè à piscatoribus fuisse postea inuentum, atque ad beati Petri Apostoli ecclesiam delatum: & tunc sanctorum quorundam eius ecclesiæ imagines in loculum positum venerabiliter salutasse.

34 Refert Nicephorus Callixti. libro decimo octauo historia. capite quadragesimo secundo. Mauricium Imperatorem conscientia sibi metuentem ante mortis tempus, quod captiuus despexisset, eosque vili pretio pecuniæ cupiditate victus, quos Chaganus Persarum rex furore percitus concidit, non redemisset, vt supplicaretur pro eo ad Deum per orbem misisse: Et quod ferunt imaginem Christi clarè & euidenter vocem edidisse, qua illi prædictum est fore saluandum quidem: sed vt in hac vita pœnas penderet: nonnullos dicere eam imaginem esse eam quæ in area palatij, alios eam quæ in speciosa porta templi quadraginta Christi martyrum, sita est, & pictura sua quàm maximè ad similitudinem Christi accedit.

35 Smyrnæ Theodosij Iunioris Imperatoris tempore inuenta est imago in Cupresso, vbi, abscondita à nemine sciretur, donec illa ingenti lumine, sæpe se declarauit ibi exardente, veluti in modum facis.

Quamobrem Cyrus episcopus Smyrnenfis miraculo motus, Virgini Mariæ ecclesiam ædificauit, nomine Cyri.

36 Faciunt sanctorum reliquiæ, vt loca in quibus venerantur, miraculis fulgeant, singulari quodam priuilegio: quia mirabilis Deus in Sanctis suis, & vult gloriam suam manifestari

in

in feruis suis, cum & potestas miraculorum & quæ in illis fiunt, à Dei virtute pendeant, & à merito passionis Christi pro quo & ipse fuderunt proprium sanguinem.

Quod docuit per miraculum Leo primus eius nominis Summus Pontifex. Is enim quoties rogabatur ab aliquibus, vt eis aliquorum Apostolorum vel martyrum reliquias daret, consueuerat ad corpora vel memorias Apostolorum, vel martyrum quorum reliquiæ petebantur missas celebrare in ipsorum honorem: Et sic Brandeum altaris, quo consecratum corpus Domini inuoluerat particulatim diuidebat, & pro reliquiis Apostolorum vel martyrum dabat. vnde si ab aliquibus dubitabatur, cultello pannos illos pungens, sanguinem eliciebat. Sic palàm cunctis faciens, quod in consecratione mysteriorum Christi sanguis, Apostolorum vel martyrum qui pro eo effusus est, intret per diuinam virtutem in pannos illos, & ideo merito illos dari pro reliquiis sanctorum, in quorum honorem consecrati sunt, quod refert iisdem verbis Sigebertus Gēblacensis in chronographia sub anno 441.

De impugnationibus sacrarum imaginum.

CAPVT XIII.

HAbent pij Christiani causas & rationes imaginum in ecclesia Dei receptarum, & distinctiones earum & superioribus annotatis: verum superest conuincendus error vel impietas eorum qui dum nimiam sibi placent & religiosores haberi volunt, in religionem peccant.

Nicephor. Calix. lib. 16. historiae ecclesiasticae cap. 27. tradit, Xenaiam primum, o audacia inquit hominis, & os imprudens! vocem illam euomuisse, Christi & eorum qui illi placuerunt imagines, *μη δει προσκυωειν*, non esse honorandas, magnamque hac de re feditio-nem mouisse. Qualis autem vir fuerit ille, sic exponit: Xenaias quidam postea dictus Philaxenus, cum ab hero profugisset, ad Calandionem episcopum Antiochenum accessit, se esse clericum mentitus, cum tamen nondum regeneratus fuisset lauacro baptismi Calandionem, vbi hominem eum, & latentem in eo maleuolentiam, ex signis & coniecturis quibusdam cognouit, ab ecclesia proscripsit, vbi verò Calandioni Petrus Cnapheus successit: Xenaiam ille non solum suscepit verumetiam nondum baptismo initiatum, episcopum creauit & Philoxenum nominauit, in episcopatu Hierapolijs vt & tradit Cedrenus.

Non ita antea, nam & Christiani publicè & priuatum Christi & sanctorum eius imagines vt sanctissimas habebant & venerabantur, vt etiam Alexander Seuerus Ethnicus, in Larario suo vbi sacrificia sua faciebat, haberet imagines Abrahami & Christi, vt scribit Lampridius in eo. Diuus Lucas euangelista, depinxit ef-

figiem beatę Marię virginis, & Petri & Pauli, vt refert Nicephor. ^a
 lib. 2. historia ^{c. 43.} 2 Cùm Claudius quidam etiam episcopus Taurinensis eccle-
 się, in Italia, videns adorari imagines, immoderato zelo succensus, &
 oblitus quod ecclesię picturas sanctorum, ob memoriã rerum gestarum
 & ad instruendas nescientium mentes permisisset & recepisset, in
 suis basilicis omnes euertit & penitus abdicauit, quod maximè re-
 prehensum fuit à Theodemiro abbate Galliarum, eo quod potius
 errorem corrigere debuisset quàm scandalum in Dei ecclesia intro-
 ducere dicens idolatriam. Atque vt beatus Paulus Athenas veniens,
 iuueniens atam Deo ignoto, nõ illam euertit sed errorem docuit.
 Impropat & factum & zelum inconsultum Ionas Aurelianensis epi-
 scopus.

b Libris duob.
 de cultu ima-
 ginum, & re-
 fert in primo
 factum Clau-
 dij.

3 Gizid rex Persarum, Iudei cuiusdam consilio, edicto imagi-
 nes Christi & sanctorum, quæ in ecclesiis passim in honore erant,
 propter doctrinæ Christianæ memoriã, tolli iussit, circa annum
 domini 724. vt scribit Paulus Diaconus libro 21. Romanæ historiæ.

4 Hunc secutus eodem tempore Leo tertius, & Copronymus
 Leo Iunior iconomachi, vnde exorta fuerunt turbæ tristes in ec-
 clesia Dei, vt refert Zonaras tomo 3. Bezer porro patricius qui
 Leonem inflammaueat, vt contra imaginum propugnatores se-
 queret ab Artabasi exercitu hasta traiectus est vt ait Paulus Dia-
 conus libro vigesimo secundo historiæ Romanæ.

5 Rursum vt idem testatur in vigesimo primo. libro anno
 724. Iudæi Laodisenses Iylto Arabum principi persuaserunt, vt
 imagines aboleret, quod & refert Sigibartus.

6 Fuit pseudosynodus vel conuenticulum Constantinopoli
 habitum contra imagines cui cum nollet Germanus patriarcha
 Constantinopolitanus subscribere, sponte sede se abdicauit vt ait
 Diaconus libro vigesimo primo historiæ Romanæ.

7 Suidas in Theophilo, ait hunc imperatorem Michaelis
 Amorrhæi filium, & alterius Michaelis patrem Copronymi, odio-
 sam & detestandam sectam suscepisse Manicheorum & oppugnatio-
 nem imaginum.

In iure orientali collecto per Bonifidam, in constitutione Theo-
 philo, scribitur Michaellem statuisse, ne vlli pictę imagini, vbi-
 que ea fuisset nomem sancti statueretur. Leo autem, & eius filius
 Copronymus, in suis constitutionibus, omnem earum veneratio-
 nem protinus interdixerunt. Theophilus verò, nec pingi eas colo-
 ribus permisit, dicens huiusmodi admirationem esse abiecti animi,
 & ipsam solam spectandam veritatem.

8 Fuit ac consilium Romanum habitum anno 713. contra Phi-
 lippicum primum imperatorem iconomachum, qui & fuit excom-
 municatus, vt ait Abas Vspergem in Chronic.

Rursum aliud consilium Romanum, sub Gregorio 3. Sum. pont.
 anno Domini 733. pro imaginibus retinendis contra Leonem impe-
 ratorem, episcoporum 903. vt scribunt Sigiber. & Palmerius: ali-
 qui tamen tradunt sub Gregorio 2. collectum anno Dom. 714.

Mala illa herba hereseos facilè succreuit specie pietatis, & quia
 ab impe

ab Imperatoribus tunc Græcis fouebatur, non nisi tamen cum sedi-
 tionibus & pugnis ciuilibus, quibus plures ceciderunt, & ex bonis
 plures martyrium passi sunt. Sabinus Bulgarorum rex fuga sibi con-
 suluit, quod populus imaginum cultum defenderet, quem ille Co-
 pronymi gratia persequebatur, vt scribit Blondus lib. 1. Decadis 2.
 Nauclerus generatione 26.

Sub Stephano 2. Summo Pontif. qui adeptus sedem est anno Do-
 mini 767.

Antiochenus & Hierosylimitanus episcopi, excommunicarunt
 Cosmam Alexandria episcopum, quod imaginum religiosam me-
 moriam improbarer. Paul. Diaconus li. 21. histor. Rom. eodem anno
 Pipinus rex Franciæ conuentum agens in Gētiliaco villa Synodum
 quoque de eadem quæstione habuit vt habetur in Annalibus Pipini,
 Caroli magni, & Ludouici.

9 Tempore Adriani 1. Romani Pontificis, qui ascendit cathe-
 dram anno Domini 772. Constantinus v. Imperator orientis annis
 scelere imbutus, magis contra imagines furit & in apostasiam la-
 psus fidei, vt adoraret Venerem, Catholicos qui sanctorum ima-
 gines apud se haberent, & eos qui post votum nolent, vxorem du-
 cere, crudelissime afflixit, vt plures occiderit martyres quam vllus
 vnquam imperatorum Gentilium. Sigebertus in Chronicis qui &
 dum igne cœlesti perisse meminit, eiusque cadauer deffossum ab I-
 rene seu Theodora imperatrice, publicè crematum: quod & scribit
 Sabellicus Euneade 8. lib. 8. Scripsit eo tempore Adrianus 1. libros
 contra iconomachos, secundum Sigebertum. Leo 4. dehinc filius
 Constantini, mali corui malum ouū, etiam sacris imaginibus bellum
 indixit, vt ait Zonaras Tomo 3. & Diacon lib. 23.

10 Anno Domini 751. Gandani etiam excitatus ciuilis motus:
 propter sanctorum imagines, quas alij vt idololatriæ instrumenta
 execrabantur: alij cum veneratione habendas & in templis putabāt:
 in qua discordia Hildebertus abbas Blandiniensis interfectus, qui
 contra decreta Cæsaris, decretis pontificum de habendis statuis, ad-
 hæsit. & inter martires beatos relatus^a.

11 Anno domini 790. vniuersale consilium Nicenum 2. contra
 iconomachos, pro retinendis imaginibus fuit celebratum^b.

Apud Moscouitas seu Ruthenos, quamquam Græcorum doctri-
 na infectos, in canonibus Iohannis Metropolitæ, quem velut pro-
 phetam habent, statutum fuit, vt honor habeatur imaginibus: & vt
 imagines antiquæ & tabulæ super quibus consecrationes fiunt, non
 comburantur sed in hortis aut alio loco honorifico sepeliantur, ne
 iniuria aut dedecore afficiantur, vt est apud Sigismundum liberum
 Baronem lib. commentariorum rerum Moscouiticarum.

12 Scio quod Ado Viennensis scribit, in ætate 6. & Rhegino lib
 2. Chronicon, fuisse quandam synodū Francfordiensem, quę abdicauit
 synodum 7. Græcam dictã 2. de adorãdis imaginibus. Sed quam
 ridiculum sit prouincialem synodum velle iudicare de cœcumenica

a vt narrat
 Iacob Mege-
 rus lib. 1. anna-
 lium Flãdria
 in eo anno 752
 b Ino parte
 4. ca. 127. &
 128.

approbata per Adrianum 1. vel eius iussu celebratam nemo est qui nesciat. Sed neque Synodus Nicena etiam dixit, adorandas imagines eo modo quo hæretici obiiciunt, cum expresse modus venerationis in ea fuerit determinatus alius.

Nam, inquit, Deus quod imago docet, sed non Deus ipsa:

Hanc videas sed mente colas quod cernis in ipsa.

vt refert Polydor. Virgil.^a

^a lib. 6. de inuentio. rerum c. 13.

^b Homilia 2.

tomo 5.

^c idem homil. 17.

^d epistolarum

lib. 9. ep. 9. re-

latum in c. per-

latum. 27. de

consecratio. di-

stinct. 3.

13 Fuerunt Antiochiæ imagines sanctorum euerse sub annum Domini 396. vt ait d. Chrsostob.^b sed denuo restitutæ.

Fuit quidam Seuerus episcopus Massiliensis, qui zelo inconsiderato iucensus, sanctorum imagines confregit: quem acerrimè reprehendit Gregorius primus^d. *Perlatum, inquit, ad nos fuerat quod incōsiderato zelo succensus, sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses omnino laudauimus: fregisse verò reprehendimus. Dic frater, à quo factū debuit reuocare, ne despectis aliis fratribus, solùm te sanctum crederes, & sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturam historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant: in ipsa legunt qui literas nesciunt, vnde & præcipue gentibus, pro lectione pictura est.* Polybius etiam Ethnicus li. 5. improbat vt dementes iconoclastas, etiam contra hostes, *Sauire quidem, inquit in hostes, & eorum castella, portus, ciuitates, villas, naues, fructus deuastare: aliæque his similia facere per quæ hostiū vires debilitentur, propria confirmantur atque augeantur, leges ac iura belli permittunt: ea verò destruere, quæ nec propriis rebus emolumentum aliquid adferunt, nec hostibus detrimenti, vt sunt templa, porticus, statuae, atque huiusmodi, rabiosi hominis est ac furentis.*

14 Almaricus anno Domini 1204. sub Othone 4. & Innocentio 3. Sum. Pont. docuit Lutetiæ quosdam, altaria sanctorum imagines thurificare, esse idololatriam, qui tamen combusti fuerunt^d.

^d Casarius in dialect. dist. 3.

De obiectis in imagines.

CAPVT XV.

Religionis veræ vicit semper sententia quæ tenenda, de habendis in ecclesia sacris imaginibus. Nec nos retrahere debet theologorum quorūdam opiniones: qui volunt se aliquid esse videri, cum scandalo totius fidei, & prudentiores cæteris, meliorisque iudicij haberi: qui, cum ipsi habeant penes se principum, serpentum, animametricū imagines, & hæreticorū, virtutū & vitiorū depictas ad arbitriū pictorū, celatas & prominētes à celatoribus & statuariis, tamē in ecclesia Dei agrè ferūt Domini nostri I E S V C H R I S T I, sanctissimæ matris, Apostolorū martyrum, confessorum haberi imagines, à quibus interrogatis cur alias penes se potius esse patiuntur, & non improbant, quam in ecclesiis propositas, statim audies responsum iustitiæ Pharisæicæ, quod vulgus indoctus credat ima-

imagines ipsas & ligna adoranda, ipsi autem non credant: quod omnes cæci sint, ipsi autem soli vident. Stolidissimum certe responsum, cum & ipsi magis vulgo cæci fiat, qui non videant nullum tam abiectæ facis ex plebe inueniri inter Christianos, qui interrogatus non imagines sint Dei, non respondeat non esse: & interrogatus qui oblationem vel reuerentiam adferat, non adiciat se non imagini Christi vel imaginis talis sancti, sed melius Christo vel Sancto Martino, Georgio, vel alteri se commendare, vt roget & deprecetur pro eo, in quibus profitetur quod non ligno, non lapidi, sed imagini vel coram imagine venerationem exhibendo, se commendare ei quem refert imago. Nec est quisquam ita rudis qui ratione vtatur inter Christianos, qui interrogatus num Sanctus Michael, Sanctus Georgius, sit Deus, non continuo sine cunctatione respondeat, non esse Deum, sed plurimum valere apud Deum.

2 Sed & sunt alterius formæ noui theologi, qui motibus impudicis vitæque luxuriosa infecti, vel qui cum hyppochriticam vitam sub habitu ecclesiastico agant, facile mouentur imaginibus & statuis bene depictis vt Pygmalion, Iunius Pistaculus, & qui dam alij proni ad Venerem, ad corporis pulchritudinem commoti & stimulis carni puncti.

Quare & summouendas statuas has censent, eo prætextu, ne sint illis scandalo. Miserrimi hominum, plebis & populi mentis ex suo turpi desiderio metientes, putant enim alios perinde ac se impudicos, ipsi otiosi plerumque animum corporibus imaginis infigunt, non ad mysteria referentes: ac populus lassatus opere, dum ad ecclesiam venit contemplatur non lineamenta singula corporis, sed generaliter & quod representant imagines, vt videt nudatum superpositum craticulæ D. Laurentium, videt Sanctum Sebastianum nudum sagittis confossum, Dominum crucifixum, considerat simpliciter hæc qui ex deuotione & adoratione templum ingreditur, nihil amplius. quod si quis secura otiosus, lubricus & putris eò aduolauerit, non nego quin quippiam aliud cogitet, sed ideo non est tollenda imago, non magis quàm homines non sunt tollendi, quod impudicæ aut impudici qui intentum habent animum ad vitium, illis conspectis incendantur, est enim scandalum acceptum non datum: sicuti non tollendi latrunculares, non magistratus, non boni, quod latrones inuidi mali: illis conspectis maledicant inuideant, & aboleri cum eorum memoria desiderent.

Idipsum dicendum de aliis abusibus imaginum, si qui sint qui occupent mentes aliquorum non enim ideo tollendæ imagines, sed abusus emendandi: vt non ideo tollendi cultri omnino, quod ex aliquo quispiam se interemerit: non claudendæ omnium fenestræ, quod aliquis se præcipitauerit ex aliqua, sic de similibus quorum introductio bona est, & abuti quis illis possit, nihil enim tam bonum, tam sanctum, quo non abutatur malitia dæ-

dæmonum & hominum panis ad leuandam famem datus, per crapulam & abusum interitus causa est. Vinum ad sanitatem conductibile ebriorum mentes turbat, imò corpus Domini nostri sumptum in sacramento, quibusdam in salutem, quibusdam in damnationem, & iudicium. i. epist. ad Corinth. c. xj. ver. 29. Quid vltra dicam. Deus ipse, gloriâq; eius, à bonis Angelis adoratur, & inde tamè dæmones feri per propriam inuidiam & peccatum, damnationis æternæ iudicium architectati sunt. Imagines bonis, Dei & diuorum, ad memoriam, ad beneficiorum recordationem, ad exemplum viuendi proponuntur efficaciter, ipsæ incenduntur ad prototypa, & ad representata veneranda, & imitanda, Si qui sunt qui abutantur eorum malo: boni tamen, ob malorum mentes earum vtilitate priuari non debent. Sunt curiones, sunt doctores, ecclesiasticæque personæ, prælati concionatores, consilia ecclesiastica, qui instruunt populum, quid credendum in his sit, quid non: quis sit earum vsus, quis abusus. Sunt magistratus qui abutentes, aut idololatrias puniant si qui inueniatur. Quod si, & personæ ecclesiasticæ & magistratus scænes sint, in exequendis sacrosanctis consiliis, ipsi iudicium portabunt, & reddent rationem Deo pro animabus sua negligentia errantibus.

Quod si adhuc isti theologi putant se acutiores illis omnibus prodeant in medium, doceant abusus, retento vsu: neque more impij medici, qui morbos corporis curare pollicetur, corpus ipsum eo prætextu extinguat. Si quid enim valeant in ratiocinatione, necesse est consequentiam argumenti fateantur, quod si sit abusus malus, imaginum quod & omnes orthodoxi aliquando esse non negat, & consequenter esse vsu bonum: vt priuatio præsupponit habitum morbus superueniens præsupponit præcedentē sanitatem. Quocirca vt medici morbos tollere & sanitati restituere satagunt, sic & pastores si abusus videant irrupisse, vel actu dæmonis, vel imperitia, vel neglectu eorum, vel prædecessorum suorum satagere omni studio debent, eos tollere, & vsu sincerum retinere: vt sanctissimè constitutum est in consilio Tridentino sessio. 25. c. de inuocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, & sacris imaginibus, iuxtaque sacrosanctas alias synodos statutum vt episcopi diligenter doceant per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis vel aliis similibus expressas, erudiri & confirmari populum: in articulis fidei commemorandis, & assiduè recolendis: tum verò ex omnibus sacris imaginibus magnam fructum percipi: non solum quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ à Christo sibi collata sunt, sed etiam quia Dei per sanctos miracula & salutaria exempla oculis fidelium subiiciuntur, vt pro his Deo gratias agant, ad sanctorumque imitationem, vitam, morésque componant, excitenturque ad adorandum & diligendum Deum, & ad pietatem colendam.

Et si quis his contraria docuerit, aut fenserit, anathema sit.

In has autem sanctas & salutare obseruationes, si qui abusus, inquit irreperint, eos prorsus aboleri sancta synodus vehementer cupit: ita vt nulle falsæ imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem

æorum habetes, statuatur, &c. Omnis porro superstitio in sanctorum inuocatione, reliquiarum veneratione, & imaginum sacro vsu tollatur: omnis turpis quæstus eliminetur: omnis denique lasciuia vitetur, ita vt pro caci venustate imagines non pingantur nec ornentur, &c.

3 Simulachra fieri Deus vetuit inter filios Israel, non quidem absolute, sed cum ea conditione vt adoraretur pro diis: quia vnus Deus verus ille neque inuisas fuisse statuas ideo inter Israelitas probos, inde vel liquere potest, quod Michol filia Saulis tam citò paratam habuit statuam quam, saluato Dauide per fenestram, in statu eius loco supposuerit i. Reg. 19.

Producamus & non temerè sententias aliquas prohibitionū: perpendamus, & illud facile si modo cum iudicio siue affectione legamus, apparebit. vt Exo. 20. v. 23. *Nō facietis deos argenteos, nec deos, aureos facietis vobis, & ibidē Exo. c. 20.* In principio præcedentia & sequentia, cum media prohibitionē iungamus. Ego, inquit, *Sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, de terra seruitutis. Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptite, neque omnem similitudinē quæ est in cælo de super, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra, Non adorabis ea, neque coles. quia Ego sum Dominus Deus tuus, &c.* Sic enim legitur Hebraicè ratio cur non eis sculptibus adoratio vel seruitus est faciendam.

לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אכני יחיה אלהי

lo tisthachauēh lahem velo thagnabedem: ci anochi Iehoua elobeccha.

Id est, *Non adorabis ea, & non seruias eis, quia ego Dominus Deus tuus: refert itaque principium sententiæ, non habebis deos alienos, ad verba, ego enim sum Deus tuus & intelliges quæ in medio & dicta sunt de simulachris, ad simulachra adorata pro Deo, pertinere. Sicque ibidem prohibitum est, fieri similitudines rerū ad eam intentionem, vt illæ adorentur tanquā Deus. Videbat enim Deus populi ex Aegypto egredientē, adhuc rudem & moribus Aegyptiorum qui talia tanquam deos venerabantur inquinatū: quare dum illos volebat reuocare ab illorū erroribus, ferè sepe adiicit, ego Dominus Deus tuus, vt Liuitici c. 18. *Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens: loquere filiis Israel, & dices ad eos, ego sum Dominus Deus vester iuxta consuetudinē terræ Aegypti in qua habitastis: non facietis, & iuxta morem Canan, ad quam ego introducturus sum vos non agetis, nec in legitimis cor ambulabitis.* Et Ezechielis c. 20. v. 6. & 7. *Ego Dominus Deus vester in die illa leuavi manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Aegypti in terrā quam prouideram eis fluentem lacte & melle quæ est egregia inter omnes terras: & dixi ad eos, vnusquisque offensiones oculorum suorum abijciat, & idolis Aegypti nolite pollui, ego Dominus Deus vester, &c.**

Et Deuteron. cap. 5. *ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti de domo seruitutis, Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cælo sunt de super, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis, non adorabis ea & nō coles, ego enim sum Dominus Deus*

DDD

tuus Deus amulator, &c. Explicat & Deus ipse Exod. cap. 34. vers. 17. Quod dicit de simulachris intelligi debere de his quæ adorabantur ut dij, deos inquit, constatiles non facies tibi, & vers. 13. Aras eorum, scilicet Cananeorum, destruens, constringe statuas, lucos succide, noli adorare Deum alienum, Dominus zelotes nomen eius, &c.

4 Et iterum clarius Leuit. c. 19. vers. 4. Nolite conuerti ad idola, nec deos constatiles faciatis vobis, ego Dominus Deus vester. Et ibi verba Hebræa: אל תפגנו אל האלהים אל תפגנו אל האלהים al tiphog el haelilim, id est, Nolite conuerti ad haelilim, vertunt idola, res vanas non autem similitudines. siquidem aliud similitudo seu imago quæ dicitur Hebræis תצלם & תמונה. Aliud תליל elil. Quemadmodum aliud est representatio eius quod est, aliud velle representare quod non est: vocant enim תליל elil quod nititur representare id quod non est, inane, vanum, quod nihil est. & sic etiam inter Græcos aliud εἰκόν, aliud εἰδωλον, ut aliud Latinis imago, aliud spectrum. Et eodem modo in sacra pagina probantur imagines quæ representant res quatenus sunt: reprobantur idola, quando imagines ipsæ dicuntur dij, quia hoc nihil est, ideo idolum nihil est cum hoc representare nititur quod non est. Et ne putet quispiam à nobis hoc esse confictum audiatur expressam Diui Pauli auctoritatem. I. ad Corinthios capit. 8. vers. 4. & 5.

Περὶ τῆς βρώσεως αὐτῶν τῶν εἰδωλοθύτων, οἰδαμεν ὅτι ἐδὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι ἐδὲς θεὸς εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἶπερ εἰσι λέγοντες θεοὶ εἶτε ἐν ἕρανῳ, εἶτε ἐπὶ τῆς γῆς, (ὡσπερ εἰσι θεοὶ πολλοὶ,) καὶ κύριοι πολλοὶ. Ἀλλὰ ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ ἧς τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' ἧς τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. id est,

De scis quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus: nam etsi sunt qui dicuntur dij siue in caelis siue in terra (siquidem sint dij multi & Domini multi) nobis tamen vnus Deus Pater ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum, &c.

Sic in sacra pagina; quandiu serpens æneus, à Mose iubente Deo factus, fuit cum sua representatione futuri Mellix venerabiliter obseruatus, probatus fuit inter Iudæos: at quando populus omiffa representatione, cœpit ipsi tanquam æri & veluti Deo infensum adolere, & pro Deo habere, ut habebantur dij apud gentes ipsæmet statuae, vel ea quæ representabant ut serpens rana, canis ibis & similia, statim ab Ezechia deiectus est. 4. Regum capitulo 18.

Edò pertinent verba, cap. 23. Numerorum vers. 21. Non est idolum in Iacob, nec est simulachrum in Israel Dominus Deus eius cum eo est. Quæ melius Hebraicè exprimunt quæ dicimus sic enim se habet & explicant mentem Balaani.

לֹא חָבִיט אִתּוֹ בִּזְמַן וְלֹא רָחַח עַל בִּישְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו.

lo bibit auen beignatzob velo raah gnamal beiscrael Iebona Elohaio.

Id est, non videtur auen in Iacob, nec gnama in Israel, Dominus est Deus.

est Deus eius non auen dicitur Hebræis, mendacium vanum, nihil, unde vertunt interpretes idolum quod nihil est in eo quod non est Deus. הוּי gnamal autem sumunt Hebræi pro labore, & iniquitate quæ fatigat potius operantes quàm iuuat. Rursus audiamus explanationem verbi Idolum ex sacra Scriptura ad verbum positam, in cap. 14. libri sapientiæ vers. 8. Per manus, inquit, quod fit idolum: & maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius; etenim quod factum est cum illo qui fecit tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturae Dei in odium factæ sunt & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum, corruptio vitæ est. Neque enim erant ab initio, neque erant in perpetuum, &c. Ex quibus collige idolum dici damnabile, quod id quod creatura est dicitur Deus, sicuti cum existente Mose in monte populus idolum vituli, dicebat Deum. Dicens, hi sunt dij tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Exod. c. 32. v. 4.

Iesayas adhuc luce meridiana clarius explicat per totum cap. 44. Plasta idoli, inquit, vers. 9. Nihil sunt, & amantiſſima eorum nihil proderunt eis, ipsi sunt testes eorum, quia non vident neque intelligunt ut confundantur. Et vers. 12. Faber ferrarius in lima operatus est, &c. Vbi persequitur, quomodo ex ligno calefactus est statuarius, & combussit & coxit sibi cibaria, reliquum autem eius Deum fecit sibi & sculprile, curuatur ante illud, & adoratur illud, & obsecrat, dicens libera me, quia Deus meus es tu, &c. in quibus videmus illud sculprile statuamque pro Deo habitam, & ipsam materiam adoratam: ut alicubi ipsum bouem, & alia similia. Addidit autem scriptura mentioni idolorum, aliquando idolorum similitudines, id est, imagines eorum quæ habebant pro diis, ut si quando putabant solem Deum, imaginem solis. In quantum itaque imago representabat solem, non erat idolum: sed in quantum volebant representari per imaginem solis, Deum esse ipsum solem, erat imago idoli: & in ea representatione Dei nihil erat, quia sol non erat Deus, & damnata representationis intentio eius qui pro Deo eum colebant, ut liquet ex libr. 4. Regum cap. 23. Vbi & versu 24. Addit mentionem imaginum idolorum. Sed & Pythones, inquit, & ariolos, & figuras idolorum immunditatis & abominationes quæ fuerant in terra Iuda, & Hierusalem abstulit Iosias, &c. Et Amos cap. 5. vers. 26. ibi Imaginem idolorum vestrorum, Sydas Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis vobis adorare eas, quæ fecistis vobis.

Colligi & potest ex cap. 14. Danielis quod idolum non erat statua simpliciter, sed statua quæ pro Deo colebatur. Sic enim narratur vers. 21. Quod cum detexisset rex fraudem sacerdotum ingenio Danielis, circa idolum Bel quod adorabatur à Rege, tradidit rex idolum Bel in potestate Danielis, qui subuertit eum & templum eius. & postea sequitur: vers. 22. & 23. Ut erat draco magnus in loco

illo, & colebant eum Babylonij, & dixit rex Danieli, *Ecce, nunc non potes dicere, quia iste non sit Deus viuens, adora ergo eum dixitque Daniel regi Domium Deum meum adoro, quia ipse est Deus viuens: iste autem non est Deus viuens, &c.* Non negauit enim Daniel draconem viuere, sed ait Deum, illum draconem viuentem non esse, ideo potestate accepta cum eum necasse, dixit, *Ecce quem colebatis, &c.*

Aperit. & mentem sacræ prohibitionis Salomon sapientiæ, cap. 15. vers. 15. ibi *Quoniam omnia idola nationum deos existimarunt, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque aures ad audiendum, &c.* Et postea vers. 18. *Sed animalia miserrima colunt, insensata enim comparata his, illis sunt deteriora, &c.* Quò pertinet quod Dauid sæpe repetit. *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum, os habent & non loquentur, &c.* Psalm. 113. & 134. Atque fictionem illum Dei antiquorum, pendere ex mente artificis pulchrè expressit Horatius i. Sermo. Satyra. 8. Dum de Priapo agit, *Olim truncus eram, ficulus inutile lignum.*

Quum faber addubitans scamnum faceret in Priapum,

Maluit esse Deum. Deus inde ego furum, auiumque Maxima formido.

5 Non prohibuit ergo Deus omnes imagines seu similitudines, nisi idola & idolorum. hoc est, non prohibuit fieri rerum similitudines, sed prohibuit ne illæ imagines pro Deo adorandæ fierent. vt non damnauit habere catos, boues, oues, serpentes, aurum argentum: sed prohibuit & damnauit ea adorare, & habere pro diis, & illa ita adorata representare aliqua similitudine: nam creaturæ Dei bonæ sunt, essentia abusus malus.

Nec ars pictoris, statuarij, celatoris, mala est, imò verò probata, & à Deo quibus vult data: sicuti testatur se eam dedisse Besleel & Ooliab, ad excogitandum in tabernaculo Dei, quicquid fabrefieri potest in auro, argento, ære, marmore, gemmis, & diuersitate lignorum: Exod. cap. 31.

Et cum loqueretur in monte Mosi, iussit similitudines fieri etiam in loco vbi Deus adoraretur, sed non adorari imagines, Exodi 25. vers. 9. & 40. ad Hebræ. 8. *Iuxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius, sicque facietis illud.* Ibique & facta duo Cherubim, lilia, scriphi in nucis imaginem, conflatu & auro, & sculpti Cherubim & celati cum palmis. In templo Dei, 3. Reg. c. 6. Duodecim bonum statuæ suppositæ vasi quod mare dicebatur, 3. Reg. 7. Posuit & in Throno suo Salomon duorum leonum statuas tenentes sedile, & in sex gradibus vtrinque sex leunculorum statuas. 3. Reg. 10.

Additur & in dicto cap. 7. Reg. 3. vers. 36. *Sculpsit quoque in tabulis illis quæ erant ex ære & in angulis Cherubim, & leones & palmas quasi in similitudinem hominis stantis, vt non celata sed apposita per circuitum viderentur.* Et leunculos & alias similitudines in templo fieri debere ex voluntate Dei testatus est Dauid Salomoni, Paralipomen. i. cap. 28. vers. 18. & 19. *Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me vt intelligerem omnia opera exemplaris.*

6 Hoc

6 Hoc modo iussit Deus altaria idolis dicata, demoliri & subuertere: vt factum à Iosia, 4. Regum 23. vt & Afa rex subuertit altaria peregrini cultus, & confregit excelsa 2. Paralipomen. cap. 14. vers. 2. At ipse Deus probauit & iussit sibi altare erigi Genes. cap. 8. Exodi 20. & 29. Iosue 8. Indic. 6. & alibi. Pari modo Leuitici 26. vers. 1. *Non facietis vobis elilim, & idolum sculptile, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum, Ego enim sum Dominus Deus vester.* Et tamen non improbatur sed laudatur, quod Iacob posuerit lapidem in titulum & vixerit, Genes. cap. 28. vers. 18. Sic Rubenitæ, & Gaditæ, & dimidia tribus Manasses ædificauerunt in titulum altare infinitæ magnitudinis, non in holocausta, non in sacrificium sed in testimonium, & immunes habiti sunt à præuaricatione, Ios. cap. 22.

Et Samuel vnum lapidem erexit in titulum victoriæ obtentæ contra Philisteos, 1. Reg. cap. 7. vers. 12.

Et ipse Iosue, cum percussit fœdus Dei nomine cum populo, tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum quæ erat in sanctuario Domini, & dixit ad omnem populum: en lapis iste erit vobis in testimonium quod audieritis omnia verba Domini quæ locutus est vobis, ne forsitan postea negare velitis & mentiri Domino Deo vestro. Iosue. cap. 24. vers. 25. 26. & 27.

In quibus obseruandum, primum explicata fuisse verbo mandata Dei, & acceptata: dehinc perscripta: & tertio, pro his qui legere nesciebant, lapidem pro signo imaginèque dictorum, factorum, & prescriptorum erectum fuisse. vt in ecclesia Dei est prædicatio, dehinc sunt sacræ Scripturæ, & item imagines, signa, testimonia, lapidis, factorum, dictorum & scriptorum, probatur erectio tituli & lapidis Iosue, quia finis causaque propter quàm erigebatur, digna erat perpetua & assidua seu quotidiana memoria, ad Dei honorem & factorum ob eius laudem. vt autem hæc causa diuina probauit huiusmodi ibi factum: Sic ex contraria causa, quæ ad superbiam & veluti ad contumeliam Dei pertinent, in titulis & erectionibus altarium & lapidum, improbantur, vt Deus in ædificatione turris Babel, ædificantibus restitit, qui dixerant *faciamus nobis ciuitatem & turrim (nobis inquit non Deo) cuius culmem pertingat ad cælum & celebremus nomen nostrum, &c.* Genes. cap. 11.

Pari modo improbat scriptura superbiam Absalonis, qui cum rebellasset patri Dauidi, sibi erexerat titulum qui est in valle regis, dixerat enim, *Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei, vocauitque titulum nomine suo, & appellauit manus Absalon.* Sed cum mortuus fuisset, & confossus à Ioab proiectus in saltu in foueam grandem recepit alium pro illo superbo titulum, & compertauerunt super eum acerbum lapidum magnum nimis. 2. Reg. c. 18. vers. 17. & 18.

7 Concludamus igitur. ne latius extendatur oratio cum ca. venerabiles, imagines, 28. de Consecra. distinctio. 3. Qui sumptus est ex septima Synodogenerali Actio 6. *Venerabiles imagines, Chri-*

stiani non deos appellant, neque seruiunt eis vt dijs, neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis expectant futurum iudicium, sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant: sed non seruiunt eis cultu diuino, nec alicui creaturae.

Et Diuus Basilus ad Amphilocho cap. 18. *Latria cultus in spiritu & veritate beatae Trinitatis tribuitur ab orthodoxis: sanctis autem imaginibus non latria omnino, sed adoratio exosculatio & honor.*

Et Damascenus libr. 3. Apolo. *Solum Deum, rerum omnium procreatorem & opificem adoramus, & latria cultu veneramus.* Latria quippe solius Dei est & sic ei soli tanquam Deo seruiendum, quia vnus est Deus, at propter Deum: & eius seruis & dilectis seruitur sicque docet Diui Augusti libr. 15. contra Faustum Manichæum cap. 10. & lib. 10. de ciuita. cap. 1. & ibi de adoratione *id est* quæ & potest dari hominibus, vt & explicat, Beda in cap. 4. D. Luca. & ita etiam legimus adorationem factam alterius quàm Dei per sanctos viros: vt Angelorum, per Abraham: Genes. 18. vers. 2. per Loth. Genes. 19. per Balaam, Numer. 22. vers. 31.

Adorauit Abraam coram populo terræ, Genes. 23. vers. 12.

Adorarunt Iosephum fratres, Genes. 42. 6. & 43. 26.

Miphiboseth filius Ionathæ ad Dauid veniens, corruit in faciem suam, & eum adorauit 2. Regum cap. 14. vers. 3.

Cornelius obuians Diuo Petro, procidens ad pedes eius adorauit, Actor. 10. vers. 15. Sed illæ adorationes fuerunt aliæ quàm quæ Deo vt Deo debentur, qua nec Angelus permisit se adorari à Diuo Iohanne Apocaly. cap. 22. vers. 8. & 9.

Nec ideo mihi videtur faceffere quod quidam dicunt tollendas imagines diuorum quod eas veneremur. Nam vt dixi ueneratio refertur non ad materiam, imaginum, ad aurum, æs, lignum, sed ad id quod per illas in memoriam reducit & honor eò refertur. Vbi intentio recurrit. vt & ipsi sancti homines martyres cōfessores & similes honorantur, propter Dei maiestatem, quam secuti sunt & adorarunt: vt princeps in seruis suis potest dici honorari: vel contemni *qui vos spernit me, spernit inquit Deus* ^a.

^a Luca c. 18. vers. 16.

^b Ad Corint. 1. 6. vers. 19.

Sunt viri sancti Deo accepti, templum Spiritus sancti ^b, & ideo cōtemptus eorum redundat in eorum Dominium: item & honor & eorum statuae nihil aliud sunt, quàm memoriæ illorum, quæ uenerationem promouent legitimam. Et rerum infamiam & turpium imagines infames & turpes habentur à bonis: sic & rerum sacrarum & personarum Deo acceptarum imagines, ueneratione in honorem eorum relatæ, dignæ. vt vasa ipsa inanimata Deo consecrata, sacra habentur, & à profanis vsibus aliena. quæ si in vsus humanos transferantur, prouocant iram Dei in prophanantes & sæpe in populum omnem ob vnum prophanentem ^c.

^c ca. In sancta. 41. de consecratio dist. 1.

Quod liquet ex ultione sumpta de Balthasare rege, quod prophasset vasa translata ex templo Hierosolymitano. & in conuiuio prophano ipse cum suis in his ausus fuisset bibere Daniel cap. 5.

Sic & placuit vestimenta ecclesiastica quibus Domino ministratur,

tur, sacrata & honesta esse debere, quæ nec ab aliis quàm sacratis hominibus, vel in alios vsus quàm sacros ferri debent. capite vestimenta ecclesiastica. 42. de consecra. dist. 1.

De signis Ecclesie venerabilibus, & signo crucis.

CAPVT VI

Inter imagines & signa quædam differentia constitui posse nemo ambigit. Caterum quemadmodum non improbantur imagines in ecclesia rerum, & personarum sacrarum: sic neque signa sacræ alicuius rei, quale fuit in virga Aaronis ex iussu Dei posita & conseruata in tabernaculo eius in signum rebellionis filiorum Israel. Num. 17. Iussit & Deus fieri serpentem æneum, non vt adoraretur, sed in signum veri adorandi Domini nostri IESU CHRISTI, qui erat passurus & cruce serpentem superaturus. Numerorum capite 21.

Iussit etiam Deus, postquam absorpti à terra fuerunt Datan, Core & Abiron, accipi eorum thuribula ænea, & produci in lamias, & affigi altari, vt filij Israel cernerent eas pro signo & monumento, quibus commonerentur ne quis alienigena accederet, qui non esset de semine Aaron, ad offerendum incensum coram Domino: ne uerteretur, sicut passus erat Core & omnis generatio eius. Numerorum capite 16.

Deus & apud Iob. c. trigesimo septimo. versu septimo. in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Fecit & Deus luminaria Solis, & Lunæ, & stellarum, vt essent in signa & tempora. Genesios primo, *posuit Deus signum in Caino, ne occurrerit cuiusquam necaretur*, Genesios capite quarto, *posuit arcam in nubibus cæli, in signum fæderis*. Genesios. 9. *& in signum fæderis. & fidei circumcissionem*. Genes. 17. *voluit & Deus retineri & sanctificari sabbatum, seu diem septimam, in signum perpetuum, & memoriale, quod sex diebus fecerit cælum & terram, & septimo cessauit ab omni opere*. Exodi c. 31. vers. 17. omitto similia propemodum infinita. *vides itaque pictum in ecclesia Ionam Prophetam à cete triduanum deuoratum, viuum emergentem: cur illud improbabis, cum signum Christus suæ resurrectionis dicat*. Luca. c. 11. Signa in summa in ecclesia recepta, vt imagines bonorum.

2 Inter admirabilia illa signa & quæ maioris sunt efficaciam, signum est crucis, in qua crucifixus Dominus noster Iesus Christus. Signum hoc tau. τ. iam ad salutem destinatum. Ezechiel. 9. Apocaly. 7. hoc est signum quod Esayas dicebat, c. 5. & c. 11. Dominum eleuaturum in nationibus. hoc signum ab initio mundi præuisum in serpente Moysis tempore repetitum, in tempore redemptionis ueritatem habuit, cum salus in cruce pependit, in postremo quoque generalique iudicio in cælo apparebit.

Crux ipsa, imago crucis in qua Christus pendit: & ultra, signū efficaciz passionis & meriti Christi in cruce passi. Reperiuntur in cruce multa & admirabilia, de quibus lib. de Deo diximus, tomo. 4. commentariorum syntaxon capite 36. & 37. in ligno crucis veræ, in crucis signo alterius ligni, ut & in representatione passionis, quæ nobis inde euenit, & terrori est dæmonibus, & malis. Nam in ipso ligno crucis veræ, illud non minus particeps contactu Christi credendum factum virtutis Dei, quam ipsius vestimentum quod curauit laborantem fluxu sanguinis tactu fimbriarum. Matthæi c. 9. ver. 20. cum supra omnem virtutem humanam Christi Domini corpus excelluerit, ut non mirum si eius contactu: imò si ex eius sanguine lignum eius crucis, virtutes sanitatum & benedictionum participauerit, & cōmunicauerit iis qui vel attigerint, vel venerati sint, vel exiguam particulam secum habuerint: quod & de clauis eius sententiam est: legimus enim vel umbram S. Petri qui eius est minister, & creatura, curandi morbos habuisse. & pariter strophiola, & semicinctia^b, quæ de corpore beati Petri accipiebantur. Id ipsum dicemus de sacris pannis & linteis sudariis, quibus admirabilis & indicibilis potestatis & virtutis corpus sacrosanctum diuinum Domini nostri Iesu Christi inuolutum est, ex quibus quotidie & miracula & admirabilia prodeunt.

3 Crucis sanè illius quæ sacrosanctum Christi corpus attigit, veteres Christiani si vel minimam portionem consequuti fuissent, hinc se beatos existimabant: eamque omnibus thesauris antiquioribus habebant. Hanc & Romæ scribit Beda^d, quotannis pluribus adornatam: quam qui adipiscerent valde inde honestatos & amplificatos, munitos & protectos indicat Chrysostomus, homilia quod Christus sit Deus.

Constantinus Magnus portionem crucis inuentæ per matrē Helenam Constantinopoli in sua statua condidit, persuasum habens quod ea ciuitas foret salua, in qua portio crucis asseruaretur, ut scribit Socrates lib. 1. c. 17. historiz eccles.

Gregorius Romanus, instar magni muneris Richardo Vestgorthorum regi, frustrum crucis transmisit, ut ipsemet scribit Socrates.^f Refert Euagrius & rogatum se à plebe, lignum crucis adorandam exosculandumque præbuisse, locumque vbicumque crucis illud signum ostenderetur, lignumque ita illuxisse, ut ardere videretur.

Fuit eius crucis miraculo confirmata inuentio: siquidem in crucis rupe, vbi Christus crucifixus fuit, & in resurrectionis loco, statua Veneris ex Marmore à gentibus posita colebatur, existimantibus persequutionis authoribus, quod ita tollerent fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluisent, ibique remaneret ab Adriani temporibus, vsque ad imperium Constantini per annos circiter 180. secundum D. Hierony. ad Paulinum de institutione monachi. Vnde D. Ambrosius tomo 4. in psal. 47. vocat eum locum venerarium à venere ibi, Simul quia Dominus secundum cæli tractum in venerario passus est. & c.

a Actorum
cap. 5. ver. 15.
b Actorum
c. 19. ver. 12.

e ut testu Gregorij Nicen.
in vitam Martine.
Paulin. epist. xj. ad Seruum Gregorium 1. lib. 17.
epistolarum epi-
stola 126.
d de natura rerum, & temporum ratione
e Item Gregorius Turonensis in vita Christi, & Sa-
bellicum de situ urbis Venetiarum.
f lib. 7. epist. indictio 2. epistola 126.
g lib. 4. c. 26 & 27.

elegit, & illum titulum adorauit, non lignum vtique, quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum: sed adorauit illum qui pendit in ligno, quæsiuit & clauos quibus crucifixus est Dominus, & inuenit, de vno clauo franos fieri præcepit, de altero diadema contexit: vnum ad decorem, alterum ad deuotionem vertit. Misit vtrunque Constantino filio, vsus vtroque Constantinus, & fidem transmissit in posteros, ut refert D. Ambrosius tomo 3. oratione funebri de obitu Theodosij: Salus vitæ Christianorum ex mysterio crucis est, ut salus octo animarum in diluuiio ex ligno arce: mirabilis virtus in vtroque ligno arce: mirabilis virtus in vtroque ligno: ita ut etiam Berofus ex archa recenset in hæc verba: miraculam dicitur inquit, & nauis eius, de Noacho loquitur, quæ in Armeniam uenit circa montem Chordicum, adhuc aliqua pars esse, & quosdam inde bitumen tollere. quo maximè homines ad expiationem vtuntur. quem locum citat ex Beroso, etiam Otho Frisingensis episcop. lib. 1. Chroniconum. c. 3.

4 Crucis signum per mysterium in cruce redemptionis perfectum & venerabile, & maximè Christianis salutiferum existit: ut merito cum de imagine crucifixi multa piè Lactantius scripsisset, sic concludit.

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora, Fletibus.

ibi enim consideratur saluator vbi crux. *quæritis*, inquit Angelus ad mulieres. *Iesum crucifixum.* Lucæ c. 6. ver. 6. *Christus factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod, & Deus dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & inferorum.* Et mihi inquit D. Paulus ab-

ad Philip-
pens. c. 2. ver
su 8. & c
b ad Gala-
tas 6. vers. 14.
c lib. ad An-
tiochū q. 16.

qui curuat genu in nomine Iesu, & qui cruci, vterque significat & veneratur redemptionem. crux enim instrumentū redēptionis, Iesus appellatio, redēptionis nomen est. vox presentat redēptorem, lignū vel signū crucis eundē redēptorē, & redēptionem factam: ideo ei titulus quod Dei voluntate remansit immutatum, fuit appositum, IESVS NAYARENVS REX IYDAEORVM. Ita D. Athanasius *Non crucem constantem ac coherentem, in memoriam crucifixi adoramus, dissolutam, diuisam, ac dissipatam minimè, quia lignum non adoramus.* De adoratione futura crucis, videtur propheticè expressa Esaiæ 60. ver. 13. *Gloria, inquit, Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* 14. *Et venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum, omnes qui detrahebant tibi.* & c. de die venerationeque sanctæ crucis, D. Chrysostomus homiliam integram, inque laudem eius composuit. tomo 1. additque circa finem de signo crucis, *Quondam quidem improba vitæ, prauorumque factorum condemnatio, hæc res fuit: nunc autem diuini muneris sanctificatio: nobilitatis spiritualis signum, thesaurus tutus ac certus, donum quod eripi non potest, sanctimonie documentum hanc, & in mensa, & in lecto: & quocumque in loco situs, præferimus. ut enim plerumque milites sine armis non prandent, nec dormiunt, sic nunc pro gladio eam in lecto suspendamus, pro repagulo in ostio depingamus, pro muro & pa-*

riete omni domui circumdumus, partes extimas & intimas hac muniamus. Hæc enim mortem deleuit, calos aperuit, terram expiauit: naturam nostram in solium regium reduxit, atque tyrannidem diaboli dissoluit. &c. atque in sequente homilia de laude crucis eandem tractat, priusque menti crucem infigendam, quàm digito, cogitando crucis vtilitatem & beneficia in ea data Dei, & spem in Deo ponendo, qui ibi dedit. Et iterum^a vituperando quis te persequitur, crucis signo statim peccatus signato, recordare omnium quæ tunc gesta sunt, confestim omnia extinguuntur. Origenes verò lib. 6. in epistolam ad Romanos, tanta est vis crucis, inquit, vt si ante oculos ponatur, & in mente fideliter retineatur, ita vt in mortem ipsam Christi intentius oculus mentis inspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nulla superare possit inuidia, sed continuo ad eius præsentiam totus ille quem supra connumeramus, peccati & carnis fugatur exercitus.

^a homilia 88. in c. 22. Matthæi. tomo 2.

Et Athanasius libro de humanitate verbi, & corporali eius aduëtu, signo crucis, inquit, omnia magica compescuntur, veneficia, inefficacia sunt, idola vniuersa deseruntur, omnis irrationabilis voluptas conquiescit, quilibet à terra ad cælos suspicit. &c. Et rursus, Solo signo crucis homo vtens, dolos dæmonum à se propellit, veniat qui istorum dæmonum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum, & imposturis vaticiniis & in miraculis magiæ, vtatur signo crucis ab illis deriso, noménque Christi inuocet, & videbit quomodo eius metu dæmones fugiant, vaticinia conquiescant magiæ, & veneficia iaceant. &c. Hoc ipsi expertus Iulianus Apostata, quâuis qui magno dæmonum terrore affectus, & metu ne discerperetur: etsi deserta & prodita religione Christi, tamen solo signo Christi seu crucis, dæmones illos fugauit, vt narrat Gregorius Nazianzenus, oratione 2. in Iuliam Theodoretus lib. 3. c. 3. Sozomenus lib. 5. c. 2.

Dæmones etiam signo crucis, & omnia eorum ludibria superasse Gregorium Neresariensem, legitur in eius vita. Item D. Antonium apud Athanasium in eius vita: apud Hieronymum in vita Pauli Hilariionem, vt scribit idem D. Hieronymus in eius vita: Iosephum confessoré teste Epiphanio lib. 1. tomi 2. heres. 30. Marcellum Appianensem teste Theodoro lib. 5. c. 21. vtrûmque Macarium, apud Palladium in eius vita Martinum, apud Sulpitium in eius vita: Iudæum etiam nondum adhuc in Christo renatum, vt ait Gregorius lib. 3. dialogo capite 7.

D. Ambrosius de obitu Theodosij dicit crucem vexillum diuinum ad remedium peccatorum, sacramentum salutis. Et Prudentius cathinon hymnos crucem omne crimen pellere. Ephreni verò libro de pœnitentia, insuperabilem Christianorum armaturam. Nec vllum sacramentum sine crucis signo perfici, tradit D. Augustinus tractatu 118. in 19. capite Iohannis. sic adhibetur in frontibus baptizatorum, in oleo quo chrismate vnguntur, id ipsum ait Dionysius Areopagita^b, prima ecclesia aduersus venena, feras, bestias, & cetera pericula, hæc crucis armatura vtebatur, quæ cum oratione coniuncta omnes terrores superabat. Origenes libro tertio in Iob.

^b de ecclesiastica hierarchia c. 5. & 6.

Sicut scribit in Gordio, Basilii Magnus, primæ ecclesiæ

ecclesiæ martyres supplicio afficiendi ad hæc arma confugiebant, Cyrillus Alexan. lib. 16. contra Iuliam dixit, lignum crucis nos inducere ad recordationem omnis virtutis, & nos crucem facere pretiosi ligni, in memoriam omnis boni.

Diues Ambrosius tomo 3. sermone 56. æquiparat crucem malo nauis, vt sicut nauis sine malo stare non potest, ita nec ecclesia sine cruce. Rursum sermone 55. æquiparat crucem malo nauis cui se alligari iussit Vlysses, ne audiret voces Sirenæ, quæ cogebat nautas ad se declamare, & in mare se proicere: atque ideo ait saluatum fuisse latronem in cruce alligatum, Lucæ 23. & serpens dicitur alligatus cruci inspicientes saluasse. Num. 21. cui figuræ Diuus Iohannes cap. 3. accommodat Christi crucem, ibi, sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis. Post crucis aduentum omnis simulachrorum cultus submotus est, & ideo omnia dæmonum præstigia ea propelluntur. Solus autem Christus in veneratione est, & per eum pater eius agnoscitur & obrectatores pudefunt, & obloquentium mentibus quotidie lætante suum dogma insinuat. &c. quæ tradit Athanasius Alexandrinus oratione contra idola.

Martialis quoque ad Burdegalenses epistola, crucem Domini in quem credidistis Deum verum & Dei filium, semper in mente, in ore, in signo tenete, & in hoc signo cœlestis victoria data est nobis &c. Et Athanasius lib. de diuersis quæstionibus quæstione decimafexta. crucis lignum non adoramus, quia nec lanceam vel spongiam vel reliqua veneramus, sed memoriam. & quæstione decimaquinta. Quia Christus vicit dæmonem in cruce, ideo dæmones videntes crucem, terrentur, fugiunt, & euanescent, non secus quàm serui videntes lora & flagella quibus domantur, quorum metu maiora audire prohibentur. quemadmodum Polyænus lib. 7. stratagemâton. refert Scytarum seruos occurrentes militari acie instructa dominis à bello Dietino in propria redeuntibus, non armis aut gladiis, sed protensis flagellis obuiam seruis factos, & impetum facientes, illos conscientia seruitutis stimulos in fugam vertisse.

Sic præsentem Christiano ante tempora Constantini magni cui fons cruce signata erat, dæmon non posse se eo præsentem imperatori responderi testatus est, vt scribit Lactatius libro 4. Institutio. c. 7.

Basilii magnus libro de spiritu sancto c. 27. inter Apostolicas refert traditiones, crucis signum, vt enim inquit, quod primum & communissimum est mentionem faciam: signo crucis signare eos qui spem collocarunt in Christum, signare quis scripto docuit? Et Clemens Romæ epistola 3. & 4. signandi & vngendi chrismate vsum, commemorat:

Tertulia. lib. de corona militum, scribit fideles antiquos sæpe fronti impressisse signum crucis.

Hieronymus monet Demetriadem, crucem imponere fronti, ne malus angelus Ægypti locum in ea inueniret.

Memorable & quod Nicephorus Calix. scribit Macedonum in Gangra Episcopum, occisum à percussoribus ab Anastasio Cæsare submissis, iam mortuum & iacentem se ipsum sua manu signaculo crucis consignasse.

5 Sed quia de omnibus, quæ de prestantia, vi, efficacia causaque venerationis sanctæ crucis traduntur in tam breui compendio agere impossibile est, referam tantum signi venerabilis quedam miracula, & principum sollicitudinem in publicanda eius frequentia & laude. Diuus Augustinus sermo. 181. c. 3. per signum crucis consecrari corpus Dominicum, sanctificari fontes baptismatis, initiari presbyteros omnia sanctificari scribit. id ipsum & Chrysostomus Omelia, quod Christus sit Deus. fertur & idem Chrysostomus in via, quam horrendus Leo magna cum hominum strage frequentabat, crucem poni iussisse, & postmodum ad eam mortuum Leonem repertum fuisse, vt scribit Gregorius patriarcha Alexandrinus in eius vita.

Donatus episcopus signo crucis, immanem & horrendum draconem occidit. Sozom. lib. 7. c. 25.

Athanasius. li. de humanitate verbi, scribit olim demones fefelisse viatores in siluis, itineribus, & iuxta fontes & montes, nunc vero depulsi idololatria signo crucis illorum illusiones destrui. hodie etiam prophana loca, fixatione crucis expiantur & sanctificantur, antequam quædam sacra ibi ædificentur. vt habetur in nouellis Iustina. 5. c. 1. & 67. c. 1. & 131. c. 7. & in 2. lib. iuris Orientalis collecti per Bonifidum, in constitutione Germani episcopi Constantinopolitani contra metropolitanum Naupracti. Fit sæpe relatio crucifixionis, vt probetur ad eius iurisdictionem pertinere monasterium, cuius crux fixa vel à quo fixa fuit. Eugenius confessor Carthaginensis, Felici cuidam Creco, quem tota ciuitas cognouerat oculis eius vexillo crucis consignatis, visum mirabiliter reddidit. Victor Vitiensis de persecutio. vādālica.

Mater Macrinæ sororis Basilij, tumorem pectoris in ea, hoc signo dispulit. Gregorius Nicenus in vita Macrinæ.]

Paulinus in vita Felicis, Natali 8. & 10. crucis inuictæ signum, nostram esse munitionem nec dixit modo, sed ipsa se ostendit, cum cruce sola opposita, ignem qui longe lateque grassabatur, quem nulla aqua extinguere potuit, obruerit.

Lactantius lib. 4. institutionum c. 26. & 27. scribit, non posse Sathanam diuexare eos qui habent impressam fronti crucem, & Christianos vsos hac ceremonia ad depellendos demones & ad curandos ægros.

Iulianus Bostriensis episcopus, calicem ter digito signans, venenum sine noxa bibit. Sophronius Hierosolymita. episcopus, li. de campo spiritali. c. 94. Hilario immanem maris tempestatem, signo crucis coercuit, Hierony. in eius vita refert Augustinus vt rem sibi notissimam, mulierem signo crucis à medicis desperatam, à cæcro liberatam.

Cum Armogastis Martyris frontem, (in qua vexillum suæ crucis Christus fixerat Arriani ita deuicireret ac constrigerent, vt eam vastis quibusdam rugis, quasi terram sulco altius impresso exaratam, hiulcā reddidisset. repente eo in cælum suspiciente. vincula illa sicca quasi ab altero Sarpfone rupta sunt, in nouo orbe ab Aluaco inueto, an. 1500. Insula quæ brasiliū fert dicta sanctæ crucis affixa cruce & dedicata in summitate arboris, ad radices cuius iussit missa dici, vnde & postea ciuitas à Cortesio edificata dicta sanctæ crucis. Fuerunt autem ex prædicta arbore aliæ cruces sumptæ quæ per vniuersam insulam demonia pellebant,

Scribit & Bernardus Breidenbachius de obsidione Rhodica à Turcis, cui interfuit, sub sexto 4. à qua ciuitas supra omnem spem erepta est, crucem auream in aere hostibus Turcis apparuisse, maximosque terrores eis percussisse.

Luitanorum & scilicet in Æthiopiam appulsio, ad crucem refertur apparentem mane rebus omnibus illis desperatis, cum ad aliquem partum namque eam qua crux apparuit secuti, exitum rerum acceperunt scilicet, cum antea domum redire, re infecta statuissent, vt scribit Damianus à Goes: Rex enim Æthiopiæ ad quem appulerunt, & qui quadraginta aliis regibus præest, crucis obseruandus miraculose eos amplexus est.

Osualdus Angliæ rex, pugnaturus contra infandum Britonum ducem, immensis copiis instruitur: crucem eminentem erexit, victorque euasit eiusque crucis postea assule, morbis abigendis salutaris fuerant teste Beda libro tertio. historiæ Anglicane c. 2.

Eupheniæ martyri carcere clausæ hoc signum quod tam frequenter à Christianis adoratur & formatur, apparuit. Grego. Nicen. in synodo 2. actu 4. ex quo alacrior ad martyrium facta.

Patentur vel aduersarij crucis, centuriatores, Magdeburgenses Lutheri dogmate infecti demones Christi crucem abominatos fugisse, centuria 4. c. 13. & centuria 15. fatetur & hanc signi crucis virtutem Ludouicus Lauaterius, Minister synagoge Zuricensis, libro tertio de apparitione. spirituum capite 9.

Celebre illud quod de Theodosio refert Nicephorus Calixti libro duodecimo capite 39. Cum enim ordinum duces exercitus Theodosij contra Eugenium Ethincum Tyrannum, qui usurpauerat occiso Valentiniano iuniore imperium occidentis, paucitatem sociorum causarentur & expeditionem dissuaderent, respondit Imperator minimè tantam tribuendam esse imbecillitatem crucis omnipotenti armaturæ, quæ ex aduerso Herculis imagini opposita esset: exercitui meo, inquit, crux præit, illius autem copias Hercules ducit: & hæc verba prolocutus iter ingressus est & precibus ad Deum fuis, Eugenium vicit.

6 Propter diuersas apparitiones crucis, obque sanctitatem & utilitatem passionis Christi, & crucis etiam signum ab imperatoribus vt decuit etiam, consecratum publicis nominum tunc fuit. Neque repetam quod aliàs dixi, de Constantino Magno, quæ hauries ex nostro syntagmate: sed addo alia quæ occurrerunt exempla.

Archadius imperator, auream monetam cruce insigniendam curauit, namque in vsu postea totius Asiæ permansit. quod ante victoriam de Persis acree cruces in vestibis apparuissent, vt refert Prosper de diuinis perditione. & permissionibus parte 3. promissione 34. de Martyribus. Atque deinceps idem Archadius pro insignibus & in maximum premium dedit crucem albam, in rubro campo, Messane illustri ciuitati Siciliæ, quod à Gothis & Bulgaris mari terræ obsessus auxilium ab ea acceptum recepisset vt scribit Thomas Facellus, libro secundo de rebus Sciulis prioris decadis capite 2. Sunt & hodie ferè omnes principum monetæ aliqua ex parte cruce insignitæ

7 Vetuit Theodosius Imperator, ne signum crucis humi scul-
 patur, vel pingatur. ^a Idem & statuit Pius 4. Pontifex Maximus, ^b
 quod tamen in desuetudinem abiit. Leo verò Cæsar, ^c prohibuit in
 aedes publicas, vel populi voluptatibus destinatas, venerabilem cru-
 cem, vel reliquias martyrum illicitè inferre: puto autè ibi agi de ligno
 sancto crucis Christi, nam de alio signo crucis dummodo non pro-
 phanetur, permiffum esse vbique ponere non dubito: vt in memo-
 riam Christi beneficia, & acerbissimam passionem eius pro nobis
 subitam nobis suggerat, nosque à malis peccatisque peragendis re-
 uocet, & in fide perpetuò nos contincat.

Quare & Carolus Magnus, Saxonibus deuictis, & ad fidem voca-
 tis post duodecim episcopatus eiectos, sublatis idolis, iussit & in
 modum crucis pini panes, vt crucis mysteriù esset magis cognitum,
 illudque signum in agrorum triuuis ædificari, anno Domini 796. ^d Ea-
 demque ratione Cæsares voluerunt, vt signum crucis in trumeto ap-
 positum per cõtrahentes, perinde confirmarent placita, vt cõuenta
 expressa, & pro fide & subscriptione haberetur ^e.

8 At in contemptum religionis signum hoc venerabile ex quacun-
 que causa, aut prætextu profanare, aut risui exponere prohibitum
 est sub grauissimis pœnis à Theodosio & Honorio, etiã Iudæis qui
 in festiuitate quadã sua, in cõtemptum suspensum Amã, crucem ridebant.
 Sicut & ex generali cõsilio Lugdunensi Gregor. 10. districtius prohi-
 buit, detestabile abusum horredæ in deuotionis illorum, qui erucis,
 beatæ Mariæ virginis, aliorumque sanctorum imagines, seu statuas, ir-
 reuerenti ausu tractantes, eas in aggrauatione celsationis indictæ offi-
 ciorum diuinorum, prosternebant in terrã, vrticis, spinisque supponetes,
 iubetque id facientes, graui & exemplari pœna puniri.

*De aliis quibusdam imaginibus, quæ naturali quadam vi ex aliis
 corporibus efformantur, vel arte, viua quadam
 imitantur*

CAPVT XVII.

¶ Sed quia egimus de imaginibus & signis, quæ aliud significat, nõ
 serit prætermittenda narratio quarundam veluti naturalium i-
 maginum quæ ex suis corporibus naturaliter formantur, vel ita arte
 apparantur, vt speciem quandam actionis vitalis referre videantur
 vel nobis incognitam causam referunt, vnde, à quo, & quorsum ap-
 pareant, vt phantasmata, spectra, & id genus similia. Naturalia quæ-
 dam simulachra à rebus emitti docuit Lucretius, his verbis libro 4.

*Dico igitur rerum effigies, tenuisque figuras,
 Mittier ab rebus summo de cortice earum:
 Quæ quasi membrana vel cortex nominanda est
 Quod speciem ac formam similem gerit eius imago.
 Cuiuscunque eluet de corpore fusa vagari.*

Eamque propositionem pluribus firmat rationibus, vt primum ex
 rebus

ex quibus frumen, veluti commixtionis dissipatam dicit imaginem:
 item vapores, 2. quod quædam magis contextam ex Summo corpo-
 re mittant, in cinem, vt olim.

*Cum veteres ponunt tunicas æstate cicade,
 Et vituli cum membranas de corpore summo
 Nascentes mittunt: & item cum lubrica serpens
 Exiit in spinis vestem. & c.
 Quæ quoniam fiunt, tenuis quoque delet imago
 Ab rebus multi summo de corpore rerum & c.*

Quia non est ratio cur illa potius quam ista minuta cadat è corpore,
 Præsertim cum sint in summis corpora rebus
 Multa minuta, quæ iaci ordine eodem
 Quo fuerint, & consimilem seruare figuram
 Et multo citius, quanto minus indupedi
 Pauca queunt, & sunt in prima fronte locata.
 Tertium id docet à coloribus velorum theatralium, quæ rufa
 lutea, ferruginea, in fumis theatris posita, tales reddunt colores in-
 ferioribus.

*Ergo inquit, Lintea de summo seu corpore, fucum
 Mittunt, effigies quoque debent mittere tenues
 Res quæque, ex summo quoniam iaculantur vtrique.
 4. Postremo in speculis, in aqua splendoreque in omni
 Quæcumque apparent nobis simulachra: necesse est,
 Quandocumque simili specie sunt prædita rerum,
 Esse in imaginibus missis consistere eorum.*

Nam presentibus tantum corporibus ab iis mittuntur, absentibus
 cessant. 5. Docet sumpta ratione à primordio rerum: in se-
 mine namq; cuiuscumque rei, tam tenuis est imago vt oculis & sen-
 su comprehendi nequeat.

*Primum animalia iam partim tantula, corum
 Tertia pars nulla vt possit ratione videri:
 Horum intestinum quoduis quale esse putandum est?
 Quid? cordis globus, aut oculi: quid membra, quid artus
 Quantula fuit! Quid præterea primordia quæque
 Vnde anima, atque animi constet natura, necessum est,
 Nonne vides quàm sint subtilia quamque minuta.*

6 Probat à plantis odoriferis, in quibus odor vt ex putidis fœ-
 tor, tãquam tenue simulachrum clam se sensibus suggerit & vagatur,
 7 Docet à simulachris rerum terrestrium, quæ in acre vagantur
 & sponte sua gignantur quæ multis seruata modis in cælo feruntur.

*Nam sepe gigantum
 Ora volare videntur & vmbra ducere late:
 Interdum magni montes auolsaque saxa
 Montibus anteire: & solem succedere præter.
 Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.*

vt enim luce media in speculo apparent mota à corporibus simula-
 chra, sic & in cælo ea è subiectis corporibus mittuntur, & quia mo-
 uetur aer sic & simulachra missa dissipantur, & facile mutant dif-
 fipatione & diuisione formas dum incidunt in saxa & montes.

^a lib. 1. c. 11. 8.
^b can. 73. sex.
^c in l. decerni
 mus. 26. de epì
 scopis & cleri.
^d C.

^d vt narrat
 Henrichus Pã
 taleon in pro-
 topographia
 uivorum He-
 roum. 1. parte
 in Harmiaro
 primo præfule
 Paderbergen-
 si.
^e in Nouella
 Leonis 72. tit.
 et pacta etiã
 non constituta
 pœna. ual. c. 1.
 & Nouella in
 finiani 90.
 de testib. l. fin.
 S. fin. autè du-
 bus. C. de ra-
 re delibe. lib. 6
 ii 30.
 F in l. Iudæos
 quoslam. xj.
 de Iudæ. C.
 g. in S. fin. de
 officio ordina-
 in sex.

Ego certè vidi alias, & plures sunt qui aliquoties in agris, & ciuitatibus apud nos Tectosages seu Tholosanos viderunt, in cœlo species & imagines venatorum persequentium in aere lepores, & alia animalia, vocamus apud nos venationem regis Arturi Britannici, quas quidam referunt ad pœnam diuinitus vt aiunt regi impositam post mortem: quia viuendo tempore etiam festorum, dum missa celebraretur, venationi vacaret. Refert & Alexander ab Alexandro. li. 3. genial. ca. 15. paulò antequam Bizantium à Turcis cum magna Christianorum clade expugnaretur apud Comum, Superioris Gallia vrbem, vigente ad occasum die, compertum fuisse & visum, ingentem canum multitudinem per aera ferri: postque diuerforum pecorum armenta, & species peditum, primò leuis armaturæ, deinde hastatos, scutatosque subsequi, equitèsque in turmas diuisos, ingenti instructa acie persequutos, horis fermè tribus, imaginem aduentantis exercitus præbuisse: demum corpore procero immanè & formidabilem hominem supra quàm dici possit, veluti exercitus ductorem terribili equo insidentem processisse: aliàque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuntia, donec nocte apparente visio illa dilapsa est.

Vt autem simulachra in aerem missa, vbi incidunt in saxa & montes, & ventorum agitatione dissipantur: sic contra in planis & aere tranquillo multiplicantur in veluti cum pluribus speculis vna, & eadem imago multiplicatur.

Probat autem simulachra corporum posse in aerem quædam tolli altius, quædam proximius à corporibus quibus mittuntur, argumentum à voce quæ paulatim diffunditur in aerem vel longius, vel proximè, prout est acuta vel grauis, & pro dispositione aeris. Sant & simulachra superiorum corporum in aquis & lucidis, & politis corporibus, apparentia & transmissa in puncto, vt in aqua & speculis apparent figuræ Solis, Lunæ, Stellarum, & aliorum obiectorum.

2 Sciunt amantes per proximitatem corporum aspectum intantum, oculos admotos, spectra seu imagines, imò passionum qualitates transfundunt, vt non immeritò dictum sit,

Auerte oculos meos ne videant sanitatem. Psal. 118. ver. 36.

Dum spectant læsos oculos, læduntur, & ipsi,

Multaque corporibus transitione nocent.

In loca nonnunquam siccis arentia glebis:

De propè currenti flumine manat aqua.

Manat amor tectus, si non ab amante recedas,

Turbæque in hoc omnes ingeniosa sumus. &c. 2

a Ouid. 2 de reme. amor.

His addere possumus vmbas, quæ quantum videantur quædam rationes admittunt, admittentibus principia physica per interpositionem corporis & lucis, tamen si ad plenam disquisitionem deducantur, mirabilem illam fluxionem corporum retinent: nam simulachra vmbarum parè habet cum corporibus semper aliquam proportionem geometricam. Accidit sæpe temporibus, quibus exhalationes à terra manant, ex cadaueribus nuper infossis, & non profundè sepultis, excitari vapores iuxta corporum magnitudinem, à quibus emittuntur

emittuntur æqualiter, qui constituant simulachra seu spectra, mortuorum referentia quandam imaginem, quæ plures causam ignorantem plerumque terret, & ita sæpe in cœmiteriis vmbæ tales & spectra noctu apparent.

3 Hic non possum sine aliqua reprehensione curiosorum, præterire quæ de imaginibus Dei, inquiruntur cur possint recipi cum Deus sit spiritus in quantum Deus^a, & spiritus carnem & ossa non habeant^b. Neque aliquid corporale quo sensibus possint perstatuas aut picturas offerri. Quod & Persæ sibi persuadebant^c, qui non erigebant templa, aras, aut imagines Deo, & eos qui hæc faciebant accusabant insaniam facit quod ait D. Iohann. 1. epist. cap. 4. vers. 12. *Deum nemo vidit vnquam.* Et cum Moses dixisset Deo^d, *Ostende mihi gloriam tuam,* respondit, *non potes videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet.* Et postea^e, *videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.*

Et Deuteron. f. *Deus ait, per Mosem locutus est Dominus de medio ignis vocem verborum eius audiistis, & formam penitus non vidistis.* Et vers. 15. *Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus vobis Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne forte decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel feminae: Similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, &c.* Diuus etiam Paulus. *Qui solus (scilicet Deus) habet immortalitatem, & lucem habet inaccessibilem: Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor & imperium in sempiternum amen.* Rabini quoque dicunt,

שבשעה מיתה אדם לאח אדם שכינה ומיר כח ואינו חי יותר Id est quod in hora mortis videt homo Deum, & illico moritur: de quo plura apud Authorem Nizahon super pentateuchum. Id ipsum posset obici de Angelis bonis & malis, qui spiritus sunt nec propriam habent corpora. em sensibus expositam figuram.

4 In contrarium autem legitur Deum apparuisse & angelos, atque ita Esaias ait, se vidisse Dominum^h. Apparuit & Dominus in conualle Mambre Abrahæ sedenti in ostio tabernaculi sui, in feruore diei, in figura trium virorum, & eum adorauit & hospitio recepitⁱ. Sic Iacob vidit Dominum innixum scalæ quæ tangebatur à terra cœlum^k. Et rursus ait se vidisse Dominum facie ad faciem, in forma inquam angeli cum quo pugnavit, & saluam factam fuisse animam eius^l. Apparuit & Deus in flamma in rubo^m. Ascenderuntque Moyse & Aaron Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum Israël, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Saphirini & quasi cœlum cum ferenum est. Nec super eos qui procul recesserant ex filiis Israël, misit manum suam: videruntque Deum, & comederunt & biberuntⁿ.

Sic Micheas propheta^o ait, *vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli assistentē ei à dextris & à sinistris, &c.*

Apud Daniele cap. 4. apparuit Deus in fornace specie aliqua visibili, cum Anania Misaele & Azaria sociis Danielis in fornacem candentem proiectis, ibi enim dicitur quod forma quarti erat similis filio Dei.

^a Iohann. ev. 1. g.

cap. 4. vers.

24. & Paul.

2. ad Corint.

3. vers. 17.

b Luc. ca. 24.

vers. 39.

c 2i refert

Herodot. in

Cliso.

d Exod. c. 33.

vers. 20.

e vers. & 23.

f c. 4. vers. 12.

g 1. ad Ti-

moth. 6. vers.

16.

h Esai. ca. 6.

i Genes. c. 18.

vers. 1. & 2.

k Genes. 28.

vers. 13.

l Genes. 32.

vers. 30.

m Exod. 3.

n Exod. cap.

24. vers. &

sequent.

o in lib. 3. Re-

gum cap. 22.

vers. 19.

a tomo I. in illa
verba asserit
regina, contra
Eutropium.

5 Quibus similia possint coniungi. verū D. Chrysostomus ^a distinguunt. Deum, inquit, cum se videndum exhibet non quidem nuda essentia se præbet conspicuum, nemo enim vidit Deum secundum id quod est. Condescensione quidem Cherubim agmina intremiscebant: condescensione seu demissione, montes quoque fumigant: condescensione quoque mare exsiccabatur, quin etiam solum ipsum commouetur, nisi enim ipso condescendente se demisset quis ferre poterat? Non itaque conspicitur numen illud quod est, sed quod potest id, is cui se exhibet, conspicuum. Quare aliquando is ut velis, & qui inuocauerit apparet, aliquando ut iuuenis, aliquando in igne, rursus sub specie leuis auræ, aut in aqua, quandoque armis conspicuus: non quidem mutans essentiam, sed pro varietate subiectorum, figuram sui mutans visibilem. Sane quoties voluit de se pronunciare, humanis vsus est similitudinibus. Huiusmodi est quod dico, ascendit in montem & transfiguratus est ante eos, & vestimenta facta sunt alba sicut nix, &c.

Rursum idem Chrysostomus enarratione in illud cap. 6. Isaia. *Vidi Dominum vidi*, inquit Esaias, *Dominum: hoc non obest ei quod dicit Christus, nemo Deum vidit vnquam. Nam Christus de absoluta Dei visione loquitur, quam nemo nouit aut vidit. Nudam enim maiestatem essentiamque modis omnibus synceram, nemo exactè perspexit præter unigenitum. Propheta vero testatur se vidisse, quatenus eam videre poterat. Quod enim est Deus, is nequaquam videri potuit, sed velamine quodam & inuolucro decenti opertum contemplatus est, & eatenus se demittentem, quatenus infirmitas contemplantes poterat eo vsque assurgere spiritali ascensu. Et quod non viderit maiestatem nudam, apparet ex eo quod ait, vidi dominum sedentem, Deus enim non sedet quia huiusmodi habitus est corporum, &c.* & ibi plura refert de figuris, quibus se videndum demonstrat Deus. Atque inuisibilem maiestatem & incomprehensibilem etiam angelis, docet Homil. 2. in illud cap. 6. Esaiæ.

6 Dei etiam visio duplex est, vel sine velamine, vel cum velamine: sine velamine videtur in patria: cum velamine, scilicet in nobilissimis suis effectibus, in gratiis theophaniarum, quæ sunt expressæ similitudines bonitatis diuinæ, & ita secundo modo non primo vidit Deum Moyses, loquens cum eo facie ad faciem. Exodi 3. secundum expositionem Alberti Magni quam sequitur Dionysius Carthusianus vterque ad mysticam Theologiam S. Dionysij Areopagite & Diuus Thomas late super 4. sentent. Et idem Albertus ad librum Areopag. de diuinis nominibus, *Dicimus*, inquit, *substantiam Dei, quia est, omnes beati videbunt. Quid autem sit, nullus creatus intellectus videre poterit.* Dionysius vero Carthusianus enarratione mysticæ Theologiæ post cap. 5. ait, *Intellectum creatum post mortem corporis visurum Deum quid sit, pro premio.* Et citat 1. ad Corinth. cap. 13. *Nunc videmus in speculo, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc sicut cognitus sum.* Et 1. Iohan. 3. *Videbitis eum sicuti est. ut & quod Numerorum 12. dicitur de Mose & Deo, ore ad os ei loquor.* Et quod D. Augustinus ait lib. de videndo Deum, dū probat Mosem adhuc

adhuc in carne existentem vidisse Dei immortalem essentiam, nec obstat, inquit, quod ei in Exodo dicitur, *faciem meam videre non poteris non enim videbit me homo et viuet: quia quod ibi negatur negatum, fuit concessum in Numeris.*

Et Athanasius in oratione contra idola, Sufficere ait animæ puritatem ut Deum speculetur unde dicitur, *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Verum in libro quarto contra Arrianos ait, fuisse angelum qui apparuerit Mosi per quem Deus loquebatur ad Mosem, & illum qui sentiebatur oculis, esse angelum, loquentem autem Deum. Rursum in diuersis quæstionibus quæst. 12. *Dei essentiam* inquit, *nullis vidit vllus, pro humana verò infirmitate Deus assumpta forma, sua maiestate longe inferiori, prophetis apparuit: & manifesto constat, quod non essentiam sed gloriam Dei viderint quemadmodum de nudis animabus & angelis sentiendum est. Sola vero Dei para virgo essentiam Gabrielis archangeli ut est, contemplata.* Est de hinc quæstio 23. posteriora Dei visa à Mose, interpretatur creaturas, & incarnationem filij.

Ego certè existimo, neminem mortalium neque ipsos angelos posse comprehendere Dei essentiam, & consequenter non posse ei in similitudinem propriam aliquam effingere per omnia ei similem: videri tamen à beatis essentiam sed non comprehendere: apparitiones autem, siue per medios angelos vel alio modo hominibus, prophetis & puris animabus insinuatæ, fuisse ex arbitrio Dei factas, sufficientes quidem ad significandum voluntatem Dei, vel ad eam gratiæ participationem qua dignatus est homines, insinuandam: sed non vero plenam & circumscriptam omnibus suis numeris: quia eius capax creatura non est, ut neque finiti ad infinitum est vlla proportio, nisi quantum Deus largitur & concedit.

7 Eadem dicenda sunt de angelorum corporibus & apparitionibus, quæ ex voluntate Dei assumpta sunt conuenientia humanæ infirmitati & eius intellectui, cum non nisi definita definite loqui possint.

Et proinde iam Dei patris imago, in quo antiquus dierum dicitur & depingitur, non quæ sit essentia eius explicat, sed illud solum quod representat, tantum antiquitatem inquam ut ante tempora esse, & fuisse & sempiternum intelligas. Dominum autem Iesum Christum quia pro nobis carnem humanamque formam dignatus est sumere, eius quoque imaginem talem qualis apparuit inter homines natus & conuersatus visus est diximus formari, sicut de Spiritu Sancto, & forma columbæ, & ignis linguæ, imaginem recipimus, quia ita apparuit ut nobis quandam vim singularem ex sua vniuersali natura insinuare ut antea docuimus.

8 At reprobata sententia Antropomorphitarum qui anno nonagesimo quadragesimo nono sub Berengario imperatore & Agapeto Papa, in citrapadnana prouincia cœpit, qui simplicitate rustica membra inesse verò Deo putabant corporalia, quæ à sacra pagina illi attribuuntur^a, contra quos scripsit Theophilus Alexandrinus.

^a cap. quidam
autem heretici.
ci. 24 q. 3.

Plinius etiam libro secundo naturalis historię capite septimo, *Effigiem inquit Dei formamque quærere, imbecillitatis humanae reor, &c.*

Sic laudantur Persæ & Romani qui aliquando simulachrum Dei reiecerunt eò quòd diuinitas nulla posset imagine exprimi, vt refert

b in 1. Strabo lib. 15. Plutarchus in vita Numæ, Agastorius lib. 1. historiæ, & Cyrillus li. 6. contra Iulianum Eusebius lib. 6. de præparatio euangel.
Herodotus^b. Sicuti nec in Germania fuisse Dei simulachra tradit Vvithichindus libro de gestis Saxonum, antequam reciperent christianismum quanquam in aliis fuissent prædicti reprehensibiles, quod Dei veri loco plures deos alios colerent & vilia etiam animalia, vt oues, boues, & similia, & aquas, colles, solem, lunam, stellas, &c. Porro Christus quia vere & homo fuit, in forma humana pingitur.

9 Sunt alia simulachra artificiosa, vel arte supernaturali vel naturali seu physica composita, quæ quippiam vitæ & mirabilis efficaciam nobis insinuant effectus. Sunt enim quidam, qui asserant, certis constellationibus vel temporibus coniunctionum syderum obseruatis, imagines constructas formatas ad morbos, ad odia, ad amicitias, ad salutem, & ad alia quedam valere: certis metallis lapidibus gemmisve insculptas vel formatas.

c Genes. 31. Refert Zohar, Labanum habuisse duas imagunculas quas furata est Rebecca filia^c Theraphim denominatas, per quas Laban omnium orientalium magorum celeberrimus diuinabat, ligabat, & offendebat hostes.

Refert Plutarchus in vita Syllæ. Syllam cum quandam Appollinis imagunculam è Delphis nactus esset, eam inter præliandum, sinu semper detulisse, hancque in periculis inuocasse exosculatam.

Laminas & imagines maleficorum multa prodigiosa è operari nempe ignorat, sed id non alia ratione quam ex operatione dæmonis, ex pacto tacite vel expresse cum illo inito.

Inducit Lucianus in philopseu. Eucratem narrantem, fuisse quandam apud se Pelichi statuam, è qua cum aliquid seruus quippiam abstulisset, nec posset egredi, in eo loco deprehensus sit, *ἐπ' αὐτῆς φέρονται*.

d lib. 1. Politicorum c. 3. Narrat Aristoteles^d, fuisse Dedali & Vulcani Tripodes, quos inquit poeta sponte sua diuinum prodiisse in certamen.

10 At simulachra illa non ita difficilia cognitu sunt ac illa, quæ causam nobis occultam habent & raro aut diuinitus accidunt, quæ non sine aliquo calamitatis prodigio aut præfagio contingunt. Quo anno Hannibal Hetruriam inuasit, & Romani ad Thrasimenum lacum victi sunt, Romæ & Capuæ nauium species in cælo visæ sunt, cum aliis prodigiis vt scribit Iulius obsequens de prodigiis cap. 31. Et rursum cap. 34. circa aram Adriæ in cælo visas fuisse species hominum cum candida veste, & legionibus armatis in ianiculo, quæ tamen mox cum concursu est euanuerunt. Quo anno Hannibal à Nolæ expugnatione prohibitus. Item cap. 35. anno quo Siphax Numidarum rex à Mafsinissa victus est. Nauium longarum species in flumine Tarracinae, quæ tamen nullæ erant, visæ sunt.

Per Syllana tempora, vt idem scribit ca. 118. inter Capuam & Vulturum, ingens signorum sonus, armorumque horrendo clamore auditus,

auditus, ita vt viderentur duæ acies cõturrere per plures dies rei miraculo intus considerantibus, vestigia equorum, hominumque & recens protritæ herbæ, & virgulta visa, quæ molem ingentis belli portendere: secuta enim crudelitas Syllæ & centena millia hominum consumpta Italico ciuilique bello.

Quo tempore etiam reconfiliatione facta, inter Cæsarem Antonium, & Lepidum, scæda principum fuit proscriptione, armorum telorumque species à terra visa ad cælum cum fragore ferri, vt idem Obsequens refert cap. 129. & cap. 76. quo tempore Romani à Lusitanis & Gallis grauius armis vexati ait ante Consæ arma in cælo volare visa, fulmine pleraque decussa. Antequam per Antiochum expugnaretur crudeliter ciuitas Hierosolymorum, contingit per vniuersam ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas habentes stolas, & hastas, quasi cohortes armatas & cursus equorum per ordines digestos, & congressiones fieri cominus, &c. 2. Macabeor. capite quinto, antequam obsideretur à Tito Vespasiano eadem ciuitas, visæ ibidem per cælum concurrere acies, rutilantiæque arma. Cornel. Tacit. libro quinto historię. vnde quæso ista simulachra, & quis mihi statuarium aur formatorem enarrare poterit? Quemadmodum quis mihi explicabit quæ ad orationem Elisei puer eius minister, exercitum Syrorum vidit? cum videt montem plenum equorum & curruum igneorum, in circuitu Elisæi^a. Sed &, vt ait Plinius libro secundo natura. histor. cap. 57. *Ar-*

morum crepitus & tubæ sonitus auditos è cælo Cymbricis bellis accepimus, crebrosque & prius, & postea. Tertio verò consulatu Marij, ab Amerimis Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsas quæ ab occasu erant. Fesulis ingens multitudo, inter sepulchra, lugubri veste, pallida facie, interdum ambulare, gregatim visa. Quo tempore per Nasicam Hispaniæ principes, qui rebelabant, supplicio consumpti sunt, vrbibus dirutis^b.

11 Erunt & alia species imaginum arte configuratæ, sine spiritu vitali, quæ tamen imitantur actiones aliquas vitales. Simulachra *νευρόβατα* vel *νευρόπασα* vocantur apud Græcos, imagunculæ quæ fidiculis tractæ, vel saltant vel alios motus referunt, de quibus meminit Lucianus in Syria dea, quæ tamen nihil Persæ sponte faciunt, Cellius lib. 14. ca. 1. Rabi Dauid in libro radicum in verbo *נח תחמז*, refert quod Iudæi idololatræ, faciebant imaginem cuius oculo plumbo replebant, & accenso infernè igne plumbum liquefiebat: sicque flere videbatur.

In mechanicis magnopere Architas Tarentinus præstitit, sic vt eius quoque columbam ligneam, pondisculis quibusdam instructam, mirificoque artificio fabrefactam volitasse scribant tum Phauconius & alij.

Apud Cæsiodorum libro primo variarum epist. 45. Legitur Boethium philosophum simulachra huiusmodi mechanicæque operatum subtiliter libramentis adhibitis composuisse, vt angues volantes, angues exhibentes auiculas vocem edentes.

TRadidimus superius ni fallor sufficienter idola aliud dici quam imagines, neque prohibitione habendi vel colendi idola, contineri imagines quæ idola non sunt, hoc est quæ non adorantur vt Deus: vel perinde ac si ipsæ imagines. essent dij. Nunc superest, vt de illis imaginibus quæ idola dicuntur & culturæ sunt pro diis, cum nec Deum representarent verum, nec dij essent, agamus. Malitia præuia, vt ait Diuus Athanasius oratione contra idola, antambulatioque idololatriæ fuit: vt enim homines malitiam quæ nulla est didicerunt effingere, ita quoque Deum qui nullus erat, effigurarunt: non aliter quam, si quis in profundum & exfors iam lucis ac sine conspectu earum rerum quæ luce reteguntur, oculisque humo vergentibus, aquaque supernè aciem oculorum præmente, sola quæ in profundo sunt prospicit, nec præterea quicquam in rerum natura esse opinatur, eaque quæ aquis apparent rerum omnium potissima credat.

2 Imaginum probatus vsus præcessit, veneratio inconsulta & impia earum quæ latria est & abusus genuit quam dicimus idololatriam: vt ex corrupto tritico, nascitur lolium. Cum populus enim, vt ait prædicto loco Athanasius, voluit gratificari tyrannidis, pulchras eis constituit statuas, quas posterius opificij pulchritudine adducti, adorarunt, idque versum in vitia vitæ, populis ignorantibus quales ij quorum erant statuæ, fuissent, quæ significantius in capite decimoquarto Sapientie versu duodecimo & sequentibus explanantur.

12 *Initium fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est.*

13 *Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.*

14 *Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est iuuentus.*

15 *Acerbo enim luctu dolens pater, cito rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat nunc tanquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos, sacra & sacrificia.*

16 *Deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio celebrantur figmenta &c. vbi prosequitur causas alias erroris idolorum & abominandorum sacrificiorum.*

3 Obseruare hic oportet, nomen idololatriæ compositum ex idolo & latria: nec dices idoliam, vel idola, seu materiam ipsam per se idoli, esse damnatam. Omnia enim in substantia bona sunt, quæcunque enim Deus fecit, vidit, & erant valde bona, Genes. cap. 1. versu finali. Sed latria idoli damnata est, id est cultus imaginis vel idolo delatus perinde ac vero Deo, λατρεία est cultus & seruitus religionis, apud Augustinum, de ciuitate Dei libro quinto capite decimoquinto. & apud Platonem λατρεία τῶ Θεῷ & λατρείωντες, cultores Dei. vbi que vocantur à Diuo Paulo epistola ad Hebræos, &

bræos, & apud Scriptores ecclesiasticos λατρεύω pro religione Deum colo accipitur.

4 Quidam existimant, vt Annius Viterbicnsis ex Berofo de regibus Babylonie, lib. 5. ex Lactantio, & aliis, primam idololatriam processisse ab statuibus quas primum Ninus posuit Ioui Belo, & Rheæ. Et eas fuisse occasionem idololatriæ in Babylone, ponit enim primum Saturnum Nimbrotum, deinde filium eius Iouem Belum, & nepotem Ninum tertium regem Babylonie. Sacra pagina Genes. capite decimo, narrat Noachum genuisse Cham, Cham Chus, Chus autem Nembroth genuisse, cuius principium regni Babylon qui robustus venator & potes fertur, atque tyrannus & idololatra. Siquidem vt habetur in traditionibus Hebræorum, is latriam ignis seu culturam diuinum ignis, habebat, & ad eum alios compellebat, quæ & fertur causa, cur Abraham eam patriam reliquerit & secesserit in terras Mesopotamie Genes. cap. 12. ideo dicitur eductus Abraham de terra V, 77 id est, ignis flammæ Chaldæorum, scilicet adorantium ignem Genes. cap. 15. Post mortem Noe cepit inuolare idolorum cultura, propter Babylonicam iniquitatem. Siquidem postquam maledixit Noe Cham, & in semine eius Chanaam, precociter ipse separatus est à latere patris, & non plenè in doctrina diuina institutus, generauit progeniem se vitiosorem. Et proinde Nembroth tyrannidem exercens, à veri Dei cultu alienus cepit suam impietatem vi propagare, & solum in certa familia Sem ex qua descenderat Abraham, veri Dei cultus vtcumque remanserat, multis enim generationibus distabat à Noe & eius filio Abraham. Nam genuit Noe Sem: Sem, Arphaxat: Arphaxat, Sale: Sale, Heber: Heber, Phaleg: Phaleg, Rheu: Rheu, Sarug: Sarug, Nachor: Nachor, Thare: Thare, Abrahah, & Nachor & Aram. Quo tempore etiam qui nati erant ex Sem, incipiebant se idololatriæ dare, imo & ipse Abraham antequam Deus illum ex terra Chaldæorum abire iussisset, vt fidem facit, capite vigesimoquarto Iosue vbi vers. 2. ad populum Iosue sic locutus est, hæc dicit Dominus Deus Israel. Transfluum patres vestri habitauerunt ab initio: Thare pater Abraham & Nachor: seruiertque diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terram Canaan, &c. Scribunt autem Rab Iochannam, & Rab Hanina, 48. anno ætatis cepisse Abrahamum Deum cognoscere, & recessisse ab idololatria.

Existimat Cyrillus initio libr. 1. & 3. contra Iuliam Apostatam. homines ab Adamo vsque ad Semum filium Noachi, Deum vnum vniuersorum conditorem tantum coluisse, neque quenquam taxari quod diis alienis fuerit deditus vllus, vel immundis dæmonibus obtulerit.

Alij existimant ante diluuium tempore quo Enos cepit inuocare publicè nomen Domini, cepisse fictitiorum deorum cultum, & sic Hebræorum interpretes explicant verba postrema cap. 4. Genes.

5 Putarem autem post diluuium, & ignem fuisse antiquum idolum, & in Babylonia antiquum Bel: iuxta Daniellem cap. 14. quidam

existimāt Belum fuisse primum regem Assyriorum, & ideo eius nomen & statuam veneratam: Belum autem à sole trahitur: nam Bel Assi-riis sol est. Explicatur & Bel vetustus, ab Hebræis בלז *vetustus*, quod forsan idolum hoc fuit antiquius, vel idolum illud nomine solis dixerunt, quod vetus idololatria quam retinuerunt Persæ, Chaldæi & reliqui orientales, magis erat posita in eius cultu, in cultu & syderum seu militiæ cœli, quorum simulachra & signa idola representabant.

בל Bel tamen proprium erat idolum Babyloniorum Hierem. 51. vers. 44. Daniel. 14. meminit de Beli templo Babylonico cui peperit Seleucus, Pausanias lib. 1. siue in Atticis.

6 Erat autem nomen commune idolorum Baal, vel בעל *bagnal* quod est idem quod dominus, patronus, defensorve alicuius rei, unde idolum Moabitarum quod adorabant in monte Phegor, dictum בעל פגור *bagnal phegor*, & vulgo *beelphegor* Deuter. 4. Iosue 22. Psal. 105. Osee ca. 9. Hoc idolum creditur idem cū Saturno, vt ait Cælius Rhodiginus lib. 13. c. 3. Hebræi tamē & Munsterus, ad c. 25. Num. vocatum fuisse hoc idolum Moabitarum בעור *pebor*, eo quod distenderent in eius venerationem foramen podicis, & cacabant in conspectum eius, quæ sic tradunt, בקרא פגור שפורנים לפכו פי הסכת ומוצאין רעי

Item בעל זבוב *bagnal zebub*, dominus musca vulgo, Beelzebub idolum Accarum 4. Reg. cap. 1. erat illa vrbs Palestina quæ postea ab Herode instaurata dicta in gratiam Augusti Cæsarea. Est & templum *baal berith*. Domini vel idoli Iudæis Iud. 9. Dicitur Beelzebub princeps Demoniorum Matth. c. 10. & cap. 12. & Marc. 3. & Lucæ 21. Inuenimus sæpe absolutè in scriptura sacra idolum & statuam Baal, cultus & prophetas eius, aras, lucos, templa, sæpe in libris Regum & Prophetarum: & in plurali quoque idola *baalim* vt liqueat omnia ferè idola, dicta fuisse *bagnalim*, id est nomine Domini: vt *bagnal* est Dominus, quod non est sine artificio dæmonis factum. Nam cum vnus sit Deus & Dominus natura, impius ille latro dæmon, voluit furari hoc nomen Deo, & voluit ipse dici Dominus in suis idolis absolutè. Quod tamen Deo soli competit, cui nomen Dominus, Iudith. cap. 9. Psalm. 8. & 82. *cognoscat quia nomen tibi dominus, &c.* Item Hierem 23. Amos 9. Sicque angelus salutauit beatissimam virginem, *Dominus tecum*. Luc 1. ipse Dominus dominantium, Apocal. 19.

7 Erat & aliud idolum Ammonitarum 3. Reg. cap. 11. vers. 5. & 7. quod dicebatur & מלך מלכ *molec* & מלכמ *milcem* & מלכמ *malcen*.

Iubet Deus c. 20. Leuitici, occidantem de semine suo Moloch, idolo, imo vltionem minatur in populum qui imperium de occidendo eo, non impleuerit. Conqueritur & per Ezechielem Deus c. 32. vers. 35. *& edificauerunt excelsa Baal in valle filij Ennon, vt initiarent filios suos & filias suas Moloch, quod non mandauit eis, nec ascendit in cor meum vt facerent abominationem hanc, &c.*

Fieri potest vt illud esset simulachrum solis, vt à מלך *melec*, rex fiat moloch eius simulachrum quod videtur posse firmari ex cap. 5. Amos vers. 26. & ex ca. 7. Actorum vers. 43. ibi *& suscepistis tabernaculum moloch, & sydus Dei vestri Rempham figuræ quas fecistis adorare eas,*

rare eas, verbis hoc rempham in c. 7. Actorum, quidem est sed in cap. 5. Amos deest, & tantum, *portastis tabernaculum moloch deo vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sydus dei vestri quæ fecistis vobis, nec adhuc mihi occurrit quid esset illud Rempham*, nisi dicamus quod & putarem verius esse Zoroastris idolum in stella adoratum, quod vt credam, facit Clem. Roma. lib. 4. recogni. vbi ait Persas genus suum ducere ab vno ex filiis Chain qui Mesraim, appellabatur: quem post obitum Zoroastrem, hoc est viuum sydus nominauere: cum autem igne à dæmoue immisso crematum: cineres lectos & ad Persas delatos, vt ab iis tanquam cælo delapsus ignis, perpetuis seruaretur excubiis, ac pro Deo coleretur. Diodor. Præficus oratione Borythenica paulo aliter & Zoroastrem se subduxisse ait in solitudinem à vulgi consuetudine amore sapientiæ captum, deinde post aliquod tempus igne cœlitus delapso & corrusco ardentem se conspiciendum nõ omnibus, sed quibusdam apparuisse, &c. & ibi de curru solis & aliis de quibus sacrapagina meminit. Verumtamen Munsterus ad cap. 23. libri 3. Regum tradit statuam Molec fuisse concauam habentem caput vituli, & manus hominis extensas atque paratas ad suscipiendum, quæ ponebatur in igne, & pueri qui per ignem tradebantur ad brachia Moloch impellebantur, vt inter amplexus eius cremati, gratum ei fieret sacrificium. Cùm autem puer per duos ignes hinc & hinc positos impelleretur, percutiebatur tympanum, הן *toph*, ne euitatus audiretur vnde locus *tophet* dictus. Existimant alij in concauo status concensos filios comburendos fuisse. Sed rursus Munster. ad cap. 6. Ezechiel explicat illa verba, *destrabuntur altaria vestra, & confringentur חמניכם *chamanechem**, vt vulgo legitur, simulachra vestra &c. venit inquit חמנים ab חמה quod solis ea essent dedicata simulachra.

8 Soli & lunæ simulachra facta & equos & currus dicatos & cultum exhibitum vt militiæ cœli, nemo ambigit vt liquet ex ca. 23. lib. 4. Reg. Reginam cœli vocabant verisimiliter lunam, cui simulachrū constituerant, eique offerebant placentas & libamina mulieres, vt scribitur Hieremiæ cap. 7. vers. 17. & cap. 44. versu 18. & 19. vt autem solis simulachrum Moloch dicere peterant vt regium: sic lunæ, למלכת *limlecheth*, stellæ magnæ reginæ, quæ est in cœlo, adhibuisse & in sacrificiis Moloch ignem & inde constat, quod sanctificabant vel consecrabant filios aut filias suas idolo per ignem, 4. Regum cap. 23. ibique aliquando intra simulachrum æneum comburebantur in valle Ennon: Cæterū cū hæc accuratius considero, nõ planè ausum dicere, dare de semine suo Moloch, fuisse, immolare filios Moloch, nam transire filios legimus reges fecisse in eadē valle Ennon, per ignem, non mortuos. Tamē consentiūt loci, ibi adorata militiā cœli Solem & lunā. Sicque legitur 4. Reg. c. 21. vers. 5. & seq. Manasses rex extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atrijs tēpli Domini, & traduxit filiū suū per ignem, & ariolatus est. & 2. Paralip. cap. 28. vers. 5. de Acas rege. *ipse est qui adoleuit in censum in valle ben Hennō, & lustravit filios suos in igne, iuxta ritū gentiū, quas interfecit Dominus in aduētu filiorū Israel*. Rursum c. 33. vers. 3. de Manasse idē dicitur, quos autea, itē vers. 5. & postea vers. 6. *transiréque fecit filios suos per ignem,*

in valle ben Emon, obseruabat somnia, & c. quæ omnia pendere vide-
tur ex cultu prohibito Deuter. ca. 17. vers. 3. sub pœna mortis, solis &
lunæ & militiæ cœli. Item & eo pertinebant currus & equi fodi di-
cat, 4. Reg. c. 23. Perfæ vn de hæc idololatria radices tradidisse videtur
solē proculdubio venerabatur, vt aiunt Iustin. in 1. Hierod. in 1. Stra-
bo 15. Macrobi. lib. 1. Salu. ca. 6. Soli illis sacer currus, qui regem in pu-
blicum procedentem, anteire solebat, vt ait Xenoph. in 8. Cyriped. &
suo tempore Perfæ Solem in linteo pictum adorasse indicat in A-
pologe. Equum ei mactabat teste Iustino in 1. Philost. de vita Apol-
lo. 1. adorandi Solem & mos ad vicinas regiones transiuit. Perfæ So-
lem *Mithram* nominarunt, eoque nomine coluerunt. vt ait
Strabo in 15. & Hesychus in antro autem Mithrem cultum fuisse te-
statur Lactantius Placiad. in 1. lib. Thebaidos statij. Tertul. li. de. co-
rona militis. Iulius Firmicus lib. 1. cap. 5. vbi & hic addit, Quod Perfæ
Magi & omnes qui Perficæ regionis incolunt fines Ignem prætule-
runt omnibus elementis, & mithram hunc dixisse. Et sacra tamen
in abditis speluncis tradidisse. Quare qui initiabantur & imbuebantur
mithræ sacris, inter 80. tormentorum gradus per quæ probaban-
tur antequam admitterentur deducebatur per famem, per ignem,
per frigus, per verbera, aliisque cruciatus, neque ad sacra mithræ
admittebatur quispiam, nisi qui prius omnia præposita 80. tormen-
torum genera patienter pertulisset, tuncque si superesset, admitte-
batur, interque præcipua se in ignem conicere erat, vt scribit Nice-
tas ad orationem Gregorij, *ἐν τῷ ἀγῶνι*, & Nazianzen. in Iuliam,
& Nonnas in notis ad eundem Nazianzenum, ex quibus liquere vi-
detur quid esset traducere per ignem in locis sacre pagine, quid Mo-
loch simulachrum, qui dicitur currus & specus Solis & mytheria idoli.
Herodotus in Melpomene tradit Libyæ populos, Soli, lunæ, sacra
facere, nec villos præterea deos putasse. Scytas verò, vestam seu ignē,
Iouem & tellurē, quæ putant eius vxorē, Apollinē, cœlestē Venerē.

9 Erat & *cherinos* *chamos* Deus seu idolum Moabitarum,
cui & Salomon à Deo vero errans templum etiā construxit 3. Reg.
cap. 11. meminit de eo idolo Leuit. c. 24. 4. Reg. cap. 23. Hierem. 48.

10 Fuit Astarthe, idolo deæ Sydoniorum, alij eam Atergatin,
aut decreto, nominarunt Cicero 3. de natur. deor. vocat Venerem,
quæ nupsit Adonidi.

11 In cap. 17. quartilibri Regum alia idola ponunt vers. 29. & seq.
& *una quæque gens fabricata est*, inquit, *Deum suum*, posuerunt quem
fani excelsi quæ fecerant Samarita, gens & gens in urbibus suis quibus
habitabant: viri enim Babylonij fecerunt *סוכות סוכות* *sucoth benoth*, viri
ante Cuthæi fecerunt *נרגל* *nergal*, & viri de Emath fecerunt *אשמה*
ascima. Porro Ethæi fecerunt *נבעח* *nebech* vel *nebechaz* & *תרתק*
tarthak. Hi autem qui erant de Sepharuaim, comburebant filios suos
igni *אדרמלכ* *adramelech* & *גנאמלכ* *gnanamelech*, diis Sephariaim.

12 Quorum primum idolorum locus, potius videtur *Sucot Be-*
not, ac si dicamus, speluncas vel tabernacula filiarum, vel lucos su-
burbanos in villis positos. Forfan erant illæ domunculæ vel ædicu-
læ effeminatorum, pro quibus mulieres texebant quasi domūculas
luci, quas

luci, quas fertur destruxisse Iosias rex Iuda 4. Regum c. 23. vers. 7.

Et facit quod 3. Regum cap. 15. vers. 12. & 13. & *abstulit* (Afa rex) *ef-*
feminatos de terra purgavitque vniuersas sordes idolorum, quæ fece-
rant patres eius: insuper & matrem suam Maacham amouit ne esset
princeps in sacris priapi & in loco eius quod consecrauerat: subuertit-
que specum eius, & confregit specum turpissimum, & combussit in tor-
rente Cedron. Eadem verba repetuntur lib. 2. Paralipomen. cap. 15.
vers. 16. Fertur autem Priapus liberi & Veneris filius. Scribit & Hie-
ronymus in Hilarionis vita. Nationem Saracenorum in Elusa ciui-
tate, circa desertum cades, Cultui Veneris deditam.

Ceterum neque in ca. 15. 3. Regum neque in 2. Paralip. ca. 15. men-
tio vlla de Priapo vel nomine illa significante: sed pro eo legitur
מִיִּבְלֵתְזֵת *miphletzet* quo significatur idolum terribile cuitoribus: ne-
que putare oportebit ideo Maachā fuisse præpositā sacris priapi. Nec
atrium esse specum priapi, sed potius diceremus esse antrū Mithræ
siue solis. Nam in antro cultum fuisse à Perfis & in speluncis abditis
ibi que eius sacra facta, scribit Iulius Firmicus li. 5. de errore profanæ
religionis. Et apud Perfæ, & in Mithræ sacris, sacerdotia fuisse mu-
lierum quæ caste viuerent: vt alibi Dianæ, constat ex Iustino lib. 10.
& Plutarch. in Artaxerxe. Quare cum prædicta capita sacre pagine
loquantur de cultu Solis & idolo eius, & curru, referre sacerdotium
& principatum huius Maachæ non videtur alienum à vero, ad sacer-
dotum eius Mithræ vel Solis. Et hanc veritatem & mentem textus,
puto tamen in omnibus cum bona venia sacrorum patrum quorum
hæc vt alia censuræ subiciō.

13 Mansterus tamen ad cap. 17. lib. 4. Regum, ait idolum Socot
Benot, intelligi per Rabinos *ולר חרנו* *gallinam cum pullis*. est enim,
inquit, *כחי* vel mea sententia melius *שכחי* *gallus*. Benot verò filios
fig. ificat.

Verum Rabi Kimbi hoc refert ad idolum *נרגל* *nergal* Cuthæo-
rum & putat esse *חרנו* *charno* *tarnegolet habar*, id est gallinam sylue-
strem nomen enim conuenit cum *חרנו* *charno* *tarnegol*, id est gallo. Sic e-
tiam Elias illud *nergal* explicat. Sed locus extat in capite quinto
Amos qui aliud signare forsan docet ibi,

ונשאתם את סכות מלככם ואתכיון צלמיכם כוכב אלוהיכם אשר עשיתם לכם
vnescatem & sicut malcchem, veet cijon *אלמעחם* *cocau eelobechem*
ascer gnoscit em lecem. id est, honorastis potius sicut regē vestrū Cijon
imaginem vestram, stellam deorum vestrorum quos fecistis vobis.
Vbi Rabi Iontha sic vertit, portastis Sicut. Dicunt autem Hebræi
ibi Sicut esse nomen stellæ ad cuius honorem fecerunt imaginem
& idolum quod Deum suum vocarunt. Cijon verò quidam putant
stellam esse, *שבת* *scebat* Saturni quam Perfæ quoque vocant *ביותן*
cbiion ad cuius honorem fecerunt imaginem & idolum.

14 *אשמה* *ascima*, explicatum esset idolum hirci, & Rabinis *חיש*
hircum seu arietem esse liquet vt Annonis simulachram fuisse, for-
sam non sit alienum suspicari atque in forma hirci demones ap-
parere his qui credunt in eos, notat Rabi Kimchi ad caput deci-
mum tertium Esaię: est quoddam genus demoniorum nomi-
ne onoscelidis dictorum à Græcis, quod à summis cruribus videri

soleant iuxta Sozomenem lib. 8. cap. 6. vulgo dicunt & dæmonium quod adorant Sagæ apparens in forma hirci, hircus etiam in sacra pagina in malam partem & pro malis capitur, Matth. c. 25. Leuit. c. 4. 9. & 16. & portabat in sacrificio peccata populi hircus, quia præfert personam peccatitum ob eius superbiam quæ declaratur in cornibus excessis nimium & barbatur ob libidinem in ipso euiden-tem & dicam infra latius.

15 Per נִיבְרַחַם *nibercham* intelligi Munsterius ait כֶּלֶב *celeb* canē. Fingebatur hecate idolum triū capitū quorū vnum erat caninum, aliud equinū, mediū suis agrestis, vt est apud Orpheū in Argonautic. & Ouid. 9. Metamor. Apud Æthiopes gens (Nubas vocant) & in Africa Ptoembari quibus regis vice canis dominatus quā mirificè obseruant, ex illius motu imperia, & quæ sunt placita, augurantes. Alexan. ab Alexan. li. 6. c. 2. à quibus & hoc idolum potuerunt habere Israelitæ, & Ægyptios finxisse Deum canicipitem serpenticipitem asinicipitem, tradit Athanasius oratione contra idola.

16 Per תְּרַתַּק *thartak* intelligūt Rabini חמור *chamor* asinum forsā enim ab asina Balaā quæ locuta fertur, hoc idolum cōstituerunt.

17 Per אֲדַרְמֶלֶךְ *adramelech* intelligunt מַלְאָךְ מוֹלֵךְ mulū alij שׂוֹמֵן pauonē.

18 Per עֵימֶלֶךְ *gnanamelech*, intelligunt שׂוֹמֵן id est equum vel phasianum vel שׂוֹמֵן coturnicem.

19 Erat & אֲשַׁתְרֹתַיִם *Astaroth* idolū Sidoniorū 4. Reg. 23. 1. Reg. 31. Iudicium 2. vbi & tempus quo cœperunt declinare à Deo v. o. notatur, post mortem Iosue putant autem Hebræi iuxta significationem nominis, esse idolum in forma ouis scemelle, vt ait Rabi Dauid in libro radicū, & Munsterius ad cap. 31. 1. Regum.

20 דַּגּוֹן *dragon* Philistæorum erat idolum 1. Reg. cap. 5. vbi dicunt Hebræi, Dagon habuisse formam piscis infra vmbilicū: supra verò, figurā corporis humani quod ex voce ipsa דַּגּוֹן, quæ à דַּג *dag*, quæ significat piscem, & ita etiam Hebræus textus Iud. cap. 5. innuit ibi ecce iacebat Dagon coram arca Domini in terra, & caput Dagon atque duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limem, tantum (forma) piscis relicta est in eo. Secundum quam descriptionem dicemus hoc idolum dictum fuisse apud Græcos & Latinos Tritonem Deum habitum marinum de quo Apollonius libro quarto Argonauticōn ibi,

Δέμας δὲ δὲ ἔξ ὑπερῶ τοιο, &c. id est,

Pars fuerat forma superis humerōsque caputque,

Et latera & partes supremas lateris omnes.

Inferius sed enim cauda hinc pendeat & illinc Immanis ceti. &c.

Et Virgilius libro decimo Æneid.

Hunc vehit immanis Triton & cærulea concha

Exterrens freta, cui laterum tenus hispida nanti

Frons hominem præfert in pristin desinit alius.

Et Ouid. 2. Metamorphos.

Cæruleos habet vnda deos, Tritona canorū, proteæque ambiguum.

Verisimū enim est inter pisces & tritones ita depictos inuenio vt parte su-

parte superiore sint hominis figura, inferiori piscis quos & vifos sæperefert Alexander ab Alexandro libro tertio capite octauo, & ibidem de Nereidibus mariis mulieribus quæ apparuerint sua tempestate refert eiusdem formæ, & Plinius libro nono historia naturalis capite quinto, vide quæ etiam diximus latius libro septimo syntagm. iur. capite tertio, vbi & de Sirenibus similibus mensuris & aliis.

21 Fuerunt quidam, qui Angelos deos putarunt, & tanquam deos adorarunt. Quemadmodum hæretici dicti ideo angelici, apud Iidorum libro octauo Etymolo. de quibus & Diuus Augustinus in hæresibus quos suo tempore iam defecisse testatur Epiphanius.

22 Caius quoque adorabāt Cain in capite trigésimonono quidam autem 24. quæst. 7. ex Diuo Augustino in hæresibus.

23 Marcellina etiam socia Carpocratis hæretici, adorabat imagines Iesu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ, incensumque adorando faciebat. Bernard. de Lutzemburgo in hæreticis & in Carpocrate.

24 Erat & idolum תַּמְמוֹן *tammus* inter Israelitas quem desebant mulieres, de quo meminit Ezechiel capite octauo versu 14. Putat Diuus Hieronymus hunc fuisse Adonidem à venere admatum, occisum ab apro quem deploratum per singulos annos à mulieribus dicit Ezechiel.

25 Venerabantur Persæ non solum regem quem adorabāt pro- cumbentes in terram, tanquam Deo honorem tribuentes vt scribit Quintus Curtius libro octauo. Plutarchus in Themistocle, & alij. Sed etiam eius auream imaginem in aditu & ingressu Babylonis vt ait Philostratus libro primo de vita Apollonij. Imo & eius genium, cui qui in aula principis versabatur, mensam cibus, epulisque instructam quotidie apponebant. Quod assentandi studio Nicostratum Argium turpiter fecerat Athenis.

De alijs Idolis, & falsis dijs Ethnicorum.

CAP. XIX.

Idola Ethnicorum populus Israeliticus, inter eos conuersatus adorauit impiè, vnde Deo sensit sæpe vindictam vsque ad exterminium fere. Verumtamen, non omnia illorum idola coluit, sed tantum aliqua, eorum cum quibus conuersabatur. Et proinde annotabimus alia quædam idola quæ inter gentes fuerunt pro diis habitata, suadente & impellente diabolo, humanæ salutis inimico irrefragabili. Quædam autem idola dico me relaturum, quia singula recensere nec dignum Christiano est auditu, nec fieri posset vt enumerari possint tot tãtæque superstitiones & fictiones, quæ detinuerunt ante aduentum Solis veri mundi, ante inquam incarnationem Domini nostri Iesu Christi miserum hominem in tenebris, & imposturis dæmonum implicitum, quibus omnino mentis & corporis acies perfringebatur, Quædam, Sarmates, pro diis mucrones seu par-

uos enses habebant, vt ait Marcellinus lib.17. historia.

Angilæ populus Africæ minoris regionis, Cyrenaicæ, maues tantum deos putabant, perque eos deierabant, eos vt oracula consulebant, precatique quæ volebant, vbi tumultis incubuerant, pro responsis ferebant somnia.

a Melalib. 1. de situ orbis cap. 8.

Aristophanes in nebulis mordet Platonē, quod Deos antiquos negaret, & nebulas pro diis habuerit, eas in quasunque figuras transfigurare potentes.

Quomuis Plato in cratylō falsos illos deos Solem & Lunam & stellas, videatur probasse quos ideo θεός dictos memorat, quasi θεός τῶν οὐρανῶν currentes. At Phronutus libro 20. θεωρίας ἀπὸ τῆς ἡσθεῖας φύσεως, de speculatione naturæ deorum capite primo θεός deos dictos ait, ἀπὸ τῆς θέσεως à positione, seu situ, quod antiqui cœlestia corpora deos esse sibi persuaserunt, quæ certo motu ferri deprehenderunt velut authores mutationis Astrorum, & conseruationis huius vniuersi.

2 Stultitiam autem suam Ethnici declararunt intelligentibus, ex eo quod quidam existimarunt Iouem, Saturnum, Venerem, & similia idola, fuisse homines & longam genealogiam & progeniem innumerabilem annumerant, vt Hesiodus in theogonia & alij.

Græci autem & Philosophi illorum, hos deos non homines fuisse, sed corpora creata inanimata etiam, à nominibus ipsis docent de quibus Phromeus prædicto libro per totum. Ζεὺς inquit, omnia mundi & δὲ οὐρανόθεν γέντιος δ' ἰδὲ ἰμber est, quod irriget terram aut viuentibus vitalem humorem subministret soror eius Ἥρα, Iuno. Ἥτις ἐστὶ ἀήρ, id est, aer. copulatur enim cœlo cum è terra tollitur, & ex eorū ἀπλοξὺ ἀλγῆνати & quia ποσειδῶν id est fluens in tenuitate eorū substantia, ignem & aera producit, hinc & matrem eorum esse ῥέαν Rhean fabulati sunt. & πατρὸς, Κρόνον Cronum, seu Saturnum vt constaret certa temporis mensura facta esse, siue per coniunctionem & materiae commixtionem fiat elementorum productio: siue quod est verisimilius quod tantisper aer subsistat quantisper ab igne impellatur, & moueatur natura, ἀπὸ τὸ κραίνεν καὶ ἀποτελεῖν & ὄντα ad commiscenda & perficienda entia

3 Ex prædicta mutatione vt idem capite tertio, etiam aqua oritur, quare ex iisdem fingitur ποσειδῶν, id est, Neptunus, natus. Possidori namque est illa potentia cuius vi in terræ visceribus & circa terram humor: generatur ἥτοι ἀπὸ τῆς φύσεως ἄνω κλιταίῃ, καὶ τὸ δὲ δόναυ τῶν πλῶ. ἢ καὶ ἕτερον λόγον, ποσειδῶν ὀνόμασαι διὰ πλῶ παραχθῆναι αὐτῆ ἰδύτην. id est, nominata ita potentia, ab eo quod potest & datione eius, vel secundum alium sermonem nominatur ob præbitam ei proprietatem. frater prædictorum inquit, capite quarto ἀΐδης, id est Pluto, est aer densissimus terræ proximus, quasi ἀΐδης inuisibilis, & capite quinto, Rhean fingunt verò gaudere tympanis cymbalis, fulminibus & facibus, quoniam cum imbres è cœlo descendunt, cum fulgure & tonitruu sæpe deferuntur.

Saturni autem stuprum cum terra & defloratio testium, & similia ea

lia, ea dicta sunt, quia πρώτος ἀπὸ τὸ κραίνεν à commiscendo quod fluxum cœli in terram vberiolem cohibuit, & exhalationes tenuiores effecit. Mundi autem natura quam Iouem appellari dictum est, infusiones infundens, nimiam illam mutationem rerum compescuit, vinculisque deuinciuuit, in longius eam producens mundoque tradens.

4 Oceanum quoque prodiderunt primam esse rerum causam, cum Thetide ἔστ' ὁ ὠκεανὸς ὁ ὠκείος νέον κύκλος, καὶ ἐφεξῆς μετὰ βάλων. τῶν δὲ ἐπὶ τῆς ποσειδῶν ὀπιμονή, &c. id est, est autem oceanus circumlus ille celeriter fluens, & certo ordine seu alternatim mutationem recipiens, Thetys verò est qualitatum perseuerantia, ex eorum enim commixtione & coitu, subsistunt omnia entia: nihil enim nasceretur, si alterum alteri non commiscetur.

Philo Iudæus de his etiam sic scribit, pro diis venerati sunt Græci elementa, aquam, aerem, ignem, aliis nota nominibus, qualia ἡφαίστος ignis καὶ πλῶ ἔρα, id est, ab accedendo. Ἥρα, ἀπὸ τὸ ἀρεῖσθαι, quod in sublime aer fit elatus ποσειδῶν aqua, à potu sortassis, δὲ μηήτηρ terra, quod mater videatur omnium stirpium & animalium. Latini hos falsos deos dicunt, Vulcanum, Iunonem, Neptunum, Cererem. Alij solem, alij stellas, adorant sophistarum iumenta, &c. Philo libro de vita contemplatiua, Diogenes quoque Laertius in septimo de vitis philosophorum in Zenone Cynico, consentit placuisse Græcis, Deum dicere Δία, quod per ipsum sunt omnia, eundemque ζῆνα vocari, quod vitæ omnium sit author: ἀθονῶν autem, quod in æthere distentum sit imperium eius, Ἥραν quod in aere: ἡφαίστον quod in artificiali igne: ποσειδῶνα quod in humore: δὲ μηήτηραν quod in terra.

5 Emolpi filiam primum deorum generationem credidisse, reatum scribit Diogenes Laertius.

lib. 1. in prin

Triginta deorum millia in terra fuisse, recenset Hesiodus, vt & scribit Eusebius libro quinto de præparatione euangelica, capite quindecimo.

Nationes diuersæ, in diuersis diis aliarum nationum deos non admittentes, hastam, ligna, colles, montes, aquas, astra, pisces, aues, dracones, leones, adorarunt, &c. de quibus scribit Alexander ab Alexandro libro sexto capite vigesimo sexto. Item febrem, pœnam, beneficium, malam fortunam, & similia quæ merito etiam irridet Plinius lib. 2. cap. 7.

6 Scribit & Athanasius Ægyptios etiam sibi pro diis finxisse quæ nunquam fuerunt, vt canicipites, serpenticipites, asinicipites, & Lybiam Iouem sibi finxisse Ammonem, veruecino capite: quem admodum alios caput separatim, manus & alia membra pro diis habuisset. Alios item gratificantes suis tyrannis, eos vel metu vel per adulationem coluisset. Ilam Iouem quendam cultum in Creta: in Arcadia Mercurium: in India Dionysium: in Ægypto Isidem, Osiridem Orum. Et hoc tempore inquit Athanasius Antonius Adriani imperatoris Amasius, honores Dei, in Ægypto defunctus, eius edicto consequutus. Romæ. senatusconsulta, plures

b oratione cœtra idola.

deos faciebant cum tamen nec ipsa nec fenatores dii essent. Et olim qui dii non erant aliis decreuerunt diuinitatem. Et ita in Græcia celeberrimi habiti Iupiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius: & inter scæminas Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei qui ibi regnauit edicto, numen acceperunt. Et apud etiam Ægyptios Isis, Proserpina minor quæ & Venus.

7 Simon Magus eo impietatis peruenit, vt Deus crederetur, & ei Romæ sub Claudi Cæsaris imperio erecta est statua inter duos pontes Tiberis cum ea inscriptione, Simoni Deo sancta. Et in Samaria Θεός ἁπλότος dicebatur Deus primus, & eius meretrix quam ex prostibulo Tyrij phœnicum duxerat, Helena, dicta est ἁπλότη ἑνωμένη. Cognitus tamen & declaratus ex certamine & victoria Diui Petri impostor, vt scribit Nicephor. Calix.^a

^a lib. 2. hystoria eccles. cap. 14.

^b lib. 2. de preparatione euang. cap. 6. & 9.

^c lib. 3. contra gentes.

Nouum tamen non fuit huic scelesto, à gentilibus fuisse numinis communicatum nomen. Nam & adulteriis, latrociniiis, & mille sceleribus coinquinati, ante dederant: vt Ioui, Mercurio, & similibus qui furoris, turpitudinis, & flagitiorum exempla posteris pro meritis talis sanctificationis reliquerunt, vt ait Eusebius, Pamphi.^b Persequuntur autem flagitia pseudo deorum illorum, Plinius libro secundo capite septimo. Tacianus Assyrius, oratione contra Græcos, Iustinus cōtra gētes Theophilus antiquissimus Theologus li. i. contra Autolicum calumniatorem Christianæ religionis, Arnobius.^c

8 Obiicit & Arnobius eodem libro tertio, multa diis gentiliū quæ quales fuerint apertissimè ostendunt.

Primum, quod fuerint in multiplici forma hominum conficti, nunc iuuenes, nunc senes, nunc nudi, nunc vestiti.

Secundum quod diuersi fuerint sexus, quod pariant, concipiant, in cœlo, vt Iuno, Iupiter, &c.

Tertium quod diuersæ artis, vt tipographi, fabri, medici, lanarii, nautæ, &c. faber, Vulcanus, qui in cœlo etiam enses faciat, &c.

Quartum quod & fictitij quidam cōstituti ex arbitrio, vt cinctia, seruit replicationi, vnixia ab vngendo, victa victui, potua potui seruiat, stulta, pœnæ.

Quintum quod sint incerti, quod aliter alibi Iupiter, aer, cœlum, Sol, Diana, Luna, dicantur, & similes alij dii.

Sextum quod circa deos controuersæ plures incertissimæ virorum doctiorum, vt circa Nouemfiles, lares, indigetes, inter Pisonem Grauium, Varronem, Cornificium, Maniliam, Cincium.

Septimum irridet in quarto libro gentes quod ab effectibus hominum numina constituerint, idque peculiare Romanis, sicque fecerint deos, & deas, pacem, bellonam, victoriam, æquitatem, &c.

Octauum quod alij dii dextri, alij sinistri & mali ominis cōstituti.

Nonum quod flagitiis deos præfecerint, vt stupris venerem, pertundam, in cubiculis maritis præsto existentem, virginalem scrobē effodentibus. Mutinum, cuius in manibus pudēdis equitari matronas suas volebāt, &c. Quemadmodum & aliis rebus propria numina commenti, sunt: vt putam rebus petendis: Nemestrinum, Deum nemorum

nemorum. Patellanā rebus patefaciendis: Suadelam suadendis, &c.

Decimum, quod in grammaticalibus cerarent, qui numerum pluralem Deo negant, cum tamen ipsi plures constituent, & eiusdem nominis, vt per exempla ibidem relata apparet.

Vndecimum, quod Deus suos ostendet, qui tamen geniti & nutriti ab hominibus, cum Deus nisi à Deo genitus isque ab æterno sit alioquin inter homines ingenuus.

Duodecimum, quod coluerint pro diis stupris incestis sceleribusque coinquinatos, aliisque infectos vitiis, quæ seuerè vindicantur inter homines iustitia dictante. Sic Iouem Ganimedem abutentem & mille stupris & adulteriis contaminatum & putrem. Venerem meretricem vulgarem, &c.

Decimum tertium, quod ipsi antiqui gentiles, qui Deos constituerunt, ipsimet contemptui habuerint, siquidem de læsa maiestate aliusque criminibus leges constituerunt, & tulerunt acerbissimas pœnas imponentes, de his autem quæ tanta mala supra delicta cedes expresserunt, leges nec pœnas statuerunt, cuiusmodi fuerunt pœnæ & similes.

Decimum quartum, docet eius sanctitatis integræ scilicet fuisse vitæ deos illos, vt ob maleficia quidam sublata fuerint è medio, quemadmodum & Pindarus ait Æsculapium ob auaritiam diratum: Apollinem ex falsis responsis, &c.

Decimum quintum, idem Arnobius Lib. 5. aduersus gentes, narrat imposturas regum, qui vt populum fallerent diuinitatis opinione, deos illos falsos oculis obiecerunt, quemadmodum refert ex historiis eorum: vt de Numa Pompilio, cum suis Faunis & Pico. Narrat & fabulam ex Timotheo de Agdi monte, qui ex spermate Iouis natus dicebatur, cum nollet illi Themis succumbere.

Decimum sextum idem lib. 6. Obiicit gentibus, simulachra, quod inepte adorarent pro Luna virginem: pro ventis homines inflatis buccis, cum hæc non sint: quodque tribuerent simulachris diuinitatem, quod templa contra hyemem & imbres ædificent, & Ammonem adorarent cum cornibus arietinis.

Decimum septimum libro 7. Obiicit hostias diis cæfas quæ facerent eorum gratiam venalem, vt qui nihil darēt nisi prius aliquid accepissent: quodue inhonorentur potius mactatis, sanguine hircis & pecudibus, tanquam cibo canum & ferarum corruptilibus & vermificantibus dignati & honorati.

Scripsit adhæc Palæphates author Græcus in deos gentiliū, librum de fabularum poetiarum explicationibus, siue de non credendis fabulosis narrationibus. & Phrimutus vel Cornutus aliis, de natura deorum, vbi deos fabulosos manifestat. scripsit & Iulianus Aurelius Lessiginensis de cognominibus deorum gentiliū libros 3. & Gregorius opus integrum syntagma de diis gentium in quibus videntur & leguntur deorum gentiliū turpitudines vitia, fabulæ, & Ethnicorum nugæ.

9 Similes quippe fuerunt gentiles idololatræ, post amissam de Deo vero cognitionem, ambulantes in tenebris, & quærentibus

ædium quibus includuntur exitum: ad quascumque enim partes manus palpando impegerint, eo patere ianuam putantes. cum autem nec exitum inveniunt, aliò palpantes se transferunt. ut cæci. Quo factum est, ut quisque suos deos ex arbitrio sibi finxerit prout sibi videbatur, & defultoriè ab vno in alium transierit, & pro occasione & opinione talem Deum putauerit quem talem ei videretur esse. Et cum non possent aliqui ratione aliqua, verum Deum quo premerentur iustè, agnoscere, maluerunt etiam incerto Deo sacrificia constituere, quemadmodum memorat Diogenes Laertius in Epimenide. Et meminit Diuus Lucas, Actorum cap. 17. Cum Athenienses aliquando laborarent peste, responso à Pythia accepto, urbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium nauis missa, & Epimenidem ex Creta aduocarunt, qui lustrarunt urbem pestemque cõpescuerunt hoc modo: sumpsit Epimenides oues nigro & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde quo vellendū permittebat, his qui eas persequiebantur mandans, ubicumque illæ occubuissent singulas mactarent peculiari cuiuspiam Deo, & in hunc modum fertur quicuisse lues: & ex eo tempore per Atheniensium pagos aras sine nomine inuentas. Putabāt & aliqui minus obscurati, quendam esse Deum, eumque placandum: sed non planum ante aduentum Christi habuerunt omnino, quis esset ille Deus, distracti tot de diis opinionibus. Ideo & ignoto Deo sacrificarunt aliqui. Sic & admonere Græci audiebant Sybillam lib. 3. oraculorum.

Ἄλλα μὲν ἰλάσκει θεὸν ἀμβροτον ἀπὸ εὐχῆς,
 Οὗτος γὰρ μόνος ἐστὶ θεός, ἢ ἐκ ἑστῆν ἔτ' ἄλλος. Id.

Sed ipsum placat Deum, si forte miseratur,
 Is autem solus est Deus, & non est etiam alius.

10 Hebræi ad c. 17. Leuitici vers. 7. nequaquam immolabunt hostias suas dæmonibus. cum quibus fornicati sunt. Notant pro dæmonibus habere textum *דַּיְטוֹשׁ לַסֵּגְנִירִים*, id est capris, sicut & in Isaia c. 13. circa finem, de capris saltantibus fit mentio, seu de pilosis. & per capros intelligūt dæmones qui in modum pilosorum caprorum apparebāt cultoribus suis, ut dixit Rabi Kinchi. & nunc fortilegæ examine torturæ & sponte interrogatæ, fatentur in suis commentibus sacrilegis, dæmonem in specie hirci adorare & posteriora eius osculari.

Referunt Iudæi in Midras *פְּשׁוּי*, in explicatione Iosue ante sacrificium oblatum de Isaaco per patrem, Sathanam primum apparuisse in forma senis Abrahamo: deinde in forma puerili Isaaco, Tertio Sarræ sub specie rursus viri senis, & cum illorū animos à Dei obedientia flectere nequiret, confusum discessisse.

11 Erat idolum apud Saxones in castro Eresburg, dictū Irminful. quod euertit Carolus dictus Magnus, anno 772. ut habetur in Animalibus Pipini & filiorum eius.

De.

Accedat superioribus nunc contēplatio, quibus artibus & quàm Ascelestè ad impietatem sui cultus, pertraxerit homines dæmon. Postquam itaque dæmones veri Dei numen suis imposturis obscurassent, inanibus idolis, & iam turbatam viderunt mentem & dubiam in Dei cultu errantium, tunc aperte seipfos adorari procurarunt & gloriam Dei sacrilego animo, ambitione & superbia qua tenentur, in se transferre voluerunt. & præstigiis terroribus & quibusdam ementitis vel suppositis oraculis diuinationibus aliisque artibus animos hominum errantium & negligentium Deum verum inquirere fascinarunt, ut deos eos crederent de quibus nos alibi tractauimus.

Et lib. 34. Syntagmatis iuris vniuersi. atque alibi dum de magis agimus quæ num repetam, & unicuique auido ibi inquirenda relinquam quæ mihi occurrerent postea promam.

2 Sunt spiritus Empusi qui vno pede incedunt, terribiles, quorū genus dicitur à Suida *ἐμψυσα δεινέλον*. Sunt paredri, assessores diaboli, vitæ fastidium & periculum inferētes, & qui sub diuersis officiiis nominibus sumptis, fuerunt adorati: ut penates, lares, laruæ genij, manes, lemures, & similes.

3 Immundus spiritus in affectatam carnis macredinem infunditur, ut scribitur in *Sanedrin* lib. c. quatuor sunt nefandi species, &c.

Ideo mortuos consuetes per parsimoniam extenuant vires, & nocturno tempore iuxta tumulos degunt, quatenus ipsis in somniis, sordidi defunctorum spiritus afflatu, eflagitata sibi responsa innotescant. sic dæmon sibi, ea occasione, Dei munus futurorumque oracula usurpabat, & ideo Deus ita ne fieret prohibuit, Deutero. c. 17. ut Iudæi exponunt in præcepto negatiuo 56. Vbi & Paulus Israclita illud annotat.

4 Erat & vetusta hominum insolentia, certa dæmonum cultura animalium sanguinem in foueam colligere, & circumquaque iuxta crucem recumbendo, cum dæmone sodalitijs scœdera inire, ut refert Rabi Moses Germidensis in præceptum Iudæorum negatiuum 220. Et ibi Paulus Israelita asserit ita intelligendum cap. 19. Exodi & cap. 19. Leuitici dum dicitur, *Mon comedetis iuxta sanguinem*.

5 Supposuit & mortuorum diuinationem dæmon, & ita se adorari procurauit. scribitur enim in præceptis *lo gnasce*, negatiuus, præcepto 36. quod sumptum est ex Deuteron. cap. 18. Non inueniatur in te, qui consulat *דַּיטוֹשׁ* *וּנְחֻשׁ*, qui Pytho explicatur in Deuteronomio, cuius appellatio generalis est ad omnem diuinationem cum tamen *דַּיטוֹשׁ* *וּנְחֻשׁ*, sit spiritus defuncti qui de medio assellarum seu regionis, aut de ipsius defuncti craneo susfurro loquitur, ut scribitur in libro *Sanedrin* seu iudiciorum, c. quatuor sunt necandi species, & Esaiæ ca. 29. Ibi quasi Phitonis (in Hebreo *דַּיטוֹשׁ* *וּנְחֻשׁ*) de terra vox tua & de humo eloquium tuum mustitabit. & 1. Regum cap. 28. Diuina mihi in Phitone. (scilicet *דַּיטוֹשׁ* *וּנְחֻשׁ*) & suscita mihi quem dixerō tibi.

a Lib de angelis tomo 4. commentarium syntaxe aris mirabilis, parte prima, & lib. 7. syntaxe con 63. & 4.

& suscitatus Samuel, sic & explicat Paulus Israelita Iudæi. 36. præceptū Iudæorum.

Defendi & potest rectè quod *דַּיָּוָן* dixerunt Hebræi Pythonē. seu *πύθωνα* Græcis dici. Nam & *πύθων* dicitur *δαμόνιον μαντικόν* demonium diuinans apud Hefichium & Suidam. vt & apud Diuum Lucam. Actorum ca. 16. Ancilla diuinabat habens spiritum pytho- nem, in quo diuinabat, idēque Hefychio *πύθων* ac *ἑγγαστριμύθος* seu *ἑγγαστριμαντις*, id est ventriloquus, quem & antiqui vocabant *εὐεκέας*. quod testatur Plutarchus libro de cessatione oraculorum, τὰς inquit *ἑγγαστριμύθους εὐεκέας πάλαι, νῦν πύθωνας προσαγορευμένους*, & cætera.

Rectius autem pytones, qui è cadaveribus respondebant in necromantia, eoque *πύθω*, Græcis putrefacio est & *πύθω* putredo.

Inde tamen diuinos alios dictos per extensionem non ambigo, & Apollinem in Delphis diuinantem pythonem, quanquam dicant fabulæ Apollinem pythonem dictum, vel pythium à serpente per illum occiso, quem dicunt natum ex putredine terræ post diluuium Deucalionis: cui certæ fabulæ respondet veritas, serpentem hunc dæmonis ex putredine idololatriæ, post diluuium Noachi natum fuisse, seu apparuisse, & inuocatum, quem tamen verus Christus suis sagittis, & victoria crucis transfixit, & de regno occupato, deiecit à sede vsurpata.

6 Adiuuenit & dæmon alium modum quo latenter se consuli voluit, pollicitus diuinandi spiritum, nempe imponendo quoddam os cuiusdam animalis ori, animal illud Hebræis *iedna* dicitur, quod vt ait Moses Christus, alio nomine Sampsonis, in præcepta negatiua Iudæorum, præcepto trigessimooctauo, & ex sententia Hierosolymitana; est animal humana forma quod vndique ad umbras reperitur, cui de umbilici medio funis emittitur, quo veluti stirpes humo cucurbitæ instar affigitur, & quoad funis longitudo protrahitur, animal circumuefcitur, & deuorat, illudque capere nesciunt venatores, nisi sagittarum ictu funem præscindant, quo amputato statim expirat, atque ex eius ossibus certa quadam lege ori impositis, statim arreptus opifex expetita eloquia auspicij fundebat, & hi aruspices vt colentes deum alienum, dicti *יעדנא* *iedognim*, prohibiti à Deo præcepto Iudæorum negatur trigefimonono. quod prodest ad intelligendum. capite decimonono Deuteronomij, *non consuletis Iednim*.

7 Rursum idololatriæ alia species diuinationis per lignum cui se immiscebat Dæmon, prohibita in præcepto negatur Iudæorum quinquagesimo secundo & Deuteronom. capite decimooctauo. *Non inuenietur in te qui lignorum frustibus arioletur*. Sumpta lignorū particula, cuius in vno latere detracta sit cortex, & in altero relicta: si primo iactu frustuli resupinati iam humi decorticata & cā-
dida

facies apparuisset, secunda verò projectione totorum cortice oper- tum latus ostenderetur, sospitem faustumque gerendarum rerum e- uentum protendere putabant: sin verò vice versa obscura facies pri- mo, candida secundo superior euenisset, nubilam & miserabilem sortem denunciare dicebant. Quod si utroque iactu decorticatum opertumve latus obtulisset, futurum inter vtrumque successum au- gurabantur. contra hoc ipsum exclamauit Oseas, cap. 4. *Populus meus in ligno suo interrogat & baculus eius enunciat ei*. Et hoc refert etiam Paulus Israelita ad dictum præceptum 52. Negatiuum quod ante ipsum annotatum vidi in commentariis Hebraicis ad dictum præceptum 52. vbi & additur illud ipsum seruari in Sclauonia me- minit & de his superioribus diuinationum generibus, Franciscus Venetus tomo 2. Problemâton sacrae scripturæ, sectione 5. Proble- mate 275. 276. 277. 278. Enumerat etiam & explanat modos 11. Di- uinationum problema. 286.

8 Aggrediuntur etiam apertè dæmones, voluntque sibi cultum diuinum exhiberi impij spiritus quando dispositam inueniunt ho- minum mentem ad ei obsequendum. vt accidit sortilegis & magis, quos primum latenter prætextu alicuius auxiliij vel boni experiun- tur, postea adorari se petunt, habemus praxim eius malitiæ in sacris eloquiis dum de tentatione Domini agunt Diui Matthæi cap. 4. & Lucæ 4.

Primum enim ambitionis lue, occasione necessitatis famis, voluit Sathanas Christum à mente deiicere, *dic vt lapides*, inquit, *isti panes fiant*. Sic etiā mulieres & viros pauperes afflictos incestos, aggredi- tur, & spem aliquam eorum malum leuandi offerunt, & illos rele- uare à presenti malo velle persuadent. Sed secundo congressu, vi- rus vomunt & auxiliium compensari idololatria desiderant, & con- cupiscentia perstringunt oculos, quemadmodū Domino Iesu Chri- sto in secundo congressu, ausus est dicere perditissimus & nequam spiritus, *hec omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*: mentitus ad se re- gna & regiones quæ ex monte illi ostendebat sub sua potestate esse: quemadmodum pollicetur sortilegis, magis, & aliis quos decipit, quæ præstare tamen non potest, dum eos sibi iniciat & suæ idolo- latriæ. Postremò autem iam illaqueatas animas, in pinnaculo cogitationum defert, & desperationem commouet & impellit vt se mittant deorsum à pinnaculo templi: & ita abnegent sanctam fidem Dei, seseque præcipites dent ad omne genus abominationum exe- quendum, quod ipsi persuaserint. Voluit porrò Dominus cum dæ- mone prior hoc certamen subire, vt remedia quoque sequenda re- linqueret, & defensionibus eius & armis in fide eius vtamur. Dum enim in primo congressu, post ieiunium famem pateretur, & à dæ- mone tentaretur vt miraculo in panes lapides conuerteret, respon- dit, *Non ex solo pane viuit homo, sed in omni libro quod procedit de ore Dei*. Deut. c. 8.

Eaque responsione vt debent Christiani: dum enim penuria af- ficiuntur & carent voluptatibus, debent in Deum cogitatum suum iactare, iuxta verbum eius vel Prophetæ Dauidis^a.

^a Psa. 14. v. 23. Psa. 146. v. 9. Matth. i. c. 6. vers. 26.

Qui dat volatilibus cœli & omnibus creaturis illis necessaria tēpore. Dæmon autem vult tentari in eo & offendi Deum, & ideo ex lapidibus vult vt nos experiamur, non possumus panes educere. Hoc est vult & suadet, vt nos lucrum ex his eliciamus quæ lucrum dare vel alimenta seu subsidia per rerum naturam non possunt nec debent, & ita offendamus Deum: vt eo relicto possit in suam seruitutem facilius trahere.

9 Quid enim aliud faciunt vsurarij quàm quod suadebat Christo dæmon, ex lapidibus enim & metallis seu mutuo lucrum accipiunt quod natura non potest producere neque enim naturaliter aureus vel alius numus generat alium numum. Item ex quæstu corporis multæ mulieres, alij ex latrocinij, alij ex impijs artibus lucrum & panes seu vitæ subsidia mendicantur: quæ omnia, nihil aliud sunt quam ex lapidibus panes velle facere.

Obiecit verò tentationi per quam diuitias gloriâque mundi in umbra ostensam, pollicebatur, si eum adoraret: *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruias.*

Et docuit nulla huius mundi gloria, possessione, ambitione cedendum esse à cultu Dei, hæc enim nihil hominibus profunt, si animæ suæ detrimentum patiantur, qui ea possederint^a. Hæc fluunt & in hoc seculo relinquuntur, vita autem æterna semper nos comitabitur. *Et qui volunt diuites fieri incidunt in laqueos diaboli.* vt ait D. Paul. 1. ad Tim. c. 6.

Non est mutandus Dominus, nec sanæ mentis ij videntur esse qui à patris amicitia in tyranni crudelissimi, qualis est dæmon inimicus, irreconciliabilis homini transire volunt subiectionem seu potestatem. Impius, astutus, & omni malitia instructus, cum hominibus quos ita agreditur vt extorqueat cultum diuinum, negotiari fatagit, & vno obolo ad venditionem animæ & corporis persuadet. dat enim minuta quædam cæque interdum nulla, vt in suam officinam & carceres credulos traducat.

Videbis enim sortilegas aliquas se dæmonibus committere, vel vt exiguum panem vel frustum consequantur, vel vt se vindicent ab inimicis, vel vt possint quædam quæ illis videntur pulchra exequi: vt & magi, ad ambitionem ostentationē stolidam & ioculatoriam, sæpe dæmones auocant, & illis inferuiunt. Miseri immemores primi præcepti, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias.* Deuteronom. 6.

Immemores eius aureæ verè sententiæ, *quàm commutationem dabit homo pro anima sua*^b.

Neque veras diuitias aut veram gloriam dare potest dæmon, sed vmbrailem & figuratam seu apparentem. Dæmon nihil habet quod possit sine voluntate Dei vt veri Domini, transferre. estque verè miser, abominandus inops & mendicus: Deus contra, de quo dictum. 1. Paralipom. c. 29. ver. 11. & seq. *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt & in terra, tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes.*

principes. Tua diuitia & tua est gloria, tu dominaris omnibus: in manu tua magnitudo & imperium omnium.

Hic est Deus, de quo verè cecinit virgo Maria *qui esurientes impleuit bonis, diuites dimisit inanes,* D. Lucæ cap. 1.

10 Ad postremum verò persuasum inconsultum præcipitium, Christus nobis etiam arma subministravit, *non tentabis Dominum Deum tuum*^a.

^a Vt Deut. c. 6. ver. 16.

Non enim experimentum querendum est à Deo, neque dimoueri Dæmonis impressionibus nos oportet à propugnaculi nostri tuitione, ne inuadamur aut intercipiatur per latentes insidias ab hoste: non est fides abneganda, qua resisti potest inimico circumcincti fathanæ. Iuxta illud D. Petri 1. c. 5. *Cui resistite fortes in fide:* neque oportet præuenire præcipitationem operationum nostrarum, prouidentiam Dei, quæ nunquam oportuno tempore in eum confidenti & postulanti desinit. Quod non potest deum persuasionibus, numerumue oblatione consequi, desperatione obiecta, conatur extorquere: & quæ obtinuerit, eadem retinere & vi & metu verberibusque quos semel ligauit, conatur prohibere ne ad fidem redeant, & ad reconciliationem ecclesiæ per abdicationem impietatis.

Remedium & amuletum præsentissimum est, cauere à peccatis quæ ianua sunt, quæ ei aditum liberiores ad nos præbent, Dei opem semper inuocare, fidem incontaminatam seruare, initio proditiōnis viriliter obsistere. Videtur enim dæmon similis pisci capitonij. Is enim vt scribit Claudius Ælianus^b.

Non nisi iacentem piscem deuorat. Οὐ πρότερον δὲ αὐτῆ προσάπτεται, ἄπὸν ἢ δὲ τῆς ἑρᾶς κινῆσαι, καὶ ἀτρεμῆντος μὲν ἔχει τὴν ἄγρην κινθῆντος δὲ ἀνεχώρησε. Id. Non prius ipsum tangit vel inuadit, quàm cauda mouerit, & immobilem ipsum quidem habet in prædam, mouentem autem se pertransit in actum. Sic Sathan iacentem hominem & non contradicentem, aut pericula non fugientem, tantum decipit & illigat, alios nequaquam. Quæcunque etiam animæ vt ait Eusebius^c vitii subiectæ appetitu feruntur, iræ concupiscentiæque feruientes, in naturam dæmoniorum conuertuntur, ac pernitiōsæ sicuti illi, fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inuisibiles & insensibiles, &c. Addit postea spiritus dæmoniacos subministrare animæ, ingentes malorum suggestiones, & velle pro Deis haberi & ideo gaudere sanguine, vt & Porphyrius, ait.

^b Lib. 1. de natura animæ lib. c. 3.

^c Lib. 4. de præpara. euang. gel. c. 11.

11 Antequam dæmon se aperte insinuet & cauentibus se offerat, dist. actè fatagit primùm nobis arma eripere, fidem & bona opera in fide facta. Fidem conatur deiicere, prauis dogmatibus, falsis religionibus, & superstitionibus: dehinc vt ait D. Gregorius^d. Tribus modis, bona opera nostra insequitur. Aliquândo intentionem polluit: vt quod in actione sequitur, purum mundumue non exeat. sic apiram transitorij fauoris apponit: si in hoc non præualeat, in via laqueos tendit & ligat, in eo quod agitur exaltans, sic laude agentis viam bonâ immutat, & illa mens resoluitur, & opus bonum antequam finem attigerit, dissipatur. interdum illud velamine mœroris obumbrat: interdum nimia exultatione. Tertio, his Satana non præualente,

^d Lib. 1. moralium in Iob. cap. 38.

duriores in fine laqueos tendit, de quo Propheta Pſal. 55. *ipsi calcaneum meum obseruauerunt.* & Pſal. 141. *In via qua ambulabam posuerunt laqueum mihi.* & sic eum qui iam sibi securus videtur, aggreditur.

De technis diaboli admonet quedam etiam Cyprian. lib. 1. epist. 8. ad plebem. *vitae lupos, qui oves à pastore secernunt: vitae linguam diaboli venenatam, qui ab initio mundi semper fallax semper & mendax mentitur vt fallat, blanditur vt noceat, bona promittit vt malum tribuat, vitam pollicetur, vt perimat.* Et rursus tracta. 3. de simplicitate praelato. dæmon dicitur serpens, eo quod serpat & latenter insidietur & fallat: blandis & specie boni, vt decepit Euam, & Dominum tentare adorsus est, à quo tamen intellectus & retrusus est. & iterum lib. 3. epistolarum ep. 1. *Neque aduersarius persequitur & impugnat, nisi castra & milites Christi: hereticos prostratos semel, & suos factos contemnit, eos quarit deicere, quos videt stare.*

Et 4. tract. de simplic. praela. *spiritus in synceri & vagi, qui postea quæ torrentis vitis immersi sunt, & à vigore cælesti terreno cõtagio recesserunt, non desinunt perditum perdere, & deprauati errorem prauitatis infundere.*

Porphyrius scribens ad Anemonem Ægyptium, negat deos esse à paganis cultos, sed dæmones principes malos, atque mirari, cur eorum sacerdotes mortuis se pollucere cauerent, & ipsi ad nidorem læforum animalium accederent: curque minas vererentur, rogati verum dicere, si quis minetur quod cælum infringet, quod occulta Ifidis reuelabit, quod ea quæ sunt in adyto secreta aperiet, quod Charonis cymbam firmabit, quodque Osyridis membra Tryphoni discerpent. vt & refert Theodoretus lib. 3. de curatio. Græcarum affectio. vbi etiam addit, eundem Porphyrium quauis Christianorum hostem, existimasse malos dæmones sub Serapidis potestate, quem & alio modo vocari ait Plutonem, dæmonumque tesseram & symbolum esse, tricripitem Cerberum canem, hoc est malum dæmonem qui in tribus inuenitur elementis, aere, aqua, terra.

12 Prima apostatandi à Deo causa dæmoni, fuit illa ambitio cultus diuini, dixit enim, *pone sedem meam in Aquilone, & ero similis Altissimo.* Esaię c. 14. quem nominant *Sathael*, & præcipitatus de culmine Angelico, dictus est diabolus, vt scribit D. Chrysoſtomus, homilia de Adamo & Eua: & homilia de lapsu hominis primi, tom. j.

13 In Orientali Rufsia, vt habetur in quadam epistola scripta ex illis partibus, anno 1581. ad Dauidem Chytreum excussa Spiræ. etiam anno 1591. incolæ dæmonem Meridianum, metuebant & colebant. ille enim cum iam maturè refecantur vt ibi dicitur, fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operariisque vni vel pluribus, nisi protinus viso spectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. Neque tamen contra hanc plagam remedio destituuntur, habent enim in vicina sylua arbores religione patrum cultas, quarum cortice vulnere superposito, non tantum vulnus sanatur facile, sed & dolorem loripedi dæmonis, seu lemuris exuunt.

14 Narratur & in epistola Iohannis Meletij scripta, ad Georgiū Sabinum de religione Borussorum, quæ ponitur post prædictā Chytræi Sar-

træi: Sarmatiæ gentes, colere spiritus quosdam visibiles, qui lingua Rhutenica *coltri*, Græca *coboli*, Germanica *coboldi* dicantur, quos credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum nutriuntque eos lautè, omni ciborum genere, eo quod adferre soleat nutritoribus suis frumētum ex alienis horreis furto ablatū. cum vero alicubi illi spiritus habitare & nutrirī cupiūt. hoc modo suū erga patremfamilias voluntatem declarant, in domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercora: quod vbi paterfamilias animaduernerit, nec dissipauerit segmenta nec stercora è mulctris eiecerit, sed de inquinato lacte cū omni familia sua comederit, tunc illi apparere, & permanere ibi dicuntur.

In quo ego obseruo misericordiam Dei in tales homines qui eos non permittit decipi specie boni vel pulchri, sed tantum concedit dæmoni hæc turpia eis proponere, ex quibus possint facile cognoscere, qualis sit is qui ea proponit: quàm spurcus, infamis, turpisque, & abominabilis, vt inde arguantur sponte se in tantam miseriam seruitutis dæmonicæ, & in damnationem se demittere, contra excellentiam & dignitatem, honestatēque etiam humanam. Illud autem videtur adhuc astu maior e opertum, quod narrat.

15 Narrat Tertullianus libro de corona militis, in Mithræ seu Solis idoli initiationibus, seu mysteriis, militi qui initiabatur, coronam, interposito gladio oblatam, quam capiti suo accommodaret, & insuper diabolus ipsas res sacramentorum diuinorum æmulatū, tinxisse, id est baptisasse, signasse in frontibus, celebrasse panis oblationem, imaginemque resurrectionis induxisse.

16 Ferunt in orbe nouo & terra dicta Calicut, dæmones visibiliter adoratos quo tempore Christiani eò adnauigarunt.

17 Scribit Gaguinus libro 10. circa annum 1460. quendam Guillelmum Gallum, dæmonem seu diabolum in specie arietis adorasse, vt potiretur amore cuiusdam illustis sceminæ.

18 Hodie maximum scelus inter fortilegos & fortiarias, quod pluribus iudiciorum quæstionibus & spontaneis eorundem confessionibus, & testium comprobationibus detectum est, vt per adorationem Dæmonis, eiurato Dei veri cultu & baptismo, infandis suis mysteriis initientur, & in eadem abominabili adoratione exerationibus obligentur.

*De locis in quibus cultus religionis
solus Dei exercetur.*

CAPVT XXI.

Nobis Deus in omni loco sua beneficia largitur, vbique per suam diuinitatem, & potestatem opera sua exercet: omnia quocunque loco sint, suam bonitatem, omnipotentiam, præstantiam, sapientiam, & virtutem prædicant.

Deus vbique videt, & vndecunque deprecantes, & gloriam, &

laudem ei meritò tribuentes, & canentes exaudit. Quod persuasit quibusdam vt Magis Persarum, & Xerxi, non esse certum locum, vel templum Deo ædificandum, vt qui eo contineri non posset, vt refert Cicero, & alij, & scribit Herodotus libro secundo Ægyptios primos diis & aras, & simulachra, & delubra statuisse, quod & verisimile est & Ægyptus videtur esse omnis idololatriæ origo.

2 Alij & melius, vtrunque confessi sunt: & quod cœli, nec cœli cœlorum, continere possint verum Deum, nec per consequens domus Deo consecrata: verum locum sanctificatum Deo, & nomini eius, accipere gratiam à Deo, vt in eo inuocatus exaudiat orationes de loco habitaculi sancti sui in cœlo, & cum exaudierit propitius sit, vt explicat Salomon 3 Regum c.8. In omni enim loco priuatim Deum colere, laudare, & deprecari, hoc & conueniens est & expedit, nec est quisquam tam vecors qui putet Deum ex priuatis locis non audire, & priuatos contemnere. omnia enim & singula ad eius prouidentiam pertinent.

At publica sacrificia, religionisque mysteria in omni loco peragere non expedit, nec permittendum est: metu, ne quis arroget modum nouum colendi Deum, aut novos deos sibi more gentiliū consingat, vt Michas Iudæ. c.17. & ordinem ecclesiasticum, sacrāmque hierarchiam conturbet, & polluat, vt videtur fateri Leo constitut. Nouel. 4. & hæreticorum conuenticula satis comprobant, & hæc ratio videtur apposita in prohibitione facta à Deo. Leuit. 17. de non offerendo alibi sacrificio quàm in ostio tabernaculi testimonij, additur enim ver. 7. *nequaquam vltra immolabunt hostias suas demonibus cum quibus fornicati sunt. &c.* sicque iussit Deus Deutero. c.12. ver. 11. *In loco quem elegerit Dominus Deus vester vt sit nomen eius in eo. Illuc omnia qua precipua conferetis holocausta, & hostias, & decimas. &c.* & postea ver. 13. *caue ne auferas holocausta tua in omni loco quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hostias. &c.* quod & fusè probatur ex variis sacræ paginæ locis, & sententiis patrum, & sacrosanctis consiliis, per totam ferè I. distinctionem, de consecratione apud Gratianum maximè c.1.2. sicut non alij. xj. & seq. excepta causa necessitatis, quæ permittit cum autoritate ecclesiæ, alibi offerre mysteria publica, quàm in locis consecratis, idque probatum Nouella Iustiniani 131. de ecclesiasticis titulis, s. si qui in sua domo c.8. & Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant.

Quas tamen Nouellas abrogauit contrarium permittendo Leo Imperator, Nouel. 4. vt non modò vniuersalis ecclesiæ sacerdotes, verum etiam qui ad quamcunque sacram edem pertinent, si in hoc vocentur licitè sacra mysteria exponere, diuinumque cultum celebrare domi priuatè possint. & constitutio. 15. vt salutarem baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceat. Quæ constitutiones in tantum sunt recipiendæ, in quantum sacris canonibus non contradicunt, vt cæteræ imperatoriæ leges, c. non licet. 2. cum tribus sequentibus. 10. distinct. videndum de hoc consilium Tridentinum^a. Lex erat 12. *T. Constructa à patribus delubra habent: lucos in agris habent.*

^a sessio. 22. in decreto de obseruandis in 1784.

2 *Luci* inquit Varro 5. de lingua Latina. à luce, quod propter lucem cultus institutus sit, existimant alij locum arboribus confitum numini consecratum lucum dici. per anaphrasim, eo quod lux rara ibi sit ob densitatem arborum, cum non liceret inde propter religionem arborem cadere.

Cornelius fronte, de differ. voc. ait, fanum dictum, quod Fauno locus esset consecratus alij, à fando quod fando consecratur, templum in loco augurato, Sacellum paruum ædificium diis consecratum, lucus locus fulmine ictus, & arboribus tectus.

Apud Virgilium, lucus semper, vt ait Seruius, locus augurio consecratus, aliqui deriuant lucum, ab Etrusca voce, *luca*, quod est senex. ita lucus Latini regis in 7. Æneidos templum curiæ senatorum ita descriptum.

*Templum augustum ingens, centum sublime columnis
Horrendum syluis ac religione parentum.
Hinc sceptrum accipere, & primos at tollere fasces
Regibus omen erat, hoc illis curia templum.*

Siquidem vt ait Seruius Senatus habere consiliū vel curiā non poterat, nisi in loco inaugurato, centum illæ columnæ erant cœtum sublimes arbores confitæ. In lucis colebantur diuersi dii, prout illi dedicati erant separatim: vnde religio extra vrbes maximè in lucis erat, vel iuxta delubra erant luci: prohibuit illud Deus Deutero. c.16. ver. 21. *Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui: nec facies tibi neque constitues statuam quæ odit Dominus Deus tuus.*

Meminit sæpe sacra scriptura, populum Iuda & Israel, concitasse iram Dei & ideo à Deo punitum, quod ædificasset more idololatrorum sibi aras & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & super omnem arborem frondosam quæ vocatur excelsa & eorum sacerdotes, sacerdotum excelsorum 3. reg. c. 14, ver. 23. & ca. 15, versu 13. & cap. 12. versu 31.

4 Non reprobauit autem locum Deus nemorum, & lucorum, neque prohibuit ibi nomen suum inuocari sed nouit ad idololatriam procliuēs, gloriam Deo debitam ibi profanari, translata in dæmonia. Nempe ex arbitrio more paganorum noluit in excelsis sibi per populum sacrificari. Alioquin ante tabernaculi & templi erectionem, Abraham fidelis plantauit nemus in Bersabeo, & inuocauit ibi nomen Dei Æterni, & fuit ibi colonus Palestinorum diebus multis Genes. c. 21. versu. fina. & antequam Salomon ædificasset templum Deo, populus imolabat in excelsis & ipse Salomon imolauit in holocaustum super altare in Gabaon mille hostias, quippe illud erat excelsum maximū cuius loci oblatio grata Deo fuit 3. regū c. 3. v. 2. & 4.

5 In consilio Hanetenſi c. 8. quod refert Burchardus episcopus Vuormacensis, li. 10. decretorū c. 10. statuitur, vt inuigilet episcopi & eorū ministri, vt arbores (quas vulgus colebat in tatum, & nec ramū vel furculum inde auderet amputare dæmonibus consecratis) radicitus excinderent, ac cōburerentur, & lapides quoque quos in ruinosis locis, & syluestribus. Dæmonū ludificationibus. decepti venerabatur, funditus effoderentur, & in talem locum proiicerentur, vbi nūquam à suis

cultoribus venerari possent, & vt hortarentur hæc Idololatriam ve- titam pertinere, & vota sua ad ecclesiã Deo portãda pro salute. Atq; in consilio Bracharenfi c. 22. relato à Burchardo eo libro 10. c. 21. Sic statutum si in alicuius presbyteri parrochia infideles aut faculas incen- derint, aut arbores aut fontes, aut lapides venerantur, si hoc eruerene- glexerint, sacrilegium se fecisse cognoscant & c.

Iussit Deus Gedeoni destruere aream Baal quæ erat patris sui, & succidere nemus quod circa arã erat: quod & fecit, & edificauit al- tare Domino in summitate petrę Iudic. c. 6. ver. 25. & seq. ibique non locum, quia erigi altare eodẽ loco sibi præcepit, sed id quod co- lebatur, reprobauit, vt veram religionẽ restitueret, non aliam repro- batę similem: quemadmodũ legitur fecisse Nabuchodonozorẽ, qui in mandatis dederat Holopherni duci exercitus, vt omnes deos terrę exterminaret, lucos eorum excideret, videlicet vt ipse solus di- ceretur Deus, à nationibus quæ potuissent Holophernis potentia

a Iudith c. 3. subiugariã.

6 Adorarũt verum Deum quidẽ in syluis & locis desertis ana- chorete, & solitarij, sed non more idololatratorum demonia.

7 Erãt & loca quedã certa orationi & cultui diuino sęper destinata, ab eo tẽpore quo Dei adoratio eiũsq; sacrificia publicẽ instituta sunt. fieri enim aliter nõ potuit, nã tria hæc se semper cõsecuta sunt, cul- tus seu religio, sacrificia, & altare vbi sacrificia fierent. Iãmque ab initio Setho natus est filius, Enos, cœpit inuocare nẽpe publicẽ, no- mẽ Domini, Gen. c. 4. in fine, priuatim enim à quolibet, exceptis his qui ad idola declinauerãt, inuocabatur nomẽ Domini vt liquet ex eodem c. 4. de Abel & Cain. refertur & c. 14. Genes. ver. 18. regẽ Sa- lẽ Melchisedech, qui egressus est ad occurũ Abrahę redeũtis ex cede regũ, protulisse ei panẽ & vinũ quia esset sacerdos altissimi, quod & refert Diuus Paulus ad Hebræos c. 7. versiculo 3.

8 Licitũ & erat ante Mosẽm, locũ orationis cuiq; sibi deligere, & sanctificare: quemadmodũ domũ Deo ædificauit Iacob in loco in quo apparuit sibi Dominus & angeli in scala innixa celo & terrę. b Arbitror autẽ Deũ verũ etiam vt plerumque adoratũ in sũmita- tibus montiũ, & ibi sacrificia fuisse solẽniora oblata, & altaria id est altas areas, edificata seu cõstructa. Iussus Abrahã à Deo ire in terrã visionis, atque ibi offerre filiũ, loco cuius & sacrificiũ Deo iubente obtulit. in vno mõtium quem mõstrauit illi. Templũ edificatum à Salomone in mõte Moria Deo, d & ideo Micheas c. 3. in fine, mina- tur ex nomine Dei destructionem templi, & ait, Sion quasi ager ara- bitur: & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in ex- celsa syluarũ. & in c. 4. eiusdem prophetiæ, & in nouissimo dierum, erit mons Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super col- les, & fluent ad eum populi & c.

d 2. Paralipo

3. versiculo 1.

e D. Math.

c. 14. D. Mar

ci. c. 6. D. Lu

ca. c. 6.

Quin & aliquando Deũ verum Syri victi ab Achab sub rege suo Benadab, dixerunt Deũ montiũ, dij inquebãt montium sunt dij eorũ, ideo superauerũt nos: sed melius vt pugnemus contra eos in cãpestribus & obtinebimus eos. 3. reg. c. 20. versiculo 23.

Dominus noster IESVS CHRISTVS ascẽdebat in mõtẽ solus orare

hec omnia ab initio soli verõque Deo consecrata dicata & constru- cta at demonis ambitio impietas & infidie, quibus aucupatur incau- tas animas hominum sibi voluit quæ Deo debentur etiam in terris vsurpare, & perseuerans in malitia & superbia propter quam deie- ctus fuit è numero bonorum Angelorum cœlestium, Esaia capite decimoquarto. voluit quoque Deus haberi, & eo modo quo verus Deus, coli non vt illi videtur in contumeliam creatoris, sed in sui i- psius maiorem damnationem. Et proinde vt conturbaret quantum in se est, cultum Dei veri, & curauit idolis suis sacrificari in excel- sis per suos ministros, in lucis, in montibus, in aris, altaribus per impietatem erectis, interdum in foueis, in speluncis & in templis sibi execratis.

Melanthes in libro de sacrificiis πᾶν δὲ ὄρος, τὸ Διὸς ὄρος ὀνομάσσεται, ἡπεὶ θεὸς ἐστὶν ὁ ὄρος, ὡς παλαιῶν, ὡς ἔστιν ὄντι τῷ θεῷ, ἐν ὕψει θυσίας ποιεῖσθαι. id est, omnis mons, Iouis mons appellatur, quoniam mos fuit antiquorum vt quia Deus est altissimus, in locõ altissimo ei sacrificarent

Meminit & Apollonius Rhodius, libro 2. Argonau.

Καὶ βουμὸν ποίησε μέγαν Διὸς ἱμαθῶν,

ἵερὰ τ' ἐν ἄρρεσσιν ἐν ἕρεσσιν ἀσέει κείνω

Σειεῖω, ἀπὸ τῆς Κρονίδης δὲ εἶ, τῶν δ' ἔκρητι id est,

Ingentem Iouis humentis tunc extruit aram,

Et sacra imponit in montibus: hic quoque sacra

Sirius accepit, sic Iupiter ipse volebat.

Et sacra pagina cùm detestatur idololatras in Israel, adiiicit inter cætera quæ agebant, vt 4. Regum c. 16 versiculo 4. de Achaz im- molabat quoque victimas & adolebat incesum in excelsis, & in col- libus & sub omni ligno frondoso.

Et 4. Regum 17. versiculo. 9. & 10. 11. de Israelitis imitãtibus ido- lolatras gentium & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis à turre custodum, vsque ad ciuitatem munitam, feceruntque sibi sta- tuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum. & adolebant ibi incensum super aras in morem gentium quas transtu- lerat Dominus à facie eorum & c.

Scribitur 3. Regum capite 11. versiculo 7. quod Salomon ædifi- cavit phanum Chamos, Idolo Moab, in monte qui est contra Hi- erusalem. cùm etiam idem ædificasset domum Domini in Hierusa- lem in monte Moria qui demonstratus fuerat Dauidi patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusej 2. Paralipome- non. c. 3. in princ.

9 In desertis locis, solebant & plerum que isti luci & excelsa constitui, vt etiam scribit Cthesias libro de rebus Persicis, in In- dia esse locum sacrum in tractu inhabitabili regionis, quem sub nomine Solis & Lunæ venerarentur, ad quem à monte Sardonis esse quindecim dierum iter.

Persæ, quibus neque aras, neque statuas, neque templa construere moris erat, in editissimis quibusque consensu, mon- tibus, Ioui hostias imolabant, Iouem autem omnem cœli gyrum vocabant, & ita Lunæ, Soli, telluri, igni ventis, sacrificabant. Plu- tarch. in poly.

10 Accesserunt superioribus cum tempore templa, eaque dicata numeribus. Nam non omne templum consecratum & dedicatum erat, quia templum, si credamus Varroni libro 6. de lingua Latina, a tuendo seu videndo, aut cernendo. Quocirca cœlum, quatuor dictum templum: sic, *Contremuit templum magni Iouis altissimi onatis.*

Et ita inquit templum tribus modis dicitur, a natura, ab auspicio a similitudine, a natura in cœlo, ab auspiciis in terra, quando locus auspicij causa ab auguribus diffiniēbat ut visu, & per metas ab illis prestatas, intra quas auguria fumere decreuerant. Similitudine, templa sunt definita certa ædificia circumseptas, quia inquit, omne templum debet esse circumseptum, nec plus, quam vnum introitum habere. Dicta & ideo templa quæ a tuendo etiam tēsta. ex quibus & quædam dicit non consecrata: nam inquit, Curia hostilia templum templum est, & sanctum non est. refert & Scruuius in Virgilium templum Vestæ non fuisse consecratum, ne senatus illic accederet, vbi erant virgines. Senatus autem vel eius consilium haberi non poterat nisi in augurato loco. Templum Dei in terra, mundus seu cœlum vniuersum in quo Deus adoratur, vocatur à Cicerone: in somnio Scipionis, & à Macrob. in eum lib. 1. c. 14. ita aliud mundus in quo adoratur Deus, alius Deus à mundo, quia mundus per ipsum factus est, & mundus non est Deus, sed eius creatura, Iohan. c. 1. & Genes. 1. Templum ita varias recipit acceptiones per similitudinem quandam. nos sumus templum Dei. Paul. 1. ad Corint. c. 3. ver. 16. *Nescitis, quia templum Dei estis: & Spiritus Dei habitat in vobis.* & ca. 6. ver. 19. *An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo & non estis vestri: empti enim estis magno pretio.* & c.

Templum etiam Dominus noster Iesus Christus vocauit corpus suum, *Soluit templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* & c.

Iohannis. euang.
gel. 1. 6. ver. 19

11 Templum etiam dictum tabernaculum Dei. antequam templum Salomonis esset, ut liquet ex 1. Regum c. 2. ver. 32. ibi, *& videbis arculum vniuersum in templo, in vniuersis prosperis Israel.* & rursum ca. 1. ver. 7. *sic faciebat per singulos annos, cum redeunt e tempore ascenderent in templum Domini.* & ver. 24. & adduxit eum scilicet Samuelem Elcana in domum Dei in Silo. atque templum & domus Dei nondum erat constructa, nã Salomō ædificauit 3. Regum. 8. Tabernaculum autē quod fixit Moses erat in Silo. Exod. 2. 6. & rursum 1. Reg. c. 3. ver. 3. Samuel autē dormiebat in templo Domini vbi erat arca. Tabernaculum diminutiui à taberna: taberna pro omni ædificio accipitur, quod est vtile ad habitandum, nempe ex eo quod tabalis clauditur, ut ait Vlpian. in l. tabernæ, de verborum significatione. ex quo hodie etiam, si ex alia materia conficiatur, remansit, tamen nomen. Tabernaculum tectum est castrense, subitariū, frondibus aut stragulis opertum contra Solis, & tempestatum iniurias. Tētorium alio nomine ab extensis velis, cum tabernaculum consecrauit Deo pro domo: Moses, erat populus in deserto in castris, vnde & tabernaculum domus illa portatilis Deo consecrata & arca dicebatur. de quo in c. 25. 26. & 40. Exodi habitabant & patres aliquando in tentoriis & tabernaculis, & ita in domibus portatilibus, ut liquet ex Gene. c. 9. 16. 18. 25. 35.

12 Sanctuarium Dei tabernaculum erat, Exod. cap. 25. cuius forma in ca. 26. erat, nempe compositio ex decem cortinis byssinis, cooperitis vndecim sagis Cilicinis, & pellibus Arietinis rubricatis, cum tabulis stantibus ex ligis Setim & c. & ibi erat arca testimonij, propitiatorium, mensa panum propositionis, candelabrum aureum, & c. quæ in epitomen collegit Diuus Paulus ad Hebræos c. 9. ver. 2. & sequentibus. *tabernaculum, inquit, factum est primum in quo erant candelabra, & mensa, & proposito panum, quæ dicitur sancta: post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur sanctum sanctorum: aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronderat, & tabula testamenti super eam erant Cherubim gloria obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibunt sacerdotes sacrificiorum officia consumantes, in secundo vero semel in anno solus Pontifex non sine sanguine quæ offerret pro sua & populi ignorantia.* & c.

13 Propriè tamen templum Salomonis, mons Dei dicebatur, ut scribitur Esaiæ 2. *venite ascendamus in montem domini, & in domum Dei Iacob.* Cæterum tabernaculum Moysi & templum Salomonis ferebant imagines & figuras duarum Dei ecclesiarum Christi: eius quæ est in mundo, & eius quæ est in cœlis, ut fuse explicat Diuus Chriost. in Psal. 14. Eius quæ est in mundo imago, est Moysi tabernaculum: ecclesiæ autem quæ est in cœlo, templum Salomonis quod est in monte. Duæ Ecclesiæ numero: vna autem modo fidei. De ea quæ est in mundo dicebat Dominus, *super hanc petram ædificabo ecclesiam meam,* Mathæi 16. de cœlesti, Apostolus ad Hebræos ca. 12. *accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cœlestem, & ad multorum millium Angelorum frequentiam qui conscripti sunt in cælis.* Tabernaculum Moysi translatum de loco in locum in deserto, ita & ecclesia Christi. Ideo & ecclesia tentorium quod fixit Dominus & non homo & mundum tanquam incolatum suscipit: & velut tabernaculum è locis in alia loca migrat, in persecutionibus propter eum qui dixit Matthæi 10. *si vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam.* Christi ecclesia tanquam peregrè existens pios facit inquilinos: Superna autem ecclesia primogenitorum in cœlis, non habet illic inquilinos sed habitatores pios. Illic non sunt inquilini, quia nec persecutio. Tabernaculum est hæc via: mons autem, est cœlum. *Iustum arbitror, dicebat D. Petrus, 2. epist. c. 1. ver. 13. quando diu in hoc tabernaculo suscitare vos in commonitione, Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.* & c. Tabernaculum etiam est litera diuinarum scripturarum, mons autem, quæ in ipsis sita est intelligentia. Tabernaculum & lex est: mons, euangelium Tabernaculum etiam mons domi, mons autem diuinitas. 14 Colligunt Hebræi ex c. 12. Deutero. quando diu versabantur in deserto licuisse vbi libuisset sacrificare: postquam autem ingressi sunt terram permissionis, licuisse tantum in sito vbi fixit, tabernaculum Iosue, Iosue c. 18. in primo vbi remansit fixum vsque ad mortem Sacerdotis Hely: quo indicante arca capta est à Philisteis, primo Regum 4. qui eam transtulerunt è loco adiutorij, in Azotum in templum idoli Dagon:

dehinc circūdata per Geteos, qui eam miserūt in Acaron, 1. Regum 4. 5. inde peruenit ad Bethsamitas, à quibus rursus venit Cariathiarim: posita in domo Aminadab in Gabaa. 1. Regum cap. sexto. & 7. iudicante Samuele, & sacerdote existente: ex domo verò Abinadab qui erat in Gabaa, translatum tabernaculum, vel arca in domū Obed-edom, & inde ad ciuitatem & domum Dauid^a.

^a 2. Regum. c. 9.

Postremò translata in sanctum sanctorum templi, quod ædificauit Salomon, in oraculum templi subter alas Cherubim. 3. Regum c. 8. & ibi tunc tabernaculum mobile fixum est. Substructam hanc ædem sacram tradit Rabi Abraham Leuita in historica Kabala, anno mundi vis millesimo nongentesimo vigesimo nono, ante excidium suum, annis quadringentis triginta tribus Templum hoc Salomonis opus admirabile fuit supra ædificata quæ inter miracula orbis connumeratur ædificatum annis centum & quadraginta tribus. priusquam Tyrj Coloiam Carthaginem conderent, secundum Iosephū lib. 8. Antiquita. & lib. 1. contra Appionem.

Multitudo pene incredibilis operariorum adfuit Salomoni quoque, ad opus consumandum: quorum erant septuaginta millia, qui onera portabant: octoginta millia latoniorum, in monte tria millia, trecenti eorum qui præcipiebant opera, vltra eos qui faciebant opus^b. forma & fabrica templi & rerum quæ ibidem erant, ponitur, 3. Regum c. 6. & 7. & 2. Paralipomen. c. 3.

^b 3. Regum. c. 5. 2. Paralip. c. 2. & 3.

Tres præcipuas habuit partes, prima erat templum clausum, 2. atrium interius seu sacerdotum, 3. atrium exterius seu populi, in quo porticus constructa est à Salomone, postquam ædem totam perfecisset. 3. Regum 7.

Templum illud longum, habebat sexaginta cubitos in longitudine, viginti cubitos in latitudine, triginta cubitos in altitudine. 3. Regum c. 6. porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis. iuxta mensuram latitudinis templi. porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi, & viginti cubiti erant ad posteriorem partem templi. quadraginta cubitorum decem erant cubiti interius intercepti, & quod erat interceptum vocabatur sanctū sanctorum: quod autem erat extra, sanctū tantum. auro autem omnia collucebant: nonnulli quoque dixerunt, supremam quoque trabem fuisse auream, huc solus Pontifex semel in anno ingrediebatur: illiæ & arca sita erat, & Cherubim: illic etiam stabat altare aureum quò adferebatur turibulum ad nihil aliud paratum, quàm ad solum incensum, seu suffitum. Hoc autem fiebat semel in anno.

In extremo verò templo, erat altare æneum, in quo quotidie adferebatur agnus & comburebatur, & vocabatur sacrificium vespertinum: erat enim etiam aliud matutinum, bis in die oportebat altare accendi, præter alias hostias quæ adferebantur à populo. Hoc enim erat iustum, & lege statutum sacerdotibus, vt ex se & ex domo sua, quando nullus offerret, vnum matutinum, & vnum vespertinū agnum sacrificarent, & comburerent. Quod iusserat Deus fieri, significans per id quod fiebat eum assidue colere oportere, & cum

dies de-

dies deficit. Hocq; sacrificiū fuit semper acceptum, atque huiusmodi hostia. cum tamen quod fieret pro peccatis, aliquando non esset acceptum, vt explicat Diuus Chryostomi^a.

Progressu temporum atrium exterius interstitio murorum fuit separatum, vt anteriore parte viri, posteriore feminae contineretur & ab atrio sacerdotum remotiores essent. vnde atrium nouum dicitur 2. Paralypo. c. 20.

^a In Psalm. 140. tom. 1.

Hæc rursus omnia atria, suas habuerunt porticus, ad Meridiei & Septentrionis latera, quibus vel imber vel æstus vitari possent. Aditum & atrium tandem aliud profanum, seu gentilium, in quod exteri & Israelitæ non purificati, ad orandum conuenire possent.

15 Et hæc omnia muro cingebantur, à quo totum spatium vsque ad atria contentum mons domus dicebatur, mons Dei, mōs Moriia. Sunt enim in eodem tractu montis quatuor colles siue iuga, quæ quandoque vna appellatione Sion, dicuntur aliquando varia fortuantur nomina. Primus collis seorsum Sion dicitur, qui ob sui altitudinem respectu totius terræ specula vocatur, in quo & erat arx dicta ciuitas Dauid, quàm à Hierusalem dirimebat hiatus quidam siue Melo 2. Reg. 5. Ibi que erant sepulchra Dauidis, & aliorum regū.

Secundus collis erat mons Moriia, vbi templum, 2. Paralip. 3. Tertius Arra: vbi noua ciuitas, Quartus Gulgolta:

16 Stetit Templum à Salomone ædificatum, quadringentis decem annis, anno 11. & vltimo regni Sedechiæ à Chaldæis euersum & incensum^b.

^b 2. Paralip. c. f. & Ieremia c. 52. Esdra. 3. c. 6. v. 15. c. 1. Esdr. c. 2.

17 Reædificatum & instauratum per Esdram permittente Cyro rege Persarum, & aliis regibus. Ab bis qui antea in captiuitate ducti fuerat, cœpit ædificari anno primo Cyri regis^c. Et absoluta ædificatio intra 46. annos tantum, Diui Iohan. c. 2. vers. 20. Præter quod tamen successiue cœperat ædificari vltra synagogæ seu domus orationis, ad quas singuli parochi statim temporibus conueniebant, quadringente & octoginta, propter amplitudinem ciuitatis Hierusalem & populi eius multitudinem, vt scribit Rabi Manahem.

18 Paulo post Samaritani seu Cuthei, aliud templum ædificarunt in monte Gazirim, initium fuit & causa Manasses frater Iaddi Sacerdotis Dei: qui inhians pontificatui, vxorem duxit filiam Samballath Samaritanorum principis, præfecti regis Persarū, ædificauitque templum Garizim Hierosolymitano simile ad quem, ibi pontificatu nouo fungentem, rerum nouarum cupidi sese transtulerūt Iosepho teste^d. Hincque cœpit schisma inter Iudæos qui prophetico templo adheebant & vero sacerdoti, & Samaritanos, qui partes Manasses sequebantur: quod fouerunt Saddoc & Baiethos, vt scribit Rabi Abraham in Caballa, mons verò. Garizim est mons in quo benedictiones factæ sunt seruantium legem Dei, Deuter. 27. vers. 12.

^d Lib. 11. Antiqui. c. 8.

Samaritani porro illi non planè erant in cultu Dei instructi, sed & Deo & demonibus more gentilium seruibant, vnde pro hereticis habebantur vt liquet ex lib. 4. Reg. cap. 17. Vbi & refertur causa dogmatis diuersi.

19 Stetit hoc fanum Cutheorum hereticorum, seu Samaritano-

GGG

rum, per annos circiter ducetos vt ait Elias Leuita in historia Cabala: Euertit autem illud Iohannes filius Simeonis filij Hasmonei cognominati Hircani, & occidit hereticos qui ibi. offerrebant sacrificia extra ædem Domini, & constituerant decreta & leges pro animi sui libidine, quamuis & hic alia occasione factus fuerit postea Saduceis. vt eodem loco scribit Elias Leuita.

20 Ferunt etiã Ananiam Onie filium, de quo scribitur in Machabæis. i. Macha. 5. Mortuum orasse pro populo profugum tyrani metu in Ægyptum, obtinuisse à Ptolomæo Philometore, vt apud He-liopolim construeret templum Hierosolymitano simile, illicque pontificatu fungeretur. Sicut Egesippus tradit ^a. Abutebatur autem Scriptura sacra, & loco Esayæ apud quem scriptum est, c. 19. v. 18. *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan & iurantes per Dominum exercituum, ciuitas solis vocabitur vna. Et in die illa erit altare Domini in medio terra, Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, &c.* Quæ tamen verba de conuersione futura Ægypti ad Christum intelligenda erant, & non vt seruiret ambitioni eius, vt inde contempto Hierosolymitano templo sibi nouam imperandi sedem captaret. Siquidẽ seditione apud Iudæos propter pontificatum orta, Onias pontifex Tobia liberis vrbe pulsus, superior fuit: sed illi Epiphanem aduersus urbem duxere, & tunc Onias & Ananias ad Ptolomæum Philometorem qui tum cum Antiocho dissidebat, profugerunt, & impetrarunt potestate erigendi illud templum, vt tradit Nicephor ^b.

^a Lib. 2. tit. 13.
^b Lib. 1. c. 6.
Iosephus lib. 13.
Antiquita. c. 6. & lib. 7. de bello Iudaico c. penult.

21 Sed nec potuit fama postea obscurari templi Hierosolymitani per illud vel aliud. Ita duo templa Deo ædificata reperiuntur Deo accepta, Salomonis. Et reedificatum per Isidram.

Primum ex his magis gloriosum. 2 Paralyp. 3. Quinque enim res defuerunt in 2. quæ erant in primo vt obseruat Galatinus lib. 4. contra Iudeos c. 9.

Videlicet arca, ignis, diuinitas, atque אורים ותומים *urim, vethumin.* i. lumina & simplicitates, hoc est rationale iudicij, oleum vnctionis & Spiritus sanctus vt habetur in Talmud Hierosolymitano, in cap. אלוהו חניו *Elu en haggolin*, hoc est, *isti sunt captiui*. Ibi que id probatur ex cap. 1. Aggæi dum dicitur:

אמר יהוה עלו חתר ו ח ב א ת ס צ ו ח ב י ת ו א ר צ ה ב ז ו א כ ב ר *gnale habar nahabeth em gnetz sbens, habaith. ueeretzech. bo ueccabedaamar Iehoua.* id est, *Ascendite in montem & adferete lignum & ædificate domum, & complacebor in ea & glorificabo eam, ait Dominus*, vbi obseruatur nomen ו א כ ב ר & honorabor, siue ח. quod deest & significat quinque in Hebreo, vt quinque res defecturas doceretur. Idque pro ו א כ ב ר *ueccabedah.* vt scribit Rabi Salomo in glossa, id ipsum & dictum in libro יומא *ioma*, per Rabinum א ח א *acha* & in *midras sir asyrim*, id est, Canticis canticorum, cap. 8. Vbi & dicitur deficere quinque in templo 2. Cherub. ignem, שכינה *schechinah*, id est diuinitatem seu Dei gloriam, Spiritum sanctum & *urim vethuminim*, id lumina & simplicitates, seu rationale iudicij. In hoc secundo alioquin templo, par structura primò erat à Zorobabele obseruata, mons atria multiplicia, vi-

rorum

rorum, sceminarum, gentiliium, sacerdotum, sanctum sancta sanctorum, & reliqua, sed minore sumptu. vt habetur in Talmud tractatu Middoth siue de mensuris & vltra, præter Salomonicum, iuxta magnam portam orientalem habebat exodium, in qua Medorum Metropolis Susæ exemplum de pictum erat, & mensurarum omnium exemplaria præscripta, & locus ex quo legis doctores ad populum concionabantur, vt habetur in Talmud, & tractatu *Kilaim*, de seminibus mixtis hoc sanctuarium restauratum post 70. annos à destructione facta primi per Nabugdonozor. Fuit verò & hoc secundum, postea capta vrbe profanatum ab Epiphane sub Onia sacerdote, repurgatum à Machabæis.

Herodes Ascalonita seu Idumæus qui vastauit Hierosolymam & ex parte templum illud secundum postea in tanta impietate voluit videri pius, & anno 18. regni sui templo veteri integro manente & incluso, defossis quæ super fuerant de templo Salomonis fundamentis, nona excitauit & ad illius similitudinem magnitudinẽ & dignitatem exterius direxit, immensoque ædificandi sumptu per annos 8. anno ante Christi ortum decimo vix absoluit, vt plenius continetur apud Egesippum lib. 1. Iosephum lib. 15. antiquitatum c. 14. & 11. Et lib. 1. de bello Iudaico c. 27. Scribit de eo Dio. Cass. lib. 37. Hoc templum tempore Pompei Magni Deo structum, summæ molis pulcherrimum, nullo culmine tectum.

22 Hoc templum secundum funditus destructum, expugnata Hierosolyma à Titò Cæsare post quadraginta annos aut paulo plures à Domini nostri crucifixione, vt scribit Iosephus lib. 7. de bello Iudaico c. 17. & 18. Orofius lib. 7. c. 6. Egesippus in 5. & alij predixerat Dominus id ipsum.

Orofius prædicto loco ait, hanc templi ruinam contigisse à die prima conditionis vsque ad diem euerfionis vltimæ, lapsis mille centum duobus annis: quod tamen de prima ædificatione à Salomone cepta intelligit cum quo tamen non consentiunt Rabini, non autem de ædificatione secundi templi Zorobabelis, quod, tamen dicunt diutius stetit quàm Salomonicum, nempe putant stetit Rabini per 521. annos, plus quàm Salomonicum, cum autem, nec in numero annorum conueniant non vltra inquiram sed relinquam Rabinis istas contentiones & curiosas, quæ ad instructionem parum profunt: Rabi enim *Kimbi* in 2. Aggæi, putat se undè templum tantum stetit per 420. annos, Rabi *Dauid* in Danielẽ per 437. & dimidiũ alij plus alij minus.

23 Constat porro hanc fuisse postremam ædificationem templi & secundam. neque potuisse reedificari in posterum, ceteri ter fuerint Iudæi conati restituere sub Adriano, sub Constantino Magno, sub Iuliano Apostata.

Atque in Talmud tractatu יומא *ioma* in c. שבעה ימים *schebaghnat iomim*, &c. Id est, *septem dies*, &c. Refertur sanctuariũ primum destructum, ob tria quæ ibi fuerunt, nẽp e ob idololatram, reuellationem pudendorum, id est, ob luxuriam, & effusionem sanguinis. reedificatum autem eo quod egerint pœnitentiam. Secundum autem non fuisse reedificatum, quod Iudæi non egerint pœnitentiam.

Neque etiam tertio reedificandum in terra, sed in caelo colligit Galatinus libro quinto, capite decimo, quod frustra expectant Iudaei: siquidem in Talmud in tractatu *neziroth*. id est separationes. c. *beth-seamai*, dicitur, per Hieremiae verba, *templum Domini, templum Domini*, eod quod bis templum reperitur. & ideo bis, non tertio aedificari debuit, & quod tertium debet esse in caelis, & ita quoque scriptum in *berescit rabba*. super c. 38. adde Psal. 122. *latus sum in his quae dicta sunt mihi in domum Domini ibimus.* &c. facit c. 21. Apocalypseos, ubi describitur Hierusalem caelestis, & adiecit Diuus Iohannes ver. 21. & templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus.

Iulianus Apostata à fide, permisit imò iussit Iudaeis templum Moisaicum & leges extruere in contumeliam Christianorum, quod omnibus exequentes viribus Iudaei, primum fundamenta iam facta terrae motu eversa sunt, & extra posita multis necatis & vulneratis Iudaeis: dehincque obstinate Iudaeis opus persequentibus, ignis ex fundamentis & e caelo simul coortus, multos necavit, & instrumenta fabrilia in cineres redegit. rursusque opus pertinacius exequentibus, die oriente viderunt omnia sua vestimenta velut crucibus contexta, quas nec aqua eluere potuerant. Quod ad Cyrillum tunc episcopum urbis deferentes, cum ipse meditare intra se prophetiam Christi, qua praedixerat, de templo, *non relinquetur lapis supra lapidem*: ecce eo cogitante adhuc terrae motus exortus est, qui omnes lapides in fundamentis latentes deorsum eduxit, multis consumptis atque in aerem iactatis artificibus, apparueruntque fossae profundissime & hiatus in vnum quorum missus aliquis Iudeorum per fundum inuenit ibi columnam super aquas eminentem, & ibi librum quem reducens inuenit esse Iohannis Euangelium, *In principio erat verbum.* &c. quo lecto & Graeci & Iudaei consternati volentes, & nolentes ab opere destiterunt, & Christum Deum professi sunt, Christianique multi effecti. Nicepho. lib. 10. historiae ecclesiasticae. c. 32. & 33. & haec Theodorus. lib. 6. historiae tripartitae. cap. 43. scripsit facta

a homilia 4. in ca. 1. Mat. tomo 1. & homilia 2. & 3. contra Iudaos. Rufin. sub fine 10. histor. Amian. Marce. lib. 23. & alij. b. Exod. c. 40. a 3. Regum 8.

24 Observatum in tabernaculo dedicationem & consecrationem factam fuisse, & in illa Deum inuocatum fuisse. ^b Id ipsum & factum in dedicatione templi Salomonis, & in dedicatione secundi templi *r. Esdræ. c. 6.* quibus locis ab usu hominum profano exemptus, singularibus & expressis ceremoniis, cultui diuino dedicatus, & Deo sanctificatus fuit.

25 Quamuis etiam idololatrae in vero Deo colendo aberrarint, tamen religione tacti quae quodammodo naturalis hominibus est, illis quos deos putarunt, & cultum, & templa dedicarunt, eaque religiosè venerati sunt, quoad errore fascinati remaserunt, donecque affulsit veritatis Sol, & cognitio veri Dei, quo illustrati, sublatis idolis, clausis & dirutis eorum templis, ad veram Dei cognitionem adducti sunt. Dedicabant templa & apud illos sacrificuli, siue superstitionis eiusdem pontifices, ut liquet ex Flauio Vopisco in Aureliano, & Livio. lib. 9.

26 Erant gratitudinis erga diuinum numen templorum dedicationes etiam in

etiam inter Ethnicos cultorum testimonia.

Templum Herculi dedicauit Scipio: Et Timotheus postquam tyrannos Siculos deiecit & substulit, aedificauit aliud Fortunae. ^a *Plutarchus in Polit.*

27 Templum Iano Numa dicauit, quod Romanis erat sanctum: in quo Iani simulachrum erat aeneum non altius quinque pedibus, duarum facierum quarum vna versus orientem, alia occidentem spectabat. Erat sacellum paruum forma quadrata duas habens portas, quarum vna tempore belli aperiebatur, & tempore pacis claudebatur.

Scribit ita Dio Cassius lib. 53. templum Iani quod apertum erat in bello Cantabrico clausum fuisse victoria & pace obtenta, ab Octouiano.

28 Feruntur celebria templa plura deorum seu idolorum, quae nec merentur nominari inter Christianos: inter illa celeberrimum putatur templum Dianae Ephesinum, quod ignauus vir Herostatus Ephesius, sua manu incendit data opera, ut ea causa sibi immortalitatis nomen compararet. Ephesij autem, ne ex scelere speratum illud lucrum consequeretur, homine damnato & memoriam eius damnarunt, & seuerissimis edictis cauerunt, ne quis eum nominaret quamuis efficere non potuerit ne nomen illius ad nos perueniret. ^b

29 Fuit olim & Romae celebre templum omnibus diis aedificatum dictum pantheron per M. Agrippam generum Augusti, forma rotunda tignis tecti aeneis auratis, cum laminis argenti ut scribit Dio. Cuius & statuae fuerunt fulmine ictae, anno urbis conditae 732. sub eodem Augusto. ^c

Hoc expoliavit marmoribus imaginibus tectoque, Constantinus imperator eius nominis, nepos Heraclij.

Fuit item aliquando Roma dicta, templum mundi totius, secundum Amian. Marcelli lib. 17. sed verius tunc *ἰστορικὴ τῆς δεσποσύνης*, id est, epitome totius superstitionis potius quam ut vocatur ab Atheno ^d, *ἰστορικὴ τῆς διμυρίας*, epitome totius orbis, aedificauit etiam Athenis Adrianus, templum omnibus diis ut scribit Pausanias in Atticis. ^{d in 1. diplom. sophiston.}

De Ecclesiis & templis Christianorum.

CAP. XXII.

A pud Christianos hodie, nec Iudaeorum synagogae aut templa, aut paganorum auctoritatem habent, sed in locum sanctuarij Dei & templi Deo olim dicati, ecclesiae seu aedificia Christo & numini Dei consecrata extant, & ad honorem virginis Mariae martyrum, & aliorum sanctorum eius frequentantur: antiquatis clausis aut dirutis paganis speluncis seu templis ex iussu Constantini ^e, & Constantij ^f, ritibus paganis & Iudaicis reiectis ^g, & de quibus, ut de ecclesia seu congregatione & corpore fidelium, abundè diximus.

^e Nicephorus lib. 8. cap. 28.

^f in lib. 1. C. de paganis sacrificiis & templis.

^g l. 2. de Aposstat. C.

^h lib. 1. partitionum iuris pontificij per totum titulum 4. de ecclesia.

2 Ecclesiæ dicuntur, vt continens pro contento, Basilicæ, ædē. que sacre quæ recipiunt congregationem fidelium, quæ & ecclesia Græcis dicitur, vt ecclesiastes, qui concionatur & prædicat verbum Dei congregationi seu populo fideli. Fuerunt à tempore Apostolorum constructæ alicubi ecclesiæ: vel templa idolorum in Dei cultum sanctificata & translata, per vniuersum autem imperium Romanorum maiorem in modum tempore Constantini Mag. i.

Curauit autem etiam is sibi fieri ecclesiam portatilem quæ vbi cunque locorum esset, & maximè in bello circumferri posset, ne in solitudine quidem agens, vbi opus esset, Deum colere & diuina mysteria participare deberet, ædibus sacris careret, ad quam veluti ad tabernaculum semper præsto fuere sacerdotes & diaconi, sine intermissione ministeria diuina iuxta statas ecclesiæ ceremonias obeuntes^a. Sozom. libro primo historiæ tripartite, cap. 9. Liqueat autem, tempore Apostolorum fuisse loca, in quibus congregabantur fideles Christiani ex cap. 1. Actuum vers. 13. & 14. & cap. 5. vers. 12. & 41. & ex cap. 11. prioris ad Corinth. vers. 18. *Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, &c.*

3 Ecclesiæ domum statuerunt Apostoli esse debere longam in modum nauis, in qua sit veluti gubernator episcopus, diaconi velut nauē, ad orientem spectare pastophorium, in medio episcopi sedem, in cuius vnum latus consideant presbyteri & diaconi. In altera parte laici sedentes, in alia mulieres separatim cum silentio: Lectorem autem voluerunt ibidem ex superiore statione legere libros legis antiquæ & nouæ, & alios hymnos Dei cauere, & popululum initia versuum concinere, vt refert Clemens^b.

Iusserunt autem orationes fundere spectantes versus Orientem, vt paradisum vnde cecideramus respicientes, suppliciter à Deo & à nostro Domino petamus vt in antiquam nos patriam & locum vnde cecidimus, restituere velit. Et quia rursus scribitur, adorabimus vbi steterunt pedes eius, Zacharias autem, ait, in Oriente pedes Domini stabunt, in monte Oliuarum è regione Hierusalem, vt scribit Athanasius^c.

4 Locus sacer ecclesia, locus orationis, domus Dei, iuxta id quod scriptum est holocausta & victimæ placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus populis^d. Et vt ait Diuus Chrysostomus^e, ecclesia sanè quidam locus est medicinæ spiritualis, & eos qui huc veniant, decet ne domum redeant, nisi congrua remedia acceperint, illaque suis vulneribus adhibuerint.

Et rursus^f, reprehendit in decoros gestus, & voces, & sermones de rebus domesticis, & de aliis quam diuinis si in ecclesia fiant.

Atque Basilus Magnus^g. *Qui in templo*, inquit, *Dei est, non vana scurrilia probrosaque loquatur: sed in templo, quisque gloriam Dei dicet, como 1. operibus, assistunt Angeli verba describentes, adest Dominus affectus intrantium.* In Psalm. *consideras, preces cuiusque Deo manifeste sunt. Alius affectu, orat, alius per scientiam cælestia quærit, quidam solum summis labris loquitur cor autem eius*

^a Nicephorus lib. 7. historiæ ecclesiæ, cap. 46.

^b lib. 2. constitutionis. Apostolica cap. 61.

^c lib. de diuersis questionibus, quæst. 14.

^d Esaias 56. Hieremia 7. Luc. c. 19. e. tomo 1. Homil. 1. in ca. 1. Genes.

^f Homil. 1. in illa verba vidi Dominum, cap. 6. Esaias, como 1. operibus. In Psalm. 28.

autem eius procul à Deo est: & si orat, carnis prosperitatem, corporis bona, diuitias & gloriam quærit humanam, oportet autem nihil horum committere in templo.

5 Et Nilus episcopus & Martyr. in gnomis, *In ecclesia non secus ac in cælo versare, ideo in ea nihil loquere vel cogita terrenum.*

Sed & Clemens Alexandrinus^a. *In ecclesia*, inquit, *venire oportet viros & mulieres honestè indutos, non simulato incessu, silentium amplectentes, charitatem non fictam habentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandum aptos. Hoc amplius habeat mulier, semper recta sit. Est enim honestus habitus & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa autem nunquam labetur si & vestem & verecundiam ante oculos posuerit, nec ad peccati lapsus provocabit dum vultum suum operit: hoc enim Deus requirit, quandoquidem conuenit eam rectam orare.*

Ad ecclesias frequenter ire non minus quàm ad pactum corporalem, admonet Diuus Clemens lib. 2. constitu. Apostolica cap. 63. & 64. *Cum doces inquit, o episcope, iube & hortare populum ecclesiam frequentare, manè & vespere quotidie, nunquam abesse omnino, sed assidue vnumquemque conuenire, nec ecclesiam mutilare seipsum subtrahendo, neque truncum Christi corpus reddere, &c.* addit exemplum, quod aliis non pigeat quotidie ad cœnam, ad balneum pergere homines, & infideles manè ad idola, & Iudæi septimo die ad synagogam concurrerent.

6 Violatio sanctitatis, puritatisque ecclesiarum, & prophanatio, nihil boni vnquam reipublicæ ominata est, sed perpetuo quoddam Dei iudiciū impendens Dei in populum, quo eum prouocauerit ad iram, qui incipit à sanctuario suo, & à loco vbi homines solent accedere ad veniam impetrandam delictorum & gratiam, & ita videtur abire, vt publicè opem denegaturus, quod terribile est, valdeque obseruandum ne accidat. Et interpellandus potius discipulorum oratione, mane nobiscum Domine quoniam aduerserastis^b.

Refert Nicephor. Calixtus^c, quo tempore cœpit error Nestorij, cum quidam serui malè ab heris tractati ad ecclesias confugissent, neque illinc euelli possent, turbatos clericos: cumque clericum vnum occidissent & postea seipfos, quendam eorum qui ibi adfuerunt mali ominis templi profanationem & iniquationem esse prædixisse poetæ cuiusdam iambos allegantem huiusmodi.

Σημεῖα καὶ γὰρ τὰυτὰ γίνεσθαι φίλες.

Ὅταν τι ναοὶς καὶ ἁγία μυστὸς.

Id est, *assolet omen triste offerre, sanctius si forte templum polluat piaculum.* Quod & postea accidit diuisione secuta ob errorem Nestorij. Quia etiam filij Heli, polluerunt tabernaculum voluptatibus suis, & quod dormirent cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi domini, arca capta est à Philisteis, & ipsi cum maiori parte populi in prælio obruncati. 1. Regum capite secundo & cap. 4. Sunt expressæ comminationes ob eam rem apud Hieremiam, capite decimonono.

Minatus est Deus sæpe se relicturum sanctuarium suum, si ei honor debitus & statutus non redderetur.

^b Luc. ca. 24. vers. 29. c. lib. 14. historiæ cap. 32.

Hoc autem facit cum polluitur eius habitatio, dum autem recedit videtur subtrahere opem consuetam quam precibus in templo suis exaudit largiebatur.

Sic Paralipom. lib. 2. cap. 15. in princip. Azarias filius Obed, factus in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: *Audite me Asa, & omnis Iuda & Benjamin, Dominus vobiscum quia fuistis cum eo, si quasiueritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis derelinquet vos: transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, absque sacerdote, absque doctore, & absque lege: in tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem et ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.*

Præcedit peccatum grande, sequitur ira Dei, testimonium dehinc iræ eius, relinquere templum, statim ad ianuam vindicta. Sic Deus ipse ad Salomonem 3. Reg. cap. 9. vers. 6. *Si autem auersione auersi fueritis vos & filij vestri non sequentes me nec custodientes mandata mea & ceremonias quas proposui vobis, sed abieceritis & colueritis deos alienos & adoraueritis eos. (Ecce peccatum) Auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificauimus nomini meo proieciam à conspectu meo, eritque Israel in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui transierit per eam superbit & sibilabit & dicet. Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic? Et respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum suum; &c.^a*

^a facit. cap. 29. Deuteronom. vers. 24. Hierem. cap. 22. vers. 8.

Ante destructionem templi ædificati per Salomonem, iam ira Dei excanduerat prophanato templo, quando Manasses impius rex in Hierusalem extruxit aras idolorum in domo Domini de qua dixerat Dominus, *in Hierusalem ponam nomen meum, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cæli, in duobus atrijs templi Domini, posuitque idolum Luci quem fecerat in templo Domini, &c. Propterque statim prædixit per prophetas Deus, Hæc dicit Dominus, Ecce ego inducam mala super Hierusalem & Iudam & quicumque audierit timmiant ambæ aures eius & extendam super Hierusalem funiculum Samariæ &*

^b 4. Reg. c. 21. pondus domus Ahab, &c.^b

Ante destructionem postremi templi Iudæorū, prophanatio præcesserat delictum grauissimum crucifixionis Christi, templum etiam relictum à Deo, postea illa crudelissima vastatio populi & exilium Iudæorum. Postremum, ante illam vastationem euenere prodigia quæ ut etiam Ethnicus Cornelius Tacitus libro quinto annalium, refert, neque hostiis neque votis piare habet gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa: visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma: & subito nubium igne collucere templum. Et addit, *expasæ repente delubri fores, & audita maior humana vox: excedere Deos: simul ingens motus excedentium. Quod & retulit Egeppus de excidio vrbs.*

Cum populo quoque, & qui prophanarunt templum insigni quodam genere mortis vel exemplari poena puniti fuerunt, ut Ophni & Phinees, qui portabant arcam & polluerant Tabernaculum. Sic postquam Ioas necari iussit in templo & atrio domus Dei Zachariam propheta-

prophetam filium Iojadæ, post annum exiguus numerus Syriorum ascendit contra Iudam & Hierusalē, & interfecit cunctos principes populi atque vniuersam prædam miserunt regi Damascum: In Ioas quoque ignominiosa exercuerunt iudicia, & abeuntes dimiserunt in langoribus multis: surrexerunt autem serui eius, & in lectulo suo occiderunt eum, & mortuus est nec sepultus fuit in sepulchris regum.^a

Præsertim Antiocho, præcessit quædam pollutio & prophanatio, quæ prædixit schisma Simonis & Iasonis affectantis sacerdotium & desolationem populi.

Nam Heliiodorus missus fuit per Apollonium Cœlesyriæ & Phœnicis ducē in templum Hierosolymorum, ut auferret omnem thesaurum, quod ipse incipiebat facere, donec apparuit equus quidam terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatum aureis armis, qui cum impetu Heliodoro priores calces illisit, apparueruntque statim alij duo iuuenes virtute decori optimi, gloria speciosique amictu, qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant sine intermissione multis plagis verberantes, ut subito Heliiodorus conciderit in terram quem multa caligine circumfusum atque in sella gestatoria positum eiecerunt ex templo & arario, &c.

2 Machabeorum capite tertio, prophanatio vero templi, & populi, & sacerdotum, ponitur in cc. 4 5 6. 2. Machab.

Inter Christianos, antequam Iuliani Apostatæ imperium illos opprimeret, profanatum est sanctuarium Dei, non quidem impune nec sine præfatio future persecutionis. Nam Iulianus auunculus Iuliani Apostatæ, ab eo præpositus orienti, scilicet imperialium thesaurorum curator, Elpidius imperatoris domus præfectus, ecclesiæ Constantinopolitanæ vasa rapuerunt & diripuerunt, & clausurunt ostium. Fuit etiam horum exitus infelix & quos imperatoria multos ferre poterat impietas, diuina exemplari poena vindicauit maiestas. Siquidem Iulianus quæ in mensam sacra mixisse scribit Theoderites, incognito morbo correptus, per quadraginta dies ita distentus iacuit, ut nec loqueretur, nec sentiret quicquam causa morbi, quod sacris vasis quæ terræ illiserat pro sedili etiam usus fuisset & episcopum Euzonium qui tantum piaculum inhibere conatus fuerat, in caput vehementer verberauerat, eo insuper ingesto, quod Christianorum res à prouidentia diuina non curarentur. Atque hic etiam poenitens, visceribus corrosis ex genere omnis putredinis, & ulcerato toto corpore putredine non per secessum, sed per vlcera excrementa egerens, interiit. Felix locatus in Deum, ecce inquit quilibet vasis filius Mariæ diuina re peragenda colitur, interiore vna rupta vena, ore sanguinē omnem velut per fistulam euomens, mortuus est. Elpidius, pudore carceris confectus, tyrannidis in simulacris, cum inopia vitam finiuit: Alius qui veste subducta aram sacrificij comminxit, illico per graues poenas flagitij fuit, per quæ enim peccauerat ad interiora vsque consumptis membris, incredibilis inde vermium vis prognata, miserandum in modum, ut dicere pudeat, miserum extinxit. Quæ omnia refert Nicephor. Calixt.^b

^a lib. 2. Paralipom. ca. 24. vers. 21. & sequentibus.

^b lib. 10. historia ecclesiastica cap. 29.

^a lib. 6. histo- & Theodoritus ^a. Testimonium virtutis Dei habitantis in templo
ria tripartite protulit, vel inuitus Heliiodorus postquam precibus Oniæ summi
cap. 22. sacerdotis euasit Dei iudicium ^b, in loco, inquit, verè quædam Dei vir-
b 2. Machab. tus est, nam ipse qui habet in cælis habitationem, visitator & adiutor est
cap. 3. vers. 38. & seq. loci illius, & venientes ad malefaciendum, percutit. ac perdit.

De ecclesia seu congregatione fidelium Christianorum.

CAP. XXIII.

Multitudinem seu congregationes populi Dei, scripturæ sacra-
etiam in antiqua lege dixerunt ecclesias, vt Deuteron. cap. 23.
vers. 1. Non intravit Eunuchus, atritis vel amputatis testiculis et abscis-
sio veratro ecclesiam Domini^c. Sicut & in nouo Testamento, D. Matth.
cap. 16. vers. 18. ego dico tibi quia tu es Petrus & super hanc petram &
discabo ecclesiam meam. Et D. Matth. cap. 18. vers. 17. Dic ecclesie^d.
Congregatio fidelium nomine ecclesiæ dicitur, retenta appellatio-
ne Græca, Deique ecclesia. Et quemadmodum vna est Fides, vnus
Deus, sic vna Ecclesia, idipsum vbique & omni tempore sentiens
credensque de Deo & eius sacrosanctis ministeriis & fidei articulis;
Deus habitare facit vnus moris in domo, Psalm. 67. vnus grex, vnus pa-
stor, D. Iohan. c. 10. vna arca Noe in qua sola salus contra perditionem
diluij^e, vna sancta ciuitas Hierusalem, descendens de cælo à Deo
parata^f, Vineam vna Dei, in quam misit operarios suos^g, vna sagena
missa in mare, congregans ex omni genere piscium^h.
De vnitate ecclesiæ catholicæ, plures adfert rationes & probatio-
nes Cyprianus lib. 1. epistolarum, epist. 6. & 8. & in tract. 3. de simpli-
citate prælatorum, vbi, quamuis, inquit, Apostolis omnibus post resur-
rectionem suam Christus Deus parem potestatem tribuerit, dicens sicut me
misit pater & ego mitto vos, accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis
peccata remittuntur eis quorum retinueritis erunt retenta: tamen vni-
tatem manifestaret vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua au-
thoritate disposuit, & prælaturam dedit Petro, Matt. 6. quia vna ecclesia,
ad Ephes. 4. columba Canticorum 6. & episcopatus vnus est cuius à
singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia vna, quæ in latitudinem la-
tius incremento extenditur. Quomodo Solis radij multi, sed lumen
vnum: & arboris rami multi, sed robur vnū tenaci radice fundatum.
Et cum de fonte vno riuus plurimi diffluant, numerositas licet diffu-
sa videatur exundantis copiarum largitate, vnitatis tamen seruatur in ori-
gine. Auellente radiū Solis à corpore, diuisionem lucis vnitatis non capit
ab arbore frange ramū, fractus germinare non poterit: à fonte præ-
cide riuum, præcisus arefcet. Sic & ecclesia Domini luce perfusa,
per orbem totum radios suos porrigit, vnum tamen lumen est
quod vbique diffunditur, nec vnitatis corporis separatur, &c.
Sicut in vno corpore, multa membra habemus, omnia autem mem-
bra non eundem actum habent: ita multi vnū corpus sumus in Chri-
sto, singuli autem alter alterius membra, habentes donationes secundum
gratiam quæ data est nobis, differetes, &c. ad Rom. c. 12. vers. 4. & seq.
& ad Ga-

Et ad Galat. c. 3. vers. 26. & seq. Omnes filij Dei est is per fidem quæ est in
Christo Iesu, quicumque enim in Christo baptizati estis Christum induistis:
non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus
neque femina: omnes enim vos vnū estis in Christo Iesu. Et 1. ad Corinth.
cap. 10. vers. 16. & seq. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne partici-
pationis corporis Domini est? quoniam vnus panis & vnum corpus, multi
sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.

Caput super omnem ecclesiam quæ est corpus eius, Christus est^a.
Et rursum^b. Quomodo vir est caput mulieris, sic Christus caput ec-
clesiæ, ipse Saluator corporis eius.

² Ecclesia Catholica vocatur, quod per vniuersum orbem ter-
rarum sit diffusa, à finibus terræ vsque ad extrema, & quia docet ca-
tholicè hoc est vniuersaliter, & sine vllò defectu, vel differentia, o-
mnia dogmata quæ debent venire in cognitionem de rebus visibi-
libus & inuisibilibus, cælestibus & terrestribus, & quod omne genus
hominum pie subiugat, principes & priuatos. Cyrillus Hierosoly-
mi catechi. 18. Illumina.

Sicuti doctrina Apostolorum eadem & vna, & in omnem terram
onus eorum exiuit.

Ita nulla alia doctrina dissentiens ab illa legitima habenda aut
vniuersalis, veritas Deus, Diui Iohan. cap. 1. testimonium veritatis
predicatio, vna veritas sibi que contraria esse non potest. Non est
diuisa ecclesia, sicut nec vestimentum Christi non fuit diuisum D.
Iohan. cap. 14. vt neque Christus diuisus. 1. ad Corinth. 1. optatus Mi-
leuita. lib. 2. Si duæ assertiones de fide contrariæ inueniantur, oportet
alterutram esse falsam, alterutram esse catholicam, & non vtran-
que, quæ autem, & vbi sit, hæretici qui extra eam sunt omnibus vi-
ribus obnebrare nituntur, & apud se esse aduersus catholicos sæpe
asserere, sed frustra repugnante apertissima veritate, conati sunt.
Quidam namque illorum fatentur vnā esse ecclesiam, & extra
existentes dixerunt hæreticos, vt Donatistæ: sed questio remanebat
apud quos illa esset, vt scribit idem Optatus Mileuitanus in 1. con-
tra Parmenionem. Nam ipsi mentiebantur apud se, & eam esse lo-
calem sæpe mutantem, quod reicit D. Augustinus epistola ad Peti-
lianum, cap. 16. & Cassianus in Psalm. 60. In controuersia Donatista-
rum & aliorum hæreticorum, cum Christianis orthodoxæ, Eunomius &
Olympus missi a Constantino Carthaginem, per quadraginta dies
vocant ad declarandam publicè quæ esset catholica ecclesia v-
trisque partibus asserentibus penes se habere. Quod Donatistæ fa-
ctiosi & seditiosi impedire conati sunt. Verum illi tandem pronūcia-
runt eam esse ecclesiam catholicam, quæ per vniuersum orbem protende-
retur, vt ait Optatus Mileuita. in 1. atque idipsum latè probat in 2. non
esse in angulo Africae, non in Donatistarum consiliabulis, quod & ar-
guit à nomine catholici quod est vniuersale. Dehinc si in angulo in-
quit, est, non poterit illud verificari dabo gentes in hæreditatem
& possessionem tuam terminos terræ, Psalm. secundo, facit & quod
dictum est de Filio Dei & eius regno, Psalm. 71. Et dominabitur

^a ad Ephes. 1.
vers. 22. &
cap. 4. vers. 4.
^b cap. 5. vers.
25.

à mari vsque ad mare, & à termino vsque ad extrema terra, in qua donatione nihil per patrem à filij dominatione abstrahitur, vt nec in Psalmo 49. *Deus deorum locutus est, & c.* & Psalm. 112. *Laudandus Dominus laudandus Dominus, ab oriente in occidentem vsque*, Et Psalm. nonagesimo quinto. *Annunciate inier gentes gloriam eius, & mirabilia eius in populis.*

3 Adferuntur & ab Optato prædicto libro secundo dotes & notæ ad discernendâ veram ecclesiam, datæ per Deum spõsum suæ spõsæ ecclesiæ. Harum prima est, cathedra siue sedes Episcopalis, quæ prius data fuit Petro ideo dicto Cephæ, Apostolorum principi, qui sedit in sede vnica & vnitate Apostolorum: cui successit Linus, huic Clemens, illi Eucharistus & postea successit Xistus Thelephorus Higinius, Anicetus Pius Soter, Ebenterus Victor, Referinus Calixtus, Vrbanus, Pontianus, Autherus, Fabianus, Cornelius, Lucius, Stephanus, Xistus, Dionysius, Felix, Eutichianus, Caius, Marcellinus, Marcellus, Eusebius, Miltiades, Syluester, Marcus, Iulius, Liber, Damasus, Siricius, hodie inquit episcopus & seruus noster cum quo omnes orbis fideles concordant. Contra in hæreticorum ecclesia illa non est successio & vnitas. Secunda dõs ecclesiæ videtur Angelus dici qui ecclesiam cû cathedra regit: sequiturque is cathedram. Tertia baptismus similis piscinæ Diui Iohannis, vbi cum intentione ecclesiæ inuocata sanctissima trinitate abluuntur peccata. Quarta ministerium & sacerdotum sacrificium corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Quinta potest colligi ex eodem authore Spiritus sanctas. Et hæc quinque signa inquit inter se distincta sunt, sed simul concurrunt in ecclesia Dei non minus quàm quinque digiti in manu.

4 Ad primam notam ecclesiæ pertinet visio ab Herma discipulo Diui Pauli facta, quam ipse libro 1. visionum posuit visione 2. refert enim sibi sepe apparuisse anum vnã, quæ illum erudiebat, quæ esse ecclesiam iuuenis eam ducens explicauit, ideoque esse eam anum, quia ecclesia omnium prima creata fuerit, & propter eam mandus factus fuerit.

a lib. 3. cap. 3.
& cap. 1. contra hæreses.

b lib. 4. aduersus Marcionem.

Eodem argumento antiquitatis & successione pastorũ, pro probatione ecclesiæ vtitur Irenæus a, & ecclesiam fundatam fuisse Romæ à Petro & Paulo: deinde Petrum Lino dedisse episcopatum, cuius meminit Paulus in epistolis ad Timotheum: cui successit Anacleus, postea Clemens, qui vidit Apostolos, Clement. & c. refert enim successione vsque ad Sotherum, qui suo tempore sedebat.

Et Tertullianus b, *In summa*, inquit, *si constat id verum esse quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio, quod ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolis fuerit sacrosanctum: videamus quod lat à Paulo Corinthij hauserint, ad quam regulam Galatæ sint correcti. Quid legunt Philippenses, Thessalonissenses, Ephesij, quid etiam Romani de proximo sonent, quibus euangelium & Petrus, & Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt, & postea, habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Nam etsi Apocalypsim eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Iohannem stabit authorem.*

5 Eo perti-

5 Eo pertinet ratio, qua docetur hæreticos non habere ecclesiam, sed nos: quia ex nobis prodierunt & exierunt, exierunt autem, quia non erant ex nobis. Diui Iohannis 1. epistola c. 2. Illi ex ecclesia exierunt, non ecclesia ab illis: prior ergo ecclesia, vbi erat antea, veluti, prius verus cultus diuinus à quo exierunt idololatræ, nam antequam essent, colebatur verus Deus, & ab illis qui colebant, isti degenerarunt vt lolium ex corruptione nascitur tritici.

Eaque probatione vtitur Optatus, lib. 1. contra Donatistas, vos inquit, estis hæretici, quia *Cecilianus non exiit à Mauorino tuo auctore, dicitur Parmeniane Donatista, & antecessore in cathedra. Sed Maiorinus separauit se à Ceciliano vero episcopo Carthaginiensi. Nec Cecilianus separauit se à cathedra sancti Petri, aut Cypriani, sed Maiorinus cuius tu sedem occupas, & episcopatum, qui ante Maiorinum, caret origine.*

Iterum Optatus in 2. in princip. & lib. 1. penes hæreticos, non potest esse ecclesia, nec dona eius, sed scimus quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prostibula & meretrices: sine sacramento & euangelio legis, & sine iure in hereditate Christi, quia *Deus solus & vnus ecclesiæ sponsus* Cantico c. 6. *vnique tantum columba & c.* Cantico. c. 4. rursus. Optatus Mileui. in lib. 3. *Lex exiit de Sion, verbum autem & iudicium Domini de Hierusalem* Esaia c. 2. *Sion inquit, est mons in Palestina Syriæ separatus à muris Hierusalem vniuerso, in cuius vertice est planities, mediocriter magna, vbi fuerunt septem synagoge Iudeorum in quibus populus conueniebat ad audiendam legem Moysi, & ideo ibi nullis agebatur, nec iudicium, quia discendi ibi locus: luxuria autem exercebantur intra muros & circuitum Hierusalem. Ita Dominus noster IESVS CHRISTVS narrat se fuisse constitutum regem à patre super montem sion, id. super ecclesiam, cuius rex & sponsus est vnicus, de hoc & psal. 85. *fundamenta eius in montibus sanctis huius & meminit psal. 147. Laudate Deum tuum Sion, quoniam confortauit seras portarum tuarum, & benedixit filiis tuis in te habere non potest.* inquit Cyprianus, *Deum patrem: qui ecclesiam nam habet matrem, si potuit euadere qui exiit arcam Noe fuit, & qui extra ecclesiam fuerit euadet. monet Dominus, qui non est necum contra me est.* & c. Diui Matthæi c. 12. *& tunica Christi inconsutilis seu per totum textillis, neque scissa, Diui Iohannis cap. 19. Scissuræ vestimentorum regni, scissuram manifestant.* Reg. 1. 11. & 25. ad Corinth. 1. *obsecro fratres, vt vnum id ipsum dicatis & non sint in vobis schismata.* & idem Cyprianus li. 1. Episto. 6. *nec episcopus computari potest, qui Apostolica & euangelica traditione contemptu nemini succedens, à seipso ordinatus est. Habere autem aut tenere ecclesiam nullo modo potest, qui ordinatus in ecclesia non est, indiuisibilis est vnitas ecclesiæ.**

Rursus epistola ad Iubaianum, de hæreticis baptizandis, Hereticus, inquit, *Novatianus simiarum more, quæ cum homines non sint, homines imitantur, vult ecclesiæ auctoritatem vindicare, quando ipse in ecclesia non sit, imo adhuc rebellis contra ecclesiam constituerit. Nec ideo tamen quod ipse sibi assumit cathedræ: sacrificium altare, & alia Christianorum, ideo christiani ab ecclesia reuicere debent: Nam sacrificium quod ipse extra ecclesiam habet sibi vindicat sibi veritas imaginem, nos vero*

habemus veritatem. Ecclesie seu congregationes hæreticorum, non ecclesie nomine dignæ sunt sanctæ, quia abierunt ab unitate: sed ecclesie malignantium, & conuenticulæ, vt ait Cyrillus Hierosolymita. Catechesi 18. illuminatorum.

Columna veritatis fidei & diuinitatis in ecclesia perpetua erit, semper ab vno Christo & Spiritu Sancto regitur, vnum habuit semper in terris Christi vicarium ex eius institutione, & ita fieri oportuisse, & necessariò docuimus. libro 15. Syntag. Iur. c. 3.

6 Hic Summus Pontifex, à quo omnes in ecclesiastica huius seculi administratione pendent ordines, vt membra à capite, primum & sedem delegit Deus in Petro, Romæ cuius successores ibidè fuerunt, vel ei generales pastores ordine successerunt, vt pluribus probat Iohannes Cocleus lib. de Petro & Roma. In hac sede nõ defecit vnquam fides, iuxta verbum Domini, *rogauit pro te ne deficiat fides tua*, Lucæ 22. Et ita Cyprianus eum locum explicat in expositione symboli, huic dictum, *beatus es Simon Bariona*, Matth. 16. *Et tu es Petrus & super hanc petram edificabo ecclesiam meam*. Matth. 17. itè, *tibi dabo clauas cælorum*. & c. Matth. 18. & dictum item, *diligis me plus his* & postea *ter. pasce oues & agnos meos, & sequere me*. Iohan. c. fin. Hic Summo Pontifici, perferendi labores vsque ad fusionem sanguinis, non captandæ seculi labentis voluptates. Quod D. Petrum admonuit Christus prox. c. fi. D. Iohannis, *cum esses iunior cingebas te & ambulabas vbi volebas: cum autem seueris extendes manus tuas & alius cinget, & ducet quò tu non vis*. Hoc autem dixit significans quæ morte esset Deum glorificaturus. Quare dum fletibus D. Pauli, & aliorum D. Petrus cederet minis, Neronis & persequentiu principu, & vrbe egrederetur Roma, inuenisse fertur Dominu nostru IESUM qui interrogatus ab eo quò vadis Domine, respondit, vado Romam iterum crucifigi: quo dicto renocatus fuit ad vrbe, certamen illud martyrij præclarum, pro fidei prædicatè testimonio subiturus, vt latè scribit Egesippus lib. 3. historiæ c. 2. Adferam & alia testimonia Cochlei, & 2. ex Ignatij episto. 3. ad Romanos vbi scribit ciuitatem Romanam illuminatam & sanctificatam in voluntate Dei, & præfidentem, ibique primum D. Petrum & Paulum docuisse fidem. Tertio Irencus, lib. 3. aduersus hæreses, Paulum & Petrum Euangelium prædicasse Romæ ait, & fundamenta ecclesie ibi solidasse. Idem & tradit Eusebius libro 5. ecclesiasticæ historiæ cap. 6. Tertullianus eitam libro de præscriptio. hæreticorum, Apostolicam ecclesiam Romanam nominat, vbi inquit Petrus & Paulus passi, vbi Apostolus Iohannes postquam in oleum ignitum demersus, relegatur & videamus quid dixerit, quid docuerit. Quauis enim Tertullianus fuerit aliquando Montanus hereticus, & alias Apostolicas ecclesias ponat, tamen fateri coactas Romanam Apostolicam. Omitto reliquos hac de re sacros authores citatos per prædictum Cochleum.

7 Cū hac eccl. cathol. sentiendū, nec ab ea recedendū ne fiat schismata: ideo episcopi maiorib. se submittere debent. Per hanc Basilius

magnus, impugnat Eunomianos libro de spiritu sancto. Ad huius interpretatione, se refert Chrysoctomus ad c. 15. prioris ad Corinth. ibi, *alioquin quid faciunt qui pro mortuis baptizantur*. & disputare de eo quod per orbem frequetatur ecclesia insolentissimè insanique est genus: vt scribit D. Augustinus epistola 118. ad Ianuarium

Ceterum quia ecclesia catholica, synceram fidem semper & vbiq; & vnice veritatem constanter docuit, non caruit nec caret variis imo periculosis impugnationibus, sed quo magis exercitatur & affligitur, eo magis se erigit & amplificat. vt ait D. Hilarius li. 7. de trinitate.

8 Ecclesia per totum orbem impugnata fuit à tyrannis, & viris doctis inhumana sapientia cum nasceretur, sed non expugnata, aut in fluctibus submersa. Nam ecclesia in cælo potius habet radices fixas quàm in terra: & quinimò latius quàm in cælo propagata & honorabilior cælo: & cælum conditum propter ecclesiam, quia cælum propter hominem, non contra homo propter cælum: vt perspicuum ex his quæ fecit Christus: non enim cælum sed corpus hominis assumpsit: vt hisdem verbis docet D. Chrysoctomus. Rursum in Psal. 39. tomo 1. hic quoque inquit *Dei ecclesia vehementibus fluctibus impiorum agitata, non se iactat, & magnificè circumspicit, vt quæ deceret, sed quæ fiunt, peccatis & delictis suis attribuit, & rogat vt Dei auxilium assequatur, alioquin nec ex perfectis quidem vniuersa constat Dei ecclesia, sed etiam habet eos qui otio vel socordia se dedunt, mollemque & dissolutam vitam amplectuntur, & lubeuiter seruiunt voluptatibus: & quoniam est vnum corpus tanquam ex vna persona: hæc & illa pronunciat. & c. Iterum & in Psal. 71. Luna dicta est ecclesia, quæ crescit in sanctis, decrescit in peccatoribus, dicente propheta, vt sagittent in obicura Luna, reftos corde. Psal. 10. Quæ est obscura Luna nisi persequutione passa ecclesia, quando despicit clam Sol, & caret claritate tempore persequutionis, hoc est donec tollatur Luna, id est donec finiatur omnis prædicatio ecclesie, & colligantur omnia, plicetur cælum hoc vt liber, & terra ista transeat, vt sit cælum nouum, & terra noua: Rursum idem Chrysoct. homil. in illud, asstitit regina à dextris tuis contra Eutropiu. Ecclesia semper adolescit & viger, quare scriptura ostendens inconcussa eius stabilitatem, montem vocat: quòd denique incorrupta persueret: virginem vocat: reginam nuncupat, ob magnificentiam & splendorem: ob necessitudinem & cognationem quam cum Deo habet, filia nominat prolis numerosa: viduam eadem vocat: Innumera & illi indita sunt nomina vt illius generositatem scriptura representaret.*

9 Persequuti sunt ecclesiam dæmones, Iudæi, Ethnici, sed nulla perniciosior ea quæ à falsis fratribus & Christianis, per hereticos suscitata fuit: hi enim fuerunt instrumenta omnium ferè miseriarum, & qui alios omnes in suam malitiam contra ecclesiam, traxerunt.

Quæadmodu D. Athanasius scribit epistola de persequutione sua ad Orthodo

a c. qui nesci-
at. 11. distict.
Cyprian. lib. 4.
epistolarum. e-
pist. 8. ante e-
Calixtus. c. nõ
deest. 12. disti.
& Iulius qui
Athanasium
restituit. c. nõ
te erra. e. 11. d.
b Ambrosius
in cap. 4. ad E-
phesios. Augu-
stinus lib. 2. cõ-
tra Donatist.
ca. 3. Leo Ma-
Leo Magnus
ad Anastasium
episcopum
Thessalonicen-
sem.
c homila 4.
in illud Psal.
vidi Dominu.
tomo 1.

Orthodoxos: suo tempore, Arrianos suscitasse contra ecclesiam Ethnicos, & Iudæos qui ministerio Phylagrij à fide Apostata præferti tunc Ægypti, & alterius Georgij incenderat ecclesias, profanarunt baptisteria, impietatem commiserunt in sacrosanctam mensam. tuncque virgines sanctas incontaminatas constupratas publicè, alias necatas, monachos pedibus obtritos, necatos fustibus, gladiis trucidatos, aut vulneratos, sacrificatum aliter, sacra expilata, libros sacros quotquot apprehendi potuerunt, combustos, posteaque traditas ecclesias Arrianis.

10 Longum esset si persecutionum ecclesiæ retexere nunc velle historiam. Tradidimus & persecutiones ecclesiæ insigniores & generales libro institutionum beneficiorum ecclesiasticorum, cap. 4. nu. 7. & sequentibus, quibus ecclesia diuexata est, verum tandem Dei auxilio libetata, & instituendum esset integrum illudque valde immensum opus, nunquam enim ecclesia Dei sine pugna aut inimicis fuit, ideo militans dicitur, ut in alio seculo post victoriam adeptam, triumphans erit cum capite & duce suo Christo Deo.

Iam enim ab initio creationis Sathan qui lucifer dicebatur, in collegio Angelorum, instituit pugnam contra creatorem suum, & gloriam eius sacrilegè voluit usurpare, tractisq; quibusdã in suã sententiam, comites eosdem fecit suæ ruine & damnationis, expulsus cum suis affectis è sanctuario Dei, locòve sancto sine spe reuersionis. Esaię c. 14. Apocal. c. 12.

Obduruit in malo Dæmon deiectus, cum nullus locus pœnitendi relictus sit, & aciem suam dæmoniorum instruxit aduersus creaturas Dei, maximè aduersus hominem, quem sciuit creatum, ut loca, vnde ipse cum suis deiectus fuit, repletet, eique insidiatus in Paradiso transgredi mandata Dei persuasit. Genes. 3.

Sicque deuicto & superato homine, cuius causa vel fauore Deus mundum hunc fecerat, ausus est principis huius mundi nomen usurpare, seruituti eum subiiciens: à quo enim qui superatus est, eius & feruus est. 2. Petri c. 2. & omnia quæ victi sunt, victori cedunt. iuxta leges belli. Deutero. c. 20.

Eaque tyrannide humanum genus oppressit, donec certamine singulari à Domino nostro Iesu Christo in cruce superatus est, captus, ligatus, præda recuperata, liberatis ab eius tyrannide hominibus, dato Deo patri pro redemptione eorum in pretium proprio sanguine, sciētes quod nõ corruptibilibus, auro vel argēto redēpti sumus, de vana conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati ut ait D. Petri. 1. epist. c. 1. ver. 18. & 19.

11 Ex eo tēpore renati in Christo, & gratia Spiritus sancti armati, veritate reuelata, Christiani in certamina dæmoniorum carnis & mundi fortiores descenderunt, duce agno immaculato filio Dei, certam promissionem & fidem habentes, quod non ara non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, 2. ad Timoth. c. 2.

Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Actorum c. 14. ver. 22.

Item

Item quod regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud^a, a consolationem & spem certam habentes, quod si compatimur cum Christo & eius Ecclesia, conregnabimus quoque^b. Cuius figura in filiis Israel, qui per desertum multis annis laboribus & pugnis decertarunt, ut terram promissam fluentem lac & mel, consequerentur.

Nihil enim est quod comparari possit futuræ gloriæ, & regno nobis promisso, nec sunt condignæ passionibus huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, si legitimè contendamus eò peruenire, contemptis omnibus impressionibus, insidiis & viribus inimicorū Dei Ecclesiæ, & nostri. *Vincenti*, inquit Deus, *dabo illi manna absconditum*, Sic 2. Apoca. vers. 17. & cap. 3. vers. 5. *qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vite, & conscribetur nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius.* & postea ver. 12. *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit de celo à Deo meo, & nomen meum nouum.* & vers. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo sicut & ego vici, & consedi cum patre meo in throno eius.*

Consequemur autem facillè victoriam, si intra propugnaculum fidei & intra fines dogmatum sanctissimæ & vnicæ Ecclesiæ, nos contineamus, armæque eius induamus & signa ducis inuincibilis sequamur, de ea quippe extat eius qui mentiri non potest promissio, quod portæ inferi aduersus eam non præualebunt, D. Matthæi c. 16. Dux enim noster, ad inferos descendit primus, & domuit potestates, & trophea, & captiuos eripuit: & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus^c.

Eiecit principem à potestate mundi. *Nunc*, inquit, *princeps huius mundi eiicitur foras*^d.

Volitat tamen adhuc victus, & impressiones facit ut recuperet quæ amisit dæmon, & cum iam spe ceciderit recipiendi generalem potestatem sibi per Christum adeptam, & cum rapere non possit oues à manu eius^e, attamē quotidie prædas agit, aggreditur, instruit acies, ut pro malitia sua conetur expugnare Ecclesiam Dei: per ipsum enim non stat, quominus omnia conturbet, dissipet, & deuoret, de quo nos monuit per suos Apostolos & Spiritum Sanctum, imò per seipsum filius Dei, dum ait, *Ecce Satanas experituit vos, ut cribraret sicut triticum*^f. consentit Diuus Petrus^g, *Sobrii estote & vigilate, quoniam aduersarius vester diabolus tanquam Leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide &c.* & diuus Paulus^h, *Induite vos fratres armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus &c.*

Habet suos ministros, satan, habet suam congregationem seu Ecclesiam malignantium, quæ & synagoga satanæ diciturⁱ, quibus ut instrumentis suæ malitiæ vitur: habet voluptates, habet fortilegas, habet Machometistas, Iudæos, Paganos, falsos Christianos, blasphemos, & reliquos qui aduersum legē Dei viuūt, signa sua sequētes,

HHH j

a D. Matth. c.

11.

b 2. Timo. 2. 12

c Ad Ephe-

sios c. 4. vers. 8.

Psal. 67. vers.

19.

d c. 12. vers. 31.

e ut dicitur Di-

uis Iohān. c. 10.

vers. 28.

f Diuis Luca c.

22. vers. 31.

g 1. ep. c. 5.

vers. 8.

h Ad Ephe-

sios 6. vers. 11.

i Apocal. 2.

vers. 9. & 17.

& diuersis modis Ecclesiam Dei impugnant, nunc aperto Marte, nunc clam, nunc proditoriè: semper enim ipse cum suis Satellitibus est in insidiis, nunquam dormit. est enim spiritus sine corpore: nunquam quiescit, perpetuo inuidiæ stimulis contra Dominum suum actus, nunquam nocendi animum remittit: nihil enim aliud quod agere possit habet, & hoc ex propria cõsummata malitia sibi propriū est.

13 Sed nunc fortius hoc seculo ecclesiam oppugnat quàm antea: tum quia maiores videtur accepisse vires, ut à cathenis solutus quibus per mille annos detineri ligatus debebat. Tum etiam quod nascēte Ecclesia, Christiani magis sacra arma tractabūt, ieiunij & orationibus, banæ vitæ dediti: nūc aut remissiores facti, & veluti tepidi in fide, ut videatur aditū dæmoni sponte præbere, suo tamē cū maximo malo admittentes Ismaelem cum Isaac simul degere & viuere, cum tamen scriptum sit, Eice ancillam & filium eius, nō enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ^b: admittimus etiam ignem alienum in sanctuarium Dei: non recordari præcepti & vindictæ sumptæ ob ipsum à Nadab & Abiu^c. ædificamus ut Salomon templum Deo, & idolis vxorum eius gentilium^d, & data opera & consulto incidimus in maledictiones quas ipse, & populus inde experti sunt^e.

Samaritanis quoque similes sumus, qui ut illi cū Deum Dominum colerent, tamen diis quoque suis seruebant iuxta consuetudines gentium^f. Non desunt tamen qui quotidie repetant illud Eliæ c.18. Regum 4. vers. 21. *Quousque claudicatis in duas partes? si Deus est Deus, sequimini illum, si Baha est Deus sequimini eū*: vnus solus Deus, illi soli seruiendum^g. Nemo potest duobus dominis seruire, nec Deo & mammonæ, h & Diuus Paulusⁱ, *Non potestis calicem Domini bibere*

& calicem demoniorum: *Non potestis mensa Domini participes esse & mensa demoniorum.* Et quod admoebat per Iosue Dominus^k, *Nunc ergo timete Dominum, & seruite ei perfecto corde atque verissimo, &c. Sin autem malum vobis videtur ut Domino seruiatis, optio vobis datur: eligit hodie quod placet, cui potissimum seruire debeatis: vtrum dys quibus seruiunt patres vestri in Mesopotamia, an dys Amorreorum, in quorum terra habitatis. Ego autem & domus mea seruiemus Domino. Hoc autem dicit Deus per Diuum Iohannem Laodicea Ecclesia proposito, Scio opera tua, quia neque frigidus es neque calidus, utinam frigidus esses aut calidus: sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiā euomere te ex ore meo^l.*

14 Instat & sæuior crudeliōrque Ecclesiæ oppugnatio faciendā à dæmone, quo tempore reuelabitur filius perditionis Antichristus, ut scribitur in Apocalypsi^m, & erunt illa mala quæ prædixit Dominus Diui Matthæi c.14. Futurum enim tunc est, ut mundus finem accipiat, electi in gaudium & gloriam in perpetuum cum corporibus transferantur, reprobi in cruciatum cum corporibus æternum proiciantur, dæmonesque in aternis carceribus concludantur: cuius rei memores iras sæuissimas & rabiem omnem despumabunt cum signis & prodigiis, ita ut in errorem iuducantur, si fieri potest, etiam electiⁿ, & tantæ erunt tribulationes, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam

a Apocalypse os c.20.

b Genes. 21. vers.10. ad Galatas c.4. vers. 30.

c Leuiti.10.

d 3. Regū c.6. & sequentibus

e 3. Regū c.11. & sequentibus

f 4. Reg. c.17.

g Luce 4. Deuter. 6. & 10. Regum 7.

h D. Math. c. 6.

i 1. ad Corint. c. 10. vers. 21.

k c. fi. vers. 14.

l Apocalyp. c. 3. vers. 15.

m c. 12. 13. 14. & sequentibus

n ut dicitur D. Math. c. 24. vers. 24.

quam condidit Deus vsque nunc, neque fient: ut nisi breuiati essent dies à Deo, non fuisset salua omnis caro, sed propter electos quos legit breuiavit dies^a.

15 Ecclesia Dei, plus proficit in persecutionibus & tentationibus, quàm in otio in quo torpet & veluti morbo veterno fascinata negligit disciplinam Dei, & negligentia securi sibi visa, int erim grauius à Satana clam affligitur. *Dum dormirent enim homines inimicus homo superseminauit zizania*^b. Pax corporis, sæpe necauit & extinxit in b D. Math. prælati Spiritum Sanctum, luminēque extincto in ecclesia, populus^{c.13} in tenebris cæcutit, iugum Domini excutit, laxat in vetita habenas, sæpes legis tolluntur, ingreditur aper feras, vastat vineam Domini, prælati pingues pastoresque se ipsos pascunt, nimia pinguedine muti fiunt canes, non valentes latrare, interim lupo ingreditur, mactat & vorat oues, nemo animaduertit nisi post cladem acceptam. At Deus qui vigilat super gregem, aliquando in ipsos pastores iudicio animaduertit, concitat externas persecutiones & corporales, flagellāque inducit, ut enigilare faciat dormientes & ad conuersionem impellat, permittit populum suum in manus hereticorum, Paganorum, Turcarum, Tyrannorumve incidere, non quidem ut illum perdat, sed ut corripiat & castiget, & ut discat seruido huiusmodi nouis principibus, quantum distet inter seruitutem Dei, & seruitutē regni terrarum. ut habetur lib. 2. paralipom. c. 12. versu 8. Sic præmonuit populum Iosue eum ad seruitium diuinum cohortatus^c. *Non poteris seruire Domino. Deus enim sanctus & fortis amulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis, si dimiseritis Dominum & serueritis diis alienis, conuerret se & affliget vos, atque subuertet postquam vobis præstiterit bona.*

Deus quos amat castigat^d. Quos autē despexit, ut ethnicos, infidèles, incorrigibiles, reseruat acrius puniēdos morte eterna & iudicio sequissimo in alio seculo: in hoc verò, pro tortoribus, permittit viuere malorū, & ad augēda merita bonorū, qui in persecutionibus perseuerauerint, in lege & mandatis Dei, ut maius illis sit præmium plura patientibus, præstantiorēque viri in ecclesia etiam, fuerunt maioribus tribulationibus probati, quas Hebræi vocant כּוּר הַחַרְוּל id est fornacem ferream in qua probatur aurum & argentum, qualis data fuit Abrahamæ & Iob, notat ministeriis in commentariis ad Tobiam.

HHH ij

a Luce 21. D. Marci 13.

b D. Math. c. 13.

c Iosue ca. 19. vers. 19.

d Proverbio. c. 3. vers. 12. ad Hebræos c. 12. vers. 9. apocal. 3. vers. 9.

DE REPUBLICA LIBER DE
CIMVS TERTIVS DE HIS IN
quibus prætextu religionis errari in re-
publica potest & de remediis qui-
bus obuiam eatur, vel ad-
missa iam emendentur.

*De abusu, in genere sub prætextu religionis:
& de generali remedio.*

CAPVT I.

RÆCIPVA, magis ardua, & difficilior iuris au-
thoribus semper & vbiq̄ cura fuit, ne sub spe-
cie recti & boni, pernitiōsa & mala in societatem
humanam serperent. Facilis enim fuit emendatio
eorum quæ apertè mala & noxia reipublicæ & sin-
gulis visa sunt, sed quæ fucum boni habuerunt, &
quæ inter incautos & inprudidos auctoritatem
semel nacta fuerunt, non nisi regiè & post experientiam pernitiōsam
cognosci, aut conuelli iam radicata potuerit.

*Fallit enim vitium specie virtutis & umbra,
Cum sit triste habitum vultuque & veste seuerum:
Nec dubie, tanquam frugi laudatur auarus, &c.^a*

^a ut cecinit Iu-
uenal. Satyra
13.

^b lib. 1. regeſti
epistola 24.

^c lib. 7. episto-
larum epist. 9.

Sæpe vitia ita virtutes se esse mentiuntur: vt tenacitas, parcimonia:
effusio, largitas: crudelitas, zelus iustitiæ: remissio, pietas velit videri,
vt ait Gregorius ^b Iohanni Constantinopolitano. & refertur in ca.
6. sæpe se vitia, 41. dist. Et vitia obscurare virtutes affinitate quadam,
nisi ab acutè videntibus distinguantur, docet & illustrat exemplis Si-
donius Apollinaris ^c. Sicque ingenia pessima hominum, virtutes no-
mine vitij affinis, obscurant; & vitia, nomine virtutis defendere sata-
gunt. ita quem videmus humilem, illis crit abiectus; erectum, super-
bus; minus institutum, irridendus: doctum, inflatus: Sclerem, cupidus:
verecundum, rusticus &c. vt contrà qui defendunt vitia, dicent abie-
ctum, humilem esse: superbum, eicctum: irridendum, minus institu-
tum: inflatum, doctum: & sic de similibus.

² Vt autem mala quædam nota sunt, & ab his cauetur: sic & que-
dam per se bona sunt apertè, & spontè quisque ea diligit, sequitur &
amplectitur. At bona malis mixta nõ ita facile est secernere, & facilè
à latentibus malis, prætextu apparentis boni, quis decipitur, vt piscis
hamo,

hamo, modica esca allectus, capitur, vt sæpe nemo melle vel saccaro
illitum poculum, non facilè à veneno præcauet sibi, nec præsumit to-
xicum inesse, donec, & aliquando sero, in viscera admissum se dece-
ptum dignoscit.

Et quo maioris boni prætextus apparet, eo magis fatalia & perni-
tiosiora sunt reipub. mala, quia & citius & à pluribus ea temere sus-
cipiuntur; & quanto plures his sauciati semel extiterint, tanto diffi-
cilis ea reciduntur, quando corruptela in consuetudinem peruene-
rit. & sub colore boni malum semel assuetum, defendere nititur po-
pulus, veldetecto fucō, malū facilè abdicare nequit, quoniam radices
vt mala herba citius fecerit. tum etiam quòd post detectum fucum,
non licet malum quod quis cum fucō boni hausserit & admiserit, re-
iicere: quod ab initio tamen poterat sine vllō negotio repelli.

Et istæ sunt artes impiorum hominum, qui aliquid portentosum
& pernitiōsum in subtilitatem & in aliorum fortunas moluntur, nõ
aperto Marte tantum scelus quod prætendunt aggredi, proculdubio
repullam passuri, si ita aggredierentur: sed veluti per cuniculos ali-
quid boni præponentes, finem pessimæ mentis tegere.

³ Quemadmodum Sandrocotus apud Iustinum ^a, prætextu li-
bertatis, Indiam contra Alexandri magni præpositos excitauit; qui-
bus necatis, ipse author libertatis titulū in seruitutē vertit, & populū
quem ab externa dominatione vendicauerat, ipse seruitio preffit.

⁴ Sicque refert Herodotus ^b, de Deioce, filio Phraortis, qui
quum ad tyrannidem Medorum qui seruitutis iugum abiecerant Af-
syrorum, & in libertatem sic asseruerant, ambiret & aspiraret, stu-
diosius æquitatem affectabat, & controuersiarum iudex primum &
litium factus, paulatim potestatem iudicandi, postea custodes, & de-
inceps tyrannidem vsurpauit.

⁵ Fuerunt alij, qui prætextu amicitia, proditoriè inimicos parum
sibi prospicientes obruncarunt, vt Ioab Abner ^c. Et Amasam ^d. Iu-
das prodidit osculo Christum. Sic Babylonij decepti à Zopyro sub
specie beniuolentiæ: fingēte se à Dario naribus & auriculis detruca-
tum, ignominiosè circumtonsum, & plagis affectum, atque in pote-
statem Darij venerunt ^e.

⁷ Sunt alij qui prætextu auctoritatis, omnia sibi licere persua-
dent, vnde tyrannides ex regnorum legitima potestate ortæ sunt:
huic concussiones iudicum; militares, insolentes depraedationes ho-
spitum & prouincialium quos defendere deberent aduersus hostiū
inurias, quas ipsi audacter inferunt. cum tamen magis sit plectenda
offensa eorum, per quos ad excusandas excusationes in culpis, delin-
quendi auctoritas vsurpatur ^f. nam qui peccatum suum defendit au-
thoritate seu cōsuetudine, magis peccat: & ideo magis puniri debet ^g.

⁷ Sunt & alij qui per obliquum mala persuadent, quæ apertè
explicata reiicerentur: qui quoque maiori pœna digni sunt cum ma-
gis sit persuadere quàm compellere, l. i. §. de seruo corrup. vt magis
peccare, & puniendus seuerius dicitur, qui clam contra prohibitio-
nem legis ducit vxorem, quàm qui palam. Quia, inquit Paulus iurif-
consultus ^h palam delinquentes, vt errantes, à maiore pœna excusantur;

^a *Inge l. 3. S. f. d. e iure ff. P.*
^b *l. x. de malef. & mathem. C.*
^c *ca. certe, 18. rz. q. 1.*
 clam committentes, vt contumaces plectantur ^a, vt & veneno, nempe incautum plus est occidere, quam gladio ^b. Et cum malum sit per se, cadere à bono proposito, grauius & peius est, simulare propositum ^c, & grauius peccare per hypochrisin, quam manifestè ^d.

^e *ca. unitas, 4. distinct.*
^f *ca. unitas, 4. distinct.*
^g *in l. sunt per fone, 43. de religio & sumpt. funer. lib. II. P. ss. 47. hlb 39.*
 8 Sed & eo magis sunt hæc quæ prætextu boni committuntur difficilia curatione, quod diu remaneant eo velo incognita & tecta, donec subito malū ex bono præsupposito erumpat, veritate detecta, & fuce seriescente & cadente. Quemadmodum incendia subito erumpentia postquam diutius tecta coaluerunt, periculosiora fiunt: zizania difficile à tritico separatur; & pari modo mali à bonis ^e. Et impossibile est aliquā bonā societate aut vilē, quin statim quidā mali homines non succrescant, qui nisi diligenter obseruentur, possunt totū corpus corrūpere non secus quam physica mali humores ^f.

9 Et hæc omnia cum in omnibus ferè reipublica negotiis contingant, & inter omnes tum priuatos tum publicos cœtus periculosa sint, in primis maius habet periculū in causis & actionibus quæ pietate & religione defendi posse videntur. Summa enim & anteferenda ratio putatur ex communi omnium gentium consensu, quæ pro religione facit secundum Papinian ^g. Et Liuius ^h in oratione Postumij consulis, de tollendis bacchanalibus. *Nihil, inquit, in speciem fallacius est, quam praua religio, ubi deorum numen præditur sceleribus: subit animi timor, ne fraudibus humanis vindicandis, diuini iuris aliquid immixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatus consulta, Aruspicum denique responsa liberarunt. Quoties hoc patrum aorumque atate negotium est magistratibus datum, vt sacra externa fieri viderent? Sacrificulos, vatesque foro, circo, urbique prohiberēt? vaticinos libros conquirerēt, comburerētque, omnemque disciplinam sacrificandi præterquam more Romano abolerent? indicabant enim prudētissimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil a quē dissoluenda religionis esse quam ubi non patrio, sed externoritu sacrificaretur.* Quantum & peccetur prætextu religionis, paucis exclamat Lucretius ⁱ,

-Sapius olim, inquit,

Religio peperit scelerosa atque impia facta:

Id est sub prætextu religionis, facta plura sunt impia, & damnanda. Et vt ait Iohannes 22. in extrauag. sancta Romana, de religio. domib. *Sicut sancta Romana ecclesia religiosa & pia vota benigno fauore prosequitur: sic superstitiosos conatus insolentium hominū detestatur: ne sub ouina pelle gregem Dominicum truculentia lupi rapacis inuadat: & sub pietatis imagine virus haretica prauitatis obrepat, & sub prætextu cōuersationis angelica, incautis mentibus spiritus malignus illudat. cuius rei gratia sacris canonibus est interdictum, ne aliquis nouum ordinem aut religionis assumat, sed quicumque ad religionem venire voluerit, ingrediatur vnā de religionibus approbatas, & c.* Quidam, vt præmonuit Dominus, veniunt in vestibus ouium, intus autem sunt lupi rapaces ^k.

^l *D. Mathæi c. 7. & relatiū in c. vt officiu, de haretic. in sex. l. ca. quidā autem, 39. S. Ca. sbari, 24. q. 3.*
 10 Et quidam se ipsos valde decipiunt, opinione de se ipsis concepta quod sint vel haberi velint aliis sanctiores, & religiosiores, alios despicientes. Quales olim fuerunt Cathari, qui propter munditiam ita se nominauerunt, gloriantes de suis meritis ^l. Fuerunt & tales qui Beguardi & Beguini dicebantur in Alemania, qui procurate

latore malorum operum dæmone, afferbant doctrina sua sacrilega, cum aliis erroribus quod homo in vita præsentis tantum & talem perfectionis gradum potest acquirere, quod reddetur penitus impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit: hoc ipsum in suo statu esse afferentes, & alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicentes, facientes & committentes, quæ oculos diuinæ maiestatis offendunt, & graue in se continet periculum animarum, damnata à sede apostolica in Clem. si. de hæret. Peruadet aliquādo hæc ipsa præsumptio sanctitatis, opinionem in religione & Dei mysteriis proficiētibus vt ex illa superbia, quæ ita dæmon se transfiguratur in angelum turbet & præcipitet; atque ita dæmon se transfiguratur in angelum lucis, vt ait diuus Paulus ^a. Et hæc est vna ex maioribus impugnationibus seu tétationibus quas immittit in proficientes in Christianismo: & per quā aggreſſi aulus est ipsum Christum Dominum ^b: dum ei dixit, *Si filius Dei es mitte te deorsum, quoniam angelis suis Deus mandauit de te & c.* hacque machina expugnauit primos patres ^c, inculcans, *Eritis sicut Di & c.*

11 Nocet & præsumptio fictæ sanctitatis alicuius qui habetur pro pio, aliis qui eius malitia facile eo prætextu inficiuntur Prophetam, quem non potuit rex Ieroboam cogere manere secum, decepit præsumptio quod alius propheta verum ex Deo illi diceret, velut admonitus à Deo vt vnā secum cibum sumeret, in terra tamē in qua Deus prohibuerat illi sumere, & proinde tanquam transgressor mandati Dei à leone fuit in via occisus ^d. *Nemo, inquit diuus Augustinus, nocet in ecclesia Dei amplius, quam qui peruersè agens, nomen & ordinē sanctitatis & sacerdotis habet delinquentē. namque hunc arguere nullus præsumit, & in exemplū culpa vehemēter extēditur, quādo pro reuerētia ordinis peccator honoratur.* Et secundū D. Gregoriū simulata equitas, duplex est iniquitas; quia malū facit, & abutitur bono ^e. verè religiosi præ aliis sunt honorandi ^f, at quæadmodū proficiētes in eo proposito sunt optimi: ita deficiētes, sunt pessimi ^g, & quod ad se pertinet, & quod ad alios, quia delicta regētiū & superiorū trahuntur in exemplū: & boni mores & vita ^h. Sunt in summa multa, quæ quotidie in cunctis homines, & alliciūt ad vetita sub specie boni, quæ primis motibus mētis iniiciūt suo fuce quādā recti cōfusam opinionē, & turbāt cogitationē & rationis iudiciū ne à præcipiti volūtate distingui possunt dū repētē se obtrudūt: quæ semel admissa, veluti adepta tyrannide, in nobis dominātur & expelli nisi ægerrimè possūt. Facilis defecit Auernis; sed reuocare gradū, hoc opus, hinc labor est. Atque propterea ad lapsum humana fragilitas: propter fomitem & irrationalis partis appetitus: difficilis autē ad resurgendū per se ipsam. Quocirca iuuanda remediis præueniētibus lapsum, & quātū cōsequi prudētia poterit humana, scrupuli & impedimēta quibus labi, ruere vel decipi possit, submouēda crunt. Nos in hoc libello instituimus nō de omnibus agere quibus hallucinātur aut decipiūtur homines boni cuiusq; speciei, id enim immēsum habet opus, sed de quibusdā rātum quæ sub religionis nomine vitā etiā & actiones humanas miserrimè cōturbāt, & bonis sepe imponūt: malitia impiorū qui imposturas suas religione

HHH iij

tegunt: vel ex dæmonis astutia vel ex superstitione, vel incuria prælatorum, vel ex alio abusu non emendato, oriuntur: Quæ omnia ad honorem Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ Romanæ, subque eius iudicio, & censura, dicta, scriptaque, & intellecta esse volo, nec aliter, villo modo rata haberi.

12 Cum hac ergo protestatione, & me subiiciendo vt par est Christiano, meliori ecclesiæ iudicio, arbitrer remedium conueniens in genere primum malorum quæ in religione oriri, eius prætextu possunt, adferri posse ex præsulum & principum vigilantia, cura & sollicitudine gregis diligente, sicque Actorum c.20. ver.28. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo.* & Prouerb. c.27.23. admonetur, diligenter agnoscere vultu pecoris sui & greges suos cõsiderare.

Ideo & sacri canones statuerunt, vt prælati singulis annis saltem, visitent suas dioceses, excutiant mores clericorum, instruant ignorant, emendent & puniant delicta ^a. consilio Taraconensi c.8. Bracharenfi c.1. quod & aliis consiliis repetitum sæpius vt valde necessarium Ecclesiæ, fuit.

Quare debet quilibet Archiepiscopus aut Episcopus, per se, aut per Archidiaconum suum, aut per alias honestas idoneasque personas, bis, aut saltem semel in anno, propriam parochiam circuire, & ibi iuramento, præstito inquirere, si sint Hæretici, si occulta fiant conuenticula, si qui à communi conuersatione fidelium vita & moribus diffideant ^b. Archidiaconi visitant, & in hoc & in aliis releuant munera Episcopi ^c.

Sunt illi oculi Episcopi: oberrantes & circumlustrantes cum recundia actus totius Ecclesiæ: & perscrutantes diligentius, si quem videant vicinum fieri præcipitio, & proximum esse peccato, vt referant hæc ad Episcopum, vt ait D. Clemens ^d.

13 Archipresbyteri quoque in his muneribus quatenus sibi delegantur, iuuant curam & sollicitudinem Episcoporum, ad quos referunt quæ fiunt, & facienda vel emendanda compererint c. f. de offic. Archipresb. l.1. ti.24. 14 Sunt & sub Episcopis ea de causa curiones, seu parochiani presbyteri, quibus specialis & singularis cura certæ plebis demandata & commissa ^e.

15 Debent curare singuli in sibi commissis gregibus, pabulum verbi Dei continuò proponi, & prædicari quæ facienda, fugiendaue sint, ad salutem æternam consequendam: quia sicut corpus, materialiter sic anima, spiritali cibo nutritur: nec in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei ^f. In quo etiam Episcopi sollicitè prospicere debent, quibus committat hoc munus prædicandi.

Cum enim hoc munus propriū sit ipsorum, illisque primitus sit cõcessum vt vocatis in partē ecclesiastici oneris ^g: cumque illis permissum sit hoc ipsum, quia non possunt per se ipsos vt nesciāt. satisfacere in omni dioceseos loco, vt possint cum aliis onus partiri ^h, ipsi de his etiam quibus cõmiserint, sunt aliquando reddituri Deo rationē. Et proinde non debent omnibus temerè ministerium hoc proponendi verbū Dei, cõmittere. munus quippe prædicandi priuilegiatum est, nec indistinctè omnibus concedendū. ca. quod De i. tim. 5. de sta. 15.

a ca. velata 9. 14. decernimus 10. ca. placuit 12. 10. q. 1. b ca. excommunicamus itaq. 13. §. adiucimus, de hæreticis. c c. mandamus 6. c. ad hæc 7. c. vt nostrum, 9. de offic. Archidia. lib. 1. ti. 23. d prima epist. ad D. Iacobum fratrem Domini relata. in ca. 6. Diaconi Ecclesiæ, 93. dist. e ca. Ecclesiæ, 13. q. 1. c. omnis vtriusq. sexus de pœnitentiâ & remissio. ti. de parochiis & parochianis. f c. inter cetera 15. de offic. ordinarij li. 1. ti. 31. Deutero. 8. D. Math. 4. Luce 4. g c. mandata de præsumptio. h ca. vt singule de offic. Archipresb. d. c. inter cetera.

Et ita inhibatum est, potestatem hanc sibi vsurpare sub pœna excommunicationis, aliisque pœnis, etiam clericis & religiosis alioquin indoneis, nisi ex promissione concessione prælatorum, vel sedis apostolicæ, à quibus mittantur ^a. Multo magis & laicis non ordinatis in ecclesia inhibatum. Licet enim desiderium intelligendi diuinas scripturas, & secundum eas studium adhortandi reprehendendum non sit, sed potius commendandum: in eo tamen apparent quidam laici meritò arguendi quod occulta conuenticula celebrant, officium prædicationis sibi vsurpant, sacerdotum simplicitatem eludunt, & eorum consortium aspernantur qui talibus non inhærent, quod inhibatum fuit omnino ab Innocentio 3. in constitutione scripta ciuibus Metensibus & Christianis eius dioceseos, quæ refertur in c. cum ex iniuncto 12. de hæretic. vbi & ratio, quod in ecclesia Dei & corpore eius, vt in corpore humano, multa sunt membra, nec eundem officium habent, multi sunt ordines, sed non omnes habent idem officium: & alios Dominus dedit Apostolos, alios prophetas, alias doctores, &c. ^b Cùmque ordo doctorum in ecclesia sit quasi præcipuus, nemo debet indifferenter prædicationis officium vsurpare. Quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? vt ait D. Paul. ^c

Sed & eo magis suspecta prædicationis quæ occultè fit, cum tamen verbum Dei palam communicari debeat ^d. sic enim Deus præcepit ^e. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicare super recta.*

16 Remedium aliud secundum quo generaliter caueatur, ne sub obtentu religionis perniciosè erretur, aut ne populus decipiatur, est. illudque singulare & firmissimum, vniuersalia consilia frequenter celebrare & egere. Nam vt dicitur in §. 1. titul. de autoritate sacrorum consiliorum, in pragma. sanctio, *Frequens generalium consiliorum celebratio, agri Domini præcipua cultura est, que vepres, spinas & tribulos hæresium & schismatum extirpat, excessus corrigit, deformata reformat, & vineam Domini ad frugem vberissima fertilitatis adducit: illorum vero neglectus, præmissa diffeminat atque fouet, &c.* ibique statutum, celebranda consilia generalia de decennio in decennium. Sic etiam sacri canones sanxerunt summa cum ratione, consilia prouincialia & episcopalia quæ synodi quoque dicuntur, celebrari debere annuatim ^f, tota 18. distinct. vbi & adferuntur plurium synodorum generalium ea de re statuta, & in consil. Tridentino sessio. 24. in decreto continuationis, de reformatione cap. 2. in consilio Lateranensi habito sub Leone 10.

Eodem modo, abbates priorcsue & monachi, generalia sua capitula congregant de triennio in triennium ^g.

17 Scio tamen plures esse, qui non facile patiuntur consiliorum vniuersalium repetitiones, nempe falso persuasi, quod ibi tantum agi debeat de fidei articulis, & determinatione ipsorum, qui iam determinati inconcusè sine disputatione & controuersia alia, teneri debent: & hic est alius prætextus religionis, sub quo occasio consiliorum generalium sæpe differtur, & interim mali mores in clero incorrecti serpunt, adolefcunt, & Deum irritant. Veram si quid meum

ac. excommunicamus 13. §. quia vero, de hæret. clem. 1. de religio. §. clem. 2. de hæretic. sub Leone 10. in principio. in cõsilio Tridentino sessio. 5. in decreto de reformatione. ca. 2. & in sessio. 24. de reformatione. ca. 4. in Carthaginien. sessio. 20. in Rhe mensi c. 14. b Ad ephes. c. 4. c Ad Rom. e. 10. d Dicto c. cum ex iniuncto. e D. Math. c. 10.

g Cano. in singulis 7. de statu monach.

ingeniololum in hac opinione posset consequi explicationis & mentis, vellem perpendi primum, non eam esse solam causam consiliorum generalium cogendorum, de articulis fidei disputare, vel tractare, vel retractare iam tractata: in quo certe sanctissimè sentiunt qui ea quæ semel decreta sunt; non debere in disputationem iterum adduci asserunt, quibus etiam ego omnino assentior, & alienum à fide Catholica esse dissentire, credo.

a l. Nemo, 4. de summa trinitate. & fide catholice.

b l. 2. §. mirabilis, C. de vet. iure enuclean. c. l. neque leges, 10. l. & ideo II. & sequent. de legib. P.

d Ex libro 6. Isidori c. 16.

e In c. inter corporalia, de institutione episcoporum. f c. cuncta per nundum 9. qu. 3.

Iniuriam enim, ut ait Martianus imperator, *facit iudicio reuerendissima synodi si quis semel iudicata, aut rectè disposita reuoluere, ac publicè disputare contenderit*, quod nec impunitum relinquitur^a. Caterùm & aliæ causæ sunt iustissimæ cōgregandarum synodum œcumenicarum, ut hæresium sub specie religionis multiplicia capita. ut enim natura nouas quotidie deprope-rat edere formas^b. utque negotia multa sunt quotidie noua, quæ non possunt facilè comprehendi sub legibus ante constitutis, & egent iudeo aut interpretatione, aut ut constitutione optimi principis certius ius statuatur^c. Sic & hostis humanæ naturæ Satan, nouas in ecclesia superseminat causas, ex quibus expugnare nititur fidelium concordiam, morum puritatem, & viuendi rectas formulas, quibus occurrere potest concordiam omnium prælatorum & patrum Sanctæ Ecclesiæ consilio. Ita in c. canones 15. distinct. ^d *Canones*, inquit, *generalium consiliorum à temporibus Constantinè coeperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses scissa est, quia non erat licentia episcopis in unum conueniendi, nisi tempore prædicti imperatoris.*

18 Accedit quod summus pontifex, ex his consiliis maximum leuamen curæ suæ & sollicitudinis acciperet & cum minori onere, & negotio, & maiori certitudine populo vniuersi orbis vtilia procuraret. Ut enim episcopi ex relatione archidiaconorum archipresbyterorum, & ex synodis suis discunt quæ egent reformatione: & archiepiscopi ex consiliis synodalibus cognoscunt in suo quæ egent remedio, & modum prouidendi: sic facilius summi pontifices, ad quos pertinet consilia generalia cogere & probare, ut liquet ex tota 17. distinct. c. porro, 3. distinct. c. Adrian. 63. distinct. cum similib. intelligere poterit quæ per totum orbem egent suo auxilio, & modos conuenientes quibus vel ex generali constitutione, vel ex speciali prouisione habita ratione locorum, prospici poterit, sedet enim vicarius Christi, & cuncta per mundum, in ecclesia Dei eius reguntur, idcirco & expedit illum cognoscere quid in singulis mundi regnis & regionibus agatur, in his quæ ad salutem animarum sibi commissarum pertinet, ut celerius & debito modo prospicere possit: imò si ipse posset omnibus generalibus consiliis interesse, non modicum incrementum reip. Christianæ adferret. Intelligeret enim ex episcopis & sanctorum patribus quo morbo vitioque speciali laboraret vnaquæque prouincia, & dum postea adiretur à prouincialibus, facilè illi imponi non posset per curiales. Disceret ibi quæ sint principes qui pro fide Catholica laborent, quæ uel contra in fide Catholica parum vigiles: admoneret episcopos, prælatos eò confluentes, quod ad officium illorum pertineret secundum temporis & personarum diuersarum prouinciarum oblatas occasiones.

Ute-

Ut enim Deus non moderatur orbem semper vito & eodem modo, nec omnibus regnis eadem concedit, sed diuersa prout illis expedire videtur. Sic oportet vicarium eius in terra quædam in genere omnibus communia, quædam in specie quibusdam conuenientia, decernere^a. Nec possent relatores consilij seu delegati à consilio ad summum pontificem confirmationis ergo, omnia quæ ibi dicta transactæ sunt per singula pontifici referre; multaque tacentur, quæ possent monere cognita summum pontificem ad egregia opera & Christianæ reipub. vtiliora, si ipse præsens consilio interfuisset; statuenda audiret fraudes curialium explicatas, dispensationum obreptiarum mala & ecclesiarum querulas, & corruptas rectasque voces.

a ut in cano. e-rit autem lex 4. d.

In consiliis quoque generalibus reformationes inorum tractantur, qui aliquando totam ecclesiam obnubilant, aliquando deformem reddunt, eadem per se nihilominus, non obstantibus personarum vitiis, in sua puritate sine macula permanent. Quod si sacrosanctæ synodi, tam diligenter prouincialia consilia iusserunt celebrari ob easdem causas^b, quanto magis mores in ecclesia vniuersali corrupti, merentur synodorum generalium repetitionem?

b d. c. sicut, de accusatio. cum similibus ante citatis.

Magna deinde negotia, & quæ respiciunt totam ecclesiam à prouincialibus & episcopalibus synodis non possunt definiri, & quod omnes tangit dignum est ut ab omnibus audiatur, eius generis sunt quæ magni ponderis, ut expeditiones in infideles, regnorum subuersiones, & alia quæ auxilium per obliquum exigunt secularium etiam principum, quæ uel minori negotio concluduntur vniuersis suffragia in consilium contribuentibus. Habet summus pontifex, dices, cardinalium præstantissimum & in negotiis exercitatissimum senatum; fateor, ut neque meliores admitti posse aliquando concedam: imò & disputare de principali iudicio non oportet: sacrilegij enim instar est, dubitare an is dignus sit quem elegerit princeps. l. 3. de crimi. sacrileg. lib. 9. C. ti. 29. Verùm neque sancti apostoli contenti fuerunt aliquando suis suffragiis, sed & discipulorum & Christianorum multos in consultationem adhibuerunt^c. Et sunt plura quæ in facto consistunt, quæ fallere peritissimos & prudentissimos quosque possunt^d. nec ideo sacratissimi senatus minuitur authoritas, cum ad eius consistorium ex omnibus partibus mundi cõuocati præfules, eis suggerunt tanquam propria & certissima, quæ alioquin ex supplicationibus & relationibus incerta aliquando, non dicam falso, exhibentur.

c a. 1. & 15. ver. 6. Actorum. d l. 2. de iur. & fact. ignor. P. 1. f pro suo. P. c. 1. de constitutio. in sex. c. ut nostris ut ecclesiast. benefic. sine dimittunt. conferz.

Scribit & Paulus 3. S. pontifex, in indictionis consilij Tridentini Bulla, se inductum ad sacrosanctum consilium celebrandum, inter ceteras rationes, quod animo repeteret maiores nostros, sapientia admirabili & sanctitate præditos, sæpe in summis reipublice Christianæ periculis, remedium optimum atque opportunissimum, œcumenica consilia & episcoporum generales conuentus, adhibuisse.

Forma & viuendi in consiliis ecclesiasticis, non tam quaeritur quam sit reformatio ad priorè sanctam & constitutam traditionem, & lapsorum & male viuendi castigatio, idèd non minus vtilia consilia œcumenica nunc aut

necessaria etiam de his quæ statuta sunt, quàm cū nouè statuta, quàm imo eo magis necessaria; ne contemnatur priorum autoritas; quæ noua functione renouatur. Sicut & per sequentia consilia, priora mandantur seruari. Desuetæ leges optimæ sunt in vsum reuocandæ. iuuentutem habent leges, virilem ætatem & senium ab initio magistratus & populus in obtemperando fraudi, postea remissi, dehinc contemptores.

19 Poterit & Tertium remedium generale adhiberi, ad conseruandam sanctam rectamque rempublicam Christianam, vt mali libri improbaræ lectionis conquirantur, & corrumpantur, iuxta sacrosanctas constitutiones quæ in consilio Tridentino, & aliis, legibusque principum insertæ sunt. multi enim speciosis titulis, & sub Christianæ religionis prætextu, plures incautos inficiunt, & priusquam præferant venenum, suffocant. Et proinde curabunt episcopi, inquisitores hæreticæ pestis, hac in parte viam malis præuenire, & occurrere opportunè, facili lapsus. Et dum semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diu. Prohibentque canones sacri huiusmodi libros haberi aut legi qui censura ecclesiastica notati sunt. ^{b.} consilium Lateranense sub Leone decimo sessio. 10. Consilium Tridentinum sessione 4. decreto de canonicis scripturis. Et Paulus 4. sub finem cõsiliij Tridentini. prohibent & leges etiam ciuiles, l. 3. §. 1. & §. quoniam, de summa trinitate. & fide catho. l. 6. in fine de hæreti. C. nouella 42. c. 1. Socrates lib. 1. historiarum c. 6.

20 Remedium item 4. adiungere curam & sollicitudinem principum Christianorum: nam & in causa peccati, summus pontifex inter eos potest statuere ^{c.} in adiutorium ecclesiæ, imperij leges assumuntur, vt ait Diuus Augustinus contra litteras Petiliani lib. 2. c. 58. ca. si in adiutorium, 10. dist. Reges pontificibus pro æternis; pontifices, regibus pro temporalibus indigent ^{d.} imperatorum legibus ecclesiæ sæpè vtitur contra hæreticos; & eadem sæpè hisdem defenditur contra tyrannos, contra prauos quosque ^{e.}

21 Et quamuis propria cognitio de causis religionis, ad solos episcopos pertineat, tamen ecclesiæ iuari maximè potest gladio seculari, contra contumaces, rebelles, & contemptores ecclesiasticarum censurarum: ideòque & ad secularem potestatem remittit huiusmodi vt c. cum non ab homine, de Iudic. nouimus, de verborum significatione cum similibus, atque seculares potestates, in hac causa quæ fidei est & religionis, non minus diligentes esse, quàm ipsi pontifices debent ad conseruandas leges ecclesiasticas illis suas similes coniungendo: eòque pertinent toti tituli de sacrosanctis ecclesiis, de summa trinitate & fide catholica, de episcopis & clericis, de hæreticis: de episcopali audientia, ne sanctum baptisma iteretur, de apostatis, nemini licere signum saluatoris CHRISTI, humi vel in silice seu marmore, aut sculperè aut pingere, de Iudæis Cælicolis. Ne Christianum mancipium hæreticus vel paganus vel Iudæus habeat, aut circumcidat. De paganis sacrificiis & templis. de his qui ad ecclesias confugiunt, vel ibi exclamant, de his qui in ecclesiis manumittuntur. In libro 1. c. Iustiniani.

Et inter

Et inter ethnicos, quamquam religionis cura pontificibus relicta fuisset à regibus, vt scribit Dionys. Halicarn. ^a tamen principes non ita omnem religionis sollicitudinem ablegarunt, vt negligere viderentur. res enim religionis cum violatur impunè, & cum in ea cui libet audiendi ex arbitrio conceditur facultas, minatur principatibus & imperiis, vnà cum religionis mutatione, subuersionem. ^b Libro 25.

22 Proinde Liuius ^b ait, negotium Marco Emilio prætori, seu melius Marco Atilio prætori vrbs, à senatu datum, vt à religionibus externis populum liberaret, quibus publicè & priuatim populus tenebatur contempto ritu Romanorum. Quòdque is in concione senatusconsultum recitauit, & edixit, vt quicumque libros vaticinos, precationesve, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros literasque ante Calendas Aprilis deferret: neu quis in publico sacrove loco, nouo aut externo ritu sacrificaret. Admonet & lib. 39. sæpè hoc patrum maiorumque ætate negotium magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarent.

23 C. Cornelius Hispallus, prætor peregrinus, M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coss. edicto etiam Chaldæos intra decimum diem abire ex vrbe: atque Italia iussit, leuibus & ineptis ingeniis, fallaci syderum interpretatione, quæstuosam mendacis suis caliginem iniicientes, vt refert Valer. Max. lib. 1. c. 3. Ibidem & notat, Lutatium, qui primum Punicum bellum confecit, à senatu prohibitum fortes fortunæ Prænestinæ adire. auspiciis enim patriis non alienigenis rempublicam administrari oportere, iudicabant. Extant & verba legis 12. tabularum, *Separatim nemo habessit deos, nève novos sine aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto.*

24 Quorum omnium prohibitio, magnam non solum auctoritatem in faciendis, sed vltra magnum animum in exequendo desiderabant, propter radicatam iam opinionem de cultu diuino etiam peregrino existimantibus popularibus, se in deorum offensam facere si quid contra eorum ceremonias quamuis prohibitas, tentarent. tanta enim est nominis religionis reuerentia, vt sæpè non sustineat quæ malè sub eo prætextu fiant, emendari, nisi ab aliquibus, de quibus antea alioquin bonam opinionem conceperint. Sic Lælius Æmilius Paulus, vt est apud Valerium Maximum in prædicto ca. 3. consul, cum Senatus Serapis & Isis phana diruenda cõsuisset, eaque nemo opificum attingere auderet, posita prætexta, securim arripuit.

25 Nec est qui dubitet, quantum profuit auctoritas Constantini Magni, in perdendis superstitionibus idololatrarum, quantumque præclara fuerit illa l. 1. c. de summa trinitate & fide catho. Gratia. Valentinian. & Theodosij AAA. *Cunctos populos quos clementia nostra regit imperium in tali volumus religione versari quam Diuum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio vsque adhuc ab ipso insinuata declaratur.* &c. Eo referre possumus præstantes ceteris leges eius tituli, & de hæreticis, quæ sustinendo fidem catholicam, profligant hæreses & impietates ethnicorum, vt & quæ pœnis capitalibus eos insectantur, titulis de paganis, de Iudæis, de apostatis cum similibus.

26 Multum etiam profunt constitutiones principales religioni,

a l. rem nouam 14. C. de Iudic.

b ca. sancta Romana 15. dist. in c. 1.

c nonit, de Iudic.

d ca. quoniam idem mediator 8. eadem 10. dist. e ca. 1. §. f. ea. 10. D.

quæ imponunt necessitatem clericis viuendi secundum sacros canones, quæque eos arcent iuxta eosdem canones, à negotiis secularibus, quæ immunitates ecclesiis & personis ecclesiasticis concessas, faciunt, conseruant, & aduersum eas quippiam fieri animaduersionibus impositis prohibent: & quamuis in clericos sceptrum non extendant, tamen laicos & eosdem intra fines debitæ reuerentiæ continent vt in constitutio. cassas, de sacrosanct. eccles.

27 Nec otiosum est quod historia iudicij c. 17. ait expressè, dum reddit rationem, quare facillè Micha incidit idololatriam, & fecit sibi idola & sacerdotem, & ætulas sacratas eis. *In diebus*, inquit, *illis nō erat rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur hoc faciebat.* Id ipsum repetitur in c. 18. in fine, & in c. f. in finalibus verbis. Eget ecclesia auxilio seculari & manu militari, pro executione sententiæ prælatorum quæ exhiberi episcopis mandat I. sanctissimum, (nunc ordine 44. ex Græco conuersa) de episcop. & cleric. C. & ipsi summi pontifices concedunt potestatem inquisitoribus fidei & aliis prælatis inuocare auxilium brachij secularis in c. 12. officium n. 5. denique, de hæretic. in sex. c. 1. quoniam plerisque de offic. ordina. c. prodest 25. qu. 5. c. f. in fine de excess. præla. li. 5. tit. 31. Atque in summa, vbi ecclesia nihil amplius facere potest, implorare debet auxiliū seculare, & compellere c. cū non ab homine, de iudi. & è conuerso, c. 2. de maledi. licet & adu. regem patroni Ecclesiæ quādo metrop. dissipat bona eius, in c. filiis 31. 16. qu. 7. vt eum corrigat, cū per ecclesiasticum iudicem cogi non possit, vt & in ea petimus, II. qu. 1. in ca. nec licuit, 17. distinet. quamuis aliquando, aliter cum possit adiri iudex secularis, pro ecclesiasticis negotiis, ca. placuit ca. vt quisquis, II. qu. 1. adde eadem decisa in c. 1. de offic. ordina. ca. 2. de clerico excom. ministrum cū simil. ibi nota. Scripsit de officio principis Christiani in ecclesia, Thomas Campegius, tractatu de potestate Romani pontificis. Sed & Isidorus lib. 3. senten. de summo bono, cap. 53. relatus in c. 23. principes seculi, 23. qu. 5. probat intra ecclesiam, necessarias esse principum potestates seculares: vt quod non præualeat sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem &c. Atque Leo Papa in epistola 29. ad Pulcherriā Augustā, relatus in c. res autē humane, 21. eadem 23. qu. 5. *Res humane aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad diuinam confessionem pertinent, & regia & sacerdotalis defendat autoritas*, quod & firmatur pluribus consiliis & patrum autoritatibus, in ca. incestuosi, 22. 3. sequentibus eadem 23. qu. 5.

28 In Gallia remedium appellationis ab abusu notorio personarum, vel iudicum ecclesiasticorum, deuoluit causam ad curias supremas, quæ nomine regio satagunt vt disciplina ecclesiastica, sacrosancti canones, & decreta ecclesiastica conseruentur: suntque casus, in quibus appellatio illa recipitur certi: in quibus & ecclesiastica iurisdictione conseruatur, & ne latius quàm oporteat, vel concessum sit euagetur, summo studio prospicitur. Primum appellatur eo nomine, si prælati aut iudices ecclesiastici, statuunt quippiam perperam contra iurisdictionem regiam aut secularem, contra constitutiones regias

regias senatusve consulta: nam de his quæ ad seculares pertinent non debent se immiscere, iuxta sacrosancta decreta^a. Regū quippe munus est proprium, facere iudicium & iustitiam, & de his statuere^b, & ordōque totius reipublice confunditur si sua cuique iurisdictione non seruetur^c. Atque licet vnique, contra quoscunque iurisdictionem suam, etiam pœnali iudicio defendere^d.

29 Inhibet & lex clericis, ne de realibus & temporalibus cognoscant in præiudicium regie iurisdictionis^e. Videntur enim personæ ecclesiasticæ resiliere à proprio munere, secularibus se immiscendo: exemplo Domini nostri IESU CHRISTI, qui vt legitur, cū ei^f aliquis ex turba dixisset, *Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hereditatem.* respondit, *Homo quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos?*

In his autem quæ fori ecclesiastici sunt, appellatio per abusum notorium ad curias etiam principis deuoluitur: sed princeps, vel eius curiæ, seu senatus non iudicant de his, sed emendato abusu, referunt causas ad alios iudices ecclesiæ secundum decreta sacrosancta iudicandas: & cognoscunt tantum de abusibus, in quantum lex canonica, vel priuilegium à summo pontifice indultum, illis permittunt, non aliter. alioquin enim excommunicati essent ex bulla quæ publicatur in cœna Domini, contra vsurpantes ecclesiasticam iurisdictionem, & posset etiam iudex ecclesiasticus compellere iudicem secularem, iudicare secundum ius canonicum^h.

Mandauit summus pontifex Leo 10. in virtute sanctæ obedientie, nomine suo & futurorum summorum pontificum, regi Franciæ & eius successoribus, facere publicari & inuolabiliter obseruari per se, vel per alium, omnia & singula quæ continentur in concordatis & statutis illorum, vt expressum est in titulo finali, de protectione concordatorum, Franciæ regibus concessa. Quare si quid committatur per personas ecclesiasticas aduersus ea, extra iudicium vel in iudicio, per appellationem insinuatur magistratibus principis senatum, qui de his emendandis cognoscant autoritate sedis apostolicæ. veluti, siquid fiat contra decreta in titulis de reservationibus tam generalibus quàm specialibus sublatis, de collationibus, de mandatis apostolicis, de causis, de friuolis appellationibus, de publicis concubinariis, & aliis ibidem statutis. Quemadmodum & Papa constituit decreti de electione summi pontificis, executores. quia parum, inquit, est, iura condere, nisi sint qui ea teneantur, dominos rectores, officiales ciuitatis, vbi erit summus pontifex eligendusⁱ. Iubet & Bonifacius 8. pro executione decreti super monialibus facti, inuocari brachium seculare si opus sit, id ipsum alibi^l, nempe ad ea quæ Deo placita sunt exequendum^m, & possunt seculares potestates ad hoc per ecclesiam etiam compelli, vt opem ferantⁿ. Casus porro in quibus curiæ supremæ iudicant per appellationem tanquam ab abusu, contra abutentes religione, vel iurisdictione seu sanctis decretis consiliorum, & canonum, ponuntur decisi per Papam in Rhapsodia Arestorum lib. 19. tit. 2. per totum à Rebuff. in tracta. de appellationibus tanquam ab abusu in tomo 3. ad constitu-

a c. nouit, de iudic. si. n. e clericis vel monachis secularib. nego. se immisceant. ca. per venerabile, qui filij sint legitimi.

b c. regū 23. qu. 5 c. c. peruenit II. qu. 3.

d l. i. si quis ius dicenti non obtemperauer. P. e. ut in l. consulti dinalia, de testam.

f Luca cap. 12. vers. 13.

g Eo pertinet & c. si clericus laicum de foro compet.

h Clem. 1. de penitent.

i In c. ubi periculum, 3. §. prætere a, de electio in sex.

k In c. 1. §. f. de religiof. domi. in sexto.

l ut in c. prodest 23. qu. 5. m c. 1. de offic. ordina. n c. administra- toris, 24. qu. 5.

tiones regias. Sunt & in Hispania & alibi, à summo Pōtifice deman-
data plura potestatibus secularibus, ad clericos & causas Ecclesiasti-
cas pertinentia, non quidem ad diminutionem vel iniuriam ordinis
ecclesiastici aut iurisdictionis spiritualis, sed potius ad conseruatio-
nem maiorem & faciliorem disciplinæ & dignitatis ecclesiasticæ.

Quæ tamen à quibusdam, zelo vt dicebant religionis audiui im-
probari, vt nullis rationibus id fieri debere docētibus acquiescerent.
nesciebant enim quantum laboris insumpserint Pontifices atque pij
viri, ad continendam disciplinam spiritualibus remediis, & propter
malitiam seculi, nihil aut parum promouisse contra contumaces, do-
nec oportuerit auxilio & subsidio vti potestatis secularis, quæ à Deo
etiam est ad laudem bonorum & vindictam malefactorum, sicque
istizelatores religionis zelo inordinato, subtrahentes auxilium se-
culare ecclesiæ, Ecclesiæ causam ad perniciem præcipitem deducunt
reprobantes quorum rationem ignorant, quam experientia illis ig-
nota, necessitati coniunxit: aliud enim est disputare de Diui Thomæ
& Magistri sententiarum, aliorumque sacrorum patrum dictis intra
septem scholarum: aliud tractare negotia reipublicæ Christianæ, in
quibus non verbis res tantum sed factis opus est, & ipsa negotia re-
rum & personarum, non ex animi & dictorum sententia, sed sæpe ne-
cessitate & circumstantiis presentibus temperantur. Sed rursus si
Gallica & Hispanica quis fastidiat, vel melius, si tam sapiēs, quis velit
esse apud semetipsum, vt hæc priuilegia reprobet, quod solēt facere
qui nolunt argui, & quærunt excusationem in peccatis, conuertenda
est saltem fides ad sacræ paginæ veritatem. In capite verò 16. Deute-
ron. verba illa videbit, *Iudices & præfectos וְשֹׁפְטִים וְשֹׂטְרִים* *sophrim*
vescoterim, constitues tibi in omnibus ciuitatibus tuis quas Dominus dedit
tibi &c. quæ secundum interpretem Rabini Mosis de Cozbi, sic signi-
ficant. *וְשֹׁפְטִים* *sophrim* sunt iudices dirimentes causas: *וְשֹׂטְרִים* *soterim*
verò exactores, cogentes populum baculo & loro, ad obseruationem
præceptorum &c.

30 Magistratus seculares, qui principis oculi sunt, hortari pri-
mum debēt, dehinc impellere personas ecclesiasticas, vt verbum Dei
frequenter doceatur in Ecclesia: illudque per personas idoneas, pro-
bè & diu in sacris scripturis versatas, à quibus populus aut dubium,
aut alienum à fide possit haurire, saltem bis diebus festiuis manè & à
prandio, doctrina quippe Dei, purgationem facit peccatorum^a, nec
minus peccatum est contemnere verbum Dei, quam corpus Domini
nostri^b, & adolescentior vias suas corrigit in custodiendo sermones
Dei^c, in republica plures malè viuunt ob defectum institutionis &
doctrinæ, & vt ait D. Paulus^d, *Quomodo inuocabunt in quem non credi-
derunt? aut quomodo crederent ei quem non audierunt? Quomodo autem au-
diunt sine predicante? quomodo verò predicabunt nisi mittantur?*
iussit Deus legem suam perpetuò cōsiderari & prædicari^e, *Non rece-
det volumen huius legis ab ore tuo, sed in eo meditaberis diebus ac noctibus,
vt custodias & facias omnia quæ sunt scripta in eo, tunc diriges viam tuam,
& intelliges eam.* Nunquam sine aliquo fructu audiri verbum Dei,
testatur Iesaias c. 55. vers. 10. *Quomodo, inquit, descendit imber & nix de
caelo*

a ad Hebræos
c. 1. vers. 3.

b in ca. inter-

rogio 99. l. 9. l.

ex Dino Au-

gust. 70 lib. 50.

homiliarū ho-

mil. 26.

c Psal. 118.

vers. 9.

d ad Roma. c.

10. vers. 14.

e Iosue 1. vers.

8.

caelo, & ultra non reuertitur sed inebriat eam, & infundit eam, & germina-
re eam facit, & dat semen ferenti & panem comedenti. Sic erit verbum meū
quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet qua-
cumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Siquidem annun-
ciato verbo Dei, etsi quidam obdurentur, tamē credunt illi qui præ-
ordinati sunt ad vitam æternam^a. Reuocantur & auditores eius vel
nolentes aut pudore, aut timore iudicij Dei, à vitiis, saltem à quibus-
dam. Sicut Herodes ad prædicationem Diui Iohannis, metuebat &
obseruabat eum, & multa eo audito faciebat, & libenter eum audie-
bat^b. infeminantur & bene viuendi præcepta, sine quibus fiunt ho-
mines, sicut equus & mulus quibus non est intellectus: parum etiam
promouet vel nihil ferè proficit, aut infinitas propemodum curas
inanes patitur magistratus ciuili in emendatione vitiorum etiam
studiosè inuigilans, quando interior pars corporis subditorum ra-
dicem habet infectam, ex qua tot vitia prodeunt: quando videlicet
anima non est imbuta sanis doctrinis. vbi enim non est timor Dei,
quo succidantur cogitationes malæ cordis, ex quibus generatur pau-
latim concepta impia opera, erumpunt effectus in republica pessimi:
& cum contemptu Dei, omnis ad malè agendum via patet, &
contemptus legum & magistratum & principis: omnesque & prin-
cipes & sacerdotes, & populus, ita tandem subuertuntur vt expressit
Oseas Propheta c. 4.

31 Audiui aliquando & sæpius, & ab iis à quibus noluissem, ex-
cusationes in peccatis, quæ ni fallor possunt abusus iique valde in
republica perniciosi, non alio nomine appellari. In primis populum
ita alienum esse à verbo Dei, vt nolit cōuenire ad illud audiendum,
& cathedras seu pulpita ecclesiarum planè vacua videri, & concio-
natores vel viginti vel pauciores habere auditores: ideòque se fasti-
dire & laborem prædicationis, quam populo reddere tenentur
nihilominus.

2. Alij dicunt, frequentiam & assiduitatem prædicationis, parere
contemptum verbi Dei & minus populum curare quæ sæpe audit.

3. Quidam dicunt sufficere populo, si mandata Dei obseruare in
pulpito, & pater noster & salutationem angelicā, & fidei symbolum
didicerit. nec esse de mysteriis aliis ei curandum.

32 Quorum omnium sententiæ, fucum addunt negligentia pa-
storum; vt videantur rudioribus ob id excusandi, cum tamen verè
nullo modo eis possunt suffragari, quin verissimè abuti & beneficiis
& officio cōmunicantur, & acerbissimo iudicio prædicto iis qui præ-
sunt, ante tribunal Domini se sistentes, damnentur pro animabus
quæ perierint in illa die rationem reddituri.

Recordari enim debent, officium illorum prædicandi, non pen-
dere ex multitudine auditorum, sed ex officio acceptato & imposito:
neque ideo desistendum ab officio docendi sibi credito, quòd audi-
tores desistant à cupiditate discendi. non enim reddent rationem, si
vocati & illecti subditi venire noluerint, sed reddent si per eos ste-
terit quominus vocarentur secundum datam sibi potestatem, vt &
admonet D. Paulus Timotheum 2. c. 4. vers. 2. *Prædica verbum, in stia*

a Actorum c.
13. vers. 45. &
48.

b D. Marcie.
6. vers. 20.

opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omnia patieria & doctrina.
 & ad Titum c.1. vers. 13. *Increpa illos dure ut sani sint in fide.* Capiant &
 exemplum à Diuo Paulo qui destitui auditorio, non est confusus. sic
 enim scribit 2. epist. ad Timc. c.4. vers. 16. *In prima mea defensione nemo
 mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Dominus mihi
 adstitit, & confortauit me, ut per me predicatio impleatur, &c. moner &
 Christus, ubi fuerint duo vel tres in nomine eius congregati, se in
 medio eorum futurum^a, & pro vna etiam oue errante sollicitum ef-
 se debere pastorem admonuit Deus in parabola^b.*

^a D. Math. c.
18. vers. 20.
^b Math. 18.

^c D. Iohan. c.
10.

Dubito ne huiusmodi rectores ouium, veri pastores non sint, sed
 mercenarij, vel per simoniam, vel per ambitionem, vel gratiam, in
 cathedram intrusi: vel vt lanam ab ouibus tantum accipiant & lac
 munus obeuntes, aut ne sint potius fures aut latrones, quia vocem
 eorum oues non audiant. hoc enim signum dedit Christus veri pa-
 storis^c, quod oues eum audiant & sequantur. alienum enim non sequen-
 tur, quia non nouerunt vocem alienorum. Mercenarius pastor fu-
 git, & dimittit oues ad intuitum lupi seu Sathanæ grassantis in gre-
 gem, quia ad eum non pertinet de ouibus qui quærunt maximam
 hominum frequentiam, potius quam animarum commissarum salu-
 tem, magis videntur velle se ipsos prædicare, quam officium exer-
 cere. Forsan etiam & tales sunt, qui nec mercantur populi frequen-
 tiam, vel malæ vitæ, qui ne scandalo sint populo, aut indigni munere
 quod agere præsumunt, canes muti non valentes latrare.

33 Quo fit vt in hoc abusu prætermissionis prædicationis verbi
 Dei, debeat remedium inquiri, & adhiberi vel ex parte populi, vel ex
 parte pastorum. Ex parte populi segnis populus & morosus, qui die-
 bus cultui diuino & prædicationibus dedicatis, malunt otiosi esse
 domi, vel vagari quam illis interesse. Ecclesiastici præpositi illum
 debent admonere officij, & vtilitatis & necessitatis, & quod festa iux-
 ta Dei præcepta sunt sanctificanda, vacandumque ab operibus ser-
 uilibus, vt ad diuina intendatur animus: imminere contumacibus vlti-
 tionem diuinam, famem spiritualem animabus, quod & ad audien-
 dum verbum Dei per sabbatha conueniebant Iudæi in synagogis,
 actorum c. 13. c. 15. c. 17. Quod si nihil admonitio pastoris promoueat,
 si non timeatur gladius spiritalis, politicorum magistratuum auxi-
 lium accedere debet. sicut Moyses, iussit congregare omnem popu-
 lum aut audiendos sermones eius de lege Domini^d. & quemadmo-
 dum apud D. Matthæum c. 22. & D. Lucam 14. pater familias iubet
 vocari ad cœnam inuitantes, & compelli venire in viis in sæpibus &
 alibi existentes. cœna autem est verbum Dei, & sacrificium missæ,
 vbi verus panis & verus cibus, possunt cogere hi magistratus & im-
 perio, & per multas, & castigationem carceris inobedientes, vt etiam
 & ad illorum principes pertinet prohibere quæ cultui diuino aduer-
 satur, quæve illud inficiunt, vt blasphemias, superstitiones, hærefes, eâ-
 que punire vel opè ad ea puniendâ ecclesie adferre, vt Nabuchodono-
 for edictum laudabile quauis Ethnicus proposuit, ne quis diceret blas-
 phemiâ contra Deum Israel vel disperiret & domus eius vastaretur^e.

^e Daniel. c. 3.
vers. 96.

34 Ex parte præpositorum, emendanda etiam segnitia, & curionum
 ignorantia, atque satagendum vt prælati si tales nouerint esse curio-

nes qui nesciant vel nolint verbum Dei annunciare parrochianis,
 eos vt fucos qui mel alucarium inutiliter edant, expellant, aliisque
 qui valeant, & possint & velint officium & munus exercere, conce-
 dant^a. sic enim conferuntur ecclesiastica beneficia, vt ij quibus gra-
 tia fit in eis, munera requisita exerceant per se^b. Nam beneficium
 datur propter officium^c, & qui non potest officium excqui, debet
 carere fructibus beneficij^d. Et si in eo negligentes prælati sint, ma-
 gistratus politici debent procedere aduersus curiones, per captionem
 fructuum beneficiorum, vt ex illis eorum loco habeant conciona-
 torem, vel ipse curio cogatur per se prædicare, aut vt per alium
 idoneum id munus exequatur. Sic Iohas rex Hierusalem, prohibuit
 sacerdotibus accipere pecuniam oblatam in sanctuario Dei à popu-
 lo, quod instaurarent facta tecta templi, donec instaurata fuissent^e.
 Nam & Deus per Prophetam Amos, maledictionem & væ minatur
 optimatibus qui capita sunt populorum, qui nihil compatiuntur su-
 per contritione Ioseph vel ecclesie^f. Optimum autem erit, ne mis-
 ceantur sacra prophania, si parrochiani implorent officium episcopi
 contra curionem, non secus quam filij qui pro alimentis corporali-
 bus possunt parentes in iudicio interpellare^g.

Esti magna negligentia est, regij magistratus, & ipse princeps,
 per retentionem fructuum poterunt ad munus debitum compelle-
 re vel vi, petente ecclesia vel ab ecclesia damnatos & cõtumaces ex-
 pellere. Sicut Antiochiæ, ecclesia episcopum Paulum Samosatenum
 propter impium dogma excommunicauit, & cum nollet ex episco-
 pali domo discedere, & retinere episcopj facultates, haberetque suâ
 factionem quæ eum tuebatur, sanior pars ecclesie impetrauit ab Eth-
 nico imperatore Aureliano, vt magistratum imperio cogeretur relin-
 quere episcopi domum & facultates: vt est in histor. eccles. lib. 7.

35 Pudet autem immorari in defensione quorundam, qui causantur
 frequentiam verbi Dei, & quotidianam, vel frequentiore prædica-
 tionem, parere fastidium populo & contemptum. miserum hominum
 quippe hoc dicentium diffugium, vt se releuet à debito officio, trans-
 ferendo culpam in verbum ipsum Dei, quod tamen quo magis hauritur,
 & auditur eo magis desiderium audiendi incendit & prouocat, tan-
 tum abest vt fastidium pariat. Viuus enim est sermo Dei & efficax &
 penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem
 animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor
 cogitationum & intentionum & cordis &c^h. & sapientia verbi Dei, de
 se ipsa dicitⁱ, *Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient.*
*Qui audit me non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. Qui
 elucidat me vitam eternam habebunt. Et ac omnia liber vita, & testamentum al-
 nissim, & cognitio veritatis &c.* similes rursum & hi mihi videtur impiis
 filiis Israel qui concitarunt iram Dei, dicentes in deserto de diuino
 illo caelesti manna, *Anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo^k.*
 Dehinc si vera sententia seu excusatio est horum negligentiū vel ignoran-
 tiū, qui curam prædicandi suscipiunt, quorsum laboribus inutilibus vexa-
 batur Dominus, qui quotidie se docuisse in tẽplo testatur^l. Sed nõne
 etiam sicut quotidie corpus nostrum hoc, eget alimentis nouis, & non

^a c. 3. & 4. de
cleric. non resi-
den.

^b c. 1. 21. q. 1. c.
sanctorum, 70.
distinct.

^c c. f. de rescrip-
d c. latores, de
cleric. excom.

^e ministra. c. pa-
storalis, de ap-
pella.

^f 4. Regum. c.
12.

^g Amos ca. 6.
vers. 1. & 6.

^h l. si quis à li-
beris, de liber.
agnosc. P.

ⁱ ad Hebræos
c. 4. vers. 12.

^j Ecclesiast. c.
24. vers. 25. &
seq.

^k Numero. c.
21. vers. 5.

^l Diu. Math.
c. 26. Luca 19.
& 22.

potest sine illis subsistere: ita non videmus, nec animam nostram sine esca illa diuina verbi Dei viuere posse verè, cum non in solo pane homo viuat, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini. Ita c. inter cætera quæ ad salutem 15. de officio iudic. ordin. lib. 1. tit. 31. resoluitur etiam.

^a Deut. 8. ver.
^{3.} D. Mathei
c. 4. ver. 4. D.
Lucæ c. 4. v. 5.

35 Sed & illud postremum quod prætendunt, sufficere populo, si orationem Dominicalè & mandata Dei cognouerit, ex eadem prodiit segnitia, vel ignorantia pastorum quorundam. Nam quauis Christus docuisset orare & dicere *Pater noster*, tamen quotidie erat ut dixi, in templo docens, prædicans, & erudiens populū. Fuerunt & Apostoli quotidie explicantes verbum Dei in ecclesiis, cum multo labore & exercitio assiduo, ut dixerint, *Non est equū nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis*, &c. Actor. c. 6. Quorsum etiam dictum fuit, *predicatis Euangelium omni creaturae*, si sufficeret oratio Dominica & mandata nuda sine explanatione proponere? Quorsum & illud, Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud ^b?

^b D. Luca c. 11

Quærerè & ab huiusmodi censoribus populi, qui tam pauca illis salutaria necessaria desiderant, num putent populū posse hæc eadem sine interprete intelligere, vel, an quomodo exequenda sint sine doctore adipisci, num etiam heresum procellas ex illis malè interpretatis possint præcauere, nisi ecclesiastem intelligant, eumque frequenter consulant, quod & respondit Æthiops reginæ Cádacis inter rogatus à S. Philippo, nū quæ legebat in Esaia tunc, intelligeret, rectè respondit, & quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Mandata Dei, Symbolū ve fidei, exiguis quidem tabulis & verbis concluduntur, sed quanta ibi latet mysteria, quotve errores inde fuerint contorti quia malè intelliguntur, nemo ignorat, quid etiam ille articulus, quod Christus resurrexit secundum scripturas exigit explanationis respondeant, & an populus tinctus & leuiter instructus possit illas sine duce intelligere.

^c Actorum c. 8

36 Quocirca in optima republica, & quæ conseruanda est sine seditionibus sub Dei tutela, & cōmuni societate, & firma amicitia, bonis moribus temperata, magistratus ciuiliis etiam adesse debet ecclesiæ, & curare non solum ut malæ heresedon radicibus conuellantur, neve falsæ aut simulatæ religiones introducantur: sed etiam, ut diligenter cultus diuinus exerceatur, & verbum Dei frequenter proponatur & audiatur, ut quæ populus interfit, & ij quorum munus est docere, non deficiat. Porro intentior hæc cura supra alias esse debet, quia potissimum etiam fundamentum reip. est religio pura, sincerè culta, & quia anima est pretiosior corpore. Et ne quando exprobre-
tur illud quod scribitur ^d, *Paruuli petierunt panem*, id est doctrinā Euangelicam, nec erat qui frangeret eis. Multo magis etiam vigilare debent, contra eos qui falsis doctrinis populū corrumpunt & venenis hæreseon inficiunt: cum quia nouæ istæ doctrinæ commouent & instruunt seditiones, pacemque turbant, tum etiam, quod conseruatio & defensio fidei ad principes temporales, seu seculares delata est per Deum, qui eis gladium ob eam præcipuè causam concessit ad vindictam malorū & laudè bonorū, & ita expressè decisū in c. sicut excellentiam,

^d Threnorū c. 3

lentiam, 23. q. 4. Eaque ratione laudantur à Deo & beneficiis affecti singularibus, Iosaphat, Ezechias, Afa, Iosias, reges, qui deleuerunt cultum idolorum & Baalim in libris regum & paralipomenon. Et duces populi Israelitici, qui expugnarunt & sustulerunt idololatrias & vrbes illorum subuerterunt.

De societatibus & collegijs religiosi, & laude eorum.

CAPVT II.

ECCLÆSIÆ nomen, satis per se indicat congregationem religionis causa factam, & sanctam & laudabilem esse. Nihil est enim aliud ecclesia quàm fidelium multitudo, fide & charitate vnita^a, catholicorum collectio^b, de qua a congregacione Dauid^c, *Ecce quàm bonum & quàm incundum habitare fratres in unum, sicut unguentum in capite & c.* ut enim unguentum pretiosissimum, constans multis exquisitis aromatum generibus^d, odoris sui fragrantia ipsum caput, vel corpus, & omnes præsentis mirificè oblectat, & suauitate sensus reficit: ita & hæc in Dei cultu sancta congregatio & diuina & suauissima, Angelorum chorus in laudem & obsequium Dei coniunctus, primam sacrosanctam constituit ecclesiam: in qua & adhuc distincta inueniuntur collegia, munerūq; iniunctorum arctius disposita cōfortia, ad cuius cœlestis hierarchiæ exemplum, & in vnitate illa generali ecclesiæ gradus, societates & ordines distinguuntur & confociantur in terris, sub vno corpore & vnitate vnus fidei^e.

Bona est duorum vel trium congregatio in nomine Domini, nã & is in medio eorum est^f, nec est qui id possit inficiari. quare & melior erit plurium, cum bonum multiplicatum melius fiat.

^f Matth. c. 18.

Magna religio est per se, quæ excellit omnes rerum aliarum profanarum considerationes, præstantior autem apparebit, si plurium diligenti obseruatione excolatur, & firmiori vinculo constringatur: quod accidit dum à pluribus ex professo curatur ne diffluat, & cum sancto sanctus eris. plures quoque eidem muneri intenti perfectius opus exequuntur, se mutuo corructes subleuāt & fulciūt, & pluribus oculis, quæ facienda quæue sunt fugienda prospiciunt.

2 Hinc prodierunt philosophorū & peritorum sodalitia, hinc artificum corpora ciuilia; hinc religionis etiam conuentus & collegia, non tantum in vera religione Christiana, sed etiam in Iudaicā fide, & in ethnicorum superstitionibus.

Fuerunt sodalitarum, societatum, collegiorum, & oppidorum & ciuitatum & familiarum diuersæ rationes, omnes primitus tamen ad vtilitatem reipublicæ & faciliorem melioremque conuersationem & conseruationem societatis humanæ inuentæ. Homo animal natura sociale, primum habuit sibi similem comparem, adiutorium sibi simile, os ex ossibus, carnem de carne^g, vide ibi primam congregationem quæ ex duobus constat^h, probata & D. Matthæi c. 18.

^g Genes. 2.
^h ca. 1. de elect.
Etian.

Ubi fuerunt duo vel tres in nomine meo congregati &c. & rursum, In ore duorum vel trium, stabit omne verbum.

a Deutero. 17. c. D. Matth. c. 18. 2. ad Corinth. c. 17. b l. Neratius, 85. de verbos. sig.

c in l. ius civile est, de instit. & iur. P.

d c. 10. in fine.

e Numerorum c. 1. ver. 44. & seq. f ut ait Dionys. Halic. in 3.

g lib. 34. c. 1.

h in l. f. de colleg. illis. li. 47. P. ii. 22.

i l. f. de excusatio. tutor. l. 9. de pæn. C. l. 2. in edicto 9. Iustina. de a-

l. i. in genere in l. i. quod cuiusque universita. nom. P. & in l. f. C. de iurisdic. omni iud.

Ex illa prima naturali simul & divina congregatione matrimoniali, filij nati, qui ceperunt addi collegio duorum, & sic domus patrisfamilias collegium est. tres enim faciunt collegium. Vbi autem non potuit vna domus continere natos, alie proxime edificata fuerunt, inde oppida, ciuitates, ex illis tracta colonia. sic multiplicato genere, plura oppida, pluresve ciuitates: ex ciuitatibus, prouincie. In singulis diuersa seu distincta familiae tanquam singularia collegia, in quibus diuersa viuendi instituta in aliquibus, & in quibusdam cum ceteris communia. Mundus ipse vnum generale collegium, seu collectio vniuersalis humani generis, imperia, regna, prouinciae, ciuitates, alia minora in eo collegia legibus commodis temperanda atque ius ciuile ita variatum, partim & communicans in aliquibus cum iure naturali & gentium, vt autem ex genere & familiarum ratione coierunt inter se corpora ciuilia vt municipia, vniuersitates eiusdem generis: sic in illis rursum ex societate, puritate, & similitudine morum, & artificiorum, orta sunt collegia & corpora artificum & religionum, & studiorum seu liberalium artium.

Moses lib. Geneseos mundi, scribit familias Noachi constituisse populos & nationes suas, & ab his diuisas fuisse gentes post diluuium, & postea ex Iacobo filio Isaaci, duodecim nati patriarchae, duodecim familiarum principes fuerunt, inde duodecim principes Israel, singuli per domos cognationum suarum.

Romulus in curias & fratras populum diuisit Romanum & tribus. Postea Numa Pompilius, sicut ait Plutarchus, vt differentiam populi pluribus odiosam tolleret, qua alij dicebantur Romani, alij Quirites, alij Tatij, alij Romulei, alij Sabini &c. introduxit artium diuisionem, vt tibicinum, artificum, architectorum, & quaedam alia collegia & sodalitates. Et redigens singulas artes in vnum, singulis artibus collegium constituit, sodalitates, conuentum, & sacra vnicuique generi propria. Meminit Plinius de tertio Numae collegio fabrum ararium, & 35. c. 12. septimum figulorum collegium a Numa constitutum ait. Florus vero eorundem & similibus collegiorum Seruium Tullium authorem facit. his accefferunt collegia alia religionis, augurum, pontificum, sacerdotum, tribunorum & aliorum sacrificulorum, aliorumque officiorum & curiarum, & curialium, qui & phratores & fratres dicti, item sacrorum sacramentales.

3 De quibus lex Solonis refertur a Caio iurisconsulto. h. e. l. d. d. i. i. m. s. n. q. r. a. p. e. s. n. v. a. u. t. a. i. s. n. p. a. s. t. o. i. n. i. d. e. m. o. t. a. e. s. i. n. d. i. a. s. o. t. a. i. s. n. e. b. a. t. d. i. u. o. i. s. t. o. r. i. s. i. n. e. i. s. e. m. p. o. e. i. a. n. o. p. i. a. d. i. a. d. o. i. t. a. s. p. e. s. a. l. l. h. o. i. s. n. u. l. i. o. n. e. i. n. a. e. a. n. m. i. a. p. a. i. d. e. s. t. Si autem plebs vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nauta, vel confrumentales vel qui in eodem sepulchro sepeluntur: vel sodales, qui & multum habitantes sunt, enimvero ad negotiationem vel quid aliud, quicquid hi disponunt ad inuicem, firmum sit, nisi leges publicae hoc prohibuerint.

4 Extat de pistorum collegio, de collegio argentariorum.

5 Extat

5 Extat Marcianus responsum, religionis causa orire non esse prohibendum, dum tamen per hoc non fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia arcentur meminit de societate macellariorum vel carnificum c. significante 69. de appella.

6 Probata & fuerunt regularium cenobitarum & monachorum instituta viuendi certa, a summis pontificibus & illis permissum conuenire, cenobii & conuentus agere. Scribit & Augustinus nullum ordinasse se clericum, nisi qui vellet secum manere, & communiter viuere. Est & haec propria formula religiosorum viuendi, communem vitam habere, nec obolum aliamque rem propriam possidere, nisi cum Anania velint interire.

7 Probata collegia iure ciuili piorum locorum, vt venerabiles Ecclesiae, xenones, monasteria, orphanotrophia, gerontocomia, ptochotrophia, nosocomia, brephotrophia & talia similia consortia. Hospitum etiam inter pias causas connumerantur, quorum congregationes egenorum sunt. l. omnia priuilegia, 35. de episcop. & cler. C. vbi & hisdem priuilegiis, quibus utebatur Ecclesia maior Constantinopolitana donatur. Et proinde vtebatur illis relicta fauore pie causae vtuntur in illis quae eis relinquuntur, vel donantur, vt late probat Andreas Tiraquellus, in praefatione tractatus, de priuilegiis pie causae.

8 Permissa & fuerunt fraternitates, seu phratriae quae dicuntur confratriae aliquae tamen non omnes.

Quaquam disputatum sit, num istae confraternitates haberent fauorem pie causae, & num relicta fraternitatibus dicatur relicta ad pias causas, vt notat praedicto loco Tiraquellus. nam ad pias causas videri relicta, dixit Petrus Perusinus, Pan. Paul. Castrensis, Ioann. Andr. & alij. Sed in contraria sententia sunt, Baldus ad l. illud, col. 1. r. ver. 1. & alij. Quod de eo sacrosanctae ecclesiae dicitur, quod fraternitas non dicitur proprie priuilegium, per illum textum, in verbo nulli, &c. siquidem postquam iustitiam dedit, donationes etiam ultra quingentos aureos valere sine inuentione factas ecclesiae, zenodochio, nosocomio, orphanotrophio, ptochotrophio, gerontocomio, blephotrophio, vel pauperibus ipsis, adiecit Clausulam, Nulli dada licentia quacunque alia causa, quasi pietatis iure subnixae, praeter eas quas specialiter exposuimus, introducenda veterum scripta super inuentionibus donationibus, permutare.

Disputat & Alex. quod corpus fraternitatum potest res suas vendere, quia non est priuilegium, sed omnino prophanum & seculare, & non priuilegiatum, unde potest omnino disponere de bonis suis, sicut caetera collegia secularia. Barthol. etiam concludit, quod huiusmodi fraternitates debent conueniri coram iudice seculari, vt & Baldus, dum tractat, an de relicto facto fraternitati disciplinatorum sancti Dominici, possit detrahi ab episcopo quarta, quae non detrahatur de relicto etiam pio loco, nisi & is sit religiosus, nec de legato facto hospitali priuato iuxta Alexandrum, requiritur enim vt fiat pro anima & opus sit priuilegium, & pro loco relinquatur, quod non videtur adesse fraternitatibus. Caeterum hic animaduertendum erit cum Alexan. pro dicto consilio. 102. nu. 2. & seq. vol. 7. 7.

quibus, quod cuiusque vniuersitatis nomine. P. n. ad l. cum senatus de reb. dubiis, l. i. o. ad l. si quis ad declinandum C. de episcop. & cler. P. l. i. consilio. c. 130. q. c. f. de rest.

a in l. i. § sed religionis causa de coll. illis. P. b per titulos de religiosis domibus, & de statu monachorum. c lib. 2. de c. ni vita clericorum, seu episc. 52. ad fratres in heremo, in c. certè, 18. 12. qu. 7. de dilectissimis c. scimus, 9. ca. nolo, 10. ca. non dicitur, 11. c. expedit, cui portio, eadè 12. q. 1. c. In l. sanctimus res, de sacrosanctae ecclesiae in suo tractatu de quarta canonica. g Cor. fil. 31. incip. ad claram decisionem omnium difficultatum, & c. ut c. fil. 32. inci. circa duo dubia. h Consilio 5. dicendum est quod dicta fraternitas lib. 2. i. Ad c. Ioannes, de testa. k Id ipsum Baldus notat, ad anth. hoc ius porrectum. 2. quero eo. tit. & ad l. id quod pauperibus de episc. & cler. l. mola. & Pan. ad ca. officij. de test. & alij. titati per Tiraquellum praedicto loco. l. Consilio 102. incip. super primo quaestio. vol. ad l. f. de coll. l. i.

quæ sint fraternitates, & num bona illarum consueverint, vel debeant distribui in pios vsus, & num fuerint institutæ propter pietatem seruandam, & propter opera pietatis & charitatis exercenda, de quibus constare poterit ex priuilegiis & concessionibus factis ab episcopis, per quas appareat eas fraternitates habere loca erecta cum auctoritate episcopi, ad diuinos cultus & ad pietatem ibi seruandam. Subinde si habeant proprium templum, tunc deteretur ex illorum relictis quarta episcopo, vt ait ibidem Alexan. alioquin non. nam debetur de relictis ecclesiæ^a, & personis, & non loco relictum videtur^b. Licet ibi Barbatia teneat contrarium, & consil. l. in 4. volumine super quo distinguit Petrus de Vbald. de Perus. tracta. de canonica episcopali portione libro 1. quæst. 14. Quia fraternitas alioquin non est de iurisdictione episcopi: cum episcopus non exerceat iurisdictionem ibidem. nec sint loca sacra, vel religiosa, vel ecclesiastica, quibusque ecclesiæ non possunt accedere, vel alia iura spiritualia^c. Notat Rebuffus tomo 2. commentariorum in constitutiones regias, tracta. de confratris seu artificum conuentibus & collegiis.

a c. requisit. de testament.
b Panor. lmo la. ad d. c. officij eo. si. de test.

c Clem. per literas de preb. facit c. sa. rosan. c. a. c. Masana, de electio. doctores ad clem. quia conuincit, de religiof. domi.

Abusus in genere collegiorum & remedia duo emendationis errorum, per reformationem institutionis & per destructionem collegij.

C A P. I I I.

IT V L O & pretextu congregationum licitarum, cum in profanis, tum in religiosis conuentibus, atque sub specie pietatis, plura imò ingentia mala perpetrata fuerunt olim, & hodie quoque committi videntur, quæ remedio egent. In collegiis & confratris artificium detectæ sæpe fraudes, monopolia, comestiones vetitæ, conspirationes: vt etiam in aliis quibusdam locis religionis honore insignitis, eadem apud Ethnicos & Christianos detecta. hinc conuenticula, hæreses, dogmata peruersa, clam disseminata.

2 Aduersus quæ mala, inter cætera remedia videntur mihi tria in vniuersum conuenire: primum vt iam probata restituantur suæ naturæ pristinæ, in qua erant quo tempore fuerunt instituta, idque primum si fieri possit. Secundum, vt, si assequi, hoc non possumus, tollantur penitus. tertium, ne noua omnino temerè permittantur, & vt incipientibus, ab initio occurratur. De singulis pauca admonēbimus. Et quod pertinet ad primum deformatum dicitur reformatio^d, quæ est repetitio, vel restitutio facti antiqui. vt reficere, nihil aliud est, quàm quod corruptum est in pristinum statum reducere^e. nec enim dicitur reformatum, vel restructum, quod de nouo construitur. Quare hic meritò qui à prima institutione descuerunt ad eam reduci dicuntur. Itaque cuiusque collegij, vel conuentus, siue sit profanus siue religiosus, siue literarum, siue artificiorum, siue regularium, siue clericorum, institutio, & causa institutionis, legesque præscriptæ erunt perpendendæ, & abusus qui succreuerint, velut ex a-

d In proemio elementinarum §. hæc facta. e l. i. deinde de viuis. P. l. 3. §. per uol. destituerit actio ne prima P. §. ea recoler. tes. 3. de statu monacho.

gro malæ herbæ vel zizania, conuelli debent si fieri potest. Quia bona non debent statim propter abutentium factum aboleri. Et, vt ait Diuus Augustinus^a, absit vt ea quæ propter bonum ac licitum facta sunt aut habentur: si quid per hæc, præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. alioquin nec ferramenta domestica & agraria sunt habenda; ne quis eis vel se vel alterum interimat: nec arbor aut restis, ne quid se inde suspendat, nec fenestra faciendæ est, ne se quisquam per hanc se precipitet. quid plura commemorem, cum ea commemorando finire non possem: quid enim est in vsu hominum bono ac licito, unde non possit etiam per-

a ad Publican. lam. episto. 154. & in ca. 8. de cc idend.

nites irrogari? Nulla tam sancta societas, in qua non inueniri possint aliqui mali, vt in societate prima angelorum, inuenta coniuratio, insignis & detestabilis malitia Luciferi^b, in collegio primo Adami vnus impius fratricida Cain, Genes. 4. in collegio apostolorum & Domini nostri Iesu Christi, discipuli qui cum Capharnaitis consenserunt, diui Iohan. c. 6. & vnus impiissimus proditor Iudas^c. & Augustinus clero & populo Hipponensi epist. 137. & in ca. 9. quantūlibet, 47. distinct. Quantūlibet vigilet disciplina domus mea, homo sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior sit quàm arca Noe, vbi tamen inter octo homines vnus reprobus inuentus est. &c. Quot autem dehinc fuerunt inter ecclesiasticos hæretici, qui prodierunt, vt ait diuus Iohannes^d, ex nobis, sed non erant ex nobis, historiæ ecclesiasticæ sufficientē fidē faciunt. Nec ideo tamen angelorum bonorum ordines, non reliqui ex collegio Adami, non apostoli, non ecclesia, improbari debent. Neque statim vt in corpore morbus quidam vel discrusia acciderit, consultandum est de tollendo corpore, sed tantum de sanando, aut de membro si quod putridum inueniatur exci-

b Esaiæ c. 14.

c Actuum c. 1.

d epist. l. 2. c. 2.

ndonaturaliter omnia sub motu perpetuò constituta, per dies singulos variantur^e, vtque res imperfectæ ad perfectionem tendunt; sic perfectæ cum non possint hic mortales in eodē statu consistere, paulatim à sua perfectione decidunt, & egent emendatione. habent & res omnes, quædam veluti connata aut imminetia mala, quæ ipsas clam destruere & demoliri fatagunt, nisi accuratè caueatur, quæue vix præcaueri possunt: & vt est in epitome Polybij lib. 5. quemadmodum ferro, rubigo; ligno, vermiculi ac teredines adnascens perniciem adferunt; sicut etiam, si cuncta externa nocumenta effugiant, ab istis tamen quæ adnata habent absumuntur: hoc pacto & reipublicæ cuiuslibet pro natura ipsius quædam adnascitur & adhæret peculiaris malitia, vt pote regno, monarchia; aristocratia, oligarchia: democratia, bestialis cherochratia, id est, seditio plebis: vt fieri nequeat quominus cuncta prædicta decursu temporum, icto iam modo mutantur. Monarchia quæ natura constat, non statim regnum dici debet, sed ea diuertat quæ voluntario subditorum consensu conceditur, & magis pro animi sententia regitur ac gubernatur quàm timore & violentia. Ex monarchia regnum nascitur, vt ait prædicto loco Polybij, vbi autem regnum in mala cognata, tyrannidem scilicet, mutatur, rursus ex horum destructione aristocratia prouenit. quæ tamen natura quadam in oligarchiam commutatur. Cum verò multi-

e §. vt autem lex. de non alie reb. ecclesiasticis in nouel.

Cum verò multitudo iniustitiam eorū qui præsunt, ira percita viciscitur, nascitur Democratia. Sed iterum cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis successu ochlocratia exurgit. Et generaliter cuiuscunque corporis & reipublicæ & instituti, auxesis quædam est secundum naturam, dehinc vigor, postea rursus diminutio, ut omnia in ipso vigore sint optima. In collegiis artificum, prima intentio perfectè sine fraude cum bona fide faciendi negotia & artificia fuit. In collegiis studentium & professorum, bonum & sanctum propositum, nutriendi pauperes scholasticos, & doctores habendi professores, ut ingenia illorum, penuria non reuocarentur à bonis discendis literis. Hæc intentio gymnasiolorum, exercitium virtutis, & ad fines bonos, ad utilitatem reipublicæ: sed cum tempore non studiorum sed perditorum iuuenum fiunt, nisi prouideatur, receptacula subeunt loco doctorum, mercatores, seu simoniaci & muneri inutiles, cathedras, scholastici deficientibus peritis præceptoribus, desides, segnes, & aliis quàm literis occupantur negotiis: rursus & præceptores, conditione destituti, contenti sunt vsu stipendiorum, remotis laboribus. In religionis quoque negotiis, cathedralium collegiorum capitula, nihil aliud erant quàm senatus & consilia episcoporum qui caput faciebant, illi corpus^a. In aliis ecclesiis collegialibus, cultus diuini augendi causa, plures congregati, certis adhibitis illisque optimis legibus viuendi. In religionibus & regularibus cœnobiis, feruore deuotionis, eiurationis secularium rerum, constans propositum, obedientia & castitatis ex animo & meditatè emissum votum, viuendi modum celebrem exemplarem plausibilem honorandū fecit. At successu temporis, in cathedralibus ecclesiis cœperunt episcopi rē suam seorsum à capitulo habere, & diuidi facultates, habitationes paulatim, & communio viuendi episc. tandē reliquerūt collegia Eccles. & ipsas Eccles. dehinc curiales & aulicici facti, substituerūt vicarios: capitula verò ex p̄lo capitis, quodammodo acephali, cœperūt ex monar. in aristocratiam transire, & rursus ex ea in confusionem sæpe tantam peruenerūt, ut & ipsorum canonici, nihil nisi nomen retinuerint, & bona temporalia, eiuratis officiis canonicis, & regul. nihil enim aliud est canon, quàm regula^b. vnde & canonici regulariter viuentes olim, in mensa, in choro, & extra. Quod hodie in multis ecclesiis nec habet vestigium quidem conseruatum, imò vix alicubi inueniuntur diuinis assidentes ipsi canonici, sed loco eorum inueniuntur vicarij, seu assisij in summa loco eorum mercenarij tantum, præbendati. quibus non bona quidem canonice, sed stipendia conceduntur, eaque perexigua: ipsi autem beneficij pinguedinem accipiunt. tacebo quod forsitan absumant in res nō dicam clericis, sed etiā laicis factu indignas, cum tamen non detur beneficium, nisi propter officium.^c

^a c. nouit. de his que fiunt à præla. sine consensu cap.

^b c. canon estiuentis 3. dist.

^c c. fin. de rescrip. in sex.

3 Idipsum dicendum forsitan de quibusdam regularium monasteriis & cœnobiis, quæ vbi religio peperit diuitias, cœperūt paulatim remittere habenas disciplinæ monasticæ, obedientiæ, & castitatis: abbates plerunque commendatarij seculares, ignari regulæ, sæpe nunquam visi quare quod corrigant ignorat, & corrigendo deformant, vel negligendo, succrescere sinunt in priores claustrales lan-

lantium, & ipsi quoque monachis peiores constituntur ut plerunque mensa abbatis separatur à refectorio, dehinc refectorium in cellulas cuiusque monachi, & in pensiones diuisas transit. ex diuisione illa accedit libido habendi regulam laxiorem obtinentur dispensationes seculari sationis. fiunt ex monachis claustralibus, canonici regulares: ex canonicis regularibus. seculares: ex secularibus. nescio quid postea sequatur, vel nō ausim dicere, cum vitia personarū nō debeant nocere dignitati & ecclesie, ideo in omnibus his cura adhibenda est, ab illis quibus authoritas & potestas cōcessa est, ut repurgentur à subortis malis, & abstergatur macula & abusus. mali enim religiosi, quia nomē sanctitatis habēt, peruerse agendo amplius nocent in ecclesia quàm alij. verba Gregorij in .i. parte pastoralis c. 2.^a hæc sunt, *Nemo quippe in ecclesia nocet amplius, quam qui peruerse agens nomen vel ordinem sanctitatis habet* & c. episcopus itaque qui talium crimina non corrigit magis dicendus est canis impudicus quàm episcopus: hæc tamen castigatio aliquorum publica esse non debet, sed excessus sunt propter maius scandalū occultandi^b.

^a relata in ca. nemo quippe 83. distinet. ^b ca. in scrip. turis 96. dist.

4 Sequenda & obseruanda in primis in hac reformatione, quæ à principibus circa collegia artificum & ergo laborum, & contra monopolia & fraudes eorum constituta fuerunt in l. l. de monopolis & conuentu negotiatorum illicito, vbi ædificiorum artifices ergolabi aliorumque operum professores, & balneatores, penitus prohibentur inter se pacta componere contra institutum & bonam fidem eorum, pœnis impositis nō tantum collegiatis artificibus, sed etiam professorum primatibus, qui id permiserint nec castigauerint, & magistratibus. qui castigare idipsum vel venalitate vel dissimulatione prætermiserint. Et Anastasius Cæsar in l. f. c. de iurisdic. om. iud. professiones negotiationesque exercentes periniquum atque temerarium & pœna dignum esse statuit, iudicium, ad quos earum professionum seu negotiationum cura pertinet præceptionem & iurisdictionē declinare conari. Statuit & Carolus 5. imperator in constitutionibus Bruxellis editis, ne ciuitates, communitates, collegia, mercatorum aut consulum aut artificum; aut confratriæ, constituerent aut conderēt edicta, ordinationes ad monopolia pertinentia aut præiudicantia utilitati reipublicæ: reuocauitque iam facta, & concessa similia nulla atque irrita declarans.

Franciscus quoque I. rex Galliarū, in constitutionibus publicatis anno 1539. dum agit de collegiis & magistris artificiorum, canit articulo 4. *Nous defendons à tous lesdits maistres, ensemble aux compagnons & seruiteurs de tous mestiers, de faire aucunes congregations ou assemblees grandes ou petites, ne pour quelque cause & occasion que ce soit: & ne faire aucuns monopoles, & n' auoir ou prendre aucunes intelligences les uns avec les autres du fait de leur mestier.* Monopolium propriè inter artifices, & mercatores, qui in emendo & vendendo artem constituunt, ut venica constitutione pretij tantū vendat non minori^c, à μόνος & πωλεῖν, c. d. l. vnica. de vend. nempe conuenio inter mercatores, obuians publico bono, vt docet Felinus, ad c. accedentes, de præscriptio. quia ob priuatū cōmodū certorum, intercipitur publicum: cum tamē scriptū sit Prouerbiorū 3. *Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si uales ipse, benefac.* Eoque pertinet & Monopolium dicitur, si homines alicuius municipij *

^c d. l. vnica. de monop.

conueniant, ne alterius municipij deferant in mercatum frumentum vel vinum, donec vel dominus loci, vel ipsi vendiderint suum. hoc est in perniciosum reipublicæ. fieret enim, ut si liceret liberè inferre vndeunque, viliori pretio distraberentur. Id ipsum si conueniant inter aliquos, ne operæ vilius locentur, ne operas alicui præstent. Existimatur & ad monopola artificum, eorumque pœnas pertinere, & non immerito à Bartho. & à Iaso. d si paciscantur artifices, ne quisquam eorum instruat in ea arte alios quàm filios, vel nepotes suos. Item si statuatur, ne quis admittatur in collegium artificum, & ne ex discipulo magister declaratur, nisi aliquod pretium immensum det singulis annis, & ut nisi post certum tempus, per tres putà annos, ostendatur tyronibus ars: hoc enim laqueo dignum est, & reipublicæ valde perniciosum. Illicita & erit pactio societatum & corporum quorumcumque ad monopolij similitudinem pertinens, si congregati inter se conspirent, & impediant ne aliquos inseruiant in certa causa certæ personæ, aut in aliquo loco, ut notat Guido Papæus consilio 211. num. iuxta materiam. vbi & generaliter notat monopolium fieri, non tantum in licitis collegiis prædictis modis, sed etiam in alia qualibet illicita congregatione.

5. Prohibitæ etiam fuerunt & expurgatæ à collegiis artificum & aliorum, comessationes & conuiuia à Francisco I. rege Gallorum. In constitutionibus publicatis anno 1539. cuius verba, *Et pour passer les maîtres des mestiers, ne fassent aucunement desuees, banquets, ne conuis, ni autres despensés quelconques, encores qu'on les voulsit faire volontairement, sur peine de cent sols Paris d'amende à prendre sur chacun ayant assisté au dict desner & banquets.* Repurgatus autem illic abusus in reprobatione artificij & magisterij, quia in eo maximè excedebant operam & artifices solemnia conuiuia peragentes magistris artis, vnde eueniebant mala, primum ut inopes admitti difficile possent, quamuis periti: & diuites imperiti facile in perniciem reipublicæ in album redigerentur. dehinc quod inebriati magistri, inconsideratè ad magisterium reciperent.

Refert Plinius d comessationes, causam fuisse dissoluendorum olim apud Romanos collegiorum. Et Philo de Alexandrinorum collegiis loquens, ait, in his, *οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ ἀνατοσ, καὶ ἰδίαι, καὶ περιστοίαι.* Clemens V. etiã f temperauit istas comessationes, & sumptus qui fiebant erga professores seu doctores & scholasticos Academicarum à voluntibus suscipere magisterium, vel gradus doctoratus. & addit ibi rationes. Cum, inquit, sit nimis absurdum, ut aliquis cum vanitate & imperitia ad honorem ascendat peritus literarum: non sine turbatione miramur, illum apud scholasticos inualuisse abusum, quod plerique eorum in quavis scientia ad doctoratus vel magisterij assumuntur honorem, cum sua solemniter principia faciunt, aut suscipiunt insignia doctoratus, circa cibos, vestes & alia sic in expensis excedunt, quod & ipsi, transeunte expensarum huiusmodi vanitate, vacui plerumque remaneant & grauati: & ceteri qui vel nolunt, vel nequeunt similes expensas subire, hac occasione frequenter à receptione honoris huiusmodi retrahuntur & c. Ideo etiam prohibetur merito professoribus conferentibus gradus, ne ad illos quemquam recipiant,

a Sacinus cõsil. 272. incip. non prosequendo volum. 2. b dicta l. vni. ca. & ibi gloss. de Monopol. C. c ad l. fin. col. 4. de collegiis illicit. d consil. 122. seq. volum. 4.

e eadem & Lapid. in Alex. Sever. Dio in Claudio. Marcell. li 28. f in Clem. 2. de magistris, & ne quid exigatur pro licentia dandi.

recipiant, nisi prius iurantes adstringant, ne ultra tria milia turonensium argenteorum in solemnitate circa huiusmodi doctoratum aut magistrerium, quomodolibet adhibenda, expendant, & de moderandis etiam impensis intra prædictam summam, nisi forsan notabilis conditionis extiterint, sub pœna suspensionis à collatione graduum per sex menses.

6. Fuerunt & comessationes huiusmodi, multo maiori ratione prohibita fieri in locis sacris prætextu societatis aut Christianæ etiã charitatis: & abusus hic sublatus in conuentibus & congregationibus in honorem Dei vel sanctorum factis, habetur in consilio Laodicensi c. 28. Non oportet in basilicis seu in ecclesiis agapem facere, & intus manducare, vel accubitus sternere. reprobatur & id ipsum D. Paul. b ibi, Numquid domos non habetis ad manducandum? & c. Non tamen ideo despicit ecclesia, imo despicientes arguit, agapas seu conuiuia largita in pietate pauperibus, neque conuocationes ad honorem Dei, fratrum c can. conuiuia, 6. 44. distinct. ex beato Gregorio lib. 2. epistol. 37. Conuiuia quæ ex intentione impedienda charitatis sunt, inquit Greg. rectè vestra fraternitas in suis epistolis laudat, & c. Verum secundum Laodicense consilium c. 53. non oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos, aut etiã laicos Christianos, ex symbolis quæ vulgus comessalia appellat, conuiuia celebrare d. & in consilio Tridentino sessio. 25. titulo de inuocatione & veneratione sanctorum. In sanctorum prohibetur celebrationem ac reliquiarum visitationem, ne homines ad comessationes, vel ebrietates abutantur, quasi festi dies in honorem sanctorum per luxum ac lasciuam agantur. Sunt & reprobantur abusus conuiuandi, quos fratritas vti plerumque faciebant, in honorem sancti apud D. Augustinum e. Comessationes, inquit, & ebrietates ita concessæ & licite putantur, ut in honorem etiam beatissimorum martyrum non solum per sollemnes dies, (quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit) sed etiam quotidie celebrantur, & c. ibi tamen propter multitudinem peccantium, & ne cum malo eradicetur quædam religionis viuientis species simul, veluti aliquando existentibus satis teneribus, nec bene radicatis, non tolluntur malæ succrescentes herbæ, ne vnâ bonū semē euellatur, nec asperè censetur agendum cum multitudine peccante. neque posse illam perniciosam consuetudinem tolli asperè, duriter, modo imperioso, censet D. August. sed magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando: & siquid minamur, cum dolore fiat de scripturis comminando vindictam futuram: ne nos ipsi, inquit, nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur, ita primo mouebuntur spiritales, vel spiritualibus proximis, quorum autoritate, & leuissimis, sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur: concurrunt duo mala in hac causa, nempe primum peccatum, quod existiment se in honorem sanctorum & solemnitatem dierum eorum sibi licere ita conuiuari, cum tamen prouidendum sit diem solemnem non tam ciborum abundantia quàm spiritu celebrare, & absurdum sit nimia saturitate martyrem honorare velle, quem scias ieiuniis Deo placuisse, & confusio & ignominia sit. IESVM CHRISTVM crucifixum pauperem & esurientem, farris corporibus prædicare, tenuiorumque doctrinam

b ca. non oportet in Basilicis, 42. distinct. b ad Corint. e. 11. c. si quis despicit, & seq. 42. d. st.

d in ca. 10. non oportet, 44. distinct. nct.

e Epist. 64. in c. comessationes 42. distinct.

P. ca. Ecclesie principes, 35. dist. D. Hiero ny. in Mich. a. facit c. cum ad monasterium 6. S. in refectorio, de statu monach. b. Prouerh. 30. c. c. non potest, 23. qu. 4. d. c. ut constituetur, 25. 50. dist. c. c. licet non nunquam 45. dist. c. f. c. dispensationes, 16. 1. qu. 7. ex D. Cyrillo Alexandrino ad Gemad. pesbyterum & archimandritam.

g. In l. 4. de paganis sacrificiis & templis, c.

f. c. dispensationes, 16. 1. qu. 7. ex D. Cyrillo Alexandrino ad Gemad. pesbyterum & archimandritam.

g. In l. 4. de paganis sacrificiis & templis, c.

f. c. dispensationes, 16. 1. qu. 7. ex D. Cyrillo Alexandrino ad Gemad. pesbyterum & archimandritam.

g. In l. 4. de paganis sacrificiis & templis, c.

rubentes buccas timentiaque ora proferre. Alterum, quod aliunde periculum occurrat, ne peiores existant si à tali consuetudine prohibeantur epulandi: qui enim nimis emungit, elicit sanguinem, & proinde in duobus malis maius potius erit euitandum. c. duo mala, 3. dist. & cum à tali consuetudine epulandi, præter legitimum modum non possint homines auerti, cum venia suo ingenio relinquendi sunt, c. 6. denique, 4. dist. non puniuntur enim aliquando peccata multitudinis propter schisma & scandalum, & in causis ubi per graves dissensionum scissuras, non huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendum aliquid est seueritati, vt maioribus malis sanandis, charitas sincera subueniat, & plus interdum etiam erga corrigendos agit beneuolentia, quam seueritas, plus cohortatio quam comminatio, plus charitas quam potestas. Atque satius est ferre consuetudinem conuiuandi, quam religionis causam euellere, & dispensationes rerum patiuntur, non nunquam parum quidem à debito quosdam foras exire, vt maius aliquid lucrifaciant. Sicut enim qui mare nauigant, tempestate urgente nauique periclitante anxii, quædam exonerant, vt cætera salua permaneant, ita & nos cum non habemus saluandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, despiciamus ex his quædam, ne cunctorum patiamur dispendia. Fidei causa maiorem sibi vindicat assensum in hoc, sicut & in c. 3. de pœnitent. & remissioni remittitur de pœna & austeritate pœnitentiæ cuidam nobili, qui partes secutus summi pontificis contra imperatorem Fridericum, ei denegando castrum, fuerat causa destruendi quatuor castra & plusquam duorum millium domorum, & aliorum infinitorum malorum commissorum: iubetque Alexander 3. Mediolanensi archiepiscopo, misericorditer ei pœnitentiam imponere, attendendo quod pro libertate sua, & Ecclesiæ deuotione, hoc fecerat, & tali discretionem in eo uti, vt alij & ipse pro austeritate pœnitentiæ, à seruitio Ecclesiæ nullatenus retardarentur, aut aliquod salutis periculum non formidarent. lætari etiam in Domino & diebus festis ita lautius conuiuari, non est omnino improbatum si luxus & ingluuies absit, & non contemnendum quod aiunt Arcad. & Honorius Cæsares. *Profanis, inquit, ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiã non patimur submoueri. Vnde absque ullo sacrificio, atque ulla superstitione dampnabili, exhiberi populorum voluptates secundum veterem consuetudinẽ, ministrari etiam festa conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus.* Pulchrè & id probatur Ezdræ lib. 2. c. 8. vers. 9. & seq. dixerunt Neemias & Ezras populo, *Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere & nolite flere. Ite, comedite pingua & bibite mulsum, & mittite partes his qui non preparauerunt sibi, quia sanctus dies Domini est, & c.* & Tobie 2. c. in princ. *Cum esset, inquit, dies festus Domini & factum esset prauidium bonum in domo Tobie, dixit filio suo, vade & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum.*

7 Paulatim itaque si fieri possit fratriarum collegiorumque status ad primam reuocabuntur institutionem permissam ab episcopis, & abusus si fieri possit ex omni parte erunt tollendi: sin minus p ea parte quæ opera pia remorari non poterunt, & quæ minus lædunt

exemplo Tiberij Cæsaris qui cum de coercendo luxu ferre legem vellet, nec coerceri posse immodicos sumptus videret; satius duxit omittere quod assequi nequiret: quam tentare turpiter quod postea non efficeret.

8 Erunt & vniuersitates & academiæ seu collegia studiorum visitanda, & reformanda ab iis ad quos cura, visitatio & reformatio pertinet, maxime in his quæ ad mores, doctrinam & fidem catholicam spectant iuxta sanctorum synodum, & foundationum decreta, vt habetur in consilio Tridentino sessio. 25. titulo de reformatione ca. 2. hinc enim maior pars salutis vel corruptionis reipublicæ pendet, & ex harum fontibus, diuini & humani iuris præsidium vel expugnatione oritur. ibi enim discuntur prima literarum monumenta, artes ingeniarum, mores, iura diuina & humana, quæ omnia permaximè inter est incontaminata conseruari in vera & catholica fide. Et proinde cauendum est, vt non admittantur professores nisi probati, & vt admissi, pio catholicoque more instituant sibi commissam iuuentutem: inde Pius 4. S. P. in constitutione sua 112. iuxta bullarium Laertij Cherubini incipiente *In sacrosancta idib. Nouem. anni 1564. anno 5. sui pontificatus statuit*, ne lectores publici vel priuati cuiuscumque facultatis, iurisque ciuilibus vel canonicis, vel theologiæ, vel aliarum artium, rectorisque, admittantur ad lectiones officiumque legendi vel rectoratus, nisi prius catholicam fidem profiteantur, in forma ibi posita, *In manibus vel ordinarij seu eius vicarij*, aut doctorum, aliorumque promouentium *manibus*. vt enim, pro moribus in temporalibus & peritia docendi, debent approbari à senatu seu principe vel aliis quibus hæc cura per principem demandata est, antequam in ordinem lectorum & professorum legantur. Sic expedit, prius in fide approbari quoque, quia in ecclesia Dei, tentatio est populi error magistri: & tanto maior, quanto ipse est doctior qui erat, vt ait Vincentius Lirinensis probabatur, & reprobabatur Grammatici seu oratores decreto ordinis, si non se vtiliter studetibus præbeant. Cõseruanda quoque lex Theodosij & Valentinianæ. CC. quæ ponitur vnica, titulo de studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitana, lib. 11. tit. 18. per quã vniuersi qui usurpant sibi nomina magistrorum, & in publicis magistracionibus, cellulisque collectos vnde cumque discipulos circumferre consueuerunt, præcipitur ab ostentatione vulgari amoueri: & in posterum prohibentur, & damnantur, & vrbe arceri mandatur prohibitisque his qui in publico munere docendi descripti sunt, ne alibi aut priuatim, quam in publico auditorio doceant alioquin imminente pœna priuationis priuilegiorum concessorum his qui publicè tantum docere præcepti sunt.

9 Eo pertinet etiam lex imperatoris Marci ani, quæ prohibet vt nemo clericus, vel militaris, vel alterius conditionis de fide Christiana publicè, turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum: ex hoc tumultus & perfidiæ occasione requirens, pœnis adiectis & sauerissimis animaduersionibus. Addenda l. conuenticula, 15. de episcopis & cleri. C. vbi Archa. & Hono. CC. *conuenticula illicita etiam extra ecclesiam, in priuatis adibus celebrari prohibemus, proscriptiois domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos, non & tumultuosa conuenticula extra ecclesiam celebrantes susceperit.*

a. ut scribit lib. 3. genialis dierum c. 11. Alexander ab Alexandro.

b. l. vnic. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docent & c. lib. 12. C. 11. 15. & melius in l. magistros studiorum, 7. de professoribus & medicis lib. 10. c. tit. 52. c. l. 2. de professoribus & medicis lib. 10. C. 11. 52. d. nemo clericus, C. de summa trinitate & fide cathol.

Metuendum enim est idque procurandum ne accidat, ne hærefes & illicita dogmata quæ publicè damnata sunt, quæve prohibita sunt in vulgus disseminentur priuatim, & clanculum doceantur à magistris factis. Quamobrè Gratia. Valentinia. & Theodo. Cæsares in l. 2. c. de heretic. Omnes, inquit, *vetita legibus diuinis & imperialibus constitutionibus hærefes, perpetuo quiescant. Nemo ulterius conetur quæ repperit profana præcepta, vel docere vel discere. Neque antistites eorumdem audeant fidem insinuare quam non habent: nec ministros creare qui non sunt.* Et rursus in l. 3. eius tituli, *Cuncti hæretici proculdubio nouerint omnia sibi loca adimenda esse: siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue diaconica appellentur, siue decanica: siue in priuatis adibus, vel locis huiusmodi cœnibus copiam præbere videantur: his adibus vel locis priuatis ecclesiæ vindicandis &c. vbi nocturni cœtus sub prætextu religionis & litaniarum prohibentur quoque.*

Facit Nouella Iustiniani 132. de interdictis collegiis hæretico. vbi eadem statuuntur & imponuntur similes pœnæ colligentibus, & his qui illis conuenticulis colliguntur. par enim pœna est docere vetita, & discere^a. Et nouella 37. de ecclesiis constitutis in Africa, *Nulla omnino hæresis domum aut locum orationis habeto.* Et in c. cum ex iniuncto, 12. de hæreticis, occulta illa conuenticula prohibentur vbi & laici officium prædicationis sibi usurpant.

10 Repurganda etiam collegia ecclesiasticarum personarum, ab istis conuenticulis quæ coniurandi habent occasionem vel in episcopum, vel in alias personas ecclesiasticas, vel in laicos seu principes. Idipsum admonet concilium Chalcedonense, c. 18. & Vuormacense, c. 74. & ca. si qui clerici, 23. & ca. coniurationum, 21. II. q. I. cuius verba lata digna sunt, vt nihil addi vel detrahi oporteat. *Coniurationum & conspirationum crimen, quod apud Græcos dicitur *παρσις*, publicis etiam legibus certum est inhiberi: hoc multò magis in sancta Dei ecclesia ne fiat, conuenit abdicari. Siqui verò clerici aut monachi inueni fuerint coniurantes aut conspirantes, aut phatrias aut factiones componentes aliquas suis episcopis aut clericis aliis, omnino cadant de proprio gradu.* Eadem probat adiectis aliis pœnis Calixtus Papa, scribens Galliæ episcopis, epist. 2. Et apertius in consilio Aurelianensi 3. c. 21. relato in ea si qui clericorum, 25. eadem II. q. I. vbi, superbia quorundam clericorum & malitia, prætextu religionis, & cum magno reipublicæ totius Christianæ nostris temporibus in usum reuocata, à quibusdam coniuratis, exprimitur & retunditur his verbis, *Si qui clericorum, inquit, (vt nuper per superpiam diabolo instigante actum fuisse perperauit,) rebeli auctoritate se in vnum coniuratione intercedente collegierint, & aut sacramenta inter se data, aut chartulam conscriptam fuisse patuerit, nullis excusationibus hæc presumptio elabatur, sed re detecta cum in synodum ventum fuerit, in præsumptos iuxta personarum & ordinum qualitatem, à pontificibus qui tunc in vnum collecti fuerint, vindicetur. Quia sicut charitas ex præceptis diuinis, corde non chartule conscriptione vel coniurationibus est exhibenda: ita quæ supra sacras admittuntur scripturas, auctoritate & distinctione pontificali sunt reprimenda.* Docet D. Cyprianus^c, quanto odio sunt habiti apud Deum conspiratores, qui sub prætextu aliquo boni, schisma & seditionem

^a l. culpa similis, 8. de malefic. & mathem. li. 9. c. 11. 9.

^b ca. conspirationum, 22. eadem II. q. I. cœcilium Toletanum, ca. si clerici 24. ca. II. q. I.

^c lib. 1. epistol. ad magnum, & in ca. denique, 2. 7. q. 1.

contra principes temporales & spirituales concitarunt exemplo primum decem tribuum quæ se segregauerunt ab imperio Roboami filij Salomonis, & elegerunt sibi regem Hieroboam filium Nabath^a, & exemplo Adonis propheta qui necatus est à leone, quia comedit panem & bibit aquam in terra decem tribuum contra Domini prohibitionem^b, & exemplo Chöre, Daranis & Abyronis, Numer. 16. item exemplo schismaticorum Samaritanorum ad quos etiam prohibuit ire primum Christus, non magis quàm ad gentiles & ethnicos donec verbum fuisset Iudæis prædicatum^c, *In viam nationum ne*

seritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis. Periculosæ sunt hominum qui volunt haberi simul pij & docti ex malitia & superbia peccantium sententiæ seu hærefes, nec missura cutem nisi plena cruoris hirudo, & dum non possunt, ob ambitionem vel malitiam, vel melius imprudentiam detectam, euadere superiores, cœcitant coniurationes, seditiones, tumultus; mouentque omnem lapidem vt quod astute non potuerunt consequi, & vbi non potuerunt videntes decipere, per vim assequantur, quamuis tandem euascent in auras, & veluti pilæ vento inflatæ dum acu perferantur, concidant in se vnà cum mole tumultus perniciosi per illos excitati, testes nobis sunt factiones ortæ ex causa & prætextu religionis inter Samaritanos, Saduceos, & Iudæos; interque hæreticos qui ex modica sintilla totum orbem incenderunt, quæ ab initio extingui & repurgari poterant. Verùm vbi coaluerunt, clades populorum animarum & corporum, & regnorum subuersiones miserè accesserunt. Quod & aliquando ex factis philosophorum antiquorum non repurgatis, accidit. Nam cum illi sibi libertatem dicendi, declamandi, & statuendi usurpare cœperunt, & discipulos in suis dogmatibus instituerunt, prætextu reformandi respublicas omnia diuina & humana sua superbia & temeritate conturbauerunt, ignorantes quantum distaret speculatiua ars, à praxi bene gerendi rempublicam, metientes ad phantasticam vel potius inanem rempublicam, mores iustos populorum ex vmbri imaginationum corpus ipsum mensurantes. Nihil enim arrogantius fuit homine philosopho qui non degustauerat formulam realè regendi, est enim lex, vt ait Aristoteles, determinata ratio, iuxta ciuitatis consensum, quæ singula quo pacto facienda sint declarat. vt scribit Athenæus lib. II. dipnosophiston c. 22. vbi & leges Platonis derisas ait ab Atheniensibus. Oratioque, inquit, illa de republica, et si omnium sit pulcherrima, nobiscum nihil persuadeat? quid magis? visus est ipse Plato non existentibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita vt qui his vtantur postea perquirere oporteat. Scribit & c. 23. eiusdem libri, Platonis discipulos fuisse tyrannos. postea, refert & Polybius lib. 2. historiarum in ea regione Italiæ quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtū Pythagoreorum ob clandestinam coniurationem concrematum magna rerum mutatione facta, vt pote principibus cuiusque ciuitatis temere interfectis, accidit ea loca ealque vires maximis seditionibus cædibusque vexari: certè hæc digna notatu in posterum saltem, cum videamus turbatam rempublicam Christianam, & regnorum leges, ex quadam superbia nouorum theo-

^a 3. Regum 12.

^b 3. Reg. c. 13.

^c D. Matth. 10.

a Lib. 14.

Alterum Cornelius Tacitus, a, de dissolvendis collegiis illicitis.

15 Cum etiam trecenti iuvenes sodalitiij iure, sacramento quodam nixi separatam apud Crotonienses, à ciuibus cæteris vitam exacerent ex doctrina Pythagoræ, ad frugalitatem & ad studium virtutis prouocati, conuerterunt nihilominus in se ciuitatem, quasi cœtum clandestinæ coniurationis haberent, ideo ciuitas voluit cum in vnam domum conuenissent eos concremare, in eoque tumultu sexaginta homines perire, cæteri in exilium damnati b. Suspectæ enim sunt semper coitiones hominum in republica. Quia quamuis ab initio virtutis causa conuenire videantur, tamen facile gliscente disciplina, multitudinis numerus addit animos ad aliquid noui audendum: metuendum, quod periculosius est, ne in malum prorumpat cœtus, quo se sapientiosem cæteris esse sibi persuaserit. vnde abscindenda ab initio occasio, & iubendum probis, eaque de causa congregationes agere desiderantibus, sese continere intra fines patrum, & non sapere apud semetipsos: sapientia humana inflat, presumptio sanctitatis cum doctrina aliqua, decipit: deceptos, impellit ad cõtemptum aliorum, & iam tumentes ad definiendum proprio sensu audentes facit, ad sic finita temerè defendenda pertinaciter excitat: & sic ad pertinaciam dum peruentum est, societates eiusdem opinionis imbutæ, ad coniurationem perueniunt: ex illa ad reipublicæ schismata & ciuilia bella paulatim concurrunt, & omnia fufque deorsum confunduntur, inuoluta: & serò sapiunt, vt est in prouerbio, Phryges.

In legibus Langobardorum, titulo de aggressione in vico, de sacramentis per Guildoniam ab inuicem coniurandis, vt nemo facere præsumat, &c. prohibentur societates aut sodalitates coniuratae, aut coniurati fratres societate vocata Guildonia à vullen voluntate, & shon, id est facere, vt nunc vultur dicimus, inquit Amerpachius in constitutiones Caroli magni ad c. 16. vbi idem notatur.

Franciscus I. rex Gallorum eius nominis abrogauit confratrias artificum, propter monopolia quæ in illis faciebant anno Domini 1539. Et Fridericus in §. conuenticula, de pace tenenda in lib. 2. feudorum ti. 53. conuenticula hæc, etiam ratione seu prætextu parætela, vel alterius cuiusque rei gratia prohibuit.

Deus collegium ædificantium turrim, & superborum fastum confusione linguarum dissoluit, Gen. 11. perdidit septem ciuitates incorrigibiles c. Ob vitulum adoratum, sacrosanctæ leges tabulæ adeo exaratae & datae Moyfi contractæ d. Imò quod magis est, videns Deus quòd omnis caro in hac vniuersali societate humana, corruerat viam suam, deleuit eundem & immisit perditionem diluuij e.

Ezechias rex Israel, dissipauit excelsa, contriuit' statuas, succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyfes f, siquidem (vide abusum) vsque ad illud tempus filij Israel adolebāt illi incensum g. Sustulit collegium sacerdotum Belis rex, vbi edoctus fuit per Daniele de impostura & abusu illorum h.

Minatur Deus se abiecturum templum sibi ædificatum ob idololatriam, 3. reg. c. 9. vers. 6. Salomoni loquens, Si auersione auersi fueritis vos & filij vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea & ceremonias

b Vt refert Iustinus ex Trogo lib. 20.

c Genesios 19. d Exod. 32.

e Gen. 6. 6. & seq.

f Num. 21.

g 4. Reg. c. 18. h Danielis ca. 5. m.

quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos & adoraueritis a D. Math. 21. eos, auferam Israel de superficie terra quam dedi eis, & templum quod sanctificauit nomini meo, prouiciam à cõspectu meo, eritque Israel in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hac erit in exemplum: omnis qui iraserit per eam stupebit & sibilabit & dicet, Quare fecit Dominus sic terra huic & domui huic? & respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum suum. & c.

Propemodum similis imprecatio Christi in Iudæos a. Auferatur à vobis regnum & dabitur gentibus.

Eo pertinet quod dicebat Diuus Iohannes Phariseis & Saduceis, Facite fructus dignos penitentia, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arborum posita est, omnis arbor qua non facit fructum bonum excindetur & in ignem mittetur b. Maledixit Christus arbori in frugifera & exaruit,

16 Cæsares Arcad. & Honorius, omnia loca & collegia ademerunt hæreticis c. extat & Iustiniani nouella 132. de interdictis collegiis hæreticorum, reprobandum & illorum conuenticula quæ ipsis ecclesiæ dicebantur, & eis relicta, item collectæ, parasynaxes, synodi, exarchatus, paternitates seu abbatia d.

Sustulerunt & alij principes Christiani alia collegia superstitiosis paganis & templis, & sacrificia e.

Adiiciunt iura ciuilia etiam pœnas, & quisquis collegium illicitum vsurpauerit, ea pœna tenetur qua tenetur, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt, vt respondit Valeriana f. nempe pœna legis Iuliæ maiestatis g.

17 Chorepiscoporum ordo, vt ratione institutionis carens extirpatus h.

Clemens quintus ex consilio Viennensi, Beguinarum & Beguinorum conuentus, collegia & congregationes dissoluit, aboleuit & inhibuit, in quibus plures errores inducebantur sub velamine sanctitatis, cum periculo animarum i. Firmavit eandem prohibitionem fraticellorum seu fratrum de paupere vita, Bizochiorum, Beguinorum Iohannes 22 k.

18 Idem Clemens quintus, templariorum militum collegia & ordinem funditus sustulit in Gallia & alibi, ob quædam eorum delicta, & defectiones in Turcas, vt scribit Platina l.

Sustulit & damnauit vt ait prædicto loco Platina collegia, congregationes cum erroribus Dulcini & Margaritæ, in quibus mares cum feminis simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptistarum more censuerunt nihil habendum esse proprium, non esse administrandas respublicas Christianis m.

Sic monachis existentibus incorrigibilibus, possunt ab episcopo à monasteriis expelli, & alij in locum illorum alterius ordinis poni n. vt & canonicos S. Martini ob segnitiam & vitam turpem ad vnum omnes à Balduino Flandrensi principe Belga expulsos, refert Iacob Meierus. Dissoluta autem sunt duplicia monasteria mulierum & mo-

n c. relatum, 7. ne clerici, vel monac. secul. nego. se immisceant.

KKK iij

a D. Math.

21.

b D. Math. c.

3. & c. 7. &

D. Luca c. 3.

c in l. cuncti

hæretici 3. C.

d in l. 5. Arria.

e l. 14. de hæ-

re. in nomoca-

no. ti. 12. c. 2. v-

bi & ultimum

supplicij trans-

gressoribus im-

positum est.

e titulo C. de

paganis tem-

plis & sacrifi-

cijs.

f in l. 2. de col-

leg. illis. P.

g l. 1. §. 1. ad l.

Iul. maiesta. li.

48. P. 3. 4. l. 4.

C. de his quæ

ad eccles. con-

fug.

h in c. chorepi-

scopi 5. 68. di-

stinct.

i in clem. 1. de

religios. domib.

lib. 3. Clem. tit.

11. clem. 3. de

hæretic. li. 5. ti.

k in extrava-

gante unica. de

religios. domib.

in extra. Iohã-

nis 22. quam

tamẽ explica-

uit postea in

extrava. unica

de religiosis do-

mi. in extrava-

communib.

l in eius vita.

Gagninus lib.

7 qui & refert

illorũ errores,

Volaterranus

li. 22. Antrop.

& alij.

m vt habetur

etiã in summa

conciliorum.

c. in 7. synodo
f. 20. & c. dif
2. inuimus, cum
n. seq. 18. q. 2.
sonella 123 de
anctisimis e-
pisco c. 36. §. in
omnibus autem
monasterijs, l.
sanctissimariū
ecclesiariū (qua
Graeca est or-
dine nūc 44.)
de episco. &
cleric. C.
b. ut scribit O-
doramus mo-
nachus Seno-
niensis in Chro-
nico.
c. ut in c. abba-
te, 25. de verb.
significa.
d. c. suggestum,
de decimis ca.
generaliter 16.
q. 1. l. fi. C. de mi-
lita. testa. c. cū
cessante appel-
la.
c. ad abolendā,
9. de heretic. c.
cū nō ab ho-
mine, de iudic.
f. c. 2. de ecclesi-
is edifican. l. 3.
l. 48. l. nec a-
nus, C. de ado-
ptio.
g. c. ex tuarum,
de usu pallij. c.
licet, de offic. or-
dinarij l. ex fa-
cto, de vulga,
P. l. Paulus, de
pratorijs stipu-
lat. P.
h. c. quicūque,
16. q. 1. c. 1. & 2.
de operis noui
nuncia.
i. c. tuarum 11.
§. verū de pri-
uileg. l. 5. ti. 32.
ca. priuilegium
11. q. 3.

nachorum, quia id scandalum & offendiculum multus efficitur.
Ansegisus venerabilis Senonum archiepiscopus Gallia & Ger-
mania primas, factus à Papa Iohanne, Iudæos ob certa & montales
ab vrbe Senonica expulit, & ne ulterius in ea habitaculum manen-
di haberent, sub anathematis iugulo interdixit b.

19 Ratio autem istius dissolutionis collegiorum ex causa abu-
sus, est prior quod monasterium tandiu debet honoris prerogatiua
gaudere, quādiu ibi vigerit obseruatiā regularis, vt idonee inueniā
tur personæ in illo, & cessante causa propter quā datū fuit priuile-
gium collegij, societatis, & religionis, debet cessare priuilegium d.

20 Dehinc ex delicto in religionem vel pretextu religionis
commisso, clericus vel qualiscunque religionis obumbratione su-
catus, totius ordinis ecclesiastici prerogatiua nudandus est, & om-
ni officio & beneficio spoliatus ecclesiastico, secularis, relinquitur
bet potestates arbitrio, animaduersione debita puniendus e.

21 3. Quia quod pro pietate & religione aliquibus collegijs vel
monasterijs conceditur, non permittunt iura & principes priuilegiū
concedentes, ad alterius ecclesiæ vel loci iniuriam redundare f. Sic
enim interpretāda sunt beneficia à principe cōcessa, ne incipiāt esse
nocua ecclesijs alijs vel rebus aut personis alijs quibuscunque g. Ideo
collegia & monasteria si lædant statū ecclesiæ vniuersalis, & si ea a-
butātur in eius pernitiē suis institutis, possunt tolli, cū antiquæ eccle-
siæ ex nouis lædi nō debeāt h, si aliter remedium non possit adhiberi.

22 4. Priuilegia merentur amittere, qui concessa sibi abutuntur
potestate. Sic & in l. generaliter, 52. §. eos tamen, C. de episco. & cle-
ri. statuitur, monachos eos tantum habere beneficia ibi cōcessa, qui
apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent, non diuagā-
tes, neque circa diuina ministeria desides: cū propter hoc ipsum
beneficium eis indultum dicitur vt alijs omnibus derelictis Dei o-
mnipotentis ministerijs inhæreant.

De tertio remedio contra abusum religionis, de non
permittendis facile nouis religionibus,
aut collegijs.

C A P V T I I I I.

REMEDIUM porò tertium in summa admonebit: cauendū
maximè ne nouæ religionis vel cōgregationis pra-
textu pietatis vel religionis, vel alterius cuiusquā boni
ex quo possit incommodū aliquod suboriri vel onus rei-
publicæ, coalescāt vel instituātur, atque ideo principia ipsa rescindi
debēt. Tāta enim est vesania & presumptio hominū sibi cōplacētū,
vt exēplo Phariseorū nō dubitēt se alijs preponere, & sub specie pu-
ritatis & deuotionis sibi normā viuēdi nouā fabricare quam sibi per-
suadēt meliorē. plures autē quibus noua placēt, non dubitant etiā il-
lis temerè subscribere. Hic obseruādū itaque, vt canones de his lati
renouētur vt executioni mādentur, veluti quod statutū est in cōsilio
generali Lateranēsi sub Innocētio 3. c. 13. & in c. f. de religiof. domib.
Id ipsum rursus in consilio Lugdunensi à Gregorio decimo in c.
1. de

1. de religiof. domi. in sex statutum, his verbis, quibus & prohibitio
& rationes prohibitionis ponuntur. *Religionum diuersitatem nimiam, ne
confusione induceret, generale consiliū cōsulita prohibitione vetauit. Sed quia
non solum importuna petentium inhiatio, illarū postmodū multiplicationē ex-
versis, verū etiam aliquorū presumptuosa temeritas, diuersorū ordinū precipue
manducantium (quorum nondum approbationis meruere principium) effre-
natum, quasi multitudinem adiuuenit: repetita constitutione districtius inhi-
bentes ne aliquis de cetero nouum ordinem aut religionem adiuueniat, vel
habitum non æ religionis assumat: cunctas assatum religiones, & ordines mendi-
cantes post dictum consiliū adiuuentos qui nullam confirmationem sedis a-
postolica meruerunt, perpetua prohibitioni subijcimus, & quatenus processe-
rant renouamus, & c.*

2 Prior ratio eius prohibitionis est, à diuersitate nimia religio-
nū, quæ videtur quodāmodo turbare rudē Christianum populum, &
dare inquirendi occasionem, cur potius illi illā quā alia sequantur
formulam viuendi, & nū illi istis sanctiores aut meliores, cū iam tam
bonæ regulæ religionib. iam probatis institutæ sunt, vt sufficeret illas
obseruare pulchrè, & in hac sententiā faciunt quæ scribit D. August.
ad inquisitiones Ianuarij a. vbi postquam traditur refecanda esse, que
neque autoritate, neque moribus vniuersitatis comprobantur, sed
diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur, tur, in c. omnia
ita vt vix aut omnino inueniri possint causæ quas in instituendis ho-
mines sequuti sunt, additur ratio, *Quamuis enim nec hoc inueniri pos-
si, quomodo cōtra fidē sint: ipsam tamē religionē quā paucissimis & manife-
stissimis celebrationū sacramētis misericordia Dei libera esse voluit, seruilib.
onerib. premūt, vt tolerabilior sit cōditio Iudæorū: qui etiā si tēpus libertatis
nō cognouerint, legalib. tamen sacramētis non humanis presumptionib. subij-
ciuntur hac ibi. Facit quod iussit Dominus b, Nō faciet singuli quod sibi re-
tū videatur. Et certè nisi cohiberetur hæc potestas fabricandi religionē
pro arbitrio, nunquam finis esset nouarum formarum, & cultus diui-
nus diuersus breui tempore, cū tamē infinitis à iuris articulis re-
probetur c. Nec tandem futurum esset aliquem inuenire qui se dice-
ret Christianū, sed cum quadam æmulatione. imò forsan cum schif-
mate alij religionum tantum nomina vsurparent, vt accidit tēpore
D. Pauli, quo alij dicebant se esse Cephæ, alij Pauli, alij Apollo, & c.
quod tamē valde ei displicuit, & ab eodem reprehensum est d.*

3 Secunda reprobandi nouas religiones causa, est presumptio te-
meraria, quæ habet crimen & dicitur importuna petentium inha-
tio, presumpuosa temeritas e, quæ meretur retractationē concessio nis
si quid per eam extortū aut impetratū sit f. Siquidem prohibetur sa-
cro sanctis consilio nouæ religionis, vnde ambitiosa importunæ, &
temerariæ dicuntur petitiones. *Religionis causa coire, inquit Mar-
tianus Iuriconsultus g, non prohibentur homines, dum tamen non fuit
contra senatusconsultum quo illicita collegia arcentur. Quid est au-
tem contra senatusconsulta conuenire? nempe si sine permissio-
ne conueniant, vel priuatim, vel publicè. Sic enim ait Ter-
tullianus aduersus Psychicos scribens, Christianos excusans
conuentus, Nisi forsan in senatusconsulta & principum mandata
iii. 22.*

a Epist. 119. ca.
19. qua referit
tur, in c. omnia
talia, 12. sub 12
dist.
b Dent. ca. 12.
vers. 6.
c c. 2. de rescri.
in sex.
d 1. ad Corint.
c. 1.
e In di. ca. 1. de
ligio. domi in
sex.
f Per c. f. de re
scrip. in sex. ca.
sententiam, 35.
q. 9. c. cū oīm,
de re iudica. l. 1
de petit. honorū
ne lat.
g In l. 1. de coll.
illius. P. lib. 4. 7.
iii. 22.

a in l. 3. §. in summa, eo. ti. de collegiorum illicitis. b c. cum sit ars artium, 14. de ata. & quali. ordina. li. I. tit. 14. c. epist. 2. & in ca. 4. tales 23. dist. d in ca. legimus 24. §. sed dicitur 93. dist. e l. t. a. §. contra rium, de verbi aure nucleam. C. f. c. 1. 22. dist. c. cum olim, de consuetu. g. c. 1. & 2. de reliquijs & venera. sanct. lib. 3. tit. 45. h. c. venerabili, de testib. i. d. c. 1. de reliquijs & venera. l. c. teneamus, l. 9. 1. Divus Thomas to. 2. q. 178. articu. 2. l. idem Luca 13. vers. 26. m. Luca 10. n. 1. epistola c. 4. vers. 1. o in c. f. de religiof. domib. & c. 1. de religio. do mib. in sex. pl. cōsulta dua. lia. 23. de testam. q. c. cum ex inuncto 12. de heret. l. ad Corinth. 11. r. ca. singula, 89. distinct. f. ad Ephes. c. 4.

coitionibus opposita, deliquimus. & idem Marcian. a In summa autem, si ex senatusconsulti autoritate vel Caesaris collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra senatusconsultum & mandata & constitutiones col-legia celebrat.

Sic Iustinian. nouella 10. de referendariis, Apparuerunt, inquit, quidam, nostram largitatem in immensum vocantes, & multos quidem nobis introducentes supplicantes: multis autem petitionibus vsi ita semper adiectiones in immensum incompetens, causam sic perduxerunt honestam &c. Ideo postea restringedo numerum referendariorum ad primam institutionem addit, Volumus enim in mensura, eos in mensura quidem vsque ad dictum numerum contineri: instituta vero & alijs virtutibus augeri, & ad maius apparere. Multitudo enim numerosa nihil habet honestum, quoniam in paucis ex multis que secundum virtutem est, vita saluatur. Satius etiam est maximè in ordinatione sacerdotum paucos bonos, quam multos malos habere ministros. Et expressius Clemens Romanus ad Diacobum fratrem Domini, Tales ad ministerium eligantur clerici, qui dignè possint Dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotes, paucos habere ministros, qui possint dignè opus Dei exercere, quam multos inutiles qui onus graue ordinatori adducant. Et nimia multitudo & inordinata, facit viles ecclesie ministros: quemadmodum melius est pauca idoneè effundere, quam multis & vade inutilibus homines prægrauare.

4 Temeritas porrò præsumptuosa ex noua religionis formula apparet, quod contra ius quis eam instituere propria autoritate voluerit, cum tamè nemo possit sine autoritate summi pontificis nouam dignitatem in ecclesia constituere. nec nouum sanctum facere, vel venerari, aut nouas reliquijs colere sine eiusdem sacrosanctæ sedis licentiâ. probatio quoque exquiritur sanctitatis, eaque diligens, ne lateat quippiam sub eo prætextu, diaboli & mendacij, vel hypocrifeos vel superstitionis, vt neque fidendum sit miraculis ad probandam personam miracula agentis: nam quadoque per malos Deus miracula operatur, facit quod dicitur D. Matthæi c. 7. vers. 22. Multum die iudicij dicent mali, nonne in nomine tuo demonia eiecimus, & prophetauimus, & in nomine tuo multas virtutes fecimus, & tunc confitebor, inquiet Deus illis, quia nunquam noni vos &c. & alibi. Nolite in hoc gaudere quod demonia subiciuntur vobis, sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sint in caelis.

Et apud Iohannem, Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate vtrum ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum &c.

5 Tertia ratio ad euitandam cōfusionem in religione pertinet, absurdum est, si promiscuis artibus rerum turbentur officia, & aliis creditum alius subtrahat. In ecclesie corpore, multa & diuersi muneris sunt membra, quæ non patiuntur vt alterum alterius se immisceri officioq, singula officia singulis committi debent, & quisque in vocatione in qua vocatus est, debet ambulare.

Quid autem maiorem confusionem posset inferre reipub. quam aliquem sibi ysurpare vitam quandam seu formulam religionis & habitum,

habitu, & talem tamen non esse, sed purè laicum vel alium, nequid peius dicam, hypocritam & supersticiosum.

Quamobrem in consilio Toletano 4. cautum, vt clerici qui se fingunt habitu & nomine monachos, & non sunt, corrigantur vt veri clerici, & rursus in c. cum causam, 27. de electio. iussum est, vt clerici quidam non professi cuiusdam monasterij, vt vel beati Augustini regulam in eadem ecclesia constitutam profiterentur & seruaent, aut ipsam ecclesiam omnino dimitterent: cum scriptum sit in lege diuina, Non esse in boue & asino arandum, nec quengquam debere induere vestem de lana linòque contextam. id est, non esse sociandos in vno officio homines diuersæ professionis. Vt nemo potest & ecclesiasticis obsequijs deseruire, & in monastica regula ordinatè persistere, vt ipse distinctionem monasterij teneat, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere.

Prinata multo magis prohibita religio, vt & olim à Deo prohibitum, priuatim & loco priuato sacrificare, & oratorium quidem in sua domo quilibet habere potest, sed nō modum religionis nouum, aut mysteria sacre liturgiæ in sua domo priuatim agere, vel curare agi, sine licentia superioris, idque ex causa legitima, & nouella 58. vt in priuatis adibus sacra mysteria non fiant, ibique pœna etiam publicationis domus priuatæ.

Ante quoque in sexta synodo. Clericos qui ministrant, vel bapuzant in oratorijs, que intra domos sunt, cum consensu episcopi loci hoc facere præcipimus. Si quis verò hoc non obserauerit, deponatur: eadem ex alijs consilijs definita, & ita abrogata nouella Leonis 4. iuxta id quod scriptum est Deuteronomij c. 12. Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in omni loco quem elegerit Dominus Deus tuus. idque nuperrimè confirmatum, vel renouatum in consilio Tridentino sessio. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione missæ. Et ita fieri tutius decisum est, ne sub ea specie boni agentis profitent homines, vel ad contemptum, vel profanationem, vel ad abusum, vel ad confusionem religionis & mysteriorum eius, & quia in errorum barathrum faciliter ruunt, qui conceptus proprios, patrum definitionibus anteponunt, à fide Catholica deuiant, sacramenta Ecclesiastica despiciunt, & alios student multipliciter errores seminare. Vt qui non ad apostolicas literas, non ad Euangelicas autoritates, sed ad semetipsos recurrunt, magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt. Sic & dictum ne inimitaris prudentiæ tuæ, erat & Lex 12. tabularum, Nemo priuatim deos habessit. Et aspergebatur infamia Alcibiades Atheniensis quod in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nephas etiam apud ethnicos tunc visum est more Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur, vt ait Amilius Probus, qui aliis dicitur Cornelius Nepos, in Alcib. Plutarchus in vita eiusdem, & Thucydides. Eaque de re damnatum Alcibiadem absentem, scribit idem Probus & Xenophon 1. de gestis Græcorum. Iococrates oratione ad eum.

6 Hic tamen notandum est, quod ait glossa ad ca. 1. ad verbum

a c. 52. & in v. vt clerici 3. de regularib. b Dent. 22. c. c. in noua a- ctione, 16. qu. 7 d. c. 2. nemo potest. 16. qu. 1. c. Levitic. 17. f. ca. 8. §. si quis in sua domo, de ecclesiastic. tit. nouell. 131. g. ca. 31. & ca. clericos qui 34. de consecratione dist. 1. h. In c. sicut nō alij, 11. & ca. missarum solē- nia, 12. eadem dist. 1. de conse- ora. vbi excipit- tur causa neces- sitatis & per- missio episcopi quod nō est in- ris communis. i. In extrau. v. ni. Ioan. 22. de religio. Dei. l. c. quid autē iniquus 24. q. f. l. c. ne inimitaris de constitutio.

habitum, de religiosis domib. prohibitionem nouæ religionis & noui habitus, pertinere ad eos qui nouas sectas introducunt; aliter singularem personam quæ non sit sectæ nouæ iuuentor, nouum habitum sibi inducere posse, & in cōsilio Gangrense c.f. & ca. parsimoniam, 41. distinctio. *Parsimoniam cum veste humili non reprobamus, sicut etiam ornatum præter corporis diligentiam infucatum laudamus, &c.* Priuatum quippe potest sine scandalo tamē, quisque sibi vel saccum vel aliud quippiam si velit induere; & si contentus non sit communi suæ artis vel vacationis vestitu, morionis auriculas cum tintinnabulis circumponere.

Et sunt habitus etiam religionis diuersi quidam, qui non obligant: quidam qui obligant. non enim obligant ante professionem habitus probationis, aut habitus gestatus extra monasterium sine professione obligat autem cū professione regulæ habitus gestatus religionis eius^a, c. consuluit, qui cleric. vel vouentes. c. ex transmissa, de renuncia. c. statuimus, de regula. Neque solus habitus solemnizat votum religionis d. c. consuluit & c. porrextam, de regularibus.

Eo pertinere potest, quod scribit Clemens 5. summus pontifex, ex cōsilio Viennensi^b. vbi postquam prohibuit statum Beguinarū quæ nulli promittūt obedientiam, nec propriis renunciant, neque profitentur aliquam religionem approbatam, neque religiosæ exiunt, quanquam habitum qui Beguinarum dicitur deserant; addit, *Sanè per prædicta prohibere nequaquam intendimus, quin si fuerunt fideles aliqua mulieres qua promissa continentia, vel etiam nonpromissa, honestè in suis conuersantibus hospitibus penitentiam agere voluerint, & virtutum Domino in humilitatis deseruire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsi inspirabit.* Adfert glossa prima ad prædictum caput i. de relig. domi. exemplum in clementi. tria exempla ordinis minorum, & tertium ait esse viuentibus in coniugio, in quo coniuges secundum ordinem viuendi eis datum, abstinent certis diebus qualibet septimana à thoro, & promittunt obedientiam; & quandam habent regulam, sed non propriè ad tria substantialia, aitque illum tertium ordinem esse approbatū à sede apostolica vt & constat ex c. cum ex eo, 3. de sententia excom. in Clemēt. cuius verba, *Minores in suis recipiunt ecclesiis, ad audienda diuina officia tempore interditi, fratres & sorores de ordine tertio quem beatus Franciscus instituit, existentes qui continentes, seu de penitentia nuncupantur &c.* Vbi ille ordo non est priuilegiatus, vt alij duo beati Francisci. Sicque ibi glossa ad verbum, *tertio*, ait tres fuisse ordines fratrum minorum. Primum qui est arctissimus & caret proprio, de quo in Clementina i. de verborum significa. cum similib. secundum sanctæ Claræ qui differt à primò, quia licet ordo sit etiam fœminis arctissimus, habet tamen proprium in communi. Tertium autem esse pro viuentibus in coniugio maribus & fœminis adinuentum, & eum professos habere proprium in singulari; quem potius ait esse modum viuendi quàm regulam.

7 Sed notandū est, vt si qua post mortē mariti sacrū velamen religionis sibi imposuerit & finxerit se sub eodē velamine factimonialē esse

^a ca. i. & 2.
^{ca.} vidua imm-
ctis glossis pul-
cherrimis, 27.
^{q. i.} ca. vidua,
20. q. i.
^b Clement. i. §.
f. de religiof.
dom.

esse, postea verò ad nuptias redierit, quia per hypocrisim ecclesiasticā religionem conturbare voluit, & non legitime à voto suo permanfit, eam penitentiam agere debere de illusione nefanda, & reuerti ad id quod spondit, atque in sacro ministerio permanere, quod inchoauit. Nam si consenserimus, inquit canon, quòd omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat & non verè faciat, omnis Ecclesiasticus ordo turbabitur, nec Catholicæ fidei iura consistent nec canones sacri ritè obseruabuntur^a. Atque ex consilio Romano, *mulieres obrentu religionis velatæ, aut in monasteriis regulariter viuere debent aut in domibus suis susceptum habitum castè obseruare.* In consilio Romano canon 29. relato in canone 31. mulieres, 27. quest. i.

8 Multo diligentius cauendum in republica, ne sectarum hæresimque varietates inducantur; & sola religio Catholica, eaque vna locū habeat. Religio & veneratio nulla alia quàm vnus Dei tenenda est^c, vnionis auctor vna fides est: multiplex autem, discordiæ & feditio. neque enim sibi consentire possunt quorum dispar est de fide sententia, & hoc stratagemate vsi sunt aliquando reges Ægypti, qui pro sceptro vt illis videbatur, stabiliendo, variam & admixtam religionem induxerunt, vt diuersa de religione existente sententia, inter se Ægyptij omnes conspirare nunquam possent^d: errarunt tamē valde in hoc, & in statu monarchiæ perfectæ, & in vera fide. Nam tyranni opus est non veri regis & principis, factiones in suo regno nutrire, vt vtramque partem dissidentem inter se habens, in illum non conspirent. Rursum peccatur in Deum & religionem, dum pluribus diuersis admissis religionibus, seu impietatibus, Dei veri cultus contemnitur, cum cuius contemptu, status reipublicæ aut potestas quæ à Deo est, diu stare nequeunt: vbi enim Deus auerterit spiritum suum à populo & principe, necesse est eum concidere, tanquam corpus mortuum & cadauer, quod anima & spiritu non viuificatur.

Prudentia tamen opus est, & in præcautione, & in emendatione: præcautio in expellendis nouis dogmatibus, & malis doctoribus, in probandis his quos ad munus docendi, promoueri oporteat, in admonitione & prædicatione verbi Dei sincera.

Quod si iam error serpsit, latentèrque se intruserit, tunc priuati qui iam venenum hauserint reuocandi prius amicè, & leniter sunt, prædicationibus, exhortationibus piis & veris, nam religio potius suadetur quàm imperatur eò quod spontanea voluntate ad meritum creditur, & cordis tantum verus iudex est Deus.

Quis enim, inquit Lactantius^e, imponat mihi necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod nolim non credendi? nihil tam voluntarium quàm religio: in qua si animus auersus est, iam subla-
ta, iam nulla est.

Ingenia nostra, vt nobiles & generosi equi, melius facili freno reguntur: acerba rabies est, eorum qui labuntur à sanitate Ecclesiæ, & prius experiendum est num quædam medicina pos-

^a ca. quod in-
terrogasti 6. &
sequētib. nam
si 27. dist.

^c Lactantius li.
1. Instit. c. 20.

^d Diodor. sicul.
lib. 2.

^e Lactā lib. 5.
c. 14.

^f Seneca i. de
clementia.

sit illis mederi, antequam abscondantur, medici in atra bile plus interdum quiete quam mouendo atque agendo proficiunt. sunt errores qui potius sunt demonstrandi, & ad veritatis lucem detegendi ut respiciant sponte errantes, quam metu in contumacia obfirmandi, & in quibus plus proficimus docendo quam iubendo, monendo, quam minando ^a.

^a Diuus Augustinus epistola 65.

^b pluribus auctoritatibus sacrorum patrum & conciliorum hac docentur apud Gratianum per totam 23. q. 4.

Si verò nihil verba proficiant aut lenitas, tunc ad remedium extraordinarium perueniendum, eorum, primum gratia, ut respiciant metu poenarum, & fidem à qua naufragium fecerunt repetant, & ne alios corrumpan, ut Diuus Augustinus & alij sacri patres accuratè docuerunt, & armis etiam aliisque modis cogendos ad bonum quod reliquerunt, ut etiam in hac re principes & magistratus desides, Deo redditori sint rationem ^b. Quæ multo magis locū habebūt aduersus auctores sectarum, veluti aduersus maleficos, impostores, veneficos publicos, quos quàm citius fieri poterit tolli è republica est, ut membra putida quæ sua contagione nisi abscondantur, reliqua membra possunt inficere & corrumpere: melius enim ut citò pereat vnus, quàm reipublicæ vnitas.

De fauore religionis in voto soluendo & sacrificio, abusu, & remedijs.

CAPVT V.

V vnus religionis fauor in genere & in specie priuilegia sanctissima habet: ita in eo inuenitur super feminatum lolium, quod est separandum. proinde transeamus nunc à generali fauore religionis, ad singulares, & primū agamus de voto. Deo factō exsoluendo, postea de malis quæ eo colore irreperunt & remedijs.

^c *ca. licet, de voto.* Vouere voluntarium est ab initio vel non vouere, sed postea necessarium est implere ^c.

^d *23. vers. 21.* Satius est enim non vouere, quàm votum, prout melius fieri potest, non perficere, *ca. scimus, 9. §. quicumque vestrum. 12. 9. 1. que verba etiam relata sunt ex eccles. 5. vers. 3. & psalmo 75. vers. 12. Vouete, & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius offeritis munera, & Deutero. ^d Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, & si moratus fuerit, reputabitur tibi in peccatum.*

Sic Diuus Bernardus tractatu de præcepto & dispensatione, *Benedicti regula omnibus proponitur, imponitur nulli, prodest si deuotè suscipitur: non tamē si non suscipitur obest: hoc enim voluntarium non necessarium. Attamen hoc quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admisit & promiserit, tenendum, profectò, in necessarium sibi ipse conuertit, nec tam liberum habet, quod ante non suscipere liberū habuit. Itaque quod ex voluntate suscepit, necessitate tenebit. quia omnino necessum est eum reddere vota sua quæ distinxerunt labia sua. psal. 65. & ex ore suo aut condemnari iam*

iam oportet, aut iustificari. Caterum felix, ut quidam sanctorum ait, necessitas quæ cogit in melius.

Quæ ad rationem contractuum referri possunt in quibus ab initio liberum est contrahere, vel non contrahere; sed postquam promissio facta est & contractum, liberum non est altera parte inuita à promissione resiliere ^a. in voto autem promissio est seu pollicitatio facta Deo, vel ob eius religionem & cultum bonumque finem, ex deliberatione: & ita obligat ^b. *Sunt quedam, inquit Augustinus, qui etiam non videntes debemus: quadam etiam, quæ nisi vouerimus, non debemus: sed postquam ea Deo promittimus, necessario ea reddere cōstringimur* ^c. Ad soluen-
dam hæc voti obligationē, multa permessa extra cōmunes regulas in quibus cauendū est ne coniungatur abusus. Ita apud Marcianū ^d, *Illud obseruandū est, ne qui prouinciam regit fines eius excedat; nisi voti soluendi causa dum tamen abnoctare ei non liceat.* Calixtus summus pontifex, cōiunione Christiana priuat eos qui Romipetas & peregrinos ad vota visitationum sanctorum apostolorum proficiscentes ceperit, aut exactionibus onerauerit, aut offenderit ^e.

^a l. in commo-
dato. §. sunt cō-
moda P. l. sicut,
de actio. C.

^b l. 2. de pollicē
tationi. lib. 50.
P. 11. 12.

^c *ca. sunt que-
dam 1. cum se-
quentibus 17.
q. 1. de quo, vñ
de alijs ad vo-
tum pertinenti-
bus dicimus
lib. 3. paratio-*

*num iuris pon-
tificij ti. 2.*

^d *in l. illud 15.
de officio præ-
sidijs in P.*

^e *in ca. 23. si
quis Romipe-
tas 2. 4. 9. 3. &
Nicolauis Sup̄
ti. in ca. illi quō*

25. ead. 2. 4. 9. 3.

*innouatum in
cap. si. de treu-
ga & pace lib.
1. decretal. ti.
34.*

2. Caterum quidam, vel ex temeraria seu superstitiosa specie religionis, vota quædam emittunt inconsultè, & deinceps metu inani religionis, impia exequuntur: aliqui etiam malitiosè prætextu voti pollicitationisve ex causa religionis factæ, alios decipiunt & iniqua operantur. Ad primum caput pertinet antiquorum mos Italorum uedī ver sacrum, quo voto se adstringebant in magnis periculis cōstituti, & vouebant quæcunque proximo vere nata essent apud se animalia immolaturos, quō nomine quoque pueri puellave continebantur. Sed cum crudelē videretur pueros & puellas interficere innocentes, perductos in adultam ætatem velabāt, atque ita extra fines suos exigebant, ut ait Paulus ex Festo: testimonium adfert & Nonius ex Sisenna lib. 4. historiarum: possunt & exempla veris sacri vouendi faciendique peti à Liuiο lib. 22. & 34. & Dionys. Halicarna. in 1. Et inde Nonius Marcellus ait vernarum nomen pro comitio & maledicto habitum, quod etiam vernas appellarunt eos qui vere sacro nati essent, tanquā deuotos sacrosque & detestabiles. Iephte prætextu voti quo vouit Domino, si tradidisset filios Amon in manus suas; holocaustum se oblaturum Domino primum egressum de foribus domus sue, immolauit filiam suam primogenitā quæ ei occurrit reuertenti domum suam ^f. simile adfert de Agamemnone 12. Cicero ^g. *Quid, inquit, Agamemnon? quum deuouisset Diana quod in suo regno pulcherrimum natū esset illo anno, immolauit Iphigeniam.* Verum melius Alexander rex Macedonum, qui cum forte monitus, ut eum qui sibi porta egresso primus occurrisset interfici iuberet, & asinarium fortè ante omnes obuiam factum, ad mortem arripi imperasset. Eoque quærente cur, quidnam se immerentem capitali supplicio, innocentemque addiceret; & ad excusandum factum suum oraculi præceptum retulisset, vsus est callido responso asinarij. Asinarius quippe respondit, si ita est, inquit, rex, alium fors huic morti destinauit. nam assellus quem ante me agebam prior tibi occurrit ^h.

^f *Iudicij c. 11
g 3. officiorum.*

^h *ut refert Val.
Max. li. 7. c. 3.*

Rex Moab vidēs praeualuisse aduersum se hostes, arripens filiū suū primogenitum qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, ex quo & facta est indignatio magna in Israel, quare & obsidionem soluerunt eius & recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam ^a.

^a Reg. 4. c. 3.

Peruasit in summa prae-textu religionis Satan & vt acceptabilia essent Deo vota immolandos esse homines, imò proprios filios. Idē opinor, vt obscuraret fidem futuram & mysterium redemptionis nostrae, quam operatus est filius Dei vnigenitus, verbum factum caro, Dominus noster IESVS CHRISTVS, verus Deus & verus homo cui pater non peperit, sed pro nobis in holocaustum datum & sacrificium, in redemptionis nostrae pretium assumpsit.

Cuius mysterium fuit in ipso Abrahamo, qui iussu Dei admonitus vt immolaret filium vnigenitū Isaacum, voluit eius obtemperare voluntati, nisi prohibitus fuisset ab eodem iubente Deo, & acceptante voluntatis obsequium ^b.

^b Gen. c. 22.

3 Eōque prae-textu forsā ille humanae naturae hostis dæmon per suadere potuit, filiis Israel etiam, filios ei esse imolandos: cum tamen eius alia non sit intentio quam vsurpatis diuinitatis & destructio creaturarum Dei, maximēque perditio animarum immortalium & corporum, vt sibi socios paret poenarum aeternarum in carcere illo cui in perpetuum addictus est.

^c Lib. 6. gentium dierum.

Refert Alexāder ab Alexan. ^c exempla crudelium sacrificiorum, vt Scythotauri aduenas Dianae immolabant, & alij, vt ipse tradit. Galli olim patere Hesium & Teuthatem Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum suorum aras, aut homines immolabant, aut se immolatos vouebant.

Apud Phoenices & Carthaginenses, nimium diu seruatum, vt infantes, principali honore insignes sorte ductos, in regio ornata Saturno immolarent hostias: à quibus sacris cum cessassent postea victi ab Agatocle, deos postea subiratos rati, vt numen placarent, ducentes nobilium filios mactarunt ad aras, adeo cæca mortalitas sub nomine religionis ad infandas agebatur cædes præceps, vt ait Alexan.

^d Lib. 1. Satur. c. 7. & c. 11.

Meminit Macrob. ^d de impiis sacrificiis in Ditis sacello & Saturni ara, cuius festa Saturnalia nominauerunt: vbi diu humanis capitibus, Ditem: & virorum victimis Saturnum se placare putabāt, propter oraculum in quo erat *ἡ κεφαλὴ ἀδῆ, ἡ τῆς πατρὸς πέμπτε φῶτα*.

Quæ tamen infauita sacrificia pulchra & humana interpretatione infauita Hercules mutari persuasit & in ferre Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata: & aras Saturnias non mactatione virorum, sed accessis luminibus exolere, quia non solum virum, sed & lumina φῶτα significant.

Mentē corripuit hæc impia superstitione etiā aliquādo populo Israeli & Iuda commixta gentibus, vt ait Dauid psal. 105. v. 35. & sequent. *didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scādulum, & immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs, dijs quos ignorabant, & ef-*

& effuderunt sanguinem innocētē, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Hoc autē em operabantur in loco dicto Tophet in valle filiorum Ennom, in valle occisionis, & in excelsis Baalim edificatis ad comburendum filios igni in holocaustum Baalim ^a. hoc namque ex gentilibus mutuati quodque prohibuit Deus Deutero. c. 12. vers. 29. & sequentibus. *Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris possideas, & possederis eas atque habitaueris in terra earum, caue ne imiteris eas postquam fuerint te introeunte subuersa, & requiras ceremonias earum, dicens, sicut coluerunt gentes ista deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo, omnes enim abominationes quas auersatur Dominus, fecerunt dijs suis, offerentes filios & filias & comburentes igni, quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quicquā vel minuas. Et Leuitici c. 20. vers. 2. Si quis de derit de semine suo Moloch, morte moriatur. populus terra lapidauit eum. & c. & c. 18. vers. 21. de semine tuo non dabis vt consecretur Idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui, ego Dominus. Rex Iosias vt tolleret hanc abominationem, contaminauit Tophet, quod erat in conualle filij Ennom, vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch. ^b*

^a Hieremie. c. 19.

^b 4. Reg. 23. 10.

4 Deuouerunt & multo crudelius se ipsos quidam morti, prae-textu religionis: credentes se ideo placandos iri Deos, vt M. Curtius, qui cum in media parte fori Romani vasto ac repentino hiatu terra subsideret, responsumque esset, re illum tantummodo compleri posse qua populus Romanus plurimum valeret, militaribus insignibus ornatus equum conscendens, eum vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit ^c. Sic Decius cum Latino bello Romanam aciem inclinatam & penè iam prostratam videret, caput suum pro salute reipublicæ deuouit ^d, filium Decium & id ipsum fecisse testantur ^e.

^c ut ait Liuius in 7. Orat. in 3. c. 5. Valerius Maximus lib. 5. c. 6.

^d ut idem Valerius scribit eodem loco, & Liuius in 8.

^e in 10.

^c ut & Zonaras & Cicero in Catone.

^f Diui Mathematici c. 1. vers. 8.

& sequentibus.

5 Alij quoque voto se obligarunt alios necare, vt in Actis apostolorum c. 23. vers. 12. collegerunt se quidam ex Iudæis & deuouerunt se dicentes, neque manducatos neque bibituros donec occiderent Paulum. Et cum natus esset IESVS in Bethleem, & venissent magi ad eum adorandum, & ad offerendum ei munera vota; impius & crudelis Herodes, finxit se quoque velle eum adorare, & mittens illos in Bethleem dixit, ite & diligenter interrogate de puero, & cum inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum: cum tamen eius intentio esset eum necandi, vt postea apparuit. Iehu rex vt occideret facilius omnes prophetas Baal in Israel, congregauit omnē populum & dixit ad hos, Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius. Nunc igitur omnes prophetas Baal & vniuersos seruos eius & cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit qui non veniat. sacrificium enim est mihi grande Baal, quicumque defuerit non viuet. Porro Iehu faciebat hoc insidiosè, vt disperderet cultores Baal. Et dixit, Sanctificate diem solemnē Baal, vbi enim congregati fuerunt, iussit omnes occidi, & destruxit statuam & fanum Baal & fecerunt in æde eius latrinas. Fuit quidem bonum opus & Deo acceptabile tollere idololatras & cultum pessimum, verum illi qui necati sunt, sub specie

a 4. Reg. ca. 6.

colendi sua idola obruncati fuerunt ².b in vita Lu-
douici xi. libro
I. cap. 122.

6. De alio autem capite & de illis qui prætextu voti soluendi, & religionis deceperunt alios, plura occurrunt exempla, ex quibus pauca sufficiet recensuisse illud insigne, quod sub prætextu voti soluendi & muneris offerendi Mineræ, Troja quæ per obsidionem 10. annorum capi à Græcis non potuerat, capta & direpta fuit, admissis equo ligneo quo inclusi erant hostes Achiui, qui eo munere deceperunt Trojanos, vt scribit Tryphiodorus Ægyptius Grammaticus & Poeta, libello qui dicitur *Ἰλίου ὄμιος*, Ilij excidium. & Virgilius lib. 2.

Æneidorum. Scribit Philippus Comminus^b Florentiæ duas fuisse generis factiones, Medicorum & Pacorum. Pacorum verò partibus fauisse summum pontificem & regem Neapolitanum, coniurasseque domum Pacorum necem Laurentij Medici, qui eius domus erat princeps & sui generis: vsus autem pro exequenda tam scelestâ coniuratione religionis occasione, atque solempni die, hora qua missa solempnis celebrabatur cui aderat dictus Laurentius cum suis, aggressos tantum scelus & inermes Medicos, dato signo, vt dum presbyter concineret, Sanctus, Sanctus, Sanctus, tunc illos aggredierentur quod fecerunt. euasit tamen Laurentius cæteris obruncatis. Factum & est cum adoraret Sennacherib rex Assyriorum in Ninie, in templo Nefrosch deum suum, vt A. ramelech & Sarafar filij eius percussissent eum gladio ^c.

c Esaiæ 37. 38.

Multi & interpretatione voti arbitraria, vel ipsum Deum si fieri posset, decipere satagunt, vt apud Æsopum in 47. fabula *ἰδοῦντιον* seu viatoris, vbi viator qui Mercurio vouerat, siquid in itinere inuenisset, dimidium se ei dedicaturum, nactus peram cariotarum & amygdalarum plenam, ea accepta comedit, sed cariotarum ossa & amygdalarum cortices super altari quodam imposuit, inquiens, Habes o Mercuri votum, nam rei inuentæ exteriora & interiora tecum partior.

d 1. Reg. ca. 16.

Euasit Samuel manum Saulis, cum esset profectus ad vngendum Dauidem in regem, dicens ad immolandum Domino veni ^d.

e 2. Reg. ca. 15.

Absalon occupaturus regnum Dauidis, coniurationibus completis, separauit se à patre sub prætextu voti soluendi, & ait illi, Vadam vt reddam vota mea quæ voui Domino meo in Ebron: misit autem interrim exploratores in vniuersis tribus Israel, statim vt audietis clangorem buccinæ, dicite regnabit Absalon in Ebron ^e. compertum & aliquando, sub specie peregrinorum & Romipetarum, & sub habitu monachorum quosdam euasisse, & secretas domino actiones, composuisse reipublicæ perniciosas.

f Lib. 15. ca. 3.

Sub specie benè soluendi voti, voluerunt decipere Romanos contraria dedicatione Etrusci, si quidem vt refert Gellius ^f, Ex M. Verij Flacci libro rerum memoria dignarum, cum Haruspices ex Ethuria hostili & inimico animo à Romanis acciti, quando statua Romæ in comitio posita Horatij Coclitis fortissimi viri de cælo tacta est & id fulgur, piaculis luendum esset, contrariis religionibus statuisent vt nocerent Romanis, statuam in inferiorem locum ponendam quæ esset in locum editum subducenda, de perfidia detecti & confessi necati sunt, prætextu sacrificij faciendi decepit & necauit Himilconem

nem regem Carthaginensium, Gelon rex Syracusorum, vt refert Polianus lib. 1. stratagematon in Gelone^a. Sed & Solyson Callitellis filius, vir popularis, cum electus fuisset dux à Samiis aduersus Æoles, neque illi celebrarent solempne festum in templo Iunonis longius ab vrbe remoto, finxit se grauitè id ferre & velle celebrare, quod populus probans & ad locum profectus est: verum Solyson nocte in urbem reuersus, inductis hominibus, imperium tunc Samiorum occupauit^b. narrat & Iustinus libro 21. Dionysium Syracusanorum tyrannum, cum rapinæ occasio deesset, vniuersam ciuitatem callido cõmentu circumuenisse, & prætextu voti soluendi Veneri, postquam peruassisset mittendas esse electas ex omnibus melius ornatas, immisissis militibus illas spoliasse.

7 Remedia porro vt obuiam eatur abusui voti causa, considerare debent qui ab eo præcauere volunt, in summa, res deuotas, seu promissas, personas vouentes, & quibus promittatur, & modum promittendi vel exequendi voti.

Peccarunt namque plures dum vouent & promittunt Deo, quæ ei non placent, vel quæ promitti non debent. vt dum filios olim quidam immolarunt & se ipsos, sine discretione mortem sibi inferentes. se enim Deo vouere hoc laudabile, & sua quoque, & Deo gratum auth. ingressi C. de sacrosanct. ecc.

At sibi mortem inferre prætextu voti, hoc reprobatur est per præceptum non occides; scilicet nec alium nec seipsum.

Vouere possumus quæ nostra sunt, sic enim dictum, Honora Dominum de tua substantia^c. At aliena vouere non est nostrum, non minus quàm dispositio de rebus alienis, quæ prohibetur^d. homo autem, non est Dominus membrorum suorum, vt illis possit abuti^e. mala vota, id est desideria, & optare malum: improbantur etiam & ab ethnicis, vt docet Seneca^f.

Sed nec de re mala votum est recipiendum aut exequendum. vt si promittatur adulterium, furtum, sacrilegium, prohibita in ciuili etiam obligatione, l. veluti, l. generaliter, de verbo. obliga. P. Deus enim cui hæc promissio voti fit, reicit suis mandatis huiusmodi opera. Personæ vouentium inspiciuntur, an possint vouere, & ita se obligare. sunt enim quædam quæ non possunt vel absolutè, vel nisi adhibitis circumstantiis quibusdam absolutè, qui non possunt ex defectu mentis contrahere, nec possunt viuere, vt furiosi infantes, & alij qui iudicio carent^g. & qui arbitrij sui non sunt, vt monachi sine consensu abbatis^h: quia neque velle habentⁱ, vt non vxor sine consensu viri^k, in his quæ respiciunt debitum mariti.

Adhitis circumstantiis autem non vouent, qui ex voto dissipant aliunde vinculum religionis quo prius adstricti erant^l, sic non vouent clerici in præiudicium ecclesiæ cui debent assiduitatem, peregrinationem longam, sine licentia sui prælati c. magnæ, de voto: de aliis personis quibusdam prohibitis, idem dicendum^m.

Quibus etiam votum seu promissio fiat inspici debet, nam vota vel promissiones factæ demoniis rescindendæ sunt potius quàm implendæ. Si quis diis argenteis votum vouerit & non reddiderit, neque hoc requirentⁿ.

a & latius explicabo infra c. 8. num. 14.

b vt ait Polianus lib. 6. Stratagem.

c Prouerb. 3. dñi. de rebus alienis. nō alienis.

li. 4. C. 11. 31. l. 11. de regu. iur.

P. l. 3. de rei vna dica. C. l. 5. de acquir. possess.

P. l. 2. 8. de contrah. emp. P.

c l. liber homo, ad legem Aquil. P.

f li. 6. de beneficijs c. 37. & 38.

g c. 1. de regulis.

h c. nō licet 20. q. 4.

i c. quorundam, c. si religiosus, de electio. in fec.

l. c. manifestis, ca. voluit 33 q. 5.

m c. nisi cum prud. de renūcia.

n magna; de voto.

o in l. 2. de pollicita. in P. cum similib. de quibus nos alibi in partitionibus iuris pontificij. n Baruch c. 6. vers. 34.

Modus & finis pollicitationis voti, detegit eius naturam, ut si fiat deliberatè & ad bonum finem, favore suo donetur: sin minus, nequaquam.

a ca. qui bona agunt 4. 17. q. 1. c. consulta, de reg. c. nuptiarum 27. q. 1. b ca. Ananias 17. q. 1.

Intentio quippe obligandi debet adesse, cum promissione firmata, quæ si aderit cum bono fine non debent admitti qui promiserunt ad perfidiam, ut sine causa fidem Deo datam rumpant, cum & Dei vindicta immineat tacentibus hominibus^b.

Neque potest Deum latere diffugium dolosum, quia ipse occultare potest, sed ad ingratitudinè & in caput artificis ars conuertitur. Superstitiosa etiam vota reiicienda quemadmodum & in consilio Tridentino sessione 22. In decreto de obseruandis & vitandis in celebratione missæ, sic statutum, *Quarundam uero missarum & candle-rum certum numerum, qui magis à superstitioso cultu, quam à vera religione inuentus est, omnino ab ecclesia remoueant (scilicet episcopi ordinarij locorum, de quibus agitur ibidem) doceantque populum quis sit, & à quo potissimum proueniat sanctissimi huius sacrificij tam cælestis ac pretiosus fructus.*

Sed & qui suspectos habent uouentes, non debent se exponere temere omnibus, neque sua, neque sacrorum tempore: sed se preuenire etiam tunc, ut & mediceos oportuerat præcauere in ecclesia quoque, neque enim inimicitia cessant inter improbos tempore sacrorum, ut docent exempla Himilconis & Solysonis supra relata. Quo tempore etiam veri Christiani intenti religioni sunt, tunc Sathan insidias eis maiores machinatur. Christus orabat, dormiebant discipuli, Iudas uigilabat, & ad prodicionem Iudæos eius inimicos armauit & præparauit.

c lib. 5. Strata-gema.

8 Aliud exemplum potest etiam præcautionem admonere, ne arma qui alios suspectos habent relinquunt, quod refertur à Polyæno^c de Megarënsibus quos cum uellet inermes eiicere vrbe & ex Chalcidensibus Theocles, finxit se belli tempore uotum nuncupasse, si vrbe potiti sine periculo fuissent, duodecim diis: sacrificia peracturum, pompamq; armis ornatam celebrationem. Item Megarenfes nihil mali suspicantes, Chalcidensibus arma mutuantibus dederunt ad pompam donec sacrificium perageretur: at postquam armati in foro constitissent, iussit Megarenfes aut solis occasum ex vrbe discedere, & ita inermes Megarenfes è Leontino pulsi facile.

Midas etiam ut refert idem Polyænus lib. 7. simulās se diis magnis se rem diuinam facturum, per noctem Phryges cum tibijs, tympanis ac cymbalis eduxit, quibus enses occultè gestandos dederat. Ciues & domibus egrediebantur ad spectaculum, at illi tympana cymbalâq; pulsantes, spectatores trucidauerunt & in ædes apertas impetu facto Mydam tyrannum constituerunt.

De defensione religionis & fidei.

CAPVTVI

SEMPER uerus amor in se ipso crescit, nec ei sufficit, rem amatā si diuina sit, consequi & colere: sed ultro cupit ut omnes eandem diligant, ament, colent & sequantur.

Religio-

Religionis & fidei zelus & feruor, tantum inter homines potest, qui de Deo habent & de immortalitate animæ, de quæ futura uita, vel morte æterna cognitionem, ut nihil non agant eius causa & favore, & contraria omnia non detestentur & abhorreant, & ideo in uindictâ offensæ aduersum mandata Dei & cultum eius, toti feruntur, omnique impetu corporis & animi.

Ita filius Eleazari filij Aram sacerdotis, cum uidisset quod vnus ex filiis Israel intrauerat coram fratribus & Moyse contra prohibitionem, ad scortum Madianitidem, arrepto pugione ingressus est post virum Israelitam in lupanar, & perdidit ambos simul, virum scilicet & mulierem in locis genitalibus^a.

2 Moyses quoque armauit omnes filios Leui contra idololatrias qui vitulum aureum fecerant & adorauerant, & cecidit ex illis quasi triginta millia^b.

Delere iussit Deus gentes idololatrias usque ad internitionem^c. Elias zelo zelatus pro Domino Deo exercituū, prophetas Baal interfecit in torrente Cifon^d.

Sic Samuel concidit in frustra Agag regem Amalech coram Domino in Galgathis^e.

Mathathias uidens Iudæum quendam in omnium oculis sacrificare idolis, super aram in ciuitate Modin secundum iussum regis, doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram: sed & virum quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare occidit in ipso tempore, & aram destruxit & zelatus est legem sicut fecit Phinees Zamri super filio Salomi. Et exclamauit Mathathias in ciuitate, dicens, omnis qui zelum habet legis. statuens testamentum, exeat post me. Et fugit ipse & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate^f.

Iehu zelo Domini ductus, occidit domum omnem Achab, & uicerunt prophetas Baal^g.

Ad quoque offerendo munera Eglon regi Moab, qui opprimebat populum Israel per insidias necauit^h.

3 Nihil magis discipulos Domini aduersum ethnicorum audaciam, impugnationem, pericula illata & aduersum metum præfens mortis armauit, quam religio quæ cum gratia sancti spiritus quæ nunquam Deum inuocantibus reliquit, ita ad contemptum omnium imò sui etiam ipsius incitauit, ut Deo eiusque fidei & religioni postponenda censuerint vniuersa. Duòq; hinc maximum robur habent, vnū de immortalitate animæ, recta firmæque sententia alterū beatitudinis post labores iustos, & mandatorum Dei obseruationem, spes certissima & ex contrario mortis æternæ aduersus impios præparata habitatio.

Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium filia Pharonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans & præponens Thesaurum Ægyptiorum, improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem ut ait Diuus Paulus ad Hebræos ca. 11. vers. 26. Exod. ca. 2. Geodeon, Barach, Samson, Iephte, Dauid, Samuel, per fidem uicerunt regna,

LLL ij

a Nu. c. 25. v. 7

b Exod. c. 32. c Deuter. 7.

d 3. reg. 18. ver. 40.

e 1. reg. c. 15. v.

33.

f Machab. c. 2. ver. 24. & seq.

g 4. reg. c. 9. 11 ca. 10.

h Iudicum c. 3. vers. 16. & seq.

operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladii, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum &c.^a

^a ad Hebraeos dicto c. 11. Iudicum 6. vers. 11. & c. 4. vers. 6. & c. 13. vers. 24. & c. 11. l. &c.

Qui in pugna sunt, alacriores redduntur ad certandum, ubi opinantur se viribus & multitudine hostes superare: & quasi certam tententes victoriam, vel se defendunt vel inuadunt cum maiore impetu. Hac autem sententia mens eorum impletur, qui norunt Deum omnipotentem, Deum sebaoth seu exercituum: & qui eius causam defendendo credunt auxiliari sibi; & victorem facile eum quando voluerit, euasurum, diuitem & proptum ad remunerationem illorum qui eo animo laborant ut etiam olim in ethnicorum superstitionibus, hoc ipsum maximum addidisse momentum victoriis legamus, conciliatis numinibus, captis ut videbatur felicibus auguriis.

^b lib. 1. Stratagema.

Legi & saepe fraudibus religionis vfos duces, animosque militum veluti numine auxiliarij ad pugnam fuisse roboratos, ut apud Polyænum^b. Archidamus cum in Arcadia pugnam committere vellet in posterum diem, Spartiatis confirmavit noctu statuens aram, eamque armis splendidissimis armans, equos duos circumagens. Cum enim intellexisset, manipulares duces & centuriones noua conspicientes arma & duorum equorum vestigia atque spontaneam aram, interpretati sunt Dioscuris auxilium laturos: & ita Spartiatis sumptis animis, & religione commoti strenue pugnarunt atque Arcadas vicerunt. Sic accidit etiam victoria Thebanis ducem Epaminonda qui cum pauci essent contempserunt Cleombrotum & quadraginta mille sociorum Lacedaemoniorum apud eundem Polyænum lib. 2. cum enim multitudine perterriti ab initio pugnam detrectarent, Epaminondas persuasit ut forti essent animo duabus rationibus. nam primo subornauit virum ignotum coronatum & vittam redimitum, qui progredientibus ex vrbe eos deciperet & diceret, Trophonius iussit ut Thebanis renunciarem, se victoriam dare his qui principes pugnam inirent. Sicque Thebanis Dei vaticinium adorantibus, Epaminondas iussit in Heracleum venientes vota facere: antea quoque cum Herculis sacerdote constitutum, ut templum aperiret & arma reposita submoueret, & tersa Deo rursus apponeret, ipseque cum ministris suis de medio recederet nemini quicquam enunciantes. Postquam vero milites cum ducibus in templum ingressi, viderunt aper-tas ianuas nullo ministrorum praesente, ac etiam arma vetusta purgata recens & fulgentia conspexerunt coram, (eum namque putabant Deum) clamorem sustulerunt, & diuina confidentia impleti sunt, tanquam Herculem pugnae ducem habentes, sicque accidit ut sumptis viribus quadraginta millia contemnerent.

^c ut narrat idem Polyænus Stratag. li. 5.

Timoleon etiam pro societatis iure auxilium Syracusanis ferens, oraculi suppositione ad eandem causam abusus est, nam in collem quandam altissimum & excelsum ascendit, & cum vidisset quinquaginta millia Carthaginensium explicata, locum verò infestum procellis, & ventum aduersum hostibus fieri, congregata concione, in hoc tempore, inquit, hostes capi necesse est; etenim oraculum extare, eos qui in illo loco

aciem

acie collocaret, perituros: comprobari autem oraculum tempestate repentina. Quare Graeci magnis animis sumptis, pauci complures fuderunt.

Aliud factum refert idem author lib. 7. non contemnendum, ab Amasi, in eo bello quod aduersus Arabes habebat: ubi à tergo Aegypto rum, constituit statuas eorum deorum qui apud ipsos summo honore & religione colebantur, ut hoc modo alacrius pericula subirent, arbitantes se deos habere spectatores, quos nequaquam hostibus prodere aut relinquere deberent.

4 Fuit inter Christianos bellum in Turcas & Sarracenos expeditus, ad quod & hominum maior copia confluit, tempore quo remissio peccatorum praedicta est euntibus ad illud, vel pecunias contribuentibus, crucis signo indicto militibus, unde & ea expeditio aut bellum, Cruciatum dicitur. qualis publicata fuit per vniuersum orbem à Julio 2. sum. pontif. anno Domini 1517. Quemadmodum scribit Surius in historia & Sleidan. lib. 1. ante anno Domini 1188. Fridericus primus imperator cum pluribus principibus & grandi multitudine Germanorum cruce se signarunt ad eandem pugnam maiori audacia & fortitudine exequendam. Tempore Gregorij & eius successoris Clementis summorum pontificum Richardus regis Anglorum ad Albertum filium rex Galliarum & alij comites & duces expeditionem pararunt pro liberanda terra sancta, cruce se signantes adhibitis sanctis statutis & concessis pluribus à summis pontificibus priuilegiis, de quibus scribit Guillelmus Venbrigenis^b.

^a ut habetur in editionibus ad Albertum Schafnaburgium in eodem anno latius. ^b lib. 3. rerum Anglicarum c. 20. 21. 22. 23.

Eugenius 3. sum. pontif. quoque cruce signauit, & excitauit contra Turcas Ludouicum regem Galliarum, ut est apud Platina in vita Eugenij 3.

Anno Domini 1280. sub Clemente 4. sum. pontif. Albertus Lantgrauus Thuringiae & Marchio Ortho de Brandenburg cum filio suo, Albertus quoque de Brunsvig, & multi alij in Prusiam peregrinantes contra paganos cum signo crucis profecti sunt.

Alexandro 4. sum. pontif. cum Ecellinus tyrannus totam ferè Venetiam occupasset & Mantuam obsideret, Philippum Fontanesium archiepiscopum Rauennatem, Venetias properè misit qui praedicata Christi cruce comparatòque exercitu, Ansedisum Ecellini ex vxore nepotem Patauio expulit ut scribit Platina in Alexan. 4.

Cruciatum quoque expeditio est indicta, contra Fridericum 2. cui Gregorius 9. imperium abrogauit, celebrato consilio cum Cardinalibus^c.

^c ut scribit Blondius li. 7. deca. 2. Albertus Kranzius lib. 8. historiae c. 8.

5 Sed nec omittendum Attali factum, quod refert Polyænus lib. 8. Stratagem. Attalus quippe, cum Galatis seu Gallis magnum numerum habentibus, praelium commissurus, milites suos timore perculsos confirmare atque alacres reddere volens, ante conflictus periculum, victimam apparauit, Sudio Chaldeo vate sacrificium obeunte: ipse deos precatus libauit & victimam dissecuit. Rex contrito gummi, inscripsit in dextram manum, regis victoria inscriptionem non à sinistris ad dexteram, sed contra à dextris ad sinistra: & cum viscera extraherentur, supposuit manum in calidiorum ac fungosum locum, abstersitque inscriptionem. vates percurrrens frustra reliqua, ac bilem, portasque, mensam, atque omnia signa perspiciens, conuertit parti-

culam quæ inscriptionem continebat, qua regis victoria significabatur. Itaque tum ipse gaudium concepit, tum vniuersis militibus signum ostendit, qui accedentes & legentes fiducia replebatur: omnesque vociferabantur iubentes ducere aduersus barbaros & alacres animis in pugnam ruentes, Gallorum multitudinem superarunt.

De abusu prætextu religionis defendenda.

CAPVT VII.

GENTILES omnes ferè, prætextu religionis persecuti sunt Christianos ad internitionem vsque, vt tempore Antiochi Iudæos. Et Caiphas pontifex religionis Iudæorum prætextu conseruandæ, consilium coegit & sententiam tulit contra Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. *Quid facimus*, inquit, *quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum omnes credent in eum, & venient Romam, & tollent locum nostrum & gentem.* & postea, *Expedi vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et tempore Diui Pauli, Demetrius argentarius faciens argenteas ædes Dianæ Ephesi, concitauit seditionem in Christianos, prætextu religionis: cum tamè ei magis cura esset de lucro quod adimi sibi videbat, si tolleretur Dianæ superstitio per veram fidem Dei. Sicque Domini Pythonica, à qua D. Paulus spiritum diuinatorem eiecerat, cum viderent spem lucri quod ex illa colligebant, cessasse, concitarunt turbas prætextu religionis, dicentes Paulum & socios contra religionem prædicare, & Libertinorum & Cyrenensium synagoga, cum non potuissent resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur per os D. Stephani, commouerunt plebem & seniores & scribas, & statuerunt falsos testes qui dicerent, homo iste non cessat loqui aduersus locum sanctum & legem, & sic primum in Christianos bellum, vt Opratus Mileuitanus loquitur li. 3. seu persecutio mota est ab Scribis, in qua D. Stephanus mortuus est, idem & Eusebius lib. 2. c. 1. notat. Hoc prætextu religionis sublatus Naboth, cum enim noluisset hæredium vel vineam à patre & maioribus relicta vendere regi Achab, Iezabel vxor regis, eius nomine misit literas ad populum vbi erat Naboth, vt prædicarent ieiunium & facerent sedere Naboth & submitterent duos filios Belial contra eum qui falsum testimonium dicerent, quod is benedixerat Deum & regem, & lapidarent eum, quod & factum est.

2 Scribitur & Daniel c. 6. quod cum cogitaret rex constituere Danielem super omne regnum, Satrapæ inuidi, cum inuenissent eum esse fidelem, dixerunt non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi fortè in lege Dei sui, & proinde curarunt edictum fieri à rege, ne intra triginta dies à quocunque Deo vel alio fieret vlla petitio, nisi à rege: eoque sancito curiosius obseruarunt Danielem, & inuentum orantem vt mos eius erat in domo flexis genibus Deum, detulerunt & accusarunt tanquam transgressorem edicti regis, & in leonum lacum proiciendum curarunt. vnde tamen Dei adiutorio liberatus est.

3 Mirum est, attamen verum referunt Sleidanus in sexto, Surius in historia, & Gilbertus cognatus in tragicis narrationibus, tantum valuisse religionis opinionem, vt anno Domini 1527. quidam Anabaptista Sangalli oppido Heluetiorum, caput fratri suo Germano præcidendo

cidendo præsentem utroque parente, illis persuaserit id sibi diuinitus imperatum: quod tamen non potuit persuadere magistratibus, qui cum eadem poena sustulerunt. Notum autè & de Anabaptistis, quod cuiusdam libertatis Euangelicæ prætextu gratæ, plures velut ad pileum vocatos facile commouerunt, & turbarunt sacrosanctam religionem pacemque publicam.

4 Vt Syrus quidam nomine Eunus, fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ ceremonias iactaret, ad libertatem & arma seruos quasi numinum imperio concitauit, atque vt diuinitus id fieri probaret, in ore abdita nuce quam sulphure & nuce stipauerat leniter inspirando flammam inter verba fudisse fertur: hocque miraculo collegisse plures quam quadraginta millia seruorum.

5 Occurrit apologus Æsopicus 6. felis & galli, quod mores fallaces hominum impiorum & nocendi auditorum, atque lucri cupidorum præstringuntur, qui prætextu vindictæ religionis violatæ, quos perdere voluit, clam aggrediuntur, postea verò dum detegi imposturas suas prouident, aperto & sublato velo opprimunt. Felis enim comprehenso gallo, cum rationabili causa obiecta volebat deuorare, ceterum acculabat illum dicendo molestum esse hominibus nocte clamando neque permittendo somno frui. Eo verò respondente se illud ob utilitatem eorum facere, vt ad consueta opera excitarentur: rursus felis causam adferebat quod impius esset erga naturam, cum matre ac fororibus coeundo, eo autem & ad utilitatem dominorum hoc facere dicente, cum multa huic ipsis oua pariantur, felis præfatus, sed, est tu multis abundes responsionibus, ego tamen ieiunus non præstabo, & ipsum deuorauit.

6 Narrat Iosephus, temporibus Claudij & Neronis CC. in Samaria & Iudæa bella excitata ciuilia, contra quæ missus est à Nerone Vespasianus. Accidisse autè pessimos quosque eius patriæ conuenisse in vnum, vel coniurasse: atque se specioso nomine zelatorum appellasse, prætendentes se arma tantum capescere pro defensione religionis & templi Iudeorum: quo colore quotidie impia & scelestæ committebant, neque de pace quicquam quæquam proloqui patiebatur, vt interim securius prædarerentur, donec ea pertinacia victi, ipsimet igne supposuerunt templo Hierosolymorum, pro cuius defensione dicebant se pugnare. Fertur & intulisse bellum patri Henrico 4. Cæsari, filius, prætextu religionis ab aliquibus persuasus. Anabaptistæ quoque cuiusdam libertatis gratæ Euangelicæ prætextu, plures velut ad pileum vocatos facile commouerunt, & turbarunt religionem pacemque publicam, cladiibusque & sanguine polluerunt eandem. Sed nec incertum est Alborum sectam in Italia inualuisse quæ errabunda per regiones currebat, crucem præferebat, hymnos canebat: nocturne quoque eo loco quem fors obtulerat, quietem capiebat: sexus vtriusque simul procumbente multitudine.

Ea semper aliorum hereticorum consuetudo, vt dum ambitione suprema, metu ne puniatur, temporalium bonorum habendorum stimulis pellicitur & stimulatur, Dei veluti & fucum obrudat, & à legitima principum obedientia subditos auocet, melius esse obediendum Deo quam hominibus prædicet, sicque iugum potestatis legitime subuertere conentur,

LLL iij

a 1. Macha. 1.
& 2. c. 6.

b Diui Iohan.
eu. c. 11. vers.

47. & seq.

c in Actib. Apostolorum c. 19.

vers. 24.

d Act. 16.

vers. 18. & seq.

e Act. ca. 6.

vers. 10. & seq.

f 3 Reg. c. 21.

vers. 8. & seq.

a lib. 5. de bello
Iudæico c. 5. &
lib. 6. c. 1. 2. &
sequent.

b ut scribit Sa-
bellicus. & Al-
bertus Kran-
sius lib. 5. Sa-
sonie c. 17. 18.
& 20.

c de qua Pla-
tina in Bonifa-
cio 9. Polydo.
Verg. li. 7. c. 5.
de inuento. re-
rum.

vt postea populo ad arbitrium & ad exequenda furiarum ^{incenda} quæ parata habent, abutatur. Aggrediuntur autem prius principes ipsos dolosis verbis & piis & religiosis, vt videtur, vt illorum instrumento aduersum alia quæ per se expugnare nequeunt, vtantur, & si nihil apud illos profecerint, vel si deprehendi dolos ab ipsis sentiant, ad alios se conuertunt apud quos, eos quos non potuerunt decipere calūniantur, zizania seminant, faces seditionis submitunt, conturbant omnia principes in subditos, & subditos in principes concitant. Non est quod prosequar turbas, tumultus, bella, seditiones, infanda scelera, rebelliones, proditioes, cōiurationes, sacrilegia, imposturas, fucos prætextu religionis quæ in Anglia, Germania, Flandria, Gallia, Italia, orba fuerunt. ea enim tam aperta sunt, & vtinam Deus vellet dicere possemus præterita aut non existentia, vt non egeant scripturæ nostræ testimonio. Refert Alexad. 3.^a quædam nobilem qui sibi pœnitentiam imponi petebat, Frederico imperatori negasse castrum Vernicæ, vnde cōtigit quod quatuor castris destructis plusquam duo millia domorum destructa fuerunt, & multi homines interfecti, & alia mala innumerabilia commissa. Quare quia prædictos Deo recōciliari desiderabat, mandat ei misericorditer pœnitentiā imponi à Mediolanensi archiepiscopo, attendendo, quod pro libertate sua & ecclesiæ deuotione hoc fecerat: & in his talē discretionē esse habendā, vt alij & ipse idē pro austeritate pœnitentiæ à seruitio ecclesiæ nullatenus retardetur, nec aliquid salutis periculū debeant formidare, ex quo collige, quanto maiores clades, mala & impiissima eius Friderici Anobarbi, seu Barbarossæ tēpore facta fuerint, quæ historiæ docēt, & factiones Guelphorum & Gibellinorum: aliis summi pontificis, alij Cæsaris partes crudeliter defendentibus. Considera etiā clades, bella, populationes regnorum & comitatuū, ducatum, & aliarum ditionum quæ fuerunt sub nomine religionis, quo tempore anno 1513. Jul. 2. Papa supposuit interdicto ecclesiastico terras principum omnium qui misissent suos legatos ad consilium Pisanum & eorum terras exposuit in prædam occupatiū, de quibus Platina, Bellaius li. i. memorabiliū, Guichardinus ii. & alij annales, in quibus iusta ex iusta causa permissio habita summi pontificis, sed ea licetia crudelia plura, præter mentē pōtificis perpetrata.

Deceptiones & pactiones crudeles prætextu religionis.

CAP. VIII.

REFERRE, in hoc loco abusus commissos sub colore defendendæ religionis, non alienū erit ab instituto, atque quæ insigniter atrocia, quæ aliquando occasione hinc sumpta, patrata fuerunt, & apud Ethnicos & inter Christianos eius generis erit quod de Lysandro primū traditur. Cū Lysander Thasios cœpisset, & ibi essent plures qui Athenienses iuassent qui se occultaret à Lacone, is Thasios conuocauit in templum Herculis, & habuit humanissimam orationem, oportere dare veniam his qui laterent in commutatione rerum, & eos bonum animum gerere iussit, nihil enim eos accepturos damni, quippe cū eam orationem in tem-

in templo haberet, idque in ciuitate Herculis aui. Cui oratio occulti fidem habentes, prodierunt. Verū Lysander intermissis paucis diebus quod tutius res administraretur, correptos interfici iussit ^a.

^a Polyenus li. 1. Stratag.

2 Cū Epaminondæ uxorem amaret Phœbiades qui custodiebat Cadmiā, illa marito rem aperuit. Epaminondas ei mandauit vt erga Phœbiadem simularet & noctem cōstitueret, quasi etiam amictis alias foeminas adductura. Quibus constitutis illæ uenerunt, & usque ad ebrietatem cum Phœbiade & eius amicis biberunt, atque petierunt copiam exeundi paulisper ad sacrificium nocturnum, statim se reuersuras pollicitæ, qui permiserunt mandatis portitoribus, ut iterum illas intromitterent, illæ exierunt. pud portas uero iuuenes mulierum vestibibus permutatis, & vnam ex eis assumentes interioris uia ducem, & quæ pauca cum portitoribus loqueretur intra ingressi, tum Phœbiadem ipsum, tum omnes qui circum eum erant interfecerunt ^b.

^b Polyenus li. 2. Stratag.

Narrat & Polyenus lib. 8. Faunum cū Diomedes in Italia è vita decessisset funebres ludos instituentem, primo die armatorum Græcorum pompam duxisse, secundo barbarorum: præcepisse autem vt barbari à Græcis arma mutuarerent, qui cū eis accommodauissent, à barbaris propriis armis sunt interfecti.

3 Discerperunt manibus propriis patres Romani Romulum uictis Fidenatibus & Veietibus, corporeque in minutissimas partes dissecto, occultè ad sporta tum sub vestibibus scribunt: alij constanter dicunt, nouos ciues parricidij eius authores. Verumtamen interfectores religionem huic uitio & homicidio obiecerunt, & apud Callicarni paludem cū concionem haberet, à patre Marte nimbo ablatum adfirmarunt ^d.

^c Vt Aristob. lib. 2. rerū Italicarum Dion. Halicarn. in 2. Vale. Max. in 5. c. 3. Augustinus lib. 3. de ciuita. Dei ca.

4 Iehu rex superstitionem seu impietatem Baal & sacrificulos eius specie religionis deleuit, & obruncauit. Finxit enim quod ipse quoque Baal coleret, & indixit vt omnes eius cultores statim die adessent ad solemne sacrificium quod ipse statuerat, ubi post peractum sacrificium iussit ad vnum omnes necari ^e.

^d Vt ait Liu. in primo. Et

5 Eadem techna vrbe quadam capta, Tamburlanus Iudæos omnes in templum confugientes combussit, promiserat autem omnibus qui Iudæi essent, & in templum confugerent, veniam & salutem se daturum, vt ait Frater Haytonius. Nec mirum refert enim, hūc crudelissimum Tamburlanum Tartarum, professum fuisse omnia quæ gereret ad laudem Dei, & eius mandato facere: se nominans iram Dei, & destructionem mundi. Intérque propemodum infinitas eius crudelitates, ea memoratur ab eodem, Dei autoritate defensa: quod capta & expugnata ciuitate Damasco, post obsidionem vndecim dierum, iussit necari vniuersum eius populum, & capita in plateam magnam deferri, ubi ædificari ex his fecit turrim quadratam, latitudinis quinque vlnarum miræ altitudinis, facie capitum extra inspiciente.

^e Plinius 29. de uiris illustrib. Plutarchus in Romulo & Numa. Ouid. 2. fastorum, & alij.

6 In castris etiam Constantij imperatoris, per simulationē tuenda maiestatis imperatoris: nephanda perpetrabatur. nam si quis super occentu foricis, vel occurso mustellæ, vel similis signi gratia

^f In historia eius.

consuluisse quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuisset, quod medicinae quoque tunc admittebat autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, raptusque in iudicium poenaliter interibat^a.

^a Vt scribit Ammian. Marcell. lib. 16.

7 Crudelia notantur quaedam facta à personis, de quibus, propter habitum regularem quæ ferebant, & professionem quam fecerant sanctitatis, nihil mali suspicandum erat, hacq. causa interierunt proceres ab illis proditoriè obtruncati. Quemadmodum ferunt Henricum 7. imperatorem apud Bonaventuram veneno interiisse, ut rumor erat à quodam Dominicano propinato à Florentinis submisso, ut notat Ioann. Fontanus in vita Ioan. 22. in proœmio extrauagantiū eius, & Genebrardus. Simile quoddam exemplum refertur ab historiographis de quodam rege Scotiæ, à quodam religioso sub specie medicinae aduersus calculum dandæ, ad suasionem regis Angliæ veneno necato est. quoddam aliud exemplū nuper in Gallia subortum. Sunt, & legi plura alia in historiis similia, at taceo, ne personarum vitia videar velle in odium, quorum fuerunt, recensere ordinum, qui sanctissimi sunt, & alunt sanctos viros plures, nec ideo damnandi sunt, quod in illis mali inueniantur, non magis quam nec ordo apostolicus, ob Iudam proditorem.

8 Simulata autem religio, vel infecta hæretica prauitate, clades maximas etiam in rempublic. Christianam inuexit. Ut tempore Alexandri 1. Pontif. Maximi, & Hadriani Cæsaris fuit Cochebas dux Iudaicæ factionis, pseudochristus, Christianos Græcos & Romanos, variis suppliciis persecutus est in Palestina. quo factum est, ut circa hæc tempora, ducenta quadraginta millia hominum in Cypro tantum, à Iudæis sint deleta, ut scribit Dio Cassius. compressi autem fuerunt ab Adriano ut tradit Platina in Alexandro 1.

Sicuti & ferunt coniurasse in Alexandria Iudæos contra Christianos, & per noctem multos obtruncasse accurrentes ad restinguendum incendium, quod ipsi data opera per urbem clamabant ortum in ecclesia Christianorum, quod factum sub Cyrillo eius urbis Archiepiscopo.

^b Annotat So crates lib. 5. c. 16.

Atque iterum in eadem ciuitate Alexandria, ob destructionem idolorum, à gentilibus cum Christianis crudelissimè pugnatum^b.

9 Desiderius Langobardorum rex, anno Domini 769. simulans orandi pietatem Romam ingressus, multos cepit & excæcauit.

10 Sed id crudelius quod accidit anno Domini 1514. quando erupit insperatè quædam incondita rusticorum multitudo, quæ cruciatorum, seu cruce signatorum appellabatur, quam Cardinalis Strigonenfis, legatus apostolicus, paucis ante mensibus in Hungariam duxerat cum plenissimis indulgentiis, pugnaturus contra Turcâ. Verum, ut dicunt,

^c Vt scribit Paulus Lugens Cygneus monachus Bazaniensis in Cyriaci Chronico & in prædicto anno.

cum reuocasset illam expeditionem, illa turba indignata, se conuertit in Hungaros, in quos crudelius scuit quam fecisset in ipsos Turcas, spoliantes templa, ciuitates, villas, arces, oppida, incendio omnia vastantes & ferro, cum infinitis stupris & cadibus, duce Georgio Cæculo, Laurentio presbytero, & Michaele quodam monacho: donec rabies illorum auxilio diuino extincta fuit duce Ioan. comite Zepusisensi. Vauode Transylvanicæ, qui ducem eorum captum nouo quodam tormenti

menti genere, à suis dentibus laniari iussit & decollari^c.

Legimus & Rusticanum bellum saeuissimum contra clericum, principem, & magistratum bellum saeuissimum contra clericum, principem, & magistratum libertatis euangelicæ. Quod cepit anno Domini 1524. aduersus comitem Luphium Sueuum, mense Nouembri, & serpsit per totam ferè Germaniam, Alsatiam & Sueuiam, anno 1525. quo Thomas Muncerus vel monetarius, celestium prophetarum dictus heresiarcha, infinitam turbam Rusticorum ad seditiones concitauit: qui ducentas arces, & monasteria, in vna Franconia incenderunt, quique ad centum triginta millia, vel ut est in vita Clementis papæ centum quinquaginta millia in acie ceciderunt^a.

^a ut scribunt Sleidanus in

12 Illud & crudele factum prætextu sepulturæ, quæ religionis causam habet, toto titulo de religios. & sumpt. funerum. quod egit Domitianus, nempe quod Titum fratrem suum adhuc spirantem, succedendi tamen cupiditate in loculum misit^b.

4. & Sarius in historia commentariorum rerum in orbem gestarum.

13 Refert ex Agathia Suidas in verbo ἐλπίδερύμεθα omnes Narsetem fuisse infectaros veluti insolentem & temerarium, qui quidem re ipsa violentus & sanguinarius esset, sed tamen pietatis & religionis perpetuo cultu fucum hominibus faceret.

^b teste Nicephoro lib 3. c. 13

14 Vnus & sacrificij prætextu Gelon Syracusiorum rex contra Himilconem Carthaginensium regem. is enim Gelon Siculorum tyrannus, ut refert Polyænus lib. 1. ἐρατηνικαίων, Himilconi Carthaginensium regi expeditionem in Siciliam facienti, è regione castris positus detertare prælio cum aduersum eum non auderet, Pædiarchum sagittariorum præfectum sibi forma & aspectu similem, tyrannica veste indutum è castris progredi, sacrificium quæ in aris facere iussit, & eum sequi sagittarios candidis vestibus amictos, myrthum ferentes, atque sub myrtho arcus occultantes, qui & cum viderent Himilconem etiam ipsum ad eundem modum progredientem & sacrificantem, tela in eum conijcere. Hisque ita factis, Himilconem nihil tale suspicatus progreditur, & diuinam rem facit, verum repente confusus ita interiit.

15 Sunt hæc & similia hominum stratagemata, ad decipiendum parum cautos fucos religionis, quæ tamen caueri possunt à prudentioribus & multa expertis. At quædam alia fuerunt & nunc sunt, quæ ab impio & crudelissimo hoste humanæ naturæ, sub eadem specie religionis & pietatis, prudentiores & doctiores huius humanæ sapientie artifices, deceperunt: quibus & persuasit eo colore crudeliora veluti in funerandis corporibus, vel illis concremandis mortuorum; & id ad religionem pertinere persuasit, ut non solum cadavera mortuorum cremarentur, sed cum illis animalia quoque magis à mortuis dum viveret delecta: nec ea sola, sed etiam homines, & apud Indos mulieres prædilectas ad manes seu dæmones victimis charioribus pacandos. Cuius fidem faciunt Diodorus, & alij & paucis perstringit Homerus^c dum ait,

^c Illiade 27.

ἐγγεία τῶν γε ἀνάκτι τραπέζης κύνες ἦσαν
ἔγχετο δὲ τῶν ἑλέων πυρὴν δὲο δειροτομήσας
ἀνδρῶν δὲ τῶν ἄλλων μετὰ τῶν νέων ἐδολοῖς
χρησάων.

Id est, *Namque nouem assueti mensa huic catuli ante fuerat,
Atque pyra geminos iugulatos tradidit horum,
Magnanimum Troium bis senaque pignora ferro
Occidit.*

Et cum magnates seu duces in bello mortui essent, captiui pro vi-
a lib. 11. *Ac* timis cum illis vrebantur, vt innuit Virgilius ^a ibi,
neid.

*Vixerunt & post terga manus, quos mittere umbris
Inferias, caeso sparsurus sanguine flammis.*

Et rursum libro 10.

*Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat V fens
Videntes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captiuoque regi perfundat sanguine flammis.*

16. Exercuit & crudelitatem dæmon aliis modis variis in genus humanum, cui imperabat tyrannicè, sumptis occasionibus ex splendidis titulis & causis etiam modicis religionis; & cum illa crudelitate, more etiam tyrannorum, retinebat in impietatibus trepidum & metuentem iras illius populum, vt & nunc fortiariorum & sortilegas memorabo duo exempla eius impietatis, quorum vnum depromendū ex Timæo Siculo lib. 2. historiarum, dum narrat post captam Troiam, Aiaceum Oileum Locrensiem regem, oppressisse in templo Mineræ eius sacerdotem Cassandram. Postea verò à capta Troia tertio anno, pestilentiam & famem Locrensiem regionem inuasisse, & oraculum Apollinis responsum dedisse, id ipsum ob facinus prædictum contigisse, & oportere per mille annos placare Palladem Troianam, & quot annis fortitos ex suis duas virgines in Troiam mittere, vnde postea diu viguit consuetudo Troianis, vt missas virgines obuij Troiani caperent ac iugularent, & deinde sterilibus & agrestibus lignis comburerent, qui ritus vsque ad belli Phocensis tempora perdurauit, quæ Locrenses immunitatem eius sacrificij seu impietatis & immanitatis obtinuerunt. fingunt & alij dæmonis præstigijs consentiente, vt poetæ ethnicorum, ob prædictam violatam Cassandram in loco religioso dæmonis, magnam partem classis

^b 1. *Aneidon.* Græcorum subuersam, vt apud Virgilium ^b,

*Palladæ exurere classem
Arginūm, atque ipsos potuit demergere ponto
Vnius ob noxam & furias Aiæcis Oilei.*

Dico quidem scelus fuisse Aiæcis in violatione mulieris, nec apud Deum probantur scortationes: verum ex hoc scelere suam idolatriam Satanam voluisse confirmare; superstitionisque suæ auxisse astutè, & cum crudelitate auctoritatem: id quod Dei veri permissione contigit transferens sacrilege ad causam violatæ suæ religionis falsæ. Sunt & qui dicunt dæmonem fuisse re vera iratum in ipsam Cassandram, eo quòd ei nomine Apollinis copiam sui promissam, negasset, pro qua diuinandi artem docuerat: cuiusque doctrinam cum ab ea repetere non posset, ita eam repressisse fertur, vt etiam vera dicendi ei non crederetur, vt & Virgilius canit,

Ore Dei iussu non vanaquam credita Teucris.

Nec

Nec hæc omnino incredibilia, cum inter Dæmones constet quosdam esse salaces, & ministros rerum venerarum: quales dicuntur incubi & succubi, ex quorum numero potuit esse iste fictitius deus Apollo, qui voluit concumbere cum Cassandra, & à sua pollicitatione deceptus, furens per suos sacrificulos voluit vindictam sumere de Aiæce & Locrensiibus, velut zelotypia commotus, quòd is obtinisset à Cassandra, quòd ipse nequiuisset. Ferunt enim quosdam Dæmones zelotypia laborare erga amatas: si verum sit quòd ita testantur læniæ seu fortiariorum in supplicium raptæ de suis dæmonibus, & prociis, & magisterculis spurcissimis, cum quibus suis turpissimis & abominandis modis commiscantur.

Aliud crudelitatis ex causa superstitionis Dæmonicæ exemplum erat, in Dianæ Triclaræ apud Iones templo, ob quam violatam, per commixtionem Comethus suæ sacerdotis & Menalippi, suppositum suo oraculo Delphico, placari posse Dianam, si quot annis virgo & puer qui forma essent præstantissima, deæ mactarentur. Et ita vt scribit Pausanias ^a, Menalippi & Comethus incestum facinus, attulit pueris & virginibus, qui nulli ipsi culpæ affines fuerunt, perniciem, & parentibus eorum luctum. persuasit etiam Dæmon religionis nomine ob contemptum suorum templorum quædam dira hominibus accidisse, vt apud Iustinum ex Trogo in primo suæ religionis contemptum acerbe vindicatum contra Cambysem regem Persarum, qui cum Ægypti ditioni suæ iunxisset perosusque superstitionum illorum, Apis caterorumque eorum diuorum templa diruisset, & ad Amonis templum nobilissimum expugnandum misisset exercitum, creditur cum exercitum inter arenas molliores amisisse & seipsum gladio interfecisse. Et Pausanias refert ^b, Cabirorum religiones qui violassent inexpressibiles sceleris poenas effugere non potuisse & tibi exempla crudelia vindicta refert. Et hæc exempla attulisse sufficiet, nam immorari in similibus, oporteret integrum volumen superstitionis & impietatis gentilium edere. nihil enim in illorum sacris erat aliud, quàm perniciës humani generis, fucata titulo religionis.

^a Lib. 9. sen. in Bæoticis.

^b Li. 7. in Achaicis.

*De remedijs contra crudelia prætextu religionis
commissa, vel committenda.*

CAP. VIII.

RVNT porrò duo remedia contra factiones & coniurationes prætextu religionis, minantes tantam cladem reipublicæ, in præcauendo ne oriantur: & in corrigendo iam ortas.

Præcautio vt difficilior est, sic est utilior. Qui præsent quippe nauibus in salo, præsentiant etiam mare tranquillo, futuram tempestatem: & proinde vel anchora iaciunt, & nauim firmant, vel ad portum tendunt diligentius, vel alijs præsidij contra tempestates con-

suetis vtuntur. Sic rectores rerum publicarum, exemplis & experientia rerum diligentiaque instructi, solent presentire huiusmodi prætextu religionis, imminentes tempestates, & ita cauere ne hoc prætextu conuenticula fiant, ne nimia superstitio, cultusve noui sine acerrima indagazione permittatur, non nouæ confratriæ sine diligenti inquisitione, nouæ formulæ viuendi ambiantur, & vt vniquisque in vocatione, ad quam vocatus est simplici modo ambulet: laicus non vsurpet quæ clerici sunt; aut clericus quæ sui non sunt ordinis: neue coniurent aduersus alios clericos, non aduersus prælatos, in consilio Chartagenensi c. 18. & in Vvormacensi c. 74.^a

^a ca. coniurationum, 21. 11.

^q 1. ca. con-
spirationis. 22.

^{ead.} causa 11. q.

^{1.} in consil. Au-
relianensi 3. c.

^{21.} ca. si qui cle-
ricorum 25. 11.

^q 1.

^b l. nemo, de
summa trinit.

^{et} fid. catho. C.

^c l. conuenticu-
lam, de sacros.
eccles. C.

^d ca. quidam
monachorum 10.

^{18.} q. 2.

^e c. f. de reli-
gios. domib.

^f Luca 18. ver.
10.

^g ad Roma. c.
11.

^h Psal. 47.

ⁱ prouerbio. 25.

^k ad bala. c. 5.

2 Erunt itaque inhihendæ publicæ de sacris rebus disputationes extra scholas vbi agitantur ex more ^b. conuenticula quoque prohibenda ^c, sicut in consilio Senonensi in decretis morum, c. 30. confratriæ fieri prohibentur sine cõsensu episcopi: & factæ iubentur visitari & offerri episcopis, propter metum monopoliorum, atque prohibentur in illis comestationes, delatio sacrarum vestium & baculorum. Sic & Iustinia. rectori prouinciarum scribens, nouella 17. §. neque. de manda. principum. *Neque, inquit, occasione religionum heresimque quaestiois, permittas alicui prouinciam commouere, aut aliter quamdam præceptionem iniungi prouincia cui præsidet &c. Neque permittere debes aliquid contra, nostras fieri præceptiones occasione religionum. &c.*

Non debet permitti nouæ ædificationes monasteriorum sine permissu episcopi, nõ vagi monachi ^d, minus nouæ religiones seu superstitiones ^e. Nam curiosa illa superstitio facit, vt quis putet aliquando sic aliis sanctiorẽ, & ideo perfectiorẽ, & ex hac opinione dũ dignatur ecclesiæ antiquum probatum & sanctissimum viuendi ritum, & præsumit nouum instituere, iam ad arbitrium omnia se posse reformare arbitratur, & superbia in fastum, fastus ad arma concitat, arma ad cladem reipublicæ Christianæ. Sic enim ille publicanus de sua vita præsumens, dum coram Deo se iactat, Domine gratias tibi ago quod non sum sicuti hominum, raptores &c. ^f statim incurrit Dei indignationem.

Et scriptum, Noli alta sapere sed time. ^g & *Nolite extollere in altum, &c.* ^h

Et alibi qui est scrutator diuinæ maiestatis opprimetur à gloria ⁱ.

3 Aliud remedium vt postquam apparuerint in aliquibus huiusmodi crudelia fucata facta, acerrimè puniantur, vt poena exemplari alij reuocentur ad mentem, iuxta D. Pauli. sent. ^k *Vtinam abscondantur qui vos conturbant.* Abscisio ecclesiastica est per gladium spirituale excommunicationis, & interdicti secularis verò per poenas legibus impostas, & supplicia conuenientia.

De

De dominationis, aut regni, & honorum ereptione, & translatione per
Dei voluntatem facta: ob contemptum religionis.

CAPVT X.

RANDE, illudque grauissimum iræ Dei in homines iudicium, quod cum animaduersione subuersionem habet publici status. Illud namque omnibus cognitum propter peccata populi maximè in Deum, & principum impietates & scelera, iniustitias, dolos diuersos, Deique contemptum propter idololatriam, Deum transferre regna de gente in gentem ^a. Et constat ideo respublicas subuersas, aut transformatas, vel in exilium captiuis ductas: vt latius agemus Deo fauente, in mutatione rerum publ.

Hely sacerdos Dei, imperauit ex electione singulari eius populo ^b at vita & potestate priuatus propter duos filios Ophni & Phinees, qui peccabant coram Domino, detrahentes homines à sacrificio existentes eis scandalo, dum ante immolationem sacrificandorum mitrebant pueros qui carnes crudas acciperent, vt ex arbitrio coquerent sibi: dormiebant item cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium Tabernaculi, quare translata fuit potestas in Samuelem: cuius adhuc filij Iobal & Abia constituti iudices loco patris senioris in Bersabea, cum non ambularent secundum viam patris, dederunt occasionem populo petendi regem, regnumque tunc translatum à sacerdotibus in Saul.

2 Sed rursus cum Saul sacrificasset holocaustum Domino, & sacerdotis munus temerè vsurpasset, non veniente Samuele sacerdote Domini, quanuis expectasset eum diu, & necessitate vt dicebat inimicorum instantium pressus, causaret se voluisse placare ante pugnam Dominum, accepit à Deo per Samuelem responsum: *Nequaquam regnum tuum ultra consurget, quod non seruaueris preceptum.*

3 Item quod preuaricatus esset verbum Domini, & contra eius mandatum post victoriam Amalechitarum cõseruasset in vita Agag regis, & optima quæq. ex gregibus ^d, translatumque est regnum in David, & à domo eius in extraneum, qui in regem etiã eo viuente victus est.

4 Translatæ deinceps decem partes duodecim tribuum Israel, à profapia Salomonis, nempe à Roboam filio successore, Dei iussu & voluntate in extraneum Hieroboam ^e, quod Salomon auertisset mentem à Deo, & idola vxorum coluisset. Atque contra eum viuentem adhuc suscitauit Deus Adab Idumæum de femine regio Idumæorum.

Nec alia causa iræ Dei quàm auersio à Deo, quæ & occasio scissionis & rebellionis fuit tributorum impositorum, non concessa releuatio à Roboamo filio Salomonis, qui adhuc maiora etiam minabatur. Hieroboam autem factus est dux & caput eius multitudinis, quæ releuationem postulabat, quæque non obtinens elegit in regem eundem Hieroboam super decem tribus, 3. Reg. c. 12. valdeq. notabile ibi quod refertur, separatis illis tribubus, & paratis aliis, & Roboamo pugnare contra Hieroboam, & eius electores, factum esse sermone Domini ad Semeiam virum Dei dicentem, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Benjamin, & reliquos de populo, dicens. Hæc dicit Dominus, Non ascendetis neque bellabitis contra fratres vestros filios

^a Ecclesiasti. c.
10. vers. 8.

^b 1. Reg. c. 2.
vers. 27.

^c 1. Reg. 8. 10.
& 11.

^d 1. Reg. c. 15.

^e 1. Reg. c. 16. &
2. Re. c. 2. & 5.

^f 3. Reg. c. 11.

Israel, reuertatur vir in domum suam. A me enim factum est verbum hoc. Audieruntque sermonem Domini & reuersi sunt de itinere, sicut praeceperat eis Dominus. Id ipsum scriptum 2. paralipo. c. 11. & in utroque loco, quod valde mirum est, legitur Hieroboamum cui Deus dedit illas decem tribuum partes, nihilominus fuisse peiorem idololatram Salomonē, nam expulit sacerdotes & leuitas ne sacerdotio Domini fungerentur, & constituit sibi sacerdotes excelsozum & demoniorum, vitulorumque quos fecerat.

Hincque & orta causa cur ipse Hieroboam & eius successores, priuati regno fuerant, nam ab eius domo translatum ob id ipsum fuit, & quod fecerit peccare populū Dei. Quare Baasa filius Abiā de domo Issachar deleuit filium Hieroboam Nadab, & omne genus eius, nec dimisit vel vnam animam ex femine eius.

5 Post Baasa regnauit filius eius Ela super Israel & alias nouem tribus. verum quia Baasa imitatus erat peccata Ieroboam, iuxta verbum Domini contra Ela rebellauit seruus eius Zambri qui eum necauit, & regnum adeptus semen eius omne interemit vt nec reliqueret vnum ex eo mingentem ad parietem^b. Regnauit autem Zambri tantum septem diebus, nam populus audiens mortuum Ela, creauit regem Ambri, qui erat tunc princeps exercitus Israel & obfedit Zambri, qui videns se non posse effugere, ingressus palatium vnā se cum domo regia succendit^c.

6 Successit Ambri filius eius Achab, qui idololatra fuit, & duxit in vxorem impiam Iezabelem, & adorauit Baal.^d

7 Post eum Ioram filius eius: verum paulo post ob eius impietatem & matris eius Iezabelis quae prophetas Domini iusserat occidi, translatum regnum, & vnctus in regem iussu Dei per puerum prophetā Elisei, Iehu, seruus Ioram, qui & occidit Ioram, & omne semē eius vsque ad mingentem ad parietem & clausum ex domo Achab, ipsamque Iezabelem^e, occiditque septuaginta filios Achab, & quadraginta fratres eiusdem, & sacerdotes Baal. ^f nec non omnes optimates eius. Ochosiam quoque regem Iuda, & omnes fratres eius 4. reg. 11. Omittam reliqua exempla mutationum stirpium in illis decem tribubus, captiuitates, afflictiones populi ob contemptum religionis. nam ex libris regum & paralipomenon, Ezdræ, & aliorum prophetarum satis superque per se legentibus occurrunt. Cū mutatione religionis vel ob defectionem ob ea, faciles populi ad rebellandum & quamuis plures aliæ sint causæ ex quibus reges sublati & regna & monarchiæ transferantur, tamen religio speciosam semper habuit causam, & ad audendum contra reges addidit animos, & populo ad sequendos eos qui magis religionem illorum tuebantur & coluerunt.

8 Et vt historias fideam veteris testamenti inter Christianos fuit hæc causa tradita ob quam imperium occidentis à Græcis ad Carolum magnum translatum est Deo permittente, cū iam oriens & eius imperator aduersum dogmata ecclesiæ maximè imaginum infurgeret quo tempore Carolus magnus Francorum rex conuenit de diuidendo imperio cum Nicephoro & antea cum Irene, vt ille Nicephorus

cephorus orienti præfret, atque sub Leone 3. sum. pontif. inunctus est petente populo Romano, vt scribunt Platina in Leone, Blondius decade 2. lib. 1. & Gregor. 2. summus pontifex Leonē iconomachum. & Monothelitam damnauit, & Italos ab eius imperio & fide soluit.

Eadem causa ob heresim Pius V. proseripit regnū Angliæ, prædaque exposuit. Sunt huic alia in aliis quibusdam regis similiter facta quæ prætermitto, ne camerinam moneam. fertur & imperatori Henrico 4. filius quorundam suafu ob causam religionis bellum intulisse, vt est apud Sabellicum & Albertum Krantium lib. 5. Saxoniz c. 17. 18. & 20. Sic in consilio Lateranensi generali sub Innocentio 3. contra principes non purgantes ab hæresi ditiones suas, indicitur propaganda admonitio vt faciant, & si non fecerint, proscriptio ditionis quæ in prædam occupantibus & pellentibus hæreticos si dentur soluto iuramento fidelitatis subditorum^b.

De his qui abusi sunt religione vel hypocrisi, ad lucrum proprium, dominationem, ambitionem & deceptionem.

b c. excommunicamus 13. §. moueantur de hæretic. lib. 5. decreta. li. 10.

CAPVT XI.

CCASTO itaq; & vis religionis quia populi oculos detinet, & mentes regit, eum facilius decipit suo prætextu, & quo magis eam colit & veneratur, dumque non præcauet virus hypocritarum & fallacium, eò citius per eos veluti hamo piscis inescatur & capitur.

Quare solent plures ex religione, ad commenta præparata confugere: cū vis aut ratio humana satis non valet ad id quod concupiscunt homines perficiendum. Sic Lyfander cū machinaretur inuadere tyrānidem, conatus est corrumpere oracula Dodonę Delphos, & Hammonis Iouis, vt pro nutu suo responderent^c.

2 Et Pisistratus tyrānus, cū eiectus ciuitate fuisset, ab Euboea expeditionem fecit in Atticam versus Pallenidem: & in primas hostium copias incidens eas occidit, progressus, aliis pluribus obuiam factus ibi præcipit suis vt fertis conarentur, neque aduentantes occiderent, sed adfirmarent se cum primis fœdus icisse: quod illi credentes pacem ineunt. & urbem Pisistrato concedunt. Qui consensu curru sceminam magnam & venustam propè constituit nomine Phylæ, armis Palladicis ornatam, opinionem mouens quòd Minerua ducem Pisistratum immisisset sine periculo, atque sic Atheniensium tyrānidem occupauit^d.

c vt scribit Æmilius Probus in Lyfandro, & Diod. Sic. lib. 14.

3 Astute abusus religione etiam Æmilius, ad obeundum regnum, siquidem cū fratrem suum seniore Numitorem in custodia seruaret, eius filiam Syluiam, ne ex ea liberi progignerentur, vniuersos sceleris Amulij & Iniuriæ, sacerdotem Vestæ effecit, legem enim habebant Vestales, vt perpetuam virginitatem seruarent^e.

d Polyænu li. 1. Stratagem. Herodo. in 1. Valer. Max. li. 1. c. 2.

Plures hanc hodie impietatem prætextu religionis tegunt, habentes enim vel filias vel forores, vel filios, vel fratres, eos mona-

e Polyænu li. 8. Stratagem.

steriis saepe coactos consecrant: vel ut ipsi ditiores euadant, vel filios alios locupletiores efficiant, vel ut eos inhabiles ad succedendum vel regnandum, ut mundo renunciantes, reddant: & ipsi qui hoc curant soli succedant, illis remotis, unde etiam tot scelera, religionum castissimas regulas inquinant, cum nulla deuotione vel religionis aut castitatis amore in monasteria velut in ergastula coniciantur. Annales Germaniae eo nomine etiam Ludouicum cognomine pium, filium Caroli Magni notant, quod ut solus imperaret, fratres inuitos totonderit & alios, unde & eum poenitentiam egisse publicam, ait author annalium Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, in anno 822. Theodora uxor Iustiniani quibusdam noua tributa indicebat, quasi male de religione sentirent, aliis quod lasciuie uiuerent.

^a Euagrus li. 4. c. 30.
^b ut refert Polyanus lib. 5. Stratagem.

4 Religionis etiam praetextu usus Phalaris, ad usurpandam tyrannidem Agrigentinarum. is enim^b, Agrigentinus publicanus, cum ciues Iouis gubernatores templum aedificare decreuissent in arce, quod ea saxo praedita & firmissima existimaretur, & alioquin etiam religiosum putarent in celsissimo loco Deum constituere: promisit se operi curando profuturum, & fabros optimi generis habiturum, materiamque utiliter suppeditaturum, ac pecuniarum certos arbitros daturum. Credidit populus, quod eum ob genus uitae quae esset publicanus, harum rerum experientiam habere putaret. Acceptis igitur publicis pecuniis, magnam numerum conduxit mercenariorum, multosque captiuos coemit, & materiam non paucam, in arcem comportat, lapidum, lignorum, ferri. cumque iam aedificarentur fundamenta, subornauit quendam promulgantem, quicumque significauerit eos qui lapides & ferrum in arce subtrahunt, is tantum argenti accipiet. populus indignum ferebat materiam per furtum subduci. Ille uero, inquit, concedite mihi potestatem muniendi arcem: permisit ciuitas ut eam muniret, ualloque circumdaret. Ille captiuos uinculis liberauit eosque lapidibus bipennibus ac securibus armauit: cumque Cereis festum celebraretur ex insperato ciues adortus, magnam uirorum stragem edidit, & ipse mulierum & puerorum dominus factus tyrannidem in Agrigentinarum republica obtinuit.

5 Mahomet sub obtentu religionis regnum & imperium sibi parauit seu tyrannidem. Id ipsum facturum antichristum in nouissimis temporibus testatur sacra scriptura in Apocalypsi & alibi.

6 Darius Aegyptiorum animos, per religionem fictam illorum sibi conciliauit. Aegyptiis enim non ferentibus Oryandri Satrapae crudelitatem, ob eamque causam deficientibus: ipse per desertum Arabiae profectus, Memphim peruenit. Per id tempus Aegyptij Apim amissum communi luctu persequabantur: Darius uero promulgauit se ei qui Apin adduxisset centum auri talenta daturum: illi autem pietatem admirati, non amplius cum defectoribus steterunt, sed Dario se tradiderunt.

^c ut refert Polyanus lib. 7. Stratagem.

7 Fuerunt aliquando sacerdotes in Meroe in Aethiopia idolis seruietes, qui tantam sibi usurparunt auctoritatem, ut aliquando illis visum erat, regibus nunciarent, ut mortem oppeterent, usque ad Ergamenem regem Graecis doctrinis philosophiaeque deditum, qui tempore Ptolemaei istanc sustulit consuetudinem^a, & ita tyran-

^a ut ait Diod. Sicul. li. 4. Bilibiosh. c. 1.

nis illa pharisaica, praetextu religionis a regum cernicibus excussa. 8 Eodem autem modo, quo superiores praetextu religionis inuasunt regna: sic alij eodem praetextu & furo retinere sibi & populorum animos consiliare conati sunt.

Veluti Hieroboam rex Israel metuens ne reuertetur regnum ad domum Dauid, cum ascenderet populus ut faceret sacrificium in domum Domini in Hierusalem, & conuerteretur cor eius ad Roboam regem Iuda filium Salomonis, excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit populo, nolite amplius ascendere in Hierusalem. Ecce dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, posuuntque unum in Bethel alterum in Dan^b.

^b 3. Reg. c. 12.

9 Hanno Carthaginensis, ut sibi quaereret cum ducatu tyrannidem, usus est fallacia religionis, quae tamen ex arbitrio non cessit; nam ut refert Aelianus^c, cum tentaret se haberi pro Deo, plures aues nutriti, quas edo cuit dicere Hanno est Deus, easque postea libertate donauit, ut ita illud publicare diuinitus viderentur, sed deceptus fuit in eo, nam naturalem libertatem adeptae, oblatae sunt eius cantus repetito primo.

^c lib. 14. uariae historiae.

10 Numa Pompilius, ut sibi & suis legibus obstringeret populum, uolebat uideri sibi cum dea Ageria congressus esse nocturnos, eiusque monitu accepta diis immortalibus sacra instituire, ut scribunt Plutarchus in Numa, Dionysius Halicarnassaeus, Valer. Max. li. 1. c. 2. eadem Polyænus refert li. 8. stratagemata. ubi in hoc & Minoem & Lycurgum eum aemulatum addit. Nam, inquit, ex his alius ab Ioue, alter ab Apolline se didicisse leges profitentes, alter Cretensibus, alter Laconibus, ut his uterentur persuasit. & hi omnes mihi similia uidentur fuisse Mosis, qui uere legem a Deo habuit; & ab eo accepta populo Israelitico publicauit. Cuius & alter similia Mahomet, qui se a Deo & eius angelo impietatem suam accepisse, falso persuasit populo decepto. Quare Minos Cretensium rex, nono quoque anno in quoddam praetium & uetusta religione consecratum specus, secedere solebat: & in eo moratus, tanquam a Ioue quo se ortum ferebat, traditas sibi leges praerogabat^d. Plato in Minoe.

^d ut ait idem

11 Refert de Lycurgo Polyænus lib. 1. stratagemata. quod diuino quodam metu Lacedaemonios coegit ut suis legibus obtemperarent. Si quam enim legem excogitasset, ea Delphos perlata consulerebat oraculum an esset utilis, sacerdos uero pecuniis corrupta semper utilem esse respondebat. Ibi Lacones metu Dei legibus tanquam oraculis, obedientiam praestiterunt. Latius de Lycurgo & simile de Publico Romano Polybius lib. 10. Neque putandum est, inquit, sic Lycurgum fuisse superstitiosum ut in omnibus Pythiae obsecundans Lacedaemoniorum rempub. instituerit: neque Publicum somniis & diuinationibus notum, tantum acquisuisse patriae potentatum. Sed quoniam ueterque multos uidebat mortaliu, nec paradoxa facile complecti, nec res graues ac periculosas sine spe Dei aggredi: ideo ut Lycurgus perpetuo quidem consiliis suis famam ex Pythia contractam adhibens, reddebat illa & acceptiora & certiora quae statuebat, sic & Publicus id ipsum de Lycurgo refert Herodo. in 1. & Plutar. in eius uita.

^e ut ait idem Val. Max. li. 1. c. 2.

12 Subit mentem risus in facto memorando: verum res gesta, religionibus additum populum quodammodo excusare videtur, nondum diuino numine illustratum. Thracia ges, inquit idem Polyenus li. 7. Stratagematon in Cosinga gentes Ceronias & Scaboas habet: Hi consuetudinem habebant, ut Iunonis sacerdotibus in bello ducibus vterentur. Erat eis sacerdos & dux Cosingas. Thraces eius dicto audientes esse recusarunt; Cosingas scolas plurimas ingentesque ligneas edificabat, aliasque aliis imposuit, fama erat eum ad Iunonem in caelum ascendere in animo habere, ac Thraces accusare quod ei obedientiam praestare nollent. Illi ut Thraces stupidi & inertes, metuentes ducis in caelum ascensum, suppliciter obsecrabant & iuramento se obstringebant, imperata omnia se plane facturos.

13 Q. Sertorius, per asperos Lusitaniae colles ceruam trahebat, ab ea, se quamnam aut agenda, aut vitanda essent praedicans admo-

^a Val. Max. li. 2. c. 2. & Gell. lib. 15. c. 22. ^b Vt ait Amianus 2. de uaria hist. Suid. & Cicero 2. de legibus.

14 Zaleucus sub nomine Mineruae, habitus prudentissimus apud Locrenses ^b.

15 Caius Caligula imperator, finxit se familiaritate magna vi Castoris & Pollucis, quos dicebat fratres, & Liviae: ut inde persuaderet populo se participare cum diuinitate & consuetudine illorum, Dio in Caligula. Cuius stultitiam tamen Deus vindicauit, nec profuit illi suorum Deorum familiaritas cum necatus fuit a Cassio Charea & Cornelio Sabino. scribit & Dio quosdam post mortem eius comedis de carne eius, ut gustarent si caro deorum esset boni gustus. His coniungi potest apocolocyntosis Claudij Caesaris, Senecae periucunda.

16 Iulianus apostata a fide, ut imperium consequeretur, finxit se Christianum, & monasticam vitam professus est. Vbi autem imperator creatus est virus detexit, & insurrexit in Christianos. Confessus tamen victus a Persis, vel inuitus, & maiestate diuina compulsus, vicisse Christum quem Galilaum vocabat, & cui bellum videbatur ex professo gigantum more indixisse.

^d Ammianus Marcell. li. 27. c. 22.

17 Ferunt praetextu religionis, imperij fatum, in Romanos translatum, hospite per religionem decepto. Cum bos enim in Sabinis nata fuisset magnitudinis miranda, prodigii quoque loco, augures cecinissent, cuius ciuitatis cuius immolasset ibi fore imperium, idque carmen peruenisset ad antistitem fani Dianae, & Sabinus ut primum apta dies sacrificio visa est, bouem Romam actum deduxisset, ad fanum Dianae, & ante aram statuisset, ibi antistes Romanus cum eum magnitudo victimae celebrata fama mouisset, memor responsi Sabinum ita alloquitur (nota fraudem praetextu religionis ut suis imperium assereret.) Quid nam tu hospes, inquit, inceste, sacrificium Dianae facere? Quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle perfluit Tyberis, religionisque tactus hospes qui omnia ut prodigio responderet euentus, cuperet rite facta, descendit ad Tyberim, interea vero Romanus immolauit bouem Dianae, quod mirè

gra-

gratum regi & ciuitati fuisse refert. Sic praetextu sacrificij, aliam deceptionem insignem refert Polyenus ^b, ait enim Lampfacenos & Parianos, de agrorum finibus litem habentes constituisse, sub primum belli cantum viros ex utraque ciuitate ad se inuicem mittere: ubique verò missi, sibi obuiam fierent, hunc terminum ac finem regionis esse debere. Quod cum omnium sententia esset approbatum, aliquos in his locis per mare opus facientes, persuaserunt: ut cum Parianos viderent praeterire, maximam piscium copiam in ignem imponerent, & circumcirca vinum libarent, quasi Neptuno sacra facientes, eosque faustis auspiciis aduocarent ad honorandum Deum & litationis societatem. Quod cum piscatores facerent, illi piscatoribus morem gerentes, simul epulabantur & bibebant, remittentes aliquid quantum ex itineris contentione. Lampfaceni verò contendentes, ad Hermæum priores venerunt: id à Pario septuaginta stadiis distat, à Lampfaceno verò, ducentis: tantumque soli per fallaciam Lampfaceni Parianis ademerunt, finibus in Hermæo constitutis.

18 Metu etiam ne religiosae personae minuerentur contributa pecunia Chabriae: is enim Chabrias Atheniensibus Thaeo regi Aegyptiorum bellum gerenti & pecuniis indigenti, consuluit, ut aliquis diceret sacerdotibus oportere & mulierum & virorum multitudinem sacris initiatorum submouere, propter impensam. Quod audientes sacerdotes, sacerdotium penes se manere volentes, singuli propriam dedere pecuniam. Postquam autem à cunctis accepit iussit illis praecipere decimam partem expensarum, quas prius in templo faciebant, ut ait Aristoteles 2. economicorum.

19 Dionysius tyrannus non minori iniustitia quam impietate, praetextu religionis in suos quoque usus est. cum enim phana expulisset, quae ex his sublata fuerant, in forum protulit: & per praconem vendidit: & pecunia exacta edixit, ut quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quodque phanum deferret, sicque ad impietatem in homines adiunxit iniuriam, ut tradit Cicero 3. de natura deorum.

20 Non omittam stratagema Cenethi regis secundi Scotorum, quod refert Cardanus. Cum enim pater eius eum maiori parte nobilitatis & militum fuisset necatus, in praelio pictis vicinis siue Scotis syluestribus, & retineret nobilitas residua iterum cum illis congregari, conuocauit ferè omnem nobilitatem, & benigne palatio, & opiparo conuiuio excepit: ubi autem nocte superueniente singulos per cameras disposuit dormiendi causa, sub mediam noctem subintroduxit per singula cubicula singulos homines deferentes in vna manu ligni putridi baculum qui splendet in tenebris, indutos vestibus corij cuiusdam piscis, cuius scammæ etiam noctu lucent, & altera manu habentes cornu quo clamarent terribili voce, obtemperandum regi, Deum enim vltionem polliceri de pictis. quorum spectro semisopiti perterriti euigilantes, nihil amplius videbant quam interlucentem baculum & scammæ, quae postea homines elabentes veste tegebant. Quare manè omnes conferentes de visione illa cum rege, concluderunt inuadendos esse pictos, quod & factum est, & ve-

MMM ij

^a Livi. dum de Seruio rege agit. meminit Plutarchus in problem. 5. & scribit Valer. Max. lib. 7. c. 3. in 1. exemplo. q. l. 6. Stratagematon.

luti bene oraculi erecti bis & ter vsque ad internecionem profligantur pictos.

21 Fertur & Celestinus 5. summus pontifex per cannam deceptus vocet tanquam coelitus missa, insonante, vt desereret pontificatum & Bonifacium 8. institueret anno Domini 1294. Plati.

a lib. 1. c. 1. ex
Guidone Bo-
nato.

22 Sed multo mirabilius quod scribit Fulgofius^a, quod Iohannes Vincentius Bononiensis monachus, eam de se hominum animis confirmauerat vt cum eo Deus loqui crederetur, & in eius venbo mortui suscitarentur, & per hanc opinionem captis animis in Bononiensis vrbs dominatum se insinuauit, annuq; in ea egitar- mis septus: ita vt in vrbe manerent, eaque pellerentur quos ipse aut gratos Deo, aut inuisos, tanquam diuinitus moneretur, adfir- maret.

b Crinitus lib.
3. de honesta di-
sciplina c. 15.

Refert P. Crinitus^b ex D. Augustino & Hieronymo Sarabaitarum sacerdotum hypocrysim, & imposturam, quibus abutebantur ad corrodendas pecunias. Sarabaitæ sacerdotes tales sunt, inquit D. Augustinus, vt eorum genus omni studio atque affectu sit euitandum. Ipsi denique in Ægypto positi sunt, in foraminibus petrarum habitantes: induti perarum & bouum pellibus, cincti funibus palmarum, spinas ad calcanea portantes ad cingulū ligatas, discalceati & sanguine cruētati, cauernis exeuntes ad festū Scenophagiæ pergunt Hierosolymam: & sancta sanctorum intrantes, paupertatem & abstinentiam prædicant à se seruari: tum barbam spectantē populo, ibidem acriter peruellunt: itaque numis tali astu & commento adeptis in suam regionem remeant, & in lætitia & dapibus epulantur. Hos nolite obsecro imitari, quia non beatos illos, sed in magnis suppliciis damnatos, meritò esse prædicamus.

*Remedia contra predictas aut similes
imposturas.*

CAPVT XII.

c 1. epist. Diui.
Iohannis c. 4.

REMEDIUM præcipuum contra imposturas ambitionum hominum & cupidorum, aspiratiūque ad dignitates, sumendum est ex generali regula^c, probandos esse spiritus antequam eis credatur, si ex Deo sint.

Dehinc separata causa publica à priuata: in quantum enim huiusmodi homines causæ publicæ fauent, laudandi sequēdīue sunt: sed dum illam causam ad priuatum commodum transferre satagūt expellendī, alique pro eadem causa subrogandi: nec exprobratio quam in ore habent metuenda, quod populum ingratum dicant, qui non agnoscat beneficium ab illis datum, quæ defensio vel techna succedit inescationi vel prætextui defensionis religionis, vel ob quam impostores dominationes ambientes & beneficiis quibusdam inescantes populos, solent paulatim ad se vtilitatem transferre, donec occuparint tyrannidem. Intrannt enim vt vulpes, regnant vt le-

vt leones, & deposita persona ouis apparent quales sunt; nempe lupi rapaces, & postea etiam moriuntur vt canes. Sic Absalon vt regnū paternum occuparet, postquam fecit sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum, manē confurgens stabat iuxta introitum portæ in via, & omnem virum qui habebat negotium, vt veniret ad regis iudicium vocabat ad se, & dicebat de qua ciuitate es tu? Qui dicebat ex vna tribu ego sum seruus tuus. Respondēbatque Absalon, videntur sermones tui boni & iusti, sed non est qui te audiat constitutus à rege, dicebatque Absalon, quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium & iustē iudicem? Sed & cum accederet ad eum homo vt saluaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens osculabatur eum, faciebātque hoc omni Israel venienti ad iudicium vt audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israel. Postea verò cum iam illis præludiis demulisset populum, prætextu religionis & voti soluendi, voluit sibi vsurpare regnum, cumque immolare victimas facta est coniuratio valida, quæ sunt verba cap. 15. libri 2. Regum. Vnde persecutio acerrima secuta est contra David patrem, donec prælio superatus fuit Absalon, & debitas pœnas ex arbore suspensus luit, & hasta transfixus est^a, & populus recognoscēs technas impostoris Absalonis, rediit ad suū principem. Et hæc sunt initia, progressus, & finis tyrannorum, quibus vigilantem principem, verum prospicere oportet, si regnum saluamque velit suam rempublicam. In primis enim obsequiis principem demulcenti & gratiam eius venantur: vbi autem mentem eius fascinarunt, sibi committi potestatem in populum contendunt, & nunc illam nunc hanc præcipuam dominationem aucupantur. Vbi verò iam præposituras & auctoritatem acceperint, præstantiores & fideliores principi detrudunt potestate si sibi consiliare nequeant, alios sibi beneficiis obstringunt non de suo sed de principis bonis, se tamen ea de suo largiri persuadent, vel promouere: bonos quos sibi obstaturos præuident, calumniantur, & in eos principes prouocant, & principum odiis & inimicitis parua, vel nulla occasione, ab aula, honoribus, muneribus explodunt. Populum demulcent interim beneficiis, vt dixi non suis, sed principis ex bonis, suo tamen nomine, & vbi iam consequuti sunt popularem auram & fauorem, in regem, aut principes incipiunt paulatim inuchi, in eos culpas omnes reiciētes, cur magis fauere nequeant, quod tamen velle & summopere desiderare obganniunt, & iurant quod si daretur occasio, auxilium se præstaturus: id ipsum strenuè & summa cum populi vtilitate pollicentur & obtestantur, sed non posse manente regum & principū auctoritate. Sic paulatim cōmouēt populum, & minuit populi in suos principes legitimos amorem, in se transferentes, cum his proponunt, premi populum tributis, exactiōibus indebitis, vitis, luxuria, vel luxu principum qui parum curent quid patiatur populus,

MMM iij

dummodo suis commodis inferuiant & voluptatibus, hæcque clam ingerunt, & alios suæ factionis & ambitionis ministros qui id ipsum faciunt, subiiciunt. Populus autem qui bestia multorum capitum est, leuior aura & fumo, flectitur, commouetur, & modum excutiendi iugum, libertatemque quam illi pollicentur, quærunt. eo autem ad ducti coniurationes fiunt, vel maxime prætextu religionis, accedunt subscriptiones, collegia factionum, apparatus taciti bellorum, & subito non præuidentibus principibus, tanta flamma quæ diu continuit, emicat, & accendit paulatim rebellionem ignem & erumpit, principes incautos adoritur. Quod si tributorum releuatio, vel alia causa obiecta populo eum non commouet: extrema sed pernitiosa omnino excusatio, & prætextus iniustitiæ religionis adiungitur: ob quam nec patri, nec matri, nec fratribus, nec principibus, imò si illis cordatur, nec Deo parcendum dicitur, ubi agitur de anima, de regno, gloria, & honore Dei. Hæc speciosissima querela, quæ & doctiores & theologos conturbat, distrahit, diuidit, cælum terræ miscet, sacræque prophanis, monasteria deturpat, pios & bonos concitat. Videbis regulares armatos abiecto habitu, presbyteros cataphractos à cæde ad altare transeuntes, bonos Christianos prædis, blasphemias assuescere, diuites & minime malos ad peram vsque & sacculum & baculum excuti, dum ab iis pro tam sancta quæstione opem non esse denegandam illis persuadent, & pro ea moriendum. Interim autem contra, videbis in turbido hoc statu, factiosos pauperes & mendicos precationibus ditari, opibus augeri, & ex populi phrenesi, dum oculi illorum perstringuntur, spolia opipara colligi. Phrenesim dico: si enim mente constarent, cernerent malum præsentaneum, & quod pro vno tributo leui quod innouatores causati sunt, non ferendum continuis exactionibus ob bellum, veluti ab hirudinibus ad postremum obolum & sanguinem vsque exugi, quo cum reducti sunt, incipiunt resipiscere, sed serò sapiunt Phryges, exemplum verè descriptum in Absalone reliquit Deus, vt aptius non potuerit conuenire. exempla & alia quoque iam antea exposita, confirmationem adferunt.

2 Cæterum remedia singulis initio progressus & fini quærere oportet conuenientia. Quidam enim apertè se ex voluntate Dei audacter dicunt ad reges deiiciendos missos & puniendos, vt Cyrus. Quidam flagellum iræ Dei, vt Atila: quidam iram Dei, vt Tamburlanes.

Et isti vi & aperto Marte aggressi sunt finitimos, vel suos principes contra quos primum remedium, vt populus vitam in melius mutet & resipiscat à peccatis, & redeat in viam mandatorum Dei, vt quæ Dei permissione flagella immissa sunt, eius misericordia submoueantur, sicque ad auxilium Dei præcipue recurrendum, & humana media ad defensionem & repulsionem inimici concessa, sumenda.

3 Qui autem callidè fucum addunt religionis ad vsurpandam tyranniam.

rannidem: & qui prætextu eius vtuntur ad mala exequenda; magis ob seruandi sunt, & inquirendum primò, num vita & facta respondeant verbis. facilis enim est coniectura animi fraudulentæ, aliter viuere aut agere, quàm loqui. Atque præludia illorum sunt præscindenda antequam serpent. nec temerè credendum, sed consilium opportunè adhibendum.

Principesque qui suspectos habet ea de re aliquos, probare debet ingenia eorum accuratè secretò, & si fieri possit potius per seipsum, quàm per alios, ne detegatur eius mens, & ne contra illam dolis maioribus suspecti se præmuniant. Sunt enim qui aliquid tam graue moluntur semper in specula, & exploratores consiliorum habent amicorum & principalium, vt ex omnibus tanquam chamaleontes, ad omnia donec instituta perfecerint, colores mutant versipelles.

4 Erant apud Romanos à Cæsaribus constituti, qui rectorum prouinciarum & magistratuum perinde ac priuatorum actus & commissæ scrutarentur, & deferrent, qui & officia dicebantur, vt in l. vnic. de priua. carcer. C. l. ea quidè, de accusatione. Crepundia huius temeritatis & maiora audendi deprehendi possunt. Siquis velit potestatem sibi datam retinere, si nolit parem aut successorem habere, si maiora quàm potestas habeat vsurpare: si populum nitatur omnibus modis sibi consiliare, quibus omnibus prudentissimi principes, & reipublicæ antiquæ firmissimis legibus & pœnis occurrerunt.

5 Constituerunt quoque, ne potestates in perpetuum darentur sed essent temporales, vt Iulius Cæsar; quia nouerat se in potestatem erectam ob nimiam imperandi licentiam concessam, statuit lege ne quis omnino præter anno; consul biennio amplius à suo magistratu continuo imperaret. Nec etiam dictatura, quæ erat summa potestas, vltra sex menses dabatur.

Scribit & Cassiodorus lib. 6. variarum & 7. in forma prædictatus, rectoras prouinciarum fuisse annuas tantum. Cicero 3. de legibus legem 12. tab. refert, *Eundem magistratum ni interfuerint decem anni, ne quis capto, ciuitatem annali lege seruant.*

Dabant successores maioribus potestatibus antiqui non tantum Romani, sed & alij, ne vsurpata potestas in tyrannidem consurgeret: crimemque maiestatis erat, cum successum esset, de prouincia non discessisse, aut exercitum successori non tradidisse. Eoque nomine accusatus est Epaminondas à Thebanis, vt scribit Æmilius Probus in eius vita. Et Xenophon in 7. & alij.

6 Cautum & aliquando ad euitandas populi inescationes, & ne facilis esset ad ambitionem ascensus per populi fauorem: ne vlli patriæ suæ administratio, sine speciali principis permisso permittetur, quod & fuit constitutum quondam à Philippo Pulchro rege Galliarum anno, 1302. à Carolo 5. anno 1366. Quamuis hodie non obseruetur.

7 Non permittebant etiam populū deliniri vel in suas partes addicere donis & largitionibus: vel fauorem eius præter communem modum aucupari.

Et Commodus Cæsar, capite plecti iussit Cleandrum Phrygem

a Dio. Cassius
lib. 43.
b vt idem ait
lib. 36.

c l. 2. & l. 3. ad
lex Iul. maiest.
P.

d l. f. c. de cri-
mi. sacrileg.

genere, præfectum militum & cubiculi sui, quòd copiam multam frumenti coegisset, vt tempore famis, fauorem populi inescaret pro sui imperio dum illud largiretur, sociique & filij eius vnà interfecti, & corpora eorum in cloacas proiecta, vt scribit Herodianus^a.

^a In 1.

8 Cornelius Gallus Egypti prouinciæ præfectus, ignominia notatus est, vetitumque ab Augusto ne reus postea prouinciam eandem obtineret, quòd vltra quòd se gessisset insolentius quàm par erat, statuas etiam sibi locari passus esset & pyramides in altum tolli, quibus à se gesta continerentur, vt refert Dio lib. 53.

9 Et Lucilius Capito procurator Asia sub Tiberio accusatus est in senatu à prouincialibus, quòd vim prætoris vsurpasset, militumque manu ad comitatum vsus fuisset, & cõuictus in exilium missus fuit^b.

^b Vt scribit Cornelius Tacitus lib. 4.

10 Apud Athenienses ceterasque respublicas, quæ populari administratione regebantur qui ob amicos, diuitias, aliamve potentiam excelebant relegabantur extra ciuitatem ad tempus: non ad criminis improbitatem castigandam, sed ad potentiam moderandam, ne ad dominationem occupandam efficerentur potentiores, vt scribit Aristot.^c quòd iudicium Atheniensibus dicebatur ostracismus, quo Themistocles, Cimon, & Aristides multati fuerunt, vt ex eorum vitis liquet. eodemque iudicio dicto Petalysmo, vsi Syracusani in nimum potentes ciues^d.

^c Lib. 2. polit.

^d Vt ait Diodorus Siculus in 11.

Præcautio illa salubris & reipublicæ, & principibus, & studiosè obseruanda. Talis enim est plebs quælibet ac turba, vt facilè fallatur, & ad quiduis inducatur: vnde illi frequenter idem quòd mari accidit. Quemadmodum enim mare sua natura, innoxium est rectè vtentibus & firmum, si verò violenti flatus in illud irruerint, tale redditur vtentibus quales sunt venti à quibus circumquaque impellitur: ita & multitudo talis redditur vtentibus, quales habet duces & consiliarios, vt aiebat Publius eximius dux Romanorum militibus deficere volentibus in Iberia^e. Moderanda erit etiam superbia titularum officiorum, quibus plebs sine iudicio plus quàm sit potestatis, ei tribuit. Et proinde laudatur à Plutarcho Cato Uticensis, quòd quæstor factus scribarum, officiorum, aliorumque generis eiusdem, minuerit eam prærogatiuam quam longo tempore vsurpauerant: iussit enim ministros non magistratos se esse meminissent.

^e Apud Polybium lib. 11.

12 Nec vltro insuper tantæ proditiõis & inescationis populi producenda, vbi detecta, ne coniuratumque tantæ arma capiant, nec audiendæ excusationes, quòd olim tales viri qui authores factiõis sibi sub specie libertatis, vel religionis populum consiliarunt in pernitiem reipublicæ, vtiles & reipublicæ propugnatores fuerint, & quòd inde mereantur laudem & remunerationem. Nam hinc vtendum erit consilio & ratione Romanorum qui M. Manilium vnde Gallos depulerat, inde præcipitarunt: quia fortiter defensam libertatem nefariè opprimere conatus fuerit: cuius iustæ vltionis nimirum præfatio hæc fuit: *Manlius eras mihi cum præcipites agebas Senones: postquam mutari cœpisti, vnus factus es mihi ex Senonibus.* Atque

que huius supplicio æternæ memoriæ nota inserta est. Propter illum enim lege sanciri placuit, ne quis patritius in arce, aut capitolio habitaret, vt scriptum apud Liuium in 6. Plutarch. in Camillo, Zonarâ, & Val. Maximû lib. 6. c. 3. refert quoque Valer. Max.^a Parè indignationem ciuitatis aduersus Spurium Cassium erupisse, cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici consulatus ac duo speciosissimi triumphus profuerint. Senatus enim populusque Romanus non contentus capitali iudicio eum afficere; interempto, domum superiecit, vt pœnatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem Telluris fecit, & quòd prius domicilium impotentis viri fuerat, religiosæ securitatis monumentum fuit. quæ & referunt Liuius in 2. Dionys. Halicarn. in 8. Cicero pro domo sua. Eadem autem Spurium Mellium confumili exitu patria multauit. Liuius in 4. Cicero pro domo sua. Alia huiusmodi seueritatis iustæ exempla in citato loco refert Valerius & alij, quæ prætermitto.

^a prædicto loco.

13 Poterit iuuare principem legitimum in præcauenda proditiõne & rebellionem, cum eam aliquo modo subolfecerit: Si comitia quæ vocant status, haberi & cogi mandauerit, & se illis adfuerit. intelliget namque quid noui quisque in prouinciis molliatur, & de his quos habet suspectos, clam & inquisitione facta apertius per se cognoscet intelliget politiam sui regni, subditorum deuotionem, vel alienationem à se, causam & authores, & ita medebitur singulis, & institutas coniurationes præuidebit & præcauebit. Sic principes imperatores & reges, his publicis conuentibus veluti comitiis & consiliis vsi, optimè sibi commissos populos rexerunt, nec erat vnus annus tempore Francorum regum, Pipini, Caroli magni, Ludouici pij & sequentium imperatorum, qui non haberet consilium huiusmodi & conuentum in aliqua parte regni solemniter indictum & peractum, vbi rex aut imperator nuna consueta ex toto regno & imperio suscipiebat, & singulorum causas audiebat: de procerum, comitum, ducum, & regum, vassallorum negotiis, iniuriis, publico consilio iudicabat, oppressiones populi releuabat, de bello ineundo, mouendove exercitu, & in summa de priuatis publicisque negotiis in maiestatis throno decernebat, vt olim Romulus adhibitis curiis populi de bello quoque statuebat, vt liquet de antiquis Francis ex annalibus prædictorum regum & imperatorum: de Romulo ex Dionys. Halicarnassico & aliis.

14 Hinc tamen cautè agendum, neque tantum deferendum comitiis istis, vt regia maiestas libera non sit, neque hic status aut comitia quæ colligi possunt à solo principe quantum viuunt sui compos, tantum robur habere debent vel sibi vsurpare, vt imperare velint principi, cum tantum conuocentur à principe loco consilij, & vt audiatur ab eis si quid prouincia quælibet habeat, quòd remediõ indigeat, sicut dicimus summum pontificem consilia generalia cogere, non vt ei imperet, sed vt quæ commodiora sunt, quæve statuenda & corrigenda ostendat & ille firmet: distinctiõque adhibenda est inter comitia quæ fiunt à populo libero, & ciuitatibus ab imperio superioris solutis: & ea quæ fiunt sub monarcha & rege, qui non habet superiorem, vt dicitur de rege Galliarum^b.

^b in c. per uenerabilem qui...

Si quidem in democratia seu populi publica, comitiarum fragia legem faciunt, ut olim quando Roma regebatur ea forma reipublicæ. Et apud Græcos quando ciuitates erant sui iuris, septem conueniebant apud Træzenam, ubi erat asilum Neptuni. Et apud Onchestum in Cadmea duodecim primùm conuenerunt ciuitates, & postea plures, vel Pylagoram seu legatum bis in anno autumno & vere mittebant ad Amphictionum conuentum habitum ad Thermopylas, ubi tractabatur de communibus negotiis Græciæ, ut est apud Strabonem^a. Quemadmodum & in Germania sunt ea ratione dictæ, conuentus gentium liberarum. Quæ forma comitiarum non potest admitti, manente rata magestate regia & sine præiudicio eius monarchiæ, in populo, ubi est aliter viuendum sub voluntate regis^b. fuit enim lex regia lata ex consensu populi, vel tacite vel expressè admissa monarchia, per quam populus omnem potestatem quam habebat, in principem transtulit, ut latè docuimus^c. Ita subditorum lex est obedire, præpositorum imperare, ut omnis anima potestati sublimioribus subdita sit. non est enim potestas nisi à Domino: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, lex præcipua & fundamentalis monarchiæ est, imperandi potestas absoluta data principi ex consensu populi: ut tyrannidis violenta sibi vindicata potestas, & eam legem sine populi vsurpare consensu.

15 Fuit autem magis probata potestas monarchica, quàm democratia aut aristocratia: & proinde curandum est, ut ea nouis seditioforum & ambitioforum cuniculis, non subruatur. Tum quia melior, tum etiam quòd omnis inuocatio reipublicæ, trahit secum ingentes miseras, strages & populi calamitates, & ea quæ ex bellis solènt crudelibus oriri: ut melius visum fuerit aliquando, malam reipublicam retinere & ut licet emendare, quàm nouam introducere: cum enim fundamentales leges rerum publicarum submouentur: necessarium est, ut omnia quæ superædificata sunt ruant, & omnia conturbentur cum iactura omnium non solùm malorum, sed etiam bonorum: restat enim sublata anima eius reipublicæ confusæ ferale cadauer, canibus & feris laniandum expositum, quippe quia sublati illis legibus, pessimorum quilibet sibi omnia licere ex arbitrio existimat, & dum post sublatas primas leges alia institui curantur, interrim in interregno populus sine freno, sine duce certo, mutuis seditioibus se lacerat, & in seipsum manus conuertit: audaciores & peiores, & vis omnis dominatum ut tyrannidem exercent: vnde adhuc nihil miserius, quàm ipsa victoria oriri potest: quæ etiam si ad meliores recidat, tamen eos ipsos impotentiores & ferociores reddit, ut quauis natura tales non sint, necessitate tamen esse cogantur. Multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit facienda sunt, ut ait Cicero^d.

^a 4. lib. epist. famil. epistola Marcello scripta.

16 Princeps itaque sollicitè animaduertet, si qui sint qui ad defectionem populum concitent. Populum ipse ut filios habebit, species enim regni habet pastoris, & patris officium: at ad superbiam eum, p̄gredi pati nō debet, & insurgētes ab initio opprimet, bestia. n. est multorum capitū. docēdus populus nō sequēdus. rationes adfert c. Ofius de ele-

de electio. quod eius consiliū instabile sit, varium, defultorium, corruptioni per preces preteritum, odium, obnoxium. ut vanæ etiam populi, seu plebis maximè voces non dicuntur audiendæ^a. Plebs leuis ad seditiones prona, suis vtilitatibus sapius aduersaria, inconsultaque, ut non immeritò apud antiquos Gallos penè seruorum loco haberetur & nihil auderet per se & nulli consilio adhiberetur. Multo minus in conuentibus generalibus quos Druidæ certo tempore anni congregabant in finibus Carautum, quæ regio media totius Galliæ habebatur, quo vndique qui controuersias habebant conueniebant, & iudiciis decretisque Druidum parebant, ut refert Iulius Cæsar^b.

^a In l. de dicitio n. de panis C.

^b Lib. 6. de bello Gallico.

17 Obseruavi, plerunque ambitiosos homines, qui bene constitutas reipublicas regias ambierunt in suas trahere partes populum & plebem, primum in suos principes commouisse: dehinc velut ad pilum & libertatem eos prouocasse, non in fauorem ipsius verè populi, sed sui ipsius vtilitatem, ut duces fierent rebellium, & postea armati principatum inuaderent, dulce nomen democratia, sed vtilior monarchia. Neque in magnis & arduis negotiis, potuit Democratia Romanorum sibi plenè consulere, quin necessariò, postquam popularis administrationis variam aleam experta est, coacta sit ad monarchiam redire, & ita desistens ab ea monarchia per gradus semper lapsa est in peius, & post tentatas alias species tandem rediit ad eam ut necessariam & faciliorem. Vagus populus primum ad Romulum & sequentes confugit, postea excusso iugo regio prætextu superbiæ & luxuriæ Tarquinij, tentauit per consules, regimen inire & per comitia, rursus per decemuiros, & his quoque fastiditis, rediit ad consules, & ex consulibus, necessariò ad vnius dictatoris imperium semestrem: postea ad consules & Tribunos prætores. Et tandem ad illam regiam dignitatem, cuius nomen quidem exosum habebant, sed vtilitate compulsus sub alio titulo imperatoris sub Augusto eandem recepit, & omnem potestatem in eum transtulit, ad tempus primum decemni, postea in perpetuum, ut ait Zonaras, & alij classici historiographi Romanorum. Populi seu principatus democratia, ut ait Dio Cassius lib. 44. in reipublica speciosum nomen habet, videturque ex legum æqualitate non plus vni quàm alteri tribuere: verum reipsa cōprobatur, nihil ei cū sua appellatione cōuenire. Cōtrà monarchiæ nomen, auditu difficile, penes vnū tamen, summam esse reipublicæ, conducibile omnium maximè est. Facilius enim quispiam vnus vir bonus, quàm plures, reperitur. Et si illum difficile inuenire quis putet: necesse est ut fateatur, & plures inueniri difficilius.

Non hinc disputo de comitiis, seu conuentibus statuum, in regnis etiam liberis habendis; quæ necessariò congregantur ad consulendum secundum leges regni, non contrà, quid statuendum sit: veluti si interregnum sit, nullo existente rege, vel nullo successuro si regnum sit successuum, vel si sit electiuum, nullo adhuc electo, vel si rex sit mente captus, si minor, vel infans si ab hostibus captus. nam de his loqui non est institutum, quia necessariò colligi tunc & auocari

& cōuenire debēt, sed ago de comitiis nō cōuocādis, vel nō sequēdis, ubi supicio, de prodicione, vel defectione vel cōiuratione, principis mētem pramonuerit, nisi putet per eadem comitia posse malis comitibus occurri: quo casu rectius faciet si in consilium omnes adhibeat, & fideles prae cautionibus prae muniat, & locum tutissimum comitiis imperet & eligat. Omnium horum, & prodicionis, seu factionis, & prae cautionis vnum mihi sufficit Ludouici pij imperatoris filij Caroli magni adferre exemplum, quod abunde descriptum inueniet lector in annalibus Germanicis excussis post Eginhartum, continentes annos Pipini, Caroli magni, Ludouici pij, qui descripti feruntur à quodam erudito Astrologo qui fuit tempore ipsius Ludouici pij, cuiusque aulicus.

18 In his ergo in anno 829. scribitur tunc circa tempus quadragesimale cum imperator Ludouicus Pius loca circumiacentia mari peragraret, principes factionis in eum iniquae occultatum diu virus detexisse, adfert autem initium & progressum coniurationis his verbis, *Et primum quidem, inquit, inter se primores quodam foedere coniurant, deinde minores sibi adgregant, quorum pars mutationis semper cupida more canum auiumque rapacium, alienum detrimentum, suum quarunt supplementis augmentum. Frei ergo multitudine & assensu plurimorum, filium imperatoris, Pipinum ad eum, pratendentes abiectionem sui, morum Bernardi insolentiam, cui fauebat imperator despectionem caterorum. Asserentes etiam eum, quod dictu nefas est, thori incestatorem paterni, patrem vero adeo quibusdam illisum prestigijs, ut hac non modo vindicare, sed nec aduertere possit. Oportere ergo, dicebant, bonum filium indignè ferre dedecus paternum, ablatiisque è medio talibus patrem restituere, & menti, & dignitate, &c. Addit eo praetextu coniurantes & in patre imperatorem, filios concitasse, ut deturbarent potestate. Et postea in anno 830. subiicit, Cum autem instaret autumnalis temperies, hi qui imperatori contraria sentiebant, alicubi in Francia conuentum generalem volebant, imperatorem autem clanculum obnitebatur, diffidens quidem Francis, magisque credens Germanis. (& hic notanda praecautio imperatoris) obtrunxit tamen sententia imperatoris, ut Neomagum populus cōueniret. Veritas porro ne multitudo contrarium superaret paucitatem fidelium suorum, iussit ut unusquisque ad idem veniens placitum simplici uteretur comitatu: praecepit etiam comitem Lambertum finium sibi deputatorum custodiam habere, cui Helisacharem abbatem iuris reddendi causa aduexit (hi erant aduersarij.) Tandem ergo Neomagum ventum est, omnisque Germania eo cōfluxit auxilio imperatori futura. Imperator autem volens adhuc vires aduersariorum attenuare, Hiladunum abbatem culpans interrogabat, cur cum simpliciter venire iussus sit, hostiliter aduenerit: qui cum negare nequiret, continuo ex palatio exire iussus est, & cum paucissimis hominibus iuxta Padebrunam, in expeditionali hyemare tabernaculo. Valab abbas iussus est ad monasterium redire Corbeia, ibique regulariter obuersari. Hac cum hi qui imperatori aduersaturi consueuerant, viderent, ad desperationem ultimam fracti viribus, sese verterunt, denique per totam noctem coeuntes, &c. Sicque dissipata fuit coniuratio. Et in annis sequentibus refertur detectio plenior, & clementia Ludouici: quae quia nimia fuit in reos maiestatis, fuit*

fuit occasio cur iterum illum aggressi sunt usque ad deiectionem & depositionem ab imperio, donec ex monasterio cui addictus erat, fuit ope suorum fidelium in sedem restitutus. Atque in hoc exemplo elucet coniuratio, deceptio populi, imposturae, quibus persuadere voluerunt deponendum imperatorem, & comitiorum praetextus, & remedium quo cautè vsus est imperator.

Sed & constat, in quo postea peccauerit imperator, quod non condignis poenis vsus fuerit. Quamobrem coniuratores tam clementer habiti non deposuerunt, sed destiterunt animum coniurandi. Atque cum viderent adhuc multitudinem reliquam Germanorum partes imperatoris sequi, ad ultimam fraudem & machinam peruenerunt, nempe ad praetextum religionis. ut eo praetextu animos subditorum reliquorum, à suo legitimo principe auocarent: & proinde ut in praedictis annalibus dicitur, anno 833. *Vixi inauditi sceleris conspiratores, ne versa vice retro lapsa ferrentur qua gesta erant, callido ut sibi visum est, cum aliquibus episcoporum vniuntur consilio, ut pro his de quibus iam poenitentiam egerat imperator, iterum publica poenitentia, armis depositis irreuocabiliter, quodam modo ecclesia satisfacere iudicaretur. (cum tamen & leges forensis, non contra unam culpam semel commissam bis inuehantur, & lex nostra habeat, bis non iudicari delictum.) Cui iudicio pauci contradixere, plures assensum prae buere: maxima pars ut assolet in talibus, ne primores offenderent verbo tenuis consensere. Et ita damnatum & absentem, & inauditum, neque confitentem, neque conuictum, ante corpus Sancti Medardi confessoris & sancti Sebastiani martyris, arma deponere cogunt, pullaque indutum veste, adhibita magna custodia sub reetura quoddam detruderunt &c.* Grauiissima occasio separandi populum haec fuit, praetextu causae religionis, donec populus ad se conuersus, cognouit imposturam, & totis viribus postea restituit loco suum imperatorem, ut eodem anno, & sequenti 834. notatur.

19 Vidimus, non sine lacrymis in Gallia, & Germania, hunc praetextum religionis populum demulsisse & armasse, persuasum à seditiosis contra legitimos principes, tandem & personatam cauam detectam, euauisse cum suis authoribus: non tamen omnino fieri enim non potuit, ut ex tantis incendiis vestigia cinerum saltem, & ibi latentes sintillae non remanserint. Sic tempore Mosi viri mitissimi & electi à Deo, Chore, Dathā, Abiron, & Hon, ambientes dominationem, factiones contra Mosem inierunt, & in suas partes traxerunt ducentos etiam quinquaginta viros proceres synagogae, & qui tempore consilij per nomina vocabantur: & praetextum religionis addiderunt, dicentes aduersus Mosem & Aaron, *Sufficiat vobis, quod omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini &c.*^a in quibus verbis notabis hos defectionis à Mose & Aaron auctores, primum delinuisse populum, & ad libertatis causam & à subiectione ducis legitimi voluisse retrahere, quia persuaserant aequales Mosi, eiusdemque sanctitatis eum esse: & tamen finis erat, ut ipsi sibi dominationem usurparent, fictione defensionis & quod

^a Numer. 16.

a Numerorum
5. II.

in libertatem eos asseruissent, qua technavsi prædicatores & sectatores falsæ libertatis etiam euangelicæ. Quemadmodum & Maria soror Moïsi & Aaron, conspirantes contra Moïsem locuti sunt irati in eum propter uxorem Æthiopiissam, & prætenderunt causam religionis, dicentes, *Num per solum Moysen locutus est Dominus, nonne & nobis similiter est loquutus?* Quorum tamē superbiam Deus vindicavit ut & illam Chore, Datanis & Abyronis, in prædictis locis, ipseque Moïsis viriliter excutus est ultionem à Domino impositā & indictam, ut & principes quoque Germani, aduersum turbam libertatis euangelicæ temerè & feditiose contra legem diuinam assertricem; quæ & principes alij imitari debent strenuè, & huiusmodi initiis & progressibus sollicitè obfistere, si saluam sartam rectamve velint, & reipublicæ sibi commissæ administrationem conseruare desiderent.

20 Ceterum quod pertinet ad imposturas per quas prætextu religionis olim principes populos inescarunt tempore idololatriæ, & postea. Remedia hodie promptiora sunt & præcautiones quam olim; ut enim olim superstitio & dæmonum deceptio, facillè nouas & multiplices de religione inculcabat hominibus opiniones, nulla vera aut certa apud illos existēte, sic facillè principes poterāt ex ea quod volebant persuadere. At hodie inter Christianos certa fides, de Deo certa nobis dogmata, quæ habent regulas, quibus superstitiones, hypocryses, & hærefes breui tempore & modico negotio detegi possunt, nisi vis aut furor obstiterit feditiosorum & schismaticorum.

21 Christiani etiam principes, si verè Christiani sunt, qui animæ immortalitatem norunt vel nosse debent, quæve credunt iudicium futurum ante tribunal Dei & regū & reliquorum, in quo omnia occulta manifesta fiant, quique post hoc vel vitam æternam vel supplicium æternum, prout quisque in corpore suo gesserit, norunt parari; non solent huiusmodi imposturis & falsis persuasionibus & exterioribus simulationibus religionis, imponere populis: cum quia ita sciunt populum esse Christianum, tum etiam quia norūt omnia Deo nuda & aperta esse, & secreta cordis & cogitationum illi patere; & quod, si simulent se verè religionem amplecti exterius, interius autem sint alij, iam Dei iudicium vident instare, vel in barathrum necesse est incidere eos malorum, ut Deum non credant. si enim credant esse, nunquam in religione mentiendum esse, vel ratione impulsu naturali, neque imponendum procul ubio in mentem non veniet. Scio quid Machiauelus vir perniciosissimus, voluerit principibus persuadere, lib. 4. de principe c. 18. sufficere principi, si quod pertinet ad exteriora, habeatur pius & religiosus, & si talis non sit, ut decipiat multitudinem talem eum arbitrantem. Scio etiam quod idem furcifer & sacrilegus scripserit libro 1. cc. 12. 13. 14. principem probare debere falsa miracula in populo, ut deuotionem populi augeat: deberèque imitari antiquos principes, qui ad excitandos milites & subditos ad obedientiam & pugnam, falsis utebantur reuelationibus, ut tanquam à numine dictatis. Scio & plura alia his peiora addita, quæ à pluribus in praxim non sine abominabili exemplo & malo reipublicæ adducantur. Sed quid mihi cum atheis? Si enim crederent

derent Deum esse, si mandata eius reuererentur, & sequerentur, tantas blasphemias non admisissent.

Præceptum primum, *Nō habebis deos alienos coram me, diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, tota anima, totis viribus.* & aliud, *Nō assumes nomen Dei tui in vanum.* Deut. 20, repugnant ex diametro. Item quod scriptum D. Matthæi c. 22. Marci 12. D. Lucæ c. 10.

Miracula fingere, tribuere sanctis & Deo quæ non adsunt, hoc est fingere deos, ad idololatriam declinare: vnum dicere, aliud facere in religione, hoc est sine religione esse, nemo enim potest duobus dominis seruire, nemo mendacium & veritatem asserere.

Non sunt facienda mala ut inde eueniant bona. Et melius est scandalum nasci, quam metu eius veritatem omittere.

Atque aliud est loqui de principibus Ethnicis, qui nullam certam habebant religionem, & quam vellent poterant subditis persuadere.

Aliud agere de principibus Christianis, penes quos ut apud omnem populum Christianum vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Et penes quos non est arbitrium iudicandi de religione, sed necessitas, si velint dici Christiani obsequendi sanctæ matri apostolicæ & catholicæ ecclesiæ, quæ vna est & sibi in omnibus consentiens in vniuerso orbe.

Et ut ait D. Paul. ad Hebræos c. 10. vers. 26. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quadam expectatio iudicij &c.*

Et ad Galatas 1. *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.*

Admonetur & populus per Deum, cauere ab huiusmodi simulatoribus religionis mendacibus. *Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnum se vidisse dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenierit quod locutus est: & dixerit tibi, eamus & sequamur deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis, non audies verba propheta illius, aut somniantis quia tentat vos Dominus Deus vester. ut palam fiat, num diligatis illum an non in toto corde vestro, & in tota anima vestra.*

Admonetur & princeps Deutero. 17. c. vt postquam in folio federit, legis Dei volumen descriptū habeat, & legat illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Deum Dominum suum, & tenere legis præcepta.

Munus regis est dimittere sacra & tractationem plenam religionis ecclesiæ secundum eius & Dei præcepta viuere in reliquo, non superstitionibus studere, sed arma strenuè, quædo, quomodo & contra quos oportet, tractare. Quemadmodum enim pro mostro habetur videre monachos solitarios, personas ecclesiasticas, arma mouere & curare, vel exercere: sic pro mostro mihi est, nec quicquam boni vnquam illinc ominandum puto, principem velle cum armis & secularibus negotiis, vnà profiteri regularium & solitariorum seu ecclesiasticorum munus, & exercitia publicè. hæc enim non possunt hodie se compati: & qui suscipit militiam cœlestem, definit esse reipublicæ miles seculi, & amittit feuda factus clericus

a in L. Dei E.
xodi 20. Le-
uiti 26. Deuter.
c. 5.

b D. Matth. c.
6.

c ut notat glos.
ad l. qui sub
pretextu. C. de
sacrosanct. ec-
cles. & c. ma-
gnopere ne cla-
ric. vel monar.
secu. neg. se im-
miser.
d qui scandali-
zauerit de re-
gular. in sex.

f c. vni. de vas-
sallo milite qui
arma deposuit,
li. 2. feud. ii. 21.

a. c. qui cleric. si de feudo cōtro. uerf. fuerit &c. c. f. an mu- tus vel aliter imperfectus &c. in li. feud. b. c. 19. repre- hensibile, 23. q. 8. c. 8. quoniam idem mediator. 10. disti. d. §. 1. 23. q. 8. §. 1. 23. q. 8. ca. autoritatē, 15. q. 6. c. inter- fectores, §. in hoc, 33. q. 2. c. 8. quoniam idē 10. disti. c. cum ad ve- rū, 96. disti. f. §. 1. quomodo oporteat, epif- cop. &c. in no- uellis ca. duo sūt quippe, 96. dist. ca. huma- num genus 1. disti. c. 1. 23. q. 8. had Galat. c. 6.

& ex militia cœlesti^a, & alia est militia armata, alia cœlestis^b. idea militans Deo minimè se negotiis secularibus implicat: ita nec secu- laris vicissim rebus diuinis præsidere debet. Regi gladium materia- le exercendum commisit Deus. ca. non solum 23. q. 5, ca. sicut. ca. que- situm 23. q. 4.

Ecclesiasticis gladium spirituale^d. Vterque quidem gladius ad Christianam perfectionem & vitam pertinet, & se mutuò iuuant vt ambæ in hac causa se fouent pote- states^e.

At duæ sunt separatæ potestates, duæ viuendi sciuntæ formulae, duo maxima imperium & sacerdotium^f.

Sed qui spiritualem gladium habet illud exercere solum debet, nec secularem vsurpare, & qui secularem habet, illo contentus, ec- clesiasticum iuuare non vsurpare debet, secularem militiam exer- cere: terram defendere, de præliis tractare, & de armis, terrenæ po- testatis est, & contra professionem ecclesiastici ordinis^g.

22 Erit & præcautio in posterum contra has fictiones pericu- losas principum: quærere præceptores qui ex tenellis principum plantis, hæc axiomata, blasphemias, & doctrinas euellant, & contra- ria doceant.

Itaque prius præceptoribus quàm discipulis illorum, inculcanda & discenda doctrina, ne Deum simulationibus his prouocare velint, vel fucum, cum periculo animæ, religionis eius inuehere. Deus e- nim non fallitur nec irridetur^h.

Mali præceptores, vitia sua transfuderunt sæpe in discipulos prin- cipes, vt ex bonis orti præstantes.

Præceptoribus data præcepta, profutura sunt iuuenibus, non se- cus quàm pharmaca à medicis datur nutriticibus, vt per illas lactentes curentur.

Æquum etiam esset sequire in huiusmodi perniciosos homines, qui- bus commissa sunt ingenia instituenda & non corrumpenda, vt in authores sceleris quòdque eorum facto trãmissum in ea fuit virus, vtque in veneficos ingeniorum & venenorum nocentiorum com- positores, & propinatores animaduertitur meritò: cum magis sit a- nimam quàm corpus lædere.

23 Consideraui aliquando, hypocrisim deceptricem, arguere sem- per tempora valde periculosa dum occupauerit vel regnum, vel ci- uitatem, vel domum, non minus quàm quando proditores incogniti nobiscum conuersantur, obseruantes & captantes p̄r singula mo- menta occasionem nocendi. vt non immeritò illud va, sæpe hypo- critis à Domino nostro IESU CHRISTO fuerit obiectumⁱ.

Et diuus Paul^k. Spiritus manifeste dicit, quòd in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendētes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorū in hypocrisi loquentiū mēdaciū, & cauteriatā habentiū suā conscientiā pro- hibentiū nubere &c. Et rursus^l, Hoc autē scito, quòd in nouissimis diebus instabūt tempora periculosa: & erunt homines se ipsos amātes, cupidi, elati, superbi, blasphemī, parētibus nō obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incōsmētes, immites, sine benignitate, proditores, proterui,

zumidi,

3 D. Matth. c. 23. 12 I. ad Timo. c. 4. 12. ad Timo. c. 3.

mundi, casti, & voluptatum amatores magis quàm Dei: habentes quidē spe- m̄m pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos denūta, &c.

24 Duplici modo hoc genus Deo exosum, & quòd peccent, & quòd Deū, seu pietatem & religionē Dei, veluti peccatorum autho- rem facere nituntur. vnde grauius aduersum se concitat iram Dei, & miserrimè, vel in hoc seculo, vel post mortem, iusto eius iudicio cruciantur, & vt plerunque concidunt detestis fraudibus, quas Deus non patitur diu latere, vt nec abuti gloria sua quam alij non dat, & eam vsurpantes exemplariter punit, vt nec Ieroboam rex impunè rulerit volens sacrificare Deo. 3. Regum 13. nec ante eum Saul. r. Re- gum 13.

Perpendere licet exitum simulantium religionem, & quid illis contigerit, vt alij principes, sibi ante oculos exempla eorum obser- uent, proponant sibi Salomonem, qui vbi claudicare cœpit in re- ligione, propter vxores alienigenas, scindendum regnum suum, & responsum accepit à Deo: atque suscitauit ei Dominus aduersarium Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom, & Ieroboam filium Nabat seruum eius, & Razon filium Eliada, 3, vt haberetur Re- gum cap. 11.

Vindicta & acerbissima contra Achab & Iezabelem, qui vt possi- derent vineam Naboth Iezraelitæ, simulato & prædicato ieiunio, imposuerūt per duos falsos testes quòd benedixerat Deū, & regē, & lapidari curarūt. quamobrē factus est sermo Dei per Eliá ad Achab, Occidisti insuper & possedisti, hæc dicit Dominus, in loco hoc in quo linxerūt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum: & venundatus es, vt faceres malum in conspectu Domini, ecce ego inducam super te malum, & demam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parie- tem, & clausum, & vltimum in Israel. Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Abia. Quia egisti vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel, &c. Quòd postea fa- ctum^b. Non prosequar quòd Ioas rex, quamuis bonus, tamen pro- pter simulationem, quòd excelsa non abstulit, & idololatriam patie- batur, templique thesaurum pro redimenda pace Hazaeli regi Syriæ misit, s̄a propriis seruis necatus est^c, similia exempla obseruamus in regibus aliis Iudæ & Israel, qui eo quòd cum vera religione Dei, vo- luerunt quoque permittere & dissimulare, & idololatriam miscere, aut ipsi, aut filij eorum, perierunt miserè.

25 Herodes ille rex Iudæorum, vel qui vsurpauerat sibi regnum, sub quo natus est Christus qui voluit per hypochrisin detegere Chri- sti natiuitatem, quive frustratus sua intentione malitiam in necem innocentem euomuit, tam misera morte finem vite imposuit, vt len- to igne intrinsecus vexatus, putredine vermibusq. scatens, distentio- ne rigorēque membrorum intolerabili expirauerit, vt scribit Iosephus lib. 17. antiquit. Iudic. c. 7. & de bello Iudaico ca. f. Nicephor. Calix. libro 1. ca. 15. Euseb. Pamphil. lib. 1. hist. eccles. c. 8. Alius Hero- des, qui vt placeret Iudæis persequebatur Christianos occidit Iaco- b̄ fratrem Domini, & apposuit apprehendere Petrum^d, cum inter populū ornatus veste regia sedisset pro tribunali, & cōcionaretur ad

a 3. reg. 21. b 4. regum. cap. 9. & 10. d 4. Reg. 12.

d vt habetur Actuum 12.

eos, & populus acclamaret Dei voces non hominis, confestim percussus est ab Angelo Domini, eo quod non dedisset honorem Deo, & consumptus à vermibus interiit.

26 Fuit Antonius quidam Picentes, ordinis eremitarum, magnus hypocrita, iusto Dei iudicio decreto & punitus: nobilitatus quidem prius, quod per quadraginta dies & noctes perpetuo ieiunare ferebatur, & ita Italiam, Siciliam, atque Hispanias compleuerat nomine sanctitatis & abstinentiæ, pluribus in locis à custodibus cella inclusus & obseruatus si egeret, aut biberet, angelosque illum visitare opinabantur. Verum ipsi erant candelæ fistulatae, & in fistulis caninarum conclusa erat tacite & clam farina infarta ex contritis phasianorum & caponum carnibus, zacharo & aromatibus immixtis. Ajit enim & cingulum gestasse fistulatum, plenum nectare quod hypocriticum dicitur, & his epulis clanculum vixisse, vulgi opinionem tamen abstinentissimum. Qui tandem vermiculis & acerbissimo genere morbi absumptus miseram animam efflauit, iactans plurima conuitia in Christum & eius matrem. Cuius mors fuit hypocrita digna: vt palam esset vindicatus, qui palam deceperat pios^a.

^a Vt scribit Antonius Papiam lib. 2. de gestis & factis Alphonse. c. 9. huius etiã meminisse Iouian. Pontanus li. 2. de sermone ca. 16. b. c. 20. vers. 4.

27 Accedit Iob^b. Hoc scio, inquit, à principio ex quo est homo positus super terram quod laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocrita ad instar puncti: si ascenderet, vsque ad caelum superbia eius, & caput eius vbi nubes tetigerit, quasi serquilibrium in fine perdetur, & qui eum viderunt, dicent vbi est. &c. & c. 36. vers. 13. Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vinculi fuerint, morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effoematos.

28 Refert Bernardus Lutemburgensis in Catalogo haereticorum, Raymundum Lullium monachum Catalanum, Tuneti in Africa multa scripsisse, verum annotatos fuisse plusquam quinquagentos errores à Petro Terracensi archiepiscopo, vt Deum plures habere essentias, Patrem priorem Filio, spiritum Sanctum conceptum à patre & filio, &c. quæ tamen omnia à temeritate asserbat plusquam hæretica, se à Christo in forma crucifixi apparente in quodam monte accepisse, vt totum orbem à tenebris quibus detinebatur, liberaret.

De aliis imposturis inter Christianos sub pretextu religionis factis.

CAP. XIII.

INTER Christianos itaque vt inter ethnicos per religionem fucus factus est sepe hominibus pijs à quibus factam, vt illos deciperent eo pretextu, & ambitione, cupiditatem, & habendi desiderium impium tegerent, de quo adhuc placet alia quædam exempla proponere.

Desiderius rex Italiæ, occupabat bona ecclesiæ, ac simul summum pontificem sequebatur: & tamen voluit religiosus haberi, aut Christiani nominis valde diligens & strenuus cultor, amouendo à

numis

numis antiqua forma percussis Herculis imaginem, subrogando sanctum Laurentium. Sicut Acham rex Iuda, cum esset idololatra, tamē religionem Dei se habere simulauit, admonitus à propheta vt peteret regnum à Deo. *Non petam, inquit, nec tentabo Dominum.*

2 Iulianus imperator apostata à fide eripuit bona ecclesiis & sibi usurpauit pretextu religionis, dicens se ideo facere ecclesiasticos expeditiores ad regnum caelorum, quoniam in ipsorum libris scriptum esset, beati pauperes quoniam ipsorum est regnum caelorum.

3 Prætextu religionis, quod diceret se velle ædificare Xenodochium ad pauperes peregrinos excipiendos, Iohannes Hircanus Simeonis filius rex Iudæ, sacrilegium tegerere conatus est, quo tria milia talentorum ex sepulchro Davidis effodit.

4 Abusus religione & quidam nobilis frater episcopi cuiusdam, vt eius equum extorqueret strenuum & sibi valde idoneum, quo solo tamen episcopus equitaret, & ideo facile ei non fuisset daturus. is enim vt scribit liber qui dicitur Scala caeli, titulo seu capite de oratione super prædictum equum clam frater solitus erat equitare, dumque calcaribus vrgebat dicere, Deus in adiutorium meum intende, quibus valide infixis equus saltu crebro se extollebat cum impetu: eaque tandiu consuetudine vsus, donec equus quoties audiret, Deus in adiutorium meum intende, metuens sibi à calcaribus saltibus crebris se extolleret: voluit autem in eo equitare episcopus, quia optimum erat, & vbi viam ingressus fuisset, cepisset dicere cum capellano suo matutinas, & pronunciare, *Deus in adiutorium meum intende*, id audiens equus, metuensque calcaria, tam valide saltu se extulit vt sesefforem episcopum excuteret & in lutum proiiceret, vnde miles frater qui equo inhiabat, occasionem captans, persuasit illi ne vnamquam in posteram eum equum conscenderet, qui potius requireret militem quam episcopum, atque ita facile equo potitus est.

5 Referuntur in eodem libro, c. de quæstoribus duæ aliæ technæ c. de imposturis quæstorum qui abutuntur populo, pretextu reliquiarum sanctarum, vt avaritiæ suæ satisfaciant, quæ & referuntur in libro speculi exemplorum. Fuit enim in primis vnus insignis impostor circumcellio, qui dicebat se habere vnum dentem sancti Laurentij; cum autem è prædicatione reuersus inuenisset à fociis suppositum carbonem pro dente, reuersus est continuo ad ecclesiam dicens, se etiam attulisse carbonem quo tostus fuisset, & quod eodie illum ad orandum præberet: in crastinum autem dentem. sed ostenso carbone & collectis eleemosynis, crastino die euauit.

Referuntur de alio simili impostore quæstore, qui in ecclesia finxit lachrymas vberes, & interrogatus quare fletet, respondit; quod tota nocte fuerit luctatus cum dæmone, qui eum non reliquisset donec fuisset ei pollicitus se ei daturum, vel populum cui erat in crastinum prædicaturus, vel eleemosynam quam ab illo colligeret, quare metuebat ne si largæ non essent eleemosynæ, & his dæmon contentus non esset raperet quoque populum, sicque à simplici po-

NNN iij

^a Vt scribit Antonius Gierbiensis lib. de antiquitatibus Etruriæ, in quinta tabula & decreto Desiderij regni.

^b Vt ipse in epist. & oratione quadam Græca testatur, & Pomponius Letæ in eius vita. c. ut scribit Gesippus lib. 1.

pulo copiosas accepit eleemosynas.

6 Simon Magus, ambitione & cupiditate inflatus mercari voluit pecunia virtutem miraculorum sub specie pietatis; vt se postea his extolleret, & in his negotiaretur, sed reiectus cum ignominia & perpetua nota.

a Aftorū c. 8.
Euseb. lib. 2.
historia eccle-
siasticæ c. 13.
b li. 1. collecta-
neorum ex hi-
storia ecclesia-
stica. & Nice-
phor. Callist.
lib. 15. c. 16.

7 Narrat Theodorus Lector b, quod Timotheus Æliurus, ambiens episcopatum antequam occideretur Protherius, nigra veste indutus, cellas monachorum noctu circuibat, & vnumquenque monachum ex nomine vocabat: cum autem illi auscultarent, vnum se ex administratoriis spiritibus esse dicebat ad hoc missum vt cunctis ediceret, ne Protherio communicarent, sed Timotheum Æliurum episcopum designarent, & ita se illis insinuat.

8 Sunt etiam qui dicant, vt scribit Bartholomæus Platina in vita Bonifacij octauī, Bonifacium ambitione contra ius fasque pontificatus sedem occupasse reiecto fraudibus Celestino, eodemque in carcerem coniecto, eumque subornatores clanculum immisisse quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Celestini hominis simplicis, ei persuaderent vt pontificatum dimitteret si saluus fieri vellet. quod & latius profequitur in vita Celestini quinti.

9 Pharisei separati ab hominibus formula viuendi & hypocrisis, superbiam suam & ambitionem specie religionis obumbrabant. Quos & scribas Dominus noster arguit, quod sub prætextu orationis deuorarent domos viduarum, profelytos sibi facerent diligenter vt opes illorum ad se traherent, etiam in iniuriam parentum, sub prætextu religionis & muneris offerendi Deo d, qui vellēt prætextu eodem vocari rabi, haberēque primas cathedras. D. Marci c. 12. D. Lucæ 28.

c vt ait Iosephus lib. 2. de bello Iudaico c. 7. & lib. 18. antiquita. c. 2. Epiphani. lib. 1. tomo 1. contra hæreses. d Math. c. 23. & 7.

Dilatabāt enim phylateria & habitum sanctitatis, exterminabant facies suas vt viderentur ieiunantes, cum nihil minus esset intra illos quàm religio, similes sepulchris dealbatis, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, fuso religionis bona populi expiscantes, vt vel inde appareat quod ait Saluianus in 4. pallio sanctitatem plures mentiri. Licet enim, inquit, de conuersorum venerabili choro videaris, religionem vestibus simules, licet fidem cingulo adferas, licet sanctitatem pallio mentiaris, non credis, & vulgo circumfertur, quod habitus non faciat monachum &c. Fuit hæreticorum in ecclesia ambitio & nimia honoris cupiditas, perniciosior aliquando ipsis hæresibus, quia ipsa causa hærefum & schismatum sæpe fuit, vt Nouatus sacerdos Romanus ambitionis vitio laborans, lapsis semel omnem spem veniæ denegauit e.

e Euseb. lib. 6. c. 43. Epiphani. lib. 2. hæres. 59.

Manes, dum se Christum & paracletum haberi voluit, ad impia impulsus vt Simon Magus, & lucifer in Sardinia, & alij ferè omnes hæresiarchæ antiqui & nostrorum seculorum qui radices traxerunt ab eodem initio & religionis nomine se latere posse arbitrati sunt.

10 Quemadmodum & philosophi quidam barba & pallio philosophiam mentiebantur. Quos imitatur daemon, quum se transfiguratur, quod sæpe facit, in angelum lucis vt decipiat fraudulentius, 2. ad Corinth. c. 4.

Sicut

Sicut aliquando specie Basilij magni sub habitu monachali fuit Dæmon detectus a sancto Equitio, apparuisse circa annum Domini 554. vt scribit Gregorius Magnus.

a Lib. 1. dialo-
g. c. 4.

Refert & Sigebertus circa annum 591. in Gallia quendam sub religionis habitu magum existentem, se prophetam iactitasse primo, postea aliquot ægrotos sanantem Christum se dixisse, & pro eo adorari voluisse.

11 Plures aliquando filij diuitum decepti, prætextu relegionis, intrare religionem: & tracti veluti in nassam pisces, vt monasteria inde ditarentur, non vt augetur pietatis cultus, vt pluresque monasteria ingressi, vt vitarent onera & delitiosè viuerent, vt factū refert frequenter Beatus Rhenanus b, tempore Clodouei, Martelli, Pini, Caroli Magni regum.

b Lib. 2. rerum Germanicarū.

12 Rauisus Textor in dialogo 13. ecclesiæ episc. & hypocritarū, graphice & verissime depingit, quomodo quidam simulatione sanctitatis exigua sacerdotia, seu beneficia ecclesiastica recusant, & simulant contemptum rerum seculi, donec deceptos episcopos ea sententia illiciant ad pingua beneficia conferenda, quib. certè cōsequutis, detecta & reuelata persona, quales sint se prodant.

13 Fuerunt & plures qui etiam prætextu catholicæ & veræ religionis celebra loca quæ incolebant reddere artib. & dolis ausi sunt, subiicientes fucum falsorum miraculorum, quibus pij homines deuotè illecti venientes stipem ingentem inferrent, artificijs & artib. imagines aliquando stentes, vel sudantes populo exhibentes, quibus credebant homines simplices, donec detectis fraudibus condignis pœnis artifices puniti sunt c.

c Vt exempla extant apud Paponem li. 1. Rh. p. so. arrestorum tit. 1. arrest. 5. & sexto.

14 Quemadmodum & legimus apud Eusebium in hist. eccles. in templo Serapidis fuisse inter parietes occultos cuniculos, quibus Idoli sacerdotes clam subibant idolum cauum, & reddebant responsa seu oracula, quæ gentiles superstitione decepti putabant ab idolo tradi. Scribit. & Dion in Nerone, Neronem quoque templum Apollinis diruisse, eiusque sacerdotes necasse ob similes detectas imposturas. Quod & Daniel refert aliquando factum de sacerdotibus & altari Idoli Bel d.

d c. f. eius libri Daniel.

15 Author & Segebertus, sub annum 841. pseudoprophetissam quãdam per suggestionem presbyteri, lucri causa diè iudicij instare dicentem, Moguntiam turbasse, multis sibi ex clero accedentibus.

16 Qui superstitionem inculcant, nempe falsum diuinum cultum, id enim est superstitio & quæ minimis rebus magnum timorem ingerit, faciliè decipiunt, vt & explicat Lactantius e, Liuius libro 27. præuenit enim liberum iudicium & sententiam veram, iam primum anticipata & veluti primum admissa de religione opinio. Superstitio autem augetur eorum vafritie qui quæstum quærunt, ex his quorum iam capti sunt superstitio- ne animi. Liuius in 4. tales sunt falsorum diplomatum indulgentiarum, & falsorum miraculorum delatores, circulatores, seu circumforanei, vulgo Porteurs de rogatons. qui inde sibi segetem faciunt, de quibus & meminit Tertullianus in apologetico

e Lib. 4. c. 28.

c.13. Circuit, inquit, cauponas religio mendicans, exigens mercedem templi pro auditu sacri: non licet deos gratis nosse: venales sunt

17 Vidi lites easque frequentes, inter regulares & curiones seu presbyteros parrochianos, conquerentes quod persuasionibus suis monachi quos confessione audirent, ad eligendam sepulturam legata eis & bona relinquenda excitarent: fuerunt & conquesti aliquando haeredes contra huiusmodi, qui specie religionis persuadebant restitutionem faciendam sub poena mortis aeternae, quod & verissimum est, quum non dimittatur peccatum nisi restituatur ablatum regula iuris.

Verum non laesis sed suis congregationibus & ecclesiis vtilitatem restitutionis adiudicabant. quae omnia aduersantur decretis sacrosanctis, quae inhibent vt dicemus in remediis, accipere ab impiis manifestis oblationes, ex quibus tamen quidam ecclesiastici vel melius ambitiosi & cupidi, contra regulas iuris diuini & pontificij ditati sunt summo cum malo reipublicae, poenas delinquentium exemplares peccatis debitas, in pecuniarias, specie religionis & benefaciendi ecclesiae, transferendo.

18 Meminit Iustinianus in edicto 2. titulo, ne praesides in fiscalibus causis fidem publicam dent, in c.1. nonnullos in diuersis prouinciis, inquisitione in eos qui se haereticorum dedissent erroribus facta, cum multos subditos ob hanc causam comprehedissent, spretularum nomine, magnam vim auri ab ipsis accepisse, quod prohibet & punit ibidem imperator: fuerunt & plures qui praetextu eorundem haereticorum quaestionumque eorum turbarent res publicas, vt docet idem Iustinianus dum prohibuit nouella 17. de manda principum c.11. §. neque occasione, ne occasione religionis haeresique quaestionis permitteretur alicui prouinciam commouere, reiecitque omnem illam curam ad episcoporum sollicitudinem.

Remedia contra deceptiones & dolos praetextu religionis.

CAPVT XIII.

a in l. senatus consulto, 38. de iniur. li. 47. P. si. 10. b in l. in eum, §. de extraord. erimi. eo. li. 47. si. 11. c in l. si quis a liquid, 30. de poenis lib. 48. P. si. 1.

NVM saltem praecipuum remedium videtur superioribus fraudibus & similibus detegere superstitiones: & omnem vanum metum ex animis hominum demere, castigare illos qui falsis vtuntur, & qui ad decipiendum meticulosos etiam sacris abutuntur, vt Scaeuola a. Senatusconsulto, inquit, cauetur, ne quis imaginem imperatoris in inuidiam alterius portaret, & qui contra fecerit, in vincula mittetur, cui propemodum consentit Vlpia b. Testatur & Modestinus c. Si quis aliquid fecerit quo leues hominum animi superstitione numinis terrentur, diuum Marcum huiusmodi homines in insulam relegandos rescripsisse.

2 Fuerunt constitutiones aduersus imposturas quaestorum latae, qui praetextu reliquiarum sacrarum sepe falsarum, & suppositiarum indulgentiarum, animos credulorum & simplicium hominum demulcebant, & elemosinarum sibi

sibi multa messe eo furo parabant, & in primis cautum, ne venales sint reliquiae, ne passim ostendantur, ne extra capsam qua tenentur, ostendantur: vt inuentas de nouo, nemo venerari praesumat, nisi prius auctoritate Romani pontificis fuerint approbatae: & ne praelati permittant eos qui ad eorum ecclesias causa venerationis accedunt, variis figmentis, aut falsis documentis decipi, sicut in plerisque locis occasione quaestus fieri consuevit, quae sunt verba Innocentij 3. a

Alexander etiam 3. b prohibet venerari reliquias etiam eorum qui miracula facere dicuntur: nisi de vita eorum approbatio habita fuerit a sede apostolica. mali quippe interdum miracula faciunt: ideo non omnis qui miracula facit pro sancto haberi debet, nisi habita prius inquisitione eius probitatis d.

Exosum ecclesiae est, quod pie venerandum est quodve spirituale est, vel spiritualibus annexum, sordidis illis nuditationibus exponi, quo sapius detractum est Christianae religioni, vt ait ca. 2. de reliq. vt venera. facto, eiecit Deus ementes & vendentes de templo, etiam ea quae ad oblationem pertinebant sacrificiorum subministrantes eo modo c.

Hoc ipsum voluerunt Honorius & Theodosius Caesares, in l. 3. de sacrosanct. eccles. Nemo, inquit, martyres distrahatur, nemo mercetur, hoc est λείψανα αγίων reliquias sanctorum. sic enim explicatur in basilicis, titulo 5. libro 1. eccl. 2. & μὴ εἰς λείψανα αγίων πωρευαίετο. Nemo reliquias sanctorum distrahatur.

Prohibuit & Leo Caesar, non nisi consultis prius vt oportet episcopis, & arbitrio solum eorum & non quorundam usurpatione, reliquias sanctorum martyrum collocare certis locis, in l. decernimus, 26. de episcop. & cler. C. qua lege isti quaestuarij reliquiarum portatores, damnantur.

3 In consilio generali sub Innocentio 3. c. 62. relato in c. cum ex eo. de poenit. & remissio. libro 5. decret. tit. 38. Prohibitum est elemosynarum quaestores admitti, nisi apostolicas, vel diocesani episcopi, veras literas exhibeant, & tunc, praeter id quod in ipsis continebitur literis, nihil proponere populo permitti. Item inhibetur ne falsae religionis assumant habitum, ne superfluae indulgentiae a praelatis indulgentiis a praelatis concessis, quadraginta annos excedat. cautumque vt qui ad elemosynas colligendas mittuntur, modesti sint & discreti, ne in tabernis, aut aliis incongruis locis hospitentur, aut ne sumptuosas expensas faciant.

Innocentius etiam 3. in can. tuarum 11. de priuileg. lib. 5. tit. 32. Statuit huiusmodi quaestuariorum falso cruce signatos, & excedentes, excommunicatione & alijs modis puniri. Clemens porro 5. ex consilio Viennensi, audaciam, abusus, deceptiones, refert & castigat, dum ait eos deceptione multiplici animarum, indulgentias populo motu proprio suo. de facto concedere, super votis dispensare, a periculis, homicidijs & peccatis alijs sibi contentes absoluerunt male ablatas, incerta (data sibi aliqua pecuniae quantitate) remittere tertiam

a In c. f. de veneratio. sancto. lib. 3. decreta. tit. 45. b Id ca. 1. eius. tit. 1. c c. 1. ten. amia i qu. 1. d Iuxta c. venerabili. de test. e Vt habetur D. Marci II. c. D. Luca 19.

f In cl. de poenit. & remissio.

aut quartam partem de peccatis sibi iniunctis relaxare, animas
tres vel plures parentum vel amicorum illorum qui eis elemosinas
conferunt, de purgatorio, ut auferunt mendaciter, absolvere & ad
gaudia paradisi perducere: benefactoribus locorum, remissionem
plenariam peccatorum, indulgere: & aliquos ex ipsis eos à poena &
culpa absolvere quæ fieri prohibet in posterum, reuocando priuile-
gia, siquæ de his fuerint concessa, ne ob id vilescat censura ecclesi-
astica, & clauum potestas ecclesiæ in contemptum ducatur. & iubet
eosdem questores, vel priuilegijs abutentes, etiam exemptos, per or-
dinarios locorum puniri:

Accedit Clemens 4. in c. vt officium, n. s. compescendi, de hære-
tic. in sex. *Compescendi*, inquit, *monitione premissa per censuram ecclesi-
asticam appellatione postposita predicatores questuarios, datur potestas in-
quisitoribus heretica prauitatis, inuocato etiam si opus sit, brachio seculari, &
appellatione & priuilegijs quibuscunque non obstantibus.*

De his & in consilio Tridentino sessione 5. c. 2. de reformatione,
*Questores elemosynarij qui etiam questuarij dicuntur, cuiuscunque condi-
tionis existant, nullo modo nec per se nec per alium predicare presumant: &
contra facientes ab episcopis & ordinarijs locorum, priuilegijs quibuscunque
non obstantibus, oportunitate remedijs omnino arceantur.*

4 Et sessio. 21. c. 9. de reformatione, cum de emendatione abusu
questuorum elemosynarum desperatum, dictum est, fuit statu-
tum ut posthac in quibuscunque Christianæ religionis locis, eorum
nomen atque usus penitus aboleretur, & ne ad officium huiusmodi
exercendum vllatenus admittantur, non obstantibus quibuscunque
priuilegijs, ecclesijs, monasterijs, pijs locis, hospitalibus, & quibusuis
cuiuscunque gradus status ac dignitatis, personis concessis, aut
consuetudinibus etiam immemorabilibus: permittis tamen indul-
gentiis publicandis per locorum ordinarios cum duobus ex capitu-
lo, & permittis gratis colligendi oblata facultate.

5 Accedit remedio, Quod sacra lipsana & reliquæ sanctorum
non nisi cum reuerentia & non histrionicè adiri & visitari debent,
*Eo quod mirabilis Deus in sanctis suis sit, psalmo 67. &, Pretiosa in conspe-
ctu Domini mors sanctorum eius, psal. 113. & eo per tinet c. 2. de relig. &
vener. sanct. & quod recenset Trirremius libro breuiarij annalium
Francorum, in Clodoueo 52. reg. Francorum, Clodoueam propter
contactum corporis sancti Dionysij minus reuerendum, biennio
dementem, & amentem mortuum, anno Domini 661.*

Peccatur enim non sine diuina ultione, in sacras reliquias hoc mo-
do per abusum in defectu; quando minus eis & Deo cuius serui san-
cti sunt, minus quam oporteat tribuitur.

Peccatur etiam in excessu; cum plus quam oporteat tribuitur, dum
quis reliquijs magis quam Deo, defert: dum eas reliquias ex affectione
carnali veneratur, quæ dignæ non sunt habitæ ab ecclesia quæ proba-
retur, ut antè dictum est, & in hoc etiam curiones & episcopi debent
esse solliciti, ne homines affectione quadam humana, seu amore quo
dile-

dilexerunt viuos, sine probatione ecclesiæ, mortuos tanquam sanctos
& cultu dignos prosequantur. Amor namque humanus & timor sæpe
in eo fallit mortales, & quæ idololatriæ aliquando dederunt initium.
dum enim quidam aliquos admirati essent in vita, vel beneficia plu-
ra accepissent ab illis, vel metu pro diuinis habuissent, post mortem
eorundem simulachra fecerunt, ut patris, matris, regum, amicorum,
uxorum, & venerati sunt: & paulatim ad diuinos eis honores dese-
rendos impulsit & posteri, pari errore & maiori delibuti superstitio-
nem superstitio, adicietes ad impietatem cultum traduxerunt. Tan-
tum valet apud homines opinio.

6 Quinimò & affectio naturalis videtur, memoriam mortuorum
prudentum, vel dilectorum, vel de quibus benè sentimus, per aliqua
quæ eorum fuerunt retinere & conseruare, hincque statuæ positæ,
his qui memoria & exemplo habiti digni sunt, quas ignarum vulgus
traduxit ad impietatem.

Sic refert Lucianus^a, plures libros sibi comparantes quendam <sup>a libello aduersus
Epicteti philosophi Stoici lycnum fictilem, trecentis denariis mer- sua indo- lum.</sup>
catum: aliumque quendam Prothei Cynici baculum, quem cum in
flammis insiluit, reliquerat, emisse talentò, custodiisseque inter cla-
rissimas opes, ostentasseque non secus quam Thegeata apri Calido-
nij tergus, & Thebani ossa Geryonis, & Memphitæ Ididis capillos,
sicut nec Dionysium tyrannum nullis impensis pepercisse; ut poti-
reus Æschyli pugillaribus seu ceris, quibus ille carmina sua scribe-
bat.

Non piget recitare verba quæ in libro Sapientiæ, c. 14. vers. 12. &
sequētibz ponuntur. *Initium fornicationis est, exquisitio idolorum. & ad-
inuenio illorum corruptio vita est. Neque enim erant ab initio, neque erunt in
perpetuum, superuacuitas enim hominum hac aduenit in orbem terrarum, &
ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito si-
bi rapti filij fecit in agmen, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc
tanquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra & sacri-
ficia: deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic
error, tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur fig-
menta &c.*

7 Poterit vindicta sumpta de impostoribus & fictoribus mira-
culorum, alios deterrere, ne simile audeant in posterum.

Quemadmodum anno Domini 1509. quatuor monachi prædica-
torij ordinis, Bernæ Helueticorum, simplici fraterculo summa callidi-
tate stigmata sanctitatis insigentes ad Fraciscanorum contumeliam,
detecto dolo combusti fuerunt^b.

Damnauit & Senatus Parisiensis, quosdam cordigeres Fraciscanos
Aurelianos anno Domini 1534. qui conati fuerant persuadere, cuius-
dam animæ mortui, postulare quædam diuina obsequia pro libera-
tione à Purgatorio, dolis eorum detectis^c. Puniuit & sæpe prædicta
curia & aliæ, impostores qui ementitis, ad questum vsi erant mira-
culis, ut scribit Paponus^d.

8 Remedium posset etiam esse aduersus eos qui prætextu reli-
gionis bona, dignitates & beneficia venantur indebitè, ut cum igno-

^b ut scribit

^a Munsterus lib. 3. Geographia.

^c ut scribit Sle-
danus lib. 9.

^d lib. 1. Rhap-
sodia Arestorij

lib. 1. ar. 5. & 6.

minia & poena priuentur hoc modo obtentis, & reuiuiscant facti canones eorumve leges de his posite, & sine personarū acceptione seruentur. Ita ^a personæ ecclesiasticæ quæ dolo vel alias illicitè induerunt quemquam ad eligendam in sua ecclesia sepulturam, priuabuntur omni ex eo percepto commodo quod restituere compelluntur. Reiciemus & cum diuo Augustino quod cum damno & iniuria filiorum datum est à parentibus ecclesiis ^b. habemus & eius rei Christi Domini iudicium quo reprobaui cum maledictione captiones pharisæorum, qui prætextu religionis extorquebant à filiis munera, & retrahebant à subuentione debita præstanda parentibus ^c. Bene, inquit, o Pharisei, irritum fecistis præceptum Dei ut traditionem uestram seruatis, Moses enim dixit, honor a patrem tuum & matrem tuam, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur: vos autem dicitis, si dixerit homo patri aut matri, Corban, quod est donum, quodcunque ex me, tibi profuerit, & ultra non dimittitis quicquam facere patri suo aut matri, rescindentes uerbum Dei &c. In Germania ex lege regum Francorum, Germanis subactis lata à Clodoueo, Martello, Pipino, Caroloque magno firmata; liberohomini nõ licuit se addicere monasterio incõsulto principis. Cum quidam ante hoc fecisse detecti fuissent, non studio pietatis, sed ut pericula bellorum, ciuiliũque munerum & functionum vitarent molestias. Et quidam qui opibus pollebant, à callidis monachis circumuenirentur, & ueluti pisces in nassam traherentur, & ob id quoque legitimis testibus opus erat si quis aliquid ecclesiæ donare uoluisset, ut refert beatus Rhenanus ^d, & habetur in consilio Moguntinensi, & Cabillonensi 2. c. 7. ^e Constituit, inquit, sacer conuenientius ut episcopi sine abbates, qui non in fructum animarum sed in auaritiam, turpe lucrum inhiantes quoslibet homines circumueniendo totoderunt, & res eorum tali persuasione surripuerunt: penitentia canonica, ut pote turpi lucri sectatores, subiaceant. Hæ uero qui illece, comam deposuerunt, in eo quod cæperant perseuerare cogantur, res uero eorum heredibus reddantur.

10 Sed & reputatur hic simoniacus religionis ingressus, & proinde à monasterio quod hoc modo quis ingressus est, in aliud debet eiusdem tamẽ ordinis, transferri in ca. ueniens de Simonia. uideudus Barchardus libro 8. decretorum c. 93. sua parte 7. c. 101.

11 Ecclesia non debet ex illicitis ditari; ne uel malorum fauatrix commissorum, uel occasio comittendorum uideatur. Quare in consilio Carthaginensi 4. c. 93. & 94. ^f statutum, Oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur. similiter dona eorum qui pauperes opprimunt, à sacerdotibus refutanda sunt. Item dona sacrilegorum ^g, eorum qui peccant in ecclesiam, & inde extrahunt seruos eo cõfugientes ^h, raptorũ ⁱ, uisurariorũ ^k, penitentiu quadoq; ^l.

12 Quod autem pertinet ad ambitionem & cupiditatem, quam quidam explere prætextu religionis satagunt, remedia quoque appofita sunt, & in primis cõtra monachos mendicantium ordinũ, in extrauagan. de regular. & transeun. ad religio. cuius uerba, *Via ambitio sa cupiditatis religiosi potissimè medicari. præcludere cupientes, ad alios ordines præsertim monasticos (fucatis tamẽ colorib. asserentib. ob frugẽ melioris, uita aut arctioris obseruatiã) tã S. Benedicti, quã Cisterciensis, Camaldulensis, uallis*

a iuxta c. in nostra 10. de sepultura.
b cum ca. fin. 17. q. 4.
c D. Marci c. 7. vers. 9.
d lib. 2. rerum Germanicarũ. relate in ca. 42. constituti. 16. q. 7. & in can. fin. 20. q. 3.
e relate in ca. 2. oblationes, & ca. eorum 8. 90. dist. g. ca. de uero. 12. q. 2. h. ca. minor. 17. q. 4. i. c. super eo, de raptori. k. c. quia in omnia, de u. fur. l. ca. cas. de cõ. secreta. dist. 4.

umbrosa, canonicorum regularium sancti Augustini, uel aliorum monastico- rum ordinum conuolare nitentibus, licentiam à sede apostolica, seu à legatis aut nuncijs eiusdem sedis, ad transferendum se de mendicantium ordinibus, ad alios ordines præsertim ex ratione, prout uerisimile est, prout facti eueniunt docet, ut liberius degant, dignitatesque ac beneficia cosequi ualeant, & ex certis alijs causis honestati non consonis obtinentibus &c. Statuimus &c. non dandas tales licentias & datas nullas, impetrantẽsque sententiam excommunicationis ipso iure incurrere à qua non possunt nisi à summo pontifice, præterquam in mortis articulo, absolui. Reprehenditur in extrau. l. oha. 22. vnica, de preben. execrabilis. quorundam, tam religiosorũ quàm secularium ambitio, quæ semper plus ambiens, eo magis fit insatiabilis quo sibi amplius indulgetur & statuitur, ne pluralitas beneficiorum permittatur per rationes ibi propositas ^a.

13 Cupidi ordinari prohibentur, quod de facili à uero deuiant ^b. cum radix omnium malorum sit cupiditas ^c, item prohibentur ordinari & beneficiis donari ambitiose ^d.

14 Constat etiam præpositos animabus, dignos honore esse, utpote qui præsent melioribus partibus hominum & diuiniõibus, sint que in ministerio Dei: ut honorabiliores qui principibus administrant & officium suum exhibent ^e, Deo ipso uocati dij ^f & angeli Domini exercituum nuncijs ^g, & alibi Christus, qui uos spernit me spernit ^h. Et Deutero. c. 17. Veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tẽpore, quaresque ab eis qui indicabunt tibi iudicij ueritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsent loco quẽ elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius: sequerisque sententiam eorũ, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbuerit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, auferesque ne malum de medio tui ⁱ. Item scriptũ, presbytero humilia animam tuam ^k, in tota anima tua time Deum. & sacerdotes eius sanctifica. &c. & honorifica sacerdotes. & qui bene præsent presbyteri duplici honore digni sunt. ^l Et ad Titum ^m, D. Paulus, Ne mo adolescentiam tuam contempnas.

15 Cæterum honor hic à sacerdotibus sibi non debet usurpari, sed in Deum referri ob quem honoratur; usurpantes quippe sacrilegi sunt & cum pharisæis annumerandi qui uolebant uocari rabi ab hominibus, & petebant primos accubitus, & primas cathedras ⁿ, quamuis enim mererentur eadem, tamen ualde fastus Deo displicuit quod eadem ambiciosè petebant, non ad honorem Dei conseruandum, sed ut uiderentur ab hominibus: sic autẽ oportet in omnibus sacerdotibus adhibere ut congruè decenterque Deum in eorum persona cuius ministrari sine, uideamur honorare ^o.

Et honorem prælati non ita ad ecclesiæ dignitatem & Dei referendum, tradit Gregorius Eulogio Patriarchæ scribens, episto. 30. lib. 7. & in ca. ecce. p. ratione, 399. distinct. Quinimò dignitas quæ ecclesiastici gerũt Dei, magis illos modestos & minus superbos reddere deberet, si bene cogitarent de quibus redditori sunt rationem, quàm inflare: considerantes, non sibi sed religioni hoc deferri. Quo pertinet apologus Gabrie. ualde sumpsit emblema suum 7. Alciatus. *Ωμεις, inquit, ἄγος παρρηγῶν ἀγρυεῶν βρέταις,*

a ut in c. de multa, eodem tit. apud Gregorium, c. cum singula, c. quia in tantis, eo. ii. ca. singula, 39. dist. in consilio Tridẽtino, sessio. 7. de reformatio. c. 2. 4. & 5. & sessio. de reformatio. c. 17. b 1. ad Timotheum, c. 8. tota 47. distinct. ca. uirũ 100. distinct. cano. dilectissimi 8. q. 2. c ca. uirum catholicum, c. & seq. 47. dist. d i si quẽquẽ, 31 de episc. & cleric. ca. per illicitam, §. seq. 1. q. 7. ca. multi 40. distinct. ca. qui ecclesiasticus, ca. hoc ad nos 49. distinct. e ca. sacerdotibus 41. 11. q. 1. f ut Exod. 22. g Malachia c. 2. h Luca 10. i facti c. 2. c. omnes principes 4. c. soluz 6. de maiori. & obediẽti. l. 1. 33. extra. unã sanctam en. titu. in communibus. k eccles. 4. & m c. 7. l 1. ad Timot. c. 5. vers. 17. m 1. c. 4. n Marci 12. & d. Luca c. 11 o ca. 6 habes hoc propriũ, in fine. 2. q. 5.

Ὅτι περὶ αὐτῶν πᾶσι τοῖς αἰετοῦ οὐραῖς,
 πρὸς δὲ ἐπαρθεὶς αὐτῶν ἀβελόνδους,
 ἠκούσας, οὐ θεὸς οὐ, πρὸς θεὸν δ' ἀγαίς. id est,
 Simulacrum a fellis basulans argenteum,
 Cum id transientes flexo adorarent genu,
 Sui hoc honoris gratia est fieri ratus:
 Jamque insolenti elatus arrogantia,
 Nolebat ambulare, donec aspero
 Probe dolatus fuste clunes, audyt,
 O stultè non es tu Deus, sed fers Deum.

a. ca. multi, 40.
 dist. c. sicut, 1. q.
 6. c. sunt, 8. q. 1.
 b. ca. rationis
 100. dist. c. vi-
 libimus 1. q. 1.

Honor per ambitionem susceptus, vergit ad culpam & poenā. Et qui maior est in honore, is præstantior in sanctitate & perfectione debet esse. ceterum honor qui defertur ob dignitatē & ministeriū ecclesiasticis à pluribus in vanitatem & inanem gloriā conuertitur, vnde & Dei nomen blasphematur: & cum Deus detrahit illis suam dignitatem, citò qui præstantiores haberi volent, sublata causa eorū dignitatis, contemptibiles efficiuntur: & hoc est quod per Oseam c. 5. Deus præmonuit, *Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi, & erit sicut populus, sic & sacerdos.* Et per Malachiam c. 2. *Vos recessistis de via & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis patrum Leui. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege.*

c. D. Matthei
 ca. 20 vers. 29.

Sed & Christus repressit suorum inanem gloriam. Scitis, inquit, quia principes gentium dominantur earum, & qui maiores sunt potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. Et D. Paulus d. *Ad ipsum sentientes, nihil per contentionem aut inanem gloriam, sed in humilitate superiores inimicem arbitantes, &c. hoc enim sentite in vobis quod & in Christo IESU, quod cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, &c.*

d. Ad Philip.
 ca. 2.

16 Et certè nunquam quicquā boni, sed semper maximū malum ominata est superbia cleri in ecclesia. nam illa non potuit se continere intra fines simplicitatis, & humilitatis, quam pro fundamento præcipuo reipublicæ Christianæ posuit Deus: sed cōfudit & miscuit sacra prophanis, & dedit occasionem laicis, vel secularibus principibus, prærupto, vel aperto ab ecclesiasticis propugnaculo quod continebat firmam ecclesiam, in eam ingrediendi, contemnendi, & prædandi. ex quo & maxima veraque gloria cleri corrui iudicio Dei, quod à domo sua sæpe incipit. Abominatio Domini est omnis arrogans. nam etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens, Prouerbiorum 16. vers. 5. & postea vers. 18. *Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus.* & rursum, cap. 18. vers. 14. *Antequam cōteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur.*

ca. 34.

Sic durissimè exprobrat pastoribus superbiam Deus per Ezechielem c. 34. *Va pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nonne greges à pastoribus pascentur: ac comedebatis, & lanis operiebimini, & quod crassum erat*

accidebatis, gregem autem meū non pascebatis. Quod infirmū fuit non consolastis: & quod agrotum, non sanastis: quod contractum est, non alligastis: & quod abiectū est, non reduxistis: & quod perierat, non quaesistis: sed cum astante imperabatis eis, & cum potentia &c. Et Diuus Petrus a pastores admonet. *Pascite, inquit, qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non cotē, sed spontaneè secundum Deū, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo &c.* Diuus Paulus, etiam cum instruit Timotheum b, modum arrogantiae & superbiae in docendo adimit; *Seruum, inquit, Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati, ne quādo Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.*

a. 1. epist. c. 2. 5. vers. 2.

b. in epist. 2. c. 2. vers. 24.

17 In quo hodie maximè peccāt noui quidā theologastri, qui & zelo se traduci mentiuntur qui in cathedris, non verba modestiae aut verbi Dei, sed fulgura, tonitrua vomunt, diſteria, scōmata, gladios, ignes, furores, megeras, cruenta, neces debacchantur: vt potius maledicos, furiosos, deimētes, coniuratos, seditiosos, inuidos pacis Christianæ, milites, prædones, latrones, quā euangelicæ veritatis prædicatores & enarratores dixerit, similes pastoribus his qui in austeritate imperare volunt, qui putant oues potius necandas quā ad gregem cum lenitate reuocandas: cum tamen dictū sit de euangelio cuius se enarratores esse mentiuntur eadē superbia, quod ea sit lex gratiæ, & cum misericordia Christi que beneficio & bonitate publicata: sed nihil est impudentius arrogantia rusticorū, qui garrulitatē autoritatē putant, & parati ad lites tumidi in subiectos intonant, hoc habet proprium doctrinā arrogantium, vt humiliter nesciant inferre quod docent, & recta quæ sapiunt, rectè ministrare non possunt: &c. Atque in consilio Carthaginensi c. 67. statutum, seditiosarios nunquam ordinandos clericos, & ordinatos deiiciendos.

c. in c. l. 46. dist. ex diuo Gregorio in moralibus, lib. 23 parte 5. c. 12. ad c. 33. l. ob.

18 Lex antiqua cum tonitruis terroribusque publicata, rigore supplicij sancita: euangelij non ita. Sed & ben Gerson ad c. 19. lib. 3. reg. putat horrendum ventum, & fragorem. Et ignem à Domino Eliæ ostensos, in illo capite, dum fugeret Iezabel, & conquereretur de ea, vt illum doceret impiorum hominum magis desiderandam poenitentiam quā perditionem, & sustinendum peccatorē ad tempus, quā subito perdendum. Elias autem nimio feruens zelo nullum putabat peccatori dandum poenitendi locum: ac Dominus nõ inuenitur in turbine impetuoso, in fragore omnia cōcutiente, in igne deuastate, sed in voce placida & gracili quod ferè omnib. canonibus 45. distinctionis apud Gratianum ex sacris patribus ostenditur & docetur qualiter benignitas & disciplina miscenda sint, & quomodo vt in ca. sed illud eadem 45. dist. peccantes etiam corā omnibus arguendi sint, vt ceteri timorē habeant, iuxta c. 5. prioris ad Timoth. & etiam dandi satanæ vt respiscant. vt. 1. ad Corinth. 5. & deiiciendi ab ecclesia contumaces. ouesq; morbidæ sunt separandæ: verū quod ad necē peccatores dedant, quod vè aduersus eos manus armatas concitēt, absit, quod id suadeatur faciundū, cū contra prohibeatur, & deiici ab ecclesia episcopos & clericos, dū dominari magis cupiūt, quā cōsulere subditis.

d. in c. 1. & 2. c. licet 6. & seq. episcopum, 43. dist.

Hoc norunt etiam pij viri theologi, in solida doctrina exercitati, & in homeliis & sermonibus sanctorum patrum qui in ecclesia catholica & apostolica Romana vixerunt, edocti, qui iuxta eandem catholicam, exardescunt quidem totis viribus & zelo diuino incensi, ut par est, in hereses & vitia mortalium que inundarunt super terram: sed personas delinquentium, ut creaturas Dei, vocatos ad vitam æternam quantum consequi possunt satagunt ad gregem reducere non propellere. Sic vocant ad penitentiam, contumaces pœnis æternis terrent, & ad beatitudinem alliciunt, nunquam de salute cuiusquam quandiu viuunt desperandum putant, permittit Deus Petrum labi, & eum negare quod magis pietatis dispensatione actum cognouimus, ut is qui futurus erat Pastor Ecclesie, in sua culpa disceret qualiter aliis misereri debuisset: & prius sibi ostendit, postea praproposuit cæteris, ut ex sua infirmitate cognosceret quam misericorditer aliena infirma toleraret. Si Dominus statim post trinam negationem Petrum Apostolum, præceptorẽ nostrum, iudicasset, non tantum ex eo fructum, sicut fecit, recepisset.

a ca. consideranda 53. & seq. 50. dist. b ca. 4. licet ple riuque 45. dist.

c Esaiæ 42. vers. 13. d c. 33. Ezechielis. e D. Luca c. 9.

f Ezechiel c. 17.

Imitari & certè oportet maximarum animarum nostrarum pastorem, qui calumum concassatum non coneret, & lignum fumigans non extinguet. Considerandum euangelici pastoris officium scriptum, quod desperantes confirmat, & promissione misericordie Dei erigit.

Audiamus & quid dixerit Christus discipulis. dum enim Samaritani euntem in Ierusalem noluisse recipere, & discipuli dixissent: Domine vis dicamus, ut ignis descendat de celo, & consumat illos? conuersus increpauit illos dicens, Nescitis cuius spiritus estis. filius hominis non venit animas perdere sed saluare. Nec hic palpones & adulatores qui nutriunt peccata & consumunt puluillos dormiētibus in peccatis, fieri etiam concionatores cupimus. hi enim quoque reiecti à Deo sunt, & peccant in defectu. Verum modum adhiberi desideramus, qui in omnibus optimis, ut neque remissi sint verbi Dei præcones, neque etiam in crudelitatem & sanguinis effusionem proni.

19 Neque ad rem facit, quod quidam ex illis, ex religione contra religionem vtuntur exemplo Christi, ut dicunt, quod ipse iratus eiecit ementes & vendentes e templo, quod vocauit Phariseos germina viperarum: quod arguendum sit instanter & oportune, & importune. Nam aliud est irasci in peccata, aliud in homines peccantes: aliud est irasci, arguere, ut conuertatur, aliud ut tollantur. medici officio funguntur spirituales ecclesiastice, seu prædicatores verbi Dei, ut sanent non ut occidant: occidere enim scopus est contrarius salutis, neque audita est vox Apostoli, vel discipuli cuiusquam ad populum, tollite hunc, vel illum necate, damnate, vel alia deterior.

Modestior fuit doctrina & vtilior reipublice Christi data à D. Paulo Timotheo in epistola 2. c. 4. Pradica verbum, instat oportune, importune argue, obsecra, in omnipotentia & doctrina. in ecclesia miscenda sunt misericordia seu lenitas & disciplina, ut vinum & oleum in curanda plaga vulnerati.

g ut docetur in ca. disciplina 9. 45. dist.

20 Gladium quidem habet ecclesia, non materiale sed spirituale,

Sola quippe misericordia & facilitas veniæ, dat incentuum delinquendi, ut contra nimiam seueritas retrahit à fide, maxime hodie & in hoc peruerso seculo, quo homines facile in contemptum ecclesie sunt proniores, & minus religio ferueat in populo, qui nimium emungit elicit sanguinem, sicque lenius animarum periculis est prouidendum. iuste quidem ecclesia in contumaces, seueritatis suæ aculeos exerit medicinales; sed ex indisposita materia suscipientis, sapius mortalis afficitur medicina. sic ex interdictione ecclesiastica ob delictum alicuius, plebe diuinorum frequentatione priuata, incidit in peius plerumque peccatum, quam esset ante interdictum. Ita & orta in populo tempore interdictionum indeuotio, pullularunt hereses, oblita sunt mysteria c. f. de sentent. excom. in sex. vbi gloss. ad verbum *insurgunt*, notat quod in quadam parte in Marchia, tanto tempore steterat interdictum, quod facta relaxatione inuenti sunt homines triginta vel 40. annorum, qui nunquam audierant missas, & deridebant presbyteros celebrantes. Simile quod refert D. Hieronymus ad Atherachiam, dum loquitur de natis in obsidione, qui non desiderabant quam non norant libertatem: ut scribit & Iohan. Andreas in additio. ad dictam glossam. Et scimus per interdictiones regnorum, populos fideles nunc cum rege infideli & pessimo, à Romana obedientia descivisse postea, & inde satanam prædam sibi comparasse, bella concitasse, & ad orcum infelices animas cum seditionibus detrusisse, ut cautiore illis euentibus fieri debeant pontifices, in emitendis in posterum similibus interdictis. fatius enim est reipublice Christiane, regem vel principem impiissimum excommunicatumque & reagratum relinquere quam cum eo vel eius occasione tot bella, turbas & discensiones concitando, Christianam rempublicam sanguine & impietate scelerari: & iactum vnius facere mercis, quam totam nauim periculo exponere, ca. denique, 4. distinct. ca. non potest 23. q. 4. ca. dispensationes. 1. q. 7. tolerauit & Iudam Christus, quod docuit ut malos tolleremus, ne corpus Christi diuidamus, ca. 1. 2. 3. & seq. 23. q. 4.

20 Gladium quidem habet ecclesia, non materiale sed spirituale, non occidit sed viuificat c. interfectores, 5. & seq. inter hæc, 33. q. 2.

Notat Panor. ad c. 1. Num. 3. de furt. quod persona ecclesiastica interrogata generaliter de pœna delicti potest quidem respondere, quod est pœna mortis, si ea imposita sit à legibus, & ex eo non fit irregularis, attamen fieri irregularem, si casus imminet in presenti, super quos consulatur: item si ex consilio suo, & responsione sua sequeretur mors, vel effusio sanguinis, quare & deiiciendus ex clero dicitur, in ca. 8. si quis viduam 50. dist. c. ex consilio Braccharense, apud Martinum papam c. 26. facit c. sicut dignum, §. f. de hon.

Episcopus etiam qui consultus à suo seu suæ iurisdictionis iudice de fure, de quo multa malè dicebantur, responderat tantum, *Audistis quantum est clamor populi, omnes dicunt, malum est, si sic euaserit impunitus*, & nihil aliud, iussus est ut tanquam irregularis cederet episcopali, & si nollet sponte, deponeretur, in c. ex literis 10. de excessib. prælati. nam etiam in reos merentes vltimū supplicium, persona ecclesiastica

a c. ut clerico-rum, de vita & honesta. cleri. c. est iniusta, 23. q. 4. b Prouerbio. c. 3. ca. denique, 4. dist. c. 2. de constitutio. in sex. ca. 1. de iur. iura. in sex. c. 1. de se puluor. d c. 1. de senten. excom. in sex.

non potest sententiam mortis ferre, vel ferentibus subscribere, vel interesse iudicio c. sententiam, ne cleri. vel mona. c. in archiepiscopatatu, de raptorib. cum simil.

21 Blanditiis primum, postea minis, potius quam exasperatione inuitandi sunt peccatores ab ecclesiasticis, ad fidem & resipiscentiam, ca. qui syncera, 45. distinct. c. penul. de aposta. quandoque & premiis, ca. debet homo, 23. q. 4. quod si nihil proficiant, tunc, si agatur de ecclesiasticis contumacibus, a suis iudicibus ordine iudiciario sunt compellendi vel puniendi, non tumultuose, in d. c. penul. de aposta. c. et si clerici, c. cum non ab homine, de iud.

Quod si adhuc contemnant ecclesiasticas poenas, exauthorari debent, & remitti seculari curiae. c. nouimus. de verbor. significa.

Sic etiam laici contumaces debent relinqui principibus & eorum iudicibus temporalibus puniendi, qui uti gladio possunt, sed non contra iustitiam videntur interuere, qui zelo inconfidato commoti debacchatur. vana enim voces sunt nisi probentur: & si isti concionatores cognouerint delicta quorundam, non populo, sed iudicibus & principibus debent indicare secretò: non populum commouere, cuius vana voces non sunt audiendae a bonis & iustis iudicibus. l. decurionum filij, 12. C. de poenis c. osius, de electio. vbi rationes facit. l. 2. C. de seditiosis. Qui concionatur officium gerit publicum nuntiationis verbi Dei, non delatoris.

Dixit quidè D. Iohannes predicando genimina viperarum quis vos docuit fugere ab ira Dei? & Christus, Vt vobis scribere & pharisei.

Verum neminem nominavit vterque non excitauit turbas in illos, quin Christus iussit Scribis obedire, & cum de Iuda loqueretur, tamen noluit nominare, sed dixit, vnus vestrum me traditurus est, & va illi. Cum autem D. Iohannes argueret Herodem, Non licet tibi habere uxorem fratris tui, D. Matthaei c. 14. vers. 4. non legitur illud dixisse publice, aut quod predicando dixerit populo, illum prehendite, occidite, discerpite. Sunt certè haeretici & delinquentes gladio compellendi, & contumaces puniendi, vt docetur per tota 23. q. 4. sed illud ibidem dicitur faciendum per principes, quibus gladium dedit Deus & potestatem ad vindictam malefactorum &c. ad Rom. c. 13. at id negatur ecclesiae licere cui dictum contra est, reos sanguinis defendat ecclesia, ne effusione sanguinis particeps fiat: ca. reos sanguinis, 7. 23. q. 5. ca. hi qui in furtis 14. q. 6. vel sufficit illi, si non defendat, tamen non condemnet morte: nam haeticos excommunicatos lapsos, vel relapsos declarat, poenas autem imponendas reicit ad seculares iudices.

De fauore religionis in bonis ecclesiarum.

CAPVT XV.

a l. in bonum nulli 14. C. de sacrosanct. or. etc.

SICVT ipse cultus Diuinus per se fauorabilis est: sic etiam patrimonium ecclesiae. Ut sicut ipsa ecclesia, inquit Casares Leo & Antemius, religionis & fidei mater perpetua est, ita eius patrimonium ingiter seruetur illatum. Cultus diuinus & altare sine sacrificio & sacerdote esse nequit, & sine his quae ad ali-

ad alimenta ministrorum, & ad impendia ministrorum necessaria sunt, c. nemo 9. de consecra. di. 1. §. 1. vt nullus fab. oratorij domos, &c. in nouel. & docuimus abundè tracta. beneficiorum c. 3. & 4. Iustumque à Deo in lege, honora Dominum de tua substantia. Non apparebis in conspectu meo vacuus b, de consecra. di. 1. 7.

Quare & probatum & laudatū haeredes instituere ecclesias, bonis immobilibus & immobilibus relinquere, & donare c. Sicque breui tempore ex pietate hominum religio peperit diuitias, pluresque se cum suis Deo consecrarunt d.

2 Coniunctae eis decimae primitiae e. Splendida aedificia, vtpote Deo regum principi extracta, vnde & ecclesiae basilicae dictae, bonis ecclesiasticis multae immunitates & priuilegia data, quae liquent ex toto titulo de sacrosanct. eccles. C. & tit. de rebus eccles. non alienan. de immunitate ecclesiarum & similib. Licuit & gentilib. legare suis sacerdotibus & hierophylacis f.

3 Intentio largitionum Deo & ecclesiae eius factarum, multiplex & laudabilis fuit, estque vt primum, testari muneribus & oblationibus, Deum Dominum nostrum esse authorem, largitorem cunctorum bonorum spiritualium & corporalium, quodque nos nostraque cum gratiarum actione ei debeamus, vt Genes. 4. Abel professus est. Sic honorem debitum tribuimus, & id ipsum testamento in decimarum & primitiarum oblationibus, ex quibus & vbertatem quoque maiorem expectamus à Deo g, decimae tributa sunt egentium animarum h.

2 Vt sit cibus in domo Dei eius sacerdotibus, & ministris i, idque vt liberius possint personae ecclesiasticae vacare legi diuinae & cultui diuino k. qui enim altari seruit, de altari viuere debet l.

3 In redemptionem peccatorum, vt hi quibus dantur, orent pro peccatis largitorum m, quare & dicuntur clerici comedere peccata populi n, sicut dictum Daniel 4. Peccata tua elemosynis redime o.

4 Vt tempore persecutionis quo ecclesia parum iuuatur, illa habeat ex immobilibus quibus cultum diuinum possit reparare p.

5 Vt per praepositos ecclesiarum, nomine relinquendum ad honorem Dei & remedium animarum eorum, bona & alimenta distribuatur pauperibus quorum ipsa bona censentur q.

6 Fuerunt & bona addita ecclesiis, vt & templa sacraeque aedes reificerentur. Quare & quatuor partes de redditibus ecclesiae solebant fieri, quarum vna dabatur episcopis pauperibus, qui non abundabant, vt nunc bonis, altera, seruientibus clericis: tertia, fabricae & instaurationi ecclesiae: quarta, pauperibus & peregrinis r. Sic clerici si bona ecclesiae illorum sufficiunt, ad reparationem suarum ecclesiarum tenentur s.

Referam D. Chrysostomi perpulchram simul ac grauem disputationem de bonis ecclesiae, & de causa cur ea possideantur, in homilia quippe 86. in ca. 26. Diui Matthei, inter caetera haec scribit deplorandum esse, quod Domini sacerdotes vindemiae ac messe & venditioni & emptioni frugum assistunt: & cum olim Leuitae & q. 2. c. clericis 01 q. 2. c. pastor. eccles. c. sacer. 1. q. 2. r. c. Vulturanæ 25. c. concessio 25. c. quatuor autem, 27. c. de redditibus, cum 2. sequent. 12. q. 2. (Vt ibidem dicitur & in c. decernimus 10. q. 1. & c. 1. de eccles. aedific. lib. 3. tit. 2. c. consilio Maguntiaci sub Carolo Magno c. 42.

a Prouerb. c. 1. b Exod. 24. c. omnis Christianus. c. c. Const. c. videtes, 12. q. 1. l. 1. de sacrosanct. eccles. C. d. Auth. ingressi de sacrosanct. eccles. e ca. 13. dist. tit. de decimis & primitijs. f l. annua. 20. §. 1. Attitia delega. l. 1. §. 33. P. 11. §. ad municipi. l. 35. P. 11. 2. g c. reuertimini 65. §. seq. 16. h 16. q. 1. c. decimas 6. & c. maiores, 8. 16. q. 7. i di. c. decimas & dicto c. reuertimini 16. q. 1. Malac. 3. ca. placuit 1. q. 2. c. nemo. de consecra. di. 1. ca. vt quisque 3. de vita & honesta. clerici. mo. 5. §. 1. c. 18. Deut. 18. k 2. Paral. 33. vers. 4. l. 1. ad Corin. 9. c. ex hi. 12. q. 1. c. cum secundo autem Apost. 26. de preben. m c. fin. 10. q. 1. n c. nisi sacrodo. 25. 91. l. 1. quatuor Osee c. 4. v. 8. o c. f. de test. 4. anima defensoriorum, 13. q. 2. presbyter. 26. distinct. p c. futuram. videtes 12. q. 1. q. c. fin. 16. c. 2. c. quod autem 29. q. 8. c. autem 12. lib. 3. tit. 2. c. 2.

facerdotes qui umbras tantum colebant, nihil horum habebant, & quamuis corporalior eis administratio erat commissa; hodie tamen sacerdotēs qui ad penetralia cœlorum vocantur, quique ad vera sancta sanctorum ingrediuntur, mercatorum & propolarum curas suscipiunt: unde & magna scripturarum oritur negligentia, ingens in orando segnitias, & ceterorum omnium cōtemptus: illudque euangelium vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & sequere me. D. Matth. 19. oportune nunc ad ecclesiæ præfides propter latas ecclesiæ possessiones & meritò dici potest. &c. & paulò antè ibidem, *Veniat in mentem vobis, octo millia Leuitarum Iudeos alere fuisse solitos: & cum his viduas & parentibus orbos: præterea munerebus subiectos militis, quoque operam dedisse. Nunc autem agros, domos, locationes edificiorum, vehicula, equos, mulos, multaque alia eiusmodi propter vos vestramque crudelitatem ecclesia possidet. oportebat enim vos hunc ecclesiæ thesaurum retinere, ac ecclesiam non paruos ex vestra deuotione cōsequi fructum. Adò autem duo mala quadam committuntur. Nam & vos quasi nihil dare debeatis, nihil confertis: & Dei sacerdotēs à sacerdotio aliena pertrahant. An non poterant etiam tempore Apostolorum, domus & agri ab ecclesia possideri? cuius igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? quia id multò melius erat profectò. Nunc verò secularium cura rerum, vobis furentibus loquitur populo, timor nostros inuasit patres, ne dum nihil colligere, aut nihil seminare studeatis, viduarum, orphanorum & virginum multitudo fame depereat, quæ re commoti hæc sibi comparare coacti sunt &c.*

Propter eandem causas fuerunt prohibita bonorum ecclesiasticorum alienationes^a.

De abusu bonorum ecclesiasticorum, in acquisitione & de remedijs.

CAPVT VI.

SUB specie pietatis aut religionis tamē rursus inter Christianos inuenitur abusus multiplex bonorū ecclesiæ, qui potest concludi tribus capitibus. Nam is pertinet, vel ad acquisitionem, vel ad retentionem, vel ad profusionem prohibitam.

Itaque primū, abusus ille videtur exprobandus, nihil de sacris cōmunicare, nisi mediante pretio. Quod reprehendit Deus per prophetam Micheam c. 3. vers. 11. *Sacerdotes eius in mercede docebant.* & per Malachiam c. 1. vers. 10. *Quis est in vobis qui claudat & incēdat altare meum gratuitò? contra id quod iubet D. Petrus 1. epist. c. 5. Pascite qui in vobis est gregē Dei, prouidentes, non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè.*

Et quamuis sit dignus mercenarius mercede sua. Et qui euangelizat viuere debeat de Euangelio & altari^b. Tamen multa debentur, quæ non semper honestè petuntur^c. Et D. Paulus ne quenquam grauaret, suo labore se vixisse testatur inter prædicandum, ne quenquam vexaret aut grauaret^d. Potest dari alicui presbytero pro operibus spiritualibus ad quas non

a c. non liceat pape, 12. q. 2. explicat lib. in ca. sine exceptione eo. & titulo, de rebus ecclesiæ non alienan. in iure pontificio & nouellis in his cōsulis.

b c. cum secundum Apostol. de censib. c. 1. 1. in honorarijs de varijs & extraordin. cogit. P. d. 2. ad Thesalonis. 3. c. ver. 3. Actor. 20. vers. 33.

non tenetur, ca. charitatem, 12. q. 2. c. significatum, de præbend. dum modo non ea intentione is accipiat, vt velit spiritualia vendere, aut pecuniam principaliter pro his accipere, sed potius pro seruitio & pro compensatione aliqua laborum, aut damnorum quæ subit obmoram quam ibi facit, & pro suo victu, non habent aliunde sumptus necessarios. alioquin si pro compensatione spiritualium acciperet, simonia esset^a, pariter si exigeret pro his quæ aliunde tenetur exhibere; vt si exigeret curio à suis parrochianis pro præbendis sacramentis, quæ præstare tenetur ex debito officij: excepta laudabili consuetudine dandi quæ non reicitur^b.

2 Dehinc & peccant vel abutuntur monasteria, vel ecclesiarum præfecti, si præter modum in acquisitione temporalium laborant, & opes augent supra modum. nam hæc cura facit vt contemniatur distributio quæsitorum in pauperes: dum sibi conseruant distribuenda, & in acquisitiones conuertunt, ex quibus sæpe accidit vt priuentur meritò priuilegijs quæ erant ob paupertatem errogata, cum in tantum augmentantur possessionibus vt alijs præiudicium faciant, & de iure scandalum oriatur^c.

3 Vnde quia excessus in acquirendo, & cum opes potius pietati detraherent, quàm auergerent vbi religio peperit diuitias, & diuitiæ suffocauerunt alicubi matrem; placuit prohibēdas esse aliquibus ecclesijs prædiorum emptiones, vel etiam non permittendas relictorum defensiones sine iure morticinij, & potestatis regiæ autoritate, ex qua iudicarentur num expediret ecclesiæ vel populo adhuc alia retinere.

Charthusiensibus & Celestinis aliquando senatus inhiuit Parisiensis acquisitiones nouas Lutetiæ, vt refert Papius lib. 1. Rhapho. arestot. ti. 7. arestot. 3. ne inciderent in auaritiam reprobendam, cum nihil venale esset quin statim per illos emeretur. per c. nuper. de decimis in sex. cum magis in regularibus quàm in alijs auaritia, quæ per se culpabilis est, detestanda videatur^d. quanquam sine illa regula videatur esse communis, non posse restringi potestatem cuiusquam collegij liciti, vt non possit acquirere, vt notat Panor. per l. penul. de pact. P. In consilio Londini habito Angliæ, ad Vuest monasterium, placuit Edoardo I. regi & principibus, anno 1290. caueri, vt perpetuaretur iam pridem constitutum in magna charta c. 36. vt nemini hominum liceret dare prædia collegijs monachorum. Et additum ne liceret monachis aut alijs sacerdotibus emere possessiones: ne possessiones huiusmodi cœnobiorum aliorumve sacerdotiorum dotis fierent. Et legem hanc ad manum mortuam vocant, quod res data semel collegijs sacerdotum, non vtique rursus venderentur, veluti mortuæ; id est vsui aliorum mortalium in perpetuum ademptæ. Polydorus Virg. qui & id ipsum rursus confirmatum refert per Henricum 5. eius nominis regem Angliæ, cum decreuisset mouere bellum in Francos pro repetendo regno Franciæ à Carolo, in consilio de statu regni.

Ius amortizationis seu morticinij est relaxatio legum quæ prohibent ecclesijs immobilia acquirere, quæ iam à multis seculis vi-

a ca. indices. r. 7. r.

b c. suam nobis, de mun.

c vt dicitur in c. suggestum. 9. & c. dilecti filij, 8. de decimis.

d. auaritia, de preben.

e lib. 7. histor. Angliæ.

aut testatur D. Hieronym. ad Nepotianum, & D. Ambrosius lib. 5. epist. 31. b. ut testatur Petrus Belluga, in speculo principum. 14. c. Iohannes Faber ad l. quoties, C. de reuind. Mas fuer. tit. de locat. & condu. Et. Guil. Benedict. ad c. Raynucius, ad verba & uokorem num. 3. & 4. de testa. d. e. que in eccl. 7. & auriga, mimi, & scorta hereditates capiunt: solis monachis & clericis id lege e. ecclesia sancta Maria. 10. de constitutio. c. f. de reb. eccl. non aliena. c. in c. 1. 13. q. 1. f. l. 20. & 27. de sacrosanct. eccl. in codice Theodosiano. Gellius lib. 1. c. 12. Symmach. lib. 1. e. p. istola. epist. 40. d. c. suggestu. de decimis.

auerunt in Italia, & in aliis locis Romano imperio subditis, & fuerunt recepte in Hispaniis. In Gallia, disponunt autem predictae leges de rebus immobilibus quaerendis ecclesiis, antequam fiat eius iuris. Nam postquam res ecclesiarum factae sunt, nullum ius disponendi de illis pertinet ad principes, nec statere de illis possunt nisi auctoritatem aut priuilegium a summo pontifice & iudice ecclesiae acceperint. Et ante legem Constantini Magni quae ponitur in l. i. de sacros. eccl. non licuisse liberè ecclesiis immobilia relinquere, ex ea lege constat erant enim decimis & primitiis contentae, iuxta legem Leuiticam & distributionem factam per Dionysium sum. pontif. anno Domini 267.

Postquam circa annum 311. Constantinus Magnus imperauit, qui permisit legare & relinquere liberè ecclesiis.

Secutum dehinc circa annum 40. imperium Archadij & Honorij, quorum Archadius rursus prohibuit quicquam ecclesiis relinquere. Quo tempore dixit D. Hieronym. qui mortuus est anno Domini 422. in Bethleem, anno uero suae aetatis 91. ut scribit Prosper, vel 94. ut scribunt Paulus Diaco lib. 14. & Sigebertus in Chronicis aut 99. ut ait Tritemius. Hic autem Hieronymus eius legis uidetur mentionem facere, dum ait ad Nepotianum 7. part. 3. *Pudet dicere, sacerdotes idolorum, prohibetur, non a persecutoribus, sed a principibus Christianis. Nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem. cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus, ut indigeam cauterio. Proinde seueraque legis cautio: & tamen necesse refragetur audacia per fideicommissa legibus illudimus & c.* Ante Archadium & apud Ethnicos Vestalibus, omnino prohibitum quicquam ex testamentis capere.

Fuit Archadij tamen lex oblitterata reuocata Constantiniana, dum ius nouum compilaret Iustinianus, in quo leges illae Archadij expunctae sunt. Videturque Iustinianus in alia lege Graeca, quae nunc in noue excussis codicibus occupat 46. locum, sancimus, de episcopo & clericis. c. eadem sensisse eum Constantino. Attamen sacri canones ut dixi, non tam fauent opibus ecclesiarum, ut velint occasione illarum deformari statum religionis, se per illas disciplina labitur & scandalum in populo & in aliis ecclesiis oriri possit. Et certè si uelimus quod est fatcri, proculdubio illud dicemus uerissimum, diuitias monasteriorum retentas & non dispensatas pauperibus alicubi effectisse, ut ibidem religio & cultus diuinus diminutionem, ne dicam peius, acceperint. Etenim diuitiae in causa sunt, cur seculares ambient praepositorum, siue in commedam vel coadiutorium, vel alio modo, nihil interest. adepti autem statim quanti locari possint fructus, quantum uice percipere, ineant rationem, ut extra, in portatis ut dicunt, fruuntur. Interim monachi sine capite, prioribus claustralibus incipiunt obfistere, portiones partiri, ex libito agere, seorsum partem, vestiariu, pecuniam, praebendam accipere, in his negotiari, & secularium more uiuere, & a regula se separare, ut certè in pluribus monasteriis, si patres qui ordinis sacri fuerunt fundatores, ut vitam restitueretur, vix imò nullum vestigium suae disciplinae, nec aliud quam inane nomen agnoscere possent.

4 Qua

4. Quae reformatione indigent non quidem solum iussa, id enim saepe iustum est, ut & consi. Tridentino sessio 25. c. 2. est; sed ad effectum perducta. Quam consequetur sum. pontif. ni fallor facile, duobus modis, primum, si conuocatis ad se generalibus praepositis singulorum ordinum, illis hoc fieri iubeat: & ipse statuat, nullos abbates vel praepositos regularium esse, nisi ordinis professos: & si qui sint alij, reuocet eorum commendas, & praecipiat vel regularem habitum suscipere, vel beneficium dimittere, non obstantibus quibuscunque priuilegiis & dispensationibus concessis, quas reuocet. Et si neutrum uelint, permittat & iubeat uniuersis & singulis monasteriis, unum idoneum ex professis, siue in locum cuiusque commendatarij eligi, & per superiorem ordinis admitti; adhibita etiam cautione, ut si destituti noluerint cedere loco, brachium seculare inuocetur in auxilium, qui etiam uirtute & auctoritate apostolica iniungatur, & principibus curiisque secularibus communitatibus & ciuitatibus sub poena excommunicationis vel interdicti, huic executioni fauorem, opem, auxiliumque praebere. Secundò, si quando contingat in praedictis monasteriis inueniri pertinaces, qui corruptelam seu consuetudinem malam uiuendi, contra tenorem regulae quam se seruatuos professi sunt, noluerint relinquere; iniungatur iisdem praepositis, fieri id ipsam curare, inuocato praedicto brachio seculari, adhibitis poenis quas poterit sum. pontif. pro sua sapientia, maxime de consilio praelatorum ordinum conuenientes statuere. Et certè si summus pontifex probaret, satius Christianae reipublicae uideretur & utilius, huiusmodi discoloros homines contra regulas uiuentes nec resipiscere uolentes, extra septa monasterij uiuere & proici, quam tam sanctas patrum institutiones conspurcare, ut secularis potestas de his quid agendum esset prospiceret postea.

5. Non est hoc remedium nouum. erat enim tritum antiquis dum regula seruabantur, ut qui non seruaret, cogeretur ad regulam; vel si esset incorrigibilis expelleretur: una enim pecus inficit omne pecus, & expressè in l. ea quae pro religionis, 8. de statu mona. ubi forma uisitationis & castigationis: & in casu rebellionis, datur ius episcopis ordinariis locorum in exemptos etiam. Scio quosdam posse excusationem quaerere, quod uideatur scandalum excludere monasterio, eos qui iam in sua corruptela uixerunt, & nolunt in meliorem statum reformari secundum regulam, dicentes se ita inuenisse utentes regula monachos ut ipsi utuntur. Nam haec excusatio non sufficiet. iur. reg. rarunt enim non secundum modum uiuendi existentem tempore professionis se profiteri religionem, sed secundum regulam religionis, ut sancti Bernardi vel Benedicti, vel alterius. Neque tantum erit scandalum abutentes regula expellere, quantum populum decipere & decum irritare, relinquendo tales irregulares concedere bona regularium sub falso nomine regularium, sicuti nemo magis in ecclesia plus nocet, quam qui peruersè agens nomen habet sacerdotis. multi sacerdotes & monachi nomine, sed pauci re. Sic D. Augustinus sermone 52. ad fratres de heremio. & in ca. certè ego sum, 18. 12. q. 1. non impedit abire ex collegio suo, qui suo more nolent uiuere in recepto proposito; & si

O O O iiii

a. c. relatum, ne cleric. vel mona. secula. neg. se immisceant, c. sicut nobis. 17. de regul. & transeunt. ad reg.

b. ca. nemo. 83. distinct. 1.

hoc malum sit. Nam, inquit, malum enim esse quis nesciat? malum esse
 dere à proposito. Si non seruat sanctitatem foris, dimidius occidit: si
 intus habuerit simulationem, totus cecidit. Nolo ut habeat necessitatem
 mulandi. Sic etiam eiicit clericos incorrigibiles ab ecclesia, & dat in
 dici seculari: non metuens illud scandalum, cum non habeat, quod
 in contumaces amplius exercent, ne possit ultra esse perditio plu-
 rimorum.

a. e. cum nō ab
 homine, 10. de
 iudic. ca. noui-
 mus de uerbo
 signif. cū simili.

6 Peccatur rursus, & alius abusus est in concessione, vel acqui-
 sitione bonorum ecclesiasticorum, quando prætextu religionis sit
 quidem largitio, ædificatio, & dotatio ecclesiæ, sed intentio alia est.
 Ut Iustinia. in nouella 67. ut nullus fabricet oratorij domos, præter
 voluntatem episcopi, in principio, ait, plurimos nominis causa, non
 pietatis ad opus sanctarum ecclesiarum ædificandarum accedere.
 multos simulantes quasi oratorij domos fabricare, suis mederi lan-
 goribus, non orthodoxarum ecclesiarum ædificatores factos, sed spe-
 lunçarū illicitarum. Quare & prohibet & ædificationes non incipi,
 vel fieri, sine episcopi consensu & autoritate, ut in c. 9.

b Et in c. 44.
 quicumque 16.
 q. 1. facit & c.
 1. & 2. de noui
 operis nuncia.
 c Et in ca. 26.
 placuit, de con-
 sacratio. dist. 1.

In consilio Vuormacensi detecta est etiam fraus ædificantium ec-
 clesias, ut aliarum compendia sua facerēt, quod prohibetur ibidem.
 7 In consilio Africano c. 50. reprobantur altaria quæ per som-
 nia & per inanes reuelationes quorumlibet hominum ubique con-
 stituuntur, ut qui rectè sapiunt, nulla ibi superstitione deuicti teneā-
 tur. Sic etiā liber Theophrasti *χαρμητιες* dicitur cap. *περὶ τῶν ἱεροῦμένων*,
 de superstitione cōnumerat inter superstitionosa, & superstitosū dicit,
ἢ ἐὰν ἰδῆ σὸς πλὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἢ ἐξ ἐν τῷ οἴκῳ ἰδῆ πρὸς οὐρανὸν. id est, & si quando vide-
 rit visionem in ædibus suis, sacellum ibidem instituere.

d Et in c. 1. de
 usur.

7 Abusus & mihi videtur reformandus, quod prætextu fauoris
 ecclesiæ, & propter stipendia ut dicunt clericorum, ecclesiæ, v-
 suras à debitoribus debentibus pecunias, accipiant. Quamuis e-
 nim & illæ dicantur modicæ, attamen usuræ sunt, siue magnæ, siue
 paruæ, & prohibita iure diuino. Lucæ 6. mutuum dantes, nihil inde
 sperantes. & psal. 14.

Et in consilio generali Turonensi sub Alexand. 3. S. pont. d. Genera-
 lis consilij decernit auctoritas, ut nullus cōstitutus in clero, vel hoc, vel aliud
 genus usuræ exercere præsumat, cum & omnibus prohibita sunt. cap. 2. 3.
 4. eod. titul.

e non est pu-
 dda, 1. q. 1. c. 5.
 dicat 33 q. 5. c.
 1. 2. 3 14 q. 5.
 f In ca. nō ma-
 gnopere 3. nō
 alteri, vel nō se
 ual. nego. se im-
 misit. lib. 3. si. 5.

Et ut rescripsit Alexand. 3. in c. super eo. 4. de usur. Panorm. archie-
 piscopo, Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur: su-
 per hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus. Quia cum scriptura
 sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis
 ne etiam pro redimenda vita captiui, usurarum crimine inuoluatur, Prætex-
 tu boni malum faciendum non est.

Quemadmodum nec sub obtentu languentium fratrum curando-
 rum, & consulendi corporibus eorum, & ecclesiastica negotia fide-
 lius pertractandi, regularibus permittitur exire claustra ad physicam
 discendam, vel leges ciuiles, cum tamen & physica & leges, artes
 sint viles & permissæ, id tamen prohibitum: ne occasione scientiæ
 spirituales viri mundanis rursus actionibus inuoluantur. ut ibidem
 dicitur, multo magis usuræ per se omnibus prohibita, etiam occa-

stione iuuantur fratres, vel clerum, vel proximum non sunt in ecclesia
 admittenda. vnusquisque in qua vocatus est, ambulare debet. Et iam
 docui in explicatione tituli de usuris, nunquam ex quacunque cau-
 sa permissas fuisse usuras quæ ex mutuo pendent, vel ex debito quan-
 titatis ecclesiæ. nisi pro mora, vel ratione eius quod interest nomen
 accipiat.

b Vt putari
 telligendum c.
 3. §. oportet, au-
 tem competen-
 tam nouella 59.
 de debita im-
 pensa in exe-
 quis defuncto-
 rum.

8 Vel nisi iuxta permissionē & approbationē Martini 5. & Callixti 3.
 in ca. 1. & 2. de emptio. in extranag. cōmunis ecclies. emat reditus an-
 tuos cēsum super immobilibus constitutū pretio legitimo, & ibidē
 definito fuerunt iidem contractus declarati, recepti postea per con-
 stitutionem 41. Pauli 3. in Bullario Cherubini quæ incipit *delectus*,
 sub data pridie Non. Martij, anni 1545. sui pontificatus vero 11. & per
 Nicolaum 5. constitutione 4. incip. *Solicitudo*, &c. dummodo, inquit,
 annualis census huiusmodi censualium, decimam partem principa-
 lis recepti, seu pretij eorundem non excedat declarationem for-
 mandī huiusmodi contractum, tradit Pius Quintus constitutione
 80. incip. *Cum onus*, in dicto Bullario.

9 Ea dē ratione & nomine emptionis reditus, sustineri possunt illi
 prouentus, seu reditus qui accipiuntur ex mōtib. dictis pietatis, cum
 autoritate summorum pontificum, maximè Leonis 10. qui in con-
 stitutione sua 10. iuxta ordinem traditum in Bullario Laertij Cheru-
 bini declarauit, ita demum dictos montes pietatis esse licitos, si ni-
 hil ab his ultra necessarias impensas recipiatur, & si detur pro im-
 pensis & indemnitate moderatè: & excommunicat eos qui contra-
 rium prædicauerint, & dixerint esse illicitos. Necessitas ut videtur,
 conquirendæ pecuniæ requisitæ ad negotia existimata conducibilia,
 quæ sine præfenti pecunia expediri non possent, videtur causam de-
 disse erectioni, vel permissioni horum montium. Irreperunt tamen
 postea multa quæ occasione malis abutendi forsan dedisse plurib. nō
 immeritò videtur: nihil est enim tā piū, quod violari abusu nequeat,
 quod mereretur emendationē certè, ni fallor. Referā porro montes
 quosdā cōstitutos pietatis, & causas eorū, prout mihi occurrerūt: neq;
 tamē omnes similes ciuitatū montes referā, qui bursa dicūtur: suffi-
 ciet enim mōtes pontificia autoritate probatos recensere, ut videāt
 summi pontifices si quando sub autoritate illorū peccetur, ne præ-
 textu pietatis, religionis præcepta & dogmata sacrosancta peruertā-
 tur: ipsi enim sunt maxime de his reddituri rationem ante tribunal
 Dei, & ab iis quibus plus commissum est, plus exigetur. Arbitror &
 accuratè sollicitèque prouisuros, ne pauperes quorū gratia isti mon-
 tes precipuè introducti dicuntur, mutuumque datum est, redditibus
 istis, scēnore non dicā aut usuris, legantur. neve occasio scēneradi hoc
 specioso nomine pietatis, tegatur, cōtra Dei & Domini nostri Iesū
 CHRISTI præceptū expressum, Lucæ 6. *Mutuum dantes, nihil inde spe-
 rantes*, quod fieret certè contra intentionem summorum pontifi-
 cum, qui montes permisissent.

10 Clemens 7. erexit montē dictum fidei & collegium eius, cum
 ad conquirendas pecunias ad defensionē almæ vrbis egeret, ut liquet
 ex constitutione eius 17. secundū ordinē Bullarij Laertij Cherubini,

ex eius Bullario, & sequentia extraximus & incipit, *Illius qui veritas est*, subscripta à Cardinalibus anno Domini 1526. 14. Nouemb. pontificatus Sixti V. 3. atque in ea statuit. Doctores mercium sancti Eustachij de vrbe, cum omnibus iuribus suis & emolumentis ei perpetuo applicandi, & quod quilibet eorum qui pecunias in dicto monte ponerent, eorumque heredes & successores quicumque, pecunias super dicto monte positis, ad rationem decem pro quolibet ceterario annis singulis, & singulo mense ad ratam decem pro centenariis huiusmodi habere deberent, declarauit in super, quoscumque religiosos etiam in eo monte posse pecunias ponere, neque redditus, vel debita posse confiscari. Item posse de positis quemlibet alioquin prohibitum testari, disponere etiam in fauore, *Illegitimos absque superiorum licentia*. Obligat omnia bona sedis & camerae apostolicæ pro asseueratione dicti montis.

Declarat pecunias in dicto monte ponentes non teneri ad probandum veritas fuisse ad utilitatem ecclesie. Indulget quoque, ut mulieres impudicè viuentes, non teneantur relinquere quintam partem bonorum monasterio conuertitarum: cum tamen alia constitutione 13. statuisset bona quæcumque mulierum impudicè viuentium, & monasterio conuertitarum dicto de vrbe, saltem quintam partem non relinquendum ipso iure eadem monasterio applicanda mulierumque earum dispositiones & testamenta nullius esse momenti, cui tamen derogauit, montem hunc fidei auxit Paulus 3. ut habetur in eius constitutione 33. quæ incipit decens. Ampliauit Sixtus V. constitut. 68. incip. humani plerumque anno Domini 1587. 13. Kal. Nouemb. cum reductione fructuum ad sex pro centenariis. Cum etiam Paulus 3. in di. constitut. 3. assignasset tantum montanistis septem cum dimidio pro ceterario, soluenda pro rata quolibet bimestri. In hoc montis erectione causa videtur fauorabilis, defensio vrbe quæ caput continet religionis. Durum autem videtur quod permittitur religiosis quibuscumque in eo pecunias ponere, & de his sine superioris licentia testari. id permittit tamen tantum summus pontifex etsi memor sit eius quod scribitur in cap. cum ad monasterium, 6. de statu monachorum. in fine. *Nec astimet*, inquit, *abbas quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis est annexa regule monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere.* & ibi glossa refert, quod Ioannes & Vincentius dixerint, quod Papa non potest dispensare ut monachus habeat proprium existendo monachus, sed de monacho potest facere non monachum. Alij dicunt quod non debet hoc facere, quamuis de plenitudine potestatis possit. alij ut glossa ait absolutè non posse etiam si vellet, ut & ait glossa ad c. proposuit, 4. ad verbum dispensare, de concessione. per verbum proprietarius monachus in interquilinio si cum proprietate non euocata moriatur, est sepeliendus, di. c. cum ad monasterium, in princ. c. monachi. c. super quodam, de statu monachorum. & in vita debet expelli de monasterio. di. c. cum ad monasterium, & aliis proximè citatis bona quæ reperitur possidere, in utilitatem monasterij conuerti debent, c. quanto de officio ordinarii. ca. abbates 18. quæst. 2.

Non

Sed non valde immorabor in potestate data disponendi de questis ex illis monte pietatis, quia & summus pontifex ex plenitudine potestatis, permittit disponere de questis in cardinalatu & occasione eius, ut tenet Iason. ad auth. ingressi numero in de sacro. eccl. doctores ad c. relatum in 2. de testa. Barbara in tracta. de cardinalium præstantia 3. q. Marti. Laudensis tracta. de cardina. q. 8. quamuis de monachis negat. Panor. in 1. repeti. c. cum esses, de testa. asserit Iason pro loco. Valde tamè miror cur in præiudiciu monasterij permittatur monacho in monte illo ponere pecunias quæ monasterij censentur: quia nihil habet monachus, & permittatur nihilominus monacho de illis disponere, & de alienis & in vsu spuriorum, quæ nec nominari nec alimentis digni sunt. auht. ex cõplexu de natur. liber. Sed forsitan mēs aliqua alia conditori & defensoribus montium pietatis, de qua nollē, si bona videatur, iudicare: mihi tamē, ut verū fatear, adhuc non occurrit, quæ probabilis videtur: at sedis apostolicæ iudiciu non detrecto.

11 Ita illud priuilegium videtur offendere quorundam aures nisi excuset auctoritas summi pontificis. quod qui habet superiorem seu monachus, sine superioris licentia possit illegitimum vel verius ex complexu nephario genitum instituere de his redditibus. Tertiæ enim substantiali causæ monachismi vis infertur, nempe obedientiæ. tria enim vota monachi sunt, castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Paupertas, expeditam viam cœli facit, veluti depositis omnibus huius mundi illecebris & sollicitudinibus. ecce, inquiunt discipuli Dominico, nos reliquimus omnia & sequuti sumus te.

Castitas, mundam & Deo placentem vitam reddit.

Sed obedientia vinculum est disciplinæ, veluti anima monachismi. nam monachus viuere in anima superioris. velle enim aut nolle non habet, dicitur & seruus, & de non habet liberum arbitrium.

Imò si monachus sine licentia sui abbatis, & inuito eo factus esset papa, teneretur redire ad monasterium, & si ipsum ipse compelleret qui alius debet iustitiam. Quid sentiam de illegitimo instituendo præmittam: sufficit me admonuisse, ex his priuilegiis posse dari auctorem non obediendi, quod corrumpere valde mores: & ideo nacta sit necessarium, etiam iure ciuili sublata sunt & reprobata, per quæ contra bonos mores obedientia tolleretur. sed neque credidi vnquam etiam intentionem fuisse summi pontificis, ut occasione pietatis, eo priuilegio abutantur Montanistæ.

12 Secundò occurrit alius mons dictus nouennalis, ad nouem vsque tantum annos durationis erectus per Paulum 4. constitutio. 12. inci. superioribus &c. vsque ad summam centum octoginta septem milium scutorum auri, ad rationem præstandorum decem iuliorum pro quolibet scuto posito. Pius autem 5. prorogauit hunc montem ad maiorem pecuniæ quantitatem, sed fructus ad 7. pro centenariis reduxit, ut habetur in eius constitutio. 77. incip. cum felicitis recordationis &c. in dicto bullario. Permiserunt prædicti pontifices religiosis etiam quibuscumque in eo monte pecunias ponere, & de illis etiam in fauorem illegitimorum disponere, & non obstantibus quibuscumque condemnationibus, noluerunt posse confiscari.

13 Tertius mos aluminariu dicitur, pro negotiis aluminis Tulphæ

a D. Matthæi
c. 19. D. Luca
ca. 8.

b ca. non dicam
tu II. 12. q. 1.
c ca. multos 54
di. 57.

d ca. unico 32.
q. 3. l. velle, de
reg. iur.

e iuxta glossam
ad cano. quam
sit necessarium,
5. ad verbum ad
ordinandum

18. q. 2.
f l. conuenior. de
pactis dot. P.
l. alia, §. eleganter,
solut. matr.
mo.

inuenti, primum introductus vsque ad 12. annos, ad rationem decem cartenorum pro quolibet ducato cum vno tertio annuatim, dantis mutuantiibus illi pecunias, vel 12. pro centenariis qui fuit erectus per Pauli 4. vt liquet ex constitutione eius 46. incip. *ea fuit* & confirmatus per Gregorium 13. & perpetuus factus, reductis fructibus eius ad quatuordecim pro centenariis, vt docet eius constitutio in dicto bullario Cherubini, numero 101. incip. *cum alias factus* &c.

14. Quartum & quintum inueni montem Auinionensem. Cum enim heretici qui Hugonoti dicebantur, infestarent ciuitatem Auinionensem & comitatum Venayssi, ad comparandas pecunias, Pius 4. constitutione sua 90. incip. *ad vniuersalis* &c. 15. cal. Octobris 1563. erexit montem primi succursus, pro summa ducentorum triginta millium scutorum, super introitibus camerae apostolicæ, & emolumenta assignauit montistis ad rationem duodecim pro centenariis, soluedorum annuatim pro rata, quolibet bimestri: eadem priuilegia regularibus & secularibus dedit, quæ concessit Clemens 7. Montistis motis fidei. Ob eandem causam, & cum hisdem priuilegiis postea Pius 5. constitutio. 103. incip. *onerosum*, erexit Auinionis secundum montem succursus, cum emolumentis duodecim pro centenariis.

15. Sextus mons erit quem erexit prædictus Pius 4. constitutio. 122. incip. *cum sicut* &c. dictus mons Gabellæ studij almae vrbis gratia, vacabilis, cum fructibus ad vndecim pro centenariis cum iisdem priuilegiis, quibus fuerunt donati superiores. hic motus auctus fuit cum moderatione tamen fructuum à Gregorio 13. constitutione 81. incip. *dilectos*,

16. Septimus erit, quem erexit Pius 5. constitutio. 130. incip. *sacro huic loco* 12. calend. Iunii 1571. & dictus mons religionis non vacabilis, cum emolumentis scutorum septem cum dimidio pro centenariis, ad bellum Turcicum, pro quo obligauit bona camerae apostolicæ, permittitque in eo monte personis ecclesiasticis pecunias ponere, & potestatem disponendi de bonis & fructibus ad arbitrium, excepto quod ecclesiasticis non permittit *disponere in utilitatem illegitimatorum*, in constitutio. eius 152. incip. *ad Romanum*.

17. 8. Ex eodem Pio 5. qui constitutione sua 142. incip. *cum perturbatissima* 16. Ianuarij 1571. erexit montem sacri foederis. vacabilem, cum emolumentis scutorum decem cum dimidio pro centenariis, additis priuilegiis aliorum montium vacabilium.

18. 9. Est mons Iulij, dictus vacabilis, quem Iulius 3. erexit in vrbe anno 1550. vt iuuaret regem Galliarum aduersus hereticos regni, de scutis ducentis millibus ad rationem duodecim pro centenariis, re-duxit autem Pius 5. constitutione 157. incip. *ad Pastoralis*. &c. 7. Martij 1569. re-ditus ad decem pro centenariis.

19. 10. Mons alius erectus per prædictum Pium quintum non vacabilis super emolumentis collegij proxenatarum ripæ Romæ, scutorum viginti sex millium & quingentorum, cum fructibus & priuilegiis, & securitate aliorum montistarum, in constitutio. eius 181. incip. *cum simul accepimus*.

20. 11. Erectus mons prouinciarum, cum emolumentis sex cum dimidio pro centenariis & pro extinctione vestigialis quaterni

pro

pro libris quinquaginta carnis suilæ, ex constituto. 41. Greg. 13. incip. *pro paterna*, anno Domini 1576. pridie Kal. Septem.

21. 12. Sixtus quintus, constitutio. 8. incip. *Multa & grania erexit*, montem panis non vacabilem, trecentorum millium scutorum cum assignatione fructuum quinque cum vno quarto pro centum, cum iisdem priuilegiis quæ aliis fuerant concessa & regularibus & irregularibus. & vt disponere possint in fauorem illegitimatorum.

22. 13. Idem Sixtus quintus, erexit montem Cesarinum non vacabilem constituto. 9. *volentes*, &c. centum millium scutorum, ad extinguendum contracta debita Iuliani Cesarini, cuius ipse Sixtus cum esset cardinalis, fuerit deputatus tutor & curator in testamento paterno, cum emolumentis scutorum quinque cum dimidio pro centum.

23. 14. Idem Sixtus 5. constituto. 67. in di. bullario Cherubini incip. *Quantis arumarum*, &c. 13. Calendis Iunii, anno 1587. erexit montem ex suo nomine Sixtum, vacabilem, quingentorum millium scutorum, cum fructibus scutorum decem pro centenariis cum priuilegiis, & iuribus quibus alij donati erant.

24. 15. Et idem etiam erexit montem camerarium vacabilem, cum fructibus ad nouem pro centenariis, cum priuilegiis iisdem. constituto. 71. incip. *Non secus*, pridie id. Septem. anni 1587.

25. Omittam alios montes Romæ existentes, vt montem farinæ, & alios anonyms, in quibus otiosi & epicurei viuentes Romæ quidam victum habent ex redditibus sine labore, vacantes voluptatibus, quod certe detestabile est: vbi enim quis infimæ fortis corradere potest, siue iuste, siue iniuste pecunias alicunde, ad montes illos confugit, & redditus sibi comparat, vt reliquum vitæ tempus, sine labore inuitarum brutorum animantium transigat, non dicam etiam, scorta plurima ex pietate montium splendere & ornari, non dicam fructus beneficiorum ex prouinciis & egentibus pauperibus & clericis locorum, eo forsitan impune transferri & postea in illegitimos iuxta priuilegium expendi. Ignoro tamen num ea ad cognitionem summi pontificis perueniant. ego enim nolo os in celum tollere, aut reprehendere quæ ipsi non nisi cum iustis rationibus solent & debent probare: dixerō tamen cum bona illorum venia, hæc si scandalum generent ecclesiæ & populo, esse priuilegia reuocanda iuxta c. suggestum, 9. de decimis vbi glossa iuxta textum hos pulcherrimos verius refert, & probat.

Indultum tollit, contemptus, crimen, abusus,

Oppositum factum, damnum, tempus variatum.

Sed & res de facili redit ad suam primam bonam naturam, vt qui pietatem exercere velint in pauperes, gratis hoc faciant, nihil iuxta verbum Domini ex mutuo sperent: & considerent, quod ante Leonem 10. qui circa annum Domini 1510. adeptus est sedem, qui motum pietatis primus vt videtur ex constitutionibus edificauit, tam perfecta fuerit pietas, religio, vt non appareat saltem mihi vestigium, quod per mille quingentos decem annos hæc formulæ mutuarii cum redditibus ex pecunia quæ nihil generat, receptæ vllō modo fuerint, saltem

à Leonis 10. tempore plures montes pietatis & redituum fuerunt instituti, quàm à diui Petri tempore, vsque ad illius seculum legantur, & plures ni caueatur, futuri sunt; vt forsan impedire possint ne liberè Christiani viam ad Dei pietatem accedere possint quæ charitate mutua hortatur sibi inuicem gratis compati. excusantur apud Deum & homines qui penuria pressi, & nulla existente diuitum charitate ob necessitatē ad vsuram mutuam accipiunt, & isti non peccant, sed qui dant mutuam, & vsuras accipiunt obnoxij sunt restitutioni & cōdemnationi legis^a.

^a c. cum tu, de vsur. cum simili lib. ibi. notatis. c. 1. & 6. de iure iura.

^b ut notat glossa fin. ad verbum reddere in c. debitores 6. de iure iura.

^c in c. f. 17. q. 4. d. in c. ex tenore, de foro compet.

^e L. meminerint. c. unde vi. f. c. 1. & 2. de seruis non ordinan. lib. 1. decretalium tit. 18. g. ca. prater ea, ca. designata, 51. dist. h. in c. 1. de obligat. ad ratioc. vel non lib. 1. tit. 19.

26 Quamquam autem qui sub fœnore mutuam accipiunt non peccent penuria & necessitate compulsi^b, tamen illis suaderem^c obpernitiam & impietatem vsurarum, potius extrema pati & alia remedia tentare, quàm ad fœneratores confugere. Ita Plato rectè vertat, vt refert Plutarchus, à vicinis petere aquam, nisi prius domi forderis vsque ad terram, quàm ceramitidem vocant, repererisque non esse spem venæ: id est prius excuriendum parsimonia aliâque via tibi necessaria suppedites quàm à mensariis pecuniam mutuatam petas. Sed de his satis ad alia pergamus.

27 Abusus est etiam in largiendo ecclesiis, prætextu religionis, aliena illis concedere & in iniuriam aliquorum. vnde ecclesia solet huiusmodi etiam reicere^c. sic enim tantum fauetur ecclesiis & pietati, vt nemini iniustitia fiat^d. nec debet iniuriarum occasio inde nasci, vnde iura nasci solent^e. Reicit ecclesia ordinationes seruorum alienorum non manumissorum; & si obreperint, restitui depositos iubet Dominus, & quod infirmari vel vituperari potest præcauet fieri^f, & maior est tristitia de talibus, cum reuocantur, quàm nascatur gratia de accitis seu vocatis^g. Quemadmodum si obligati ad ratiocinia, vt actores, procuratores, executores, tutores, vel curatores pupillorum, ante libertatem negotiorum vel officiorum fuerint ordinati, ecclesia dicitur infamari^h. Leo imperator constitutio. 10. reicit seruos à monasteriis, illud in scis dominis ingressis ne ingratitude & improbitatis velamen, sit monasticę vitę dignitas seruis fugitiuis.

De prætextu & abusu religionis in retentione bonorum ecclesiasticorum.

CAPVT XVII.

OCASIO pietatis & religionis, quemadmodum in acquisitione bonorum periculosa & damnabilis est, & plures decipit. Sic & pluribus in retinendis iisdem dedit detestabile argumentum. porro abusus bonorum ecclesiasticorum in retentione indebita, prætextu religionis, plura habet etiam capita; interque quædam pertinent ad eos qui cum debeant ecclesiis, prætextu tamen quodam pietatis sibi retinent: quædam ad ipsos, qui ecclesiis præpositi sunt, qui alio modo quàm par sit, ecclesiastica bona conseruant.

Sic quidam imitantur Iudæ proditorē, qui largitū Deo perditionē vocabat, prætextu quod dandum esset pauperibus. cum enim Maria Magdalena alabastrum & vnguentum pretiosum Domino obtulisset, & sanctissimè caput eius unxisset, murmurauit, vt quid perditio hæc, inquit,

inquit, potuit enim multo hoc vnguentum vendi & dari pauperibus. Quare vnguentum hoc non venit trecentis denariis, & datum non est egenis. Dixit autem hoc, ait D. Iohannes, Euang. c. 12. vers. 6. Non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & oculos habens, ea qua mittebantur portabat.

2 Abusus quosdam retinentium decimas sub prætextu pietatis, & remedia refert c. tua nobis fraternitas 26. de decimis, Alij, inquit, de portione fructuum, quam à colonis accipiunt partem decimæ separantes, eam capellis suis, aut alijs clericis, aut etiam pauperibus cōferunt, vel in vsus alios pro sua voluntate cōuertunt. Nonnulli etiam vitam clericorum tãquam abominabilem detestantes, decimas eis ob hoc subtrahere non verentur.

3 Hic remedium vt integrè soluantur sine diminutione iuris ecclesiastici: nec occasione malè vitæ clericorum retineantur, quia Deus decimas in signum vniuersalis dominijs sibi retinuit, & reddi præcepit: suas esse decimas & primitias asseuerans, clericisque exhibendas quibus dedit pro cultu diuino, ideo iubetur, vt cogantur qui debent cum districtione soluere^a excommunicari, & debent qui decimas admoniti non soluunt^b cum compositione banni Papæ^c.

Prætextu verò nequitie clericorum vt dicitur in d. c. tua nos, non possunt decimæ nisi quibus mandato diuino debentur, pro arbitrio cuiusque corrogari, cum nulli sit licitum, aliena cuiquam concedere præter Domini voluntatem.

Nec est ideo sacrilegium committendum, quod dispensatores bonorum Dei mali sint.

4 Abusus alius in ecclesiast. personis in nimia exactione, & abusus laicorum in impia denegatione iuris personarum ecclesiast. ponitur cū remedijs in c. ad Apostolicam, 42. de simocuius verba referā, quia omninò substantialia sunt, Ad Apostolicam audientiam frequentem relatione peruenit, quod quidam clerici pro exequijs mortuorum, & benedictionibus nubentium, & similibus pecuniam exigunt & extorquent, & si firrè eorum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta ficticia fraudulenter opponunt. E contra verò quidam laici laudabilem cōsuetudinem, erga Sactam Ecclesiam pia deuotione fidelium introductam, ex sermone hæretice prauitatis nituntur infringere sub prætextu canonice pietatis. Quapropter super his prauas exactiones fieri prohibemus, & pias consuetudines præcipimus obseruari, statuentes vt liberè conferantur ecclesiastica Sacramenta, sed per Episcopum loci veritate cognita compefcantur qui malitiosè nitantur, laudabilem consuetudinem immutare.

5 Nicephorus Phocas imperator Oriētis, vt legitur in Nouella eius 4. in lib. 1. iuris Oriētis collecti per Bonifidum donationes monasteriis atque templis relictas à quibusdā pijs imperatoribus, prorsus aboleuit, lege lata etiā, ne ecclesiæ immobilibus locupletarētur bonis: causatus Episcopos malè prod gere ea que pauperibus darētur, militibus interim deficientibus, id etiā grauissimū quod legē tulit, cui & Episcopi quidam leues atque adulatores subscripserunt, ne imperatorū iniustus, vllus crearetur Episcopus: & mortuo Episcopo aliquem suorum submisit, qui definitos faceret sumptus, ipse de re dit. accepit. & cōstiti. 5. statuit, de nouo non esse construenda monasteria, xenodochia,

^a ut in cōf. Trid. sess. 25. de ref. c. 12. in cōf. Matisc. 2cc. 4. ^b c. præter hoc 32. dist. ^c ut dicitur in c. statutus. 16. qu. 1.

nosocomia: sed eorum quæ erant curam geri oportere. Cuius tamen constitutiones postea sustulit imperator Basilius iunior Porphyrogeneta, ut habetur in prædicto loco. Et apud Balsamonē Anthiocheū patriarcham; eoque ut ibidem dicitur, non ad iniuriam contumeliāque ecclesiarum & religiosarum domuum duntaxat, *ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ*, sed etiam ipsius Dei, fuisse factæ.

6 Abutuntur personæ ecclesiasticæ bonis in conseruatione, quando ori vel fructus eorum non expendunt iuxta intentionem & legem fundationis beneficiorum, vel donationis bonorum, sed vel in suos vsus conseruant, vel parentibus proximisque, aliisque personis largiuntur (de quibus non cogitarunt largitores,) imo aliquando in aliis negotiis quàm Christiano dignis consumunt.

Arguuntur ut sacrilegi, qui habentes unde possint ex patrimonio viuere, sibi beneficiorum ecclesiasticorum reseruant. Clericos, ut scribit Damaso Papæ Diuus Hieronymus, *illos, conuenit ecclesie stipendijs sustentari quibus parentum & propinquorum nulla suffragantur. Qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiant, sacrilegium pro facto committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt.* Refertur & in ca. f. 16. q. 1. can. clericos 1. q. 2. docetur & in dicto c. f. Quod quicquid habent clerici, pauperum est, & quod domus illorum iure hospitalitatis debeant esse communes.

Bona clericorum etiam esse pauperum dicitur^a, nempe pauperibus tempore necessitatis distribuenda^b, ut res ecclesiæ^c, ut & patrimonium Christi^d, & religionis^e: imò Constantinus in l. 2. c. de episcopo. & cleri. cum indulget rebus ecclesiæ priuilegia. ab exactioibus, addit rationem huic causæ accommodatam: *Si quis enim, inquit, vel provisione vel mercatura, honestari tamē conscia consecerint, id in usum pauperum atque egentium ministrari oportet.* Posset tamen tolerari vsus ecclesiasticorum bonorum in clericis pro victu, vestitu & moderatis in res necessarias expensis, sed magis in cibis.

Magis damnandus abusus profusionis horum bonorum in accipitres, canes, apparatus equorū, & curiæ, & in sumptuosas operas quæ omnia damnantur in c. cum apostolus, 6. de censib. Quia & ipsa venatio, & canes & accipitres vetantur cū maximis pœnis personis ecclesiasticis, maximè episcopis in c. 1. & 2. de clerico venator. lib. 5. tit. 24. can. quorundam 34. dist. vbi & contumax episcopus in relinquenda venatione, excommunicatur, & tandem à ministerio eiicitur.

Damnabilis illa voluptas venationis in clericis, qui quieti & contemplationi, studiisque sacrarum literarum, & pietati iugiter intenti esse debent. sed eo damnabilior, quòd bona ecclesiæ & fame peruentium pauperum, canes impingunt: quod labentibus ædificiis sacris, cultu diuino diminuto, subtractis alimentis & stipendiis clericis, diuitiæ impiis & nihili hominibus venatoribus dico^f, concedantur. Qui venatoribus donant, non homini, donant sed arti nequissimæ. Nam si homo tantum esset & venator non esset, non donares: honoras in eo vitium non naturam, ut ait Diuus Augustinus in psal. 102. ad vers. faciens misericordias, relatus in ca. qui venatoribus, 8. & seq. 86. distinct. & rursum^g, *Qui vident venatorem,*

^a in can. conuenior. 23. q. 8. b ca. sunt hi 47. dist. c ca. quod autē 23. q. 7. can. aurum ecclesia habet, 12. q. 2. d c. cum ex eo de electione in fec.

^e in l. inbernis nulli, 14. de sacrosanc. eccl. ^f ca. esau 86. distinctio. ^g in psal. 147. & in ca. q. i vident. 10. eadem 86. distinct.

& delectantur: videbunt saluatorem, & contristabuntur. Quare abusus profusionis in venationem habet peccata, profusionem pecuniæ præter intentionem fundatorum, sacrilegium, quia bona ecclesiæ: impietatem, ratione artis damnatæ, & transgressionem ratione prohibita venationis ecclesiasticis. Quibus dictū est à Christo, faciam ut eritis piscatores hominum, non venatores bestiarum.

8 Sumptuosæ epulæ habent sacrilegiū quoque, & abusum in superflua subductis necessariis pauperibus & cultui diuino; & delictum personæ est ecclesiasticæ, quæ voluptuosè & contra vitæ suæ decus & modum viuit, seque quodammodo ipsum ad luxuriam & mundi perniciem impellit. De quibus iudicium est D. Hieronymi ad c. 2. in Micheam relati in c. 4. ecclesiæ principes, 34. distinctio. cuius hæc verba, *Ecclesia principes qui delicijs affluunt, & inter epulas atque lasciuas pudicitiam seruare se credunt, propheticus sermo describit, quod eiciendi sunt de stansis domibus lautisque conuiujs, & multo labore epulis conquisitis: & eiciendi propter malas cogitationes & opera sua. & si vis scire quo eiciendi sunt, Euangelium lege: in tenebras scilicet exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. An non confusio & ignominia est, Iesum crucifixum magistrū pauperem atque esurientem, furtis predicare corporibus? ieiuniorūque doctrinam, rubentes buccas, tamentiæque ora proferre. Si in apostolorum loco sumus, non solum sermonem eorum imitemur, sed conuersationem quoque, & conuersationem amplectamur.* Hæc ibi Hieron. Quæ verba certè rubicundiores galero vultus primorum & aliorum ordinum ecclesiasticorum, præ pudore & confusione reddere possunt. Si nolint resipiscere, nec putent hoc sine scandalo fidei Christianæ, populique fidelis esse, quod omnium oculis, cum latere non possit subiicitur. & quamuis qui talia agunt iudicium suum proculdubio portabunt: adhuc tamen exemplo suo inferioris ordinis clericos turbantes, vel à regula & disciplina bene viuendi dimouentes, expectare debent à Deo durius iudicium & feueriorem condemnationem. Nonne dignum hoc erit reformatione, vidisse vilem quondam antè clericum, ad dignitatem ecclesiasticam promotum, qui vix antea in domo paterna pane saturabatur furfurco, & aqua nunc ita splendidè viuere, ut seculares principes aulæque regum æquet? quasi verò ecclesiæ data sint bona eam ob causam ut adipem episcopi, & seruorum inutilium suorum mollitiem, nutrent: aut quasi ecclesia esset epicureorum collegium. Quibus tegamur & viuamus, contenti esse debemus, inquit Diuus Paulus^a. debent nutriri plures clerici & personæ ecclesiasticæ cum episcopis, dignæ tamen, & quibus ad verbum Dei disseminandum^b vi possit, sed illæ etiam cum episcopo honestæ parcè, non ad voluptatem nutriendæ, episcopus ex paupere factus, non mutat intestina ut pluribus escis aut deliciarioribus quàm antea indigeat. nec etiam qui cum eo sunt lautius penes episcopum expensis pauperum, quàm penes seipsos viuere expetere debent. Et si in vinea Domini laborent, non debent remunerationem in vili cibo petere, ut Esau^b, sed idoneo victu ad leuandam famis necessitatem contenti, debet à Domino expectare mercedem & præmium.

9 Quòd si mihi quidam episcopi obiecerint, quod ex nobili

^a 1. ad Timo. 6. vers. 8.

^b Genes. 25.

illustrive profapia orti fuerint, & aliqui ex regum semine, & oportere illos domus suæ splendorem retinere in famulatio & victu splendido. Respondet ecclesia suis impensis primū illos idipsum facere deberē, si tanta seculi adhuc voluptate detineantur, vt pluris faciant inanem mundi gloriolam quam veram cui se manciparunt persone ecclesiastica, in quorum albo se describi voluerunt. Si diuitiæ in ecclesia sunt, si comitatus, ducatus, & similia: ea certè ecclesiæ addita sunt, ad splendorem domus Dei ex gratitudine principum; non autē ad mutandam aut destruendam formam disciplinæ ecclesiasticæ, sed potius ad eam retinendam, augendum cultum diuinum, ad benefaciendum pluribus meritis & indigentibus piis.

Nec honor est, imò dedecus ecclesiæ, habere præpositum qui non regulis ecclesiasticis velit subici, sed velit seculari modo viuere. vilescit spiritalis dignitas cuius commissa exercenda loco Dei, si se ad temporalia curanda & potius colenda demittat. non enim retinet honorem cuius personam gerit. Christus non elegit multos nobiles, aut inter seculares præstantes, sed ignobiles, vt fortia quæque confunderet, & doceret re ipsa, se non egere auxilio mundano ad fidem suam seminandam & conseruandam, nisi quatenus illud vocat & disponit, cum possit suæ ecclesiæ rector & conseruator sufficere sine humana illa vanitate & extollentia inani, quæ plus est ecclesiæ scandalo quam ædificationi, Christus & eius discipuli apostoli, & post eos pluribus seculis præpositi, habuerunt quidem loculos & bona, sed tamen pauperem vitam voluntariam & frugalem gerebant, & verè nisi ecclesiastici redigantur ad eandem conseruatis nihilominus in ecclesia bonis, & si fieri possit in ea quibus destinantur impendendis, futurum vereor ne status Christianæ fidei, in dies magis ab improbis & hæreticis, inde occasione sumpta, impugnetur, quamuis expugnari nunquam possit, vtpote firmæ & inuiolabili petreæ inixus.

Scio quidem hæc quæ dico, non omnibus grata fore. at parcaus obsecro. non enim ad singulorum opiniones scribendum esse ipsi norunt, proposui & mihi veritatem ante oculos, & Dei honorem. Quod si me existiment non omnia, & causas ob quas aliter viuatur hodie quam viuendum censeam, fuisse affectum, parcendum quoque mihi putent, meliora si mihi occurrissent scribenti dicturo. Cupio de me id arbitrentur, quod testor coram Deo verissimum, eam mihi inesse condicionem, & permittant dicere scribendi consuetudinem, vt nunquam odio vel inuidia cuiusquam in vniuersum vel in singulari scripserim, aut malitiosè. Fallique tamen aut errare me posse, nunquam negauerim. Et si de rebus quæ non forsitan conueniant, secundum eorum sententiam, voluerim dicere, recordentur quandoque olitorem opportunè verba locutum, & quod spiritus Domini vbi vult spirat. Iacuit aliquando status ecclesiæ sub negligentibus præpositis, hoc negari non potest, sed veraxio dedit intellectum; permisit Deus perpetuò ecclesiam habere aduersarios, vt magis sollicitè suo muneri præpositi vacarent, & à somno suscitarentur, & sat scio ingenia multorum prælatorum quæ

quæ aliquando viuendi modum vulgarem secuti sunt, ad disciplinam ecclesiasticam peruenisse, & nihil prohibet quin & reliqui si velint, idipsum faciant: iudicium vltimum recogitantes, in quo redditori omnes cuiuscunque dignitatis sunt rationem, de his quæ fecerint vel facere debuerant. Scio plures illustrissimos cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, & alios prælatos summa cum laude regere populum sibi commissum, quamuis dignitate seculari & apparatu splendido vtantur extrinsecus. quare & digni sunt laude qui ita inter seculi delicias possint munere suo fungi. Nec quemquam reprehendo. Cæterum permittent me illud aduicere, futurum vt meliores & sanctiores sint, si ea quæ perfectionem ecclesiasticam impediunt & obtenebrant, quæve possunt esse scandalo, circumcidant & reforment, & sumptus illos in utilitatem Christianæ reipublicæ impendant. vident hæresibus regna vexari: vident Turcam fines Christianorum inuadere: vident clericos in opprobrium cleri mendicare, vident pupillos ope carere, pauperes fame mori, virgines quod non habeant vnde nubere possint, se prostituere studioforum penuriam. Quæ omnia si auxilium ab illis ex superfluis & in luxum impensis, aliquod caperent, certissimè coronas & remunerationes apud Deum sibi acquirunt in æternam permanuras, non sufficit illis quod boni sint, nisi & meliores sint. estote perfecti, inquit Deus, & non proficere in via, deficere est.

Morituri, sat certum habent, se omnia relictuos, vanam hanc gloriam extinguendam, in terram prosternendos non secus ac pauperes & inopes, effera vermibus futuros corrupendosque. Si autem quippiam gesserint quod Deo gratum fuerit, hoc in æternam permanurum; opera enim illorum sequuntur illos. ô quanto maior est gloria æterna quam gloriola hæc momentanea; quæ omissi Dei opera, est potius dedecus & condemnatio quam gloria. Quod si quis sit qui differat hæc superflua reuicere & reformare, quod vereatur corrupti populi irrisionem, vt potest persuadere dæmon qui delectatur nostra damnatione & ecclesiæ vituperio; consideret quæso non esse verendum à gloria in maiorem gloriam conscendere, & in perfectiorem vitam consideret, quanto maior erit confusio in die vltimi & generalis iudicij, quando eorum omnibus hominibus vtriusque sexus, Deo, angelis, & dæmonibus, manifesta erunt delicta, quæ nunc coram paucis emendare noluimus. consideret item quod per electionem vitæ præstantioris ecclesiasticæ, iam vale dictum seculo, neminem Deo & mamonæ seruire posse. Nihil prodesse homini si vniuersum mundum lucretur: si omnibus placeat, animæ autem suæ detrimentum patiat; reprobos plures quod dilexerint magis gloriam hominum quam Dei: finem gloriam hominum eamque sæpe citissimam habere; at Dei gloriam, aut mortem æternam, in æternum permanere debere, multa testimonia hic ad hanc sententiam cõiungere possem, sed quia peritioribus & præceptoribus sapiens loquor, sufficit hoc omnium solam cuiusque conscientiam in medium profere vt eam excutiant.

10 Sed rursus recordabuntur si placet, & inquirēt ne sint ex pastori-
bus quos sacra pagina maledixit ex sententia Dei per Zachariā pro-
nunciata, c. 11. verl. 4. & seq. *Hac dicit Dominus Deus meus. pasce pecora
occisionis, quae qui possederant occidebant, & non debebant, & vendebant,
dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus, & pastores eorum non par-
cebant eis. Et ego non parciam ultra super habitates terram, dicit Dominus.
Ecce ego tradam homines unamquemque in manu proximi sui, & in manu
regis sui, & concident in terram, & non eruam de manu eorum, &c.*

Magna ibi est comminatio quae leuis non considerantibus vide-
tur, vt pro castigatione pastorum ecclesiae, det Deus eos in manu re-
gis sui: hoc est vt ecclesiae bona committat sollicitudini regis & po-
testati laicali. non enim aliud remedium videtur, quando personae
ecclesiasticae abutuntur bonis ecclesiasticis, & in alios vsus quam de-
stinata fuerunt, quam vt cura & sollicitudo principis ad ipsum illos
rogat. Debent enim hoc Christiani principes sanctae ecclesiae
matri, vt quemadmodum religionem, sic & patrimonium e-
ius teneantur, & conferuent gladio etiam temporali contra vsur-
pantes.

Exemplum 4. regum c. 12. vbi Ioas rex Israel, permisit sacerdoti-
bus pecuniam sanctorum quae illata erat in templum Domini a prae-
tereuntibus quae offerebatur pro pretio animae, & quam sponte &
pro arbitrio cordis sui inferebant in templum Domini, accipere.
Iuxta ordinem suum & instaurarent facta tecta domus, si quid necessariū
vidissent instauracione. Cum autem vsque ad vigesimum tertium
annum non instaurassent facta tecta domus templi, vocauit rex Ioas
Ioiadam pontificem & sacerdotes dicens eis: quare facta tecta non
instauratis templi? Nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta or-
dinem vestrum, sed ad instauracionem templi reddite eam: prohibi-
tique ultra sacerdotes accipere pecuniam, & praesente, & scribente
scriba regis a pontifice numerabatur postea pecunia operariis & in-
stauratoribus templi.

Hoc ipsum ecclesiastica iura probabunt, vt in consilio Toletano
9. c. 1. & in c. filiis 31. sub 16. q. 7. *Filijs, inquit, nepotibus ac honestioribus
propinquis eius qui construxerit, vel ditauit ecclesiam, licitum sit hanc bona
intentionis habere solertiam: vt si sacerdotem, seu ministrum aliquid ex colla-
tis rebus prauiderint defraudare, aut commonitionis honesta conuentione
compescant, aut episcopo, vel iudici corrigenda denuncient. Quod si talia e-
piscopus agere tentet, metropolitano eius hac insinuare procurent. Si autem
metropolitano talia gerat, regis hac auribus intimare non differant. Facit
c. constitutum 60. in finem 16. q. 1. Permittunt & canones, regem cum
posse corrigere, quem iudex ecclesiasticus corrigere non potest ca.
pētimus 11. q. 1. c. nec licuit, 17. distinct. vel quando etiam iudex deest
vel negligens est, c. ex transmissa de foro competen. cum aliter adiri
regulariter pro ecclesiasticis secularis iudex nequeat, c. placuit, c. vt
quisquis 11. q. 1. c. at si clerici. de iudic.*

11 Legimus principes regia sollicitudine, ne bona sacerdotum
extra regnum fraudatis pauperibus & ecclesiis deferretur, cauisse, ne
alienigenis, seu allophylis non degentibus in regno, beneficia eccle-
siasti-

siastica conferrentur. & ita statuisse Henricum eius nominis quin-
tum regem Angliae, refert Polydor. Virgilius^a in consilio Angliae
pro regni statu coacto quod & ante Richardum 2. regem statuisse
ante referunt. Meminit & Papius^b, extraneum a regno Galliae non
posse consequi aut possidere in Gallia beneficium sine naturaliza-
tione impetrata a principe seu rege, eaque de causa ordinationem
regiam mandare & iubere omnibus capitulis ne reciperent alieni-
genam in beneficiis sine literis naturalizationis: & iudicibus regis,
vt hanc constitutionem obseruari curarent. extat ea de re constitu-
tio Ludouici 12. *des lettre de naturalité*, hocque priuilegium datum a
summo pontifice regno Galliae docetur in proemio pagina sanctio-
nis ad verbum, *exteriorum*, probatur id ipsum iure communi, si extra-
neus non intelligat idioma beneficii, vt non possit ei conferri^c, & id
eget expressa dispensatione^d.

12 Praetextu religionis rursus bona eripiuntur ecclesiis: praetex-
tusque conseruationis eorundem bona in discrimen periculumque pre-
sens perditionis transferuntur. Dum quaeritur episcopus aliquando
ex illustri prosapia, quo praesule haeretici non audeant inuadere e-
piscopalia iura. Accidit autem saepe inde, vt quod haeretici vix ten-
tare auderēt, iste praesul secure exequatur & palam. Nam statim pro-
ximis & bonis episcopalibus oppignerat, vendit, & iura lacerat, sub-
trahit, documenta meditat, causam alienationis per quam ad suos
commodiora transferat, & ecclesiae eripiat: metuunt canonici ei re-
pugnare ob proximos, consentiunt: imponitur facile summo pon-
tifici per obreptitia & subreptitia rescripta: sicque mus, vt dicunt,
nutritur in pera: expenduntur pro defensione ecclesiae centum for-
san aurei tantum, pro duplo res distrahitur ea quae mille aureos ha-
bet in iusto valore, pro ducentis, & proximis vel amicis episcopi da-
tur: & successores in dignitate tandem sentiunt, quantum nocua di-
tiorum praelatorum administratio, & sit splendida ecclesiae, titulo te-
nus defensio. Et vereor ne haec expilatio si fiat magis offendat Deum,
quam alia quaeuis: cum ab his qui conseruare debebant, fiat. *Si ini-
micus homo male dixisset mihi, inquit Deus per prophetam^e sustinuissem
utique, tu vero unanimis & notus meus, qui dulces mecum capiebas ci-
bos &c.*

13 Qui ea intentione nobiles ad beneficia eligunt, vt tempo-
rali remedio velint conseruare bona Dei, per personas quorum mu-
nus non est arma mouere: iam peccant in Deum, quod putent eum
insufficientem, nec posse suae ecclesiae succurrere, cum alioquin bo-
nis praelatis deuotis & doctis brachium carneum spem ponentes.

Bonus zelus tamen est, iuuare ecclesiam Dei, defendere per au-
thoritatem illustrium eius bona, fateor: sed non omnino secundum
Deum. plus enim pollet in ecclesiasticis oratio assidua, lachrymae,
verbum Dei strenue praedicatum, mores reformati, vita pura & sim-
plex, quam arma temporalia, iisdem modis res conseruari facile
possunt quibus quaesita sunt. Ecclesia Dei, acquisiuit bona non
armis, sed deuotione, sanctitate, martyrio, confessione, bono ex-

^a lib. 22. histor.
Anglicae.
^b lib. 2. Rhapsodia
Aristoteli
ii. 3. Aristo.

^c regula cancel-
laria 19. ca. me-
mine 70. dist.
l. in ecclesiis,
c. de episcopo &
cleri.
^d gloss. ad c. si
proponente de
rescrip.

^e Psal. 54.

emplo, pura vita consentiente cum fide quam prædicat & cum mandatis Dei. apostoli, discipuli prepositi ab apostolis, non illustres non cum pompa seculari prædicarunt aut docuerunt, sed armati sancto Spiritu restiterunt impietatibus hæreticorum & gentilium imperatorum & principum furoribus; iisdem modis quæsitæ bona etiam sunt nobis conseruanda. Recordari debemus quod D. Paul. 1. ad Corinth. ca. 1. vers. 26. *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriaretur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu qui factus est &c.*

Sic diuus Hieronym. ad Damasum, *Fatiscat inuidia*, inquit, *Romani culminis, recedat ambitio, cum de successore piscatoris & discipulo crucis loquor.* refertur & in can. 25. quoniã vetusto 24. q. 1. ubi glossa ad verbum *inuidia.* cum duo, inquit, certarent de electione, & vnus allegaret ignobilitatem alterius, alius ex aduerso respondit; *Piscatori Petro, Fabri filio, successorem quarimus, non Augusto.*

*Nobilitas fastum, fastus litem parit, armat.
Lis odium, capiunt hæc tria mortis iter.*

Cum his & recordari oportet exempli Oze, qui, vt scriptum est 2. regum c. 6. & 1. paralipo. c. 13. cum arca transferretur plaustrum nouo, & calcitrantes boues qui eam ferebant, declinassent arcam vt eideretur lapsura, manum ad arcam Dei amouisset & tenuisset arcam, vt auxilium daturus, iratus est indignatione in eum Dominus, & percussit eum super temeritate, & mortuus est ibi iuxta arcam. notant ibi factum illud sacri interpretes, quod arca non portaretur à Leuitis, & quod opera hominum nolint gloriam facti sibi adimi. Quemadmodum & Tertullianus refert, & post eum Nicephor. Callix. lib. 2. c. 8. Admonitum à Pilato Tiberium de passione & resurrectione Christi, cum voluisse inter Deos referre, sed quia id fecerat antequam cum senatu de ea re tractaret, cuius erat auctoritatem deitatis dare, senatum renuisse: idque diuinitus factum esse, ne ab hominibus Christus diuinitatem habuisse videretur, & hominum fauore.

14 Sæpe etiam ecclesia grauissima damna ab iis ipsis qui defensionem eius suscipiunt passa est, & nostris oculis in misero hoc seculo, nostros milites qui pro fide & religione arma sumpsisse se dicebant, insolentius se in ecclesiæ bona & sacra gessisse quàm ipsos hostes alicubi vidimus. Si hospitia quærenda essent, potiùs in terris & ditionibus ecclesiasticis factum, quàm in pagis secularium, præter intentionem tamen ducum, vt dicebant, exercitus, & necessitatis excusatione fucata, impunita remanebat ecclesiasticorum spoliatio, priuilegia nulla ecclesiis integra seruata, & prætextu quod pro religione arma gererentur, armatis propriis vt plerunque pessundata & polluta, vt sapius dum tacitus apud me cõtemplor, toties mihi occurrat quod minatur Deus per Hieremiam

miam ca. 25. versu 29. *Quia ecce, inquit, in ciuitate in qua innocatum est nomen meum ego incipio affligere. Et vos quasi innocentes & immunes eritis, non eritis immunes.* & 1. Petri ca. 4. vers. 17. *Quoniam tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelium, &c.* Nam laici debent defensionem matris ecclesiæ suis sumptibus. habent enim ideo gladium vt defendant non vt opprimant eandem, aut priuilegia personarum ecclesiasticarum violent, quorum tamen inter tumultus armatos vix vlla cura. *Et sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus sic dominus eius,* quod est maledictio desolationis terræ^a. Videtur renouata re ipsa impia sanctio & constitutio, seu permissio Nicephori imperatoris orientis, quæ, vt habetur in constitutione eius nouella 3. qua ducibus exercituum iussit, episcopis & clericis mancipiorum loco vti, pro sua auctoritate in ædes episcopales & monasteria diuertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti vituperarabátque eos qui ab omni ætate Deo aurea, vel argentea vasa consecrassent: & res templorum sacras in publicos debere vsus conuerti statuebat.

15 Fuit & aliquando idem prætextus impietati factus tempore Caroli Martelli patris Pipini, cuius fuit filius Carolus Magnus. Is enim primus inter reges Franciæ & principes, res ecclesiarum ab eis separauit ac diuisit militibus. Quo tempore eius malo exemplo laici homines solebant diuidere episcopalia, & monasteria relinquentes episcopis, quantum erat illis necessarium vt canonicis, & monachis, & abbatibus quantum necessaria essent. Quod tempore Hadriani Papæ & Caroli Magni, & Ludouici imperatorum emendatum & prohibitum fuit, consilio habito Aquis, sub Paulino legato sedis apostolicæ, quemadmodum habetur in li. 1. capitulorum, capitu. 83.^b

Refertur autem causa istius reparationis abusus in vita sancti Eucherij episcopi Aurelianensis, qui in monasterio S. Trudonis requiescit, & historia S. Rhigoberti archiepiscopi Rhemenis, quod post mortem Caroli Martelli per angelum reuelata fuit visio, eum in inferno inferiori torqueri, ob illam diuisionem ecclesiarum, & in probationem eius aperto eius sepulchro corpus non fuisse reperiunt, sed loco eius draconem e xisse inuento interius sepulchro denigrato.

Ferunt viuentē voluisse vel promississe accepta restituere: verum nullo effectu secuto, morte interceptum & punitum veluti ob sacrilegium diuinitus creditur.

16 Refert etiã Petrus venerabilis abbas Clumacensis, li. 2. de miraculis, comitem Matifconensem qui occupauerat tyrannicè res ecclesiarum, raptum die solemni à Dæmone, qui in forma equitis cum equo nigro aduenit, ingressus eius domum ostio eum eduxit inaitum, iussit equum conscendere, inque aera sublimauit, nec vnquam postea comparuit. in cuius rei memoriam ostium quo eductus erat fuit obturatum. Quod cum Ogerius Guillelmi comitis procurator ob aliquam reipublicæ necessitatem vellet referare, qui

^a Esaiac. 24.
^{v. 2.} Osee c. 4.
^{vers 9.}

^b Et in c. quia
iuxta sanctiorū
59. 16. q. 1.

operas locauit eius rei causa dum cœpit demoliri, raptus à dæmone iterum est, & in aerem eleuatus, post modum lapsus collisusque est, manu qua id tentauerat contracta. Ob quod miraculum rursus ciues in perpetuam rei memoriam iusserunt obturari. Atque eius comitis filius Ouidio nomine cum triginta militibus venit Clunia-cum, & cum his illius religionis habitum suscepit.

17 Guntranus rex Parisiorum & Galliarum, cum misisset exercitum in prouinciam Narbonensem quæ septimana vocatur, ut eam Gothis, qui tum eam tenebant imperante & illos regente Lemeldo, eriperet, in expugnatione Cartafonæ amarè tulit, audire, quod eius exercitus transeundo, ecclesias itinerum, in Armenia & alibi, & in illa septimana prouincia diripiisset, & violasset: & ne postea id ipsum fieret, comitiis habitis cum ducibus & episcopis in festo S. Symphoriani, sub pœna capitalis fanciuit, ut scribit Gregorius Turonen^a. Idem & author scribit^b, aliquos ex Guntrani exercitu, qui persequeretur Gundualdum qui partem regni vsurparat mortuo Childerico vltra Garumnam in Conuenarum & Agennensium finibus. Sancti Vincentij basilicam incendiisse, & ianuis apertis inuenta ibidem delata ab incolis diripiisse: at vel vltos fuisse, vel à dæmone obsessos debacchantes confugisse ad inuocationem martyris, alios mortem sibi consciuisse.

18 Dagobertus verò rex Galliarum, factus est se fuisse raptum ante thronum diuinæ maiestatis, & accusatum à patronis ecclesiarum quorum bona erant rapta & destructa. quod cum non fuisset ausus præ conscientia negare, à proprio patrono diuo Dionysio fuisse defensum, qui precibus suis ei pœnitendi tempus obtinuerit. Et ob id vouit & fundauit monasterium in loco dicto de Vinsembourg, cum adia centibus syluis, &c. ut narrat Trittennius lib. 1. Annalium Francorum, & in breuiario eius libri in fine.

De fauore religionis ratione dilectionis & charitatis mutua.

CAP. XVIII.

NAVDABILE, naturale, & veluti cognatum vinculum societatis humanæ est dilectio. Omne enim animal diligit sibi simile. sic omnis homo similem sibi^c. In religione omnis lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut te ipsum^d. Charissimi, inquit Diuus Ioannes^e, Diligamus inuicem, qui non diligit non vovit Deum. Et Diuus Paulus^f, Qui diligit proximum legem impleuit. Quid enim dixit lex^g? Dilige proximum tuum sicut te ipsum. Quid Christus, is certè perfectiorem dilectionem proximi inimici & amici mandat. Et Diui Ioannis c. 15. Mandatum nouum de vobis, ut diligatis inuicem. Quæ autem continebat illa dilectio, Dominus rursus in epitomen coniecit^h, Omnia quaecumque vultis ut faciât vobis homines, ita & vos facite illis. hæc est enim lex. &c. Tertullia-

^c Ecclesiast. ca. 13. vers. 19.

^d Ad Galat. 5. vers. 14.

^e 1. Epist. 1. 4.

^f Ad Rom. c. 13.

^g Deuter. 6.

^h Mathæi c. 7. vers. 12.

lianus ait lib. de patientia, *Dilectio summum fidei sacramentum, Christiani nominis thesaurus.*

Diligendus Deus propter se ipsum, homo propter Deum, & similem naturam, multo magis & ob salutem, similem fidem & religionem, quæ arctiorem facit coniunctionem.

2 Et tempore feruentis fidei & initio religionis, multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suū esse dicebat, sed erant illis omnia cōmunia^a.

Solebant in sacra synaxi, Christiani in testimonium dilectionis, causa religionis se mutuo osculari^b. Clemens Romanus^c *Salutent inter se, inquit, viri, & inter se mulieres osculo in Domino, sed caveant ne quis dolose id faciat, sicut Judas osculo Dominum tradidit.* Et Diuus Paulus ad Romanos^d, *salutate inuicem in osculo sancto.* quod & repetit^e & D. Petrus^f. Sicque excipiebantur homines olim maximè inter Iudæos cū simbolo hoc amicitia osculi^g. Sic osculabantur Paulum fratres seu fideles^h. Seque ab inuicem separantes Ionatas & David flentesⁱ. Et Laban cū audiisset Iacob filium sororis suæ venisse, occurrit obviam ei, complexusque est eum, & in oscula ruens duxit in domum suam^k. Iacob moriturus, applicitos ad se filios Iosephi, Manassem & Ephraim deosculatus & circumplexus est eos^l. pater prodigum filium reuertentē misericordia motus, accurrens cecidit supra collum eius, & osculatus est eum^m. Et alicubi adhuc in capitulis ecclesiarū cathedralium durant vestigia, ut canonici fratres, sub sacra synaxi se excipiant ut salutent vicissim dato osculoⁿ.

3 Efficit religionis amor & charitas ab initio, dū Christiani palam adhuc sua nō possent mysteria exercere, cūque non initiati & catechisati possent eadem participare: utque etiam omni tempore sui cultus exhiberent obsequium Deo ut congregationes & diurnas, & nocturnas, & matutinas peragerēt, vigiliis laudibus diuinis obseruarent in domibus primū priuatis, cū sacras ædes non haberent; dehinc concessis basilicis & templis, in ædibus Deo dicatis, perstiteruntque diu sancti & casti inter Christianos tales cōgressus, valdeque probati ab ecclesia, sicut scribit Eusebius li. 4. de vita Cōstātini.

4 Fiebant & conuiuia seu cœnæ ἀγάπαι dictæ, fraternitatis charitatisue stabiliendæ & conseruandæ gratia, de quibus scribit D. Gregorius lib. 2. regesti. Indiēt. 10. epist. 37. Natali episcopo, & refertur Inca. conuiuia, 44. dist. *Conuiuia, inquit, qua ex intentione charitatis impendenda rectè fraternitas vestra in suis epistolis laudat, sed tamen sciendum est quia tunc ex charitate veraciter prodent, cū in eis nulla absentium vitium detur, nullus irrisione reprehenditur, nec in eis secularium negotiorum fabula, sed verba sacra lectionis audiuntur: cū non plus quàm necesse est seruitur corpori, sed sola eius infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur.* Agapas dehinc has aliquando valde probatas inter Christianos, quibus & charitas mutua, & pauperum amor & alimonia exercerentur, constat ex c. si quis agapas, 42. dist. explicat & Diuus Clemens Romanus lib. 2. constitutio. apostolica. c. 32.

Qui ad agapas, inquit, sine ut Dominus nominauit. Luca 14. ad conuiuia

^a Actorum 6. 4. vers. 32.

^b ut ait Diuus Dionysius Areopagita, Cynillus in mystagogicis orationibus.

^c lib. 2. constitutio. apostolica c. 67.

^d c. 16. vers. 16.

^e ad Corinth. 16. vers. 20.

^f prior ad Corinth. c. 13. vers. 12.

^g Ad Thesalon. 5. II. 26.

^h 1. epist. c. 5. vers. 14.

ⁱ Luca 7. actorum 20.

^j 1 Reg. 20.

^k Genes. 29.

^l Genes. 48. vers. 10.

^m D. Luca c. 15. vers. 20.

ⁿ in C. dilectio filio, 25 de pœnib.

instituerunt vocare presbyteros, id est viduas. quam diaconi nouerint oppressam, eam frequenter vocent, &c. posteaque prosequitur, quæ sunt episcopis, diaconis & clericis ex illo conuiuio separanda. Arguit D. Ioannes. ^a Diotrem quod in hac communionem agapes non recipere peregrinos, & recipientes contemneret. Et Christus ^b, ad hoc conuiuium vocandos monet pauperes, debiles & claudos. Et in diebus maximè sacratis religioni, fuisse hæc conuiuia etiam inter Iudeos, indicat Ezdras lib. 2. c. 8. vers. 10. & sequentibus. ubi admonetur populus, ut in die solennitatis Domini, non doleret, sed lætaretur & comederet pinguia, & biberet mulsum, sed & ut mitteret partes his, qui non præparassent sibi.

^c l. 1. §. sed religionis, de coll. illi, lib. 47. P. 22. ^d In Psal. 114. ^e c. noffe. 76. di. f. 4. Lib. de vita Constantini.

5 Permisserunt & leges ciuiles fratras, seu fodalitates, & congregationes religionis, & pietatis causa.
 6 Fuerunt congregationes nocturnæ in primitiua ecclesia laudabiles, & maximè pernoctabant in orationibus in diebus, vel noctibus antecedentibus solennitates maiores, vel festa martyrum, ut ait Basilus Magnus ^d. unde dictæ sunt dies antecedentes, vigiliæ, probatæ ab ecclesia, ut habetur apud Eusebium ^e.

7 Tanta fuit etiam probitas in nascenti ecclesia Christianorum, ut & mulieres comitarentur turbam, & dispensatio fieret communiter illis oblatorum perinde ac viris, ut liquet ex c. 6. actorum in principio, & ex eo quod ait D. Paul. 1. ad Corint. 9. vers. 4. *Nunquid non habemus potestatem mulierculam sororem circumducendi, sicut & ceteri apostoli & fratres Domini, & Cephas?* Sed ex regula sancti Basilij, aliquando fuerunt monasteria mulierum & virorum vnita ^f. & excubabant mulieres tempore Mosis in hostio tabernaculi ^h, quod perseuerauit vsque ad Heli sacerdotem ⁱ.

^g In c. 21. diffinitimus 18. qu. 2. ^h Reliquet ex c. 38. Exodi v. 8. ⁱ 1. Reg. c. 3.

De abusu dilectionis in religionis prætextu, ad luxuriam & voluptatem, & de remedijs.

CAP. XVIII.

IN superioribus alijsque similibus exemplis fidei ardor & puritas vinculo amoris diu Christianos continuit & ethnicos quoque ad superstitiones ineundas coniunxit. verum aliquando sub hoc charitatis & dilectionis cum religionis nomine, (fictitio tamen, quia dilectio vera malum non operatur. ad Roma. 13. vers. 10.) degeneres animi, castos deceperunt, vel ad luxuriam interdum pellexerunt, vel ut bonis & castis abuterentur, religionis fucum sæpe fecerunt, non tantum inter ethnicos, sed inter eos etiam qui sub lege antiqui testamenti, & noui veri Dei cultum habuerunt. Qui tamen, vel apud Deum, vel apud homines, detecti, impunè non tulerunt, remedijs etiam ne talia ab alijs in posterum committerentur, adhibitis, quorum exempla & probationes quasdam referam.

^k 17. Lib. 39.

2 Exordiar verò ab historia Bacchanalium quam adfert Liuius ^k. *Græcis, inquit, ignobilis in Etruriam primum venit, nulla cum arte earum quas multas ad animorum corporumque cultum, nobis eruditissima omnium gens*

gens inuexit, sed sacrificulus & vates, nec is qui aperta religione propalam & quæstum & disciplinam proficendo animos horrore imbueret, sed occultorum antistes sacrorum. Inuita erant quæ primò paucis tradita sunt, deinde vulgari cepta per viros mulierisque. addita voluptates religioni vini & epularum quo plurimum animi allacerentur. Cum vinum animos, & nox, & mixti feminis mares atatis tenera maioribus, discrimen omne pudoris extinxisset: corruptela primum omnis generis fieri cepta, cum ad id quisque quo natura prouiderat libidinis esset, paratam voluptatem haberet. Nec vni genus noxæ, supra promiscua ingenuorum feminarumque erant: sed falsi testes, falsa si qua, testimoniisque & iudicia, ex eadem officina exhibant: venena in idem intestinaque cades, ita ut nec corpora quidem ad sepulturam extarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. Oculabat vim quod præ viulantibus tympanorumque & Cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter supra & cades exaudiri poterat. Huius mali labes ex Etruria, Romam veluti contagione morbi penetravit, &c. quæ ibi adicit Liuius: quibus narrat quæ scelera, supra committerentur ibidem, & quare, originem & progressus eius impiæ religionis seu verius superstitionis & impietatis, & quomodo illa impia mysteria Saturnaliorum fuerint detecta per consulem Posthumium, vindicataque condignis supplicijs, extritis & abolitis ex tota Italia Bacchanalibus: constitutis præmijs maximis iis qui talia scelera detexissent.

3 Cicero ^a scribit Diagondam quendam Thebanum primum apud Græcos, perpetua lege sustulisse nocturna sacrificia, quæ translata fuerit in leges duodecim tabularum Romæ, alij Romulo tribuunt: *nocturna mulierum sacrificia ne sunt, præter illa quæ pro populo ritè fiunt.* dabatur enim magna delinquendi ansa mulieribus nocturnis sacrificijs, ob illarum fragilitatem & temporis occasionem, de Adonidis sacris aliquando dictum *ad v. i. e. v. nihil sanctum.* Clodius prætextu religionis nocturnæ contaminauit sacra quæ dicebantur Bonæ deæ.

Aristophanes facetissimus poeta, in Cercalibus novos Deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes sic vexat, ut apud eum Sabazius & quidam alij dij de peregrinis iudicati, de ciuitate ciuciantur.

Et Eupolis vetus poeta comicus, in suis Bactis, nocturna illa Atheniensium sacra quæ Cotyttia dicebantur, quominus damnaret ne mortis quidè periculo abduci potuit. Apud Plautum in Aulularia, Lycnides adolescens, dicitur filiam Euclionis vitiasse in Cereris vigilijs.

4 Atque illis luxuriæ explendæ fuit religionis prætextus, ut loco oportuno delecto, & tempore. At alijs religio fuit prætextus deceptionis earum qui aliter sponte non consensissent, nisi numinis metu vel persuasione deceptæ fuissent. Quemadmodum Dionys. Halicarnassensis scribit, Iliam Vestalem quæ Rhea dicitur à Liuiio in 1. ab Anulio patruo armato amore eius capto, specie Martis fuisse compressam, vel à sacerdote quodam vel Pontifice, Martisque congressum graphicè depingit Naso lib. 3. fastorum, Cicero lib. 1. de natura deorum ut fabulosum deridet.

5 Refert Hegeffippus ^b & post illum Antoninus Florentinus ^c Paulinam nobilem Romanam adamatam à duce Mundo & cum nec precibus nec pretio corrumpi posset, deceptam tandem hoc modo.

^b Et Iosephus lib. 8 antiquit.

^c ta c. 4.

^d Parte 1 specul. li. historialis li. 6. c. 21. §. 2.

Mundum, inquam, cum sacerdotibus Ifidis pactum fuisse & conuenisse, ut dicerent Paulinam ab Anubi Deo in amplexus desiderari, quod & ipsi fecerunt, quare illa læta quod digna Deo haberetur, ex consensu mariti ad templum nocte venit, sed ibi ex sacerdotum arte Mundus sub specie Anubis concubuit cum illa. Quod paucis post diebus cum Mundus detexisset Paulinæ, effecit ut illa dolens de pudicitia violata, marito cōqueſta fuerit apud imperatorem Tiberium, qui comprehensos & confessos sacerdotes, iussit occidi, & Ifidis simulachrum Tiberim demergi. Simile quoddam exemplum refert Eusebius Alexandriæ contigisse, ubi Sacerdos nomine Tyrannus, quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi marronæ ad libidinem placuissent, dicebat Saturnum præcepisse, ut vxor huius vel illius pernoctaret in templo, & quod tum is qui audierat gaudens, quod vxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius & donariis onustam ne repudiaretur, cōiugem mittebat ad templum: & ibi in cōspectu omnium concludebatur, & Tyrannus clausis ianuis, & traditis clauibus discedebat: sed facto noctis silentio per occultos meatus, & subterraneos aditus, intra ipsum Saturni simulachrum patulis irrepebat cauernis, nam erat simulachrum à tergo concauum, & parieti diligenter annexum, unde vocem per simulachrum æris concaui intonabat, ita ut pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, postea loquutus quæ ad irritamentum libidinis pertinerent & alia, arte quadam linteis obductis repente lumina extinguiebantur vniuersa, tum descendens obſtupefactæ, & consternatæ mulierculæ stuprum inferebat. detectus autem tadem à quadam pudica muliere quæ eius votem cognouit: quocirca ad tormenta deductus tyrannus, passus rem omnem aperuit.

6 Mahometes quauis ipse prohibuisset adulterium, tamen permissum fuisse sibi à Deo, ad alienas vxores accedere dixit, ut generaret Prophetas & viros fortes, ut scribit Antonius Florétinus Archiepiscopus ^b.

7 Romulus ut raperet Sabinas, ludos ex industria equestres parauit Neptuno, Consualia vocat, & indici finitimis spectaculum iussit: ubi verò spectaculi tempus venit, ex composito orta vis, signoque dato iuuentus Romana ad rapiendas virgines discurrit, & magna pars, fortè ut in quem quæq. inciderat, raptæ &c. Et ita ut ait Liuius, parentes moesti virginum turbato per metum ludicro profugerunt, incusantes violati hospitij fœdus, Deumque Consum Neptunum, cuius ad solemne, ludosque per fas ac fidem decepti, venerant.

8 Notat Lyranus ^d, quod mulieres sub colore honoris idoli, se prostituiebant, & in tali luxuria credebant sacerdotibus.

9 Pausanias, libro septimo, seu in Achaicis, tradit quandam virginem Cometho nomine, Sacerdotem Dianæ, in ipsa æde Dianæ cum iuvene Menalippo cupiditatem suam expleuisse in Triclaræ ara, ac sæpius deinde templo ac thalamo geniali abufos, addit tamen

^a lib. II. histo. Eccl. c. 25.

^b in 4. parte summa Theologie II. c. 6. §. I.

^c ut ait Liuius in 1. Plutarch. in vita Romuli. Oros. in 2. c. 4. Plinius lib. I.

^d in c. 23. libri 4. Regum.

tamen vitionem illos quidem breui morte consumptos fuisse, & impietatis pœnas dedisse: consecutam verò ex læsi numinis ira summam terræ sterilitatem, & miserandam hominum luem, cuius causam indicauit oraculi Delphici vox tadem, Comethus & Menalippi libidinem. Refert Egnatius ^a, fuisse quendam captum amore Venetæ pulcherrimæ mulieris, cuius maritus peregrinabatur in Anglia, & persuasisse D. Michaelem Archangelum se eius amore detineri & ad eam venturum postridie in suo habitu & figura, atque abufum mulierè ita, sed à proximis mulieris detectum & comprehensum supplicio traditum.

9 Religione quoque veri Dei, impios abufos ad luxuriam, constare potest pluribus exemplis, quorum quædam referam.

Narratur enim ^b. Quod filij Heli sacerdotis, dicti viri Baal, nescientes domum dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi Dei se purificaturæ post partum. unde Lyranus ^c ad c. 19. Leuitici notat, vota mulierum esse periculosa.

Rofredus Beneuentanus ^c, recenset sub prætextu soluendarum decimarum, inductam fuisse mulierem à quodam sacerdote, ut de coniunctionibus cum marito habitis, ei daret decimas, quod & scribit Guilielmus Bened. ^d nu. 45. & 46. de testament.

11 Scribit & Philippus Bergomas ^e, fratricellos quosdam hæreticos decepisse suo ritu, & sub specie religionis mulieres ad commixtionem.

12 Circa annum 1308. orta hæresis noua apud Nouarienses per Dulcinum & Margueritam inuenta, qua marcs & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptistarum more, senserunt, nihil habendum proprium, non esse administrandas res publicas Christianis, & similia absurda, ut refertur in summa consiliorum, & à Platina.

13 Eodem tempore fuerunt Begardi, & Beguinæ, hæretici in Germania, qui prætextu scripturæ sanctæ & religionis, inter ceteros errores illud afferebant, mulieres quidè osculari cum ad hoc natura non inclinaret, esse peccatum mortale, actum autem carnalem, cum ad hoc natura inclinaret, non esse peccatum, maximè cum tentatur exercens, quorum hæreses damnatæ in consilio Viennensi ^f.

Sub Clemente etiam 5. in consilio Viennensi ^g, idem status Beguinarum damnatus, quæ quibusdam adhibebant religiosi ad quos specialiter trahebatur affectio. & sic Hostiensis ad c. fraternitatis, de frigidis & malè, & ad c. monasteria, de vita & honesta clericorum. cauendum esse à Beguinis admonet.

14 Fuerunt Adamitæ hæretici, authore Picardo Gallo, in Bohemia orti, qui nudi ut dicitur cum fœminis conueniebant ^h, meminist & de aliis Adamitis qui nudi incedebant & conueniebant, c. 39. quidam autem, 34. qu. 3.

15 Nicolaitæ quoque temporibus Apostolorum, à Nicolao vno ex 7. diaconis ab Apostolis creatis, orti, ritus gentilium retinentes promiscuos docebant concubitus ⁱ. Iussit Deus D. Ioanni Apoc. c. 2. vers. 14. scribere Angelo, seu episcopo Pergami ecclesiæ, Habeo hæreses.

^a Lib. I. de vitiis. ven. c. 3.

^b I. reg. ca. 3. v. 12. & s. q. & vers. 22.

^c In libellis iur. canonici, sub tit. de decimis.

^d In c. Raynucius, ad verba cuiusdam Petri tradiderunt.

^e Lib. 13. sup. piemii Chron.

^f Et hac quoque in Clem. 3. de hæret. in clem. g. In clem. 1. de religio. dom.

^h Ut ait Aeneas Syluiss c. 41.

ⁱ Ut refert Ireneus lib. 1. c. 27. Epiphanius lib. 1. to. 2. c. 2. vers. 14. scribere Angelo, seu episcopo Pergami ecclesiæ, Habeo hæreses.

a Nu. c.24.v. 14. & c.25.v.1 aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam qui docebat Balac, mittere scandalum coram filiis Israel, sedere & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

16 Quidam fraternitatibus & comessationibus, sanctisque conuiujs abusi sunt, & nocturnis quoque conuentibus inter Christianos, vt postea ecclesia cauendum ne amplius committerentur similia censuerit, Christiani ab initio religionis quidem in ecclesiam conuenientes, simul epulabantur. quare & eorum conuiuia, quoniam amore & charitate mutua celebrabatur, & πρὸς αὐτὸν dicebantur. Ceterum & postea, quod ecclesiae Corinthiorum confusionem adferrent, bidem fuerunt reprehensa à Diuo Paulo b. rursus longum post tempus consilium Laodicenum prohibuit c.2. in ecclesijs fieri, & consilium Carthaginense 3.c.30. in c. non oportet in Basilicis, 4. & sequenti episcopi 42. dist. & Diuus Augustinus c. reprehendit etiam comessationes illicitas prætèxtu religionis. Refert & Iosephus d, Caium Cæsarem edicto prohibuisse in vrbe, omnia collegia, excepto Iudeorum ἢ οὐκ ἐκώλυσε οὐτὲ κέρματι σμεισφύρειν, οὐτὲ σὺ δ' αὖτις ποιεῖν.

Et fuisse comessationes has causas dissoluendarum collegiorum, Plinius refert c. Prohibuit etiam Franciscus I. eius nominis rex Galliarum, fratriarum comessationes, anno Domini 1539. Siquidem, vt ait etiam de collegijs, Alexandrinorum Philo ad Flaccum, in his, οὐδὲν ὕμνησ, ἀλλὰ ἀκροῦτος ἢ μέση ἢ παρρησία. Et sæpe obseruatum est, quæstores sacrarum pecuniarum fratriarum, expendisse partem in conuiujs, partem sibi in proprioque vsu. conuersam retinuisse, quibus penè catholicorum feruorem extinctum cognouimus, quodque dedit anno Francisco I. de tollendis artificum confratrijs & societatis. anno 1539. neque mirum, si profani abutatur aliquando oblationibus, cum & in lege antiqua filij Heli sacerdotis etiam abusi fuerint efcis sacrificiorum oblatorum, qua ratione etiam sublatum fuit sacerdotium à domo Heli f. Quemadmodum & collegium sacerdotum Belis Idoli in Babylonia, detecta illorum fraude. persuaserant enim regi dolum Bel edere & bibere apposita, & proinde extorserant à rege in cibum eius per singulos dies smilæ artabas 12. oues 40. vini amphoras sex: sacerdotes autem noctu per ostium ingrediebantur in templum clam, & ea apposita cum vxoribus & liberis vorabant donec dolus detectus fuit per Daniele m g.

17 Occasione etiam vigiliarum nocturnarum in solemnitatibus à Christianis pijs obseruatarum, aliquando data est maledicendi occasio de Christianis ethnicis, & aliquando quoque harum prætèxtu multa impudicè clam commissa fuerunt. Elibertinum itaque consilium in Hispania nocturnas sustulit mulierum in cæmeterijs peruigilationes, Iextat & Constantij constitutio. lib. 16. C. Theodosiani vt a-boleantur nocturna sacrificia Magnentio auctore permiffa.

18 Ex causa quoque fragilitatis sexus & abusu familiaritatis nimix quæ sæpe dat occasionem delinquendi: prohibitum fuit Christianis ecclesiasticis & ordinatis, habere mulieres secum, etiam quas dicebant se habere vt sorores, seu subintroductas h. Imò & confortium mulierum omnium, exceptis matre, & sorore, & filiabus, cum qui-

b i. ad Corint. II. c Ad Aurelian. episcop. 64. & in c. comessationes, 4. di. d Libro 14. e Lib. 10. epist. Dio. in Claudi. Ammian. Marcelli li. 28 Lampridius in Alex. Senero.

f Reg. ca. 2. v. 12. & cap.

g Daniel 14. cap.

h c. nullus missam audiat 5. c. præter hoc, 6. e interdicit 16. sub. 32. dist. ex consilio Niceno c. 3.

quibus natura suspicionem mali non præsumit, inhibatum est a. 19 Leo imperator b statuit, vt nemo cum mulieribus in ecclesiarum cœnaculis inhabitet. & confirmauit statuta in Trullensi synodo, c. 98. quod prohibitum in ecclesiarum cœnaculis quæ promiscuè vulgus vocat, vt in c. 19. a, viris cum mulieribus inhabitare, & puniuntur depositio- ne à sacro ordine sacerdotes qui ita inhabitauerint: laici verò, separatione à cõmunionem rerum sacrarum. Iusserunt apostoli separatim à viris sedere mulieres, vt habetur apud Clementem Roma c.

20 Prohibitum etiam iisdem & maioribus rationibus, ne gemina essent monasteria; id est ne sub eodem tecto essent monasteria mulierum & virorum, etiam eiusdem ordinis, in Nicena synodo c. 20. d ne offendiculum & scandalum id ipsum multis fiat c.

21 Imò & postea iustis rationibus quoque prohibitum fuit sub pœna excommunicationis, monialibus claustra egredi; & monachis vel alijs secularibus clericis aut laicis, monasteria illarum frequenter adire absque causa maxima eaque necessaria, & nisi admittantur ab his qui habent potestatem admittendi f. dictum & in consilio Lateranensi s. Monasteria sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta & rationabili causa frequentare presumpserit, per episcopum arceatur: si non desiterit ab officio ecclesiastico reddatur immunis. Si laici, excommunicati & à cœtu fidelium fiat penitus alieni. Bonifacius VIII. h præsertim, inquit, cõstitutione perpetuo irrefragabiliter valitura, sancimus, vniuersis sanctis & singulis moniales presentes atque futuras, cuiuscumque religionis sint aut ordinis, in quibuslibet mundi partibus existentes, sub perpetua in suis monasterijs debere de cetero manere clausura: ita quod earum religionem tacite vel expressè professæ, sit, vel esse debeat, quacumque ratione vel causa (nisi forte tãto & tali morbo euidenter earum aliquam laborare constaret, quod non posset cum alijs absque graui periculo seu scandalo commorari) monasteria ipsa deinceps egrediendi facultas. Nullique aliquatenus in honesta persona, nec etiam in honestis & mundanis aspectibus separata, omnino seruire Deo valeant liberius, & lasciuendi oportunitate sublata, eadem corda sua & corpora, in omni sanctimonialia diligentius custodire. Itane cõstitutionem renouauit consilium Tridentinum sessione 25. titulo, de regularibus & monialibus c. 5. & prohibuit ingredi intra septa monasterij monialium omnium, cuiuscunque generis aut conditionis, aut sexus, vel etatis, sine episcopi aut superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda. Dare autem ait episcopum vel superiorè licentiã debere, in casibus necessarijs, nec aliud villo modo posse, etiam vigere cuiuscunque facultatis vel indulti hactenus concessi vel in posterum concedendi. Reuocatę & sunt licentię quibuscunque mulieribus concessæ, ingrediendi monasteria & loca quorumcunque ordinum regularium à Pio 5. cõstitutio. 22. incipiente regularium, item ingrediendi monasteria virorum, à Gregorio 13. cõstitutio. 36. incipiente, vbi gratia secudum ordinem bullarum Cherubini. Et à Pio 5. vbi proximè, pœna imponitur religionis eas admittentibus. priuatio officiorum quę obtinet & inhabilitatio ad alia obtinenda in posterum, & suspensio à diuinis ipso facto. & rursus idem Pius 5. cõst. 100. incipiente, decori & honestati.

a cap. 1. 2. & penul. de cohabit. cler. & mulierum l. eum qui probabilè, 19. C. de Episc. & cler. & cõsil. Anchyra c. 18. Euseb. li. 7. histor. c. 30. & Nouella 123. c. 29. §. presbyteris autem, de sanctiss. episc. in nouel.

b cõstitutione nouella 73. c lib. 2. cõstitutionum apostolicarum c. 61. d c. diffinitus, 21. & seq. in nullo loco 18. q 2. c. 36. nouella 123. §. in omnibus autem monasterijs, de sanctiss. episcop. c. ve dicitur in consilio Niceno 7. c. 18. & 20. & ca. 47. synodi in Trullo. f in cõsilio Cæcilienensi 2. c. 57. 62. 63. Matificonensi 1. c. 2. Aurelianensi c. 7. g & in c. monasteria, 8. de vita & honesta. clerico. lib. 3. tit. 1. h in c. unico, de statu regular. in sex.

stati, &c. statuit iuxta statuta in consilio Tridentino, nulli abbatissarum, priorissarum, aliarumve monialium cuiuscumque ordinis, status, prosapiae etiam regiae, de caetero etiam infirmitatis causa seu aliorum monasteriorum etiam eis subiectorum visitandi causa aliaue occasione ac praetextu, a monasteriis exire, nisi ex causa incendij, aut infirmitatis lepra, aut epidimiae, quae tamen superioribus, ab episcopo etiam in exemplis, fuerit cognita, & in scriptis sit approbata. & nec in praedictis casibus extra illa, nisi ad necessarium tempus stare licere. Aliter autem quam dictum est egredientibus, egredientes & licentia egrediendi concedentes comitantes, receptantes, siue laicae, siue ecclesiasticae, sint personae, excommunicationis maioris vinculo latae sententiae incurrere eo ipso, absque aliqua alia declaratione, a qua non possint absolui ab alio quam a summo pontifice nisi in mortis articulo, declarans insuper egressas & permittentes, ab omni dignitate, officio, & administratione decidere &c. reuocatis licentiis exeundi contrariis datis, idque Romae statuit Kalend. Februarij anno 1569. Probabit & casus praedictos tantum exeundi Gregorius 13. constitutio. 36. incip. *vbi gratia*. Sed & ultra idem Gregorius 13. constitutio. 75. incip. dubijs quae emergunt secundum ordinem Bullarj Laertij Cherubini, statuit vt praelati & alij monasteriorum monialium curam habentes, in casibus tantummodo necessariis, ea ingredi possint non aliter, alioquin vt praelati ingredientes pro prima vice ab ingressu ecclesiae sint interdicti: pro secunda a munere pontificali & a diuinis suspensi, & ipso facto excommunicati: Regulares ab omni officio & administratione priuati, nihilominus excommunicati sint non obstantibus quibuscumque priuilegijs, &c.

Frequentia mulierum, & cohabitationis vtriusque sexus, ignem suggerit luxuriae, vt ideo recte factum & sancitum fuerit, ne penes se haberent mulieres viri ecclesiastici & ne alloquerentur eas l. c. 2. 3. 4. penul. de coha. cleri. & mulier. c. 3. simil. a nobis adductis ante.

22 Vt facilis enim lapsus vbi occasio offertur, maxime domestica, ex quo sequitur a fide saepe apostasia: dum enim transgressae leges ecclesiasticae minantur poenas transgressoribus, lubrica via ad expugnandam potestatem ecclesiasticam, adque defendendam voluptatem, vt liquet ex heresiarchis, qui eiuratis votis regularibus, in contrarias partes fidei declinarunt, ne meretrices vel concubinos relinquerent eoque machinamento vsus Vitisa Rex Hispaniae flagitiosus, pontifices veritus, ne ob suas libidines & stupra populum a se alienarent censuris ecclesiasticis; ideo enim edixit, vt quot quisque sacerdotum vellet aut posset vxores ducere vel concubinas, domi aleret, neue constitutionibus pontificiis obtemperarent.

a vt scribit V. a
sans, e Luca
Tudensi. &
Roderic. Tolet.

De

De favore religionis circa immunitates seculares, personales, ob tranquillitatem animi otiumque sanctum concessas, vt Deo ecclesiastica persona diligentius inservire possent.

CAPVT XX.

DVDVM Caesares & principes, sacrique canones, episcopis, presbyteris, diaconis, monachis & aliis ecclesiasticis personis, vacationem & immunitatem a pluribus secularibus personalibus negotijs & muneribus dederunt: ne essent circa diuina officia desides; & vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministerijs inhaereat, in omni terra vbicunque Christianorum nomen colitur, vt liquet ex constitutione Iustiniani l. generaliter sancimus. 52. C. de episco. & cleric. data ita ibi iisdem immunitates a tutela, curatela. Habent & praedia illorum immunitatem ab omnibus nouis exactionibus, ab extraordinariis collationibus, & sordidis muneribus.

Et Constantinus, iuxta sanctionem quam dandum meruistis, & vos & mancipia vestra nullus nouis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis: praeterea neque hospites suscipietis.

Imo placuit neque clericos in necessitatibus ciuitatum seu aliorum locorum, etiam vbi laicorum non suppetunt facultates, subuenire cogendos, nisi prius Romanus pontifex consulatur: & reiiciuntur sine hac licentia factae impositiones, & irritae sunt cum sententia excommunicationis, constituta imponentibus.

2 Vt contra, etiam iura interdixerunt secularia negotia, & alia quae auertere possunt a cultu diuino Deo consecratos ecclesiasticis personis: cum nemo Deo militans implicet se negotijs secularibus, ne sacra mysteria impediatur.

Religionis causa excusationem dare a negotiorum secularium administratione, docuit etiam l. aut religionis, de procura. l. 32. §. sacerdotio, de recep. arb. P.

Vita ecclesiastica libera a negotijs secularibus quidem sed non a negotijs ecclesiasticis, quae cum oriatur a secularibus, diligentius tractare debet alio non distractus. monachus ita fugitans secularia ciuitates, claustrum suo contineri debet vt viuat, vt piscis in aqua, aut intentus sacris scripturis, aut alicui manuali operi, ne otiosum daemon aggrediatur.

3 Est in causa religionis otium concessum, scilicet vacatio a feruili opere, Christianis & ob Dei liberio rem cultum, in sacris & festiuis diebus.

Et vt dixit Moyse populo Exod. c. 16. vers. 23. Hoc est quod locutus est Dominus: requies sabbathi sanctificata est Domino cras: quodecumque operandum, facite, & quae coquenda sunt, coquite: quicquid autem reliquum fuerit, reponite usque ad mane. & c. 23. vers. 12. sex diebus operaberis, septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancilla tua, & aduena. & poena mortis in eo die laboranti, imponitur, repetita iussio obseruationis. In sabbatis legebatur & explanabatur verbum Dei.

16. vers. & 31. & c. 13. vers. 19. & c. 14. vers. 1. & Actorum c. 13. vers. 14. & 27. & 44.

QQQ i

a vt & in ca. generaliter, 40. 16. q. 1. ca. monachi a monasterio, eo. imo prohibitum in c. episcopus, 88. dist. ca. praesentiam 16. q. 1. b ca. vno. ca. quia cognouimus, 10. q. 3. c. cum apostolus de cens. c. l. 2. & auth. item nulla communitas, de episco. & cleric. C. & in Codice Theodosiano lib. 16. tit. 1. l. 8. & 40. d in l. 1. C. de episcop. & cleric. ad clericos scribens. e c. aduers. communito. eccles. lib. 3. tit. 49. f c. 1. & c. sed ne cleric. vel mona. seculari nego. se immis. li. 3. tit. 50. ca. 1. 2. 3. 21. q. 3. & 2. ad Timot. 2. g §. sed neque, c. 6. nouel. 123. de sanctiss. epif. h ca. si cupis c. placuit, 16. q. 1. i idipsum repetitur c. 31. vers. 14 & c. 34. lz vt & c. 35. & Leuitici c. 23. vers. 3. & 15. & Numer. c. 15. vers. 32. Hierem. 17. vers. 21 & 2. Esdra ca. 13. vers. 16. m vt liquet ex D. Marco. c. 6. vers. 2. & D. Luca c. 4. vers.

a Actorum c. 20. vers. 7.

Erat & communionis seu sacrae eucharistiae tunc inter Christianos distributio^a.

b Numer. 28. vers. 11.

Erat & festum Neomeniae initio mensis cuiusque, in quo vacatio ab opere seruili quoque, sed erat offerendum Domino holocaustum, vituli duo de armento, aries vnus, & alia iussa^b.

c de quibus Deuterom. 17. vers. 9.

Dicitur & de festo Pentecostes, dies primitiuorum, *Quando offeretis nouas fruges Domino explexis hebdomadibus^c, venerabilis & sancta erit, omne opus seruile non facietis in ea^d*, id ipsum & statutum de aliis festis, vt tubarum^e, tabernaculorum^f, item expiationum. In quo quidem die mandatum quoque abstinere à seruili opere; verum iniuncta sacrificia, & afflictio animarum, & expiatio & emendatio ab omnibus peccatis coram Domino^g. Et ecclesiae catholicae constitutiones id ipsum in diebus festiuitatum approbatarum sancerunt, vacandum ab opere seruili, non superstitiosè quidem vel iudaicè, nam

d Numer. 28. vers. 26.

& quaedam permittuntur in die etiam Dominica, quae non permittebantur in Sabbato, in cuius locum subrogata est: nempe cibaria arguere, & alia. Celebrantur in his Christianis solennitatibus, memoriae beneficiorum Dei, martyrum & confessorum exempla imitanda proposita, gratiarum actiones suat bonorum acceptorum, supplicationes accipiendorum, & alia quae ex sanctae matris prudentissima institutione Christianis exequenda proponuntur, cuius praeccepto sanctificandi dies sunt^h.

e Leuiti. 23. vers. 24. Num. 29. vers. 2.

& in consilio apud Compendium & c. 1. de feriis & dilatio. li. 2. ti. 9. *Omnes dies dominicos, à vespere in vespere cum omni veneratione decernimus obseruari, & ab omni illicito opere abstinere, à mercatu, placitis, sententia ad mortem, iuramento, nisi pro pace vel alia necessitate.* vel vt in c. 2. eius tituli propter necessitatem alimentorum. iunge c. fin. eiusdem tituli. idem de aliis statutum festisⁱ.

f Deutero. 16. vers. 13.

1. partitionum iuris pontificij tit. 19. c. 3.

g Leuitici c. 13. vers. 30. & c. 23. vers. 27.

4 Erat, & est nunc in sacris solennitatibus latandi in Domino permisso, solutis ab opere: & veluti occasio recipiendi spiritus, & reparandi vires ad labores. Sicuti & legimus in solennitate reductionis arcae, Dauidem cum populo ante arcam saltasse totis viribus ante Dominum, repletum omni iocunditate sancta tamen ob illam reductionem, vt & omnis Israel iudebat coram Domino in omnibus

h in l. omnes, c. 1. de feriis, c. li. 3. co.

lignis, fabrefactis cytharis, lyris, & tympanis, fistris & cymbalis^k. Ipsiueque David Psal. 146. *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus Deo nostro, sit incunda decoraque laudatio & c.* & Psal. 149. *Letetur Israel in eo qui fecit eum & filiae Sion exultent in rege suo, laudent nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei.* & Psal. 150. *Laudate eum in sonora tuba, laudate eum in psalterio, & cythara, laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo, laudate eum in cymbalis benesonantibus.*

i in l. omnes, c. 1. de feriis, c. li. 3. co.

omnis spiritus laudet Dominum. in templorum quoque dedicatione festum egerunt Iudaei aliquot diebus, vt latantes & manducantes. vt tempore quo Salomon templum dedicauit^l: & in alia dedicatione sub Esdra^m. deinceps eiusdem dedicationis fiebat festum singulis annis pari letitia per octo diesⁿ, dictum festum enceniorum^o, huius modi etiam letitiam publicam obseruarunt ethnici in dedicatione

k 2. Reg. c. 6.

suorum

l 3. Reg. 8. vers. 66.

tempore quo Salomon templum dedicauit^l: & in alia dedicatione sub Esdra^m. deinceps eiusdem dedicationis fiebat festum singulis annis pari letitia per octo diesⁿ, dictum festum enceniorum^o, huius modi etiam letitiam publicam obseruarunt ethnici in dedicatione

m 3. Esdrae c. 7. vers. 14.

suorum

n vt 1. Macha. c. 4. vers. 59.

suorum

o D. Ioh. c. 10.

suorum templorum ob honorem domus diuinæ, vt innuit Vlpian. ad debant iis ludos gentiles. atque in quibusdam festis, ne luctus aliquis remoraretur letitiam publicam curabant, eamque augebant aliquando solatione victorum vt Thessali in festo annuo Pelori apud Athen. In festo paschae Iudaei^c. vt & homicidæ inuoluntarij anno iubilei ad suos impunè reuertebatur^d. Sed & permisit ecclesia spectacula etiã in templis edi seu representationes, sine laruis tamen & cachinnis, quibus populus ad martyrum, vel inysteriorum memoriam & ad cõiunctionem sanctam, & imitationem vitæ representatione adduci possent^e.

a In l. si interueniente 12. ad senatum Turp. lib. 4. P. tit. 16. b dipnoso c. 17 c D. M. atheo ca. 27. v. 15. D. Ioannis c. 18. v. 39. d Nu. 39. facie l. 3. C. de episcopi audiens. e c. cum decorã de vita & honest. cleric. quod & firmatur in ca. semel Christus 51. de cons. dist. 2. & c. quaris, de cõsecra. ds. 4.

De immunitatum personalium, otioque in religione abusu, & remedijs.

CAP. XXI.

XTITERVNT itaque pij principes valde solliciti, vt Deo cultus assidue & diligenter impenderetur ideoque priuilegia, seu immunitates personarum ecclesiasticarum & monasteriorum constituerunt, ne qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria ministeria debent. vagare cogantur & non sint circa diuina ministeria desides^f, vt ex his quae praecedente capite dicta sunt constitit. Quare qui abutuntur otio in monasteriis, & in sacris ordinib. ecclesiasticis, & qui praetextu beneficij ecclesiastici cuius non implent officium, otiosè desides, & luxuriosè viuunt, indigni sunt qui fruantur priuilegijs ordinibus sacris concessis. Imò maiori poena digni cæteris otiosis, qui in tali grada positi non sunt, qui minori scandalo, vel officiculo proximi delinquant.

f In l. generaliter 52. de episc. & cler.

Et vt dixit Theodosius^g, qui suo nomine superioris loci, testimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam sunt praeccepti, si hoc ipso, quod nihil in etuant, vera suppresserint, multo magis poena digni sunt quibus plurimum honoris datum est.

g In l. presbyteri 8. de episc. & cler. de presbyteris.

Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

2 Valentinianus & Valens^h, scribunt quosdam ignauiae sectatores, desertis ciuitatum muneribus captare solitudines, ac secreta: ac sub specie religionis cum cæteribus monazonton, id est solitariorum Aegypti congregari, & proinde iubet eos à latebris erui, & reuocari ad munera: vt & Leo nouella 10, iubet dominis restitui seruos, qui

h In l. quidam ignauiae, 26. de decurion. li. 12. C. tit. 31.

occasionem ex religione capientes, re honesta ac monasticae vitae professione ad tegendam malitiam abutebantur. Rursum imperatores Theodos. & Valentinian. *Qui sub praetextu decanorum, seu collegiatorum cum id munus non impleant, alijs se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obuiandum. Ne quis sub specie muneris quod minus exequitur, alcerius muneris oneribus releuetur.* Fuerunt aliqui qui praetextu otiosorum & inutilium monachorum in cõdenationem vitae monasticae lapsi sunt, vt enim religiosi irreligiosi viuentes scã alu & officulũ in deficiendo, seu in defectu posuerunt. Sic alij cõtra mediũ non

i In l. qui sub praetextu 9. de sacros. eccles.

tenentes possunt vitam monasticam in vniuersum damnare volentes, se ipsos dignos reprehensione & damnatione reddiderunt. vt Guillelmus de sancto Victore quidam Sorbonicus doctor, iudicatus hæreticus, dum monachos ex elemosyna viuentes, vt ipse dicebat in otio, scripsit non saluandos ^a.

^a Vt refert Platina in Alexandro 4.

Cum etiam tempore antiquo plures monasticam vitam profiterentur, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum, & civilium functionum molestias euitarent, lege sancitum eaque repetita à Clodouico, Martello, Pipino, Carolo Magno, ne libero homini liceret se addicere monasterio, nisi consulto principe ^b.

^b Vt scribit Beatus Rhenanus lib. 2. rex Germaniarum.

Maffilienses, veteres sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, ne religionis prætextu otium sectarentur ^c.

^c Vt refert Alexan. ab Alexan. lib. 3. generalis dier. c. 3. d. c. 16. v. 49.

3 Multam malitiam docuit otiositas. eccles. c. 33. vers. 29. & vt ait Ezechiel ^d, *Hæc fuit iniquitas Sodoma, superbia, sacuritas, panis abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius, &c.*

^e 1. epist. c. 4.

4 Sunt opera quædam spiritualia, eaque veluti exercere sufficiunt ad transigendam vt oportet vitam, & ad continendam mentem seu replendam, ne inanibus cogitationibus agitata gliscat in illicita.

^f & l. inc. quiete ecclesiasticæ 2. §. hinc etiam 36. distinct.

Attende, inquit Paulus ad Timotheum ^e, *lectioni, exhortationi & doctrina.* & Diuus Hieronymus in Leuitici ca. 8. *Moyse & Aaron non discedebant de tabernaculo, eius opus erat aut aliquid à Deo discere, aut populum docere, aut orare pro populo, quæ & officia sunt sacerdotis* ca. fin. 36. di.

5 Quod si mens capax non sit ecclesiasticæ personæ, lectionis, vel eruditionis literariæ saltē suo muneri & ministerio in primis intentus esse debet: dehinc licitè operibus quibusdam honestis se exercere ^g. sic enim iubetur semper aliquid operis esse faciendum ne diabolus inueniat otiosum ^h.

^g ca. 1. de celeb. missa. h. nunquã de consecra. dist. 5.

Sic & consultius est, quàm in variis & inutilibus, & peruersis cogitationibus peregrinari, vel in vanis sermonibus occupari, cum nobis sit de omni verbo otioso reddenda ratio ⁱ.

ⁱ c. quoties vobis loquimur, 21. §. 2. qu. 5.

Sic Diuus Bernard. 2. de consideratione, *Fugienda est otiositas mater nugarum, nouerca virtutum, inter seculares nuga, nuga sunt, in ore sacerdotis blasphemia.* Et Basilius Magnus lib. exameron homilia 7. *Otium maleficij esse principium nemo est qui ignorat.* & homil. 8. *otium, Dei metu si careat, præceptor intempestiuus & hominibus.* Et Nilus episcopus & martyr est in gnomis, *Matrem vitiorum segnitie putato, quæ enim possides, auferre soles: quæ verò non possides, ne ea consequaris prohibet.*

Clarorum virorum, non minus otij quàm negotij ratio extare debet, secundum etiam Catonem in principio de originibus, & Ciceronē pro Plancio, Symmachum patri suo li. 1. epist. D. Antonius & alij patres Anachoritarum, sic laborandum manibus esse docebant suos solitarios. Sic & sacrorum ordinum monasticorum institutores, suos monachos, aut religiosos intendere quibusdam operibus honestis, iuebant de fessos ab oratione.

6 Ad euitandum otium ecclesiasticarum personarum, conueniet disciplinam ecclesiasticam conferuare instauratam: monachos in suis clau-

claustris & exercitiis permissis per regulas imbueri: ibidem lectiones, disputationes, & studia replantare: si cibis nimium adfluant, circumcidere, & pauperibus vel ecclesiæ vtilitatibus superflua distribuere. silētium quod garrulitates compefcit, seruandum iniungere, familiaritatem secularium extrudere.

7 Secularibus verò clericis, ea quæ iure prohibentur ^a, debent interdici: & contra interdicta, admitti, puniri, lectiones, orationes, & officia seu ministeria eis commissa, diligentius iniungi. Narratur in lib. 2. Macchabeorum c. 4. vers. 13. fuisse non initium quidem, sed incrementum & profectum gentilis & alienigenæ à religione Dei, conuersationis; propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus, quod sacerdos iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis, festinarēt participes fieri palæstræ, & præbitionis eius iniustæ; & in exercitiis disci: & præter honores nihil habent ^b, Græcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia illis consimiles esse capiebant, quos hostes & exemptores habuerant &c. quibus verbis argui videntur personæ ecclesiasticæ, qui pila seu spherula, & palæstra delectantur, vt eadem ex istorum more, ac ex simili antiquorum, in ecclesia expectandam esse desolationem coniecere possimus. vtinam autem non sim in eo propheta, & quiescat ira Dei super nos, emendatis & repurgatis prauis consuetudinibus vel corruptelis.

^a in c. 1. ne clerici, vel monachi, seculari negotio se immisc. & in c. clerici 15. de vita honesta cleric. & simil.

8 Refert Albertus Crazius lib. 3. c. 22. Constantinum imperatorem 9. eius nominis monachorum plurimos in otio viuentes, eiecisse suis claustris, asserētibus episcopis melius esse paucos Deo seruiantes pascere, quàm magnum gregem otiosorum habere nulla in re reipublicæ vtilium, quia neque Deo satis seruiat, sed monastico habitu, seculi sequatur voluptates.

9 Otiosarum personarum signa sunt, maximè ecclesiasticorum, vagari, circuire domos: sicque notauit D. Paul. 1. ad Timoth. 5. vers. 17. *Otiosas viduas deuota, qui discunt, circumire domos: imò & non solum otiose, sed & verbosa & curiosa, loquentes quæ non oportet.*

10 Vagari sine causa est huc atq; illuc inutiliter fieri: in l. quid sit fugitiuus II 7. §. errone, de ædilit. edict. lib. 21. ti. 1. *Ubi & Labeo definiuit errone esse paruum fugitiuum, vt ex diuerso fugitiuum magnum errone. Et errone proprie qui non quidē fugit, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, serius domum redit.*

Inter vagantes rectè curiales qui aulas sequuntur principum, annumerandi sunt, sine necessitate inter nugas ne dicam abominationes aulicorum perditissimorum degentes.

11 Cui malo vagantium remedium obiciendum est, quod antiquitus obtinuit. In primis ex consilio Parisiensi, & Moguntinensi, sub Carolo Magno c. 22. & secundum ca. nulla ratione 8. sub 93. distinct. *Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina & prouidentia gubernantur. tales enim acephalos, id est sine capite prisca ecclesia consuetudo nominauit* ^b.

^b accedit c. 18. abbatibus 18. c. iuxta II. 16.

Alexander 2. de monachis sic etiam statuit ^c, *Iuxta Chalcedonensis 4. 1.*

relatum in c. tenorem optimi consilii, monachis quamvis religiosis, ad normam sancti benedicti intra claustrum morari precipimus: vicos, castella, ciuitates, peradem q. i. grave prohibemus, & a populorum predicatione omnino cessare censuimus, nisi quis de sua anima salute sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit.

17. 16. q. 1. Consilium verò Chalcedonense c. 4. ^a Qui verè, inquit, purèque scilicet vitam eligunt vitam, digni sunt conuenienti honore & c. eos verò qui per ciuitates singulas sine possessiones in monasterijs sūt, placet nobis episcopo esse subiectos, & quiens operam dare, obseruare ieiunia & orationes in locis quibus se semel Deo deuouerunt, permanentes, & neque communicare ecclesiasticas, neque seculares aliquas attrahere actiones & c. Remedium adhibuit eadem Synodus Chalcedonensis c. 23. contra monachos vagantes, vt si inueniantur in ciuitatibus regijs, vel alijs sine legatione vel mandato episcopi, admoneantur redire ad propria: si nolint sponte, cogantur inuiti^b. Et in c. probum 18. eadem 16. q. 1. Pelagius papa apprehendi iubet monachos vagantes, & incorrigibiles in exilium insulare deportari. Theodosius & Valentinia. CC. etiam statuerunt^c, vt clerici vel monachi, qui de suis ciuitatibus ad regiam urbem ecclesiastici negotij vel religionis causa proficiscuntur, literis episcopi muniti veniant, scituri, quòd si citra hanc fiduciam accesserint sibi imputabunt, quòd non clerici aut monachi esse putabuntur^d.

In consilio quoque Aurelianensi l. c. 21. ^e Monachi abbatibus omni obedientia & deuotione subiaceant. Quòd si quis per contumaciam extiterit indeuotus, aut per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere presumpserit: omnia quæ adquisierit, ab abbatibus auferantur secundum regulam monasterio profutura: id ipsum autem qui fuerint peruagati, ubi inuenti fuerint cum auxilio episcopi, tanquàm fugaces sub custodia retineantur. Et reuise ille abbas futurum cognoscat, qui in huiusmodi personas non regulariter animaduertit, vel qui susceperit monachum alienum^f.

12. Erat lex, ^g Vagus vir ad militiam non recipiatur^g.

Gregorius iussit Anthemio subdiacono^h, vt Pimenium Amalphanæ ciuitatis episcopum, qui foris ab episcopali ecclesia per diuersa loca vagabatur, admoneret, ne hoc in posterum faceret: & si post interminationem non desisteret, monasterio deputeret. adde consilium Carthaginense 5. in c. 5. vt Africanum in c. 83. & in c. placuit 21. 7. q. 1. quæ prohibent, ne sedem suam episcopalem relinquat prælatus, etiam ob vtilitatem suam propriam, vt & prohibuit Iustinianus episcopis adire aulam principis sine syrtasticis literis Metropolitani, vel patriarchæ, etiam ex necessario negotio, ob quod etiam dispensati breni ab illa discedere deberentⁱ.

12. Notantur 12. abusiones præcipuæ claustrum, inter quas est monachus curialis, prælatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus, senex obstinatus, clericus caudicus, habitus prætiosus, cibus exquisitus, rumor in claustrum, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta altare^k. 14. Otiosorum aliud signum, videre eos in choreis saltationibus & spectaculis, quæ omnia ab hominibus rebus serio occupatis procul absunt, & ab iis qui pie secundum madata Dei viuere volunt^l.

12. Notantur 12. abusiones præcipuæ claustrum, inter quas est monachus curialis, prælatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus, senex obstinatus, clericus caudicus, habitus prætiosus, cibus exquisitus, rumor in claustrum, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta altare^k. 14. Otiosorum aliud signum, videre eos in choreis saltationibus & spectaculis, quæ omnia ab hominibus rebus serio occupatis procul absunt, & ab iis qui pie secundum madata Dei viuere volunt^l.

12. Notantur 12. abusiones præcipuæ claustrum, inter quas est monachus curialis, prælatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus, senex obstinatus, clericus caudicus, habitus prætiosus, cibus exquisitus, rumor in claustrum, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta altare^k. 14. Otiosorum aliud signum, videre eos in choreis saltationibus & spectaculis, quæ omnia ab hominibus rebus serio occupatis procul absunt, & ab iis qui pie secundum madata Dei viuere volunt^l.

Ita de choreis saltationibus. dicitur lib. 12. syntaxeos artis m. ab. c. 19. & sequent. & de spectaculis lib. 39. syntagmatis iuris l. 5. vt c. 6. de crimine alio extraordinario oty.

Ita prohibitum ne clerici choreis inter sint^a, aut moniales, nec laici^a. neque etiam admittendæ choreæ sunt prætextu religionis in diebus sacris marium & sceminarum, vt nec theatra, sicut expresse cautum in consilio Basiliensi, & in pragma. sanctio. ti. de specta. in eccl. non facien. Obseruauit Albertus Kranzius^b, Ludouicum designatum archiepiscopum à pontifice in Mandeburgo, dum in oppido Caluem, die festo cum suis nobilibus eorumque vxoribus, & filiabus choreas in prætorio vanissimas duceret, domum pondere presam, vt putatur, iusto Dei iudicio corruisse extincto cõsule cum quibusdam suis contribulibus, periculosa enim sexuum commixtio^c.

15. Mos fuit idololatrarum, sanctificare suas superstitiones conuiujs, & inanibus ludis. Sic enim scribitur de populo adorante vitulum aureum, quod post hostias pacificas manè oblatas sedit manducare, & bibere, & surrexit ludere^d. Nō enim istæ choreæ sunt ad Dei honorè, & ad testandam iocunditatem spiritus in Deo introductæ: essent enim alioquin probandæ, sed ad corpoream & spurcam voluptatem, & in Dei potiùs & honestatis iniuriam & contumeliã quàm laudem. Quòd si quis requirit probationem, inquirat, imò audiat & videat quæ in istis choreis cantantur & gerantur, quales motus corporum, qui sermones in illis collati. nihil enim minus ibi agitur, quàm Dei etiam memoria. omnia enim impudicitia plena sunt, & otiosorum verè hominum & malignorum effectus, & occasiones maiorum delictorum.

Quòd ratione & spectacula hodie interdicitur, non tantum in ecclesia^e, sed alibi, & quibus otium illicitum prohibitum est, iisdem & spectacula, scenæ, & theatra, maximè clericis & personis ecclesiasticis^f, imò & laicis, diebus festis, saltem pendente tempore diuini officij, vel verbi Dei audiendi^g. Et si histrio, vel ludio superueniat conuiuio cui interest clericus, debet de mensa surgerè potius & abire, quàm illum audire, aut motus & gestus eius videre^h.

Consilium Toletanum 3. ca. 23. relatum in c. irreligiosa, de consecrat. distinct. 3. emendat quæ prætextu iucunditatis sed malæ, in diebus sacris peraguntur. Irreligiosa, inquit, consuetudo est, quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit. Populi qui debent officia diuina attendere, saltationibus & turpibus inuigilant canticis, non solum sibi nocentes, sed & religiosorum officijs perstreperentes. Hoc enim vt ab omnibus prouincijs depellatur, sacerdotum & iudicum à consilio sancto cura committitur, & in consilio Carthaginensi 4. ca. 88. & c. qui die, 66. de cõsecra. i. Qui die solenni, prætermisso solenni ecclesia cõuertu, ad spectacula vadit, excommunicatur.

16. Potuit esse signum otij perniciosi ludus, vt taxillorum, tabularum, alearum, & similibus, quibus inaniter tempus teritur melioribus destinatum: quare id ipsum & merito interdictum cum maxima pœna ecclesiasticisⁱ, à venerabili ministerio trib. annis prohiberi, & in monasteriũ redigi pœnitentiæ causa. monachis autè qui iã in monasterio sūt, si id cõtigerit carcerè puto dandum triennale, vel quãdiu superiori placuè^k & S. pōtifex Innoc. 3. ait, se ex officij debito, pestes huiusmodi proponere sibi extirpandos, atq. ludos hos voluptuosos improbare penitus, quorum occasione sub quadam curialitatis imagine, ad

a Clem. 1. de ce lebra. missar. a Vt notat Antonius parte 2. tit. 6. c. 6. Hiericus ad c. cler. de vita & honesta. cleric. b Lib. 10. c. 5. c. c. diffinimus, 18. q. 2. c. mulieres, de iudic. in sex. d Exod. 32. v. 6. & 1. ad Corin. 10. v. 7. e c. cum decorè de vita & honesta. cler. f. c. presbyteri, 24. dist. c. his er go, 23. dist. g ca. in die. de consecrat. dist. 1. l. f. C. de ferijs h c. non oportet de consecra. distinct. 6. i Auth. inter dicimus de episcop. & cleric. nouella 123. ca. 10 ubi pœna. 12 Argu. l. aut damnū 8. inter eos. de pœn. P. l In c. inter dilectos 11. de excess. prælato. l. 5. tit. 31.

dissolutionis materiam deuenitur, & ideo ibidem, alcatores beneficio ecclesiastico priuat.

De ecclesiarum seu templorum asyly, & immunitate a poena.

CAPVT XXII.

PREPRESSIS & supplicibus, religionis pietas auxilio nunquam deest quoque, & proinde inter priuilegia religionis egregia & vtilia in fauorem cultus diuini introducta, illud non minimum putandum; quod omnes nationes cuiuscunque sectae aut religionis tantum tribuerunt numini supremo & Deo, vt ad suam tutelam confugientes & supplices inuolabiles, & a vi immunes conseruarint: & eos qui violassent, dignos ira Dei & poenis arbitrati fuerint, vt alibi abunde docuimus ex Ethnicorum, Iudaeorum Christianorum moribus, legibus & gestis. vocarunt autem Graeci haec refugia, locaque immunitatem contra vim dantia, Ασyla, vt ibidem explicauimus.

a lib. 33. syntagma iuris c. 21. & 22.

b vt est apud Herod. in 2. & Plutarch. in Theseo. c apud Dionys. Halicarnas. in 2. Lactant. lib. 2. c. 7. Eustrop. lib. 1. c. 4. Virgil. 8. Aeneid. Ouid. 3. Fastor. Iuuen. Saty 8. & alios. d in §. 1. in fine de iustit. & iur.

2 Quae tamen alibi quam in templis constituta aliquando fuerunt, quale asylum quod aperuit Cadinus, dum Thebas conderet; & quod Theseus Athenis constituit, & Romulus Romae, scribit Theophilus in paraphrasi institutionum, apud Athenienses asylos, & aram misericordiae, & tam officiose ad se confugientes excipere, vt praerogatiua humanitate pro his saepe bella gerere non sint veriti. 3 Omnia tamen religione quadam obstricta & munita, quamuis supplicum defensionem mediatam ad alium quandam superiorem quam Deum pertineret. Causam autem religiosam faciebat pietas & commiseratio confugientium, & consensus vel priuilegium loco vel personis donatum. Priuilegium immunitatem habebat vel ratione loci, vel personarum, seu numinis ad quae confugiebatur. Interdum & causa propter quam refugium dabatur, quod ex Pausania lib. 7. in Achaicis, & oraculo ibi relato persuasum ethnicis etiam constat. Refert enim apud Iones fuisse templum religiosissimum Neptuni Heliconij, a quo cum Achaei supplices extractos trucidassent, non fuisse lentam ad reposcendam vindictam iram Dei, & repente ingentem terrae motum, non ipsa tantum moenia & aedificiorum superficiem subuertisse, sed vrbis etiam totius aream obruisse, vt nec vestigia quidem vlla posteris agnoscenda relinquerentur: atque paulo post refert, ob violatos in templis supplices, iram & vindictam per exempla in violatores, ex Dodonei Iouis oraculo.

Aratibi Eumenidum fumans, & curia Martis
Sint cordi: huc bello domiti. nam forte Lacones
Suppliciter iristes venient. tu proijce tela,
Suppliciter parcens, diuum quos cura tuetur.

e Exuit. 35. vers. 20. & sequent. Deutero. c. 19. vers. 2. Iosue c. 30. vers. 2.

Institit Deus separari vrbes refugij, tam filiis Israel quam aduenis atque peregrinis, vt confugeret ad eas, qui nolens sanguinem fudisset: in quibus cum fuisset profugus, cognati occisi non possent eum occidere, donec itaret in conspectu multitudinis, & causa eius iudicaretur.

Numera

Numen etiam seu Dei reuerentia, faciebat confugientes ad aram templi tutos regulariter, vt ibi necari non possent. vt prohibuit sacerdos Ioiada Athaliam occidi in templo Domini, & Salomon in dedicatione templi, inter caetera quae rogauit Dominum addit, Si fuerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agerit poenitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecate fuerint in domo hac, exaudi in caelo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum. Exprobrauit Christus Iudaeis homicidium Zachariae filij Barachiae, quem occiderant inter templum & altare, cuius vindictam in illis futuram perduxit, vltra vindictam quae sumpta erat de rege Ioa & populo a quibus ita necatus est.

a 4. Reg. 11. v. 15. b 3. Reg. c. 8. v. 33. c D. Mathi c. 23. vers. 35. d 2. Paralip. c. 22. vers. 22. e In predicto lib. 33. syntag. iuris. f In c. cum ecclesia 5. de immunit. ecclesia lib. 3. tit. 49. g c. inter aliquos 6. eo. tit.

4 Omitam quae de templis & asyly eorum apud ethnicos retinuitur. de ecclesia tantum agam in qua verus Deus eiusque cultus honoratur. de qua dictum a Lucio 3. pontifice, in hac verba, Cum ecclesia Dei, secundum euangelicam veritatem, domus orationis esse debeat, non spelunca latronum, aut sanguinis forum: seculares iudices causas, vbi de sanguinis effusione & corporali poena agitur, in ecclesiis, vel coemiterijs agitare, sub interminatione anathematis prohibemus: absurdum enim est & crudele, sibi iudicium sanguinis exerceri, vbi est tutela refugij constituta. haec ibi Rursu Innocentius III. Iuxta sacrorum statuta canonu & traditiones legum civilium ita duximus distinguendum, quod fugiens ad ecclesiam aut liber aut seruus existit. Sic liber quantumcunque grauis maleficia perpetraverit, non est violenter ab ecclesia extrahendus: nec inde damnari debet ad mortem, vel ad poenam: sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent membra & vitam. Super hoc tamen quod inique fecit est alias legitime puniendus, & hoc verum est nisi publicus latro fuerit, vel nocturnus depopulator agrorum, qui dum itinera frequentata, vel publica strata obsidet aggressionis insidias, ab ecclesiis extrahi potest, impunitate non praestita, secundum canonicas sanctiones. si vero seruus fuerit qui confugerit ad ecclesiam, postquam de impunitate sua, dominus eius iuramentum clericis praestiterit, ad seruitium domini sui redire compellitur etiam inuitus, alioquin a domino poterit occupari.

Diuus Augustinus ad Bonifacium, confugientem ab ecclesia, restitui ecclesiae iubet: & interdicit ne oblationes rapientes ab ecclesia suscipiantur, donec imposta pro ausu poenitentia, per confutatum tempus impleatur.

Sic in consilio Moguntinensi r. c. 39. & lib. 5. Capitularium ca. 90. & can. reum ad ecclesiam 9. eadem 17. q. 4. Reum ad ecclesiam confugientem non extrahere audeat, neque inde donare ad poenam, vel ad mortem, vt honor Dei & sanctorum eius conseruetur: sed rectores ecclesiarum pacem & vitam ac membra eius obtinere studeant, tamen legitime coponat quod inique fecit.

i In c. frater & coepiscopus ca. 17. q. 4. lz c. nullus clericorum 19. eadem 17. q. 4.

Gelasius, sacrilegium existimat, hominem reu ad sanctuaria confugientem relictatem violenter abstrahere. & ideo eos ab omnium ecclesiarum ingressu qui hoc ausi sunt, prohibet. In consilio quoque Ilerdensi c. 3. nullus clericorum seruum aut discipulum suu fugientem ad ecclesiam, extrahere audeat, vel flagellare praesumat. Quod si fecerit donec dignè poeniteat, a loco cui honorem non dedit, segre-

getur. Et consilio Tuburienſi c. 20^a. *Si quis contumax vel ſuperbus, in*
morem Dei, vel reuerentiam ſanctarum eccleſiarum non habuerit, & fugi-
7^a ca. ſi quis rem ſeruum ſuum, vel quem ipſe perſequutus fuerit de arrio eccleſia, vel de
co 10^a partibus quolibet modo eccleſia adherentibus per vim abſtraxerit, pro e-
eadem 17. q. 4. munitate, nongentos ſolidos epiſcopo componat: & ipſe publica poenitentia,
b Et ca. diſſi- in ſto iudicio epiſcopi multetur. In conſilio Toletano 12. c. 10. b ius ſecu-
niſi 35. eadem ritatis in eccleſia, & in 30. paſſibus circum eam defenditur, & qui
17. q. 4. violauerit eò confugientes excommunicatione notantur, & regia
c 1. Macha. c. ſeueritatis ſententiæ ſubiiciuntur. Demetrius concedens genti lu-
10. verſ. 43. dæorum plura, inter cætera adiecit c., Et quicumque confugerit in tem-
d In l. 2. de plo quod eſt Hieroſolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni
his qui ad ec- negorio dimittantur. & vniuerſa que ſunt eis in regno meo libera habeant.
leſias confuge ti. 12.
*rum lib. 1. Cod. In iure civili extat conſtitutio Honorij & Theodoſij c. c. d. *Fideli de-**
ti. 12. e In l. præſenti notaque deuotione, inquit, ſancimus, nemini licere, ad ſacroſanctas eccleſias
lege 6. confugientes abducere: ſub hac videlicet definitione, vt ſi quisquam contra
f 2. Paralip. hanc legem venire tentauerit, ſciat ſe maieſtatis crimine eſſe retinendum.
c. 30. ver. 9. Et à Leone imperatore c. eo. titu. capitale ſupplicium imponitur in-
ecclie. c. 17. ver. uadenti, & abſtraheati confugam ex eccleſia, pro quo adeundus e-
28. g 2. Paral. c. piſcopus & clerici eccleſiæ, reuerentia religionis & loci non violata,
30. Eccleſ. 22. h c. 54. ver. 7. confirmantur priuilegia eccleſiarum, clericorum & confugarum,
i Pſal 85. verſ. in l. ſi qua per calumniam, 22. ſ. de epiſcop. & cleric.
25. Pſal. 144. 5 Mifericordia Dei tanta eſt, vt pro ſatiſfactione, cui humana
verſ. 8. & 9. potentia non potuit Deo Patri ſatiſfacere, Dominus noſter IESVS
Pſal. 32. 5. Sa- CHRISTVS Filius Dei, ſe obtulerit ſponte. D. Matthæi c. 9. ver. 13.
piens. 15. ver. 1. Euntes autem dicite quid eſt, miſericordiam volo & non ſacrificium. non e-
Ione 4. & a- nim veni vocare iuſtos ſed peccatores. & Lucæ 9. verſ. 56. ſiluius hominis non
libi ſepe. venit animas perdere, ſed ſaluare. Deus expectat ſemper ad poeniten-
12 D. Matth. tiam, & confugientes ad ſe non reicit. Quanta enim maieſtas Dei
c. 23. verſ. 21. eſt, tanta & eiufdem miſericordiæ, imò miſericordia ſuperexcellat
1 Ca. omnis 7. iudicium. Et vt ait Deus per Eſaiam^h, ad pñctum in modico dereliquite,
q. 1. & in miſerationibus magnis congregabo te, in momento indignationis abſcò-
m Ca ſerpens. diſt. 1. di faciem meam paruiper à te, & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum
47. de poenit. tui, dixit redemptor tuus Iſrael. In ſumma, miſerator & miſericors Domi-
n D. Matthæi nus. i Quamobrem templum Domini alienum debet eſſe à crudelita-
c. 11. te & ſecuritate, quia & Deus in templo Sancto ſuo habitat^k, quicum-
o C. clericis c. que iurat in illo, & in eo qui habitat in eo. Qui miſericordiam faciendam
ſententiam ſan- negant, ipſum Chriſtum qui eſt miſericordia, negant l. ſupplices fa-
guinis, ne cleri- que iurat in illo, & in eo qui habitat in eo. Qui miſericordiam faciendam
vel monach. negant, ipſum Chriſtum qui eſt miſericordia, negant l. ſupplices fa-
ſecul. neg. ſe tentur culpam, & venialis eſt culpa, quam ſequitur profeſſio delicto-
immife. c. in rum^m. Venite, inquit Chriſtus, ad me, qui laboratis & onerati eſtis, &
archiepiſcopa- ego reficiam vosⁿ. & eccleſia nemini claudit gremium, nò nouit e-
tu de raptor. tiam iudicium ſanguinis, nec fundit ſuo iudicio, nec licet eccleſiaſti-
p Diſto ca. reum, ca me- ciſtale iudicium proferre vel ſubſcribere. o Quamobrem nec prius
tuentes, ca. con- reos ad ſe confugientes reſtituit, quàm & caueatur de ſecuritate vite,
ſtituimus 17. & membrorum abſciſſione redditorum.^p
q. 4. ca. reos 23. 6 Sunt & quædam abolita delicta per ingreſſum religionis ſeu
q. 5. ca. de ra- monaſterij, & eorum omnis criminis macula^q tollitur & ingrati-
ptoribus ea. q. tudor.
q Nouella 5. de monachis in
princi. ſacit c. 1. de filiis preſbytero. c. 2. de apoſta. lib. 5. ti. 9. r Ca. non licere, 19 q. ſin.

Abusus

Abusus immunitatis seu asylozum Eccle-
ſiæ, & remedia.

CAPVT XXIII.

V. M poſſint abuti homines ſacroſanctis etiã myſteriis,
 ipſaque fide: non mirum erit ſi ſacroſanctarum eccle-
 ſiarum immunitate quoque abuti nitantur, quemad-
 modum & Ioab voluit tēplo abuti, confugiens ad cor-
 nu altaris cuius munimine conatus eſt ſe liberare à
 mortis pœna, quam meruerat ob proditoria & impiſſima homici-
 dia perpetrata^a.

Theodoricus rex, apud Caſſiodorum^b eò confugientem pollutum
 homicidio collegæ, à morte liberauit & relegauit, in inſulam Vulca-
 niam.

a 3. Reg. c. 3.
 b li 3. variatū
 epiſt. 47.

2 Quidam ad monaſterium tranſeunt, vt lateant potius & effugi-
 ant vindictam criminum, quàm vt ad veram conuerſionem & reme-
 dium animarum, & poenitentiam redire decreuerint, delinquendi
 animum retinentes: quod præuidens Iuſtinianus in Nouell. 5. de mo-
 nachis. ſ. hinc autem ſtatuit, probationem trienij adhibendam ante
 monachiſmi profeſſionem, vt cognita eſſet eorū mens, & honeſtas,
 quia non facilis, inquit, vitæ mutatio, ſed cum animæ ſit labore, & ne
 alioquin monaſteria fiant foueæ latronum: ne detur refugium à vitiis
 peſſimis vitæ malignæ & furtis, ſub ſimulatione monaſtica conuerſa-
 tionis: & ne eo potius propter turpitudinem vitæ diffugiant, quàm
 pro veritate ſanctimonix habitum concupiſcant. Multos, inquit Leo,
 conſtitutionum Nouella 10. fugiendi dominos ſuos occaſionem cœ-
 piſſe, ac re honeſta monaſtica vitæ profeſſione, ad tegendā malitiam
 abuti videmus. ibique remedium vt loco pellantur.

3 Nonnulli etiam impunitatem ſuorum exceſſuum per defenſio-
 nem Eccleſiæ obtinere ſperantes, homicidia & mutilationes mēbro-
 rum in ipſis eccleſiis vel earum cœmiteriis cōmittere non vereban-
 tur, quæ niſi per Eccleſiam, ad quam confugiunt crederent ſe defen-
 di, niſi tatenus erant commiſſuri: contra quos ſtatutum eſt, vt immu-
 nitatis Eccleſiæ non gauderent. priuilegio^c. primum quia nemo ſub
 ſpecie veniæ peccare debet, & ſe indignum venia fecit^d. tum quia in
 eo priuilegio Eccleſiæ in quod deliquit puniendus eſt^e, facit l. 3. C. c. ſi. de immu.
 de epiſcopa. audien. ibi reus maieſtatis, de Domino, aduerſus quem talia
 molitus eſt, veniam ſperare non debet, & qui turbat ſeruitium diuinum
 inde eiectus debet caſtigari, l. ſin. græca, iuncta l. 5. de his qui ad Ec-
 cleſiam conf. C. Sancerūt legem Archad. & Honor. CC^f. vt Iudæi
 qui reatu aliquo, vel debitis fatigati ſimulāt ſe velle Chriſtianæ re-
 ligioni cōiungi, vt ad eccleſias cōfugientes euitare poſſint crimina,
 vel pondera debitorū, arceatur: nec ante ſuſcipiatur quàm debita v-
 niuerſa reddiderint, vel fuerint innocētia demōſtrata purgati, & ſer-
 uatur Auinione. & ita tenet Oldradus^h quāuis doctores velint con-
 trariū ad c. inter alia, de immuni. eccleſ. & Fel. ad c. Iu. in 1. de Iudæis.
 qui ad Eccle. cōſu.

c. c. ſi. de immu.
 Eccl. li. 3. ti. 49.
 d. c. illud de cle.
 excommuni. mō
 niſtrā. ca. quā-
 do quis, de cōſe-
 tra diſt. 4.
 e. d. c. f. & c. lit-
 teras, de temp.
 ordina. c. paſt.
 de iure patro.
 f. in l. 1. de his
 qui ad Eccle.
 cōſu.
 h. cōſil. 54. h. r. i.
 an fugiens.

4 Regula hic generalis ad vitandos & caſtigandos omnes abu-
 ſus prætextu immunitatis Eccleſiæ commiſſos erit, vt quicumque
 cōtra intētionē Legiſlatoris vel cōcedētis has immunitates & ſecuri-

a L. quod fa-
uore. C. de leg.
c. quod ob gra-
tiam. de regul.
iur. in sex.
b L. memine-
rint. C. unde
vi.
c C. ex tenore.
11. de foro com-
pet. li. 2. Decre-
tal. tit. 2. c. n. u-
per. 6. de dona-
tione vir. et
uxor. li. 4. 36.
20. contra in-
firmitatem.
d In l. de in-
vis. om. iudic.
P. c. at si cle-
rici de iudic.
e Ca. si omnia,
7. 6. q. 1.

f Ut ait Luth-
prandus, lib. 1.
c. 9. Sozome-
nus lib. 8. c. 7.
Socrates lib.
13. c. 5.
g Ex ca. reu-
ca. metuentes,
c. constituimus
17. q. 4.
h C. nouimus
expedire 27.
de verbor. signi-
fica. li. 5. ti. 40.
i Relatum in
c. 1. de homici-
lib. 5. ti. 12.
12 C. inter a-
lia, 6 de immu-
nita. ecclesia.
1 In ca. sicut
antiquitus 6.
17. q. 4.

tates ad ecclesias confugerit, priuilegio non vtatur: multo magis & arceatur, quando religionis pietatibus causa, ob quam concessum est, laeditur. ne quod fauore religionis introductum est, contra regulas communes, in odium eius conuertatur^a, neue iniuriarum occasio nascatur. vnde iura solent nasci^b, eatenusque fauendum est pietati & religioni, quatenus iniustitia aliis non fiat^c, inquit Pontifex, non est fauor ecclesiasticus concedendus.

Porro intentio asyloꝝ fuit prima, vt quibus facile numen ve- rismiliter parceret, eisdem ad eum vel eius templa confugiētibus, parcat ab hominibus, & illi relinquatur Deo puniendi, tanquam de maiori foro facti. sicuti enim minor iudex seu alij subordinatus non cognoscit de his quæ sunt iurisdictionis superioris, aut extra fo- rum^d. C. cum inferior, de maiori & obediēt.

Sic & homo non cognoscit de his quæ referuata sunt Dei iudicio, quæ ei relinqui & eius debent denominationi^e. videndum itaque iudici & ecclesiæ, quæ noluerit Deus & legislator sub hac immuni- tatis causa contineri, quod colliget vel ex exceptis, vel ex affinitibus illis quæ excipiuntur.

5 In primis ergo inueniemus vrbes refugij constitutas à Deo, non sponte delinquentibus sed vel casu, vel se defendendo, si quis no- lens sanguinem fudisset absque odio, non si ferro vel lapidem iaciē- do per odium, per insidias. Numer. 35. Deuter. 19. Iosue 20. atque idi- psum maximè constitutum, vt confugiens posset euadere iram pro- ximi occisi cui licebat homicidâ occidere. euasio autem illa erat ad discernendum num pœna dignus esset vel non homicida, vt ibi dicitur, non autē vt liberaretur à pœna si per odium vel insidias occidisset: nâ tūc expellebatur ab vrbe refugij, & pœna ab eo sumebatur.

Quare & ecclesiæ & templa & asylo, fuerunt immunitates, nō spō- te peccātibus^f. Si verò quidā existimantur rei grauiores, dum petun- tur ab ecclesia, ius inclinatur semper ad misericordiam, ne potissimum in dubiis & nondum conuictis reus: vel probatis criminibus, in- tercedit pro illis, & deprecatur vt parcat vitæ eorum vel abscessio- ni membrorum, vt dixi superiori capite^g. Quemadmodum cum cle- ricus incorrigibilis ab ecclesiastico foro proicitur exauthoratus, & ad forum seculare per ecclesiam remittitur iudicandus, ecclesia ta- men debet efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum sententiam moderetur^h.

6 Lex Dei Exod. 21. vers. 14. Si quis per industriam occiderit proxi- mum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum vt moriaturⁱ, iuxta quam repelluntur ab ecclesiæ asylo, latrones, qui vias obsident, de- populatores nocturni agrorum, quia per insidias delinunt^k, exci- pitur & publicus latro^l. videtur ratio optima in l. prouinciarum, 10. de feriis lib. 3. C. ti. 12. Prouinciarum præsidēs moneantur vt in questioni- bus latronum maximè 7 saurorum nullum quadragesime tempus, nec vene- rabilem pasche diem existimēt excipiendū, ne differatur sceleratorum prodi- tio cōsiliorū quæ per latronū tormēta quarēda est, cū facillime & in hoc sum- mi numinis speretur venia, per quod multorū salus, & incolumitas procuratur.

7 Iustitia. in nouella 17. de mandat. princip. c. 7. §. neque autem homi-

homicidis, excipit alias personas: neq; autē inquit homicidis, neq; a- dulatoris, neq; virginū raptoribus delinquentibus, terminorū custo- dies cautelam; sed etiam inde extrahes & supplicium eis inferes. ratio quia non erit possibile sine iniustitia videlicet, vtrunque tueri cau- tela sacrorum & ledentem & læsum permittit & publicorum tribu- torū fieri exactiones in ecclesia, sine tumultu talē, violētia & seditio- ne cū auxilio defensorū ecclesiarū. & quia iure civili adulter ad ec- clesiam confugiens non euitat pœnam, multo minus qui in ecclesia tractauerit de adulterio. §. f. vt liceat matri & auia, nouella 117. Et Ser- uatur potius ius ciuile hodie in raptoribus à sacris templis eruē- dis, quàm ius Pontificum, quod non permittebant^a. & ratio quia e- tiam ius canonicum sæpe circa pœnas raptorum mutauit iudicium, vt liquet ex canonibus relatis in eadem 36. causa, per totam quæstio- nem 2.

8 Excluduntur & ab hoc priuilegio immunitatis hæretici, beo- dem argumento quo Iudæi, in l. i. c. de his qui ad eccles. confug. sed & alia ratione quòd iam extra communionem ecclesiæ expulsi sunt & præcisi^c.

9 Idipsum dicendum de blasphemis, vt iudicatum refert in se- natu Burdegalensi Nicolaus Boerius.^d

Item id obtinet in reo diuinæ maiestatis, & in reo humanæ locum habet, cum multo grauius sit diuinam quàm humanam offendere maiestatem^e. Adonias reus maiestatis, ab ara & cornu altaris eiecctus, necatus fuit^f. Neque meretur beneficio legis vt, qui contra autho- rem legis committit^g, expressius in c. f. de immunita. ecclesia. Idem de apostatis à fide responderetur, vt pote qui omnibus fauoribus & defensionibus ecclesiæ catholicæ, destituuntur^h.

10 Sacrilegiū cōmittentes quoque indigni sunt hac defensione ecclesiasticaⁱ, & per rationem proximè citatam^k. & ita tradit, de Tur- re Cremata in c. sacrilegium 17. q. 4. facit l. si quis in hoc genus, de e- piscopo. & cleri. ideo qui occidit clericum, non gaudebit immunita- te, quia committit sacrilegium^m.

11 Hodie in Gallia praxis est, propterea quòd plura sunt crimi- na quæ non gaudent ecclesiæ immunitate quæ defensa potius iniu- riam religioni adferant quàm fauorem mereantur religionis, vt so- leant delinquentes ad ecclesias confugientes capi saluo iure si rein- tegrari debeant: nempe quia post captionem cognoscitur contra captum, primū an immunitate ecclesiæ debeat gaudere, & si pronū- cietur debere gaudere, remittatur ad ecclesiam: si verò inuentum sit quòd non debeat eo priuilegio vt, idipsum etiam primum pronun- ciabitur per sententiam: & postea fit ei processus, sicque seruatum tra- dit Rebuffus tomo 1. commentariorum ad constitutiones regias, in præmio num. 40. & ita statuit facien- dum Franciscus I. rex eius no- minis Galliarum, in constitutionibus publicatis anno Domini 1539. articulo 166. quæ praxis & constitutio videtur expressè constituta antea per Iustinianum, c. 6. §. sed neque hoc, nouella 17. de mandat. principum, ex qua sumpta proculdubio praxis est, & bene ad caute- lam, vt cautione data ecclesiæ, interim contineatur carcere reus,

a Ca. de raptio-
ribus, 36. q. 1.

b Secundum
Panor. ad c. in-
ter alia, num.
23.

c Ca. 1. & seq.
14. q. 3. ca. na-
tius, cum 2.

d Quen. 24. q. 1.
d Q. 110. incip.
sed an consue-
tus.

e Authentica
Gaxaros, de
hereti.

f 3 Reg. c. 2.
g L. auxilium
de minori, c.

h In l. hi quæ
sanctam, 3. de
apostatis lib.
1. c. ti. 7.

i Per c. f. de
immunita. ec-
clesia.

k Et c. qui a
frustra, de rursur.
l Berberius in
viatorio iuris.

m Ca. si quis
suadente 29.
sub 17. q. 4.

& non detur fugiendi occasio:vide Rebuffum in tomo 2. commenta-
riorum constitutionum regiarum tractatu de immunitaribus eccle-
siasticis.

Hic tamen obseruandum modum putarem, vt quando educuntur
rei criminum ex ecclesia inuiti, idiplum fiat sine tumultu, aut scan-
dalo sacrorum, propter reuerentiam numinis; neque excusandos pu-
to impios, vel crudeles satellites, qui prætextu mandati iudicialis ca-
piendi aliquos in locis etiam sacris, insolentiùs quàm reuerentia lo-
ci postulet se gesserint: ne videantur Christiani inferiores veri Dei
cultu & irreucrentiores ipsis ethnicis in templorum suorum & ido-
lorum religione conferuanda. cuiusque rei gratia non pigebit aliqua
exempla referre, & in primis Sybillæ oraculum, quod habetur lib.
oraculorum eius,

τείχεα δ' ἐν ποικίλῃ χαμαὶ πέσονται ἀπαντα
ἀνδρῶν δυσμύμων, ὅτι τὸν νόμον οὐκ ἔγνωσαν,
οὐδὲ κείσιν μεγάλοι θεοὶ, ἀλλ' ἄφρονε θυμῷ
πάντες ἐφορμηθέντες ἐφ' ἱέρων ἔρατε λόγους.
ἢ κενεὶ πάντας πολέμω θεός, ἢ δὲ μαχαίρῃ,
ἢ πυρὶ ἢ νεπέῃ τε κατακλύζοντι, ἢ ἔσει
θεῖον ἀπὸ οὐρανόθεν, αὐτὰρ λίθος, ἢ δὲ χαλαζαί.
πολλὰ ἢ χυλεπὴ, θάνατος δ' ἐπὶ τετραπόδι ἔσει
ἢ πῦρ γαστροῦται θεὸν ἀμύχανον, ὃς τὰ δὲ κενεὶ.
id est,

*Muri affabrefacti in terram cadent omnes
Hominum inimicorum, qui legem non agnoscunt
Nec iudicium magnum Dei, sed insipientes mente
Omnes impetu adacti leuantes contra sacrum lanceas sunt.
Iudicat Deus omnes bello & gladio,
Et igne & pruina demergente & inundante; & erit
Sulphur e caelo, sed & lapis & grando
Multa & grauis, & mors in quadrupedibus erit:
Et tunc cognoscent Deum immortalem qui hac omnia fecit.*

Sunt sacrilegi reputati qui res in templo depositis, etiam non sa-
cras de sacro rapiunt ^a.

^a 21. c. si quis in
uētus fuerit 17
2.4.

12 Vt etiam aues quæ ibidem nidum habent olim piaculum fue-
rit eiicere, multo magis vt homines eò confugientes supplices. quo
pertinet etiam oraculū de quo meminit Herodotus in 1. Cū enim,
inquit, Paçtyas profugus Cumæ tēplum supplex ingressus fuisset, &
Aristidicus Cumeorum nobilis templum circuiens passeris aliā-
que auiculas quæ fortè in templo nidulabantur è nidis exemisset,
vox ex adito audita tūc ad Aristodicum. Hominum scelestissimæ que-
nam libido te incescit, vt auderes meos supplices diripere?

Miracu-

Miracula vera ex Dei potestate.

CAP. XXIIII.

MNI POTENTIA Dei optimi maximique, ad quem solum
pertinet creatio, in veris miraculis nobis etiam insinuat.
Deus est, qui facit mirabilia magna solus^a, nempe ex pro-
pria authoritate, propria potestate, vt author creatorve o-
mnium creaturarum, qui cum omnipotens sit, ita legem rebus natu-
ramve ordinariam ex voluntate concessit, vt sibi nihilominus reti-
nerit eadem potestate, mutandi, alterandi, tollendive potentiam.
Eius enim est legem interpretari, tollere, euertere, mutare, cuius est
condere^b. Alij autem qui miracula operari videntur: non ex se, sed
vel ex nobis incognitis per eaque Deus creauit, educunt formas no-
bis inusitatas, vel ex permissione Dei vel eius nomine præter con-
trarie ordinariam rerum naturam, operantur.

^a Psal. 71. ver.
18. & Psal. 135.
ver. 4.

^b L. 1. & f. C.
de legib.

2 D. Augustinus lib. 83. quæstionum ait magos facere miracula
per priuatos contractus cum dæmone: bonos Christianos, per pu-
blicam iustitiam: malos verò Christianos per signa publicæ iustitiæ.
Explicat autem Sprenger in Malleo maleficorum parte 1. q. 5. Quia,
inquit, iustitia diuina est in toto vniuerso, sicut lex publica in ciuita-
te: virtus autē creaturæ cuiuslibet se habet in virtuoso, vt virtus ali-
cuius priuatæ personæ in ciuitate. Ideo boni Christiani, in quantum
per diuinam iustitiam miracula faciunt, dicuntur facere miracula
per publicā iustitiam. Magus autem, quia operatur ex pacto inuito cū
dæmone, dicitur operari per priuatum contractum, quia operatur
per dæmonem, qui sua naturali virtute potest facere aliquid præter
ordinem naturæ creatæ nobis notæ, per virtutem creaturæ nobis i-
gnotæ, & erit miraculum quoad nos, sed non simpliciter, quia non
potest operari præter ordinem totius naturæ creatæ, & per omnes
virtutes creaturarum nobis ignotam. Sic enim solus Deus dicitur
facere miracula. Mali autem Christiani faciunt per signa publicæ iu-
stitiæ, sicuti exhibendo aliqua sacramenta, vel etiam inuocando no-
men Christi. Hic & videndus S. Thomas in 1. parte quæst. III. ar-
tic. 4.

3 Miracula ita vera à solo Deo fiunt, sed tamen negandum non
est etiam per sanctos eius & illius nomine fieri, idque sine eius iniu-
ria. alioquin qui id dicunt, videtur errare cum rege Israel impio Io-
ram, qui acceptis à rege Assyriorum litteris^c, vt Naaman curaret à
lepra, indignationis suæ, & diuinæ vt putabat magnitudine contu-
melix exacerbatus, vestimenta sua scidit, cuius præposteram in eo
pietatem reprehendit Eliseus, & iussit hominem ad se accersiri, vt
cognosceret esse Prophetam Dei in Israel, qui & in nomine eius
eum curaret. Mirabilia opera Domini, mirabilior ipse qui potesta-
tem eadem operandi suo nomine potest concedere, vt & creaturæ
eius, nomen eius maiorem in modum adorent, & numen reuerean-
tur, tantisque beneficiis donati, bonitatem eius & liberalitatē in ge-
nus humanū contēplētur, ardētius amēt, & ex toto corde eidē vt soli

^c 4 Reg. 5.

Deo inferuiant, nihil est ab eo productum & creatum, quod non ostendat illam admirabilem diuinitatis potestatem, neque enim certius aliud nobis potest occurrere quam illud præstantissimum, *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.* nonne enim diuinæ potestatis & maiestatis abyssus profundissima, Deum fuisse ante mundum sine principio, principium omnium creatorem mundi & spirituum ex nihilo, conseruatore omnium, renouatore inque in diluuiio^a, quanta illa miracula quæ in Abrahamo ostendit^b.

^a Genes. 7. & 8.
^b Genes. 12. & 14. & 15.

^c ut ait D. Chrysostomus t. 2. ho. 14. in D. Matth. ex c. 4. D. Mathei. d. Deut. c. 34. vers. 12. Ecclesiast. 48. vers. 4.

^e D. Chrysost. in orat. de sacro Babyla. que habentur D. Iohann. Euæge. c. 14. vers. 12.

fin c. 1. de reli. quibus & uenera. sac. flor. lib. 3. Decreta. Gregorij lib 45. g tra c. 13. ad c. 3. Iohannis, relatus in c. 56. beneuamus l. q. 1.

h 1. Reg. c. 19. vers. 23.

4 Quot prodigia daturus in monte legem ostendit, sicuti in Exodo, & alibi legimus, sicut & Dominus noster IESVS CHRIVS reparaturus collapsam naturam humanam, & sublimem quandam viuendi rationem introductorus, atque disciplinam perfectissimam, quæ à Iudæis, aut aliis, antea nunquam fuissent verè audita, auctoritatem mandatis suis præstrinxit claritatem signorum^c.

5 Quemadmodum autem Deus per Mosem, Eliam, & alios pios antiquos patres, operatus est miracula magna ad gloriam nominis sui manifestandum^d, sic & Christus mirabilem illam potestatem dedit Apostolis, discipulis, & fidelibus, iuxta verba, *Amen amen dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ille faciet, & maiora horum faciet^e.*

6 Cæterum miracula facere, donum Dei est, ut donum Prophetiæ, quæ sola non sufficiunt ad iudicandum de salute vel sanctificatione eius qui ea agit. Quod idem D. Chrysostomus eximie explicat, homilia 2. in Matheum, ex c. 7. D. Mathei. *Loquens, inquit, Christus de his qui prophetizauerunt & signa fecerunt, & voluntatem Dei non fecerunt, dixit, futurum ut eis dicat, non noui uos, illis præ admiratione dicentibus, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus &c.* D. Mathei c. 7. *Quid, inquam, dicere sibi uult iste finis, nec à nobis aliquando prouisus sed mirentur illi, qui postquam tot signa fecerint, puniuntur. Non miraris tu omnino hoc, omnis quippe gratia donum est solummodo largientis. Illi autem nihil ei de proprio attulerunt, propter quod etiam merito puniuntur, qui erga eum à quo honorati sunt, ut talia etiam indignis dona conferret, ingrati existere maluerunt, tantorumque beneficiorum prorsus immemores.*

Et Alexander 3. f. prohibet, ideo quenquam uenerari pro Sancto, etiam si per eum miracula fierent absque auctoritate Romanæ Ecclesiæ, eo quod & miracula fiant quandoque per malos. Diuus etiam Augustinus^g apud Gratianum, *Teneamus fratres mei unitatē: præter unitatem, & qui facit miracula nihil est. In unitate enim erat populus Israel, & non faciebat miracula: præter unitatem erant magi Pharaones, & faciebant similia Moysi. Populus Israel ut dixi, non faciebat miracula. Qui erant salui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus Apostolus resuscitauit mortuū: Simon Magus fecit multa: Erant ibi multi Christiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon: Sed unde gaudebant? Quia eorum nomina erant scripta in celo: adde ista c. 10. Lucæ, quod prophetauit, & Saul malus rex, & tunc prophetauit cum Dauid proferebatur^h. Nec dicet Deus his qui sine claritate habuerunt hoc munus Dei Sanctum, qui sanctis non sanctè uidentur, dicentibus, nonni in no-*

in nomine tuo prophetauimus, &c. mentimur, sed non noui uos^a. vide plura de his apud Bea. Thomam 2. 2. q. 178. arti. 2.

^a D. Augustin. in psalm. 107. vers. qui tegit. can. prophetauit 79. eadem l. q. 1. apud Gratianum.

De miraculis ueris & non ueris, & prodigijs.

CAPVT XXV.

NON minus autem erratur & peccatur prætextu religionis in miraculis & eorum censura, quam in aliis: & proinde oportet hinc distinctione uti, ut confusio nobis non persuadeat omnia quæ miracula uidentur à religionis ueritate vi & efficacia pendere.

Miraculum dicitur, quicquid admirationem adfert quasi sit contra naturam cognitam rerum & ordinarium effectum, portentū, prodigium: mōstrum, quæ quomodo fieri potuerint & qua arte vel causa, non planè nobis constat: unde tot miraculorum species esse possunt, quot nobis tales res occurrere possunt: & ita aliquibus ignorantibus quædam miracula & miracula apparent, quæ eadē aliis causam cognoscentibus, sunt naturalia & non admiranda.

2. Ut illa opera eximia quæ septem mundi miracula dicuntur apud Priscos, templum Dianæ Ephesinæ^b, Mausoli regis sepulchrum^c.

^b Plinius li. 7. c. 48. lib. 16. c. 4. & lib. 36. c. 5. & 14. ^c Plinius lib. 35. c. 14. ^d Plin. lib. 34. c. 7.

Colossus solis apud Rhodios^d. Iouis Olympici simulachrum quod Phidias fecit ex ebore. Muri Babylonis à Semiramide constructi. Pyramides Ægypti^f.

^e Plinius lib. 7. c. 18. & lib. 14. c. 3. & lib. 35. c. 8. lib. 36. c. 5.

Domus Cyri Medorum regis, quàm Menon ante prodigia illigatis auro lapidibus fabricauit. Quibus & alia adiuncta præstantia opera ab ingenio vulgari admirata, quæ apud vulgus maximè fuerunt miracula.

^f Plinius li. 36. c. 12. ^g libello de causis c. 8.

3. Sicut & in rebus obseruatis nec ante cognitis repentè miraculum nascitur, ut si quis audiat quod recenset Guillelmus Postellus^g, de Boranetz agnōve terra nasci solito Scytharum, & de arbore Pyllobammane Indorum, cuius uidelicet folia ambulant.

4. Mirabile magnum, quia non planè comprehenditur uirtus & omnipotentia Dei, ut pullus intra oui corticem cōclusus, antequam vel putamen effringat, pipiat ales factus intra conclusus post uideuigessimum diem ab incubitu gallinæ in oua.

Magnum & miraculum homo ipse, ut ait Mercurius Trimegistus in pymandro magna quæ de prodigijs & mirabilibus quæ acciderunt aliquando in cælo & nascuitatibus monstrorum hominum in septem libris edidit Fridericus Naufea Blancus Campanus: Iulius Obsequens, & alij.

5. Insolitum, miraculum quoque uidetur dicere Plinius lib. 7. c. 50. Ergo, inquit, pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis uixisse sine ullo corporis incommodo. cum etiam non soleamus mirari cōsuetæ, ut ait Iuuenal. *nō plus*

*Quàm tumidum guttur mixatur in albis, aut quàm
In Meroe crasso maiorem infante mamillam.*

a in l. ostentum,
38. de verbos.
signi lib. 50. P.
ii. 16.

6 In miraculo omni non adest prodigium: sed prodigium, vix esse potest sine miraculo. dicunt enim prodigium quod insolite accidit & quod procul seu futurum quippiam prænunciet vel demonstrat. inde quoque & monstrum à demonstrando, & ostentum ab ostendendo. Vlpianus etiam. *Ostentum*, inquit, *Labeo definit omne contra naturam cuiusque reigenitum factumque. Duo autem genera sunt ostentorum: unum quod quoties contra naturam nascitur, tribus manibus ferit, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, qua natura contraria est: alterum cum quid prodigiosum videtur qua Græci περιόραται. id est, visiones, vocant. quibus accedit Festus in verbis, portentum & ostentum.*

Quia autem quæ fiunt præter præscriptum, vel nobis cognitum ordinem, miraculum dicitur. Ideo, quo magis id ipsum ab ordine & usu rerum seiungitur, eò præstantius & admirabilius erit, vt suscitare mortuos, morbos verbo seruare, sistere solem, sopire, excitare ventos, tempestates, fulgura, & similia.

7 Prodigiosum putatum antequam Crassus à Parthis vinceretur, Bubo, & Lupi qui apparuerunt, quod canes oberrantes vlulauerunt, simulachra alia sudauerunt, alia de cælo tacta sint, Dio Cassius libro 40. qui & lib. 41. refert eadem contigisse in controuersa imperij Cæsaris & Pompeij; & lib. 43. ante prælium inter eosdem, ad Mundam sudasse in Hispania simulachra, sonitum in aere exercituum auditum, monstra nata, faces cæli in occidentem partem currisse.

Idemque refert lib. 54. antequam Erithream & Æginam vnde fructus perciperent Athenienses, ademit Atheniensibus Octouianus, quod Antonium recepissent; statuam Mineræ in arce positam ad solem orientem spectantem, obuersam ad occasum, sanguinem expuisse. Dehinc libro 56. ante Octouiani mortem solem totum defecisse, magnam partem cæli ardere visam, ignita ligna de cælo cecidisse, apparuisse crinitas sanguinolentas, stellas fulsisse &c.

Et lib. 60. ante mortem Cæsaris Claudij, cometam tandiu visum, pluuiam sanguinolentam, signa militum prætorianorum fulmine icta, sponte templum Iouis victoris apertum.

8 Rursum Xiphilinus ex Dione in Nerone narrat, cum Nero iussit perfodi Isthmum in Peloponēsi, iis qui id aggressi sunt primo, & qui rem attigerunt sanguinem è terra erupisse, auditæque lamenta & mugitus & spectra multa apparuisse, non tamen destitisse Nerone, sed ipsummet rem incepisse.

9 Item idem in Vitellio narrat, tempore quo Vespasianus bellum cum Iudæis gerebat & Vitellius Romæ imperabat, Romæ cometam apparuisse, Lunam contra rationem statuti temporis bis visam fuisse deficere: quarto enim & septimo die obseruata est in oriente & occidente; duos soles visos eodem tempore quorum hic imbecillis & pallidus, ille potens & clarus erat.

Inuentæq;

Inuentæque in capitolio magna & multa vestigia quorundam (dicunt deorum) qui ex eo descendisse videbantur, templum Iouis cum magno fragore per se apertum fuisse, ob eamque causam nonnullos custodes perterritos & exanimatos fuisse.

10 Antequam Antiochia ciuitas caperetur à Cosroe, signa militum qui ibi consistere iam dudum solebant fixa, ac in solis occasum spectantia, conuersa fuerunt in orientem: ac rursus in ordinem pristinum reuersa nullo contingente apparuere, quod nonnulli interpretati sunt à rege occidentali ad orientalem vrbs huius potetiam peruenturam. Procopius lib. 2. de bello Persico.

Sunt his alia similia, quæ propemodum infinita, & quæ admirationis cum quibusdam significationibus dederunt & prudentioribus occasionem. Facta enim perhibentur vi occulta diuina, & quorum salutem causa non fuit cognita hominibus tunc cum fierent.

11 Fuerunt & alia quædam miracula habita, per causas naturales efficientes in lucem producta, olim tantum philosophis & secretiorum arcanorum naturæ indagatoribus peruia, quamobrem & illi qui illis vterentur, vel qui ea cognoscerent dicti erant sapientes & admirabiles, & Persico nomine idem significante, magi, tales enim dicebantur à Persis qui nominabantur à Græcis philosophi, & à Latinis sapientes, vt ait Plinius lib. 16. in fine & ab Assyriis Chaldæi: Gallicis Druidæ. Consentit Apuleius in prima apologia, Strabo li. 15. Geographiæ. Diogenes Laert. lib. de vitis philosoph. in proœmio. Et Suidas, *μαγος*, inquit, *μαγος* *περσικῆς*, *οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλοθεοί*. Et Hesychius, *τὸν θεόν ἑρπεταῖον καὶ ἑρπεταῖον*. magum ait à Persis vocatum, quia Magi sapientiæ studiis & diuinarum rerum notitiæ Persis præcallebant & prælucebant. quo & pertinet illud Euangelicum de magis, qui venerunt ab oriente adoraturi Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, stella admoniti, D. Matthei c. 2. iuxta illud vaticinium Balaam, orietur stella ex Iacob. Numerorum c. 24. vers. 17. Quanquam & reges constet sapientes fuisse dictos & magos in oriēte quosdam, quod ex sapientibus & magis eligerentur, vel quod instituebantur in omni scientia reges & filij regum Persarum à magis & sapientibus, vt liquet ex historiographis & Platone. Erant enim ita illi sapientes primi Magorumque scitis omnia publica & priuata sacra subiciebantur, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinosque acciscendo, turbaretur, vt innuit Herod. in 1. & Ammian. Marcellinus lib. 23. quo loci de eorum origine incremento, & progressus fusè agit, ex Platone: vt & Diogenes Laertius in prologo. cognoscebant magi isti & philosophi, vires singulares & admirandas arborum, herbarum, lapidum, aquarum, stellarum, quas vocat sæpe Plinius in suo opere miracula. Atque ideo hoc nomen Magorum erat primum admirabile & penè diuinum & honorificum, quia etiam scilicet qui potuit rerum cognoscere causas.

44 Verum vbi accessit superstitio, vanitas, fictio, idololatria, prætextu & colore sapientiæ & cognitionis sacrorum, rerumque diuinarum, cœpit hoc nomen inter probos & peritos abominabile esse: non minus quàm apud philosophos nomen sophistæ, &

RRR ij

tyranni, apud Græcos fuit fastidium, propter abufum, & magi pro-
vanis & impiis hominibus poſtea ſunt habiti. Dum enim voluerunt
mirabiliores haberi quàm eſſent, & nolſent fateri herbarum, lapi-
dum, & aliarum rerum naturali & à Deo indita vi, admiranda ſe fa-
cere, & ſibi voluerunt a ſcribere, addiderunt ſuperſtitiones & im-
pietates, quibus dæmon occaſionem nactus inculcandi opinionem
noui numinis, aſtutè miſcuit primùm idololatriam, & poſtea aperit
ſe ipſum adorari fecit. ita magorum factò, ſolis, lunæ, & ſyderum vi-
res magnificatæ ſupra quàm oporteret, cultuſque diuinus creaturis
illis, omiſſo creatore, à quo pendent illarum vis aſſignatus: vt ſcribit

ain proteptico,
Clemens Alexandr^a. Sic & facti, ope dæmonis hi magi, diuini, &
necromantici^b, quorum impoſturam tegebat dæmon per ementi-
tas herbarum vires, quas i ipſum poſſe concedere perſuadebat, &
fic & ipſi profitebantur ſe per herbam theangelidem potam, diui-
nare: & per uſum herbæ Agalophontis, quæ & marmaritis diceba-
tur, deos, ipſi dicebant, euocare ſe poſſe, vt refert Plinius lib. 24. cap.
& ibi de aliis magicis herbis, & lib. 26. c. 4. & alibi de ſimilibus va-
nitatibus & ſuperſtitionibus, quibus cœperunt tegere malas & dæ-
monicas artes ſeu impietates: vt cum ex notis corporis prædica-
bant, vt ait Velleius Paterculus^c.

13 Fuerunt eius perditionis inſignes artifices plures nomine il-
lo Magi dicti, celebres. Ex quibus quosdam recenſebo qui mihi oc-
currunt. Qualis Zoroaſter, qui authore Hermippo, in orbe interio-
re ſuper igneam Zonam refertur alius Baſtrianus, cuius geſta Cteſias
in primo exponit, Armenius Zoſtrani nepos. Fertur & Cyri Magus A-
pollonius. habiti & magi Damigero, Dardanus & Velus, Iulianus &
Bebulus vt ſcribit Arnobius^d. Et Berofus lib. 3. de antiquitate tra-
dit Zoroaſtem fuiſſe Cham filium Noachi, veneficum & cantato-
rem maleficum, ideo & dictum Cham eſſem, id eſt Cham infamem.

14 Fuerunt duo peritiſſimi artis magices in India Nachor &
Theodas, dæmonibus imperantes, viuentes in ſpeluncis, qui ab A-
uennio rege Indorum acciti ſunt vt diuerterent à fide Chriſti ſulce-
pta filium ſuum Iofaphat, factò ſecretò à quodam heremita Barlaam
Chriſtiano, qui ex deſertis Ægypti venerat. Qui tamen deuiçti ab
eodem Iofaphat, magia abdicata Chriſtiani facti ſunt, teſte Iohan-
ne Damafcono in hiſtoria Barlaam & Iofaphat. Chaldæi in ſacra pa-
gina, pro magis & diuinis ponantur. Daniel c. 2. vb. *כֶּשֶׁדִּים* *cheſdim*
quod Rabi Saadias putat eſſe, *כֶּשֶׁדִּים* *cheſdim* quaſi dæmones,
quia quaſi dæmonica virtute quædam facerent.

15 Narratur ex Cæſaribus, Didium Iulianum magum fuiſſe, in-
uito populo creatum: qui vt odium populi & militum laniret, multa
per Magos experiebatur. & ita non conuenientes Romanis ſacris,
hoſtias immolari curauit, & carminibus incantari: & ea quæ ad ſpe-
culum dicunt, fieri, in quo pueri perligatis oculis, incantato ver-
tice reſpicere dicuntur, Iulianus ipſe fecit, vt ait Aelius Spartianus
in Didio Iuliano. meminit & de eius infania circa magica, quod-
que eius gratia pueros necauerit Xiphilinus ex Dione in Didio Iu-
liano.

Fertur & Adrianus imperator artibus magicis & incantamentis
quibusdam, aquam intercutem omnem qua laborabat, eduxiſſe, qua
tamen ruruſ & celeriter repletus fuit, vt ſcribit Dio Caſſius, in A-
driano: vbi addit Adrianum diuinationibus atque magicis ſacris v-
tentem crebrò, dicere ſe indigere anima quæ ſponte occubiſſet, at-
que Antimi animam celebraſſe quæ eſſet huiuſmodi.

16 Antonius Caracallus magicis etiam delectabatur, & euoca-
uit animas patris Commodi & aliorum, vt medicinam quæreret fu-
urarum quæ illum exagitabant, ex quibus tantum duæ reſponderunt.
quarum vna Commodi reſpondit,

ὄχι δὲ μὴ ἀδων. id eſt, *perge ad ſupplicium*. deinde altera,
ἠρπύγοισι τῶν ποταμῶν ἐχέων διουλάδρα γούρπον. id eſt, *hunc occulta, grauis vexat*
circum loca morbus. Erat & hic cum ſua magia vaniſſimus impe-
rator, auſus interdum & ſcribere ad ſenatum, animam Alexandri
Magni orientalis inter ſe introiſſe: vt quoniam in ipſo fuerat vita
breuis, in hoc viueret diutius: ſicuti ytrunque narrat teſtis oculatus
Dio Caſſius in Antonino Caracalla.

17 Recenſetur & à Iuſtino in 3. Comarus Magus, Cambyſi di-
lectus. Item Oſthanes quoque qui Xerxem regem Perſarum bello
quod is Græciæ intulit, comitatus eſt, qui non ad auiditatem modò
ſcientiæ eius, ſed ad rabiem Græcorum populos egit, vt ſcribit Pli-
nius lib. 30. c. 1. quo loci addit eius vanitatis fuiſſe participes & Ma-
gos Pythagoram, Empedoclem, Democritum, Platonem, & alium
Oſthanem ſe cundum, qui comitatus Alexandrum Magnum; Iamné,
Iothapem, Iudæos, Druidas Britannicæ. & in c. 2. Tyridatem tempore
Neronis, qui tamen ab eo artem accipere, cum tamen regnum
ei daret, non valuit: crudelitate nihilominus populum repleuit
vmbriſ.

18 Eius quoque tempore fuit Simon Samaritanus, de quo in
Actibus Apoſtolorum c. 8. pernicioſus ambitioſus, magus & hære-
ticus, qui & ſub Claudio antea Cæſare propter magiam ſtatua do-
natus fuerat, vt ait Irenæus lib. 1. cõtra hæreſes, c. 20. Iuſtinus Martyr
ad Antoninum, vbi & addit, ob id, eo ſuperbiæ perueniſſe vt ſe filium
Dei Iudæis mentiri auſus ferit; in reliquis gentibus, Spiritum ſan-
ctum. tot enim impoſturas, præſtigia & portenta miniſterio dæmo-
num edebat, vt aciem oculorum corporis & mentis hominum facin-
naret ad id credendum, donec à beato Petro fuit ſuperatus opere
Dei, & verus impoſtor apparuit. vt liquet ex libris recognitionum
Diui Clementis, ex Abdia Babylonico in 1. & aliis.

19 Obſeruatum & eſt iis temporibus Apoſtolorum, & poſt
Chriſti paſſionem, quibus Chriſtiana fides veris indubitatis & ad-
mirabilibus miraculis, ſignis & prodigiis infideles ad verum Deum
congregabat, dæmones omni ſtudio procurari in contrarium ma-
gicas impoſturas & præſtigia, adnitentes confundere falſis vera,
& eleuare authoritatem diuinorum miraculorum. Fuitque tunc
temporis viriliter inter tot pericula à Chriſti fidelelibus certatum,
donec apparuit illuſtris illa diuina & inſuperabilis veritas per vni-
uerſum orbem.

20 Fuit in illis primis congressibus, Theudas Magus, qui se prophetam dicebat, & eduxit viros quadringentos contra Romanos, ceptus tandem & necatus. Fuit Elymas Bariehu Magus à Diuo Paulo increpatus, in Cypro^b, & in summa, tunc omnia fuerunt magorum & impostorum plena^c. Sequentibus nihilominus temporibus, eadem artes visæ fuerunt: & in ecclesia quidam ex Christianis abusi illis sunt, potissimum hæretici: & ferè omnes heresiarchæ, falsis illis miraculis magicisque præstigiis, nouam doctrinam conati sunt persuadere tanquam à Deo approbatam, vt Menander Simonis discipulus, qui suo nomine censebat esse baptizandum, blasphemans Christum non verum hominem fuisse, nec mundum à Deo sed ab angelis factum^d. & Cyrus pseudochristus anno 5. imperij Leonis 3. Maurici imperatoris orientis cum his præstigiis apparuit in oriente primum Iudæos seducens, dum se Messiam & Christum falso assereret, vt scribit Eutrop. lib. 21.

21 Fuit & Staufus quidam maleficorum heresiarcha in Bernensium territorio, in præstigiis ita peritus, vt sese in murem conuerteret, vel conuerti videretur: & sic inimicorum manus saepe euasit, qui tandem cum in hypocausto esset cautius obseruatus ab iis qui insidiabantur, gladiis & hastis improvidè confixus est. Hic tamen dereliquit duos impietatis discipulos; vnum nomine Hoppo, alium Stadin, qui poterant tertiam partem vini aut fœni aut rerum vicinorum, in proprium agrum transferre, grandines, arua lædentes, & fulmina cedere, & alia pestifera plura procurare.

22 Possunt his alij plures & propemodum infiniti addi, qui illas falsas imposturas dæmonicas pro miraculis venditarunt; de quibus minimè amplius agendum nunc censeo; nec fieri posset, vt paucis literis infinitas eorum technas explicare liceat. Sufficiet in genere Deum prohibuisse illorum artificia, & operandi modos vel septem voculis admonuisse, in quibus perniciosè errarent & diuinam maiestatem offenderent. Ex quibus Iohannes Vincherius libro 2. præstigiis, c. 1. colligit, septem species prohibitas maleficiorum.

Prima *קספ* *kasaph* Exodi 22. quæ est, cum malis artibus nocetur peccatoribus, segetibus aut hominibus.

2 *קספ* *kasaph*, quod est prælagium futurorum, prohibitum Deuter. 18. Hierem. 27.

3 *גזל* *gnonon*, id est, diuinatio & obseruatio somniorum, Deuter. 18. 2. paralip. 33. Item & augurari, Hierem. 27.

4 *נחש* *nahsch*, id est, obseruare auguria, Deuter. 18. 2. Paralip. 33.

5 *קספ* *heber*, i. incantatio per verba, Psalmo 57.

6 *קספ* *lahas* idem significans.

7 *קספ* *ob*, i. pythnicos habere aut consulere spiritus. Deuter. 18. Iesaiæ 19. 1. Reg. 28.

8 *קספ* *idogni*, id est, diuinare ex ventriloquo spiritu, Deuter. 18. Leui. 20.

23 Prædixit hæc Deus populo suo posse illos decipere sub specie diuinitatis, & tamen cauendum esse veluti deceptiones & decipulas

a *Actorum* c. 13. Ioseph. lib. 20. antiqua. c. 2.

b *Actorum* c. 13. ut ait Iosephus lib. 20. Antiqua. c. 6.

d vt scribit Irenæus lib. 1. c. 21. & in hæresibus D. Augustinus, & Eusebius lib. 3. c. 76.

e vt narrat Iacob. Spreger in 2. parte maleficarum c. 15.

magis animarum religiosarum.

Quemadmodum Dominus noster IESVS CHRISTVS per se ipsum & per sacros præcones veritatis admonuit Christianos & fideles, vt sibi cauerent à falsis prophetis, & ab impostoribus miraculorum & prodigiorum, nec illis crederent^a.

Dedit remedium & diuus Iohannes ne credamus omni spiritui, sed probemus cuius sint an Dei an dæmonis^b.

24 Cæterum quemadmodum peccari potest tribuendo imposturis miraculorum vim & diuinam auctoritatem; sic potest peccari quoque negando miracula vera & ea assignare seu tribuere imposturis & præstigiis dæmonum: est enim veritas in medio ponenda & consideranda. Non minus enim committitur negando vera & ea falsa dicere, quam cum falsa pro veris admittantur.

Quamobrem & Dæmon, cum virtutibus & miraculis diuinis non potest obistere, prætextu religionis nititur illius miracula couellere. Quemadmodum Iudæi suggerente dæmone, confusi & conuicti per signa quæ dominus noster IESVS CHRISTVS faciebat, quæ nemo alius quam Deus facere non poterat, confugerunt ad hanc calumniam, dicentes, hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum^c.

Fuerunt ab ethnicis aliquando Christiani, miraculis & signis confirmantes fidem, habiti pro magis & præstigiatoribus impellente dæmone. Sunt & multi potissimum vulgares homines cum non possint assequi dona Dei quæ dantur à Deo quibusdam, qui eadem adscribant magicis artibus: à quorum opinionibus legitimus iudex præcauere, neque secundum illas, sed inspecta & inquisita veritate iudicare debet. Et ea ratione probi viri & ingenij singularis, habiti olim sunt pro magis contra rei veritatem. Referam exemplum de Syluestro 2. ordine 147. pontifice summo, in cuius vita Platina secutus quendam Martinum authorè, scribit Syluestrum 2. antea dictum Gerebertum, malis artibus sedem adeptum; & quod in Floriacensi monasterio in Aurelia posito monachus pius, relicto monasterio diabolum sequutus sit, cui se totum tradiderat, & largitione primum archiepiscopatum Rhemensis, dehinc Rauennatensem assequutus, pontificatum deinceps maiore conatu adiuvante diabolo, hac tamen lege, vt post mortem eius totus esset: additque alia plura eius argumenti de eo quæ merito vt fabulosa refellit Onuphrius Panninius in additionibus ad Platinam, & quæ narrantur à Martino Cisterfense & Galphrido in additionibus ad Sigebertum, aitque rei veritatem fuisse, prædictum pontificem doctissimum mathematicum, & ex monacho per imperatores ad episcopatus promotum, vulgus autem eius temporis credidisse propter mathematicorum disciplinarum raritatem tunc in occidentè, cum ideo fuisse magum, atque ita referre eorum temporum scriptores ait Aimonium lib. 5. de reb. gestis Francorum c. 46. & Guillelmum bibliothecarium, & vetustissimum librum regni Siciliae qui est in bibliotheca Vaticana.

25 Vulgus sine iudicio multa sibi placita, vera esse ex arbitrio confingit, & aliis talia esse pertinaciter suadere nititur: tum in

a *D. Math.* c. 24. vers. 23. *Marci* 13. vers. 21. & seq. *Lucæ* c. 21. vers. 8. *Apocal.* c. 13. vers. 13. *b* *1. epist.* c. 4. vers. 1. & seq.

c *D. Math.* c. 12. vers. 24. *D. Marci* c. 3. vers. 22. *Lucæ* 21. vers. 15.

aliis, tum in his quæ ad religionem pertinent, nunc in superstitionem, nunc in impietatem declinando, nisi maiori vi & præpositorum diligentia contueretur ne defluat, & in sententiis vegetur.

Quemadmodum persuaserunt sibi Persæ magos oriri ex nefanda commixtione matris & filij, quo pertinet Catulli versus ad Gellium.

Nascatur magus ex Gelli matrisque nefando

Contugio, & discat Persicum Aruspicum.

Nam magus ex matre & filio gignatur oportet,

Si vera est Persarum impia religio.

Putant & quidam natos cum binis pupillis in ambobus oculis, vel in altero binam pupillam habentes, ad maleficia inclinatos, ex Plinio & Didymo. Existimant enim dæmones, teneros fœtus matrum sortilegarum opera sibi consecratos, ita notare. Quod & patres & matres interdum maledicta illa arte imbutis, conentur nō tam seipfos, verum quoque & filios, & partus instinctu impiissimi dæmonis, perdere. ut comprobatum sit, eosdem & maximè sortilegas obstetrices, sæpe recens natos dæmonibus obtulisse, & ita dæmonibus mancipasse. Dicunt & quidam ex incubis & succubis natos huius modi magos, ut Merlinum. Sed & certius est, quod plures magi & sortilegi fiunt, seipfos perdendo & obligando ad ministeria dæmonis expresse, vel tacite.

*De magicis impietatibus, & religionis
in eis abusu.*

C A P. XXVI.

SED agamus de causis quibusdam, quæ ad magicas impietates viam strauerunt ex furo religionis incantationum & magicarum, itaque impietatum originem veram & præcipuam earum quæ ex malitia ad idololatriam inclinarunt, proculdubio à dæmonibus pendere existimandum est. Eo enim res peruenit, ut cum potestate & verbo Dei fugentur dæmones, per quod providentiam Dei esse declaratur, ars magica, ut ait D. Clemens lib. 8. recognitionum inuenerit ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex contrarijs imitetur. Sic & serpentum venena mitigare, carminibus inuentum est, & verbo & potestati Dei contrarias inducere sanitates. Angelis quoque Dei contraria reperit ars magica ministeria, animarum suscitationes, contra hæc & signemta dæmonum ponens. Et ut rursus lib. 4. recognitionum ait, idem Clemens, *Angeli quidam, relicto proprio ordinis curâ, in hominum sanare vitijs capere, & libidini illorum quodammodo indignum præbere ministeriū, quo illorum opera, suis magis voluptatibus morem gererent: quique nec sponte inclinari viderentur ad indigna ministeria, docuerunt homines quod dæmones artibus quibusdam obedire mortalibus hoc est incantationibus possent. ac velut ex fornace quadam & officina malitiæ, totum mundum, sub iracundie pietatis lumine, impietatis fumo replerent. Pro his etiam ac alijs nonnullis causis diluuium mundo introductum est.*

2 Ta-

Tatianus Assyrius, oratione contra gentes, incantatorum characteres, suspensiones, amuleta, & reliqua id genus, refert ad dæmonum dolos, astutias, & artes quibus venatur animas incautorum & curiosorum. Nullus, inquit, affectus per alterius rei disensionem tollitur, nec insanus aliquis curatur amuletis (ἐξ ἀπὸ μαγίας) ut pelliculis appensis: dæmonum istæ aggressiones sunt: & qui agrotat, & qui edit, vel appetit vltionem istos sibi auxiliares adsciscunt. vtuntur autem dæmones hoc artificij modo. Quemadmodum figuræ literarum & versus qui inde conscribuntur, non per se possent iudicare quod scribitur, sed hæc sibi cogitationum suarum signa homines constituerunt ex certa ipsorum coniunctione, ita vt ordo literarum definitus est, rem intelligentes: sic etiam variaz radices, & neruorum, & ossium adhibitio, non sua natura aliquid efficiunt, sed tanquam elementaris institutio sunt improbitatis dæmonum, qui, ad quid singula valere debeant, præscripserunt: vbi verò vsurpari ab hominibus viderint ministerium & curationem ipsorum, superueniunt, & eos in seruitutem redigunt, & abducunt à cultu diuino homines per dolum; dum herbis & radicibus fidem habere moliantur.

Item Arnobius^a, *Magi, inquit, non tantum sciunt dæmonas, sed etiam quicquid miraculi induunt per dæmonas, faciunt, illis aspirantibus & infundentibus, præstigias edunt, vel quæ non sunt videri: vel quæ sunt, non videri eorum magorum & eloquio & negotio.*

3 De Socrate refert Plato^b, quod ab ineunte ætate sorte accidit Socrati, signum dæmonis habere: idque fuisse vocem quæ vbi esset edita, eum retineret, ne faceret quod esset facturus, hortaretur autem nunquam. Simile sed mirabilius & cum sua vindicta refert Aristoteles in republica Phocensium, & post illum Clemens Alexandrinus^c. Excessum Phocensium tyrannum, duos gestasse in ciuitates amulos, quæ ex sonitu inuicem ab eis edito, sciebat tempus gerendarum rerum, mortuum tamen à dolo interfectum, etiam si illud ei prius significasset sonitus.

4 Ut autem dæmonibus adsunt fallendi modi plures, sic & Orphanes qui tempore Alexandri Magni scripsit, notauit, ut refert Plinius^d, plures fuisse magiæ species, vnam, quæ umbrarum inferorumque colloquia permittit: alteram quæ ex aquis, sphaeris, aere, stellis, pelui, lucernis, securibus, multisque aliis modis diuinare docet. De quibus etiam nos egimus lib. 34. syntag. c. 3. & aliis sequent.

5 Quidam putarunt, ex observationibus coniunctionum astrorum, & sympathia, vel antipathia rerum, magica illa, seu mirabilia quæ pro magicis habuerunt, sumpsisse originem, & ex astronomia secretissima quæque, vel non vulgo cognita, coniciendo & operando. Narrat de Mose Vincentius^e, quod iuuenis factus dux Ægyptiorum iuit in bellum contra Æthiopes: qui populabantur Ægyptum, quos debellauit, & fugientes prosequutus est in ciuitatem Sabba: siam autem regis Æthiopiæ dictam Thaibim, pulchritudine & amore Mosis captam, obtulisse se & ciuitatem daturam si illam accepisset in vxorem, quod & fecit, quia alioquin erat illa ciuitas inexpugnabilis. Eam autem fuisse Æthiopiæ, propter quam dicuntur

^a Lib. 8. aduersus gentes.

^b In Theageto.

^c Li. 1. Stromata.

^d Lib. 30. ca. 1.

^e Lib. 3. hisar.

contra eum murmurasse Aaron & Maria. tandem autem cum Moyses vellet redire in Egyptum, nec vxor permitteret, ait, Moysen fecisse anulum, eique inclusisse gemmam habentem imaginem efficacem ad indicendam obliuionem, quem ei dedit; vnde eius amoris obliuio fait, Moyses autem rediit in Egyptum. Erat autem Moyses peritus in arte astrorum, sicut refert ex Vincentio Antoninus^a.

^a Prima parte speculi, historia lib. 2. c. 4.

6 Narrat Aelius Spartianus in Aelio Vero, Marius Maximum retulisse, Adrianum Cæsarem, vsque adeo peritum matheleos, vt de se seuerit, & omnium dierum vsque ad horam mortis futuros actus, ante prescripserit.

7 Notat autem Plinius in principio libri 30. quod magica arte fraudulentissima artium, plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit, auctoritatem maximam accepisse, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam redegerit. Atque, inquit, natam primum è medicina nemo dubitat, specie salutari irrepsisse, velut altiore sanctiorémque quam medicinam: ite blandissimis desideratissimisque addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggererit, miscuisse artes mathematicas, nullo non audio futura de sese sciendi, atque ea de cælo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit. vt hodieque etiam, in magna parte gentium praeualeat.

Et certe credibilis est opinio Plinij, atque dæmones ad decipiendas curiosas mētes clam irrepsisse prætextu rerū naturalium & salutarium, quæ cum verissimos habeant & optimos effectus, suæ scientiæ mirificos addunt igniculos & desiderium cognoscendi. Et cæli qui per se enarrant gloriam Dei, habent signa dierum & temporum, & mutationum & alterationum, generationis & corruptionis, & alia plurima digna obseruatione, quibus Deus auctor mirabilium qui eis vim & naturam dedit admirabilem, mirabilior prædicatur, vnde supremus artifex agnosci potest: quæ omnia dæmones curiosi, & qui intra fines naturæ consistere nolunt, & maiora ambiunt Deique obliuiscuntur, falsis persuasionibus prætexerunt, & in superstitione prætextu religionis conuerterunt astutissime. Sic scribit Basilii Magnus^b, genus magorum qui venerunt adorare Christum natum, fuisse genus Persicum eorum qui incantationibus & magicis, & naturalibus quibusdam effectibus, astronomiæque & rebus sublimibus vacabant, eiusdem ferè magiæ ac Balaam qui à Balac fuit missus vt malediceret populo, Israeli, qui loco maledictionis prophetauit, de vêturo Messia. Num. c. 24. ecce oriatur stella ex Jacob, &c. Quæ fait causa, vel forsitan, inquit, quia magi adueniente CHRISTO, suis incantationibus deesse robur viderent: quod & magis credendum sit eos in Christum credidisse, vt ait D. Ambrosius^c. Quod muneribus oblatis palam professi sunt, aurum, thus, & myrrhâ supplices offerentes: vt auro, regem fatentes: Thure, Deum venerantes: myrrhâ, sepulturam gloriosam testantes.

^b Li. de humana Christi generatione.

^c To. 2. li. 1. de fide ad Gratianum c. 2. & Anob. in annotatione ad c. 2. diuinitatis.

De antiquorum magorum quibusdam prodigiis & imposturis.

CAP. XXVII.

IX his quæ propemodum incredibilia referunt aliàs à magis effecta, & nunc quoque fieri putantur à fortilegis, lamis, strigibus, diuinis, & aliis mancipiis dæmonum, nõ quidem per se, sed ex permissione Dei, & ex imposturis & ministerio eorum, operante diabolo: quædam iam in libro 34. syn-tag. c. 20. exhibui, quæ non repetam, adferam alia quæ nunc aliunde occurrunt. Omitto illa trita quæ de magis Pharaonis relata sunt in Exodo, qui se opposuerunt miraculis diuinis, & suis præstigiis tot tantæque efficere vel imitari conabantur, succubuerunt tamen, vt ibi docetur.

Ferunt inter Assyrios & Bactrianos Nino quondam Zoroastræque ductoribus, non tantum ferro & viribus dimicatum, verum etiam magicis, & Chaldæorum abditis disciplinis, vt ait Arnobius^a.

2 Laban Arameus fover Jacobi patriarchæ^b, vt auctor est Zohar, fuit omnium orientalium magus celeberrimus: erantque illi idola quædam, dicta Teraphim quæ furata erat Rachel, nempe imagines, quibus ille diuinabat, ligabat, & offendebat hostes.

^a 1. contra gentes.

^b Gen. 28. 29.

^c 30. 31.

^c cap. 31. Gen.

Erat & temporibus Moysis, Balaam filius Beor ariolus & diuinus, ad quem misit Balac filius Sephor, rex Moabitarum, vt veniret & malediceret populo Israelitico, cui non poterat resistere, & si quo modo posset cum eiicere è terra sua dicens, Noui, inquit, quod benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta coniecristis.^d

^d Numere. c. 22.

3 Scribit Dion Cassius, cum Cn. Sidius Geta, contra Salabum ducem expeditionem fecisset, neque aqua ei esset ad sitim extinguendam, quendam indigenarum confederatorum incantationibus è cælo plurimam aquam eliciuisse. Scripsit Suidas in verbo Arumphis, Arumphis Ægyptium philosophum, Marco philosopho imperatori familiarem, cum aliquando Romani siti laborarent, effecisse, vt quæ subito nubes obscuræ existerent, & ingentem pluuiam effunderent cum tonitruis & fulgoribus crebris. Alij & dicunt Iulianum Chaldæum hoc miraculum edidisse. In dialogo Melissa & Bacchidis apud Lucanum, incantatio quædam apponitur amatoria. Suidas in verbo ἀνιμωσίου notat Corinthi fuisse familiam qui ventos sopirent.

^e Lib. 60. historia Romana.

4 Admirabiles imposturæ & impietates referuntur Simonis magi, qui disputaturus contra diuum Petrum, se iactabat esse filium Domini, & sine initio, ingressum vterum matris suæ Rachel, natum postea, per aera volare igne commixtum, statuas moueri facere, animasse exanima, lapides panes fecisse, de monte volatu transieisse, manibus Angelorum se sustentatum ad terram descendisse, se facere vt à volentibus non comprehenderetur inuisibilem, & rursus volentem palam fieri. Si fugeret montes perforare, saxa quasi lutum pertransire.

vinculum seipsum, solvere, & eos qui vincula iniectis vinctos sedere, claustra carceris aperire, nouas arbores subito oriri facere: seipsum igni iniicere sine ardore, & alia similia varia, de quibus Abdias

a Lib. 1. histor. apostolica. Ire-
naeus lib. 1. con-
tra hereses c.
20.
b Predicto
loco.

5 Narrat & Abdias b Zaroen & Arphaxad Persas, magos fuisse celebres, sub Xerxe rege, tempore SS. Simonis & Iudæ, eamque artem vel impietatem in tantum calluisse, vt omnes disertissimos regni aduocatos congregatos Babylone postquam ij locuti essent matos redderent, impotentisque loquelæ & gressus, posteaque vtrunque illis restituerent, verum hos aduocatos territos, à DD. Simone & Iudæ, qui in ciuitate aderant, signatos crucis signo in fronte (qui & postea Christiani facti,) ad certamen aduersum eos rediisse, & præualuisse. Quo ira perciti magi aduocarunt serpentes qui omnes curia adstantes terruerunt, iisdem incantationibus, donec accersiti apostoli serpentes in vnum collegerunt, & eos in magos non in motem, sed in vindictam immiserunt, qui eos coram rege vlulantes miserè torquebant.

c Lib. 34. syn-
tag. c. 21. num.
8.

6 Obseruauimus aliquando s, hæresarchas ferè semper fuisse magicæ & dæmoniæ artis infectos, vsusque consortio & opera atque imposturis dæmonum. Imò & Carpocratistæ & Gnostici hæretici, magicæ scholæ introduxerunt, vbi horribiliū & perniciosorum conatus operum assessores habebant dæmones, vt per multa prodigia, in magna potestate omnibus dominarentur quibus vellent, diuersæque incantationes ab illis inuentæ, ad amorem & ad illectamenta, vt ait Epiphanius d.

d Tomo 2. lib.
1. contra hereses, heres. 27.
e Lib. 4. c. 8.
contra hereses,
refert autem
eius impostu-
ras c. 9.

f Tomo 3. lib.
21. primi, heres.
ref. 34.

Marcus quidam hæreticus Valentinianus, erroris magicæ imposturæ peritissimus, decipiebat homines suo errore, immiscens Anaxilæi ludicra & magicam, vt ait Irenæus e, & Epiphanius f.

7 Refert Basinus libro de artibus maleficis, apud Salamancam urbem Hispaniæ, idolum marmoreum fuisse in profundissima cauea positum, & cultum, cui dæmon assistebat, instruens magicis artibus eos qui sibi certis pactis & inuocationibus se subiicere volebant, qui & postea in quibusdam effectibus se mirabiles ostendebant, quæ tamen postea cauea obstructa, fuit super ædificata ecclesia: idolo verè prædicto in via publica posito, quod à transeuntibus fuit ita conculcatum, vt vix sculpturæ aliquod vestigium appareret.

g Lib. 4. Ar-
gonauticôn.

8 Medea recensetur inter execrabiles maleficas vel veneficas antiquorum, quæ pharmacis magicis custodem velleris aurei serpente sopuisse fertur, quæ erât aspersa ex ramo iuniperi recens exsecto, sicut refert Apollonius Rhodius g, vbi & refert de Circe Perses & Elij filia, quæ habitabat in portu Deæ, vbi veneficiis demulcebat viros.

9 Aeris perturbationes, fulmina, grandines & similia meteoarum, aliquando à dæmonibus efficiuntur, vt in aere varia phasmata, quæ homines maleficij, eorum actione commouent & sedant, vt est apud Herodotum lib. 7. dum de sedata tempestate agit quæ ex classe Xerxis quadringentas naues iam depresserat.

Ita Olaus Magnus in historia refert Haguinum Nouergicæ principem, contra Danos pugnaturum, suborti imbris maleficio,

ita

in hostium vertices inusitatis grandinis ictibus cõuerberasse, vt eorum oculi, veluti quibusdam nimborum spiculis laceffiti, prospiciendi que facultate priuati, grauiorem ab elementis pugnam quam ab hostibus sustinerent.

Henricus Suetiæ rex, vt idem Olaus testatur, tam familiaris dæmonibus erat magi quæ imbutus, vt quocunque suum pileum verteret, confestim inde optatus vêtus spiraret. qua ratione inditum & ei fuit nomen, vt *Ventosus pileus* nominaretur.

Finni etiam, vt idem testatur, negotiatoribus in eorum littoribus contraria tempestate ventorum impeditis, ventum venalem exhibere solebant, mercedè que oblata tres nodos magicos non cassioticos loro constrictos eisdem reddebant, eo seruato moderamine, vt vbi primum dissoluissent, ventos haberent placidos: vbi secundum, vehementiores: at vbi tertium laxauissent, ita sæuas tempestates patenterentur, vt nec oculo extra proram in euitandis scopulis, nec pede in nauis ad vela deprimenda, aut in pupi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur.

Circa annum Christi 965. Baianus filius regis Bulgarorum, homines in lupos conuertebat, vt ait Luithpran. h, & præliis magica utebatur & imperatorem orientis turbauit, circa annum 975. vt ait Platina, in Dono 2.

i Lib. 3. c. 8.

10 Scribit & Iacob. Megerus in Chronicis Flandriæ, quendam Robertum rustici filium, familiari dæmone usum, Tornacensem Arentensem Atrebatensem & Cameracensem episcopatus adeptum, vinum plenum simonia, & ambitione nimium infamem circiter annum Domini 1175.

Sed mirabilius quod fertur & scribitur à Guillelmo Neubrigensi Anglo b, de quodam Britone natione, cui nomen Eudo, & cognomen de Stella: qui ita ludificatione dæmonum dementatus fuit, vt se putaret Deum, dominatorem, & iudicem viuorum & mortuorum, & per diabolica præstigia numerosam deceperat multitudinem quæ cum comitabatur, cui erant in promptu quotiescunque volebat, panes, carnes, pisces, & quique cibi lautiores: verum quod idè cibi, non solidi sed aerij fuerint, subministrantibus inuisibiliter spiritibus aeris huius, ad capiendas potius quam pascendas animas repletio, vel ructu euanescebant, & tanta sequebatur esuries vt cibos eosdè repetere opus esset. hic militi proximo admonente, vt respisceret non audiens, ostendit fantasticas multas opes, quas tamen cum ipse conteneret & abiret, accipitrè comiti militis dono dedit pulcherrimū, quem, cum miles vt abiiceret, admonuisset, non auem sed dæmonem esse iudicans, & ipse non abiicisset, tandem ab accipitre in pugno læsus, postea & in aerem sublatus fuit, nec postea apparuit. Cæterum postea hic Eudo captus in consilium Rhemense adductus mancipatus fuit custodiæ perpetuæ: quidam socij eius non respiscentes combusti, alij dilapsi sunt.

b Lib. 1. rerum
Anglicarū c. 19

Num qua ab strigibus, lamis seu maleficis & fortariis fiunt, verè fiunt.

CAPVT XXVIII.

VM incidissem aliquando in librum de Strigibus Magistri Bartholomæi de Spina, ordinis Dominicani seu prædicatorum, & palatii Apostolici magistri, in quo in utramque partem disputatur per argumenta & rationes, quæstio, hunc ea quæ narrat striges seu fortariæ seu maleficæ & malefici, sibi accidere, & à se fieri, verè contingant aut fiant, an verò illudatur phantasmatis & prestigiis dæmonum collegi seorsum quædam quæ notanda visa sunt, & ad usum religionis solidum pertinere. Ibi ergo in tribus primis capitibus adfirmatiuam adstruit, in illusione mentis talia contingere illis, in sequentibus verò sententiâ contrariam vt veriolem, defendit.

Adfertur primū, pro eo quod illud dicantur à dæmone, dum se equitare cum Diana, & conuentus & conuiuia agere arbitrantur, consiliū Ancyritanum relatum in ca. Episcopi 26. q. 5. 2. quod quanuis videantur sibi epulari fortilegæ, tamen redeūt ita famelicæ, ac illæ quæ non dicunt se interfuisse: neque etiam in domibus illorum in quorum cellis & pennariis dicunt se conuasse, quicquam deesse ideo inuenitur. Addit historiam Sancti Germani, qui cum hospitareretur alicubi, vidit post cœnam, aliam cœnam apparari, cuius causam qui appararent, cum interroganti respōdissent, quod mulieribus qui de nocte irent, ipse Sanctus ea nocte vigilauit, & videns magnam turbam virorum & mulierum circa mensam, quibus præcepit ne abirent, & excitauit dormientes in hospitiō, inquirens si eas personas agnoscerent, & illis respōdentibus vicinos & vicinas esse, misit statim ad eosdem vicinos & vicinas, qui reperti sunt in domibus propriis: & proinde coegit dæmonas circa mensam sub illorum specie visos, fateri quod tales essent qui sic hominibus illuderent.

2 3. Probat à fatuitate seu stultitia quam referūt huiusmodi striges, Ferrariæ se cōuenire bis in hebdomada coram sibilla, quæ illis præest, vt dicebāt aliæ in d. ca. Episcopi de Herodiade & Diana. Dicunt autem congregationem illam fieri ad fluuium Iordanem cuius aquam nitatur dicta Sibilla tangere, sed non potest, & fluuius potius exsiccatur. qua ratione illa tanto furore accendatur, vt à facie illius illa multitudo aufugere cogatur, alioquin interitura.

3 4. Ex eo quod illæ narrent alia impossibilia: dicunt enim, quod postquam comederint aliquem pinguem bouem, vel dolium vino, vel arcam seu cophinum panibus euacuauerint & consumpserint ea vorantes, domina illa percutit virga aurea, quam manu gestat, ea vasa vel loca, & statim vt prius plena sunt vino, vel pane, ac si nihil fuisset sumptum. Similiter iubere cōgeri omnia ossa mortui bouis super corium eius extensum, ipsūque per quatuor partes super ossa reuoluendo, virgæque percutiendo bouem restituere in pristinum statum, & iubere restitui in locum suum.

4 5 Adferuntur

4 5 Adferuntur exempla mulierum & aliorū, qui credebant & assererent post factas quasdam vnctiōnes se in ludum & cœtum strigum deferri, quinquæve tamen quo tempore se dicebant transfatas, vix fuerant graui somno & veluti consopitæ immobiles iacuisse, sed negat quod in formas diuersas animalium vt catorum se transfmittent, neque id Deum permissurum.

5 In contrariam dehinc sententiâ, vt probetur re vera eadem illis contingere quæ asserunt, & corporaliter transferri, adfert plures confirmationes i. acta inquisitorum ex quibus eadem facta apparet.

6 2 Ex eo quod talia puniantur vtraque lege diuina & humana, ^{a Exod. 22. Deuter. 18. Leuitici 19 & 20.} in 26. q. 5. ca. illud, 26. q. 2. in decreto Gratiani. ca. igitur, 26. q. 4. Doctorem approbatione sacrorum, apud Augustinum lib. de doctr. Christiana. lib. 8. de ciuita. Dei c. 29. & lib. 7. c. f. lib. 10. c. 9. lib. 18. c. 18. & 17. lib. 21. c. 7. fierique opera nefandissima per ipsos dæmonas opera maleficarum scribit Diuus Thomas 2. 2. q. 93. & 92. & 3. contra gentiles c. 104. & 105. & c.

Item additur decis. Tholosanæ capellæ 38. incipiens *quadam de talem* item epistolæ seu de legatione summorum Pontificum ad inquisitores Germaniæ, Titulo de maleficis & mathema. in codice Iustini illa eadem ostendunt.

7 3 Quod corporalia in motu locali obediunt Angelis secūdam Augustinum, 3. de trinitate, Thomam in 1. q. 110. articulo 2. & 3. cum similib. facit nemo. l. mulc. c. de malefic. & mathe.

8 4 Quod certum sit, spiritus corpora citius etiam hebdomadarius, deferre posse sine fatigatione, vt dæmon Hermogenem magū ligatum ex domo sua ad diuum Iacobum per aera vexit. eius iussu, vt in eius historia legitur, & in historia recognitionum diui Clementis habetur, Simonem magum per aera delatum, & orationibus diui Petri in terrā collapsum. Sed & consentit omnium Necromantiorū testimonium cum Auicenna, in libro de Necromantia, fieri ita, vt & plura in Malleis maleficarum extant exempla. nec dubium Deum hæc permittere, cum & multo maiora permiserit exigente sic malitia non timentium eum, prout fuit Angelorum irreparabilis casus, & permisit Christus seipsum ferri à dæmone supra pinnaculum templi D. Matthei c. 4.

9 5 Possunt apparere dæmones in forma hominum vel aliarum rerum. Sic enim & boni Angeli in figura humana apparuisse referuntur, iudic. 13. Tobia 5. 9. & 12. Genes. 18. & 19. imitantur bonos mali, & in Angelos lucis se transfigurant aliquando. 2. ad Corinth. c. 11. sed sapius in animalibus brutis habitant, vt sub serpente, Genes. 2. In grege porcorum, Matthæi 8. in forma cuborum & succuborum. Ea de causa nec temere exorcistarum ordo habetur in ecclesia, ca. perlectis 25. distin. c. clericos 21. dist. ad expellenda huiusmodi portēta. ex quo apparet & dæmones posse apparere in forma illa sibyllæ emētite.

10 6 Quod de bonis fertur comesto & restituto, de panibus & vino, id ipsum multis modis euenire posse docet prædictus author: nō quidem restituta eadē re, vel creatione facta aliqua quia hæc Dei

sunt opera. non enim dæmon pulicem mortuum suscitare potest, vel quid eadē numero comedis substituatur, ea qua valet agilitate prestigiis aliunde adducens, vel statim hisdem præstigiis imponendo, veluti si vnus dæmon corium ingrediatur, & ita videatur bos, vel quia dæmon potest ex aere formare corpus ad similitudinem bouis, & illud se in miscendo quasi viuum ostentare.

11 7. Quod ad formas mutatas catorum & aliorum animantium posse illis illudi per dæmones, & sensus mutari vel decipi docet, posse & pueris interdum verè, interdum per illusionem sanguinem sugere, eosque intuitu, oculis fascinari, vel veneficiis vel tacito pacto conuento cum dæmone, qui per eas operatur. vt & ait Diuus Thomas 1. q. 67. arti. 4. ad secundum. Inuocant enim dæmonem fortiaris, & quæ tangunt ei sacrant vel execrantur, vel offerunt. Infantes porro maleficiis lædantur, iusto quodam, sed nobis incognito Dei iudicio, vel non baptizati, vel baptizati, ob parentum delictum, quod aliquando in quartam generationem vindicatur. Ex od. 20. vel ex malitia magna dæmonum & maleficarum, quorum arbitrium est liberum ad malum. Sunt & plures qui aliquando ope maleficarum vsi, eodem quo peccarunt modo puniuntur. Eueniunt & hæc quoque ad laudem Dei: nam ex his cognoscimus esse intellectuales potentias fortiores hominibus, esse dæmones, & præstantiam Christianorum qui Dei virtute & fide eis imperat in Dei nomine quod persequuntur, ideoque religionem eam veram, quæ habet dæmones inimicos.

12 8. Accedit responsio argumenti, quod assererat exemplis fortiaris vel striges quæ se dixerant, fuisse in ludum vel cœtum eius congregationis delatas, inuentas fuisse dormientes & sopitas. Et demonstratur interdum quidem hoc accidere posse per illusionem phantasticam: sed nihilominus quoque contingere verè etiam dormientibus vel vigilantibus, vt vidit D. Petrus clara luce vigilans Angelum qui eduxit eum è carcere. Inueniuntur sæpe dormientes ambulantes & verè in somniis operantes, vt & quidam corpore quiescente loquuntur & concionantur, inuenti qui dormiendo surgentes sine lumine scripserint meditata. Et quemadmodum negandum nõ est, posse Satanam quæ in somniis repræsentat imaginationi posse operari, & persuadere dormientem operatum: ita non est negandum, posse & verè dormientem & non dormientem eius ministerio plura operari præter humanam seu communem intelligentiam. Et si quis dicat, inuentas fuisse aliquando fortilegas & striges in lecto vel alicubi dormientes vel sopitas, quo tempore dicebantur abiisse in cœtum detestabilem. Quis contra poterit asserere verumne corpus illarum inuentum, an dæmonicum fictitium, cum possit loco corporis illarum dæmon aliud fingere, vel ex aere vel alio modo, quo nitatur auertere credulitatem tantæ impietatis? Nec id nouum spiritibus vt possint ita corpora imitari, sicuti & refertur, sanctos Angelos aliquando fecisse, & personam seu formam virorum sanctorum alio iussu Dei translatorum induisse. Sic ferunt diuum Ambrosium, cum missam Mediolani celebraret, hora exequiarum B. Martini Turonis defuncti, super altare caput iaculatam spatium trium horarum dormire

dormire visum, & post modum excitatum à somno vt putabatur, à clericis causantibus populi tardium in expectando benedictionem & missæ finem, respondisse, officium exequiarum fratris sui Martini Turonis se perfecisse, in cuius rei testimonium chirothecam Turonis reliquisse fertur. ex quo patet eo corporaliter translatum, verum in eius figura interim angelum in altari Mediolanensi remansisse, corpori enim mortali repugnat in duobus locis simul & semel & eodem tempore esse.

Simile contigit beato Clementi D. Petri successori: cum enim Romæ missam celebraret, ob dormire visas est; & post tres horas ad seipsum reuersus, vt videbatur, excusationem populo attulit, quod iussu beati Petri: sibi necessarium fuit illo tempore spatium Pisanam ecclesiam quæ diuo Petro dicata fuerat, consecrare: in cuius rei fidem indubiam tres guttas proprii sanguinis Pisis in ecclesia illa reliquerat, quæ in hanc vsque diem in summa veneratione habentur in ecclesia cathedrali eius vrbs.

13 9. Adferuntur & c. 18. Bartholomæi de Spina libro de strigibus, plura exempla maleficarum inuentarum alibi nudis corporibus, delatarum à dæmonibus ex vnguentorum adhibitione, vnde mortis supplicio affectæ fuerunt.

10. Adferuntur c. 19. exempla strigarum, quæ in catos conuersæ necarent infantes, & quomodo in eadem forma vulneratæ inuentæ fuerint.

14 11. In argumentum & illud realiter ad synodos illas diabolicas peruenire & deferri maximam vim habet & extra phantasia, quod priusquam ad eum cursum accedant, sanctissimam hostiam quam alicubi furatæ fuerint vel retinuerint, vbi post modum ad determinatum locum peruenierint, pro munere offerunt diabolo, quam, & in diaboli gratiam eiusque requisitione opprobriis affectam, ibi dimittunt, & nullatenus apud se post modum inueniunt, quod non accideret si tantum somniarent se illud facere. Id ipsum conuincunt alia munera quæ offerunt dæmoni, quæ secum euntes deferunt, vmbilici puerorum, galli, gallinæ & alia huiusmodi, quæ communiter requirunt dæmones in sacrilegis eorum sacrificiis. Item quod cum striges ad dæmonem peruenerint & abnegatis fide, Christo, ac baptismo, faciunt hominum seu homagium diabolo, accipiunt tradente sibi eodem dæmone, pugillum terræ, qua secum portata & realiter inuenta apud se, conseruatæque toto vitæ suæ tempore pessimæ istæ personæ vtuntur ad maleficiandum non solum pueros, verum etiam viros & mulieres cuiuscunque sint ætatis, proiecto illius terræ modico super eas personas quas volunt perdere. quæ si delusoriè in somniis darentur, realiter non reperirentur apud illas vigilantes.

15 12. Eo pertinet, quod maleficæ asserunt etiam se bis in hebdomada languere, manè diei Veneris, & diei Lunæ: propterea quod ex velocissima reportatione qua præcedentibus noctibus rapiuntur & recipiuntur seu referuntur in propria, depositæ patiuntur quasi vertiginem, & ob hoc lecto decumbentes, toto pene manè quies-

cunt. Ex quo etiam signo qui eas cognoscunt, ut effectu clarissimo & apertissimo, easdem suspectas habent vehementissime quod sint strigæ, dum alioquin præstigijs operibus intendunt.

16 Respondetur autem ad ca. episcopi, 26. q. 5. qui videtur aduersari ex consilio Ancyrensi quod sit suspectus, & consilium quoque Ancyrense falsitatis, & inter paleas quæ apud Gratianum non habent probandi auctoritatem, annumeretur; non minus quam Cabillonense & Bellocense consilia. ca. placuit, ca. annis 18. distinctæ quæ in eo apocrypha censentur: quia nesciatur quo anno & sub quo pontifice facta vel cuius auctoritate indicta. Et damnantur quoque propter falsa quædam admixta. damnata & consilia vniuersalia quæ non fuerunt à summo pontifice indicta vel probata, ut liquet ex consilio Ariminensi damnato in ca. sancta 15. distinctio. & ex consilio Basiliensi damnato ab Eugenio 4. & ex alijs consilijs schismaticis. Ignoratur autem tempus Ancyrensis consilij & author. Id ipsum quoque damnatur tanquam suspectum de fide & non catholicum, quia nonnulla obscura proferat, & sacris literis non bene consona. Nam falsum illud quod ait dæmonem non posse portare corporaliter de loco ad locum. portauit enim etiam ipsum Dominum IESVM CHRISTVM, D. Matthæi cap. 4. multo magis potest & alios ferre, ut & Abacuc per capillum capitis sui, transportatus est in longissimam regionem ad Danielem, Daniel 14.

Item falsum quod ait non posse dæmonem se transformare in aliquam deam Hecatem vel Dianam. nam liquet illum se posse transfigurare in angelum lucis, 1. ad Corinthios 9. multo magis in illam vel aliam corpoream Dianam.

Contrarium etiam sacris literis, quod asserit; infidelem & pagano deteriorem qui credit fieri posse aliquam creaturam, aut in melius mutari, aut in deterius, aut transformari in aliam speciem, aut in aliam similitudinem, nisi ab ipso creatore qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt. Huius enim contrarium legitur quantum ad aliam speciem, expressè in c. 7. & 8. Exod. vbi habetur, magos Pharaonis conuertisse virgas suas in serpentes: aquas etiam in sanguinem verum, verasque ranas: non delusorie, ut ibidem notat diuus Augustinus, & diuus Thomas, Magister sententiarum, & alij Theologi. adferuntur & à dicto Spinoza aliæ solutiones ad dictum cano. episcopi. præsupposito quod illud consilium fuerit generale, quas persequitur à cap. 21. vsque ad 28. nos etiam de eo egimus alijs lib. 34. syntag. c. 20. ver. num. 7. & seq.

17 Respondetur autem ad 2. contrariam rationem quod familiaræ redeant ex illo cœtu maleficæ, ut per illusionem videantur facti non verè, id est, interdum fieri ita posse, sed non semper: familiaræ verò & defessas inuenire ex alia causa; vel ob longam choream & iripudium, vel ob citissimam relationem vel translationem, ob quam & laborant vertigine, vel quia vapulant à dæmone sæpe, ut parum obediens ad eius nutum. Quod autem inductum erat

erat ex legenda sancti Germani, pluribus rationibus firmare potius quam repugnare docetur. quia verè cibos hospes parauerat, quod dæmones apparuerant; quod poterat fieri quod dæmones in strigum figura remansissent in eorum domibus, ut demerent opinionem hominibus quod verè transferrentur, & persuaderent fieri per illusionem quæ dicerent, & ita non punirentur &c.

18 Ad 3. & respondet, id fieri posse ex potentia dæmonum, ut antea in probationibus docuit contrariæ sententiæ.

Ad 5. exempla ex vnguentis & translatione non secuta sumptos, respondet: per se vnguenta id non efficere, sed dæmonis vim ex eo simbolo operari. item aliquando subtrahere dæmones hanc efficaciam ab illa vntione, quando volunt inducere eos qui volunt in perniciem sacrilegarum sortilegarum experiri, ad credendum nihil aliud illud esse quam illusionem, & ideo non puniendas. Item quod potuit tunc illud contingere ex vntione illa in exemplis non fuisse delatas vel translatas vntas, quia non erat tunc hora conueniens delationi ad cursum vel cœtum. Sicut, enim inquit, c. 30. ex strigum confessione cognouimus, antequam se inungant audiunt nocte sonitum multiplicem præcuntis domina illius, cum multitudine tripudiantium, & non nisi iunc inungere se consueuerunt, ut illam delatæ per aera sequantur, & sique dum veniant omnes ad locum determinatum pro voluntate domina cursus.

Item tempore illo quo actuali iudicio subduntur inquisitoris, neque alicui nocere præualent, aut etiam de carceribus fugere, vel aliter quolibet auxilio diaboli liberari, aut aliò deferri.

19 Ad 6. docet c. 32. præstigijs dæmonum fieri posse, ut appareant in alia figura striges; ut catorum, & aliorum animantium; ut de muliere conuersa ut videbatur in equam legitur in vita sancti Macharij, qui ab ea præstigium amouit de iuvene mercatore, qui in asini figuram à maga conuersus videbatur: ut & in asino Apuleij; de Circe pessima maga quæ conuertit socios Vlyssis in bestias: de focijs Diomedis conuersis in aues, & de alijs ludificationibus dæmonum.

20 Quod autem dicunt de calamita lapide, nempe quod aiunt domum propriam reuertentes accipere quandam calamitam de subliminari ostij domus suæ, quam calamitam ipsæ ad hoc dum abeunt in cursum, relinquunt ut in reuersione eam accipientes statim in propriam figuram (ut sibi videtur) redeant foeminarum à forma qua sibi ipsis videbantur cati. Respondet in c. fin. hoc non esse ex virtute calamitæ, sed ex pacto habito cum diabolo super calamita exsecrata à dæmone, qui ea accepta statim desinit earum phantasiam perturbare; cuius perturbatione sibi videbantur cati. & hoc modo dicuntur ad proprium sensum reduci. Dantur & exempla maleficarum sub forma catæ vulneratarum; & rationes quod dæmon, istus in ea forma susceptos, transferat in ipsas maleficas, ratione pacti inter se initi; quemadmodum quomodo in cereis,

imaginibusque nomine aliquorum & figura factis & punctis, transeant laciones in eos qui representantur, & in libro mallei maleficorum fratrum Jacobi Sprenger & Henrici infortioris parte 2. questio. 1. c. 9.

21 Maleficæ instrumenta sunt dæmonis, quibus vitur ut ingerat opprobrium & contumeliam quantum in se est, creatori, iam de sua salute desperans, & certo sciens quod breui in carcerem perpetuum mittendus sit, supplicii incomprehensibilibus coercendus & torquendus, sine vlla spe in sempiternum consequendi veniam. Ideo interim cum videat se deiectum & superatum à fide Christi, omnibus artibus, dolis & impietatibus fatagit sibi diuinitatem asserere, & cupit adorari, & omnino Christianam fidem conspurcari qua torqueatur & superatur. Nam & constat maleficas non posse spureitias suas in ecclesia ob efficaciam custodiæ Angelicæ perpetrare. Afferunt enim & illæ, nunquam se habere pacem, nisi tempore diuinorum, cum præsentibus sunt in ecclesia. ideo se citius eam ingredi, tardius egressi: licet in ecclesia ceremonialia impiissima exercent. veluti quod tempore alienationis sacrosanctæ eucharistiæ in terram spuat, abutantur sacramentis, ut imaginem ceream, sub palla altaris ponentes. quando filium etiam per chrisma sacrum trahunt, abutantur & quibuscunque rebus consecratis. Sanctioribus quoque abutantur temporibus, & præcipue circa aduentum Domini, & natalitia festa, sua maleficia exercere solent, ut Deus grauius offensus, seruiendi potestatem dæmoni permittat.

Quanta porro mala per has sequantur, tot tantæ eaque quotidiana adferri possunt exempla, ut non opus sit tot scelerum facies depingere: quot enim veneficia, impietates per malos homines & hostes humanæ naturæ dæmonas inferri possunt, tot & per has maleficas inferri posse dubitandum non est. vnde nomen maleficarum & maleficorum obtinuisse constare diximus, ex l. nemo, de malef. & mathema.

Dona illarum, verba, tactus, habitus, aspectus, ceteræque actiones, instrumenta sunt maleficorum. Et ut serpentes, omnes escas in virus conuertunt, quantumuis bonas, sic istis, nihil tam bonum est tamve sanctum, quod non in perniciem conuertatur per contractus, conuentiones, & spurcitas dæmonum, ut & ipsa oua quæ corticem habent supposita inhumatis corporibus, maximè eiusdem impietatis additis aliis ceremoniis, & execrationibus, ad epilepsiam comedentibus præparent, peiores in hoc Druidis magis, qui ouum serpentis non perniciosum sed auxiliarem, & ad gratiam obtinendam excantasse feruntur à Plinio, lib. 39. c. 3.

22 Dæmonum porro scientia, atque virtute magicæ artes exercentur: quibus tamen non tam scientia quam potestas à Deo data est, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendam probandamque iustorum patientiam, ut explicat magister sententiarum libro 2. distinctione 7. litera f. g. h. i. k. l.

5 Vitur

Vitur dæmon ut & maleficæ eius operatione, rebus interdum naturalibus, quæ applicatione mirabiles operantur ex natura & vi occulta nobis effectus, interdum non ex seipsis, sed ex pacto, vel actione dæmonica, quæ his abutitur, ut refert Aelius Spartianus, in Hadriano Antonino, pueros quosdam nasci pileo insigniri naturali, quod obstetrices rapiunt, & aduocatis credulis vendunt: siquidem cauidici hoc iuuari creduntur.

De maleficio & maleficis seu sortarijs
aut lamys.

CAPVT XXIX.

REFERT Constantius Casar^a, Chaldæos, Magos & ceteros impostores incantatores & veneficos, ob facinorum magnitudinem à vulgo dictos maleficos, nempe ab igni & detestabili maleficio seu scelere eadem appellatione mulieres & viri qui se dæmonum ministerijs dedunt, & eorum iussu ope & circumuentione mala, neces, morbos & alia similia perniciose inferunt, contineri palam est.

Sunt malefici & maleficæ huiusmodi, ut dictum antè, mancipia dæmonis, instrumenta nocendi, quibus abutitur, existimans se in contumeliam Dei à cuius iustitia meritò opprimitur, & torquetur, & in perniciem creaturarum eius, maximè hominum, posse nocere perdere & necare.

2 Captat autem huiusmodi miseras personas, & in suam tyrannidem tradit ut plerunque dæmon, aliquando sumpta occasione impatientiæ maleficarum vel maleficorum, quibus tædio damni forsitan accepti, tristibus vel odio vindicandique iniuriæ illatæ incensis, & modum quærentibus, vel paupertate nimia laborantibus aut ad luxuriam & venereis pronis se insinuat, opem primò pollicetur, non detegens quis sit in principio; postea cum animum traduxerit, se paulatim qualis sit se detegit, dehinc ante præstationem polliciti obsequium sibi fieri, reuerentiam, honorem, & tandem adorationem extorquet, professionemque eius promissi priuatam aut publicam: priuata est, dum ei apparenti in forma hominis vel alia constituta, ut proprio dæmoni seu magistrulo se obstringunt & deuouent. Solemnis & publica, quæ fit conuocatis in concionem maleficis ante quas nouitia recipitur, & dæmoni in visibili hominis specie existenti: facit hominum corporis & animæ, & iuramentum dat de præstanda fidelitate abnegata fide Christiana: impietatis scelestissime est hæc series, ut pacto præstito die Dominica antequam aqua consecratur, quæ benedicta aqua dicitur, discipulus vel discipula futura cum magistris coram magisterculo (sic enim vocant dæmonem) ecclesiam introeant, & ibi abneget coram illis Christum, eiusque fidem & baptismum, & vniuersalem ecclesiam: deinde homagium præstet magisterculo. dæmon verò futura bona ad nutum pollicetur. Hæc penè incredibilia, sed ita se ha-

berc & comprobatum fuisse docet Iacobus Sprenger, libro L. mallei maleficorum, parte 2. q. 1. c. 2.

3. Ut minus dubium sit quod idem refert eadem quaestione c. 10. maleficos sagittarios in crucifixum mittere tela aut bombardas die sacrosancto sextae festae passionis Dominicae seu veneris: cum pacto daemónico: ut quoties crucifixum attigerint, toties inevitabili nece possint aliquem suffigere deferente telum daemone, atque ibi refert exempla.

4. Sunt ista imitationes impiae, impiissimarum artium. arbor enim mala malos fructus facit: sunt & antiquae impietatis daemorum artes, qui ex aliquo specioso numinis & rerum naturalium apparatu, sua venena oblinierunt, in quibus ut ait Plin. lib. 30. c. 1. in fine, monstra hominem occidere religiosissimum erat; mandis verò saluberrimum, & ut c. 2. magicis cœnis initiabantur, id enim daemone crudelitas exposcit artem, promittentis quae tamen per se nulla, irrita, inanis habens tantum quasdam veritatis umbras, alioquin quae veneficas non magicas habeat artes, ut eodem idem ait.

5. In maleficiis tria concurrunt, daemon, maleficium seu maleficus, & diuina permissio. Malefici & maleficae fidem catholicam abnegant, in parte vel in toto, se in corpore & anima daemone deuot, ut & infantes nondum baptizatos quoque execrantur eidem daemone: quod maleficae obstetrices maxime agunt quae nocent fidei Christianae: quia dum suscipiunt pueros natos, extra cameram exiit quasi aliud acturae, offerunt daemonibus, & per pactum expressum vel tacitum cum daemone initum, operantur, cum incubis & succubis daemonibus, spurcitiis miscentur.

6. Septem modis maleficos generaliter nocere posse tradit Iohannes Nider b: ad amorem, ad odium, vim generatiuam impediendo, faciendo membrum aliquod aegrotare, vita priuando, vsum rationis adimendo. Et quidam infantes vorant, abortus procurant. Putant & sub limine ostij lacertam positam, animalium & hominum impedire foeturam, & sublata restitui; id ipsum & sublatis pulueribus in quos conuertitur, coquunt & quaedam deuorant; pueros, hincque vnguentum faciunt maleficiis & transuersionibus accomodum, cum quibusdam ceremoniis.

7. Inueniuntur & maleficae speciei triplicis; quaedam sunt quae sanant & laedunt, quaedam quae laedunt & sanare non possunt. quaedam quae sanare videntur. Contendunt autem detegi num ex maleficio morbus accesserit, fuso plumbo liquefacto in aquam in scutella infidente super infirmum, si in eo aliqua imago condensata appareat, ut ait Sprenger l. parte mallei, q. 18.

De iudicijs fortilegarum, & maleficorum.

C A P V T X X X.

AD vsum iam reuocatum est, ut proprius iudex maleficorum & maleficarum, sit secularis, non ecclesiasticus aut inquisitor hereticæ prauitatis.

uitatis, qui se immiscere non debent cognitionibus sortilegiorum aut diuinationum, nisi haeresim saperent manifeste, iuxta constitutionem Alexandri 4.^a

2. Cautiones plures in iudicijs criminum horum, adferuntur obseruandae diligenter. Illud vel primum: ut dum maleficae capiuntur, statim perquirantur omnes arcae & anguli domus accuratè, num inueniantur instrumenta malefica, pyxides, vnguenta, pulueres, neque permitti debent ingredi domum ne taciturnitatis maleficia capiant.

3. Cautè & cum testibus agendum, dum vocantur in ius testimonij dicendi in maleficas causa, nec incutiendus eis timor, vel terror rationis si non probauerint, propter occultum crimen. neque etiam temere eis credendum in tanto crimine, vbi agitur de capitis discrimine. testes tamen singulares si deponant de maleficio magna sciunt indicia, cum fama, sed non plenam probationem. Et maleficus contra maleficum in defectum probationum non pro eo testari potest. minae maleficarum praecedentes ad maleficium sunt iudicia sufficientia.

4. Cautiones quoque iudices sibi adhibere debent. Quamuis enim vbi maleficae iustitiae cognitioni addita statim maleficiorum vim emittant: tamen antequam inter reas retulerint eas iudices, admonentur à Iacobo Spréger, & fratre Henrico inquitore inquisitoribus maleficorum & haeticorum in malleo maleficarum parte 3. quaestione 15. Ne patientur se ab illis tangi super nudam iuncturam manuum & brachiorum, & ut deferant sal exorcisatum in dominica die palmarum, & herbas benedictas, cum cera benedicta in colloquia haec proficiunt, ferunt & visu fascinare eos iudices si priores aliis aduenientes conspexerint, ut mitiores sint, & eas absoluant, & ideo produendas dicunt maleficas ante iudices, tergo aduersas.

5. Maleficae interrogatae, prima fronte eaque perfricta negant, & talia quae obiiciuntur posse fieri. Sed nihilominus tortura & quaestione si indicia, aut probationes adsint, expositae coguntur verum fateri. Cauendum tamen ne maleficiis taciturnitatis ad quaestionem admouendae se praemuniant. Ea autem idem Sprenger parte 3. qu. 14. & 15. tradit composita esse ex membris pueri non baptizati, incinerati & in puluerem redacti, instigatione daemorum quae vel pillis abscondunt, & ideo radendi ante turbam vnde quaeque pilli. Sed & refert eerae benedictae guttulam in calicem aquae benedictae immisam cum inuocatione sanctissimae trinitatis, si aqua ter ieiuno stomacho ministratur, maleficium taciturnitatis abigere. Atque intra missarum solemnia tortas maleficas indictis orationibus, populo, admittendo Dei auxilio cogi secreta detegere. Addit & q. 16. Secundo, inquit, & ea quae supra tacta sunt, de sale, & aliis reb. benedictis, ad eadem profunt si cum septem verbis quae Christus protulit in cruce, in scedula conscriptis, in simul colligatis collo eius alligetur, si longitudo Christi super nudum corpus & extra benedicta circūcingatur. si quidem longitudo ipsa comode haberipot experientiaque docuit miro modo his rebus

SSS iij

In c. accusatus, s. sane, de hereticis in sen.

ipsas molestari, vixque retinere præcipue reliquias sanctorum, & feriarum etiam sextarum tempore, facilius per aduentum Christi compulsa confitentur. Sic & Sabbatho, & festis beatissimæ virginis Mariæ tortos maleficos, crimina confiteri plerunque scribit Ioannes Nider in 5. libro fornicarij c. 7. Signum maleficarum, est etiam in tortura, quod non lacrymantur verè obstinata.

Aliud quando ea quæ seorsum dicuntur remotis testibus, & nulli postea declarata, ipsæ sciunt fieri enim non potest, sine ministerio dæmonis cui se dicarunt, & ex cuius ope diuinationibus vetitis insunt, vt aliter nouerint. Audiui à iudicibus maleficarum, hoc argumentum ab illis probatum, vt malefica nudæ manibus cum pedibus ligata si proiciantur in aquam, non possint in profundum demergi, sed ab aqua statim subleuentur.

9 Pœnæ variaz pro diuersitate maleficiorum à nobis explicatae fuerunt lib. 34. syntag. lex Dei statuit, non solum maleficas vitandas sed etiã necandas, Deut. c. 18. & 20. i. reg. 28. & alibi, *Non patieris maleficos super terram*, Deut. c. 22. cum similib. in quibus illæ magicæ artes prohibentur iure diuino. Vt & iure etiam gentium, apud Platonē n. de legib. Cassiod. lib. 9. varia. c. 18. Arrianum in iudiciis, Herodian. in 4. Dionem li. 52. Corn. Tacitum li. 2. Suet. in Tiberio c. 32. Columellā li. de re rustica c. 8. vide & alia plura quæ nos hac de re proponimus lib. 34. syntag. iur. c. 14. & 15.

7 In foro pœnitentia, si notoria sunt maleficæ, est illis deneganda eucharistia, si occulta, pœnitentia apponenda quadraginta dierum. can. pro dilectione, de consecr. di. 2. Si clerici malefici inueniantur, debent deponi, & in monasterium detrudi: si laici excommunicari, ca. non oportet, 26. q. 5. & per totam q. 5. multæ aliæ pœnæ ponuntur. Sunt & malefici infames, nec possunt accusare nisi socios. ca. quilibet. nec. 2. q. 5.

8 Iure ciuili, capitalis pœna imponitur l. nemo, l. nullus, l. multi, de malefic. mathema. præterquam iis qui humanis remedia adhibet corporibus, aut à fatis ac vineis auerterent imbres, lapidationes, vêtos, fulmina l. 4. eo. ti. Leo tamen imperator nouella cõstitutione 65. de incantatoribus, statuit, vt si quis aliquo modo vsus esset, deprehenderetur incantationibus, siue restituendæ, aut cõseruadæ valetudinis, siue auertendæ calamitatis causa fecisset, apostatarū subiens pœnam supremum supplicium sustineret, dicens ex malis incantationibus credere se nihil boni posse emanare.

Damnati sunt ab Antonino Caracalla, qui remedia tertianis quartanisque febribus, collo annexa gestarent, vt ait Ælius Spartianus in Antonino Caracalla.

Tiberius Cæsar etsi Thrasillo astrologo peritissimo quotidie vteretur, ac singulis diebus vaticinia acciperet, tamen accuratè re considerata cum aliquando per somnium iussus esset cuidam argentum dare, hominem interemit, quod intelligebat sibi per magicam artem dæmonem immissum fuisse, reliquosque omnes astrologos, magos, aut qui alio auxilio diuinationes exercerent,

inter, exteròs, necauit: ciues, qui prius edictum Augusti neglexerat, mox fecit nisi destitissent. Dio Cassius lib. 53. historiz. Augustus quippe Octavianus antè, anno ab vrbe condita 764. vaticibus interdicerat, ne absentibus arbitris, vel coram aliis, de morte prædicarent, de quo ipse pro se tamen nihil esset sollicitus, aded vt publicè stellarum constitutionem sub qua in lucem editus erat proposuerit, vt refert idem Dion lib. 56.

9 Refert Monstreletus, lib. 2. anno Domini 1440. Dominum de Raiz, in America seu Britannia nunc, equitum præfectum seu *Marescalcum* Galliz, magicis & sortilegiis se dedisse, vt per eam viam ad summos honores perueniret: eamque ob causam necasse plures pueros, vt eorum sanguinem ad maleficia vteretur, quorū reus peractus conuictus, per Britanniz ducem igni addictus, combustus Nanneti fuit.

10 In castris Augusti Constantij, per simulationem tuendæ maiestatis imperatoriz, multa & nefanda perpetrabantur. Nam, si quis super occentu foricis, vel occurru mustelle vel similis signi gratia, cõsulisset quemque peritum; aut ciuile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolore, quod medicinæ quoque admittit autoritas, reus inde non poterat opinari delatus, raptusque in iudicium pœnaliter interibat. Ammian. Marcellinus lib. 16. historiz.

De remediis aduersus maleficia & maleficas & maleficos.

C A P. X X X I.

ARIA quamuis & plura iam libro. 34. syntagmatis nostri c. 22. remedia ex obseruatione bonorum authorum aduersus maleficia diuina & humana attulerimus, tamè alia quædam etiam nunc breuiter recensebo, quæ in aliis occurrerunt libris aut disputata aut relata. Prima illa quæstio mouetur in Malleo maleficarum fratris Iacobi Sprenger, parte 2. q. 2. An liceat maleficiis maleficia tollere vel per illicita. Sūt enim quædam maleficæ, quæ lesos curant & maleficiatos, vel à se vel ab aliis: quædam quæ non possunt curare: maleficium nanque aliquando ita perpetuum est, vt nulla ope humana sed beneficio singulari Dei curari possit, vt aiunt DD. Thomas & Bonaventura in 4. sententia distinct. 34. & Scotus ad d. 34. distinct. agens de frigidis & maleficiatis, ait fatuitatem asserere, quod etiam per varia & superstitiosa non debeant maleficia tolli, neque in hoc esse infidelitatem aliquam, quia destruens non assentit operibus dæmonum, sed credit eos posse & velle fatigare dum durat tale signum, & sic destructio signi imponet finem vexationi, imò ait esse meritorum operum diaboli delere. Hostiensis quoque ad medicos relegat cognitionem horum impedimentorum, & satis tolerare posse ecclesiam, retundere vana vanis. Vbertinus etiam ad d. 34. distinct. li. 4. sentent. ait, posse ma-

*Ad c. liberis
§ mulierem, de
figi. & malif.*

leſicia aut perorationes, aut per artem per quam facta ſunt, deſtrui.
 In contrariam ſententiam videntur inclinare in di. diſtinct. 100.
 Thomas Bonauentura, Petrus Albertus & cōmuniter omnes Theo-
 logi, dicentes quòd per aliquid aliud quàm per licitos exorcifmos,
 vel per veram pœnitentiam, vel remèdium naturale tolli non de-
 beat maleficiũ, vt in ca. ſi per ſortiaras, leges vero ciuiles per-
 mittunt maleficiis maleſicia tollere, leorum C. de malefic. & ma-
 thematic.

Media ſententia probabiliorem videtur, cum diſtinctione, vt
 maleficiũ, per aliud maleficiũ à malefico illatum tolli non de-
 beat: nam hoc fit virtute alicuius dæmonis. Sic nec licet tollere
 maleſicia per non maleficiũ etiam, ſi ita per honeſtam perſonam
 etiam tollatur, ſic tamen quòd ſuperſtitioſis remediis maleficiũ,
 quòd vni perſonæ auferatur, alteri inferatur, nam & hoc illicitum. Si
 tamen quis vtatur vanis & non illicitis, non eſt prohibitum.

2 Inter vana remedia quæ omnino non ſunt inutilia, nec repro-
 bata ſi non fiant à maleficiis referuntur aliqua.

Vt ſunt quædam mulieres quæ ſigno notant maleficas, quarum
 miniſterio vaccæ vbertate lactis priuatæ ſunt: vrceũque lactis ſu-
 per ignem appendunt, & certis verbis ſuperſtitioſis inſiſtendo, vr-
 ceum cum baculo percutiant, & ſic diabolus omnia verbera dicitur
 in deorſum maleficæ deferre per quæ ſic dæmon cum malefica fati-
 gatur. Vanam id dum modò ſine inuocatione dæmonis fiat: nam
 tunc impiũ eſſet. Aliud exemplum, dum quidam vaccas huiusmo-
 di læſas ad paſcua emittere volunt & explorare etiam ipſam malefi-
 cam nituntur, & brachiam viri, vel aliud immundum ſuper caput
 aut dorſum vaccæ ponentes, hocque potius feſtiuiſ & ſacratoribus
 diebus, vaccam cum baculo fortassis iterum ſub tali vt ſupra expreſ-
 ſione percutiendo, expellunt, & tunc vacca ad domum maleficæ re-
 cto tramite properat, & cornua in eius hoſtium vibrat, cum magno
 eiulatu continuè pulſando, & hæc vtique diabolus in vacca operatur
 tandiu, quòd per alia maleſicia ſedatur. Et hæc remedia prædicti do-
 ctōres, reuera putant tolleranda, ſed non meritoria, & ideo imponen-
 dam & pœnitentiam vtentibus.

3 Sicut & aliud quando quidam volentes explorare, num iumētũ
 quòd interierit, ex maleficio mortuum fuerit, vel naturali modo: ad
 locum vbi cadauera beſtiarum excoriantur ſe conferunt, & inteſtina
 cadaueris ſuper terram trahendo, ad domum deferunt, non autem
 intrò domum per oſtium ſuper, ſed ſub limine domus ad coquum
 trahunt: & igne facto ſuper cratem inteſtina ponunt, & tunc vt ex
 relatu, inquit Sprenger, talia practicata ſapiffimè informati ſu-
 mus, ſicut inteſtina caleſcunt & ardent, ita inteſtina maleficæ
 calore & ardoribus crucientur, vnde aduertunt illi exploratores
 vt oſtium domus optimè ſit obſtruſum, eo quòd malefica præ
 doloribus cupiet carbonem de igne auferre: nam tunc omnis
 cruciatus effugaretur. Relatum denique ſæpe nouimus: vbi ma-
 leficæ introitum habere non poterant, ex tunc denſiſſimis te-
 nebris

nebris domum intus vallaffe cum commotione horribili & ſtrepi-
 tu ex ruina domus, omnes interire proximè putarent, niſi oſtrum
 aperiretur.

4 Refertur & aliud experimentum ad detegendas maleficas.
 Nam certi volentes ex multitudine mulierum in eccleſia exiſten-
 tium experiri maleficas, quæ etiam ſine eorum conſenſu eccleſiam
 diuinis peractis exire non valeant, tali experimento inſiſtunt. Nam
 die Dominica, ſotularia iuuenum, axungia ſeu pinguedine porci vt
 moris eſt perungunt, & ſic vbi eccleſiam intrant, tandiu exire ma-
 leficæ non poterunt eccleſiam, quoad vſque exploratores aut exeant
 aut illis licentiam vt ſuprà, exeundi concedant.

Simile etiam inquit, ſit per certa verba quæ annotare non expe-
 dit, ne quis per diabolum ſeducatur, aut quempiam temere calum-
 niatur.

5 Detegere dicunt etiamnum per maleſicia ſint morbi immiſ-
 ſi, plumbum liquefactum ſupra membrum affectum illud tenendo
 in coeleari ferro, & inſundendo in ſcutellam aqua plenam. tunc e-
 nim vt ferunt, ſi maleficiũ ſit, diuerſarum rerũ ſpecies & imagiun-
 culæ formantur, & tunc puncta aliqua in parte imaginis facta dicunt
 plagam inferri malefico vel maleficæ in ſimili loco, dicuntque
 rationem eſſe naturalem, quòd ſeptem ſunt metalla quæ ex natu-
 ra ſeptem planetarum participant: Saturnum autem dominari
 plumbo, & eius eſſe proprietatem, vt ſi plumbum ſuper malefi-
 cium aliquod fuſum fuerit, per ſuum influxum beneficium de-
 monſtret.

6 In partibus Sueuiæ, inquit Sprenger, parte 2. c. 7. practicatur
 plurimum quòd prima die Maij ante ortum ſolis, mulieres villanæ
 exeunt, & ex ſyluis vel arboribus referunt ramos de ſalicibus, aut
 alios frondes ad modum circuli plectentes, & in introitu ſtabuli
 ſuspendunt aſſerentes, quòd per integrum annum iumenta cuncta
 illæſa à maleficiis remanent & præſeruantur, ſic iis qui vana va-
 nis confundi poſſe putant, non eſſet hoc remedium illicitum: ve-
 rum vt ſine offenſione procedatur, dicit, non eſſe reprehendi-
 bile, ſi quis non habens reſpectum ad ſolis occaſum vel ortum
 colligit herbas, vel frondes aut ramos, cum oratione Dominica, aut
 ſymbolo fidei, & ſuspendit illa ſuper oſtium ſtabuli bona fide, com-
 mittens effectum cuſtodix diuinæ voluntati.

Sic & probari poſſunt qui intra vineas aut ſegetes ſignum crucis,
 frondes aut flores benedictos, in die palmarum continent, erigunt
 & aſſerunt, quòd vndique frugibus per grandines læſis, ſegetes in
 eorum campis illæſæ remanſerunt.

Item & probatur, dum pro conſeruatione lactis, ne eo vaccæ per
 maleſicia priuentur, id quòd colligitur, die ſabbathi pauperibus gra-
 tis in nomine Dei quidam diſtribuunt, diuinæ prouidentix pro ſuo
 bene placito cuſtodix effectum relinquentes.

7 Rurſum Nider in formicario, tradit impediri maleſicia
 eccleſiaſticis rebus exorcifatis contra dæmones, aquæ bene-
 dictæ aſperſione, ſalis conſecrati ſumptione, vſu candelarum.

in die purificationis beatæ Mariæ, vt & palmarum consecratum vsu.

Remedium item non mutare vel commodato dare, vel donare suspectis de maleficio: nã solët maleficę modicũ lactis, vel butyri coagulati petere ex illo iumẽto vel animali quod volunt suis impijs actibus maleficiare. At in remediũ etiam, quædam mulieres, ex suspecta maleficæ domo, solent vicissim modicum butyri habere, & ex illo tres bolos faciunt, & sub sanctissimæ trinitatis inuocatione patris & filij & spiritus sancti, in vasculum iniiciunt, & sic omne maleficium fugatur, quod esset irreprehensibile, si sub eadem inuocatione orationem Dominicam adiungendo etiam, si de proprio butyro fieret sine de alieno: si propriũ non haberet tria illa frustra immitteret, effectum diuinæ voluntati committẽdo, vel si aspersio fieret aquæ benedictæ, vel salis exorcisati cum oratione Dominica.

9 Non erit etiam reprobandum inquirere maleficia sub liminibus ostij, stabuli, præsepis, vel vbi adaquantur iumenta: nam in his locis sæpe instrumẽta maleficij sæpe se occultasse, maleficæ instinctu dæmonis confessæ sunt. vnde quæ ibi inueniuntur amouenda sunt, quamuis sæpe vel ridicula inueniantur, vt mus, serpens, puluis, lapis, lignum, in quibus dæmon operatur.

10 Receptum & contra grandines remedium, accipere tres lapides ex grandine & in ignem iniicere cum inuocatione, & in nomine sanctissimæ trinitatis, cum oratione dominica & angelica salutatione bis aut ter dicta, & Euangelio in principio erat verbum, cum signo crucis, vndique contra tẽpestatem ante & retro & ex omni parte terræ subillato, replicando ter, & verbum caro factum est, & ter postea per euangelica dicta fugiat tempestas ista subito, si quidem sit tempestas fuerit ex maleficio procurata, cessabit. Sprenger parte 2. Flagelli q. 2. c. 7.

Refert & ibi per alia verba adiurari posse tempestates maleficas, vt factæ sunt ipse maleficæ. Adiuro vos grandines & ventos per quinque vulnera Christi, & per tres clauos qui eius manus & pedes perforarũt, per quatuor sanctos Euangelistas, Matthæum, Marcum, Lucam, & D. Iohannem: vt in aquam resoluti die nostra descendatis.

11 Fatẽtur multæ maleficæ, vt aiunt Nider & Sprenger, quinque esse quibus maleficia impediuntur multũm, aliquando in toto, aliquando in parte, aliquando ne in personam hominis fiant, aliquando ne in suis amicis.

- 1 Fides integra seu seruare Dei mandata.
- 2 Se signo crucis & orationibus munire.
- 3 Ritus & cõemonias Ecclesiæ colere.
- 4 Publicam iustitiam benẽ exequi.
- 5 Verbo & mente Christi passionem ruminare.

Hinc & campanæ Ecclesiæ pulsantur, vt populus in tempestatibus Deum orent.

Sacramentum quoque alicubi corporis Domini, in supplemento defertur.

Aduersus

12 Aduersus maleficia minorum animalium, quæ populantur arboribus, & plantas, remedium excommunicationis inuẽtum est, in d. & contra animalia processus, vocatio in ius, accusatio, defensio iudicium factum, de quibus fusè disputat per plures columnas Bartholomæus Chassanæus consilio 1. per quinque capita: quanquam videtur alicubi in suis consiliis repugnare doctor Nauarrus, sitque maledictio in eas creaturas nocentes, non respectu animalium tantum, sed per modum conclusionis quæ referri debet ad Diabolum, qui vt nobis noceat, vitur irrationabilibus creaturis, vt ait Diuus Thomas c. 2. q. 90. Sic maledixit Deus serpenti c. voluissent, s. denique de pœnitent. dist. 1. ca. sexto die, s. vt sciamus 35. di. Genes. 3. propter eius calliditatem, in quantum calliditate & dolo dæmonis agebatur. ita calliditas & deceptio referenda est ad dæmonem. Inuenit illud & Deus Lucæ 10. ego dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & super scorpionem, & super omnem potestatem inimici, & nihil vobis nocebit. Hinc legitur DD. Simonem & Iudam, adiurasse dracones, & eis præcepisse abire in desertum.

Maledictæ & punitæ quoque corporaliter creaturæ propter immanitatem delicti per eas commissi, Leuitic. ca. 18. & 20. ca. mulier. 15. quæst. 1.

Vt maledixit Deus ficulneæ non ferenti fructum, & exaruit. Marc. c. 11. ca. cum ego in singulis 24. qu. 3. terræ c. 3. Genesios c. cum sancti viri, s. item scriptura, 24. quæst. 4. & aliis creaturis Leuitic. 26. Deuter. 27.

Frequẽtes fuisse latas sentẽtias maledictionis anathematizationis cruciarum, limacium, marium, & aliorum animalium turmatim nocentium, ab officiali Heduenfi, Lugdunenfi, Matifconenfi, & processum, refert prædictus Chass. consil. 1. in 5. parte num. 123.

13 Esset improbandum remedium, vt per maleficos, vel maleficas alias, maleficij cura procuraretur: illud enim remediũ perinde ac illatio morbi dæmonem habet operatorem. Similes enim sunt dæmones latronibus, vt ait Tacianus Assyrius oratione contra Græcos: si quidem vt illi viuos aliquos capere solent, deinde pacta mercede familiaribus eos restituere, sic qui à magis & fortilegis, vel à gentilibus existimantur dij, quorumdam hominum morbis se insinuantes, deinde per socium in illis gloriam fabricantes, in publicum prodire iubent, & in conspectu omnium postquam desideratis rebus se expleuerint, ab ægris auolant, & morbum suo dolo productum obliterantes pristinæ valetudini hominem reddunt.

Vtutur dæmon aliquando fortilegis ad lædendos, & ad decipiendos credulos, non secus quàm auceps, qui vt tendere aliis auibus insidias queat, alias eiusdem generis aues, obretia & laqueos occultè illigat, vt quæ solutæ sunt, illarum vocibus citatæ ad pabulum conuictumque descendentes, irretiantur.

13 Remedia naturalia quædam adhibentur contra maleficia sine tamen superstitione, vel pacto expresso, vel tacito dæmonis, quod prohibetur per verba quæ referuntur Esaiæ 18. ibi, Percussimus sedes

cum morte, & cum inferno fecimus pactum, expellitur porro naturalibus dæmonibus, non directè, quia non est credendum dæmonem corporalibus virtutibus subiacere secundum D. Thomam, in 4. sentent. distinct. 7. artic. fin. nec est potestas quæ ei super terram comparatur. Iob cap. 41. Sed per indirectum adhibitis remediis læsis, vel obsessis.

Extat apud Tobiam c. 6. vers. 9. quomodo particula cordis piscis dæmones pellebat, si super carbones ponebatur, cuiuscunque sexus fumo, ut ultra non accederent. Saul, pulsante cithara Dauide, lenius se habebat, & recedebat ab eo spiritus malus, 1. reg. c. 16.

Et dæmonum sustinenti, vicere petras, & herbas habere sine incantatione, probat D. Hieron. c. fin. 26. qu. 7.

14. Cauendum tamen ubi adiunguntur characteres, imagines, siue à cælestibus influxibus, siue ab aliis imposturis fucum accipiant, quæ ex naturali causa non possunt operari, & nisi cum aliquo pacto dæmonis expresso, vel tacito, nam res quæ non habent naturam efficiendi id ad quod adhibentur, sunt quasi signa & pacta tacita prohibita, ut ait D. Thom. in 2. q. 96. artic. 2.

15. Tradit Albertus Magnus super Lucam c. 9. & Nicol. Lyra. 1. regum c. 16. & ibidem Paulus Burgensis, sine superstitione appositione dæmoniacis facta, & per sensibilia quædam, dæmoniacos posse releuari, imò & posse liberari. Sunt enim certæ res quæ habent à Deo certas proprietates quarum causa nobis occulta est, ut & contra dæmonas dicunt valere herbam dictam, fugam Dæmonum. Proclus etiã lib. de sacrificio, nonnunquam, inquit, visi sunt dæmones leonina fronte, quibus cum gallus obiiceretur repente disparuerint.

Sulphuris & foetidarum rerum incensum, expellere dæmones persuasum est forsitan, non tam natura earum rerum, quantum cogitatione poenarum, quibus affliguntur, nempe in inferno stagno sulphureo foetido, cui addicti sunt. confunduntur enim, dum vident sibi propria & per quæ torquentur & magis torquendi sunt, obiici. Vt enim mirabiliter cupidi sunt honoris, ut volunt pro diis haberi, & ita facile miseri thure & incenso boni odoris accedunt. Sic valde indignantur & recedunt, dum propriis foetoribus repelluntur, quibus digni, non thure sunt. Sic & asphalto & sulphure etiam dæmones ab ethnicis sacrificulis expellebantur & ab illis expiationes fiebant, ut apud Ouidium de Medea,

*Tæque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrata,
& alibi,*

*Adueniat qua lustrat anus lectumque locumque
Deferat, & tremula sulphure & oua manu.*

16. Experientia quoque probatum dicitur, quod si argentum viuum calamo plumæ includatur cera, vel intra putamina auellanæ maius, obturato cera foramine, & ponatur sub puluino fascinati, vel sub limine domus eius, aut camerae tolli fascinum & maleficium, aut ligaturam, eiusque rei indicium apparere, quod argentum viuum quasi coagulatum, inuenitur luridum, seu nigrum.

17 Ray-

17. Raymundus Lullus li. 2. de quinta essentia, in quaestione, quomodo fieri possit quod dæmones per medicinas possint à corporibus eici, cum non habeant corpora in quibus possint recipere impressiones medicinarum, & omnis potentia, circa obiectum operetur, respondet 1. quia omni causa remota remoueatur eius effectus: & dæmones plerunque ad corpora iunguntur humana, vel maleficia in illis operantur propter malam dispositionis humoris corrupti, aut infecti, aut melancholici, qui malas figuras, nigras & terribiles horribilesque format in phantasia, & intellectum conturbat. Dæmones autem has formas consueverunt accipere, & habitare in locis obscuris, solitariis & opacis. Quare dum per virtutem vel quintæ essentia vel aliarum rerum, talis humor peccans à corpore expellitur, qui & causa videtur ex qua dæmones in eo corpore tam perniciose operantur, tunc dæmones simul cum humore euanescent.

Potest & Deus per exteriora remedia, ad iustitiæ suæ manifestationem facere ut dæmones patiatur, sicut per actionem ignis inferni torquentur animæ & dæmones, quanuis illorum substantia non sit ex quatuor elementis composita.

18. Pro remedio etiam contra maleficia est; herba quæ dicitur hypericon seu perforata, ideo & dicta fuga dæmonum, fumigatio quippe seminis eius, fugat omnem dæmonem appropinquantem corpori vel domui, cum adest potissimum Dei invocatio.

19. Irridentis etiam dicta vel facta, offendunt dæmonem qui maleficium facit vel obsedit corpora ut foetida amara incensa & huiusmodi iniuriæ, quia illa sunt signa & afflictiuorum ingerunt memoriam quibus vexantur dæmones, & durius post iudicium vexandi sunt.

20. Nescio planè an numerem inter naturalia an supernaturalia remedia, verbera, quibus maleficæ affectæ solvere maleficia illata sapissime coguntur. id tamè verissimum est, remedium esse præsentissimum, potissimum ut ipsæ factæ sunt, si verberentur trunco vitis. Nam cum dicant aliorum ictus non sentire, tamen fatentur illo ligno affligi, imò & resti facta ex palmitibus inuolutis in modum laquei collo iniecta, maximè compelli: putarem ego id ex mysterio vini & vineæ dilectæ Deo, ex cuius vino quotidie sacramentum sacro sancti sanguinis Domini conficitur, cuius memoria torquet impiissimum dæmonem in certamine crucis prostratum.

Fuit & sententia Pselli de dæmonibus, dæmones quanuis spirituales, tamen impuros crassitiem quandam adipisci, ex qua per voluntatem Dei ictibus patiuntur affecti. Quo fit ut aliquando sortilegæ quæ sibi videntur transformata in catos & alia animalia, in ea forma vulnerata, inueniantur verè in proprio corpore vulnerata & interdum enecata, transferente dæmone ictus in ipsas, sic incubis aduenientibus pedines ferrei quibus carminatur linum & canales locis quibus aduenire solent subiiciuntur, spinæ, enses iacula opponuntur.

Maximus Tyrius sermone 27. dæmonem quidem dicit nudum animam, corpore deposito, in immortalium ordine, sed in ordine patibulum:

quomodo autem & quatenus explicauimus iam lib. de Angelis c. 3. tomo 4. commentariorum in syntaxes artis mirabilis.

21 Memini cuiusdam historię relatę per Paulum Diaconum li. 6. de gestis Langobar. c. 3. quę & abscisionem illam mirabilem probant. Chunibertus enim rex Langobardorum, secreto in palatio cum stratore suo determinauit de nece Aldonis & Granfonis. cum autem consuleret, apparuit musca in fenestra quam cultello quod tenebat occidere volens, non potuit, sed pedem tantum abscidit. Cum verò Aldo & Granfo in palatium regis venirent decreti nece in seij, apparuit quidam claudus obuius altero pede ligneo, iubens vt secederent, eo quòd de illorum nece determinatum fuisset à regem cui credentes, in basilicam se receperunt in asylum sancti Romani martyris. Quod nunciatum Chuniberto, cum tamen strator à se non discessisset, interrogauit per nuncium cur fugissent, & postea quicquid consilium de nece aperuisset, & audiens factum fuisse à claudo illo obuius, intellexit eum esse malum dæmonem, qui specie muscę eo consultantibus adfuit & pedem ei abscidit.

De exorcismis & incantationibus morborum & maleficiorum.

C A P. XXXII.

In fœlicis Malleoli tractatu de exorcismis, approbatur vulgares incantationes seu exorcismi ad curanda animalia, vulnera & alia similia, dummodo quispiam his non sit contra fidem catholicam immixtum, disputat & ab initio & probat, carmen rustici cuiusdam quo utebatur super vaccam contritam. Si sancta Maria virgo peperit Christum re vera, liberetur hoc animal hac passione, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, amen.

2 Et explicatur ibi dictionem si, non esse dubitandi, sed pro quia accipi, vt in versu, *Si Deus est animus, nobis vt carmina ferunt*, pro quia: vt Ezechielis si iudicas eos, pro quia iudicas. & Psalmo 57. *si verè vique iustitiam loquimini, rectè iudicate*, id est quia.

Et resoluitur curam non esse contemnendam animalium quę à Deo in vsum hominum, & ad necessitatem & iuuamen data sunt inam & Deus illis prouidere dicitur, vt & pullis coruorum inuocantibus eum. ^a admonet & Deus etiam in sabbatho curam salutis iumenti habendam, diui Lucę c. 14. item alibi, *Nonne duo passeret assē uenent, & vnus ex eis non cadet in terram sine patre vestro?* ^b Conseruauit & species in arca Noe animalium. ^c & Psal. 144. *aperis tu manum tuam Domine, & implet omne animal benedictione*. Item Pl. 35. *homines & iumenta saluabis Domine*. Nec dubitauit pietatis affectione motus D. Hieronymus, euellere spinam de pede leonis ad habitationem suam uenientis, & facta cruce benedictionis, in nomine Domini nostri IESV CHRISTI leonem sanauit. Sanctus Eulogius pedem equi contractum, in nomine Domini nostri IESV CHRISTI restituit: hinc etiam nunc habetur custos equorum.

Sanctus

Sanctus Germanus episcopus, in curia regis Britannię asinuram mortuum resuscitauit.

Beatus Egidius ceruam à venatoribus insequutam, defendit, & ceruus sagittę sub benedictione facta, sanauit.

Benedictionibus vt super animalia non magis alienū à fide, quàm maledictionibus quibus vsus & Deus contra serpentem, Genes. 3.

Lausanensis episcopus contra sanguifugas damna piscibus inferentes exorcismi dictamina de sacris scripturis collecta dictari fecit, & per certa interstitia publicari multipliciter profecit.

Processum & iudicialiter & sententia excommunicationis contra vermes radices, segetum edentes & locustas in diocesi Curienfi & Constantienfi.

Benedicimus carnes crudas vt proficiant ad salutem mētis & corporis, non minus viuentes bestias, & legimus conuenire ad sanctum Blasium vt illius benedictione saluarentur à crudelioribus bestiis.

Caltrantes asinos & porcos, inuocant magnū sanctum Antonium, vt suo præsidio præstet illis animalibus salutis auxilium.

3 Multò magis non reprobandi, qui carmine curant vulnera hominum, aut aliqua eorum membra, & dolores, quia apostolus iubet omnia in Christi nomine facere.

Nec ideo superstitiosę & reprobę iudicandę sunt curationes, quòd rithmis à quibusdam adhibitis ritibus fiant: non minus quàm hymni quidam ecclesiastici: ideo minus non probatur quid rithmis constant, vt *conditor alma syderum &c.* nec illuminatio cæci ideo reprobatur quòd Christus liniuerit eius oculos luto: aut minus curatio probanda Elizei propter varios ritus & gestus extensionis adhibitos &c. 4. Regum 4.

4 Fides magnam vim habet in inuocatione Dei ad sanitatem impetrandum, & ad mirabilia efficienda, iuxta Dei & Domini nostri IESV CHRISTI virtutem & promissionem. Marci c. 14. *Signa eos qui crediderint hæc sequentur, in nomine meo demonia eijcient, linguę loquentur uuis, & si mortiferum quid biberint non eis nocebit, super agros manus impotent, & bene habebunt &c.* Atque diuus Petrus Æneam sanauit dicens, *Sanctus te Dominus noster IESVS CHRISTVS, surge sterne lectū tuum*, Actorum 9. Et Christus c. 17. Marci 17. *Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem tanquam granum sinapi, & dixeritis monti huic, transi hunc, transibit, & nihil impossibile erit vobis.*

Dixerunt & 72. discipuli Domino, Lucę 10. Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et rursus, non est aliud nomen datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri.

5 Refert Magister Salomonē excogitasse coniurationes, quibus aegritudines solebāt mitigari, & alias quoque quibus dæmones eiicerentur, & alias quibus obstricti non redirent. & characteres qui inscribebantur gemmis, quę positę in naribus arreptitij cum radice Salomoni monstrata, statim à dæmonibus liberabat.

6 Cauendum autem est, ne nomen Dei in vanum accipiatur, neque enim infontem id est innocentem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Dei frustra ^b.

^b Exod. c. 20. & ca. necesse 22. q. 4.

TTT j

a D. Matthai c. 12.

b Matthai c. 10.

c Genes. 7.

Si tamen res in dubio sit, in meliorem partem erit explicanda: & si boni sunt fines, bona opera sunt iudicanda quandiu de contrario non liquet, & intentio etiam præpollet & indicat actum.

7 Diuus Thomas 2. 2. q. 93. Incantationis licitæ cōditionem esse ait. Primum ut verba non contineant inuocationem dæmonis expressam vel tacitam.

Item videndum 2. ne contineant nomina incognita; quia suspecta de superstitione ea sunt.

3. Ne materia verborum aliquid falsitatis contineat, ut dicere beata virgo Iordanem transiit, Stephanus ei obuiauit aut similia.

4. Ne vana ibi sint, ut characteres, excepto signo crucis.

5. Ne spes ponatur in modo scribendi & legendi ligatum.

6. Ut in verbis, tantum respectus habeatur ad virtutem diuinam qua speratur effectus, & ad sacras reliquias secundario ut à Deo principaliter.

7. Ut committatur effectus voluntati diuinæ, de quo & D. Thomas in 1. secundæ in materia de gratia, distinct. 15. adde 8. ne ad ostentationem, sed ex necessitate & utilitate fiant, non enim mysteriis fidei & miraculis, ut modum histrionum vtendum est: sed ad laudem & gloriam nominis Dei, & utilitatem publicam maximè, & interdum priuatam, qui enim faciunt aliter, sæpe Dei iusto iudicio reprobantur & intereunt, ut incantatores serpentium, qui sæpe ab his intermuntur. abusus diuinorum in malis, prouocat iram Dei in eos qui abutuntur, non minus quàm in Baltasarem vindicta fiunt manifesta, quod vasis sacris in conuiuio profano abuti voluit^a, & spiritus maligni irruerunt in exorcizantes in nomine Pauli^b.

^a Daniel. c. 5.
^b Actor. c. 19.

Item & Elias iussit igne de cælo descendere & consummare legatos qui cum vocabant in auxilium, dicentes, homo Dei rex præcepit ut descendas^c. Et Dominus adductus Herodi qui sperabat signum aliquod ab eo fieri, volens illo abuti tanquam histrione, nihil ei respondit etiam interrogatus^d.

^c 4. Reg. c. 1.

^d D. Luca ca. 23. vers. 8. & 9.

8 Efficacissimi sunt exorcismi qui à personis quæ habent ab ecclesia potestatem fiunt, ordine accepto: & maximè si se ad ipsum disponant, si confiteantur peccata sua, si reuerenter exequantur, & orationes & exorcismos aliæque solemnia ecclesiæ adhibeant quæ ad hanc rem sapienter & ordinatè constituta sunt, & relata cum cautionibus per fratrem Hieronymum Mengum, ordinis minorum, in libro dicto flagellum dæmonum seu exorcismi efficacissimi & remedia probatissima ad malignos spiritus expellendos, eorumque facturas & maleficia effuganda, extat pro energumenis seu à dæmone obsessis exorcismus & oratio apostolorum, apud Clementem Roma. li. 8. cōstitutio apostolic. c. 8. Et isti propriè exorcizare maleficia possunt, qui habent authoritatem & ordinem ecclesiasticum. Possunt nihilominus & aliæ bonæ & deuotæ personæ laicorū, ut ait D. Thomas in 4. sententia. dist. 23. item & mulieres adhibitis orationibus ecclesiæ, euangeliorum, oratione Dominica, salutatione angelica, symbolo fidei & similib. ut docet Spræger lib. mallei. malef. parte 2. q. 2. c. 6.

8 Aduersus omnia maleficia diuina maxima ope & benedictione, quadam

nam generaliter proponantur ut aqua benedicta aspersa in nomine sanctissimæ trinitatis, & cum oratione dominica ad saluationem hominum & iumentorum, quia vim eam in benedictione accepit.

Cereum benedictum intensum in loco.

Herbas consecratas adiungere in fumigatione loci occulte.

Sal benedictum accipere in ore.

Missam audire & euangelium in principio erat verbum.

Plurimum & sunt præseruatua locorū hominum & iumentorum verba tituli triūphalis saluatoris nostri: dū scilicet per quatuor partes loci in modum crucis inscribuntur. Nazarenus

Vel etiam iungendo nomen virginis Mariæ aut euangelistarum, IESVS † rex Iudæorum.

aut verba diui Ioannis *Verbum caro factum est.*

9 Angeli etiam sancti cooperantur ad defensionem; excitant ad bonum interius ad bona nos mouent, quorum monita acceptare nobis liberum est: ut mali Angeli ad mala nos alliciunt permitte Deo.

Sunt & Angeli exterius motores orbium, virtutes cælorum dicti, qui & per voluntatem Dei nos possunt influentiis bonis donare, & à malis præseruare.

Sunt & proprii Angeli custodes.

Quemadmodum enim sunt Angeli mali, qui incendunt ad libidinem: sunt etiam boni qui defendunt, & qui Dei voluntate conferunt castitatem, ut legimus de sancto Egnitio ab Angelo Dei ad eius preces castitatem petentes, in somniis eunuchato apud Greg. lib. dialogorum. Id ipsum & Elia abbate apud Heraclidem in lib. qui paradifus de sancto Sereno, apud Cassianum in collationibus patrum, collatione Sereni abbatis prima.

10 Pelluntur & dæmones incubi, & succubi, per confessionem obsessorum, per sacramenta, Angelicam salutationem, per verbum benedicite, loci mutatione, excommunicatione ecclesiastica, exorcismis ecclesiasticis, ut percurrit Sprenger in malleo maleficarum parte 2. q. 2. c. 1. & 2. c. si per fortiaras 33 q. 8.

11 Morbus nō exorcizatur, sed ipse homo morbo affectus, & maleficiatus, sicut in puero non exorcizatur infectio fornicis, sed puer infectus. Item sicut puer prius exorcizatur, & post diabolus adiuratur ut recedat, ita maleficiatus prius exorcizatur, & postea diabolo & eius facturæ imperatur ut recedat. forma exorcizandi personas ponitur apud eundem Sprengerum parte 2. q. 2. c. 6.

12 Suspendio etiam fit euangelij secundum Ioannem *In principio erat verbum*, & alligatur ad collum infirmi scriptum.

13 Norunt magi fidem Christianam, & Christianos pios, & in Deum sperantes, verè illis valde aduersari, quod vel exemplum relatum à Nicephoro Calixto^a, confirmauit Licinius quippe Valerianus successor Galli in imperio, primis quidem temporibus fuit pius¹⁰. in Christianos quos & maximo fauore in sua curia prosequabatur. Sed magorum postea Ægyptiorum princeps imposturas & præstigias docens magicas, ei persuasit ut non solum sanctos viros

demo eiceret & quàm longissimè repelleret, sed ferro quoque tolleretur, ut qui eorum artibus incantationibusque illorum obstitarent & resisterent, quod & fecit & cepit grauiter Christianos persequi.

Sic Iulianus imperator, primum pietatem Christianam sequutus, ariolorum consuetudine abiiecit, ut idem Nicephorus ait.

a Lib. 12. c. 1.

b Lib. in pro-
emio lib. de ex-
hortatione ad
martyrium.

c Oratione co-
7a gente.

Et Cyprianus b, *Aduersarius*, inquit, *vetus est hostis, cum quo praelium gerimus, sex millia annorum plenè complentur, ex quo hominem diabolum impugnat, sed si quis dominica præcepta custodiens, & firmiter Christo adhaerens contra eum steterit, vincatur necesse est, quia Christus quem confitetur inuictus est.*

Tatianus etiam Assyrius c, *Aliquãdo videntur demones etiam ab illis qui animo reguntur non spiritu: cum ipsi sponte conspectui se offerunt, ut aliquid esse existimentur, vel ut noceant hominibus, ut ipse inimici amicitiam simulantes, ex ingenij malignitate, vel ut sui similibus conferendi in se cultum occasionem præbeant: & enim si possent & cælum ipsum cum reliquis omnibus à Deo conditis, detraberent & subuerterent: nunc cum id efficere nequeant, inferiorem saltem & sibi similem materiam impugnant. Hos vincere qui vult, materiam repudiet, armatus cum thorace cælestis spiritus, quicquid suum est seruare poterat.*

14 Collegi aliquando, aliquot remedia seu verborum castationes, in quibus nihil mali mihi quod animaduertere potuerim, vel illi à quibus exscripsi, vel audiui inesse visum est, quæ referre ea lege non pigebit, ut si quis putet ea conducere, in virtute Domini nostri IESU CHRISTI sine superstitione utatur, absque ambitione, & cum fide, salute & conseruatione rerum, & personarum, & ad destructionem operum demonis quæ est meritoria.

Ad vulnera curanda Germanicè.

Christus vnard geborn, Christus vnard verlorn.

Christus vnard gefunden, der gesenet die se numden.

In namen desz. vatters, &c.

Latine Christus est natus, Christus est perditus, Christus est inuentus, & ille benedicat hoc vulnus in nomine patris & filii & Spiritus sancti. Quæ excantatio fuit aliquando dicta à quodam fratre Vuernobo Augustinensi superstitiosa & improbanda inter prædicandum, suum tamen errorem postea reuocauit in aula episcopi Spirensis, anno 1405. sexta Februarij. Sunt & plures qui hac benedictione vsi se iuuatos dixerunt. refert foelix Malleolus in 1. tractatu de exorcismis, vbi & duos sequentes exorcismos ponit & probat.

Benedictio vel exorcismus ad vaccam in gulture quadam passione contritam ex Malleolo.

15 *Ob das sen dasz. Mariagd, oder Jung frau. E in Rind IESVM gebahr so tomme diesem Thier das blatt ab in Namen desz. vatters, &c.*
id est,

Si (pro quia) sancta Maria peperit Christum re vera, liberetur in fide eius hoc animal hac passione, in nomine patris, &c.

Contra pestilentiam.

16 Portatum hoc nomen valere scriptum testatur idè Malleolus

anavi-

anavipta, vel aliis anane, ob: quod si legas inuerse erit Germanicè anavipta quod dicitur abigens malum.

Contra serpentes, colubros, aspides, viperas, natrices, nepes, stelliones, diptas, angues, cæculos, lacertas, buffones, exuias, aut quorumcumque vermium venenosorum genera, si his habitatio domus ruralis occupata vel contaminata fuerit. sic excantatio sequens prodest ut experitum sæpe tradit foelix Malleolus 2. tractatu de exorcismis circa finem, si rusticus vel alius bona fide sic dicat.

Ich beschwöre euch VVurm ben den Allmachtzgen Gott, dak euch diese Statt oder hausz als vnmahr sene, als vnmahr Gott ist der Mann, der ein falsch Urtheil spricht, vnd ein rechtes tan, im Namen desz. vatters id est,

Ego adiuro vos vermes (seu serpentes vel stelliones &c.) per omnipotentem Deum, ut ille locus sit vobis tam detestabilis, prout Deo est vir ille qui falsam sententiam tulit & iustam nouit in nomine patris &c.

Et verba inquit Malleolus similiter, mutatis mutandis dicta proficiunt, dummodo equum aut malam seu alia animalia lumbrici & vermes in visceribus corrodunt prout fide digni nobis patenter remlerunt & experienter probauerunt.

Ad eadem ex eodem Malleolo.

18 Vbi processum contra vermes & alia nocentia animalia expediuit; & sententiam Malleolus subiungit cum aqua benedicta & processione procedendum ad maledictionem animalium, & benedictionem aquarum vel camporum, ut sequitur.

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Preces nostras quæsumus clementer exaudi, ut qui iuste pro peccatis nostris hanc vermium seu murium persequutionem patimur, pro tui nominis gloria ab ea misericorditer liberemur, ut procul à tua potentia expulsi, nulli noceant, & hos campos vel vineas vel aquas in tranquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis surgentia & orta, tuæ maiestati deseruiant, & nostræ necessitati subueniât, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Item subiungatur mox alia & sequens collecta. Omnipotens & sempiternus Deus omnium remunerator, & peccatorum maximus miserator, in cuius nomine omne genu flectitur, cælestium, terrestrium & infernorum, tua potentia nobis peccatoribus omnipotens cõcede, ut quod de tua misericordia confisi agimus, per tuam gratiam efficacem consequatur effectum, quatenus hos pestiferos vermes vel mures, per nos seruos tuos maledicēdos, maledicas: segregandos segreges: exterminandos, extermines: ut per tuam clementiam ab hac peste liberati, gratiarum actiones maiestati tuæ referamus, per Christum

stum Dominū nostrum. Item mox subiungatur exorcismus talis, vt sequitur. Exorciso vos pestiferos vermes seu mures, per Deū patrem omnipotentem, & IESVM CHRISTVM filium eius, & spiritum sanctum ab utroque procedentem vt confestim recedatis ab his aquis, campis, seu vineis &c. Nec amplius in eis habitetis, sed ad ea loca trāseatis, in quibus nemini nocere possitis, pro parte omnipotentis Dei & totius curiæ cælestis & ecclesiæ sanctæ Dei vos maledicens: quod quocunque icritis serid maledicti, deficientes de die in diem vos ipsos & decrescentes, quatenus reliquiæ de vobis nullo loco inueniantur, nisi necessariæ ad salutem & vsum humanum: quod prestante dignetur qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem. Item sequitur oratio super aquas.

Domine IESV CHRISTE, qui Iordanis flumen benedixisti, & in eodem baptizatus aquas mundasti & purificasti, vt elementum salubre efficerentur in remissionem peccatorum; has aquas quoque benedicere & sanctificare & mundare digneris, vt nihil in eis noxium, nil pestilens vel inficiens, nil corrumpens remaneat, sed omnia pura & munda in eis efficiantur: quatenus quæ ad vsum humanum ex eis creata sunt, cum salute nostra & gloria tua assumamus per Christum Dominum nostrum, Amen. Et prædicta ad verbum transcrip̃ta ex dicto Malleolo. Tractat & hoc ipsum argumentū anathematizationis animalium nocentium pluribus rationibus in vtranque partem deductis, Bartholomæus Chassaneus lib. consiliorum consilio 1, in parte 5. eius consilij.

De prophetis veris: & de vaticiniis & diuinis.

CAPVT XXXIII.

TRANSEAMVS nunc à miraculis ad prophetias, & pauca indicemus quæ religionis causam in his habent; & postea de abusu eius in vaticiniis & diuinationibus agemus.

Propheta dicitur, qui futura à se prius intellecta prænunciat. *quibus* Græcis videns antiquis dictus^a. Hoc nomen dæmonum cultores, vt pleraque alia veræ religionis, sibi vsurparunt etiam, vt propheta Baal & aliorum idolorum dicantur. & Festus de verborum significatione, *Prophetas*, inquit, *in Adrasto Iulius nominat antistites sanorum, oraculorumq; interpretes.* Et aliquando etiã in sacra pagina, propheta, non tantum prædicetes futura, aut sacri vates, sed & interpretes diuinorum eloquiorum dici vel modicè in sacris literis tinctis & verfatis, constat^b. quamquam etiam & pro iis qui occulta declarant accipiantur iidem & vates, quasi fates à fando: & diuinus à genitiuo dōs nominis *Ζωδς*, Iupiter: quasi à Deo pendens: & vt diuinus adiectiuum quod ad Deum pertinet dicitur, sic & substantiuū diuinus *κωσ* *κωσ* *κωσ* *κωσ*, qui ex Deo se respondere profitetur. Vt & D. Chrysostomus^c ad illa verba, *Nubibus mandauit ne pluant*, in eam, scilicet vineam imbrem. *Nubes*, inquit, *hoc loco quidam interpretantur prophetas, quippe qui excepta ex supernis pluuia oraculorum, eam que sibi dicitur*

21. Reg. c. 1.

1. Corin. c. 12.

c in c. 5. Esaiæ sermo 1.

aditiam, in populum transmittunt. Propheta Dei loquitur quod Deus pronit ei in ore. 3. reg. 22. non præmeditatè, vt & testatur Balaam ad Balac^a.

3 Permissit imò sæpe voluit & iussit Deus verus, multa prædici per idolorum sacrificulos, & per oracula illorum, verissima, non secus quàm per asinam Balaam annunciari eius voluit voluntatem^b. *Super elementa cæli, iræ suæ & voluntatis prædictionem, & per noctra, ostenta, cometas, & alia huiusmodi prodigia, quæ non nisi ex Dei permissione immitti possunt, & ad probationem bonorū, quibus interdixit Deus ne falsos prophetas sequerentur, sed necarentur* quales occidit Elias^d.

4 Sed interest, inter veros & Dei veri proprios prophetas, & ethnicorum vates atque diuinos. Quod vates gentiliū quive responsa canebant, multa quidem dicebant: eorum autè quæ dicebant, nihil sciebant: sed non ita facit sanctus spiritus: sed permittit vt cor cognoscat quæ dicuntur, vt annotauit D. Chrysof. *Aliam & constituit differentiam Hermas discipulus D. Pauli.* Inter Spiritum Dei propheticum & spiritum falsum. Quod Spiritus Dei, de sursum est, quietus, humilis, sine nequitia, & sine desiderio vano huius seculi, homine omni se facit humiliorem, non semper omnibus, nec de singulis loquitur interrogatus, sed cum Deus vult. Spiritus autem terrestris & fatuus & homo qui eum habet, vult primā cathedram, improbus verbis suis, in deliciis, in voluptatibus multis, & mercedē accepit diuinationis. Quo pertinet quod dicitur Deut. c. 18. ver. pen. & fi. *Quod si tacita conuentione responderis, quomodo possum intelligere verbum quod Dominus nō est locutus: hoc habebis signum, quod propheta ille (falsus) prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus non est locutus, sed per timorem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eum.* Ad questum etiam diuinos & falsos prophetas prædicere, docet Micheas c. 3. ibique de vltione eorum, & de contrario more verarum prophetarum Dei.

5 Prophetia est donum Dei^f, quod singulari beneficio, pluribus ex antiquis patribus datum ex sacra pagina non ambigitur, & quibusdam etiam post legem Christi acceptum & optandū dicitur^g. Idque in fauorem horum quos diligit. Quia non facit Dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas^h. eligit Deus quos vult, siue illorum etiam quos loqui facit præcedentibus meritis, per quos iubeat verba sua, vel prædici, vel eloqui, implendo mentem & os illorum. Sicque ait ad Hieremiamⁱ, *Priusquam te formarem in utero noui te: & antequam exires de vulua, sanctificauit te, & prophetam in gētib; dedi te: noli dicere quia puer ego sum, quoniam ad omnia que mittam te, ibis, & vniuersa quacunque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie eorum, quia tecum sum, & eruam te, dicit Dominus.*

6 Neque propheta de sua salute securus esse debet, ex eo quòd Dei verbū recenseat, cōcionetur, prædicet, & proponat, imò maiori peccato ingratitude plectendū nouerit, si tantū sibi beneficiū concessum & honorem, per bona opera non committetur, vt propheta ille ad Ieroboam à Deo missus, à leone necatus fuit Dei permissione & voluntate, quòd mandata eius non seruasset, & contra præceptum

a Num. 24.

b Num. 24.

c Deut. c. 18.

d 3. reg. 18.

e Ad psal. 44.

f Rom. 1.

g Li. 2. qui dicitur Pastor, c.

h Amos c. 3.

i c. 1. vers. 5.

f Ad Rom. c. 12.

g 1. ad Corin.

h Amos c. 3.

i c. 1. vers. 5.

a 3. Regum, c. manducasset in loco prohibito^a. Et Christus^b protestatur se non cognituros in die iudicij postremi, eos qui malè vixerint etiam dicentes, *Nonne in nomine tuo prophetavimus &c.* Diuus etiam Paulus^c, *Si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam: si omnem scientiam, &c. charitatem autem non habuero, nihil sum.*

d Marci 9. Plures à Deo donâ gratiæ & fidei acceperunt, qui tamen Dominum non sequebantur & perierunt, vt Iudas^d.

e Numero. 24. Interdum & Dei gratia datur alicui ad ædificationem & utilitatem cæterorum cum ipse alienus à Deo sit vt prophetauit Balaam^e fide & probitate vitæ prorsus alienus^e. Talis Pharaon extitit verumtamen & Deus ipsi ostendit futura, Genes. 41. Nabuchodonosor & iniquissimus fuit, sed huic quoque quæ in nouissimo futura sunt, reuelata sunt^f. Saul spiritu malo correptus, pulsante cytharam Dauidæ prophetauit, & rursus dum peruenisset ad chorum prophetarum, exiit quoque se vestimentis & cum illis prophetauit^g. Caiphas cum esset pontifex, tamen impiissimus Simoniaca prophetauit, *Expedi*

f Daniel. c. 2. *unum hominem mori pro populo &c.*^h

g I. Reg. c. 18. *7* Per prophetas respondebat Deusⁱ in visione apparens, vel per somnium locutus ad eos, interdum os ad os loquens, palam non per ænigmata & figuras, illis Dominum videntibus cuius generis erant prophetiæ Moysis^k.

h D. Iohan. euang. c. 18. *7* Per prophetas respondebat Deusⁱ in visione apparens, vel per somnium locutus ad eos, interdum os ad os loquens, palam non per ænigmata & figuras, illis Dominum videntibus cuius generis erant prophetiæ Moysis^k.

i I. Reg. 28. *7* Per prophetas respondebat Deusⁱ in visione apparens, vel per somnium locutus ad eos, interdum os ad os loquens, palam non per ænigmata & figuras, illis Dominum videntibus cuius generis erant prophetiæ Moysis^k.

k Num. c. 12. Hic magnus propheta Moyses, sed maior & propheta & Deus filius Dei, sacerdos & sacrificium, & redemptor generis humani IESVS CHRISTVS: quem Dominus Deus iussit audiri & recipi tãquam seipsum^l. *Prophetam, inquit, de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit Dominus Deus tuus, ipsum audies &c.*^m

l Deuter. c. 18. *8* Pertinet prophetæ munus & prophetiæ explicatio, ad futura presentia, & præterita. sic Moysis prophetia est narratio de Adamo, deque temporibus ante lapsis, vt & prophetia eius quod est occultum inuentio, quam habuit Petrus Actor. c. 5. dum furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Est autem magis propriè prophetia quæ futura prædicat, eaque esse obuentura post multas generationes, vt prophetæ prædixerunt de aduentu Christi.

Omnes prophetarum Dei prophetiæ habuerunt effectus certos tempore definitos in Dei voluntate, sed non semper apertè omnibus manifestatos, neque etiam ita clarè vt ab omnibus concipi possent. quamuis certa futura propheta habuerit. Ideo complures enūciatæ sunt prophetiæ, quas oportuit cum editæ fuerint obtegi, vt nõ ipsi etiã libri abolerentur, vt notat D. Chrysostoⁿ. Mos & hic est pro-

phetis creberrimus, vt idem ait o, vt dicant quæ ventura sunt, aliis subiectis personis, & interim vtantur aliorum nominibus pro aliis.

Id quod in Canaam factum cernitur. Neque enim videmus illum fratribus seruiuisse. Nec verò ob id inefficax fuit aut intercidit patris in illum maledictio, sed exitum sortita est in Gabaonitis, qui ex genere Chanaam prognati sunt. etenim quod in serie illius execrationis dicebatur, erat prophetia professa. Rursum & idem in cap. 1. Esaiæ moris fuisse prophetis, non illa solùm prædicere quæ passuri

passuri essent grauiâ delinquentes, sed & quæ digni erant perpeti: vt in tempore supplicij, multam gratiarum actionem nosset re- pendere Deo, quod non pro demerito delictorum luant pœnas, sed multo minores. Item in psalmum 136. ait prophetas sæpe multa loqui, non tanquam sua ipsorum, sed tanquam aliorum affectiones nar- rantes & in mediũ adferentes, vt dum dicunt, beatus qui allidet pa- uilos suos ad petram, &c.

Neque etiam futurorum enunciatio accipienda est verbo tenus, cum ea sit interpretis conceptus, vt ait Aristoteles libro *de interpretibus*, conceptus autem rei similitudo sit: res autem quæ futura dicitur non- dum sit in seipsa, sed inspicienda sit vt habet esse in causis, & nihil contingentium tale in se habet, secundum quod Catharinus Politus tradit^a. Loquuntur tamen prophetae de nondum factis, vt de factis, quia mentis oculis videbant quæ post multorum annorum curricula erant futura.

Et ita prophetiæ, quæ futura certò erant, prædixerunt: non autem futura facta sunt, eo quòd prædicta erant. Cuius rei perpulchra est diui Athanasij consideratio, dum ait in Sermone de passione & cruce. Aliqui, inquit, Iudæos qui Christum crucifixerunt excusare voluerunt, eoque quæ fecerint à prophetis faciendâ prædicta sint, & illos fecisse vt adimplerentur scripturæ. Ideoque & causam illis tribuunt, cur Iudæi non crediderint: aufer, inquit, sermonem prophetæ, & omnino futurum est, vt illi credant. Cæterum maximè huiusmodi hallucinantur: nam id pro certo in summa habere debet, prophetas non solùm legum esse magistros, vt quæ præcipiunt fieri debeant, sed rerum quoque futuros iudices esse. Si quidem non ideo quòd dicunt, illud sit: sed quia illud futurum est, ideo ab illis prædicatur. Nec fieri potest vt prophetæ mentiantur, cum verè videant. si enim res sub conditione & in dubio hæssissent, non utique pronunciaissent prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate induci sunt, vt ea facerent, neque sancti per sua verba necessitatè addunt negotiis vt cogantur ita fieri, sed cum præuideant studia eorum voluntatèque qui talia acturi sunt, rem vt est futura, denunciant. Neque, vt aiunt, qui refragantur, tolle prophetiæ verba & futurum est vt omnes Iudæi credant, ita quoque ego dixerò, sed in contrarium aufer acta Iudæorum, & prorsus nihil prædicet Iesaias. Sicuti oculus non potest videre sine re opposita, ita nec propheta quin facta præuideat. vt Christus verè prospexit quæ in eius passione verè facturi erant ei, item & prophetæ. Hoc ipsum pluribus explicat Diuus Augustinus sermone 101. de tempore & sermone 3. dominicæ passionis. Atque Hieremias per totos threnos, Iudæorum exponit contumaciam, & pœnas illis obuenturas ob Christum crucifixum, & psalmus 68. & 108.

9 Antiquissimum hoc donum Dei prophetiæ, quod homini- bus datum est, vt nullum fuerit ab Adamo seculum, quod non habuerit prophetam vel plures, cum sacrificio & ministro. sic b Gen. 2. c. 2. Adam ipse primus homo & propheta b, *Hoc est os de ossibus meis, &c.* 23 prophetam

a Li. 1. de præ- scientia Dei.

b Gen. 2. c. 2.

- a *Genes. 4. vers. 23.* Prophetavit & postea Lamech^a.
 b *Iudæ epist. c. vii. vers. 14.* Henoch^b.
 c *Genes. 6. & 7. & 9.* Noe^c.
 d *Genes. c. 15. & 20.* Abraham^d.
 e *Genes. c. 15. & 20.* Isaac^e.
 f *Genes. c. 15. & 20.* Ioseph^f.
 g *Genes. c. 27.* Iacob pater eius^g.
 h *Genes. c. 40. & 41.* Circa illa tempora, & Vates & Prophetæ feruntur etiam inter gentes Balaam, & pater eius Iob, Eliphaz Themanites, Baldad Suites, Sophar Naamathites, Elihu, Berachael Buzites, vt scribit liber Seder gnolam^h. Gregorius tamē Nissenus, libro de trinitate, & Basiliius epistola ad Eustathium medicum, ex hoc catalogo excludunt Balaam, nam vatem fuisse Satanæ, non Dei existimant, quare & Deum & Dominum quem consuluisse diciturⁱ, diabolum intepretantur qui homonymè sic appellatur.
 i *Num. 22. 23. & 24.* Dicunt autem iidem authores, post datam legem à Deo per Mosem, spiritum Propheticum desuisse afflare gentes, quod tamen non cõceditur, cū & postea Sibillæ Ethnicæ de Christo prophetarint. Fuit & magnus Prophetæ Moyses tempore legis.
 k *De quo refertur in libro Hebræorum maiemonim 1. c. 7. & apud Epiphanium, k quod ex quo munus Prophetæ suscepit, vxoris notitia abstinuit, vt purius tam sanctæ functioni vacaret.*
 l *Hæresis 78.* Huius & tempore prophetarunt in deserto septuaginta viri, ex quo super eos descendit Spiritus Domini^l, & nominantur inter illos Eldad & Medad, qui prophetabant in castris.
 m *Num. 11. vers. 25.* Prophetæ Moysi Aaron^m.
 n *Exod. ca. 7.* Feruntur & Prophetissæ eorum temporum & sequentium ab Hebræis in libro Seder gnolam c. 20. & 21. Sara vxor Abrahamæ Maria soror Moysi.
 o *Iudic 4.* Deboraⁿ.
 p *2. paral. c. 34.* Anna, mater Samuelis Oida^o.
 q *Amos 1.* Fuerunt istæ vt & aliæ, aliique ad Prophetiæ donum extra ordinem vocati, prout licuit Deo Sanctum Spiritum in illis fuscitare, vel immittere, vt & Amos è pecudum pascu sustulit Deus^q & Elifeum ex agricultura^q.
 r *3. regum 19.* II Fuerunt & collegia Prophetarum ordinariorum à Samuelis tempore, quem Hebræi prophetorum collegiorum fundatorem faciunt: vt & Diuus Petrus^r à Samuele Prophetas nempe ordinarios deducit. Erant enim homines huic professioni expressè se deuotibus, vt precibus, contemplationi, scripturarum interpretationi, prædicationi, studio cõmodius vacaren. ex quibus Deus aliquos interdum suscitabat, qui rerum prædicendarum apud reges, populos & alios fungerentur, vocabantur, & parui Prophetæ & filij Prophetarum, qui apud Prophetas habitabant, vt notauit D. Chrysoftomus in procemio in Psalmos, tomo 1. fueruntque in repub. Hebræa aliquando reges sacerdotes, & Prophetæ simul, vt habetur in Chronico Hebræorum, Seder gnolam Zurtha.
 s *Sic sub Dauid Sacerdos Abiathar: Prophetæ, Nathan, Gad.*

Sub

- t *Sub Salomone rege, sacerdos Sadoc, & Prophetæ Ionatas, Iddo, Achias, Silonites.*
 u *Sub Roboamo rege, sacerdos Achinna: Prophetæ Sammaia Iddo.*
 v *Sub Abia reg. sacer. Azaria, Prophetæ Iddo.*
 w *Sub Aza, reg. sacerdos Ioram & Azarias filius Oded, Prophetæ verò Anani & Iehu filius Anani.*
 x *Sub Iosaphat rege Iohas sacerdos, Prophetæ verò, Iehu, Abdia, Michea, Iehiel, filius Zachariæ, Eleazar filius Dodia.*
 y *Sub Ioram reg. sacer. Ioarib, Prophetæ Elias.*
 z *Sub Ochozia rege sacer. Iosaphat, Prophetæ Elifeus.*
 aa *Sub Athalia Regina & Ioha rege, sacerdotes Ioiada, & Pedaia: Prophetæ Zacharias iussu Ioæ necatus.*
 ab *Sub Amasia rege sacerdos Sedechias: Prophetæ Amos, Amasia regis pater & Esaiæ Prophetæ.*
 ac *Sub Ozia rege, sacerdos Iohel: Prophetæ Oseas, Esaias, Amos.*
 ad *Sub Ioatham rege, sacerdos etiam Ioatham dictus, Prophetæ Esaias, Oseas, Amos, Ozias, Micheas Morastites.*
 ae *Sub Achaz, Pontifex seu sacerdos Vrias: Prophetæ, Esaias, Ozeas, Amos, Micheas, Oded.*
 af *Sub Ezechia rege, pontifex Neria, Prophetæ Ozeas, Esaias, Amos, Micheas.*
 ag *Sub Manasse rege, sacerdos Ozaias: Prophetæ Iohel, Naum, Abacuch.*
 ah *Sub Amone rege, Sellum sacerdos, & Prophetæ ipse Sellum & Hozai.*
 ai *Sub Sofia rege, sacerdos Helchias, Prophetæ Sephonias, Hieremias, & Oida Prophetissa.*
 aj *Sub Iechonia rege, idem sacerdos, & Hieremias etiam Prophetæ.*
 ak *Sub Ioachimo rege, sacerdos Azarias, Prophetæ Hieremias, Vrias.*
 al *Sub Ieconia rege, pontifex Seraias, Prophetæ Hieremias in transmigratioe 2.*
 am *Sub Sedechia rege, idem pontifex, Prophetæ verò Iosadac frater Ezræ scribæ Hieremias & Ezechiel.*
 an *Sub anno 11. Sedechiæ transmigratio 3. quo tempore regnavit Nabuchodonosor anno mundi 1338. vsque ad 37. annum exilij Iechoniæ.*
 ao *Post Nabuchodonosor regnavit Euilmerodach in Israel, qui eduxit de carcere Iechoniam, mortuus tamen post. Salatiel verò eius filius captus imperante Balthasar tribus annis, cui successit filius Zorobabel, dehinc Darius, & postea anno 52. ab excidio templi, id est anno 70. imperij Babylonici, imperavit Darius Medus, desitque imperiū Chaldeorū, post Cyrus: tunc primus reditus Hebræorū, & ascēdit & Zorobabel Hierosolymā, & exules cū ipso anno 1. regni Cyri*

regis Persarum: tuncque fuit summus sacerdos Iosue filius Iosedechi & Prophetæ, Aggæus, Zacharias, Ezras.

Post Cyrum suscepit imperium Assuerus, aliis Xerxes, cum egerat Aman impius inimicus Hebræorum.

12 Secundus verò reditus Hebræorum in patriam, fuit anno 18. imperij Medorum, anno 70. templi excisi: quo tempore Ezras scriba & alij exules redierunt Hierosolymam, & ibi Zorobabel mortuus edificatis muris & sanctuario, cui successit Mesula filius. Quo tempore cœpit imperium Græcorum. Tunc mortuus Aggæus, Zacharias, Malachias, & cessauit Prophetia in Israel. Anno ab orbe 3404. quod & firmat Iosephus contra Appionem. fuerunt, & his antè paulò temporibus, Daniel & alij dispersi. defecisse etiam Prophetiam tempore Ozias in Israel: tamen postea restitutam inuunt sacri vates sequente causa. Cùm rex Ozias voluisset sibi officium sacerdotis usurpare, atque in templi adyta eius gratia ingredi, à sacerdote summo repulsam passus non quieuit, sed in adytum irrupit, quo factò Deus iratus lepram in fronte misit, ^a & ex eo fuit non solum sacerdotio spoliatus, sed etiam regno, tanquam leprosus ab aliis separatus. Atque populus quod illatam sacerdotio vim & iniuriam non vindicasset, pœnam sensit, priuatúsque de responsis Domini & Prophetis, donec Ozias mortuus fuisset, vnde Esaias notanter suæ Prophetiæ tempus exprimens, signat mortem Ozias dicens, c. 6. *factum est autem anno quo mortuus est Ozias, vidi Dominum, &c.* vt diuus Chrysostomus obseruauit, explicans illud c. 6. tomo 1. homilia 4. de verbis illis, *vidi Dominum.*

^a 4. reg. c. 15.
2. paralipomenon c. 26.

^b Ad Ephes. c. 4. vers. 11. c. cum ex iniuriam c. 12. c. scilicet in uno corpore 14. de heret. lib. 5. decreti 7.

^c Lib. 20. II. historie c. 4.
^d Lib. 17. historie c. 4.

13 Post aduentum Filij Dei, quemadmodum alia dona humano generi diuina concessa sunt, sic & spiritus Prophetiæ, & Dominus noster IESVS CHRISTVS in ecclesia quosdam posuit Apostolos, quosdam Prophetas, quosdam doctores, &c. ^b & quidam fuerunt etiam Apostoli & Prophetæ, vt diuus Iohannes euangelista, qui mysteria plura in Apocalypsi reliquit, sicut & alij. narratur & Actorum c. 21. vers. 9. quod Philippo Euangelistæ erant quatuor virgines filiæ prophetantes, & vers. 10. quod erat vir in Iudæa Propheta nomine Agabus qui prædixit captum iri D. Paulum.

Iohannes Ægyptius monachus, prophetiæ donum, & rerum quæ multis ignotissimæ sunt agnitionem, adeò accepit, vt futuras res perinde ac præsentis, non minus quàm prisca vates cerneret, apud Niceph. Calixtum. ^c

Refert & idem ^d sub Iustino Cæsare, Zoziman quendam & maritimæ Phœnicia oriundum, Sidam patriam sortitum, apud quendam Archelium in Cæsarea præcipua ciuitate Palestinæ, diuturno ieiunio aliisque studiis quibus Deum delectari par est, non solum ad summum indolentiæ statum peruenisse, verum etiam donum id vt futura veluti præsentia videret à Deo consequutum: eumque, cùm cladem Antiochia ex terræ motu acceptura esset prolixè illachrymantem, exque intimo animo ingemiscentem sumptò aliunde in manus ignis catillo circumquaque obambulando locum

locum omnem suffitu impleuisse, demum humi proiolutum, precibus Dei opem implorasse: & superuenienti Archelao, & quare id faceret interroganti, excidium Antiochiæ fieri dixisse, quod hora annotata verum fuisse cognitum est.

Refert Sozomenus ^a Athanasio per ciuitatem ambulanti, contigisse corniculam auolantem clamitare, quo factò multitudo pagano- rum velut mago, arrogantes petebant ab eo, quid cornicula illa significaret. Illam autem ferri silentio dixisse subridentem, cras Latina lingua dies ventura significatur. Hoc ergo clamans tristem vobis significat diem per imperatoris Romani iussione, & ita contigisse, vt Athanasij sermo licet derisus venerit ad effectum. Altera namque die principis literæ venerunt ad iudices, iubentes vt pagani sua non permitterentur ingredi templa, neque solennes festiuitates superstitionesve celebrarent, & tunc eorum festiuitas venerabilis, generalisque destructa est.

^a Lib. 5. historiae tripartite c. 27.

14 Deus optimus maximus aliquando permisit inter gentiles & abhorrentes à lege Dei eiusque vera cognitione, vates vera quædam prædicere & præscire aliquando etiam dæmon Deum simulas, falsa & spiritus mendacij posuit in visionibus, somniis & locutionibus pseudoprophetarum, permittente Deo, ad decipiendos eos qui Dei spem, potentiam & cognitionem abiecerant, vt aliquando decepti resipiscerent. Sic enim bonitas Dei erga genus humanum se habet, & amor creatoris erga suam creaturam, vt velit eam saluam esse, & ad agnitionem veritatis peruenire: vt facitque oriri solem suæ misericordiæ super bonos & malos, & prædici vult mala, vt homines fugiant à facie arcus, & fiant meliores, vel vt Deum agnoscat mirabilium rerum solum authorum, & rerum futurarum solum verè præscitum: sic enim dictum Esaiæ c. 41. vers. 23. *annunciate qua ventura sunt in futurum, & sciemus quod dii estis vos, &c.*

Sicuti enim prodigia profertur gentibus permisit & voluit, ad euadenda mala, sic & per spiritum suum etiam inter gentiles declarauit mala aduentura & futura vt sibi prospicerent homines ne vt sine admonitione se interceptos calumniarentur.

15 Oenones Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filij Priami, Alexandro prædixit ferè eum rapturum Helenam ex Europa, & bellum suæ patriæ inducturum, quodque ipse in bello sauciendus esset à nemine sanandus, aliâque sæpe à numine correpta futura denunciabat, vt refert Parthenius in Eroticis c. 4. ex Nicandro libro de poetis, ex Cephalone Gergitio in Troicis.

16 Cùm etiam idem Alexandro qui rapuit Helenam in Græciam transire decreuisset, Hellenius vaticinari cœpit, Graios venturos, Ilium euerfuros, parentes & fratres hostium manu interituros, si Alexandro vxorem sibi ex Græcia adduxisset, id ipsum & cecinit Cassandra, vt refert vtrunque Dares Phrygius libro de excidio Trojæ.

Hæc Cassandra quoque, filia Priami, capta, Agamemnoni tradita, multa in Agamemnonem pronunciauit, & vniuerso exercitui pro-

a Lib. 5. & 6. Dictys Cretenfis. Calchas etiam in exercitu Græcorum, vates futurorum eximius, vt idem Dictys ait libro 2. De quibus vide Homerum & Virgilium.

fectionem ad suos incommodam exititalemque Deo repleta, vt ait

17 Amphiarus & Martius, quondam vates incliti Ammian. Marcell. libro 14. histor.

18 Tempore legis Mosis, vt Satan legem Dei vehementius obscuraret, vt ait Tatianus oratione contra gentes, Telsmisci excoluerunt diuinationem ex infomniis Cares, ex astris Phryges, & Isauri, ex volatu auium: Persæ ex Magia.

19 De falsitate quoque poematis Homeri, quodque cæcus futurus esset, & deos ficturus esset pugnantem, prædixit Sibylla lib. 5. oraculorum versu 122.

20 Refert Aimonius in historia in primo, Bassinam vxorem regis prius Thuringorum, quæ postea adhæsit relicto primo marito, Childerico regi Galliarum, arte vaticinandi valuisse, & prima nocte nuptiarum cum Childerico initarum, cum rogasse abstinere à concubitu, & ter nocte extra palatij fenestras annotare visa: eum autem vidisse primum vnicornes, leones, leopardos, deinde secunda vice vrsos & lupos rapaces: tertia canes, vulpeculas, & alia similia minuta animantia se mutuo lacerantia. Quæ ipsa explicauit esse indicia trium generationum, ex illo oriendarum & naturarum earum. primam fore generosam monocornium & leonum instar. Secundam, rapacem instar luporum & vrsorum. Tertiam autem fraudibus seditionibusque refertam: quæ se mutuo morderet, instar canum, & Galliarum bestiarum quæ apparuerant. quæ contigisse in trina successibus regni mutatione plures obseruarunt.

21 Longinus Proculus, publicè prædixit in Germania Domitiani diem quo excessit è vita. hac causa Romam missus, damnatus capite, tamè executione remorata, Domitianus eo interiit die, & absolutus à Nerua imperij successore quadraginta tertio dono accepit. Apollonius etiam Tyaneus, quo tempore ab Stephano liberto Domitianus occidebatur, cum per excelsum saxum, atque editum ascendisset, conuocata magna populi turba, siue is Ephesi esset sibi alibi dixit, rectè Stephane, euge Stephane, percute homicidâ: percussisti, vulnenerasti, occidisti ^b.

22 Quidam etiam vates in Africa, prædixit Macrinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum futurum imperatores, quod accidit. Item Serapio quidam in Ægypto, palam paucis ante necem Antonini diebus, dixerat ipsum breui tempore victurum, eique Macrinum successorum ^c.

23 Cùm Iulianus etiam nouè receptus in consortium imperij à Constantio 2. Viennam ingressus esset ciuitatem, & ciues de eius aduentu conclamantes lætarentur: tunc anus quædam orba luminibus, cùm percunctando quisnam esset ingressus, Iulianum esse cæsarem comperisset, exclamauit, hunc deorum templa reparaturum. Ammianus Marcellinus lib. 15. quod & contigit, quia is fuit apostata à fide.

b Xiphilinus ex Dione in Domitiano.

c Xiphilinus ex Dione in Antonino Caracalla.

24 Agi-

24 Agilulphus dux Taurinensis ciuitatis & Langobardorum, tempore quo Autharis rex 12. Langobardorum Theodelindam filiam Garibaldi Baiuariæ regis (quæ nunc Bauaria) vxorem in Sardis ad fines Veronæ ad Idus Maias duceret, habebat quendam de suis herospicinæ peritum, qui per artem diabolicam intelligebat quid futurum ictus fulminum portenderent. Et cùm tunc turbato aere horum quoddam in septis regiis situm cum magno tonitruorum tempore fulminis vt ictum esset, is est interpretatus Agilulpho futurum, vt ipse paulò post nouam sponsam regis sibi in vxorem duceret, quod contigit ^a.

25 Refertur etiam à Nicephoro Calixto ^b & à Socrate ^c prædictio quædam de successore Valentis imperatoris, quæ quamuis sortita fuerit effectum, tamen propter sui ambiguitatem arte demones pluribus exitio fuit. Siquidem qui Græcam superstitionem & philosophiam sequebantur, natalibus præclari necati sunt à Valente Cæsare orientis, propter oraculum quod ipsi exegerant incantationibus. Quis Valenti successurus esset post mortem. Quod fuit huiusmodi, ex tripode ex lauro facta, verbisque peractis & euocationibus quibusdam, vt fieri in talibus mos erat, peractis, quod volebant effecere, vt scilicet literarum machinis quibusdam tripodis & oraculi, eas ordinantibus, collectione, imperatoris nomen appareret (fuit autem literarum ordo, inquit, scholiastes Nicephori ^d $\Theta \Omega \Delta$ vel Theod.) inhiantes ad Theodorum quendam Valentis alicui, superstitione quidem Græcum, doctrina Philosophum. Quod rescis Valens vnà cum Theodoro capite multato, oraculi opifices vna creati fecit, & pariter per omne imperium in similes philosophos est animaduersum, nec in eos tantum, verum & in eos qui eorum vestitu vterentur, neque Valens alicui pepercit qui Theodorici cognomine vocaretur, aut alicui cuius nomen per Theo, initiaretur itaque Theodoti Theognosti Theodosij, Theoduli necati sunt. addit autem & Nicephorus ^d. Successisse tandem Valenti mortuo Theodosium consortem imperij à Gratiano lectum postquam victor in Thracia Barbarorum fuit.

26 Plato in Phædro duas species diuinationis facit Manian ^e $\mu\alpha\upsilon\upsilon\alpha\tau\iota\sigma\mu\epsilon\upsilon\varsigma$ & $\epsilon\iota\pi\alpha\tau\omicron\varsigma\mu\epsilon\upsilon\varsigma$. Manian, à qua vocem $\mu\alpha\upsilon\upsilon\alpha\tau\iota\sigma\mu\epsilon\upsilon\varsigma$, & interiecta litera τ , $\mu\alpha\upsilon\upsilon\alpha\tau\iota\sigma\mu\epsilon\upsilon\varsigma$ fluxisse coniicit, vocat illam ex afflatu dæmoniaco conflantam, cum furore vim vaticinam & diuinatricem. $\epsilon\iota\pi\alpha\tau\omicron\varsigma\mu\epsilon\upsilon\varsigma$ verò partem ex legibus aut regulis certis ex signis, aut physicis aut aliis superstitione adsumptis textentem prædicta. Aliunde istæ quàm quæ ex Spiritu sancto procedit, nempe ex dæmone quæ improbata. Ex signis verò causisque naturalibus quædam alia, quæ rectè callentibus Physognomiam & Physicam, multa cognita vulgo occulta faciunt, vt ex libris Aristotelis de Physica, Polemone, Adamantio & aliis constat.

27 Erant & apud Germanos, sacræ vocatæ mulieres, quæ fluuio- rum vortices prospicientes, fluentorumque sonitus ac circumuolutiones, futura coniiciebant ac prædicabant, vt ait Clemens Alexan. ^e

a Paulus Diaconus lib. 3. de origine & gestis Langobardorum c. 14. b Lib. 11. s. 45.

c Lib. 7. historia tripertita c. 35.

d Lib. 12. c. 1.

e Lib. 1. Stromaton.

28 Singulare quod notat Plato in Apologia Socratis, Socratem ita allocutum ciues, vobis qui me condemnatis vaticinor, cum in eo statu sum, in quo homines morti proximi vaticinari solent, &c. vnde colligunt, commune ferè omnibus morituris, sub mortem & vitæ exitum vaticinari & futura prouidere. Quod & Romanos credidisse scribit Arnobius^a. Sic, inquit, ventura prædixit Agamemnoni Polynister: Patroclus Hectori, Hector Achilli: Calanus imperatori Alexandro, vt alij innumeri, forsan quia tunc animus veluti propemodum vinculis corporeis absolutus, vel se expediens, cum de alia via cogitat, acutiùs & fortiùs vires suas colligit: & ita plura quæ antea ob terrestrem molem cõsiderare non poterat, speculatur, & inter Deum verum colentes, proximiùs ad Deum accedit, vnde haurit rerum notationem veluti speculi diuinitatis, factus quodammodo particeps. Et dicebat Plato epistola 2. validiora esse diuinorù hominum præfagia.

29 Erat diuinandi prædicèdique quoddã genus vanissimum antiquis gẽtilibus, Augurium, quod plenum erat superstitionis: quo probabatur concederent ne dii vt loquebantur, populo salutem postulare, quasi nefas esset, priusquam concederetur eam petere, & dies destinabatur singulis annis, ad quã diem nullus exercitus ad bellum est profectus, nullus in hostem aciem eduxit, aut pugnatum est, vt ait Dio Cassius^b de iuribus auguris, tractat Cicero 2. de legib. Nullus in summa apud Romanos actus ferè fiebat legitime absque augurio vel pontificum vel vatum sententia: decemque iuuenes filiique principum Ethruriam singulis annis mittebantur, ad discèdam eam rerum sacrarum peritiam, vt ait Valerius Maximus lib. 1. c. 1. extat lex Romuli apud Dionysium Halicarnassẽm explicata à Cicerone in legibus.

Quæque augur iniusta nefasta, viriosa erat defixerit, irrita infecta uo sumto. quique non paruerit capitale esto, qui agent auspicia, seruanto, auguri parato. Plato dicebat in Phædro, sapientem inuestigationem futuri, per auguria. Fertur, vt Valerius Maximus ait, Tarquinius Priscus cum auguria & legem de augurijs irrideret, Manij auguris nouacula qua cotem discuisse dicitur, ad eandem superstitionem redusse, religione sibi iniecta.

30 Augurum sacerdotum insignia erant 1. lituus, id est baculus incuruus, quo quatuor partes cœli notabantur. 2. Simpula, qua sacrificabatur. 3. Galerus. 4. Vas. 5. Malleus. 6. Gladius. 7. Pulli. 8. Vestimentum proprium, quod lena vel trabea murice tincta erat, à capitis vertice ad talos vsque corpus omne amiciens. Quæ, cum sacerdotalem illam dignitatem Antonius, Iulius Cæsar, Pompeius & alij ostendere volebant, inçidi iusserant cum moneta. Fuit collegium augurum ab initio, tres ex tribus tribubus habens ordinatos, postea quatuor: postea quinque: & postea nouem, qui responsa dabant, idque in templo illorum quod Augurum, vbi augur capite velato, lituo in manibus signo dignitatis existente, augurabatur. Auxit Octavianus Cæsar munera augurum, dum Valerium Messalam augurem fecit, vt author Dion Cassius^c.

31 Fuerunt antiquis vatum diuinationes ex oraculis, de quibus copiosè diximus, & de fallacijs & prohibitione illorum^d.

32 Verum non erit alienum addere, quod scribit Dio Cassius libro

^a lib. 2. contra gentes.

^b lib. 73. histo.

^c lib. 49. hist. Rom. vide que de augurijs dicitur lib. 34. Syntag. c. 3. & quæ tradit Guelmus du chon de religione & sacerdotijs antiquorum. d' lib. 34. syn. tax. c. 5. 6. 7. 8. 9. c. lib. de augurijs. n. ca. 14. nu. 2. 28. ca. 1. nu. 17. ca. 17. num. 10. parte 1. to. & commenta. riorum syntax. art. mirabilis.

in Apollonia Macedonia circa Anam fluuium, in loco qui dicitur Nymphæum fuisse oraculum ignem vomens, qui tamen non combureret fruges vicinas quæ ibi germinabant & crescebant, educto thure accepto, precibus eius rei quam petebant factis, & iuncto thure in ignem tanquam focium præcum vt secum illas deferret: tumque si ratum futurum esset votum, è vestigio fuisse correptum thus ab igne: si irritum, minimè, & effugisse à flamma, & ita in vtranque partem ignem futura prædixisse, morte nuptiisque exceptis. de illis enim non licebat cuiquam oraculum consulere.

33 Fuerunt antiquitus oracula multa vel ex captione & deceptio- ne seu impostura dæmonum, vel ex dolo & fraudibus sacrificulorum idolorum edita per vias & meatus absconditè. Theodoretus etiam^a oracula antiquorum dæmonum fuisse in homines laqueos ait. Hi enim veluti tyrani occupata in orbe dominatione iniusta, hominibus ita imposuerunt, cum pro diis se haberi voluerint, futura tentado prædicere. Et Plutarchus libro *de iis que in oraculis prædicuntur*, de defectu oraculorum, tradit eos qui darent responsa in oraculis, fuisse non Deos sed dæmonas, cum Deus ab omni passione & affectione sit immunus, vocatque eos dæmonas malignos. Quare & aduentu Christi cesarunt illorum oracula domiti à Deo, vt & Athanasius firmat.^b

Treueris in Germania cum eã ciuitatè inuisendi causa adissem, plura antiquitatis, pietatis, & religionis veræ monumenta mihi demonstrata, & quantum nunc distaret à prima idololatriæ cultura per vestigia antiquitatis, non sine animi voluptate cognitum habui, statimque quædam lapidea vetustissima Veneris, quæ nunc in angulo cœmiterij omnino deformis cum veteri inscriptione iacet, quæ olim oracula per ministerium dæmonis reddere dicebatur. Item & circa portam ciuitatis ad Occidentem ad littus Mosellæ fluij locus Capitolij maximique templi, sedes idolorum, vbi non minus quàm centum fuerant posita idola ab omni populo culta, qui ab illis responsa accipiebat præstigijs dæmonum.

34 Vt autem Christi fides euerit omnem potestatem in Christianos & alios vsurpatam à dæmone, sic quoque aliunde factum fuit, vt imposturæ sacrificulorum qui eo pretextu imponebant hominibus, fuerint detectæ, deiectæ & subuersæ, & Nero ipse, Apollini iratus, vel quod ei graue & molestum responsum dedisset, vel alio modo, Cyrræam regionem ei abstulit, eamque dedit militibus, & locum vnde oracula petebantur deleuit, hominibus ad os ipsum ex quo spiritus emittebantur, interfectis: vt scribit Xiphilinus ex Dione Cassio in Nerone. Detexit enim responsa oraculorum paganorum, ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hominibus, vel ad lucrum, vel ad gratiam, vel ad odium concipi, & vt plerunque ambiguè ad vtramuis partem & vtrumlibet euentum fuisse composita acutè, vt dixit Eusebius Pamphil^c.

35 Deprehensum est, vt narrat Nicephor. Calix. d. cum euerteretur templum Serapidis Alexandria, simulachra omnia inuenta, siue ærea, siue lignea, caua & elaborata, vt caua pars & terga templorum parietibus adaptarentur occultis quibusdam meatibus in muro reli-

^a Libro 10. de curatione Græcarum affectuum contra infideles.

^b Lib. de humanitate verbi.

^c Lib. 4. de præp. ratio. euangelica c. 1. d' Lib. 12. c. 26.

ctis, qua deinde per alia quædam arcana adyta in simulachrorum caua impostores subibant, & inde quæ eis visa fuissent, responsa dabant.

Non præmittam censuram de vatibus & diuinis, eorumve artibus, quam Euripides in Helena, non minus sapienter quam Christianè protulit si pluralem deorum, in singularem numerum conuertas.

- ἀλλὰ τοὶ τὰ μαγικῶν
Ἐσίδον ὡς φάλα ὄρεϊ καὶ ψευδῶν πλέα
Οὐδ' ἢν ἀπ' ὑγιᾶς, οὐδ' ἐν ἐμπύρεσσι φλογός,
Οὔτε πτερώτων φθέρματ'. ὄνιδες δὲ τοὶ
Τὸ καὶ δοκίμ' ὄργιδας ὀφελεῖν βροδοίς.

& postea,

Εἰποις μὲν οὐνεχ' ὁ θεὸς ἔκλυετο,
Τί δ' εἶτα μαγικῶν μεδαι, τοῖς θεοῖσι γὰρ
Θύοι τας αἰτεῖν ἀγαθὰ, μαγικῶν δ' ἔαθ'.
Βίου γὰρ ἄλλως δάλαρα, εὐρέθη τόδε
Κ' οὐδ' εἰς ἐμπλοῦτ' ἔμπυρσιν ἀπὸς ὄν.
Γνώμη δ' ἀρίστη μαγίης, ἢ τ' εὐβουλία.

Id est,

Ceterum nunc planè intelligo,
Quam vani vates, quamque pleni mendacijs.
Nihil sane neque in diuina flamma ignis
Sacri, neque animum in vocibus:
Imò dementia est, vel opinari
Hominum rebus prodesse posse volucres.

& postea,

Sed dicas fortè Deus id sciri noluit:
Quid ergo vates consulimus?
Dij nobis sacrificijs placandi, &
Petenda ab illis bona, omittendaque
Vaticinia: vita enim inutilis
Hac est excogitata illecebra:
Nemoque ignauus ex prædictionibus
Ditatus est. Sed & vates est
Mens bona & bonum consilium.

Addit & Chorus:

Εἰς ταυτὸ καί μοι, δόξα μαγικῶν ποῦ,
Χαρεὶ γάρ μοι τοῖς θεοῖς ἔχων τις αἴψ'
Φίλοις, ἀρίστην μαγικῶν ἔχει δέ μοι.

Id est,

Eandem ego de vatibus sententiam
Cum sene habeo. Qui deos sibi
Beniuolos habuerit optimam habet domi diuinationem.

Observatum etiam est, ipsa dæmonum oracula seu responsa, maximè insigniora & Delphica dæmonis Apollinis, semper dubia & obscura fuisse, vt in quamcunque partem se fortuna inclinaret veritatem dixisse viderentur: cum tamen ex sua natura veritatis hostes essent,

essent, quemadmodum & dux eorum Satan, vt scribit diuus Augustinus lib. 3. de ciuitate Dei c. 7. quale illud apud Liuium à Pythia filiis Tarquinij de futuro imperio inquirentibus, vt primus qui Romam reuersus matri osculum daret imperaturus esset: quod de matre naturali, Brutus verò intellexit de terra matre cõmuni omnium. Simile exemplum ex Ennio allegat Cicero lib. 2. de diuinatione. & Herodotus lib. 1. legitur & apud eundem oraculum obscurum Siphyniis à Delphico Pythio datum, lib. 3. Spartianis libro 1. Argiuis lib. 6. Simile & illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse.

FINIS LIBRI XIII.

